

ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΚΟΥΥΤΣΑΣ ΚΑΙ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΟ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ. ΑΓΩΝ ΥΠΕΡ ΤΩΝ
ΠΡΟΝΟΜΙΩΝ · ΘΕΣΙΣ
ΤΟ ΑΥΤΟΚΕΦΑΛΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ.
Η ΠΟΛΙΤΕΙΟΚΡΑΤΙΑ · ΑΡΧΙΣ

ΤΟΜΟΣ Α΄.

ΑΘΗΝΑΙ 1951

BK

K330γ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

026000334323

Αριθ. ερω. 139051

ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΚΟΥΡΤΣΑΣ ΚΑΙ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΟ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ, ΑΓΩΝ ΥΠΕΡ ΤΩΝ
ΠΡΟΝΟΜΙΩΝ - ΘΕΣΙΣ

ΤΟ ΑΥΤΟΚΕΦΑΛΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ.

Η ΠΟΛΙΤΕΙΟΚΡΑΤΙΑ - ΑΡΧΙΣ

ΤΟΜΟΣ Α΄.

ΑΘΗΝΑΙ 1951

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ σ. α'—ε'.

Τοῖς ἐντευξομένοις. Ἀνασκόπησις κεφαλαίων τινῶν καὶ συμπληρώσαις σ. 5'—15'.—Πατριαρχικά γράμματα καὶ κρίσεις σ. 17'—17'.—Γράμματα: Τοῦ πρεσβευτοῦ κ. Δ. Ι. Παπαῦ σ. 17'.—Τοῦ κ. Ἀλεξ. Βελλίνη σ. 17'.

Βιβλιοκρισίαι : Τοῦ καθ. κ. Ἰ. Παπαδοπούλου μεγάλου ὑπομνηματογράφου, σ. 18'—18'.—Τοῦ μεγ. δικαιοφύλακος κ. Σοφ. Χουδαβερδόγλου—Θεοδότου σ. 18'—18'.—Τοῦ δικηγόρου κ. Δ. Ἀντύπα σ. 18'—18'.

Εἰσαγωγή. Γεροντικοὶ λήροι τοῦ Γεδεών καὶ ἀνακολουθίαι.—Μία παρ' ἰνθεσις. Βίος καὶ πολιτεία πατριάρχου Μελετίου Μεταξάκη.—Ἐπιβεβλημένη ἀπάντησις εἰς Ἰασονίδην σελ. 1—20.

Α'.—Τὸ αὐτοκέφαλον καὶ ἡ ἐξέλιξις τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐν Ἑλλάδι πραγμάτων.

1. Ἀληθὴς ἐννοια τοῦ ἐνιαίου τῆς Ἐκκλησίας καὶ σπουδαιότης αὐτῆς σ. 20—25.

2. Σύγκρουσις ἐκκλησίας καὶ πολιτείας ἐν τῇ πράξει.—Νόμοι ἀντικανονικοὶ καὶ συνεχεῖς ἀνήκουστοι αὐθαιρεῖται.—Ἐκκλησία τελείως ὑποτεταγμένη εἰς τὸ κράτος.—Ἡ διάλυσις τῶν μονῶν σ. 25—36.

3. Σφραλερὰ διάκρισις κανόνων εἰς δογματικούς καὶ διοικητικούς.—Πόθεν προήλθεν ; σ. 36—42.

4. Ἐξακολούθησις περὶ τοῦ ἐπισφαλοῦς τῆς διακρίσεως τῶν ἱερῶν κανόνων εἰς δογματικούς καὶ μή.—Πῶς ἀνεκινήθη ἡ ὑπόθεσις αὕτη εἰς τὸ ζήτημα τῶν ἱεροψαλτῶν.—Φρικταὶ ἐπιτιμήσεις καὶ ἀναθέματα τῆς ἐκκλησίας κατὰ τῶν παραδατῶν τῶν κανόνων σ. 32—55.

Β'.—Μοναστηριακὰ καὶ Ἀγιορειτικά.

5. Αἱ μοναὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ τὰ ἀγιορειτικά μετόχια.—Πῶς παρεβιάσθη δ καταστατικὸς χάρτης εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἀπαλλοτριώσεως.—Αἱ ποινικαὶ ρήτραι τῶν βασιλικῶν χρυσοβούλλων.—Τὸ ἀναπαλλοτριωτὸν τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων.—Ἡ εὐλάβεια τῶν Σουλτάνων.—Ἡ κατοχύρωσις τοῦ Ἁγίου Ὄρους σ. 56—79 (βλ. σ. 258, 266).

6. Ἀναδρομή διὰ τὸ ἀναπαλλοτριώτον εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς. — Νεαρὰ τοῦ Νικ. Φωκᾶ πρὸς περιορισμὸν τῶν μονῶν. — Συμπλήρωμα εἰς τὰ περὶ Μεταξάκη καὶ καὶ Ἀγίου Ὁρους εἰρημένα. — Επίθεσις Αὐρ. Σπαθάρη κατὰ Ἰασονίδου καὶ δευτερολογία τοῦ γράφοντος. — Τὰ ἔκτροπα τοῦ μοναχικοῦ βίου. — Ἡ κἀτάργησις τῶν ἀνατρεπτικῶν Νεαρῶν. — Αἱ πρῶται ἀπόπειραι πρὸς ἐκλαίτκευσιν τῶν μονῶν. — Τὰ «χαριστικάρια». — Ἀγῶνες τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ κακοῦ. — Ἀρπαγὴ ἱερῶν κειμηλίων διὰ τὸν πόλεμον. — Ἡ σθεναρὰ τῆς ἐκκλησίας ἀντίστασις. — Ὁ θρίαμβος, ἐπίσημος ὑπὸ τοῦ κράτους ἀναγνώρισις τοῦ ἀναπαλλοτριώτου σ. 76—111.

Γ'. — Τὸ ἀνόσιον πραξικόπημα τοῦ αὐτοκεφάλου, ὁ Φαρμακίδης (1).

7. Ἀντικανονικὴ ἀνακήρυξις τοῦ αὐτοκεφάλου ἐν τῇ Α' συνελεύσει τοῦ 1843. — Σφοδρὰ ἀντιπολίτευσις κατ' αὐτοῦ ἐν τῇ Β' Συνελεύσει τοῦ 1863. — Ὁ πολυθρύλητος ἀγὼν Φαρμακίδου καὶ Οἰκονόμου περὶ τοῦ πνεύματος τῶν συνοδικανόνων καὶ περὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ Οἴκουμ. Πατριάρχου. — Τὰ ἀκαθαίρετα προνόμια καὶ τὸ πατριαρχικὸν μεγαλεῖον. — Τὸ αὐτοκέφαλον ἄγνωστον ἐν τῇ ἀρχαιότητι, καταργοῦν τὴν ἐνότητά τῆς ἐκκλησίας. — Παραβολώταται ἰδέαι τοῦ Κοραῆ ἐπιδράσασαι εἰς τὸ πραξικόπημα. — Αἱ ἀρχαὶ τῆς πρεσβυτεριανῆς ἐκκλησίας ὑποστηριζόμεναι ἐπίσημως ἐν Ἑλλάδι καὶ νέα ρῆξις τοῦ Οἰκονόμου πρὸς τὸν Φαρμακίδην. — Ἡ ἐκθεσις τοῦ Γερμανοῦ ἱεροκήρυκος. — Τὸ πρῶτον καταστατικὸν τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ τὰ κακὰ ἀποτελέσματα σ. 111—133.

Δ'. — Τὸ Οἴκουμ. Πατριαρχεῖον καὶ τὸ αὐτοκέφαλον.

8. Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ τὰ ἀδιάσειστα προνόμια μεσοῦντος τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. — Τὰ μετὰ τὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν τοῦ 1843, ὁ πρωθυπουργὸς Ἰωάννης Κωλέτης καὶ τὰ Ἐκκλησιαστικὰ νομοσχέδια. — Ὁ ἀντικειμενικὸς θεσμὸς τοῦ βασι. ἐπιτρόπου. — Ἀπ' Ἀθηνῶν εἰς Φανάριον, σχετλιασμὸς. — Ἡ περιωπὴ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ἐπὶ τουρκοκρατίας, τὰ προνόμια. — Τὰ δικαιώματα τοῦ κλήρου ἀνώτερα τῶν ἐν Ἑλλάδι. — Ἡ εὐεργετικὴ δρᾶσις τοῦ πατριαρχείου ἐν τῇ διασπορᾷ. — Αἱ πρὸς τὴν Ρωσίαν καὶ τὰ Βαλκ. κράτη ἐκδουλεύσεις. — Ἱεραπόστολοι ἐν Ἑλλάδι. — Ὕμνος πρὸς τὸν κυρίαρχον Πατριάρχην. — Μία ἔξομολόγησις τοῦ Φαρμακίδου. — Πρῶτη ἐπαφὴ καὶ προσέγγισις πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον. — Ὁ δάκτυλος τῆς διπλωματίας, ἡ «Μεσευρώπη καὶ ἡ χριστιανικὴ ὁμοσπονδία». — Ὁ Σουλτάν - Μετζήτ καὶ τὸ Πατριαρχεῖον. — Τὸ καθεστῶς τοῦ Ἀγίου Τάφου καὶ ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος. — Ἐκκλησις τῆς ἐλληνικῆς κυβερνήσεως πρὸς τὰ πα-

1. Καὶ καθ' ὅλον μὲν τὸ ἔργον, ἀλλ' ἰδίᾳ εἰς τὸ τμήμα τοῦτο καὶ τὸ μεθεπόμενον Ε' φάλλομεν «τὸν ἀναβαλλόμενον» εἰς τὸν ἥρωα τοῦ πραξικοπήματος (βλ. καὶ σ. 404 Ἐπισημειώσεις περὶ Φαρμακίδου).

τριαρχεία, διαβουκόλησις. — Ἡ Μ. ἐκκλησία διασκέπτεται, προσυνενοήσεις μετὰ τὸν Ὑψηλῆς πύλης. — Ὁ «Συνοδικὸς τόμος» καὶ ἡ ἀθυροστομία τοῦ Φαρμακίδου. — Ἐρευνα ἐπὶ τοῦ περιεχομένου τῶν ἀνταλλαγέντων γραμμάτων. — Οἱ ἀπραγματοποίητοι ὄροι τοῦ τόμου καὶ ἡ ἀπόγνωσις τοῦ Πατριαρχείου ἐπὶ τῇ ἀπάτῃ σ, 133—203.

Ε'. — Τὰ ἐπακόλουθα τοῦ Συνοδικοῦ τόμου. Αἱ διαμάχαι.

9. Οἱ «ὄροι» τὸ ἀντιλεγόμενον σημεῖον. — Τί γράφουσι τὰ πρακτικὰ τῆς «Μεγ. Συνόδου». — Οἱ ἑπτὰ «ὄροι» εἶναι εἰλημμένοι ἐκ τοῦ Τόμου. — Ἀδικαιολόγητος λοιπὸν ὁ θόρυβος, «ἐφοβήθησαν φόβον, οὐ οὐκ ἦν φόβος». — Τὸ ἀσυγκράτητον πάθος τοῦ Φαρμακίδου, χαρακτηρισμὸς Καρολίδου. — Ἡ ὑπεροχὴ τῶν τοορκομεριτῶν ἀντιφαρμακιστῶν. — Ἀνακεφαλαίωσις τῶν δογμάτων τοῦ Φαρμακίδου περὶ ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς ἐλληνικῆς ἐκκλησίας. — Ἀνατροπὴ τοῦ ἱεροῦ τόμου σ. 203—231.

10. Κρίσεις καὶ συμπεράσματα. — Ὁ Φαρμακίδης ὡς ἐργάτης τῶν γραμμάτων καὶ θεολόγος. — Χαλκέντερος συγγραφεὺς καὶ νεωτερίζων ἀγωνιστής. — Ἡ ματαιοδοξία του. — Ὁ διδάσκαλος τοῦ γένους Νεόφυτος Δούκας μάντις κακῶν διὰ τὸ πρόγραμμα τοῦ Φαρμακίδου, κηρύσσεται κατὰ τοῦ αὐτοκεφάλου. — Φαρμακίδης καὶ Οἰκονόμος, διατί ἐνίκησεν ὁ πρῶτος; — Ποία τῆς ἐπισήμου ἐκκλησίας ἡ στάσις ἐν τῇ σκληρῇ τούτῳ ἀγῶνι; — Χλιαραὶ διαμαρτυρίαι καὶ αὐλοδουλεῖα. — Ὁ σθεναρὸς Διονύσιος Κυνουρίας. — Ὁ φιλόλογος Θηβῶν Παῖσιος. — Ὁ λαὸς ἐξεγείρεται ὑπὲρ τῆς κινδυνευούσης θρησκείας. Ὁ Ὅθων διορίζει ἀπ' εὐθείας τοὺς ἐπισκόπους. πῶς κατήντησε τὸ δικαίωμα τοῦτο εἰς χεῖρας τῆς πολιτείας; — Πῶς ἡ Μεγ. ἐκκλησία ὑπερῆσπιζε τὰ προνόμια; — Παράδειγμα αὐτοθυσίας ἀξιολύμητον σ. 231—274.

Ζ'. — Ὁ συνταρακτικὸς περὶ τῶν προνομίων ἀγῶν.

11. Τὸ προνομιακὸν ζήτημα εἰς δξύτατον σημεῖον ἐπὶ Διονυσίου τοῦ Ε'. — Ἡ ἀδιέλλακτος τοῦ Τρικυπῆ πολιτικῆ. — Ἡ παραίτησις τοῦ πατριάρχου. — Ἀτελείωτος ἀνταλλαγὴ γραμμάτων μεταξὺ Πατριαρχείων καὶ τουρκ. κυβερνήσεως περὶ τῆς ἐννοίας τῶν προνομίων καὶ τῆς ἐκτάσεως αὐτῶν. — Ἡ διαφώτισις τοῦ χριστεπωνύμου πληρώματος. — Τὸ «σῆμα θανάτου» ἦτοι τὸ κλεισιμὸν τῶν ναῶν. — Συνταρακτικὴ ἐντύπωσις ἐν Τουρκίᾳ, συγκίνησις ἐν τῇ χριστιανικῇ Εὐρώπῃ καὶ ἀγανάκτησις ἱερὰ ἐν Περουπόλει. — Ἡ παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων καὶ τὸ τελετήγραφον τοῦ Τσάρου. — Τὸ ἀνοιγμα τῶν ναῶν καὶ ὁ θρίαμβος τοῦ προνομιακοῦ ἀγῶνος. — Ὁ ἥρωας Γερμανὸς Χαλκηδόνας. — Τὰ παρεπόμενα καὶ ὁ διακωνισμὸς τῶν ἀμφισθητουμένων ζητημάτων. — Τὰ προνόμια ἐν τοῖς Πατριαρχείοις Ἱεροσολύμων καὶ Ἀλεξανδρείας. — Τὸ κύρος τῆς δοσιδικίας ἐπὶ

Βυζαντινῶν καὶ ἡ συνέχισις ἐπὶ τουρκοκρατίας.—Τὰ ἀθέμιτα συνοικέσια καὶ ἡ ἐπέμβασις τῶν τουρκ. δικαστηρίων.—Ἡ καταπληκτικὴ αὔξησις τῶν ἐν τῷ παρόντι χρόνῳ διαζυγίων σ. 273—360.

Ζ'.—Οἱ πρωταγωνισταὶ καὶ οἱ ἀνταγωνισταὶ τοῦ πατριαρχ. μεγαλείου.—Τὰ ἄλλα πατριαρχεῖα.

12. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις καὶ αἱ τελευταῖαι ἡμέραι τοῦ πατριαρχικοῦ μεγαλείου.—Τὰ ἀνεγνωρισμένα δικαιώματα τοῦ ἑλλην. ἔθνους ἐπὶ τοῦ οἰκουμ. θρόνου.—Ἀδρομερῆς Ἰωακείμ Γ' χαρακτηρισμὸς καὶ ὁ φυλετικὸς ἀγών.—Ἡ ἀμερόληπτος περὶ Διονυσίου Ε' κρίσις.—Ὁ ἀκριτόμυθος καὶ ἀλλοπρόσαλλος Μαν. Γεδεών.—Ἡ στάσις τοῦ οἰκουμ. πατριαρχείου ἐν μέσῳ τῶν ἔθνων καὶ τῶν φυλετικῶν διακρίσεων.—Ἡ στάσις τοῦ Ἰωακείμ ἐν τῷ βουλγαρικῷ ζητηματι καὶ ὁ φιλορρωτισμὸς του.—Διαξιφισμοὶ πρὸς τὸν προκάτοχόν του Κωνσταντῖνον Ε', καὶ ὁ Μελέτιος Μεταξάκης.—Ὁ Ἄγγλος λευίτης J. A. Douglas ἐνθερμος συνήγορος περὶ ἀποδόσεως τῆς Ἀγίας Σοφίας σ. 362—403.

13. Ἐπισημείωσις περὶ Φαρμακίδου, θαυμασταὶ καὶ κατήγοροι.—Ὁ ἀρχιμ. Ἰεζεκιήλ Βελανιδιώτης παλινψδῶν.—Ὁ Γεδεών καὶ τὸ αὐτοκέφαλον.—Οἱ ἀγῶνες τῶν μεγάλων πατριαρχῶν τοῦ θρόνου τῶν Ἱεροσολύμων.—Ὁ Ἰεζεκιήλ Βελανιδιώτης, (νῦν Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφερτάλων), ἀπολογούμενος. σ. 404—414.

Η'.—Ἡ πατριαρχικὴ αὐλὴ καὶ τὸ ἀρχοντολόγιον.—Οἱ ὀφφικιάλιοι.—Πῶς ἐκλαϊκεύεται τὸ μοναστήριον τοῦ Φαναρίου ;

14. Ἡ ἐκλαϊκευσις τῶν πατριαρχείων ἐκ τῆς εἰσοδογῆς λαϊκῶν ἀρχόντων.—Πόθεν τὸ ὀνοματολόγιον.—Ἱερατικὰ ὀφφίκια εἰς λαϊκοὺς.—Ἱερὸς κληρὸς καὶ κληρὸς(=οἱ λαϊκοὶ ἀρχοντες).—Ἐξωκατάκοιλοι.—Ἀνώτατοι ὀφφικιάλιοι οἱ διάκονοι.—Ὁ ρεφερενδάρης.—Τὰ διπλᾶ ὀφφίκια.—Οἱ λαϊκοὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν εἰσεπήδησαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν.—Λαϊκοὶ μοναχοὶ καὶ χαριστικάρια.—Πῶς ἐδημιουργήθη ἡ φαναριωτικὴ ἀριστοκρατία ;—Ἐκ τῶν ὑπαλλήλων τῆς πατρ. αὐλῆς ἔμεινε κληρικὸς μόνος ὁ ἀρχιγραμματεὺς τῆς ἱερᾶς Συνόδου.—Τὸ πατριαρχικὸν γραφεῖον.—Ὁ ὑπατος τῶν φιλοσόφων.—Ὁ χαρτοφύλαξ καὶ τὸ χαρτοφυλακεῖον, ποῦ διεσώθη ;—Πρωτονοτάρης, νοτάρης, σεκρετάρης καὶ ταβουλλάρης, ἀλλὰ καὶ γραμματικὸς.—Περὶ διπλῶν καὶ πολλαπλῶν τίτλων.—Τὸ «σύστημα τῶν κληρικῶν γραφῶν».—Ὁ «μέγας γραμματικὸς».—Οἱ νομικοὶ σύμβουλοι.—Ὁ κωδικογράφος (ἀντὶ τοῦ ὑπομνημοτογράφου).—Λαοκρατία καὶ ἐν τῇ ἀρχιεπισκοπῇ Ἀθηνῶν.—Τὰ ἐλέθρια ἀποτελέσματα.—Ἰπῆρχε καὶ σπουδαῖος λόγος τῆς τῶν λαϊκῶν ἀρχόντων προσλήψεως.—Μέγιστον τὸ ἀξίωμα τοῦ χαρτοφύλακος θεσπισθὲν ὑπὸ οἰκ. συνόδων.—Οἱ ὀφφικιάλιοι τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, ἡ

τεραστία τῆς πόλεως ἀκμή.—Οἱ ἄρρενες ἱερόδουλοι (=νεωκόροι).—Οἱ «ἐκκλησιαστικοὶ ἄρχοντες» καὶ τὰ δικαστικὰ ἔργα.—Σπουδαῖον ἀθωνικὸν ἔγγραφον.—Οἱ «πανσέδαστοι σεβαστοί».—Ἱερομνήμων, κουδουκλήσιος καὶ νομικὸς κληρικὸς, λιβελλίστιος καὶ συμβολαιογράφος, —Πρωτόπαπας.—Ἀνώτατον δικαστήριον διὰ τὰ ὄρια καὶ φορολογικά.—Βουλευταὶ (=οἱ δημοτικοὶ σύμβουλοι).—Πρωτεύοντες καὶ κτήτορες.—Κληρικὸς κουδουκλίων καὶ ὄρφανοτρόφος.—Κουδούκλης καὶ κουδικουλάριος (διάφορος τοῦ κουβουκλησίου, ταυτοσήμου τῷ συγκέλλῳ).—Πρωτονοταρίου σπουδαῖον ἀξίωμα.—Ὁ σακελλάριος ἐπὶ τῆς οἰκονομίας.—Κληρικοὶ ἀναλαμβάνοντες κρατικὰς ὑπηρεσίας.—Ὁ λογιστὴς τῶν φόρων καὶ γενικὸς καλούμενος.—Οἱ καθολικοὶ κριταί.—Δοσιδικία τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ τῶν δημοσίων.—Τὸ σεκρέτον τοῦ οἰκονόμου.—Τὸ ντιβάνιον (=κριτήριο) τῆς μεγ. πρωτοσυγκελλίας.—Ἡ καταγωγή τῶν ἐν τοῖς πατριαρχείοις Δύο σωμάτων σ. 415-428.

Θ'.—Συμπληρώσεις καὶ ἐπανορθώσεις, παροράματα.

15. Συμπληρώσεις καὶ ἐπανορθώσεις Ἡ ἀκριτομυθία τοῦ τοποτηρητοῦ Δωροθέου Μαμέλη.—Ὁ Μετζάκης.—Ἀγιορεῖται καὶ Ὁρχάν.—Τὸ ἀναπαλλοτρίωτον (βλ. καὶ Εἰσπαγωγή).—Ἀλέξιος Κομνηνός, χαριστικάρια καὶ πρεσβυτεριανοί.—Πορθητὴς καὶ Γεννάδιος.—Μεσευρώπη καὶ Μέντζικωφ.—Τὰ «πνευματικὰ δίκαια» τῆς Ἐκκλησίας.—Ἡ πλαστογραφία τοῦ πρωτοκόλλου τοῦ 1833.—Γ. Μαυροκορδάτος, ὁ συγγρ. τῆς «Ἀναιρέσεως τοῦ Ἀντιτόμου».—Ἡ ἐξέγερσις τοῦ λαοῦ κατὰ τῆς «Διακηρύξεως».—Διὰ τὸ πλῆθος τῶν μεταθέσεων, οἱ δίγραμοι καὶ τρίγραμοι.—Παραδείγματα τῆς «Ἐκκλησίας ἐν διωγμῷ».—Ὁπλοφορία κληρικῶν ἐπιτετραμμένη, μοναχοὶ πολεμοῦντες, ὁ Ἰωαννίνων Ἰωακείμ (ὁ ἔπειτα πατριαρχεύσας) ξιφήρης κατὰ λησττανταρτῶν! σ. 429—432.

Παροράματα καὶ προσθήκαι. (βλ. καὶ ἐν τέλει).—σ. 36 μέσ. γράφε Μάουρερ κ.ἀ.—σ. 13 κάτω. ὁ Ὄθων ἦτο καθολικὸς, διότι ὁ πάπας Γρηγόριος 15' δὲν ἐπέτρεψε νὰ γείνη ὀρθόδοξος. Ἡ Ἀμαλία ἦτο διαμαρτυρομένη.—σ. 48 γρ. τῆς Δ' οἰκ. συν.—σ. 116, σημ. 1. ὁ συγγρ. τοῦ βιβλίου «Ἐλληνισμὸς ἢ ρωσισμὸς», εἰς ὃ πολλάκις παραπέμπομεν, εἶναι ὁ Κων. Δόσιος, λόγιος ἐκ Μοναστηρίου. Συνταχθεὶς μετὰ τοῦ Φαρμακίδου ἠρθρογράφησε θερμῶς ὑπὲρ τοῦ αὐτοκεφάλου. Ἐγένετο καὶ πληρεξούσιος τῶν Μακεδόνων τῷ 1863. Κατ' αὐτοῦ ἐδημοσιεύθη φυλλάδιον ἐν Ἀθήναις τῷ 1860 ὑπὸ Π. Καλέβρα : «Ἡ ρωσσοφοβία καὶ ὁ πανσλαβισμὸς. Ἡ πολιτικὴ τῆς Δύσεως καὶ Ρωσίας, ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα...» Ἐὰς δύο ταύτας μονογραφίας οὐδεὶς ἐμελέτησεν.—σ. 142 κ. ἀ. ἐποίησάμεθα λόγον περὶ ἀπονεμηθεισῶν τιμῶν εἰς τὸν Γεννάδιον ὑπὸ τοῦ Πορθητοῦ, ἃς συμπληροῦσιν αἱ ἀνακαλυφθεῖσαι ἑναγχοὶ τουρκικαὶ πηγαί. Περὶ τῆς πρὸς τὸν σουλτάνον παρρησίας αὐτοῦ ὁ Κριτόβουλος γράφει : «καὶ διαλέξεις πολλὰς καὶ καλάς ἐνδίδωσιν αὐτῷ ἐνώπιον αὐτοῦ ἀδεῶς καὶ ἐλευθέρως ποιεῖσθαι, αὐτὸς φοιτῶν παρ' αὐτόν, ἄγων τε μεθ' ἑαυτοῦ τοῦ παρ' αὐτῷ ἐντίμους τε καὶ σοφοὺς, τιμῶν

κάν τούτοις αὐτόν» (Müller Fragm. Hist. graec. V, σ. 107). Ταῦτα ἐπιβεβαιούνται καί ὑπὸ τοῦ Μαλαξοῦ ἐν τῇ «Πατριαρχικῇ ἱστορίᾳ», ἐν Τυρκογρ. Κρουσίῳ I, 108: «Ἔθεν πολλάκις μετεκαλέσατο τὸν πατριάρχην καὶ ἐδωρήσατο δῶρα... καὶ ἔλεγρον καὶ ἐκ τούτων πολλοὶ πολλὰ περὶ τούτου τοῦ σουλτάνου, ὅτι ἐνωτισθεὶς καὶ πληροφορηθεὶς τὰ περὶ τῆς ἀληθοῦς πίστεως τῶν χριστιανῶν ἐν ἀμφιβολίᾳ ἦν περὶ τῆς ἑαυτοῦ». Τὸ τοιοῦτον ὀρθῶς ποιῶν ἀποκρούει ὁ καθ. Νικ. Ἀνδριώτης ἐν «Ἑλληνικοῖς» Β', 1922, σ. 193. Τὴν φιλοτιμίαν τοῦ Μωάμεθ Β' πρὸς τὸν Γεννάδιον, ὡς ἀναγράφομεν ἐν σ. 363—364, ἔχει σχεδὸν ὁμοίαν καὶ ὁ Φραντζῆς παρὰ Migne 156, στ. 893-894. Ἰστέον, ὅτι καὶ ὁ Φραντζῆς ἔχει διεξοδικὴν ἀνατροπὴν τῆς διδασκαλίας τοῦ Μωάμεθ, ἣτις ἔρχεται εἰς ἐπίρρωσιν τῶν ὑπὸ τοῦ Γενναδίου λεχθέντων (αὐτ. στ. 913-962). Δύο ἐκδόσεις τῆς «Διαλέξεως» ἢ «Ὁμιλίας» μετὰ τοῦ σουλτάνου φέρονται (παρὰ Migne 160, στ. 320έ. 333έ.) ἢ 6' εἶναι λίαν ἐκτενῆς (βλ. ἐν τέλει τοῦ βιβλίου σ. 429).—σ. 363, στ. 9 κἀτ. γρ. Πατριαρχικῇ ἱστορίᾳ.—σ. 416, στ. κἀτ. γρ. ἱεροκρατίαν ἀντὶ Καισαροπαπισμόν. σ, 83, τὸν Ἰασονίδην καὶ τοὺς Μεταξάκικούς τοῦ Φαναρίου παραπέμπω εἰς φυλλάδιον: «Παράρτημα Πανταίου. Ἐπίσημα ἔγγραφα περὶ ἐκλογῆς Μελετίου». (Ἀλεξάνδρεια 1922). Κατὰ ταῦτα ἡ ἐκλογικὴ ἐκείνη συνέλευσις ἦτο ληστρική, ἐφ' ὅσον διηυθύνετο ὑπὸ λογχοφόρων τῆς «Ἐθνικῆς ἀμύνης»: ἀνώτερος γὰρ ἀξίωματικὸς «ἦγε καὶ ἔφερε» καὶ ἐτρομοκράτει τοὺς ἐκλογεῖς πειθαναγκάζων τοὺς ἀρχιερεῖς, ἵνα ψηφίσωσι Μεταξάκιην. Ἄλλ' ἡ ἀποχὴ ἀπὸ τοῦ συνήθους ὄριου 7% ἀνῆλθεν εἰς 74% ! (σ. 32) καὶ ἀντὶ τῶν 68 συμψηφῶν μητροπολιτῶν ἐψηφίσαν μόνον 13 ! (σ. 30) ἦτοι ὁ τοποτηρητῆς Δωρόθεος Μαμέλης, τρεῖς συνοδικοὶ (Ἀμασειάς, Ἀγκύρας καὶ Σαράντα Ἐκκλησιῶν) καὶ οἱ Χαλκηδόνος, Δέρκων, Βερροίας, Νεοκαισαρείας, Ρόδου, Βάρνης, Χαλδίας, Ἡλιουπόλεως καὶ Μετρῶν. Πέντε δὲ ἀπόντες ἐθεωρήθησαν σύμψηφοι, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν 18 ἔλαβε μόνον 9 ὁ Μελέτιος, καὶ τότε ἐξεδιάσθη ὁ Ἀμασειάς νὰ ἐκχωρήσῃ αὐτῷ τὰς 5 ψήφους καὶ ὁ Χαλκηδόνος τὰς 2. Ἀξιομνημόνευτοι οἱ λόγοι τοῦ ἐκ τῶν μελῶν τοῦ Μικτοῦ Ἐθν. Συμβουλίου Ε'. Καραθεοδωρῆ, ὅστις ἐκβιαζόμενος νὰ ψηφίσῃ εἶπε; «Τὴν στιγμήν ταύτην ὁμοιάζομεν πρὸς ἀνθρώπους κομίζοντας τὴν ἀγίαν κοινωνίαν πρὸς ἐπιθανάτιον νεκρόν, καὶ ὁ ἐπιθανάτιος οὗτος νεκρὸς εἶναι ἡ ἐκκλησία, ἢ δὲ συνείδησις δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ γίνωμεν ὑφυπουργοὶ τοιοῦτου σκληροῦ πραξικοπήματος!» (σ. 35). Προφητικώτεροι λόγοι οὐδέποτε παρ' ἀνθρώπου ἐξηγέθησαν!

ΤΟΙΣ ΕΝΤΕΥΞΟΜΕΝΟΙΣ

Ἡ τελευταία ραγδαία μετὰ τὸν πρῶτον εὐρωπαϊκὸν πόλεμον ἐξέλιξις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ ὁ ἀπροσδόκητος περιορισμὸς ἐδαφικῶς εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπέβαλεν ἡμῖν νὰ ἐξετάσωμεν τὰ ἀπώτερα αἰτία τῆς καταπτώσεως ταύτης. Μοῦ ἐζητήθη ἡ συνεργασία εἰς τὸ πατρῶζον φύλλον, τὸν «Προσφυγικὸν κόσμον», ὅπου γράφουσι μᾶλλον Κωνσταντινουπολίται. Πρόσφυξ καὶ γὰρ δὲν ἠδυνάμην ν' ἀρνηθῶ. Ἡ εὐμενὴς ὑποδοχὴ τῶν πρῶτων ἄρθρων μὲ ὑποχρέωσε νὰ συνεχίσω πληρῶν τὴν ἐπιφυλλίδα ἐπὶ τριετίαν σχεδόν (1). Εἰς ἀρθρογραφίαν τοιαύτην δὲν δύναται τις ν' ἀξιῶσθαι τὴν αὐστηρὰν ἐν πᾶσιν ἐνότητά καὶ τὰ ἄλλα προτερήματα, ἅπερ ἔχει τὸ τακτικὸν βιβλίον. ὑπάρχουσι θεαίως καὶ παρεκβάσεις, διότι ἡμῖν ὑποχρεωμένος ν' ἀπαντήσω εἰς ἐπικρίσεις, ἅς οὕτω μετὰ τὰ πρῶτα ἄρθρα καὶ ἐσταμάτησα. Αἱ προτασσόμεναι κρίσεις ἀνδρῶν διασήμων ἐν τοῖς γράμμασι καὶ δὴ εἰδημόνων τῶν πατριαρχικῶν θεμάτων καὶ τοῦ καθεστῶτος τοῦ Φαναρίου, ἐπέχουσι καὶ θέσιν περιλήψεως τῶν σπουδαιότερων κεφαλαίων. Αἱ δὲ πατριαρχικαὶ εὐλογίαι ἐπαναφέρουσι τὴν καλὴν συνήθειαν, ἣν πρὸ ἑκατονταετίας καὶ πέραν διετήρουν ἀπαρασαλεύτως οἱ συγγραφεῖς (2). Τοῦτου ἕνεκα ὀλίγα κεφάλαια θὰ ἀνακεφαλαιώσω, ἅπερ οὐδόπως ἐθέλησαν ὑπὸ τῶν ἐν λόγῳ κριτῶν, παρακολουθησάντων τὴν δημοσίευσιν τῶν ἄρθρων καὶ θὰ προσθέσω νέα τινὰ συμπληρωματικά.

Ἡ διέξοδική αὕτη πραγματεία εἶναι εἰς τὸ εἶδος ὄντος πρωτότυπος, διότι ὀρμᾶται ἐξ ἀνακλύψεως νέων βιβλίων καὶ πηγῶν, ἀποκειμένων ἐν ἀρχείοις καὶ τῇ ἐμῇ συλλογῇ καὶ ἐκ τῶν παρασκευαστικῶς τελουμένων. Προσεπάθησα πανταχοῦ νὰ θηρεύσω τὴν ἀλήθειαν καὶ νὰ ἐκθέσω ἀπηκριβωμένως τὰ συμβαίνοντα. Ἐν ταῖς κλειναῖς Ἀθήναις πρὸ ἑκατονταετίας τὴν μετὰ δυστοκίας καὶ πάροδον 20ετίας ἐκδόσιν τοῦ «Συνοδικοῦ τόμου» ἐπανηγύριζον μεγαλοπρεπῶς καὶ ἡδύμως **το αὐτοκέφαλον ὑπῆρξεν ὀλέθριον, ἦτο αὐτοκτονία τῆς ἐλλαδικῆς ἐκκλησίας καὶ ἀνεξαρτησία μὲν ἀπὸ τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου, ἀλλὰ τελεία ὑποδούλωσις εἰς τὴν Πολιτείαν**, αὐτὸ ἦτο τὸ μέγα κατόρθωμα τοῦ δῆθεν ἐθνικιστοῦ Θεοκλήτου Φαρμακίδου. Δὲν ἔλαβεν οὗτος ὑπ' ὄψιν, ὅτι **ἡ ρωσικὴ πολιτικὴ ἐπεδίωκε τὸν διαμελισμὸν τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου διὰ τοῦ**

1. Ἀπὸ 10—8—47 μέχρι 4—6—50, ἀριθμ. 869—1016. Τὸ ἐβδομαδιαῖον τοῦτο φύλλον ἔχει τὸν τύπον καὶ τὴν κυκλοφορίαν τῆς τεργεσταίας «Νέας ἡμέρας», εἶναι κοινὸν τῶν ἐπατριδῶν καὶ ἀποδήμων ἐλλήνων ἀνάγνωσμα.

2. Εἰς πάντας, οἷτινες μετ' ἑκαμῖαν τὴν ἐξαιρετικὴν τιμὴν νὰ παρακολουθήσουν τὴν ἀρθρογραφίαν καὶ ἐπὶ πλέον εἶχον καὶ τὴν καλὴν διάθεσιν νὰ σημειώσουν καὶ εὐμενεῖς περὶ τοῦ ἔργου μου κρίσεις, ἀπευθύνω θερμὰς εὐχαριστίας. Τὸ γεγονός τοῦτο ἀποδεικνύει πόσον ἐνδιαφέρον ἔχουσιν αἱ τοιαῦται μελέται, τόσον σπανίζουσαι παρ' ἡμῖν.

σχηματισμοῦ μικρῶν κρατιδίων, ὅπερ ὑπεστήριξε τότε καὶ ἡ Ἀγγλία διὰ διὰ τὸ σχέδιον τῆς «Μεσευρώπης». Αὕτη, ἐὰν ἐπραγματοῦτο, βεβαίως δὲν ἔμελλε νὰ ὑφίσταται τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Φαναρίου. Ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος ἔδωκε τὴν εὐκαιρίαν εἰς τὴν Ρωσίαν νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ σχέδιον. Ἐὰν αὕτη δὲν ὑπεστήριξε τὸ αὐτοκέφαλον, τοῦτο συνέβη, διότι δὲν ἐγένετο κατὰ τὴν γνώμην τῆς. Ἄλλ' οἱ πείσμονες αὐτοκεφαλισταὶ περιεφρόνουν τὰς συνετὰς ὑποδείξεις τοῦ ἐξ οἰκονόμων Κ. Οἰκονόμου **καὶ ἔδωκαν τὸ σύνθημα πρὸς διάλυσιν τῆς οἰκου-
μενικότητος τοῦ Πατριαρχείου**, ἀφαιρέσαντες αὐτοί, Ἕλληνες ὄντες, τὸν πρῶτον καὶ στερέμνιον κίονα. Τὸ κεφάλαιον τοῦτο, ὅπερ ἀποτελεῖ τὸ ἕτερον σκέλος τοῦ σώματος τοῦ διβλίου τούτου, εἶναι τὸ σπουδαιότερον διὰ τοὺς ὀρθοδόξους Ἕλληνας καὶ ἐφιστῶ αὐτῶν τὴν προσοχήν. Ἐμπνευστῆς Ἕλληνας γράφει (1).

«Βέβαια εἶναι τολμηρὸν, μπορεῖ καὶ ἄδικον, νὰ πῆ κανεὶς πὼς ὁ Φαρμακίδης ἦταν ἓνας ἄπιστος. Ἦταν ἕμως, χωρὶς νὰ τὸ καταλαβαίνῃ καὶ ὁ ἴδιος, ἓνα γέννημα τοῦ Οὐμανιτισμοῦ, ποῦ κατὰ βῆθος ἀντιπολιτεύτηκε τὸν Θεόν καὶ γύρεψε ν' ἀπαλλάξῃ τὸν ἄνθρωπον ἀπ' τὸ ζυγὸν τοῦ οὐρανοῦ. Ἡ παραμονὴ τοῦ στή Βιέννης, οἱ σπουδῆς στὰ γερμανικὰ πανεπιστήμια καὶ ὁ θαυμασμός του γιὰ τὸν Κοραῆ τὸν εἶχαν ὀλότελα ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸ πνεῦμα ἱερωμένων, σὰν τὸν ἅγιον Κοσμά, σὰν τὸν Νικόδημον τὸν Ἀγιορείτη ἢ σὰν τὸν Μακάριο Νοταρᾶ. Ἐπίστευε πὼς ἡ παιδεία εἶναι αὐτόνομο ἀγαθὸν καὶ συχνὰ λησμονοῦσε. «Ἔτι πᾶσα δόσις ἀγαθὴ καὶ πᾶν δῶρημα τέλειον ἄνωθεν ἐστὶ καταβαίνον». Διαφορετικὰ δὲν μπορεῖ νὰ καταλάβῃ κανεὶς καὶ νὰ ἐξηγήσῃ τὴν πεποιθήσιν του, ὅτι ἡ πνευματικὴ γραμμὴ τοῦ Κοραῆ, κατὰ βῆθος καλόπιστη καὶ ἐντιμη, ἀλλὰ σὲ πολλὰ σφαλερή, ἔφτανε γιὰ τὴν πνευματικὴν ἀνάπλασιν τοῦ ἀνθρώπου

«Τίποτε ἕμως δὲν τὸν γοήτευσε περισσότερο, ἔσο ὁ ρόλος τοῦ κληρικοῦ διπλωμάτου καὶ αὐτὸ τὸ ρόλον τὸν ἐπαιξεν ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του.

«Δὲν στάθηκε οὐδὲ μία στιγμὴ ἐλεύθερο πνεῦμα καὶ ἐπειδὴ δὲν μπόρεσε νὰ ὑψωθῇ στὰ ψηλῶματα τῆς χριστιανικῆς λευτεριᾶς, ξέπεσε καὶ ἐγένεν ἓνας ἐγκόσμιος φιλελεύθερος

«Ἀγωνίστηκε μὲ φανατισμὸν γιὰ νὰ ἀνεξαρτοποιήσῃ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν ἀπ' τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, κίχοντας ἄφθονον λιθάνι στὸ ξόανον.

1. Ἡ κατὰ τοῦ Φαρμακίδου ἐπίθεσις μου εἶναι ὀλίγον ζωηρὰ καὶ ἔσκανδάλισέ τινας τῶν ἐν Φαναρίῳ περὶ πολλοῦ ποιουμένων τὸν καθηγητὴν τῆς Πατρολογίας, ὅστις θελήσας ν' ἀπαθανατίσῃ τὸν Φαρμακίδην ἔθεσεν ἑαυτὸν εἰς τοὺς ἀντίποδας τῶν ῥοθῶς νῦν σκεπτομένων ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου. Ἴσως ἐκεῖθεν προεκλήθη ἄρθρον τι ἐν τῇ ἡμιεπισήμῳ Πατριαρχικῇ ὀργάνῳ, «Ἀποστόλῳ Ἀνδρέᾳ» (ἔτ. Α', 6—10—51) ὑπὸ τὸν τίτλον «Θεόκλητος Φαρμακίδης». Τοῦτο ἐστάλη ἐκ Ν. Ἰόρκης ὑπὸ τοῦ συντάκτου τοῦ «Ἐθνικοῦ Κήρυκος» κ. Κώστα Μπαρτιᾶ, τοῦ γνωστοῦ δημοσιολόγου κλισυεργάτου τοῦ ἐν λόγῳ φύλλου. Δὲν ἀμφιβάλλω, ὅτι ἔμειναν ἀναυδοὶ, ὅταν ἀνέγνων τὸ δηκτικώτατον ἄρθρον· διότι ἐγὼ δαγκάνω, ἀλλὰ δὲν βάπτω τοὺς δόνοντας, ὡς ἔλεγε ὁ Ὁράτιος εἰς τὴν σάτυράν του, *dentibus albis*. Ἴδου περικυκαὶ τινας τοῦ ἀξιολόγου ἄρθρου :

τοῦ αὐτοκεφάλου καὶ δὲν τὸν πείραζε νὰ βλέπη αὐτὴν τὴν Ἐκκλησία νὰ ξεπέφτη σ' ἓνα παρακλάδι τῆς κρατικῆς γραφειοκρατίας καὶ νὰ κυβερνιέται οὐσιαστικὰ ἀπὸ τὸν Μάουρερ, ποῦ τὸ καταστατικό του διήρκεσε τόσα χρόνια.

Ἐνηρμονισμέλος πρὸς τὸν φιλελευθερισμὸ του καὶ τὴ λατρεία, ποῦ εἶχε στὸν τύπο τοῦ λογίου, συχαινόταν ἀνθρώπους ἀφωσιωμένους στὴν ἀλύγιστη ὀρθοδοξία τους καὶ εἰς τὰς μεγάλας παραδόσεις γιὰ τὴν μόρφωσι τοῦ λαοῦ. Καὶ ἡ συνέπειες αὐτῆς τῆς γραμμῆς ὑπῆρξαν τρομερές».

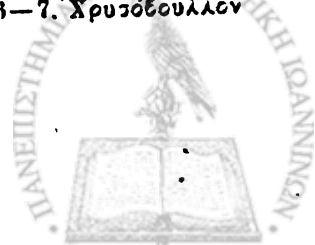
Ἡ λεπτομερῆς καὶ ἐμπεριστατωμένη ἀνάλυσις τῆς «*Διακηρύξεως*» τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν συναφῶν νομοθετημάτων ἀποδεικνύει ἡλίου φαεινότερον εἰς τί ὀφείλεται ἡ κατάπτωσις αὐτῆς. Ὁ δημιουργὸς τῶν κατασκευασμάτων τούτων κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν ὑπῆρξεν ὁ πολὺς ὀργανωτῆς τοῦ κράτους Βαυαρὸς Μάουρερ ἔχων συνεργόν ἐν πᾶσι καὶ ἀμύντορα ἀκατάβλητον τὸν Φαρμακίδην. Οὗτοι *ἐπηρεάζονται διαρκῶς ὑπὸ τοῦ πνεύματος καὶ γράμματος τῶν προτεσταντικῶν κομισιστορίων*. Πρὸς τελείαν κατατόπισιν ἐπὶ τοῦ διεξαγομένου τότε ἀγῶνος ἦτο ἀνάγκη νὰ καταφύγωμεν εἰς τὰ πρακτικὰ τῶν δύο ἐθνικῶν συνελεύσεων τοῦ 1843 καὶ 1863, ἐν αἷς αἱ σθεναραὶ ἀγορεύσεις ἰδίᾳ τῶν Ἑπτανησίων πληρεξουσίων διέσεισαν μέγਾਲως τὸ κῦρος τῶν διὰ τὴν σύστασιν τοῦ αὐτοκεφάλου ἀποφάσεων. Τέλος ἐξύπνησε τότε καὶ ἡ ἱεραρχία καὶ ἡ φωνὴ τῶν 2—3 ἐν ἀρχῇ ἀντιπροσώπων τοῦ γνησίου καὶ κανονικοῦ πνεύματος τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας ἐνισχύθη. Ἡ ἱερά συνόδος ἐθάρρησε πλέον καὶ ἤρξατο νὰ διαμαρτύρηται καὶ νὰ ὑποδεικνύη τὰ σωστικὰ μέτρα πρὸς ἀναστολὴν τοῦ συντελεσθέντος κακοῦ. Ἀλλὰ τὸ σκοτεινὸν πνεῦμα εἶχε κατακτήσει τοὺς κυβερνῶντας καὶ τὰ ἀντισχέδια καὶ νομοσχέδια αὐτῆς ἐρρίπτοντο εἰς τὸν κάλαθον τῶν ἀχρήστων καὶ αἱ λαὶ καὶ ὑπὲρ τῶν πατρίων ἐξεγέρσεις κατεστῆλλοντο διὰ τοῦ θαυατρικοῦ στρατοῦ! Εἶχε καταστρωθῆ τέλειον στρατηγικὸν σχέδιον. Ἐπρεπε πρῶτον ν' ἀφοπλισθῆ ἡ ἐκκλησία, νὰ ἀπογυμνωθῆ τῶν ἐγγείων κτήσεων καὶ τῶν βιοτικῶν μέσων, νὰ πεινάσῃ. Τὰ φρούρια αὐτῆς καὶ ὁ πλοῦτος ἦσαν αἱ ἱεραὶ μοναί, ὁ δούρειος ἵππος, ἔθεν' διὰ τῶν αἰῶνων ἐξήρχοντο αἱ φάλαγγες τῶν ὑπεραπιστῶν τῆς πίστεως, οἱ διδάσκαλοι τοῦ λαοῦ, οἱ φρουροὶ τῶν παραδόσεων. αἱ μοναί, τὰ καταφύγια τῶν δοκιμαζομένων ἐν τῷ ἀγῶνι τοῦ βίου κλπ. Ἐκ τῶν 450 περίπου διελύθησαν τὰ $\frac{2}{3}$ καὶ ἐδημεύθησαν καὶ κατὰ τὸν ἀσεβέστερον ἀπεμπολήθησαν τὰ ἱερά ἀμφια καὶ σκεύη, ἕλος ὁ βυζαντ. διάκωσμος τῶν ναῶν!

Κατ' ἀκολουθίαν φυσικωτάτην ὁ Ἀγιορείτης συγγραφεὺς μεταφέρεται εἰς τὰς μονὰς τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ ἐκθέτει λίαν ἐπικαίρως τοὺς ἀγῶνας, τοῦ ἱεροῦ τόπου, ὧν αὐτὸς ἐχρημίστησεν ἑξαρχος ἐπὶ δεκαετίαν ἑλθὼν πρὸς ἀποσοβῆσιν τῆς δημεύσεως τῶν μετοχῶν—αὕτη συνετελέσθη μετὰ τὴν ἀποχώρησίν μου ἐκ τῶν κοινῶν—πρὸς διαφύλαξιν τῶν ἱερῶν κειμηλίων, τῶν θησαυροφυλακίων καὶ τῶν βιβλιοθηκῶν καὶ ἐν γένει ἕλου τοῦ βυζαντινοῦ πλοῦτου, ὅστις *τάσσει τὸ Ἅγιον Ὄρος μετὰ τῶν πλουσιωτέρων μουσειῶν τοῦ κόσμου*. (1) αὐτὸς σθεναρῶς καὶ ἀποτελεσματικῶς ἀπέκρουσε *νέον κίνδυνον δημεύσεως*

πρὸ διετίας τῶν θησαυρῶν τούτων βυσσοδομηθέντα ἐν μέσαις Ἀθήναις κατὰ σατα-
νικὸν τρόπον. Ἡ διαρπαγὴ τῶν μονῶν εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τῶν βυζαντινῶν χρόνων
(IB' αἰῶν): διότι παρεχωροῦντο εἰς εὐνοούμενα πρόσωπα λαϊκὰ ὑπὸ τὸν τύπον
τῶν «**χαριστικαρίων**». Τοῦτο ἐμμήθη καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν τὸ Πατριαρχεῖον καὶ
ἐχορήγει εἰς τοὺς ὑφικιάλους τὰς «**ἐξαρχίας**» ἤτοι τὰς προσόδους μονῶν καὶ
χωρίων ὁλοκλήρων. Τὸ Ἅγιον Ὅρος ἀπηλλάγη τῶν τοιούτων εὐσχήμεων τρόπων
νοσηφισμοῦ, διότι ἐκέκτητο διοικητικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἀνεξαρτησίαν ἀπὸ τὰς
Μεγ. Ἐκκλησίας. Τὰ μετόχια δημευθέντα κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τοῦ ἔθωμ. κρά-
τους ἐξηγοράσθησαν ἔπειτα καὶ ἐγένοντο ἰδιοκτησία τῶν μοναχῶν, ὥστε δὲν
ἀληθεύει, ὅτι οἱ χριστιανοὶ τὰ ἔδωκαν οἱ χριστιανοὶ τὰ παίρνουν». Ὁ ἐπινοη-
θεὶς τύπος εἶναι ὁ μετριοπαθέστερος «**ἀπαλλοτριώσεις**», ἐκτιμηθέντων τῶν μετο-
χίων εἰς 300 ἑκατ. χρυσᾶ φράγκα, ἅπερ ἐθεωρήθησαν ὡς πάγια καὶ ἐξεδό-
θησαν μετοχαί. Τὰ εἰσπραττόμενα τοκομερίδια πρὸ τοῦ πολέμου ἐπληρῶνοντο
εἰς 15 ἑκατ. χρυσ. φρ. κατ' ἔτος, νῦν 2000 ἑκατ. ἤτοι ψυχία! Ἀλλὰ καὶ
«**πολυετῆ ἐνοικίασιν**» ἐκάλεσαν τὴν πράξιν, ἔν' ἀναπαύσωσι τὴν συνειδησιν
καὶ καταστείλωσι τὴν ἀντίστασιν τῶν Ἀγιορειτῶν. Ἄς ἀκούσωσιν ἕμως
κλεινὸν ἱεράρχην, μάλιστα ἐχθρόν τῶν μοναχῶν: «**Νῦν δὲ ἀποθεοῦσθαι δο-
κοῦμεν, εἰ τὰ ἐκκλησιαστικὰ νοσηρίζομεθα. Πολὺς ἐν ἡμῖν ὁ λόγος τὸ καὶ
τὶ δῆποτε ὁ θεὸς καὶ οἱ τοῦ θεοῦ ἄγιοι τῶν τοιούτων δέονται, οἱ μὴτε σπεί-
ροντες, μὴτε θερίζοντες, μὴτε τρώγοντες, μὴτε πίνοντες; εἰ δὲ χάριν ἄλλων
ταῦτα, ἵνα οἱ πένητες, φασίν, ἐκ τῶν τοιούτων ἀποτρέφονται, ἰδοὺ ἡμεῖς πτω-
χοὶ οὐ καθέξομεν αὐτὰ καὶ θρεψόμεθα; Ὡ ἐλεεινοὶ τοιοῦτοι ἀδελφοὶ οὐκ
οἴδατε, θεοῦ καὶ τῶν θείων καταπαίζοντες οὐδὲ ἐνθυμεῖσθε, μειζο-
νας ἑαυτοῦ τοῦ θεοῦ καθιστῶντες, εἴπερ ὑμεῖς μὲν ἀποχαριστάμενοι τὰ
δῆθεν ὑμέτερα φίλοις ἢ συγγενέσιν ἢ ἄλλως οἰκείοις, οὔτε θέλετε, οὔτε δύνασθε
αὐθις αὐτὰ κτήρασθαι ἀναλαβόμενοι τὸ μὲν, ἵνα μὴ ψευδεῖς φανεῖητε καὶ ἄστα-
τοι καὶ παλιμβουλοὶ, τὸ δὲ, ὅτι προεῖσθε τὸν τὰ τοιαῦτα κολάζοντα νόμον
καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ τίμημα· τὰ δὲ τῷ θεῷ καὶ τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ ἀποχαρι-
σθέντα καθαρπάζοντες οὐ λογιζέσθε παροργίζειν ἐκείνους, οὐδὲ εὐ-
λαβεῖσθε δικαιοσύνην ἄμυναν· ἀλλὰ τὴν τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίαν, ὅσα (;) καὶ
ἀσπίδα στερρὰν ὑποδύντες τοξάζεσθε κατὰ τῶν αὐτοῦ ἱερέων καὶ ἱερῶν. Εὐχοί-
μεθα, μὴ πάλιν ἐκθυμώσωμεν αὐτόν. Εἰ γὰρ αὐτὸ γένηται, τότε μαθήσεσθε ἀπ'
αὐτῶν ἔργων, οἷος ἐκεῖνος τὴν ἀγανάκτησιν, ὅς, καθάπερ οὐ φιλεῖ κλεπτόμε-
νος, οὕτως οὐδὲ ἀρπαζόμενος. Τοῦ κυρίου ἢ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς· ἐχέτω
οὐκ ἕκαστος, ὅσα θεόθεν ἔλαβεν, ἵνα μὴ ἀδικῶν οὐ πάθοι εὐλογίαν» (1).**

1. Εὐσταθίου Θεσσαλονίκης. Opuscula, ἐκδ. Tafel, σ. 72. Βλ. E. Herrman, Ricerche sulle istituzioni monastiche bizantine, typica, kletorica, caristicarī et monasteri «liberi», ἐν Orientalia christiana periodica, 6, 1940, σ. 293—375. Τὰ κατὰ μοναχῶν ψαλλόμενα ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου ἐγράψαμεν ἐν σ. 96—7. Χρυσόβουλλον

Πρὸ παντὸς ἐξησφάλισε μεγάλως τὰς μοναστηριακὰς καὶ ἐκκλησιαστικὰς κτήσεις ὁ Ἰουστινιανὸς διὰ τῆς ἐ' Νεαρᾶς τοῦ 535 «περὶ τοῦ μὴ ἐκποιεῖσθαι ἢ ἀνταλλάττεσθαι τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα». Ἐν τῷ προοιμίῳ λέγει, ὅτι ἡ Νεαρὰ τοῦ Λέοντος, ἣτις ὠρίζε *«μῆτε τὸν θεοφιλέστατον ἀρχιεπίσκοπον καὶ πατριάρχην τῆς εὐδαίμονος ταύτης πόλεως .. μῆτε οἰκονόμον πιπράσκειν ἢ δωρεῖσθαι ἢ ἄλλως ἐκποιεῖν πράγμα ἀκίνητον...»*, κατηργήθη διὰ τῆς πανούργου ἐπινοήσεως τοῦ «παροικικοῦ» καὶ ἐπιφέρει : *«ὅπερ ἡμεῖς τοῦ λοιποῦ πράττεσθαι κεκωλύκαμεν»* (Teubner» I, 1881, σ. 76). Ἐπειδὴ δὲ ἡ κατ' ἐξοχὴν τότε μοναστικὴ χώρα ἦτο ἡ Αἴγυπτος, ὀρίζει ἐπιτακτικῶς : *«ἐπειδὴ δὲ ἔγνωμεν δεινὸν τι πλημμέλημα γινόμενον παρά τε Ἀλεξανδρεῦσι καὶ Αἰγυπτίοις ἤδη καὶ ἐν τισιν ἑτέροις τῶν ὑπηκόων τόποις, τὸ τινὰς θαρρεῖν αὐτὰ δὴ τὰ εὐαγῆ μοναστήρια πωλεῖν ἢ ἀμείβειν ἢ δωρεῖσθαι, ἐν οἷς θυσιαστήριόν τε καθιδρῦθη καὶ ἱερὰ γέγονε λειτουργία... ὥστε αὐτὰ μεταβαλεῖν ἐξ ἱεροῦ καὶ θεοφιλοῦς σχήματος εἰς ἰδιωτικὴν δίαίταν τε καὶ κατάστασιν, τοῦτο παντελῶς τοῦ λοιποῦ γίνεσθαι κωλύομεν»* (αὐτ. σ. 81 καὶ 90-91 καὶ ἐν ἄλλαις πολλαῖς Νεαραῖς). Καὶ οὕτω μὲν τὸ πάλαι, ὅτε διώκει τὸ αὐστηρὸν πνεῦμα τῶν ἱερῶν κανόνων, νῦν δ' ἐν Ἑλλάδι ἀνετρέπη ἄρδην τὸ κύρος αὐτῶν, καὶ οἱ θέλοντες νὰ ὑπερασπίσωσι τὰς μοναστηριακὰς περιουσίας ἐξετάζουσι τὸ ζήτημα ἀπὸ κοινωνικῆς ἀπόψεως. Ὁ ὑπουργὸς τῆς Γεωργίας τῷ 1947 ἐξέδωκε Νομ. διάταγμα (ἀριθ. 327). *«Περὶ ἀναγκαστικῆς μισθώσεως γαιῶν (μοναστηριακῶν) ὑπὲρ ἀκτημόνων γεωργῶν καὶ κτηνοτρόφων»*. Ὁ ἡγούμενος τῆς Πεντέλης κατέφυγεν εἰς τὸ Συμβ. τῆς Ἐπικρατείας, οὗ ἡ μὲν πλειονοψηφία ὑπεστήριξε τὸ Νομ. διάταγμα, ἡ δὲ μειονοψηφία ἀπεφαίνετο, ὅτι *«ἀντιβαίνει ἀπολύτως εἰς προστατευτικὴν τῆς ἰδιοκτησίας διάταξιν τοῦ 17 ἄρθ. τοῦ ἐν ἰσχύι Συντάγματος... καὶ θὰ κλονίσῃ ἐπικινδύνως τὸν θεσμὸν αὐτῆς ἀποτελοῦντα τὸ θεμέλιον τοῦ πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ καθεστώτος»* (*). Εἰς τὸ Σύνταγμα τοῦ 1927 εἶχεν ἀποφασισθῆ, ὅτι εἰδικοὶ νόμοι θὰ ρυθμίσουν τὸ θέμα διὰ τὰς ἀπαλλοτριώσεις *κατὰ παρέγκλισιν τῶν συνταγμ. διατάξεων*, ἀλλὰ μέχρι τοῦ 1949 ἐν τῷ συνόλῳ δὲν εἶχον γί-

τοῦ Μιχ. Παλαιολόγου «ἐπὶ τοῖς δωρηθεῖσι τῇ ἐκκλησίᾳ κτήμασιν» ἐδημοσιεύθη ἐν «Ἐὐαγγ. κήρυκι», Η', 1864, σ. 559 ἐ. Ὁ Μαν. Κομνηνός, ὅστις μετὰ τὸν Ἀλέξιον πολλὰ ἀφιέρωματα καὶ ἀκίνητα κτήματα ἀπεχαρίσατο εἰς τὸν ναὸν τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Σοφίας καὶ τὰ μοναστήρια, ἐξέθετο περὶ τοῦ ἀναπαλλοτριώτου αὐτῶν Νεαρὰν, *«Περὶ τοῦ ἀνέπαφα εἶναι ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ δημοσίου τὰ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν κατὰ τὴν πόλιν μοναστηρίων ἀκίνητα»* ταῦτα ἀναγνωρίζονται ὡς ἀσύδοτα ἤτοι ἀφορολόγητα (Πατρ. Migne, τόμ. 133, σ. 728—734. Ἐν γένει ἐπιθι ἐν τῇ «Ἐκκλησ. Ἀληθ.» τὸ ἄρθρον : *«Περὶ τοῦ ἀναπαλλοτριώτου τῶν τῷ Θεῷ καὶ ταῖς μοναῖς ἀφιερωμάτων»*, ἐτ. ΔΘ', σ. 3 ἐ., Ἱερὸν σύνδεσμον, ἔτος, ΙΒ', 1908, ἀριθ. 87, σ. 8—1 καὶ Κ. Ράλλη *«Τὸ ἀναπαλλοτριώτον τῆς ἐκκλησ. περιουσίας»*, Ἀθήναι 1903.

2. «Ἐκκλησία», ἔτος ΚΕ', 1948, σ. 107—8. Ὁ ὑπουργὸς ἐν προκειμένῳ οὕτῃ ἠρώτησε καὶ τὸν ἀρχιεπίσκοπον!

νει αἰ ἀπαλλοτριώσεις καὶ διαμαρτύρεται ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Ἀγροτικοῦ κόμματος κ. Ἀλέξ. Μυλωνᾶς (νῦν διοικητὴς τῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς) ἀπειλητικῶς μάλιστα, διότι ἐγένετο ἐξαίρεσις τις ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας χάριν τῆς συντηρήσεως ἱστορικῶν μονῶν καὶ γράφει ἀφελέστατα : «*ἡ συνταγματικὴ ἐξαίρεσις ὑπὲρ αὐτῆς ἀποτελεῖ ἀντικοινωνικὴν πράξιν μὲ δυσμενῆ ἀπήχησιν εἰς τὸν λαόν*» διότι ἡ στενότης γῆς δὲν δύναται ν' ἀντιμετωπισθῆ παρὰ διὰ παραχωρήσεως μεγάλων κτημάτων, ὡς τὰ ἐκκλησιαστικά, τῶν ὁποίων ἡ κάρπωσις γίνεται ἀντισικονομικῆ κτλ». («*Νέα*» 30-11-49). Ἡ ἐξαίρεσις 250.000 καλλιεργησίμων στρεμμάτων καὶ ἄλλων τόσων βοσκησίμων ὑπὲρ δεκάδος ἱστορικῶν μονῶν ὀνομάζεται ἀντικοινωνικὴ πράξις!!!

Αἱ τολμηραὶ αὗται κατὰ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καθεστῶτος ἐν Ἑλλάδι πράξεις ἔσχον ἰσχυρὸν ἀντίκτυπον ἐν Τουρκίᾳ. Ἔως τότε οἱ Τούρκοι ὀπωσδήποτε ἐσέβοντο τὴν αὐτονομίαν καὶ τὰ προνόμια τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας καὶ συνωδᾶ τῷ ἱερῷ αὐτῶν νόμῳ (Σερῖ) τὸ καθεστῶς αὐτὸ ἐτήρουν ἀπαραβίαστον ἢ ἐπὶ τέλους, ἐσάκις ἐπεχειροῦν νὰ τὸ παραβιάσουν, δὲν προέβαινον μέχρι τῶν ἄκρων. Οὗτοι δὲν ἐχώριζον τὸ ἔθνος ἀπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς θρησκείας. ἐν τῷ Κορανίῳ εἶναι στενωῶς ταῦτα συνδεδεμένα· ἔθεν καὶ ὁ πατριάρχης ἔλαβε τὰς δύο ἐξουσίας (ἔπως καὶ ὁ σουλτάνος), ἦτο ἀρχηγὸς (μιλλέτ μπασι) ἦτοι ἐθνάρχης καὶ ἡ ἐκκλησία περιελάμβανε κοινωνίαν συντεταγμένην, ἦτο κράτος ἐν κράτει. Κατ' οὐσίαν ὁ πατριάρχης ἐκάθητο ἐπὶ τοῦ θρόνου ὡς διάδοχος τῶν βυζ. αὐτοκρατόρων, ὑπέριτος ἐθνάρχης καὶ κριτῆς ('). Ἐπὶ τριαύτης στερεᾶς θέσεως ἐξησφαλίζοντο τὰ προνόμια καὶ ὁ πατριάρχης ἦτο ἱερὸν καὶ ἀπαραβίαστον πρόσωπον. Διερωτῶμαι ἤδη, ὅταν οὗτος παρεβιάζετο καὶ ἐξηναγκάζετο εἰς ὑποχώρησιν παρὰ τῶν ὁμοφύλων καὶ ὁμοδόξων του, τί ἔπρεπε νὰ πράξῃ ὁ σουλτάνος, ὅστις διαρκῶς ἐσκέπτετο πῶς νὰ καταργήσῃ τὰ προνόμια; **Τὸ αὐτοκέφαλον τῆς Ἑλλάδος ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τὸ δπλον.** Τούτου ἕνεκα ἀκολουθεῖ ὁ περὶ τῶν προνομίων ἀγὼν ἐν τῷ βιβλίῳ, ἐπακόλουθον εἶναι καὶ τὸ βουλγαρικὸν σχίσμα καὶ τὸ αὐτοκέφαλον τῆς τῶν Βαλκανίων καὶ τέλος τῆς Ἀλβανικῆς ἐκκλησίας. Τὸ προνομιακὸν ζήτημα εἰσάγεται μᾶλλον παρεμπιπτόντως ἵνα

1) Τὰ δύο ταῦτα ἀξιώματα ὁ μέγας Κωνσταντῖνος κατὰ τὸ ρωμαϊκὸν πρωτόκολλον εἶχεν ἐνώσει ἐν τῷ αὐτοῦ προσώπῳ, ὡς ἐν τῷ Β' τόμῳ διαλαμβάνομεν, ἀκολουθῶν καὶ τῷ α', 6 τῆς Ἀποκαλύψεως : «*καὶ ἐποίησεν ἡμᾶς βασιλεῖς (ἢ βασιλείαν κατὰ Nestle) καὶ ἱερεῖς τῷ θεῷ*». Μήπως καὶ ὁ σουλτάνος δὲν ἐμιμήθη τοὺς Βυζαντινοὺς καὶ τούτῳ, ὅπως καὶ ἐν ἄλλοις πλείστοις ; Ἀλλ' ὁ πατριάρχης ἵστατο πάντοτε ἐπὶ ἐκκλησ. ἐδάφους μηδὲ ὡς παρουσιαζόμενος ὡς κοσμικὸς ἀρχὼν μεταλλάσων τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν μεγαλειότητα—καὶ κατὰ τοῦτο διαφέρει τοῦ ἐπληρμένου Παποκαίσαρος—διήγεν ἐν χριστιανικῇ πτωχείᾳ καὶ ταπεινοφροσύνῃ, ἀλλ' ἐτήρει ἐναντι τῆς τουρκικῆς δυναστείας ἀκλινην στάσιν ὡς ἀρχηγὸς στρατευσομένης ἐκκλησίας προκινδυνεύων ὑπὲρ τῶν δικαίων καὶ προνομίων αὐτῆς καὶ ρυθμίζων τὰς σχέσεις τοῦ ὑποδούλου γένους πρὸς τοὺς κατακτητὰς (βλ. Χρυσ. Παπαδοπούλου, «*Ἡ θέσις τῆς ἐκκλησίας ἐν τῷ τουρκ. κράτει*» σ. 10.

ἀποδειξωμεν πρὸς τοὺς ἐν Ἑλλάδι ἐκκλησιαστ. ἡγέτας, ὅτι ἡ αὐτοτελεία τῆς ἐκκλησίας διέτρεξε μελζονα κίνδυνον ἐν Τουρκίᾳ, εἰς τὸ παντοδύναμον κράτος τῶν Παδισάχ, ἀλλ' οἱ τεταγμένοι φρουροὶ δὲν ὑπεχώρησαν, οὐδ' ὅταν ἠπειλήθη ἡ ζωὴ των καὶ ἡ ζωὴ τοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος, ἀπεφάσισαν νὰ θυσιασθῶσι καὶ ἐκήρυξαν ἐνώπιον τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου ἐν διωγμῷ τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἔκλεισαν τοὺς ναοὺς! Οἱ ἀγῶνες θέλουν μάρτυρας, καὶ ἐπὶ τοῦ αἵματος τῶν μαρτύρων στηρίζεται ἡ ἐκκλησία. Ἐνίκησαν, ἐθριάμβευσαν διότι ἐπίστευον εἰς τὸ δίκαιον καὶ ὁ Χριστὸς εἶπε: «καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ νίκη ἡ νικήσασα τὸν κόσμον. ἡ πίστις ὑμῶν». Πρὸς τηλαυγὲς παράδειγμα σκιαγραφῶ τοὺς δύο ἥρωας πατριάρχας, τὸν Ἰωακείμ Γ' καὶ τὸν Διονύσιον Ε' καὶ τὸν ἐκ τῶν συνοδικῶν ἀτρόμητον πρωταθλητὴν του Χαλκηδόνος Γερμανόν, ὅστις ἀπέθανεν ἐπίσης ὡς Γερμανὸς πατριάρχης ὁ Ε'. Τὴν ἀγαστὴν ταύτην πατριαρχικὴν τῶν ἐσχάτων χρόνων τριάδα δέον νὰ ἔχωσιν ὑπ' ὄψιν, ὅσοι θέλουσι νὰ διοικήσωσι τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ (1).

Ἄλλ' οἱ ἐν Ἑλλάδι, ἀπαξ «πῆραν κατῆφορον», δὲν δύνανται νὰ συγκρατηθῶσι, καὶ ἐσχάτως διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ ἀστικοῦ κώδικος ἠβουλήθησαν καὶ τοὺς αἰωνοβίους γαμικοὺς θεσμοὺς ν' ἀνατρέψωσιν συμπληρώνοντες τὸ καταχθόνιον σχέδιον τοῦ Μάουρερ καὶ νὰ ἀφαιρέσωσιν τὰ ἀπαράγραπτα τῆς ἐκκλησίας δικαιώματα, ἧτις κυρίως μεριμνᾷ διὰ τὴν σύστασιν τῆς οἰκογενείας. Ἐδωκαν οὕτω τὸ δικαίωμα εἰς τοὺς Τούρκους νὰ διεδικήσωσιν ὑπὲρ τοῦ κράτους τὰ γαμικὰ συμβόλαια καὶ τὰς διαθήκας.

Ἡδωραμένη εἶναι ἡ γνώμη, ὅτι ἀνέκαθεν εἰς πᾶσαν ἑλληνικὴν πολιτείαν ἡ οἰκογένεια καὶ ὁ, δι' οὗ ἰδρύεται αὕτη, γάμος ὡς ἠθικὸς κοινωνικὸς θεσμὸς ὑπῆρξεν ἀείποτε τὸ σταθερώτερον θεμέλιον. «Γάμου σεμνότερον ἀνθρώποις οὐδὲν ἐστίν, ἐξ οὗ παῖδες καὶ τῶν ἐφεξῆς γενῶν διαδοχαί, χωρίων τε καὶ πόλεων οἰκήσεις καὶ πολιτείας ἀρίστη σύστασις». Ἀλλὰ καὶ ἡ Ὀρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, ὁ ἄλλος σιδηροῦς κρῖνος τῆς συνεκτικότητος τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, τὴν σπουδαίαν σημασίαν τοῦ νομίμου γάμου κατιδοῦσα ἔγνω τὰ κατ' αὐτὸν λεπτομερῶς νὰ ρυθμίσῃ καὶ τὴν τέλεσιν αὐτοῦ διὰ θρησκευτικῆς τελετῆς, καὶ πανηγυρικοῦ τύπου, ἀδελφ. τοῦ ἐπισκόπου, νὰ καθιερώσῃ (2).

1. Ἐσχάτως ἐκυκλοφόρησεν τοῦ μύστου καὶ ἐντρυβοῦς τοῦ ἐκκλησ. δικαίου θεράποντος κ. Π. Παναγιωτάλου λαμπρὰ μονογραφία (ἀνασκόπησις περιληπτικὴ ἴλιαν ἐπὶ τῇ θάσει γνωστῶν πηγῶν). «Ὁ οἰκουμενικὸς πατριαρχικὸς θρόνος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Ἐκκλησιαστ. καὶ πολιτικὴ θέσις». Ἀθῆναι 1948. Δὲν ἠδυνήθη ὁμως νὰ τὴν χρησιμεποιήσω, ὅπως κηρύσσεται ὑπὲρ τοῦ αὐτοκεφάλου, ἀλλ' ἐντύπωσιν μοι ἔκαμην, ὅτι οὐδ' ἄνα λόγον ποιεῖται περὶ τοῦ προνομιακοῦ τούτου ἀγῶνος.

2. Ἐν ἀρχῇ τῆς συστάσεως τῆς ἑλλαδικῆς ἐκκλησίας ἡ Ἱ. Σύνοδος ἐξέδωκε δύο ἐγκυκλίους συμμορφουμένη πρὸς ἱεροὺς κανόνας, ἀπὸ 81—8—84 καὶ 2—4—85, δι' ὧν «ἀπαγορεύει τὴν τέλεσιν γάμου ἀνευ ἐπισκοπικῆς ἀδείας ἐπὶ ἀπειλῇ τῶν κεκανονισμένων ποινῶν κατὰ τοῦ παραβάτου ἱερέως, τοῦ εὐλογοῦντος τοιοῦτον γάμον καὶ ἀκυρότητος αὐτοῦ τοῦ γάμου» κατὰ Γ. Δουβουινιώτην «Ἑλληνικοὶ κώδικες... Ἑλληνικὴ

Ἦδη εἴπερ ποτὲ καὶ ἄλλοτε τὸν πληθυσμὸν τῆς Ἑλλάδος διακρίνει ἀπόλυτος σχεδὸν θρησκευτικὴ καὶ φυλετικὴ ἐνότης καὶ ὁμοιογένεια, ἐνῶ ἐξ ἑτέρου μεταξὺ πολιτείας καὶ ἐκκλησίας δὲν ὑφίσταται ἀντίθεσις τις, ἀλλὰ τοῦναντίον ὡς πρὸς τοῦτο συμπαραδεδούσιν ἐν τῇ ἐπιδιώξει τῆς ἠθικῆς ἐξυψώσεως τῶν πολιτῶν καὶ τῆς ἀρτιωτέρας, ὠφελιμωτέρας καὶ διαρκεστερας συνθέσεως καὶ ἐνώσεως τῶν φύλων πρὸς συγκρότησιν ὑγιῶν καὶ ἀρμονικῶν οἰκογενειῶν. Ἐπειδὴ ἐκ τούτων ἡ εὐρυτέρα κοινωνία ἀπήρτηται, ἡ τήρησις καὶ παραφυλακὴ τοῦ ἀπ' αἰῶνων ἰσχύοντος θρησκευτικοῦ τύπου τοῦ γάμου ἐπιβάλλεται ἐπιτακτικῶς. Ἰνα διὰ τῆς ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας εὐλογίας αὐτοῦ ἐμπεδοῦται ἡ κοινὴ πεποιθήσις διὰ τὴν ἠθικὴν φύσιν καὶ τὸ ἀρρηκτὸν τοῦ οὕτω συναπτομένου δεσμοῦ. Ἐκτὸς ὁμως τούτου καὶ ἄλλα τινὰ ἐμπερηξήματα, οἷον τὰ ἀναγόμενα εἰς τὰ κωλύματα, τοὺς λόγους τῆς διαζεύξεως, τοὺς μικτοὺς γάμους κλπ. ἐπιδέονται δοκίμου ἀνερευνήσεως καὶ ὀρθῆς λύσεως καὶ διατυπώσεως.

Κατὰ ταῦτα τὸ νευραλγικώτερον τῶν προνομίων ζήτημα ὑπῆρξε τὸ τοῦ γάμου καὶ τῶν παρεπομένων αὐτῶ. ἀείποτε ἡ ἐκκλησία ἐθεώρησε ζωτικότητας, ὡς συνιστῶντα καθαρὰν τὴν οἰκογένειαν καὶ προλαμβάνοντα τὸν ἐκφυλισμὸν. Ταῦτα δὲ εἶναι ὁ βαθμὸς τῆς συγγενείας καὶ ἀγχιστείας, τὰ προικοσύμφωνα τὰ συμβόλαια τῆς τῶν ὀρφανῶν διατροφῆς καὶ τέλος τὰ διαζύγια. Ταῦτα ἀνέκα-

ἐκκλησία». Ἀθῆναι 1901. σ. 102 καὶ 195. (οὕτω διορθωτέον καὶ τὸ ἐν σ. 430 μέσ. «Ἐκκλησιαστικά»). Ἐσχάτως ἀνεκινήθη τὸ ζήτημα τῆς καθιερώσεως τοῦ πολιτικοῦ γάμου, ἀλλ' ἡ ἐκκλησία τὸ ἀπέκρουσεν. Ἐπὶ τουρκοκρατίας κατὰ τὰ μέσα τοῦ 12' αἰῶνος ἐπολλαπλασιάσθησαν οἱ ἄθεσμοι γάμοι, Τούρκων λαμβανόντων ὑπάνδρους χριστιανὰς γυναῖκας ἐπὶ πληρωμῇ (καπήνιον) «γάμος δι' ἐκμισθώσεως», ὅστις διέλυε τὴν οἰκογένειαν καὶ ἦρε πᾶσαν μυστηριακὴν ἔννοιαν (εἶδος ἐξισλαμισμού) βλ. σ. 348 ἐ. Περὶ τῶν ἐκ πορνείας τέκνων βραχέα τινὰ ἔγραψεν ὁ καθ. Γ. Θ. Γάμμος (Ἄκτινες, ἔτ. Γ'. 1947, σ. 18-21): «Ἡ θέσις τῶν ἐξωγάμων τέκνων εἰς τὴν σημερ. ἐλλ. νομοθεσίαν». Αὕτη δυστυχῶς τῷ 1926 ἀνεγνώρισε τὰ τέκνα ταῦτα ἄνευ σχεδὸν περιορισμῶν. τοῦθ' ὅπερ ἐπεκύρωσε καὶ ὁ ἀστικὸς κώδιξ. Οὕτως ἔρχεται εἰς πλήρη ἀντίθεσιν ἡ Πολιτεία πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, ἣν θέλει νὰ στηρίξῃ ὁ Ράμμος. Ἐν τέλει ὁμως περὶ τῶν διατάξεων τοῦ Ἀστ. κώδ. φρονεῖ «ὅτι ἀκολουθοῦν τὴν ὀρθὴν ὁδόν»! Ὁ Κοσμάς Φλαμιάτος ἀποδίδει τὴν κακαδαιμονίαν τῆς ἐκκλησίας εἰς ἐπηρείς τῶν Ἀγγλων: «Εἰς αὐτὰ τὰ δύο κράτη (Ἑπτανήσιον καὶ Ἑλλάδος) διὰ νόμου καὶ συστηματικῶς, οὐ μόνον ἄνθρωποι λαϊκοὶ καὶ ἀσεβεῖς, ἀλλ' αὐτοὶ οἱ ἀδιάλλακτοὶ ἐχθροὶ τοῦ Θεοῦ διοικοῦσι τὴν ἐκκλησίαν, οἱ δὲ ἔτι νῦν σωζόμενοι ὀλίγοι ἐπίσκοποι οὐ μόνον ἔπειαν εἰς τὴν κατὰ τῆς πίστεως συνωμοσίαν καὶ θεωροῦνται εὐστοχα ὄργανα τῶν ἐχθρῶν, οὐδὲν ἄλλο ἴδιον ἔχοντες ὡς πρὸς τὰ ἐκκλησιαστικὰ καθήκοντα, εἰμὴ τὸ ὄνομα καὶ τὸν τύπον, ἀλλὰ καὶ διὰ νόμου ὑπάλληλοι τῆς ἀρχῆς... Διὰ τοῦ φρικτοῦ αὐτοῦ συστήματος πνεῦμα ἀδιαλείπτως κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς διαφθορᾶς καὶ τῆς πλάνης ὁ κληρὸς, καταργοῦνται κατὰ μικρὸν καὶ ἀνεπανορθώτως τὰ ὀρθόδοξα δόγματα καὶ μυστήρια καὶ ἀντεισάγονται αἱ κακοδοξίαι τῆς πλάνης». Γράμμα σταλὲν ἀπὸ 1 Ἰουλ. 1846 πρὸς τὸν Πατρὶνὸν Διονύσιον διάκονον Ἰεραρίτην μαθητὴν τῆς αὐτόθι σχολῆς, ὡς ἀπογοητευόμενον ἐκ τοῦ μοναχικοῦ βίου, καὶ δικαίως ὁ Γεδεῶν (Μνεῖα σ. 122) ἀναφωνεῖ «ὅπως φοβερὰ προφητεία!!!».

θεν διεξεδίκησε καὶ εἶχε εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς ἡ ἐκκλησία, ὡς ἀρρήκτως συνδεδεμένα πρὸς τὴν ἱερότητα τοῦ μυστηρίου. Ἀπὸ τῶν βυζ. χρόνων ἦτο ἀνένδοτον τὸ πατριαρχεῖον ὡς πρὸς τὴν παραχώρησιν τῆ πολιτείας τοιούτων δικαιωμάτων, πολλῇ μᾶλλον τῇ ὀθωμανικῇ κυβερνήσει πρὸς ἣν ἀνθίστατο συστηματικῶς ὡς καὶ εἰς τὸ ζήτημα τῶν μικρῶν (μετ' ὀθωμανῶν) γάμων καὶ τὸ δυσδιάλυτον τῶν ἐκ προνείας τέκνων. Ταῦτα παρ' ἡμῖν ηὐξήθησαν καταπληκτικῶς καὶ τὰ διαζύγια ὑπερέβησαν πᾶν ὄριον, ὥστε ἐπὶ δικαστηρίῳ νὰ παρέρχωνται τυπικῶς... Τοῦτου ἕνεκα ἔρχεται εἰς τὰ χεῖλη μου νὰ εἶπω πρὸς τοὺς Ἑλληνας νομοθέτας: ἀφήσατε, κύριοι, τὴν ἐκκλησίαν μὲ τὸ «Ἱερὸν Πηδάλιον» εἰς χεῖρας, ἂν θέλητε νὰ ἔχητε οἰκογένειαν. Μετὰ τὸν πολιτικὸν γάμον ἐγράψαμεν τὰ δέοντα καὶ περὶ τῆς καταργηθείσης τολμηρίας (1).

Τὴν κατάργησιν τοῦ ἐκκλησι. διακόσμου εἰς τὴν αὐτοκέφαλον τῆς Ἑλλάδος ἐκκλησίαν προδίδει καὶ ἡ ἀπουσία τῶν ὀφφικιάλων ἢ ἀξιωματικῶν τῆς ἐπισκοπικῆς αὐλῆς—μέχρι τοῦ Μελ. Μεταξάκη οὔτε πρωτοσύγκελλος ὑπῆρχεν ἐν τῇ ἱερᾷ Μητροπόλει.—Αὐτὸ μαρτυρεῖ τὴν ὀλοσχερῆ διάλυσιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κράτους. Καὶ ὅμως ἐν τῇ Μεγ. Ἐκκλησίᾳ ἦτο ἐν ἀκμῇ καὶ συγκερατεῖται μόλις καὶ μετὰ βίας καὶ νῦν ἡ «Πατριαρχικὴ αὐλή», ὅπως καὶ εἰς τὰς σπουδαιοτέρας μητροπόλεις τοῦ πατριαρχ. κλίματος ὑπῆρχον τὰ

1. Βλ. σ. 399 ἐ. Ἀνωτέρω εἶπομεν, ὅτι τὸ Ἅγιον Ὅρος μετὰ τὰ μετόχια διέτρεφε νέον κίνδυνον δημεύσεως καὶ εἶχομεν ὑπ' ὄφιν τὸ ἐπίκρατον διάταγμα τῆς 28—7—49 διὰ τὸ «Τεκτονικὸν Ἱδρυμα τῆς Ἑλλάδος», εἰς ὃ ἐδίδετο τὸ δικαίωμα ν' ἀπογυμνώσῃ τοὺς ναοὺς καὶ τὰ σκευοφυλάκια τῶν ἱερῶν μονῶν. Ἐρρήξαμεν κραυγὴν διαμαρτυρίας, ἐνηργήσαμεν δραστηρίως καὶ εὐτυχῶς μετὰ ἐξάμηνον ἀνεκλήθη (βλ. ἄρθρον ἡμῶν ἐν τῇ «Ἀγιορειτικῇ βιβλιοθήκῃ» ἐτ. ΙΕ', 1950, σ. 1—14 ὑπὸ τὸν τίτλον «Φωνὴ ἐν Ραμᾷ!»). Ἐγράψε σχεδὸν σύμπας ὁ ἐκκλησιαστικὸς τύπος πλὴν τοῦ ἐπισήμου ὀργάνου, τῆς «Ἐκκλῆσιας», ἣτις μόνον ἅμα τῇ ἀνακλήσει ἐδημοσίευσεν τὴν παλαιάν κατὰ τοῦ τεκτονισμοῦ ἀπόφασιν τῆς Ἱεραρχίας, χωρὶς νὰ εἶπη λέξιν περὶ τοῦ νέου τολμήματος καὶ νὰ καυτηριάσῃ αὐτό. Καὶ ὅμως ὁ καθολικὸς ἀρχιεπίσκοπος Κερκύρας κ. Α. Γρηγορίου Βουτσῆνος ὑπὸ τὸν τίτλον «Μετὰ τὸ πρόσφατον διάταγμα. Ὁ μαζωνισμὸς καὶ τὸ Ἑλληνικὸν κράτος» ἔγραψε τρία πύρινα ἄρθρα εἰς τὴν «Καθολικὴν» (ἐτ. ΚΒ', 6 Δεκεμ. 1949). Τέκτων καὶ ἐκ τῶν Ὀρθοδόξων (;) ἀπήντησεν εἰς τὴν «Καθολικὴν» 19—7—49, ὁ Ν. Λς. διὰ τῆς «Βραδυνῆς» τῆς 16 Νοεμ. Ἐγὼ τε καὶ ὅσοι ἀνέγνωσαν, ὑπέβησαν τὸν καθ. τῆς Θεολογίας Ν. Λούδαρη καὶ ἠλεγξα αὐτὸν εἰς τὸ εἰρημένον ἄρθρον μου ὡς καὶ ἐνταῦθα (σ. 400—401), τὸν ἀντέκρουσε δὲ καὶ ἡ «Καθολικὴ» 25—11—49. Ἐρωτήσας τὸν ἀρθρογράφον ἔμαθον, ὅτι εἶναι εἰς ἀπλοῦς ἄνθρωπος ὁ ὑποκρυπτόμενος Λούδαρης! καὶ ἅμα δισχυρίσθη, ὅτι δὲν εἶναι ὁ καθηγητής. Ἄλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει διατὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος δὲν ἀπελογήθη; ἐκ δὲ τῶν γραφομένων δὲν φαίνεται ἀπλοῦς. Θέλω νὰ πιστεύω, ὅτι οἱ καθολικοὶ ὑπεχρεώθησαν νὰ ἀποκρύψουν τὸν δράστην τοῦ λιβέλλου κατὰ τῆς Ἱεραρχίας καὶ τῶν Πατριαρχῶν διὸ πάλιν τὰς ὑπονοίας διατηροῦμεν περὶ τοῦ καλοῦ καὶ γνωστοῦ ἄλλως νεωτεριστοῦ καὶ ἐλευθερόφρονος. (Βλ. «Βέβηλοι κρονοφῶναι τοῦ κ. Ν. Λούδαρη, ὑπόμνημα πρὸς τὴν Δ. Ἱερὰν Σύνοδον Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος Μητροπολίτου Παροναξίας (νῦν Ἀκαρνανίας) Ἱεροθέου», Ἀθήναι 1980.

κυριώτερα τῶν ὄφρικίων. Ἔδει τὸ Πατριαρχεῖον νὰ ἦ καὶ κατὰ τύπους συνέ-
χρεια τῆς ἐθνικῆς βασιλείας. Εἶχε λοιπὸν τοὺς ποικιλωνύμους, τοὺς μικροὺς καὶ
μεγάλους, ὄφρικιάλους, διηρημένους κατὰ τὸ «Συνταγμάτιον» τοῦ Ἱεροσολύμων
Χρυσάνθου εἰς 8 πεντάδας καὶ συνοπτικῶς εἰς δύο κατηγορίας, «χοροὺς» (διότι
πολλοὶ τούτων εἶχον ὑπούργημα καὶ ἐν τῷ ναῷ). Εἶναι ἀρχοντολόγιον τελείως
ὠργανωμένον, ὅπερ ἐν σμικρῷ παρουσιάζει τὴν ἐκκλησίαν **Ἱεροκοσμικὸν κρᾶ-**
τος (οὐχὶ καισαροπαπικόν, ὅπως τὴν εἶχον σχεδὸν καταντήσει οἱ Βυζαντινοί).
Εἶναι ἀπὸ ἐθνικῆς ἀπόψεως ἀξιοπρόσεκτον τὸ φαινόμενον τῆς ἐπιμονῆς τῆς Μεγ.
Ἐκκλησίας νὰ διατηρήσῃ τοὺς τύπους καὶ τὰ δικαιώματα τῶν δύο ἐξουσιῶν,
καὶ νὰ μὴ παραδώσῃ τὸ πλήρωμα αὐτῆς εἰς ἀλλοφύλων καὶ ἀλλοδόξων χεῖρας.
Ἐντεῦθεν καὶ ὁ διηγετικὸς καὶ ἀμελικτὸς ὑπὲρ τῶν προνομίων ἀγών, ἀγών ὑπὲρ
τῶν πατρίων, ὑπὲρ ἱερῶν καὶ ὁσίων, ὑπὲρ τῆς διασώσεως τοῦ γένους. Ὁ πατριάρ-
χος ἦτο ἱερεὺς καὶ βασιλεὺς φέρων καὶ τὴν αὐτοκρατορικὴν στολὴν, ὅστις προσέ-
λαβε μετὰ τὴν ἄλωσιν καὶ τὸ βασιλικὸν στέμμα ἢ τὴν μίτραν. Τὸ ἐν παραρτήματι
ἄρθρον, «**Ἡ ἐκλαϊκευσις τῶν Πατριαρχείων**» προεκλήθη ἐκ Φαναρίου ὑπὸ
πατριαρχικοῦ ἄρχοντος λαϊκοῦ, δυσανασχετοῦντος διὰ τὴν μεταμόρφωσιν αὐτὴν
τοῦ ἀρχοντολογίου. Ἐθλίβημεν καιρίως ἐπὶ τούτῳ καὶ ἀπαντῶντες αὐτῷ περι-
λάβομεν καὶ περὶ τούτου λίαν συνοπτικῶς ἐπὶ τῇ θάσει τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν,
ἐπιφυλασσόμενοι νὰ ἐκδώσωμεν πλήρες τὸ σχεδιάγραμμα τῶν ὄφρικίων καὶ τὰς
γενομένας ἐκάστοτε μεταβολὰς μέχρι τοῦ ἐνεστῶτος. Ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου
ἐποησάμεθα κατὰ πρόσκλησιν τοῦ «Συνδέσμου τῶν Μεγαλοσχολιτῶν» καὶ διὰ-
λεξιν πέρυσιν ἐν τῇ «Παρνασσῷ».

Ὁ ἀναγνώστης θέλει διαπορήσει, ὅτι παρὰ τὸν τίτλον καὶ τὰ γραφόμενα
ἐν τῇ 1 σελίδι τοῦ βιβλίου βραχὺς λόγος γίνεται περὶ Ἡρακλείας. Ἐξηγοῦμαι καὶ
λέγω, ὅτι τὰ πρῶτα ἄρθρα ἐστρέφοντο περὶ τὴν ἀναίρεσιν τοῦ γεδεωνικοῦ φλη-
ναφήματος «**Ἀρχιερέων Ἡρακλείας ἀσύστατα προνόμια**»· ἀλλ' οἱ φίλα
αὐτῷ φρονοῦντες μὲ παρεκάλεσαν νὰ μὴ λυπήσω αὐτὸν εἰς τὰς δυσμὰς τοῦ βίου
εὐρισκόμενον· διὸ καὶ ἀνέβαλον πρὸς καιρὸν¹. Εἶμαι ὑποχρεωμένος ὁμως νὰ
γράψω ἐνταῦθα διὰ τὸν ἀδελφὸν Ἡλιουπόλεως κ. Γεννάδιον, ὅστις ἔγραφε μετὰ

1) Φέρω εἰς γνῶσιν, ὅτι ἔχω ἑτοιμον πρὸς ἐκτύπωσιν τὸν Β' τόμον συμπληρω-
ματικὸν τοῦ παρόντος. Οὗτος κυρίως θὰ πραγματευθῆται περὶ τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας
καὶ πολιτείας, ὡς αὐταὶ ὑπῆρχον τὸ πάλαι καὶ ὡς νῦν διεμορφώθησαν ἐν τῷ ἑλληνικῷ
κράτει μετὰ τὴν ἐκδοσιν τοῦ «Συνοδικοῦ Τόμου» καὶ περὶ τῆς ἐκκλησι. νομοθεσίας.
Ἀλλὰ τὸ ἀγαλλίνωτον γερωνικόν τοῦ Γεδεῶν πάθος ἐπεξετάθη μετὰ τὴν νομιζομένην
κατάρριψιν τῶν «προνομίων» τοῦ Ἡρακλείας καὶ πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τοῦ Βυζαντίου.
τοὺς πρῶτους 24 μέχρι τοῦ Μητροφάνους. προεδρεύσαντος τῆς Α' οἰκ. συνόδου. θεωρεῖ
μυθολογικὰ πρόσωπα, διαφεύδων οὕτως ἑαυτὸν δι' ὅσα εἶχεν ἐκθέσει ἐν ἅπασιν τοῖς
ἔργοις αὐτοῦ περὶ τῆς ἀποστολικότητος τοῦ οἴκουμ. θρόνου, καὶ ἐγνώρισε τὴν ἀλήθειαν,
ἀφ' ὅτου ἀνήρτησε τὴν καπικὴν εἰκόνα εἰς τὸ γραφεῖόν του! ὡς λέγει ἐπὶ λέξει: «δυ-
νάμενος αὐτὴν καὶ νὰ καταστήσω γνωστὴν νῦν, ἣν ἀδύνατον ἦν νὰ γράψω πρὸ τεσσαράκοντα
ἔτην, νεώτερος ὢν (τεσσαρακοντούτης!) καὶ στερούμενος θάρρους, ὅπερ ἔχω νῦν...» (σ. 8).

τὰ πρῶτα ἄρθρα ἐναντίον μου ἐν τῷ αὐτῷ φύλλῳ : « Ἀποκατάστασις ἱστορικῶν ἀληθειῶν » (7—9—47) ἄρθρα ῥήματα. καὶ ἀπήντησα μὲν εἰς τὸ ἐπόμενον φύλλον (14—9—47), εἰς τινὰ σημεῖα μόνον, ἀφεῖς τὰ ἄλλα νὰ ἀπαντήσω, δταν ἐν τῷ βιβλίῳ ἔλθω εἰς τὸ θέμα αὐτό. Τώρα θὰ εἶπω μόνον ὀλίγα περὶ τοῦ αὐτοκεφάλου (περὶ τοῦ ἐν ἐκτάσει εἰς τὸν Β'. τόμον) Ὁ κ. Γεννάδιος, διότι εἶπον περὶ τοῦ θεσμοῦ τούτου, ὅτι ἦτο ἄγνωστος ἐν τῇ ἀρχαιότητι καὶ ἐδικαιολόγησα διὰ βραχέων (βλ. σ. 116—17), μοὶ ἐπιτίθεται γράφων τάναντία καὶ ἐπικαλούμενος τὸ τοῦ Βαλσαμῶνος « ἕκαστος ἐπίσκοπος ἦτο αὐτοκέφαλος ». Τοῦτο ὅμως ἐν ἀρχῇ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, ὅπερ ἐπανορθούμενος ὁ Παπαρρηγόπουλος (Β', σ41) γράφει : « δὲν ἦσαν αὐτοκέφαλοι αἱ πρῶται ἐκκλησίαι » δηλ. πρὶν ὀργανωθῆ ἡ ἐκκλησία ἦσαν ἀνεξάρτητοι οἱ ἐπίσκοποι, ἔπειτα ὅμως ὑπὸ τὸν πρῶτον τῆς ἐπαρχίας μητροπολίτην (βλ. σ. 116 σημ. 2). ἀλλαγῶ δὲ λέγει ὁ βαθὺς ἱστορικὸς « τὸ αὐτοκέφαλον, κακὴ κληρονομία ἐν Ἑλλάδι » (Δ', σ51). Ἄλλ' ἡ θέσις, ἣν ὑποστηρίζει ἐνταῦθα ὁ ἅγιος Ἡλιουπόλεως, ἀντιφάσκει τελείως πρὸς τὸ ἄρθρον αὐτοῦ ἐν τῇ « Ὁρθοδοξία » (Ε', 1930, σ. 37—41) ἐνθα δι' ἀκαταμαχίτων ἐπιχειρημάτων καταπολεμεῖ τὸ αὐτοκέφαλον ὡς « νεωτέραν ἀντίληψιν συγχρόνου προελεύσεως » (σ. 40) καὶ ἐπάγεται συνωδᾶ τοῖς ὑπ' ἐμοῦ λεχθεῖσιν, ὅτι « ὁ θρυμματισμὸς αὐτὸς τῆς Ὁρθοδοξίας ἔβλαψε, βλάβηται καὶ θὰ βλάβη τὴν ἐνέργειαν τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας » (σ. 41). Ἐν δὲ τῇ Μεγ. Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδεῖα, τόμ. ΙΗ', 1932, σ. 772γ) περὶ τοῦ Πατριαρχείου τῆς Ρωσίας γράφει : « ἐν τούτοις ἡ ἀνεξαρτησία αὐτῆ (τοῦ 1589) δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς αὐτοκεφαλία ὑπὸ τὴν σύγχρονον σημασίαν τῆς λέξεως... ἀλλὰ μᾶλλον αὐτονομία ». ποῖα νὰ πιστεύσωμεν τώρα τὰ πρῶτα ἢ τὰ τελευταῖα τοῦ κύριου Γενναδίου διδάγματα ; Λυποῦμαι, διότι ἡ ἀτυχὴς τοῦ ἄρθρου ἐπιγραφή καὶ τὸ ἀντιφατικὸν περιεχόμενον κατέληξαν εἰς βάρος τοῦ φιλοπόνου ἱεράρχου, ὃν ἐκτιμῶ μεγάλως, ὡς ἔγραψα καὶ εἰς τὴν ἀπάντησιν.

Ἴνα καὶ ἱστορικῶς καταδειχθῆ, ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ αὐτοκεφάλου ἦτο ξένη πρὸς τὸ καθεστῶς τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, ἀναφερόμεθα εἰς τὸ Δεσποτάτον τῆς Ἡπείρου. Τοῦτο ἦν ἀνεξάρτητον ἀπὸ τοῦ κράτους τῆς Νικαίας καὶ μάλιστα πολέμιον, ἀλλ' ἡ ἐκκλησία οὐδόλως ἐχωρίσθη ἀπὸ τοῦ ἐκεῖ ἐδρεύοντος οἰκουμενικοῦ πατριάρχου. Ἦτο δὲ τότε Γερμανὸς ὁ Β', ὅστις ἀπέστειλε πρὸς τὸν Δεσπότην τῆς Ἡπείρου Μανουὴλ τὸν μητροπολίτην Ἀγκύρας Χριστοφόρον τῷ 1233. Ἴνα διεκδικήσῃ τὰ κυριαρχικὰ δικαιώματα, καὶ τὴν ἔνωσιν. ἐκεῖνος ἀπαντήσας (1) θαυμάζεται διὰ τὴν πρὸς τὸ ἀνώτατον πνευματικὸν κέν-

1) Ὁ Μανουὴλ, ἐὰν ἐσχέπετο οὐχὶ ὡς Βυζαντινός, ἀλλ' ὡς οἱ σημερινοὶ Ἕλληνες, εἶδει νὰ κηρύξῃ καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἀνεξάρτητον· ἀλλ' οὐχ οὕτως ἔπραξεν. Ἐσπευσε νὰ ἀναγνωρίσῃ τὰς προνομίας τοῦ πατριάρχου καὶ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν κοθουμένην ὑπὸ πάντων ἔνωσιν. « ἀπὸ φιλοτιμίας βασιλικῆς ἰδικῶς τοῦτο τὸ δίκαιον » φθέγγεται ὁ Βαλσαμῶν (παρὰ Meursius) βλ. Ed. Kurtz, Christophoros von Ankyra als Exarch des patriarchen Germanos II. (ἐν Byzant. Zeitschr. XVI, (σ. 120—142) τὸ ἱστορικόν.

τρον προσήλωσιν και τήν ἄκραν ἀφοσίωσιν : «Οὐκέτι γοῦν Ἐφραϊμ και Ἰούδας, οὐδὲ καταφάγεται οὗτος ἐκείνον και ἐκείνος τοῦτον, ἀλλ' εἰς λαός, ὁ ἐξ Ἰακώβ, αἰνοῦντες ὁμοστόμως και εὐλογοῦντες τὸν Θεὸν ὑπο χορείᾳ ἀρχῆ τῷ μεγάλῳ πατριάρχη... τῷ ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασι τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἄγοντι και ποικιλλοῦσι τὴν παρατεθειμένην τούτῳ ποίμνην παρὰ Θεοῦ και δύο ἀδελφὰς νυμφευσασμένῳ, τὴν ἀνατολήν, φημί, και τὴν δύσιν. Μακάριος εἰ οὐκέτι γὰρ ὠδε και ἐκεῖ τὸ πατριαρχικὸν ὑποτονθορυσθήσεται κλέος ἐν τῇ ἐφ' ἡμᾶς ἐπικρατείᾳ, ἀλλ' ὑπὸ πλατεῖ στόματι και γλώσση εὐφήμῳ δεδοξασμένα περὶ αὐτοῦ λαληθήσεται· τὸ γὰρ τοῦ Χριστοῦ μου πραῦθυμον ὡς ἄγκιστρον ἐκ τῶν ἐώων σκοπέλων ἐν τῇ δυτικῇ καθυποχαλάσας θαλάσση ζωγρίαν ἀνήνεγκας μυριάδας ἀνθρώπων οὐκουν ἀριθμητῶν, ἄριστον ἀρίστως ἡτοιμασμένον αὐτῷ και πανδαισίαν τῇ ἐαυτοῦ τραπέζῃ ἀρμόδιον. Εὐλογητὸς οὖν αὐτὸς ὁ συνάπτων τὰ νέα τοῖς παλαιοῖς... Μερिमῶν οὖν και τυρβάζων περὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς ἐνταῦθα κλίματος, καιπερ μὴ τραχηλιάζοντος, εἰς τὸ κατασκηνοῦσθαί σου τὴν δόξαν ἐν τῇ γῆ ἡμῶν, εὖρες, ἔπερ ἐζήτεις... ὦ μέγας τῆς οἰκουμένης φωσφόρε. ἠνοίγησάν σοι αἱ ὁδοί, τὰ τῶν λίθων προσκρούσματα μετετέθησαν. τοῦ λοιποῦ ἔππευε και τῇ δύσει και διφρηλάτει ταχύς ὡς γίγας, καλὸς ὡς νυμφίος ἐκ παστοῦ αὐτοῦ, πάντα περισκόπει, καταφώτιζε ξύμπαντα, μηδεὶς ἢ μηδὲν ὑποκρυπτέσθω τὴν θέρημν σου... Δοξάζεται οὖν ὁ Θεός., ἔτι διειλες τὸ ὄνομα τοῦ φραγμοῦ, ἔτι συνῆψας τὰ δύο εἰς ἓν, ἔτι οὐχ ἑτεροπρεπῶς και περὶ μέρος, ἀλλ' ἐξίσῃς καταφωτίζεις τὰ ἔθνη και τὰ ἑσπέρια... ἔτι δὲ τὰ ὄρη τῆς ἐρημωθείσης γῆς ἡμῶν πιανθήσεται και πληρωθήσονται οἱ ἄλωνες ἡμῶν και ὑπερεκχυθήσονται οἱ ληνοὶ και παλαιὰ παλαιῶν φαγόμεθα και αἶνεσιν Κυρίου λαλήσει τὸ στόμα ἡμῶν ... Αἱ ἄχραι εὐχαὶ τῆς μεγαλειότητός σου εἰεν παραφρουρησθαι ἡμᾶς». Ὁ ἐξαίσιος οὗτος ὕμνος πρὸς τὴν πατριαρχικὴν μεγαλειότητα ἔστω ὡς ὑπογραμμὸς τοῖς μεταγενεστέροις, τοῖς ἀκολουθοῦσι τοῖς σκοτεινοῖς τοῦ Φαρμακίδου δόγμασι, δι' ὧν ὑπεβιδάσθη και ἐξηυτελίσθη τὸ πατριαρχικὸν ἀξίωμα, ὥστε οἱ φίλοι μας Τοῦρκοι νὰ θεωρῶσι τὸν οἰκουμενικὸν Πατριάρχη ὡς πρωτόπαπαν!

Ἐν κατακλειδί τοῦ προλόγου τούτου ὑπενθυμίζω εἰς τὸν ἀναγνώστην τὸ τοῦ ἐκκλησ. χρονογράφου Σωκράτους § 1, 1, ἵνα μὴ σκανδαλισθῇ διὰ τὴν ζωηρότητα τῆς φράσεως και ἔτι χάριν τῆς ἀληθείας «οὐ λαμβάνω πρόσωπον ἀνθρώπου ὑπ' ὄψιν». Ἔχει δὲ τὸ χωρίον ὠδε : «Τῶν ἐπὶ τῆς ἡμετέρας ἡλικίας γεγονότων ἀπτόμενοι δεδοίκαμεν μὴ οὐκ ἀρέσκοντα τοῖς πολλοῖς δόξωμεν γράφειν· ἢ ἔτι τὸ ἀληθὲς ἐστὶ πικρὸν, ἔτι μὴ σὺν ἐγκωμίῳ τὰ ὀνόματα, ἢ φιλοῦσι, παραλαμβάνομεν, ἢ ἔτι μὴ τὰς πράξεις αὐτῶν μεγαλύνομεν ... Ἐπ' αὐτὴν λοιπὸν βαδιοῦμαι τὴν ἐξήγησιν, ἢ τε αὐτὸς ἐθεασάμην συγγράφων, ἢ τε παρὰ τῶν ἐωρακότων ἠδυνήθημεν μαθεῖν, δοκιμάζων τὰληθὲς ἐκ τοῦ μὴ παραλλάττειν κατὰ τὴν ἀπαγγελίαν τοὺς διηγουμένους αὐτά».

Ἐγραφον ἐν Ψυχικῷ, Ἀθηνῶν Προαστείῳ, τῇ 8 Νοεμβρίου 1951

† Ὁ Κορυθαῖος Εἰλογοῖος Κοῦριαῖος

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

Ἱερώτατε Μητροπολίτα Κορυθαῶν, κύριε Εὐλόγιε, χάρις εἴη τῇ
ὑμετέρᾳ Ἱερότητι καὶ εἰρήνῃ παρὰ Θεοῦ.

Παρακολουθοῦμεν τὰ ὑπὸ τῆς ὑμετέρας ἀγαπητῆς Ἱερότητος
δημοσιευόμενα ἐν διαφόροις Περιοδικοῖς καὶ ἰδίως τὴν σειρὰν τῶν
ἄρθρων ὑμῶν ὑπὸ τὸν τίτλον «Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, Ἡράκλεια,
καὶ τὰ ἀδιάσειστα προνόμια» ἐν τῷ Προσφυγικῷ Κόσμῳ.

Ἐπειδὴ τὸ περιεχόμενον τῶν ἄρθρων τούτων ἐνδιαφέρει ἡμᾶς
πολὺ καὶ ἰδίως τὰ περὶ Σχίσματος, διότι ἤρχισαμεν τὴν ταπεινὴν δια-
κονίαν ἡμῶν ἐκ τοῦ Μοναστηρίου τῆς Μακεδονίας, θὰ παρεκαλοῦμεν,
ὅπως ἔχητε τὴν καλωσύνην νὰ ἀποστείλητε ἡμῖν ὀλόκληρον τὴν πραγ-
ματείαν ὑμῶν ταύτην ἐν ἀντιγράφῳ ἢ τὴν ἀναδημοσίευσιν αὐτῆς,
διότι φύλλα τινὰ τῆς ἐφημερίδος ἀπωλέσθησαν.

Ἐκφράζοντες ἐκ τῶν προτέρων θερμὰς εὐχαριστίας, εὐχόμεθα
ὅπως ἐν ὑγείᾳ διανύσητε τὸ ὑπολειπόμενον στάδιον τῆς Ἁγίας καὶ
Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς καὶ ἐν ἀγασλιάσει ψυχῆς ὑπαντήσητε καὶ
τὴν Ζωηφόρον τοῦ Κυρίου Ἀνάστασιν.

α^αν. Μαρτίου κβ'.

† Ὁ Κωνσταντινουπόλεως

Ἀθηναγόρας ἀγαπητὸς ἐν Χριστῷ ἀδελφός (1)

1) Ἡ Α. Θ. Παναγιότης εὐηρεσθήθη νὰ μᾶς ἀπαντήσῃ διὰ τῆς ἀπὸ 23
Μαΐου, ἐν ἣ πλὴν ἄλλων ἐπαναλαμβάνει καὶ τὰ ἐξῆς περὶ τοῦ ἔργου ἡμῶν :
«Ἐχομεν ἐπὶ πλέον τὴν εὐτυχίαν νὰ μελετῶμεν συχνὰ ἐν τῷ τύπῳ ἡμερησίῳ τε
καὶ περιοδικῷ τὰ βαθυστόχαστα καὶ ἐμπεριστατωμένα ἄρθρα ὑμῶν περὶ τε
παντοίων ἐκκλησιαστικῶν θεμάτων καὶ δὴ περὶ τῶν ἱερῶν τῆς Ὁρθοδοξίας Παλ-
λαδίων τοῦ καθ' ἡμᾶς σεπτοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τοῦ ἀγιωνύμου
Ἵθρου» διὸ καὶ πολλὴν ἐδοκιμάσαμεν ἐκ τοῦ γράμματος ὑμῶν χαρὰν, ἥτις ἐπε-
ρίσσειεν ἐκ τῆς πληροφορίας, ὅτι θὰ ἀποστείλητε ἡμῖν τὸ ὁσονοῦπω ἐκδιδο-
μενον περισπούδαστον σύγγραμμα ὑμῶν. Θερμὰς ἐκφράζοντες εὐχαριστίας ἐκ-
δηλον ποιούμεθα τὴν ἐπιθυμίαν, ὅπως συνεχισθῇ ἢ μεθ' ὑμῶν ἀλληλογραφία
τακτικωτέρα ...».

✠ Σεβασμιότατοι Πάτρις Πατριάρχης Αλεξανδρείης & Αιγυπτῶν
καὶ Πάτρις Πατριάρχης Αιθιοπίας

Τῇ Αὐτοῦ Σεβασμιότητι τῷ Μητροπολίτῃ Κορυθαῖ κ. Εὐλογίῳ Κουρίλα,
ἀγαπητῷ ἐν Χῷ ἀδελφῷ, ἀσπασμὸν ἅγιον ἐν Κυρίῳ.

Ἄριθμ. Πρωτ. 2115

Μετὰ πολλοῦ ἐνδιαφέροντος παρηκολουθήσαμεν ἐν τῷ Προσφυ-
γικῷ κόσμῳ τὸ «Περὶ τῶν προνομίων τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριαρ-
χείου» ἔργον τῆς Ὑμετέρας Σεβασμιότητος. Σφόδρα τοίνυν ἠγάσθη-
μεν ἐπὶ τε τῇ χάριτι τῆς φράσεως καὶ τῇ ἀξιολόγῳ διεξαγωγῇ τοῦ
ἐπιληφθέντος θέματος. Ἐν τῇ ἐρεύνη μιᾶς περίπου ἑκατονταετη-
ρίδος συνυφαίνεται τεχνηέντως καὶ διερευνᾶται μετὰ κριτικῆς
δεινότητος ὀλόκληρον σχεδὸν τὸ παρελθὸν τοῦ Οἴκουμενικοῦ
θρόνου, ἐξαιρεται ἡ μεγαλειώδης καὶ εὐεργετικὴ δρᾶσις, θί-
γονται λίαν εὐστόχως τὰ οὐσιώδη σημεῖα, ἅπερ ἔστερέωσαν καὶ
ἀνύψωσαν τὴν οἴκουμενικότητα καὶ τὸ κῦρος αὐτοῦ, ἀλλὰ το-
νίζονται ἅμα καὶ ὅσα ἐγένοντο αἰτία τῆς νῦν δυσποτίας καὶ
καταρρεύσεως αὐτοῦ.

Εὐλόγως οὖν τὸν πρῶτον διασεισμὸν ἀποδίδωσιν Αὕτη εἰς τὴν
αὐθαίρετον διακήρυξιν τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας,
γενομένην κακὸν παράδειγμα καὶ εἰς τὰ ἄλλα ὁμορα ἔθνη, ἧς ἐπακο-
λούθημα τὸ Βουλγαρικὸν σχίσμα καὶ τὸ ἀνακύψαν τότε «Προνομια-
κὸν ζήτημα». τὸ αὐτοκέφαλον ἀποτελεῖ τὸ κέντρον τῆς πραγματείας.

Βαθυτάτην ἐντύπωσιν ἐμποιεῖ τῷ φιλοχριστῷ ἀναγνώστῃ ἡ λε-
πτομερῆς ἐξιστόρησις τοῦ προνομιακοῦ δράματος καὶ ἡ σθεναρὰ καὶ
ἀξιομίμητος στάσις τῆς σεπτῆς τῶν Πατριαρχῶν ξυνωρίδος Ἰωακείμ
τοῦ Γ' καὶ Διονυσίου τοῦ Ε', συνεπικουροῦντος ὡς πρωταθλητοῦ τοῦ
Ἡρακλείας Γερμανοῦ. Καὶ ἡ ἡρωϊκὴ αὐτῶν στάσις ἀντιπαραβάλ-
λεται πρὸς τὴν χαλαρὰν καὶ ἀξιόποινον τῶν ταγῶν τῆς αὐτοκεφάλου
Ἐκκλησίας ἐναντι τῆς πολιτείας. Ἡ αὐστηρὰ κριτικὴ τῆς Ὑμετέρας
Σεβασμιότητος περὶ τοῦ ἀμειλίκτου πολεμίου τῆς Μ. Ἐκκλησίας Θεο-
κλήτου Φαρμακίδου καὶ τοῦ ἑκατονταετοῦς ἀνεξαρτήτου βίου τῆς
Ἐκκλησίας ταύτης, αἰὲ βαινούσης κατὰ κρημνῶν, πληρέστατα δικαιοῖ
τάς προβλέψεις τοῦ Μεγ. Οἰκονόμου καὶ τῶν Τουρκομεριτῶν ἀντι-
φαρμακιστῶν καὶ τὴν εἰκοσαετῆ ἄρνησιν τῆς Μ. Ἐκκλησίας, ἧτις ὁμῶς
δὲν ἔπρεπε νὰ ὑποχωρήσῃ ἕνεκα ἐθνικῶν δῆθεν λόγων. Ὁρθῶς δια-

τυποῦται, ὅτι «ἡ πατριδοκαπηλεία εἰς τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν καλύπτει τοὺς ἀνομολογήτους σκοπούς, οὓς ἐπιδιώκει ὁ ὕβριστὴς καὶ λιβελλογράφος Φαρμακίδης».

Εἴμεθα σύμφωνοι, ὅτι «αἱ τύχαι τοῦ Οἴκ. Θρόνου δὲν πρέπει νὰ ταυτίζονται πρὸς τὰς τύχας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους»· διότι «τὸ σχῆμα τούτου τοῦ κόσμου παράγει», ὁ δὲ θρόνος τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἀσάλευτος «διαμένων εἰς αἰῶνα αἰῶνος», ὅταν ἡ Ἐκκλησία εἶναι πνευματικὴ καὶ οὐχὶ πολιτικὴ κοινότης. Σύμφημι κάγώ, ὅτι «ὁ Οἴκουμ. Πατριάρχης ὡς τοιοῦτος δὲν ἀνήκει πλέον εἰς ἑαυτόν, δὲν ἀνήκει εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλ' εἰς τὴν Πανορθοδοξίαν», ὅπερ θαυμασιῶς ἐξυπηρετεῖ καὶ τὸ συμφέρον τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὡς ἀπήντησεν ὁ Ἰωακείμ πρὸς τὸν Τρικούπην. Πρέπει νὰ ἀναχθῆ εἰς δόγμα τὸ γραφόμενον, ὅτι ἡ Ἐκκλησία πρέπει νὰ εἶναι ὑπερεθνικὴ.

Εἴμεθα σύμφωνοι καὶ ἡμεῖς πρὸς τὸν ἄρχοντα Μυρεψὸν τῶν Πατριαρχείων κινήσαντα τὸν κάλαμόν σας νὰ γράψητε τὸ παράρτημα «Περὶ ἐκλαϊκέυσεως τῶν Πατριαρχείων», τῶν ὀφικιάλων. Τοῦτο ἐστοίχισεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τὸν ὑπὸ τούτων νοσοφισμὸν μεγάλων προσόδων ἐκ τῶν ἐξαρχιῶν καὶ τῶν Ἐκκλησ. κτημάτων, ὧν οὗτοι ἐγίνοντο κύριοι. Ἐκ τῶν μοναστηρίων τούτων οἱ ἄρχοντες ἐγένοντο πλούσιοι ἅμα καὶ πανίσχυροι ἀναβιβάζοντες μετὰ τῶν συντεχνιῶν καὶ καταβιβάζοντες τοὺς Πατριάρχας. Πράγματι τὸ κακὸν τοῦτο ἀνάγεται εἰς τὰ «χαριστικάρια» τῶν Βυζαντινῶν, ἅπερ καταπολέμησεν ἡ Ἐκκλησία.

Ἐκφράζομεν τὰς εὐχαριστίας τῆ Ὑμετ. Σεβασμιότητι, διότι πρὸς ταῦτα συνέδεσε καὶ τὰ νῦν διαδραματιζόμενα ἐν τῷ Ἡμετέρῳ Πατριαρχείῳ ὑπὸ τῆς βουλιμίας καὶ αὐθαιρεσίας τῶν κοινοταρχῶν, ἀπαιτούντων τὴν ἀπὸ τῆς διοικήσεως τῶν εὐαγῶν ἰδρυμάτων ἀπομάκρυνσιν τοῦ Πατριάρχου ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους προωθουμένων· ὡσαύτως καὶ διότι παρενεῖρει ἔστω καὶ διὰ βραχέων τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν τοῦ Ἀγιοταφ. ζητήματος προδιδόντων βαθυτάτην γνῶσιν αὐτοῦ.

Ὡς Ἀγιοταφίτης πολλὰ περὶ τοῦ ζητήματος γράψας καὶ πλείονα ἀναγνοὺς γνωρίζω, ὅτι οὐδεὶς μέχρι τοῦδε ὑπέδειξε τὴν ὁδόν, δι' ἧς θὰ ἐξέλθωμεν τῆς ἀποτελεματώσεως, εἰς ἣν κατηντήσαμεν. Ἡ Ὑμετ. Σεβασμιότης, διέγνω καὶ διακηρύττει, ὅτι ἡ εὐκταία λύσις θὰ ἀναζητηθῆ οὐχὶ ἐν τῇ ἱστορικῇ ἀλληλουχίᾳ τῶν γεγονότων, ἥτις διακόπτεται καὶ ἀφήσει μεγάλα κενά, ἀλλ' ἐν τῇ ἀδιασείστῳ καὶ ἀδιακόπῳ θρησκευτικῇ συνειδήσει, ἐν τῇ ἐδραίᾳ Ἐκκλησιαστικῇ παραδόσει καὶ τῇ ἀδιαφιλονικήτῳ διεθνεί κοινῇ γνώμῃ, ὅτι διὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος ἀνεπτύχθη

καὶ διετηρήθη τὸ Πατριαρχεῖον Ἱεροσολύμων καὶ ὅτι αὐτοὶ ἠγωνίσθησαν κραταιῶς καὶ διετήρησαν μέχρι σήμερον τὰ δίκαια καὶ προνόμια τοῦ Ἁγίου Τάφου ἔναντι τῶν βαρβάρων καὶ ἀλλοδόξων.

Περαίνοντες εὐλογοῦμεν τὸ ὄνομα τοῦ Παναγάρχου Θεοῦ, ὅστις ἐφώτισεν ὑμᾶς, τὸν καθηγητὴν τῆς ἀρχαίας ἱστορίας, νὰ ἐπιληφθῆτε τῆς σοβαρᾶς ταύτης καὶ ἐξονυχιστικῆς ἐκκλησιαστικῆς πραγματείας ἐν οὕτω δυσχειμέρῳ χρόνῳ, καθ' ὃν ἐν τῇ ἀντιξόῳ φορᾷ τῆς τύχης τοῦ Οἴκουμ. θρόνου καὶ ἐν τῇ δίνῃ τῶν κατακλυζουσῶν τὸν κόσμον νέων ἰδεῶν λίαν ἐπικινδύνως κλυδωνίζεται τὸ σκάφος τῆς Ἐκκλησίας, καὶ νὰ τοποθετήσητε σπουδαῖα ἱστορικά αὐτῆς συμβάντα ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς καθολικῆς ἱστορίας καὶ νὰ καταστήσητε τὰ δίκαια αὐτῆς ἀκαταμάχητα καὶ ἀπαράτρεπτα. Συμφωνοῦμεν πληρέστατα καὶ εἰς τὰ ἐξῆς:

«Πᾶν τὸ περιλαμβανόμενον εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἱστορικῶν νόμων ἀνήκει εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἠθικῶν ἐν τῷ κόσμῳ νόμων, ὑπὸ τῆς Θείας Προνοίας διεπομένων, ἐπομένως εἶναι καθεστῶς ἀκαθαίρετον, αἰωνόβιον, διότι ἀποτελεῖ τὸ φυσικὸν δίκαιον».

Ἐπὶ τούτοις διατελοῦμεν

Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῇ 11|12|50

ἐν Χριστῷ ἀδελφός † Ὁ Ἀλεξανδρείας Χριστοφόρος,

Τοῦ Πρεσβευτοῦ κ. Δ.Ι. Παπᾶ

Ἐν Βερολίνῳ τῇ 22^α Σεπτεμβρίου 1951

Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Κορυτσᾶς κύριον Εὐλόγιον. Ψυχικὸν—Ἀθήνας
Σεβασμιώτατε,

Μετ' ἰδιαιτέρας εὐχαριστήσεως πληροφοροῦμαι, ὅτι ἡ Ὑμετέρα Σεβασμιότης προτίθεται νὰ ἐκδώσῃ εἰς βιβλίον τὰς μελέτας αὐτῆς, τὰς σχετικὰς πρὸς τὴν ἀπὸ τῆς Ἀλώσεως καὶ ἐντεῦθεν ἱστορίαν τοῦ Οἴκουμηνικοῦ Πατριαρχείου.

Ὅτε πρὸ ἐτῶν ἡμῶν ὑπεύθυνος διὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἡμῶν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν, ὡς Διευθυντὴς Ἐκκλησιῶν τοῦ Ἰπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, εἶχον παρακολουθήσει τὴν δημοσίευσιν τῶν μελετῶν ὑμῶν τούτων εἰς τὰς ἐπιφυλλίδας τοῦ «Προσφυγικοῦ Κόσμου».

Δεδομένου δὲ ὅτι εἶμαι πεπεισμένος, ὅτι μόνον ἐκ τῆς ἀκριβοῦς γνώσεως τοῦ παρελθόντος δύναται νὰ προκύψῃ ἡ ὀρθὴ ἡμῶν τοποθέτησις ὡς πρὸς τὰ προβλήματα, ὡς ταῦτα ἢ συνέχεια τοῦ χρόνου παρουσιάζει ἡμῖν, θεωρῶ τὴν ὑμετέραν συμβολὴν, τὴν διδακτικὴν τοῦ παρελθόντος, διδακτικὴν καὶ τῆς ὀρθῆς τῶν πραγμάτων τοποθετήσεως καὶ κατανοή-

σεως τῶν ἀξιώσεων, τὰς ὁποίας εἰς ἡμᾶς καὶ τοὺς μεταγενεστέρους ἐκ τῶν πραγμάτων τίθενται καὶ θὰ τεθοῦν.

Θὰ χαρῶ, ὅταν δυνηθῶ νὰ κατατάξω τὸν νέον τόμον τῆς ὑμετέρας Σεβασμιότητος εἰς τὴν ἰδιαιτέραν μου βιβλιοθήκην καὶ διατελῶ μετὰ φιλικωτάτων αἰσθημάτων καὶ πλήρους σεβασμοῦ.

Ἵμέτερος

Δ. Ι. Παππᾶς, πρεσβευτῆς τῆς Ἑλλάδος.

Τοῦ κ. Ἀλεξ. Βελλίνη,

Σεβασμιώτατε,

Ἡ εἰδησις, ὅτι προτίθεται ἡ ὑμέτερα Σεβασμιότης νὰ καταστήσῃ εὐκολώτερον προσιτὰς τὰς ἱστορικὰς ἀπὸ τῆς μελέτης διὰ τὰ πράγματα, τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν, τὰ διαμορφώσαντα τὴν φυσιογνωμίαν τοῦ Φαναρίου, μὲ χαροποιεῖ ἰδιαιτέρως. Εἶθε νὰ διδαχθῶμεν ἀπὸ τὴν ἱστορίαν ταύτην καὶ εἶθε νὰ ἐννοήσωμεν ἅπαντες, ὅτι ἡ πρὸς αὐτεξουσιότητα ἐκκλησιαστικὴν ἔφεσις τῶν πατέρων ἡμῶν, ἡμῶν τῶν Ἑλλαδικῶν, δὲν ἦτο ἀπόρροια ὠριμότητος καὶ σοφίας, ἦτο παιδικὴ ἢ ἐπιθυμία χειραφετήσεως ἀπὸ τῆς μητρὸς, τῆς Μ. Ἐκκλησίας. Καὶ ἐτραυματίσαμεν τὴν μητέρα ταύτην Μ. Ἐκκλησίαν, μὴ ἐννοήσαντες τὰς τάσεις μεγάλων διεθνῶν πολιτικῶν συμφερόντων, ἅτινα ὤθησαν ἡμᾶς τότε πρὸς τὴν γντωστὴν πραξικοπηματικὴν λύσιν. Ἀλλὰ καὶ ἡ συνέχεια εἶναι γνωστὴ. Ἄπαξ τραυματίσαντες τὴν Μ. Ἐκκλησίαν ἠσυχολήθημεν ἐν συνεχείᾳ μὲ τὴν πρόχειρον ἐπούλωσιν τῶν πληγῶν, πάντοτε ἐπιπολαίως καὶ ἀνακολούθως. Ἀλλ', ὡς ὀρθότατα ἡ ὑμέτερα Σεβασμιότης ἀναλύει, ἀτυχῶς αἱ σχέσεις τῆς ἄπαξ ἀποσπασθείσης ἀπὸ τοῦ οἴκ. Πατριαρχείου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Κράτους ἀπέβησαν εἰς βάρος αὐτῆς· διότι δὲν ἔχομεν τὴν πραγματικὴν μὴ μὲν διὰ νὰ κατανοήσωμεν, ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι φρουρὸς τῆς συντηρητικῆς ἀντιλήψεως περὶ οἰκογενείας καὶ κοινωνίας, διότι ἐνομίσαμεν, ὅτι θύοντες εἰς ὑποτιθεμένην προοδευτικότητα δὲν ὑπονομεύομεν τὴν σύνθεσιν τῶν ἀξιών, εἰς τὴν ὁποίαν ὀφειλομεν τὴν ἰδιοφυᾶ ὑπαρξίν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους.

Συγχαίρων ἐγκαρδίως τὴν ὑμετέραν Σεβασμιότητα διὰ τὴν δημιουργίαν τῆς ὀλοκληρωμένης ταύτης μελέτης, ἐνθυμοῦμαι τὸ ῥῆμα ἐνὸς τῶν διασημοτέρων ἴσως, συγχρόνων φιλοσόφων, ὅστις εἶπε καὶ ἀνέλυσε παρουσίᾳ τοῦ γράφοντος, ὅτι «τὸ δημιουργικὸν βλέμμα εἶναι τὸ πρὸς τὰ ὀπισθεν ἐστραμμένον». Εἶναι οὗτος ὁ Λουδοβίκος Κλάγκες.

Ἐπικαλούμενος τὰς εὐλογίας τῆς ὑμετέρας Σεβασμιότητος διατελῶ μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ.

Κηφισιά 2—9—51

Ἀλέξανδρος Βελλίνης (1)

1. Τὴν σπουδαιότητα τῆς ἀποφαντικῆς ταύτης τοῦ κ. Βελλίνη κρίσεως θὰ ἐκτι-

Βιβλιοκρισία τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου κ. Γ. Παπαδοπούλου, μεγάλου ὑπομνηματογράφου τῆς Μεγ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας.

Ὁ ἀναλογιζόμενος τὸ ὕψος τοῦ μεγαλείου, εἰς τὸ ὅποιον εὕρισκετο τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον μέχρι καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος καὶ ρίπτων βλέμμα ἐπὶ τῆς σημερινῆς του καταστάσεως, καταλαμβάνεται ὑπὸ βαθυτάτης μελαγχολίας καὶ εὐλόγως διερωτᾶται ποῖοι νὰ ἦσαν οἱ λόγοι, οἱ ὅποιοι συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ φθάσῃ τοῦτο εἰς τὸ σημερινόν του κατάντημα.

Τὸ μετὰ χεῖρας βιβλίον ἐπαγγέλλεται νὰ ἐξηγήσῃ τοὺς λόγους τούτους. Ἄλλ' ἀπλῆ ἀνάγνωσις, τὸ διάβασμα δηλαδὴ, δὲν εἶναι ἱκανὴ νὰ δώσῃ τὴν ἀναμενομένην διαφώτισιν. Πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται μελέτη, μελέτη ἐνδελεχῆς καὶ προσοχῆ, οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἐκτρεπομένη τῆς ταλαεργοῦ προσπαθείας· διότι ὁ πολὺιδρις συγγραφεὺς ἀντλῶν ἐκ τοῦ ὠκεανοῦ τῶν γνώσεών του ἐκσπᾷ ὡς χεῖμαρρος ὀρητικὸς κατάγων κατὰ τὸν ροὺν του καὶ χάλικας καὶ κροκάλας καὶ πέτρας καὶ ὀγκολίθους καὶ κορμούς δένδρων καὶ εἴτι ἄλλο, εἰς τρόπον ὥστε ὁ ἀναγνώστης, ἐὰν δὲν εἶναι ὀπλισμένος διὰ τῆς σιδηρᾶς ὑπομονῆς, τὴν ὁποίαν ἀπαιτεῖ ἡ ἐμβρόθια, δὲν θὰ κατορθώσῃ νὰ ἀποκομίσῃ κέρδος σημαντικόν.

Ἡ δι' ὄλου τοῦ πολυσελίδου ἔργου διήκουσα ἰδέα εἶναι μία· ἡ ἔξαρσις τοῦ ἀδιασείστου τῶν προνομίων τῆς Ἐκκλησίας, ἢ ἐκ τῶν ὁποίων ἐπ' ἀγαθῶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Γένους ἀπορρέουσα ἐξουσία ἤσκειτο ἢ ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Κωνσταντινουπόλεως ἢ διὰ τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τοῦ κλίματος τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου ἀνωτάτων λειτουργῶν, Μητροπολιτῶν, Ἐπισκόπων κ.λ.π. Ἐν τῇ οἰκουμενικότητι δὲ αὐτοῦ ὁ Κωνσταντινουπόλεως ἐμερίμνα καὶ ὑπὲρ τῶν λοιπῶν πρεσβυγενῶν τῆς Ἀνατολῆς Ἐκκλησιῶν.

Τοῦ ἀδιασείστου τῶν προνομίων προσβληθέντος καὶ παραβιασθέντος ἐπηκολούθησεν ἡ ἐξουθένωσις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ὑπονόμευσις τῶν θεμελίων τοῦ καθ' ἡμᾶς κοινωνικοῦ βίου.

Ὁ Σεβασμιώτατος συγγραφεὺς ἐκθέτει τὰ διαδραματισθέντα πρὸς προσβολὴν τοῦ ἀδιασείστου τῶν προνομίων τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας διαιρέσας τὴν ὕλην του εἰς δύο σαφῶς διαφερούσας ἀλλήλων περιόδους· εἰς τὰ ἐν Ἑλλάδι λαβόντα χώραν καὶ εἰς τὰ ἀπὸ τοῦ βουλγαρικοῦ σχίσματος καὶ ἐφεξῆς μέχρι τῆς

μῆσιν δεόντως πᾶς τις γνωρίζων τὸ κύρος αὐτοῦ, οὗτος ἐξ οἰκογενειακῆς παραδόσεως ἀσχολούμενος ἰδιαζόντως εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά ἐν γένει καὶ τὰ ἐθνικοπολιτικά ζήτηματα καὶ μνηθεὶς εἰς ταῦτα ὑπὸ τοῦ θεοῦ του Γ. Στρέιτ, καθηγητοῦ καὶ διπλωμάτου, ὑπηρετήσας δὲ καὶ ἐπὶ μακρὰ ἔτη εἰς τὸ πολιτικόν γραφεῖον τοῦ ἀειμνήστου βασιλέως Γεωργίου Β', ἦτο ὁ μόνος ἀρμόδιος νὰ ἔχῃ τὴν δεδηλωμένην ἐν προκειμένῳ γνώμην.

πλήρους εξουθενώσεως τῶν προνομίων. Καί τὰ μὲν τῆς πρώτης περιόδου γεγονότα ὡς γνωστότερα τὰ πραγματεύεται συντομώτερον, ἐν ἐκτάσει δὲ τὰ τῆς δευτέρας περιόδου προσκομίζων καὶ νέα στοιχεία πρὸς συμπλήρωσιν καὶ πλήρη διασάφισιν των.

Ἡ κατὰ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας κακοεργὸς δράσις ἐν Ἑλλάδι ἤρξατο ἀμέσως τὴν ἐπομένην τῆς κατόπιν ἀφαντάστων ἡρωϊκῶν ἀγώνων κατασυντριψέως τῶν δεσμῶν τῆς, συγκεκριμένως ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς διαβολῆτος «Διακηρύξεως» (1833). Ἄλλ' ἐν τῇ κακοεργῷ ταύτῃ προσπαθεῖα τοὺς πάντας ὑπερηκόντισεν ὁ ἀξιοθρήνητος ἐκεῖνος Φαρμακίδης, ὑπερβάς κατὰ πολὺ καὶ αὐτὸν τὸν Βαυαρὸν Μάουρερ. Οἱ ἐχθροὶ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας πρότειναν ἐσκεμμένως, ἕως ὅτου κατώρθωσαν, νὰ ἀποσείσωσι τὸν «ζυγόν» (!) τοῦ οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὡς ἔλεγον, καὶ νὰ ἐπιτύχωσιν τὸ ἀντικανονικὸν αὐτοκέφαλον τῆς «Ἑλλαδικῆς ἐκκλησίας».

Μόλις τὸ 1868 ἤρχισαν νὰ συνέρχωνται καὶ νὰ ἀναμετρῶσι τὸ μέγεθος τοῦ κακοῦ, πρόξενον τοῦ ὁποίου ἐγένετο ἡ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀνατροπῆς ἀπεργασαμένη περίφημος ἐκείνη «Διακήρυξις».

Πράγματι τὴν 2 Μαΐου τοῦ ἔτους 1868 ἡ ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ ἐναρέτου ἐκεῖνου Θεοφίλου συνελθοῦσα Σύνοδος εἰς ἐπίσημον ἔκθεσιν τῆς ἐστιγμάτισε δεόντως τὴν «Διακήρυξιν» ἀπαριθμήσασα ἐν πρὸς ἐν ἅπαντα τὰ κακὰ τῶν ὁποίων αὕτη ἐγένετο πρόξενος :

Καταφρόνησις τῆς ἐκκλησίας.

Ἐξευτελισμὸς τοῦ κλήρου.

Διαστροφὴ καὶ ἀνατροπὴ τῶν ἱερῶν κανόνων.

Τοῦτο δὲ ἦτο ὁ κύριος σκοπόςτης, διότι ἀμέσως ἐπηκολούθησεν ἡ διάλυσις τετρακοσίων Μονῶν, ἡ καταστροφὴ πάσης κινήτης καὶ ἀκινήτου περιουσίας, ἡ διασκορπισις τῶν μοναχῶν, ἡ κατάργησις 24 ἐπισκοπῶν, ἡ ἠθικὴ διαστροφή καὶ ἡ ἄρσις τοῦ σεβασμοῦ εἰς τὰ ἱερά καὶ τῆς ὑποταγῆς εἰς τὰ καθεστῶτα.

Ὁ Σεβασμιώτατος συγγραφεὺς τοῦ μετὰ χεῖρας βιβλίου ἐρθότατα παρατηρεῖ μετὰ πάσης λεπτομερείας ἐκθέτων πάντα ταῦτα καὶ δὴ τὴν φθοροποιὸν δράσιν τοῦ Φαρμακίδου, ὅτι καὶ τὸ σημερινόν μας κατάντημα ἐκεῖθεν ἔχει τὴν ἀρχήν. Σπουδάζων ἐν τῇ Σορβόννῃ εἶχον ἓνα συμφοιτητήν, ὅστις ἐν μα:ρᾶ πραγματεία του, παρουσιασθείση εἰς τὸν καθηγητὴν μας, ἐπεχείρησε νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ὑπόληψιν τοῦ Νέρωνος ἀποδίδων τὴν πυρκαϊάν τῆς Ρώμης εἰς τοὺς χριστιανούς. Τὸ τόσον ὠραῖον ὄσον καὶ ἀνθελληνικώτατον «Quo vadis» ὁμοίως ἐπιχειρεῖ ν' ἀπαλλάξῃ τῆς εὐθύνης τῆς πυρκαϊᾶς τῆς Ρώμης τὸν Νέρωνα ἐπιρρίπτων αὐτὴν εἰς τοὺς Ἑλληνας. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, ὡς μὴ ὄφειλε, σοφὸς ἀνὴρ, καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου καὶ Ἀκαδημαϊκός, ἐπεχείρησε τὸ 1933 νὰ ὑποκαταστήσῃ τὴν ὑπόληψιν τοῦ Φαρμακίδου ! Ἄλλὰ σήμερον κλαίοντες πρὸ τῶν συσσωρευθέντων ἐρειπίων καὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Κοινωνίας ἀδυνατοῦμεν ὄχι μόνον νὰ ἐπιδοκιμάσωμεν ἐν τούτῳ τὸν κατὰ τὰ ἄλλα σοφώτατον

ἀπολογητήν, ἀλλ' οὐδὲ κἄν νὰ ἀντιληφθῶμεν, διατί ἐπεχειρήθη τὸ τοιοῦτον, ἀφοῦ ἡ ἱστορία ἐξέφρασεν ἤδη τὴν καταδικαστικὴν ἐτυμηγορίαν τῆς.

Οἱ ἐν Ἑλλάδι ἀνατροπεῖς μετῆλθον πρὸς ἐξουθένωσιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου πᾶν μέσον βάλλοντες ἐπὶ πάντων τῶν κυρίων καὶ ζωτικῶν σημείων. Ἀφοῦ προσέβαλον τὸ κύρος τῆς Οἰκουμενικότητος αὐτοῦ, ὡσὰν μὴ ἦρκει τοῦτο, ἐπεχείρησαν ν' ἀπογυμνώσουν τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ τοῦ κλέους τῆς ἀποστολικότητός του, ἀναλαβόντες νὰ δείξουν, ὅτι ὁ ἀπόστολος Ἄνδρέας δὲν ἐδίδαξεν ἐν Βυζαντίῳ, οὐδὲ ἐν Ἡρακλείῃ, ὅπουθεν εἶχε τὴν χειροτονίαν ὁ τοῦ Βυζαντίου ἐπίσκοπος. Ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ προσῆλθεν ἀρκετὰ καθυστερημένος ὁ Μανουὴλ Γεδεών, ὁ περιβεβλημένος μὲ ἀνώτατα πατριαρχικὰ ὀφφίκια καὶ δι' ὄλου τοῦ θίου του σιτιζόμενος ἐκ τῆς Πατριαρχικῆς αὐλῆς. Γενόμενος δεκτὸς ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῷ 1932 ἐσοφίσθη, διὰ νὰ καταστήσῃ τὴν ἐπισοδὸν του ἐν αὐτῇ ἕσον ἔνεστι αἰσθητήν, νὰ ρίψῃ ἐν πυροτέχνημα, περιβαλὼν αὐτὸ καὶ μὲ τὸν πέπλον μυστηρίου. Προβαίνω, εἶπεν, εἰς τὴν **«ἀποκάλυψιν»** ταύτην, διότι νῦν εἶμαι ἀπηλλαγμένος τοῦ φόβου τὸν ὅποιον εἶχον εὐρισκόμενος ἐν τοῖς Πατριαρχείοις! **«Ὅχι δὲ! Ὁ Γεδεών ἐφοβεῖτο! Αὐτὸς ὁ ὅποιος ἐκαυχᾶτο, ὅτι πάντες ἔτρεμον ἐν τοῖς Πατριαρχείοις ἐνώπιον του ἐνεκα τῆς ἐλευθεστομίας του, τὴν ὁποῖαν ἐδικαιολόγει ἀνοίγων τὸ νωδὸν στόμα του καὶ λέγων: «Βλέπετε δὲν ἔχω ἔρκο; ὀδόντων».** Ἄλλ' ἂν τοῦλάχιστον ἐν προκειμένῳ ἔλεγεν ὁ πολυγραφώτατος ἀνὴρ κἄποιαν ἱστορικὴν ἀλήθειαν, θὰ ἦτο ἐν μέρει συγγνωστός. Ἐπανελάμβανεν ἀπλῶς κατηγορίαν ἀβασάνιστον πολλακίς ἐκτοξευθεῖσαν κατὰ τοῦ ἀγιωτάτου ἀποστολικοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν του καὶ ξένων καὶ ἡμετέρων καὶ δὴ ὑπὸ τοῦ Φαρμακίδου.

Ὁ Σεβασμιώτατος Συγγραφεὺς ψέγει διὰ μακρῶν τοὺς ἀρχιερεῖς τῆς Ἑλλαδικῆς ἐκκλησίας, διότι διὰ τῆς παθητικῆς στάσεώς των καὶ τῆς παγερᾶς ἀδιαφορίας πρὸ τῶν συσσωρευμένων ἐρειπίων διεμορφώθη καὶ ἐκορυφώθη τὸ κακόν. Οὐδεμία τότε σθεναρὰ ἀντίδρασις ἐσημειώθη ἐκ μέρους των. Ἀλλὰ καὶ σήμερον, ὅποτε ὑποσκάπτεται κατὰ τρόπον ἀνίερρον ἢ μᾶλλον αὐτόχρημα σατανικὸν ἢ ὑπόστασις τοῦ Ἀγιωνύμου ὄρους, τοῦ ζωντανοῦ τούτου Μουσείου τοῦ δεκάτου αἰῶνος, τοῦ μοναδικοῦ σημαντικοῦ κέντρου τῆς χριστιανικῆς εὐσεβείας, ὅπως τὸ ὠνόμασεν ὁ πάπας Πῖος ὁ δέκατος, βλέπουν ἀπαθῶς καὶ ὀρθωδούντες νὰ διαρπάξῃται ἡ κτηματικὴ περιουσία του, νὰ ἐξανεμιζωνται τὰ ὑπάρχοντά του καὶ νὰ καθίσταται τὸ πολυθρύλητον «περιβόλι τῆς Παναγίας» γῆς Μαδιάν.

Ὅτε ἐν Ἑλλάδι ὑπεσκάφησαν ἐπαρκῶς αἱ ρίζαι τῆς προαιωνίου ὑψικαρήνου ὄρους, ἤρχισαν νὰ ἐκδηλοῦνται αἱ φρικταὶ συνέπειαι τοῦ ἀνοουσιουργήματος: **«Δρυὸς πεσοῦσης πᾶς ἀνὴρ ξυλεύεται».** Τὸ κατόπιν τόσων ἀνοσιῶν ἀγῶνων ἐπιτευχθὲν αὐτοκέφαλον τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας δὲν ἔδωσε τὸ παράδειγμα καὶ τὴν ἀφορμὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν δικαιολογίαν εἰς ἀπαξάπαντας τοὺς ὀρθοδόξους λαοὺς τῆς Βαλκανικῆς νὰ ἐπιδιώξωσι καὶ νὰ ἐπιτύχωσι τὴν ἰδίαν χειραφέτησιν ἀπὸ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας;

Και οὕτω ὁ Σεβασμιώτατος Συγγραφεὺς εἰσέρχεται εἰς τὸ δεύτερον μέρος τῆς πραγματείας του ἐκθέτων διεξοδικώτατα τὰ σχετικά πρὸς τὸ βουλγαρικὸν σχίσμα προσκομίζων καὶ νέας πηγὰς καὶ κατόπιν ἐπιλαμβάνεται τῶν ἀγώνων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου πρὸς τοὺς Τούρκους σχετικά πρὸς τὸ προνομιακὸν ζήτημα ἐκτιθέμενον καὶ τοῦτο διὰ μακρῶν. Ἐνταῦθα ἐξαίρεται ἡ δρᾶσις Διονυσίου τοῦ Ε' καὶ πρὸ πάντων τοῦ τότε Ἡρακλείας Γερμανοῦ καὶ μετέπειτα μετατεθέντος εἰς τὴν μητρόπολιν Χαλκηδόνος καὶ ἐν τέλει ἀναδειχθέντος Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου μετὰ τὸν θάνατον Ἰωακείμ τοῦ Γ', ἵνα κρημνισθῆ κατόπιν ἀπὸ τοῦ θρόνου του κατὰ τὸν πλέον ἄδοξον τρόπον.

Ἐκτοτε ἀγόμεθα γοργῶ τῷ ποδὶ πρὸς τὴν καταρράκωσιν τοῦ πατριαρχικοῦ θεσμοῦ συντελεσάτης εἰς τοῦτο καὶ τῆς μικρασιατικῆς καταστροφῆς.

Ἰσως, ἐὰν ἔμενεν ἐπὶ τοῦ θρόνου ὁ ἥρωσ τοῦ προνομιακοῦ ζητήματος Γερμανὸς ὁ Ε', καὶ νὰ περισώζετο. Ὁ διαδεχθεὶς ἀμέσως μετὰ τὴν πτώσιν του τὸν Γερμανὸν ὡς τοποτηρητῆς τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου μητροπολίτης Προύσης Δωρόθεος, ἀνὴρ ἀγαθώτατος καὶ συμπαθέστατος, ἐστερημένος πολιτικοῦ νοῦ, ἀπέθανε τοῦλάχιστον ἐντίμως ἐπὶ τῶν ἐπάλλξεων, ὅποτε μεταβὰς εἰς Λονδίνον διὰ νὰ ἐκλιπαρήσῃ τὴν προστασίαν τῆς Μεγάλης Βρετανίας τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας εὐρέθη πρὸ ἀρνήσεως κατηγορηματικῆς. Ἀπητεῖτο νῦν ἀνὴρ σθεναρὸς, γνώστης τῆς καταστάσεως, ἐξ ἐκείνων οἱ ὅποιοι ἀπεδοκίμαζον τὰ προκλητικὰ γεγονότα τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, ὅποια προὐκάλουν καθ' ἑκάστην οἱ Ἀμυνῖται, καὶ ὑπεστήριζον τὸ ἐπιχειρήμα καθ' ὃ, ἐπειδὴ τὸ Πατριαρχεῖον εἶναι θεσμὸς τουρκικὸς, δὲν ἦτο πρέπον νὰ συνδέσῃ τὴν τύχην του μετὰ τῆς ἡττημένης Ἑλλάδος. Βεβαίως οἱ Κεραλικοὶ εἶχον ἤδη προδιαγεγραμμένον σχέδιον κατὰ τοῦ πατριαρχικοῦ θεσμοῦ καὶ εἶναι ἀμφίβολον, ἂν θὰ ἦτο δυνατόν καὶ ὁμαλῶς ἐχόντων τῶν πραγμάτων νὰ ἐδείκνυσον εὐμενεστέρας ὑπὲρ αὐτοῦ διαθέσεις. Πάντως ἕμως δὲν θὰ εἶχον ἀφορμὴν διὰ νὰ δικαιολογῶσι τὴν ἀγρίαν καὶ αὐτοῦ στάσιν των.

Τὸ ἐν ἀπογνώσει διατελοῦν ὀρθόδοξον πλήρωμα ὀρθότατα ἀπέβλεπε τώρα μετ' ἐλπίδος καὶ ἐμπιστοσύνης πρὸς τὸν Ἀδριανουπόλεως Πολύκαρπον καὶ δὴ πρὸς τὸν Κασσανδρείας Εἰρηναῖον. Ἀλλ' ἀμφοτέρους ἀπέκλεισαν οἱ Ἀμυνῖται καὶ ἀνεβίβασαν ἐπὶ τοῦ θρόνου Μελέτιον τὸν Δ'.

Κανεὶς δὲν ἀρνεῖται τὸ μεγαλεπήβολον τοῦ ἀνδρός. Μεγάλῃ ὄντως φυσιογνωμίᾳ, ἥτις εἰς ὁμαλωτέραν κατάστασιν πράγματι θὰ ἐμεγαλοῦργει. Ἐκαμε μέγα λάθος τὸ ὅτι ἐδέχθη τὸν θρόνον παραπεισθεὶς ὑπὸ τῶν Ἀμυνιτῶν. Μετ' οὐ πολὺ τὸ μοιραῖον ἐπῆλθεν. Δύναται ἐν προκειμένῳ νὰ λέγῃ ὁ καλὸς κάγαθος κ. Α. Ἰασσονίδης ὅ,τι θέλει, ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ σοφοῦ κ. Αὐρηλίου Σπαθάρη, ὅστις ἔθεσε δι' ἐπιστολῆς, τῆς δημοσιευθείσης εἰς τὸν «Προσφυγικὸν Κόσμον», τὰ πράγματα εἰς τὴν θέσιν του, ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι αὐτόπται καὶ γνώσται τῆς καταστάσεως.

Ἐπεσε τὸ Πατριαρχεῖον, ἀλλὰ δὲν ἦτο μικρὰ καὶ ἡ πτώσις, τὴν ὅποίαν ταυτοχρόνως ὑπέστησαν οἱ Ἀγγλοὶ οἱ πρωτεργάται τῆς καταστάσεως. Ἐτυχε νὰ παρευρίσκωμαι, καθ' ἣν ἡμέραν ἀνεχώρει τὸ πρὸ τῆς Χαλκηδόνος ναυλοχοῦν

ἀγγλικὸν θωρηκτὸν «Μπλάκ Πρίντς». εἶχον συσσωρευθῆ ἐκεῖ ἐπὶ τῆς παραλίας τοῦ Μοδιού ἕλος ὁ Τουρκικὸς ὄχλος καὶ σύμπαντες οἱ Ἀθίγγανοι τῆς περιοχῆς, οἱ ὅποιοι μὲ γιουχαϊσμούς, μὲ γκαζοτενεκέδες καὶ μὲ συριγμούς προέπεμψαν τὴν τελευταίαν μονάδα τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου, ἡ ὁποία εἶχεν ἀπολειφθῆ εἰς τὰ ὕδατα τῆς Κων)πόλεως. Ἐκτοτε ἡ Ἀγγλία μετὰ δυσκολίας κατορθώνει νὰ συγκρατῆ τὴν ἐξέχουσαν θέσιν, τὴν ὁποίαν κατεῖχεν ἐν τῷ κόσμῳ.

Τὸ σύγγραμμα τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Κορυνησῶς καὶ Σελασφύρου Κυρίου μοι Κυρίου Εὐλόγιου, τακτικοῦ Καθηγητοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν, εἶναι λεπτομερεσιᾶτη περιγραφὴ ἀπασῶν τῶν δραματικῶν περιπετειῶν τοῦ ψυχορραγήματος τοῦ τέλους τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς διαβοήτου «Διακηρύξεως» 1832 μέχρι τῆς ἀπὸ τοῦ θρόνου ἀπομακρύνσεως Μελετίου τοῦ Δ' 1923

Χάρις εἰς τὸ θαυμάσιον σύστημα τῆς ἀποδελτιώσεως, τὸ ὅποιον ἔχει παρ' ἑαυτῷ συγκεντρῶσει, ἔχει πάντοτε πρόχειρον καὶ εἰς τὴν διάθεσίν του τὸ πλουσιώτατον ὕλικόν, τὸ ὅποιον περισυνέλεξε κατόπιν ἀτρύτων μόχθων καὶ ὕλικῶν θυσιῶν δυσβαστάκτων. Τὸν φιλολογικὸν τοῦτον ἀμητὸν ἐχρησιμοποίησεν ἐν προκειμένῳ κατόπιν αὐστηροῦ ἐλέγχου καὶ κριτικῆς αὐστηρᾶς. Ἄριστος χειριστῆς τοῦ ἑλληνικοῦ λόγου καὶ πεπρωκισμένος μὲ τάλαντον λογοτεχνικόν, τρέφων δὲ στοργὴν ἄπειρον καὶ σεβασμὸν βαθύτατον πρὸς τὴν Μεγάλην τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν ἐφιλοπόνησε τὸ μετὰ χεῖρας σύγγραμμα, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐν μέγα δίδαγμα προκύπτει διὰ τοὺς ἀρχιερεῖς τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ δὴ τῆς Ἑλληνικῆς, ὅτι ὁ θρόνος των δὲν εἶναι πρὸς ἀνάπαυσιν καὶ ἐπίδειξιν μεγαλείου, ἀλλ' ἐπαλξίς ἐπὶ τῆς ὁποίας πρέπει νὰ ἀγωνίζωνται ἀνεκδιότως μέχρι θανάτου. Ἄν κάθῃ χριστιανὸς πρέπη νὰ ἔχη ἐν νῷ τὸ τοῦ Παύλου «δοιο εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθητε», πολλῶ μᾶλλον οἱ ἀρχιερεῖς, εἰς χεῖρας τῶν ὁποίων εἶναι ἐμπειπιστευμένοι καὶ οἱ θεομοὶ καὶ τὰ θεῖα μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ Σεβασμιώτατος Συγγραφεὺς ἐπισυνάπτει ἐν παραρτήματι εἰς τὸ ἔργον του ἐμβριθεστάτην πραγματείαν περὶ τῶν ὄφφικίων τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας. Παρατηρεῖ ὀρθότατα, ὅτι ταῦτα ἀπένευεν ἡ Ἐκκλησία εἰς λαϊκοὺς, ἰδίᾳ κατὰ τοὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν χρόνους, ἐπιβραβεύουσα τὴν ὑπηρεσίαν των πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ γένος. Τὰ πλεῖστα τῶν ὄφφικίων τούτων, τῶν ἀπονεμομένων εἰς λαϊκοὺς, ἦσαν φύσει ἐκκλησιαστικῆς ἀπονεμόμενα πρὸ τῆς Ἀλώσεως μόνον εἰς κληρικοὺς.

Βιβλιοκρισία τοῦ κ. Σοφ. Χουδαβερδύλου—Θεοδότου.

Καὶ ἤδη μὲν ἐν τῇ γενετείρᾳ μου, ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐκ παραδόσεως οἰκογενειακῆς οὐδέποτε εἶχα παύσει διαθέτων τὰς ὥρας σχολῆς μου περὶ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ μελέτην παντὸς συγγράμματος ἔχοντος ὡς θέμα τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ἀλλὰ καὶ τώρα, ἐπότε βίᾳ ἐκπα-

τρισβείς ἀπὸ θωμῶν καὶ ἐστιῶν καὶ καταδεδικασμένος, ὅπως οὐδέποτε ἐπανίδω τὴν Πόλιν μου, ἐφ' ἧς ἐπεκάθισε τὸ κατὰ τὸν Προφήτην Δανιὴλ «βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως», διέρχομαι τὸ δυστυχὲς γῆράς μου ἐν μονῶσει δυσχειμέρῳ. ὁ πόνος, ἡ στοργή, ἡ συμπάθειά μου περιστρέφονται πάντοτε περὶ τὴν Πόλιν μου, καὶ οὐδέποτε παύω μελετῶν καὶ ἀκουράστως ἀναγινώσκων ὅσα βιβλία τῆς πατρικῆς μου βιβλιοθήκης περιέσωσα ἐν σχέσει πρὸς αὐτήν. Στεροῦμαι μὲν τῶν τόμων τῆς «Ἐκκλησιαστικῆς Ἀληθείας», ἧς πλήρη σειρὰν εἶχα κληρονομήσει ἀπὸ τὸν ἀείμνηστον πατέρα μου, διατελέσαντα σύμβουλον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἀλλὰ καὶ μέλος ἐκλογικῶν πατριαρχικῶν συνελεύσεων—ἐδημύθησαν καὶ οὗτοι ἀπὸ τοὺς Τούρκους, πάντοτε Τούρκους, ὁμοῦ μὲ τὴν ἐπίλοιπον κινήτην καὶ ἀκίνητον περιουσίαν μου, ἀλλὰ περισώζω τὸν Κωνσταντῖον Α', τὸν ἀπὸ Σιναίου καὶ Ἰωάννην Μ. Ραπτάρχη καὶ Γερμανὸν Ἀφθονίδην, ἀρχιμανδρίτην Σιναΐτην, καὶ Ἀθανάσιον Κομνηνὸν Ἰψηλάντην καὶ Σταῦρον Βουτυρᾶν (τὰς Σαββατιαίας ἐπιθεωρήσεις του) καὶ Σκαρλάτον Βυζάντιον καὶ Μανουὴλ Γεδεών καὶ εἴτινα ἄλλον. Καί, φυσικῶς τῷ λόγῳ, ὁσάκις περιπέσουν εἰς χεῖράς μου νεώτεραι μελέται περὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς Πόλεώς μου, ἡ καρδιά μου σκιρτᾷ ἐν τῇ ἀναγνώσει των.

Οὕτως ἐσκήρτησε καὶ ὅταν ὁ παλαιὸς μου φίλος Σεβ. Μητροπολίτης Κορυθαῶς κ. Εὐλόγιος Κουρίλας, τακτικὸς καθηγητὴς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν, μοὶ ἐπέστειλε τὰ φύλλα τοῦ «Προσφυγικοῦ Κόσμου», ἐν οἷς ἐχειρίσθη μετὰ τῆς διακρινούσης αὐτὸν ἐμβριθείας καὶ μελετηρότητος, τὸ θέμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῶν ἀδιασείστων προνομίων του. Δὲν μοὶ ἐστάλησαν δυστυχῶς τὰ πρὸ τῆς 17 Αὐγούστου 1947 φύλλα, ἐν οἷς εἶχεν ἀρχίσει δημοσιευομένη ἡ *σπουδαιοτάτη μελέτη* του, ἀλλὰ καὶ τὰ δοθέντα μοι μοὶ ἤρκεσαν, ἔπως καὶ διὰ τῆς μελέτης του καὶ διὰ τῶν εἰς ταύτην γενομένων ἐντευθέν τε καὶ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀπαντήσεων καὶ παρατηρήσεων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀντιπαρατηρήσεών τε καὶ παραλλήλων μελετῶν αὐτοῦ διδαχθῶ πολλὰ ἀεὶ γηράσκων ἢ μᾶλλον γηράσας.

Ὁ Σεβασμιώτατος κ. Εὐλόγιος δὲν εἶναι Κωνσταντινουπολίτης, καὶ ἀγνοοῦν ἂν διέμεινε πολὺ ἢ ὀλίγον ἐν τῇ Πόλει μου, ἔνθα ἐν τῷ Πατριαρχικῷ ναῶι ἐτελέσθη ἢ εἰς Ἀρχιερέα χειροτονία του. Ἀλλ' ἡ ἐπὶ τέσσαρα (4) ἔτη διαρκέσασα μελέτη του περὶ τῶν Προνομίων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ ἡ παράλληλος «περὶ Ἐκλαϊκεύσεως τῶν Πατριαρχείων» καὶ πότε ἐνεφανίσθησαν τὸ πρῶτον οἱ ὀφφικιάλιοι λαϊκοὶ (ὄντως σπουδαῖον πατριαρχικὸν ζήτημα) ἐπιρρωννύουσι τὴν ἀντίληψιν, ἣν ἔχω σχηματίσει περὶ αὐτοῦ, ὅτι *ἔχει καταστῆ διὰ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν μας Ἱστορίαν καὶ δὴ τὴν τοῦ Οἰκουμενικοῦ μας Πατριαρχείου διτι καὶ ὁ Παπαρρηγόπουλος διὰ τὴν τοῦ Γένους ἡμῶν καθόλου*. Καθ' ὃν τρόπον ἀναγινώσκει τις τοῦτον, δεχόμενος ἀσυζητητεῖ τὰς κρίσεις καὶ γνώμας του, ὡς προϊόντα βαθυτάτης μελέτης καὶ ἐρεύνης, τὸ αὐτὸ παρατηρεῖ καὶ περὶ τῶν προϊόντων τοῦ καλάμου τοῦ Σεβ. κ. Εὐλογοῦ.

Καὶ ἐγὼ μὲν ἔνεκα τοῦ τε γήρατός μου τῶν 79 ἐτῶν καὶ τῆς στερήσεως ἄλλων πηγῶν ὁμολογῶ, ὅτι δὲν εἶμαι εἰς θέσιν νὰ κάμω γενικῶς παρατηρήσεις, οἷας ἐποίησαν ὁ Ἡλιουπόλεως Γεννάδιος (7-9-47), ὁ κ. Αὐρ. Σπαθάρης (14.9.47) ὁ κ. Ν. Γ. Μακρίδης (28.9-47), ὁ Ἰάκ. Χατζησάββας (5-10-47), ὁ Θ. Σ. Θεοφανίδης (27-2-49), ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ κ. Λ. Ἰασονίδης κατὰ τρόπον οὐκ εὐλαβῆ (21-12-47). Ἀνέγνωσα μετὰ προσοχῆς τὰς παρατηρήσεις ταύτας, καὶ τὰς ἀναιρέσεις τοῦ Σεβασμιωτάτου κ. Εὐλογίου, καθὼς καὶ τὴν ἀπάντησιν, ἣν δίδει (6-2-49) εἰς τὸν ἄρχοντα Μυρεψὸν τῶν Πατριαρχείων κ. Αἰμιλιάδην εἰς ἐπιστολὴν του. ἄνομολογῶ, ὅτι συμφωνῶ πληρέστατα μὲ τὸν Σεβ. κ. Εὐλόγιον ἰδιαιτέρως δι' ὅσα γράφει περὶ Μελετίου Μεταξάκη. Ἄλλ' ἡ γενικὴ ἀντίληψίς μου εἶναι, ὅτι, **ἂν πρόκηται περὶ «ὀγκολίθων», τοιοῦτους εὖρ σκει τις ἐν τῇ μελέτῃ τοῦ Σεβ. κ. Εὐλογίου, ὅστις ἀποδεικνύει, ὅτι δὲν γράφει εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχεν, ἀλλ' ἐμβαδύνων, ἐρευνῶν, συγκρίνων, μελετῶν καὶ ἐξάγων συμπεράσματα ἱστορικὰ ἐν τοῖς πλείστοις ἀναμφισβήτητα.** Θὰ ἡγχομένην βεβαίως, ὅπως ἡ ἐργασία του αὕτη ἐκδοθῆ εἰς τεῦχος, ὁπότε ἡ ἀνάγνωσις αὐτῆς δὲν θὰ ἦτο κοπιαστικὴ καὶ θὰ εἶχεν ὁ ἀναγνώστης τὴν εὐκαιρίαν νὰ δύναται νὰ ἀνατρέχῃ εἰς ὅλα τὰ γραφόμενα αὐτοῦ καὶ νὰ λαμβάνῃ σημειώσεις.

Ἐπειδὴ δὲ ποιεῖται μνείαν λίαν ἐγκωμιαστικὴν τοῦ ἀπὸ Κώου—Ρόδου—Ἡρακλείας—προέδρου Χαλκηδόνας Γερμανοῦ Καβακοπούλου, αἰσθάνομαι τὸ καθήκον, ὅπως ἐν συνειδήσει μνησθῶ γεγονότων καὶ πραγμάτων, ἅτινα ὀφείλουν νὰ μείνουν ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ὅταν ἦτο Μητροπολίτης Ἡρακλείας, ἔνεκα τῆς κακοδιοικήσεώς του καὶ τῆς ὕλης διαγωγῆς του, κατήντησε νὰ μὴ τολμᾷ νὰ θέτῃ τὸν πόδα εἰς τὴν ἔδραν τῆς ἐπαρχίας του, τὴν Ραιδεστόν, ὅπου εἶχεν ἀποκηρυχθῆ, καὶ οὕτως ἐπωφελήθη τῆς κενώσεως τῆς Ἐπαρχίας Ἐφέσου διὰ νὰ ἐκδιᾷσῃ τὸν Χαλκηδόνα Ἰωακείμ Εὐθυβούλην, ὅπως γίνῃ Ἐφέσου, καὶ ἐπικαθίσῃ αὐτὸς εἰς τὴν Χαλκηδόνα, καταχρηστικῶς, ἐφόσον ἦτο ἡ τετάρτη ἐπαρχία του, καὶ κατ' ἀκολουθίαν δὲν ἐδικαιούτο νὰ λέγεται Μητροπολίτης, ἀλλὰ μόνον Πρόεδρος Χαλκηδόνας. Ἡ διαγωγή του ἐν Χαλκηδόνῃ ἦτο αὐτόχρημα σατραπικὴ. Οὐδὲν ἐσέβετο. Ἡ ἀσέβειά του πρὸς τὰ θεῖα μάλιστα ἦτο σκανδαλώδης, ἐφόσον καὶ πρὸ τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς εὕρισκόμενος, πρὸ τοῦ Σώματος καὶ Αἵματος τοῦ Κυρίου, ἐξήμει ὕβρεις «κακοχρονιάχης!» καὶ ἄλλας. Ἡ χρηματολατρεία του ἦτο ἀπίστευτος. Μιμούμενος τὸν τῷ 1787 προλάτοχόν του Ἰωαννίκιον Καρατζᾶν κατεχρᾶτο τὰς προσόδους ρωσικοῦ χρυσοβούλλου τοῦ ἐν Χαλκηδόνῃ ναοῦ τῆς Ἁγίας Εὐφημίας, ἀλλὰ καὶ ὀλόκληρον τὸ ἐπαρχιακὸν ταμεῖον Χαλκηδόνας. Οἱ Μητροπολίται Κίτρους καὶ Σερρών, οἵτινες ὑπῆρξαν βοθητοὶ ἐπίσκοποι του, δύναται νὰ ἐπιβεβαιώσουν ταῦτα καὶ πλεῖστα ἄλλα, καθὼς π.χ. καὶ τὸ πῶς τὴν μητρόπολιν Χαλκηδόνας ἐνέμετο ἡ ἀνεψιά του, ἡ περίφημος «καμπουρίτσα». Περιορίζομαι ἱστορικῶς εἰς τὰ ὀλίγα ταῦτα. Μένουν δὲ εἰς βᾶρος του αἰ ἐναντίον του ἐν τοῖς ναοῖς Χαλκηδόνας ἀποκηρύξεις «ἀντι-

ξιος!» καὶ πρὸ τοῦ τουρκικοῦ δικαστηρίου Σκουτάρεως ἀγωγή του ἐναντίον τῶν προϋχόντων Χαλκηδόνος ἕνεκα τῶν ἀποκηρύξεων τούτων. Περί τούτων ἔχουν ἐκδοθῆ δύο λίαν ἀποκαλυπτικά τεύχη, ἱστορικά διὰ τὴν Ἐκκλησίαν Χαλκηδό-
νος. (Εἶμαι κάτοχος τούτων).

Καταλήγων αἰσθάνομαι τὸ εὐσεβὲς καθήκον, ὅπως συγχαρῶ ἐξ ὅλης ψυ-
χῆς τὸν Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Κρυστοῦξ καὶ φίλον μου κ. Εὐλόγιον
Κουρίλαν, διότι διὰ τῶν ἀποσταλέντων μοι φύλλων τοῦ «Προσφυγικοῦ Κόσμου»
μοὶ ἐπέτρεψεν, ὅπως ἀναζήσω σελίδας τῆς γενετείρας μου, καὶ νὰ εὐχηθῶ, ὅπως
ὁ Κύριος τῷ παρέχη ὑγείαν καὶ μακροζωΐαν, ἵνα ἐξακολουθῆ πλουτίζων οὕτω
τὴν Ἐκκλησιαστικὴν μας Ἱστορίαν.

Συφοκλῆς Ἄβρ. Χουδαβερδόγλους — Θεόδοτος

Ἐντιμολογιώτατος Ἄρχων Μέγας Δικαιοφύλαξ τοῦ Ἀγιωτάτου

Ἀποστολικοῦ καὶ Πατριαρχικοῦ Οἴκουμενικοῦ θρόνου».

Ἐν Παλαιῷ Φαλήρῳ, Ἀμφιτρίτης 24, τῆ 2ῃ Νοεμβρίου 1950.

Σχόλιον. Διασαφήσεις ἀναγκαῖαι περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς δράσεως τοῦ Πατριάρχου
Γερμανοῦ Ε' ἐν σχέσει πρὸς τὰς αὐστηράς ταύτας κρίσεις.

Τὰ τελευταῖα ὡς ἀναφερόμενα εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον, νομίζω, ὅτι δὲν μει-
ώνουσι τὴν ἀξίαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ ἐθνικῆς δράσεως τοῦ ἱεράρχου. Ὁ
ἱστορικὸς λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τὴν ἀνάμειξιν τοῦ γράφοντος εἰς τὰ κοχλάζοντα
τότε ἀνθρώπινα πάθη, ὅστις θὰ μοὶ ἐπιτρέψῃ νὰ κάμω μίαν πρόχειρον κριτικὴν
εἰς τὰ φυλλάδια τὰ τότε κυκλοφορήσαντα.

Ἀπὸ τοῦ 1909 ἠγέρθη σφοδρὰ πολεμικὴ κατὰ τῆς διοικήσεως κοινοτη-
κῶν πραγμάτων τῆς ἐπαρχίας Χαλκηδόνος καὶ ἐξεδόθησαν κατὰ τοῦ ἀειμνή-
στου Γερμανοῦ φυλλάδια καὶ λίβελλοι. Ἴνα ἐννοήσῃ ὁ ἀναγνώστης μέχρι τίνος
βαθμοῦ ἐμπαθείας ἔφθασαν οἱ ἀντιπολιτευόμενοι καταχωρίζω ἐν μόνον ἄρθρον
κατηγορίας.

«Οἱ κ.κ. Ἐλεγκογράφοι μὰς ἐρωτοῦν, διατί θεωροῦμεν τὸν σεβασμιώτα-
ταν ὡς δοσίλογον καὶ καταδιωκτέον. Ἀπαντῶμεν... «Διότι ἐννοεῖ νὰ σώσῃ
ἄτρωτον τὸ ἐθνικὸν του παρελθόν», λέγουν οἱ κ.κ. Ἐλεγκογράφοι. Αὐτὸ δὲ μὰς
κοπανίζουσι διηγεκῶς καὶ οἱ ὁμόφρονές του, χωρὶς ποτε νὰ μὰς καθορίσουν τί
ἦτο αὐτὸ τὸ ἐθνικὸν αὐτὸ παρελθόν. Τί τὸ ἐθνωφελὲς ἔπραξεν ἐν Κῷ, ἐν Ρόδῳ,
ἐν Ἡρακλείᾳ, ἐν Χαλκηδόνι; Τί δὲ κατὰ τὴν 12ετῆ ἐν τοῖς Πατριαρχείοις πα-
ραδυναστείαν του; Μήπως ἐννοοῦν τὴν ἀναβίβασιν εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρό-
νον ἀνθρώπων τῆς ὑψηλῆς ταύτης θέσεως; Ἡ μήπως διότι διὰ τῆς ἐμπαθοῦς
καὶ ἀντεθνικωτάτης αὐτοῦ πολιτείας κατὰ τὴν 12ετῆ ἐν τοῖς Πατριαρχείοις πα-
ραδυναστείαν του, ἥς καὶ μόνῃς προῖον καὶ ἀπαύγασμα καὶ ἔμπνευσις εἶναι
καὶ ἡ νῦν κατατρώχουσα τὸ Ἐθνικὸν ἡμῶν Κέντρον ἐκρυθμὸς κατάστασις, ἐφ'
ἧ χαιρεκἀκῶς βεβαίως ἐπιχαίρει, κατῶρθωσε νὰ διαχωρίσῃ εἰς δύο ἀντιμαχό-
μενα στρατόπεδα Ἐθνος καὶ Κλήρον, ἢ μᾶλλον μόνον τὸν λεγόμενον ἀνώτερον
κλήρον, καθότι ὁ λοιπὸς κλήρος εἶναι ἀπαξάπας σύμφωνος τῷ λαῷ, πλὴν

Ίσως τῶν προαλειφόμενων νὰ μεταπηδήσωσιν εἰς τὰς τάξεις τοῦ λεγομένου ἀνωτέρου κλήρου ἢ τῶν παρ' αὐτῷ ψωμιζομένων ; Ἡ τὸ ἀστοχον πυροτέχνημα τοῦ κλεισίματος τῶν ἐκκλησιῶν, οὔτινος ἢ ἀποτελεσματικότης μέχρι τοῦδε εἶναι πλέον ἢ ἀμφίβολος ; Ἄλλως τε τὸ τοιοῦτο, εἴτε καλόν, εἴτε κακόν, δὲν ἦτο ἔργον τοῦ ἰδίου, ἀλλὰ τοῦ ἀειμνήστου Πατριάρχου Διονυσίου Ε'. ἦτο δὲ ὄπλον ἐσχάτης ἀνάγκης, ὅπερ, ὡς διεκηρύχθη τότε, ἔδει πάντοτε νὰ προβάλλῃ ἢ Ἐκκλησία, χωρὶς ποτε νὰ ἐκτελεῖ. Ὅσον διὰ τὸ ἐθνικόν του παρόν, ἅς εἴπουν καὶ ἄλλοι, ἐκ δὲ τοῦ ἐθνικοῦ παρελθόντος του καὶ τοῦ παρόντος του δύναται τις νὰ εἰκάσῃ καὶ περὶ τοῦ ἐθνικοῦ του μέλλοντος» (1).

•ΤΟ ΠΑΣΧΑ τοῦ 1914 ἦταν πολὺ πένθιμο γιὰ τὸν ἑλληνισμὸ τῆς Τουρκίας καὶ ἰδιαιτέρως γιὰ τοὺς Ἕλληνας τῆς Πόλης.

•ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ἦτο τότε Γερμανὸς Ε', ποὺ ὡς Μητροπολίτης Ἡρακλείας στὰ 1891 ἦταν ὁ κυριώτερος σύμβουλος τοῦ Οἰκ. Πατριάρχου Διονυσίου τοῦ Ε', τὸν ὁποῖον ἐπεισε νὰ κλείσῃ τὶς Ἐκκλησίες καὶ τὰ σχολεῖα εἰς ἔνδειξιν διαμαρτυρίας, διότι ἡ Ἵψηλὴ Πύλη εἶχε παραχωρήσει στὴ βουλγαρικὴ Ἐξουχία καὶ νέα θεράτια (αὐτοκρατορικὲς ἄδειες) γιὰ τὴν ἴδρυσιν τριῶν νέων Μητροπόλεων. Τώρα ὁ Γερμανὸς προσπαθοῦσε νὰ καθησυχάσῃ τοὺς συνοδικοὺς Μητροπολίτας καὶ τὸν λαὸν, συνιστώντας μετριοπαθεῖς στάσεις ἐναντι τῆς νεοτουρκικῆς κυβερνήσεως. Συνοδικοὶ ἀρχιερεῖς ἦταν τότε ὁ Ἀμασειᾶς Γερμανὸς Καραβαγγέλης, ὁ Προύσης Δωρόθεος, ὁ κατοπινὸς τοποτηρητὴς καὶ ὁ Αἰνίου Ἰωακείμ, ποὺ ἐπέβλεπαν τὸν Πατριάρχη νὰ ἀναλάβῃ γενικωτέρα στάσι. Ἐκεῖνος δὲν τοὺς ἤκουε. Τὸν ἐπηρέαζε καὶ ὁ πρεσβευτὴς τῆς Ρωσίας ντὲ Γκιέρς, ὁ ὁποῖος τοῦ συνίστα νὰ μὴ ἐξωθήσῃ τὰ πράγματα εἰς τὰ ἄκρα.

•Ἐτσι ἐφθασεν ἡ Μεγάλῃ Ἑβδομάς καὶ τὸ Πάσχα. Ὅταν ὁ Πατριάρχης μὲ τοὺς συνοδικοὺς Ἀρχιερεῖς καὶ τὴν ἀκολουθίαν του εἰσῆρχοντο εἰς τὸν πατριαρχικὸν ναὸν ἀναγκαζότανε νὰ περάσῃ ἀνάμετα ἀπὸ τοὺς πρόσφυγες, ποὺ εὕρισκοντο εἰς ἀθλίαν κατάστασιν καὶ δὲν κατώρθωναν νὰ συκρατήσουν τὰς διαμαρτυρίας των.

•Στὰ «Πατριαρχεῖα, ὡς γνωστόν, ἐτελεῖτο μὲ ἰδιαιτέραν μεγαλοπρέπειαν ἢ τελετὴ τοῦ ἑσπερινοῦ τῆς δευτέρας Ἀναστάσεως. Κατ' αὐτὴν προσῆρχοντο ὅλοι οἱ λογάδες τοῦ ἔθνους μὲ ἐπίσημον στολὴν καὶ οἱ πρεσβευταὶ τῶν ὀρθόδοξων κρατῶν. Συνοδευόμενος ἀπὸ αὐτοὺς κατήρχετο ὁ Πατριάρχης στὴν ἐκκλησία. Κατὰ παλαιὸν ἔθιμον ἐκ δεξιῶν του εἶχε τὸν Ρῶσον πρεσβευτὴν, τὸν ἐκπρόσωπον τοῦ τσάρου πασῶν τῶν Ρωσιῶν, καὶ ἐξ ἀριστερῶν τὸν Ἕλληνα πρεσβευτὴν.

1. •Ἀναίρεσις τοῦ ἐλέγχου πρὸς τοὺς Χαλκηδόνιους κλπ.» ἐν Χαλκηδόνι 1910, σ. 19-20. βλ. καὶ 10-25. Διὰ τὸ «ἐθνικὸν μέλλον» τοῦ Γερμανοῦ ὁ Χαμουδόπουλος γράφει: «Μακεδονία» 29-4-51 (βλ. κατ. σ. 314 ἐ. 321-322 κ. ἀ.). ὁ ἀρθρογράφος ἐξῆς εἰς τὸ Πατριαρχεῖον. Χάριν τῆς ἱστορίας παραλαμβάνω τὸ ἀρθρον ἐν τῇ κειμένῃ αὐτοῦσιον.

«Ευρέθηκα στην τελετή αυτήν κατά τὸ πένθιμο ἐκεῖνο Πάσχα τοῦ 1914. Ὅλη ἡ χαρὰ τῆς λαμπερᾶς ἑορτῆς τῆς Ἀναστάσεως ἔσβυνε μπροστὰ στην θλιβεράν εἰκόνα τοῦ κόσμου—οἱ περισσότεροι ἦσαν γυναικόπαιδα—ποῦ ξεριζωμένοι ἀπὸ τις ἐστίες των εἶχαν συγκεντρωθῆ στὸν αὐλόγυρο τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ποῦ πρὶν ἑννενηντα χρόνια, ἓνα ἄλλο πένθιμο Πάσχα εἶχε κρεμασθῆ ἐκεῖ κοντὰ δ' Ἐθνάρχῃ τῶν Ἑλλήνων Γρηγόριος δ' Ε'. Τότε χτυποῦσαν τις κορυφές, τώρα οἱ Νεότουρκοι ξεκλήριζαν τις ρίζες.

«Ἦταν πραγματικὰ τραγικὴ ἡ ὄψις τοῦ Γερμανοῦ τοῦ Ε'. Προχωροῦσε κατακίτρινος ἀνάμεσα στοὺς ἐπισήμους συνοδοὺς του. Ὁ Ἕλλην πρεσβευτὴς Πανᾶς ἦταν ἐπίσης κατακίτρινος, ἐνῶ ὁ Ρῶσσος εἶχε ἓνα πολὺ σοβαρὸ καὶ ἐπίσημο ὕφος.

«Ἡ ἀκολουθία μέσα στην ἐκκλησία εἶχε κάτι τὸ πολὺ θλιβερὸ καὶ ὄλο τὸ ἐκκλησιαστικὸν μόλις ἔκρυβε τὰ δάκρυά του.

«Ὁ Γερμανὸς δ' Ε', συγκινήθηκε ἰδιαιτέρως ἀπὸ τὴν εἰκόνα αὐτὴν καὶ τότε ἀπεφάσισε νὰ στείλῃ ἀντιπροσωπεῖες ἀπὸ κληρικοὺς στὶς πρωτεύουσες τῶν ὀρθοδόξων κρατῶν νὰ διαμαρτυρηθοῦν γιὰ τοὺς διωγμοὺς, οἱ ὅποιοι ἐν τῷ μεταξύ εἶχαν ἐπεκταθῆ καὶ εἰς τὰ μικρασιατικὰ παράλια. Ἐπίσης ἀπεφάσισε νὰ κλείσῃ τις ἐκκλησίες καὶ τὰ σχολεῖα.

«Ἐν τῷ μεταξύ, ὅμως ὁ διεθνὴς ὀρίζων ἐσκοτείνιαζε καὶ ἡ κατάστασις ἐξελίσσεται ραγδαίως πρὸς τὴν κήρυξιν τοῦ παγκοσμίου πολέμου καὶ αἱ διαμαρτυρίαι τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, δὲν εἶχαν πλέον κανένα νόημα κτλ.»

Θὰ μοὶ συνομολογήσῃ ὁ ἀναγνώστης, ὅτι τὰ τοῦ κ. Σοφοκλέους εἶναι ὑπερβολαί. «μηδὲν ἄγαν» καὶ φέρουσιν ἀντίθετον ἀποτέλεσμα. Αἱ ἄλλαι κατηγορίαι εἶναι κοιναί, καὶ αὐτὰς, ἐπιτραπήτω μοι νὰ εἶπω, κοπανίζουσι πάντες κατὰ τῶν μητροπολιτῶν. Τινὲς ὅμως εἶναι κατάντικρυ καὶ ἄδικοι, ὅτι δηλ. εἶχε διορίσει ἐκπαιδευτικὴν ἐπιτροπὴν ἀπὸ 6 κληρικοὺς καὶ λαϊκοὺς. καὶ τί ἄλλο ἔπρεπε νὰ κάμῃ; (Ἐκκλησις πρὸς τοὺς Χαλκηδόνιους, 1909, ἀνώνυμος σ. 4). Πῆραν ἄερα τὰ μυαλά μὲ τὸ τουρκ. σύνταγμα καὶ ἐζήτησαν διὰ κάθε «ψύλου πῆδημα» γενικὰς συνελεύσεις. ἔπρεπε ν' ἀλλάξουν καὶ οἱ Κανονισμοί, διότι ἦσαν ἀπολυταρχικοί. «Ἡ ἀπολυταρχία τοῦ Κράτους κατέπεσε καὶ ἡ τῆς Χαλκηδόνος ὑφίσταται!» γράφουσι (σ. 7). Θεωρεῖται ἔγκλημα, διότι ὑφίστατο διαρκὴς ἐξελεγκτικὴ ἐπιτροπὴ (σ. 8). Τοὺς ἱερεῖς πρέπει νὰ τοὺς ἐκλέγῃ ὁ λαός, ὅπως ἐκλέγει καὶ τοὺς δουλευτάς (σ. 10). Ἄλλ' αὐτὸ δὲν γίνεται οὔτε ἐν Ἑλλάδι παρ' ὅλον τὸ φιλελεύθερον πολίτευμα. Ὁ Γερμανὸς διετῆρει 4 θεολόγους κληρικοὺς ἐν τῇ μητροπόλει καὶ αὐτὸ ἔθεωρετο ἔγκλημα. πρέπει νὰ εἶναι ἀγράμματοι, διότι μόνον οἱ ἀγράμματοι εἶναι εὐσεβεῖς! (Ἀναίρεσις σ. 16). καὶ ὁ ἐπίλογος εἶναι: «ἄφετε νὰ κοιμηθῶσι νόμοι καὶ κανονισμοὶ μὴ προερχόμενοι ἐκ τῆς ἐλευθέρας θελήσεως τοῦ λαοῦ καὶ μὴ κωλύετε αὐτόν, ὅπως... κανόνισμ' ὁ ἴδιος τῆν

Ίσως τῶν προαλειφόμενων νὰ μεταπηδήσωσιν εἰς τὰς τάξεις τοῦ λεγομένου ἀνωτέρου κλήρου ἢ τῶν παρ' αὐτῶ ψωμιζομένων ; **Ἡ τὸ ἀστοχον πυροτέχνημα τοῦ κλεισίματος τῶν ἐκκλησιῶν, οὔτινος ἢ ἀποτελεσματικότης μέχρι τοῦδε εἶναι πλέον ἢ ἀμφίβολος ;** Ἄλλως τε τὸ τοιοῦτο, εἴτε καλόν, εἴτε κακόν, δὲν ἦτο ἔργον τοῦ ἰδίου, ἀλλὰ τοῦ ἀειμνήστου Πατριάρχου Διονυσίου Ε'. ἦτο δὲ βπλον ἐσχάτης ἀνάγκης, ὅπερ, ὡς διεκηρύχθη τότε, ἔδει πάντοτε νὰ προβάλλῃ ἡ Ἐκκλησία, χωρὶς ποτε νὰ ἐκτελῇ. Ὅσον διὰ τὸ ἐθνικόν του παρόν, ὡς εἶπουν καὶ ἄλλοι, ἐκ δὲ τοῦ ἐθνικοῦ παρελθόντος του καὶ τοῦ παρόντος του δύνανται τις νὰ εἰκάσῃ καὶ περὶ τοῦ ἐθνικοῦ του μέλλοντος» (1).

«ΤΟ ΠΑΣΧΑ τοῦ 1914 ἦταν πολὺ πένθιμο γιὰ τὸν ἑλληνισμό τῆς Πόλης.

«ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ἦτο τότε Γερμανὸς Ε', ποῦ ὡς Μητροπολίτης Ἡρακλείας στὰ 1891 ἦταν ὁ κυριώτερος σύμβουλος τοῦ Οἰκ. Πατριάρχου Διονυσίου τοῦ Ε', τὸν ὁποῖον ἐπεισε νὰ κλείσῃ τις Ἐκκλησίες καὶ τὰ σχολεῖα εἰς ἔνδειξιν διαμαρτυρίας, διότι ἡ Ἵψηλὴ Πύλῃ εἶχε παραχωρήσει στὴ βουλγαρικὴ Ἐξαρχία καὶ νέα βεράτια (αὐτοκρατορικὲς ἄδειες) γιὰ τὴν ἴδρυσιν τριῶν νέων Μητροπόλεων. Τώρα ὁ Γερμανὸς προσπαθοῦσε νὰ καθησυχάσῃ τοὺς συνοδικοὺς Μητροπολίτας καὶ τὸν λαό, συνιστώντας μετριοπαθεῖς στάσεις ἐναντι τῆς νεοτουρκικῆς κυβερνήσεως. Συνοδικοὶ ἀρχιερεῖς ἦταν τότε ὁ Ἀμασειᾶς Γερμανὸς Καραβαγγέλης, ὁ Προύσης Δωρόθεος, ὁ κατόπιν τοποτηρητῆς καὶ ὁ Αἴνου Ἰωακείμ, ποῦ ἐπίεζαν τὸν Πατριάρχη νὰ ἀναλάβῃ γενικωτέρα στάσι. Ἐκεῖνος δμως δὲν τοὺς ἤκουε. Τὸν ἐπηρέαζε καὶ ὁ πρεσβευτῆς τῆς Ρωσίας ντὲ Γκιέρς, ὁ ὁποῖος τοῦ συνίστα νὰ μὴ ἐξωθήσῃ τὰ πράγματα εἰς τὰ ἄκρα.

«Ἔτσι ἐφθασεν ἡ Μεγάλῃ Ἑβδομάς καὶ τὸ Πάσχα. Ὅταν ὁ Πατριάρχης μὲ τοὺς συνοδικοὺς Ἀρχιερεῖς καὶ τὴν ἀκολουθίαν του εἰσῆρχοντο εἰς τὸν πατριαρχικὸν ναὸν ἀναγκαζότανε νὰ περάσῃ ἀνάμετα ἀπὸ τοὺς πρόσφυγες, ποῦ εὑρίσκοντο εἰς ἀθλίαν κατάστασιν καὶ δὲν κατώρθωναν νὰ συκρατήσωσιν τὰς διαμαρτυρίας των.

«Στὰ «Πατριαρχεῖα, ὡς γνωστόν, ἐτελεῖτο μὲ ἰδιαιτέραν μεγαλοπρέπειαν ἡ τελετὴ τοῦ ἑσπερινοῦ τῆς δευτέρας Ἀναστάσεως. Κατ' αὐτὴν προσῆρχοντο ὅλοι οἱ λογάδες τοῦ ἔθνους μὲ ἐπίσημον στολὴν καὶ οἱ πρεσβευταὶ τῶν ὀρθόδοξων κρατῶν. Συνοδευόμενος ἀπὸ αὐτοὺς κατήρχετο ὁ Πατριάρχης στὴν ἐκκλησία. Κατὰ παλαιὸν ἔθιμον ἐκ δεξιῶν του εἶχε τὸν Ρῶσον πρεσβευτὴν, τὸν ἐκπρόσωπον τοῦ τσάρου πασῶν τῶν Ρωσιῶν, καὶ ἐξ ἀριστερῶν τὸν Ἕλληνα πρεσβευτὴν.

1. «Ἀναίρεσις τοῦ ἐλέγχου πρὸς τοὺς Χαλκηδόνιους κλπ.» ἐν Χαλκηδόνι 1910, σ. 19-20. βλ. καὶ 10-25. Διὰ τὸ «ἐθνικὸν μέλλον» τοῦ Γερμανοῦ ὁ Χαμουδόπουλος γράφει «Μακεδονία» 29-4-51 (βλ. κατ. σ. 314 ἐ. 321-322 κ. ἀ.). ὁ ἀρθρογράφος ἐξῆ εἰς τὸ Πατριαρχεῖον. Χάριν τῆς ἱστορίας παραλαμβάνω τὸ ἀρθρον ἐν τῇ κειμένῳ αὐτοῦσιον.

«Ευρέθηκα στην τελετή αυτήν κατά τὸ πένθιμο ἐκεῖνο Πάσχα τοῦ 1914. Ὁλη ἡ χαρὰ τῆς λαμπερᾶς ἑορτῆς τῆς Ἀναστάσεως ἔσθυνε μπροστὰ στην θλιβεράν εἰκόνα τοῦ κόσμου—οἱ περισσότεροι ἦσαν γυναικόπαιδα—ποῦ ξεριζωμένοι ἀπὸ τίς ἐστίες των εἶχαν συγκεντρωθῆ στὸν αὐλόγυρο τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, ποῦ πρὶν ἑννενηντα χρόνια, ἓνα ἄλλο πένθιμο Πάσχα εἶχε κρεμασθῆ ἐκεῖ κοντὰ ὁ Ἐθνάρχης τῶν Ἑλλήνων Γρηγόριος ὁ Ε΄. Τότε χτυποῦσαν τίς κορυφές, τῶρα οἱ Νεότουρκοι ξεκλήριζαν τίς ρίζες.

«Ἦταν πραγματικὰ τραγικὴ ἡ ὄψις τοῦ Γερμανοῦ τοῦ Ε΄. Προχωροῦσε κατακίτρινος ἀνάμεσα στοὺς ἐπισήμους συνοδοῦς του. Ὁ Ἑλληὴν πρεσβευτῆς Πανᾶς ἦταν ἐπίσης κατακίτρινος, ἐνῶ ὁ Ρῶσσος εἶχε ἓνα πολὺ σοβαρὸ καὶ ἐπίσημο ὄψος.

«Ἡ ἀκολουθία μέσα στην ἐκκλησία εἶχε κάτι τὸ πολὺ θλιβερὸ καὶ ὄλο τὸ ἐκκλησίασμα μόλις ἔκρυβε τὰ δάκρυά του.

«Ὁ Γερμανὸς ὁ Ε΄, συγκινήθηκε ἰδιαιτέρως ἀπὸ τὴν εἰκόνα αὐτὴν καὶ τότε ἀπεφάσισε νὰ στείλῃ ἀντιπροσωπεῖτες ἀπὸ κληρικοὺς στὶς πρωτεύουσες τῶν ὀρθοδόξων κρατῶν νὰ διαμαρτυρηθοῦν γιὰ τοὺς διωγμοὺς, οἱ ὁποῖοι ἐν τῷ μεταξὺ εἶχαν ἐπεκταθῆ καὶ εἰς τὰ μικρασιατικὰ παράλια. Ἐπίσης ἀπεφάσισε νὰ κλείσῃ τίς ἐκκλησίες καὶ τὰ σχολεῖα.

«Ἐν τῷ μεταξὺ, ὅμως ὁ διεθνὴς ὀρίζων ἐσκοτείνιαζε καὶ ἡ κατάστασις ἐξελλίσσετο ραγδαίως πρὸς τὴν κήρυξιν τοῦ παγκοσμίου πολέμου καὶ αἱ διαμαρτυρίαι τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, δὲν εἶχαν πλέον κανένα νόημα κτλ.»

Θὰ μοὶ συνομολογήσῃ ὁ ἀναγνώστης, ὅτι τὰ τοῦ κ. Σοφοκλέους εἶναι ὑπερβολαί. «μηδὲν ἄγαν» καὶ φέρουσιν ἀντίθετον ἀποτέλεσμα. Αἱ ἄλλαι κατηγορίαι εἶναι κοιναί, καὶ αὐτάς, ἐπιτραπήτω μοι νὰ εἶπω, κοπανίζουσι πάντες κατὰ τῶν μητροπολιτῶν. Τινὲς ὅμως εἶναι κατάντικρυ καὶ ἀδικοὶ, ὅτι δηλ. εἶχε διορίσει ἐκπαιδευτικὴν ἐπιτροπὴν ἀπὸ 6 κληρικοὺς καὶ λαϊκοὺς. καὶ τί ἄλλο ἔπρεπε νὰ κάμῃ; (Ἐκκλησις πρὸς τοὺς Χαλκηδόνιους, 1909, ἀνώνυμος σ. 4). Πῆραν ἄερα τὰ μυαλὰ μὲ τὸ τουρκ. σύνταγμα καὶ ἐζήτησαν διὰ κάθε «ψύλου πῆδημα» γενικὰς συνελύσεις. ἔπρεπε ν' ἀλλάξουν καὶ οἱ Κανονισμοί, διότι ἦσαν ἀπολυταρχικοί. «Ἡ ἀπολυταρχία τοῦ Κράτους κατέπεσε καὶ ἡ τῆς Χαλκηδόνος ὑφίσταται!» γράφουσι (σ. 7). Θεωρεῖται ἔγκλημα, διότι ὑφίστατο διαρκῆς ἐξελεγκτικὴ ἐπιτροπὴ (σ. 8). Τοὺς ἱερεῖς πρέπει νὰ τοὺς ἐκλέγῃ ὁ λαός, ὅπως ἐκλέγει καὶ τοὺς βουλευτάς (σ. 10). Ἀλλ' αὐτὸ δὲν γίνεται οὔτε ἐν Ἑλλάδι παρ' ὅλον τὸ φιλελεύθερον πολίτευμα. Ὁ Γερμανὸς διετῆρει 4 θεολόγους κληρικοὺς ἐν τῇ μητροπόλει καὶ αὐτὸ ἐθεωρεῖτο ἔγκλημα. πρέπει νὰ εἶναι ἀγράμματοι, διότι μόνον οἱ ἀγράμματοι εἶναι εὐσεβεῖς! (Ἀναίρεσις σ. 16). καὶ ὁ ἐπιλογος εἶναι: «ἄφετε νὰ κοιμηθῶσι νόμοι καὶ κανονισμοὶ μὴ προερχόμενοι ἐκ τῆς ἐλευθέρας θελήσεως τοῦ λαοῦ καὶ μὴ κωλύετε αὐτόν, ὅπως... κανόνισῃ ὁ ἴδιος τὴν

διοίκησιν τῶν ἐκτουῦ» (σ. 24) (1). Ὁμολογῶ τῇ ἀληθείᾳ ὅτι, ἐὰν τοιαῦτα ἦσαν τὰ ἐλαττώματα τοῦ ἀειμνήστου Χαλκηδόνος Γερμανοῦ, ἀποδεικνύεται οὗτος **ὑπέροχος ἀνὴρ**, (ἄν καὶ ἐν τισιν ἦν σφαλερός), καὶ εὐγνωμονῶ τὸν ἐξαίρετον φίλον κ. Σοφοκλῆν, διότι μοὶ παρεχώρησε πρὸς ἀνάγνωσιν τοὺς κατ' αὐτοῦ λιβέλλους. Ἄλλ' ἀκουσώμεθα καὶ κρίσεις ἄλλων συγχρόνων, τῶν **ἀσπονδοτέρων μάλιστα ἐχθρῶν τοῦ κλεινοῦ ἱεράρχου**· «οἶδε καὶ πολέμιος θαυμάζειν ἀρετὴν ἀνδρός»! καίτοι δὲ αὐτὸ συμβαίνει συνήθως μετὰ θάνατον, ὅποτε ἡ παγερὰ τοῦ τάφου πλάξ παραλύει καὶ ἀπονεκροῖ τὰ πάθη καὶ τὰς ἀντεγκλήσεις, ἀναφέρω τὸν σύγχρονον κ. Κων. Σπανοῦδην, τὸν φανατικὸν Ἰωακειμικόν, ὅστις ὡς ἐν ἀναγλύφῳ, ἐν ἀξιολόγῳ καὶ ἐγκώδει συγγράμματι κατὰ πλάτος ἐσχεδιαγράφησε τὸν βίον καὶ τὰς πράξεις Ἰωακεῖμ τοῦ Γ', κατὰ τὴν τὸ δ' ἀνοδὸν τοῦ εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον. Οὗτος ἐψάλλε τοῦ ἐκπρεπέστερον ὕμνον εἰς αὐτόν, ἀλλ' ἄμα καὶ τοῦ δεινοτέρου ἀντιπάλου αὐτοῦ, τοῦ Χαλκηδόνος Γερμανοῦ ἐξῆρε τὰς σπανίας ἀρετάς, ζῶντος ἔτι καὶ ἀγρίως ἀντιτιθεμένου τῷ προκαθημένῳ. «πλεῖστοι τῶν... κορυφαίων τῶν διαβουλίων τούτων, γράφει διὰ τὴν ἀντιπολίτευσιν, μετέστησαν πρὸς τὰς αἰωνίους μονάς· ἐκεῖνος ὅμως, ὅστις ἐξόχως διέπρεψεν εἰς τὸ κόμμα τοῦτο καὶ ὅστις εὐθύς ἀμέσως ἐκ τοῦ ἀφανοῦς ἐξεληθὼν **ἀπέδειξε τὴν ὑπέροχον αὐτοῦ ἀξίαν καὶ ἰκανότητα, συνάμα δὲ καὶ ὄλον' τὸν εὐρύτατον ὀρίζοντα τῆς ὁμολογουμένης αὐτοῦ τόλμης, εἶναι ὁ ... νῦν Χαλκηδόνος Γερμανός. Κρίσεως καὶ θελήσεως σπανίας**, διπλωματικῆς ἀξίας ἀναμφισβητήτου, εἰς ἐπίμετρον τόλμης καὶ θάρρους καὶ ἀποφασιστικότητος ἀσυνήθους ... κατώρθωσεν ὁ ἐπιφανὴς οὗτος κληρικὸς ὄχι μόνον βεβαίαν καὶ ἀσφαλῆ νὰ καταγάγῃ τὴν νίκην... Εἰς τοῦτον κυρίως καὶ **κατ' ἐμὲ εἰς αὐτὸν καὶ μόνον ὀφείλεται ἢ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἐπιτυχία, εἰς τὸ τεχνικώτατον δὲ πρόγραμμα τῶν ἐνεργειῶν του** ἢ ἀλάνθαστος καὶ ἀσφαλῆς τοῦ ἀγῶνος διεξαγωγῆ...»⁽²⁾. Ταῦτα ὡς πρὸς τὴν κατὰ τοῦ Ἰωακεῖμ ἀντιπολίτευσιν, ὅν θὰ διεδέχετο ἀσφαλῶς, ἐὰν δὲν ὑπερίσχυεν ὁ «γεροντισμὸς» ἐν τῷ προσώπῳ Διονυσίου Ε', ὁ τότε Ρόδου Γερμανός. «Αὐτὸς κατέστη ὁ σύμβουλος αὐτοῦ, συνεχίζει ὁ Σπανοῦδης, καὶ μετ' ὀλίγον ὁ ἐκ τοῦ ἀφανοῦς διευθύνων τὴν πατριαρχικὴν Πολιτείαν... καὶ ὁ πατριάρχης προὔτιμησε νὰ ἐγκαταλείψῃ καὶ τὴν διακυβέρνησιν τῶν ἐθνικῶν πραγμάτων καὶ τῆς ἐκκλησίας εἰς

1. Ὁ δεῦτερος οὗτος λιβέλλος φέρει εἰκοσάδα ὑπογραφῶν, ἐν αἷς καὶ ὁ Ἰωάννης καὶ Σοφοκλῆς Χουδαβερδόγλου (ὁ καὶ συντάκτης αὐτοῦ), καὶ ὁ εὐσεβέστατος πατὴρ αὐτῶν Ἀβραάμ εἶχεν ἀναμιχθῆ εἰς τὴν κίνησιν ταύτην, ἀλλὰ δὲν ἐξῆσε νὰ ὑπογράψῃ. Ἄλλ' ὁ φίλος Σοφοκλῆς πρὸ 42 ἐτῶν γράφας ταῦτα ἦτο νέος εἰς τὸ συγγράφειν καὶ ἐν μέσῳ τῶν κοχλαζόντων προσωπικῶν παθῶν δὲν ἦτο εὐκόλον ν' ἀλιεύσῃ τὴν ἀληθειαν, ἣν ὁ ἱστορικὸς ἔχει καθῆκον ν' ἀνακαλύψῃ.

2. «Ἱστορικαὶ σελίδες Ἰωακεῖμ ὁ Γ'» Κων)πολις 1902, σελ. 64. Εἰς τὴν ἐν τῇ μονῇ Λαύρας βιβλιοθήκην μου ἔχω τὴν μικρὰν ἐκδοσιν. ἐσχάτως ἐνταῦθα εὑρον καὶ τὴν μεγάλην, εἰς ἣν καὶ παραπέμπω, ὅπου ἐν σ. 65 καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ Γερμανοῦ.

τὸν παρ' αὐτῷ **στιβαρὸν** μητροπολίτην. Ὁ Διονύσιος ἐκράτησεν αὐτὸν ἀριστίνδην ὡς δυσαναπλήρωτον καὶ τῷ 1888 προήγαγεν εἰς τὸν πρωτόθρονον Ἡρακλείας, ὅτε «ἀνεῦρε καὶ ἱεραρχικῶς τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπιδείξῃ **τὴν ὑπερέχουσαν αὐτοῦ ἀξίαν π. νταχοῦ ἀκαμάτως καὶ δραστηρίως πρωτοστατῶν καὶ ἐργαζόμενος**. Τὸ ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου ἕως 1890 ἀναφυὲν (περὶ τῶν προνομίων) ζήτημα **ἀνέδειξεν ἰδιαιτέρως τὸν ἐπιφανῆ ἱεράρχην καὶ κατέκτησε τὴν φήμην αὐτοῦ περικλεῖν**» (αὐτ. σ. 70—71).

Βιβλιοκρισία «**Δημ. Χ. Ἀντύπα** δικηγόρου παρ' Ἀρείῳ Πάγῳ, θεολόγου, δημοσιολόγου».

«ΙΣΤΟΡΙΚΟΚΡΙΤΙΚΟΙ ΣΤΑΛΑΚΤΙΤΑΙ»

«Ἡ ἱστορία ἀληθῶς εἶναι ὁ μάρτυς τῶν χρόνων, τὸ φῶς τῆς ἀληθείας, ἡ ζωὴ τῆς μνήμης. ὁ διδάσκαλος τοῦ βίου, ὁ ἄγγελος τῆς ἀρχαιότητος».

ΚΙΚΕΡΩΝ

«Καλλίστην παιδείαν πρὸς ἀληθινὸν βίον τὴν ἐκ τῆς πραγματικῆς ἱστορίας περιγιγνομένην ἐμπειρίαν. μόνη γὰρ αὕτη, χωρὶς βλάβης ἀπὸ πικρῶς καιροῦ καὶ περιστάσεως, κριτὰς ἀληθινούς ἀποτελεῖ τοῦ βελτίονος».

ΠΟΛΥΒΙΟΣ

I. Ἀφορμὴν πρὸς συγγραφὴν τῆς περισπουδάστου ταύτης μελέτης ἔδωκεν ἡ ἐν τῇ ἐν Ἀθήναις Ἀκαδημίᾳ γενομένη ἀνακοίνωσις τοῦ Μ. Ι. Γεδεῶν ὑπὸ τήνδε τὴν ἐπιγραφὴν: «Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία. Ἀρχιερέων Ἡρακλείας ἀσύστατα προνόμια» ἀποπειρωμένου ν' ἀποδείξῃ, ὅτι τὰ ἐπὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου δικαιώματα τῶν Ἀρχιερέων τῆς Ἡρακλείας εἶναι ὅλως ἀσύστατα.

II. Κατὰ τῶν τοιούτων καινοφανῶν τε καὶ κενοφώνων ἐξεγείρεται ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς Εὐλόγιος Κουρβίλας, ὁ ὅποιος, πεποιθὼς ἐπὶ τὴν ἰσχὺν τῶν ἑαυτοῦ ἀκαταμαχῆτων ἐπιχειρημάτων, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὴν δύναμιν τῆς ἱστορικῆς αὐτοῦ καταρτίσεως καὶ εὐρυμαθείας, προσβάλλει ἰσχυρῶς τὸν τολμητὴν ἀνατρέπων καὶ μεταβάλλον εἰς τρίματα τὸ κακόφωνον κήρυγμα.

III. Αἱ ἱστορικαὶ ἀναδρομαὶ συχναὶ καὶ μεθοδικαὶ καταδεικνύουσι τὴν ὑπὸ τοῦ συγγραφέως πλήρη καὶ ἐνδελεχῆ γνῶσιν καὶ στερεὰν κατοχὴν τοῦ πραγματευομένου θέματος. Ἐν ταῖς ἀναδρομαῖς αὐταῖς καταδεικνύει τὰς ταπεινώσεις καὶ τοὺς ἐξευτελισμούς, οὓς ὑπέστη ἡ ἐκκλησία ἐν τῇ διὰ μέσου τῆς ἱστορίας πορείᾳ αὐτῆς, ἅμα δὲ καὶ τὰς εἰς ἕκαστον αὐτῆς ὑπερβασίας καὶ ἀδικίας τῆς πολιτείας, μετὰ πάσης ἀμεροληψίας καυτηριάζων ὀριμύτατα τὰς τε ἀτασθαλίαις καθ' ἑαυτὰς καὶ τοὺς ὑπευθύνους ἐργάτας τούτων.

IV. Καθῶν καταστρεπτικὴν διὰ τὴν ἐκκλησίαν τὴν ἐξάρτησιν αὐτῆς

ἀπὸ τῆς πολιτείας καὶ μονονουχί ὀλεθροποιὸν καὶ τῶν κακῶν πάντων καὶ ὀλισθημάτων αἰτίαν, καταδεικνύει τὴν ἀνάγκην τοῦ χωρισμοῦ ἐκκλησίας καὶ πολιτείας, ἵνα παύσῃ ἡ ἐκκλησία διατελοῦσα ὑποχείριος θεραπαινὶς καὶ ἐν ἀκριβείᾳ εἰπεῖν δεσμία τῆς πολιτείας. Πιστεύων ὑποστηρίζει μετὰ θέρμης καὶ δυνάμει, ὅτι ἡ ἐκκλησία ἀποκτῶσα αὐτοτέλειαν, αὐτοδυναμισμὸν καὶ ἀνεξαρτησίαν, θὰ καταστῆ θαλερά, ἀκμάζουσα καὶ ζῶσα πρὸς ἐπιτέλειαν τοῦ οὐρανοῦ καὶ ὑψηλοῦ αὐτῆς προορισμοῦ. Τὴν περὶ χωρισμοῦ γνώμην κατοχυροῖ θαυμασίως ἐπιστηρίζων ἐπὶ γραπτῶν καὶ ὀγκολιθικῶν ἐπιχειρημάτων. Γνωστὸν βεβαίως, ὅτι καὶ ἄλλοι διαπρεπεῖς ἐκκλησιαστικοὶ ἄνδρες (ἐν οἷς καὶ ὁ πολὺς δογματικὸς Χ. Ἀνδροῦτσος) εἶχοντο στερρῶς τῆς δόξης τοῦ χωρισμοῦ, ἰσχυρῶς τε δὲ καὶ πεπαρησιασμένως διεκῆρυττον ταύτην, θεωροῦντες τὴν ἐξάρτησιν ὡς τὴν μοναδικὴν αἰτίαν τῆς κακοδαιμονίας τῆς ἐκκλησίας. Ἄλλ' ὁ Εὐλόγιος Κουρίλας ἐξίκετο ἄχρι τοῦ ἀφθάστου καὶ ἀνεφίκτου.

V. Μετὰ τὰ περὶ χωρισμοῦ περιγράφει τὴν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἰσαγωγὴν διαφόρων καινοτομιῶν. Ἀδιστάκτως δὲ καὶ μετὰ σθένους ἐπικρίνει αὐστηρῶς καὶ καυτηριάζει σιδήρῳ πεपुरακτωμένῳ τοὺς μετὰ περισσῆς εὐκολίας καὶ ἐλαφρῆ τῇ συνειδήσει καινοτόμους.

VI. Δι' ἰσχυροτάτου καλᾶμου ἀνάγει εἰς τὴν ἀρμόζουσαν θέσιν καὶ περιωπὴν τὸν μοναχικὸν βίον. Διαστίζει, ἐπιτονίζει καὶ δεικνύει τὴν μεγάλην αὐτοῦ σημασίαν διὰ τὴν ἐκκλησίαν, σημασίαν μεγαλωστὶ μεγάλην. Περιγράφει τὰ ἔργα τῆς εὐποιίας, ἅτινα οἱ μοναχοὶ κατειργάζοντο, τὴν ἔλπην ἐν γένει ἱεροσυβολῆν τῶν μοναχῶν καὶ τὴν εὐεργετικὴν αὐτῶν ἐπίδρασιν, ἀποδεικνύων μετὰ θαυμαστῆς ἀριστοτεχνίας τὴν ἀξίαν τῆς ἀποστολῆς τῶν μοναχῶν καὶ τὴν ἐκ τούτων κοινωνικὴν ὠφέλειαν. Καὶ εἰλικρινῆς φίλος καὶ θιασώτης ὁ Εὐλόγιος Κουρίλας τοῦ μοναχισμοῦ, τοῦ ὁποῦ αὐτὸς γνήσιον γέννημα, θρέμμα καὶ δημιουργημα, ὑπερμαχεῖ κρατερῶς ὑπεραμυνόμενος τῶν ἀπαραγράπτων δικαίων καὶ προνομίων τῶν διαφόρων μονῶν.

VII. Ὑπεραμύνεται μετ' αὐθεντίας τοῦ κύρους τῶν ἱερῶν κανόνων, ὑψῶν ἄχρις οὐρανοῦ βῶσαν φωνὴν διαμαρτυρίας κατὰ τῶν ἀθετούντων καὶ καταπατούντων αὐτούς. Καταδεικνύει τὸ ὄλως ἄστοχον καὶ ἀνυπόστατον τῆς διακρίσεως καὶ διχοτομήσεως τούτων εἰς δῆθεν δογματικούς καὶ μὴ τοιοῦτους, ἧτις διάστιξις χρησιμοποιοεῖται ὑπὸ τῶν παραβατῶν ὡς πρόσκαις διὰ τὴν παραβίασιν τῶν δῆθεν... «μὴ δογματικῶν» κανόνων.

VIII. Παρακατιῶν ὁ χαλκέντερος συγγραφεὺς εἰσέρχεται εἰς τὸ πεδίου τῶν σφοδρῶν ἀγώνων καὶ πυρπολικῶν καὶ ὀλεθροποιῶν ἐκείνων διενέξεων διὰ τὴν ἀνακήρυξιν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ὡς αὐτοκεφάλου. Καὶ ἐμφανίζων ἀνάγλυφον τὴν εἰκόνα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καθιστᾷ ταύτην ἐναργῆ καὶ ζῶσαν. Περιγράφων δι' ὑπερόχου χρωστήρος τοὺς δεινοὺς ἀνταγωνισμοὺς, ἀλλὰ κυρίως τοὺς μεταξὺ τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων καὶ τοῦ Θεοκλήτου Φαρμακίδου, καταδείκνυσι τοῦ Οἰκονόμου τὴν συντηρητικότητα, τὴν σύνεσιν καὶ

τὴν μετριοπάθειαν, τοῦ Φαρμακίδου δὲ τὸ ρηξικέλευθον καὶ τὴν ἀλόγιστον καινοτομίαν, ἐπαινῶν τὸν μὲν καὶ δριμύτατα κατακρίνων τὸν ἕτερον. Ἐν κατακλειδί δὲ ἐξηγεῖ δι' ἱστορικῶν δεδομένων τοῦ σώφρονος Οἰκονόμου τὴν ἀποτυχίαν καὶ τοῦ ἄφρονος Φαρμακίδου τὴν ἐπιτυχίαν καὶ ἐπικράτησιν, ἐπιρρίπτων μομφὴν καὶ κατὰ τῆς τότε διοικήσεως τῆς ἐκκλησίας, ἥτις, πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, δὲν ἐξηγέρθη κατὰ τῶν φρενήρων ἰδεῶν τοῦ Φαρμακίδου, ἀλλ' ἐτήρησεν ἔνοχον ἀνοχὴν καὶ σιγὴν, ἂν μὴ στάσιν ἐπιδοκιμασίας. Καὶ θρηνῶν ὁ ἡμέτερος κρατερός συγγραφεὺς διὰ τὴν ἀνακλήρουξιν τοῦ αὐτοκεφάλου καταδεικνύει τὰς κακὰς τούτου συνεπείας. Ὑπερμαχῶν δὲ μετὰ σθένους τῶν ἀπαραγράπτων δικαίων τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὡς τῆς κεφαλῆς καὶ κορυφῆς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἀποδείκνυσι περιτρώως τὰ ἀναμφισβήτητα προνόμια αὐτοῦ.

IX. Ἡ ἔλθῃ ἐργασία εἶναι μεγαλειώδης καὶ ἀρίστη, γεγραμμένη ἅμα μετὰ πολλῆς τῆς γλαφυρότητος καὶ τῆς καλλιπεείας. Κατέχων δ' ἅμα ὡς ἄριστα καὶ θαυστοχάστως ἕκαστον θέμα ἀνατέμνει τοῦτο διεξερχόμενος μετὰ πολλῆς τῆς εὐχερείας. Ἐν τῇ διαρθρώσει δὲ τῆς περιπύστου συγγραφῆς ταύτης ὁ πεφωτισμένος ἡμέτερος συγγραφεὺς τηρεῖ ἀπαραταλεύτως τὴν ἱστορικὴν μέθοδον. Καὶ παρεκβάσεις τινὲς ἀπαντῶμεναι, συντελεστικαὶ ὅμως εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ὅλου θέματος, ἥκιστα δύνανται, καὶ κατ' αὐστηρὰν ἔτι κρίσιν, νὰ θεωρηθῶσιν ὡς μειοῦσαι τὴν ἀξίαν τῆς ὅλης μελέτης. Ἐξ ἐνός ἐκάστου ζητήματος ἐξάγονται πολὺτιμα ἱστορικὰ διδάγματα. Τὰ πάντα ἐξηγοῦνται φυσικῶς, λογικῶς, ἀπερίττως καὶ ἀβιάστως.

X. Ἡ βιβλιογραφία ἰκανώτατα ἐκτενὴς καὶ πλουσία, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν παρατιθεμένων παραπομπῶν. Ὁ σοφὸς συγγραφεὺς ἐχρησιμοποίησεν οὐ μόνον τὰ παλαιότερα, ἀλλὰ καὶ τὰ πρόσφατα προϊόντα τῆς ἐπιστημονικῆς ἱστορικῆς ἐρεῦνης, ἑλληνικὰ τε καὶ ξένα.

XI. Ἐν τῇ κλασσικῇ μελέτῃ ταύτῃ διαφαίνεται καταυγάζουσα ὡς ἐν κρυστάλλῳ ἡ ἐγνωσμένη εὐρυμάθεια καὶ ἡ ἱστορικὴ ἰδίᾳ κατάρτισις καὶ ἐμβρίθεια τοῦ γεραροῦ συγγραφέως. Ἄμα δ' ἀμιλλῶνται ἡ πεφωτισμένη αὐτοῦ κρίσις, ἡ δξύτης τοῦ πνεύματος αὐτοῦ καὶ ἡ ἰδιάζουσα ἰκανότης αὐτοῦ ἐν τῇ ἐκτιμῆσει τῶν γεγονότων. Ἐπὶ τούτοις ἡ μελέτη αὕτη ἐκτὸς τῶν πολλῶν ἄλλων ἀρετῶν αὐτῆς διακρίνεται καὶ διὰ τὴν ἀκρίβειαν, τὴν ἀντικειμενικότητα, ἅμα δὲ καὶ διὰ τὴν σαφήνειαν αὐτῆς, ἀνυψοῦσα ἔτι πλέον τὸν πολὺν, βαθυνοῦστατον καὶ πολυγραφώτατον συγγραφέα Εὐλόγιον Κουρίλαν.

Τὸν Εὐλόγιον Κουρίλαν ! Τὸν πολυῦμνητον, τὸν σοφόν, τὸν ἐπιστήμονα, τὸν θεολόγον, τὸν φιλόλογον, τὸν ἱστορικόν, τὸν ἐρευνητὴν, τὸν γνήσιον Ἑλληνα, τὸν ἐθνικὸν ἡρωϊκὸν ἀγωνιστὴν, τὸν εὐωδιάζοντα ἐπικὸν Ἀγιορείτην... ἀληθῶς ποία γλῶσσα, ποία γραφίς δύναται νὰ περιγράψῃ καὶ ὑμνήσῃ δεόντως καὶ ἐπαξίως ; Διὰ τὸν Εὐλόγιον Κουρίλαν κατὰ τοὺς σημερινούς δυσχειμέρους, αἰχμηρούς καὶ σκοτεινοὺς τῆς λειψανδρίας χρόνους προσαρμόζεται ἄριστα καὶ ἐπακριβῶς τὸ διὰ τὸν κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα Τραπεζοῦντιον Σεβαστὸν Κυμινήτην,

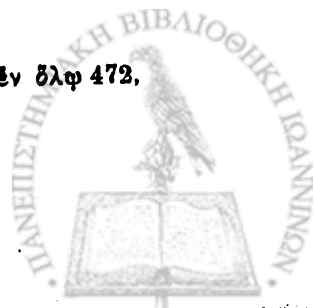
τόν σοφόν διδάσκαλον τοῦ Γένους, τόν πολυγραφώτατον συγγραφέα καί δεινόν ἐρευνητήν τῆς φιλολογίας, θεολογίας, φιλοσοφίας, τῆς ἠθικοπρακτικῆς καί πάσης ἐπιστήμης, τόν πνευματικόν δημιουργόν, τὸ ὑπὸ τοῦ Παπαδοπούλου Κεραμέως ἀναφερόμενον ἐπίγραμμα : « Ἡ παντοφωτάτη μέλισσα, ἡ καλλικέλαδος γλῶσσα καί ἡ ἀνεξάντλητος πηγὴ, ὁ τῆς εὐσεβείας ὑπέρμαχος καί τῆς ἀσεβείας ἀντίπαλος, ὁ τέταρτος κατὰ τοὺς σημερινούς καιρούς τῶν σοφῶν ἐκείνων ἱεραρχῶν, πλὴν τοῦ ἀξιώματος, τὸ καύχημα τοῦ γένους τῶν χριστιανῶν, ὁ σοφώτατος καθηγεμῶν καί διδάσκαλος » (Μητροπολίτου Τραπεζοῦντος Χρυσάνθου « Ἡ ἐκκλησία Τραπεζοῦντος » σελ. 730).

Αὐτὸς εἶναι ὁ Μητροπολίτης Κορυθαῶς Εὐλόγιος Κουρίλας ! Αὐτὸ τὸ ἐπίγραμμα τὸ διὰ τὸν Σεβαστὸν Κυμινήτην προσιδιάζει ἐν τῷ ἱστορεῖν αὐτόν.

Καί ἔμως... τὴν « ἔμπνοον στήλην » αὐτὴν ἐκκλησίας καί γένους, τὸν Εὐλόγιον Κουρίλαν, τὸν πολυτιμώτατον τοῦτον θησαυρὸν ἐκκλησία καί πολιτεία παρέρριψαν ἀγνοοῦντες ! Καί δὴ τὸ Πανεπιστήμιον ἠτύχησε μὴ ἐπιτυχὸν τὴν διατήρησιν ἐν ταῖς ἐπάλλεσιν αὐτοῦ τοῦ λάμποντος τούτου πολυφώτου ! Τὸν χαλκέντερον ἐν σοφίᾳ καί ἐπιστήμῃ, τὸν ζῶντα καί πεπνυμένον ἱεράρχην, τὸν τέταρτον ἐν τῇ σειρᾷ τῶν μεγάλων Ἱεραρχῶν, ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ὁποῦ ἀναδύεται ἡ δόξα καί ἡ αἴγλη τῶν τεσσάρων πρώτων αἰώνων τῆς χρυσῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐποχῆς καί τῆς ἀργυρᾶς τῶν τελευταίων ἀναλαμπῶν τῶν πρὸ καί μετὰ τὴν « Πτώσιν » χρόνων, τὸν ἀκατάβλητον ἀγωνιστὴν ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν καί ἐθνικῶν ἐπαλλεσιν, διατηροῦσι μακρὰν δράσεως ἐν... « ἀποστρατεία », ἐν καιροῖς χαλεπωτάτοις ! Ἀγνοεῖται καί παραρρίπτεται τὸ Ἀπολλώνιον φῶς ! Καί ἐν τῇ « γνοφερᾷ πλάνῃ » κρατοῦσι καί ἄρχουσιν οἱ « διαβεβλημένοι », οἱ διὰ δημοσίας κραυγῆς διωκόμενοι ! καί τὰ ἀδιαπέραστα κελαινὰ σκότη... φωτίζουσι πυγολαμπίδες ! Ἄλλ' ὁ Εὐλόγιος Κουρίλας, παρὰ ταῦτα τὰ ἀνεκδιήγητα, ἀπὸ τοῦ ἐρημητηρίου του μελετῶν καί γράφων ἐκπέμπει δέσμας φωτὸς ἀπλέτου τιμῶν τὴν ἐκκλησίαν, τὸ ἔθνος, τὴν ἐπιστήμην. Οὐδὲν ἀπολύτως ἐλλείπει ἀπὸ τὴν δόξαν του, ἀτυχέστατα δὲ μόνον ἡ ἐκκλησία, ἡ πολιτεία, τὸ Πανεπιστήμιον δὲν τυγχάνουσι τῆς ὑπάτης τιμῆς νὰ μετέχωσι τῆς ἐκείνου δόξης.

3-6-51 Ἀθήνησιν
Δημ. Χ. Ἀντύπας» (1)

1. Κατὰ λάθος ὁ Πρόλογος δὲν ἐσελιδοποιήθη δι' ἑλλ. ἀριθμῶν. Σελίδες ἐν ὄλφ 472.

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ ΗΡΑΚΛΕΙΑ, ΚΑΙ ΤΑ ΑΔΙΑΣΕΙΣΤΑ ΠΡΟΝΟΜΙΑ

ΤΟ ΑΝΤΙΚΑΝΟΝΙΚΟΝ ΤΟΥ ΑΥΤΟΚΕΦΑΛΟΥ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

«Νῦν οὖν κατέχει ὁ θεοφρούρητος θρόνος Κωνσταντινουπόλεως, ὃν ὁ πρωτόκλητος Ἀνδρέας ἐνίδρυσε, πρῶτον ἐπίσκοπον ἐν αὐτῷ καταστήσας τῆς πόλεως ἔτι Βυζαντίου οὐσης, μέρος οὐκ ὀλίγον τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας».

Νεῖλος Δοξαπατρῆς (1143. Parthey, Hieroclis synedemus et notitiae graecae puscopatum, Berlin 1866, σ. 296).

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τῷ 1940 φυγὰς τῶν κορυβαντιῶντων ἐν Ἀλβανίᾳ φρατέλλων ἀσμένως ἐσχόλαζον ἐνταῦθα εἰς μελέτας διασκεδάζων τὴν ἐκ τῆς πείνης ἀνίαν, ἅτε ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ πάντων ἐκείνων, οὔτινες διὰ τοσούτων ἐπαγγελιῶν ἔπειθόν με ἐπὶ δεκαετίαν ὅλην νὰ ἀνέλθω εἰς τὸν Γολγοθᾶν. Τότε ἐξεπλάγην τυχαίως περιελθούσης εἰς χεῖράς μου ἀνακοινώσεώς τινος γενομένης εἰς τὴν Ἀθηναίαν Ἀκαδημίαν (Μαῖος 1930) ἐπιγραφομένης: «*Μ. Ω. Γεδεών, Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία. Ἀρχιερέων Ἡρακλείας ἀσύστατα προνόμια*»! Τὴν ἐκ τοῦ τίτλου κατάπληξίν μου ἐπηύξησε τὸ περιεχόμενον: «*Οἱ μυθολόγοι τῶν παλαιῶν χρόνων ἀναγιγνώσκοντες ἐν ὑπομνήμασι τὴν πολιτικῶς ὑποταγὴν τῆς τοῦ Βυζαντίου κόμης, πρώην πόλεως, εἰς τὴν Ἡράκλειαν ἐδημιούργησαν καὶ συμπεράσμα ἀμμοθέμεθλον, ὅτι καὶ ὁ τότε ἐπίσκοπος τοῦ Βυζαντίου—βεβαίως ἀνύπαρκτος—ἐγένετο ὑποτελὴς τῷ τῆς Ἡρακλείας ἐπισκόπῳ, ὃν ἐπίσης ἀνύπαρκτον τῷ τότε χρόνῳ φρονῶ, ἕως οὗ ἀποδειχθῆ τὸ τέως ἀσύστατον τῆς ὑπάρξεως ἐπισκόπων ἐν Βυζαντίῳ πρὸ τοῦ 211—217 καὶ κατ' ἐμὲ καὶ ἐν Ἡρακλείᾳ». (Αὐτ. σ. 4). Καὶ ἐπειδὴ τέως ὁ ἐλλόγιμος ἀνήρ—νῦν πρὸς Κύριον ἐκδημήσας μὴ προλαβὼν ν' ἀναγνῶ ὅσα ζῶντος αὐτοῦ ἔγραψα καὶ δημοσιεύω κατωτέρω—τρόφιμος τῶν Πατριαρχείων μέχρι*

λιπαροῦ γήρατος καὶ κατάφορτος πατριαρχικῶν τιμῶν καὶ ὄφρικίων, δι' ὅλου τοῦ βίου εἶχε γράψει καὶ κατὰ κόρον τάναντία διακηρύξει, ἐνόμισεν ὅτι δικαιολογεῖται πρὸ τοῦ ἱστορικοῦ βήματος καὶ τῆς κοινῆς γνώμης ἐπισφραγίζων τὴν ἀνακοίνωσιν ὧδε : *«Τῶν ἐν τύποις σήμερον ὑπ' ἐμοῦ διασωζομένων ἱστορημάτων τούτων, τὰ μὲν ἐκ πηγῶν ἐντύπων ἀθροίσας, τὰ δὲ μαθὼν ἐκ παραδόσεως, ὑποβάλλω κατὰ καθήκον πρὸς τὴν ἀλήθειαν, δυνάμενος αὐτὴν νὰ ἀκριβώσω καὶ καταστήσω γνωστὴν νῦν, ἣν ἦν ἀδύνατον νὰ γράψω πρὸ τεσσαράκοντα ἐτῶν, νεώτερος ὢν, καὶ στερούμενος θάρρους, ὅπερ ἔχω νῦν, περὶ τὸ δειλινὸν δυστυχῶς τοῦ βίου μου.» !!!*

Κ' οἱ μὲν ἀκούσαντες ἀκαδημαῖκοι καὶ ἀναγνόντες ἔπειτα Ἀθηναῖοι «ἀκὴν ἐγένοντο σιωπῇ», τὸ δὲ οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον ἐμβρόντητον ἐπὶ τῇ γεροντικῇ ἀπονοίᾳ τοῦ «μεγάλου ἄρχοντος, χαρτοφύλακος καὶ χρονογράφου» ἠρκέσθη τότε ν' ἀπογυμνώσῃ τὸν τολμητίαν καὶ διαστροφέα τῆς ἀληθείας παντὸς ἀξιώματος πατριαρχικοῦ, ἐπεστράτευσε δὲ τοὺς δύο διαπρεπεῖς ἱστορικοὺς τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας—ἀμφοτέρωθεν νῦν ἐν τοῖς μακαριστοῖς—καὶ ἐπεφόρτισε ν' ἀνατρέψωσι τὰ φληναφήματα ταῦτα, οὐ μὴν δ' ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ἐπίσημον πατριαρχικὸν ὄργανον δὲν ἀδιαφόρησεν. Ὅλοι οἱ γράψαντες λόγῳ σκοπιμότητος δὲν ἠθέλησαν νὰ κατονομάσωσι καὶ νὰ ἐρεθίσωσιν ἐπὶ πλεόν τὸ κακότερον γερόντιον, δαγκάνοντες πολλάκις τὴν γλῶσσαν, ἵνα μὴ θεατρίσωσιν «οἰκεῖα κακά». Ὁ ἀναγνώστης, ὁ μὴ γνωρίζων τὰ συμβάντα, ἀπορεῖ τῇ ἀληθείᾳ διὰ τὴν ἀνακίνησιν τοῦ ζητήματος περὶ τοῦ Παπικοῦ πρωτείου, ὡς ἐπέγραψαν τὰς συγγραφάς των, ὅ τε Ἡρακλείας Φιλ. Βαφείδης καὶ ὁ Ἀθηνῶν Χρυσόστομος Παπαδόπουλος. Ἐν δὲ τῇ «Ὁρθοδοξίᾳ» ἔγραψαν ὁ μὲν Καλλίνικος Δελικάνης : *«Ἡ ἀποστολικότης τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου Κωνσταντινουπόλεως»* ὁ σεβ. Ἡλιουπόλεως Γεννάδιος : *«Τὰ ἰδιαίτερα δικαιώματα τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχείου καὶ ἡ θέσις αὐτοῦ ἐναντι τῶν ἄλλων ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν»* καὶ ὁ ἀείμνηστος Σάρδεων Γερμανός : *«Ἀνδρέας ὁ πρωτόκλητος ἐπὶ τῇ βάσει παραδόσεως καὶ ἱστορίας»*

Φρονῶ, ὅτι τὸ θέμα δὲν ἐξηγητήθη περὶ τοῦ Ἡρακλείας καὶ τῶν ἐπὶ τοῦ Οἴκουμ. Πατριάρχου δικαιωμάτων αὐτοῦ—εἶναι ὁ χειροτονῶν τὸν Πατριάρχην καὶ παραδιδὼς αὐτῷ τὴν ποιμαντικὴν ράβδον—σχεδὸν οὔτε λόγος γίνεται (ἵνα μὴ γεννηθῇ ὑπόνοια) ἐπομένως αἱ ἐρεσχελίαι τοῦ Γεδεὼν δὲν ἀνῆρέθησαν καὶ ἀποτελοῦσι κατ' ἐμὲ τὰ προνόμια αὐτοῦ *τὸν θεμέλιον λίθον* τοῦ οἰκοδομήματος. Τὰ δικαιώματα τοῦ Ἡρακλείας, *πρώτον «μητροπολίτου τῆς Εὐρώπης»*, μετεβιβάσθησαν εἰς τὸν ἐπίσκοπόν τοῦ Βυζαντίου καὶ ἀπετέλεσαν οὕτω τὴν πρώτην ἀρχὴν τῆς πατριαρχικῆς ἐξουσίας. Οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καλῶς ἐγνώριζον τὴν σημασίαν τοῦ συνδέσμου τούτου καὶ διετήρησαν αὐτὸν ἀπαρασάλευτον μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν.

Εἰς ὅλην τὴν ἀνακινήθεισαν ἐπ' ἐσχάτων ὑπόθεσιν ταύτην ὑπάρχει καὶ σόλικόν τι, ὅπερ τῇ ἀληθείᾳ ἀνατρέπει ἄρδην τὴν ὅλην βάσιν. Ὁ συγκεχωρημένος Παπαδόπουλος πρὸς ἀπόδειξιν τῆς γνησιότητος τῆς διηγήσεως τοῦ ψευδοδωροθέου ἐπεκαλέσατο τὴν μαρτυρίαν φανατικοῦ παπιστοῦ συγγραφέως, τοῦ Pichler. Ἀλλὰ φεῦ! Τὸ γερμανικὸν κείμενον δὲν κατενοήθη, παρερμηνεύθη οἰκτρῶς, καὶ τὸ χείριστον, ὅτι τὸ-ἐπιχείρημα τοῦ Παπαδοπούλου ἐπανέλαβον κατὰ κόρον καὶ οἱ μετ' αὐτὸν περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης γράψαντες. Ὅλα ταῦτα ἐκίνησαν τὸν κάλαμόν μου καὶ θέλω νὰ πιστεύω, ὅτι τὸ κατὰ δύναμιν ἔλυσα τὰ σπουδαιότερα τῶν προβλημάτων, ἔρριψα ἀρκετὸν φῶς εἰς τὰς σκοτεινὰς ἀτραπούς, ὅπου πλανῶνται ἔξ ἀγνοίας οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα ἀσχολούμενοι, καὶ ἀποκατέστησα τὴν ἀλήθειαν. Τὰ δημοσιεύμενα ἐνταῦθα ἀποτελοῦσι δύο κεφάλαια τοῦ ὑπερχλιοσελίδου ἔργου «Heraclea Sacra», ὅπερ ἔλαβε πέρας τῷ 1943, καὶ ἐπειδὴ δὲν θέλω νὰ θίξω τὸ κείμενον—διὰ νὰ ἀποδείξω, ὅτι οὐδόλως ἔκτοτε μέτεβαλον γνώμην—συνεχίζω τὴν δε τὴν εἰσαγωγὴν, ἵν' ἀποδειχθῇ ἡ ἀναγκαιότης τῆς δημοσιεύσεως τῶν κεφαλαίων, ἐν ᾧ χρόνῳ παρακληθεῖς ἀναλαμβάνω νὰ προσφέρω τὸν ἔρανον μου εἰς τὸν «Προσφυγικὸν Κόσμον».

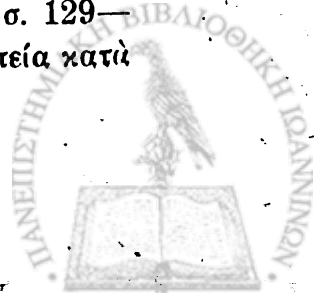
Ἡ ἔγκριτος αὕτη ἐφημερίς, ἣτις διὰ τῆς ἐκλεκτῆς ἀρθρογραφίας ὑπενθυμίζει ἡμῖν τὴν Τεργεσταίαν «N. Ἡμέραν» καὶ τὸ «Πανελλ. Κράτος», ἐγκαινιάζει νῦν καὶ τὸν προκείμενον ἀγῶνα. Ὁ κ. Μιχ. Καλογερόπουλος εἰς τὸ φύλλον τῆς 27 Ἰουλίου δημοσιεύει ἀρθρον ὑπὸ τὸν τίτλον: «Τὸ πρωτεῖον τοῦ Ἐπισκόπου Ρώμης» προλογίζων ὡδε: «*Εἰς τὰ τελευταῖα φύλλα τῆς ἐφημερίδος «Καθολικὴ», ἐπίσημου ὄργάνου τοῦ Καθολικισμοῦ ἐν Ἑλλάδι ἐδημοσιεύθη μελέτη ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ θρόνος τῆς Κωνσταντινουπόλεως», διὰ τῆς ὁποίας ὁ συγγραφεὺς προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι οἱ ἐπίσκοποι τῆς Νέας Ρώμης ὑπῆρξαν «σφετερισταὶ» τῆς πνευματικῆς ἐξουσίας τοῦ ἐπισκόπου τῆς Παλαιᾶς Ρώμης ἐπὶ πάσης τῆς χριστιανωσύνης καὶ τῆς πρωτοκαθεδρίας αὐτοῦ. Ὁ συγγραφεὺς εἰς τὴν ἀνωτέρω μελέτην του ἐπαναλαμβάνει τὰ γνωστὰ ἐπιχειρήματα τῆς Δυτ. Ἐκκλησίας περὶ τοῦ πρωτείου τοῦ Πάπα».* Ὁ κ. Καλογερόπουλος κατώρθωσεν ἐν ὀλίγοις νὰ περιλάβῃ τὰ οὐσιωδέστερα τῆς ὑποθέσεως ταύτης στοιχεῖα ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτῆς ἐξελίξει, ἀλλ' ἐνῶ παραπέμπει εἰς τὴν ἐκκλησ. ἱστορίαν τοῦ Βαφείδου, ἀγνοεῖ τὴν τελευταίαν αὐτοῦ μελέτην περὶ τοῦ Πρωτείου.

Οἱ Καθολικοὶ ἀφορμῆν λαβόντες ἐκ τῶν ἀκριτομυθιῶν τοῦ Μανουὴλ Γεδεών καὶ ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Χρυσ. Παπαδοπούλου σχεδὸν συγκαταβάσεως πρὸς ἀναγνώρισιν τοῦ παπ. Πρωτείου, ἔχοντες δὲ ἐν ὄψει καὶ τὴν ἐξουθένωσιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐν τῇ νέᾳ Τουρκίᾳ, ἤδη μετὰ πατάγου ἐπαναλαμβάνουσι τὰς παλαιὰς καὶ βίω-

λους αξιώσεις ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐπὶ τῆς οἰκουμενικῆς ἐκκλησίας. Τὸ πολυμήχανον Βατικανὸν μετέρχεται πρὸς ἐπιτυχίαν καὶ πολιτικὰς μεθόδους. Ἐναλλάσσει ἐνίοτε τὴν πολεμικὴν τακτικὴν διὰ τῆς εἰρηνοφίλου. Πάπας ὁ XI ἰδρύει ἐν Βελγίῳ τῷ 1925 τὸ «Τάγμα τῆς ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν», καὶ ἀπὸ τοῦ ἐπομένου ἔτους κυκλοφορεῖ τακτικῶς ἀξιόλογον περιοδικόν, τὸ «Irenikon», (Bulletin mensuel des moines de l'union des eglises, Prieuré d'Amay sur Meuse). Ἄλλη συμφιλιωτικὴ πολιτικὴ τοῦ Βατικανοῦ διενεργεῖται πρὸς ἀντίδρασιν κατὰ τῶν ἐνεργειῶν καὶ τῆς προπαγάνδας τοῦ Πατριάρχου Μόσχας. Οὗτος ἅμα τῇ ἐγκαθιδρύσει ἔλαβε τὴν πρωτοβουλίαν ἀρχηγοῦ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, κινεῖται ἀκαταπαύστως, ἵνα συγκεντρώσῃ περὶ ἑαυτὸν τὰς Ὁρθοδόξους Ἐκκλησίας καὶ καταδιώκει ἀμειλίκτως τοὺς καθολικούς. Τοῦτο ἐπιμόνως ἤξιωσε νὰ πράξῃ ἐν Ρουμανίᾳ καὶ ὁ πατριάρχης Νικόδημος. Ὁ νῦν Πάπας ἴν' ἀντεπεξέλθῃ κατ' αὐτοῦ συνέστησε τὴν «Ἐπιτροπὴν διὰ τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως». Ἀλλὰ πῶς ἐμφανίζεται ἐπὶ τῆς σκηνῆς ὁ Μόσχας Ἀλέξιος;

Τὸ Οἰκουμ. Πατριαρχεῖον κατὰ τοὺς ἐσχάτους καιροὺς διέρχεται σοβαρὰν κρίσιν, οἷαν οὐδέποτε ἔδοκίμασεν, ἀπογυμνωθὲν ἀπάσης τῆς ἀρχαίας ἐκείνης αἰγλῆς καὶ ἐναγωνίως προσπαθεῖ ὡς ὄστρακον προσκεκολλημένον ἐπὶ τοῦ ἀρραγοῦς ἐκείνου βράχου τοῦ Βοσπόρου ν' ἀντιστῆ κατὰ ἐπαφριζόντων ἀγρίων κυμάτων. Ἡμεῖς διακρίνομεν μόνον τὸν εἰς τὰ πέριξ ἐκτινασσόμενον ἀφρόν, ἀλλὰ δὲν αἰσθανόμεθα τὸν μαρτυρικὸν βίον τοῦ σεπτοῦ πρωθιεράρχου, τοῦ προσπεπεταλευμένου νέου Προμηθέως, ὅστις ἀναμένων τὸν Λυτρωτὴν ἀνιᾶται καὶ καταλαμβάνεται ὑπὸ ἀγχώδους μελαγχολίας πρὸ τῶν ἀνηκέστων συμφορῶν. Τὰ ἀλλεπάλληλα κύματα ἐξωγκώθησαν, ἀφ' ὅτου ἐν τῷ συνεδρίῳ τῆς εἰρήνης ἐν Λωζάννῃ (1922—23) ἠκούσθη, φεῦ!, ἡ στυγνὴ φωνὴ τοῦ Ἑλληνοῦ ἀντιπροσώπου. «εἶναι δεδομένον, ὅτι τὸ Πατριαρχεῖον εἶναι ἴδρυμα τουρκικὸν καὶ ὄχι ποσῶς ἑλληνικόν»! (ἐκ τῆς Πρασίνης Βίβλου, τόμ. Α'. βλ. ἄρθρον πολιτευτοῦ Ἀθηνῶν ἐν τῇ «Ἐφημερίδι τῶν Ἀθηνῶν», 9 Δεκ. 1934). Διὰ τὴν Ἑλλάδα εἶχεν ἀπολεσθῆ τὸ πᾶν εἰς τὸ Μικρασιατικὸν μέτωπον, καὶ οἱ Ἕλληνες ἐθυσίαζον τὰ πάντα, ἵνα σωθῶσιν, ὅπως ὁ ναυαγὸς ρίπτει εἰς τὴν θάλασσαν πᾶν τὸ περιεχόμενον τοῦ πλοίου, ἵνα σώσῃ τοὺς ἐπιβάτας. Ἀντιγράφω καὶ ἐξ ἐκκλησ. πηγῆς τὰ ἐξῆς: «Κατὰ τὴν «περίληψιν τῶν πρακτικῶν τῶν συνεδριῶν τῆς τε ὑποεπιτροπῆς καὶ τῆς Γενικῆς ἐπὶ τῶν ἑδαφικῶν ἐπιτροπῆς τῆς συνδιασκέψεως τῆς Λωζάννης» δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ τοῦ «Ν. Ποιμένος» παραρτ. τῆς Ἐκκλ. Ἀληθείας (τόμ. Ε', σ. 129—142), τὸ ζήτημα ἐκτίθεται ὡς ἐξῆς: «Ἡ Τουρκικὴ ἀντιπροσωπεῖα κατὰ

τὴν συνεδρίαν τῆς ὑποεπιτροπῆς τῆς 16 Δεκ. ἐδήλωσεν, ὅτι ἡ Κυβέρνησις τῆς Μεγ. Ἐθνοσυνελεύσεως τῆς Τουρκίας... κατήργησε τὰς προνομίας, τὰς ὁποίας ἡ Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία παρεχώρησεν εἰς τὰς τὰς μὴ μουσουλμανικὰς κοινότητας... τὸ Πατριαρχεῖον, ὅπερ ὑπῆρξε πάντοτε ὄργανον πολιτικόν, ἔδει νὰ μεταφερθῆ ἔξω τῶν ὁρίων τῆς Τουρκίας, καθότι μετὰ τὴν κατάργησιν τῶν πολιτικῶν προνομίων... ἀπώλεσε πάντα λόγον ὑπάρξεως». Κατὰ τῆς προτάσεως ταύτης εἶχον ἀποφανθῆ ἢ τε Βρετανικὴ καὶ ἢ Γαλλικὴ ἀντιπροσωπεία. Τότε ὑπὸ τοῦ προέδρου τῆς Ὑποεπιτροπῆς Μοντάνα, ἀντιπροσώπου τῆς Ἰταλίας, τὸ ζήτημα τίθεται ὡδε: «Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἄνω δηλώσεως, ἡ ἀντιπροσωπεία τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς ἐξέφρασεν ἐξ ὀνόματος τῆς Κυβερνήσεώς της τὴν ἐκδηλωθεῖσαν ἐπιθυμίαν ὑπὸ μεγάλης μερίδος τῆς δημοσίας ἀμερικ. γνώμης ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐν Κωνσταντινουπόλει».

«Ἡ ἑλληνικὴ ἀντιπροσωπεία ἐδήλωσεν, ὅτι ἠδυνάτει νὰ λάβῃ μέρος εἰς συμφωνίαν σκοποῦσαν τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐκ Κ)πόλεως, διότι ἡ παρὰ τῆς Ἑλλάδος ὑπογραφή τῆς συμφωνίας ταύτης δὲν θὰ εἶχεν οὐδεμίαν ἰσχύν, καθότι ἐπρόκειτο περὶ θεσμοῦ Τουρκικοῦ καὶ οὐχὶ Ἑλληνικοῦ». (αὐτ. σ. 131).

Ὁ Σέρβος Ράκιτς συνηγορεῖ ὑπὲρ τοῦ Πατριαρχείου θερμότερα ὀνομάζει «τετιμημένον αἰωνόβιον χριστ. θεσμόν ἀρχαιότερον ἐν Κων)πόλει καὶ αὐτοῦ τοῦ Καλιφάτου καὶ τοῦ ὁποίου τὸ ἐκπολιτιστ. καὶ ἠθικῆς ἀγαθοεργίας ἔργον οὐδέποτε διεκόπη...» (ἔπειτα καὶ ὁ Βενιζέλος, θαρρήσας ἐκ τῆς θερμῆς συνηγορίας τοῦ Κούρζων, ὑπερασπίζεται σ. 140—41). Καὶ κατωτέρω κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 2 Ἰαν. ἡ τουρκ. ἀντιπροσωπεία ἐπιμένουσα «κατηγορηματικῶς εἰς τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου ἐκ Κ)πόλεως, λέγει, ὅτι ὁ θεσμὸς οὗτος ἐπολιτεύθη πάντοτε καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ πολιτεύηται ἐν Τουρκίᾳ. Ἐξῆρε τὴν ἐχθρικήν στάσιν τοῦ Πατριαρχείου ἀπέναντι τοῦ Κράτους κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον...» σ. 136.

Τὸ αἰωνόβιον Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἐθυσιάζετο, ἡ αἰδίας δόξα καὶ τὸ μεγαλεῖον ἐσβέννυτο, καὶ μόλις αἱ σφοδραὶ διαμαρτυρίαι τοῦ Γιουγκοσλάβου Ράκιτς ἐπέτυχον νὰ διατηρηθῆ μέχρι σήμερον σκιατικὴ πατριαρχικὴ. Περιορίζετο ἡ δικαιοδοσία τοῦ Πατριαρχικοῦ Θρόνου ἐπὶ τοῦ κέντρου μόνον, εἰς τὴν νομαρχίαν Κων)πόλεως, ἀφοῦ δὲν ἐζήτησαν οἱ Ἕλληνες ἀντιπρόσωποι τὴν δημοκρατικὴν περιφέρειαν, ἣτις ἐπεκτείνεται μέχρι Ραιδεστοῦ καὶ Ἡρακλείας, διότι ὑπελάμβανον τὴν ἐν Τουρκίᾳ διαίρεσιν ὁμοίαν πρὸς τὴν ἑλληνικήν! Ἐπὶ τῷ θλιβερῷ καὶ σπαράξικαρδίῳ τούτῳ ἀκούσματι ὁ τότε προκαθήμενος ἐν Φαναρίῳ ἐξεμάνη, καὶ διερρήγγυε τὰ ἱματῖά του καταρώμενος τὸν Βενι-

ζέλον, διότι δὲν ἐπέτρεψεν, ὅπως παρουσιασθῆ αὐτοπροσώπως ἐν τῷ συνεδρίῳ πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ἀπαραγράπτων δικαίων τῆς Ἐκκλησίας.

Ἄλλὰ τί ἔκαμνε καὶ ὁ Μελέτιος Μεταξάκης, ὅστις ἐγκαταλιπὼν τὴν ἔναντι τῶν Τούρκων πατροπαράδοτον συνετήν τῆς Ἐκκλησίας πολιτικὴν, ὕψου τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν εἰς τὸ πατριαρχεῖον, πρὸ πάσης συζητήσεως περὶ τῆς τύχης τῆς Κ)πόλεως, πανηγυρίζων τὸν θρίαμβον τῶν συμμαχικῶν ὕπλων καὶ ὑπέστελλε μὲν αὐτήν, διότι ἔβλεπεν ὅτι οἱ σύμμαχοι κανονίσαντες τοὺς λογαριασμοὺς τῶν ἐφαίνοντο προστάται τῶν Τούρκων καὶ ὑπερασπισταὶ τῆς ἀκεραιότητος τῆς Τουρκίας, ἐξοπλίζοντες μάλιστα δι' ὅλων τῶν μέσων τὸν ἐχθρὸν ἡμῶν, ἀλλ' ἦτο ἀργά. Ἡ ἀσύνητος καὶ προκλητικὴ πολιτεία αὐτοῦ, ἐπιβάντος τοῦ θρόνου πραξικοπηματικῶς διὰ τῶν λογγῶν τῶν ἀμυνιτῶν Ἑλλήνων, οἷτινες εἰς τοὺς διαδρόμους τῶν πατριαρχείων ἐξεβίαζον τοὺς ἀγίους Συνοδικοὺς νὰ καταψηφίσωσι τὸν Καραβαγγέλην ὑπὲρ τοῦ Μεταξάκη καὶ ἄλλαι ἀτάσθαλοι ἐνεργεῖαι, εἶχον ἐξερεθίσαι εἰς ἀπίστευτον βαθμὸν τοὺς κρατοῦντας Τούρκους καὶ σχηματίζει τὴν ἀποπνικτικὴν ἀτμόσφαιραν, εἰς ἣν κατεπνίγετο πᾶσα φωνὴ ὑπὲρ τῶν πατριαρχικῶν δικαίων. Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον εἶχεν ὑποστῆ τὴν πρώτην ἡτταν, ὅτε ὑπεδέχετο τὸν ἐξ Ἀμερικῆς ἐπιστρέφοντα ἀρράσωτον Μεταξάκην ὡς Πατριάρχην, ἔκτοτε καθ' ἑκάστην ὑφίστατο κλονισμοὺς διὰ τῶν ἀλογίστων καὶ ἐξωφρενικῶν αὐτοῦ ἐνεργειῶν, ὥστε νὰ φθάσωσι τὰ πράγματα εἰς τὴν ἄρσιν τῶν προνομίων τῶν διὰ τοῦ πορθητοῦ ἐπιδαφιλευθέντων καὶ διὰ τεσσάρων πλήρων ἑκατονταετηρίδων κατοχυρωθέντων, οἱ δὲ Τούρκοι νὰ θρασυνθῶσιν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ὑβρεως καὶ ἀσεβείας, ὥστε νὰ ἀποκαλῶσι τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην μᾶς παπᾶ! Ἐνῶ δὲ τὸ Πατριαρχεῖον, ἡ θεόσωστος κιβωτὸς τῆς πίστεως καὶ τοῦ γένους ὁ θεματοφύλαξ, οὕτω κατέρρεεν, ὁ εὐλογημένος Μεταξάκης, ἐνῶ ἔβλεπεν ὅτι τὸ ἔδαφος διαρκῶς ἔφευγεν ὑπὸ τοὺς πόδας του, συνεκάλει *Πανορθόδοξον Συνέδριον* διὰ νὰ εἰσαγάγῃ τὰς καινοτομίας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ! Ἡ καθιέρωσις τοῦ Παπικοῦ Ἡμερολογίου καὶ αἱ ἄλλαι ἄκαιροι συζητήσεις περὶ ἀποβολῆς τοῦ ράσου, περὶ τοῦ γάμου τῶν ἀρχιερέων κττ. οὐ μικρὸν ἐσκανδάλισαν τὰς συνειδήσεις τῶν πιστῶν καὶ ἐπέφερον δεινὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ σάλον, ὅστις ἐκορυφώθη διὰ τοῦ σχίσματος τῶν Παλαισημερολογιτῶν. Ὁ ἔξυπνος κατὰ τὰ ἄλλα Μελέτιος Μεταξάκης δὲν ἀντελήφθη τὴν παγίδα, ἣν τοῦ ἔστησαν οἱ Σλαῦοι ἐν τῷ συνεδρίῳ. Ὁ τῆς Σερβίας ἀντιπρόσωπος, μητροπολίτης Κέτιγνης, Γαβριὴλ Δόζιτς (νῦν Πατριάρχης τῶν Σέρβων) εἶναι ὁ προτείνων καὶ πείσων τοὺς Ἑλληνας καὶ Ρουμάνους νὰ υἱοθετήσωσι τὸ Γρηγοριανὸν Ἡμερολόγιον, οἱ

δὲ Σέρβοι, Βούλγαροι καὶ Ρῶσοι διετήρησαν τὸ Ἰουλιανὸν πρὸς καταισχύνην μας διὰ νὰ ἐμφανίζωνται ὡς οἱ θεματοφύλακες τῶν ἀρχαίων ἐκκλησιαστικῶν παραδόσεων. Ἀπεδείξαμεν ἄλλοτε, ὅτι *οὐχὶ τὸ Ἰουλιανόν, ἀλλ' ἀντιθέτως τὸ Γρηγοριανὸν Ἡμερολόγιον εἶναι ἐσφαλμένον*, καὶ διὰ τοῦτο ἡ Γαλλικὴ Ἀκαδημία ἀπὸ πολλῶν δεκαετηρίδων ἐργάζεται πρὸς σύνταξιν ἐπιστημονικοῦ πανχριστιανικοῦ ἡμερολογίου καὶ ἔφερον μάρτυρα τὸν δεινὸν μαθηματικὸν Γορδᾶτον τὸν Χῖον, ὅστις, ὅτε ὁ Πάπας (1583) ἐτόλμησε νὰ μεταβάλῃ τὸ πάτριον ἡμερολόγιον, ἔγραφε πρὸς φίλον του καρδινάλιον, ὅτι τὴν διόρθωσιν τοῦ Ἰουλιανοῦ ἐπήνεγκον οἱ ἀστρονόμοι τῆς Ἀλεξανδρείας, εἰς οὓς οἱ ἅγιοι πατέρες τῆς Α' Οἴκουμ. Συνόδου παρέπεμψαν τὴν σύνταξιν τοῦ αἰωνίου Πασχαλίου.

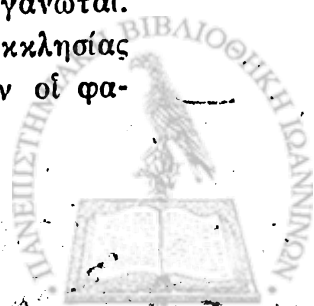
Ὁ περιορισμὸς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἡ εἰσαγωγή τοῦ νέου ἡμερολογίου (καίτοι δὲν ἐφηρμόσθη πλήρως, διότι τὸ Πάσχα ἐορτάζεται κατὰ τὸ παλαιόν) ἔδωσαν τοῦνδόσιμον εἰς τοὺς Σλαύους νὰ θεωρήσωσι προβληματικὴν τὴν θέσιν τοῦ πατριαρχείου καὶ σειόμενα τὰ θεμέλια τοῦ παγκοσμίου κέντρου τῆς Ὁρθοδοξίας, διὸ καὶ προέβησαν εἰς τὴν ἀνασύστασιν τοῦ Πατριαρχείου τῆς Μόσχας.

Ὡς γνωστὸν ἡ πρώτη σύστασις Πατριάρχου ἐν Μόσχᾳ ἐγένετο τῷ 1589 ὑπὸ τοῦ μεγαλοπράγμονος Πατριάρχου Ἱερεμίου Β', ἀλλ' ὑπὸ διαφόρους τῶν σημερινῶν συνθήκας. Ἐως τότε ἡ ρωσ. ἐκκλησία ἐξηρτάτο ἀπὸ τοῦ Οἴκ. Πατριαρχείου, ὡς μία τῶν πολλῶν μητροπόλεων καὶ διωκεῖτο ἐντεῦθεν. Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ πρᾶγμα αὐτὸ εἶχε πολλὰς δυσκολίας. Εἶχον παρέλθει 130 ἔτη καὶ μητροπολῖται πολλοὶ ὑπὸ τῆς ἐνδημούσης συνόδου διορισθέντες δὲ εἶχον κανονικῶς ἀναγνωρισθῆ ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου, ποικίλαι δὲ αἰρέσεις ἐτάρασσον τὸ χριστιανικὸν τῆς Ρωσσίας πλήρωμα. «Ὁ συνεχισμὸς τοιαύτης καταστάσεως ἠδύνατο νὰ κατανήσῃ ἐπικίνδυνος», γράφει Ρῶσος συγγραφεὺς τῆς ἐκκλησ. ἱστορίας (μετάφρασις Θ. Βαλλιάνου, Ἀθῆναι 1851, σ. 140). Ἡ παραδογὴ ἦτο μικρὰ καὶ ἀνταπόδοσις πρὸς τὸν προστάτην τῆς Ὁρθοδοξίας Ἰσάρον Θεόδωρον, ὅστις ὑπέβαλεν τὴν παράκλησιν πρὸς τὸν Ἱερεμίαν ἀποδημοῦντα ἐν Μόσχᾳ περὶ ἀναγνωρίσεως τοῦ Μόσχας Ἰωβ ὡς Πατριάρχου. Ὁ δεινοπαθῶν Πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶχεν ἀνάγκην τῆς ἀμέσου ὑλικῆς καὶ ἠθικῆς ἀντιλήψεως τοῦ ρώσσου αὐτοκράτορος, ἵνα κατορθώσῃ νὰ σώσῃ τὴν ἐκκλησίαν ἐκ τῶν διωγμῶν, οὓς σκληρότερον ἐσυνέχισεν ὁ διάδοχος τοῦ Σελῆμ Β' καὶ υἱὸς αὐτοῦ Μουράτ ὁ Γ'. Οὗτος διέταξεν ἀμέσως πάντες οἱ ναοὶ τῆς Πόλεως νὰ μεταβληθῶσιν εἰς τουρκικὰ τεμένη, καὶ ἡ ἀρχὴ ἐγένετο ἀπὸ τοῦ πατριαρχικοῦ. Ἐπ' αὐτοῦ κατὰ

τάς έορτάς τῆς περιτομῆς τοῦ διαδόχου ἐπηκολούθησαν ἀθρόαι ἐξωμοσίαι Ἑλλήνων καί Ἀλβανῶν. Οὗτοι ἐν μέσῳ τοῦ βακχεύοντος Τουρκικοῦ ὄχλου ἐν τῷ Ἰπποδρομίῳ, ἵνα φανῶσιν εὐάρεστοι εἰς τὸν πανηγυρίζοντα μονάροχην, ὕψωνον τὸν δάκτυλον καὶ ὑπέκλυτον εἰς πρᾶξιν ἀτιμωτικὴν, ἀνταλλάσσοντες ἀντὶ προσκαίρου κέρδους καὶ δόξης τὰ αἰώνια ἀγαθά. Ἐν μόνῃ τῇ Κων)πόλει κατὰ τὰς 50 ἡμέρας τῶν έορτῶν περιετμήθησαν 6000 χριστιανοί! Ὅποια κατάπτωσις! Αὐτὰ ἠνάγκαζον τὸν Ἱερεμίαν νὰ κάμῃ τὴν γενναίαν χειρονομίαν καὶ τὴν ἱερὰν τετρακτῆν τῶν πατριαρχῶν, οἵτινες κατὰ τὸν τύπον τῶν τεσσάρων Εὐαγγελιστῶν, εἶναι οἱ τέσσαρες ἀρραγεῖς τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας στῦλοι, νὰ μεταβάλῃ εἰς πεντάδα (νῦν δὲ κινδυνεύει νὰ φθάσωμεν τὴν δεκάδα). Τὰ περαιτέρω τῆς ὑποθέσεως ταύτης δύναται νὰ παρακολωθῆσῃ τις παρὰ Ζαμπελίῳ ἐν τῷ I' τόμῳ τῆς Πανδώρας τοῦ 1860 καὶ παρὰ τῷ ὑποκόμητι Εὐγενίῳ Melchoir de Vogué ἐν Revue des deux mondes τόμ. 32, σ. 5—36 (1879): «De Bygance à Moscou. Les voyages d' un Patriarche». Ἀλλὰ τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Ρωσσίας κατήργησεν ὁ Μέγ. Πέτρος (1700) καὶ μέχρις ἐσχάτων ἡ ἐκκλησία διηυθύνετο ὑπὸ τῆς «Διοικούσης Συνόδου», ὃν τύπον παρέλαβε καὶ ἡ ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν ἐπανάστασιν ἀποσπασθεῖσα ἀπὸ τοῦ Οἴκου. Πατριαρχείου, ὅπως καὶ τῶν ἄλλων βαλκανικῶν κρατῶν αἱ ἐκκλησίαι, ἔτι καὶ αὐτὸ τὸ Οἴκ. Πατριαρχεῖον ἀπὸ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν »Γεν. κανονισμῶν«. Ἐπιμείνωμεν μικρὸν εἰς τὸ συνοδικὸν τοῦτο σύστημα, ὅπερ ἀποτελεῖ τὴν διοικητικὴν μορφήν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν νεωτέρω χρόνων, ἄγνωστον ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐκκλησίᾳ, καὶ εἶναι ἀνελεύθερος θεσμὸς εἰς τὴν ἐκλαίκευσιν αὐτῆς τείνων. Δυστυχῶς καὶ ἐν Ἀθῶνι, ὅπου διεσώθη ἐν ἰσχύϊ ἡ Ἀθηναίων πολιτεία τοῦ Ἀριστοτέλους, ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ παρελθόντος, ἐπέδρασε τὸ σύστημα τοῦτο καὶ συνέστη ἡ «Ἱερὰ κοινότης» ἐν Καρυαῖς ὡς διαρκῆς διοικητικὴ ἀρχή. Αὕτη παρέλυσε τὸν τύπον καὶ ἐχαλάρωσε τοὺς αὐστηροὺς μοναχικοὺς θεσμοὺς τῆς πειθαρχίας.

Ὡς γνωστὸν ὁ Μέγ. Πέτρος ἐκπαιδευθεὶς καὶ ἀναμορφωθείς ἐν τῇ Δύσει ἐπηρεάσθη μέγαν ἐκ τοῦ προστεταντισμοῦ. Ἡ ἰδρυθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ Σύνοδος ἐπισκόπων, παρ' οἷς συμπαρήδρευον καὶ ἄλλοι ἱερεῖς, (δικασταὶ τῶν ἐπισκόπων!), ἐγκρύπτει τάσεις πρεσβυτεριανὰς καὶ προσπελάζει πρὸς τὸν Λουθηρανισμόν. Παρ' ὅλον ὅπου οὗτος ἐπὶ κεφαλῆς τῆς μεταρρυθμίσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων διώρισεν ἱεράροχην διαπρεπῆ, τὸν Θεοφάνην Προκόποβιτς (ὁ Φαρμακίδης τῆς Ρωσ. Ἐκκλησίας), ἐν τούτοις ἐπεβάλλοντο οἱ ἑτερόδοξοι ὄργανοι. Ὅταν ἐδημοσιεύθη τὸ νέον Statutum canonicum τῆς Ἐκκλησίας (βαναρικὸν κατὰ τὸν Pichler consistorium) ἀνεστατώθησαν οἱ φα-

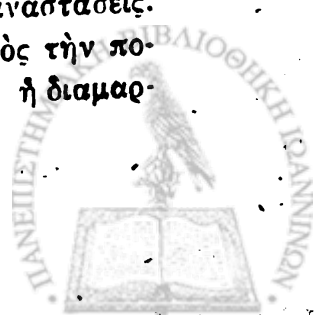
ναϊκώτεροι. Ὁμοίως τῶν πατρίων καὶ ἀπετέλεσαν τὸ σχίσμα τῶν Ρωσσο-
κοιλνίκων. Ὁ Τσάρος ἀντικαθίστα σχεδὸν τὴν καταλυθεῖσαν πατρι-
αρχικὴν ἐξουσίαν. *Ἡ ἐκκλησία κατήντησε κρατικὴ καὶ τὸ κυριώτερον
προνόμιον τοῦ θρόνου ἦτο ὁ διορισμὸς τῶν ἐπισκόπων.*

Ὁ βίος τῆς Ρωσσο. Ἐκκλησίας ὑπῆρξε περιπετειώδης, διότι ἡ ἐκ-
κλησιαστ. ὁργάνωσις ἔτεινεν ἀεὶ νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὴν πολιτ. ὁρ-
γάωσιν, ἐφ' ὅσον τὰ ὅρια τῶν δύο ἐξουσιῶν παρ' ἡμῖν συγχέονται.
Εἶναι τὰ δύο ταῦτα ἀδιάσπαστα, σύμφωνα πρὸς τὴν ἐθνικὴν μορφήν
τῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν, αἵτινες ὡς ἐκ τούτου εἰσι μᾶλλον ἐκτε-
θειμένοι εἰς τὴν ἐπιρροὴν τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας, μᾶλλον ὑποκείμε-
ναι εἰς τὸν ἀντίκτυπον τῶν κρατικῶν καὶ κοινωνικῶν μεταβολῶν, ὅ-
περ δὲν παρατηρεῖται εἰς τὴν Δυτικὴν ἐκκλησίαν. Εἰς τὴν διοίκησιν
συμβαδίζουσι πρὸς τὰς κρατικὰς μεταβολάς, καὶ ἡ ἐλευθερία αὐτῶν
σταθμίζεται καὶ εἶναι ἰσοστάσιος πρὸς τὰς πολιτικὰς ἐλευθερίας. Οὕ-
τως ἡ αὐτὸτέλεια καὶ ἡ θεοκρατικὴ ἐξουσία τῆς ἐκκλησίας, ἀντὶ νὰ
ἐπηρεάσῃ τὴν διαμόρφωσιν τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας καὶ νὰ διέπῃ τὰς
κοινωνικὰς ἀλλοιώσεις συμπνίγεται καὶ ὑποτάσσεται εἰς αὐτάς. Μάτην
ἐπικαλούμεθα καθ' ἑκάστην διὰ τοῦ «ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου» τὴν
βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐνετείλατο ἡμῖν ὁ Σωτὴρ «ζητεῖτε πρῶτον τὴν
βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ καὶ ταῦτα πάντα προ-
στεθήσεται ἡμῖν» (Ματθ. στ', 33). Δὲν ἀφήνει ἡμᾶς ν' ἀνακύνωμεν
ἢ κοσμοκρατορία τῶν ἀνθρώπων, ἢ κρατικὴ ἐξουσία. *Ἡ κατάστασις ἐν
Ρωσσίᾳ ἦτο πολὺ διάφορος ἐφ' ὅσον ἡ ἐκκλησία ὑπετάσσεται εἰς τὸν Οἰ-
κουμενικὸν Πατριάρχην. Εἶχε τοιαύτην ἰσχὺν οὗτος, ὥστε πολλάκις ἐστελ-
λε καὶ "Ἕλληνας μητροπολίτας, ὡς εἰς ἰδίαν ἐπαρχίαν, καὶ ἡ εὐλογία τοῦ
Θεοῦ ἐπεσκίαζε τὸν ρωσσ. λαόν. Τότε ἐξεχριστιανίσθη ἡ ἀπέραντος καὶ
ὑπὸ ποικίλων ἐθνῶν οἰκουμένη ἐκείνη χώρα. Τότε ἐκτίσθησαν πόλεις
καὶ ἐξημερώθη αὐτὴ διὰ τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, ἀπετέλε-
σε τὸ μεγαλύτερον καὶ ἰσχυρότερον ἐν τῷ κόσμῳ κράτος, ἀπέκρουσε
πολλὰς ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἀπηλλάγη ἀπαξ
διαπαντὸς τοῦ ταταρικοῦ ζυγοῦ, ἐπεξετάθη δὲ μέχρι τῆς Βαλτικῆς
θαλάσσης, καὶ αὐτὴ ἡ Πολωνία περιελαμβάνετο εἰς τὴν ρωσσ. ἐπι-
κράτειαν. Τότε Συμεὼν ὁ Ὑπερήφανος (1340—1353) πρῶτος ἔλαβε
τὸν τίτλον τοῦ «μεγάλου ἡγεμόνος πασῶν τῶν Ρωσσιῶν». Ἡ ἐπιρροὴ
τῆς ἐκκλησίας κατὰ τὴν πρὸ τοῦ Μ. Πέτρου περίοδον ἦτο μεγίστη
ἐπὶ τῶν ἡγεμόνων, καὶ ἡ εὐλάβεια αὐτῶν πρὸς τοὺς ὑπ' αὐτῶν ἐκλε-
γομένους καὶ ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου ἐπικυρουμένους μητροπολίτας ἀπε-
ριόριστος. Οὗτοι μετέδωκαν τὴν εὐλάβειαν καὶ πρὸς τὸν Μογγόλον
Χάν, ὥστε νὰ διατηρήσῃ ἀνέπαφα τὰ προνόμια τῆς ἱεραρχίας. Ρῶσοι
καὶ Τάταροι διημιλλῶντο εἰς τὴν ἐξύψωσιν τοῦ γοήτρου τοῦ κλήρου,*

καὶ οἱ ἐπίσκοποι ἐχρησίμευον ὡς διαιτηταὶ μεταξὺ τῶν κνιάζων καὶ ὡς συνήγοροι εἰς τὸν κατακτητήν. Ἡ ἐξουσία τοῦ μητροπολίτου, ὅστις ἦτο εἷς, ἐξετείνετο πέραν τῆς τῶν προγκήπων, οὔτινες ἦσαν πολλοί. «*Πράγματι ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐνότης ἐν Ρωσσίᾳ τῇ ἐποχῇ ἐκείνῃ παρεσκεύασε τὴν πολιτικὴν ἐνότητα, οἱ δὲ ρῶσσοι μητροπολίται δύναται νὰ καταταχθῶσι μεταξὺ τῶν ἰδρυτῶν τῆς Ρωσσίας*», γράφει ὁ Α. Μελίδης εἰς περισπούδαστον πραγματείαν (Ἐκκλ. Ἀληθ. ΛΖ', 1917, σ. 45). Ἀφ' οὗτο ὁ μητροπολίτης Μόσχας ἀντετάχθη σθεναρῶς χάριν τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς ἐκκλησίας πρὸς Ἴβάν τὸν Τρομερὸν καὶ ἐθνισιάσθη ὑπὲρ αὐτῆς, ὁ μητροπολίτης ἐθεωρεῖτο ὑπέρτατος ἀρχηγὸς τῆς ρωσικῆς ἐκκλησίας, καὶ ἀπέβη πρόσωπον σημαντικώτερον καὶ αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος. Ἦτο ὄντως πατριάρχης πρὶν ἢ δῶσθαι τὸν τίτλον τοῦτον ὁ Ἱερεμίας. Ἀλλ' ὁ τίτλος δὲν παρέσχεν εἰς αὐτὸν μετὰ τῆς λαμπρότητος καὶ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ἀνεξαρτησίας. Ἡ χειραφέτησις ἀπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἀφῆκεν αὐτὸν ἐκτεθειμένον εἰς πᾶσαν πολιτικὴν ἐπέμβασιν, ἕως οὗτο κατέστησαν αὐτὸν ὑπαρχεῖριον τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις καὶ εὐρῶν εὐκαιρίαν κατήργησεν ἐν τέλει τὸ πατριαρχικὸν ἀξίωμα, πλέον τοῦ ἐνὸς αἰῶνος διαρκέσαν (1589—1700) καὶ ὅμως ὁ πατριάρχης ὑπῆρξεν ὁ ἐγχειρίσας τὴν ἀρχὴν εἰς τὴν δυναστείαν τῶν Ρωμανῶφ.

Εἰς ἀνταπόδοσιν δὲ ὁ Μ. Πέτρος ἐγένετο ὁ πατριάρχης τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου. Πολλάκις ὅμως μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐνοστάλησαν τὴν ἐπαναφορὰν, ἀλλ' ἡ ζωντανὴ μορφή τοῦ ἀδαμάστου ἐκείνου Πατριαρχοῦ Νίκωνος ἀπέτρεπεν εἰς τοιαύτην ἀπόπειραν πάντα αὐτοκράτορα. Ἡ ἀντικατάστασις ὅμως τοῦ πατριαρχ. θεσμοῦ ἐγένετο κατὰ τὸν χειρότερον τρόπον. Ὁ Πέτρος Ἀλεξιάδης (ὅπως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐκαλεῖτο) ἦτο ὁ Δούθηρος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἡ δὲ ἀρὰ κυρίως ἔβλαψε ὄχι αὐτόν, ἀλλὰ τὴν ὀρθοδοξίαν, μεταδοθεῖσα ὡς μίασμα ἔπειτα εἰς ὅλα τὰ ἐλευθερούμενα κράτη. Μαθητὴς οὗτος τῶν προτεσταντῶν μετέδωκε τὸ πνεῦμα τῆς μεταρρυθμίσεως εἰς τὴν διατύπωσιν τοῦ νόμου, ὅστις ἀπετέλεσε τὸν κώδικα τῆς ρωσικῆς ἐκκλησίας. Ἀνηγγέλθη τοῦτο δι' ἐκκλησιαστικῆς διατριβῆς ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ γάμου Πέτρου τοῦ Γ' πρὸς τὴν Γερμανίαν, ὅτι ἡ ρωσικὴ ἐκκλησία «*ἐγκαθιδρυθεῖσα καὶ ἀποκαθαρθεῖσα παρὰ τοῦ Πέτρου*» στενωδῶς ἀπτεται τοῦ Δουθηρανισμοῦ (ἐνθ' ἀνωτ. σ. 90). Ἐὰν ἠδύνατο θὰ εἰσήγεν αὐτόν, ἠρκέσθη ὅμως νὰ ἐμβολιάσῃ τὸ δένδρον τῆς ὀρθοδοξίας ἐν Ρωσσίᾳ, ὅπερ βλέπομεν ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν τίνας κισσοὺς ἀποδίδει. Ἐκτοτε ἐκεῖ ἡ θρησκεία παρέχει πᾶσαν ἀφορμὴν εἰς ἐπαναστάσεις. Ἐν τῷ ἀγῶνι τῆς ἐκκλησ. διοικήσεως πρὸς ἐναρμόνισιν πρὸς τὴν πολιτικὴν ἐξήρχετο πάντοτε μειουμένη ἡ ἐκκλησία, ἐντεῦθεν ἡ διαμαρ-

τύρησις και ἐξέγερσις τοῦ εὐσεβοῦς λαοῦ κινουμένη ὑπὸ φανατικῶν μοναχῶν, ἐντεῦθεν ὁ *μηδενισμός*, ὃν ἐδημιούργησαν πρὸς τῆ ἀπολυταρχία τοῦ κράτους και ὁ ἔκρυθμος βίος τῶν ταγῶν τῆς ἐκκλησίας και ἡ παραλυσία τῶν πολυαρίθμων μονῶν. Τί ἠδύνατο νὰ πράξῃ ὁ μητροπολίτης, ὅταν ὡς τοιοῦτος ἐξελέγετο ὁ καλύτερος στυλοβάτης τοῦ ἀπολυταρχικοῦ καθεστῶτος; ἢ οἱ ἐπίσκοποι, οἵτινες ἴσαν οἱ δορυφόροι τῶν τυράννων; Ἡ «ἀγιωτάτη διοικοῦσα σύνοδος» δὲν ἦτο ἀνωτέρα πνευματικὴ ἐξουσία ἐμπνέουσα εἰς τὴν κρατικὴν ἐξουσίαν τὰς ὑψηλὰς εὐαγγελικὰς ἀρχάς, ποδηγετοῦσα τὸν λαὸν πρὸς νομὰς σωτηριώδεις και προλαμβάνουσα τὰς ἀκρότητας, ἦτο *σύμμορφος πρὸς τὴν κυβέρνησιν* και τὴν νεωτερίζουσαν ἀνωτέραν ρωσσο. κοινωνίαν, ἐφ' ὅσον κατὰ τὸν καταστατ. γάρτην αὕτη ἐνήργει οὐχὶ αὐτοβούλως, ἀλλὰ κατ' ἐντολὴν τοῦ αὐτοκράτορος, *ἐπισείοντος διαρκῶς τὸ βέτο διὰ τοῦ παρεδρεύοντος αὐτοκρατικοῦ ἐπιτρόπου*· και ἐνθυμοῦνται ὅσοι ἔζων περὶ τὰς δυσμὰς τῆς τσαρικῆς ἐξουσίας τὸ ἀνάστημα τοῦ Ποπιεδονόστσεφ ἐν τῇ Συνόδῳ· ἦτο παντοδύναμος, ἦγε και ἔφερε αὐτὴν κατὰ τὰς ἐπιταγὰς τοῦ κυριάρχου. Τὸ κράτος κατ' οὐσίαν ἦτο ὁ ρυθμιστὴς και ἔκανόνιζε τὸ πολίτευμα τῆς ἐκκλησίας ὁ αὐτοκράτωρ κατὰ βούλησιν, ἀν και ἡ παντοδυναμία αὐτοῦ περιεστέλλετο ἐνίοτε διὰ τῶν ἐθνικῶν τῆς ἐκκλησίας παραδόσεων και τῶν βαθυτάτων θρησκ. ἠθῶν και ἐθίμων τοῦ εὐσεβοῦς ρωσσο. λαοῦ. Εἶναι σημαντικὸν εἰς τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν, ὅτι ἔχομεν τὴν ὁμολογίαν τοῦ Ποπιεδονόστσεφ, ὅστις ἐν τῇ «Ἐκθέσει αὐτοῦ περὶ τῶν ἀνατολικῶν ἐκκλησιῶν» κατὰ Δεκεμβρ. 1886 μέμφεται τὴν Ἑλλάδα, Σερβίαν και Ρουμανίαν (αἕτινες εἶχον ἐνστερνοισθῆ τὸ συνοδικὸν σύστημα κατὰ πίστην ἐκ τοῦ ρωσσο. ἀντιγραφῆν), διότι κατέστησαν τὴν ἐκκλησίαν ὄργανον πολιτικόν, θέσασαι αὐτὴν ὑπὸ τὴν πλήρη ἐξάρτησιν τῶν κυμαινομένων πλειονοψηφιῶν, «τῶν τιτοφορομένων ἀντιπροσώπων τῆς λαϊκῆς θελήσεως» ὥστε νὰ πέσῃ αὕτη εἰς τὸ ἔλεος τῶν κομμάτων και νὰ καταστῆ ἔρμαιον τῶν ἰδιωτικῶν συμφερόντων, χωρὶς ἢ ἐλαχίστη νὰ ὑπάρχῃ δι' αὐτὴν ἐλευθερία. Ἄλλ' ὁ μέγας οὗτος πανσλαβιστὴς λέγον ταῦτα ἠθέλε νὰ διαπιστώσῃ, ὅτι μόνον ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ ρωσσο. τσαρισμοῦ ἠδύνατο νὰ εἶναι ἐλευθέρα ἡ ἐκκλησία! (αὐτ. σ. 96). *Ἐκτοτε τὸ ὄνειρον τῆς ἀντιματαστάσεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, ὅπερ τοσοῦτον πεισμόνως ἐπιδιώκεται σήμερον, ὁπότε διὰ νὰ σωθῆ ἐν Ρωσίᾳ ἡ ἐκκλησία ἐξηναγκάσθη νὰ περιβληθῆ τὴν στολὴν τοῦ κράτους. Αὕτη δὲ τοσοῦτο προσεκολλήθη εἰς τὰ μέλη αὐτῆς, ὥστε, ὡς ἀποφαίνεται ὁ Σολόβιεφ, δὲν εἶναι πλέον κυρία νὰ ἀποβάλλῃ τὸ ἀμαρτωλὸν αὐτὸ ἔνδυμα, ἀλλ' ἤρχισε διὰ τοῦ νέου πατριάρχου νὰ τὸ παρουσιάσῃ εἰς τὰ νεογέννητα τοῦ κομμουνισμοῦ τέκνα, ἐν τοῖς Βαλκανίοις, ἐπιδεικτικῶς! Ἴδου τὸ κα-

τάπημα, ὅταν τὸ θεῖον ἴδρυμα, γίνηται ἐκκλησία κράτους. Πανταχοῦ ἡ ἔνωσις ἐκκλησίας καὶ κράτους ἐπέφερε τὴν ἐξάρτησιν καὶ ὑποδούλωσιν τῆς ἐκκλησίας, διότι ἐφόσον καθίσταται στενωτέρα ἢ ἔνωσις, ἡ ἐξάρτησις ἀποβαίνει πληρεστέρα.

Τὰ ἐκκλησιαστικά τῆς Ρωσσίας ἔβαινον «κατὰ Ἰσραὴλ» ἐν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου καὶ ἡ ἐκκλησία ἐπὶ τοῦ συνοδικοῦ καθεστῶτος ἀπώλεσε τὴν αὐτοτέλειαν, ὑπεδουλοῦτο εἰς τὸ κράτος καὶ τὸ χεῖριστον, ὅτι ἐγένετο ἐθνικὴ, ὄργανον τυφλὸν τῆς Πανσλαβιστικῆς Ἐταιρείας. Ἐκτραγείσης τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 ἐν Ἑλλάδι ἡ Ρωσσία ἐτήρησε παθητικὴν στάσιν. Ὅτε δὲ ἐπέισθη ὅτι ὁ ἀγὼν ἐκρατιοῦτο καὶ ἡ Ἀγγλία ἕως τοῦ 1823 βυσοδομοῦσα, ἐθριάμβευε ἤρχισε κινουμένη ἐκ τοῦ ἔμφανους. Θέλουσα ν' ἀναχαιτίσῃ τὰ πράγματα προτείνει εἰς τὰς Μεγ. Δυνάμεις σχέδιον ὀργανώσεως τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, ἀπελευθερουμένων ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ, ἥτοι νὰ διαιρεθῶσιν εἰς τρεῖς ἡγεμονίας, ὧν ἀντιπρόσωπος παρὰ τῷ Σουλτάνῳ ἤθελεν εἶσθαι ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης (βλ. Ἑλληνισμὸς ἢ Ρωσσιζμὸς Ἀθῆναι 1854, σ. 2.) Εἶχεν ἐφαρμοσθῆ τὸ σχέδιον εἰς τὰς «Ἡνωμένας ἡγεμονίας» τῆς Μολδοβλαχίας καὶ ἀποδώσει ἀγλαοὺς καρποὺς εἰς τὴν βουλιμῶσαν ρωσικὴν πολιτικὴν· οἱ βαλκαν. λαοὶ δὲν ἔπρεπε νὰ ἀποτελῶσιν ἐνότητα, διότι διηρημένοι ὄντες καὶ ἐρίζοντες ἔδιδον ἀφορμὴν πρὸς ἐπεμβάσεις. Τὸ Οἰκουμ. Πατριαρχεῖον κατὰ τὸ πρόγραμμα τοῦ Μεγ. Πέτρου ἔπρεπε ἐν ὅλῃ τῇ ἰσχύϊ καὶ μεγαλοπρεπείᾳ, καὶ οὐχὶ ἐξησθενημένον καὶ ἐξηυτελισμένον, νὰ περιέλθῃ εἰς τὴν Ρωσσίαν, ὅπως καὶ ἡ Κων)πολις νὰ γένηται ἡ πρωτεύουσα. Καὶ νῦν ἐξηγεῖται διατὶ ἡ ρωσ. διπλωματία κατεπολέμει τὸ αὐτοκέφαλον τῆς ἑλλ. ἐκκλησίας, ὃ δὲ Φαρμακίδης κατηγορεῖ τὸν Οἰκονόμον ὡς ἀπεμπολημένον, διότι ἐφρόντιζε διὰ τὴν διατήρησιν καλῶν σχέσεων μετὰ τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας (1). Τούτου δὲ μὴ ἐπιτευχθέντος τότε ὁ Ποπιεδονόστσεφ, ὁ πανίσχυρος βασιλικὸς ἐπίτροπος ἐν τῇ ρωσ. συνόδῳ, ἐπέδωκε τὴν πρόσάρτησιν τῶν αὐτοκεφάλων ἐκκλησιῶν τῶν Βαλκανίων εἰς τὴν ρωσ. ἐκκλησίαν, ἀλλὰ καὶ πρὸ αὐτοῦ ὁ πανσλαβιστὴς καὶ φιλολογικώτατος ἀρχιμ. Πορφύριος Οὐσπένσκις, ὅστις διὰ τῆς δεκατόμου «Χριστιανικῆς Ἀνατολῆς» διήνοιξε νέους ὀρίζοντας εἰς τὴν ρωσ. πολιτικὴν κατάκτησιν τῆς Ἀνατολῆς. Τὸ 1840 δι' ὑπομνήματος πρὸς Νικόλαον Α' ὑπεδείκνυεν, ὅτι ἔπρεπε νὰ περιέλθωσιν «εἰς τὴν ἁγίαν καὶ ἱερὰν Ρωσσίαν» οἱ πατριαρχικοὶ θρόνοι Ἱερουσαλήμ, Ἀντιοχείας καὶ Ἀλεξανδρείας καὶ ἔπειτα τὸ Οἰκουμ. Πατριαρχεῖον· διότι δὲν θὰ ἦτο ἀνεκτὸν παρὰ τῷ ρωσ. λαῷ, ὅστις περιβάλλει δι' ἄκρου σεβασμοῦ τὸ κέντρον

(1) Βλ. Ζ. Maurer, Das griechische Volk, II, 1885, σ. 156—157.

τῆς Ὁρθόδοξίας, βίαιος τρόπος. Καὶ ὁ Νικόλαος ἀπέριψε τὴν πρῶτα-
σιν ὡς ἀπότομον ἐγχείρημα, καὶ ἐνεκαινίωσε τὸ προνομιακὸν ζήτημα,
ὅπερ ἐπὶ Ὡθετίαν διαρκῶς ἀνανεούμενον ἐξησθένει μὲν τὸ Πατριαρ-
χεῖον, ἀλλ' ἐδίδου ἀφορμὰς εἰς ρωσικὰς ἐπεμβάσεις καὶ ἐκδουλεύσεις
εἰς τὸ Πατριαρχεῖον. Ὁ Αὐτοκράτωρ οὗτος ἦτο πανορθόδοξος, φε-
ρωτισμέγος τὸν νοῦν διὰ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας· διὸ καὶ ἠρκέσθη
τότε νὰ ὑπαγάγῃ τὴν Ὁρθόδοξον Ἀνατολὴν ὑπὸ τὴν προστασίαν
του καὶ τὴν ἠθικὴν ἐξάρτησιν, ἀκολουθήσας τὴν πατροπαράδοτον
πολιτικὴν τῆς Μεγ. Αἰκατερίνης (1). Μετὰ τὸν Κορμαϊκὸν πόλεμον ὁ
Μελιτουπόλεως Κύριλλος, μεγάλως ἐπιβαλλόμενος εἰς τοὺς πανσλαβ.
κύκλους, ὑποβάλλει διάγραμμα καὶ ὁ Ἀλέξανδρος τίθεισιν εἰς ἐνεργ-
γίαν. Ὁ ἀγὼν οὗτος κατέληξεν εἰς πλήρη ἐπιτυχίαν ὡς πρὸς τὸ Πα-
τριαρχεῖον Ἀντιρρείας, ὅπερ ὑπέκυψεν εἰς τὴν ρωσ. ἐπιρροήν. Καὶ
εἰς τὸ πατριαρχεῖον Ἱεροσολύμων κατωρθώθη καὶ νὰ ἀνέρχονται
σποραδικῶς ρωσσοφρονες πατριάρχαι (Κύριλλος, Νικόδημος) καὶ νὰ
ὑποκινηθῶνται ἐκάστοτε τὸ ἰθαγενὲς στοιχεῖον τῶν Ἀράβων εἰς ἐπανά-
στασιν. Ἀλλ' ὁ δεινὸς τοῦ σχεδίου τούτου ἐκτελεστής εἶναι ὁ περὶ τὰ
τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος δράσας πρὸς ἐκσλαυισμόν τοῦ Οἴκου·
Πατριαρχεῖου, ὁ περιβόητος Ἰγνάτιος, πρεσβευτὴς ἐν Κηπόλει (ἀπὸ τοῦ
1864) ἔχων συνάντιλήπτορα τὸν εἰρημένον Ποπιεδονόστσεφ, ὅστις καὶ
διεδέξατο αὐτὸν ἐν τῇ ἱερᾷ Συνόδῳ. Ἔργον αὐτοῦ εἶναι τὸ βουλγα-
ρικὸν σχίσμα, ἡ ἐπανάστασις Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης, μεθ' ἣν ἀπε-
σπάσθη τῷ 1876 ἡ Σερβία μετὰ τοῦ Μαυροβουνίου· Αἱ σφαγαὶ τῶν
Βουλγάρων ἐν Βατὰκ τῷ 1876 προκάλεσαν τὸν Ρωσοτουρκικὸν πό-
λεμον, οὗ καρπὸς ἡ Ἰγνάτιος συνθήκη τοῦ ἁγίου Στεφάνου. Τὸ πρα-
ξικόπημα τοῦτο, δι' οὗ ἡ Ρωσσία, ἀφοῦ ἀπεγύμνου τῶν πέριξ μεγά-
λων περιφέρειων τὸ Πατριαρχεῖον, ἐπολιόρκει αὐτό, ἀνέτρεψεν ἐν τῷ
Βερολινεῖῳ συνεδρίῳ ἡ ἔγκαιρος ἀντίδρασις τῆς Ἀγγλίας, ἀλλ' ἠκο-
λούθησε τὸ τῆς ἀνατ. Ρωμυλίας τοῦ 1885 ὑπὸ τὰς εὐλογίας τῶρα τῆς
εἰρημένης Δυνάμεως ἐπιλαθομένης τοῦ δόγματος τῆς ἀκεραιότητος
τῆς Τουρκίας, ὑπερ διεκινδύνευσε τὴν ἑλλ. ἐπανάστασιν, καὶ χρησι-
μεύει ἔκτοτε ὡς Ἀχιλλεῖος πτέρνα. Τὸν τεῦθεν ἄρχεται ἐφαρμοζομένη
ἡ Μεγάλη ἰδέα καὶ ὁ λυσσώδης ἀγὼν τῶν Βουλγάρων πρὸς σφετερι-
σμόν τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης. Τὸ σύνθημα εἶναι ὁ ἐθνικὸς αὐ-

(1) Περὶ τοῦ εἴδους τῆς προστασίας παραπέμπω τὸν ἀναγνώστην εἰς
λίαν διαφωτιστικὸν, ἀλλὰ στερούμενον κρίσεως βιβλίον τοῦ Δημ. Ἀναστα-
σοπούλου: «Πανσλαυσταί, οἱ μεγάλοι ἐχθροὶ τοῦ γένους», Ἀθῆναι 1906, σ.
94, «Λυσσώδης πόλεμος τῶν πανσλαυιστῶν κατὰ τοῦ Οἴκου. Πατριαρχεῖον».
Βλ. καὶ Μελ. Μεταξάκη μητροπ. Κιτίου, «Τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ ἡ Ρωσσία
πολιτικῶς εἰς τοὺς Ἀγ. Τόπους». Ἀθῆναι 1914.

τῶν ὕμνος ἀρχόμενος οὕτως: Ἄρσ, ἄρσ, Τσαρεγράντε νάς! (Ἐμπρός, ἔμπρός, ἡ Κωνσταντινούπολις ἰδική μας). Ὁ πανσλαβισμός, εἶναι δαιμόνιος νοῦς, ἄλλοτε μετεχειρίζετο ὡς τυφλὰ ὄργανα τὰ ἀριστερὰ ὄπλα, τοὺς Μηδενιστάς, ὅπως νῦν τοὺς κομμουνιστάς, πρὸς κατακτήσεις ὑπερσφίους. Αἱ δύο τέως ἀντίθετοι δυνάμεις ἀφομοιοῦνται πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ὑπὸ Βουλγάρων κατακτῆσεως ἑλλην. ἐπαρχιῶν (βλ. Ἀναστασόπουλον ἐν θ' ἀνωτ. 124). Μετριοπαθέστερος ἐφάνη ὁ διάδοχος τοῦ Ἰγνάτιεφ, ὁ Ζηνόβιεφ. «Εἶναι ἡ ἑπαλιξις ἀφ' ἧς πολεμεῖ ἡ Πύλη τὸ Οἶκουμ. Πατριαρχεῖον, εἶναι ὁ μύστης τῆς διὰ τῆς σιγῆς διπλωματικῆς μεθόδου εἰς κάθε κατὰ τοῦ Πατριαρχείου ἐν Μακεδονίᾳ ἔκρηξιν τῆς βουλγαρ. ἐξαρχίας... εἰς κάθε της δολοφονικὸν κατόρθωμα. Εἶναι ὁ ἐφαρμοστὴς τῶν ἀποφάσεων τοῦ Παλαιστεινοῦ θρέμματος τοῦ Οὐσπένσκη καὶ τοῦ Κυρίλλου ἐκείνου, ἧς ὡς διὰ σιδηροῦ κρῖκου ἡ λύσσα ἀπὸ τοῦ Σινᾶ μέχρι τοῦ Ἰορδάνου καὶ μέχρι τῆς Δαμασκοῦ καὶ μέχρι τοῦ Βοσπόρου καὶ μέχρι τοῦ Ἄγ. Ὅρους περιβάλλει ὅλην τὴν ἑλλην. Ἀνατολὴν ἕως διὰ τὴν πνίξην ἀπ' ἄκρου ἕως ἄκρου» (αὐτ.)

Ἄλλ' ἕτερος ἐχθρὸς γηγενῆς πλέον καὶ συμφυῆς, κατοικῶν ἐν τοῖς σπλάγγνοις ἡμῶν δῶρον προσφιλὲς τοῦ Βορρά καὶ τοῦτο πρὸς διηνεκῆ ἐσωτερικὸν ἀγῶνα καὶ παράλυσιν τῆς Ἐκκλησίας εἶναι τὸ αὐτοκέφαλον μὲ τὸ περίφημον καὶ πρωτάκουστον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. ἱστορικὸν συνοδικὸν σύστημα. Δὲν ἀνασύρω τὴν πτυχὴν τῶν συμβαινόντων εἰς τὰς ρωσσοθρέπτους βαλκ. ἐκκλησίας. Δὲν θέλω νὰ ἀναφερθῶ εἰς τὰ ἐσχάτως παρ' ἡμῖν συμβάντα, τὰ ἐξουθενώσαντα τὴν ἑλληνικὴν ἱεραρχίαν καὶ ἐξευτελίσαντα τὴν ἐκκλησίαν εἰς τὰ ὄμματα τοῦ λαοῦ, ἀνοίγω μίαν σελίδα τῆς γείτονος ρουμανικῆς ἐκκλησίας, ἧτις ἐπεδείξατο ἀπροσδόκητον σθένος κατὰ τῶν αὐθαιρεσιῶν τῶν κοσμικῶν, παράδειγμα ἀξιωματικόν. Εἰς τὴν Γερουσίαν τῷ 1893 εἰσήγετο ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας νομοσχέδιον «περὶ μεταρρυθμίσεως τοῦ ὀρθοδόξου κλήρου» ὅπερ ἔτεινεν εἰς τὴν ἐκλαίκευσιν τῆς ἐκκλησίας, ἀλλ' εὔρεν ἀντιμέτωπον τὸν μητροπολίτην Μολδαβίας Ἰωσήφ Νανιέσκον, ὅστις διὰ σθεναρᾶς φωνῆς ἐβροντοφώνησεν ἀξιωματικῶς: «Ἡ ἡμετέρα ὀρθόδοξος ἀνατολικὴ ἐκκλησία δὲν ἐπιδέχεται μεταρρυθμίσεις, διότι αὕτη ἐστὶν ἴδρυμα θεῖον καὶ αἰώνιον ἔχον ὡς βάσιν καὶ θεμέλιον τοὺς ἱεροὺς κανόνας καὶ τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον». (Λόγος ἀπαγγεληθεὶς... ἐν ταῖς συνεδριάσεσι τῆς ρουμ. γερουσίας... μετάφρ. ἐκ τοῦ Ρωμμουνικοῦ, Ἀθήναι 1894, σ. 19) «διοργανώθη διὰ τῶν ἱερῶν κανόνων, οὓς αἱ ἱεραὶ ἐκεῖναι σύνδοι ἐθέσπισαν, αἵτινες ἀπετελοῦντο ἐξ ἁγίων πατέρων συναθροισθέντων ἐκ πάντων τῶν μερῶν τοῦ χριστιαν. κόσμου, ἀπὸ ἀνατολῶν μέχρι δυομῶν, ἀπὸ τοῦ βορρᾶ μέχρι τῆς μεσημβρίας...

Πεπροικισμένοι διὰ πάντος εἶδους ἐπιστήμης, θεολογίας τε καὶ φιλοσοφίας, ἱστορίας τε καὶ ἰατρικῆς, μαθηματικῆς καὶ ἄλλων ἐπιστημῶν... *Ἐγένοντο ὑπὸ ἐμβριθῶν μαθηματικῶν λογισμοῖ περι τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα καὶ ὑπ' ἐκείνων τῶν ἁγίων πατέρων ὠρίσθησαν οἱ περι τοῦ ἡμερολογίου κανόνες, οὓς ἀκολουθεῖ ἡ ἡμετέρα ὀρθόδοξος ἐκκλησία»* σ. 23—4 καὶ ἐπαγόμενος τὰ ἱερὰ κείμενα ἐπιλέγει: *«ἱεροὶ κανόνες ἐκφράζοντες ἀπολύτους ἀληθείας καὶ οὐχὶ σχετικὰς, ἃς εὗρισκομεν καὶ ἐν ταῖς ἐπιστήμαις»*. καὶ καταλήγει: *«Ἡ διοίκησις τοῦ κλήρου ἀνετέθη τοῖς ἐπισκόποις ὑπὸ τῶν ἱερῶν κανόνων νὰ διαχειρίζονται οὗτοι καὶ τὴν ὑλικὴν περιουσίαν τῆς ἐκκλησίας»* σ. 35) καὶ ἡμεῖς ἐν Ἑλλάδι παρεδώκαμεν τὴν περιουσίαν εἰς τὸ κράτος, τὰ πλούσια τοῦ ἁγίου Ὄρους μετόχια καὶ τοὺς ἱερεῖς καὶ μοναχοὺς διὰ νὰ περιφέρωνται ρακένδυτοι!

Καὶ ἐν μὲν τῇ Ρουμανίᾳ ἀντιπροσωπεύεται εἰς τὸ κοινοβούλιον ἡ ἐκκλησία καὶ ἀκούεται ἡ φωνὴ αὐτῆς, παρ' ἡμῖν τὰ πράγματα ἔφθασαν εἰς τὸ μὴ περαιτέρω, ψηφίζονται ὀλέθριοι ἐκκλησιαστικοὶ νόμοι καὶ δημεύονται αἱ μοναστηριακαὶ γαῖαι ἐν ἀγνοίᾳ αὐτῆς (βλ. ὑπόμνημα Εἰρηναίου Σάμου πρὸς τὴν Ἱ. Σύνοδον, Ἀθήνας 1946 καὶ τὰ τελευταῖα τεύχη τῆς «Ἐκκλησίας».

Εἰς τὸ βιβλιᾶριον τοῦτο, μὲ τὸ ὁποῖον ἠσχολήθη ὁ «Προσφυγ-Κόσμος» θὰ ἐπανέλθωμεν ὅσον ἀφορᾷ τὸ Οἰκουμ. Πατριαρχεῖον.

ΜΙΑ ΠΑΡΕΝΘΕΣΙΣ

ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΜΕΛΕΤΙΟΥ ΜΕΤΑΞΑΚΗ

ΕΠΙΒΑΛΛΟΜΕΝΗ ΑΝΤΑΠΑΝΤΗΣΙΣ

Εἰς τὸ προηγούμενον φύλλον πικροχόλως καθάαττεται μου ὁ ἀξιόλογος βουλευτῆς κ. Α. Ἰασονίδης, ἐπὶ «Κατακρεουργίᾳ τῆς ἀληθείας» εἰς τὰ περι Μελετίου, προτάσεων καὶ ρητῶν ἀρχαίων ἡρωτηριασμένον καὶ ἐξηλλοιωμένον. Εἶναι τὸ τοῦ Ἀριστοτέλους πρὸς τὸν διδάσκαλόν του λεγθέν: *«Δνοῖν ὄντοι φίλοι ὄσιον προτιμᾶν τὴν ἀλήθειαν. Φίλος μὲν Πλάτων, φίλος Σωκράτης, ἀλλὰ φιλιότερὴ ἡ ἀλήθεια»*. Ἐπειδὴ δὲ εἰμι εἰς ὑπερβολὴν λάτρης τῆς ἀληθείας, ἥτις εἶναι ἡ ψυχὴ τῆς ἱστορίας, εὐχαρίστως θὰ ἐδεχόμην τὸν ἔλεγχον καὶ δὴ παρὰ κληρικῶφρονος· διότι γλυκύτερα τραύματα φίλων ἢ φιλήματα ἐχθρῶν» ἀλλὰ λυποῦμαι, διότι δὲν ἔχει οὕτως τὸ πρᾶγμα καὶ τὸ καθῆκον μὲ ἀναγκάζει ν' ἀντεπεξέρχωμαι κατὰ πατρός τοῦ ἔθνους συμπολίτου μάλιστα τοῦ ἁγίου πατρός τοῦ Ἀθανασίου τοῦ Λαυριώτου. Γλυκειᾶν ἀνάμνησιν θὰ διασώζωσι πάντοτε οἱ Λαυριῶται διὰ

τὸν συγγενητικὸν λόγον τοῦ κ. Ἰασονίδου, ὃν ἐξεφώνησε τῷ 1925 ὡς προσκυνήτης ἔλθων εἰς Λαύραν. Κατὰ πόσῃν δὲ ἐγὼ λαμβάνω ὑπ' ὄψιν «πρόσωπον ἀνθρώπου» προκειμένου νὰ εἶπω ἀληθείας γνωρίζει τοῦτο, εἶπερ τις καὶ ἄλλος ὁ κ. Ἰασενίδης. Ἦκουσε τὸν «Ἱστορικὸν λόγον» μου ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Βατοπεδίου τῷ 1931, ὅστις ἠνάγκασε τὸν συγχωρημένον Βενιζέλον νὰ τιναχθῆ ἀπὸ τὴν θέσιν του καὶ νὰ λύσῃ τὸν δεσμὸν τῆς γλώσσης. Δὲν ἔβλεπον τότε ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ τὸν Βενιζέλον, παρὰ τῶν ὀπαδῶν τοῦ ὁποίου ἐσύρθη ἐπὶ 2 ἔτη εἰς τὰς φυλακὰς ἰὸς βασιλόφρων καὶ προγονόπληκτος, ἔβλεπον τὸν ἐπίσημον κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος, ἔλθόντα εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος νὰ στερεώσῃ τὸ κλονιζόμενον ἔδαφος, ἔβλεπον τὸν διάδοχον τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων—ἢ ἀπάντησίς του ἀπέδειξεν, ὅτι εἶχε τὴν ἐπίγνωσιν ταύτην—καὶ ὄντως τὸ προσκύνημά του τοῦτο τὸ ἠυλόγησεν. Ὁ Θεός, εἶχεν ὡραία ἀποτελέσματα διὰ τὸν Ἄθω. Δι' ἐμὲ ὅμως εἶχεν οὐχὶ καλὰ ἐπακόλουθα ὁ λόγος μου—ἐγενόμην ὁ στόχος τῶν ὀρθοδόξων βασιλοφρόνων, οἵτινες χυδαιότατα μὲ ἐξύβρισαν. Τὸ ἀπέδωκα εἰς πῶρῳσιν. Ἐπρεπε τοῦλάχιστον νὰ λάβωσιν ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἤμην ὁ μόνος Ἕλληνας, ὅστις ἠλεγξα κατὰ πρόσωπον τὸν πολιτικὸν ἄνδρα, ὅστις κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν θυσιάζων τὰ πάντα εἰς τὸν βωμὸν τῆς Ἑλληνοτουρκικῆς φιλίας ἀπεκήρυττε τὴν «μεγάλην ἰδέαν» ὡς προγονοπληξίαν. Ἄλλ' ἄς σταματήσω ἐδῶ, ἀρκούσι ταῦτα ὡς προοίμιον. Καὶ τώρα ἴδωμεν τίς ὁ κακοποιῶν τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν. Καὶ πρῶτον περὶ τῆς ὑψώσεως τῆς σημαίας. Ὁμολογῶ, ὅτι γράφων περὶ καταρρέυσεως τοῦ Οἴκουμ. Θρόνου, ἤθελον νὰ τονίσω, ὅτι ἐν τῶν σφαλμάτων ἦτο καὶ ἡ σημαία, ἀδιάφορον ποῖος ἵψωσεν αὐτήν. Βεβαίως ἡμεῖς οἱ εὐρισκόμενοι ἐδῶ εἰς Ἀθήνας αὐτὸ ἠκούσαμεν ἀφοῦ τὸ τραγικὸν δράμα ἐτελείωσεν ὑπεύθυνον εἰς πάντα ἐθεώρουν τὸν δυστυχεῖν Μεταξάκη. Ἐγὼ ἤκουσα τοῦτο παρὰ τοῦ Μεγ. πρωτοσυγγέλλου Παντελεήμονος Χρυσόχοῦ Λαυριώτου, ὅστις ἦτο τὸ «ἄλτερ ἔγκο» τοῦ πατρῴου ἀρχου. Πρέπει δὲ νὰ γνωρίζῃ ὁ ἐπικριτὴς μου, ὅτι ἡ ἱστορία τοῦ δράματος ἐκείνου σώζεται μόνον εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ καὶ εἰς τὰς ἐμπαθεῖς ἀφηγήσεις τῶν ἐφημερίδων. Λοιπὸν διατί δὲν ἐφρόντιζεν ὁ κ. Ἰασονίδης νὰ συγγράψῃ διὰ νὰ μάθωμεν τὴν πραγματικὴν ἀλήθειαν; Τίς πταίει; Ἡ «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» τῶν Πατριαρχείων, ἥτις μόνη θὰ ἠδύνατο νὰ μᾶς διαφωτίσῃ, ἐφριμώθη τότε ὑπὸ τῆς λογοκρισίας, καὶ δὲν ἐπέτρεψεν εἰς τὸν νέον Πατριάρχην, εἰμὴ ἐπ' ὀλίγον νὰ πανηγυρίσῃ τὸν θρίαμβον τῶν συμμαχικῶν ὀπλων. Δύνασθε νὰ με διαψεύσητε, κ. Ἰασονίδη, ὅτι δὲν ἐξηκολούθει ὁ πανηγυρισμὸς, καὶ ὅτι οἱ Ἕλληνες ὅλοι ἠγούμενου τοῦ Πατριάρχου ἐνεδύθησαν σάκκον καὶ ἔρριψαν τέφραν εἰς τὰς κεφαλὰς αὐτῶν; Τότε πῶς ἐξηγεῖται ἡ παρου-

σία τῶν ἀμυντιῶν εἰς τὰ Πατριαρχεῖα κατὰ τὴν πατριαρχικὴν ἐκλογὴν καὶ οἱ ἄλλοι ἐξ ὀφρενισμοῦ τοῦ ἑλλ. στοιχείου; Κ' ἀφοῦ δὲν εἶχε κλείσει ἡ εἰρήνη, τίς θὰ ἠδύνατο νὰ ἐμποδίσῃ τὰς διαδηλώσεις; Ἐπὶ δὲν πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τῆς δράσεως τοῦ παναγιωτάτου, φίλου τοῦ κ. Ἰασονίδη, πρόκειται περὶ τῆς ὑψώσεως τῆς σημαίας, ἣτις κατεβίβασε τὸ γόητρον τοῦ Φαναρίου, ὑψώθη ἢ δὲν ὑψώθη;

Μάλιστα ὑψώθη! Ἐξοχότατον, ἀν τοῦτο ἐγένετο κατὰ τὴν ἀνακομὴν. Ἰδοὺ τὴν ἀναγινώσκω εἰς τὸ εἰρημένον ἐπίσημον ὄργανον τῶν Πατριαρχείων (ἔτος ΛΗ', 27 Ὀκτ. 1918, σ. 160).

«Προκειμένον περὶ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει διαδηλώσεων ἢ Α. Σεβασμιότης (ὁ τοποτηρητὴς Δωρόθεος) ἐδήλωσεν (εἰς τὸν συντάκτην τῆς «Τασφιρ Ἐφκιάρ») ὅτι κατ' ἀρχὴν δὲν ἔλαβον χώραν ἐπρόκειτο δὲ περὶ ἀπλοῦ σημαιοστολισμοῦ, εἰς ὃν προέβησαν ὡς ἀπλοὶ πολῖται οἱ ἐνδιαφερόμενοι ἐπὶ τῇ λήξει τῶν δεινῶν τοῦ πολέμου».

Ἐσημαιοστολίσθη ἡ Πόλις δι' ἑλληνικῶν βεβαίως σημαίων, ἐσημαιοστολίσθησαν καὶ τὰ κάτω Πατριαρχεῖα, ὡς ἔχω ἀκούσει ἀπὸ στόματος αὐθεντικοῦ μάρτυρος, παρόντος ἐνταῦθα ἀνωτέρου ὑπαλλήλου εἰς τὰ Πατριαρχεῖα, ἐπάνω δὲ ὁ Μ. Πρωτοσύγκελλος Ἀθηναγόρας ὑψωσε βυζαντινὴν σημαίαν. Ἐπιβεβαίωσις τοῦ κ. Χατζοπούλου Α' γραμματέως τοῦ Ε. Μ. Συμβουλίου.

Ἐγραψα καὶ ἐπιμένω ὅτι ὁ Πατριάρχης Μελέτιος ἐξελέγη διὰ τῆς τρομοκρατίας τῶν Ἀμυντιῶν ὁ κ. Ἰασονίδης ἀρνεῖται, διότι καὶ αὐτὸς ἴτο μέλος τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Ἐθν. Ἀμύνης. Τοῦτο μὲ ἱκανοποιεῖ, διότι μαρτυρεῖ μεταμέλειαν. «Ἐξελέγη, γράφει, συμφώνως πρὸς τοὺς Ἐθν. Κανονισμούς». Δυστυχῆς ἀλήθεια πῶς λακπατεῖσαι! Ἐρωτῶ πόσοι ἐκ τῶν μητροπολιτῶν τοῦ πατρ. κλίματος παρευρέθησαν τότε ἐν Κ)πόλει ἢ ἀπέστειλαν τὰ ψηφοδέλτια; 18 μόνον καὶ τούτων πολλοὶ ἐκλήθησαν ἔπειτα ἐναντίον τῶν Κανονισμῶν. Ἐκ τῶν ἀποτελούντων τὴν Σύνοδον, 8 παρητήθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ νῦν ἐπιζῶν ἐνταῦθα μητροπολίτης Τραπεζοῦντος κ. Χρῦσανθος. Οἱ ἄλλοι μητροπολίται τί ἔπραξαν; Συνῆλθον πρὸ τῆς ἐκλογῆς περὶ τοὺς 50 ἐν Ἀδριανουπόλει καὶ ἐζήτησαν νὰ ἐμποδίσωσιν αὐτήν, διότι ἡ ἀνοδος τοῦ Μελετίου ἐπὶ τοῦ Θρόνου ἐσήμαινε κίνδυνον διὰ τὸν πατριαρχικὸν θεσμόν. Δὲν εἰσηκούσθησαν. Συνῆλθον ἔπειτα ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ διεμαρτυρήθησαν ἐντόνως διὰ τὴν παράνομον ἐκλογὴν καὶ τὴν τελείαν ἀνατροπὴν τῶν «Ἐθν. κανονισμῶν». Ἀπήτησαν νὰ παραιτηθῇ ἀμέσως ὁ νέος Πατριάρχης. Δυστυχῶς δὲν εἰσηκούσθησαν. Ὁ Μελέτιος ἀπήντα τότε ἀγερώχως δι' ἀκατανομάστων λιβέλλων κατὰ τῆς συνελθούσης Ἱεραρχίας διὰ τῶν ἐγκαθητόντων του. «Τὰ ἐν Φαναρίῳ λοιπὸν πορασκήνια ἦτοι ὁ κύκλος ἐκεῖνος τῶν συγγενῶν καὶ φίλων, τὸν ὁποῖον σχηματίζουσιν περὶ ἑαυτοὺς οἱ ἐκάστοτε ἐν τῇ Ἱ. Συνόδῳ παρεδρεύοντες μητροπολίται καὶ ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ ἄρ-

δυνας και εὐτραφεῖς θηλυκοὺς (σίκ) ὑπαλλήλους, ἀνεπιούς και ἀνεπιάς, θεί-
ας ζωτοχήρας και εὐπαρύφους γεροντοκόρας, εἰναι ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα με-
γάλως συμβάλλουσιν εἰς τὴν κπευθουσιν τῶν σκέψεων και ἐνεργειῶν
τῶν ἱσρχῶν μπς, δεσμευομένων ἐκάστοτε δι' ἠθικῶν και ὑλικῶν ἀρρη-
κτων δεσμῶν πρὸς τὸν περι αὐτοὺς κύκλον....» («Τὰ ἀπόκρυφα τοῦ Φανα-
ρίου και πραγματικὰ αἷτια τῆς διαστάσεως τῶν ἀποσυνόδων», ἐν Θ)νίκη
Μαῖος 1922, σ. 8).

Οὕτω χαρακτηρίζεται ὅλη ἡ ἱεραρχία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου,
Αἰδῶς Ἀργεῖοι! ὑπὸ τοῦ ἀναλαβόντος τότε νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν θέσιν
«τοῦ εὐκλεῶς πατριαρχοῦντος Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. Μελετιίου»,
ὅτι ἡ «ἐκλογή εἶναι κανονικὴ και συμφωνοτάτη πρὸς τὸ ἐκκλησ. κα-
θεστῶς (!)» σ. 3.

Καὶ ὅμως οὐδέποτε οἱ ἐν Ἀθήναις ἐξεστόμισαν τοιαύτας βωμο-
λοχίας, κατὰ τοῦ Μεταξάκη, καίτοι διὰ τὰς εἰσαχθείσας ἐνταῦθα και-
νοτομίας και μεταρρυθμίσεις εἶχεν ἐξεγείρει εἰς ἀπίστευτον βαθμὸν
τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ ἑλλ. λαοῦ. Δὲν νομίζει ὁ ἀναγνώστης ὅτι ἡ τε-
λευταία φράσις τοῦ ἐπικριτοῦ μου, παρουσιάζει αὐτὸν συνδοσιπύρον
τοῦ λιβελλογράφου; ὁφοῦ μάλιστα μᾶς παραβάλλει πρὸς ὄλιμην τετα-
ριγευμένων ἰχθύων (ἀλλ' ὁ πατήρ τῆς παρομοιώσεως ταύτης εἶναι
γνωστὸς ὡς καλογερομάχος). Μεταξὺ ὅμως τῶν ὑθλων τοῦ φυλλαδίου
εὐρίσκομεν και ἀληθείας τινὰς χρησίμους πρὸς ἐπικύρωσιν τῶν εἰρημέ-
νων μοι: «Οἱ ἐπτὰ συνοδικοὶ μητροπολίται ἦτοι ὁ τέως Κυζίκου και
τῶν Προύσης κ. Κωνσταντῖνος (διάδοχος τοῦ Μεταξάκη), Πισσιδεῖας κ.
Γεράσιμος, Αἴνου κ. Ἰωακείμ, Σηλυβρίας κ. Εὐγένιος, Βιζύης κ. Ἀνδι-
μος, Τυρολόης κ. Χρυσόστομος και Δαρδανελλίων κ. Εἰρηναῖος (ὁ νῦν Σά-
μου), ἔχοντες συμπράκτορας τὸν παρεπιδημοῦντα δοκησίσοφον τέως Τρα-
πεζοῦντος και τῶν Μαρωεῖας κ. Χρῦσανθον και τινὰς ἄλλους, ἐπλανήθη-
σαν μεγάλως ἐν τῇ ἐκτιμῆσει τοῦ χαρακτηῆρος και τοῦ σθένους τῶν τὴν
μειοψηφίαν ἐν τῇ συνόδῳ ἀποτελούντων συναδέλφων των και ἐν τῇ τάσει
των πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ὑπὸ τῆς ἑλλ. κυβερνήσεως τῶν πατριδοκαπήλων
παλαιοκομματικῶν πάση θυσίᾳ ἐπιζητουμένης ἀναβολῆς τῆς ἐκλογῆς, ἐνό-
μισαν ὅτι διὰ τῆς κωλυσιεργίας θὰ ἐξαναγκάσουν τὴν πλειοψηφίαν τῶν δύο
σωμάτων νὰ ὑποκύψῃ». σ. 15.

Ἀλλὰ διὰ τοὺς ἀμννίτας τότε τὰ πάντα ἦσαν εὐκόλα. Ἀφοῦ συ-
νεπλήρωσαν ἐκ τῶν παρεπιδημούντων τὴν σύνεδρον, διέλυσαν τὰ δύο
σώματα ὡς μὴ ἀποτελοῦντα ἀπαρτίαν χρησίμην αὐτοῖς και ἔκαμαν ἄλ-
λα τὰ πάντα παρεβιάσθησαν χάριν τοῦ μεγαλοπράγμονος Μεταξάκη,
ὄν ἔφερον ὡς ἄλλον Μωϋσῆν ἐκ τοῦ Ὄρους Σινᾶ νὰ σώσῃ τὴν κιβω-
τὸν τῆς Ἐκκλησίας.

Ἀφοῦ ὁ κ. Ἰασονίδης ἦτο τότε παρὼν και ἐν μέσῳ τῶν πραγ-
μάτων ἐκλεγείς μάλιστα και ἀντιπρόσωπος εἰς τὴν ἐκλογικὴν συνέ-
λευσιν τῆς συντεχνίας τῶν καπήλων τῆς Κ)πόλεως, διότι οἱ συμπα-
τριῶται του Τραπεζοῦντιοι ἀπεχώρησαν ὡς διάφωνήσαντες, δὲν ἔπρε-

πε νὰ εἶπη ἱστορικὰς ἀναληθείας, ὅτι ὅτε ἦλθεν ἐπὶ τοῦ Θρόνου ὁ Μελέτιος «μυριάδες προσφύγων κατέκλυζον ἤδη τὰ παρῳαία τῆς Μ. Ἀσίας». Πῶς τοῦτο; Τὸν Νοέμβριον τοῦ 1921 εἶχε σπάσει τὸ μέτωπον; Δὲν εἶναι αὐτὴ «κατακροεούργησις τῆς ἀληθείας»; Ἐγραψα ὅτι ὑπέσχετο πολλὰ εἰς τοὺς Ἑλληνας ὁ μακ. Μελέτιος Μεταξάκης διὰ νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὸν Θρόνον. Εἶχε δὲ ὄντως ὁ μακαρότης ὀργανωτικὸν πνεῦμα καὶ ἦτο εἰς ἄκρον δραστήριος καὶ μεγαλεπήβολος, ἐνήμερος ὡς οὐδεὶς ἄλλος τῶν διοικητικῶν ἀναγκῶν τῆς ἐκκλησίας καὶ ὑπέρομαχος τῆς αὐτοτελείας αὐτῆς, ἀλλὰ ἐστερεῖτο πρακτικοῦ, ἦτο ὀρητικὸς, ἐπιπόλαιος καὶ φαντασιόπληκτος. Ἀλλὰ τί ἠδύνατο νὰ πράξῃ ἀφοῦ ὡς ὡς ἔλεγεν, διερχόμενος ἐκ Λονδίνου, ἤκουσε παρὰ τοῦ Λούδ Τζώρτζ, ὅτι ἐπίκεινται δεινὰ διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἄρα ἐδημοκόπει—ὁ θεὸς νὰ τὸν συγχωρήσῃ.—Τὸ πρῶτον ἔργον τοῦ ἀνεληθόντος εἰς τὸν θρόνον, ἦτο νὰ ἐπικοινωνήσῃ μετὰ τῶν τουρκ. ἀρχῶν, ὅπερ δὲν τὸ ἐπέτυχεν: Ἐπειτα ἐλθὼν εἰς ἐπαφὴν μετὰ στρατηγοῦ, δραπετεύσαντος ἐκ τοῦ μετώπου, κατέστρωον σχέδια, ἵνα φέρωσιν ἀντιπερισπασμὸν εἰς τὴν μαχομένην Ἑλλάδα καὶ ἐβυσοδόμουν ἔκρηξιν χωριστικοῦ κινήματος—ὅπως οἱ κουκουέδες σήμερον—νὰ συστήσωσι κράτος Μικρασιατικὸν, καίτοι εἶχον ἴδει τὴν προκοπὴν τοῦ κράτους τοῦ Πόντου. Ταῦτα δὲ ἐνῶ ὁ στρατὸς ἐμάχετο εἰς τὰ βάθη Μ. τῆς Ἀσίας ἀπεγνωσμένως.

Ὅτι δὲ δὲν εἶναι μῦθος τὸ «χωριστικὸν κίνημα», ὑπενθυμίζω εἰς τὸν ἐπικριτὴν τὴν ταυτόχρονον προκήρυξιν τοῦ τότε πρωτοπόρου τῶν Ἀμυνιτῶν Γ. Κονδύλη, δημοσιευθεῖσαν ἐν τῇ «Πατρίδι» τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἦμην τότε ὅπως καὶ καθ' ὅλους τοὺς περιπετειώδεις ἐκείνους χρόνους ἐνταῦθα καθηγητὴς τῶν ἐλληνικῶν τοῦ Γ' Γυμνασίου, καὶ ἐπιβεβαιοῦμαι τὴν κατάπληξιν τοῦ λαοῦ, ὅτε ἀνέγνω εἰς τὰς ἐφημερίδας τὴν ἀναδημοσίευσιν τῆς προκηρύξεως, ἵν' ἐπιτραπήτω μοι νὰ εἶπω, μόνον Τυρκοὶ θὰ ἠδύναντο νὰ ἀπενθύνωσι πρὸς Ἑλληνας. Πίσση θυσία ἐπέδωκον τὴν ἀποσύνθεσιν τοῦ μικρασιατικοῦ μετώπου διὰ νὰ διώξωσι τὸν Κωνσταντινόν. Τοιαῦτα ἐντυπα ἐτυπώοντο καὶ εἰς τὸ μέτωπον, ἵνα δηλητηριάσωσι τὸν στρατὸν, καὶ ὅταν ὑπεδεικνύομεν ταῦτα εἰς τὸν δύσμοιρον πρωθυπουργὸν τῆς καταστροφῆς ἀπῆντα χριστιανικώτατα: «ἐγὼ δὲν ἦλθον νὰ εὐρύνω, ἀλλὰ νὰ γεφυρώσω τὸ χάσμα» καὶ ἤκουεν: «θὰ γεφυρώσητε, κ. Πρόεδρε, τὸ χάσμα, ἀλλὰ θὰ περάσουν ἐκεῖνοι ἀπὸ πάνω καὶ ὑμεῖς ἀπὸ κάτω!» Ὅπερ κρίμασιν οἷς εἶδεν ὁ Κύριος ἐπηλήθευσεν. Αὐτὸ πῶς νὰ χαρακτηρισθῇ κ. Ἰασνοῖδη; Ἀλλ' ἄς μὴ ἀνακινῶμεν τὸν ἀνάγυρον καὶ ἄς μὴ διαταράττωμεν τὸν ὕπνον τοῦ δικαίου. Ἀρκοῦσι ταῦτα νὰ ἀποδείξωμεν ὅτι δὲν ἐρίπτομεν τὸν λίθον τοῦ λιβέλλου». Ἀλλ' ἐγκαλοῦμαι καὶ ὡς παλαιοημερολογίτης. Ἀλλ' εἶθε νὰ μὴ ἤκουεν ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1923,

ὄτε ἐπεχείρησε νὰ διασπάσῃ τὴν ὀρθοδοξὸν ἐκκλησίαν καὶ μύρια κακὰ νὰ δημιουργήσῃ εἰς τὸ ἔθνος. Χαίρω, διότι ἐκράτησα τὸ "Ἅγιον" Ὁρος, ὅπου ἀνεκλήθη τῷ 1924 διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου, εἰς τὰς κανονικὰς μετὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου σχέσεις. Πόσον δὲ ἠγωνίσθη εἰς τοῦτο γνωρίζει ὅλος ὁ κόσμος ἐπὶ δεκαετίαν ὅλην διὰ νὰ ἀποσοβῆσιν τοὺς κυκλοῦντας τὸν ἱερόν ἐκεῖνον τόσον μυριολέκτους κινδύνους. Ὅλίγοι δραπέται ἁγιορεῖται περιφέρονται ἔξω καὶ ταράσσουσι τὸ πᾶν· τί θὰ ἐγίνετο, ἂν ὅλοι ἦσαν τοιοῦτοι ἀπειθεῖς εἰς τὸν Πατριάρχην καὶ ἐρρίπτοντο εἰς τὸν ἀγῶνα; Ἐὰν καὶ ἡ ἱστορία σιωπήσῃ διὰ τὸ ζήτημα τοῦ Ἡμερολογίου, τίς ὁ ἀρμόδιος νὰ λαλήσῃ; Ἡ πληγὴ αὐτὴ δυστυχῶς χαίνει καὶ δεῖται ταχίστης ἐπουλώσεως, οὐδεὶς δὲ ὁ θεράπων.

«Ἰκανὰ γὰρ τὰ κατ' ἄγνοιαν γινόμενα τοῖς γράφουσιν, ἃ διαφυγεῖν ἀνθρώπων δυσχερές, ἐὰν δὲ κατὰ προαίρεσιν ψευδογραφῶμεν ἢ πικρίδος ἢ ἐνεκεν ἢ φίλων ἢ χάριτος, τί διοίσωμεν τῶν ἀπὸ τούτου τὸν βίον ποριζομένων; Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖνοι τῷ λυσιτελεῖ μετροῦντες, ὀδύνη μους ποιῶσι τὰς ἐκυτῶν συντάξεις, εὖτως εἰ πολιτικῶ τῷ μισεῖν ἢ τῷ φιλεῖν ἐλκόμενοι πολλάκις εἰς τὸ αὐτὸ τέλος ἐμπίπτουσι τοῖς προειρημένοις». Πολύβιος ΧVI, 14, 7—9.

Ψυχικὸν 1. Σεπτ. καὶ ἀρχὴ τοῦ ἐκκλησ. ἐνιαυτοῦ.

Μετὰ τὰ προοιμιακὰ ταῦτα καὶ ἐκ τῶν περιστάσεων δεδομένα εἰσερχόμεθα εἰς τὸ κύριον μέρος τῆς Εἰσαγωγῆς.

ΚΕΦ. Α'. ΤΟ ΑΥΤΟΚΕΦΑΛΟΝ ΚΑΙ Η ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

1. Ἀληθὴς ἐννοία τοῦ ἐνιαίου τῆς Ἐκκλησίας καὶ σπουδαιότης αὐτῆς.

Αὐτοκέφαλον καὶ αὐτοτέλεια, φαινόμενον ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἀνατολ. Ἐκκλησίᾳ τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν χρόνων, ἀντίκειται εἰς τὸ πνεῦμα καὶ εἰς τὴν οὐσίαν τῶν κανόνων αὐτῆς, εἶναι ἀνατροπὴ θεμελιώδους, δόγματος, περιλαμβανομένου ἐν αὐτῷ τῷ Συμβόλῳ τῆς Πίστεως, ὅπερ καθ' ἑκάστην ἀκούομεν καὶ πιστεύομεν: «Εἰς μίαν ἁγίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν». Κατὰ μίαν, τὴν γραμματικὴν ἐκδοχὴν, τὸ καθολικὸς=οἰκουμενικός, ὅρα αἱ αὐτοκέφαλοι ἐκκλησίαι εἶναι ἀρνήσεις καὶ ἀναίρεσις τῆς οἰκουμενικότητος τοῦ Πατριάρχου. Ὁ ἱερεὺς φωνάζει ἐν τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ «τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως», ὅπερ δὲν ἀρκεῖ, ὡς λέγουσιν οἱ ἀκέφαλοι, ὅτι πνευματικὴ ἐνότης μόνον χρειάζεται; ἀλλ' ἐπάγεται «καὶ τὴν κοινωνίαν τοῦ Ἁγίου πνεύματος παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτησώμεθα». Εἶναι ὁ διὰ τῆς θείας χάριτος ἀποτελεσθεῖς σύνδεσμος τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, ἥτις συγκροτεῖ τὸν διάκυσμον αὐτῆς, τὴν χριστοπολιτείαν. Ὁ χωρισμὸς καὶ

ἡ ἀποσκήρτισις κατέστησε τὰς ἐκκλησίας ἦττον μὲν χριστιανικὰς μᾶλλον δὲ πολιτικὰ καὶ ἔθνικα σωματεῖα· τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ ἀπεροφήθη ὑπὸ τοῦ κρατικοῦ καὶ κοσμικοῦ πνεύματος, δι' ὃ ὁ σύνδεσμος τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης, ὅστις ἦν ὡνε τὰ ἔθνη ἀπὸ τῆς ἀποσπάσεως ἀπὸ τοῦ Πατριαρχείου, ἐξέλιπεν. Ἐφεξῆς οἱ καρποὶ, ἀντεγκλήσεις, διηνεκεῖς ἔριδες καὶ μάχαι, σχίσματα καὶ μυρία κακά. Δὲν βασιλεύει ἐν ἡμῖν πλέον ὁ Χριστός, ἀλλ' οἱ κοσμοκράτορες τοῦ αἰῶνος τούτου. «Μία ἔθνικὴ ἐκκλησία, ὅταν δὲν θελήσῃ νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὴν ἀπολυταρχίαν τοῦ κράτους· νὰ παύσῃ νὰ εἶναι ἐκκλησία, εἰμὴ τμήμα τῆς πολιτικῆς διοικήσεως, ὀφείλει νὰ ἔχῃ πραγματικὸν στήριγμα ἐκτὸς τοῦ κράτους καὶ τοῦ ἔθνους, προσκεκολλημένη εἰς τὸ ἔθνος καὶ τὸ κράτος διὰ δεσμῶν φυσικῶν καὶ ἱστορικῶν, ὀφείλει ταύτοχρόνως νὰ ἀνήκῃ ὑπὸ τὴν ἰδιότητά της ὡς ἐκκλησία εἰς κύκλον εὐρύτερον μετὰ κέντρου ἀνεξαρτήτου καὶ ὀργανώσεως παγκοσμίου, οὗ ἡ τοπικὴ ἐκκλησία θὰ πρέπη νὰ εἶναι ἐπὶ ἕρους ὄργανον». Ταῦτα γράφει ὁ μέγιστος τῶν Ρώσων φιλοσόφων Σκολόβιεφ ἐν τῷ ἔργῳ του «Λὰ Ρουσι εἰς τὴν ἐκκλιζ οὐνιβερσέλλ», δευτ. ἔκδ. 1906, σ. 70. Τὸ χωρίον τοῦτο ἀναφέρει Γερμανὸς φιλόσοφος προτεστάντης ὁ Φρ. Φόρστερ ἐν «Ἐκκλιζ οὐνιβερσέλλ» τρίτῃ ἔκδ. σ. 111. Οἱ Γερμανοὶ πρὸ τοῦ παγκοσμίου πολέμου, ἀποφασίσαντες νὰ ὀργανώσωσι τὴν κατακερματισμένην αὐτῶν προτεστ. ἐκκλησίαν ἀντέγραψαν τὸ σύστημα τῆς Ἐκκλησίας ἰδρύσαντες ἑνώσεις καὶ θέσαντες ἐπὶ κεφαλῆς ἀρχιεπίσκοπον ὡς ἀπόλυτον μονάρχην. Ἕλληνας θεολόγος ἀποσταλεὶς δαπάναις τοῦ Ἐκκλησ. Ταμείου (ΟΔΕΠ) τῷ 1934—1937 νὰ σπουδάσῃ τὴν ἐκκλησ. ταύτην κίνησιν ἔγραψεν ἀταλαιπώρως, ὅτι «ἡ ἐπιβολὴ τῆς ἐνότητος ἐν τῇ προτεστάντικῃ ἐκκλησίᾳ (τῶν 28 ἐκκλησιῶν τῶν χωρῶν Λανδεκίρχεν εἰς μίαν)... ἀποτελεῖ πληγὴν κατὰ τῆς ἰδέας τῆς ἐλευθέρως ἐκκλησίας ἐν ἐλευθέρῳ κράτει, ὡς ταύτην ὑποστηρίζει ἡ γνησίως λουθηρανικὴ θεωρία». Καὶ κατωτ. «Ἡ νέα κατάστασις τῆς γερμ. εὐαγγελ. ἐκκλησίας δὲν δύναται ν' ἀποτελέσῃ παράδειγμα δι' ἡμᾶς, ὡς τινες ἐσφαλμένως ὑπεστήριξαν, ἀλλὰ καὶ δι' οὐδεμίαν ἄλλην ἐκκλησίαν, διότι ἡ ἐξωτερικὴ ἐνότης ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ καθολ. ἐκκλησίᾳ δέον ν' ἀποτελῇ ἔμφανισιν τῆς ἐσωτερικῆς». (Ὅστε δὲν ὑφίσταται ἐσωτερικὴ ἐνότης παρ' ἡμῖν). Διὰ τὴν διαφώτισιν ταύτην οὗτος ἔλαβεν ὡς ἀμοιβὴν καθηγεσίαν (Γ. Ι. Κονιδάρη, «Ἡ ἔθνικιστικὴ Γερμανία ἐκκλησιαστικῶς», Ἀθήναι 1934—37 σ. 65 καὶ 133). Ἄλλ' ὁ πατριαρχ. ἔξαρχος, ὁ σεβ. Θυατείρων κ. Γερμανὸς εἰς τὴν ὑποβληθεῖσαν ἐπίσημον ἔκθεσιν γράφει τὰ ἀντίθετα: «ἡ νέα ὀργάνωσις τῆς εὐαγγ. ἐκκλησίας χωρεῖ ἀπηλλαγμένη ἀπὸ πάσης

πολιτικῆς κηδεμονίας κράτους καὶ κομμάτων κατ' ἴδιαν αὐτῆς κρίσιν καὶ ἀπόφασιν καὶ ὅπως τὸ κράτος μὴ ἀπαιτήσῃ τι παρ' αὐτῆς, ὅπερ δὲν ἤθελεν ἀπαιτήσῃ ἐξ ἴσου καὶ παρὰ τῆς Ρωμᾶϊκῆς Ἐκκλησίας». «Ἐλευθέρᾳ ὄρα ἐκκλησία ἐν ἐλευθέρῳ κράτει», ἰδοὺ ἡ ἀρχὴ τὴν ὁποίαν ἐξ ἀρχῆς ὑπερήσπισε τὸ κρατοῦν ἐκκλησι. κόμμα τῶν Γερμανῶν, ἔχον εἰς τοῦτο σύμφωνον καὶ τὸ ἀνταγωνιζόμενον πρὸς αὐτὸ κόμμα «Εὐαγγέλιον καὶ Ἐκκλησία». Καὶ πράγματι ὁ μετὰ προσοχῆς μελετῶν τὸ νέον σύνταγμα (1922) τῆς Γ' Εὐαγγελικῆς Ἐκκλησίας εὐκόλως πείθεται, ὅτι *ἐν οὐδενὶ τῶν ἀρθρῶν αὐτοῦ προδίδεται ὑποταγὴ τῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ τὴν Πολιτείαν, ἀλλ' ὅτι διὰ τοῦ συνόλου αὐτῶν διήκει ἡ ἰδέα τῆς ἐκκλησίας ὡς σώματος αὐτοτελοῦς, τὴν ἐξουσίαν ἀντλοῦντος ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίου μόνον καὶ τῶν ὁμολογιῶν τῆς μεταρρυθμίσεως οὐχὶ δὲ ὑπὸ οἰωνοῦ πολεμικῶν ἀρχῶν*. (Ἀνατυπ. ἐκ τοῦ Πανταίνου Ἀλεξανδρείας, 1933, σ. 15—16). Πιστοποιῶν δὲ ὁ ἅγιος Θυατείρων, ὅτι τὸ σύνταγμα τοῦτο πλησιάζει πρὸς τὴν ὁρθόδοξον ἐκκλησίαν, ἣς ἀντέγραψε τὸ διοικητικὸν σύστημα καὶ τὴν ὁργάνωσιν γράφει: Παρὰ τὸ χωρίζον Ὁρθοδόξους καὶ Προτεστάντας χάσμα . . . δὲν δυνάμεθα ἢ εἰλικρινῶς νὰ χαιρετίσωμεν τὴν νέαν στροφὴν, ἣτις ἐσημειώθη ἐν τῇ διοικήσει τῆς Γερμ. Εὐαγγ. Ἐκκλησίας διὰ τοῦ ἐγκυθιδρυθέντος συγκεντρωτικοῦ συστήματος» σ. 20. Τὰ αὐτὰ περίπου ὑπεστήριξε καὶ ὁ καθηγητῆς κ. Παν. Μπρατσιώτης ἐν εἰδ. πραγματείᾳ. Εἶναι τὸ πρῶτον ἀξιοπρόσεκτον, διότι οἱ Γερμανοί, διὰ τῶν περισπουδάστων μελετῶν ἐπὶ τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας, ἀπεδέξαντο ὡς ἔγκριτον σύστημα καὶ ἀρχέγονον τὸ συγκεντρωτικόν, ἦτοι αὐτό, ὅπερ ἐπεκράτει καὶ παρ' ἡμῶν ἄλλοτε.

Ἄλλ' ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ θέμα, καὶ ἡ παρέκβασις, ἣν ἀπεδείξωμεν, ὅτι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἡ ὀπισθοδρομῆσις καὶ ἡ ἐπάνοδος εἰς τὰ ἀρχαῖα καθεστῶτα αὐτὸ εἶναι πρόβλημα. Βαθῶς γνώστης τοῦ κανονικοῦ δικαίου τῆς Ἐκκλησίας, ὁ ἀείμνηστος Ι. Εὐταξίας, ὃν ἡ πολιτεία ἀπέσπασεν πρόωρος ἀπὸ τῆς καθηγεσίας, ὁ περισπούδαστον τόμον γράφας (τόμος Α' Κανονικὸν δίκαιον). «Περὶ ἱερατικῆς ἐξουσίας», ὅστις ἐγένετο τόσον ἀνδραγαθὸς ὑπὸ τῶν ξένων (δὲν ὑπάρχει ἐν Ἑλλάδι. 40 ἔτη περιφέρομαι εἰς τα παλαιὰ βιβλιοπωλεῖα, ἐν ἀντίτυπον μόνον ἔχω συναντήσει), ὅσον εἶναι ἄγνωστος παρ' ἡμῶν, γράφει περὶ τοῦ ἐνιαίου τῆς ἐκκλησίας: «Ἡ ἐκκλησία ἡ ἀληθὴς εἶναι μία . . . ἡ ἔννοια αὐτῆς ἡλ. δὲν εἶναι κηθολικὴ τις κατ' εἰδοποιού; διαφοράς ἐν ἐκτυτῇ εἰς διάφορα εἶδη ὑποδιαιρουμένη (ἀνατροπὴ τοῦ αὐτοκεφάλου), ἀλλὰ κατ' εἶδος ἀδικίρητος τις καὶ ἀτομικὴ. Πᾶν ὅ,τι ἐκτὸς αὐτῆς φέρει τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην εἶναι παρέκβασις καὶ καταχρηστικῶς φέρει αὐτήν . . . ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας πρῶτον τὰ κηθόλου καὶ πρῶτα δὲν εἶναι τὰ ἀνθυφεστῶτα (=κί καθ' ἑκαστον Ἐκκλησία) ποικίλης φύσεως εἰδῶν, ἀλλὰ λέγονται κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν κινήτην καὶ κατὰ τὰς

ιστορικές περιστάσεις μεταβλητήν τῆς Ἐκκλησίας φύσιν» (σ. 15')

Ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας ἐφ' ὅσον περιορίζεται μόνον εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς χριστιαν. πίστεως, χωρὶς νὰ ἐπεκτείνηται καὶ εἰς τὴν διοίκησιν, ἤτοι εἰς τὸ ἐνιαῖον τῶν ἀποστ. καὶ συνοδικῶν κανόνων καὶ παραδόσεων, δὲν εἶναι νοητὴ, ἀποτελεῖ ἀντίφασιν (μαζὶ καὶ χωριστά). Οἱ Σλαῦοι κανονολόγοι, ἵνα ὑποστηρίξωσι τὸ αὐτοκέφαλον τῶν Ἐκκλησιῶν αὐτῶν πρὸς ὑπονόμευσιν, ὡς φαίνεται, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, καὶ δικαιολογήσωσι τὸ πραξικόπημα, οὗ ἐγένοντο αἴτιοι πρὸς κατακερματισμὸν καὶ διάλυσιν τῆς «καθολικῆς» ἐκκλησίας, ὑπεστήριξαν, ὅτι ἡ ἔνωσις εἶναι μόνον πνευματικὴ (οὐχὶ βεβαίως καὶ κανονικὴ ἤτοι πραγματικὴ) δηλ. μόνον θεωρητικῶς εἵμεθα ἠνωμένοι κατ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν οἱ Ὁρθόδοξοι! Ἄλλ' οἱ ὑποστηρίζοντες τὰ καινὰ ταῦτα δαιμόνια περιπίπτουσιν εἰς ἀντιφάσεις διαρκῶς, π. γ. ὁ πολὺς Νικόδημος Μίλας, Ἐπίσκοπος Ζάρας, γράφει ἐν σ. 294 τοῦ ἐκκλησ. δικαίου (μετάφρ. Ἀποστολοπούλου, βιβλ. Μαρασλή): «Ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν ἀπλὴν μόνον αὐτῆς ἔννοιαν ἐξεταζομένη, δύναται νὰ ἦ μόνον πνευματικὴ. . . Ἡ ἐνότης αὕτη ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐνότητα τῆς παρὰ πάντων ἀπολύτως ὁμολογητέας πίστεως. . . .» Ἄλλ' ἐν τῇ ἐπομένῃ σελ δι ἐπάγεται ταῦτα: «ὅθεν ἡ ἐνότης τῆς καθόλου ἐκκλησίας συνίσταται ἐν τῇ ἐνότητι τῆς πίστεως ἐν ταῖς ἐπὶ μέρους Ἐκκλησίαις, ἐν τῇ ἐνότητι τοῦ πνεύματος ἐν αὐταῖς . . . ἐν τῇ ἐνιαίᾳ ἐνεργείᾳ αὐτῶν κατὰ τὴν κανονικῶς (δι' ἀραιοῶν στοιχείων) προκεχαραγμένην διεύθυνσιν καὶ τέλος. Αἱ περὶ τούτου διδασκαλίαι τῶν πατέρων καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ συνήθεια καὶ πράξις βεβαιοῦσι ταῦτα πάντα (καὶ φέρει ὡς ἔγκριτον μαρτυρίαν τὴν τοῦ Κυπριανοῦ Καρχηδόνος ἐν τῷ βιβλίῳ «Ντὲ οὐνιτάτε ἐκκλέζια», ὅτι «ὁ σύλλογος τῶν ἐπισκόπων ἐστὶν ἐνικίον τι ἔθλον, ἐν ᾧ ἕκαστος ἰδίᾳ καὶ πάντες ὁμοῦ μειέχουσι τοῦ συνόλου». Τί νὰ πιστεύσωμεν; Τὰ πρῶτα ἢ τὰ ὕστερα; Ἄλλ' ἀξιοσημείωτος εἰς τοῦτο εἶναι ἡ μαρτυρία τοῦ Τερτυλλιανοῦ: «Οἱ τῆς ἐκκλησίας προΐστάμενοι . . . φυλάττωσιν ἀγρύπνως τὴν ἀποστολικὴν παράδοσιν μαρτυροῦντες ἡμῖν, ὅτι πάντες τηροῦσι μίαν καὶ τὴν αὐτὴν πίστιν . . . χρῶνται τοῖς αὐτοῖς νόμοις ἐν τῇ κυβερνήσει τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐν τῇ ἐκτελέσει τῶν ἄλλων ἐκκλησ. διακονιῶν» (Κόντρα Χερέσες V, 20). Ὡστε διὰ τὴν ἐνότητα τῆς ἐκκλησίας δὲν ἀρκεῖ ἡ ἐνότης τῆς πίστεως μόνη, ἀπαιτεῖται καὶ ἡ τῶν νόμων καὶ τῆς διοικήσεως ταυτότης, τὸ «ὁμότροπον» (κατὰ τὸν Ἡρόδοτον γνῶρισμα, ἵπερ μετὰ τοῦ ὁμοφύλου ὁμοθρήσκου καὶ ὁμόγλωττου ἀπετέλει τὸ ἔθνος, τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν, ὡς λέγομεν νῦν). Τότε ἀπαρτίζομεν τὴν ἀληθινὴν ἐκκλησίαν ὡς γράφει καὶ ὁ κορυφαῖος τῶν ἀποστόλων: «*Ἔμεῖς δὲ γένος ἐκλεκτόν,*

βασιλείον Ιεράτευμα, ἔθνος ἅγιον, λαὸς εἰς περιποιήσιν, ὅπως τὰς ἀρετὰς ἐξαγγείλητε τοῦ ἐκ τοῦ σκοτούς ὑμᾶς καλέσαντος εἰς τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς» (Α΄ Πέτρου β΄, 9). Ἄζητη εἶναι ἡ τῶν Ὀρθοδόξων μήτηρ Ἐκκλησία, ἡ ἐκκλησία τοῦ Κυρίου, «ἦν περιποιήσατο τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ . . . αὕτη γὰρ θυγάτηρ ἐστὶ τοῦ ὑψίστου ἡ ὠδινήσασα ἡμᾶς διὰ τοῦ λόγου τῆς χάριτος καὶ μορφώσασα ἐν ἡμῖν τὸν Χριστόν. οὗ μέτοχοι γειόμενοι ἱερά μέλη ἐστὲ καὶ ἐκλεκτά, μὴ ἔχοντα σπίλον ἢ ρυτίδα ἢ τι τῶν τοιούτων, ἀλλ’ ὡς ἅγιοι καὶ ἄμωμοι ἐν πίστει τελειωμένοι ἐστὲ ἐν αὐτῷ κατ’ εἰκόνα τοῦ κτίσαντος ἡμᾶς Θεοῦ» (Ἀποστ. Διατ. II, 61, 4). Πῶς εἶναι δυνατόν νὰ λέγηται καὶ νὰ εἶναι «μία» καὶ «καθολικὴ» ἡ ἐκκλησία—καὶ καθολικὴ κατὰ τὴν μεταφ. ἔννοιαν δηλοῖ τὸ ἐνιαῖον ἐν τῇ διδασκαλίᾳ καὶ ἰσοῦται πρὸς τὸ ὀρθόδοξον καὶ οἰκουμενικὸν, ὡς δέχεται καὶ ὁ ἅγιος Ἱεροσολύμων Κύριλλος ἐν τοῖς Κατηχήσεσιν—ὅταν εἶναι μεμερισμένη εἰς διαφόρους αὐτοτελεῖς καὶ ἰδιορρυθμοὺς ἐκκλησίας; Κατὰ τὸν Μίλας ἀπαγορεύεται αὐταῖς «τὸ ἀποκλίνειν ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ διοικήσει ἀπὸ τῶν θεμελιωδῶν νόμων καὶ κανόνων τῆς καθόλου ἐκκλησίας» καὶ «τὸ εἰσάγειν νεωτερισμούς, ἐν οἷς (γράφ. εἰς ὄσα) θεωροῦνται διὰ τῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως ἱερά καὶ ἐμετακίνητα καὶ διὰ τῶν αἰώνων διετηρήθησαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ» (σ 423). Δὲν ἀρκεῖ ὁ διὰ τοῦ δόγματος μόνον σύνδεσμος τῶν ἐκκλησιῶν, ὅταν διὰ τῆς παραβάσεως ἢ καταστρατηγήσεως τῶν ἱερῶν κανόνων αὐταὶ ἐχώρισαν ἑαυτὰς τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ. Ὁ διαπρεπὴς νομομαθὴς Σοφ. Τριανταφυλλίδης γράφει: «Αἱ ὁμόδοξοι ἐκκλησίαι . . . ἐκτὸς τοῦ δόγματος συνδέονται καὶ διὰ τοῦ κληρικοῦ πολιτεύματος· διότι ἄπισχι . . . παρδέχονται καὶ φυλάττουσιν ἀπαρασαλεύτως τοὺς ἱεροὺς ἀποστολικοὺς καὶ συνοδικοὺς κανόνας καὶ τὴν ἱεράν παράδοσιν, ὅσχι δὲ ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὸ κανονικὸν τοῦτο πολιτεύμα ὀνομαζονται σχισματικαὶ καὶ ἀποσχίζονται τῆς ἐνότητος τῆς ἐκκλησίας» (Περὶ ἐκκλησιῶν δικῶν ἐπισκόπων κατὰ τὸ ἐν Ἑλλάδι ἰσχυρὸν κανονικὸν δίκαιον, ἐν Βόλῳ 1911, σ. 20). Πρὸς ἀσφάλειαν δὲ τὸ Πατριαρχεῖον ἀναγκασθὲν κατὰ προκίλους τρόπους νὰ καινοτομήσῃ παραχωροῦν τὸ αὐτοκέφαλον, οὐχὶ δὲ καὶ τὸ ἀνεξάρτητον, τῇ ἑλληνικῇ ἐκκλησίᾳ, οὐδέποτε διεννοήθη νὰ διακόψῃ τὸν σύνδεσμον τοῦτον, ἀλλ’ ἐθέσπιζεν ἐν τῷ τόμῳ, εἰς τὸ θαυμασιὸν ἐκεῖνο περὶ τῆς σημασίας τῆς ἐνότητος τῶν ἐπισκόπων τῶν καθ’ ἕνα ἕνα ἐκκλησιῶν πρὸς τὸ ἀνώτατον κέντρον· προοίμιον: «Ἔχοντες τὸ αὐτὸ πνεῦμα τῆς πίστεως καὶ τὴν αὐτὴν ἀποστολικὴν κατὰ τοὺς κανόνας χειροτονίαν ὡς μέλη ὑπουργικὰ συναρμολογούμενοι εἰς ἓν σῶμα Χριστοῦ, ὅπου γῆς ἂν ᾧσιν, ἓνα ἅγιον ναδὸν καταρτίζοναι»

καὶ συνδεόμενοι τῷ συνδέσμῳ τῆς ἀγάπης, κἄν κενωρισμένοι καὶ ἀφρο-
στηκότες δοκῶσι κατὰ τὰς κοινωνικοῦ βίου χρείας τε καὶ περιπετείας
τῶν πολιτευμάτων, ἀχώριστοί εἰσιν ἐν τῇ τῆς ἐκκλησίας ἐνότητι.»
Ἐθέσπισε, λέγω, καὶ ἠξίωσε πρὸς τῇ «ἀπαραβιάστῳ καὶ ἀπαρασα-
λεύτῳ» τηρήσει τῶν ἱερῶν κανόνων καὶ ταῦτα: «Ἴνα δὲ ἡ κανονικὴ
ἐνότης (κεφαλαίοις γράμμασι) πρὸς τὴν ἐν Κ)πόλει Μεγάλῃν Ἐκκλη-
σίαν καὶ πρὸς τὰς λοιπὰς ὀρθοδόξους ἐκκλησίας διατηρῆται κατὰ
τοὺς θείους καὶ ἱεροὺς κανόνας καὶ τὰ πατροπαράδοτα ἔθιμα τῆς καθο-
λικῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, ἡ ἱερὰ Σύνοδος τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλά-
δος ὀφείλει... καὶ ἐν τοῖς συμπύπτουσιν ἐκκλησ. πράγμασι, τοῖς δεο-
μένοις συσκέψεως καὶ συμπράξεως πρὸς κρείττονα οἰκονομίαν καὶ
στηριγμὸν τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, ἵνα... ἀναφέρηται πρὸς τὸν Οἰκου-
μενικὸν Πατριάρχη καὶ τὴν περὶ αὐτὸν Ἱερὰν Σύνοδον... τὰ δὲ πρὸς
τὴν ἐσωτερικὴν ἐκκλ. διοίκησιν ἀφορῶντα... κανόνισθήσονται παρὰ
τῆς Ἱερᾶς Συνόδου διὰ συνοδικῆς πράξεως μὴ ἀντιβαινούσης τὸ πα-
ράπαν τοῖς ἱεροῖς κανόσι τῶν ἀγίων καὶ ἱερῶν συνόδων καὶ τοῖς πα-
τροπαραδοτοῖς ἔθιμοις καὶ διατυπώσεσι τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατ. Ἐκ-
κλησίας» (Γιανν. σ. 36-38). (Ὁψόμεθα κατὰ πόσον ἐφηρομόσθησαν
ταῦτα). Καὶ ἐφ' ὅσον πιστεύομεν, ὅτι ἡ ἐκκλησία εἶναι ἐν σῶμα, ἧς
κεφαλὴ ὁ Χριστός, «ὕμεῖς δὲ ἐστὲ σῶμα Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέ-
ρους» (Α' Κορινθ. β', 27) θὰ ἦτο πάντῃ ἀνακόλουθον νὰ ἐκλέγων-
ται τὰ μέλη αὐτῆς δι' ἀντικανονικῶν μεθόδων καὶ νόμων κοσμικαῖς
ἐξουσίαις καὶ ἐπεμβάσεσιν.

«Ἡ ἱερατικὴ ἐξουσία οὕτως εἰπεῖν εἶναι ὁ πυρὴν καὶ ἡ οὐ-
σία τοῦ καθαρῶς ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου, ἦτοι τοῦ μέρους ἐκεί-
νου, εἰς ὃ ἥκιστα δικαιούται νὰ ἐπέμβῃ ἡ πολιτεία» (Εὐταξίας
ἐνθ' ἄνωτ. σ. ζ' πρὸβλ. Πετρακᾶκον Νομοκ. ἐνασχολήσεις σ. 298 ἔ.
Πουλίτσαν, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 53 ἔ. 274 ἔ.)

**2. Σύγκρουσις Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας ἐν τῇ πράξει. — Νόμοι ἀντικα-
νονικοὶ καὶ συνεχεῖς ἀνήκουστοι αὐθαιρεσίαι. — Ἐκκλησία τελείως ὑ-
ποταγμένη εἰς τὸ Κράτος. — Ἡ διάλυσις τῶν μονῶν.**

Ἐπειδὴ δὲ τηλικαύτη ἐδίδοτο σημασία διὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπι-
σκόπου ἀπὸ τῆς Α' Οἰκ. Συνόδου (καν. δ') ἀπεκλείσθη ὁ λαὸς τοῦ
δικαιώματος τῆς ψήφου, ἵνα ἄνευ ἀντιπερισπασμοῦ οἱ ἐπίσκοποι μό-
νοι συνερχόμενοι ψηφίσωσιν αὐτὸν ἐπικαλούμενοι τὴν ἐξ ὕψους φώτι-
σιν. «Ἐπίσκοπον προσήκει μάλιστα μὲν ὑπὸ πάντων τῶν ἐν τῇ
ἐπαρχίᾳ («ἀπὸ ὅλους τοὺς ἐπισκόπους») μὴ τοῖς ὄχλοις ἐπιτρέπειν
τὰς ἐκλογὰς ποιῆσθαι» (ιγ' Λαοδ.), «ἐπίσκοπον μὴ χειροτονεῖσθαι
δίχα συνόδου» (ιθ', Ἀντιοχείας καὶ ιγ'). Βεβαίως εἰσὶ πλεῖστοι ἐ-

ξαιρέσεις και παραβιάσεις τῶν κανόνων τούτων, ἀλλ' αὐται δὲν δύ-
νανται ν' ἀνατρέψωσι τὸ αἰώνιον κῆρος τῶν κανόνων. Ὁ κανὼν ὁ-
μως, ὅστις ἐνδιαφέρει ἡμᾶς ἐνταῦθα, εἶναι ὁ γ' τῆς Ζ' Οἰκ. Συνόδου,
ὁ κρατύνων τὴν συνήθειαν : «Πᾶσιν ψῆφον γινομένην παρ' ἀρχόντων
ἐπισκόπου ἢ πρεσβυτέρου ἢ δικκόνου ἄκυρον μένειν κατὰ τὸν κανό-
να (ἀποστ. λ') τὸν λέγοντα: Εἴ τις ἐπίσκοπος κοσμικοῖς ἀρχουσι χρη-
σάμενος δι' αὐτῶν ἐγκρατῆς ἐκκλησίαις γένηται καθαιρεῖσθω καὶ ἀφο-
ριζέσθω καὶ οἱ κοινωνοῦντες αὐτῷ πάντες» (βλ. καὶ κθ'). «Ἄει γὰρ τὸν
μέλλοντα προβιβάζεσθαι εἰς ἐπισκοπὴν ὑπὸ ἐπισκόπων ψηφίζε-
σθαι....» Ἐτηρήθησαν οἱ κανόνες οὗτοι εἰς τὴν Αὐτοκέφαλον τῆς
Ἑλλάδος; Ἀκούσωμεν τὴν διαμαρτυρίαν ἐν τῇ Β' Συνελεύσει τοῦ
πληρεξουσίου Ναυπακτίας Ροντίρη (μεθ' ὃν ὠμίλησε καὶ ὁ Πετιμεζᾶς
συμπληρωμακῶς) ὅστις εἶπε ταῦτα : «Ἄν λοιπὸν παραδεχθῶμεν τὴν
ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως, τὸ κανονιστικὸν δικαίωμα τῆς ἐκ-
κλησίας, τὸ ὁποῖον σηκίνει ἀνεξαρτησίαν, πρὸ πάντων ἀπὸ τῆς διοι-
κητικῆς ἐξουσίας, πρέπει νὰ κανονίσωμεν καὶ τὸν ὅρον, ὅστις εἶ-
ναι ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ, τούτέστι τὴν μὴ ἀνάμιξιν τῆς ἐκτελεστικῆς
ἐξουσίας εἰς τὰ τῶν ἀρχιερέων . . . Ἄλλ' ἐν τούτοις ὁ ἑλλ. λαὸς πρὸ
πολλῶν ἑκατονταετηρίδων γνωρίζει πῶς ἐγίνοντο οἱ ἀρχιερεῖς,
ὅτι δὲν εἶναι ὑπάλληλοι, ὅτι οἱ ἀρχιερεῖς χρίονται διὰ τῆς ἐπι-
χρίσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος διὰ μιᾶς ἱεροτελεστίας σχεδὸν
μυστηριώδους! Αἴφνης ὅμως ἐμφανίζεται εἰς τὴν πόλιν ὁ ἀρχι-
ερεὺς ὡς διοικητικὸς ὑπάλληλος ὑπὸ τοῦ Βασιλέως διοριζόμενος!»
(Ἐφημ. συνελ. 1864, σ. 381).

Ἀφήνω τὰ ἐν τῷ μεταξύ, διότι εἶναι οἴκτου ἄξια (παραπέμπω
εἰς τοῦ Οἰκονόμου τὴν Ἐπιστολιμαίαν διατριβὴν καὶ τὰ Σωζόμενα,
ἐξ ὧν οὐδὲν ἀρούμαι ὡς γνωστὰ καὶ προστὰ τοῖς πᾶσιν) ἔρχομαι εἰς
τὸ «Ἐπιτομήματα πρὸς τὴν Ἱερ. Σύνοδον τῆς ἐκκλ. τῆς Ἑλλάδος»,
τοῦ ρέκτορος μητροπολίτου Ἀθηνῶν Μετ. Μεταξάκη, (ὃν δυστυχῶς ἐπί-
ζημία τῆς Ἐκκλησίας παρέσυρε τὸ ρεῦμα τῶν νεωτερισμῶν καὶ τῆς
ταραχῶδους ἐποχῆς καὶ δὴ τὰ κομματικὰ τῶν Ἑλλήνων πάθη). Οὗ-
τος εἰς τὴν ἀξιόλογον ταύτην μελέτην γράφει καὶ τὰς ἐξῆς ἀδιαψεύ-
στους ἀληθείας : «Ἡ κεντρικὴ (πολιτικὴ) ἀρχὴ θεωρεῖ τοὺς ἐπισκόπους
εἰς ἐκτελεστικὴν ὑποταγμένους, καὶ διὰ τοῦτο ἐκεῖνοι μὲν εἶναι ὑποχρεω-
μένοι νὰ ὑπακούωσι προστασσόμενοι, αὕτη δὲ οὐδεμίαν ἔχει ὑποχρέ-
ωσιν νὰ ἐξερτῶ τὰς ἀποφάσεις αὐτῆς ἐκ τῆς «τῶν πάντων γνώμης», ὡς
ὀρίζει ὁ λδ' ἀποστ. κανὼν, ἀλλ' ἡ ἐπισκοπικὴ ἐξουσία . . . εἶναι ὑπο-
βεβλημένη καὶ εἰς πικροῦς ἄλλους περιορισμούς. Οἱ ἱεροὶ κανό-
νες ὀρίζουσι «πάντων τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ὁ ἐπίσκοπος
ἔχεται τὴν φροντίδα καὶ διοικεῖ αὐτὰ ὡς τοῦ Θεοῦ ἀφορῶντος».
(Ἐποστ. λη'). Ὁ ἐπίσκοπος εἶναι γεγυμνωμένος σχεδὸν πάσης πει-

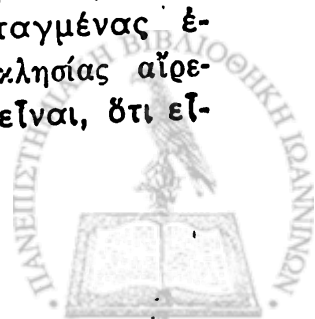

θαρχειῆς ἐξουσίας. Ἐάν τις π. χ. κληρικὸς φωραθῆ παρεκτρεπόμενος εἰς βαθμὸν ἐπιβάλλοντα ἄμεσον ἄρσιν τοῦ κοινοῦ σκανδάλου, ὁ ἐπίσκοπος δὲν δικαιούται πειθαρχικῶς νὰ διατάξῃ αὐτὸν ν' ἀπομακρυνθῆ τοῦ τόπου τοῦ σκανδάλου, ἕως οὗ θεωρηθῆ δικαστικῶς ἢ ὑπόθεσις . . . Συμβαίνει δὲ ὁ παραπίπτων νὰ μὴ ὑφίσταται ποσῶς τιμωρίαν—σύνηθες ἐν Ἑλλάδι—ἢ νὰ διαιωνίζεται ἡ δίκη, νὰ μείνῃ ἱερατεύων ἀνενόχλητος ἐπὶ σκανδάλῳ τῶν πιστῶν, καίπερ «ἀλοῦς» ἐπὶ παραπτώματι συνεπαγομένῳ καθάρσει . . .» (Καινὴ Διδαχὴ Α', Ἀθήναι 1919, σ. 282). «Καταδικάζει ἡ ἐκκλησία τὸν ἱερέα εἰς ἀργίαν... ἢ εἰς καθάρσειν, διὰ νὰ παύσῃ δμως ὁ ἱερέυς, ὁ ἐκκλησιαστικῶς θεωρηθεὶς ἀνάξιος, νὰ εἶναι «εἰκονόμος Θεοῦ μυστηρίων» πρέπει νὰ συγκατατεθῆ καὶ ἡ ἐξουσία τῆς πολιτείας ἐπὶ παραβάσει τῆς θείας ἀρχῆς: «τὰ τοῦ Καίσαρος . . .» (σ. 283). «Αἰ κονονικαὶ βάσεις τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας δὲν ἐτηρήθησαν, οἱ νοοὶ καὶ ἡ περιουσία αὐτῶν, διὰ τοῦ περι δῆμων νόμου ἐκηρύχθησαν δημοτικὴ περιουσία . . . ὁ ἐπίσκοπος ἢ ἡ Σύνοδος οὐδὲ καὶ ἐπόπτει τῆς διοικήσεως τῆς ἐκκλησ. περιουσίας μνημονεύονται (καὶ ταῦτα ἐναντίον τῶν κανόνων ἀποστ. μ' — μ', Ἀντιοχ. κδ' — κε', κλπ). ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἱερέως θεωροῦσιν ἄσχετον πρὸς τὸ Ἐνοριακὸν Ταμεῖον. Ὑπάρχουσιν ἐπίτροποι ἀρνούμενοι νὰ πληρώσωσι τὸν γλίσχρον μισθὸν τοῦ ἱερέως, καίτοι τὸ Ταμεῖον δύναται . . .» (σ. 286—287). Ἐγὼ δὲ εἰς τὰς ὀρθὰς ταύτας παρατηρήσεις, καίτοι ἐκτὸς τοῦ περιβόλου τῆς ἐνταῦθα ἐκκλησίας διατελῶν πάντοτε, ἐπιπροσθέτω τοῦτο, ὅπερ ἔπεσεν εἰς τὴν ἀντίληψίν μου. Κατὰ τὴν πρώτην προσφυγικὴν ἐξοικεσίαν ὁ τῆς Καβάλλας μακ. Μυρέων Ἀθανάσιος, ὅστις ἐλθὼν ἐνταῦθα διωρίσθη μητροπολίτης Ἀργολίδος—καὶ εἶναι ἴσως ὁ μόνος πρόσφυξ ἱεράρχης, ὅστις κατέλαβεν ἐνταῦθα θέσιν—παρουσιάσθη ἐνώπιον τοῦ διευθυντοῦ τῶν θρησκευμάτων, ἐγκληθεὶς, διότι διώρθωσε τὸ δωμάτιόν του ἐν τῇ μητροπόλει ἄνευ ἀδείας τοῦ ὑπουργείου. Ὁ δυστυχὴς ἰστάμενος ὀρθῶς πρὸ τοῦ νεαροῦ κριτοῦ ἐξεπλήσσετο διὰ τὰ ὅσα ἤκουεν. «Ἦλθον, ἔλεγε, πρόσφυξ ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας τῶν Βουλγάρων, ἐξηντλημένος. Ἡ μητρόπολις ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν χηρεύουσα εἶχε γείνει ἐρείπιον, πῶς ἤμποροῦσα νὰ ἐγκατασταθῶ; Ἐκαμα προχείρους τινὰς ἐπισκευὰς, αὐτὸ θεωρεῖται ἐγκλημα πρὸς τιμωρίαν!» Δὲν γνωρίζω ποῦ κατέληξεν ὁ σεβασμῶς ἐκεῖνος ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐκ τούτου ἐσημάτισα ἰδέαν περὶ τῆς θέσεως τῶν ἐπισκόπων ἐνταῦθα. Νομίζω, ὅτι ἔπρεπε νὰ θεωρῆται ἀξιοποινος, ἐὰν δὲν ἔκαμνε τὴν ἐπιδιόρθωσιν, διότι δυνατόν νὰ ἐβλάπτετο ἡ ὑγεία του. Ὁ τιμητὴς δὲν ἠνείχετο νὰ ἐξοδευθῶσι χρήματα ἱερὰ τῆς μητροπόλεως ὑπὲρ τῆς μητροπόλεως, διότι τότε ἴσχυεν ὁ νόμος ΔΟΑ τῆς 8 Ὀκτ. 1912, καθ' ὃν μέρος τῆς περιουσίας τῶν ἐνοριακῶν ναῶν διετίθετο διὰ φιλανθρωπικοῦς σκο-

πὺς προτάσει τῶν νομαρχῶν καὶ ὁ τῆς 13 Νοεμβρ. 1914, καθ' ὃν εἰς τοὺς ναοὺς ἐπεβάλλετο ἔκτακτος φορολογία διὰ τὴν μισθοδοσίαν δύο ἀκολουθῶν ἐκάστης νομαρχίας καὶ τρίτος ὁ τῆς 7 Δεκ. 1914 καθ' ὃν εἰσεπράττοντο ὑποχρεωτικαὶ συνδρομαὶ ἐκ τῶν ἐνοριακῶν ναῶν ὑπὲρ τῶν σχολικῶν Ταμείων τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως!

Ἡ Ἱερά Σύνοδος καὶ οἱ ἐπίσκοποι διεξάγουσιν ὄντως ταντάλειον ἀγῶνα ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ ἐπιβληθέντος (ὡς ὀφόμεθα) αὐτοκεφάλου πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ κύρους τῶν ἱερῶν κανόνων καὶ παραδόσεων κατὰ τοῦ κράτους σύροντος αὐτὴν εἰς τελείαν ἐξάρθρωσιν καὶ ὑποταγὴν. Φέρομεν πρόσφατον παράδειγμα: Κατὰ τὴν Δ' Συνέλευσιν τοῦ 1924—1925 ἡ Σύνοδος προύτεινε τροποποίησιν καὶ συμπλήρωσιν τοῦ 2 ἄρθρου τοῦ συντάγματος ὡς ἐξῆς: «Ἡ Ἱερά σύνοδος ἀσκοῦσα ἐλευθέρως τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐξουσίαν ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν (:) καὶ προστασίαν τῆς πολιτείας ἐκδίδει διατάξεις καὶ ἐσωτερικοὺς κανονισμοὺς περὶ διοικήσεως καὶ ὀργανώσεως τῆς ἐκκλησίας ἔχοντας ἰσχὺν νόμου, τὸ δὲ κράτος ἀποφαίνεται διὰ νόμων μόνον ὡς ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας περὶ ὑποχρεωτικῶν εἰσφορῶν τῶν πολιτῶν ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας». Ἡ πρότασις αὕτη, ἣτις μάλιστα εἶναι λίαν ἐνδοτικὴ δεχομένη τὸν ἐφιάλτην τοῦ κράτους, τὴν ἐποπτείαν, ἀπερρίφθη μετὰ πατάγου, τοῦ ἄρθρου μείναντος ἀθίκτου ὡς εἶχεν, ἡ δὲ ἀναθεωρητικὴ τοῦ συντάγματος ἐπιτροπὴ ἔκρινεν, ὅτι: «Ὁρθῶς μέχρι τοῦδε ἴσχυσε τὸ σύστημα τῆς ὑπαγωγῆς τῆς ἐκκλησίας ὑπὸ τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν τοῦ κράτους. Τὰ κυριαρχικὰ δικαιώματα τῆς ἐκκλησίας δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀσκηθῶσι παρά μόνον ἐντὸς τῶν ὁρίων τὰ ὁποῖα ἐπιτάσσει ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία». (Ἐκ τῶν ἐστενογραφημένων πρακτικῶν τῆς ἐπὶ τῆς συντάξεως τοῦ καταστατικοῦ χάρτου τῆς ἐκκλησίας ἐπιτροπῆς), 1924, σ. 87 καὶ ἐκ τῆς «Ἐφημερίδος τῶν συζητήσεων τῆς συνελεύσεως» 1925, τόμος Γ', σ. 700, 752, 782 παρὰ τῷ κ. Παν. Πουλίτσα, *Σχέσεις πολιτείας καὶ ἐκκλησίας ἰδίᾳ ἐπὶ ἐκλογῆς ἐπισκόπων*, Ἀθήναι 1946, σ. 214—115). Ταῦτα ὑπεστήριξε τότε ἐκ μέρους τῆς Ἐπιτροπῆς ἐν τῇ συνελεύσει ὁ κ. Γ. Παπανδρέου διὰ νὰ ἀποφαίνηται αὕτη, ὅτι «τοιαύτη εἶναι ἡ ἔννοια τῶν κυριαρχικῶν δικαιωμάτων τῆς ἐκκλησίας!». Ὁ δὲ μακ. Ἀλεξ. Παπαναστασίου, ἐκ τῶν δρώντων παραγόντων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὡμίλησε πλέον πεπαρησιασμένως, ὅπως πάντες οἱ ριζοσπάσται. «Ἡ ἐκκλησία εἶναι εἰς ὀργανισμὸς, ἔλεγεν, ὁ ὁποῖος ὑπάρχει ἐντὸς τοῦ κράτους, ὅστις λειτουργεῖ σύμφωνα μὲ τὰς ἀποφάσεις αἱ ὁποῖαι λαμβάνονται ἀπὸ τὰς συντεταγμένας ἐξουσίας τοῦ κράτους... (ἀλλὰ τότε τὸ δίκαιον τῆς ἐκκλησίας αἴρεται). Ἡ παράδοσις ὀλοκλήρου τῆς ἑλλ. ἐκκλησίας εἶναι, ὅτι εἶ-

ναι ὀργανισμὸς τοῦ κράτους (ὄχι σῶμα Χριστοῦ), ὅτι εἶναι ὑποτεταγμένη εἰς τὸ κράτος... Ἡ κατάσταση εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκονται τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα καὶ αἱ σημεριναὶ ἀντιλήψεις περὶ αὐτῶν τῶν πραγμάτων εἶναι, ὅτι ἡ ἐκκλησία δὲν εἶναι δυνατόν, δὲν συμφέρει νὰ ἀποτελέσῃ αὐτόνομον ὀργανισμόν...» (αὐτ. 215).

Ἀλλὰ διερωτᾶται τις, πῶς τότε εἶναι αὐτοκέφαλος ἡ ἐκκλησία, ἀφοῦ δὲν δύναται οὔτε ὡς αὐτόνομος νὰ σταθῇ; καὶ ἐὰν αἱ τότε ἀντιλήψεις ἔκαμνον τὸν Ἀλέξην ἐκεῖνον νὰ ἐκφράζηται οὕτω, τί θὰ ἔλεγε σήμερα; ἀσφαλῶς θὰ ἦτο ὁ πρῶτος συνοδοιπόρος.

Ὁ ἐπιφανὴς τῆς Θέμιδος θεράπων κ. Παν. Πουλίτσας, εἰς ὃν χάριν ὀφείλομεν, διότι εἰς τόσῃν εὐρείᾳ κλίμακα ἐξέθετο ἐν τῷ σπουδαιοτάτῳ ἔργῳ του τὰς ἀντιθέτους πρὸς τὸ καθιερωμένον διὰ τῶν αἰῶνων ἐκκλησιαστικὸν καθεστῶς γνώμας ἰδίᾳ τῶν ξένων προτεσταντῶν καὶ καθολικῶν, εἰς πλησμονὴν μάλιστα, ἐξεγείρεται εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο καὶ γράφει τὰ ἀξιοσημεῖωτα (διὰ τὸ ὅλον ἔργον) ταῦτα: «Εἶναι καὶ περιττὸν νὰ προσθέσω, ὅτι διὰ τῶν εἰρημένων δὲν ἐννοῶ νὰ ἐπιδοκιμάσω πᾶσαν ἐπέμβασιν τῆς πολιτείας ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς πράγμασι, πολλῶ δ' ἦττον τὴν ὑποταγὴν αὐτῆς τῆς ἐκκλησίας καὶ τὴν ἐξ ἐκείνης ἐξάρτησιν ταύτης κατὰ τὸ πολιτικοκρατικὸν σύστημα. Τούναντίον, τὸ ἐπ' ἐμοί, θὰ νυχόμην καὶ θὰ ἐπεθύμουν τὴν ἀναγνώρισιν τῆ ἐκκλησίας, ὅσον ἔνεστι μείζονος ἀνεξαρτησίας καὶ ἐλευθερίας ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικαῖς πράγμασι τῆς πολιτείας περιοριζομένης εἰς ἀπλὴν ἐποπτείαν. Οὕτω πιστεύω, ὅτι ἡ ἐκκλησία θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκπληρώσῃ τελεσφορότερον τὴν ὑψηλὴν καὶ ἱερὰν αὐτῆς ἀποστολήν,» καὶ ὁ εὐσεβὴς συγγραφεὺς δίδωσι τὴν ἐξῆς συμβολὴν: «Παρὰ πᾶσαν ὁμῶς νόμῳ ὀριζομένην ἐξάρτησιν, φρονῶ, ὅτι δύναται νὰ ἐξουδετερώσῃ αὐτὴν καὶ καταστήσῃ ταύτην ἀβλαβῆ καὶ ἀκίνδυνον ἢ ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας βαθεῖα ἐπίγνωσις τῆς ἀποστολῆς τῆς δυναμένη νὰ δώσῃ τὴν ἀπαιτούμενην ἠθικὴν δύναμιν καὶ ἀντοχὴν πρὸς ὑπερνίκησιν πάσης παρεμβαλλομένης δυσχερείας» σ. 221.

Μετ' ἐπιμονῆς ὑπὸ τινῶν ὑποστηρίζεται, ὅτι ὅσον καὶ ἂν συμπίπτωσιν ἐν μέρει οἱ σκοποὶ τῆς ἐκκλησίας πρὸς τοὺς σκοποὺς ἐὼς ἠθικοῦ κράτους δικαίου, ὅσον καὶ ἂν κράτος τι εἶναι κράτος δικαίου ἔχει πάντοτε σχεδὸν σύντροφον τὴν βίαν—καὶ ὀρθῶς ὠνομάσθη κράτος—δηλαδή κατ' ἔννοιαν χριστιανικὴν δὲν παύει νὰ κινῆται ἐντὸς τοῦ κύκλου τῆς ἁμαρτίας, εἰς ἣν ὀφείλει τὴν γένεσιν αὐτοῦ κατὰ τὴν εὐρέως κυκλοφοροῦσαν καὶ σήμερον θεολογικὴν ἐκδοχὴν. Τὴν ἀντίθεσιν ταύτην κατέδειξεν ὁ Χριστός, ὅταν οἱ ἀπόστολοι ἤξιουν πρωτοκαθεδρίας εἰπὼν: Οἴδατε, ὅτι οἱ ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν κατακυρι-

εύουσιν αὐτῶν καὶ οἱ μεγάλοι κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν· οὐχ οὕτως δὲ ἔσται ἐν ὑμῖν· ἀλλ' ὅς θέλη ἐν ὑμῖν μέγας γενέσθαι, ἔστω πάντων διάκονος· καὶ ὅς ἐάν θέλη ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος, ἔστω πάντων δοῦλος» (Ματθ. κ', 25—27). Ὁ Παποκαισαρισμὸς λοιπὸν ἀποκλείεται, ἀλλὰ καὶ ὁ Καισαροπαπισμὸς ἢ ἡ πολιτειακρατία δὲν εἶναι ἀνεκτὴ· «πειθαρχεῖν δεῖ θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις» ἀπὸ τῶν οἱ ἀπόστολοι, ὅτε ἤρξαντο τοῦ θείου κηρύγματος ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ ἀνέκρινον καὶ ἐπετίμων αὐτοῖς οἱ ἀρχιερεῖς «οὐ παραγγελία παρηγγελιαμεν ὑμῖν μὴ διδάσκειν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τούτου;» (Πράξ. ε', 28—29). Τυφλὴ ἄρα προσκόλλησις τῆς ἐκκλησίας εἰς τὸ ἄρμα τοῦ κράτους σημαίνει ἄρνησιν τῆς πίστεως καὶ ἀποξένωσιν ἀπὸ τοῦ κύκλου τῆς χάριτος, εἰς ἣν ἐκείνη ὀφείλει τὴν ἀρχὴν αὐτῆς καὶ προσήλωσιν εἰς τὸν κύκλον τῆς ἁμαρτίας, σημαίνει προδοσίαν τῶν εὐαγγελικῶν ἀρχῶν καὶ χρεωκοπίαν τῆς ἐκκλησίας. Ἀλλὰ τί δέον γενέσθαι; ἀπαντᾷ εὐσεβόφρων καὶ νομιμόφρων καθηγητὴς τῆς θεολογίας ἐν τῷ ἔθν. Πανεπιστημίῳ: «Νὰ παύσῃ ἡ τυφλὴ καὶ εἰδωλολατρικὴ προσκόλλησις τῆς ἐκκλησίας εἰς τὰ ἄρματα τοῦ κράτους καὶ τοῦ φυλετισμοῦ (1) διὰ τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τὴν... εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν...» Ἄν σκοπὸς τοῦ κράτους εἶναι ἡ ἑξασφάλισις τῆς ἀρμονικῆς πρὸς τὰ ἔσω διαβιώσεως τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ καὶ ἡ εὐημερία αὐτῶν, σκοπὸς τῆς ἐκκλησίας εἶναι ἡ καλλιέργεια καὶ ἐνίσχυσις τῆς προσωπικῆς συνειδήσεως τῶν τὸ κράτος ἀποτελούντων ἀτόμων, ἀπέναντι τῆς τυραννίας τοῦ κανονικοῦ ἐθνικοῦ καὶ κρατικοῦ περιβάλλοντος. Καὶ ἐπικαλεῖται τὴν μαρτυρίαν τοῦ Γερμανοῦ φιλοσόφου Φρ. Φόρστερ: «Ἡ ἐκκλησία διὰ τῆς ἐργασίας τῆς ἐπὶ τῆς προσωπικῆς συνειδήσεως καὶ διὰ τοῦ ἐξαγλαΐσμου τοῦ πνευματικοῦ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἀπεδείχθη ἡ μεγίστη καὶ συνεκτικὴ τοῦ κράτους δύναμις καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ μέγιστον ἐκπολιτιστικὸν ἔργον τῆς ἐκκλησίας, οὐ τὴν ἀξίαν ἀνεγνώρισεν καὶ αὐτὸς ὁ θετικιστὴς φιλόσοφος Κόντ». Καὶ τονίζει τὴν ἀνάγκην τῆς ἐπιστροφῆς τῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν εὐαγγελικὴν ὁδὸν ὃ ἕλλην καθηγητῆς, καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῶν δικτύων τῆς πολιτείας. «Τότε, καὶ

(1) Ὑπογραμμίζομεν. Δὲν γνωρίζομεν, ἂν εἶναι τῆς ἐπιδοκίμασις τοῦ φίλου καθηγητοῦ. Εἶναι πάντως ξένη καὶ οὐχὶ ἑλληνικὴ, ὅτι ὁ φυλετισμὸς ἢ ἔθνισμός ἐξημίωσε τὴν ἡμετέραν ἐκκλησίαν, ἥτις ὡς στερουμένη ἰδίας ἐνεργητικότητος, ἠθέλησε ν' ἀναπληρώσῃ διὰ τῆς ἐθνικῆς ζωῆς, καὶ μετεδόθη ἀπὸ τοῦ κέντρου τῆς Μ. Ἐκκλησίας εἰς τοὺς ἄλλους λαοὺς ὡς ἔγραψεν ὁ Α. Χάρνακ (Δὲρ Γκάιστ δὲρ Μοργκενλάντισεν Κίρχε σ. 173). Ἀλλ' ὁ Χάρνακ εἶναι καὶ ὁ εισηγητὴς τοῦ ἐξελληνισμοῦ τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας. Περὶ τούτου ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἑλληνισμὸς καὶ Χριστιανισμὸς κατὰ τοὺς δύο πρώτους αἰῶνας», συνεγράψαμεν 400σέλιδον σύγγραμμα καὶ μέχρι τοῦ Δεκεμ. 1944 ἐτύπώθησαν περὶ τὰς 100 σελ., τὸ ὑπόλοιπον ἀνηρπάγη μετ' ἐμοῦ ὑπὸ τῶν Κουκουέδων καὶ ἐξηφανίσθη.

μόνον τότε, λέγει, θὰ δυνηθῆ ἡ ἡμετέρα ἐκκλησία ν' ἀνακτήσῃ καὶ τὸ ὑπερεθνοὺς χαρακτῆρος θρησκευτικὸν κέντρον τῆς καὶ νᾶ ἀποβῆ θρησκευτικὸς παράγων εἰρήνης καὶ πολιτισμοῦ ἐν τῇ ἀνατολικῇ Εὐρώπῃ καθόλου». (Παν. Μπρατσιώτης, ᾿Ανάπλασις ΜΘ', 20 Φεβρ. 1936, σ. 56-57). Περὶ τῆς ἐπιδράσεως τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ τοῦ δικαίου τῶν νόμων τῆς πολιτείας καὶ περὶ τῆς ἐκπολιτιστικῆς δυνάμεως (βλ. Δ. Πετρακάκου, Νομοκαν. ἐνασχολήσεις, ᾿Αθήναι 1943, σ. 18-21 καὶ δὴ 10-12). ᾿Αλλ' ἐν ὀνόματι τοῦ ἐθνισμοῦ τῆς ἐκκλησίας κατηνέχθησάν κατ' αὐτῆς τὰ ὀδυνηρότερα τῶν τραυμάτων, καὶ ἀμέσως μετὰ τὴν ἐπανάστασιν, ὅτε αὕτη προσέφερεν εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἐλευθερίας κατὰ τὸν Πουκεβίλλ περὶ τοὺς 6000 κληρικοὺς (Ἰστουὰρ ντέ λὰ ρεζενερασιὸν τέ λὰ Γκρὲς III, 213). Ὁ πατὴρ Σαρίπολος κατὰ τὴν Β' Συνέλευσιν τοῦ 1863 ἔλεξε τάδε : « Ἄν ἡ ἐκκλησία παρὰ τοῖς ἄλλοις λαοῖς θεωρεῖται ἀπλῶς ὡς σύνοδος τῶν κοινῆν περὶ Θεοῦ ἐχόντων συνειδήσιν, διὰ τὸν ἐλληνικὸν ὅμως λαὸν ἡ ἐκκλησία εἶναι ἡ σῴτειρα τοῦ ἐθνισμοῦ του, ἡ ἐκκλησία εἶναι ἡ κιβωτός, ἐν ἣ ὑπάρχουσιν ἀποτεταμιευμένοι πᾶσαι αὐτοῦ αἱ ἐλπίδες.. ἂν, λέγω, οἱ γενναῖοι οὗτοι στρατιῶται τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ ἐθνισμοῦ (ὁ λόγος περὶ τῶν Ἁγιορειτῶν, οἵτινες εἶχον ἀναφερθῆ εἰς τὴν συνέλευσιν ζητοῦντες διὰ τὰ εἰς χρυσὸν καὶ ἄργυρον κειμήλια, ἅτινα παρέδωκαν εἰς τοὺς Ὑδραῖους μὲ τὴν ὀκᾶν, ἀποζημίωσιν, καὶ ἄλλα ἄπερ εἶχον ἐμπιστευθῆ πρὸς φύλαξιν καὶ τὰ ὅποια . . .) δὲν προσεπάθουν νᾶ στερεώσωσι τὸ ἐλληνικὸν γένος ἐν τῇ πίστει του, ἡ πατρὶς τοῦ Περικλέους... δὲν ἤθελε παρουσιάζει, εἰμὴ τόπον ὅπου ἤθελον συναγελάζεσθαι δύο εἰδῶν κτήνη, τὸ τῶν ἀρπακτικῶν ὀρνέων, καὶ τὸ τῶν φορτηγῶν ζώων, καὶ ἀρπακτικὰ μὲν ἤθελον εἶσθαι οἱ Τοῦρκοι, φορτηγὰ δὲ οἱ Χριστιανοί... Ὁ ἐλλ. λαὸς ἐνηγκαλίσθη ἐν τῷ ναυαγίῳ του αὐτὴν τὴν σανίδα.. ἡ κιβωτός αὕτη τῆς θρησκείας τοῦ Ἕλληνοσ εἶναι ὁ σωτὴρ του, ὡς δὲ τὸ παρελθόν του ἐγκλείει ἐν ἑαυτῇ οὕτω καὶ τὸ μέλλον του αὕτη περιέχει». (Ἐφημ. Συζητήσεων τοῦ 1864, ἀγόρευσις κατὰ τὴν συζήτησιν ἐπὶ τοῦ 1 ἄρθρου τοῦ συντάγματος, τόμ. Ε', σ. 363).

Καὶ ὅμως αὐτοὶ οἱ τόσοι ὀραῖοι καὶ συγκινητικοὶ λόγοι δὲν ἀνταπεκρίνοντο πρὸς τὰ πράγματα. Αὐτὸς οὗτος κατὰ τὴν ἐπιπήρισιν ἐπρότεινε τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ὁ λόγος του ἐγένετο ἔργον. Πῶς γὰρ οὐ; ἀφοῦ ἦτο ὁ καθηγητὴς τοῦ Δικαίου ! « Ἡ ἐπιτήρησις τῆς πολιτείας ἐπὶ τῶν τῆς ἐκκλησίας κοσμικῶν πραγμάτων, ἡ ἐποπτεία αὐτῆς ἐπὶ τῆς διοικήσεως τῆς ἐκκλησίας—εἰς τὰ δόγματα δὲν ἔχει ν' ἀναμιχθῆ διόλου ἡ πολιτεία— ἡ ἐκκλησία πρέπει νᾶ ὑποτάσσεται εἰς τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν κατὰ τὰ ἐγκόσμια αὐτῆς ἔργα, διότι ἄλλως συντριβεται ἡ ἐνότης τοῦ κράτους». (αὐτ. 365).

Εἰς μάτην ἐξεγείροντο οἱ Ἑπτανήσιοι βουλευταί, οἱ ὑπέρομαχοι τῆς ἄρσεως τοῦ αὐτοκεφάλου καὶ ἐνώσεως τῆς ἐκκλησίας μετὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Εἰς μάτην διεμαρτύρετο ὁ ἀείμνηστος Γεώργιος Τυπάλδος Ἰακωβᾶτος κραυγάζων: Ἐν Ἑπτανήσῳ ζῶμεν ἐν τῇ θρησκείᾳ. Ἐν αὐτῇ «ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν» ἐκτὸς τῆς θρησκείας δὲν ὑπάρχει ἐθνισμός. (1) Ὁ μόνος ἐθνισμός, ὅστις ὑπάρχει εἶναι ἡ θρησκεία (τότε ὁ Κόκκινος προσέθετε: καὶ ἡ γλῶσσα). Μῆτε ἡ γλῶσσα, μόνον στοιχεῖον τοῦ ἐθνισμοῦ εἶναι ἡ θρησκεία, ἀφαιρουμένης τῆς ὁποίας δὲν ὑπάρχει πλέον ἔθνος, δὲν ὑπάρχει πλέον γένος, δὲν ὑπάρχει πλέον δεσμός, δὲν ὑπάρχει πλέον οὐδὲν διὰ τὴν Ἑλλάδα. Καὶ ἐάν, ὃ μὴ γένοιτο χριστιανοί, ἤθελεν ἀφαιρεθῆ ὁ χαρακτήρ τῆς θρησκείας ἀπὸ τὴν ἐθνότητα τῶν Ἑλλήνων, ἄλλο δὲν βλέπω, εἰμὴ Ἀλβανούς, εἰμὴ Βλάχους, εἰμὴ Ἀθιγγάνους καὶ Γύφτους, ὅχι ποτὲ Ἑλληνας. Οἱ Ἀλβανοὶ τῆς Ἡπείρου εἶναι ὀρθόδοξοι, εἶναι Ἑλληνες. ἅμᾳ εἰσεχώρησεν ὁ ὄφις τοῦ παπισμοῦ εἰς τὴν Ἀλβανίαν, ἐγένοντο παπικοί, δὲν εἶναι Ἑλληνες» (αὐτ. 303-304) Ἀλλ' οἱ λόγοι οὗτοι ἔμειναν ἄνευ ἀποτελέσματος, «φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ»! Ἄλλοι μετριοπαθέστεροι ἐπρότειναν τὸν συμβιβασμόν, ἤτοι τὴν λεγομένην συναλληλίαν, τῶν δύο ἔξουσιῶν, ὡς ὁ Κυριακὸς Διομήδης: «Τὸ ὀρθὸν εἶναι νὰ συμβαδίζωσι παραλλήλως ἡ ἐκκλησία μετὰ τῆς πολιτείας, οὐδέποτε δὲ νὰ ὑπερτερῆσῃ καθ' ὅλα ἢ μία τῆς ἐτέρας. Ἡ ἐκκλησία εἶναι τῆς πολιτείας καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰ δόγματα, ἀλλὰ καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐξωτερικὴν ὀργάνωσιν καὶ ἐνέργειαν, ἡ ἡμετέρα ἐκκλησία οὐδέποτε ὑπεστήριξε τὴν ἀξίωσιν νὰ κατάρχη τῆς πολιτείας, πρεσβεύουσα τὸναντίον τὴν ἀρχήν: «τὰ τοῦ Καίσαρος καίσαρι». (σ. 386).

Ἀλλὰ τὸν κλασικὸν τῆς συναλληλίας τύπον διετύπωσεν ὁ πληρεξούσιος Πυλίας Μιχ. Σχινᾶς: «Ἐν ταῖς ὀρθοδόξοις ἐπικρατεῖαις ἡ ἐκκλησία ἐστὶν ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ ἡ πολιτεία ἐστὶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ οὐδέποτε οὐδὲν πράττεται περὶ τῶν συμφερόντων τῆς ἐκκλησίας ἄνευ τῆς

(1) Μεγάλῃ ἀλήθειᾳ. Οἱ Ἑλληνες τῆς Μ. Ἀσίας ὅσοι ἔχασαν τὴν θρησκείαν ἐγένοντο χειρότεροι μισέλληνες καὶ χριστιανομάχοι καὶ παράδειγμα ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις οἱ Τουρκοκρῆτες. Εἶχον δίκαιον οἱ Βυζάντιοι νὰ προτιμῶσι κατὰ τὴν ἄλωσιν τὸ τουρκικὸν φακκιόλιον ἀντὶ τῆς παπικῆς τιάρας, δηλ. προετίμων νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τοὺς ἄλλοπίστους Τούρκους ἢ νὰ ἀναγνωρίζωσι τὸν Πάπαν ἀρχηγὸν τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἱστορία, ὁ ἀψευδῆς μάρτυς, ἀπονέμει αὐτοῖς πάντα τὰ δίκαια, διότι οὐ μόνον ἐπὶ τουρκοκρατίας ἐβάρυναν τὸν ζυγὸν τῶν Ἑλλήνων οἱ Καθολικοί, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν οἱ Φραγκολοβαντῖνοι (ὡς καὶ ἐσχάτως) ἐπέδειξαν κατάπτυστον διαγωγὴν.

συσκέψεως ἀμφοτέρων τῶν μερῶν» (σ. 314). Ἄλλ' αἱ φρόνιμοι αὗται συμβουλαὶ δὲ ἐλαμβάνοντο ὑπ' ὄψιν, καὶ τὸ κατάντημα, ὅτι εἶχον ψηφισθῆ οἱ νόμοι Σ' καὶ ΣΑ' τῷ 1852, οἵτινες ἀποτελοῦσιν ἔκτοτε τὸν καταστατικὸν χάρτην τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας, ἄνευ συναινέσεως τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, καὶ οὐδέποτε τὸ κράτος ἔδωκε προσοχὴν ὡς πρὸς τὰς παρατηρουμένας ἐλλείψεις τῶν νόμων τούτων. Αἱ εἰσηγήσεις, τὰ ὑπομνήματα, αἱ τροποποιήσεις αἱ ὑποβαλλόμεναι ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ἐρρίπτοντο εἰς τὸν κάλαθον τῶν ἀχρήστων. Ἀπὸ τοῦ 1852 μέχρι τοῦ 1910, ὅτε ἐψηφίσθη ὁ ἐνοριακὸς νόμος οὐδεὶς νόμος ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐψηφίσθη (βλ. Μητρ. Θεσσαλιώτιδος Ἱεζεκήλ) Τροποποιήσεις ἐκκλ. νόμων 1935, σ. 6). Ὁ κ. Δ. Πετρακᾶκος ἀποδεικνύει ὅτι διὰ τῶν νόμων Σ' καὶ ΣΑ' «*ἡ κοσμικὴ ἐπέμβασις ἀνέτρεψε καὶ τοὺς κανόνας καὶ τὸν Νόμον καὶ τὸ Σύνταγμα... ἀντικανονικός, ἄρα ἀντισυνταγματικὸς τυγχάνει ὁ ὀργανισμὸς τῆς νεοελληνικῆς ἐκκλησίας*» καὶ ὁμως διατηρεῖται ἀκόμη ἀδικτος ὡς θεόπνευστον κείμενον καὶ ἐν ἰσχύι μέχρι σήμερον. Ἀνετράπη τὸ Σύνταγμα καὶ ὁμως οὐδεμία Βουλὴ καὶ Ἐθνοσυνέλευσις ἐτόλμησε ν' ἀνατρέψῃ τοὺς ὀλεθρίους νόμους, ἐνῶ εἶναι γνωστὸν ὅτι «*πᾶς κανὼν ἀποτελῶν συνταγματικὴν διάταξιν δὲν δύναται ἐγκύρως νὰ ἀρθῆ ἢ μεταρρυθμισθῆ διὰ νόμου*» (Πετρακᾶκος ἐνθ' ἄν. σ. 111) καὶ ὁμως ἀνετράπησαν οἱ κανόνες καὶ κινδυνεύει τὸ πᾶν ν' ἀνατραπῆ καὶ πάντες θεῶνται τὴν κατάρρευσιν τῆς ἐκκλησίας ἀπαθῶς. Μάλιστα, ἐπειδὴ ἐζητήθη παρ' αὐτῆς ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ ἡ τυπικὴ ἐγκρισίς, δις ἐπεστράφη τὸ ἔγγραφον τῶν παρατηρήσεων μετ' ἀπειλῶν μάλιστα, ἵνα σπεύσῃ ἡ σύνοδος νὰ ἐγκρίνῃ τὰ νομοσχέδια ἀσυζητητέι, καὶ αὕτη ἀποφαίνεται ἀφελέστατα ὅτι «*οὐδὲν περιέχουσι τὸ ἐναντιούμενον, οὔτε εἰς τὰ θεῖα δόγματα οὔτε εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς παραδόσεις*» καὶ ὅτι «*πέποιθεν εἰς τὴν σύνεσιν καὶ εὐσέβειαν τοῦ τε ὑπουργικοῦ συμβουλίου καὶ τῶν νομοθετικῶν σωμάτων, ὅτι εἰς τὰς νομικὰς διατάξεις θέλουσιν ἀποβλέπει εἰς τὴν εὐστάθειαν καὶ δόξαν τῆς ἀγίας ἡμῶν ἐκκλησίας, ἣτις ταυτίζεται μετὰ τοῦ ἀγαθοῦ τῆς πολιτείας*» ἀλλὰ ἀνεξηγήτως καὶ τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἀπερρίφθη! (βλ. Ἀνδρουτσον ἐνθ' ἄνωτ. 330). Ἐπίσης καὶ ἄλλαι ἀνίηκουστοι παρανομίαι ἐγένοντο εἰς βάρος τῆς ἐκκλησ. περιουσίας, ὡς ἡ πολυθρύλητος τῶν μονῶν δήμευσις, τὸ δὲ σκάνδαλον τοῦτο ἔσχεν ὀλέθρια ἀποτελέσματα ἐπὶ τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως τοῦ ἑλλην. λαοῦ, ὅπερ ἀπεκορυφώθη κατ' αὐτὰς διὰ τοῦ νόμου «*περὶ ἀναγκαστικῆς ἐνοικιάσεως μοναστ. γαιῶν*» ὡς ἐλέχθη (βλ. Ἐκκλησίαν σ. 269, 1 Σεπτ. 1947).

Καὶ ὁ νόμος οὗτος εἶναι πλέον ἀσυγχώρητος, διότι πρόκειται νὰ ἐπιφέρῃ τὴν διάλυσιν καὶ τῶν ὀλιγίστων ὑπολειφθεισῶν μονῶν τοῦ

κράτους. Ὡς γνωστὸν ἀπὸ 10ετίας καὶ πλέον μετὰ τὴν λεγομένην ρευστοποίησιν τῶν μοναστηριακῶν κτημάτων περιελθόντων εἰς τοὺς ἀκτήμονας χωρικοὺς, ἀφ' ὧν ἐλάχιστα εἰσέπραξε τὸ ἐκκλησιαστικὸν ταμεῖον — οἱ πλεῖστοι εὗρον εὐκαιρίαν νὰ πληρώσωσι τὰ ὀφειλόμενα κατὰ τὸν ἐπὶ κατοχῆς ἐξευτελισμὸν τῆς ἑλλ. δραχμῆς—μετὰ τὴν συνολικὴν σχεδὸν ἀπαλλοτριώσιν τῶν ἀγιορειτικῶν μετοχίων, ἀντὶ τῶν ὁποίων ψυχία τινὰ κατώρθωσαν, μετὰ ἐξαετῆ καθυστέρησιν τῆς πληρώμης τῶν τοκομεριδίων, νὰ λάβωσιν ἐφέτος οἱ ἀγιορεῖται, ἀφοῦ παρέστησαν τὸν κίνδυνον διαλύσεως πολλῶν μονῶν καὶ εἰσχωρήσεως ἐν αὐταῖς Σλαύων, μετὰ ταῦτα πάντα εἶχον διατηρηθῆ ἑκ τῶν μονῶν ὀλίγοι καλλιεργήσιμοι γαῖαι πρὸς παρηγορίαν τῶν μοναχῶν, ἤδη διὰ τοῦ τελευταίου νόμου καὶ τούτων ἀποξενοῦνται αἱ μοναὶ καὶ μετ' αὐτῶν σκορπίζονται καὶ οἱ μοναχοὶ καὶ καταργεῖται πλέον ὁ μοναχικὸς βίος ἐν Ἑλλάδι! Τὸ ἔγκλημα διεπράχθη τὸ πρῶτον τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1834, ὅτε διὰ Βασ. διατάγματος ἐκ τῶν 450 μονῶν κειμένων εἰς τὰ τότε ἐλευθερωθέντα μέρη, μόνον διέτηροῦντο 82. Τὸ ἐκ τῆς πωλήσεως τούτων προῖόν χρημα προωρίζετο πρὸς σύστασιν ἐκκλ. ταμείου, ἀλλ' ἐσπαταλήσθη ὑπὸ τοῦ κράτους καὶ μέχρι σήμερον οὐδὲ ὀβολὸν ἔλαβεν ἡ Ἐκκλησία. Ἡ πρῶξις εὐλόγως ἐστιγματίσθη ἐν τῇ Β' συνελεύσει (1864 τόμ. Ε', σ. 310) ἀφοῦ τόσα εἶχεν ἐκτραγωδήσει ὁ ἀειμακάριος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων. Ἀλλὰ τί τὸ ὄφελος; Εἵμεθα οἱ αὐτοὶ αἰεὶ καὶ πάντοτε! (1) Αἱ εὐαγεῖς μοναὶ, τὰ θεῖα σκηνώματα, αἱ ἐθνικαὶ ἐστίαί, οἱ λιμένες τῆς σωτηρίας, ἐν Ἑλλάδι καθίστανται λιμέρια ληστῶν, φωλεαὶ κακούργων ἀναρχικῶν, κομμουνιστῶν καὶ σφαγέων Κουκουέδων. Φεῦ! «τίς δώσει μοι κλαυθμόν, καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς μου πηγὰς δακρῦων»!

Ὅτε τὸ πρῶτον ἐγένετο ἡ διάλυσις τῶν μονῶν διεμαρτύρητο μετὰ ὅλην τὴν δύναμιν τῶν πνευμόνων καὶ ὁ ἀγαθὸς Ἡπειρώτης Νεόφυτος ὁ Δούκας, ὁ σοφὸς ἑλληνιστὴς, γράφων: «...ἤξεύρομεν πολλὰ τῶν μοναστηρίων ξενοδοχεῖα ὄντα αὐτόχρημα, πτωχοῖς καὶ πλουσίοις τὰς θύρας ἀνοίγοντα καὶ παντοίοις ὀδοιπόροις καὶ διαβάταις

(1). Κατὰ Ἰανουάριον 1917 ἐψηφίσθη διάταξις τῆς ἐν Θ)νίκης προσωρινῆς κυβερνήσεως «περὶ ἀναγκαστ. ἀπαλλοτριώσεως ἀγροτικῶν ἀκινήτων», ἡ ἀφορῶσα τὴν συνολικὴν ἀναγκ. ἀπαλλοτριώσιν τῶν μοναστ. κτημάτων τῆς πληρωτέας ἀποζημιώσεως καθοριζομένης ἐπὶ τῇ βάσει τῶν προπολεμικῶν τιμῶν. Τῆς ψήφισιν τῆς διατάξεως ταύτης καθ' ἣν ἄνευ ἀφεύκτου ἀνάγκης καὶ ὀφελείας» ὡς ἀπαιτοῦσιν οἱ ἱεροὶ κανόνες ἀπαλλοτριοῦνται αἱ μοναστηριακαὶ γαῖαι, εἰς μάτην ἐπεχείρησε νὰ προλάβῃ ἡ ἱερά σύνοδος δι' ὑπομνήματος πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὡς ἀντισυνταγματικὴν.

χειμαζομένοις στέγην παρέχοντα καὶ ἐκ τῶν παρόντων τὸ δυνατὸν τοῖς πᾶσι μεταδιδόντα.... Γέμει ἡ καθ' ἡμᾶς ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία τῶν ἀγαθῶν, ὅσα ἐν τῷ κόσμῳ παρέσχον οἱ μοναχοὶ πρὸς τε ψυχῆς καὶ σώματος σωτηρίαν πολὺ προθύμως ὑπουργήσαντες.... (1) Πόσοι ἄνθρωποι περιπεσόντες εἰς ἀνοήτους καὶ ἀθέσμους ἔρωτας, εὔρηκαν τὸν μονήρη βίον ἀλεξιφάρμακον τοῦ πάθους !... Πόσοι περιπεσόντες εἰς τὰ πικρὰ τῶν κοσμικῶν θλίψεων βέλη καὶ κινδυνεύοντες ἐμπεσεῖν εἰς τὸν λάκκον τῆς ἀπογνώσεως εὔρηκαν τὴν ἄνεσιν τῆς πολυωδύνου καὶ τετραυματισμένης αὐτῶν ψυχῆς εἰς τὴν ἡσυχον μετὰ τοῦ Θεοῦ ὁμιλίαν... σταλάζοντες.... κατανουκτικώτατόν δάκρυον, βάλαμον ἀκεσώδυνον εἰς τὰς ἀλγεινὰς τῆς καρδίας των πληγὰς;» (Εὐαγγ. σάββη, τόμ. Β', Ἀθήναι 1836, σ. 100—105). Εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα, ὅπου ἦνθι οὗ πνευματικὸς αὐτὸς βίος, τί παρατηροῦμεν νῦν;

“Ὅλα τὰ κακά, ἅπερ προείπομεν, καὶ ἀπερίγραπτον δυστυχίαν, πείναν, ἀπελπισίαν. Ὁ μέγας Βιλαμόβιτς ἔγραψεν, ὅτι ἡ ἀσέβεια καὶ ἡ ἔκλυσις τῶν ἡθῶν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι χρονολογεῖται ἀπὸ τῆς ἱεροσυλίας τῶν Δελφῶν, καὶ τοῦ ἱεροῦ πολέμου ἔκτοτε μετὰ τῆς εὐσεβείας ἀπώλεσαν καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν των οἱ Ἕλληνες. Ὁ Δελφικὸς Ἀπόλλων εἶναι ἐκεῖνος, ὅστις ἀνετίνασσε καὶ ἐξεσφενδόνιζε τοὺς βράχους κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν Γαλατῶν τοῦ Βρέννου καὶ οἱ θεοὶ ἔσωζον ἕως τότε τὴν Ἑλλάδα. Μετὰ τὴν σύλησιν τῶν θησαυρῶν καὶ τοῦ ἱεροῦ τῶν Δελφῶν, λέγει ὁ Ἐγγελοῦ, οἱ Ἕλληνες διέλυσαν τὸ σύμβολον τῆς ἐνότητος. Ἐπειτα οἱ Αἰτωλοὶ κατέκαυσαν, ἀφοῦ ἐσύλησαν, τὸ ἱερόν εἰς τὸ Δῖον τῆς Μακεδονίας, καὶ ὁ Φίλιππος ἐπιδραμὼν κατὰ τῆς χώρας των διέπραξε χεῖρονα πρὸς ἐκδίκησιν. Πράγματι μέχρι τοῦ ἱεροῦ πολέμου ἡ Ἑλλάς εὐρίσκετο ἠνωμένη καὶ μετ' ἀνδρείας ἀπαρμιλλοῦ ἀπέκρουε τοὺς ἐξωτερικοὺς ἐχθροὺς, ἀλλ' ἀφ' ὅτου ὁ στρατηγὸς τῶν Φωκῶν Φιλόλαος ἐπέβαλε χεῖρα βέβηλον εἰς τοὺς Δελφοὺς καὶ ἠκολούθησαν αἱ ἀσεβεῖς ἐκεῖναι πράξεις «δι' ὧν παρεβιάσθη καὶ ἐληστεύθη τὸ μέγιστον καὶ σεβαστότατον τοῦ ἑλλ. ἔθνους ἱερόν εἰς ἀπόδειξιν τρανωτάτην, ὅτι τὸ ἔθνος τοῦτο ἔπαυσε τοῦ νὰ ἔχη θρησκείαν καὶ ἦτο ἐπομένως ἀνάξιον νὰ διατηρήσῃ πλέον τὴν αὐτονομίαν αὐτοῦ» (διὸ καὶ ὑπετάγη εἰς τοὺς Μακεδόνας. Παπαρρηγόπουλος Ἱστορ. τοῦ Ἑλλ. ἔθνους Α', σ. 847). Ὁ τὰ «Φωκικά» γράψας Γ. Κρέμος ἱστορεῖ, ὅτι ἀπὸ τῆς ἱεροσυλίας τῶν μονῶν καὶ τῆς βεβηλώσεως τῶν ἱερῶν καὶ ἀπεμπολήσεως τῶν σεπτῶν κειμη-

(1) Βλ. *Εὐλ. Κουρίλα Λαυριώτου*, Ἱστορία Ἀσκητισμοῦ. Τομ. Α', Θεσσαλονίκη 1927, Εἰσαγωγήν.

λίων, ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐγένετο ἀνευλαβὴς πρὸς τὰ θεῖα καὶ ἔβλεπε τὰς μονὰς οὐχὶ ὡς τόπον προσκυνήσεως, ἀλλ' ἀρπαγῆς καὶ ληστείας. Αἱ πρόσφατοι αὐτῶν δημεύσεις καὶ λεηλασίαι ἐδημιούργησαν τοὺς ἀθέους καὶ ἀναρχικοὺς κομμουνιστάς. Αὐτὰ φθέγγεται ἡ ἱστορία.

3. Σφαλερὰ διάκρισις κανόνων εἰς δογματικούς καὶ διοικητικούς — Πόθεν προῆλθεν.

Αὐτὸ τὸ κατάντημα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος μετὰ ἑκατονταετῆ καὶ πλέον αὐτοκέφαλον βίον, κεχωρισμένον ἀπὸ τοῦ ἀνωτάτου πνευματικοῦ κέντρου, ἀπὸ τῶν κολπῶν τῆς μητρὸς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας. Καὶ ἐτίθετο μὲν ἐν τῇ ὑπὸ Ὁθωνος «Διακηρύξει» τοῦ 1833 τὸ «ἀνεξάρτητος ἀπὸ πάσης ἄλλης ἐξουσίας, φυλαττομένης ἀπαραχαράκτου τῆς δογματικῆς ἐνότητος κατὰ τὰ παρὰ πασῶν τῶν Ὁρθοδόξων Ἀνατ. Ἐκκλησιῶν ἀνέκαθεν πρεσβευόμενα», ἀλλὰ τὸ θρησκευτικὸν οἰκοδόμημα, ὅπερ στηρίζεται ἐπὶ τοιούτων θεωρητικῶν βάσεων εἶναι πολὺ εὐπρόσβλητον καὶ σχεδὸν ἐτοιμόρροπον· ἐφ' ὅσον δὲν καλύπτεται καὶ δὲν προστατεύεται ὑπὸ τῶν ἱερῶν κανόνων καὶ παραδόσεων εἶναι ἄφρακτος ἀγρός. Ὁ παμπόνηρος Μάουερ διὰ τοῦ χρυσοῦ τούτου καταποτίου ἐθάμβωσε τοὺς Ἕλληνας, καὶ οὕτω διὰ σειρᾶς εἶτα διατάξεων ἀφώπλισε τὴν ἱεραρχίαν καὶ δι' αὐστηρῶν νόμων ἔδρασε αὐτὴν διὰ χειροπέδων καὶ ἀλύτων θεσμῶν. Ἐφ' ὅσον ἐν τῷ προπλάσματι ἐκείνῳ τοῦ Καταστ. Χάρτου δὲν ἐγένετο λόγος περὶ κανόνων ἱερῶν, ποῦ θὰ ἐστηρίζετο ἡ διαμαρτυρία καὶ πᾶσα ἐνέργεια· καὶ ἀφοῦ μάλιστα οἱ περὶ τὸν ἀσύνετον Φαρμακίδην ἱεράρχαι καὶ πολιτικοὶ ἐχειροκρότουν τὸν αὐτοχειροτόνητον «Ἰδρυτὴν» τῆς ἑλλην. ἐκκλησίας ὡς μέγαν εὐεργέτην τῆς Ὁρθοδοξίας! Δὲν διέβλεπον οἱ μυωπάζοντες ἐκεῖνοι ὅπαδοι τῆς βαυαροκρατίας, ὅτι μετ' *ἀρχηγῶ βασιλέως* προτεστάντου ποῦ ἔτεινεν ἡ ὀρθοδοξία τῆς Ἑλλάδος, ἀπογυμνωθεῖσα τοῦ κύρους καὶ τῆς ἰσχύος τῶν συνοδικῶν κανόνων καὶ ἀπολακτίσασα πᾶσαν ἱερὰν παράδοσιν; Διότι ἄλλως δὲν ἦτο δυνατόν ν' ἀντιζαταστήσῃ τὴν Πατριαρχικὴν κεφαλὴν διὰ τοῦ αἰρετικοῦ βασιλέως. Ὁ παράδοξος βαυαρός, ὁ τριβωνιανὸς τῆς αὐτοκεφάλου ἑλλ. ἐκκλησίας, εἰργάσθη τεχνηέντως νὰ ἀπαλλάξῃ ἑαυτὸν παντὸς ἐμποδίου καὶ ἐλέγχου διὰ τοῦ σατανικοῦ καὶ πρωτοφανοῦς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ κανονικοῦ δικαίου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας 13 ἄρθρου, ἔχοντος ὡς ἐξῆς: «Ὅλα τὰ ἀντικείμενα, ὅσα *ἀνάγονται μὲν εἰς τὰ κατὰ τὴν ἐκκλησίαν, δὲν ἀφορῶσιν* δμως τὸ δογματικόν, ἀλλὰ χωρὶς νὰ εἶναι καθ' αὐτὸ κοσμικά, ἔχουσι τινὰ σχέσιν πρὸς τὴν ἐπικράτειαν καὶ τὸ κοσμικὸν συμφέρον τῶν κατοίκων, εἶναι μὲν ἀρμοδιότητος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ἀλλὰ χωρὶς ἰδιαιτέραν συγ-

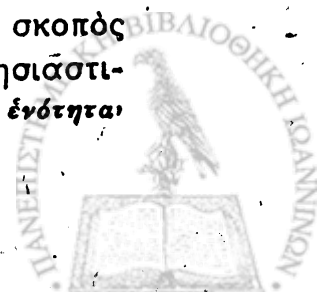

κατάθεσιν καὶ σύμπραξιν τῆς κοσμικῆς ἀρχῆς, δὲν ἤμπορεῖ ἡ Σύνοδος μόνη νὰ διατάξῃ τὰ περὶ αὐτῶν. Ἡ ὑπερτάτη ἐξουσία τοῦ κράτους ἔχει μάλιστα τὸ δικαίωμα, ὄχι μόνον νὰ ἀπαιτῆ νὰ πληροφορῆται προηγουμένως περὶ ὅλων τῶν τοιούτων διαθέσεων, ἀλλὰ καὶ δι' ἰδίων διαταγμάτων νὰ ἐμποδίξῃ, ἂν ὑπάρχη τι ἐν αὐτοῖς δυνάμενον νὰ κατασταθῇ ἐπιβλαβὲς ὡς πρὸς τὸ δημόσιον συμφέρον». Καὶ διὰ τοῦ ἐπομένου συμπληροῦ καὶ καθορίζει τὰ «τοιαῦτα ἀντικείμενα συμμίκτου εἴδους», ὡς εἶναι αἱ διατάξεις περὶ τῆς ἐξωτερικῆς λατρείας σύστασις, διάλυσις καὶ περιορισμὸς τῶν μονῶν, πομπαὶ περὶ τὰς ἐκκλησι. τελετάς, ἄδεια χειροτονιῶν, διαίρεσις ἐπισκοπῶν, διατάξεις περὶ ἐκπαιδευτικῶν, φιλανθρωπικῶν καὶ σωφρονιστικῶν ἰδρυμάτων, νόμοι περὶ τῶν γάμων κ.τ.τ. Τέλος διὰ νὰ ἀποκλεισθῇ πᾶσαν ἐπαφὴν μετὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, ὁ νομοθέτης ὤρισεν: «Ἄρθρον 19. Μὲ ἐξωτερικὰς κοσμικὰς ἢ ἐκκλησι. ἀρχὰς οὐδὲ ἡ σύνοδος, οὐδ' ἄλλος τις τῶν ἐκ τοῦ κλήρου ἤμπορεῖ νὰ ἔχῃ ἀλληλογραφίαν ἢ καμμίαν ἄμεσον σχέσιν» εἰμὴ διὰ τῆς γραμματείας τῆς Ἐπικρατείας. Αἱ διατάξεις αὗται ἐγένοντο «πέτρα σκανδάλου» καὶ ἤνοιξαν τὰς πύλας τῆς ἐκκλησίας διάπλατα εἰς τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν πρὸς τελείαν αὐτῆς ὑποδούλωσιν. Ἐκτοτε αἱ ἐνταῦθα διατυπούμεναι ἀρχαὶ τοῦ Μάουερ ἐγένοντο διὰ τοὺς πολιτικούς τῆς Ἑλλάδος ἀνδρας παράδοσις. Ἀλλὰ δύναται ἐκκλησία νὰ νοηθῆ ἄνευ κανόνων καὶ παραδόσεων; Πῶς θὰ ἐφαρμάζωνται τὰ δόγματα, εἰμὴ διὰ τῆς ἐρμηνείας καὶ ἰσχύος τῶν κανόνων; Εἶναι δυνατόν τὸ σύνταγμα νὰ σταθῆ ἄνευ νόμων, οἵτινες κανονίζουσι τὰς σχέσεις καὶ τὴν ζωὴν τῶν πολιτῶν καὶ ὀρίζουσι τὰς ποινὰς εἰς τοὺς παραβάτας. Ἐδῶ τὰ δόγματα ἀφήνουσι εἰς τὴν φρούρησιν τῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ τοὺς νόμους ὀρίζει, ὅπως θέλει καὶ ὅποτε θέλει, τὸ κράτος, ὅπερ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ μεταβάλῃ αὐθαιρέτως καὶ κανόνας καὶ παραδόσεις! «Ἄλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, γράφει ὁ ἀείμνηστος Χρυσ. Παπαδόπουλος, ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἀποβάλλει τὸν χαρακτῆρα αὐτῆς ὡς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, δὲν εἶναι πλέον ἡ ἀρχαία ἐκκλησία, ἀλλὰ νέα τις ἐκκλησία, διατηροῦσα μὲν τὴν δογματικὴν διδασκαλίαν τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, ἀλλ' ἀποκεκομμένη ἀπ' αὐτῆς κατὰ τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὴν ἐσωτερικὴν ζωὴν, τῶν μὴ θεμελιουμένων ἐπὶ παραδόσεων καὶ ἱερῶν κανόνων, ἀλλ' ἐπὶ νόμων πολιτικῶν συνεχῶς ἀνατρεπομένων καὶ ἀναγκαζόντων αὐτὴν νὰ μὴ τηρῆ ἀπαρσάλευτως καθ' ὅν τρόπον αἱ λοιπαὶ ἀδελφαὶ ἐκκλησίαι τοὺς ἱεροὺς κανόνας καὶ τὰς παραδόσεις». (Τὸ Σύνταγμα καὶ οἱ ἱεροὶ κανόνες, Ἀθῆναι 1936, σ. 58). Καὶ ὁ ἀπαγγέλλων τοιαύτην μομφὴν κατὰ τῆς Ἑλλαδικῆς ἐκκλησίας δὲν εἶναι κοινὸς ἀνθρώπος ἐκ θρησκευτικοῦ ζήλου γράφων ταῦτα, ἀλλ' εἶναι ὁ ἐπὶ δύο σχεδὸν δεκαετίας κοσμή-

σας τὸν ἀρχιεπισκοπ. αὐτῆς θρόνον, καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου καὶ συγγραφεὺς μάλιστα τῆς «Ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος».

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ Α΄ συνέλευσις τοῦ 1844 ἠθέλησε νὰ ἐπανορθώσῃ πως τὸ κῶρος τῆς ἐκκλησίας καὶ ἀναφέρει καὶ τὴν Μεγ. Ἐκκλησίαν καὶ ὅτι ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος «*τηρεῖ ἀπαράλλaktως ὡς ἐκείνη τοὺς ἱεροὺς ἀποστολικοὺς καὶ συνοδικοὺς κανόνας καὶ ἱερὰς παραδόσεις*» (ἄρθ. 2 τοῦ Συντάγμ.). Ἄλλ' ἡ διάταξις αὕτη ἐτέθη μόνον κατὰ τύπον διὰ νὰ μὴ ληφθῆ ποτὲ ὑπὸ τῶν νομοθετῶν καὶ τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας ὑπ' ὄψιν· ἡ βαναυρικὴ ἰδεολογία καὶ ἐπιβουλή κατὰ τῆς Ἐκκλησίας εἶχε ρίψει βαθείας τὰς καταβολάς. «Ὑπὸ ἐσωτερικὰς ἔριδας καὶ ἐμπαθεστάτας ἐνίοτε φιλονικείας ἡ κανονικὴ ἀκρίβεια ἐνίοτε μὲν ἦτο ἀδύνατος νὰ τηρηθῆ, *πολλάκις δὲ παρεβαίνετο ἐν τῇ συνειδήσει...* Ὑπὸ νέας ἱστορικὰς περιστάσεις νέαι ἀνεφάνησαν σχέσεις (πολιτείας καὶ ἐκκλησίας), ἀλλ' ἔνεκα ἀμυδρᾶς συνειδήσεως τῆς κανονικῆς ἀκριβείας καὶ τάξεως . . . δὲν ἐδύναντο αὗται νὰ κανονισθῶσι πάντῃ συμφώνως καὶ ἀρμονικῶς πρὸς τὰς ἀληθεῖς τοῦ δικαίου τῆς ἐκκλησίας ἀρχάς. Οὕτω καταχρήσεις καὶ *κανονικαὶ παραβάσεις εἴτε ἐν γνώσει εἴτε ἐν ἀγνοίᾳ ἐπαναλαμβανόμεναι ἔλαβον τύπον ἐκκλησιαστικῆς συνηθείας . . . ξένα δὲ στοιχεῖα . . . καθιερώθησαν ὡς νόμιμα καὶ κανονικὰ* καὶ συνετάραξαν τὴν ἐνδιάθετον ἀρμονίαν τοῦ κανονικοῦ βίου τῆς ἐκκλησίας» (Εὐταξίας ἐνθ' ἄνωτ. σ. ι' ἀβλ. ια'). Εἶναι βαθυστόχαστα τὰ λεγόμενα ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ Πρωτάνεως τῶν κανολόγων τῆς Ἑλλάδος, περὶ τῆς ἀδιαφορίας τῶν Ἑλλήνων πολιτικῶν καὶ τῆς περὶ τὰ θεῖα νωθρότητος, ὅταν τόσογ ἀταλαιπώρως ἔχουσι περὶ τὴν τῶν ἱερῶν κανόνων ἀκρίβειαν, διότι ἄλλα ἐν τῷ Συντάγματι ὁμολογοῦσι καὶ ἄλλα, ὅλως ἀντίθετα, πράττουσιν, καὶ ἐπέρχεται μοι εἰς νοῦν τὸ ὑπὸ τοῦ ἀγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ εἰρημένον : «Πολλοὶ ἐσμέν οἱ λέγοντες, ὀλίγοι δὲ οἱ ποιοῦντες· ἀλλ' οὖν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς ὠφείλε νοθεύειν διὰ τὴν ἰδίαν ἀμέλειαν, ἀλλ' ὁμολογεῖν μὲν τὴν ἑαυτοῦ ἀσθένειαν, μὴ ἀποκρύπτειν δὲ τὴν τοῦ Θεοῦ ἀλήθειαν, ἵνα μὴ ὑπόδικοι γενώμεθα μετὰ τῆς... τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ παρεξηγήσεως» (Δ' ἑκατ. κεφ. ΠΕ', Περὶ ἀγάπης, σ. 329 τῆς α' ἐκδ. τῆς Φιλοκαλίας). Ἄς εἶναι εὐλογημένον τὸ ὄνομα τοῦ συμπατριώτου μου Μελαῖ εἰσηγητοῦ τῷ 1844 τοῦ β' ἄρθρου τοῦ Συντάγματος, ὅστις ἀντικρούων τοὺς πολεμοῦντας τὴν ἀνωτέρω περικοπὴν ἔλεγεν : «Τοῦτο δὲν σημαίνει κράτος ἐν κράτει, οὔτε ὁ σκοπὸς εἶναι τὸ νὰ ὑποταχθῆ ἡ πολιτικὴ ἐξουσία εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν, ὡς τινες ἐνόμισαν, ἀλλ' ὅτι ἡ ἑλληνικὴ ἐκκλησία ἔχει ἐνότητα»

ἔχει τοὺς αὐτοὺς κανόνας ὡς ὁδηγοὺς εἰς τὰ τῆς θρησκείας... Ἡμεῖς οὐδὲν πλέον ζητοῦμεν τῶν ὑπὸ τῶν βυζ. αὐτοκρατόρων τῆ ἐκκλησίας κυρωθέντων δικαίων, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν καὶ τὸ τριτημόριον ἀρκεῖ ἡμῖν» (ὁ Λέων Γ. Μελαῦς ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης ἐπὶ Ὀθωνος, ἦτο ἐν τῇ Συνελεύσει τοῦ 1843 ἀντιπρόσωπος τῶν Ἡπειρωτῶν). Καὶ ὅμως ἔκτοτε τὸ κακὸν παράδειγμα εὔρε πλείστους μιμητὰς καὶ οἱ κανόνες μεταρρυθμίζονται ἢ καὶ αἴρονται διὰ νόμου. Καὶ ὁ μέγας συνταγματολόγος διαμαρτύρεται κατὰ τῆς τοιαύτης ἀσυνειδησίας δογματίζων, ὅτι «οὐδὲ δεῖ ἀναθεωρήσεως τοῦ Συντάγματος δύναται νὰ παραβιασθῶσιν οἱ ἱεροὶ κανόνες, καθ' ὅσον τὸ ἄρθρον 2 τοῦ Συντάγματος περιεῖχε θεμελιώδη διάταξιν» Ν. Ι. Σαριπόλου, πραγματεία περὶ τοῦ Συνταγμ. Δικαίου, Ἀθῆναι 1874 σ. 305 τοῦ Γ' τόμ.). Οἱ ἐπάρατοι καὶ αὐθαιρέτως, ἄνευ βουλῆς τεθέντες νόμοι Σ' καὶ ΣΑ' διατηροῦνται εἰσέτι ἐν ἰσχύϊ παρὰ τὰς τῆς Ἐκκλησίας διαμαρτυρίας (ὡς εἶδομεν) ἀποδειχθέντες ὑπ' αὐτῆς ὡς ἀντιφατικοὶ καὶ ἀνατρεπτικοὶ τῶν ἱερῶν κανόνων (βλ. Παπαδόπουλον ἐν θ' ἀνωτ. σ. 31). «Πᾶσα τροποποίησις κανόνος κατὰ τὸν βαθυνοῦστατον εἰσαγγελέα, τὸν μακ. Δημ. Τζιβανόπουλον, ὄντος θεμελιώδους νόμου τοῦ κράτους, εἶναι ἀντικανονικὴ καὶ ἀντισυνταγματικὴ κατὰ τὸ 2 ἄρθρον τοῦ Συντάγματος» (Δικαιοσύνη, καὶ ἐν ἰδίῳ τεύχει ὑπὸ τοῦ Ν. Λεβίδου δημοσιευθέντι. «Ἐπὶ τοῦ ζητήματος τοῦ διορισμοῦ τῶν ψαλτῶν καὶ νεωκόρων» σ. 23—27. Εἶναι ἡ μόνη φορά, χάρις εἰς τὴν δραστηριότητα καὶ τὴν σθεναρὰν ἐνέργειαν τοῦ μακ. πρώην Δημητριάδος Γερμανοῦ καὶ τοῦ εἰρημένου εὐσεβοῦς εἰσαγγελέως, ὅπου ἀνεγνωρίσθη τὸ ἀδιάσειστον κῦρος τῶν κανόνων ὑπὲρ τοὺς τεθέντας νόμους καὶ ἐξησφαλίσθη τὸ δικαίωμα τοῦ διορισμοῦ ὑπὲρ τῶν ἐπισκόπων μετὰ κρατερὸν ἀγῶνα, (βλ. Ἔργα καὶ Ἡμέραι Δημητριάδος Γερμανοῦ, ὑπὸ Στεφ. Παπαδημητρίου, Ἀθῆναι 1941, ὅπου ὅλα τὰ σχετικὰ πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο ἐν σ. 202—273). Ὁ κ. Πετρακάκος τότε ἐδογματίζεν, ὅτι «ὁ διορισμὸς τῶν ψαλτῶν καὶ νεωκόρων δὲν εἶναι ἀπόλυτον δικαίωμα τοῦ ἐπισκόπου... ἀλλὰ περιορισμένον, διότι πρέπει τὸν μέλλοντα ὑποψήφιον νὰ προτείνῃ ὁ λαός—οἱ ἐκκλ. σύμβουλοι—καὶ χειροθετούμενον νὰ στέρξῃ αὐτόν». αὐτ. σ. 324. ἀλλ' ἔπειτα παλινῶδῶν φθιέγγεται ταῦτα: «Χάριν τῆς ἀκριβείας δὲν πρέπει νὰ παραλειφθῇ, ὅτι καὶ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τοῦ διορισμοῦ ψαλτῶν καὶ νεωκόρων ὁ τότε Δημητριάδος Γερμανὸς ἀνέλαβε τὸν ἀγῶνα τὸν ἀπολήξαντα εἰς τὴν νομοθετικὴν ἐπικράτησιν τῶν κανονικῶν τῆς Ἐκκλησίας ἀρχῶν» Νομοκαν. ἐνασχολήσεις σ. 180. Τοῦτο μαρτυρεῖ ὅτι καὶ οἱ μεγαλύτεροι θιασῶται τῆς ἐκκλησιαστ. δικαιοδοσίας παρασύρονται ἐκ τῶν καινοφωνιῶν τοῦ Φαρμακίδου. Ἐν Κορυτσᾷ,

είχον νεωκόρον, ὅστις ἐτόλμησε νὰ δώσῃ τὴν κόρην του εἰς Καθολικόν, καθ' ὃν χρόνον εἶχομεν σφοδρὸν κατὰ τῆς καθολ. προπαγάνδας ἀγῶνα, καὶ διὰ πολιτικοῦ μάλιστα γάμου, ἐνῶ ἠδύνατο νὰ ἀπαιτήσῃ παρὰ τοῦ γαμβροῦ νὰ γένηται ὀρθόδοξος. Τὸ σκάνδαλον ἦτο μέγα, δὲν εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ τὸν παύσω, ὑποστηριζόμενον ὑπὸ τῶν ἐπιτρόπων (ὡς ἄλβανιστὴν). «Καταχρήσεις καὶ κανονικαὶ παραβάσεις... συχναὶ ἐπαναλαμβανόμεναι ἔλαβον τύπον ἐκκλησ. συνηθείας, ξένα δὲ στοιχεῖα καθιερώθησαν ὡς νόμιμα». Ἡ ὑπὸ τοῦ Μάουερ εἰσαχθεῖσα τὸ πρῶτον διάκρισις δογματικῶν καὶ κοσμικῶν κανόνων ἔσχε βαθυτάτην ἀπήχησιν εἰς τὴν θρησκευτικὴν διανοήσιν τῶν Ἑλλήνων τῶν ἐπιδιωκόντων αἰεποτε νὰ κολοβώσωσι τὰ δικαιώματα τῆς ἐκκλησίας. Οὗτοι ἄρα, ἵνα συμβιβάσωσι καὶ τὰ ἀσυμβίβαστα καὶ δικαιολογήσωσι τὰς τῶν κανόνων παραχαράξεις καὶ ἀθετήσεις ἐπενόησαν ἢ μᾶλλον υἱοθέτησαν τὸ ἀσεβὲς καὶ ἀνορθόδοξον σύστημα τῆς διαιρέσεως τῶν ἱερῶν κανόνων εἰς δογματικούς καὶ διοικητικούς ἢ κοσμικούς καὶ καταργοῦντες τοὺς δευτέρους νὰ συμβιβάσωσι τὸ αὐτοκέφαλον τῆς ἐκκλησίας πρὸς τὴν κυριαρχίαν τὴν κρατικὴν καὶ ἀπορρίπτουσι τὰ 90 οὐο τῶν κανόνων τῶν οἴκουμ. συνόδων καὶ τῶν ἀγίων καὶ θεοφόρων πατέρων, καὶ κολακεύονται νὰ ὀνομάζωνται ὀρθόδοξοι! Τοῦτο ἔπραττον οἱ πρῶτοι αἰρεσιάρχαι, ἀφήρουν ἐκ τῶν θεοπνεύστων γραφῶν (διότι δὲν ὑπῆρχον τότε κανόνες) ὅ,τι δὲν συνέφερον αὐτοῖς καὶ ἀνέτρεπε τὰ ἰδίας δόξας καὶ διεκήρυττον, ὅτι πιστεύουσιν ὀρθοδόξως καὶ εὐσεβοφρόνως. Οἱ παράδοξοι οὗτοι νομοθέται θὰ ἐπέτρεπον εἰς νεοδαμῶδη Ἑλληνα πολίτην νὰ προτείνῃ, ὅτι θέλει νὰ εἶναι Ἑλληνας, ἀλλ' ἀπορρίπτει ἄρθρα τινὰ τοῦ Συντάγματος; Δὲν θὰ ἐθεώρουν αὐτὸν παράφρονα; «Ἀποφασίσαντες τῷ 1844 οἱ πληρεξούσιοι τῆς Ἑλλάδος νὰ κηρύξωσιν ἐπικρατοῦσαν θρησκείαν τῶν Ἑλλήνων τὴν ὀρθόδοξον, ὡφείλον νὰ παραλάβωσι τὴν ὀρθοδοξίαν ἐν τῷ συνόλῳ... καὶ ἐν τῇ μορφῇ, ἣν εἶχεν αὕτη ἐν Κηπόλει καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ὀρθοδόξοις χώραις, οὐχὶ δὲ νὰ παρασταθῶσιν ὡς νέοι Λούθηροι κατασκευάζοντες ἴδιον δι' ἑαυτοὺς ὀρθοδοξίας τύπον, διαφέροντα τῶν λοιπῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν, καὶ λοιπὸν περικόπτοντες, ὅσα ἀπήρεσκον αὐτοῖς, καὶ αὐθαιρέτως ἀπαρνούμενοι κανόνας ἀποτελοῦντας οὐσιώδεις τῆς Ὀρθοδοξίας συστατικόν» (Ἄνδροῦτσος, Καιν. Διδαχὴ Β', 299). Ἄλλ' ἐρωτῶ πῶς τολμῶσι νὰ ἐπιβάλωσιν οὗτοι χεῖρα βέβηλον εἰς τὸν κανονικὸν διάκοσμον τῆς Ἐκκλησίας, καὶ νὰ ἀκρωτηριάξωσι καὶ νὰ παραμορφῶσι τὸ κανονικὸν τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας δίκαιον; Μόνον σύνοδοι οἰκουμενικαὶ κέκτηνται τοιοῦτον δικαίωμα, ὅταν δευτερεύοντες τινὲς ἱστορικὴν σημασίαν κανόνες περιπέσωσιν εἰς ἀχρησίαν· δὲν εἶναι τοῦτο δικαίω-

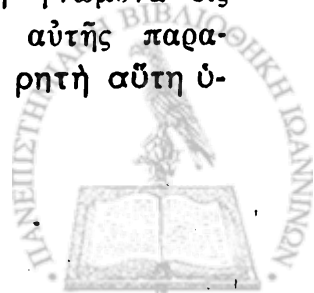
μα τῶν ἐνὶ μέρος ἐκκλησιῶν ἢ ἀναθεώρησις, ὅπως ἀπλῆ Βουλὴ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀναθεωρήσῃ τὸ Σύνταγμα, ἔργον χειρῶν κοινῶν ἀνθρώπων, ἐνῶ οἱ κανόνες εἶναι κατόρθωμα ἀγίων καὶ θεοφόρων ἀνδρῶν καὶ σχεδὸν δύο χιλιετηρίδες ἐσεβάσθησαν αὐτούς. «Τῶν ἀγίων συνόδων τὰ δόγματα καθάπερ τὰς θείας γραφὰς δεχόμεθα, καὶ τοὺς κανόνας ὡς νόμους φυλάττομεν», ἐθέσπιζεν ὁ Ἰουστινιανὸς διὰ τῆς 131 Νεαρῶς. «Πολλοὶ κανόνες ἄλλοις μὲν παραδέδονται, ἑτέροις δὲ οὐδὲ γνώριμοι. Ὁ πρὸς λαβῶν καὶ ἀθετῶν δίκης ἄξιος . . . καὶ γὰρ ἐστὶν ὄντως κοινὰ πᾶσιν, ἃ πάντα φυλάττειν ἐπάναγκες . . . καὶ τὸ πρὸς κλίνειν μικρὸν ἀμαρτεῖν ἐστὶν ἀμαρτίαν τὴν πρὸς θάνατον. Δεῖ γὰρ φυλάττειν τὰ τεθέντα καὶ πατράσι τέκνα δίκαιόν τε καὶ ὅσιον πειθαρχεῖν . . . φιλεῖ γὰρ ὡς τὰ πολλὰ τῶν ἀγγελίων ὁ τρόπος διὰ τὸ γνῶμης ἠρρωστηκὸς καὶ ἀστήρικτος ταῖς καινοτομίαις τε καὶ νεωτεροποιίαις προσκεχηκέναι μᾶλλον ἢ τοῖς καθεστῆκόσι καὶ καλῶς κειμένοις προσεπερίεσθαι». Φωτίου ἐπιστολὴ Γ' πρὸς Πάπαν Νικόλαον σ. 161, ἐκδ. Βαλέττα). Ἐκ τούτου τοῦ τρόπου, ὡς εἶοικε, παραγόμενοι καὶ οἱ πληρεξούσιοι νεωτερισταὶ τῆς Δ' συνελεύσεως (1924—1925) δι' ἐπισήμου ἐρμηνευτικῆς δηλώσεως καθώρισαν, ὅτι «κάνονες ἐννοοῦνται οἱ πνευματικοί, οἱ καθαρῶς ἐκκλησιαστικοὶ δηλ. οἱ δογματικοί, οὐχὶ δὲ καὶ οἱ κοσμικοὶ δηλ. οἱ διοικητικοὶ καὶ ὅτι ἐν πάσῃ περιπτώσει κριτῆς περὶ τοῦ τίς κανὼν εἶναι δογματικὸς καὶ τίς κοσμικὸς θὰ εἶναι ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία τῆς πολιτείας» (παρὰ Πουλίτσα σ. 271-272). Ἄλλ' οἱ νομοθέται ἐν τῇ αὐτῇ περιπτώσει πρέπει νὰ εἶναι πλέον τι ἢ Βαλσαμῶνες ἢ Ζωναράδες καὶ δεινοὶ δογματικοὶ θεολόγοι καὶ νὰ συγκροτήσωσι καὶ σύνοδον θεοπνεύστων ἀνδρῶν, ἵνα δυνηθῶσι νὰ χωρίσωσι τοὺς κανόνας, ὅπως χωρίζουσιν οἱ ποιμένες τὰ πρόβατα ἀπὸ τῶν ἐριφίων! Διότι, μὰ τὴν ἀλήθειαν, οἱ ἀρχαῖοι δὲν εἶχον οὔτε κἄν ἐννοίαν τῆς αὐτῆς διαιρέσεως. Δὲν γνωρίζομεν, ἂν ὁ Ζωναρῶς εἰς τὸν α' κανόνα τῆς Δ' οἰκ. συνόδου λέγων: «αἱ σύνοδοι κανόνας ἐξέθεντο τοὺς μὲν εἰς δογματῶν συντελοῦντας ἀκρίβειαν, τοὺς δὲ εἰς ἐκκλησίας ἀφορῶντας κατάσταθιν», ἐφρόνει, ὅτι δύναται ὁ καθεὶς χριστιανός, καὶ δὴ ἐκτὸς τοῦ περιβόλου τῆς ἐκκλησίας εὐρισκόμενος, νὰ ἀναθεωρῇ καὶ νὰ ἀπορρίπτῃ κανόνας ὡς σκύβαλα, ἔστω καὶ ἐὰν δὲν εἶναι δογματικοί, ἀλλ' ὅμως οὗτοι προάγουσι τὸ δόγμα ἐν τῇ πράξει. Λέγει δὲ καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος «πρᾶξις θεωρίας ἐπίβασις» ἀλλ' ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει, οὐδὲν τὸ ἀπορριπτέον, κἄν μικρὸν φαίνεται διὸ καὶ ὁ ἱερός Φώτιος ἔγραφε πρὸς τοὺς θρόνους τῆς Ἀνατολῆς: «οἶδε δὲ καὶ ἡ μικρὰ ἀθέτησις τῶν πρὸς θεθέντων καὶ πρὸς ὅλην τοῦ δόγματος ἐπιτρέψαι καταφρόνησιν» (αὐτ. ἐπιστ. Δ', 168. Ἐπρόκειτο περὶ τῆς νηστείας τοῦ Σαββάτου). Καὶ ὁ Ἀλέξιος Α' Κομνηνὸς λέγει ἐν τῇ 40

Νεαρῶ, κεφ. δ'. : «Τῶν θείων κανόνων οἱ πρὸς εὐσέβειάν ὄρωντες καίτοι συστατικὸν τοῦ ὀρθοῦ δόγματος παραδιδόντες ἡμῖν παντὶ τρόπῳ ἀνανεωθέντες τηρεῖσθωσαν, οἱ δὲ λοιποὶ παρεκβληθέντες δοθήτωσαν καὶ τῇ βασιλείᾳ μου» ἄρα πῶς ἐρμηνεύουσι τὸν νόμον τοῦτον οἱ ἐναντία φρονοῦντες ; Ὅτι περισυνέλεξε τοὺς κανόνας ὁ Ἀλέξιος, ἵνα τῷ πυρὶ παραδώσῃ, ἢ ἵνα μελετήσῃ αὐτοὺς καὶ ἐφαρμόσῃ ὡς νόμους τοῦ κράτους ; (Εἰς τοῦτο τὸ σημεῖον θέλομεν ἐπανέλθει). Ἄς ἐπιστήσωσι τὸν νοῦν εἰς τὸ «παρεκβληθέντες». Ἀλλ' ἐγὼ ἐπικαλοῦμαι ἐπ' αὐτοῦ τὴν μαρτυρίαν ἀνδρὸς διασημοτάτου, ἕξ ἐκείνων, οὗς σπανιώτατα ἀνέδειξεν ἡ νομικὴ ἐν Ἑλλάδι ἐπιστήμη, καὶ περὶ τοῦ ὁποίου, ἄλλος γίγας νομομαθῆς, ὁ μακ. Χαρ. Βοζίκης, ἀποφασίσας νὰ φέρῃ ἀντιρροήσεις εἰς τὴν περὶ ψαλτῶν γνωμοδότησιν αὐτοῦ ἐξέφρασε τὸν φόβον «ὅτι ἂν ἡ ὑπὸ τῆς εἰσαγγελικῆς γνωμοδοτήσεως δοθεῖσα λύσις ἤθελεν ἐπικρατήσει, τάχιστα ἤθελον περιέλθει πολιτεία καὶ ἐκκλησία εἰς δυσσρέστους δι' ἀμφοτέρας περιπετείας καὶ συγκρούσεις...» Ἀλλὰ κατὰ τὸν αἰμίμηστον Μεσσηνίας Μελέτιον Σακελλαρόπουλον «ὁ φόβος γεννᾶται εἰς τὸν κ. Βοζίκην, οὐχ ὅτι ἡ εἰσαγγ. γνωμοδότησις στηρίζεται ἐπὶ ἀσφαλῶν βάσεων, ἀλλ' ἕνεκα τοῦ ἀξιώματος τοῦ γνωμοδοτοῦντος καὶ πρὸ πάντων, ἕνεκα τῆς προσωπικότητος καὶ πανθωμολογημένης νομικῆς ἰδιοφυΐας τοῦ κορυφαίου μεταξὺ τῶν νομομαθῶν τῆς ἐποχῆς, τοῦ σεβαστοῦ παρὰ τῷ Ἀρείῳ Πάγῳ εἰσαγγελέως». (Δ. Τζιβανοπούλου, γνωμοδότησις εἰς Ἔργα καὶ Ἡμέραι Γερμανοῦ Δημητριάδος σ. 314 βλ. κατωτ.).

4. Ἐξακολούθησις περὶ τοῦ ἐπισηλοῦς τῆς διακρίσεως τῶν ἱερῶν κανόνων εἰς δογματικούς καὶ μῆ. Πῶς ἀνεκινήθη ἡ ὑπόθεσις αὕτη εἰς τὸ ζήτημα τῶν ἱεροψαλτῶν; — Φρικταὶ ἐπιτιμήσεις καὶ ἀναθέματα τῆς ἐκκλησίας κατὰ τῶν παραβατῶν τῶν κανόνων.

Τὸ ζήτημα τοῦτο τῆς διακρίσεως τῶν ἱερῶν κανόνων εἰς δογματικούς καὶ διοικητικούς ἀνανεώθη ἐν Ἑλλάδι τῷ 1908¹ εἰς τὸ περὶ ἱεροψαλτῶν ἀναφνὲν σκάνδαλον ἐν τῇ μητροπόλει Δημητριάδος, καθ' ὃ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἐπίτροποι ἐσφετερίσθησαν τὸ δικαίωμα τοῦ διορισμοῦ ἀπὸ τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου, τοῦ σθεναροῦ Ψαριανοῦ Γερμανοῦ Μαυρομάτου. Τότε τὸ Νομικὸν Συμβούλιον ἀπεφαίνεται ὑπὲρ τῶν πρώτων, ἀλλ' ἔλυσε κανονικῶς τὸ ζήτημα ὁ τότε κορυφαῖος τῶν νομομαθῶν εἰσαγγελεὺς τοῦ Ἀρείου Πάγου Δημοσθ. Τζιβανόπουλος, οὐτινος ἡ γνωμοδότησις ἀπετέλεσεν ἕκτοτε τὸν ἀσφαλῆ γνώμονα εἰς τὰ τοιαῦτα ζητήματα. Διὰ τὴν μεγίστην σπουδαιότητα αὐτῆς παραλαμβάνομεν τινα ἐνταῦθα γενικωτέρας σημασίας. «Ἡ ρητὴ αὕτη ὑ-

ποχρέωσις τοῦ νόμου (Σ', ἄρθ. η' 1) ὅπως ἐξ ἴσου πρὸς τὰ θεῖα δόγματα ἀπαρασαλεύτως καὶ οἱ ἱεροὶ ἀποστολικοὶ καὶ συνοδικοὶ κανόνες τηρῶνται καὶ φυλάσσονται, λύει ἐκ τῶν προτέρων τὸ ζήτημα, ὅτι οὐδεμία τῶν κανόνων τούτων ἐπιτρέπεται ἀθέτησις ἢ τροποποιήσις διὰ μεταγενεστέρων τῆς πολιτείας νόμων, ἐκτὸς μόνον τῶν ἀφορώντων... εἰς τὸ κοσμικὸν συμφέρον τῶν κατοίκων καὶ ἐν οἷς ἡ 'Ι. Σύνοδος ἐνεργεῖ μόνον τῇ συμπράξει καὶ ἐγκρίσει τῆς κυβερνήσεως, ὅσα σχετίζονται πρὸς τὸ ἀστικὸν καὶ δημόσιον δίκαιον καὶ τοῦτο ἐν ὁμοδόξοις ἐπικρατείαις, ὅπου τὸ ἀστικὸν καὶ δημόσιον δίκαιον βᾶσιν ἔχουσι τὰς ἀρχὰς τοῦ Χριστιανισμοῦ» (Ἔργα καὶ ἡμέραι Δημητριάδος Γερμανοῦ, Ἀθήναι 1941, σ. 292). Καὶ κατωτέρω: «Ἐφ' ὅσον ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἐπὶ ἐπτασυνόδου ἐρείδεται πολιτεύματος, τοὺς κανόνας τούτους, οὓς τὸ Σύνταγμα ὑπ' ὄψει ἔχει ἐν ἄρθ. 2, οὐδεὶς δύναται νὰ τροποποιήσῃ, εἰμὴ μόνον ἂν σπουδαία καὶ ἐπιβεβλημένη ὑπὸ τῶν συνθηκῶν τοῦ βίου τῆς Ἐκκλησίας παραστῆ ἀνάγκη, χάριν τῆς ὠφελείας αὐτῆς, αὐτὴ καὶ μόνη ἢ ἀρμοδία ἐξουσία ἦτοι ἢ καθόλου ὀρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία διὰ συνόδου, οὐδαμῶς δὲ ἡ πολιτικὴ ἐξουσία ὡς πάντῃ ἀναρμοδία». Κατὰ ταῦτα, ἐπάγεται ὁ βαθυνοῦστατος νομομαθὴς, *πᾶσα τροποποιήσις κανόνος, ὄντος θεμελιώδους νόμου τοῦ κράτους εἶναι ἀντικανονικὴ καὶ ἀντισυνταγματικὴ. Πᾶσα δὲ ἀπόπειρα τοιαύτης τροποποιήσεως δύναται νὰ ἔχῃ ὀλεθριώτατα ἀποτελέσματα ἐπὶ τε τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς πολιτείας τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐπὶ τῆς καθόλου ὀρθοδόξου θρησκείας, ἧς ὁ ἑλληνισμὸς, πρόμαχος καὶ πιπτός θεματοφύλαξ διὰ μυρίων περιπετειῶν καὶ ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας γενόμενος, κατεκυρώθη ὑπὸ τῶν αἰώνων τούτων ὡς διακατέχων τὰ σκῆπτρα αὐτῆς» σ. 294. Ἐπὶ τῇ βάσει τοιαύτης εὐρείας ἐννοίας καὶ ἐμπεριστατωμένης τῶν κανόνων ἐρμηνείας ἐξήνεγκεν ὁ εὐσεβέστατος ἐκεῖνος εἰσαγγελεὺς κατηγορηματικὴν ἀπόφασιν «ὅτι ὁ διορισμὸς καὶ ἡ παῦσις πάντων τῶν τελούντων τὰς ἱεράς ἀκολουθίας ἐν τοῖς ναοῖς πρεσβυτέρων τε καὶ διακόνων καὶ τῶν ἀναγινωσκόντων καὶ ψαλλόντων ἐν ταῖς ἱεραῖς ἀκολουθίαις καὶ τῶν τεταγμένων πρὸς ἐπιμέλειαν τῶν ἁγίων εἰκόνων, ἱερῶν σκευῶν, ἀμφίων καὶ πάντων τῶν εἰς τὴν θεῖαν λατρείαν ἀναγομένων, ἀπόκειται ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀρχήν . . .» (σ. 296). Πρὸς μείζονα δὲ βεβαίωσιν ἐπαναλαμβάνει: «Κατόπιν τούτων οὐδεμία ἀμφισβήτησις χωρεῖ, ὅτι οἱ ἱεροφάλαται καὶ οἱ νεωκό-*

1. «Περὶ ἐπισκοπῶν καὶ ἐπισκόπων. Ὁ ἐπίσκοπος εἶναι ἡ πνευματικὴ ἀρχή... διατηρῶν ἀπαραγκλίτως τὰ θεῖα δόγματα, .. καὶ φυλάσσων τοὺς ἱεροὺς κανόνας καὶ τὰς παραδόσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας».

ροι υπάγονται εις την αποκλειστικήν δικαιοδοσίαν των επισκόπων, ὅπ' αὐτῶν καὶ μόνον διοριζόμενοι καὶ παυόμενοι, παράλογον δὲ ὅλως εἶναι τὸ ἀπονέμειν εἰς τὴν δημοτικὴν ἀρχὴν καὶ τὰ ὑπ' αὐτῆς διοριζόμενα ἐκκλησιαστικὰ συμβούλια . . . δικαίωμα ἐπεμβάσεως εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν καὶ εὐπρέπειαν, εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς θείας λατρείας . . . » (σ. 301) καὶ ἐπιλέγει τὰ ἀξιοπρόσεκτα ταῦτα : « ἀναγνωριζομένου τοῦ δικαιώματος τοῦ διορισμοῦ τῶν ψαλτῶν καὶ νεωκόρων εἰς τοὺς ἐπισκόπους, χειραφετεῖται ἡ ἐκκλησία ἀπὸ τῶν ἐπιρροῶν τῶν ἐπιτρόπων τῶν ἐκκλησιῶν, αἵτινες θὰ ἠδύναντο νὰ κατασταθῶσιν ὀλέθρια εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῆς καὶ ἐπιβλαβεῖς εἰς τὴν θείαν λατρείαν διὰ τῆς παραβιάσεως τῶν κανόνων, τῶν θελόντων τοὺς ψάλτας καὶ νεωκόρους ἀμέμπτους τὸν βίον . . . Τοῦτο δὲ σπουδαίως πρέπει ν' ἀπασχολήσῃ τὴν προσοχὴν πάντων, διότι ἡ μείωσις τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς ἐκκλησίας μέχρις ἐντελοῦς ὑποταγῆς αὐτῆς καὶ ἡ ἀναγνώρισις τῆς θελήσεως τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς ὡς ὑπερέχου καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἀφορῶντα τὴν θείαν λατρείαν, προσβάλλει σπουδαίως τὴν θρησκείαν καὶ δεικνύει ἀγνωμοσύνην πρὸς τὴν ἐκκλησίαν » (σ. 305).

Ὁ μακ. Βοζίκης ὑπεστήριξεν, ὅτι οἱ ἱεροὶ κανόνες τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν οἰκ. συνόδων καὶ αἱ ἱεραὶ παραδόσεις, ὡς τὸ 2 ἄρθρον τοῦ Συντάγματος ἀναφέρει, δὲν ἰσχύουσιν ὡς συνταγματικαὶ διατάξεις, ἀλλὰ μόνον ἐκ τούτων οἱ δογματικοὶ κανόνες, πάντες δὲ οἱ ἄλλοι δύνανται διὰ νέων νόμων νὰ μεταβληθῶσιν ἢ νὰ καταργηθῶσιν (1).

Ἄλλ' ὁ μόνος συγγραφεὺς πλήρους ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου ἐν Ἑλλάδι, ὁ ἀείμνηστος Μ. Σακελλαρόπουλος, εἰς ἀπάντησιν ἀξιωματικῶς ἀποφαίνεται, « ὅτι δογματικοὶ κανόνες δὲν ὑπάρχουσι, διότι παρὰ πάσας τὰς μελέτας καὶ ἐρεῦνας ἡμῶν δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἀνακαλύψωμεν, ποῦ εἶναι οὗτοι κεκρυμμένοι ». Ὅλοι, ἐπιφέρει, ἀφορῶσιν εἰς τὴν διοίκησιν τῆς ἐκκλησίας, τὴν πειθαρχίαν, τὴν τελετουργίαν, εἰς τὰ ὄργανα τῆς ἐκκλησίας καὶ τὰ καθήκοντα αὐτῶν, οἱ τε ἀποστολικοὶ, συνοδικοὶ καὶ αἱ ἱεραὶ παραδόσεις, εἰς ἐξυπηρέτησιν ἑνὸς καὶ μόνου σκο-

1. Δυστυχῶς αὐτὸ τὸ πνεῦμα καὶ νῦν ἐπικρατεῖ κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τοὺς πολιτικοὺς κύκλους ἐν Ἑλλάδι (βλ. Πουλίτσαν ἐνθ' ἄνωτ. σ. 229ε'). Ἐπακόλουθον τῆς ἐυφαλμένης ταύτης βάσεως εἶναι ἄλλη παραδοξολογία, ὅτι ἡ ἐνότης τῶν ὁμοδόξων ἐκκλησιῶν δὲν εἶναι διοικητικὴ . . . ἀλλὰ μόνον δογματικὴ, ὡς δογματίζει ὁ Βοζίκης (Ἔργ. ἡμερ. σ. 315), ἀλλ' ἀντιφάσκει λέγων « ἡ τήρησις τῶν κανόνων διετάχθη εἰς ἐξυπηρέτησιν τῆς δογματ. ἐνότητος ».

ποῦ, ὃν ἐπιδιώκει ἡ ἐκκλησία, χρησιμεύοντες. (1) Δυνατὸν ἡ πολιτεία, ὡς βαίνουσι μάλιστα τὰ καθ' ἡμᾶς, διὰ νόμων ν' ἀνατρέψη ὅλους τοὺς λεγομένους διοικητικούς κανόνες, ἐφ' ὅσον φρονεῖ, ὅτι δὲν εἶναι δογματικοὶ καὶ δὲν ἐρμηνεύουσι τὸ δογμα, τοῦτο ἀποτελεῖ κατὰ τὸν ἐν λόγῳ ἱεράρχην «τὸν τελειὸν χωρισμὸν τῆς ἐλληνικῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τῶν λοιπῶν ὀρθοδόξων. Δύναται ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει νὰ ὀνομάζηται ἐλληνικὴ ἢ προτεσταντικὴ... ὀρθόδοξος ὅμως ἀνατολικὴ οὐδαμῶς» (σ. 317).

Ἴδου ἔως ποῦ δύναται νὰ φθάσῃ ἡ κατὰ τῆς ἐκκλησίας παρανομία τοῦ κράτους, ὅταν ἐπισήμως καθιερωθῇ ἡ διχοτομία τῶν κανόνων. Εἰς τὸ πρῶτον Σύνταγμα τοῦ 1843 τὸ 2 ἄρθρ. εἶχε πλήρως οὕτως : «**ἄπαρχει δογματικῶς μὲν καὶ κανονικῶς ἠνωμένη...**» Ἄλλ' οἱ ἀντιφρονοῦντες κατεξανάστησαν καὶ ἐζήτησαν ν' ἀπαλειφθῇ τὸ «**κανονικῶς**» παρὰ τὰς διαμαρτυρίας τοῦ εἰσηγητοῦ Μιχ. Μελά, ἀντιπροσωπεύοντος τοὺς δούλους Ἡπειρώτας, εἰπόντος : «**Τοῦτο δὲν σημαίνει κράτος ἐν κράτει, οὔτε ὁ σκοπὸς τούτου εἶναι τὸ νὰ ὑποταχθῇ ἡ πολιτικὴ ἐξουσία εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν... ἀλλ' ὅτι ἡ ἐλλ. ἐκκλησία ἔχει κανονικὴν ἐνότητα, ἔχει τοὺς αὐτοὺς κανόνες ὡς ὀδηγοὺς εἰς τὰς θρησκείας.**» Θαυμασία ἐρμηνεῖα, ἣτις ὅμως εἰς τοὺς φραγκοφορεμένους καὶ βαναροπλήκτους, εἰς τοὺς ἐλευθεριάζοντας καὶ προτεσταντίζοντας δὲν ἀντήχει καλῶς. Πράγματι, ὡς ἀπεδείξαμεν, ἡ ἡ ἐνότης τῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν νοεῖται οὐ μόνον δογματικῆ, ἀλλὰ καὶ κανονικῆ, ὡς γράφει ὁ Χρυσ. Παπαδόπουλος (ἐνθ. ἀνωτ. σ. 59). Ἐν τούτοις καὶ πάλιν «**διὰ τοῦ δευτέρου ἄρθρου πάντες οἱ κανόνες ἐννοοῦνται ἀδιαφόρως τῆς φύσεως αὐτῶν... ἐξάγεται καὶ ἐκ τῆς προσθήκης περὶ τῶν ἱερῶν παραδόσεων**» (Πετρακᾶκος, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 335).

Ἱστέπει νὰ ἐξαρθῇ ἐνταῦθα ἡ ἔγκριτος γνώμη τοῦ ἐκ Βόλου δικηγόρου Τριανταφυλλίδου, ὅστις ἐπικρίνων τὴν ἀπόφασιν τοῦ ἐκεῖ Πλημμελειοδικείου, ὅπερ ἀνεγνώριζε δικαίωμα διορισμοῦ ψαλτῶν εἰς τὰ ἐκκλησ. συμβούλια, στηριζόμενον εἰς τὴν εἰρημένην διάκρισιν τῶν κανόνων· «**ἀλλ' ἡ διχοτομία αὕτη, γράφει, εἶναι ἀστήρικτος, διότι πάντες οἱ κανόνες τῶν τοπικῶν καὶ οἰκουμενικῶν συνόδων ἀντι-**

1. «**Παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν παρατηρήσεων τοῦ κ. Βοζίκη ἐπὶ τῆς γνωμοδοτήσεως τοῦ εἰσαγγελέως τοῦ Ἀρείου Πάγου περὶ τοῦ ζητήματος τοῦ διορισμοῦ ψαλτῶν καὶ νεοκόρων.**» Ἔργα καὶ ἡμέραι Δημητριάδος Γερμανοῦ, σ. 314—316. Ἐν σ. 319 λέγει : «**διάκρισις κανόνων εἰς δογματικούς καὶ μὴ δὲν ὑφίσταται ἀπολύτως... πάντες οἱ κανόνες... καὶ αἱ ἱεραὶ παραδόσεις ἐχουσι τὴν αὐτὴν ἰσχὺν καὶ ὡς τοιοῦτοι ἐκνερῶθησαν ὑπὸ τοῦ Συντάγματος ἀνευ διακρίσεως.**»

κείμενον ἔχουσιν ὄχι τὸ δόγμα, ἀλλὰ τὴν διοίκησιν τῶν τῆς ἐκκλησίας πραγμάτων . . . Δὲν ὑπάρχει εἰς τοὺς κανόνας τῶν συνόδων διάταξις ἀφορῶσα τὸ δόγμα» καὶ ἐν συνεχείᾳ ποιεῖται τὴν ἐξῆς ὀρθὴν παρατήρησιν, ἣν οὐδεὶς ἄλλος ἐν προκειμένῳ ἔσκέψατο νὰ διατυπώσῃ : «οὐδὲ ἠδύναντο αἱ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι νὰ νομοθετήσωσι περὶ τοῦ δόγματος, τὸ ὁποῖον πρεδόθη εἰς τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν διὰ τῶν εὐαγγελίων καὶ τῶν πράξεων τῶν ἀποστόλων καὶ ἐπὶ ὁποίου οὐδεμίᾳ κοινοτομίᾳ ἐπιτρέπεται». Ἡ παρατήρησις αὕτη συμφωνοῦσα πρὸς τὴν ἐγκριθεῖσαν τῆς ἐκκλησίας δόξαν ἐξασφαλίζει τὴν γνώμην τῶν μὴ παραδεχομένων τὴν διάκρισιν τῶν ἱερῶν κανόνων. Οὕτω τοῦλάχιστον φρονοῦσι πάντες οἱ δογματολόγοι τῆς ἐκκλησίας, ὅτι δὲν ἴδρυσαν δόγματα αἱ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι — ταῦτα ἐγένοντο γνωστὰ ἐκ τῆς θείας ἀποκαλύψεως — ἀλλ' ἠρμήνευσαν, διεσάφησαν καὶ διεφύλαξαν αὐτὰ ἀπὸ τῆς διαστροφῆς τῶν ἱρετιζόντων. «Οὐδαμοῦ τῇ ἐκκλησίᾳ ἀποδίδεται, ὅτι δῆθεν καινὰς τινὰς παραλαμβάνει ἀποκαλύψεις, ἀλλὰ λέγεται μόνον, ὅτι ἐν πάσῃ ἀκεραιότητι καὶ ἀληθείᾳ τηρεῖ τὴν προτέραν αὐτῇ ἐπαγγελθεῖσαν ἀποκάλυψιν, καὶ οὐδαμοῦ δηλοῖ, ὅτι αὐτῇ ἀποδίδεται τὸ δῶρον τῆς θεοπνευστίας, ὅπερ οἱ ἅγιοι εἶχον ἀπόστολοι, ἀποδίδεται δὲ μόνῃ ἢ τοῦ ἀγίου πνεύματος συμπαραδρεῖα τῶν πλανῶν αὐτὴν προφυλάσσοντος», γράφει ὁ Ρῶσσοσ Μακάριος ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ κτλ. τόμῳ Β', σ. 205 (μεταφρ. Ν. Παπαδοπούλου). «Κυρίως ἐκκλησιαστικὴ παράδοσις ἢ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Ἡ παράδοσις αὕτη εἶναι ἢ ὑπὸ ὀλοκλήρου τῆς ἐκκλησίας ἐν Οἰκουμενικαῖς Συνόδοις ἐν ἀγίῳ πνεύματι ἀνάπτυξις καὶ ὀρισμὸς τῶν θεωρητικῶν ἐκείνων ἀληθειῶν ἢ δογμάτων, ἅτινα ἐμπεριεχόμενα ἐν τῇ Γραφῇ πράγματι ἢ δυνάμει, οὐχὶ δὲ κατὰ λέξιν ὠρίσθησαν ὑπὸ τοῦ ἀγίου πνεύματος τοῦ τὴν καθόλου ἐκκλησίαν εἰς πᾶσαν ἀλήθειαν ὀδηγοῦντος διὰ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων». (Δαμαλᾶς, Περὶ ἀρχῶν, σ. 121). Ἀναφέρομεν τελευταῖον καὶ τὸν Ἀνδρουῦτσον, ὅστις σαφέστερον ἐκτίθησι τὰ πράγματα : «Τὰ δόγματα περιέχει ἢ θεία ἀποκάλυψις, ἢ δὲ ἐκκλησία, ἢ τὴν φύλαξιν αὐτῆς ἐμπεπιστευμένη, οὐδὲν ἕτερον πράττει ἢ ἐξηγεῖται αὐτὰ εἴτε πρὸς διδασκαλίαν τῶν πιστῶν εἴτε τὰς αἱρετικὰς παρερμηνείας καὶ νοθείας αὐτῶν καταδικάζουσα». (Δογματ. σ. 291). Ταῦτα ὄντως ἀποδέχεται καὶ γενικῶς πιστεύει ἡ ὀρθόδοξος ἀνατολικὴ ἐκκλησία, ὅτι ὁ θρησκ. κώδιξ τῶν δογμάτων τῆς πίστεως καὶ τῶν ἠθικῶν ἀληθειῶν εἶναι ἢ Ἁγία Γραφή, ἣτις περιέχει τὴν ἀποκεκαλυμμένην θρησκείαν καὶ ὅσα χρῆ-

σιμα καὶ λυσιτελῆ εἰς σωτηρίαν. (1) Οὐδὲν δόγμα δύναται νὰ σταθῆ μὴ περιεχόμενον ἐν αὐτῇ. Πᾶσα τοιαύτη ἀπόπειρα εἶναι ἀντιχριστιανική· αὐτὸ ἔπραττον μόνοι οἱ αἰρεσιάρχαι (βλ. ἐπιστ. XIX τοῦ Αὐγουστίνου), διὸ καὶ κατ' οὐσίαν μόνα τὰ κείμενα τῶν ἁγ. Γραφῶν, τὰ περιέχοντα τὰς ὑψηλὰς θρησκευτ. ἀληθείας εἶναι θεόπνευστα. Καὶ φέρομεν ὡς μαρτυρίαν πρῶτον τὸν Μ. Βασίλειον, ὅστις ἔγραψεν ὡς γνωστὸν τοὺς κανόνας μετὰ ἔτη πολλὰ ἀπὸ τῆς Α' Οἰκουμ. Συνόδου· εἰς τὸν 91 καν. ὁμιλεῖ περὶ τῶν πηγῶν τῶν δογμάτων, χωρὶς νὰ ἀναφερθῆ εἰς τὴν σύνοδον ταύτην : «Τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πεφυλαγμένων δογμάτων καὶ κηρυγμάτων, τὰ μὲν ἐξ ἐγγράφου διδασκαλίας ἔχομεν, τὰ δὲ ἐκ τῆς τῶν ἀποστόλων παραδόσεως διαδοθέντα ἡμῖν ἐν μυστηρίῳ· παραδεξάμεθα, ἅπερ τὴν αὐτὴν ἰσχὺν πρὸς τὴν εὐσέβειαν ἔχει...» Ὑπ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα ἐγράφησαν καὶ αἱ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κ' πόλεως «ὁμολογίαι» πρὸς ὑποστήσιν τῆς ὀρθοδόξου Πίστεως καὶ καταπολέμησιν τῶν ἀπὸ τῆς Δύσεως ἔξορμούντων προπαγανδιστῶν ἢ καὶ διαφώτισιν τῶν ἐπιθυμούντων τὴν μετὰ τῶν Ὀρθοδόξων ἔνωσιν Διαμαρτυρομένων καὶ Ἀγγλικανικῶν καὶ παραπέμπω εἰς τὴν καλλίστην τούτων : «Καὶ τὰ δόγματα καὶ τὰ διδάγματα τῆς ἐκκλησίας δὲν εἶναι ἀνθρώπινα, ἀλλὰ θεῖα· διὰ τοῦτο λέγοντες πῶς πιστεύομεν εἰς αὐτήν, νοοῦμεν πῶς πιστεύομεν εἰς τὰ θεοπαράδοτα τοῦ Κυρίου λόγια καὶ θεόπνευστα λόγια· φησὶ γὰρ ἡ γραφή «ὅτι ὑπὸ πνεύματος ἁγίου φερόμενοι ἐλάλησαν οἱ ἅγιοι τοῦ θεοῦ ἄνθρωποι» καὶ ὁ Παῦλος (α', Θεσσ. 2, 12) φησὶν : «οὐ λόγον ἀνθρώπου δέξασθε, ἀλλὰ καθὼς ἔστιν ἀληθῶς λόγον Θεοῦ» Πέτρου Μογίλα Ὁμολογία (Σύμβολικὴ I. Μεσολορᾶ, Α', σ. 423). Ἀλλὰ καὶ αἱ ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, καθ' ὅσον ἀποφαίνονται τῇ ἐπινοίᾳ τοῦ ἁγίου πνεύματος πρὸς ἑρμηνείαν καὶ καὶ ὀρθὴν τῶν δογμάτων κατανόησιν εἶναι ἄλλη τῆς πίστεως καὶ σωτηρίας ἡμῶν πηγὴ, συμπληρουμένη καὶ ὑπὸ τῆς ἱερᾶς παραδόσεως «καὶ ἀπὸ τοῦτο κινούμεθα νὰ πιστεύωμεν ὄχι μόνον τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον.. ἀλλὰ καὶ πάσας τὰς λοιπὰς γραφὰς καὶ συνοδικὰς διατάξεις» (αὐτ.). Ἡ ἐκκλησία κατέχει τὸν πλοῦτον ὅλον τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἐπιφοίτησιν τοῦ ἁγ. πνεύματος, ἥτις ἐνεργοῦσα τελειοῖ τὰ θεῖα μυστήρια καὶ διαφυλάττει τὴν ἀγνότητα καὶ ἀκεραιότητα τῆς τοῦ Σωτῆρος διδασκαλίας, ὡς ἀποδέχεται ὁ Μ. Βασίλειος : «Ἄλλ' ἡμεῖς εὐξώμεθα ἔχειν τὴν ἐκκλησίαν τὴν ἐπιχορηγίαν τοῦ

(1) Βλ. I. Παναγοπούλου, Περὶ τῶν Οἰκουμ. συνόδων κτλ. Ἀθήναι 1939, σ. 31, «διετύπωσαν τὴν δογμ. διδασκαλίαν τῆς ἐκκλησίας...» σ. 32 «προσδιώρισαν τὰ τῆς πίστεως δόγματα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κανόνων τῆς ἁγ. Γραφῆς τῆς ἐκκλ. παραδόσεως».

πνεύματος, ὥστε ἀναδεικνυσθαι ἡμῖν τοὺς πνευματικούς ἀρχιτέκτονας...» εἰς Ἑσαΐαν γ', 2. τόμ. Α' 639). Διακρίνεται ὁμως ἡ ἐπιστασία τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἣτις συμπαρήδρευε ταῖς οἰκουμ. συνόδοις, ἀπὸ τῆς θεοπνευστίας τῶν προφητῶν καὶ ἀποστόλων, ἐκείνην κέκτηται νῦν ἡ ἐκκλησία εἰς τὸ κήρυγμα, ἀλλ' «οὐ δύναται ἐξακολουθησις τῶν ἀποστόλων θεοπνευστίας θεωρηθῆναι» (Ν. Παπαδόπουλος, Προλεγ. εἰς τὴν Δογματ. Μακαρίου, Β', σ. σ. κη').

Τὴν παρέκβασιν ταύτην ἐποησάμεθα, ἵν' ἀνατρέψωμεν τὴν ἐσφαλμένην τῶν Ἑλλήνων πολιτικολόγων καὶ κανονολόγων θεωρίαν, ὅτι ὑπάρχουσι δογματικοὶ κανόνες, καὶ ὅτι τὰ δόγματα τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας περιλαμβάνονται εἰς τοιοῦτους κανόνας τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων καὶ τούτους μόνους τοὺς κανόνας κατὰ τὸ Σύνταγμα πρέπει νὰ τηρῶμεν τοὺς δὲ λοιποὺς δύναται ἡ πολιτεία διὰ νόμου νὰ καταργήσῃ! Ἄλλ' ἀπεδείξαμεν ἅμα, ὅτι κυρίως δογματικοὶ κανόνες δὲν ὑπάρχουσιν, ἄρα δύναται τὸ κράτος νὰ ἀνατρέψῃ τὸ σύνολον τῶν κανόνων, δηλ. ὅλην τὴν Ὄρθοδοξίαν. Ἴδου εἰς ποῖα ἄτοπα ὀδηγεῖ ἡ σατανικὴ ἐπινόησις τῆς διχοτομίας τῶν κανόνων· ἀλλὰ προσάγουσιν εἰς μαρτυρίαν τὸν Ζωναρᾶν, ὅστις γράφει, «αἱ σύνοδοι κανόνας ἐξέθεντο τοὺς μὲν εἰς δογμάτων συντελοῦντας ἀκρίβειαν, τοὺς δὲ εἰς ἐκκλησίας ἀφορῶντας κατάστασιν» (εἰς τὸν α' κανόνα τῆς Α'. οἰκ. συνόδου). Ὑπεγραμμίσσαμεν τὰς λέξεις, δι' ὧν δὲν λέγει περὶ δογματικῶν κανόνων, ἀλλὰ περὶ ἐρμηνευτικῶν. Ἄλλοι ἀνεκάλυψαν τὸ δόγμα εἰς τοὺς «ἄρθρους», οἵτινες συνήθως προτάσσονται τῶν κανόνων ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῶν συνόδων. Ἄλλ' ἔχομεν τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ τοῦ ἰδίου «ἄρθρος γὰρ ὁ τύπος καὶ ὁ κανὼν λέγεται» (εἰς τὸν ιθ' τῆς Α'.) ἣτοι ἐν τῇ χρήσει ἐναλλάσσονται (πρβλ. «ἄρθρος κανονικός ἀποστόλων», «ἄρθροι κατὰ πλάτος καὶ «ἄρθροι κατ' ἐπιτομήν» τοῦ Μ. Βασιλείου, οἵτινες οὐδὲν ἄλλο εἰσὶν ἢ κανόνες βίου μοναχικοῦ, ὅπως καὶ εἰς τὸν 40 τῆς ἐν Τρούλλῳ περὶ μοναχῶν ὑπάρχει ἡ λέξις ἄρθρος.

Ἐν τῇ κυρίως δογματικῇ σημασίᾳ τὸ «ἄρθρος» ἀπαντᾶται εἰς τὰς «πράξεις» τῶν οἰκ. συνόδων: «Ὅροι ἐκκλησιαστικοὶ ἐκφωνηθέντες παρὰ τῆς ἀγίας καὶ οἰκουμενικῆς συνόδου, τῆς ἐν Χαλκηδόνι συναχθείσης» (Μανσὶ VII, σ. 358). Ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ οἱ ἄρθροι λέγονται δόγματα: «τῶν ἀγίων συνόδων συνόδων τὰ δόγματα καθάπερ τὰς θείας γράφας δεχόμεθα, καὶ τοὺς κανόνας ὡς νόμους φυλάττομεν» Νεαρά 131, κεφ. α'). Ἄλλὰ κανόνες δογματικοὶ δὲν ὑπάρχουσιν ἐν τῇ ἐννοίᾳ, ὅτι δι' αὐτῶν διατυποῦνται δόγματα, ἀλλὰ μόνον ἀναφερόμενοι εἰς δόγματα τῆς ἐκκλησίας (Παπαδ. Χρυσ. ἐνθ. ἀνωτ. σ. 7). Τοιοῦτοι δὲ κανόνες ἐκ τοῦ συνόλου τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν οἰκουμ. συνόδων μόνον 18 εἶναι ἐκ τῶν 252, καὶ

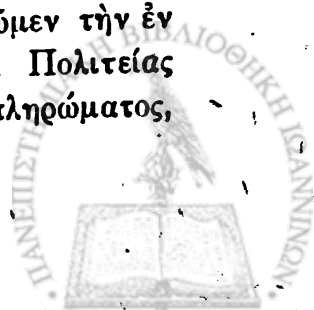
28 ἐκ τῶν 329 τῶν τοπικῶν συγῶδων, ὡς καὶ τῶν κανόνων τῶν πατέρων 7 ἐκ τῶν 282, δηλ. ἐκ τῶν 863 κανόνων μόνον 53 δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς δογματικῆς φύσεως «δευτερευούσης σημασίας» κανόνες (αὐτ. σ. 9-10). Τούτων οὕτως ἐχόντων δὲν θὰ ἦτο ἄτοπον νὰ ἀπορρίψῃ τις ὁλόκληρον σχεδὸν τὸ κανονικὸν τῆς ἐκκλησίας σύστημα, ὁκτὼ καὶ πλέον ἑκατοντάδας κανόνων, ἵνα διατηρήσῃ 4—5 δεκάδας ! Οἱ ταῦτα ὑποστηρίζοντες λησμονοῦσιν. ὅτι τὰ μὲν δόγματα ὀρίζουσι τὴν πίστιν, ἦτοι τὸ τί πρέπει νὰ πιστεῦῃ ἕκαστος χριστιανός, οἱ δὲ κανόνες ὀρίζουσι τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἡ ἐνδόμυχος πίστις ἐκδηλοῦται ἐξωτερικῶς, καὶ τὰ μὲν δόγματα εἶναι αἱ συνταγματικαὶ διατάξεις ὡς ἄρθρα πίστεως, οἱ δὲ κανόνες οἱ νόμοι, ἀμφότεροι δὲ ἀποτελοῦσι τὸ συνταγματικὸν τῆς ἐκκλησίας πολίτευμα.

Λησμονοῦσιν, ὅτι ἡ ἐκκλησία εἶναι κράτος τελείως ὀργανωμένον, ὅπερ διατηρεῖται ἀμετάβλητον ἐπὶ δύο σχεδὸν χιλιετηρίδας, φαινόμενον, ὅπερ εἰς οὐδὲν κοσμικὸν κράτος συναντᾶται, καὶ διὰ τῶν κανόνων, οὓς αὐτοὶ ἀποσκυβαλίζουσιν, ἡ ἐκκλησία ὀδηγεῖ, ἐξαναγκάζει, περιορίζει, ἐπιτάσσει ἢ ἀπαγορεύει, ἵνα τὰ μέλη πιστεύωσιν ὀρθῶς καὶ τὴν πίστιν αὐτῶν δεικνύωσιν ἐν ἔργοις καὶ λόγοις ἐν τῷ καθ' ἡμέραν βίῳ, καὶ οὕτω ἐπιτυγχάνει τοῦ ὑψίστου σκοποῦ ἐν τῷ κόσμῳ, ἦτοι τοῦ ἠθικοῦ καταρτισμοῦ τῶν χριστιανῶν. Καὶ ἐκεῖνοι τῶν κανόνων, οὓς οἱ ἀντιφρονοῦντες θεωροῦσιν «ἀνυποφόρους», συνετάχθησαν ἐκ σοβαρῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης λόγων πρὸς ρυθμίσειν τῆς ἐκκλησ. τάξεως καὶ τοῦ ἠθικοῦ ρυθμοῦ κατὰ τὸ ἀκραιφνὲς τοῦ χριστιανισμοῦ πνεῦμα. Ὁ Τσέδα Μήτροβιτς, καθηγητῆς τοῦ κανονικοῦ δικαίου ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Βελιγραδίου καὶ βαθυνούστατος γνώστης τοῦ βίου τῆς ἐκκλησίας γράφει : «ὅτι μόνον ἐκεῖνοι ἐκ τῶν κανόνων εἶναι ἀπολύτως ὑποχρεωτικοὶ δι' ὅλους τοὺς αἰῶνας καὶ ἀναλλοίωτοι, ὅσοι εὐρίσκονται εἰς ὀστενὴν συνάφειαν, ὡς αἰτίαι καὶ ἀποτέλεσμα πρὸς τὰς ἀληθείας τῆς πίστεως καὶ τῆς ἠθικῆς τὰς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ περιεχομένας, πάντες δὲ οἱ λοιποὶ κανόνες οἵτινες δὲν εἶναι ἀναποσπάστως συνδεδεμένοι πρὸς τὰς δογματικὰς ἀληθείας τῆς Ἀποκαλύψεως εἶναι μεταβλητοὶ κατὰ τὰς ἀνάγκας καὶ ἀντιλήψεις τῆς ἐκκλησίας» Τὸ χωρίον τοῦτο ἀναφέρει ὁ κ. Πουλίτσας ἐνθ. 231 καὶ παραπέμπει εἰς τὸ σύγγραμμα. «Ἡ ἐκκλησία ἀπέναντι τῶν νέων ἀπαιτήσεων τῆς ἐποχῆς» Κ)πολις 1919, σ. 12—13. Ὑπεγράμμισα τὰς τελευταίας λέξεις ὡς ἐνδεικτικὰς περὶ τῆς ἀρμοδιότητος, ἣν μόνη ἡ ἐκκλησία ἔχει, ἐπὶ τῆς μεταβολῆς τῶν κανόνων. Ἐν τούτοις τὸ δικαίωμα τοῦτο οὐδὲν ἄναγνωρίζουσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν οἱ νομοθέται τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ἀδεῶς καταργοῦσιν αὐτοὶ καὶ ἀχρηστεύουσι τοὺς ἱεροὺς κανόνας. Ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἀρχαίων

τούτων κανόνων, οἵτινες ἐσκόπουν τὴν διὰ τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος ἀναγέννησιν τῆς τότε κοινωνίας καὶ συνετάχθησαν συμφώνως πρὸς τὰς συνθήκας τοῦ βίου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, φρονεῖ ὁ εἰσεβῆς Σέρβος, ὅτι ἡ ἐκκλησία δικαιούται νὰ μὴ ἀπορρίψῃ τελείως τὴν ἱερὰν ταύτην τῶν πατέρων παρακαταθήκην, ἀλλὰ χάριν τῆς κοινωνίας νὰ διατηρήσῃ τὸ πνεῦμα τῶν κανόνων ἥτοι τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα καὶ νὰ διαρρυθμίσῃ τὴν νομοθεσίαν αὐτῆς συμφώνως πρὸς τὰς συνθήκας τοῦ σημερινοῦ βίου. Οἱ ἱστορικοὶ τύποι καὶ θεσμοὶ τοῦ ἀρχαίου βίου δὲν πρέπει νὰ περιορίζωσι τὸ νομοθετικὸν ἔργον τῆς ἐκκλησίας. Ὅταν οὗτοι θεωρηθῶσιν ἀνεφάρμοστοι νὰ μεταβληθῶσι καὶ νὰ προσαρμοσθῶσι πρὸς τὰς νέας ἀπαιτήσεις. Ἀλλὰ ἐπιφέρει ἡ προσαρμογὴ πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ νεωτέρου βίου ἐν ταῖς γενικαῖς γραμμαῖς πρέπει νὰ τελῆται ἀπὸ κοινοῦ ὑφ' ὄλων τῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν δι' ἀντιπροσώπων συνερχομένων εἰς περιοδικὰ συνέδους. Οὕτω θὰ ἀκούηται ἡ ἀϋθεντικὴ φωνὴ τῆς ἐκκλησίας, θὰ γίνηται πανταχοῦ αἰσθητὴ ἡ πρωτοβουλία αὐτῆς, θὰ ἐξυψωθῇ εἰς τὸν κόσμον ἡ σημασία τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας καὶ θὰ ἐπιτύχῃ εὐκολώτερον καὶ ἀσφαλέστερον τοῦ τελικοῦ αὐτῆς σκοποῦ (σ. 7, 11, 15, 17).

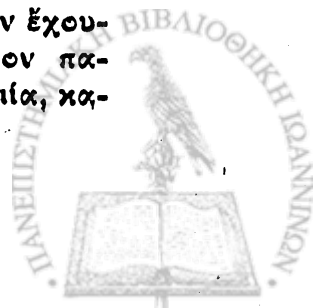
Ἐὰν οὕτως ἐσκέπτοντο καὶ ἐνήργουν πάντες οἱ ἄγιοι τῆς Ἐκκλησίας καὶ πολιτείας τὰ πράγματα δὲν θὰ ἔφθανον εἰς τὸ κρίσιμον σημεῖον τῆς ρήξεως τῶν σχέσεων. Βεβαίως τὸ κακὸν ἤρχισεν ἀπὸ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων καὶ εἶναι ἐνδεικτικὸν τὸ δεύτερον μετὰ τὸν Ζωναράν ἀντιλεγόμενον χωρίον, τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, ὃπερ ἀνεφέρομεν ἀνωτέρω κεκολοβωμένων, παραλαβόντες παρὰ τῶν ἀντιφρονούντων, τὸ πλήρες ἔχει οὕτω: Καὶ ἀπὸ τῶν παραθεωρουμένων νῦν θείων κανόνων, οἱ μὲν πρὸς εὐσέβειαν ὄρωντες καὶ τι συστατικὸν τοῦ ὀρθοῦ δόγματος παραδιδόντες ἡμῖν παντὶ τρόπῳ ἀνανεωθέντες τηρεῖσθωσαν, οἱ δὲ λοιποὶ παρεκβληθέντες δοθήτωσαν τῇ βασιλείᾳ μου, ἵνα κοινῇ τῇ ἡμετέρᾳ ἀγιότητι περὶ τούτου συνδιασκεψαμένη τὸ δέον οἰκονομήσῃ». Νεαρὰ 40, τοῦ 1107 (κεφ. δ'). Τὰ ὑπογραμμιζόμενα συνήθως παραλείπονται καὶ οὕτως προχείρως ἐξάγεται τὸ συμπέρασμα, ὅτι καὶ οἱ Βυζαντινοὶ διχοτομοῦντες τοὺς κανόνας ἐτήρουν μόνον τοὺς δογματικούς. Ἐν τούτοις καὶ περὶ τούτου ἀνατίθεται τῷ Οἰκουμενικῷ νὰ δώσῃ τὴν λύσιν, τίνες ἰσχύουσι καὶ τίνες ἐπαλαιώθησαν. Ἄρα οὐχὶ αὐθαιρέτως ἡ βασιλεία προβαίνει εἰς τὴν διαγραφὴν αὐτῶν. Ταῦτα ἐξάιρομεν καὶ ἐπικροτοῦμεν πάντες οἱ θεωροῦντες τὸ ἑλλην. ἔθνος καὶ τὴν ἑλλην. ἐκκλησίαν ὡς θεματοφύλακας τῶν ἐκκλησ. παραδόσεων καὶ προσδοκῶμεν τὴν ἐν ἀγαστῇ συμπνοίᾳ συνάλληλον συνεργασίαν Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας πρὸς τὴν τελειότητα καὶ τὴν ἐξύψωσιν τοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος,

ὅπερ τόσα ὀφείλει εἰς τὸν ἑλληνοχριστιανικὸν πολιτισμὸν.

Ἦσφιλεν ἡ Πόλιτεία κατὰ τὴν πρώτην τοῦ Συντάγματος σύνταξιν νὰ μὴ παρασύρηται ἐκ τῶν καινοφωνιῶν τοῦ Βαυαροῦ ἐκείνου Μάουερ, φρονουῦντος ὅτι πρέπει ἡ ἐκκλησία νὰ ὑποτάσσηται εἰς τὴν πολιτείαν καθ' ὅλους τοὺς τρόπους τοῦ βίου καὶ τῆς δράσεως αὐτῆς, νὰ παραμερισθῶσι δὲ οἱ κανόνες, ἵνα μὴ ἡ ἐκκλησία ἀποτελέσῃ κράτος ἐν κράτει ὅπως ἐν τῇ Δύσει. Καὶ τὸ λυπηρόν, ὅτι ἐξακολουθοῦσιν οἱ πολιτικοὶ ὡς ἀπὸ ρυτῆρος νὰ τρέχωσιν ὀπισθεν τοῦ μαουερείου ἄρματος καὶ παραγνωρίζοντες τὸ ἔνδοξον τῆς ἐκκλησίας τῶν παρελθόντων, τοὺς μετὰ τοῦ ἔθνους δεσμοὺς αὐτῆς καὶ τὴν ἁρμονικὴν μετὰ τοῦ κράτους συμβίωσιν, ἀποκηρύττουσι τοὺς μὴ δογματικούς κανόνας, φοβούμενοι μήπως ἡ διὰ τοῦ Συντάγματος κατοχύρωσις αὐτῶν καταστήσῃ τὴν ἐκκλησίαν κράτος ἐν κράτει, ἀγνοοῦντες ὅτι οἱ κανόνες καὶ αἱ παραδόσεις τῆς ἐκκλησίας δὲν ἐξέρχονται τοῦ κύκλου τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς, οὐδὲ κανονίζουσι ζητήματα ἰδιωτικοῦ καὶ δημοσίου δικαίου. «Παρ' ἡμῖν ἐκκλησία καὶ πολιτεία εἶναι μὲν διακεκριμέναι ἀλλήλων, οὐχὶ ὁμῶς ἐντελῶς κεχωρισμέναι. Ἡ ἐκκλησία εἶναι μὲν διακεκριμένη τῆς πολιτείας, ἀλλ' οὐχὶ ξένη πρὸς αὐτήν· μὴ ἀποτελοῦσα δὲ κράτος ἐν κράτει, μηδὲ ὑποκειμένη τελείως τῇ πολιτεῖα, αὐτοδιοικεῖται συνεχομένη πρὸς τὸ κράτος ὑπὸ τὴν περιορισμένην αὐτοῦ ἐπιτήρησιν. Κατὰ τὸ 2 ἄρθρον τοῦ συντάγματος ἡ πολιτεία δὲν δικαιούται ν' ἀπορροφήσῃ οὕτως εἰπεῖν τὴν ἐκκλησίαν, νὰ προσβάλη τοὺς ἱεροὺς ἀποστολικοὺς καὶ συνοδικοὺς κανόνας καὶ τὰς ἱεράς παραδόσεις. Πάντες οἱ κανόνες οὗτοι καὶ πᾶσαι αἱ ἱεραὶ παραδόσεις, ἐφ' ὅσον δὲν ἀντιβαίνουσι εἰς τὰς διατάξεις τοῦ συντάγματος δέον νὰ τῆρῶνται κατὰ τὸ ἄρθρον 2 τοῦ Συντάγματος «ἀπαρκαταλείτως», εἴτε εἰς τὸ δόγμα ἀναφέρονται, εἴτε εἰς τὴν διοίκησιν τῆς ἐκκλησίας, καθόσον τὸ ἄρθρον 2 τοῦ Συντάγματος ἀσφαλίζει τὴν τήρησιν πάντων τῶν κανόνων καὶ πᾶσῶν τῶν ἱερῶν παραδόσεων, ἄνευ διακρίσεως δηλ. τῶν δογματικῶν ἀπὸ τῶν διοικητικῶν. Οὕτως ἡ πολιτεία δὲν δύναται νὰ νομοθετῇ παραβιάζουσα τοὺς κανόνας». (Ν. Ν. Σαρίπολος, Ἑλλ. Συνταγματικὸν Δίκαιον, Τόμ. Β2, σ. 552). Εἶναι βαθυστόχαστος ἡ γνώμη αὕτη τοῦ μεγαλητέρου συνταγματολόγου τῆς Ἑλλάδος, καὶ πρέπει νὰ χρησιμεύσῃ ὡς φῶντρον εἰς τοὺς ὑπερφιάλους πολιτικούς.

Ἐν τέλει ἐπισφραγίζομεν τὰ λεχθέντα διὰ τῆς ἱερᾶς παρακαταθήκης τοῦ ἔθνομάρτυρος Πατριάρχου Γρηγορίου Β' διακηρύττοντος τάδε: «Ὅσα μὲν κατὰ τοὺς θείους θεσμοὺς καὶ τοὺς ἱεροὺς ἀποστολικοὺς καὶ συνοδικοὺς κανόνας τυγχάνει διακυβερνώμενα πολλὴν ἔχουσι τὴν χάριν παρὰ θεοῦ καὶ κλέος μέγιστον· ὅσα δὲ τούναντίον παρεμβαίνει τῶν ὄρων ἐκτρεπόμενα, ἐν τούτοις προφανῶς ἡ ἀκοσμία, κα-

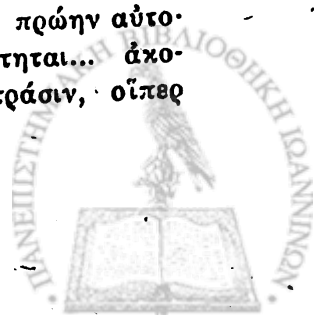

τάδηλος ή φθορά και επί πᾶσιν ή τῶν ψυχῶν ἀπώλεια». (Μανσὶ XL, 708). Ἐν τοσούτῳ οὐδεὶς ἠνωτίσθη τῶν ἱερῶν αὐτῶν ρημάτων, πάντες συναμοτοῦσι κατὰ τῆς ἐκκλησίας, πάντες παραβαίνουσι και καταπατοῦσιν ἀσυστόλως τοὺς ἱεροὺς κανόνας. Ὁ πρῶτος χριστιανὸς βασιλεύς, ἀνακηρύξας διὰ τοῦ «Ἐδίκτου» τοῦ Μεδιολάνου (313) ἐλευθέραν τὴν ἐκκλησίαν ἐν τῇ ἔξασκήσει τῶν θρησκευτικῶν δικαιωμάτων της, ἀπέδωκε τὴν ἐπὶ τοῦ διοκλητιανείου διωγμοῦ διαρπαγεῖσαν περιουσίαν «τὴν εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν τῶν χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν ἀνήκουσαν» ἀπεζημίωσε δὲ τοὺς ἀγοράσαντες αὐτὴν ἰδιώτας (Εὐσεβ. Ἐκκλ. ἱστ. X, 5. βλ. Κοντογ. Ἐκκλ. ἱστ. σ. 381), κατεκύρωσεν ἔπειτα ὁ Ἰουστινιανὸς διὰ τῆς 6 Νεαρᾶς εἰσηγούμενος ὧδε : «εἴπερ ή τῶν ἱερῶν κανόνων παρατήρησις φυλάττοίτο, ἦν οἱ τε δικαίως ὑμνούμενοι και προσκυνηταὶ και αὐτόπται και ὑπηρεταὶ τοῦ θεοῦ λόγου παραδεδώκασιν ἀπόστολοι και οἱ ἅγιοι πατέρες ἐφύλαξαν τε και ὑφηγήσαντο». (1) Ὁ πρόλογος οὗτος ἀποστάζει ἀληθῶς τὸ ἄρωμα τῆς εὐσεβείας τοῦ μεγάλου αὐτοκράτορος. (2) Καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ και ποινὰς ἐπέβαλλεν εἰς τοὺς ἄρχοντας και κριτὰς τοὺς ἀμελοῦντας τὴν τήρησιν τῶν ἱερῶν κανόνων διὰ τῆς 5 Νεαρᾶς, ἧς ὁ ἐπίλογος : «Και οἱ τῆς ἡμετέρας μέντοι πολιτείας ἄρχοντες, εἰ ταῦτα αὐτοῖς προσαγγελθεῖεν, πᾶσι σπευσάτωσαν τρόποις τὰ τοῖς θεοῖς κανόσι περιεχόμενα, οἷς ὁ παρ' ἡμῶν κατακολουθεῖ νόμος, εἰς ἔργον ἄγεσθαι παρασκευάζειν· οὐδὲ γὰρ ἐκείνους ἐπιλείψει ποινὴ τούτων ραθυμήσαντας».

Ἐν τῇ Ἐθνοσυνελεύσει τοῦ 1924 ὁ πληρεξούσιος Ἀθηνῶν— Πειραιῶς κ. Γ. Σ. Φραγκοῦδης ἀξιοζήλως ὑπεστήριξε τὰ τῆς ἐκκλησίας δικαιώματα εἰπὼν σὺν τοῖς ἄλλοις : «Ἀλλὰ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος και οἱ ἐπαναστάται οὐδέποτε ἐσκέφθησαν νὰ ὑποδουλώσουν τὴν ἐκκλησίαν. Τὸ γεγονός, ὡς ἐξηγήθη, ὑπῆρξεν ἔργον τῆς βαυαροκρατίας, ἡ ὁποία ὀδηγουμένη ἀπὸ συγκεντρωτικὸν πνεῦμα ὑπέβαλε και τὴν ἐκκλησίαν εἰς τὸν ζυγὸν τῆς πολιτείας. Οὕτως ἐδημιουργήθη ὁ νόμος τοῦ 1852, ὁ ὁποῖος εἶναι ἡ τελεία ὑποδούλω-

1. Εἶναι περιέργος ἡ σημασία ἐνταῦθα τῆς λέξεως παρατήρησις μὴ ἀπαντῶσα ἐν τοῖς Λεξικοῖς και ἤτις ἐλήφθη ἀσφαλῶς ἐκ τοῦ εἰρημένου διατάγματος τοῦ Μεδιολάνου «ἐδογματίσαμεν... ἐλευθέραν και ἀπολελυμένην ἐξουσίαν τοῦ τημελεῖν τὴν ἑαυτῶν θρησκείαν τοῖς αὐτοῖς χριστιανοῖς δεδωκέναι... τοῖς βουλομένοις τοῦ μετέρχεσθαι τὴν παρατήρησιν και θρησκείαν αὐτῶν» (ἐνθ. ἀνωτ.).

2. Ἐπιθεὶ και προοίμιον τῆς 133 Νεαρᾶς : «Ὅθεν τοῖς τε πρώην αὐτοκράτοροι τοῦτο διεσπούδασται και ἡμῖν οὐ μέτρια νενόμοθέτηται... ἀκολουθοῦμεν γὰρ τοῖς θεοῖς κανόσι και τοῖς ἀγιωτάτοις πατράσιν, οἵπερ ταῦτα ἐνομοθέτησαν.

σις τῆς ἐκκλησίας· Διὰ τῆς ὑποδουλώσεως αἱ ἰκμάδες τῆς ἐκκλησίας κατηναλώθησαν εἰς τοὺς κομματικούς ἀγῶνας. Ὑπεδουλώθη δὲ ἡ ἐκκλησία μέχρι τοιούτου βαθμοῦ, κύριοι, ὥστε ὁ γραμματεὺς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου νὰ διορίζεται ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖον. Νὰ μὴ δύναται ἡ ἐκκλησία νὰ κάμη τίποτε χωρὶς τὸν ὑπουργὸν καὶ νὰ ὑπάρχη ἀντιπρόσωπος τοῦ κράτους εἰς τὰς συνεδριάσεις τῆς Συνόδου. Διὰ ποῖον λόγον νὰ ὑπάρχη ἀντιπρόσωπος; Ἐν πρᾶγμα μόνον εἶχε νὰ προσέξῃ τὸ κράτος νὰ μὴ παραβῆνῃ ἡ ἐκκλησία τὸ σύνταγμα καὶ τοὺς νόμους... εἶναι καιρὸς ἡ ἐκκλησία νὰ λάβῃ τὴν αὐτονομίαν τῆς. Δὲν πρόκειται νὰ δημιουργήσωμεν κράτος ἐν κράτει, ἀλλὰ νὰ εἴπωμεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν: «πήγαινε νὰ διοικηθῆς κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ Σωτῆρος, κατὰ τὸ πνεῦμα τῶν ἱερῶν κανόνων. Ἐν πρᾶγμα θέλομεν μόνον, νὰ σέβῃσαι τὸ σύνταγμα καὶ νὰ μὴ πράττῃς τίποτε ἐναντίον τῶν νόμων...» Καὶ ἀπορῶ μάλιστα μὲ τὴν πτέρυγα ἐκείνην καὶ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῆς, ὁ ὁποῖος παρὰ τὰς διατυμπανιζομένας προχωρημένας ἀρχάς του ἔρχεται ἐπιμένων εἰς τὴν ὑποδούλωσιν τῆς ἐκκλησίας. Ποῖος ὁ λόγος νὰ θέλετε νὰ κρατῆτε δεσμίαν τὴν Ἐκκλησίαν;»

Α. Παπαναστασίου : Διὰ νὰ κάμωμεν τὴν ἐκκλησίαν προοδευτικὴν, κ. συνάλελφε.

Γ. Φραγκοῦδης : Ἡ ἐκκλησία δὲν ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ σᾶς. Αὐτὸ εἶναι βέβηλον, τὸ ὁποῖον εἶπατε. Ἡ ἐκκλησία ἔχει τὸν ὀδηγὸν τῆς, τὸν ὁποῖον δὲν εἴσθε ἱκανὸς σεῖς νὰ θίξετε, καὶ σᾶς παρακαλῶ πολὺ νὰ μὴ ἀνακατεύσεθε εἰς τὰ ζητήματα αὐτά.....

Α. Παπαναστασίου : Κύριε πληρεξούσιε, μήπως θὰ γίνετε πατριάρχης καὶ κάμνετε καὶ ἀναθέματα;

Εἰς πληρεξούσιος : Ἡ ἐκκλησία εἶναι ἡ ὀπισθοδρόμησις καὶ ἡ στασιμότης.

Γ. Φραγκοῦδης : Γνωρίζω, κύριοι, ὅτι ὑπάρχουν ἄνθρωποι οἱ ὁποῖοι ἐπιτηδεύονται ἀσέβειαν καὶ περιφρόνησιν πρὸς τὴν ἐκκλησίαν. Αὐτοὶ δὲν μὲ ἐνδιαφέρουν. Τονίζω μόνον ὅτι, ἡ θρησκεία εἶναι τὸ Παλλάδιον εἰς ὅλας τὰς κοινωνίας, τὸ θεμέλιον αὐτῶν. Ὅλοι οἱ προηγμένοι λαοί, ὅπως οἱ Ἄγγλοι, ὅπως οἱ Ἀμερικανοὶ στηρίζουν τὴν κοινωνικὴν τὴν ἀνάπτυξιν ἐπὶ τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθηματος». (Ἡ αὐτονομία τῆς ἐκκλησίας, λόγος ἐκφωνηθεὶς . . . ὑπὸ Γ. Φραγκοῦδη . . . κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 9 Δεκεμβρίου 1924, ἀπὸ τὰ ἐστενογραφημένα πρακτικά, Ἀθῆναι 1925, σ. 3-4).

Καὶ ἐπειδὴ μετὰ τοῦ συγχωρημένου Παπαναστασίου, ὅστις ἀπαίθανεν ἐξ αἰφνηδίου θανάτου τὴν ὥραν τῆς μεγαλειώδους ὑποδοχῆς

τοῦ ἐπανερχομένου ἐπὶ τοῦ θρόνου αἰμνήστου βασιλέως Γεωργίου Β', δὲν ἠθέλησε νὰ ἀκούσῃ ἢ συνέλευσις ἐκείνη ἀπὸ στόματος λαϊκοῦ τὰς ἀπαγορεύσεις καὶ τοὺς φρικτοὺς ὄρους, δι' ὧν περιεθρίγκωσαν οἱ θεοφόροι πατέρες τοὺς ἱεροὺς κανόνας καὶ ἀποφάσεις των, ἀκουσάτωσαν οἱ νῦν πατέρες τοῦ ἔθνους ἀπὸ στόματος ἀρχιερέως, ὅστις οὐδὲν ἕτερον ἔχει ἐν νῷ κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην, εἰμὴ πρὸς τὸ συμφέρον των νὰ ἀποδείξῃ ὅτι οἱ παραβάται, καταπατηταὶ καὶ περιφρονηταὶ τῶν ἱερῶν κανόνων, δογματικῶν καὶ διοικητικῶν, ἀδιαφόρων, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ λέγωνται ὀρθόδοξοι χριστιανοί, καί, ἂν θέλωσι νὰ εἶναι τοιοῦτοι, ἀποδώσουσι λόγον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως διὰ τὴν ἀσυγχώρητον ταύτην ἱεροσυλίαν καὶ βεβήλωσιν τῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Τὴν περὶ τῆς ἐξαιρέτου σημασίας τῶν ἀποφάσεων τῶν συνόδων γνώμην ἐξεδήλωσε διαρρήδην ὁ Μ. Κωνσταντῖνος εἰπὼν: «ὃ γὰρ τοῖς τριακοσίοις ἤρρεσεν ἐπισκόποις, οὐδὲν ἕτερόν ἐστι ἢ Θεοῦ γνώμη, μάλιστα γὰρ ὅπου τὸ ἅγιον πνεῦμα τοιούτων καὶ τηλικούτων ἀνδρῶν διανοίαις ἐγκείμενον τὴν θεῖαν βούλησιν ἐξεφώτισε» (Σωκράτους ἐκκλ. ἱστορ. Α', 9). Οἱ κανόνες οὗτοι ἀποτελοῦσι τὸ «πηδάλιον» τῆς θείας νηός, (οὕτως ὁ ἱερός Χρυσόστομος ὀνομάζει τὴν ἐκκλησίαν, τόμ. στ' σ. 426 στιχ. 10 τῆς ἐν Βενετίᾳ ἐκδόσεως), δι' ἧς πλέομεν πλησίστιοι πρὸς οὐρανόν, καὶ πάνυ ἐπιτυχῶς οἱ ἐκδότης τῆς πληρεστερας συλλογῆς τῶν κανόνων καὶ τῆς ἐρμηνείας αὐτῶν, αἰμνήστοι Ἀγιορεῖται Ἀγάπιος καὶ Νικόδημος, ἐπιτιλοφόρησαν οὕτω τὴν ἔκδοσιν δύναται λοιπὸν νὰ μείνῃ ἀτιμώρητος, ὅστις ἐν μέσῳ πελάγει ἔρχεται νὰ ἀφαιρέσῃ τὸ πηδάλιον τοῦ κλυδωνιζομένου σκάφους; Ἴδου τί διαγορεύει ὁ Α' κανὼν τῆς Στ' Οἰκουμενικῆς: «Τάξις ἀρίστη παντὸς ἀρχομένῳ καὶ λόγου καὶ πράγματος ἐκ Θεοῦ τε ἄρχεσθαι καὶ εἰς Θεὸν ἀναπαύεσθαι κατὰ τὴν θεολόγον φωνήν. (1) Ὅθεν καὶ τῆς εὐσεβείας ὑφ' ἡμῶν ἤδη διαπρυσίως κηρυττομένης καὶ τῆς ἐκκλησίας, ἐν ἧ Χριστὸς τεθεμελιώται, διηνεκῶς αὐξανούσης καὶ προκοπούσης ὡς τῶν τοῦ Λιβάνου κέδρων ταύτην ὑπερεκτείνεσθαι καὶ νῦν ἀρχὴν τῶν ἱερῶν λόγων ποιούμενοι χάριτι

1. Ἐννοεῖται τὸ τοῦ Θεολόγου Γρηγορίου («ἀπὸ Θεοῦ ἄρχεσθαι καὶ εἰς Θεὸν ἀναπαύεσθαι») ὅστις ἠρύσατο εἴτε ἐκ τοῦ Ἰσοκράτους ἢ καὶ ἐκ τῆς α' ἐπιστολῆς τοῦ Δημοσθένους «παντὸς ἀρχομένῳ σπουδαίου λόγου τε καὶ ἔργου ἀπὸ τῶν θεῶν ὑπολαμβάνῳ προσήκειν πρῶτον ἄρχεσθαι». Οἱ πολεμοῦντες τοὺς κανόνας Ἕλληνες εἶναι μωροὶ καὶ ἀσύνετοι. Δὲν αἰσθάνονται, ὅτι δι' αὐτῶν μετὰ τὴν ἀγίαν Γραφήν, διατηρεῖται καὶ διαδίδεται εἰς ὀλόκληρον τὸν κόσμον ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα; Ἴδου πρόχειρον παράδειγμα πῶς συνέδεσαν οἱ ἀγιώτατοι ἐκεῖνοι ἄνδρες τὸν χριστιανισμόν μετὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ.

θεία, ὀρίζομεν ἀκκινωτόμητόν τε καὶ ἀπαράτρωτόν ὑπάρχειν τὴν πα-
ραδοθεῖσαν πίστιν ἡμῖν ὑπὸ τε τῶν αὐτοπτῶν καὶ ὑπηρετῶν τοῦ
λόγου, τῶν θεοκρίτων ἀποστόλων· ἔτι δὲ καὶ τῶν τριακοσίων
δέκα καὶ ὀκτῶ ἀγίων καὶ μακαρίων πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ συ-
νεληθόντων... Ὡσαύτως δὲ καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου
... ὑπὸ τῶν ἐν αὐτῇ τῇ βασιλίδι πόλει συναχθέντων ἑκατὸν πεν-
τήκοντα ἀγίων πατέρων κηρυχθεῖσαν πίστιν κρατούμεν, τὰς
θεολόγους φωνὰς ἀσπαζόμενοι... Ἀλλὰ μὴν καὶ τὰ παρὰ τῇ
τῶν Ἐφεσίων πόλει τὸ πρότερον συναχθέντων ἐπὶ Θεοδοσίου
τοῦ υἱοῦ Ἀρκαδίου... θεοφόρων πατέρων ἐκτεθέντα διδάγματα
ὡς κράτος ἀρραγῆς τῆς εὐσεβείας ἐπισφραγίζομεν... Οὐ μὴν ἀλλὰ
καὶ τὴν ἐν τῇ Χαλκηδονέων μητροπόλει ἐπὶ Μαρκιανοῦ.. τῶν ἑξα-
κοσίων τριάκοντα θεοκρίτων πατέρων στηλογραφηθεῖσαν πίστιν
ὀρθοδόξως ἐπικυροῦμεν.. Ἀλλὰ γε καὶ τὰς εὐσεβεῖς φωνὰς τῶν ἑ-
κατὸν ἐξήκοντα θεοφόρων πατέρων, τῶν κατὰ ταύτην τὴν βα-
σιλίδα συναγηγεργμένην πόλιν ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ... ὡς ὑπὸ τοῦ
πνεύματος ἐξενηχθεῖσαν γινώσκουμεν καὶ τοὺς μεθ' ἡμᾶς ἐκδιδάσκο-
μεν... Καὶ τὴν ὑπὸ τῆς ἔναγχος συναθροισθείσης κατὰ ταύτην
τὴν βασιλίδα πόλιν ἐπὶ τοῦ... βασιλέως Κωνσταντίνου ἔκτης ἀ-
γίας Συνόδου πίστιν... καὶ αὐθις ὁμολογοῦμεν φυλάττειν ἀπαρεγ-
χείρητον... καὶ συνελόντι φάναι, πάντων τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θε-
οῦ διαπρεψάντων ἀνδρῶν, οἱ γεγόνασι φωστῆρες ἐν κόσμῳ, λόγον ζω-
ῆς ἐπέχοντες τὴν πίστιν κρατεῖν βεβαίαν καὶ μέχρι συντελείας τοῦ
αἰῶνος ἀσάλευτον διαμένειν θεσπίζομεν καὶ τὰ αὐτῶν θεοπαράδοτα
συγγράμματά τε καὶ δόγματα... Εἰ δέ τις τῶν ἀπάντων μὴ τὰ προει-
ρημένα τῆς εὐσεβείας δόγματα κρατοῖ, καὶ ἀσπάζοιτο καὶ οὕτω δοξά-
ζοι τε καὶ κηρύττοι, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας ἰέναι τούτων ἐπιχειροῖ ἔστω ἀ-
νάθεμα, κατὰ τὸν ἤδη προεκτεθέντα ὄρον ὑπὸ τῶν προδηλωθέντων
ἀγίων καὶ μακαρίων πατέρων καὶ τοῦ χριστιανικοῦ καταλόγου ὡς ἀλ-
λότριος ἐξωθείσθω καὶ ἐκπιπέτω. Ἡμεῖς γὰρ οὔτε προστιθέναι τι,
οὔτε μὴν ἀφαιρεῖν κατὰ τὰ προερισθέντα παντελῶς διεγνώκαμεν ἢ
καθ' ὄντιναοῦν δεδυνήμεθα λόγον». Τὰ αὐτὰ ἐπαναλαμβάνει καὶ ἡ τε-
λευταία Οἴκουμ. Σύνοδος, ἡ Ζ', ἡ ἐν Νικαίᾳ συνεληθούσα τῶν 367 ἀ-
γίων πατέρων ἐν ἔτει 783 ἐν τῷ α' κανόνι. Καὶ τέλος ἡ ἐν Κ)πόλει
συνελθούσα μετὰ Κωνσταντῖνον τὸν Πορφυρογέννητον συναθροισθεῖ-
σα τοπικῇ ἐξεφώνησε τὰ ἐξῆς, ἅπερ κυρίως ἀρμόζουσιν εἰς τοὺς ση-
μερινοὺς κανονομάχους :

«Τοῖς ἐν καταφρονήσει τιθεμένοις τοὺς ἱεροὺς καὶ θείους κανό-
νας τῶν ἱερῶν πατέρων ἡμῶν, οἱ καὶ τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν ὑπεριδου-
σι καὶ ἄλλην τὴν χριστιανικὴν πολιτείαν κοσμοῦντες πρὸς θεῖαν ὁδη-
γοῦσιν εὐλάβειαν, ἀνάθεμα!».

5. Αἱ μοναὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ τὰ Ἀγιορειτικὰ μετόχια. Πῶς παρεβιάσθη ὁ Καταστ. Χάρτης εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἀπαλλοτριώσεως. Αἱ ποινικαὶ ρῆτραι τῶν βασιλικῶν χρυσοβούλλων. Τὸ ἀναπολλοτρίωτον τῆς ἐκκλ. κτημάτων. Ἡ εὐλάβεια τῶν Σουλτάνων. Ἡ κατοχύρωσις τοῦ Ἀγ. Ὁρους

Προμαντεύω ὅτι πολλοὶ τῶν ἀναγνωστῶν καὶ δὴ οἱ ἔνοχοι θὰ μειδιάσωσιν εἰς τὰ γραφόμενά μου, καὶ ἄλλοι θὰ μὲ οἰκτείρωσι καὶ θὰ μὲ χαλακτηρίσωσιν ὡς θρησκολόηπτον. (1) Δὲν ἔχουσι δίκαιον, διό-

1. Περὶ τούτου ἀφήνω τὸν λόγον εἰς τὸν θαυμάσιον τῆς Σπάρτης ἠγούμενον Νίκωνα τὸν Μετανοεῖτε, ὅστις γράφει τὰ ἑξῆς: «Πρὸς τοὺς ἀλόγως ἀφορίζοντάς τινας τῆς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας, ὡς αὐτοὶ μᾶλλον εἰσὶν οἱ [ύ]πεύθυνοι, ὡς ὑποβαλλόμενοι τῷ ἀφορισμῷ. Πίστις ἐκ διαφόρων ἀγίων».

«Τοῦ ἀγίου Νίκωνος ἐκ τῆς ἐπιστολῆς». (*Αθων. κῶδ. τοῦ ἀγ. Παντελεήμ. XIX αἰῶνος, φ. 303 β.).

«Γίνωσκε, πάτερ, ὅτι αἱ ἱερὰ γραφαὶ μετὰ τῶν θείων κανόνων δρίζουσιν, ὡς αἱ παράλογοι ἐπιτιμήσεις οὐ δέδονται παρὰ τῷ Θεῷ, καὶ οἱ ἀρχιερεῖς ἐπιτιμῶσιν, καθὼς τις ὁ ἅγιος Διονύσιος λέγει: ὁ ἀλογιστῶ γνώμη καὶ ἀκρατῆ τῷ θυμῷ ἀφορίσας τινὰ πιστὸν οὐ μόνον ἐκείνου οὐκ ἄπτεται, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ βάλλοντος ἀνατρέχει· οὐκ ἔχεται γὰρ τὸ θεῖον ταῖς παραλόγοις ὀρμαῖς τῶν ἱερέων. Ἄλλ' ἐκεῖναι δέδονται, ὡς αἱ ἄγιοι καὶ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι φάσκουσιν, ἂν κατὰ τοὺς θείους καὶ ἱεροὺς κανόνας καὶ νόμους ἐκτιμηθῶσιν, οὐχὶ δὲ κατὰ τὸ τοῦ ἐκάστου ἴδιον θέλημα· ἐπεὶ ὁ παραλόγως ἐπιτιμῶν αὐτὸς ἐστὶν ὁ ἀφωρισμένος, καὶ αὐτὸς ὀφείλει φυλάττειν τὸ τοιοῦτον ἐπιτίμ(ε)ιον, καθὼς οἱ θεοὶ καὶ ἱεροὶ κανόνες διορίζονται».

«Καὶ ὁ ἐν ἁγίοις δὲ καὶ θεοπροβλήτος Νικόλαος λέγει: Ἐξουσίαν μὲν ἔχουσιν οἱ ἀρχιερεῖς ἐπιτιμᾶν πλὴν καθὼς αἱ ἄγιοι σύνοδοι διωρίσαντο, ὡς ἐκ Θεοῦ τὸ λύειν καὶ δεσμεῖν εἰληφότες Ἐὰν δὲ οὗτοι παρὰ [τὸ] τῷ Θεῷ δοκοῦν καὶ ταῖς κανόσι καὶ νόμοις αὐτοῦ ἐπιτιμῶσιν, οὐκ ἔπεται αὐτοῖς τὸ θεῖον καὶ ἰδοὺ εὐρίσκεται ἡ ἐπιτίμησις αὐτῶν ὡς ἄλογος καὶ ἀνίσχυρος». (*Ὀλίγας ἀνορθογραφίας τοῦ κώδικος ἐδιωρθώσαμεν).

Κατὰ συγκυρίαν ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἀγίου ἀναφέρεται, ὅτι τὸ μοναστήριόν εἶχε δύο μετόχια ἐν Σκλαβοχωρίῳ καὶ Παρωρίῳ, ἀφερώματα τῶν εὐλαβῶν χριστιανῶν. Τὸ ἐν ἐγεινίαζε πρὸς τὰς ἐθνικὰς γαίας. Ὁ ἐπιστάτης αὐτῶν Ἄντιοχος, βίαιος ἀνὴρ καὶ πλεονέκτης, ἐσφετερίσθη τὰς γαίας τοῦ μετοχίου καὶ προσήρτησεν αὐτάς εἰς τὰς τοῦ δημοσίου καὶ περιέφραξε μάλιστα παρὰ τὰς παρακλήσεις καὶ διαμαρτυρίας τοῦ Νίκωνος. Καθ' ὕπνον εἶδεν αὐτὸν ὁ ἱερόσυλος κατενεγκόντα διὰ ράβδου θανάσιμον τραῦμα «ὁ δὲ τῇ τοιαύτῃ σφοδρότητι διῦπνυσθεις, φρίκης καὶ δέους μεστός, αἰσθητῶς ἑώρα τὸν οὕτω πλήξαντα τῆς σκηπῆς ἐξίοντα, ὃν καὶ τοῖς ἑαυτοῦ οἰκέταις οἰκτρᾶ φωνῇ κατασχεῖν παρεκέλευετο, ὡς δὲ ἐκείνοις θεατὸς οὐκ ἦν ὁ δσος, τότε ἦσθετο ὁ δειλαιος, ὄθεν ἦκει αὐτῷ τὸ δεινόν», καὶ οὕτως, ἐνῶ κατεπείγετο νὰ φθάσῃ εἰς Σπάρτην, καθ' ὁδὸν ἐκ τῶν πόνων ἐξέπνευσε καὶ ἐπληροῦτο τὸ ρηθὲν «ψυχὰι παρανόμων ἀπολοῦνται ἄωροι, καὶ φαῦλοι ἐν θανάτῳ ἐξαισίω». (Βίος . . . καὶ θαύματα . . . ἐκδ. ἀρχιμ. Μελετίου Γαλανοπούλου, Ἀθῆναι 1933, σ. 163-165).

τι ἐγὼ ἐνταῦθα δὲν ἀπαγγέλλω θρησκευτικὴν ὁμιλίαν, ἀλλὰ γράφω ἱστορίαν· ὁ δὲ ἱστορικὸς ἔχει ὑπ' ὄψιν αἷτια καὶ αἰτιατά, διὰ τὰ ἐξάγῃ ἀσφαλῆ συμπεράσματα. Ὁ ἡμέτερος Παπαρηγόπουλος πολλάκις γράφει κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε, μετὰ τὸν Δία, θὰ ἐζήλευε καὶ ὁ καλλίτερος θεολόγος, καὶ παρουσιάζεται ἐξ ἴσου γνώστης τῆς ἐκκλησ. ἱστορίας ὅσον καὶ τῆς πολιτικῆς. Ὑπέστηρίχθη μάλιστα ὑπὸ μεγάλων ἱστορικῶν, ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γράψῃ τις ἱστορίαν, ἐὰν δὲν γνωρίζῃ καλῶς τὴν ἱερὰν ἱστορίαν τῆς Π. Διαθήκης, ἣτις εἶναι *ἡ πρώτη ἐν τῷ κόσμῳ ἱστορία*. Βεβαίως περὶ τοῦ Παπαναστασίου δὲν δύναμαι νὰ βεβαιώσω, διατὶ ἡ ἀπηνὴς Κλωθὼ τοῦ ἔκοψε τόσον ἀποτόμως τὸ νῆμα τῆς ζωῆς, καὶ δὲν ἀφῆκε τὸν ὀτρηρὸν σοσιαλιστὴν καὶ δημοκράτην νὰ δρέψῃ τοὺς καρπούς εἰς τὸν κουκουεδίστικον ἄλωνα καὶ εἰς τὰ βουνά, ὅπου τὰ ἀλληλοσφαζόμενα παιδιὰ μας εἰς τὸν Ὀλυμπον, τὸν Κίσαβον καὶ τὴν Οἴτην ὑπενθυμίζουσιν ἡμῖν τὴν τιτανομαχίαν καὶ τὰς θηριώδεις κενταυρομαχίας. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὁ Θεὸς τὸν ἐλυπήθη καὶ τὸν ἐπῆρε, διότι εἴτε εἰς τὰ βουνὰ εἴτε καὶ ἐνταῦθα ἐὰν ἔζη, ἡ ζωὴ του θὰ ἦτο μαρτυρικὴ. Ἡ θεωρία, ἣν ἀνωτέρω ἐξέθηκα, εἴτε εἰς τὴν εἰμαρμένην εἴτε εἰς τὴν Πρόνοιαν ἀποδοθῆ εἶναι πίστις γενικὴ καὶ ὑπάρχει εἰς ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς γῆς. Οἱ μὲν ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐπίστευον εἰς τὴν Νέμεσιν, ἣτις ἐτιμῶρει τοὺς ἐναγεῖς καὶ δὴ εἰς Ἐριννύας. Οἱ ἱερόσυλοι Φωκεῖς ἐτιμωρήθησαν σκληρῶς, διότι νικήσαντες αὐτοὺς οἱ σύμμαχοι, χωρὶς νὰ δυνηθῶσι νὰ βοηθήσωσιν αὐτοὺς οἱ φίλοι τῶν Ἀθηναίων, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Φιλίππου, οὐ μόνον ἐξηνδραπόδισαν αὐτούς, ἀλλὰ κατέσκαψαν τὰς τε πόλεις καὶ τὰς κόμας αὐτῶν καὶ «ἔσπειραν ἀλάτι» κατὰ τὸ λεγόμενον. Οὐδεποσῶς ὠφέλησαν αὐτοὺς οἱ συληθέντες ἐκ τῶν Δελφῶν ἀπειράριθμοι θησαυροὶ καὶ τὰ διαλυθέντα χρυσᾶ ἀναθήματα καὶ ἀγάλματα. Οἱ δὲ χριστιανοὶ παραδεχόμεθα, ὅτι ὑπάρχει θεία ἐκδίκησις «Θεὸς ἐκδικήσεως ἐπαρρησάσατο, ψάλλει ὁ Δαβὶδ, ὁ κρῖνων τὴν γῆν» καὶ τιμωρεῖ καὶ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τοὺς ὑβριστὰς καὶ περιφρονητὰς τοῦ θείου νόμου. Ἐδημεύθη μετὰ τὴν ἐπανάστασιν ἡ μοναστηριακὴ περιουσία, διελύθησαν καὶ ἠρημώθησαν αἱ μοναί, ἔμειναν οἱ ναοὶ τῆδε κακεῖσε διὰ τὰ μανδρίζωσι τὰ ζῶα, κακὴν κακῶς ἐσπαταλήθη τὸ χρῆμα, χωρὶς οὐδὲ ὀβολὸς νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Ταμεῖον.

Ἐκτοτε ἔπαυσαν αἱ δωρεαὶ καὶ τὰ ἀναθήματα, ἔπαυσαν τὰ κληροδοτήματα τῶν χριστιανῶν, ἐστεῖρευσεν ἡ εὐλάβεια καὶ εἰς τοὺς μοναχοὺς καὶ τοὺς κληρικοὺς καὶ εἰς τοὺς λαϊκοὺς, ἐξακολουθεῖ ἡ δήμευσις τῆς ἀκινήτου περιουσίας, καὶ κινδυνεύομεν νὰ ἴδωμεν τὴν διάλυσιν ὅλων σχεδὸν τῶν μονῶν καὶ τὴν κατάργησιν ἐν Ἑλλάδι τοῦ

μοναχικοῦ βίου, ὅστις ὑπῆρξεν ἡ δόξα τῆς Ἀνατ. Ἐκκλησίας. Οἱ πατέρες καὶ διδάσκαλοι τῆς ἐκκλησίας σχεδὸν ὅλοι ἦσαν τρόφιμοι τῶν μονῶν. Εἰς τὰς θρησκευτικὰς ταύτας ἐστίας ὀφείλεται κατὰ τὸ δούλειον ἡμᾶρ ἡ διατήρησις τῆς παιδείας καὶ τοῦ ἐθνισμοῦ. Ἐκεῖθεν ἀπέρρεεν ὁ ἑλληνοχριστιανικὸς πολιτισμὸς. Τὰ φωτεινὰ ἐκεῖνα κέντρα ἐγένοντο τώρα τὰ σκοτεινὰ ἄντρα τῶν ληστανταρτῶν. Ἴδου πῶς τιμωρεῖται ἡ Ἑλλάς!

Δὲν νομίζω ὅτι καταχωῶμαι τῆς ἐπεικειάς τῶν ἀναγνωστῶν καταχωρίζων ἐνταῦθα τὰ λεχθέντα ὑπὸ τοῦ ἐν μακαριστοῖς Μητροπολίτου Δημητριάδος ἐνώπιον τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἑλλάδος τὸν Ἰούνιον τοῦ 1928 καὶ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1929, ἔτους, ὡς καὶ τὸ τηλεγράφημα αὐτοῦ πρὸς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον ἐπὶ τοῦ μοναστηριακοῦ ζητήματος.

«Τὸν Ἰούνιον τοῦ 1928 κατὰ τὴν συζήτησιν ὑπὸ τῆς Ἱεραρχίας τοῦ οἰκονομικοῦ ζητήματος εἶπον, ὅτι διαφωνῶ ὡς πρὸς τὴν ἀπαλλοτριῶσιν διὰ τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς τῆς Μοναστηριακῆς περιουσίας, ἣτις συνδέεται μὲ τὴν κατάργησιν τοῦ μοναχικοῦ θεσμοῦ. Καὶ σήμερον ἐπαναλαμβάνω, ὅτι τόσον τὸ Κανονικὸν Δίκαιον τῆς ἐκκλησίας ὅσον καὶ οἱ νόμοι τοῦ Κράτους δὲν ἐπιτρέπουσι τὴν ἀπαλλοτριῶσιν τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας.

»Ἡμεῖς δὲ οἱ ἱεράρχαι οὐδὲν δικαίωμα ἐπεμβάσεως εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἔχομεν. Τρέμω ἀπέναντι τῶν εὐθυνῶν τὰς ὁποίας πρόκειται ν' ἀναλάβωμεν ἀπέναντι τῆς ἱστορίας καὶ διὰ τοῦτο θὰ διαφωνήσω καὶ πάλιν ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ παραδεχόμενος ν' ἀπαλλοτριωθῇ διὰ ρευστοποιήσεως ἡ μοναστηριακὴ περιουσία, ἣτις διεσώθη διὰ μέσου τῶν αἰώνων καὶ τὴν ὁποίαν ἐσεβάσθησαν καὶ ὑπεστήριξαν βάρβαροι κατακτηταί. Ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ δέχομαι νὰ διατελῶ ὑπὸ τὰς ἀρὰς καὶ τὰ ἀναθέματα τῶν Πατέρων γινόμενος αἴτιος ἀπεμπολήσεως τῆς Ἱερᾶς περιουσίας.

Τὸ παρελθὸν τῆς διαλύσεως 400 περίπου μοναστηρίων καὶ ἡ διασπάθισις τῆς περιουσίας αὐτῶν δὲν μᾶς ἐγγυᾶται περὶ τῆς καλῆς καὶ ὑπὲρ τῶν Μονῶν διαθέσεως τῶν ἐκ ρευστοποιήσεως συλλεχθησομένων ποσῶν.

»Αἱ ἐθνικαὶ ἀνάγκαι εἶναι πάντοτε καὶ πολλαὶ καὶ μεγάλαι καὶ ἐπείγουσαι καὶ διὰ τοῦτο φοβοῦμαι, ὅτι διὰ δευτέραν καὶ τελευταίαν φορὰν ἡ μοναστηριακὴ περιουσία πρὸς ἀνυπολόγιστον ζημίαν τῆς Ἐκκλησίας θέλει διαρπαγῆ.

»Ἐσχάτως ἰκανὴ μοναστηριακὴ περιουσία ἀπηλλοτριώθη ἀντὶ πινακίου φακῆς. Ποῖον τίμημα ἐδόθη διὰ τὰ ἀπαλλοτριωθέντα κτήματα τῆς μονῆς Πεντέλης, Γέρακα, Βραῶνα καὶ Βρα-

νά; Οὐδ' αὐτὴ ἡ ἀξία τῶν ἐλαιοδένδρων εἰς καυσόξυλα δὲν ἀπεδόθη. Ἐν δὲ ἡ Ἐκκλησία ἐδείκνυεν ὅτι ζῆθ' ἔσταμάτα ἡ βουλιμία τῶν συνεταρισμῶν. Ἄλλ' ἡ Ἐκκλησία δυστυχῶς ἐθεῖτο καὶ συνετέλει θετικῶς καὶ ἀρνητικῶς εἰς τὴν ἀπεμπόλησιν τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε καὶ οἱ ὑπάλληλοι τοῦ Γεν. Ἐκκλησιαστικοῦ Ταμείου ἀπετέλεσαν συνεταρισμόν, ἵνα ὠφεληθῶσι καὶ αὐτοὶ ἐκ τῆς διαλύσεως τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας. Ἐχω ἱκανὰ στοιχεῖα πείθοντα ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἐνίσχυσε τὴν Πολιτείαν εἰς ἐκποίησην τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας καὶ τὰ στοιχεῖα ταῦτα εἶμαι πρόθυμος νὰ παρουσιάσω.

» Διαφωνῶ πρὸς τοὺς θέλοντας καὶ ἐπιζητοῦντας τῆς ἀπαλλοτριώσιν. Συμφωνῶ μόνον, ὅπως ἐκποιηθῶσι τὰ ἀπρόσοδα οἰκόπεδα ἰδίως τῶν ἐν Ἀθήναις Μονῶν ὑπὸ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Ταμείου καὶ ἀντ' αὐτῶν ἀγορασθῶσιν ἀστικά κτήματα».

Ταῦτα λέγων ὁ ἐν μακαριστοῖς ἱεράρχης εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὸν ἸΒ' κανόνα τῆς Ζ' Οἰκ. Συνόδου διαγορευόντα τάδε: «Εἴτις ἐπίσκοπος ἢ ἡγούμενος εὐρεθεῖ ἐκ τῶν αὐτουργίων τοῦ ἐπισκοπέου ἢ τοῦ μοναστηρίου («αὐτούργια ὀνομάζονται ὅλα ἐκεῖνα τὰ πράγματα ὅπου κάμνουν εἰσοδήματα καὶ μάλιστα τὰ ἀκίνητα, οἷον χωρίον, χωράφια, ἀμπέλια, ἐλαιῶνες καὶ ἄλλα») ἐκποιούμενος εἰς ἀρχοντικὴν χεῖρα ἢ ἐτέρῳ προσώπῳ ἐκδιδούς, ἄκυρον εἶναι τὴν ἐκδοσιν κατὰ τὸν κανόνα τῶν ἀγίων Ἀποστόλων... Μὴ ἐξεῖναι δὲ σφετερίζεσθαι τι ἐξ αὐτῶν, ἢ συγγένεσιν ἰδίῳις τὰ τοῦ Θεοῦ χρρίζεσθαι... Εἰ δὲ προφασίζονται ζημίαν ἐκποιεῖν ἢ καὶ μηδὲν πρὸς ὄνησιν τυγχάνειν τὸν ἀγρόν, μηδ' οὕτω τοῖς κατὰ τὸν ἄρχουσιν ἐκδιδόναι τὸν τόπον, ἀλλὰ κληρικοῖς ἢ γεωργοῖς. Εἰ δὲ πανουργία πονηρᾶ χρῆσαιντο καὶ ἐκ τοῦ κληρικοῦ ἢ γεωργοῦ ὠνήσῃται ἄρχων τὸν ἀγρόν, καὶ οὕτως ἄκυρον εἶναι τὴν πρᾶσιν... καὶ ὁ ἐπίσκοπος ἢ ὁ ἡγούμενος ταῦτα ποιῶν ἐκδιωχθήτω, ὡς διαρπάζοντες κακῶς, ἃ οὐ συνήγαγον». (βλ. τὴν ἐρμηνείαν ἐν τῷ Πηδαλίῳ σ. 191) καὶ ἐξακολουθεῖ:

» Διαφωνῶ πρὸς ἐκείνους, οἵτινες διὰ τῆς μεθόδου τῶν δανείων παρὰ τῶν Μονῶν τείνουσι νὰ ἐκμηδενίσωσι τὰ ἀποθέματα αὐτῶν καὶ καταστρέψωσιν οὕτω οἰκονομικῶς αὐτάς.

» Τὰ οἰκονομικὰ τῆς Ἐκκλησίας δύνανται νὰ βελτιωθῶσι μόνον διὰ τῆς περισυλλογῆς καὶ τοιαύτη εἶναι α) Ἡ ἐλάττωσις τοῦ προσωπικοῦ τοῦ Γεν. Ἐκκλησιαστικοῦ Ταμείου, β) ἡ κατάργησις τῶν βοηθῶν ἐπισκόπων, γ) ἡ κατάργησις βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον τῶν νεωστὶ ἰδρυθειῶν ἐπισκοπῶν ἐν ταῖς Νέαις Χώραις, ἢ ἀνάληψις τοῦ βάρους τῶν μισθοδοσιῶν τοῦ γραμματέως, γραφῶς καὶ κλητῆ-

ρος τῶν Μητροπόλεων ὑπὸ τῶν ἐνοριακῶν ἐπιτροπειῶν, συμπληρουμένου καὶ τιθεμένου ἐν ἰσχύϊ τοῦ σχετικοῦ νόμου τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Θεσσαλονίκης. δ) Ἡ καταβολὴ τῆς μισθοδοσίας Ἐπιτρόπου τῆς ἐπικρατείας καὶ τῶν δύο γραμματέων τῆς I. Συνόδου ὑπὸ τοῦ Κράτους. ε) Ἡ ὑπαγωγὴ πασῶν τῶν Μονῶν τοῦ Κράτους ὑπὸ τὸ Γεν. Ἐκκλ. Ταμεῖον, διότι σήμερον, ὡς μὴ ὄφειλε, αἱ Μοναὶ τῆς Κρήτης καὶ τῆς Σάμου οὐδὲν συνεισφέρουσι διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς Ἐκκλησίας. Πρὸς τούτοις πολλοὶ τῶν ἀγίων ἀδελφῶν τὰς Μονὰς αὐτῶν ἀπέσπασαν ἀπὸ τῆς διοικήσεως τοῦ Γεν. Ἐκκλησιαστικοῦ Ταμεῖου πρὸς ζημίαν αὐτοῦ καὶ αἱ Μοναὶ αὗται προτείνω νὰ διοικῶνται ὑπὸ τοῦ Γεν. Ἐκκλ. Ταμεῖου, οὕτως ὥστε νὰ ὑπάρχη ἐνιαία διοίκησις τῶν Μονῶν, διότι ἂν μιμηθῶμεν τὸ παράδειγμα τῶν ἀγίων ἀδελφῶν καὶ ἡμεῖς οἱ ἔχοντες πλουσίας Μονὰς κατ' ἀνάγκην θὰ συντελέσωμεν εἰς τὴν διάλυσιν τοῦ Ταμεῖου.

» Πρὸς τούτοις εἶναι ὀρθὸν καὶ δίκαιον τὰ ἐξωκκλήσια καὶ τὰ παρεκκλήσια καὶ τὰ προσκυνήματα νὰ ὑπαχθῶσιν ὑπὸ τὸ Γεν. Ἐκκλ. Ταμεῖον χορηγουμένων ποσοστῶν ἐκ τῶν ἀφιερωμάτων καὶ ἱερῶν χρημάτων εἰς τὰς πλησιοχώρους κοινότητας κοινωφελῶν σκοπῶν, πρὸ πάντων δὲ ἀπαιτεῖται αὐστηρὰ καὶ ἄγρυπνος διοίκησις τοῦ Γεν. Ἐκκλ. Ταμεῖου ὑπ' ἀνδρῶν περσιωπῆς, οἵτινες ν' ἀγαπῶσι καὶ ἐνδιαφέρωνται ὑπὲρ τῆς προόδου καὶ εὐημερίας αὐτοῦ. Ὅταν ὅμως τὰ περισσεύματα τῶν Μονῶν τῆς Ἀττικῆς διὰ τῆς μεθόδου τῶν πιστώσεων τῆ εἰσηγήσει ἡμῶν ἐξαντλοῦνται εἰς βάρος τοῦ Γεν. Ἐκκλ. Ταμεῖου, ὅταν οἱ φάκελλοι τῶν διαφορῶν ὑποθέσεων ὡς ἡ τοῦ Μπράουν χάνονται, ὅταν τὸ Ταμεῖον διατάσῃ νὰ συντάσσωνται συμβόλαια εἰς συνεταιρισμοὺς μὲ ζημίαν 2 ἑκατομμ. δραχμῶν ὡς συμβαίνει μὲ τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἐκποιήσεως τοῦ δάσους Πεντέλης ἐν τῇ θέσει Μάτι, τότε θὰ ἐπαληθεύσῃ, ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἔγραφε πρὸς τὸν αἰόδιμον προκάτοχόν μου ὁ διαπρεπὴς πολιτικὸς «προσέξατε πολὺ νὰ μὴ συστηθῇ Γεν. Ἐκκλ. Ταμεῖον, διότι θὰ ἀπολέσητε ἐκ τῆς κακῆς διοικήσεως αὐτοῦ τοὺς μισθοὺς σας».

» Ὅθεν γνωματεύω ὅτι ἡ δπάρχουσα περιουσία τῶν Μονῶν, πρέπει νὰ διατηρηθῇ καὶ μετ' αὐτῆς τὰ μοναστήρια πρέπει νὰ διατηρηθῶσι καὶ ὡς ἐσσεὶ μοναστήρια συνδιατηρουμένου οὕτω καὶ τοῦ μοναχικοῦ θεσμοῦ εἰς ὃν ὀφείλει ἡ Ἐκκλησία καὶ τὸ ἔθνος πολλά.

» Μακρὰν ἀπὸ τοὺς χρηματιστὰς εἴτε Τράπεζαι λέγονται εἴτε αὐτόνομοι ὀργανισμοί. Μακρὰν ἀπὸ τῆς ρευστοποιήσεως τῆς ἀκινήτου τῶν Μονῶν περιουσίας, διότι τὸ παρελθὸν δὲν μᾶς ἐγγυᾶται περὶ τοῦ μέλλοντος. Καὶ οὐ σοφοῦ ἀνδρὸς τὸ δις ἐξαμαρτεῖν. Μόνον περιουσιολογὴ καὶ οἰκονομία θὰ σώσῃ τὴν περιουσίαν τῆς Ἐκκλησίας.

«Ἡ Πολιτεία θέλουσα ἐκκλησίαν κρατικήν, δὲν δύναται ἢ νὰ βοηθήσῃ αὐτὴν οἰκονομικῶς ἢ ἢ Ἐκκλησία νὰ δείξῃ σημεῖα ζωῆς. Θὰ δείξῃ δὲ τοιαῦτα ὅταν ἐν πάσῃ στιγμῇ παρίσταται ἡνωμένη. Προτείνω πρὸς τούτους νὰ γίνῃ ἔλεγχος τοῦ Γεν. Ἐκκλησ. Ταμείου, διότι ἐκ τῶν λεχθέντων ὑπὸ ἀγίων ἀδελφῶν ἔμεινεν ἡ ἐντύπωσις ὅτι τὸ ταμεῖον δὲν λειτουργεῖ καλῶς. Ἡ σοβαρὰ καὶ συναφῆς πρὸς τὰς ἱερὰς παραδόσεις διαμαρτυρία αὕτη ἐκυκλοφόρησεν εἰς κινήτῶν ἐντυπον φύλλον.

Ἄριθ. 241

Ἐν Βόλῳ τῇ 10ῃ Φεβρουαρίου 1930

Ἱεράν Σύνοδον Ἀθῆνας

Ἐξ ἐφημερίδων πληροφορούμεθα ρευστοποιήσιν περιουσίας Μονῶν. Εἰς πρακτικὰ Ἱεραρχίας 1928 καὶ 1929 διετύπωσα γνώμην εἰς ἡν ἐμμένω συμφώνως Ἱεροῖς Κανόσι παραμείνη ἀναπαλλοτρίωτος Μοναστηριακὴ περιουσία, ἐκποιουμένων μόνον ἀπροσόδων οἰκοπέδων ἀντικαθισταμένων δι' ἀστικῶν προσοδοφόρων κτημάτων, ἀποκρούων ἀνάμιξιν Τραπεζῶν, αἵτινες ζητοῦσιν ποσοστὰ καὶ ἐκ τῶν ἀνεκποιήτων ἐνοικιαζομένων κτημάτων, θερίζουσαι ἐνθεν οὐκ ἔσπειραν. Ἐρωτῶμεν μετὰ γενησομένην, ὡς μὴ ὄφειλε, ρευστοποιήσιν Μοναστηριακῆς περιουσίας, ἐξασφαλίζεται ἡ ἐν μέλλοντι ἀπόκτησις ἰδιοκτησίας ἀκινήτων ἐξ ἀφιερωμάτων; Αἱ περιοχαὶ κτιρίων Μονῶν ρευστοποιοῦνται καὶ αὐταί; Παρὰκαλοῦμεν ἀποσταλῆ ἡμῖν σχέδιον συμβάσεως.

(Τ. Σ.) Ο ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΣ ΓΕΡΜΑΝΟΣ»

Μετὰ τὴν ζωηρὰν ταύτην διαμαρτυρίαν τοῦ πατρῶζοντος ἐκείνου φιλομονάχου ἱεράρχου, τοῦ τόσῳ ἀναξιοπαθήσαντος εἰς τὰ τέλη τοῦ ἐπικήρου τούτου βίου, ἀναφέρω ὡς τὸ κύκνειον μοναστηριακὸν ἄσμα τοῦ ἐκ τῆς χορείας τῶν καθηγητῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου κ. Γ. Σωτηρίου, ὅστις ἔσχεν ὡς θέμα εἰς τὸ μνημόσυνον τῶν ἰδρυτῶν εὐεργετῶν καὶ καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου τὰ ἐξῆς: «Αἱ μοναὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ ἐθνικὴ αὐτῶν δρᾶσις κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους». (Ἀθῆναι 1936). Οὗτος ἐν σελ. 15 γράφει: «Ἄλλ' αἱ μοναὶ τῆς Ἑλλάδος κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους καὶ ἰδιαίτατα ἀπὸ τοῦ 10οῦ 12οῦ αἰῶνος, ὅτε φέρονται ἰδρυθεῖσαι μέχρι τῶν χρόνων δηλονότι τῆς ἐν Ἑλλάδι Φραγκοκρατίας, ἐπετέλεσαν καὶ ἄλλο ἔργον διάφορον τῶν ἄλλων ἑλλην. μονῶν... αἱ μοναὶ τῆς Ἑλλάδος ὑπῆρξαν τὰ ἑλλην. κέντρα καὶ αἱ ἀκροπόλεις τῆς ἑλλ. φυλῆς. Ἡ δρᾶσις αὐτῶν συνεχίσθη... καὶ κατὰ τοὺς τουρκικοὺς χρόνους».

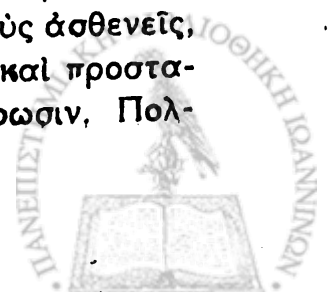
Καὶ εὐρίσκει ὅτι κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Σλαβῶν καὶ ἄλλων ἐν Ἑλλάδι βαρβάρων τὰ ἀμυντήρια ἦσαν κυρίως αἱ μοναὶ, αὐταὶ ἔχρη-

σίμενον ὡς φρούρια. « Ἐν προσέξῃ κανεῖς τὰς θέσεις, γράφει, ἔνθα κατὰ προτίμησιν ἰδρῦθησάν αἱ βυζ. μοναί, θὰ ἴδῃ ὅτι κατέχουσι καίρια σημεῖα τῆς χώρας . . . » (σ. 18—19). Πολλοὶ τῶν ἐνταῦθα μοναχῶν εἶλκον τὸ γένος ἐξ ἐπιφανῶν τῆς Κ)πόλεως οἰκογενεῶν. Ἡ βυζ. αὐλή κατὰ Σάβαν «ἀπέστειλε στρατοκαλογήρους εἰς Πελοπόννησον καὶ Ἀττικὴν, ὡς ἦτο ὁ ὄσιος Μελέτιος . . . εἰς Ἀττικὴν, ἵνα ἐπιβάλῃ διὰ τοῦ φοβεροῦ του ροπάλου τὸ βάπτισμα εἰς τοὺς αἰρετικούς Ἕλληνας καὶ τοῦ ὁποῖου ἡ μονὴ ἀνυψοῦται ἔτι εἰς ἀληθῆ τοῦ ἀναγεννηθέντος ἑλληνισμοῦ χλεῦν εἰς αὐτὰ τὰ πρόθυρα τῆς Ἀττικῆς» (αὐτ. σ. 24).

Ἐξαίρων δὲ ὁ δεινὸς Βυζαντιολόγος τὴν κατὰ τὴν Φραγκοκρατίαν καὶ τὴν Ἑλλ. ἐπανάστασιν δρᾶσιν τῶν μονῶν τούτων περαίνει τὸν λόγον διὰ τῆς δε τῆς θλιβεραῦς ἐπωδοῦ. «Καὶ εἶναι λυπηρὸν νὰ βλέπῃ τις σήμερον τὰ σεβάσματα αὐτὰ ἐθνικά, ἐκπαιδευτικά καὶ φιλανθρωπικά κέντρα τῆς μεσαιωνικῆς Ἑλλάδος, ἄλλα μὲν ἐντελῶς ἐγκαταλελειμμένα, ὡς εἶναι ἡ ἀρχαιοτέρα βυζ. μονὴ τῆς χώρας, ἡ μονὴ τοῦ Φιλοσόφου τῆς Δημητσάνης, ἄλλα δὲ βαίνοντα ὀσημέραι εἰς τὴν τελείαν παρακμὴν, ὡς εἶναι ἡ μονὴ τοῦ ὁσίου Λουκά. Διὰ τῆς διαλύσεως πολλῶν καὶ σπουδαίων μονῶν . . . καὶ διὰ τῆς ἐκάστοτε ἀπαλλοτριώσεως τῶν περιουσιῶν των, ἰδιαίτατα δὲ διὰ τῆς παραμελήσεως τοῦ μοναχικοῦ βίου, αἱ σεβάσματα αὐτὰ ἑλληνικαὶ μοναὶ παρουσιάζουν σήμερον τὸ λυπηρὸν θέαμα, ὅπερ πάντες γνωρίζομεν».

Ἡ κατάργησις τοῦ μοναχικοῦ βίου εἶναι κατάργησις καὶ μέρος τῆς ἑλλην. φιλοσοφίας. Τὴν θεωρίαν συμφώνως ταῖς πλατωνικαῖς ἀρχαῖς ἀνέπτυξεν ὁ νεοπλατωνικὸς Πλωτῖνος, ὅστις ὀρμώμενος ἐκ τῶν παρὰ Φαίδωνι καὶ Θεαιτήτῳ συνίστα τὸ «μόνον εἶναι, μόνον πρὸς Θεὸν γενέσθαι,» οἱ δὲ μοναχοὶ ἐγκολπωσάμενοι τοῦτο ἀπεσύροντο εἰς τὰς ἐρήμους, ἀνέπτυξαν τὴν ἀρετολογίαν καὶ ἐφαρμόσαντες ἐν τῷ βίῳ ἐκραταίωσαν τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν πίστιν καὶ παρουσιάζοντο ὡς ἀπὸ Θεοῦ πεμπόμενοι ἀπόστολοι εἰς τὰ δεινά, ἅπερ ἐδοκίμαζεν ὁ λαός. «Τίς δύναται ν' ἀρνηθῆ, ὅτι παρέσχον καὶ παραμυθίας οὐ σμικράς, γράφει ὁ Παπαρρηγόπουλος; Πολλοὶ τεθλιμμένοι, πολλοὶ ἐκ τῶν περιπετειῶν τοῦ κόσμου τούτου καιρίως τρωθεῖσαι ψυχαί, αἵτινες, ἂν ἔμενον ἐν αὐτῷ, ἤθελον περιπέσει εἰς τὴν ἐσχάτην ἀπόγνῳσιν ἢ ἐξαχρεῖωσιν, εὔρον εἰς τὰ ἄσυλα ἐκεῖνα σωτηριώδη θεραπείαν τῶν θορύβων τοῦ πνεύματος καὶ τῆς καρδίας αὐτῶν. Πολλάκις τὰ μοναστήρια παρέσχον εἰς τοὺς ἀσθενεῖς, εἰς τοὺς πένητας, εἰς τοὺς ὀδοιπόρους καταφύγιον καὶ προστασίαν τὴν ὁποῖαν . . . οὐδαμοῦ ἄλλοῦ ἠδύναντο νὰ εὔρωσιν. Πολ-

λάκις ὑπῆρξαν ἐν πολιτικαῖς καὶ κοινωνικαῖς τρικυμίαις τὰ ἀσφαλῆ καταφύγια τῶν γραμμάτων, τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν. Μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων καὶ χθὲς ἀκόμη ἀνεδείχθησαν προμαχῶνες πολύκριτοι τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας, ὥστε καὶ σήμερον ἔτι ἡ θεσμοθεσία αὕτη περιεσταλμένη ἐντὸς εὐλόγων ὁρίων, ὠργανωμένη ἐπιτηδεῖως καὶ αὐστηρῶς ἐπιτηρουμένη δύναται ν' ἀποτελῆ λυσιτελεῖς τῇ πολιτεῖα καὶ τῇ κοινωνίᾳ». Τόμ. Γ', σ. 406, 408.

Ἀλλὰ δὲν ἠρκέσθη τὸ κράτος εἰς τὴν διάλυσιν τῶν ἐνταῦθα, ἠθέλησε νὰ ἐπιβάλῃ ἱερόσυλον χεῖρα καὶ εἰς τὰ μετόγια τοῦ Ἁγίου Ὄρους, προφασιζόμενον τὴν ἀποκατάστασιν τῶν δυστυχῶν προσφύγων. Πῶς ὅμως νὰ παραβιάσῃ ρητὸν ἄρθρον (τὸ 181) τοῦ Καταστ. Χάρτου, ὅπερ λέγει: «Πᾶσα ἡ ἀκίνητος περιουσία τῶν ἱερῶν μονῶν εἶναι ἀπολύτως ἀναπολλοτριώτος ὡς πρᾶγμα θείῳ δικαίῳ»; Ἐν τούτοις ἡ κυβέρνησις τοῦ Παπαναστασίου εἶχε κατορθώσει σχεδὸν νὰ πείσῃ τοὺς Ἁγιορείτας λόγῳ φιλανθρωπίας καὶ φιλογενείας νὰ ἐνδώσωσιν. Τότε συνέβη νὰ μετακληθῶ καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1925 εὐρέθην εἰς τὴν δισενιᾶσιον ἢ μᾶλλον ἔκτακτον διπλῆν σύνταξιν, ἣτις θὰ ὑπέγραφε τὴν παράδοσιν—νημίζω ὅτι παρίστατο καὶ ὁ ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν κ. Μυλωνᾶς.—Ἐδόθη ὁ λόγος εἰς ἐμὲ τὸν Λαυριώτην, ὡς πρῶτον τῇ τάξει. Ἀνέπτυξα ὅλην τὴν ρητορικὴν μου, ὅπως πείσω τοὺς συνέδρους, ὅτι εἶναι ἔγκλημα νὰ στερήσωσιν τὸν ἱερὸν τόπον τῆς ἐγγείου κτήσεως. Δίς, ἔλεγον, οἱ Τοῦρκοι ἐδήμευσαν τὰ μετόγια καὶ δίς τὰ ἐξηγοράσαμεν καὶ μὲ αὐτὰ ἐβίωσε καὶ ἐθανματούργησε τὸ Ἅγιον Ὄρος ἐπὶ χίλια ἔτη. Μὲ διακόπτει ὁ Γρηγοριάτης Βαρολάμ, ὁ Κλέων τῆς Ι. Κοινότητος, «παθσε, δὲν μᾶς χρειάζεται φιλολογία». Εἶναι ὁ πρωτεργάτης τῆς ἀπεμπολήσεως τῶν μετοχίων. Εἶδον, ὅτι τὸ φρούριον ἦτο ἀπόρητον καὶ ἦτο κίνδυνος νὰ χαθῆ τὸ ζήτημα, ἀφῆκα τὴν Πειθὸν καὶ ἐνηγκαλίσθην τὴν Βίαν. Εἶχον ἐφοδιασθῆ με βασιλικά χρυσόβουλα καὶ πατριαρχικά, ἀναγιγνώσκω τὰς αὐστηρὰς ἀπαγορεύσεις ὅτι «τὰ ἅπαξ ἀφιερωθέντα τῷ θεῷ ἀναφαίρετα» ἐπισωρεύω τὰς φρικτὰς ἀρχὰς καὶ τὰ ἀναθήματα. «Αἱ πέτραι καὶ τὰ σιδηρα νὰ λυώσωσι καὶ οἱ παραβάται νὰ μὴ λυώσωσι νὰ μείωσι τυμπανιαῖοι!» Τὸ στρατήγημα ἐπέτυχε καὶ τὰ μετόγια ἔμειναν μέχρι τοῦ 1929. Καὶ συνεζητεῖτο ἡ πρότασις μου νὰ γείνη προσωρινὴ ἐγκατάστασις τῶν προσφύγων, ἔστω καὶ δωρεάν, μέχρις οὗ ἀποκατασταθῶσιν ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως εἰς τὰς μεγάλας καλλιεργεῖ-

ας και τὰ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐγκαταλειφθέντα κτήματα. 1 Τῷ 1929 ἠναγκάσθην νὰ παραιτήσωμαι ἔνεκα σφοδρᾶς ἀντιδράσεως ἀπὸ τῆς ἀντιπροσωπείας καὶ μετέβην εἰς Θεσσαλονίκην πρὸς ἐκτύπωσιν ἔργου μου. Τότε εὐρόντες εὐκαιρίαν ὑπέγραψαν οἱ Ἑαγορεῖται σύμβασιν μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, καὶ ἐπώλησαν ! τὰ μετόχια ἀντὶ 300.000.000 δραχμ. αἵτινες ἐκαλύφθησαν δι' ὁμολογιῶν ἀναπαλλοτροιῶτων (αὐτὸ ἦτο θεωμπαιξία) ὧν κατ' ἔτος θὰ εἰσέπραττον τοκομερίδια 18.000.000 δρ. ἔλαβον καὶ ἐφ' ἅπαξ ὠρισμένα ποσά, δι' ὧν ἠγόρασαν ἀστικά κτήματα ἐν Θεσσαλονίκῃ. Ἀλλ' ἐπελθόντος τοῦ παγκοσμίου πολέμου τὰ μὲν ἑκατομμύρια ἐκεῖνα δὲν εἶχον καμμίαν ἀξίαν, τὰ δὲ κτίρια σχεδὸν κατεστράφησαν, ἢ ἀποφέρουσιν ἐνοίκια, ἅπερ δὲν ἐπαρκοῦσιν οὔτε δι' ἐπιδιορθώσεις. Καὶ οἱ μὲν διαπράξαντες ταῦτα ἐτιμωρήθησαν ὄντως ὑπὸ τῆς θείας προνοίας παραδειγματικῶς, ἀλλὰ τὸ λυπηρὸν ὅτι ἔπαθον καταστροφὴν αἰμοναί, διότι ἐστερήθησαν τῶν ὑπὸ τῶν μετοχίων προσόδων καὶ πολλὰί βαίνουσιν εἰς διάλυσιν. Αἱ ὀφειλαὶ τοῦ κράτους μόλις πληρώνονται εἰς τὸ εἰκοσαπλάσιον, καὶ εἶναι ψιγία μόνον. Ὑπάρχει δὲ φόβος διεισδύσεως Σλαύων εἰς τὰς ἑλληνικὰς μονὰς, ὅπως συνέβη καὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ἐκμεταλλευομένων τὴν οἰκονομικὴν καχεξίαν. Ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰσῆλθον μόνον βοσκήματα ἐκ Χαλκιδικῆς καὶ νέμονται ἀπ' ἄκρου ἕως τὰ νεόφυτα (μετὰ τὴν πυρκαϊάν) δάση τοῦ Ἁγίου Ὀρους, ὅπερ ἀπὸ τοῦ ΙΑ' ἦτο ἄβατον εἰς πᾶν θῆλυ μετὰ τὰς γυναῖκας.

Ἐπανελθὼν μετὰ δέμηνον εἰς τὴν Μετάνοιάν μου κατηγανάκτησα, ἀλλὰ μὴ ἔχων τι νὰ πράξω κατεχώρησα εἰς τὸν ἀρχαῖον κώδικα τῆς Μονῆς Λαύρας, ὅστις περιέχει ὑπομνήματα ἱστορικὰ ἀπὸ πολλῶν ἑκατονταετηρίδων, τὸ ἐξῆς σημεῖωμα :

«Ἡ ἱερά ἡμῶν Μονὴ ἐπέμεινε ἀπαρεγκλίτως νὰ μὴ ἀπαλλοτριωθῶσι τὰ μετόχια μέχρι τοῦ 1929, ὑπάρχοντος ἐμοῦ ἀντιπροσώπου ἐν τῇ Ἱερᾷ Κοινότητι καὶ ἀγωνιζομένου ὑπερανθρώπως, ἵνα μὴ ἀπολέσωμεν τὴν ἔγγειον κτῆσιν ἡμῶν ἀλλὰ τότε διὰ τὰ πείσματά μας ἀντικατεστάθην διὰ τοῦ ἀδελφοῦ Ἐπιφανίου τοῦ Κυπρίου. Οὗτος ἀμέσως ὑπέγραψε τὴν παράδοσιν τῶν μετοχίων εἰς τοὺς πρόσφυγας καὶ ἡ σύναξις (=συμβούλιον) τῶν παραδελφῶν (παραδελφοὶ οἱ ὑποτακτικοὶ

1. Ὁ μακαρίτης Βενιζέλος, ὅταν ἦλθεν εἰς Ἁγιον Ὀρος καὶ συνεζήτησε τὸ ζήτημα τοῦτο μετὰ τῆς Ι. Κοινότητος, ἀνεγνώρισεν τὴν ὀρθότητα τῆς προτάσεως αὐτῆς προσθέσας καὶ τὸ ἐξῆς : «δὲν θέλω νὰ ἀποξενωθῶσι τὰ μετόχια, διότι δὲν γνωρίζομεν εἰς ποῖον θὰ ἀνήκη ἡ Μακεδονία εἰς τὸ μέλλον. Ὁ τόπος πρέπει νὰ ἔχη τοὺς τίτλους τῶν μετοχίων καὶ ἄς ἐγκατασταθοῦν ὑπὸ ἐλάχιστον ἐνοίκιον οἱ πρόσφυγες» εἰσήγαγε δὲ τὸ ζήτημα εἰς τὴν Βουλὴν, ἀλλ' οἱ πρόσφυγοπατέρες ἐπέμενον κατὰ κυριότητα νὰ ἐγκατασταθῶσιν.

ένος και ταῦ αὐτοῦ προϊσταμένου) αὐτοῦ, τῶν Ἀλεξανδρινῶν, συνήνεσε και ἀπεμπόλησαν τὰ κτητορικὰ μετόχια και ἔλαβον ὁμολογίας ἡτοι χαρτιά ἀπὸ τὸ κράτος, ἄξιος ὁ μισθός αὐτῶν! Κατὰ θεϊαν ὄντως παρρηχώρησιν οἱ παρκαδελφοὶ οὗτοι ἐτιμωρήθησαν παρκαδειγματικῶς· διὸ οἱ μὲν δύο προῶρως και κακῶς ἀπεβίωσαν (οὓς ἠκολούθησε και τρίτος ὁ Χριστόφορος), δύο ἕτεροι ἐγένοντο ἀποσυνάγωγοι ἐκ τῆς συνάξεως ὡς καταχρασταὶ (και μετ' οὐ πολὺ ἀπέθανον ὁ μὲν τυφλωθεὶς ὁ δὲ καταντήρας ἔνεκα ὑδρωπικίας εἰς ἀξιοδάκρυτον κατάστασιν), και ὁ Ἐπιφάνιος (ὁ ἀθωώτερος) εὐρίσκειται νῦν ἐξόριστος. Οὕτω τιμωροῦνται οἱ προδόται και ἀπεμποληταὶ τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας. Ταῦτα πρὸς γνῶσιν τῶν μεταγενεστέρων και ὅτι ὁ Θεὸς οὐ μυκτηρίζεται».

Γέρων Εὐλόγιος Κουρίλας Λαυριώτης,
ἐν τῇ Μονῇ Λαύρας τῇ 3 Νοεμβρίου 1934

Τὸ ἔγγραφον τοῦτο κατεχώρισαν αὐτοὶ οὗτοι οἱ Λαυριῶται πρὸς κατάκρισίν μου! εἰς λίβελλον ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὸ κίβδηλον νόμισμα», Θεοσνίκη 1936 (περὶ οὗ βλ. Τὸ Κράτος τῆς Ἀληθείας ὑπὸ μητροπ. Κορυτσᾶς Κουρίλα κτλ. Ἀθῆναι 1944, σ. 185 ἔ.).

Εἰς μίαν τῶν ἐκτάκτων συνάξεων διὰ τὸ μετοχιακὸν ζήτημα, ὅπου ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως, τῷ 1925 νομίζω, εἶχεν λάβει μέρος και ὁ Ἰω. Καραμᾶνος, ὁ ἐπὶ κατοχῆς ὑπουργὸς τῆς Γεωργίας, ἀντεπροσωπεύομεν τὴν Μονὴν μετὰ τοῦ λιβελλογράφου, τοῦ μακαρίτου Σπυριδῶνος Λαυριώτου ἱατροῦ Καμπανάου, και κατεθέσαμεν τὴν ἐξῆς ἀπάντησιν :

«Ὅτε κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1367 ἡ Κυβέρνησις ἡ τότε παρρασκευάζουσα διὰ τὸν στρατὸν κατοικίας ἐν τοῖς πέριξ (τῆς Κων)πόλεως) εἰς τὸ Οἰκονομεῖον και τοῦ Πασπαρᾶ, κτήματα, ἀνήκοντα τῇ Μεγ. Ἐκκλησίᾳ, ὁ πατριάρχης Φιλόθεος (ὁ πρότερον ἡγούμενος Λαυριώτης), καίτοι ἡ ἀρχὴ ὑπέσχετο νὰ χορηγῇ τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐτέραν πρόσδοτον ἴσην τοῖς κτήμασι τούτοις, ἠρνήθη νὰ πράξη τοῦτο εἰπὼν : «Ἐγὼ οὐκ ἔχω ἄδειαν ἐκδοῦναι τινὶ τι τῶν τῆς ἐκκλησίας κτημάτων. Φύλαξ γὰρ εἰμὶ τούτων· διὰ τοῦτο οὐ ποιήσω τοῦτό ποτε· εἶπον γὰρ και οἱ τῆς συνόδου ἀρχιερεῖς ὡς ἀπὸ ἑνὸς στόματος τὰ αὐτά, μὴ διδόνθαι τὰ τῆς ἐκκλησίας κτήματά τινι τῶν δυνατῶν, μήτε γε και βασιλεῖ· διὰ τοῦτο και οὐδόλως ἀπολύομεν ταῦτα· εἰ δὲ βούλεται ὁ βασιλεὺς λαβεῖν αὐτά τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ ποιησάτω· ἡμεῖς ἀφ' ἐαυτῶν οὐδόλως ποιήσομεν τοῦτο, κἂν εἴτι και γένοιτο».

«Τὴν αὐτὴν ἀπάντησιν δίδομεν και ἡμεῖς σήμερον, κ. Καραμᾶνε, «τοῖς ἐκείνων ρήμασι πειθόμενοι». (1) Εἰς προηγουμένην ἀγιο-

1. Ταῦτα κατεθέσαμεν και ἡμεῖς μετὰ τοῦ γράφοντος τ' ἀνωτέρω μακαρ. ἱατροῦ Λαυριώτου, και ἐπεμένομεν, ὡς εἶπον, μέχρι τοῦ 1929, ὅτε ὁ

ρειτικήν συνέλευσιν εἶχον ἐπισωρεύσει, ὡς προεῖπον, ἀρὰς καὶ ἀναθέματα κατὰ τῶν ἀπεμπολητῶν τῶν μοναστηριακῶν κτημάτων, δι' ὧν πατριαρχαὶ καὶ αὐτοκράτορες περιεθρίγκωσαν τὴν ἔσαεὶ ἀναπόσπαστον διατήρησιν τῆς ἱερᾶς ταύτης κτήσεως, καὶ ἐγὼ κατώρθωσα τότε νὰ στερεοποιήσω ἔστω καὶ προσκαίρως τὴν ρευστὴν συνείδησιν τῶν μοναχῶν τοῦ παρόντος ὀγδόου αἰῶνος, ὅστις κατὰ τοὺς προορατικούς καὶ πνευματοφόρους πατέρας τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὁ αἰὼν τῆς δοκιμασίας τῆς καταρρεύσεως καὶ τῆς συντελείας.

Σταχυολογοῦμεν ἐλάχιστα ἐκ τῶν χρυσοβούλλων τῶν βυζαντι-

διέπων τὰ τῆς μονῆς παλίμβουλος οὗτος ἀνὴρ παρεσπόνδησε καὶ παρέδωκαν μετὰ τῶν ἄλλων μονῶν τὰ μετόχια· διὸ ἀφελέστατα ἐπιλέγει: «*καὶ οὕτως ἠκολούθησεν ἀναγκαστικὴ ἀπαλλοτριώσις*» (Τὸ κίβδηλον νόμισμα κτλ. Θ)νίκη 1936, σ. 36-37). Ἀλλὰ ψεύδεται οἰκτρῶς, διότι δὲν ἐγένετο «*ἀναγκ. ἀπαλλοτριώσις*» ἀλλὰ πώλησις, ἀφοῦ αὐτὸς ἔγραψε τὸ ὑπόμνημα τῶν χρηματ. ἀπαιτήσεων τῆς Μονῆς. Καὶ ὁμως ὁ ἀρρητογράφος ἀνὴρ μετὰ τὴν συντέλεσιν τοῦ κακοῦ, οἶονεὶ μεταμελούμενος γράφει Ἱερεμιάδας αὐτὸς ὁ πρωταίτιος τῆς ἀπεμπολήσεως τῶν μετοχίων· διότι, ἐὰν δὲν ὑπεχώρει ὁ παραδελφός του Ἐπιφάνιος, δι' οὗ ἀντικατέστησεν ἐμὲ εἰς τὴν Ἱ. Κοινότητα, εἰς τὸ γεραρὸν ἀξίωμα τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς Λαύρας, θὰ ἐπέμενον καὶ αἱ ἄλλαι μοναὶ εἰς τὴν ἀρνησιν, αἵτινες εἰς τὰ τοιαῦτα ζητήματα ἀκολουθοῦσι τῇ Μεγίστῃ Λαύρᾳ. Κατὰ τὸ 1931 γράφει πρὸς ἐπίδειξιν «*τὰ μὲν ἔσω φιλομυθῶν τὰ δὲ ἔξω φιλοσοφῶν*»: «*Ἐξ ἐπιστολῶν τοῦ κ. Ἡλιάκη (ἀντιπροσώπου ἐν Ἀθήναις τοῦ Ἀγίου Ὁρους, σφαγιασθέντος ὑπὸ τῶν Κουκουέδων τῇ 11 Ἰανουαρ. 1945 ἐν Ἀραχώβῃ) καὶ ἐκ τῶν ἐφημερίδων μανθάνομεν, ὅτι ἀπεφασίσθη πλέον ἢ ἀπαλλοτριώσις τῶν ἱερῶν μετοχίων. Τόσοι βχαιλεῖς, οἱ τὸ ἡμέτερον διοικήσαντες ἔθνος ἀπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου καὶ ἐντεῦθεν, ὀρθόδοξοι καὶ αἰρετικοὶ καὶ ἄπιστοι ἔρι δὲ καὶ λησταὶ καὶ ἀποστάται, εἰκονομάχοι καὶ αὐτεῖ οἱ Σουλτάνοι (!) οὐ μόνον οὐκ ἔθιξαν μέχρι τριχῶς τὰς ἱερὰς μονὰς καὶ τὰ μετόχια αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ νόμοις περιεθρίγκωσαν καὶ κατησφαλίσαντο ἀπὸ πάσης ἀρπαγῆς καὶ ἀτελεῖς ἐποιήσαντο καὶ προνομίους ὑψώσαν.... Ἐλευθερίας δὲ ἐπιλαμψάσης καὶ ἰδοῦ ἀπαλλοτριώσις ὡς καὶ τῷ 1833. ὡς ἐπωδύνως περιγράφει ὁ μέγας Οἰκονόμος . . . Οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον: Ἀρίστη τάξις παντὸς σπουδχίου ἔργου τε καὶ λόγου ἀρχόμενου [ἀπὸ] Θεοῦ τε ἀρχεσθαι καὶ εἰς Θεὸν ἀνακχέσθαι, ἀλλὰ μὴ ἱεροσυλεῖν καὶ ὑβρίζειν, ἀλλ' ἀνατιθέναι καὶ εὐχεσθαι. Πόλιν γὰρ ἂν μοι δοκεῖ μᾶλλον ἐδάφους χωρὶς ἢ πολιτείαν τῆς περὶ θεοῦ δόξης ἀναιρεθείσης σύστασιν λαβεῖν ἢ λαβοῦσαν διατηρηθῆναι. Παράδειγμα ἡ Μ. Ἀσία, ἡ Θράκη κτλ. τίς δὲ ἑτέρα περᾶξις τῆς ἱεροσυλίας ταύτης δηλώσει τὸ ἄθρησκον ἔθνος τινός; Πῶς δὲ θρησκείας χωρὶς λαὸς ἢ στρατὸς ἔξει ποτὲ ἠθικόν;»... Ἀγιορ. περιοδ. «Ὁ Ἄθως» σ. 16-17. «Οἱ μοναχοὶ τοῦ Ἄθω γράφει ὁ Γερμανὸς Μπάουερ (εἶναι ὁ τὴν ἀρίστην περὶ τοῦ θείου Χρυσοστόμου γράψας πραγματεῖαν Ἀυστριακὸς πατὴρ Χρυσόστομος Μπάουερ) εἰς τὸ περισπούδαστον ἔργον του «Χριστιανικὴ Ἀνατολή» (Ἰν Κρίστιλιν Ὀρινιέτ Ραῖσεργκέπνισε, Μοῦνχε-Σεκκᾶου 1934), ἔλαβον τὰ δπλα ἀνὰ χεῖρας*

νῶν αὐτοκρατόρων καὶ ἱερῶν σιγίλλων. Ταῦτά εἰσιν αἱ διαθῆκαι δι' ὧν καθιέρωσαν τὰ ἀφιερῶματα αὐτῶν εἰς τὰς ἱερὰς μονὰς καὶ ἐξησφάλισαν εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα ἀσύδοτα, ἀνενόχλητα, ἀφορολόγητα καὶ πάσης κρατικῆς ἐπηρείας ἐλεύθερα καὶ ἐξεσφενδόνισαν τὰς ἀρὰς κατὰ τῶν τολμώντων νὰ ἀποξενώσωσι καὶ σφετερισθῶσι τὴν ἱερὰν ταύτην κτῆσιν ἀνατεθεῖσαν οὐχὶ ἀνθρώποις, ἀλλ' αὐτῷ τῷ Θεῷ· διότι εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ θείου ἀφιεροῦσιν ἑαυτοὺς καὶ οἱ μοναχοί, ὡς εἰς ἐκάστην κοινὴν διαθήκην ἀκολουθεῖ τυπικῶς ἡ ποινικὴ ρήτρα τοῦ διαθέτου :

«Ὁ δὲ ἐπιχειρῶν αὐτὴν ἀνατρέπειν δώσει λόγον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως τῷ ἀπροσωπολήπτῳ κριτῇ καὶ τὰς ἀρὰς ἔξει τῶν ἀγίων τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτῶ θεοφόρων πατέρων». (Πηδαλίου ἔκδ. β'. σ. 458).

Τοιουτοτρόπως καὶ τὰ βασ. καὶ κτητορικὰ χρυσόβουλλα ἐπισφραγίζονται διὰ τῶν ἐξῆς δεσμῶν καὶ ἀπαγορεύσεων : Χρυσόβουλλον Ἀνδρονίκου, II Παλαιολόγου, τοῦ ἔτους 1313 ὑπὲρ τῆς μονῆς Χιλιανδαρίου. «Ταῦτά γε μὴν πάντα τὰ ἀνωτέρω εἰρημένα τῇ δυνάμει τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου λόγου τῆς βασιλείας μου καθέξει καὶ νεμηθήσεται ἡ τοιαύτη σεβασμία μονὴ ἀναφαιρέτως πάντη καὶ ἀναποσπάστως, μηδενὸς τὸ παράπαν τῶν αὐτῆς δικαίων μηθ' ὑποτεμνομένου, μηθ' ἀπαλλοτριουμένου ταύτης καὶ μεταπίπτοντος ὑπ' οὐδενὸς τῶν πάντων· καθέξει δ' αὐτὰ καὶ πάσης ἐπηρείας καὶ διασεισμοῦ παντός κρείττω, ἀποτρεπομένου καὶ διωκομένου παντός τοῦ πειρωμένου δῆθεν εἴτε κατὰ λόγον ἀπογραφικῆς ἐξετάσεως, εἴτε πλεονεκτικῇ καὶ ἀδίκῃ γνώμῃ ἐπιβαλεῖν τοῖς προσοῦσιν τῇ μονῇ δυνάστιν χεῖρα καὶ ἄρπαγα... καὶ γὰρ ἦν ἂν δυναθεῖεν ἐπ' αὐτοῖς καταστῆσαι βελτίωσιν, κἂν ἐς ὅσον ἐπιδόσεως ἐξίκηται δι' ἐπιμελείας καὶ σπουδῆς αὐτῶν, καὶ ταύτην δὴ

διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Ἑλλάς ὅμως ἀντὶ εὐχαριστίας τοῖς κατέσχε πάσας τὰς κτηματικὰς περιουσίας ἀνὰ ὅλην τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀντικατέστησε μὲ χαρτονομίσματα τῆς χώρας ὑπὸ τὸ πρόσχημα διὰ τοὺς "Ἑλληνας πρόσφυγας" (Δελτίον Ἁγίου. Χειρογράφων κτλ. Θεσ)νίκη, ἄνευ ἔτους. Εἶναι τὸ αὐτὸ, ὡς ἄνω περιοδικόν, ὅπερ κατὰ περιόδους ἐξεδίδου ὁ μακ. Ιατρός καὶ εἰς κάθε τεῦχος σχεδὸν ἡλλαττε καὶ τὸν τίτλον). Ἴδου δὲ πῶς ὑπεραμύνεται τῶν μοναχῶν : «Πολλοὶ ἐλαφρᾶ τῇ καρδίᾳ καταδικάζουσιν ἀκρίτως τοὺς Ἁγιορείτας. ἐπειδὴ μερικοὶ . . . παρεκκλίνουσι τοῦ καθήκοντος. Ἀλλὰ καὶ ἐν οὐρανῷ μήπως δὲν ὑπῆρχον δαίμονες;» (αὐτόθι ἐν ἀρχῇ ἐτυπώθη περὶ τὸ 1934). Εἶχε τότε ὑποβληθῆ κατ' αὐτοῦ μήνυσις ὑπὸ προϊσταμένου Λαυριώτου, ὅτι τῷ 1925 ἐπώλησεν αὐτὸς ὁ ἴδιος ἄνευ δημοπρασίας τὸ ἐν Γαρδίκι Πελασγιώτιδος μετόχιον Λαύρας ἀντὶ 450, 000 καὶ εἰς τὸ ταμεῖον τῆς Μονῆς παρουσιάσθη μόνον τὸ 1)3.

πᾶσαν τὸν ὅμοιον τρόπον καθέξει ἡ μονὴ καὶ νευρηθήσεται ἐν ἀνενοχλησίᾳ πάσῃ διατηρουμένην. Καὶ τοίνυν ταῦθ' εὕτως ἔσται πάντα ὡς περ δὴ καὶ προελάττομεν διάπικτος ἔσσει τηρούμενα, βέβαιά τε καὶ ἠδρακόμενα καὶ μηδὲ μὴς ὅπ' οὐδενὸς τῶν πάντων μεταπίπτοντα· εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτων ἀπάντων βεβκίωσιν καὶ ἀσφάλειαν καὶ ἄτρεπτον καὶ διηνεκῆ καὶ ἔδρακίαν πάντη κατάστασιν καὶ ὁ παρῶν χρυσόβουλλος λόγος τῆς βασιλείας μου προβάς ἀποδέδοται τῇ... σεβασμίᾳ μονῇ». (Ἄκτες ντέλ' Ἄτος, τόμ. V, Ἄκτες ντέ Χιλιαντὰρ πὰρ Λ. Πετι ἐτ Κοραλίεβ, Πετρούπολις 1911 (Παράρτ. τοῦ ΧVII τόμου τῶν Βυζαντινῶν Χρονικῶν) σ. 77, στ. 134—154. Τὰ αὐτὰ διαλαμβάνει καὶ εἰς χρυσόβουλλον τοῦ ἔτους 1317 αὐτολεξεί σ. 79 καὶ τοῦ 1319 τὰ αὐτὰ περίπου σ. 109) 1. Ἐκδηλώτερον περὶ τῶν μετοχίων διαλαμβάνει τὸ χρυσόβουλλον Μιχαὴλ Η' Παλαιολόγου τοῦ ἔτους 1277 ὑπὲρ τῆς αὐτῆς μονῆς ἀπολυθὲν ἐπικυρωτικὸν τοιοῦτου τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ :

«Πρόσεστι μὲν τῇ κατὰ τὸ Ἅγιον Ὅρος διακειμένη σεβασμίᾳ μονῇ τῶν Σέρβων χρυσόβουλλον τοῦ αἰοιδίμου βασιλέως ἐκείνου κύρ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ ἐπὶ παντελεῖ ἐλευθερίᾳ αὐτῆς τε τῆς ρηθείσης μονῆς καὶ τῶν ταύτης μετοχίων ἀπὸ τε τῆς εἰς τὸν Πρῶτον τοῦ τοιοῦτου Ἅγίου Ὁρους ὑποταγῆς καὶ ἀνακρίσεως, καὶ ἀπὸ δεσποτείας ἐτέρου οἰουδήτινος προσώπου. Καὶ διετηροῦντο αὐτῇ τε ἡ μονὴ καὶ τὰ ταύτης μετόχια ἔκτοτε καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἔξω τῆς τοῦ Πρῶτου ὑποταγῆς καὶ ἀνακρίσεως κατὰ τὰς περιλήψεις τοῦ, ὡς εἴρηται, προσόντος αὐτῇ χρυσόβουλλου, καὶ τὰ ταύτης δὲ κτήματα ἐλεύθερα καὶ ἀδιάσειστα πάντη ἀπὸ τῶν βουλουμένων ἐπηρεάζειν παραλόγως ταῦτα καὶ διασειεῖν. . . ἡ βασιλεῖα . . . τὸ παρὸν χρυσόβουλλον σιγίλλιον ἐπιβραβεύει αὐτῇ, δι' οὗ διορίζεται δικιμένειν τὴν ρηθείσαν μονὴν καὶ τὰ ὅπ' αὐτὴν μετόχια ἐλεύθερα ἀπὸ τε τῆς εἰς τὸ τιμιώτατον Πρῶτον τοῦ Ἅγίου Ὁρους ὑποταγῆς, καὶ εἶναι ταύτην αὐτοδέσποτον... διατηρεῖσθαί τε καὶ τὰ ταύτης μετόχια ἀνεπηρέεστα καὶ ἀνενόχλητα καθὼς καὶ τὸ πρότερον» (Αὐτ. σ. 18-19).

Τὰ χρυσόβουλλα ταῦτα δὲν περιέχουσιν ἀράς, διότι συνωδεύοντο ὑπὸ ἱερῶν Πατριαρχικῶν σιγίλλιον, αἵτινες ἐξήγγελλον ταύτας ἐναντίον τῶν ἀθετούτων τὰς ἀνωτέρω ἀπαγορεύσεις. Ἄλλα ὅμως χρυσόβουλλα περιέχουσι καὶ ἀράς, ὡς τὸ τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου ἐν ἔτει 1407 ἀπολυθὲν ὑπὲρ τῆς μονῆς Λαύρας, ἐνθα καὶ ἀπόκειται. «Καὶ ὁ πειραθηρόμενος ἀνκτρέψκι τὴν παροῦσαν μου πρᾶξιν, ὁποῖος ἂν εἴη,

1. Ὁ Ἀνδρόνικος ἐξησφάλισεν τὴν μονὴν καὶ διὰ τῆς 35 Νεαρᾶς (ἐκδ. Ζέπου σ. 348. Βλ. Προνομ. Ἅγ. Ὁρους Καραβοκύρου σ. 22).

έν τῷ παρόντι μὲν εὐπορήσει τῆς ἀσθενείας τοῦ Κάϊν καὶ τῆς Γιεζῆ λέπρας καὶ τῆς λώβης Ἰώβ, χωρὶς τῆς ἐν ὑστέρω ὑγείας αὐτοῦ, ἐν δὲ τῷ μέλλοντι γένοιτο κληρονόμος θρόνου τοῦ ψευδωνύμου βασιλέως Σατάν καὶ τῶν αὐτοῦ διαδόχων, ἔτι Ἰούδα καὶ τῶν σταυρωσάντων Χριστόν... ἀνθ' ὧν οὐ μόνον ὄρια βασιλέων ἀρχαίων... ἀλλὰ καὶ θεῖους ὄρους θελήσαντας ἀθετεῖν μηδενὶ ἐξείναι, παρκαλεῦσαι τὰ ἅπαξ ἀφιερωθέντα Θεῷ προστάσσοντας». Τοῖς κτητορικοῖς τούτοις ἐγγράφοις, ἅτινα περιέχουσι τὰς τελευταίας τῶν ἰδρυτῶν θελήσεις καὶ δι' ὧν ἐξησφάλισαν τὸν ἀνετον βίον τῶν μοναχῶν ἐπὶ 500 καὶ πλέον ἔτη, ἵνα μεταδώσωσι τὰ ἀγαθὰ εἰς τοὺς δυστυχεῖς καὶ τὰ ναυάγια τῆς κοινωνίας, ἵνα καταστήσωσιν αὐτὰ κέντρα τῶν μουσῶν καὶ πάσης πνευματικῆς ἐργασίας κατὰ τοὺς ἀύχμηρους ἐκείνους τῆς πικρᾶς δουλείας χρόνους, τὰς ἀκροπόλεις τοῦ ἔθνους ἐκ τῶν σπλάγχων τῶν ὀποίων ἀνέθορον αἱ ἐλευθερωταὶ τῆς πατρίδος, συμπαρομαρτοῦσι καὶ διάφοροι Νεαραί. Τοῦ Ἀλεξίου Α' Κομνηνοῦ: «Αἱ ἐν τῷ Ὄρει τοῦ Ἄθω μοναὶ καὶ αἱ περιουσίαι αὐτῶν εἰσὶν ἀφιερωμέναι τῷ Θεῷ καὶ ἔσσονται ἀπὸ γε τῆς σήμερον καὶ εἰς τοὺς ἐξῆς ἅπαντας καὶ διηνεκεῖς χρόνους ἀπεσπασμένοι μὲν τῶν βασιλικῶν δικαίων, ἀπηλλαγμένοι δὲ καὶ τῶν σεκρετικῶν ἀρκύων (=φορολογιῶν), μόνον δὲ ἀνατεθειμένοι τῷ Θεῷ καὶ τοῖς ἐν αὐταῖς μοναχοῖς, οἳ καὶ μόνοι ἀύλισθήσονται ἐν αὐταῖς». (Ἐκ τῆς 30 νεαρᾶς τοῦ 1080 παρὰ Καραβοκύρη, Τὰ προνόμια τοῦ Ἁγίου Ὄρους, σ. 21). Ταῖς αὐταῖς σχεδὸν λέξεσιν ὁ Ἀλέξιος δωρούμενος τῇ ἐν Πάτμῳ μονῇ τοῦ Θεολόγου τὴν νῆσον Κῶ «μετὰ πάσης αὐτῆς τῆς περιοχῆς καὶ διακρατήσεως.. ἐπ' ἀναφαιρέτῳ καὶ διηνεκεῖ δεσποτείᾳ καὶ κυριότητι» ἐξασφαλίζει αὐτήν. «Τὴν τοιαύτην νῆσον ἢ βασιλεῖα μου ἀφιεροῖ τῷ Θεῷ, καὶ ἔσται ἀπὸ γε τῆς σήμερον καὶ εἰς τοὺς ἐξῆς ἅπαντας καὶ διηνεκεῖς χρόνους, ἀπεσπασμένη μὲν τῶν βασιλικῶν δικαίων, ἀπηλλαγμένη δὲ τῶν σεκρετικῶν ἀρκύων κτλ. ἔσται κυριαρχοῦσα τούτων ἀπαρασπαστως τε καὶ ἀνυπεξαιρέτως καὶ αὐτοδέσποτος καὶ αὐτεξούσιος...» (Ἄκτα Πατριαρχάτα III, σ. 20). Ὁ Ἀλέξιος οὗτος εἶναι ὁ συλλήσας τοὺς ναοὺς καὶ τὰς μονὰς τοῦ κράτους κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Λογγοβάρδων καὶ Νορμανδῶν, ὡς ὀφόμεθα, καὶ ἐγείρας μέγαν σάλον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ σκανδαλίσας εἰς ὑψιστον βαθμὸν τὰς συνειδήσεις τῶν πιστῶν, ὥστε νὰ κινδυνεύσῃ καὶ ὁ θρόνος του, δι' ὃ καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἀπολύσῃ αὐστηρὸν χρυσόβουλλον κατὰ τῶν τολμώντων νὰ θίξωσι τὰς ἐκκλησίας καὶ τὰς ἱεράς μονὰς. (βλ. Σύνταγμα Ράλλη-Ποτλῆ Ε', 281) ¹. Ἄλλην νεαρὰν ἀπέλυσεν Μανουὴλ Κομνηνὸς τῷ 1159,

1. Ἀλέξιος Α' Κομνηνὸς τῷ 1096 ἐξασφαλίζων τῇ Λαύρᾳ δύο προάστεια ἐν τῇ περιοχῇ Θεσσαλονίκης, τὸ τοῦ Ἀσματοῦ καὶ Λωροτοῦ ἢ Λωροτόμου γράφει: *Καὶ ὡς δωρεὰν καθαρὰν ἔξει τὰ τοιαῦτα δύο κτήματα ἢ μο-*

«Παρακελεύομεν ἔχειν τὰ μοναστήρια κατὰ τὸ ἀναπόσπαστον τὰ ἀκίνητα αὐτῶν, κἄν διαγνώσεις ἐδόθησαν αὐτοῖς παρὰ τῶν ἀναγραφέων δικαιοῦσαι τὸ δημόσιον». (Ἐνθ., ἄνωτ. σ. 2 καὶ παρὰ Ζέπφ σ. 294).

Αἱ δύο αὐταὶ Νεαραὶ ἔστηρίχθησαν εἰς τὸν κδ' κανόνα τῆς Δ' Οἴκουμ. Συνόδου ὀρίζοντα ταῦτα :

«Τὰ ἄπαξ καθιερωθέντα μοναστήρια κατὰ γνώμην ἐπισκόπου μένειν εἰς τὸ διηνεκές μοναστήρια, καὶ τὰ ἀνήκοντα αὐτοῖς πράγματα φυλάττεσθαι καὶ μηκέτι γίνεσθαι ταῦτα κοσμικὰ καταγώγια, τοὺς δὲ συγχωροῦντας ταῦτα τεῦτο γίνεσθαι ὑποκείσθαι τοῖς ἐκ τῶν κανόνων ἐπιτιμίαις» (πρβλ. καὶ τὸν μθ' τῆς Στ', ὅστις προστίθησι «μῆτε δὲ ὑπό τινος τῶν ἀπάντων, κοσμικοῖς ἀνδράσι ταῦτα ἐκδιδύσθαι» ἦτοι ἐπιτρέπειν πρὸς καλλιεργίαν καὶ προκοπὴν, ὅπως ἔπραξαν οἱ ἐν Ἑλλάδι διὰ τὰς μονὰς καὶ οἱ Ἁγιορεῖται διὰ τὰ μετόχια. Ὁ Βαλσαμῶν δὲ σχολιάζων τὸν ιβ' τῆς Ζ', τὸν τὴν ἀπαλλοτριώσιν τῆς ἐκκλ. καὶ μοναστηριακῆς ἀπαγορεύοντα προσδιορίζει, περὶ τίνος ἀκινήτου περιουσίας πρόκειται : «Πᾶσαν ἐκδοσιν παραλαυρίων (=μετοχίων) τε καὶ ἱερῶν φροντιστηρίων καὶ κτημάτων καὶ τοπίων ἀπλῶς καὶ ἀμπελώνων . . . ἀνατρέπον καὶ ἀκυροῦν» (Συντ. Β', 595). Ἄλλὰ καὶ οἱ ἐπίσκοποι ἦσαν ἀνεξέλεγκτοι ὡς πρὸς τὰς ἐκκλῆσ. περιουσίας, διὸ καὶ ὁ Ἀλεξανδρείας ἱερὸς Κύριλλος διὰ τοῦ β' κανόνος αὐστηρῶς ἀπηγόρευσε τὰς ἐπεμβάσεις, γράφων : «Ὅτι σφόδρα λυπεῖ καὶ εἰς ἐσχάτην ἀκηδίαν καταφέρει τοὺς ἀπανταχόσε γῆς ὄντας θεοσεβεστάτους ἐπισκόπους τὸ ἀπαιτεῖσθαι λόγους τῆς οἰκονομίας τῶν παραπιπτόντων αὐτοῖς ἀναλωμάτων εἴτε ἐκ προσόδων ἐκκλησιαστικῶν εἴτ' ἀπὸ τῆς τινῶν καρποφορίας· ἕκαστος γὰρ ἡμῶν τῶν ἰδίων κακῶν (ἄλλ. καιρῶν) δώσει λόγον τῶν πάντων κριτῆι». Καὶ οὐ μόνον τὰ τῶν μονῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν ἐκκλησιῶν ἦσαν

ἢ διὰ ψυχικὸν μνημόσυνον τοῦ κράτους ἡμῶν ἀκαινοτόμητα εἰς τὸ διηνεκές διαμένοντα.. ἀνεπίβητα γὰρ παντάπασιν ἐς αἰεὶ καὶ ἀμέτρητα, ἀναπόσπαστα, ἀνακρωτηριάζοντα τε καὶ ἀλογοθέτητα παρὰ τῆς μονῆς μένειν τὰ ρηθέντα καὶ τὰ λοιπὰ πάντα προάστεια αὐτῆς, ὅσα καὶ ἂν εἴεν... μὴ τινος τολμήσοντός ποτε ἐπιβαλεῖν ἐν αὐτῇ χεῖρα χάριν ἀναγραφῆς ἢ μέτρου ἢ ἐτέρως τῆς οἰκιστοῦν αἰτίας ἢ ἐρεύνης, μῆτε τι τῶν ἄλλων αὐτοῖς διαπράξασθαι ἢ ἀντιπεῖν... εἰ μὴ βούλεται ὁ τοιοῦτος ποιήσασθαι αὐτὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν καὶ τὸν Ἅγιον Ἀθανάσιον (κτῆτωρ καὶ πολιούχος τῆς Λαύρας) ἀντιδίκους ἐπισπάσασθαι ἐν ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ κράτους ἡμῶν σφοδρὰν ἀγανάκτησιν». (Ἐκ τοῦ Κώδικος Α', Λαύρας φ. 166α).

Ὁ Ἀλέξιος οὗτος εἶναι ὁ πολυάριθμα ἀφιερῶματα ἐπιδαψιλεύσας τῆς Λαύρας, ἐνθα διατηροῦνται ἐπιμελῶς τὰ χρυσόβουλλα. Ἀναφέρομεν ὡς δείγμα εὐλαβείας τὴν ἀρχήν : «Τῆς ὑπὲρ τῶν ἱερῶν φροντιστηρίων ἱερᾶς

ἀναπαλλοτρίωτα «κειμήλια γὰρ καὶ κτήσεις ἀκινήτους ἀνεκποιήτους ταῖς ἐκκλησιαίαις σῶζεσθαι χρή. Θαρρεῖσθαι δὲ τοὺς κατὰ καιρὸν τὴν θεῖαν διέποντας ἱερωσύνην τῶν παραπιπτόντων ἀναλωμάτων τὴν οἰκονομίαν» Κατὰ τὰς Ἀποστ. διαταγὰς ὁ ἐπίσκοπος εἶναι ὅλως ἀνεξέλεγκτος. Οὕτως ὀρίζουσιν εἰς τὸν πιστόν: «Σὲ μὲν χρή διδόναι προσήκει, οἰκονομεῖν δὲ ἐκείνον, ἅτε οἰκονόμον καὶ διοικητὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων. Οὐ μὲντοι λογιστεύσεις σου τὸν ἐπίσκοπον, οὐδὲ παρατηρήσεις τὴν οἰκονομίαν αὐτοῦ, πῶς ἐπιτελεῖ ἢ πότε ἢ τίσιν ἢ ποῦ ἢ εἰ καλῶς ἢ φαύλως ἢ δεόντως· ἔχει γὰρ λογιστὴν Κύριον τὸν Θεόν, τὸν ἐγχειρίσαντα εἰς τὰς χει-

προμηθείας οὐδὲν ἐστὶ τιμιώτερον, οὐδὲ βασιλεῖ προϋργιαίτερον. Αὐτὸ τε γὰρ τοῦτο σωτηρία ψυχῆς ἐστίν, ἢ ὑπὲρ τούτων σπουδὴ καὶ τοῖς ἀνὰ χεῖρα πράγμασι βασιλεῖ συνεργόν, δεομένῳ πάντως ἐκτενεστέρων εὐχῶν τῶν ἐν αὐτοῖς ἀσκουμένων δόσιων ἀνδρῶν. Ταύτην γοῦν εὐποιοῦν τὸ γαλήνιον κράτος ἡμῶν καὶ ἐπὶ τῇ εὐαγεστάτῃ μονῇ τῇ κατὰ μὲν τὸ ὄρος τὸν Ἄθω διακειμένη, μεγάλη δὲ Λαύρα οὖση τε καὶ καλουμένη, καὶ τὴν σύστασιν λαβούση παρὰ τοῦ ἐν πατράσιν ἀγίου Ἀθανασίου, οὗ καὶ τῶδε τετίμηται τῷ ὀνόματι ἐπεδείξατο . . . » (1084). Εὐρίσκεται ἐν Α' Κώδ. φ. 48β. Τοῦτο ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Βασιλιέβοκη ἐν Βυζ. Χρονικοῖς Πετροπούλεως. Τοιοῦτον ἄρωμα εὐσεβείας ἀποπνέουσι ὅλα τὰ προοίμια: «Τὸ τοῖς Θεῷ προσάνακειμένοις χαρίζεσθαι εὐσεβείας τὲ ἐστὶ δεῖγμα καὶ βασιλικῆς προαιρέσεως σύμβολον...» (Αὐτ. φ. 50α). Διαρκῶς δὲ διακηρύττει αὐτὸς οὗτος τὰς πρὸς τὴν μονὴν εὐεργεσίας καὶ ἐναβρυνόμενος γράφει: «Εἰς πᾶσαν πρᾶξιν ἀγαθὴν θεοφιλεῖ εἶναι λέγομέν τε καὶ πιστεύομεν, καὶ ὁ αὐτὸ ἀγαθὸν πολλακίς ἐργαζόμενος τοσαυτάκις τοὺς ὑπὲρ τούτου μισθούς ἐκ Θεοῦ δέχεται, ὁσάκις ἂν τοῦτο θεοφιλῶς διαπράξῃται. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ βασιλεία ἡμῶν ἅπαξ τινος προκαταρξαμένη χρηστοῦ, εἰ καὶ διπλασιάσει αὐτό, ἢ καὶ κρεῖττόν τι ἐπ' αὐτῷ προμηθεύσεται, εὖ οἶδεν ὅτι καὶ διπλασίονα τὸν μισθὸν ἐκ τῆς τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ κομίσηται δεξιᾶς. "Ὁ γ' ἂν τὸ προκείμενον καὶ τὸ παρὸν ὑποφαῖνον προοίμιον, ἢ τοῦ λόγου ὑφὴ διατρανώσει σαφέστατα...» (φ. 55β'. στχβ'). Ἄλλ' ὑπερέχει πάντων ἢ ἀρχὴ τοῦ χρυσοβούλλου τοῦ δεσπότη Δημ. Παλαιολόγου ὑπὲρ τῆς Λαύρας τῷ 1420: «Πῶς οὐκ εὐλογον τοὺς μὲν βασιλέας πρὸ των ἄλλων τοῖς μοναχοῖς δαψιλῆ παρέχειν τὴν χορηγίαν... Τοῦτο συνειδότες οἱ πρὶν βεβασιλευκότες, ὅτι πλέον πάντων πρὸς Θεὸν χρεῶσαι τυγχάνουσι καὶ τοὺς αὐτοῦ λατρευτὰς δεξιούσθαι διαφερόντως ὀφείλουσι, ναοὺς ἀπανταχόσε γῆς ἀνήγειραν, ἐν πόλεσι τε καὶ προαστείαις, ἐρημίαις τε καὶ ὄρεσι... καὶ φιλοτιμία σεμνομένους βασιλικῇ καὶ τούτους ἐπλησαν μοναχῶν. Ἐν δὲ γε τὸν Ἄθω πολλὴν εἰσαγηδόχασι τὴν σπουδὴν . . . μοναστήρια συστήσαι καὶ τούτοις ἀναθεῖναι κτημάτων πλείστην περιουσίαν . . . Τούτοις πρῶτον καὶ μέγιστον ἢ τῆς Λαύρας ἱερά καὶ θεῖα μεγάλη μονὴ καθέστηκε ψυχὴ τις ὠσαυει καὶ κεφαλὴ τῶν ἄλλων ἀτεχνῶς χρηματίζουσα. Ταύτη τι καὶ ζέοντι καὶ πλουσία χεῖρι κτήματά τε καὶ μετόχια, ἀλλ' ἅττα βασιλικῆς ψυχῆς ἀξια λόγοις χρυσοβούλλοις ἀπένειμαν». Εἶναι ἀλγεῖνόν νὰ ἐνθυμηθῇ τις τὰ τέλη τοῦ ἡγεμόνος τοῦ τόσον φιλομονάχου.

ρας αὐτοῦ τὴν οἰκονομίαν καὶ καταξιώσαντα αὐτὸν τῆς ἱερωσύνης τοῦ τηλικούτου τόπου» (II, 35,4). Ἐν Ἑλλάδι αἱ αὐστηραὶ αὐταὶ ρῆτραι καὶ ἀπαγορεύσεις οὐδόλως ἐλίφθησαν ὑπ' ὅψιν κατὰ τὴν ἀθρόαν δήμευσιν τῶν ἱερῶν μονῶν, ὅτε καὶ ἡ ἐκκλησία εἶχε βουβαθῆ καὶ ἐπέδειξεν ἀληθῶς ἀνεξήγητον σιωπὴν· διότι οὐδαμοῦ ὁ ἱστορικὸς εὕρισκει μίαν σθεναρὰν διαμαρτυρίαν, ἀφήνω ἄλλην κίνησιν καὶ παραιτήσεις ἐπισκόπων, ἵπερ εἰσὶ πάμπαν ἀήθη εἰς τὴν δρᾶσιν τῆς ἐλληνικῆς ἱεραρχίας· καὶ μνημονεῖω ἐνταῦθα τῆς μόνης συγκρούσεώς ἐπισκόπου ὡς πρὸς τὴν χοῆσιν τῆς μοναστηρ. περιουσίας, ὅστις εἶχε τὸ θάρρος νὰ δώσῃ τὴν ἐξῆς ἀπάντησιν πρὸς τὴν ἐπεμβαίνουσαν ἀρχήν: «Οὐδεὶς κοσμικὸς ἢ ἄλλη τις ἀρχὴ δύναται ν' ἀναμιγῆ εἰς τὰ περὶ τῆς κτηματικῆς περιουσίας τῶν μονῶν, ὑπαγόμενα καὶ ταῦτα εἰς τὴν πνευματικὴν ἀρχήν, καὶ ὅτι αἱ περιουσίαι τῶν μονῶν δὲν θεωροῦνται ὡς ἐθνικαί, ἀλλ' ὡς ἴδιαι τῶν ἀδελφῶν ἐκάστης μονῆς καὶ μόνον οἱ μοναχοὶ μετὰ τοῦ ἐπισκόπου εἰσὶν ἀρμόδιοι καὶ δύνανται νὰ ἐνεργῶσιν ἀκωλύτως». Εἰς ἃ ἀπαντᾷ ὁ ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑπουργὸς ταῦτα τὰ ἀξιόλογα: «Εἰ καὶ ἐπέχομεν νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι σπουδάζουσα ἡ Σεβασμιότης τοῦ ἐξέφερε τοιαύτας ἰδέας, ἀλλοτρίας πάντως τῆς διεπούσης ἡμᾶς νομοθεσίας, ἀλλ' ὅμως ἐν ἐπισήμῳ ἐγγράφῳ περιεχομένης, ἐπισήμως καὶ ἀποδιοπομπούμεθα αὐτάς ὡς προφανῶς ἀντικειμέναις εἰς τὰς ρητὰς διατάξεις τῶν κειμένων παρ' ἡμῖν νόμων ἐκκλησιαστικῶν τε καὶ πολιτικῶν, καθ' οὓς ἢ ἐπὶ τῶν μοναστηρίων καὶ ἐπὶ τῶν μοναχῶν δικαιοδοσίαι τῆς πνευματικῆς ἀρχῆς δὲν ἐκτείνεται πέραν τοῦ καθ' ἑαυτῶν πνευματικοῦ συμφέροντος αὐτῶν. Ὅσα δὲ ἀφορῶσι τὸ κοσμικὸν καὶ ὕλικόν συμφέρον αὐτῶν, τοῦτέστι τὰ περὶ τῆς διοικήσεως καὶ περὶ τῆς διαχειρίσεως τῆς τε κτηματικῆς καὶ τῆς χρηματικῆς περιουσίας, περὶ ὧν κεῖνται νόμοι καὶ β.π. Διατάγματα καὶ διατάξεις καὶ ὁδηγαὶ συνοδικαὶ καὶ ὑπουργικαί, ρηταὶ καὶ σαφεῖς— περιουσίας, ἧτις κατὰ τὸν εἰδικὸν αὐτῆς προσδιορισμὸν οὐδ' ἑμῶς ἀνήκει εἰς τὰ πρόσωπα τῶν μοναχῶν, ἀλλ' εἰς αὐτὸ τὸ εὐσεβὲς ἔθνος, εἰς ὃ ἀνήκει ἢ κυρίως ἐθνικὴ περιουσία—ταῦτα δὲ δύνανται νὰ ἐνεργηθῶσιν ἢ μετὰ ἔγκρισιν τῆς κυβερνήσεως διὰ τῆς συμπράξεως καὶ ἐνεργείας τῶν ἀρμοδίων διοικητικῶν ἀρχῶν». Οὔτε ἐκκλησία οὔτε κανόνες συνόδων λαμβάνονται ὑπ' ὅψιν, ὑπὸ τοῦ κυρίου ὑπουργοῦ, καὶ τίς οὗτος; Οὐ κοινὸς τις δικηγόρος καὶ πολιτικός, ἀλλ' ὁ Μιχ. Ποτλῆς (!) ὁ συνεκδότης τοῦ πεντατόμου «Συντάγματος ἱερῶν κανόνων» ὁ ἀείμνηστον μετὰ τοῦ Γ. Ράλλη ἀφείδ' διὰ τοῦτο ὄνομα. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο φέρει ἡμερομ. 27 Ἰουνίου 1861. (Συλλογὴ Στ. Γιαννοπούλου ἀρχιμ. σ. 652). Ὁ αὐτὸς (κατωτ. σ. 661) ἀπέλυσεν ἐγκύκλιον, καθ' ἣν «ἀπαγορεύεται αὐστηρῶς εἰς τοὺς μοναχοὺς νὰ γίνωνται ἐνοικιασταὶ κτημάτων τῆς οἰκείας αὐτῶν μονῆς» καὶ ὅμως παρὰ τοὺς ἱεροὺς κανόνας ἐ-

ἐπετρέπετο εἰς τοὺς κοσμικοὺς νὰ ἐνοικιάζωσιν αὐτά, ὡς συμβαίνει καὶ τὴν σήμερον καὶ μάλιστα ἐπὶ εἰκοσιπενταετίαν (αὐτ. σ. 756).

Καὶ ὅμως τὰ Ἁγιορειτικὰ μετόχια ἐσεβάσθησαν μετὰ τὴν θύελλαν τῶν πρώτων ἑκατονταετηρίδων καὶ αὐτοὶ οἱ Τοῦρκοι, ὅπως καὶ τὰ Πατριαρχικὰ προνόμια μεθ' ὧν συνεδέετο πάντοτε καὶ τὸ Ἅγιον Ὄρος. Κατὰ τὴν σχετικὴν διάταξιν τοῦ κώδικος τῆς Ὀθωμ. νομοθεσίας (ἐκδ. Νικολαΐδου, τόμ. Γ', σ. 2739—59) ἣτις ἐνταῦθα ἔχει ὑπ' ὄψιν τὸ πατριαρχικὸν Βεράτιον. «Οὐδεὶς ἄρχων Τοῦρκος ἢ δικαστῆς ἢ ὑπάλληλος τοῦ κράτους δικαιοῦται νὰ ἀφαιρῇ ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον τὰς εἰς αὐτὸ ὑπαγομένας ἐκκλησίας καὶ μοναστήρια καὶ οὐδεὶς δικαιοῦται νὰ ἀναμιγνύηται ἢ ἐπεμβαίη εἰς πάντα τὰ ἀφορῶντα αὐτὰ καθὼς καὶ τὴν κινητὴν καὶ ἀκίνητον περιουσίαν αὐτῶν, ἣτις θὰ διατελῇ ὑπὸ τὴν ἀδιατάρακτον καὶ ἀνενόηλητον κυριότητα, νομὴν καὶ κατοχὴν καὶ διοίκησιν τοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν κατὰ τόπους μητροπολιτῶν καὶ ἐπισκόπων, καὶ θὰ διέπεται καὶ θὰ διαχειρίζεται κατὰ τὰ ἴδια χριστιανικὰ ἥθη καὶ ἔθιμα καὶ τοὺς χριστιανικοὺς νόμους . . .» (βλ. Ν. Π. Ἐλευθεριάδου, Γαῖαι καὶ δάση ἱερῶν Μονῶν Ἁγίου Ὄρους, Ἀθῆναι 1939, σ. 35). Τὸ 27 ἄρθρον τοῦ Βερατίου διατάττει τὰ ἑξῆς : «Οὐδεὶς ἐπεμβαίνετω εἰς τὰ πράγματα τῶν ὑπὸ Πατριαρχεῖον τοῦ ἐκκλησιῶν, οἷον ἀμπελῶνας, κήπους, τσιφλίκια, χωράφια, λειδιάδια, πανηγύρεις, μοναστήρια, ἀγιάσματα . . . καὶ λοιπὰ βακουφικὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ ἐθνικὰ πράγματα καὶ ζῶα, ἀλλὰ διαμενέτωσαν ταῦτα ὑπὸ τὴν κατοχὴν του» (ἐνθ' ἄνωτ.). Μεγάλως ἐσέβοντο οἱ Τοῦρκοι τὰς ἱερὰς μονὰς καὶ τὰς κτήσεις αὐτῶν ὡς ἀνατιθεμένας τῷ Θεῷ· διότι κατὰ τὸν ἱερὸν νόμον (Σεδιάτ) «Ἀφιέρωσις καλεῖται ἡ σύμβασις δι' ἧς ὁ κύριος πραγμάτων τινος ἀποξενούμενος πάσης ἐπ' αὐτοῦ κυριότητος καθίστα αὐτὸ ἀναπαλλοτρίωτον, ἀνατιθέμενος εἰς τὴν κυριότητα αὐτῷ τῷ Θεῷ, καθιερῶν δὲ τὰς ὠφελείας αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ». (Ἐν τῷ Κορανίῳ μάλιστα οἱ μοναχοὶ λέγονται «ἄνθρωποι τοῦ Θεοῦ». Ἴδε τὸ σπουδαῖον ἔργον τοῦ Θεμ. Κτενᾶ : «Ἀφιέρωσις ἢ τὰ Βακούφια κατὰ τὸ ὄθωμ. δίκαιον». Ἐκδίδονται ὑπὸ Διον. Κ. Πατριαρχέα, Ἀθῆναι 1893, σ. 5-6), Ἐπὶ Μουσταφᾶ τοῦ Γ' οἱ Ἁγιορεῖται κατώρθωσαν ἐπὶ τέλους νὰ ἐξασφαλίσωσιν μόνιμος τὰς ἐπὶ τῶν μετοχίων προνομίας των. Οὗτος ἐμπλακεῖς εἰς δεινὸν πρὸς τοὺς Πολωνοὺς πόλεμον, ὅστις εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν περιφημον τοῦ Καϊναρτζίκ (Κιουτσούκ) συνθήκην (1774) τῷ 1764 ἐξέδοτο τὸ σπουδαῖον ὑπὲρ τῶν μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους φερμάνιον ἐν ᾧ λέγει : «Οἱ μοναχοὶ τῶν ἐν τῇ χερσονήσῳ τοῦ Ἁγίου Ὄρους μοναστηρίων δι' ἀναφορᾶς αὐτῶν, ἦν καθυπέβαλον τῷ βασιλικῷ μου συμβουλίῳ, ἀνέφερον λέγοντες, ὅτι οὗτοι, ἐπειδὴ εἰς

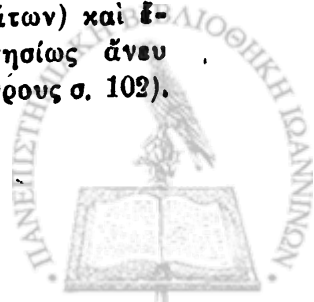
τόν καιρόν τῆς κατακτήσεως προέλαβον εἰς τὸ νὰ καταφύγωσιν εἰς τὴν ὀθωμανικὴν βασιλείαν καὶ ζητήσωσι χάριν ζωῆς καὶ δεχθέντες ὑποταγὴν εἰς ὄλα ἔδειξαν ζῆλον πολύν, ἔκτοτε ἐδόθησαν τὰ ὑπάρχοντα μοναστήρια αὐτῶν καὶ εἰς αὐτὰ ὑπαγόμεναι ἐκκλησίαι, μετόχια, κτήματα, γαῖαι τε καὶ λοιπὰ πράγματα αὐτῶν νὰ μένωσιν εἰς τοὺς ἰδίους διὰ παντός καὶ ἐχορηγήθη αὐτοῖς τελεία βασιλικὴ χάρις ἀφέσεως καὶ ἐλευθερίας, καὶ ἐνῶ ἀντὶ τῶν 200 ἄσπρων, τὰ ὁποῖα συνήθως ὠρισμένως ἔδιδον (μακτοῦ) εἶχον ἀφεθῆ καὶ ἀπαλλαχῆ ἀπὸ ὄλους τοὺς αὐθαιρέτους καὶ ἐπισυμβαίνοντας φόρους». 1

Οἱ διοικηταὶ καὶ κριταὶ Θεσσαλονίκης καὶ λοιποὶ αὐθαίρετοι δὲν ἔπαυσαν ἀπὸ τοῦ νὰ ἐνοχλῶσιν αὐτοὺς ἐναντίον τῆς χορηγηθείσης αὐτοῖς ἀφέσεως πέμποντες μουπασίρας καὶ ζητοῦντες παρ' αὐτῶν χρήματα, ὅθεν διὰ νὰ μὴ πέμπωνται παρὰ τῶν εἰρημένων... καὶ νὰ μὴ ἐπηρεάζωνται οἱ μοναχοὶ παρ' αὐτῶν, ἀλλὰ νὰ προστατεύωνται καὶ φυλάττωνται κατὰ τὸ ἐκδοθὲν αὐτοκρατορικὸν ὑψηλὸν φιρμάνιον ἐπὶ τῷ ὄρω τοῦ νὰ εἶναι τὰ ἔξοδα παρὰ τῶν ἰδίων μοναχῶν, οἷτοι ἐξητήσαντο, ἵνα διορισθῆ ἀπὸ τὸ τάγμα τῶν Ποστανιάν εἰς γασεκῆς ἀγαπῶν τοὺς ὑπηκόους, ὅστις νὰ κἀθηται εἰς Θεσσαλονικὴν καὶ νὰ θεωρῆ τὰς ὑποθέσεις τῶν πτωχῶν ὑπηκόων (μοναχῶν). 2

Ὅντως κατὰ τὸ πνεῦμα τῶν ἱερῶν κανόνων, ὅπερ ἀπεδέξατο καὶ ἡ ὀθωμ. νομοθεσία, τὰ ἀφιερῶματα ἐθεωροῦντο τῷ Θεῷ προσφερόμενα, χρήματα, σκεύη καὶ ἀκίνητα κτήματα κτλ. Καὶ ἐπειδὴ τὴν περὶ τῶν ὀρφανῶν καὶ πτωχῶν πρόνοιαν, περὶ τῶν ἀσθενῶν καὶ αἰχμαλώτων εἶχεν ἀνέκαθεν ἡ ἐκκλησία, εἰς ταύτην ἐγίνοντο τὰ ἀφιερῶ-

1. Κατὰ τὸν «Φιλολογ. Τηλέγραφον» τῆς Βιέννης (1819, ἀριθ. Φεβρ. 1). Οἱ Ἄγιορεῖται μετέβησαν εἰς τὸν ἐν Προύσῃ Ὀρχάν φέροντες καὶ 14.000 φλώρια δῶρον· «Παρακαλῶντας, ὅταν τὰ νικηφόρα του ὄπλα κυριεύσωσι τὴν μητρόπολιν τῆς γραικικῆς μοναρχίας, ἵνα ἀφεθῶσιν οἱ καλόγηροι ἀπολαύοντες τὰ θρησκευτικὰ των προνόμια... ὑπεσχέθη αὐτοῖς τὸ ζητούμενον ἐπικυρώσας τὴν ὑπόσχεσίν του καὶ μὲ χάτι χουμειοῦν ἦτοι προνόμιον τὸ ὁποῖον, ὡς ἄδεται, φυλάττεται ἐν τοῖς ἀρχείοις τῶν Καρυῶν» (βλ. Χέρτομπεργ. Ἱστορ. μετάφρ. Καρολίδου, τόμ. Β'. σ. 532. Φρ. Γκασοῖ, Ντὲ κλοσύτρις ἰν Μοντ Ἄτο σίτις, Κομμεντάριο Ἱστορικά, Γκράς 1865, σ. 34—35. Ἀλλὰ δικαίως ἐτιμωρήθησαν οἱ Ἄγιορεῖται διὰ τὴν ἀχαρακτήριστον ταύτην πράξιν, διότι μετὰ τὴν ἀλωσιν δις ἐδημεύθησαν τὰ μετόχια αὐτῶν καὶ περιήλθον εἰς ἐσχάτην ἐνδειαν ἕως ἐκ τῶν τῆς Βλαχίας χρημάτων ἐξηγόρασαν αὐτά.

2. Ὁ Χασεκῆς διορίσθη τὸ ἀ' ἐπὶ Μαχμούτ Α' 1743, ὅτε ἐγένετο νέα κτηματικὴ καταγραφή ὑπὸ τοῦ Ἐκβαφίου (= ὑπουργ. ἀφιερῶμάτων) καὶ ἔκτοτε τὸ Ὄρος ἐπλήρωσε τὸ ποσὸν (μακτοῦ) 14072 γρόσια ἐτησίως ἀνεῦ ἄλλης ἐπιβαρύνσεως (βλ. Κ. Βλάχου, Ἡ Χερσόνησος τοῦ Ἄγ. Ὄρους σ. 102).

ματα. Οί νομολόγοι τῆς Εὐρώπης ἔχουσιν ἀντίθετον γνώμην ὡς π. γ. ὁ Φίλιππος καὶ ὁ Χρίστοσελ, ὅτι **μόνη ἡ ἐκκλησία εἶναι ἰδιοκτήτης**, 1 ὡς ἀπέδειξε καὶ ὁ διαληφθεὶς Νικόδημος Μίλας. Αὐτὸ ὑπεστήριξε πάντοτε τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἐναντίον τῶν τουρκ. αὐθαιρεσιῶν. Ὁ Πατριάρχης Ἀνθιμος τῷ 1823 γράφων πρὸς τοὺς χριστιανοὺς τῆς Ἀγκύρας περὶ χρημάτων ἀφιερωθέντων εἰς σχολεῖα ἀποφαίνεται : «Τὰ παρὰ τῶν εὐσεβῶν ἀφιερούμενα χρήματά τε καὶ κτήματα ἐπὶ ψυχικῷ αὐτῶν μνημοσύνῳ εἰς σχολεῖα καὶ ἐκκλησίας **πρέπει νὰ φυλάττωνται ἀμεταζάλευτα** κατὰ τοὺς θείους καὶ ἱεροὺς νόμους καὶ ἀποστολικοὺς κανόνας, οἵτινες σαφῶς προστάζουσι οὕτω : «Τὰ ἀπὸ τῷ Θεῷ ἀφιερωθέντα ἀμεταποίητα εἶναι χρῆ καὶ ἀναφαίρετα». (Ἐκκλησ. Ἀληθ. ΛΘ', 1919, σ. 5—6). Μανουὴλ ὁ Κομνηνὸς εἰς νόμον τινὰ ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας ἐκδοθέντα λέγει : «Πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν τοῖς ἐπιτελευταίοις αὐτῶν διατάγμασι ἐπιτρόπους.. τῶν παρ' αὐτῶν διορισθέντων καταλιμπάνουσι καὶ τούτοις ἀνατιθέασι τὴν τῶν πραγμάτων αὐτῶν οἰκονομίαν τε καὶ διοίκησιν, τὸν Χριστὸν κληρονόμον γράφοντες» (Φωτίου Νομοκ. τίτλ. β', κεφ. 1). Ἀλλὰ περὶ τούτου διεξοδικῶς διαλαμβάνει ἐν κεφαλαίῳ ἡ 131 Νεαρά τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἀρχομένη οὕτω : «Ἐάν τις εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κληρονομίαν καὶ διὰ διαθήκης δωρεάν καταλίπη διατάττομεν νὰ λάβῃ κατοχὴν τοῦ ἀφιερουμένου πράγματος ἡ ἐκκλησία...» Εἰς ὅλας τὰς διεθνεῖς συνθήκας ἐξησφαλίσθησαν αἱ προνομίαι καὶ αἱ κτήσεις τοῦ Ἀγ. Ὁρους π. γ. Τὸ 63 ἄρθρ. ἐδάφ. 8 τῆς Βερολινείου διαλαμβάνει :

«Οἱ μοναχοὶ τοῦ Ὁρους Ἀθω, οἵασδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἐθνικότητος, θὰ διατηρηθῶσι εἰς τὰς κτήσεις καὶ τὰ ἀρχαῖα πλονεκτήματα καὶ θὰ ἀπολαμβάνωσι ἄνευ ἐξαιρέσεως τινος πλήρους ἰσότητος δικαιωμάτων καὶ προνομίων». Ἐν τέλει σημειούσθω, ὅτι ἐξ ὅλων τῶν νεωτέρων τουρκ. νόμων καὶ κανονισμῶν, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Ἐλευθεριάδης (σ. 43), ὁ περισσότερο ἐνδιαφέρων ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἶναι ὁ ἐκτενὴς «περὶ τοῦ ἐν Ἀγίῳ Ὁρει μοναστηρίων» νόμος τοῦ 1874 (ἤτοι οἱ Κανονισμοί, οὓς ὅμως οὐδέποτε ἀπεδέξατο ὁ ἱερὸς Τόπος, ὡς συνταχθέντας μόνον ὑπὸ τῶν Πατριαρχείων καὶ τοῦ τουρκικοῦ Ὑπουργείου, ἄνευ συμμετοχῆς τῶν μοναχῶν, ὑπάρχουσι παρὰ Νικολαΐδην Κώδ. Ὁθωμ. Γ', σ. 2085—2840).

1. Ἐπὶ τῆς πρώτης θεωρίας στηριζόμενοι καὶ αἱ Ἀλβανικαὶ ἀρχαὶ ἐθιμοθεσίαι ὑπὲρ τῶν κρατικῶν κοινοτήτων τὰς ἐκκλησ. περιουσίας διότι αὗται, ἔλεγον, εἶναι διάδοχοι καὶ κληρονόμοι ἀκείνων καὶ εἴχομεν ἀγῶνα.

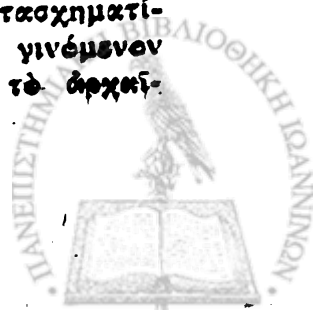
Μᾶς ἐνδιαφέρει τὸ 3 ἄρθρον ἔχον οὕτω: «Ὅλα τὰ μοναστήρια μετὰ τῶν παρχρημάτων καὶ ἐξαρημάτων τῶν ἀποτελοῦσιν ἀναπαλλοτρίω-
τα ἐκκλησιαστικὰ κτήματα καὶ ὑπάγονται εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν
Πατριαρχεῖον». Τὰ οὕτω κηρυχθέντα ἀνεκποίητα κτήματα ἐξασφα-
λίζονται καὶ διὰ τοῦ 52 ἄρθρ. «Οὐδεὶς δι' οὐδένα λόγον καὶ οὐδέποτε
δύναται νὰ παρχωρήσῃ καὶ ἐκποιήσῃ μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Ὁ-
ρους ἢ κτήμα αὐτοῦ, κείμενον εἴτε ἐν αὐτῷ εἴτε ἐν γένει ἐν ταῖς αὐ-
τοκρατορικαῖς περιφρουρήτοις χώραις καὶ ἐν τῇ ἄλλοδαπῇ...»

Κατὰ ταῦτα συμφώνως πρὸς τοὺς ἱεροὺς κανόνας ἐπιβληθέντας
καὶ εἰς τὴν τουρζικὴν διοίκησιν τὰ ἀγιορειτικὰ μετόχια κηρύσσονται
διὰ τοῦ εἰρημένου νόμου «ὡς ἀναπαλλοτρίωτα μοναστηριακὰ κτή-
ματα» ἤτοι ὡς πράγματα θείου δικαίου (ῥε ντιβίνι γιούρις) καὶ ἐκτὸς
συναλλαγῆς (ἔξτρα κομμέρσιουμι) ὅθεν ἀπαράγραπτα

6. Ἀναδρομὴ διὰ τὸ ἀναπαλλοτρίωτον εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς. — Νεαρὰ
τοῦ Νικ. Φωκᾶ πρὸς περιορισμὸν τῶν μονῶν. — Τὰ ἔκτροπα τοῦ μοναχι-
κοῦ βίου. — Ἡ κατάργησις τῆς Νεαρᾶς. Αἱ πρῶται ἀπόπειραι πρὸς ἐκ-
λαϊκευσίαν τῶν μονῶν. — Τὰ «χαριστικάρια». — Ἀγῶνες τοῦ Οἰκουμε-
νικοῦ Πατριαρχείου πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ κακοῦ. — Ἀρπαγὴ ἱερῶν κει-
μηλίων διὰ τὸν πόλεμον. Ἡ σθεναρὰ τῆς Ἐκκλησίας ἀντίστασις. — Ὁ
θρίαμβος, ἐπίσημος ἀναγνώρισις τοῦ ἀναπαλλοτριώτου ὑπὸ τοῦ Κράτους.

Ἄλλὰ παρὰ τοὺς σκληροὺς ἀγῶνας τοῦ τε Πατριαρχείου καὶ τῶν
μοναχῶν, οἵτινες ὁμολογουμένως καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας ἦσαν οἱ
κέρβεροι τῶν μοναστ. δικαίων καὶ τῆς ἱερᾶς περιουσίας, δὲν ἔβαινον
ὀμαλῶς πάντοτε τὰ πράγματα. Ὑπῆρξαν περιστάσεις ἀντίξοι, αὐτο-
κράτορες πολέμοι καὶ ἀποστάται, ὑπῆρξαν αὐτοκράτορες εὐσεβεῖς κα-
τὰ τὰ ἄλλα, οἵτινες ὅμως ὑπέβλεπον τὴν ἀκμὴν καὶ αὔξησιν τῶν ἐν
ταῖς πόλεσι μοναστηρίων, ἐφοβοῦντο τὴν παντοδυναμίαν τῶν μονα-
χῶν, οἵτινες, εἶχον κατακτήσει τὸ λαόν, ἦσαν οἱ ψυχικράτορες τοῦ
θρησκευομένου ὄχλου.

Τὰ μοναστήρια ἔπαθον πανωλεθρίαν ἐπὶ τῶν εἰκονομάχων βασι-
λέων καὶ τὰ κτήματα αὐτῶν ἐδημεύθησαν καὶ ὅσα ἐναπελείφθησαν, ὑπὸ
Νικηφόρου τοῦ ἀπὸ γενικῶν ἐπεβλήθησαν εἰς κοινὴν φορολογίαν, καὶ ἔ-
πειτα ἔτι δὲν ἀνέκτησαν τὰς ἀρχαίας προνομίας καὶ ἀτελείας καὶ ἐπλήρω-
νον τὸν ἔγγειον φόρον, ἀλλὰ διὰ συνεχῶν διατάξεων ἀνεχαιτίσθη ἡ ἐκλα-
ϊκευσις τῶν μονῶν. Ὁ Παπαρρηγόπουλος ὡς παράδειγμα διαμνημο-
νεῖ τὸ ἄρθρον ια' τοῦ ι' τίτλου τῆς «Ἐπαναγωγῆς», ὅπερ διελάμβανεν:
«Ἐπειδὴ ἔγνωμεν παρὰ τινῶν γίνεσθαι ἐκποιήσεις μοναστηρίων ἐπὶ τὰ
ταῦτα ἀπὸ ἱερατικοῦ σχήματος εἰς ἰδιωτικὴν διαγωγὴν μετασχηματί-
ζουσαι καὶ τοῦτο πᾶσι τρόποις κωλύομεν· εἰ δὲ τοιοῦτον γινόμενον
σφραδισθῆ, ὁ κατὰ τὸν τόπον ἐπίσκοπος τὸ μοναστήριον εἰς τὸ ἀρχαί-

ον σχῆμα ἐπαναγάγεται» (Ἱστορ. τοῦ ἑλλ. ἔθνους Γ. ἔκδ. α', σ. 790). Τίς ὅμως, θὰ ἐπίστευεν, ὅτι Νικηφόρος ὁ Φωκᾶς, ὁ ἐπιστήθιος φίλος Ἀθανασίου τοῦ Ἀθωνίτου, εἰς ὃν, καθ' ἣν ὁμολογίαν εἶχον κάμει νέοι εἰς τὴν μονὴν τοῦ Κυμινᾶ ἐν Βιθυνία, παρεχώρησε πλεῖστα ἐκ τῶν λαφύρων τῆς Κρήτης πρὸς ἀνέγερσιν τῆς Μεγίστης Λαύρας, ἵνα συμμονάσωσιν ἐν αὐτῇ, τίς θὰ ἐπίστευεν, ὅτι αὐτὸς θὰ ἐλάμβανεν αὐστηρὰ μέτρα πρὸς περιορισμὸν τῶν μονῶν τῆς Μεγαλοπόλεως; Καὶ ὅμως ὁ φιλομόναχος Νικηφόρος μόλις ἐπιβὰς τοῦ θρόνου ἐξέδοτο δύο σημαντικὰς Νεαρὰς, δι' ὧν ἀπηγόρευσε τὴν ἴδρυσιν νέων μονῶν καὶ τὴν εἰς τὰς ὑπαρχούσας ἀφιέρωσιν νέων ἀκινήτων. «Τάξις τις μεγάλων γαιοκτημόνων, ὧν καὶ μόνη ἡ παρουσία, καὶ ἂν ἀπειχον παντὸς εἴδους ἀντιποιήσεων, ἐπαχθῶς ἐβάρυνε τὴν κοινωνικὴν οἰκονομίαν τοῦ Κράτους, ἦσαν αἱ ἐκκλησίαι καὶ τὰ μοναστήρια. Ταῦτα ἐξήσκουν ἐπιρροὴν ἐπὶ τε τῶν προσώπων καὶ τῶν κτήσεων, ἀπεστέρουν δηλ. τὴν μὲν αὐτοκρατορίαν τῶν ὑπηκόων αὐτῆς τὴν δὲ ἐλευθέραν γεωργίαν τῶν γαιῶν αὐτῆς. Ἀλλ' ἠγωνίζετο κατὰ συμπάσης τῆς πολιτ. ὀργανώσεως, κατ' αὐτοῦ τοῦ πνεύματος τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ, κατὰ τῆς πολιτ. δυναστείας αὐτοῦ» (Α. Ραμπῶ, Λ' ἀμπιρ γκρὲς ο ντιζιὲμ σιέκλ κτλ. Παρί, 1870, 186). Ἀλλ' ἴδωμεν τὸ διασκεπτικὸν τῆς πρώτης νεαρᾶς τοῦ ἀσκητικοῦ τούτου αὐτοκράτορος, ἣτις ἐμφανίζει αὐτὸν ὡς βαθύτατον γνώστην τῶν μοναχικῶν θεσμῶν, καὶ δεινὸν ἐρευνητὴν τοῦ μοναχικοῦ βίου κατὰ τὰς πατερικὰς παραδόσεις.

Τὴν σπουδαιότητα τῶν διατάξεων τούτων μαρτυροῦσιν οἱ περὶ τοῦ ζητήματος γράψαντες ἱστορικοί, ὁ δὲ Παπαρρηγόπουλος καὶ μεταφράζει αὐτὰς ἐν τόμῳ Δ', σ. 144—147.»

Νικηφ. Φωκᾶ «Νεαρὰ περὶ τῶν μοναστηρίων, τῶν ξενοδοχείων καὶ τῶν γηροκομείων. Τίσι γὰρ πειθόμενοι τῶν πατέρων ἢ πόθεν λαβόντες τὰς ἀφορμὰς πρὸς τοιαύτην περιττότητα καὶ μανίας ψευδεῖς (κατὰ τὸν θεῖον φάναι Δαβὶδ) ἐξήχθησαν; Γῆς πλέθρα μυρίας φιλοτίμους οἰκοδομάς, ἵππων, ἀγέλας, βοῶν, καμήλων, ἄλλων κτηνῶν ἀριθμοῦ κρειττόνων, ὅσαι ὡραι κτᾶσθαι σπουδάζοντες καὶ τὴν ὅλην μέριμναν τῆς ψυχῆς περὶ αὐτὰ κατατείνοντες, ὥστε κατ' οὐδὲν τοῦ κοσμικοῦ βίου καὶ πολλαῖς φλεγμαίνοντες ταῖς φροντίσι τὰ μοναχικὰ ταυτὶ διαφέρειν· καίτοιγε τῶν θείων λογίων ἀπεναντίας τούτοις ἡμῖν φθειγγομένων, καὶ φροντίδων τοιούτων ἀπηλλάχθαι τὸ σύνολον διακελευομένων (—μὴ μεριμνήσητε γὰρ φησί, τί φάγητε ἢ τί πίητε—) καὶ τὸ τῶν πετεινῶν ἄπραγμον εἰς ὀνειδος ἡμῖν προτιθέντων. Τί δὲ καὶ ὁ θεῖος Ἀπόστολος; Αἱ χεῖρες αὐταί, φησὶν, ἐμοί τε καὶ τοῖς σὺν ἐμοί διηκόνησαν· καὶ ἔχοντες δὲ διατροφὰς καὶ σκεπάσματα τούτοις ἀρκεσθησόμεθα. Τὸν

βιον ὄρα μοι τῶν θείων πατέρων, τῶν ἐν Αἰγύπτῳ, φημί, τῶν ἐν Παλαιστίνῃ, τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῶν ἀλλαχοῦ πολλαχοῦ γῆς λαμπάντων καὶ τοῦτον οὕτως λιτὸν εὐρήσεις, οὕτως ἀπέριττον, ὡς σχεδὸν μόνῃ ψυχῇ ζῶντας αὐτῇ ἀποφαίνειν καὶ τῆς τῶν ἀγγέλων ὡσπερ παρὰ ψύοντας ἀυλίας. " Ἄλλως δὲ τοῦ Χριστοῦ βασιὴν ὑπάρχειν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν λέγοντες, καὶ βιαστὰς ἀρπάζειν αὐτήν, καὶ διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖν ἡμᾶς εἰς αὐτήν ἐλθεῖν, ὅταν ὀρῶ τοὺς πρὸς τὸν τοιοῦτον βίον χωρεῖν ἐπαγγελιομένους καὶ τῇ ἀπαλλαγῇ τοῦ σχήματος ὡσπερ σημειουμένους, τῇ πολιτεῖα σφόδρα του ἐπαγγέλματος καταψευδομένους καὶ ἀντιφθεγγόμενους τῷ σχήματι, οὐκ οἶδα πῶς οὐχὶ σκηνὴν καλέσω τὸ πρᾶγμα, καὶ εἰς βλασφημίαν χωρεῖν ἄντικρυς τοῦ ὀνόματος εἶποιμι τοῦ Χριστοῦ; Ἐπεὶ οὖν οὔτε ἀποστολική τις οὔτε πατρικὴ νομοθεσία ἢ τῶν πολυπλέθρων τούτων ἀγρῶν καὶ τῶν χωρίων κτησῖς τῶν οὕτως ὑπερφυῶν καὶ φροντίδων πλῆθος ὑπὲρ τοὺς καρπούς γεννᾶν πεφυκότων (πῶς γὰρ οὐ; εἶγε τούτων μὲν ἢ σπουδῇ τὸ συνωδᾶ πρᾶξαί τε καὶ διδάξαι ταῖς τοῦ Χριστοῦ ἐντολαῖς, ἐντολὴ δὲ Χριστοῦ οὐκ ἢ τῶν ὑλικῶν κτησῖς, ἀλλ' ἐκ διαμέτρου μᾶλλον ἢ τῶν τοιούτων ἀπόκτησις· εἶπερ ἐκείνου τὸ πλωεῖν τὰ ὑπάρχοντα καὶ διδόναι τοῖς πτωχοῖς) πρόδηλόν ἐστιν ὡς οὐ φιλαρέτου ταῦτα πολιτείας οὐδ' ἀκρεβείας, ἀλλὰ χρείας σωματικῆς μᾶλλον, πρὸς τὸ βιωτικώτερον (οἴμοι) τῶν πνευματικωτέρων ἀποκλινάντων, ἢ χρεῖα δὲ τῷ χρόνῳ προῆλθεν εἰς ἀμετρίαν, ὡσπερ φιλεῖν οἶδε τὰ χεῖρω διὰ μικρᾶς ἀφορμῆς καὶ τῆς τυχούσης εἰς μέγα χωρεῖν. Τί τοίνυν παθόντες οἱ ἄνθρωποι πρᾶξαί τι τῶν πρὸς Θεοῦ θεραπείαν καὶ λύσιν ἀμαρτημάτων κεκινημένοι παρορῶσι μὲν εὐκόλον οὕτως καὶ φροντίδων ἐλευθέραν τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐντολήν, τὸ πωλοῦντας τὰ ὄντα διδόναι πένησιν;

Ὡσπερ δὲ δύσκολον ταύτην ἐπίτηδες καὶ πραγματωδεστέραν ποιεῖν βουλόμενοι, καὶ φροντίδων ἐγνωκότες πλῆθος ἐπισυνάγειν πρὸς τὰ μοναστήρια συνιστᾶν, ξενωνάς τε καὶ γηροκομεῖα ἑαυτοὺς κατατείνουσιν; ὧν ἐν μὲν τοῖς προτέροις χρόνοις ἢ σύστασις, ἕως ἔτι σπάνιν ἦν τῶν τοιούτων, πολὺ τὸ εὐλογον εἶχε καὶ χρησιμώτατον· καὶ πῶς γὰρ οὐ μονιμώτερον, εἶναι τὸ καλὸν τῶν συνιστῶντων ταῦτα, προθυμουμένων τῶν μὲν εἰς ἀνθρωπίνων σωμάτων τροφήν τε καὶ θεραπείαν, τῶν δὲ εἰς ψυχῆς ἐπιμέλειαν καὶ ὑψηλυτέρου βίου διαγωγὴν. Ἄφ' οὗ δὲ πρὸς πλῆθος ἐπιδέδωκε ταῦτα, καὶ ὑπὲρ τὴν χρεῖαν ἐστήκασιν καὶ τὸ μέτρον, τὸ ἔτι παρορᾶν καὶ ἀφίστασθαι τοῦ κατὰ πολλὴν εὐπέτειαν ἀγαθοῦ γενομένου καὶ πρὸς τὴν τῶν εἰρημένων σύστα-

σιν ἀσχολεῖσθαι, πῶς ἂν τις ἀμιγῆς εἶναι κακίας τὸ ἀγαθὸν τοῦτο λογίσαίτο καὶ ὡς τῷ σίτῳ φαίη παραμεμίχθαι τὰ ζιζάνια; μᾶλλον δὲ πῶς οὐ κενοδοξίας εἴποι προκάλυμμα γίνεσθαι τὴν φιλοθεΐαν, ἵνα φανεροὶ πᾶσιν ᾧσι τὸ καλὸν ποιῶντες, ὡσπερ οὐκ ἀγαπῶντες, εἰ μόνους ἔχουσι μάρτυρας τοὺς παρόντας, ἧς μετίασιν ἀρετῆς, ἀλλὰ μηδὲ τοῖς ἐπιγιγνομένοις ἀγνοεῖσθαι ταύτην βουλόμενοι; καὶ ταῦτα τίνες; Χριστιανοί, φεῦ, οἱ παντὶ τρόπῳ λανθάνειν ἐν τῇ τῶν ἀγαθῶν πράξει κεκελευσμένοι...» (Ζαχαρία φὸν Λίνγκεντχαλ, Γιουὺς γκραικο—ρομανουμ, Λειψία 1865—70, σ. 292—294 τοῦ III τόμ.).

Φρονῶ, ὅτι ὅσοι ἀνέγνωσαν τὴν ἐπιγραφὴν τῆς Νεαρᾶς θὰ μοι ἐπιτρέψωσι πρὸς διασάφησιν μίαν παρέκβασιν περὶ τῶν ἔρων «μοναστήρια, ξενοδοχεῖα, γηροκομεῖα».

Καὶ τὰ τρία ταῦτα ὀνόματα ἀντιπροσωπεύουσι τὰ εὐαγῆ καὶ φιλανθρωπικὰ ἰδρύματα τῶν βυζ. χρόνων. Καὶ τὰ μὲν «ξενοδοχεῖα», ἅπερ καὶ ξενῶνες συνήθως ἐλέγοντο, ἦσαν αὐτὸ τοῦτο τὰ νοσοκομεῖα (πῶς ἀντικατέστησεν ἡ λέξις τὸ νοσοκομεῖον, ὅπερ μεταχειρίζεται καὶ ὁ πατὴρ τῆς Λατ. Ἐκκλησίας Ἰερώνυμος, καὶ ἔζησεν ἔπειτα καὶ μετὰ τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως ἐν τῇ Δύσει, οὐκ οἶδα). Ὅθεν καὶ ἁγίους ἔχει ἡ ἐκκλησία ἐξασκοῦντας τὸ ἔργον τοῦτο ὡς Σαμψὼν τὸν Ξενοδόχον κ. ἄ. Ἀλλὰ καὶ τὰ μοναστήρια ἦσαν καὶ ξενοδοχεῖα, ὅπως ἐν Ἀγίῳ Ὄρει νῦν, ἐν οἷς κατέλυον οἱ ταξιδιωτὰ καὶ ἐτύγγανον ὄλων τῶν περιποιήσεων τῆς ξενίας ἄνευ τινὸς ἀμοιβῆς, ἦσαν δὲ ἐπὶ πλέον καὶ νοσοκομεῖα. Εἶναι γνωστὸν, ὅτι ἡ περίφημος τοῦ Παντοκράτορος μονὴ ἐν Κων)πόλει εἶχε πολυκλινικὴν μὲ ἑκατοντάδας κλινῶν καὶ ὀργάνωσιν, τόσον τελείαν, ὥστε καταπλήσσει ἡμᾶς σήμερον εἰς τὸν αἰῶνα τῆς ὑποδειγματικῆς νοσοκομειακῆς τελειότητος ζῶντας. (Βλ. Λαίβ. Μπερνάρδ, «Αἱ ἰδέαι καὶ τὰ ἔργα τῆς φιλανθρωπίας ἐν Βυζαντίῳ κατὰ τὸν XI αἰῶνα» (Γαλιστί) (Ὁριέντ. Κριστιανα 1935, σ. 164 ἐ τοῦ 34 τόμ.). Ἐπίσης καὶ τὰ Ἀθωνικὰ μοναστήρια διετήρουν ὡς καὶ νῦν μεγάλα νοσοκομεῖα.

Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος τῷ 1343 διὰ νέων πλουσίων δωρεῶν προικίζων τὴν Μεγίστην Λαύραν διαλαμβάνει καὶ ταύτην τὴν σπουδαίαν μαρτυρίαν : «Ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ Νοσοκομεῖον τῆς αὐτῆς μονῆς σεβασμίας βασιλικῆς Λαύρας ἀνεδέξατο πρὸ χρόνων ὁ αὐτὸς ἀγιώτατος κατὰ πνεῦμα πατὴρ τῆς βασιλείας μου καὶ συνεστήσατο καὶ περιποιήσατο τοῦτο καὶ κατέστησεν εὐρίσκεισθαι ἐν αὐτῷ ἑβδομήκοντα κρεβάτια, κατεφύτευσε δὲ ἐν αὐτῷ τῷ Ἀγίῳ Ὄρει ἀμπελῶνας καὶ ἐλαιῶνας ἕνεκα διατροφῆς καὶ κυβερνήσεως τῶν ἐν αὐτῇ κατακειμένων ἀσθενῶν». (Ἐβδομ. Ἐ-

πιθεώρ. Νεολόγου Κ)πόλεως Β', 1893, σ. 203 στ. 1). Ἡ δὲ μονὴ αὐ-
τῆ τηροῦσα ἀπαρασαλεύτως τὸν ὄρον τοῦτον διατηρεῖ νοσοκομεῖόν
τε καὶ γηροκομεῖον, ὅπου ἔκτος τῶν μοναχῶν νοσηλεύονται καὶ λαϊ-
κοὶ ἐκ τῶν πέριξ νήσων καὶ τῆς Χαλκιδικῆς. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μου ὑ-
πῆρχον καὶ δύο ἐπιστήμονες ἰατροί. Ἐπειδὴ εἰς τὰς θηλείας ἀπαγο-
ρεῦεται ἡ εἴσοδος, οἱ ἰατροὶ εἴθισται νὰ ἐπισκέπτονται αὐτὰς ἐν τῷ
λιμένι τῆς μονῆς. Καὶ διερωτῶμαι θὰ ἔτολμα τις νὰ ἀπαλλοτριώσῃ
νοσοκομεῖον τῶν ἐν Ἀθήναις χάριν ἔστω καὶ τῶν ὑπερτάτων ἀναγ-
κῶν τοῦ κράτους καὶ νὰ ἀθετήσῃ ἀυστόλως ἐπισήμως διαθήκας; Καὶ
ὅμως οἱ νῦν κυβερνῶντες τολμῶσι νὰ καταπατήσωσι διαθήκας εὐσε-
βῶν αὐτοκρατόρων πρὸς τοιοῦτους ἀγαθοεργοὺς σκοποὺς γινομένας
ἀπαλλοτριούσι διηνεκῶς γαίας μοναστηριακάς· διαλύουσι μονὰς ἱστο-
ρικὰς καὶ ἀπεμπολοῦσι ἱερὰ σκευὴ καὶ τιμαλφῆ κειμήλια, καταπα-
τοῦντες ἱεροὺς κανόνας καὶ νεαρὰς αὐτοκρατόρων (βλ. τὴν Νεαράν
τοῦ 120 Ἰου-στιν. κεφ. 1: «Τὰ δὲ ἅπαξ ἀφιερωθέντα δι' οὐδενὸς τρό-
που ἀμειφθῆναι δύνανται ἢ ἀποσπασθῆναι, ἀφ' οὗ ἅπαξ ἀφιερῶθησαν».
Διὰ τοῦτο ἐστείρευσε καὶ ἡ πηγὴ τῶν μεγάλων εὐεργετῶν.

Μεγάλως ἐπ' ἐσχάτων ἐκλονίσθη ἡ ἐμπιστοσύνη τῶν Πανελλή-
νων καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ ἐθνικὸν τέμενος τῶν Μουσῶν ἐπὶ τῇ τολμη-
ρᾷ παραποιήσῃ τῆς διαθήκης τοῦ ἀειμνήστου συμπατριώτου μου Ἰ-
ωάννου Δομπόλη. Ὅτε τὸ τοιοῦτον κατετολμήθη ἐξηγέρθη ἀνὴρ δια-
πρεπῆς, πολιτευτῆς καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων γνώστης, εἶπερ
τις καὶ ἄλλος, ὁ Ἀθαν. Εὐταξίας γράψας τὰ ἑξῆς: «Ὁ ἀειμνηστος
Δομπόλης διέθεσεν ὀλόκληρον τὴν περιουσίαν του εἰς «διάδοσιν
τῆς ἐν Ἑλλάδι δημοσίας ἐκπαιδεύσεως... πρὸς ἀνίδρυσιν ἐν Ἀθήναις
ἢ ἐν οἰανδήποτε ἄλλῃ πόλει, ἣτις ἔσεται πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος
τῷ 1906, Πανεπιστημίου ἐνομασθησομένου Καποδιστριακοῦ» δηλῶν
ἐπὶ τούτοις: «Εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ Πανεπιστημίου μετὰ παρεκκλη-
σίου ὀρθοδόξου, βιβλιοθήκης καὶ τινῶν ἐπιστημονικῶν συλλογῶν, ἐ-
ρίξω τὸ 1)4 ἢ τὸ πολὺ 1)3 τοῦ ἔλου κεφαλαίου τοῦ ἀθροισθησομένου
μέχρι τῆς 1 Ἰανουαρίου 1906». Αὐτοὶ εἶναι οἱ ὅροι τῆς διαθήκης τοῦ
Δομπόλη, οἱ σαφεῖς καὶ ἀνεπίδεκτοι οἰασδήποτε παρερμηνείας. Καὶ
νῦν ἐρωτῶμεν, ἐκπληροῦνται οἱ ὅροι οὔτοι διὰ τοῦ νομοσχεδίου τοῦ
κ. Ἀλεξανδρῆ περὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου; Ὁχι, μυριάκις.
Ὁχι!» (Τὰ πανεπιστημιακὰ νομοσχέδια ἐλεγχόμενα ὑπὸ τοῦ πάλαι ὑ-
πουργοῦ τῆς Παιδείας Ἀθανασίου Εὐταξίου, Ἀθήναι 1911, σ. 11).
Καὶ ὅμως ἐψηφίσθη τὸ νομοσχέδιον ὑπὸ Ἐθνοσυνελεύσεως μάλιστα
καὶ ἐγένετο ἡ διαίρεσις (ἢ κάλλιον εἰπεῖν συγχώνευσις) τοῦ Πανεπι-
στημίου εἰς Ἐθνικὸν Καποδιστριακόν! (εἰρωνία) καὶ οὕτω συνεβίβασ-
θη τὸ Κράτος πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς διαθήκης!

Δὲν ἦσαν λοιπὸν αἱ μοναὶ τοῦ Βυζαντίου μόνον τόποι προσευχῆς

καὶ ἀσκήσεως, ἢ ὡς τὰναντία φρονοῦντες ὑποστηρίζουσι κέντρα ἀργοσχόλων, ὀκνηρῶν καὶ δέισιδαιμόνων, ἀλλ' ἰδρύματα πολυειδῶς τὴν κοινωνίαν ἐξυπηρετοῦντα, ἐντεῦθεν καὶ ἡ εὐλάβεια τοῦ λαοῦ καὶ ὁ σεβασμὸς τῶν βασιλέων. Οὐδ' ἀντιστρατεύεται πρὸς τὸν κοινὸν τοῦτο αἴσθημα ἢ χειρονομία τοῦ Νικηφόρου, ὡς αὐτὸς προλαβὼν διεξοδικῶς διεσαφήνισεν ἐν τῇ Νεαρχῇ, καὶ εὐστοχώτατα ἔκρινε περὶ τῆς τότε μοναστηριακῆς ἐν ταῖς μεγαλοπόλεσι καταστάσεως, ἐμβαθύνας εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ μοναχικοῦ βίου καὶ διαγνοὺς τὰ αἷτια τῆς παρακμῆς, διὸ καὶ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὁ ἀναμορφωτὴς τοῦ βίου τούτου, διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως τῶν μοναχῶν ἀπὸ τῶν πόλεων. Βεβαίως ἀπηρτίμησε τὰ κακά, εἶπεν ὅμως πικρὰς ἀληθείας.

Ἄλλὰ ταῦτα πάντα, ἅπερ οὐδὲ ἐκκλησιαστικὸς πατὴρ θὰ ἠδύνατο μετὰ τόσης περινοίας νὰ εἶπῃ, δὲν εἶναι πόλεμος πρὸς διάλυσιν τῶν μονῶν, οὔτε ἀπόλυτος ἀπαγόρευσις πρὸς σύστασιν νέων, ὡς κακῶς διατυποῦται ὑπὸ τοῦ Σλούμπερτζέ. (Ὁ αὐτοκράτωρ Νικηφόρος Φωκᾶς, μετάφρ. Ι. Λαμπρίδου, βιβλ. Μαρασλῆ, 1905, Α' σ. 447), οὔτε δὲ καὶ ἀπαλλοτριώσεις τῶν ἀκινήτων, ὡς πολλοὶ διетуμπάνισαν, ἀλλὰ μᾶλλον «ἐπίσκεψις βίου μοναχικοῦ ἐπὶ διορθώσει» τῶν κακῶς ἐχόντων, ὡς ἔγραφεν μετὰ 200 περίπου ἔτη ὁ κλεινὸς τῆς Θεσσαλονίκης ἀρχιεπίσκοπος Εὐστάθιος. Ὁ ἱεράρχης οὗτος ὡς ἀληθῆς μοναχὸς καὶ ζηλωτὴς τοῦ ἀγγελικοῦ βίου, δι' ἐπιμελοῦς ἐρεῦνης καὶ ἀπροκαλύπτου παρηρησίας ἐπεξήτει τὰ τῆς ἐπανορθώσεως τῶν ἐκτρεπομένων Μεγαλοπολιτῶν, ὡς ἀποκαλεῖ τοὺς Κωνσταντινουπολίτας μοναχοὺς, καυτηριάζων τὴν ἔκλυσιν τῶν ἠθῶν, τὴν πολυτέλειαν καὶ πλεονεξίαν αὐτῶν. Ψέγει ἐπίσης καὶ τὰς ἀκρότητας μερικῶν δοκησιόφων ἀσκητῶν καὶ ὑποκριτῶν, οὓς τότε ἐκάλουν στυλίτας, ὡς ἐπὶ στύλων διαβιοῦντας. Ἡ πραγματεία αὕτη θεωρεῖται ἐκ τῶν ἀρίστων τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς καὶ ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Γάφελ εἰς τὰ Ὁπούσκουλα σ. 214--267 ὑπὸ τὸν τίτλον : «Ἐπίσκεψις βίου μοναχικοῦ ἐπὶ διορθώσει τῶν περὶ αὐτόν». Εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὴν μονὴν τῆς Πέτρας τοῦ Προδρόμου, ἐκ τῶν μεγαλητέρων, καὶ ἄλλας τῆς βασιλευούσης. Εἶναι περιεργον ὅτι περὶ Ἀγιορειτῶν οὐδένα ποιεῖται λόγον.

Διακόπτομεν ἐνταῦθα ἐπ' ὀλίγον τὴν συνέχειαν διὰ νὰ ἀπαντήσωμεν εἰς τὰ γραφέντα εἰς τὸ προηγούμενον φύλλον σελ. 1 ἐναντίον μας καὶ νὰ ἐξηγηθῶμεν σαφέστερον πρὸς ἄρσιν τῆς ἀντιλογίας.

Συμπλήρωμα εἰς τὰ περὶ Μεταξάκη καὶ Ἁγίου Ὁρους ἀνωτέρω γραφέντα. Δευτέρα ἀπάντησις πρὸς Λ. Ἰασονίδην βουλαυτὴν.

«Η ΑΛΗΘΕΙΑ ΣΩΖΕΙ»

Ἦαρά τὰς πολλὰς καὶ ποικίλας μου ἀσχολίας βλέπων τὴν κρίσιν

ἦν κρίμασιν οἷς οἶδε ὁ Κύριος, διέρχεται τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἀνέλαβον νὰ ἐξιστορήσω πῶς «ἐξ οἰκείων» κατηγορήθησαν τὰ πάσης φύσεως προνόμια αὐτοῦ καὶ περιορίσθη τόσον πολὺ ἡ οἰκουμενικὴ αὐτοῦ ἐξουσία. Εἰς τοῦτο ἀνέμενον φυσικῶς σφοδρὸν πόλεμον, εἰς τὸν τόπον αὐτὸν κατὰ τὰς παρούσας πονηρὰς ἡμέρας, ἀλλ' οὐδέποτε παρ' ἀνδρῶν οἷος ὁ κ. Ἰασονίδης, ὅστις καυχᾶται ὅτι «εὐλαβεῖται τὸν κληρὸν καὶ ἀγαπᾷ τὴν ἐκκλησίαν του, καὶ γεραίρει τὰς ἐθνικὰς καὶ θρησκευτ. παραδόσεις κτλ.» καὶ ἐνῶ ἑναβρύνεται, ὅτι ἀγωνίζεται ὑπὲρ ἐπικρατήσεως τῆς «ἱστορικῆς ἀληθείας» λακπατεῖ αὐτὴν ἀσυστόλως καὶ μὲ φιλοδωρεῖ μὲ νέον ὕβρεολόγιον, ἀθετῶν πᾶσαν εὐπρέπειαν : «Δι' Εὐλόγιον Κουρίλλαν (σᾶς χαρίζω τὸ ἐν λ), τὸν ἀντιπρόσφυγα. Νέα κατακρεοῦργησις τῆς ἱστορικῆς - ἀληθείας». Καὶ ὅταν ἡμεῖς ἀπηντήσαμεν μὲ μαρτυρίας καὶ ἀποδείξεις, οὐ μόνον δὲν ἐσυνετίσθη, ἀλλὰ προσποιεῖται, ὅτι δὲν ἀνέγνω τὰ γραφόμενα καὶ παραβάλλει ἀκόμη τὰ ἰδικά του πρὸς «ὀγκολίθους» ὡς καὶ τὰ τῶν συναγωνιστῶν του (ἀλλὰ τίνες οὗτοι; εἰς ὅστις ἐτόλμησε νὰ γράψῃ καὶ αὐτός, ὅτι, ὅτε ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ θρόνου «ὁ Κρῆς Πατριάρχης» ἡ Μ. Ἀσία εἶχεν ἐγκαταλειφθῆ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, πότε; τῷ 1921 ! Ὁ τοιοῦτος βεβαίως ἦτο ἀνάξιος ἀπαντήσεως. Οἱ ἕτεροι δύο μὲ ἐπαρουσίασαν ὡς Παλαιοημερολογίτην καὶ εἰς τοῦτο ἀρκούντως ἐδικαιολογήθη ἀπαντῶν πρὸς τὸν σεβ. Ἡλιουπόλεως). Ἀλλ' ἀληθεύει καὶ ἐνταῦθα ὅτι «οὐ μὲ πείσεις, καὶ μὲ πείσης». Καὶ ἐπειδὴ τοῦ ἐφάνησαν ἰσχναὶ αἱ ἀποδείξεις περὶ τοῦ πάτρωνός του, προσθέτω καὶ τὰς ἐξῆς δημοσιευθείσας τότε διατριβὰς ἐν Ἀθήναις ὑπὸ διακεκριμένων ἀνδρῶν :

Ἔγραφα ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς παύσεως τοῦ Μητροπολίτου Ἀθηνῶν Μελετίου, 1921 Παύλου Καρολίδου. «Μήνυσις κατὰ Μελετίου Μεταξάκη». 1921.

Χρήστου Ἀνδρούτσου. Ἡ ἐκλογή τοῦ Μητροπολίτου κανονικῶς ἐξεταζομένη». 1921.

«Ἐκθεσις τῆς κανονικῆς πλειοψηφίας τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Συνόδου περὶ τῶν λαβόντων χώραν πρὸ καὶ κατὰ τὴν 25 Νοεμβρίου τοῦ 1921 ἔτους». 1921.

Ἡ ἐκλογή πατριάρχου κατὰ τὸ ἐκκλησιαστ. πολίτευμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, ὑπὸ Γ. Σκαλιέρη». 1922.

Ἀλλ' ἐρωτῶ. Εἰς ἐμὲ δὲν καταδέχεται ὁ ἐπικριτὴς ν' ἀπαντήσῃ, διότι φανατικὸς αὐτὸς Βενιζελικὸς περιφρονεῖ τοὺς βασιλόφρονας. Ἀντιπροσφυγικὸς εἶμαι ἐγὼ ὅστις ἔχω κάμει τόσα κηρύγματα εἰς τὴν Ν. Σμύρνην καὶ εἰς ὅλα τὰ προσφυγικὰ προάστεια. Ἐπίσης ἔχω κάμει ἐφέτως μόνον εἰς τὴν Ν. Χαλκηδόνα, προάστειον Κωνσταντινουπολι-

τῶν καὶ Συρναίων 20—30 κηρύγματα, ἐκθειάζων τὸσον τοὺς πρόσφυγας ὥστε νὰ ἐξεγείρω τὴν ἀγανάκτησιν τῶν γηγενῶν. Ἐδημοσίευσά εἰς τὰ Θρακικὰ περὶ τὰς 700 σελίδας.

Διατὶ ὁμως ἀπέφυγε ν' ἀπαντήσῃ εἰς τὴν συντριπτικὴν κατ' αὐτοῦ ἐπίθεσιν, ἀνδρὸς ἀξιοτίμου καὶ Φαναριώτου, μέλους δέ, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, τοῦ Μ. Συμβουλίου κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, τοῦ κ. Αὐρ. Α. Σπαθάρη; Ταύτην ὡς λίαν διαφωτιστικὴν διὰ τὴν κατάργησιν τῶν πατριαρχικῶν προνομίων καταχωρίζω ὀλόκληρον ἐνταῦθα χάριν τῶν ἀναγνωστῶν τοῦ βιβλίου μου. Οὗτος εὗρισκόμενος τότε ἐν Φαναρίῳ καὶ ἀναμυγνύμενος εἰς πᾶν ἔθν. ζήτημα ἐθεωρεῖτο ὁ στυλοβάτης τοῦ πατριαρχικοῦ θεσμοῦ, ὡς ἀποδεικνύει καὶ τὸ ἐσχάτως ἐκδοθὲν σχετικὸν μὲ τὴν συνθήκην τῆς Λωζάνης θαυμάσιον βιβλίον του.

«ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΑΛΗΘΕΙΑΙ

Πρὸ δεκαπενθήμερου κατεχωρήθη εἰς τὸν «Προσφυγικὸν Κόσμον» δημοσίευμα τοῦ ἀγαπητοῦ φίλου κ. Λ. Ἰασονίδου διατεινομένου τοῦτο μὲν, ὅτι ἢ εἰς τὸν Οἰκουμ. Θρόνον ἀνοδος τοῦ Μελετίου τοῦ Δ'. ἐγένετο : συμφώνως πρὸς τοὺς Ἐθνικοὺς Κανονισμοὺς» τοῦτο δὲ ὅτι : «ἢ κατάργησις τῶν προνομίων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου δὲν προῆλθεν ἐξ ὑπαιτιότητος τοῦ Πατριάρχου Μελετίου, ἀλλ' ἐξ ὑπαιτιότητος τῆς Μικρασιατικῆς συμφορᾶς». Τὰ ἐπίσημα ὁμως κείμενα διαπιστοῦν ὅτι ἢ πραγματικὴ ἀλήθεια εἶναι πολὺ διάφορος.

Ἐν πρώτοις ἢ ἀναδείξασα τὸν Μελέτιον ὡς Πατριάρχην, ἐκτρομακτικὴ Συνέλευσις ἀναμφισβήτητως, ἀπὸ πάσης πλευρᾶς, οὐδὲν τὸ κοινὸν ἔχει μὲ τὴν ὑπὸ τῶν Ἐθνικῶν Κανονισμῶν —(Κεφάλαιον Γ'.— προσωπικὸς σχηματισμὸς τῆς Ἐκλογικῆς Συνελεύσεως)— προβλεπομένην κανονικὴν Συνέλευσιν πρὸς ἐκλογὴν Πατριάρχου. Οὕτω ἐνῶ οἱ Ἐθν. Κανονισμοὶ παραχωροῦν εἰς τὰς ἐνσφίρας τῆς Κωνσταντινουπόλεως δύο μόνον ἀντιπροσώπους εἰς τὴν ἐκλέξασαν τὸν Μελέτιον Συνέλευσιν παρεκάθησαν δώδεκα τοιοῦτοι. Ἀντὶ τῶν ὑπὸ τῶν Ἐθν. Κανονισμῶν προβλεπομένων 28 ἀντιπροσώπων Ἐπαρχικῶν ὁ ἀριθμὸς τούτων κατὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Μελετίου ἀνεβιβάσθη εἰς 162 ἐξ ὧν συμμετέσχον τῆς ἐκλογῆς 4 μόνον. Ἐκ τῶν 42 τούτων ἐπιρμακῶν ἀντιπροσώπων οἱ 15 μόνον ἐξελέγησαν ἐπιτοπίως, οἱ δὲ ἐπίλοιποι 27 ἐχρησθήσαν ἐν Κων)πόλει ὑπὸ πλέον ἢ ἀσημάντου ὀμάδος παρεπιδήμων συνεπαρχιωτῶν. Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς Ἀρχιερεῖς ἐκ τῶν 68 τότε ἐν ἐνεργείᾳ Μητροπολιτῶν οἱ 50 ἀκριβῶς ἀπέσχον τῆς ἐκλογῆς.

Ὡς πρὸς τοὺς λόγους τῆς ὑπὸ τῆς Συνδιασκέψεως τῆς Λωζάνης καταργήσεως τῶν πολιτικῆς καὶ Διοικητικῆς φύσεως Προνομίων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου περιορίζομαι νὰ παραθέσω ἐκ τῶν ἐπισή-

μων πρακτικῶν—(τόμ. 1 σελ. 264)—σχετικὸν ἀπόσπασμα τῶν ὑπὸ τοῦ Προέδρου τῆς Συνδιασκέψεως λεχθέντων : Ὁ λόρδος Κῶρζον μέγχι τοῦδε ὠμίλησε περὶ τῶν πνευματικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀρμοδιοτήτων τοῦ Πατριάρχου. Οὗτος δυνάμει διαταγμάτων τὰ ὁποῖα ὑπηνίχθη ὁ λόρδος Κῶρζον ἔχει καὶ ἄλλας ἐξουσίας καὶ λειτουργίας πολιτικοῦ καὶ διοικητικοῦ χαρακτῆρος. Ἡ Τουρκικὴ ἀντιπροσωπεῖα διετάχθη πρὸ τῆς ὑποεπιτροπῆς ὅτι ὁ Πατριάρχης ἐσχάτως μετεχειρίσθη ταύτας διὰ πολιτικοὺς σκοποὺς, δισχυρίσθη μάλιστα ὅτι τὸ Πατριαρχεῖον κατέστη κέντρον πολιτικῶν διαταραχῶν. Ἐὰν αἱ πληροφορίαι αὗται εἶναι ἀκριβεῖς ἀναμφιβόλως δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς παρέχουσαι ἀποχρῶντα λόγον πρὸς τροποποίησιν, περιστολὴν ἢ καὶ κατάργησιν ἀκόμη τῶν πολιτικῶν προνομίων τοῦ Πατριάρχου. Μία τοιαύτη πρότασις θὰ ἔδει κατὰ τοσοῦτον μᾶλλον νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἔὰν ἀπεδεικνύετο ὅτι τοῦτο κατεχράσθη τῶν ἐξουσιῶν του ἢ ὅτι ταῦτα ἀπὸτελοῦν κίνδυνον διὰ τὸ Τουρκικὸν Κράτος.

Ἐπισημ. * * *

Ὁ ἀτυχὴς πόλεμος τοῦ 1897 δὲν ἐθίξε τὴν προνομιακὴν θέσιν τοῦ Πατριαρχείου, οὔτε ἡ ἐκανάστασις τοῦ 1821 συνεπέφερε περιστολὴν ἢ κατάργησιν τῶν προνομίων τοῦ Γένους. Ἀφορμὴ τοῦ Κριμαϊκοῦ Πολέμου (1853—56) ὑπῆρξεν ἡ τύχη τῶν προνομίων τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου—(ὄρα Προκήρυξιν Ὑψηλῆς Πύλης ἀπὸ 27.7.1853—Τέστα τόμ. 4 σελ. 311).—Ἡ Ρωσσία τότε ἠττήθη οἱ προνομία ὅμως τοῦ Πατριαρχείου ἀντὶ νὰ περισταλοῦν ἀντιθέτως ἐν τῇ ὁλότητί των κατωχρώθησαν διὰ τῆς Συνθήκης τῶν Παρισίων τοῦ 1856, εἴτε διότι ἡ Εὐρώπη ἦτο τότε ἠθικωτέρα, εἴτε διότι οἱ πατέρες μας ἐπολιτεύοντο συμφώνως πρὸς τοὺς λόγους τοῦ Ἀποστόλου Ματθαίου —(10—16)—«γίνεσθαι οὖν φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις καὶ ἀκέραιαι ὡς αἱ περιστεραὶ» εἴτε ἀκόμη διότι τὸ θεοκρατικὸν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης κλίμα τῆς Τουρκίας ἐπέβαλλε εἰς τοὺς δυνάστας περισσοτέραν ἀνεκτικότητα. Παραδόξως ὁσάκις ἡ Ἑλλὰς ἀναδεικνύετο νικητρία ἢ προνομιακὴ θέσις τοῦ Πατριαρχείου ἀναλόγως δὲν ἐβελτιοῦτο. Οὕτω ἡ Συνθήκη τῶν Ἀθηνῶν (1913) ἣτις ἀναγνωρίζει —(ἀρ. 9)—εἰς τοὺς ἐν Ἑλλάδι Μουφτηδες ἐξουσίας πολλαπλασίως εὐρυτέρας τῶν Πατριαρχικῶν προνομίων δὲν ἐξίσωσε ταύτας πρὸς ἐκείνας, οὔτε συμβατικῶς κατωχύρωσε τὸ ἀπαραβίαστον τῶν προνομίων τοῦ Γένους, ὡς προφυνῶς παρατηρεῖ ὁ πρόσφυξ καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου κ. Σεφεριάδης.—«Διεθνῆς Δημοσίον Δίκαιον»—1925—τόμ. Α'. σελ. 194).

Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν Συνθήκην τῶν Σεβρῶν—(1920)—τὸ τελευταῖον ἐδάφιον ἀρ. 149 οὐσιαστικῶς ἀναιρεῖ τὴν ὑπὸ τοῦ α'. ἐδαφ. ἐπιβεβαιουμένην δικαστικὴν ἐξουσίαν τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου. Πράγ-

ματι κατά τὸ τελευταῖον ἐδάφιον ἢ προνομιακῆ δικαστικῆ ἐξουσία τερματίζεται εὐθὺς ὡς ἤθελεν συντελεσθῆ ἢ προβλεπομένη ὑπὸ τῆς Συνθήκης τροποποιήσις τοῦ δικαστικοῦ Τουρκικοῦ καθεστώτος ἔφ' ὅσον αὕτη: «θ' ἀφεώρα ἄτομα ἀνήκοντα εἰς φυλετικὰς Μειονότητες. Τὰ δύο Σώματα τοῦ Οἴκ. Πατριαρχείου κατὰ τὴν συνεδρίαν αὐτῶν τῆς 10.6.1920 ὁμοφώνως ἐνέκριναν ὑπόμνημα διὰ τοῦ ὁποίου ἐζητεῖτο ὁ ἐξοβελισμὸς τοῦ ὑπονομευτικοῦ τούτου ἐδαφίου.

Διὰ τὴν σωτηρίαν κινδυνεύοντος εἰς τρικυμίας ἢ ἐξ ἐχθρικῆς καταδιώξεως πλοίου ὁ πλοίαρχος ἐκβάλλει εἰς τὴν θάλασσαν μέρος τοῦ φορτίου του. Καὶ ὁ μακαρίτης Βενιζέλος καθὰ ἔμπειρος Κυβερνήτης δὲν ἐδίστασεν ἐν Λωζάννῃ νὰ προβῆ εἰς ἐκβολὴν τοῦ Μελετίου δηλώσας, ὅτι ἐὰν παρέμενε τὸ Πατριαρχεῖον ἐν Κων)πόλει θὰ ἦτο πρόθυμος: «νὰ ἐνεργήσῃ κατὰ τρόπον διευκολύνοντα τὴν ἀποχώρησιν τοῦ νῦν Πτριαρχείου»—(Πρακτικὸ τόμ. 1 σελ. 268). Μελέτιος ὁ Δ'. βαρέως ἔφερε τὴν τοιαύτην στάσιν τοῦ συμπατριώτου του καὶ δὲν ἐβρόδυνε νὰ ρίψῃ κατ' αὐτοῦ ἰοβόλον βέλος διακηρύξας μνησικακῶς κατὰ τὴν συνεδρίαν τῶν Δύο Σωμάτων τῆς 7 Φεβρουαρίου 1923 καὶ ἐπὶ λέξει, ὡς ἀναγράφεται ἐν τοῖς Πρακτικοῖς: «Εἶμιαι ἠναγκασμένος νὰ ἐπαναλάβω ἅπαξ ἔτι ὅτι ὁ κ. Βενιζέλος δὲν ἔχει τὴν προσήκουσαν διὰ τὰ ἡμέτερα πράγματα ἀντίληψιν». Καὶ ὁ Βενιζέλος ἀνταποδοτικῶς θὰ ἐδικαιοῦτο νὰ ἐλέγξῃ τὸν ἐπικριτὴν του ἐπὶ ἑλλείψει πίστεως εἰς τὰ πεπωμένα τοῦ Θρόνου, ἀφ' ἧς στιγμῆς ὁ Μελέτιος προσεπάθησε νὰ τὸν παρασύρῃ ὅπως συγκατατεθῆ εἰς τὴν ἐπιθυμητὴν δι' αὐτὸν μεταφορὰν τοῦ Οἴκ. Θρόνου.

Αἱ συνθῆκαι ὑπὸ τὰς ὁποίας τῆ 25 Νοεμβρίου 1921 ἀνῆλθεν εἰς τὸν Θρόνον Μελέτιος ὁ Δ'. μοιραίως καθίστων τοῦτον θνησιγενῆ Πατριαρχην. Πράγματι ἐὰν μὲν ἡ Μικρασιατικὴ ἐκστρατεία ἀπέβαιεν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος θὰ ἐκρατύνετο τὸ τότε διέπον καθεστῶς, τὸ ὁποῖον δὲν ἀνεγνώριζεν, ὡς κανονικὴν τὴν ἐκλογὴν τοῦ Μελετίου, ὅτε ἀδόξως οὗτος θ' ἀπεμακρύνετο τοῦ Θρόνου, ἐὰν δὲ πάλιν τελικῶς ἐξήρχετο νικήτρια ἡ Τουρκία, Μελέτιος ὁ Δ'. δι' εὐνοήτους λόγους, ἀναγκαστικῶς θ' ἀπήρχετο τοῦ Φαναρίου ὅπως πράγματι τὸ ἐγκατέλειψε 13 ἡμέρας πρὸ τῆς ὑπογραφῆς τῆς Συνθήκης τῆς Λωζάννης. Ἐὰν ἡ περιπέτεια τῆς ἐκλογῆς τοῦ Μελετίου ἐξησφάλισεν εἰς ὀρισμένην παράταξιν ὠφέλη ἀντιθέτως εἰς τὸ εὐπαθὲς Οἴκ. Πατριαρχεῖον δὲν προσεπόρισεν εἰ μὴ ὀδυνηρὰς ζημίας.

Αὕτη εἶναι ἡ ἱστορικὴ, ἢ μαθηματικὴ ἀλήθεια.

ΑΥΡ. Α. ΣΠΙΘΑΡΗΣ» 1

1. Ἐκ τοῦ «Προσφυγικοῦ Κόσμου» 14 Σεπτ. 1947.

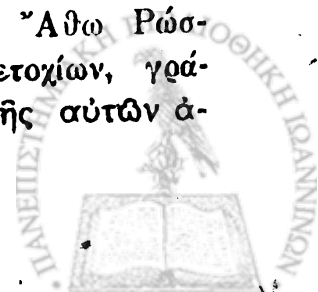

Οὐ μόνον δὲ εἰς ταῦτα ὁ ἀναπολόγητος ἀνὴρ «ἀκὴν ἐγένετο σιωπῆ», ἀλλὰ δὲν ἀπῆντησε καὶ εἰς ἕτερον διακεκριμένον λογογράφον καὶ δημοσιολόγον, τὸν πρ. βουλευτὴν φίλον κ. Χρ. Βασιλακάκη, ἐκθέσαντα λίαν φιλοφρόνως, χάριν τῆς ἱστορίας ταύτης, τὸ ἱστορικὸν τοῦ μετασχηματισμοῦ τοῦ ὑποψηφίου Πατριάρχου ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ὁ Μελέτιος Μεταξάκης καὶ τὸ ράσο». («Προσφυγ. Κόσμος» 24 Ὀκτωβρ. 1947). Εἶναι δὲ κατὰ τοσοῦτον ἀξιόπιστος ὁ κ. Βασιλακάκης, διότι αὐτὸς ἔπεισε τοῦτον ν' ἀλλάξῃ τὸ ράσον πρὸς τὰ φράγκικα (ὅπως καὶ οἱ συνοδοὶ του, τρεῖς ἔγκριτοι κληρικοί, ὧν οἱ δύο μὲν ἀπέθανον ὡς ἐπίσκοποι, ὁ δὲ τρίτος ζῆ εἰσέτι ἀρράσωτος). Φωτογραφίαν τῶν πρωτοπόρων τούτων γυμνοσοφιστῶν ἐδημοσίευσεν ἡ «Ἑσπερία» τοῦ 1919, καὶ τὸ ἡμερήσιον «Σκρίπ» τὸν «ἀρράσωτον Πατριάρχην».

Ὁ ἐπικριτὴς μου δὲν ἐννοεῖ κατ' οὐδένα τρόπον νὰ συγχρονισθῇ.

Ὁλος ὁ κόσμος μετεβλήθη, καὶ αὐτὰ τὰ παλαιὰ κόμματα συνεφιλώθησαν καὶ συνεργάζονται ἀρμονικώτατα. Καὶ μοι ἐπιτίθεται δίκην ἀγοραίου καὶ μὲ ἀποκαλεῖ ἀντιβενιζελικὸν καὶ «ἀντιπροσφυγικόν». Ποῖον; ἐμέ, τὸν πρόσφυγα μητροπολίτην! Ἐμέ, ὅστις χάριν τῆς ἰδεολογίας μου προυτίμησα τὴν ἀειφυγίαν καὶ τὰς τραγικὰς αὐτῆς, ὡς οἱ πάντες γνωρίζουσι περιπετείας. Καὶ διατί εἶμαι «ἀντιπροσφυγικός;» διατί ὑπεστήριξα νὰ μὴ ἀπαλλοτριωθῶσι τὰ μετόχια τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἀλλὰ νὰ ἐγκατασταθῶσιν οἱ πάσης ὑποστηρίξεως ἄξιοι πρόσφυγες, ἀντὶ ἐλαχίστου ἐνοικίου ἢ καὶ δωρεάν, διὰ νὰ μὴ στερηθῇ ὁ ἱερός ἐκεῖνος τόπος τῶν τίτλων τῆς περιουσίας. Ἴδου ἐπὶ λέξει: «Καὶ συνεζητεῖτο ἡ πρότασις μου (ἐν τῇ Δισενιανσίῳ συνάξει τοῦ Ἁγίου Ὄρους) νὰ γείνη προσωρινὴ ἐγκατάστασις προσφύγων ἔστω καὶ δωρεάν, μέχρις οὗ ἀποκατασταθῶσιν ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως εἰς τὰς μεγάλας καλλιεργείας καὶ τὰ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐγκαταλειφθέντα κτήματα («Προσφ. Κόσμος 23 Νοεμβρ. 1947). Οὐ μόνον δὲν ἀντεστάθην, ἀλλ' ἐπρότεινα καὶ τὴν δωρεάν τῶν προσφύγων ἐγκατάστασιν». Ἀλλὰ δὲν ἠθέλησα νὰ προδώσω καὶ τὸν ἱερόν τόπον τὴν πνευματικὴν μου πατρίδα. Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ἐξηγοῦμαι πλατύτερον...

Κατ' ἀρχὰς, τὸ Κράτος καίτοι πιεζόμενον ὑπὸ τῆς ἀδηρίτου ἀνάγκης τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν προσφύγων, οὔτε κατὰ διάνοιαν εἶχε τὴν ἀπαλλοτριώσιν. Ὁ μακ. Ἀθ. Εὐταξίας καὶ πρόεδρος τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Ἁγ. Ὄρους, ἀπαντῶν εἰς τὸν Καντερβουρίας ἀρχιεπίσκοπον, μεσολαβήσαντα παρὰ τῇ Ἑλλ. Κυβερνήσει ὑπὲρ τῶν ἐν Ἀθῶ Ρώσων μοναχῶν ὅπως ἀποφευχθῇ ἡ ἀπαλλοτριώσις τῶν μετοχίων, γράφει: «Εἶνε δὲ τόσον τερατώδης ὁ περὶ ἀναγκαστικῆς αὐτῶν ἀ-

παλλοτριώσεως Ισχυρισμός . . . » (Προσοχή εις τὸ "Ἅγιον" Ὄρος, Ἀθήναι 1926, σ. 104). Καὶ αὐτὸς, ὁ οὐχὶ φίλα φρονῶν εἰς τὰ τῆς ἐκκλησίας, ὡς εἶδομεν, Ἀλεξ. Παπαναστασίου, ὡς πρωθυπουργὸς γράφει: «Ὡς λύσις τοιαύτη τελειωτικὴ βεβαίως θὰ ἦτο ἡ ἀπαλλοτριώσις τῶν μετοχίων τούτων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὧν παρέχουσιν εἰς τὸ κράτος δικαιωμάτων αἱ τελευταῖαι συμβάσεις. Πλὴν ἡ Κυβέρνησις ἀποβλέπουσα εἰς τὸν ἰδιάζοντα τοῦ Ἁγίου Ὄρους χαρακτήρα καὶ εἰς τὴν ἐξύψωσιν αὐτοῦ δὲν ἠθέλησε νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ μέτρον ἀφαιροῦν τὴν ἰδιοκτησίαν αὐτοῦ, τούναντίον ἐνέκρινε νὰ διακανονίσῃ οὕτως τὸ ζήτημα, ὥστε καὶ τὸ "Ἅγιον" Ὄρος οἰκονομικῶς νὰ ἐνισχυθῇ καὶ ταυτοχρόνως τὸ ζήτημα τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν προσφύγων νὰ ἐπιλυθῇ» καὶ οὕτως ἀπεφασίσθη ἡ δεκαετής μίσθωσις τῶν ἐν Χαλκιδικῇ μετοχίων ἀντὶ 5.000.000 δρ. ἑτησίως (ἐνθ' ἀνωτ. σ. 106—109 α'). Ἐπιστολὴ τοῦ πρωθυπουργοῦ Παπαναστασίου πρὸς τὸν ἀντιπρ. τοῦ Ἁγ. Ὄρους Ἰγνάτιον Βατοπεδινὸν. Ἐνταῦθα ὑπογράφεται ὡς ὑπουργὸς τῆς Γεωργίας καὶ ὁ ἀγαπητός μοι κ. Ἀν. Μπακάλασσης, συνταξιῶτης μου ἐν τῇ Μεγ. τοῦ Γένους Σχολῆ, καὶ ὃν εἶχον ἐνημερώσει διὰ τὸ σπουδαῖον τοῦτο ζήτημα, ἐλθὼν εἰς Ἀθήνας κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. β) «Τὸ Β. Διάταγμα περὶ ἐξουσιοδοτήσεως τοῦ ὑπουργοῦ Γεωργίας νὰ ὑπογράψῃ δύο συμβάσεις μετὰ τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος Ἁγίου Ὄρους καὶ Ἱερᾶς μονῆς Βατοπεδίου περὶ. ἐκμισθώσεως ὑπὸ τοῦ δημοσίου διαφόρων ἀγροκτημάτων». Εἰς τοὺς δύο τούτους πολιτικούς ἄνδρας τὸ Ἅγιον Ὄρος ὀφείλει αἰτίδιον εὐγνωμοσύνην διότι κατενόησαν ὅποιαν ἀξίαν ἔχει ἡ ἔγγειος κτήσις διὰ ἐξασφάλισιν αὐτοῦ. Ἀπορῶ πῶς δὲν ἐξηγέρθη τότε κατὰ τοῦ προσφυγικοῦ βουλευτοῦ τούτου καὶ ὑπουργοῦ ὁ κ. Ἰασονίδης, ὅστις δι' ὀλίγα μετόχια ἐβάρυνε τοὺς ὄμους τῶν προσφύγων διὰ 5.000.000 ἑτησίως καὶ ἐπιτίθεται κατ' ἐμοῦ ὅστις ἐπρότεινα καὶ δωρεάν ἐν ἀνάγκῃ νὰ παραχωρήσωμεν τὰ μετόχια; «Καὶ ἐπισελεῖ ὁ ἀρχιερεὺς—καθηγητὴς ἀφορισμοῦ καὶ τυμπανισμοῦ καὶ κατάρες ἐκ κανόνων κατὰ τῶν οὕτως σιλησάντων τὰ χῶματα τῶν μονῶν καὶ ἐμφανίζει ἑαυτὸν ἀμύντορα . . . » Μάλιστα, ἐργάζομαι παιδιόθεν πρὸς σωτηρίαν τοῦ Ἁγίου Ὄρους, τῆς Ἱερᾶς ταύτης κιβωτοῦ τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους· ἔγραψα περὶ τὰς δύο δεκάδας συγγραφῶν ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ εἰργάσθη καὶ ἐμόχθησα ἔτι πλέον ἀναμιχθεὶς εἰς τὸν δημόσιον βίον. Διότι φρονῶ, ὅτι τὸ μόνον στήριγμα τῆς ἐκκλησίας, ὅπερ ἐσώθη ἐκ τοῦ κατακλυσμοῦ τῶν νέων ἰδεῶν καὶ τάσεων, εἶναι τὸ "Ἅγιον" Ὄρος. Δὲν ἐδαπάνων, ὡς δεικνύουσιν οἱ προτύπολογισμοὶ τόσα δι' ἑαυτὰς αἱ μοναὶ ὅσα διὰ τὴν ἐκκλησίαν καὶ τοὺς ἐνδεεῖς χριστιανούς καὶ

ὑπὲρ τῶν σχολείων. Λοιπὸν δι' αὐτὸ ἀπαλλοτριώσατε τὰ μετόχια: Ἐγὼ ἕως ζῶ καὶ ἀναπνέω θὰ ἀγωνίζωμι πρὸς σωτηρίαν τοιούτου σεμνώματος τῆς Ὁρθοδοξίας, διότι τοιαύτην παράδοσιν ἔχομεν οἱ Ἁγιορεῖται, νὰ διατηρήσωμεν ἀλώβητα τὰς προνομίαις, περὶ ὧν γράφει ὁ φίλος κ. Δ. Πετρακᾶκος, καθηγητῆς τοῦ ἐκκλῆσ. δικαίου, εἴπερ τις καὶ ἄλλος ἐγκύψας εἰς τὰ τοῦ μοναχισμοῦ καὶ δὴ τοῦ Ἁγιορειτικοῦ. «Αἱ ἐξ ἐπιταγῆς τῶν εὐσεβῶν ἡμῶν βασιλέων προνομίαι ὀπόσης ἐθνικῆς σκοπιμότητος καὶ ἀποδεδειγμένης ὠφελείας κατεδειχθησαν φορεῖς; Ἄν τὸ Ὄρος δὲν ὑπῆρχεν ἐπὶ ὅλους τοὺς αἰῶνας αὐτοδέσποτον, τί τάχα θὰ παρέμενεν αὐτῷ, πέραν ἴσως μιᾶς ἐδαφικῆς κτήσεως, (καὶ αὐτὴ τῶρα ἀπέπτη, φεῦ!) ἵνα τὸ ἐκκληροδοτεῖ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους; Διὰ τοὺς Ἁγιορεῖτας, τοὺς ἀληθεῖς τούτους τοῦ χριστιανισμοῦ φιλοσόφους καὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ φρουρούς, ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ χαράσσει τὴν ζωηροτέραν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς ἔκφρασιν τιμῆς. Ὅστις παρ' ἡμῖν θὰ ἔγραφε ποτε ὑπὲρ τῶν μοναχῶν θὰ παρεποίει τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν, ἂν ἠρνεῖτο εἰς τοῦ Ἄθω τοὺς ἀσκητὰς κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας ἐξαιρετικὴν τὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ καθόλου ἠθικοῦ, θρησκευτικοῦ καὶ ἐθνικοῦ βίου τοῦ ἑλλ. λαοῦ, ἐπ' αὐτῆς ταύτης τῆς Ἐνατ. Ὁρθοδόξου ἐκκλησίας» (Τὸ μοναχικὸν πολίτευμα τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἄθω, Ἀθῆναι 1925, σ. VΠ). Ἐν τοῖς πρώτοις τοῦ αὐτοδεσποτοῦ ἐνταῦθα εἶναι ἡ ἱερὰ κτήσις. Πότε διελύθησαν οἱ Δελφοί; ὅτε διηρπάγη αὕτη. Οὕτω διαλύονται καὶ αἱ μοναὶ μὴ ὑπαρχόντων μοναχῶν. Ἐπὶ ἐν ἔτος τῶρα, μοὶ γράφουσιν, εἰς μόνος ἐκοινοβίασεν ἐν Λαύρα, οὐδεὶς εἰς τὰς λοιπὰς μονὰς! Τί νὰ φάγουν; Τὰ 300 μοναστήρια οὕτω διελύθησαν ἐπὶ λατινοκρατίας καὶ ὑπελείφθησαν τὰ εἴκοσι μόνον.

Αἱ μοναὶ ὡς ἐλέγθη ἀντίσταντο εἰς τὴν ἀπαλλοτριώσιν μέχρι τοῦ 1929, ὅτε δυστυχῶς ἐπεβλήθη ὡς ἀντιπρόσωπος αὐτῶν ἐν Ἀθήναις ὁ μακ. Γ. Ἡλιάκης—καὶ αὐτὸς εἶναι κυρίως ὁ πρωτοεργὸς τῆς ἀπαλλοτριώσεως—ἀλλὰ δὲν ἐβράδυναν αἱ μοναὶ νὰ ἀντιληφθῶσι τὴν παρανομίαν ἣν ἔπραττον βιασθεῖσαι, δι' οὓς λόγους ἄλλοτε θὰ ἀναπτύξω, νὰ προχωρήσωσιν, διὸ καὶ ἠθέλησαν ν' ἀνακαλέσωσι τὰς ὑπογραφάς, καὶ ἀναφέρωμαι εἰς τὴν «Εἰσηγητικὴν ἐκθεσιν τῆς Κοινοβουλευτικῆς Ἐπιτροπῆς», ὅτε εἰσῆχθη πρὸς ψήφισιν ὁ νόμος.

«Διὰ τοῦτο ἡ Ἱερὰ Κοινότης διεμαρτύρητο κατ' αὐτῆς ταύτης τῆς ἀπαλλοτριώσεως, καταγγείλασα ταύτην ὡς ἄκρον καὶ ἀντίθετον πρὸς τὸν καταστατικὸν χάρτην τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Ἐξ ἄλλου τὸ Κράτος ἐπάλαιε μεταξὺ δύο καθηκόντων ἐξ ἴσου λεπτῶν, τοῦ καθήκοντος τῆς γεωργ. ἀποκαταστάσεως πένητος γεωργικοῦ

πληθυσμοῦ... καὶ τοῦ καθήκοντος τῆς παροχῆς τῶν μέσων τῆς ὑποστάσεως τοῦ τηλαυγοῦς φάρου θρησκευτικοῦ, ὅστις διὰ μέσου τῶν αἰώνων διεδραμάτισε τὸν γνωστὸν τοῖς πᾶσι θρησκευτικόν, ἔθνικόν, ἀλλὰ καὶ ἐκπολιτιστικόν ρόλον»¹ (Ι. Ἡλιάκη, Προσεχὴ εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος. Ἀθῆναι 1933, σ. 25). Ἐνταῦθα ἐπιφέρονται καὶ τὰ ἐξῆς: «Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ζητοῦμεν σήμερον εἶναι νὰ παρασχεθῇ βεβαίως, ὅτι εἰ πρόσφυγες θὰ χρεωθοῦν μετὴν τιμῆν. τὴν ὁποίαν ὀρίζει ὁ ἀγροτικὸς νόμος καὶ ὄχι μετὴν τιμῆν τῆς ὁποίαν θὰ πληρώσῃ ἴσως τὸ Κράτος» (σ. 27). Ἡ φωνὴ τοῦ Βενιζέλου δὲν εἶναι τώρα ἰσχυρά, ὅπως ἄλλοτε, καὶ κατεπνίγεται ἐκ τῶν φωνασιῶν τῶν προσφυγοπατέρων, καὶ οὕτως ἐψηφίσθη ὁ νόμος 5377 τὴν 8 Ἀπριλίου 1932 καὶ τὸ ἐκτελεστικὸν διάταγμα ἐδημοσιεύθη τὴν 10 Ἀπριλίου 1933 (ἡ ἐπὶ ἔν ἔτος ἀναβολὴ μαρτυρεῖ, ὅτι οἱ Ἅγιοσεῖται δὲν ὑπεχώρησαν εὐκόλως).

Αὕτη εἶναι ἡ ἱστορία, ἣτις ἀποδεικνύει ὅτι δὲν διεμαρτυρήθη ἐγὼ μόνος διὰ τὴν ἐπιβληθεῖσαν ἀπαλλοτριώσιν, ἀλλ' ὀλόκληρον τὸ Ἅγιον Ὄρος, ὅτε κατενόησε τὰ ἀποτελέσματα. Καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων ἀπεδείχθη πόσον εἶχον δίκαιον εἰς τὴν προταθεῖσαν λύσιν, ἣν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ ἀποδέξηται καὶ ἡ μεγαλόνοια ἐνὸς Βενιζέλου, ὡς σημειοῦμαι ἐν τῇ ἐπομένῃ σελίδι τοῦ αὐτοῦ φύλλου: «Ὁ μακαρίτης Βενιζέλος, ὅταν ἦλθεν εἰς Ἅγιον Ὄρος καὶ συνεζήτησε τὸ ζήτημα τοῦτο μετὰ τῆς Ἱ. Κοινότητος ἀνεγνώρισε τὴν ὀρθότητα τῆς προτάσεως αὐτῆς προσθέσας καὶ τὸ ἐξῆς: «Δὲν θέλω νὰ ἀποξενωθῶσι τὰ μετόχια, διότι δὲν γνωρίζομεν εἰς ποῖον θὰ ἀνήκῃ ἡ Μακεδονία εἰς τὸ μέλλον. Ὁ τόπος πρέπει νὰ ἔχῃ τοὺς τίτλους τῶν μετοχιῶν καὶ ἂς ἐγκατασταθοῦν ὑπὸ ἐλάχιστον ἐνοίκιον οἱ πρόσφυγες» εἰσήγαγε δὲ τὸ ζήτημα εἰς τὴν Βουλὴν, ἀλλ' οἱ πρόσφυγες βουλευταὶ ἐπέμενον κατὰ χυριότητα νὰ ἐγκατασταθοῦν. Ἐδῶ δὲ ὁ κ. Ἰασονίδης εἰς δριμύτατον ὕψος γράφει: «Καὶ τώρα ἔρχομαι νὰ καταγγείλω ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου τοῦ Θεοῦ, ἐνώπιον τῆς Ἱστορίας καὶ ἐνώπιον τοῦ Πανεπιστημίου τὸν κατακρεουργήσαντα καὶ πάλιν τὴν ἀλήθειαν εἰς βάρος ἄλλου Κρητός, πολιτικοῦ τὴν φορὰν ταύτην ἀνδρός, τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου, εἰς τὸ στόμα τοῦ ὁποιοῦ ἔθεσε μίαν φράσιν, ἣτις ἀποτελεῖ βλασφημίαν, συκοφαντίαν, τυμβωρυχίαν—ὦ! συγχωρήσατέ μοι ἀγιώτατοι πα-

1. Ἄλλ' οὕτως ἤρχισε νὰ σκέπτηται ἡ ἐλλ. κυβέρνησις «ἐπὶ τὴν πίεσιν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν καὶ τῶν ἐνδιαφερομένων κυβερνήσεων» (σ. 9) καὶ τῇ ἀνευδότῳ ἐπιμονῇ τοῦ ἀειμνήστου Βενιζέλου, ὅστις εἰς ἐπὶ πλεονεξίας πάντων εἶπεν εἰς τὸ Βατοπεδ. Συνοδικὸν «θὰ ὑπερμαχήσω ἀγρίως τῶν συμφερόντων τοῦ Ἁγ. Ὄρους».

ιέρες τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος—πραγματικὴν— θὰ ἐκότο-
μίσω τὴν λέξιν—Ψευδολογία». Εὐγε, εὐσεβέστατε! Καὶ
ἐπαναλαμβάνει ὁ ἀνὴρ: «Ψεῦδος! Διότι ἐγὼ τότε μετὰ πολλῶν
βουλευτῶν συνώδευσα τὸν Ἑλ. Βενιζέλον. Παρέστην καθ' ὅλην
τὴν μακρὰν προσφώνησιν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς χωματολογίας ἐκ
μέρους τοῦ συγγραφέως εἰς τὸ Συνοδικὸν τῆς μονῆς Βατοπε-
δίου καὶ βεβαιῶ, ὅτι οὐδέποτε, οὐδέποτε ὁ Ἐλευθ. Βενιζέ-
λος εἶπεν, ὅτι «δὲν θέλω νὰ ἀποξενωθοῦν τὰ μετόχια». Θὰ ἀπο-
δείξω ἐνταῦθα, ὅτι αἱ βαρεῖαι αὗται φράσεις, ἡ «πραγματικὴ ψευ-
δολογία» καὶ τὸ «ψεῦδος» δὲν ἀρμόζουσιν εἰς ἐμέ, καὶ λυποῦμαι
πολύ, διότι πατὴρ τοῦ ἔθνους ἔπαθε τοιοῦτον ὀλίσθημα. «Κρεῖσσον
ἀπὸ ὕψους πεσεῖν, ἢ ἀπὸ γλώττης», ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι.

Λέγει, ὅτι ὁ λόγος μου πρὸς τὸν Βενιζέλον ἦτο «ἀνάπτυξις τῆς
χωματολογίας». Οὗτος ἐδημοσιεύθη ἀμέσως εἰς φυλλάδιον ὑπὸ τὸν
τίτλον: «Ὁ κ. Βενιζέλος ἐν Ἀθῶ. Ὁ ἐκφωνηθεὶς ἱστορικὸς λόγος καὶ
αἱ ἐπίσημοι δηλώσεις. Τὰ σχόλια τοῦ τύπου.» Θεσ)νίκη 1930. Προκα-
λῶ τὸν ἄνδρα νὰ μοὶ ὑποδείξῃ ποῦ ἐγὼ ἀναφέρω περὶ «χωματολο-
γίας» ἢ περὶ μετοχιῶν; Ὀνομάζει «χωματολογία» τὸν ὑπὲρ τῆς
ἐγγείου κτήσεως ἀγῶνα καὶ ἐλησμόνησε τὸν νόμον τοῦ Σόλωνος, ὅ-
στις εἰς τὸν ἀκτῆμονα δὲν ἀνεγνώριζε πολιτικὰ δικαιώματα, διότι ὁ
τοιοῦτος δὲν ἔχει πατρίδα, διότι αἶρει τὸ βαλάντιόν του καὶ φεύγει ὅ-
ποτε θέλει. Δὲν ἐδοξίμασε τὰ δεινὰ τῆς Κατοχῆς καὶ τὴν ἀξίαν ὅπου
ἔχει ἡ γῆ, ἡ μήτηρ γῆ, ἣν ἐθεοποίησαν οἱ ἀρχαῖοι, διότι πῆρε οὗτος
τὴν βαλίτσα καὶ ὤχετο ἀπιῶν, ἵνα φοιτήσῃ εἰς Ὁξφόρδην, διὰ νὰ μᾶς
σερβίρῃ τώρα τὴν ὄψιμον φιλολογίαν του. Ὁ λόγος μου ἐκεῖνος νο-
μίζω, ὅτι ἦτο ἀξίος τῆς ἡμέρας ἐκείνης διὰ τοῦτο καὶ εὐμενῶς ἐσχο-
λιάσθη ὑπὸ τε τοῦ ἡμεδαποῦ καὶ ἀλλοδαποῦ τύπου. Δι' ὃ καὶ αὐτὸς
ὁ Βενιζέλος ἐνθουσιασθεὶς ἠγέρθη εἰπὼν ἐπὶ λέξει: «Ὁ λόγος σας ἦ-
το ὠρῆτος καὶ ἐκεῖνος ποῦ ἐγράφη εἰς τὸ τραπεζί καὶ ἐκεῖνος ποῦ ἐ-
γράφη εἰς τὸ σαμάρι» καὶ ἀπῆντησε δεόντως. 1 «Ἡ κακοκαιρία, ἔ-
γραφεν ἀνταποκριτῆς τῆς «Πρωΐας», τὴν ὁποίαν ἀπηυχήθησαν ἀ-
σφαλῶς εἰς τὰς προσευχὰς των οἱ Λαυριῶται μοναχοί, χωρὶς νὰ
εἰσακουσθοῦν, τοὺς ἐστέρησε τῆς τιμῆς ποῦ ἐπερίμεναν, ἀλλὰ

1. Ἐνθ. ἀνωτ. σ. 24 ἑ. Εἶχεν ὀρισθῆ ὅτι, ὁ Βενιζέλος θὰ ἦρχετο εἰς
Λαύραν, δι' ὃ καὶ ἡ Διοσκουρίδης ἀνέθεσεν εἰς τὸν γράφοντα νὰ ἐκφωνήσῃ
τὸν λόγον. Ἀλλὰ δυστυχῶς ὁ καιρὸς ἀποτόμως μετεβλήθη καὶ τὰ κύματα
ὑψοῦντο εἰς τὴν βραχῶδη παραλίαν τῆς μονῆς. Μόλις εἶχον ἀρχίσει νὰ
συντάξω τὸν λόγον λαμβάνομεν τηλεφώνημα, ὅτι θὰ ἀπεβιβάζετο εἰς τὸ
Βατοπέδιον, 9—10 ὥρας μακρὰν τῆς Λαύρας, δι' ὃ καὶ ἐσυνεχίσθη ὁ λόγος
εἰς τὸ σαμάρι. ἕως φθάσωμεν μετὰ ἐπώδυνον πορείαν.

τὴν διεξεδίκησαν καὶ τὴν ἀνέλαβον ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ Βατοπεδίου... χάρις εἰς τὴν ρητορικότητα τοῦ προηγουμένου Εὐλογίου, ὁ ὁποῖος προσεφώνησε τὸν Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως, ὡσὰν νὰ τὸν ὑπεδέχετο εἰς τὴν Ἁγίαν Λαύραν. Ὁ λόγος οὗτος ἦτο ἴσως ὁ καλλίτερον διηνηθισμένος ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους βυζαντινοειδεῖς τῶν ἀγίων πατέρων» (καὶ λέγει ὅτι δὲν ἀπήντησεν εἰς αὐτούς)... Καὶ ὁ Πρωθυπουργὸς ἀπήντησεν εἰς αὐτὸν τὸν λόγον, ὅπως γνωρίζετε ἀπὸ τὰ τηλεγραφήματά μου» Ἀλλὰ τι ἐζητήσαμεν ἀπὸ αὐτόν, ἀφοῦ περὶ μετοχίων δὲν ἐγένετο λόγος; Μᾶς τὸ λέγει ὁ αὐτὸς ἀνταποκριτὴς Ν. Γιοκαρίνης: «Καὶ μὲ τόσην ἀνάμικτον εὐφράδειαν ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν πρωθυπουργὸν θετικὰ ἀνταλλάγματα: Νὰ ἀνασυσταθῇ ἡ Ἀθωνιάς Ἀκαδημία διὰ τὴν πνευματικὴν μόρφωσιν. Νὰ συσσωματωθῇ εἰς Σχολὴν Καλῶν Τεχνῶν ἡ ἐγκατεσπαρμένη διάθεσις καὶ ἐπίδοσις τῶν μοναχῶν εἰς τὴν ζωγραφικὴν καὶ τὴν ξυλογλυπτικὴν καὶ τὴν χειροτεχνίαν. Νὰ ἰδρυθῇ τυπογραφεῖον διὰ νὰ τυπῶνται αἱ μελέται τῶν χειρογράφων καὶ ἄλλα πολύτιμα» (αὐτ. σ. 8—11). Καὶ ὅλα ταῦτα ἀμερίστῳ συνδρομῇ τῆς Κυβερνήσεως συνετελέσθησαν, ἐμοῦ ἀναλαβόντος τὸ ἐπιπὸν ἔτος τὴν πρωτεπιστασίαν ἤτοι τὸ ἀξίωμα τοῦ Πρώτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ὡς πάντες γνωρίζουσιν. Τὶ λοιπὸν γράφει ὁ φιλολογῶν βουλευτὴς περὶ «χωματολογίας»; Φαίνεται ὅτι ἡ μνήμη τοῦ δὲν τὸν συντρέχει. Βεβαιότατα ἐγένετο λόγος καὶ πολὺς περὶ μετοχίων καὶ περὶ ἐνὸς ἄλλου ζητήματος, περὶ τῆς μὴ κατασκευῆς τῆς μελετωμένης δημοσίας ὁδοῦ αὐτοκινήτων ἀπὸ Ἱερισοῦ μέχρι Καρυῶν. Καὶ τότε ἀκούσας ἐκπληκτος ὁ Βενιζέλος ἀπήντησε: «Δόξα σοι ὁ Θεός, διότι εἶδον μίαν ἐπαρχίαν, ὅπου οἱ κάτοικοι δὲν θελοῦσιν ὁδοῦς!» Ἀλλ' αὐτὴ ἡ συζήτησις δὲν ἠδύνατο νὰ γείνη δημοσία εἰς τὸ Συνοδικὸν τοῦ Βατοπεδίου, ὡς ἐσφαλμένως γράφει, ὅπου εἶχον συγκεντρωθῆ περὶ τοὺς 500 ἐπισκέπτας, καὶ ὅπου πράγματι ἦτο καὶ ὁ ἐπικριτὴς μου παρῶν. Ἀλλ' οὐδεμιᾶς μετέσχε καὶ ἐκεῖ συζητήσεως, διότι ὁ Βενιζέλος εἶχε πάντοτε πλησίον τοῦ τὸν ἰδιαίτερόν του, τὸν μακ. Ἀχιλλέα Παπαδάτον βουλευτὴν Θράκης. Ὁ κ. Ἰασονίδης εἶχε ἀναλάβει ἐν Βατοπεδίῳ ἄλλα καθήκοντα, μεταξὺ δὲ αὐτῶν μετὰ τοῦ ἐπιτρόπου τῆς μονῆς Βατοπεδίου Ἀδριανοῦ ἐκανόνιζον τὰς θέσεις τῶν συνδαιτημόνων καὶ κατώρθωσαν μετὰ τοῦ ἀντιπολιτενομένου μου ἐκείνου Βατοπεδινοῦ (νὰ γείνη καὶ αὐτὸς ἕκτοτε ἀντιπολιτενομένου μου) καὶ δὲν μοὶ παρεχώρησαν θέσιν εἰς τὴν πρώτην τράπεζαν μετὰ τοῦ Βενιζέλου, ἀλλὰ μὲ ἀφήκαν νὰ καθίσω εἰς τὴν δευτέραν ἢ τρίτην τράπεζαν (ἀφοῦ ἐγερωθῶσιν οἱ πρῶτοι). Ἀλλὰ τὸ σχέδιόν των δὲν ἐπέτυχεν, τὸ ἀνέτρεψαν οἱ δημοσιογράφοι καὶ οὕτως συνέφαγον καὶ

ἐγὼ μετὰ τοῦ Βενιζέλου, διὰ νὰ γελάσω καὶ ἐγὼ μετὰ τῶν ἄλλων διὰ τὴν ἀστείαν πρόποσιν τοῦ Λαυριώτου ἀντιπροσώπου τῆς Ἱ. Κοινότητος Κρητὸς· διότι καθ' ὃν χρόνον μόλις συνεκρατούμεθα μετὸν Διοικητὴν τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ὅστις ὑψώσας τὸ ποτήριον εἶπε τὸ περίφημον: «Προπίνω εἰς ὑγείαν τοῦ ποτηρίου!» Ἀναστὰς ἐκεῖνος εἶπε εἰς γνησίαν κρητικὴν μαντινάδα: «Καὶ πάλιν, κ. Πρόεδρε, χίλια κάλως ὠρίσατε, χίλια τσέ δυὸ χιλιάδες, μὲ ἄνθη μὲ τὰ λούλουδα τσέ μὲ ταῖς πρασινάδες» 1.—ἦτο ὁ ἐπίλογος τῆς προσφωνήσεως ἐπὶ τῆς προκυμαίας.— Μετὰ τὸ γεῦμα ἀπεσύρετο σύμπασα ἡ Ἱ. Κοινοῦτος εἰς μυστικὴν συνεδρίαν μετὰ τοῦ Βενιζέλου μόνου. Καὶ ἡ συνεδρία ἐγένετο μακρὰν τοῦ Συνοδικοῦ, εἰς τὸ λεγόμενον «ἀρχοντάρικιον» ὅπου δὲν συμμετέσχε ὁ κ. Ἰασονίδης· αὐτὸς τότε ἐξετέλει ἄλλα καθήκοντα, εἶχε ἀναλάβει τὸ ἔργον τῆς διανομῆς τῆς μοναστηριακῆς «εὐλογίας», ἦτοι τῶν δώρων εἰς τοὺς συνοδεύοντας τὸν πρωθυπουργὸν βουλευτὰς καὶ τοὺς δημοσιογράφους καὶ γραμματεῖς. Ἐπικαλούμαι τὴν μάρτυριαν τοῦ ἐπιζῶντος ἀξιοτίμου βουλευτοῦ Ἐβρου κ. Μανουηλίδη.

Ἦσαν πολὺτιμα βυζαντινὰ καλλιτεχνήματα πάσης φύσεως καὶ τέχνης, ἅτινα εἶχον ἐγκαίρως παραγγεληθῆ εἰς τὰς Ἀκαδημίας τῆς Ρωσσίας καὶ τὰ ἐργαστάσια τῶν Παρισίων διὰ τὴν ὑποδοχὴν τοῦ ἀειμνήστου βασιλέως Κωνσταντίνου, ὅπως καὶ ὅλα τὰ ἐπιτραπέζια σκεύη, ἅπερ ἔφεραν τὸ βασιλ. ἔμβλημα καὶ ὁ βυζαντινὸς τύπος ὁ ἐπιστρωθεὶς ἀπὸ τῆς προκυμαίας μέχρι τοῦ ναοῦ 200—300 μέτρων.

Ἐπομένως ἐφ' ὅσον δὲν ἦτο παρὼν πῶς τολμᾷ καὶ ἀμφισβητεῖ τὰ λεγόμενα καὶ μὲ ὑβρίζει; Τὸ ἀναφερόμενον βιβλιάριον ἐδημοσιεύθη δαπάναις τοῦ Ἱεροῦ τόπου ἀμέσως, μόλις ἔφυγεν ὁ Βενιζέλος καὶ ἀνέλαβον ἐγὼ τὴν ἀρχὴν.

Πῶς ἦτο λοιπὸν δυνατόν ὁ ὑπογραφόμενος ἐκεῖ «Πρωτεπιστάτης τοῦ Ἁγίου Ὄρους» νὰ ψεύδωμαι, γράφων εἰς τὸν Πρόλογόν τὰ ἐξῆς: «Ἦτο ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη νὰ ἐπικοινωνήσῃ ὁ Ἱερός ἡμῶν τόπος μετὰ τοῦ κ. Βενιζέλου, ὅστις νῦν διέπει τὰς τύχας τοῦ ἔθνους, καὶ εὐτυχῶς μετὰ τῆς ἑλλην. Κυβερνήσεως, διότι συνώδευον αὐτὸν τὸ ἡμισυ τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, ὁ ἀντιπρόεδρος τῆς Βουλῆς, γραμματεῖς ὑπουργείων, βουλευταὶ καὶ δεκάς δημοσιογράφων ὡς καὶ ἄλλων ἐπισημοτήτων (καὶ ξένων, ἐν οἷς καὶ ὁ Μόργεντάου). Τὸ Ἁγιον Ὄρος ἀπὸ τῆς ἑλλην. κατοχῆς διέρχεται περίοδον μεταβατικὴν καὶ ἀνασυντάξεως, ἥτις ἐξεδηλώθη διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου....

1. Ἦτο ἄναιξικ, ὁ Ἁγιὸς Γεώργιος, ἡ ἔποχὴ θεκίνη.

Ἐντεῦθεν ἐδημιουργήθησαν ζητήματα οὐ μόνον ἐσωτερικῆς, ἀλλὰ καὶ ἐξωτερικῆς φύσεως. Ἐξ ἄλλου ἐν ταῖς σπουδαιότεραις διατάξεσιν ὁ Χάρτης μένει ἀνεφάρμοστος, οὐπὼ λυθέντος τοῦ οἰκονομικοῦ ζητήματος. Τὸ σπουδαιότερον ἀπὸ ἐπταετίας ἀρξάμενον μένει εἰσέτι ἄλυτον τὸ Μετοχιακὸν ζήτημα (ἐπαναλαμβάνω, ταῦτα δὲν εἶναι μέρος τοῦ λόγου, ὃν ἐξεφώνησα πρὸς τὸν Βενιζέλον, ἀλλ' ἐγράφησαν μετὰ ἓνα μῆνα καὶ πλέον, ὅτε ἐπρόκειτο νὰ ἐκδοθῆ), ὅπερ στοιχίζει αὐτὴν τὴν ὑπόστασιν τοῦ Ἁγίου Ὄρους, διότι ἀπαλλοτριωθέντων τῶν μετοχίων διὰ τῆς ρευστοποιήσεως τῆς περιουσίας τῶν Μονῶν, φαινομενικῶς ἢ καὶ προσκαίρως ἐξασφαλίζονται αὐταί, κατ' οὐσίαν ὅμως τὸ τοιοῦτον θὰ ἐσήμαινε τὴν διάλυσιν αὐτῶν, καὶ διὰ τοῦτο ἀνθιστάμεθα πρωτοστατούσης τῆς ἱερᾶς Μετανοίας μου κατὰ τῆς τοιαύτης λύσεως (πολλοὶ μοναὶ ἐν τῷ μετὰξὺ εἶχον παλινωδήσει καὶ ἐπέμενον εἰς τὴν τεθεῖσαν ὑπ' ἐμοῦ βάσιν).¹ Εὐτυχῶς ἡ προσωπικὴ ἐπέμβασις τοῦ Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως μᾶς ἀπαλλάσσει, ὡς φαίνεται, τοῦ κινδύνου τῆς ἀπαλλοτριώσεως τῶν μετοχίων τιθεμένων εἰς διηνεκῆ μίσθωσιν χάριν τῶν προσφύγων εἰς περίοδον 99 ἐτῶν». (αὐτ. σ. 5—6).

Λοιπὸν ἰδοῦ ἡ ἀλήθεια τῶν γραφομένων μοι ἐν τῷ «Πρ. Κόσμῳ» ἐπιβεβαιουμένη καὶ ἐκ τῶν ἐπισήμων ἀνακοινώσεων τοῦ Πρωτεπίστατου τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Ἐννοεῖται ὅτι ταῦτα μόνον ἦσαν ἀνακοινώσιμα (ἄπερ οὐδεὶς τὰ διέψευσε τότε, οὔτε ἡ Ἱερὰ Κοινότης οὔτε καὶ ἡ Κυβέρνησις· τὸ βιβλιάριον ἐκυκλοφόρησε εὐρύτατα). Ἐγὼ τώρα ἐκ τῶν ἀπορρήτων ἀνεκοίνωσα καὶ τι πλέον δηλ. καὶ τὸν λόγον, δι' ὃν δὲν ἤθελεν ὁ Βενιζέλος τὴν ἀπαλλοτριώσιν, καὶ τὸν ὅποιον ὡς ἐγκλημα καθοσιώσεως ἐπαναλαμβάνει ὁ δεινὸς κατήγορος : «Δὲν θέλω νὰ ἀποξενωθοῦν τὰ μετόχια, διότι δὲν γνωρίζομεν εἰς ποῖον θὰ ἀνήκει ἡ Μακεδονία εἰς τὸ μέλλον». Δὲν ἠθέλησα νὰ τὸ δημοσιεύσω τότε, καίτοι, ἐπὶ μάρτυρι τὸν Κύριον, μετεδόθη ἀμέσως εἰς τὰς μονὰς καὶ διεδόθη εἰς ὅλον τὸ Ἅγιον Ὄρος. Ἦδη ἐξεταστὸν ἠδύνατο νὰ εἴπη τοιοῦτόν τι πολιτικὸς ἀνὴρ ἕλλην ὡς ὁ Βενιζέλος; Εἶχε διδόμενα νὰ φοβῆται περὶ τῶν κινδύνων τῆς Μακεδονίας; Δὲν ἐπιθυμῶν ἀνατρέξω εἰς τὸ ἀπώτερον παρελθόν, ὑπενθυμίζω μόνον τὸ 1912, ὅτε ἀπὸ τρίχα ἐσώθη ἡ Θεσσαλονίκη ἀπὸ τῆς βουλγαρικῆς βουλιμί-

1. Τὸ Ἅγιον Ὄρος οὐδέποτε ἀπεδέξατο ἀδιαμαρτυρητῶς ἀπαλλοτριώσιν, ἣτις ἤρχισεν νὰ κυκλοφορῆ ἀπὸ τοῦ 1913 κ. ἔ. τέως οὐσα λέξις ἐκεῖ ἄγνωστος καὶ τότε κατεκεραυνώθησαν, ὅσοι τὴν διανοήθησαν (βλ. Διαμαρτυρίας σθεναρᾶς τοῦ τε Ἁγ. Ὄρους καὶ τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου ἐν Ἐκκλ. Ἀληθείᾳ ΛΑ', 1918, σ. 382 ἐν. 390).

ας. Ἦμην ὄπλαρχηγὸς τοῦ σώματος τῶν Ἀγιορειτῶν καὶ ἀσθμαίνοντες κατωρθώσαμεν διανύσαντες νήστεις μαραθώνειον δρόμον διὰ νὰ προλάβωμεν νὰ εἰσέλθωμεν πρῶτοι εἰς τὴν πόλιν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου (ἐπικαλοῦμαι τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἁγίου Θεσσαλονίκης κ. Γενναδίου, ὅστις μὲ ἐξένισε εἰς τὴν ἱερὰν μητρόπολιν), ὅτε εἰσήρχετο ὁ στρατὸς μας ἢ ἐπιμέληται ἦτο εἰς τὰ Στενὰ τῆς Πέτρας!

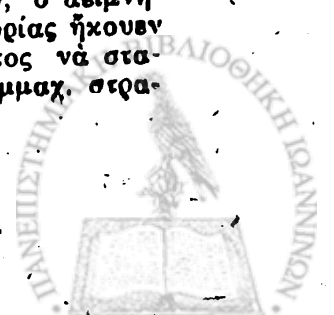
Διὰ νὰ σώσωμεν ἔπειτα τὴν Μακεδονίαν ἐκάμαμεν τὸν δεῦτερον πόλεμον.

Ὅλοι γνωρίζομεν διατι ὁ μάρτυς Κωνσταντῖνος ἠρνεῖτο νὰ ἐξέλθῃ τῆς οὐδετερότητος κατὰ τὸν Εὐρ. πόλεμον, διότι σὺ μόνον οὐδὲν σχεδὸν μᾶς ἔδιδον—μᾶς ὑπέσχοντο μόνον τὴν Σμύρνην μετὰ τῆς περιοχῆς καὶ αὐτὴν οὐχὶ ἐπισήμως— ἀλλὰ καὶ μᾶς ἠνάγκαζον νὰ παραδώσωμεν τὴν Ἀνατολ. Μακεδονίαν καὶ Θράκην μετὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς τοὺς Βουλγάρους καὶ Ρώσους ἀμέσως.

Ταῦτα πολλάκις τότε ἐγράψαν, ἀλλὰ διημισηθητοῦντο ὑπὸ τοῦ ἀντιθέτου κόμματος. Ἦδη δυνάμεθα νὰ ἐπαναλαμβάνωμεν αὐτὰ μετὰ κύρους, διότι ἐδημοσιεύθησαν τὰ κρυπτογραφικὰ τηλεγραφήματα 1915—1918 τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ρωσσίας, ἀναφερόμενα εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ μετεφράσθησαν ἑλληνιστὶ ἐκ τοῦ Ρωσικοῦ ὑπὸ Λουκά Καστανάκη ἐν τῇ «Φωνῇ τοῦ Λαοῦ» (τόμ. Γ', 1933, σ. 41 ἔ.). Ὅπως ὁ ἀείμνηστος βασιλεὺς Γεώργιος προεῖδεν τὴν νίκην τῶν Συμμάχων κατὰ τὸν μήπω περατωθέντα δι' ἡμᾶς παγκόσμιον πόλεμον, οὕτω καὶ ὁ μεγαλεπήβολος Βενιζέλος κατὰ τὸν Εὐρωπαϊκόν, καὶ ἔσπευδε μὲ ταχύτητα δρομέως νὰ προλάβῃ τοὺς Σλαῦους, ἵνα μὴ ἀπολειφθῇ ἡ Ἑλλάς, ὅπως καὶ κατὰ τὸν Βαλκ. πόλεμον, ὅτε ἠναγκάσθη ἀνευ ὄρων νὰ λάβῃ μέρος τὴν τελευταίαν στιγμὴν. Ὁ Δεμίντωφ, Ρώσος πρεσβευτὴς ἐν Ἀθήναις, τηλεγραφεῖ τὸ ἑξῆς ἀξιωμαίωτον: «Ὁ κ Βενιζέλος κατὰ τὴν γνώμην τοῦ ὑπουργοῦ (τῶν Ἐξωτερικῶν), πολὺ ἔσπευδεν ὡς πρὸς τὴν ἐξοδὸν μὴ ἔχων ἀκριβεῖς διαβεβιωσεις καὶ ἐξωτερικὰς ἐγγυήσεις διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς χώρας οὔτε καὶ σταθερὰς ὑποσχέσεις ἀνταλλαγμάτων» 1. (αὐτ. σ. 43),

1. Ἐνταῦθα ὁ ὑπουργὸς ἔφερε πολλὰς ἀντιρρήσεις διὰ τὴν εἰς τὴν Ρωσίαν παραχώρησιν τῆς Κων)πόλεως μετὰ τῆς Θράκης (τὸ συμφωνοῦν τοῦτο εἶναι γνωστὸν ἐκ τῶν ἐφημερίδων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης). «Ἐπέστησε τὴν προσοχὴν μου, λέγει ὁ Δεμίντωφ, εἰς τὰ πολλὰ τοῦ ἑλλην. πληθυσμοῦ Κ)πόλεως... δικαιώματά των... πρὸς αὐτοδιάθεσιν. Ἠθέλησε νὰ πληροφωρηθῇ ἐπὶ τέλους ἀπὸ ἐμέ, ἐὰν θὰ ἐπιτραπῇ εἰς τὰ ἑλλην. στρατεύματα.. νὰ ἐπέλθουν εἰς τὴν Κ)πολιν μαζὺ μὲ τοὺς συμμάχους». (ἠρονήθη καὶ τοῦτο ἀκόμη) αὐτ. σ. 44.

Ἐπὶ τῆς ἐξοδῆς τῶν Ἐξωτερικῶν ἦτο ὁ συμπατριώτης μου, ὁ ἀείμνηστος Χ. Ζωγράφος, ἐπὶ κυβερνήσεως Γούναρη, ὅστις μετὰ δυσφορίας ἤκουεν ὅτι, ὡς πρὸς τὴν εἰσοδὸν τοῦ στρατοῦ εἰς Κων)λιν, ἔπρεπε οὗτος νὰ σταματήσῃ 50 μίλια μακρὰν, ἵνα μὴ ταράξῃ τοὺς κύκλους τοῦ συμμαχ. στρατοῦ (βλ. Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλ. Ζ', σ. 595β).

ἐνῶ οἱ Βούλγαροι, καίτοι ἐλάμβανον, ὅτι δὲν ἀνέμενον ποτε, δὲν ἀπεφάσιζον, διότι ἤθελον πλείονα κατὰ τηλεγράφημα τοῦ ἐν Ρώμῃ πρεσβευτοῦ Γκιρς ἀπὸ 6/19 Ἰουνίου 1915: «Ἡ βουλγαρική ἀπάντησις προκάλεσεν εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι οἱ Βούλγαροι ἐπιθυμοῦν νὰ παρατείνουν τὰς διαπραγματεύσεις. Ἐν τούτοις τὸ ὑπουργεῖον εἶναι ἀπολύτως εὐμενὲς ὡς πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Γάλλου ἐπιτετραμμένου ἐπιδοθεῖσαν χθὲς νέκν πρότασιν τῶν συμμάχων δυνάμει τῆς ἐποίας παραχωροῦνται εἰς τὴν Βουλγαρίαν τὰ Μακεδονικὰ σύνορα τοῦ 1912 καὶ ἡ Καβάλλα μετὰ τὴν Δράμην καὶ τὰς Σέρρας. Ὁ Σονίνο ἔκκαμε μόνον τὴν παρατήρησιν, ὅτι καλὸν θὰ ἦτο νὰ ὀρισθῇ ἡ προθεσμία τῆς βουλγαρικῆς ἐξόδου εἰς τὸν πόλεμον πρὸς ἀποφυγὴν νέων καθυστερήσεων». 1. (σ. 45) Φρονῶ, ὅτι ταῦτα ἔχων ὁ Βενιζέλος ὑπ' ὄψιν ἔλεγε «δὲν γνωρίζομεν εἰς ποῖον θὰ ἀνήκῃ εἰς τὸ μέλλον ἡ Μακεδονία». Οἱ δὲ παρόντες κίνδυνοι καὶ ὁ σκληρὸς ἀγὼν διὰ τὴν περιμάχητον ἐκείνην χώραν, ἣτις διὰ ποταμῶν αἱμάτων ἔχει κατακτηθῆ, τοῦ δίδουν πληρέστατα δίκαιον διὰ τὴν διορατικότητα, ὅπως καὶ εἰς τὸν γράφοντα πρόειδόντα τὸν κίνδυνον αὐτὸν καὶ μετὰ τὸ τουρκ. σύνταγμα τοῦ 1908, καὶ ὄργανώσαντα νέα σώματα πρὸς συνέχισιν τοῦ ἀγῶνος ὃν ἐσταμάτησεν ἡ τότε ἑλλ. κυβέρνησις.

Νομίζω ὅτι ἀρκοῦσι ταῦτα πρὸς ἐπικύρωσιν τῶν γραφομένων μου, καὶ διὰ νὰ πεισθῇ ὁ κ. Ἰασονίδης, ὅτι γράφω ἱστορίαν καὶ οὐχὶ μυθολογίαν.

Ψυχικὸν 22 Δεκ. 1947.

† Ὁ Κορυθαῖς ΕΥΛΟΓΙΟΣ ΚΟΥΡΙΛΑΣ,
Καθηγητὴς Πανεπιστημίου

1. Αἱ πρὸς τὴν Βουλγαρίαν παραχωρήσεις ἐπιβεβαιοῦνται καὶ ὑπὸ τῆς «Λευκῆς Βίβλου». (Ἰ. Υπουργ. Ἐξωτ. Διπλωματικὰ ἔγγραφα 1913—1917, Ἀθήναι 1917, σ. 14—19) καὶ συγκεκριμένως ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Βενιζέλου, ὁστις ἐδικαιολογεῖ ὡς ἐξῆς τὴν ὑποχώρησιν «*Ἐβλεπα λοιπὸν ὅτι ἀσχετὸς πρὸς πάντα κίνδυνον ἄμεσον κατὰ τοῦ ἔργου, τὸ ὅποῖον ἐπετύχομεν ἐκ τῶν δύο πολέμων... εἴχομεν ὑπ' ὄψει, ὅτι τὸ πέρασ τοῦ Εὐρώπ, πολέμου θὰ ἐσημείου μίαν αὔξησιν τοῦ κυριωτάτου ἀνταπαιτητοῦ ἡμῶν εἰς τὴν Βαλκ. Χερσόνησον, τῆς Βουλγαρίας. Δὲν θὰ ἀπέστειρον βεβχίως αὔξησιν τινὰ εὐλογον... (Ἀγορεύσεις Ἐλευθ. Βενιζέλου, Ρέπουλη κ. λ. ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ ζητήματος, ... Ἀθήναι 1917, σ. 95—96). Ἡ «εὐλογος αὔξησις» ἡ κριθεῖσα ὑπὸ τῶν Συμμάχων νὰ δοθῇ εἰς τὴν Βουλγαρίαν διὰ τρίτην φορὰν τὴν 7 Δεκεμβρ. 1914 ὡς ἀντιστάθισμα διὰ τὴν οὐδετερότητα αὐτῆς ἦτο ἐν Ὁράκη μὲν ἡ γραμμὴ Αἴνου—Μηδείας, ἐν δὲ τῇ Μακεδονίᾳ σεβραὶ ἐδαφικαὶ ἀξιώσεις, δηλ. ἡ γραμμὴ Ἀξίου» (Σ. Γυαλιστρά ἀντιστρατήγου. Ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ οἱ Βαλκανικοὶ γείτονές του.. Ἀθήναι 1945, σ. 74).*

Συνεχίζομεν τὰ περὶ Νικηφόρου τοῦ Φωκῆ περὶ μοναχῶν λεγόμενα, καὶ καταχωροῦμεν ἐνταῦθα περικοπὰς τινὰς ἐκ τῶν τοῦ Εὐσταθίου Θεσσαλονίκης «Ἐπίσκεψις βίου μοναχικοῦ», ἵν' ἀποδείξωμεν, ὅτι τὰ ἐπὶ Φωκῆ τρωτὰ τῶν μοναχῶν εἶχον ὑπερβάλλει πᾶν ὄριον. Οὕτως ἐν Ὁπούσκουλα σ. 219, 76 γράφει :

«Ἐγὼ δὲ ἤκω φράσω, οἷα τεχνάζονται ὕστερον οἱ τοῦ καθ' ἡμᾶς βίου ἅγιοι μοναχοί, οἱ πολύβιοι, ἄβιοι, οἱ τῇ κατ' ἀρχὴν μὲν προθέσει οὐρανοβάμονες, τῇ δὲ τοῦ σκοποῦ πράξει γεωχαρεῖς, οἱ μικρὸν τι μονάσαντες, εἶτα οὐ μόνον δικάζονται.... ἀλλὰ τρόποις ἄλλοις οὐκ ἂν ἐπαινουμένοις εἰς πολλαπλάσιον ὀδυσσμός αὐτοῖς ἐπεκτείνεται...

Οἱ δὲ ἐπαναστραφέντες ἄνωθεν κάτω... τὰ τοῦ προτέρου βίου αὔξουσι καὶ πληθύνουσι, φιλονεικοῦντες καὶ ὑπερβῆναι καὶ τοὺς ἀληθεῖς βιωτικούς ταῖς κτήσεις, καὶ τὸν πρότερον συρφετὸν τῆς κόσμῳ ἀναστροφῆς ἀπελέγξει, τὸ μηδὲν ὄντα πρὸς γε τὸν ὕστερον... Οὐ γὰρ ἀφιδᾶσιν ἀπραγμάτευτα ἐπιρρέειν ἐκεῖνα πρὸς Θεοῦ... ἐλεημοσύνης λόγῳ καὶ λοιπῆς διακρίσεως, ἀλλὰ καὶ πραγματεύονται τὸ τοιοῦτον πάθος καὶ ἀρπάζουσι καὶ τὰ οὕτω περιελθόντα ἐναποτίθενται ἐν τῷ καὶ ἀποθήκας ἀνευρύειν... σ. 220 (λέγει, ἐνῶ πρὶν ἦσαν ἰσχυροί, ἀκάθαρτοι, ρακένδυτοι, ἀφανεῖς 27). Ἐπεὶ δὲ φυγόντες τὸν κόσμον ἰδίασαν, καὶ τῷ Θεῷ παραστατεῖν ἐκύρωσαν, ἐξέλαμψαν κοσμιώτερον καὶ τὸν τε ρύπον ἐξεκαλέσαντο, πυέλοις θερμῶν ὑδάτων συχνὰ ἐμβαψάμενοι καὶ ἱματισμοῖς δὲ ἐνέπρεψαν ψευδομένοις τὸν μοναχ, τρίβωνα καὶ τὰς κοιλίας ἐξώγκωσαν, ὡς μηκέτι μηδὲ ἔχειν φέρειν τὸ οἰκεῖον βάρος, ἀλλὰ καὶ ἡμιόνους ἀδροῖς ἀποτιθέναι αὐτό. (κατωτ. κατηγορεῖ αὐτῶν ὡς φιλοχρημάτων) σ. 222, 75.

Καὶ οὕτω μὲν, ὧ ἡμέτεροι μεγάλοι ἐν τοῖς ὧδε μοναχοί, οὐ καθ' ἑαυτοὺς μέντοι ἄλλως μεγάλοι, ἀλλὰ διὰ τὴν τοῦ εὐαγγελικοῦ μεγάλου περίθεσιν σχήματος, ὅμοιον δ' εἶναι διὰ τὸ προφαινόμενον, περιουσιαστέον καὶ ὑμᾶς ὑπερθεν ἴσως μέτρου σ. 223, 24. Οἷς προσενθυμητέον καὶ τοὺς ἐξ ἱεροσυλίας καὶ κλεπτικῆς τὴν μὲν πόλιν ταύτην ἀπεισμένους ὡς δύσεργον, ἄραντας δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς ὄρος τοῦτο καὶ ἐκεῖνο καὶ ἄλλο τὰ περὶ ἡμᾶς, ἐνθα πάλαι μὲν ἐνέλαμπεν ἡ ἀρετὴ καὶ τὸ ἐκεῖθεν τίμιον, νῦν δὲ τὰ ἔμπαλιν... καὶ τὴν ἐκεῖθεν βοήθειαν πραγματευσαμένους... καὶ νῦν πεπλησμένους τὰς χεῖρας, ὧν οὔτε ἐχρῆν, οὔτε πρέπει... 33. Συχνότερον γὰρ βλέπει τούτους ἢ ἀγορά, ἢ περὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἄθροισμα οἱ καὶ θάττον ἂν ἀπο-

λέξωνται μονάζειν, ἤπερ ἀγοράζειν σ. 229, 18. Καὶ ἔχομεν σήμερον ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς καὶ τοιοῦτόν τι φύλον, οἱ τοῦ κουρεύσασθαι ἀπώναντο τὸ ἐμπορεύεσθαι, καὶ ἀδεῶς αὐτὸ πλημμελεῖν. Ἀμπέλους τε οὖν φυτεύουσι καὶ κήπους τημελοῦσι καὶ ζωογονοῦσι πάντοιας ἄλλας, ἀφιέντες τὰ τοῦ Θεοῦ ζῶα, οἱ ἄλλως φιλόζωοι ἐξαλογίζεσθαι· καὶ πάντα ποιοῦσι, δι' ὧν φιλοτιμῆσονται τοῦ κόσμου εἶναι· καὶ οὐχ' ἀπλῶς, ἀλλὰ ἄρχοντες. . . 41. Ὅτε ὁ λεπτός, καί, ὡς ἂν εἴποι τις, ὑπέρινος τῇ ἰσχνότητι, τὸν μονήρη βίον ὑπείσελθὼν λιπαίνεται, παχύνεται, πλατύνεται, εἰς ὅσον οὐδὲ τὰ λακκιζόμενα τῶν θρεμμάτων . . . πῶς καὶ συστήσει, μοναχὸν ἑαυτὸν εἶναι, καὶ οὐ παχὺν βοῦν ἢ μοσχίον;

Δοιμέως ἐπιτίθεται κατὰ τῆς παρορησίας καὶ τῆς ἐν τῇ πόλει ἀναστροφῆς τῶν μοναχῶν κερ. 111 σ. 240 καὶ ἐ. Ἐπίσης ἀναφέρει ὅτι ἕκαστος ἔτρεφε ζῶα, ποίμνια, ἀγέλαδας, παιδίσκας, παῖδας γεωργικούς: «Ταῦτά τε οὖν ὁ οὕτως εἰς ἁμαρτίαν ἐκδεδομένος πλημμελεῖ, καὶ τὰ λοιπὰ δὲ καθ' εἰσὸν ἄλλα, ὑπόσοις ὁ κοσμικὸς ἴδεται ἄνθρωπος, καὶ τοκογλυφεῖν ὁ ἐλεινὸς κοινοβιακὸς καὶ παντοίως μεθοδοούμενος εἰς περιουσιασμόν» ἐνθ. ἀνωτ. σ. 243, 75. Ὡστε τὰ κακὰ τοῦ μοναχίου, ἄπερ πρὸ ἑκατονταετίας ἀπηρίθμησεν ὁ Φωκᾶς εἶχον πλεονᾶσει.

«Πόρρω ἀπέχομεν, λέγει ὁ εὐσεβῆς αὐτοκράτωρ, ἀπὸ τοῦ νὰ σκεφθῶμεν νὰ ἐμποδίσωμεν τοὺς εὐσεβεῖς νὰ δωρήσωνται τὰ κτήματά των εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλὰ πρέπει καλῶς νὰ νοηθῇ ὅτι ἀντὶ νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς τὴν ἴδρυσιν νέων μοναστηρίων, ἐξ ἀπλῆς ματαιοδοξίας θὰ χρησιμοποιοῦσι τὰ χρήματα ταῦτα εἰς τὴν ἀνοικοδόμησιν τῶν πολυαρίθμων ἐκείνων μοναστηρίων, ἅτινα καταρρέουσιν εἰς ἐρείπια καὶ ἅτινα τελείως ἐπαρκοῦσι εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς θρησκείας. Διότι ἂν ἀντὶ τούτων παράσχωμεν εἰς τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος ἰδρύματα αὐτοὺς ἐκείνους τοὺς ἀγροὺς καὶ τοὺς τόπους, οὓς ἔχομεν, ἐπειδὴ ὁ νόμος ἐμποδίζει τὴν ἐκποίησιν τῶν κτημάτων τῶν ἀνηκόντων εἰς εὐαγῆ καταστήματα καὶ ἐκκλησίας, κατ' οὐδὲν θέλομεν ὠφελῆσει τὰ ἰδρύματα ἐκεῖνα, ἀφήνοντες ἀθεράπευτα τὰ κακῶς ἔχοντα δι' ἔλλειψιν χρημάτων καὶ ἐργατῶν». Τὰ τελευταῖα ἐπὶ λέξει: «Ὡστε ἀπὸ τοῦ νῦν μηδενὶ ἐξέστω, μὴ ἀγροὺς, μὴ τόπους μοναστηρίοις ἢ γηροκομείοις ἢ ξενώσιν ὀπωσοῦν παραπέμπειν, ἀλλ' οὐδὲ μητροπόλεσιν ἢ ἐπισκοπείοις. Οὐδὲν γὰρ οὐδὲν ἐκείνοις λυσιτελεῖ. Εἰ δέ τινα τῶν φθασάντων εὐαγῶν οἰκῶν ἢ μοναστηρίων τοιαύτης φαύλης ἔτυχον χειρὸς καὶ προνοίας, ὡς ἔρημα τόπων καταλελειφθῆναι, τούτοις γνώμη καὶ δοκιμασίᾳ ἢ τῶν ἀρκούντων κτήσις οὐ κωλυθήσεται». Κύριος σκοπὸς αὐτοῦ ἦν ν' ἀπομακρύνῃ τοὺς μοναχοὺς

τῶν πόλεων, ὅπου ὁ βίος αὐτῶν δὲν συνεβιβάζετο πρὸς τὸ ἰδεῶδες τῆς περι αὐτῶν διδασκαλίας τοῦ Μ. Βασιλείου καὶ τῶν ἄλλων ἀσκητικῶν πατέρων, καὶ νὰ ἀπελαφρώσῃ αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ βάρους τῆς πολυκτημοσύνης· διότι ἡ πλεονεξία καὶ παρ' αὐτοῖς εἶχε καταντήσῃ ἀνάτος πληγῇ. Δὲν ἀπηγόρευε λοιπὸν τὴν ἴδρυσιν νέων μονῶν, ἀλλ' οὐχὶ ἐν ταῖς πόλεσι διὸ ἐπάγεται. «Κελλία δὲ καὶ τὰς καλουμένας Λαύρας (=πολυαριθμούς μονὰς) ἐν ἐρήμοις οἰκοδομεῖν, μὴ πρὸς κτήσεις καὶ ἀγρούς ἐτέρους ἐκτεινομένας, ἀλλὰ τῇ περιοχῇ μόνη τῇ ἰδίᾳ ὀριζομένας, τοσοῦτω τοὺς βουλομένους οὐκ εἵργομεν, ὅσον καὶ δι' ἐκείνους μᾶλλον τὸ πρᾶγμα τίθεμεν» (Ζαχ. φὸν Λίνγκεντχαλ III, σ. 296). Ὁ Παπαρηγόπουλος ἐξαίρει τὰ μέτρα ταῦτα ὡς τὰ πλέον συνετὰ καὶ μετρούπαθῃ ὡς πρὸς τὰ μοναστ. κτήματα, ἀπερ «ἐνεκροῦντο μὴ καλλιεργούμενα, ὅπως ὅτε ἀνήκον εἰς ἰδίους κυρίους, ἢ ἂν ἐκαλλιεργοῦντο ὅπως ἴθιεν αἱ ἐξ αὐτῶν πρόσοδοι κατεδαπανῶντο ὑπὲρ τῆς ἀργίας καὶ τῆς ἀκολασίας» (τόμ. Δ 1, σ. 147· τὸ δεύτερον εἶναι ὑπερβολὴ ἀστάθμητος). Ὅτι ὁ Νικηφόρος μόνον ἐξ ἀγαθῶν προθέσεων ἤγετο εἰς τὰς ἀνωτέρω διατάξεις μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ πολυύμνητος κτήτωρ τῆς ἐν Ἀθῶν Μεγίστης Λαύρας, ἣν οὐ μόνον μεγαλοπρεπεστάτην ἀνήγειρεν, ἀλλὰ καὶ διὰ πλουσίων καὶ τιμαλφεστάτων ἐπροίκισεν ἀφιερωμάτων καὶ διὰ εὐπροσόδων μετοχίων (ὅπως ἦσαν τὰ ἐν Λήμνῳ, Ἀγίῳ Εὐστρατίῳ καὶ Θεσσαλονίκῃ). Τὰ σωζόμενα ἐν τῇ Μονῇ χρυσόβουλλα διασαλπίζουσι τὴν βαθεῖαν πίστιν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ εὐλάβειαν πρὸς τὸν μοναχικὸν βίον τοῦ μεγάλου βασιλέως καὶ τὴν πρόνοιαν αὐτοῦ πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν μετοχίων, ἃ ὀνομάζει ἀπαροεγγεῖρητα, ἀδιάσειστα ἀναθήματα καὶ ἴδια κτήματά τε καὶ ἀφιερώματα. «Ἐπικυροῖ γὰρ καὶ ἐπισφραγίζει καὶ ἐπιβεβαιοῖ τὸ ἡμέτερον κράτος οὕτως ἔχειν ἀδικοσεῖτως, ἀμετατρέπτως καὶ ἀναλλοιώτως ἕως τὰ τῆδε ψυχῆς καὶ καύσων περιπολοῦσιν. Ἔτι δὲ τὰ ἐν τοῖς προλαβοῦσι δύο σεπτοῖς χρυσοβούλλοις τῆς ἡμετέρας εὐσεβοῦς βασιλεῖας· καὶ ἐν ἐκείνοις γὰρ ἐνετειλάμεθα περὶ πάντων τῶν κτημάτων τῆς ρηθείσης εὐαγοῦς Λαύρας ἡμῶν κινήτων τε καὶ ἀκινήτων. Οὕτω κἀνταῦθα, ἵνα οὕτως ἔχωσιν ἐπιτάττομεν . . . Οὐδὲν γὰρ τῷ κράτει ἡμῶν δι' ἐπιμελείας ὡς ἢ εἰς τὰ πρόσω αὐξήσεις, ἐπίδοσις τε καὶ πρὸς τὰ πνευματικὰ προκοπὴ τῆς ρηθείσης εὐαγοῦς ἡμῶν καὶ ἀγίας Λαύρας. Ἔτι μηδενὶ ἐξείναι ποιείσθαι τῶν ἀπάντων τὴν ἀκρισίαν ἢ ἀνάκρισιν ταύτης, εἰ μὴ μόνῳ τῷ εὐσεβεῖ ἡμῶν κράτει . . .» (ἔτους 963).

Ἄλλ' ἦτο ἐπόμενον ὅτι οἱ μοναχοί, ἰδίως οἱ τῆς Κ)πόλεως, θὰ ἐξεγερόντο ἐναντίον του καὶ πρὸς τοῦτο εὖρον σύνδρομον καὶ τὴν ἐκ-

κλησίαν· διότι κατὰ Λέοντα Διάκονον «εἶτε τὰ θεῖα πρὸς τῶν
τῶν ἱερέων κινούμενα βουλόμενος διορθοῦν, ὡς ὤετο, τὸν
σχεδιάσαι τοὺς ἱεράρχας κτεβεβιάσατο μὴ τι τῶν ἐκκλησι. πραγμάτων
ἐκτὸς τῆς ἐκείνου ροπῆς ἐνεργεῖν» (σ. 148). Ταῦτα ἐδημιούργησαν ἰ-
κανὸν σάλον τῇ ἐκκλησίᾳ, ὅστις ἴσως συνετέλεσε εἰς τὴν δολοφονίαν
τοῦ ἀτυχοῦς τούτου βασιλέως, καὶ εἰς τὴν ἀνατροπὴν τῶν ἐκδοθει-
σῶν ὑπ' αὐτοῦ Νεαρῶν, ὅπερ συνέβη ἐπὶ τοῦ Βασιλείου τοῦ Β', ὅστις
γράφει: «Ἡ ἐκ Θεοῦ βασιλεία ἡμῶν καὶ παρὰ μοναχῶν ἐπ' εὐ-
λαβείᾳ καὶ ἀρετῇ μεμαρτυρημένων καὶ παρὰ πολλῶν ἄλλων ἀ-
ναμαθοῦσα τὴν περὶ τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν εὐαγῶν
οἴκων παρὰ τοῦ τῆς βασιλείας ἐπιβάντος κυροῦ Νικηφόρου τε-
θεῖσαν νομοθεσίαν, αἰτίαν καὶ ρίζαν τῶν παρόντων γενέσθαι
κακῶν, καὶ τῆς οἰκουμενικῆς ταύτης ἀνατροπῆς καὶ συγχύσεως,
ἅτε μὴ πρὸς ἀδικίαν καὶ ὕβριν τῶν ἐκκλησιῶν μόνον καὶ τῶν εὐαγῶν
οἴκων, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ γενομένην, ἄλλως τε καὶ ἔργῳ τοῦ-
το βεβαιωθείσα· ἐξ ὅτου γὰρ τὰ τῆς τοιαύτης ἐκράτησαν νομοθεσίας,
οὐδ' ὅπως οὖν, οὐδ' ὅτι οὖν χρηστὸν ἄχρι καὶ σήμερον τῷ καθ' ἡμᾶς
ἀπήντησε βίῳ, ἀλλὰ συμφορᾶς μᾶλλον ἐπέλιπεν εἶδος ὅλως οὐδέν.
Θεσπίζει διὰ τοῦ παρόντος.. χρυσοβούλλου τὸ τὴν ρηθεῖσαν νο-
μοθεσίαν ἀργεῖν ἀπὸ τῆς παρούσης ταύτης ἡμέρας, ἄκυρόν τε
καὶ ἀπρακτόν τοῦ λοιποῦ διαμένειν, ἐνεργεῖν δὲ τοὺς πρὸ ταύ-
της κειμένους περὶ τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν εὐαγῶν
οἴκων νόμους...» (ἔτ. 988, Παπαρρ. ἐνθ. ἀνωτ. σ. 250—251).
Οἱ λόγοι ἐνὸς τῶν μεγαλητέρων αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου ἐκφρά-
ζουσι τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἢ μᾶλλον ὀλοκλήρου τῆς περιόδου
τῆς βυζ. αὐτοκρατορίας περὶ τῶν σχέσεων ἐκκλησίας καὶ πολιτείας, ὅ-
τι καὶ ἐὰν παρουσιάσθησαν βασιλεῖς νομοθετοῦντες παρὰ τὰ κρα-
τοῦντα, ἐξ ὧν συνέβησαν δεινά, σωφρονίσαντες οἱ διάδοχοι αὐτῶν ἔ-
σπευσαν νὰ ἐπανορθώσωσι τὰ ἐκείνων σφάλματα, καὶ νὰ φέρωσι τὴν
τάξιν καὶ ἀρμονίαν ἐν τῷ κράτει. π. γ. Ἀλέξιος Α' ὁ Κομνηνὸς ἠῦ-
ξησε καταπληκτικῶς τὰ ἀκίνητα τῶν μονῶν Πάτμου καὶ Ἀθωνος
δοὺς πλήρη ἀτέλειαν, ἀλλ' ἀνεχαίτισεν ὁ εὐσεβὴς ἐκεῖνος αὐτοκρά-
τωρ τὸ κατὰ τῆς μοναστηριακῆς παρουσίας ρεῦμα τῶν βουλιμιόντων
ἀρχόντων τοῦ κράτους διὰ τοῦδε τοῦ νόμου τῆς ἀποκαταστάσεως:
Πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Εἶναι μεγάλη ἡ ἐπίδρασις τοῦ παραδείγματος, ὅτε
μάλιστα τὸ κακὸν συντελεῖται ἐν ὀνόματι τῆς θρησκείας· καὶ τὸ πα-
ράδειγμα τοῦτο ἔδωκαν πρῶτοι οἱ εἰκονοκλάσται, οἵτινες μετὰ λυσ-
σώδους μανίας ἐπέβαλον βέβηλον χεῖρα ἐπὶ τῶν μονῶν. Τὰ αὐτὰ αἰ-
τια φέρουσι ὅμοια ἀποτελέσματα. Ὅτι συνέβη κατὰ τὴν ἱεροσυλίαν
τῶν Δελφῶν, ὡς εἶδομεν, τὸ αὐτὸ βλέπομεν καὶ εἰς τὸ Βυζάντιον.
Τὰ ἐπακόλουθα τῆς πρώτης βεβίαιης ἱεροσυλίας ἀπετέλεσαν μοιράσιαν

κληρονομίαν. Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Ι' αἰῶνος οἱ ἐχθροὶ καὶ ἐπίβουλοι τῶν μονῶν ἐμφανίζονται ὡς προβατόσχημοι λύκοι καὶ παράσυρουν εἰς τὴν παγίδα καὶ αὐτὰς τὰς νομίμους ἀρχάς, βασιλέα καὶ Πατριάρχην, εἰς τὸ καταχθόνιον σχέδιον, διεκδικοῦντες προστασίαν ἐπὶ τῶν μονῶν «ἐπὶ βελτιώσει» δῆθεν τῆς ἀκινήτου περιουσίας καὶ τῶν πολυπληθῶν ἀγροκτημάτων. Ἀνελάμβανον ὡς προστάται τὴν «δωρεάν» παρὰ τῆς ἐκκλησίας, ἴητοι τὴν διαχείρισιν τῆς οἰκονομίας, ἔπειτα καὶ αὐτὴν τὴν διοίκησιν λαϊκοί, μεγάλως ἰσχύοντες, καὶ τὸ ἀποτέλεσμα, ἦτο ἡ ἐκλαϊκευσις καὶ διάλυσις ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ τῆς μονῆς. Σύστημα ὅπερ δυστυχῶς, παρὰ τὸν πόλεμον τῆς ἐκκλησίας, διαρκεῖ μέχρι σήμερον.

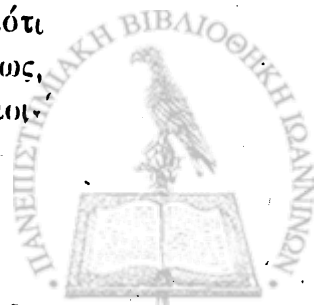
Ἡ Ἁγία Οἰκουμενικὴ Ζ' Σύνοδος πρὸς ἄρσιν τοῦ ὀλεθρίου διὰ τὰς ἱεράς μονὰς κακοῦ, ὅπερ εἰσήγαγον οἱ εἰκονομάχοι, πνευματοκινήτως ὥρισε διὰ τοῦ ιγ' κανόνος τὰ ἑξῆς :

«Ἐπειδὴ διὰ τὴν γενομένην κατὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν συμφορὰν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις καθηρηπάγησάν τινες εὐαγεῖς οἶκοι ὑπὸ τινῶν ἀνδρῶν, ἐπισκοπεῖά τε καὶ μοναστήρια καὶ ἐγένοντο κοινὰ καταγῶγια, εἰ μὲν οἱ διακρατοῦντες αὐτὰ προαιροῦνται ἀπυδιδόναι, ἵνα κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἀποκατασταθῶσιν, εὖ καὶ καλῶς ἔχει, εἰδὲ μή γε, εἰ μὲν ἐκ τοῦ κατάλογου τοῦ ἱερατικοῦ εἰσι, τούτους καθαιρεῖσθαι προστάσσομεν, οἱ δὲ μοναχοὶ ἢ λαϊκοὶ ἀφορίζεσθαι, ὡς ὄντας κατακρίτους ἀπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ τετάχθωσαν, ὅπου ὁ σκώληξ οὐ τελευτᾷ καὶ τὸ πῦρ οὐ σβέννυται, ὅτι τῇ τοῦ κυρίου φωνῇ ἐναντιοῦνται τῇ λεγούσῃ: μὴ ποιῆτε τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς μου οἶκον ἐμπορίου». 1.

1. Ἐν τῷ προηγουμένῳ ιβ' κανόνι ἀκυροὶ ἡ ἁγία Σύνοδος πάσας τὰς «ἐκδόσεις» (= προσωρινὰς παραχωρήσεις ἢ ἐκχωρήσεις ὡς νῦν λέγομεν) τῶν τοιούτων ἐκκλησιῶν ἢ μοναστηριακῶν κτημάτων καὶ ἐπάγεται: «εἰ δὲ πένητες εἶεν, ἐπιχορηγείτω (ὁ ἐπίσκοπος) ὡς πένησιν, ἀλλὰ μὴ προφάσει τούτων τὰ τῆς ἐκκλησίας ἀπεμπολείτω, εἰ δὲ προφασίζοιντο ζημίαν ἐμποιεῖν καὶ μηδὲν πρὸς ὄνησιν τυγχάνειν τὸν ἀγρόν, μηδ' οὕτω τοῖς κατὰ τόπον ἀρχεῖσι ἐκδιδόναι (ὑπὸ ἐννοίαν πάντοτε προσωρινῆς ἐκχωρήσεως) τὸν τόπον, ἀλλὰ κληρικοῖς ἢ γεωργοῖς...». Ἡ ἐννοία τοῦ τελευταίου μέρους τοῦ κανόνος εἶναι αὕτη, ὅτι ἐκ χειρῶν ἀρχοντικῶν εἶναι ἀδύνατον ν' ἀποσπάσῃ τις τὸν ἐκχωρηθέντα ἀγρόν, ἐνῶ ὑπὸ τῶν πτωχῶν γεωργῶν, θὰ ἦτο δυνατόν, ὅταν θὰ ἐλάμβανεν ἡ μονὴ ἀνάγκην νὰ ἐπιστραφῇ. Καὶ ἡμεῖς προκειμένου ν' ἀπαλλοτριωθῶσι τὰ μετόχια τοῦ Ἁγίου Ὄρους τῷ 1925 ἐπροτείναμεν εἰς τὴν διπλὴν Σύναξιν ἐν Κερραῖς νὰ ἐκχωρήσωμεν αὐτὰ εἰς τοὺς πρόσφυγας ἀντὶ ἐλαχίστου ἐνοικίου (πρὸς ἀσφάλειαν καὶ τοῦτο τῆς κυριότητος), καὶ ὅταν ὀψέποτε τὸ Κράτος δυνηθῇ ν' ἀποκαταστήσῃ αὐτοὺς νὰ μᾶς ἐπιστραφῶσιν. Ἄλλ' ἀπερρίφθη ἡ πρότασίς μου αὕτη, διότι ἐλέχθη, ὅτι οἱ πρόσφυγες ἐζήτησαν ἐγκατάστασιν κατὰ πλήρη κυριότητα, ὅπερ πάντοτε εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἦτο ἡ πέτρα τοῦ σκανδάλου.

Παρ' ὅλας τὰς αὐστηρὰς ταύτας ἐπιτιμήσεις, ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει τῶν ὁποίων ἀνορθοῦνται αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν φαντασθῇ, ὅτι αἱ ἀραὶ ἐξεφωνήθησαν ὑπὸ 367 θεοφόρων πατέρων τῆς συνόδου ἐκείνης, τὸ κακὸν δὲν ἐξερριζώθη τελείως ὡς θὰ ἴδωμεν· ἀλλὰ θαυμάζει τις τὴν ἐπιμονὴν τῆς ἐκκλησίας πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν μονῶν καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων καὶ ἀφιερωμάτων κατὰ τῆς ἁσεβοῦς τάσεως, ἣτις ἐξεδηλώθη κατὰ τοὺς ἀνωμάλους ἐκείνους καιροὺς. Οὕτω καὶ ἡ Στ' Οἰκουμενικὴ (καν. μθ') ἀπεφαίνεται: «Ἀνανεούμενοι καὶ τοῦτον τὸν ἱερὸν κανόνα ὀρίζομεν, ὥστε τὰ ἅπαξ καθιερωθέντα μοναστήρια κατὰ τὴν γνώμην ἐπισκόπου μένειν εἰς τὸ διηνεκὲς μοναστήρια, καὶ τὰ ἀνήκοντα αὐτοῖς πράγματα φυλάττεσθαι τῷ μοναστηρίῳ καὶ μηκέτι δύνασθαι γενέσθαι αὐτὰ κοσμικὰ καταγώγια, μήτε δὲ ὑπὸ τινος τῶν ἀπάντων κοσμικοῖς ἀνδράσι ταῦτα ἐκδίδεσθαι. Ἄλλ', εἴ καὶ μέχρι νῦν γέγονε τοῦτο, μηδαμῶς κρατεῖσθαι ὀρίζομεν· τοὺς δὲ ἀπὸ τοῦ παρόντος πράττειν τοῦτο ἐπιχειροῦντας ὑποκεῖσθαι τοῖς ἐκ τῶν κανόνων ἐπιτιμίαις» (ὁ ἀνανεούμενος κανὼν εἶναι ὁ δ' τῆς Δ'). Τοὺς κανόνας τούτους παραθέσαμεν διὰ νὰ ἀποδείξωμεν, ὅτι τοσοῦτον μεγάλη ἦτο ἡ πλεονεξία καὶ ἀπληστία τῶν ἀρχόντων ἐν τοῖς καιροῖς ἐκείνοις, ὥστε ἠναγκάσθη ὁ προκαθήμενος τοῦ Οἴκου. Θρόνου νὰ καταστρατηγήσῃ οἰκτρῶς παρερμηνεύων αὐτούς. Ἡ ἐκκλησία οὐ μόνον περιδεῶς ἐτήρει αὐτούς, ἀλλ' ἐπὶ Πατριάρχου Σισινίου (995—998) ἐξέδοτο αὐστηρὸν σιγίλλιον καὶ ἀφοριστικὸν γράμμα κατὰ τῶν ἐπιβουλεωμένων τὴν μοναστηριακὴν αὐτοτέλειαν καὶ κτηματικὴν κυριότητα ἀρχόντων. Καὶ ὅμως ὁ διάδοχος αὐτοῦ Σέργιος Β' (999—1019) ἐτόλμησε νὰ παρυσιάσῃ τόμον ἐπὶ συνόδῳ «ὑπογραφῆ βασιλικῆ κατησφαλισμένον» τῷ 1016, παρερμηνεύων τὸν τελευταῖον κανόνα καὶ ἀποφαινόμενος, ὅτι ἡ ἀπαγόρευσις τῆς «ἐκδόσεως» δὲν ἀφορᾷ εἰς τὰς «δωρεάς» (ἄλλη εὐσηχίμος λέξις διὰ τὴν ἐκχώρησιν κτήματος ἢ καὶ μονῆς) αἰτίνας γίνονται πρὸς τοὺς ἀρχοντας, ἀλλ' εἰς τοὺς λαμβάνοντας τὰ μοναστήρια διὰ νὰ καταστήσωσιν αὐτὰ ἐν τέλει «κοσμικὰ καταγώγια»· ἀλλ' ἡ τοιαύτη ἐρμηνεία, ὡς βλέπει πᾶς τις, εἶναι ἐξόφθαλμος δικολοβική, διότι εἴτε παρεχῶρει αὐτὰ ἡ ἐκκλησία πρὸς συντηρητικὴν κατάστασιν εἰς τοὺς τυχόντας ἐπαγγελλομένους τὴν βελτίωσιν καὶ προαγωγὴν αὐτῶν εἴτε καὶ ἀνθαιρέτως ἐλάμβανον αὐτὰ εἰς τὸ αὐτὸ κατέληγον, ἦτοι κατήντων ταῦτα κοσμικὰ «καταγώγια». Ἡ λέξις αὕτη τότε δὲν εἶχε τὴν, ἣν ἔχει, νῦν σημασίαν, ἀλλὰ προκειμένου περὶ μονῶν ἐκλελαϊκευμένων καταντᾷ εἰς τὴν σημερινὴν ἐκδοχὴν, διότι ὁ ἐγκαθιστάμενος εἰς αὐτὰς ἀρχων, μετὰ τῆς οἰκογενείας συνήθως, σὺν τῷ χρόνῳ ἀπέβαινε ἀπόλυτος τῶν πάντων κύριος, ἔν τε τῇ διοικ.

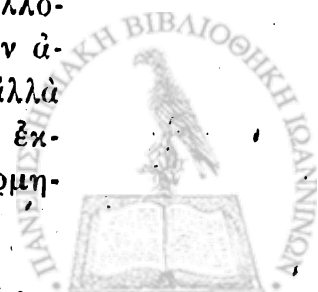
κήσει και οικονομία, τούτου ἔνεκα εἶχε πειθήνια ὄργανα οὐ μόνον τοὺς ὑπηρέτας και μοναχοὺς, ἀλλὰ και αὐτὸν τὸν ἡγούμενον, και ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται ἡ αὐστηρότης τῶν κανόνων, οὓς τόσον ἀταλαιπώρως ἀθετεῖ ὁ πατριάρχης Σέργιος Β' δογματίζων τάδε : «Ἀνατρέπομεν οὖν συνοδικῶς διὰ τῆς δοθείσης ἡμῖν παρὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐξουσίας τὴν τὰς δωρεὰς και τὰς ἐπιδόσεις ἀναιροῦσαν ἐκείνην πράξιν (τοῦ Σισινίου), ὡς ἐξ οὐδεμιᾶς ἐπισκοπικῆς συναινέσεως γεγεννημένην και μηδὲ βασιλεῖ τῷ φιλοχρίστῳ δεχθεῖσαν, καθ' ὃ φαίνεται και αὐτὸς δωρούμενος μοναστήρια παρὰ τὴν ταύτης ἰσχὺν και προσέτι φανεῖσαν ἀπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων οὐ πρὸς ὠφέλειαν τῶν μοναστηρίων, ἀλλὰ πρὸς τέλειον ὄλεθρον και ἀφανισμόν. Ἐπιβεβαιοῦντες δὲ και ἐπικυροῦντες τὸ παλαιὸν (φεῦ ! τῆς σοφιστείας !) και καινὸν λυσιτελες ἔθος τῶν μακαρίων και θεοφόρων πατέρων ἡμῶν, ὀρίζομεν γίνεσθαι δωρεὰς και ἐπιδόσεις ἀκωλύτως ἐπὶ συστάσει και βελτιώσει ἐπιδιδομένων και δωρουμένων φροντιστηρίων». Τὸ τέλος τοῦτο τοῦ περιφήμου ἐκείνου συνοδικοῦ τόμου διέσωσεν ἡμῖν ὁ Βαλσαμῶν ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τοῦ ιγ' κανόνος τῆς Ζ' Οἰκ. συνόδου και ἀνεδημοσίευσεν ὁ Γεδεὼν ἐν ταῖς Κανον. διατάξεσι (τόμ. Β', σ. 5). Ἄλλ' ἡ δεινὴ αὕτη παραχάραξις τῶν ἱερῶν κανόνων δὲν διήρκεσε πολὺ. Μόλις παρήλθεν εἰκοσαετία και ὁ Πατριάρχης Ἀλέξιος τῷ 1028 ἀνέτρεψεν αὐτὴν διὰ δριμυτάτου σιγίλλου παραλαβὼν τὰς μονὰς και ἐκδιώξας ἐκεῖθεν ἄνδρας κυβερνῶντας γυναικείας, και γυναῖκας κυβερνώσας ἀνδρώας μονὰς.

«Περὶ τῶν διὰ δωρεὰς λαμβανόντων μοναστήρια κτλ.»

«Μετὰ τῶν ἄλλων ἀπάντων παρατρέχων ὁ χρόνος και τὰς πατριαρχικὰς ἐκαινοτόμησε δωρεὰς, και τὰς ἐπὶ διαμονῇ και εὐθηνίᾳ και πλατυσμῷ τῶν ἱερῶν φροντιστηρίων πράξεις τῶν μακαριωτάτων πατριαρχῶν, πράξεις ἀνελευθέρους και μεταφορὰς ἀπὸ πρόσωπα εἰς πρόσωπα, καπήλους και πάσης βωμολογίας πεπληρωμένα και εὐκόλως ἐκλειπόντων γὰρ τῶν ἀμέμπτως πορευομένων ἐπλήθυναν οἱ ἀροτριῶντες τὰ ἄτοπα κατὰ τὸν Ἰωβ (Δ'. 8) και τὴν ἀρετὴν παρενημέρησεν ἡ κακία. Πᾶς δὲ τις κέχνηεν εἰς ἀργύριον οὐδένα πόρον αἰσχρὸν ἢ κέρδος ἄδικον παραιτούμενος, ἀλλὰ και ἀπὸ εὐαγῶν και ἀπὸ ἐναγῶν ὁμοίως ζητῶν χρηματίζεσθαι, ὡς κινδυνεύειν ἐντεῦθεν τὰ ἱερά ἐν ἴσῳ κεῖσθαι τοῖς μαροῖς και κοινοῦσθαι τὰ ἅγια... Ἦσαντο και τῶν ἀψαύστων πολλοὶ και οὐκ ἐφείσαντο, ἀλλὰ τὴν ἑαυτῶν ἀπληστίαν και μέχρι τῶν ἀτολμήτων ἐξέτειναν και τοῖς ἀνακειμένοις θεῶν πλεονέκτιδα ἐπιθυμίαν και ἀκόλαστον ἐπέβαλον ὄρεξιν, οἴκους τε ἀγίους ἠχρείωσαν και ἱερά ἠρήμωσαν φροντιστήρια και τεμῆνη θεῖα ἱερῶν κειμηλίων ἐφίλωσαν. Ἦδη δὲ τινες... ἔσπευσαν μεθ' ὑποκεκρυμ-

μένου φρονήματος... και αἰτήσασθαι μὲν φροντιστήρια διὰ δωρεᾶς λαβεῖν... ἐφ' ὑποσχέσει τοῦ πᾶν εὐποίας εἶδος εἰς αὐτὰς ἐπιδείξασθαι και ἀποσκεδάσαι τὴν ἐπισυμβᾶσαν τούτοις δυστυχίαν ἐκ τε τῶν καιρῶν και τῶν ἄλλων ἐπιφορῶν και ὄψιν αὐτοῖς εὐπρεπεστάτην ἐπισκευάσαι, λαβόντες δὲ... τάναντία πάντα ἀνεφύθριάστως νεανιεύονται, και ταῖς ἐρημώσεσι τούτων ἐρημώσεις ἀπεργάζονται.. Καί τὸ ἔτι ἀσημνότερόν τε και ἀπρεπέστερον γυναῖκες μὲν ἀνδρῶων ἐπιστατοῦσι φροντιστηρίων, ἀνδρες δὲ γυναικείων φροντίζουσι· λύκοι, φασίν, ἄρνας ποιμαίνοντες ἢ πῦρ εἰς χόρτον ἐπαφιέμενοι... Ἡ μετριότης ἡμῶν τῆς τε φυλακῆς τῶν ἱερῶν κανόνων και τῶν θείων δικαιωμάτων παρὰ τρηῆσεις μηδὲν τι προὔργιαίτερον ποιουμένη και τὰ τοιαῦτα ὅσπερ φθάνουσα και ἰστώσα δεινά... διορίζεται μήτε μετένεξιν ἀπὸ τοῦ παρόντος, μοναστηρίου γίνεσθαι οἰανδήποτε ἀπὸ τοῦ διὰ δωρεᾶς κατέχοντος τοῦτο εἰς ἕτερον πρόσωπον... μήτε γυναῖκας, οἷας ἂν εἴη τύχης, ἀνδρῶου δεσπόζειν μοναστηρίου ἢ τούναντίον ἀνδρα γυναικείου.. ὡς ἂν μήτε μεταφορὰ... ἀπὸ προσώπου εἰς πρόσωπον ἱεροῦ φροντιστηρίου πλημμεληθεῖη ἢ ἀπεμπόλησις... σφλστ'... Συντ. Καγ. Ε' 22.

Ἄλλ' αἱ αὐστηραὶ αὐταὶ περὶ μονῶν διατάξεις μαρτυροῦσι περὶ τῆς διαρκοῦς ἐπιβουλῆς κατὰ τῆς ὑποστάσεως και δὴ τῶν κτημάτων και ἀφιερωμάτων, ἅπερ οἱ εὐσεβεῖς χριστιανοὶ ἐξ εὐλαβείας πρὸς τοὺς μοναχοὺς και πρὸς ψυχικὴν σωτηρίαν ἀνέθετον πολλάκις δὲ και ἑαυτοὺς προσκολλῶντες τῇ μονῇ. Ἐπίσης και ἡ βασιλικὴ γενναιοδωρία οὐδέποτε ἔπαυσε νὰ ἐπιδαφιλεύηται πρὸς τὰ ἱερά ἐκεῖνα σκηνώματα, ἀλλ' οὐδὲ και τῶν ἀρχόντων ἡ πλεονεξία ἐκλονίσθη ἐκ τῶν εἰρημένων πατριαρχικῶν ἀπαγορεύσεων και ἀρῶν. Πάντοτε οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν διεφθαρμένων αὐτῶν ἀνθρώπων ἦσαν ἐστραμμένοι πρὸς τὸν πλοῦτον τῶν μονῶν, και ἐπειδὴ καταφόρως δὲν ἠδύναντο νὰ καταπατῶσι τὰς ποινικὰς ρήτρας τοῦ τε κράτους και ἐκκλησίας, ἐπενόησαν νέον εἶδος στρατηγήματος ὑπὸ τὸν ὑποκριτικὸν τύπον τῆς εὐσεβείας και προνοίας ὑπὲρ τῶν μονῶν. Τοῦτο μαρτυρεῖ ὅτι τὸ κῦρος τῶν ἱερῶν κανόνων περὶ τοῦ ἀναπαλλοτριώτου τῆς μοναστηριακῆς περιοχίας εἶχεν ἐπιβληθῆ, και δὲν ἐτόλμων και αὐτοὶ οἱ ἰσχυροὶ τῆς ἡμέρας νὰ παραβῶσιν αὐτοὺς ἀδεῶς, ὁ δὲ λαός, ὅστις ἐλάτρευε τοὺς μοναχοὺς κυριολεκτικῶς κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Κομνηνῶν, ἦτο ὁ φρουρός τῶν μοναστ. συμφερόντων κατὰ τῆς ἀνθαιρεσίας τῆς ἐξουσίας. Τότε ἀκριβῶς ἀνεφάνη ἐπὶ Ἀλεξίου τοῦ Α' ἐν εἶδος ἐμμέσου ἀπαλλοτριώσεως τὰ λεγόμενα «χ α ρ ι σ τ ι κ ἄ ρ ι α». Ἡ λέξις τὸ πρῶτον ἀναφάνεισα κατὰ κυρίαν σημασίαν πρέπει νὰ σημαίνει δωρεάν, ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον ἔπρεπε νὰ συγκαλυφθῆ και σημαίνει παραχώρησιν ἢ ἐκχώρησιν, ὅπως ἐρμηνεύει ὁ Μεοῦρσιους. Ὁ Βαλσαμῶν εἰς τὴν ἐρμη-

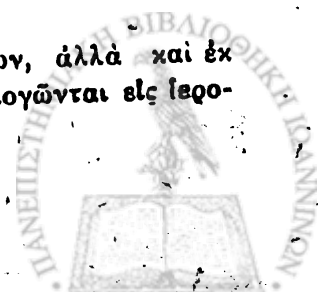
νεϊαν τοῦ ἰθ' καν. καὶ Ζ' Οἰκ. Συνόδου γράφει : «Ὁ δὲ εὐρισκόμενος λαμβάνων ἢ καὶ διδούς, εἰ μὲν ἐστὶν ἡγούμενος, ἵνα ἐκδιώκηται ἀπὸ τῆς ἡγουμενεϊας, εἰ δὲ χαριστικάριος, ἐκδιωχθήσεται ἀπὸ τῆς μονῆς».

Τὰ περὶ «χαριστικαρίων» μανθάνομεν ἐκ μᾶς μόνης πηγῆς, τοῦ Πατριάρχου Ἀντιοχείας Ἰωάννου Θ' (1155—1159). Μοναχὸς οὗτος τῆς ἐν τῇ νήσῳ τῆς Προποντίδος Ὀξείας μονῆς, τάσεται εἰς τοὺς μυστικὸς τοῦ καιροῦ ἐκείνου καὶ ἡμύνετο ὑπὲρ τῆς ἀνορθώσεως τοῦ μοναχικοῦ βίου καὶ περισώσεως τῶν δικαίων καὶ τῆς αὐτοτελείας τῶν μονῶν, διαπνέεται δὲ ἐκ τῶν ἀσκητικῶν συγγραμμάτων, ἅπερ καὶ ἀναφέρει μέχρι καὶ τοῦ Θεοδώρου Στουδίου. Ἐπιτίθεται οὖν δοριμέως κατὰ τοῦ θεσμοῦ τῶν χαριστικαρίων, δι' ὧν βαθμηδὸν ἐξελαϊκεύοντο αἱ μοναὶ ἢ μᾶλλον εἰπεῖν διελύοντο, καὶ τοῦτο ἐναντίον τῆς κοινῆς γνώμης «διότι τοσοῦτον ὑπὸ πάντων τῶν πιστῶν.. ἐτιμᾶτο τὸ τάγμα τῶν μοναχῶν ὡς καὶ τὰς ἐξομολογήσεις... τῶν ἁμαρτημάτων καὶ τὰς ἐπ' αὐτοῖς ἐπιτιμίας καὶ ἀφεσίμους λύσεις εἰς τοὺς μοναχοὺς μετατεθῆναι καθὼς καὶ νῦν ὁρᾶται γινόμενον» (Πατρολ. ἑλλην. Μίγνε τόμ. 132, στ. 1128Α. 1).

«Λόγος περὶ τοῦ ὅτι οἱ τὰ μοναστήρια διὰ δωρεῶν λαμβάνοντες, εἴτε ἀρχιερατικῶν εἴτε βασιλικῶν καὶ ἐκ τῶν μοναστηρίων κέρδη ἔχοντες, ἀσεβοῦσιν· ὁ δὲ λόγος ἐκ προοιμίων περὶ τῆς μοναχικῆς πδλιτείας διαλαμβάνει». Ἐξεγείρεται δὲ ἡ συνειδήσεως τοῦ ἁγίου ἀνδρὸς καὶ θεωρεῖ τὰ «χαριστικάρια» ὡς τι ὀλέθριον, ἔσχατον ἀσεβείας καὶ θρηνοῦ ἄξιον· «καὶ κλαύσομαι ἡμέρας τε καὶ νυκτὸς τὴν κατέχουσαν ἡμᾶς ἀνυπέρβλητον συμφορὰν . . . τὸ τὰ τῷ θεῷ προσαρμοσθέντι παρὰ φιλοχρίστων βασιλέων, ἀρχιερέων, ἀρχόντων μοναχῶν, λαϊκῶν, δῶρον δίδοσθαι . . . ἡγουν μοναστήρια, γηροκομεῖα, ξενῶνας καὶ τὰς αὐτοῖς διαφερούσας κτήσεις καὶ ταῦτα τῶν κτητόρων ἀραις φρικωδεστάταις ὑποβεβληκότων ἐν ταῖς αὐτῶν διατάξεσι τοὺς καταδηλοῦντας αὐτά».

Τὸ κακὸν δὲ τοῦτο, ὅπερ δὲν εὐρίσκει λέξεις καταλλήλους νὰ χαρακτηρίσῃ, εἶχε τὴν ἀρχήν, λέγει, ἀπὸ τῶν εἰκονομάχων, καὶ ἤδη ἀνανεοῦται δῆθεν «ἐξ αἰτίας προνοητικῆς» πρὸς βελτίωσιν δῆθεν καὶ ἀνόρθωσιν τῶν κινδυνευουσῶν μονῶν «οὐ δωρεῆς τρόπῳ καὶ ἐπισωματικῷ κέρδει, ἀλλ' ἐπὶ φιλοκαλίᾳ καὶ καλλιουργίᾳ καὶ ψυχικῇ δῆθεν ὠφελείᾳ· τοῦ χρόνου δὲ προϊόντος προσέμιξεν ὁ ἐχθρὸς εἰς τὸ

1. Εἶναι γέγονός τοῦτο μαρτυρούμενον καὶ παρ' ἄλλων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ παρόντος αἰῶνος, ὅτε προτιμῶσι οἱ πλείονες νὰ ἐξομολογῶνται εἰς ἱερομονάχους.

πραγμα τὸν οἰκεῖον ἰόν, φημί δὴ τὴν αἰσχροκέρδειαν καὶ πλεονεξίαν» (στ. 1129). Καὶ πρὸς ἀπόδειξιν γράφει, ὅτι οὕτως πολλαὶ μοναὶ μετεποιήθησαν εἰς προάστυα, «καὶ τὰ μὲν ἐλεύθερα θάλλουσι, τὰ δὲ δοῦλα καταλύονται» (στ. 1337Δ). Ὁ χαριστικάριος ἦτο πλέον ἀπόλυτος κύριος τῆς μονῆς, αὐτὸς ὥριζε τὸν ἡγούμενον, καὶ ἀπέστελλεν αὐτῷ τοὺς μέλλοντας νὰ καρῶσι, καὶ τὰ ἄλλα πάντα· «διέφθορε γὰρ παραντίκα ἡ ἀρχὴ καὶ ὑπεσύρη ὁ θεμέλιος τῆς θείας οἰκοδομῆς καὶ ἡ οἷζα ἐξήρανται» (στ. 1141Α). Φρικώδης δὲ ἡ κατάστασις, ἣτις ἐνεκαίμιαζετο ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ, καὶ ἡ ἐπιβολὴ ἐπὶ τοῦ χαρακτήρος καὶ τῆς πειθαρχίας τῶν μοναχῶν· «ἅμα γὰρ τῷ ἐπιβῆναι αὐτοῖς καὶ τῇ αὐτῶν μονῇ τὸν χαριστικάριον καὶ πάντα τὰ αὐτῶν καὶ αὐτοὺς ἐγκολπώσασθαι καὶ κατακυριεῦσαι, ὡς δεδήλωται, ἔωρακότας τὴν τῆς μονῆς ὑπόδούλωσιν ὑποκύπτουσι καὶ μὴ θέλοντες, φεῦ! τῇ κοσμικῇ ἐξουσίᾳ καὶ ὑπὸ τῆς ἐνδείας τῶν ἀναγκαίων πιεζόμενοι δεδεμέναις, ὃ δὴ λέγεται, ταῖς χερσὶ δουλοπρεπῶς τῷ χαριστικαρίῳ παρίστανται πειθαρχοῦντες δίκην ἀνδραπόδων... ὃ δὲ ἡγούμενος γίνεται... οἰχόμενος... καὶ εἰσὶ ἀναμίξ κοσμικοὶ καὶ κοσμικαὶ (ἔκτιζον τὰς ἐπαύλεις τῶν ἐντὸς τῆς μονῆς) δοῦλοι καὶ δουλίδες μετὰ μοναζουσῶν συζῶντες...» 1144—1145.

Ἄλλ' ἐνιστάμενός τις ἠθέληεν εἶπει, ἀφοῦ τοιοῦτοι ἦσαν οἱ χαριστικάριοι, πῶς ὁ ἅγιος Χριστόδουλος, ὁ κτήτωρ τῆς τοῦ Θεολόγου μονῆς ἐν Πάτρῳ, διὰ διαθήκης ἀφίησιν ὡς διάδοχον χαριστικάριον; Δέον νὰ γνωρίζωμεν, ὅτι κατ' ἀρχὰς ὁ θεσμὸς εἶχε τὴν καλὴν ὄψιν, ἔπειτα κατήτησεν ὡς περιγράφεται ἀνωτέρω. Ὁ ὅσιος οὗτος ὁρίζει ὡς ἡγούμενον μετὰ θάνατον τὸν Ἱεροσολυμίτην μοναχὸν Ἀρσένιον τὸν Σκηνοῦριον, καὶ ἐὰν δὲν ἠθέληεν οὗτος ἀποδεχθῆ ἢ δὲν εὕρισκετο ἐν τῇ ζωῇ «ἐπαφιῶ, λέγει, τὸ πνευματικόν μου παιδίον, τὸν χαρτουλάριον καὶ πατριαρχικὸν νοτάριον κύριον Θεοδοσίον τὸν τοῦ Κανστρισίου»· ἀλλ' ἐπιφέρει «ὡς ἂν ἀπελθὼν ἐν... τῇ μονῇ καὶ ἀποκειράμενος ἐν αὐτῇ προίσταται καὶ ἡγουμενεύει (οἶκ).» Ἐντέλλεται δὲ τοῖς Πατρίοις μοναχοῖς «μὴ... ἐπανίστασθαι τῷ ρηθέντι χαριστικαρίῳ ἡμῶν κυρῷ Θεοδοσίῳ... ἐν οἷς πράττει καὶ βούλεται» (μόνον αὐτὸς νὰ εὐλαχθῆ ἀπὸ τῶν συγγενῶν νὰ μὴ βλαβῆ, ψυχικῶς). 1. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος Α' προῖδὼν ἀκριβῶς τὴν ἀνωτέρω σύμπτω-

1. Ταῦτα ἀναφέρει ὁ Χριστόδουλος ἐν τῇ Διαθήκῃ (Ἄκτ. ἐτ Ντιπλ. πατρ. VI, σ. 81—8, καὶ εἶναι περὶεργον, ὅτι καθὼς γράφει ὁ ἐλισυναφθεὶς κωδὶκελλος (σ. 86—91) ὁ Θεοδοσίος ἔσπευσεν καὶ παρέλαβε τὴν διοίκησιν ζῶντος τοῦ ἡγουμένου λαϊκὸς ὢν ἔτι, καὶ νομιμοποιηθεὶς οὕτω ἐπὶ τῷ λόγῳ, ὅτι θὰ μεταβῆ εἰς Κ)πολιν νὰ κανονίσῃ τὰ τοῦ οἴκου του καὶ ἐπανελθὼν θὰ ἐκείρετο μοναχός· ἀλλὰ δὲν ἐπανῆλθε φοβηθεὶς τοὺς Τούρκους πειρατὰς ἢ καὶ μαθὼν ὅτι ὁ ρηθεὶς Ἀρσένιος ἔζη.

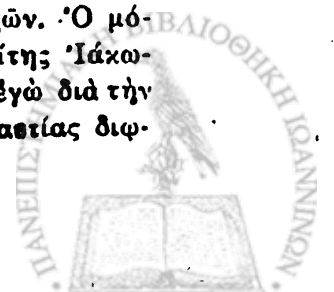

σιν και τὰ συμβαίοντα τότε ἐξ αἰτίας τῶν χαριστικαρίων, πρὸς βλάβην τῶν μονῶν ἐξησφάλισε διὰ χρυσοβούλλου τὰς τε προνομίας αὐτῆς και τὸ τυπικὸν τῆς ἡγουμενείας, ὥστε νὰ μὴ περιέλθῃ ποτε εἰς λαϊκῶν χειρὰς αὕτη. Τὰς ἐλευθερίας και ἀσφαλείας ταύτας ἐπικυρῶν και ὁ Πατριάρχης Ἰωάννης Θ' τῷ 1132 γράφει ἐν σιγίλλῳ ὑπὲρ τῆς μονῆς Πάτμου ἐκδοθέντι «πρόσεσι γὰρ ταύτη λόγος χρυσοβούλλος. Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ οὐ μόνον βασιλικῆς και παντοίας σερκετικῆς τὴν ὄλην νῆσον ταύτην ἀπαλλάττων χειρὸς και μόνον ταύτη καθιερῶν τῷ Θεῷ και τῷ ἐν τῇ μονῇ τιμωμένῳ, ἀλλὰ και αὐτοδέσποτον και αὐτεξούσιον αὐτὴν εἰς ἀεὶ συντηρεῖσθαι ἐγκελευόμενος και μηδενὶ προσώπῳ καθ' οἴονδῆποτε τρόπον ὁπωσδήποτε καθυπάγεσθαι, ἀλλ' ἐν πᾶσιν ἔχειν τὸ ἐλεύθερον . . . ὡς παντὶ προσώπῳ ἀρχοντικῷ, ἐκκλησιαστικῷ τε και ἰδιωτικῷ, πᾶσαν ἀποκλειῶν θύραν παντὸς δικαίου τῇ μονῇ». (ἐνθ. ἄνωτ. σ 102). 1

Ὁ οἰκτρὸς οὗτος θεσμὸς τῶν χαριστικαρίων ὑπέστη διαφόρους μεταμορφώσεις και μετονομασίας ἕως οὗ κατέληξεν εἰς τὸν ἐπικρατοῦντα νῦν τῶν ἐπιτρόπων, εἰς οὓς παραδίδονται αἱ μὴ εὐνομούμεναι ἢ πάσχουσαι ἐκ λειψανδρίας μοναὶ πρὸς βελτίωσιν και παρουσιάζονται μὲν ἐξ ἐπιπολῆς κηδεμόνες και προστάται τῶν δικαίων τῆς μονῆς, ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ ἐκτὸς ἐξαιρέσεων ὑπῆρξαν ὀλετήρες και ἐκλαίκευται τῶν μονῶν κατορθώσαντες νὰ ἐξανδραποδίσωσι τοὺς οἰκοῦντας μοναχοὺς, ἵνα ἀνεξελέγκτως αὐτοὶ διέπωσι και σφετερισθῶσι τὴν κτηματικὴν περιουσίαν. Ἄλλο εἶδος και τοῦτο ἀπάλλοτριώσεως, οὐχὶ ὑπὸ τοῦ κράτους πλέον, ἀλλ' ὑπὸ τῶν ὑποκρινομένων τὴν εὐσέβειαν και ἐμπορευομένων τὴν θρησκείαν ἱεροκοπήλων. 2

1. Εἶχε πολὺ δίκαιον ὁ Ἀλέξιος νὰ ἀποκλείσῃ και τὰ ἐκκλησιαστικά πρόσωπα τῆς διοικήσεως τῆς μονῆς. Ἐπὶ Πατριάρχου Λουκά (1156—1169) ὁ μητροπολίτης Ἰκονίου ἀνέλαβε τὴν ἡγουμενείαν μονῆς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ του και κατηγορήθη ἐπὶ Συνόδῳ δι' ἄλλα τε βαρύτερα, και διότι ἐπιτεθεὶς κατὰ τῶν ὁσίων μοναχῶν «διέσυρε τὴν πολιτείαν ἐκείνων και αἰσ[χρῶς] ἐξύβρισε ψευδῆ πάντα λέγων εἶναι τὰ διὰ νηστείας και λοιπῆς αὐτοῖς ἐγκρατείας κατορθούμενα», ὡς γράφει τὸ πατριαρχ. σιγίλλιον. Τὸ δὲ μαρτυροῦν τὴν πλεονεξίαν αὐτοῦ φθάνουσιν μέχρι φρικώδους ἱεροσυλίας εἶναι, διὸ ὁ καλὸς ἡγούμενος τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν ἀφαιρέσας ξυλίνην οὖσαν μετεποίησεν εἰς κιβώτιον πρὸς ἰδίαν χρῆσιν! (Ἄκτ. πατρ. Κ[ων]στάντινου II. σ. 3—5).

2. Οὕτω διελύθησαν ἅ τασαι σχεδὸν αἱ μοναὶ τῆς Ἀλβανίας. Ἡ ἐπαρχία Ἀργυροκάστρου εἶχε περὶ τὰς 4 δεκάδας μονῶν ἄνευ μοναχῶν. Ὁ μόνος ἡγούμενος, ὅστις ὑπάρχει και σήμερον ἐκεῖ, εἶναι ὁ Ἁγιορείτης Ἰάκωβος Σταμούλης ἐκ Κριεκουκίου τῆς Ἀττικῆς, ὃν μετεκαλεσάμην ἐγὼ διὰ τὴν μονὴν τοῦ τιμίου Προδρόμου Μοσχοπόλεως. Ἀπὸ τριακονταετίας δι-

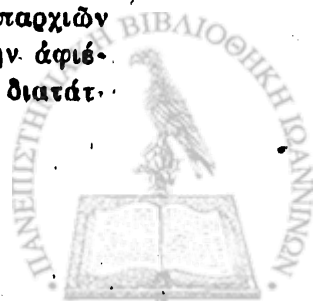

Ἄλλ' ἔχομεν καὶ συνέχειαν τοῦ ἀγῶνος τοῦ Πατριάρχου Ἀντιοχείας ἐπὶ θέματος τῆς καθόλου ἐκκλησίας.

Κατὰ τὸν Ἱεροσολύμων Δεσφίθεον (Περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων σ. 783) ἐπὶ Ἀλεξίου Α' Κομνηνοῦ, ἕνεκα τῶν συγχεῶν πρὸς τοὺς Λογγοβάρδους πολέμων, ἔλαβον ἐκ τῶν ναῶν χρείας τυχούσης ὡς καὶ ἐπὶ Ἡρακλείου ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ σκεύη μεθ' ὑποσχέσεως ἐπιστροφῆς. Λέων ὁ Χαλκηδόνος διαμαρτυρόμενος προσηνήχθη αὐθαδῶς πρὸς τὸν ἀδελφὸν τοῦ βασιλέως, καὶ ἐλθόντος τοῦ βασιλέως ἐξωρίσθη εἰς Σωζόπολιν, ὡς ἀναφέρει ὁ Ζωναρᾶς ἐν βιβλίῳ κγ' «Ἐντεῦθεν ὁ βασιλεὺς ἀναλωμάτων δεόμενος τρόπους ἀποτροπαίους συλλογῆς χρημάτων ἐξεύρισκε... καὶ ἱερὰ δὲ ἀφῆρηντο ἐκ θείων ναῶν». Ἡ δὲ αὐτάδελφος Ἄννα Κομνηνὴ οὕτως ἀφηγεῖται: «οἱ δὲ ἐν ἀμήχανία γεγονότες καὶ πολλοὺς λογισμοὺς ὀνελίξαντες ἰδίᾳ τε καὶ κοινῇ, ἐπεὶ καὶ τὸν Ρομπέρτον αὐθις ὀπλιζόμενον μεμαθήκεσαν, μὴ ἔχοντες ὅ τι καὶ δράσαιεν εἰς τοὺς πάλαι κειμένους νόμους καὶ τοὺς κανόνας, περὶ τῆς τῶν ἱερῶν ἐκποιήσεως, ἀπέβλεψαν καὶ μετὰ τῶν ἄλλων εὐρηκότες, ὅτι περ ἐπὶ ἀναρρῦσει αἰχμαλώτων τὰ τῶν ἁγίων τοῦ θεοῦ ἐκκλησιῶν ἱερὰ ἔξεστιν ἐκποιεῖσθαι 1. Ἐώρων δὲ ὅτι καὶ τῶν χριστιανῶν, ὅσοι

κεῖτο ἄνευ ἡγουμένου ὑπὸ τῶν ἐν Κορυθαῖ Μοσχοπολιτῶν ἐκ περιτροπῆς ἐξασκούντων τὸ ἔργον τοῦ ἐπιτρόπου· εἶχον δὲ μεταβάλλει τὴν διάσημον καὶ πλουσιωτάτην μονὴν εἰς θέρετρον καὶ παρεθέριζον πάντες οὗτοι σὺν γυναίξει καὶ τέκνοις καὶ ὄργιαζον ἔχοντες καὶ κινηματογράφον καὶ οὕτω κατῴρθωσαν νὰ ἀποξενώσωσιν ὅλους τοὺς εὐλαβεῖς προσκυνητάς, χριστιανοὺς καὶ μουσουλμάνους. Ὅτε δὲ ὁ ἡγούμενος Ἰάκωβος ἐπανέφερε τὴν μοναστηριακὴν τάξιν καὶ συνεκέντρωσε τὰ πλήθη τῶν εὐσεβῶν ἔβαλον πῦρ καὶ ἔκαυσαν αὐτήν.

1. Ἡ πρώτη πολιτ. νομοθεσία διὰ τὸ ἀναπαλλοτριῶτον ἐγένετο τῷ 470 ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων Λέοντος καὶ Ἀνθεμίου ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας Κ)πόλεως (Κῶδ. Ἰουστ. I, 2, 14) καὶ ἐπεξετάθη ὑπὸ τοῦ Ἀναστασίου εἰς τὴν πατριαρχικὴν δικαιοδοσίαν καὶ ἐγενικεύθη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ διὰ τῆς 7 Νεαρᾶς (535), ὅστις καὶ ἐκωδικοποίησεν ὅλας τὰς ἀπαγορευτικὰς διατάξεις συλλέξας αὐτάς ἐν τῇ 120 Νεαρᾷ, ἣτις περιέχεται εἰς τὰ Βασιλικά (Y, 2, 1—13). Ἐνταῦθα βεβαίως ἔχει ὑπ' ὄψιν ἐξαιρέσεις, αἵτινες δὲν ἦσαν σπάνιαι εἰς τὴν ἀπολυταρχίαν τοῦ βυζ. κράτους καὶ δὴ ἐφ' ὅσον ἐπρόκειτο νὰ ἐπουλωθῶσιν ἐπείγουσαι ἀνάγκαι τῆς ἐκκλησίας ἢ χάριν τῶν ἐνδεῶν καὶ ἀναρρῦσεως αἰχμαλώτων· ἀλλὰ καὶ ἐν προκειμένῳ ἐτηροῦντο ἀπαραιτήτως ὅροι τινές. Ἐν ἰδίῳ ἄρθρῳ τῆς 120 Νεαρᾶς τοῦ Ἰουστινιανοῦ γίνεται λόγος περὶ ἱερῶν σκευῶν τῆς Ἀγ. Σοφίας καὶ ἄλλων τοῦ κράτους ναῶν, καὶ ὀρίζει ταῦτα νὰ δοθῶσιν ἐνυπόθηκα ἢ νὰ πωληθῶσι πρὸς ἐξαγορὰν αἰχμαλώτων, ὅπως καὶ ἀκίνητα ἠδύναντο νὰ πωλῶσιν οἱ χριστιανοὶ τῶν ἐκκλ. ἐπαρχιῶν Ὀδησοῦ (= Βάρνας) καὶ Τομέως (Κωνσταντίας), ἐκτός ἐὰν εἰς τὴν ἀφιέρωσιν ἐσημειοθῶ, ὅτι εἶναι ἀναπαλλοτριῶτα. Ἡ 46 Νεαρᾶ τῷ 546 διατάτ-

περί τὴν Ἀσίαν ὑπὸ τὴν βαρβαρικὴν χεῖρα ἐτέλουν, ὀλίγ' ἄττα τῶν πάλαι ἠργηκότεων ἱερῶν καὶ καταλελυμένων, ὡς εἰς μηδεμίαν χρεῖαν συντελοῦντα, ἀλλ' ἀφορμὴ μόνον ἱεροσυλίας καὶ ἀσεβείας ἅμα τοῖς-πολλοῖς παρεχόμενα, ὡς ὕλην χαράγματος (=χρήματος) εἰς μισθὸν τοῖς στρατιώταις καὶ συμμάχοις τὰ τοιαῦτα χρηματίσαι ἐσκέψαντο»· καὶ ἐξιστοροῦσα πῶς ἤρξατο ὁ ἀδελφὸς αὐτῆς σεβαστοκράτωρ Ἰσαάκιος ἱεροσυλῶν ἀπὸ τῆς Ἁγίας Σοφίας ἐπάγεται: «Τοῦτο ὕλη μεγίστης κατηγορίας τοῖς βασιλεῦσιν ἐγένετο· οὐκ ὀκνῶ γὰρ καὶ τὸν Ἰσαάκιον ἀπόρφυρον βασιλέα κατονομάζειν, οὐ τότε μόνον, ἀλλὰ καὶ μέχρι καιροῦ διαρκέσασα καὶ γὰρ ἀρχιερεὺς τις τῆνικαῦτα Χαλκηδόνας Λέων προὔκαθητο, ἀρετῆς δὲ ἐπιμεμελημένος...οὗτος ἦν τῶν ἐν τοῖς Χαλκοπρατείοις πυλῶν (τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου) ἀφαιρουμένων τοῦ ἐπικειμένου αὐταῖς ἀργύρου καὶ χρυσοῦ εἰς τὸ μέσον εἰσοδὺς ἐπαρρησιάζετο... ἀτακτότερον τῷ τῆνικαῦτα κρατοῦντι προσεφέρετο, ὡς ἄκως εἰς τὴν βασιλεύουσαν ἐπανήει τῇ ἀνεξικακίᾳ ἐκείνου καὶ τῇ φιλανθρωπίᾳ καταχρώμενος... χαιρεκάκοις ἀνδράσι πειθόμενος, ἐπεὶ πολλοὶ τότε ὑπῆρχον... καὶ πρὸς ὕβρεις καὶ βλασφημίας ἀκαίρους ἐτρέπετο, καὶ ταῦτα παρακαλοῦντος αὐτὸν τοῦ βασιλέως...τῆς πρὸς αὐτὸν ἀποσχέσθαι ἀπεχθείας ὑπισχνουμένου ἅμω καὶ τὰ ἱερὰ τῆς ἀγίας ἐκκλησίας λαμπρότερα ἀποδούνησι καὶ πᾶν ὃ τι δέον ποιεῖν πρὸς διόρθωσιν».

Ἄλλ' ὁ γενναῖος ἐκεῖνος ἱεράρχης ἦν ἀδυσώπητος «μετὰ πολλῶν ἐνιαυτῶν παρέλευσιν ἀδιόρθωτος» διὸ ἠναγκάζετο ὁ Ἀλέξιος νὰ τὸν τιμωρήσῃ. Ἡ κατ' αὐτοῦ μῆνις ἐξηκολούθει, καίτοι «ἐκ βαθεῖας καρδίας ἐβεβήκει τοῦ ἀφίστασθαι ἐφεξῆς ἄψοσθαι τι τῶν ἱερῶν καὶ πᾶσα ἀνάγκη αὐτὸν πρὸς τοῦτο καλῆ, χρεωστεῖν δὲ καὶ τὰ προαναληφθέντα κατὰ τὴν ἐπιταγήν» (ἀνάγνωθι χρυσόβουλλον Ἀλεξίου Κομνη-

τει, ἵνα πωλῶνται κτήματα ἱερὰ πρὸς ἐξόφλησιν φόρων τοῦ κράτους, ἀλλ' ἐξαιροῦνται πάντες οἱ ναοὶ τῆς Κ)πόλεως καὶ τὰ ὑποκείμενα τῇ Μεγ. Ἐκκλησίᾳ, ἥτοι τὰ σταυροπηγιακὰ. Γνωστὴ εἶναι ἡ περίπτωσις, κατὰ τὸν ἐπιτομὴν Ἡρακλείου περὶ τὸν πόλεμον, ὅτε ὁ πατριάρχης Σέργιος ἐδάνεισεν εἰς τὸ κράτος μεγάλα χρηματ. ποσὰ (βλ. Κ. Ράλλη. Τὸ ἀναπαλλοτριωτὸν τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας κατὰ τὸ δίκαιον τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολ. ἐκκλησίας Ἀθήναι 1903, σ. 248). Κατὰ τῶν παραβατῶν ὀρισμένων διατυπώσεων ἐπεβάλλοντο ποιναὶ αὐστηραί, ὡς ὀρίζει ὁ ιβ' καν. τῆς Ζ': «ἐκδιωχθήτω ὁ μὲν ἐπίσκοπος τοῦ ἐπισκοπείου, ὁ δὲ ἡγούμενος τοῦ μοναστηρίου, ὡς διασκορπίζοντες κακῶς, ἃ οὐ συνήγαγον», καὶ ὁ συμβολαιογράφος ἀξωρίζετο, οἱ δὲ ἐπικυροῦντες ἄρχοντες ἐπαύοντο. Τὸ ἀναπαλλοτριωτὸν τούτων καθιερώθη καὶ ἐν Ἑλλάδι διὰ τοῦ ΙΗ' ἀρθροῦ τοῦ νόμου ΣΑ', καθ' ὃ ἀπαγορεύεται «ἐκθεοῖς ἐν ἀγορᾷ πρὸς πώλησιν ἢ κατάσχεσις πρὸς πληρωμὴν χρέους ἰδιωτικοῦ ἢ δημοσίου», κατὰ τὴν ἀποφάσιν τῆς ὁμοίας ἀποφ. εἰς συντελεσθῆ ἢ ληλασῆ.

νοῦ «περὶ τῶν ἱερῶν σκευῶν καὶ τοῦ μὴ ἄλλοτε ταῦτα κοινωθῆ-
ναι» γεγενημένον κατὰ Αὐγουστον μῆνα τῆς Ε' Ἰνδ. τοῦ 1082. Βλ.
Σύνταγμα Ράλλη καὶ Ποτλῆ, τόμ. Ε', σ. 281). Παρὰ ταῦτα τὸ σκάν-
δαλον ἦν τόσῳ μέγα, ὥστε καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῶν δύο πατριαρχῶν,
τοῦ Εὐστρατίου καὶ Νικολάου (ὑφ' οὗ καὶ καθηρέθη ὁ Χαλκηδόνος)
ἐλάμβανε μεγάλας διαστάσεις καὶ ἔφθασεν εἰς δογματικὰς συζητήσεις
προκαλεσάσας καὶ σχίσματα. Αὗται διεσώθησαν ἐν κώδικι Λαύρας
τοῦ Ἁθωνος καὶ ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ Ἀλεξ. Λαυριώτου ἐν Ἐκκλ.
Ἀληθεία Κ', 1900, σ. 354 ἔ. ὅθεν καὶ τὰ ἀνωτέρω ἐσταχυολογήσα-
μεν. Εἶναι δὲ οἱ γράψαντες, ὁ Ἀντιοχείας πατριάρχης Ἰωάννης, ὁ Εὐ-
χαΐτων Ἰωάννης, ἀμφοτέροι διάσημοι λόγιοι τοῦ καιροῦ ἐκείνου, ὁ
Ἀδριανουπόλεως Νικόλαος, ὁ εἰρημένος Λέων Χαλκηδόνος, ὁ σεβαστο-
κράτωρ Ἰσαάκιος. Ἐκ τούτων ἀποσπῶμέν τινα ἐκ τῶν πρὸς τὸν βα-
σιλέα δορυμνιῶν ἐλέγχων τῆς σεπτῆς πλειάδος ἐπὶ τῷ τελεσθέντι ἀ-
νοσιουργήματι κατὰ τοῦ ἀδύτου τῶν ἱερῶν ναῶν καὶ τῆς ἱεροσυλί-
ας καὶ τοῦ διωγμοῦ τῶν κληρικῶν, «γῆν ἱερὰν ἀποσυλουμένην κει-
μήλιά τε θεοῦ ἀφαιρούμενα καὶ κοινοῦμενα . . . τοὺς ἀρχιερεῖς
παντοίαις θλίψεσιν ὑποβαλλομένους. Ἦκουσα οὖν περὶ τινῶν
ἐγὼ τούτων ὡς καὶ ἐμαστιγώθησαν, ὧ γῆ καὶ ἥλιε, καὶ ταῦτα
ἐπ' εὐσεβοῦς βασιλέως καὶ εἰς φυλακὴν ἐβλήθησαν, οὐ διὰ Χρι-
στὸν ὡς ἄλλοι ποτέ—ἦν γὰρ μέγα τοῦτο αὐτοῖς—ἀλλὰ διὰ χρυ-
σόν, τὸ βαρύτερον κειμηλίων δὲ ἄρτι μνησθεῖς ἄλλο σμῆνος ἐ-
λεεινολογῶν ὀρώ μοι ἐπεγειρόμενον, λέγω δὲ εἰς νοῦν λαβῶν
θεῖά τε σκεύη καὶ σεπτὰ ἐκτιπώματα, ἀφ' ὧν ἐκ πολλοῦ τὰ χω-
νευτήρια ὑμῖν τὰ νομίσματα δίδωσιν . . . ἐγυμνοῦντο αἱ μὲν οὖν
ἐκκλησίαι τῶν τε ἄλλων καὶ μέντοι καὶ κλήρου καὶ ἐπισκόπων
αὐτῶν ἔνιοι . . . καὶ ὑπὲρ τὴν σφετέραν δύναμιν εἰσφοραῖς πι-
εζόμενοι, οἱ μὲν ἔβησκον καὶ πρὸ ὥρας· καὶ γὰρ ἴοι καὶ λιμοὶ
συνεπηκολούθουν ὡς εἰκὸς τοῖς γινομένοις . . . » Καὶ ἐπάγεται ὁ
εὐθαρσῆς ἱεράρχης τὰ τῆς θείας ἐκδικήσεως ἐπὶ τῇ βεβηλώσει τῶν ἱε-
ρῶν καὶ τοῖς ἀδίκαις κατὰ τῶν τοῦ θεοῦ θεραπόντων καὶ ὑπερασπιστῶν
τοῦ κόσμου τῆς ἐκκλησίας κληρικῶν καὶ ἀπηνέσι διωγμοῖς. «Αὐτοὶ
μέντοι οἱ πολέμιοι τί ἂν καθ' ἡμῶν ἠϋξάντο (γρ. ἠϋξαιντο) πλέον;
τὰ μὲν γὰρ ἡμέτερα κατὰ τὸ εἰκὸς συνετρίβετο καὶ ἡσθένει (ὁ
Ἀλέξιος ὑπέστη δεινὴν ἦτταν καὶ ἐγκατέλιπε τὸν μαχόμενον στρατόν),
τοῖς δὲ ἡ ἰσχύς καὶ τὸ καθ' ἡμῶν ἐπηύξησε θάρσος, οὐκ ἦν δὲ
οὐδὲ τὸν θεὸν ἀνέχεσθαι, οὐδὲ τὰ πραττόμενα ὀρώντα συνευδοκεῖν,
ἀλλὰ κατὰ πόδας ἡ ὀργὴ συνεκολούθει καὶ ἡ δίκη οὐκ ἐμῆλθεν.
Ἐάτω, φεῦ! Χίος, ἀνήρπαστο Μιτυλήνη, ἀφίστατο Κύπρος, Κρή-
τη, τῶν νήσων αἱ κεφαλαί, τῆς Ἑσπέρας τὸ πλέον ἀγέλαι Σκυ-

θῶν ἐβόσκοντο, τῆς Ἀνατολῆς δὲ οὐδὲ βραχὺ λείψανον ὑπελείπτο... 1 καὶ χρημάτων ἕτεροι ἐφ' ἑτέροις ἐπενοοῦντο πόροι καὶ ἔρος τούτων οὐδεὶς, οὔτε γέγονεν οὔτε ἐστὶν οὐδέπω. Καὶ ταῦτα μὲ κεφαλαιωδῶς τὰ πολλὰ παρατρέχων διὰ τὸ πλῆθος καὶ ἅμα ὑπὸ τῶν δακρύων συγχεόμενος καὶ ἀνακοπτόμενος τὴν φωνήν.»

Εἰς ἄκρον συγκινητικὰ καὶ ἅμα διδακτικὰ εἶναι καὶ ὅσα ὁ ἥρωσ τῆς ἡμέρας, ὁ Λέων (ἢ Λεόντιος) Χαλκηδόνος γράφει πρὸς τὸν Ἀλέξιον ὡς ἄλλος Ἱερεμίας θρηνηλογῶν καὶ οἰκτίρων τὴν κατάστασιν τῆς ἐκκλησίας. «Δέσποτά μου ἄγιε. Ἴδου παρρησιαστικώτερον ἢ ἅγια τοῦ θεοῦ ἐκκλησία βοᾷ καὶ τρανότερον διηγεῖται τὰς ὑβρεις, ἃς ὑπέστη, καὶ τὰς ἀδικίας, ἃς ἠδίκηται... ἀναστάς οἰκτίρησαι τὴν Σιών τὴν καὶ γεννησαμένην καὶ θρεψαμένην καὶ εἰς τόδε δόξης καὶ εὐκλείας προαγαγοῦσάν σε· αὕτη γὰρ ἐστὶ μήτηρ πάντων ἡμῶν καὶ παιδαγωγὸς καὶ τροφὸς καὶ τῶν μυρίων ἐκείνων πρόξενος ἀγαθῶν». Καὶ ὑπεραμύνεται καὶ ὑπεραπολογούμενος ταῦτα διακηρύττει ὁ ὁμολογητὴς τοῦ Κυρίου μητροπολίτης: «Ταύτην ὀρῶντες ὑβριζομένην, εἰμὴ ληλοῦμεν, εἰμὴ ἐκδικοῦμεν, οἷς ἐστὶν ἰσχὺς ἐκδικεῖν, τί ἂν ἄλλο τῶν τοιούτων εὐεργεσιῶν αὐτῇ ἀντιδοίημεν;... ἠθέτηται ἡ πίστις ἡμῶν, βεβηλοῦνται τὰ ἅγια, ὁ πολῦτιμος μαργαρίτης ἠρίμωται, πεπάτηται ὁ σκυρὸς, συντέτριπται τὰ σκεῦη τὰ ἅγια καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ θεοῦ περιύβρισταται... καὶ δεδώκαμεν τὰ ἅγια τοῖς κυσὶ καὶ τοὺς μαργαρίτας ἔμπροσθεν τῶν χοίρων ἐρρίψαμεν... τὰ μοναστήρια, ὅσα ἱερὰ ἐσυλήθησαν, τὰ ἀσκητήρια, ὅσα τὸν οἰκεῖον περιήρηνται κόσμον, τὰ θυσιαστήρια, ὅσα γυμνωθέντα τῆς εὐπρεπείας αὐτῶν νεκροῖς σώμασι λωποδυθηθεῖσιν ἐοίκασιν αὐτὰ τὰ κιβώτια, ἐν οἷς τὰ ἱερὰ δοχεῖα ἀποτεθέντα τοῦ θεοῦ στόματι χρώμενα τῷ κενώματι μυρίων μαρτύρων τρανότερον βοῶσιν, ὡς οὐδέν, ὧν ἐπιστεύθησαν, ἔχουσι, μάρτυρες μὲν τοσοῦτοι τοῦ πράγματος καὶ οὕτως ἀπαραλόγιστοι» (σ. 403). Ὅλον τὸ φορτίον τῆς ἀμυνομένης τότε ἐκκλησίας εἶχεν ἀναλάβει ὁ τολμηρὸς πλησιόχωρος Χαλκηδόνος, διότι ὁ πατριάρχης Εὐστράτιος εἶχεν ἐξορισθῆναι καὶ δέσται οὗτος τοῦ βασιλέως ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως αὐτοῦ καὶ ὑπὲρ τῆς Ρωμανίας (= τοῦ βυζ. κράτους) πάσης, ὑπὲρ αὐτῆς τῆς σωτηρίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως» (σ. 404). Ἀποτεινόμενος δὲ «πρὸς τὴν πενθεράν Ἄνναν τὴν

1. Κατωτέρω λέγει διὰ καὶ αὐτῆς ἡ πρωτεύουσα περιεκυκλοῦτο: «ἀλλὰ τὰ μὲν ἔρια τῆς Ρωμαίων ἡγεμονίας πρὸς ἀνίσχοντο ἥλιον ἢ τοῦ Βυζαντίου ἀκρόπολις, ἡ πύλη δὲ ἡ χρυσεία πρὸς δύοσιν ἐγενέσθη». Ταῦτα ἐν σ. 357. 2. αὐτ.

πρωτοβεστιάρισσαν» γράφει : «οἱ τὴν περὶ τῶν ἁγίων εἰκόνων καὶ ἱερῶν τοῦ θεοῦ κειμηλίων συμφωνίαν τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ θεοῦ παραθραύοντες... ἑαυτοὺς ἐφάπαξ τῇ τῶν Ἰουδαίων καὶ Ἑλλήνων. (=εἰδωλολατρῶν) μερίδι καθυποβάλλουσιν». Καὶ διαλαμβάνει, ὅτι εἰς ἀπολογίαὶν προσῆγον Νεαρὰν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἀλλ' οὐδὲν ὠφελοῦντο λέγει «οὐ μόνον, ὅτι οὐκ ἐνήργησεν αὕτη ποίη, καίτοι περὶ τῶν κειμηλίων τῆς Μεγ. ἐκκλησίας διαλαμβάνουσα. ἀλλ' ὅτι καὶ τοῖς θείοις κανόσιν ἐναντιοῦται τοῖς ἀνεκποίητα εἶναι βουλομένοις αὐτὰ καὶ τῇ ἐκκλησιαστικῇ παραδόσει.... φησὶ γὰρ τὸ Συνοδικόν «πάντα τὰ πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν καὶ τὴν διδασκαλίαν καὶ ὑποτύπωσιν τῶν ἁγίων καὶ ἁσιδίων πατέρων καινοτομηθέντα ἢ πραχθέντα ἢ μετὰ ταῦτα πραχθησόμενα, ἀνάθεμα» (σ. 405 βλ. καὶ 406). Ἐφεξῆς ὁ κλεινὸς ἱεράρχης ἀπολογούμενος ἐκ τῆς ἐξουσίας πρὸς τὸν διάδοχον τοῦ κανονικοῦ πατριάρχου (ἐξορίστου καὶ αὐτοῦ ὄντος διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν) Νικόλαον τὸν Γραμματικόν, ἐπισωρεύει τὰς ἀπαγορευτικὰς μαρτυρίας ἐκ τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ τῶν ἱερῶν Συνόδων διὰ τὴν ἐν λόγῳ ἱεροσυλίαν : «Ἀναθήματα δὲ εἰσὶ τοῦ θεοῦ καὶ οἱ εἰκονικαὶ ὕλαι καὶ τὰ λοιπὰ σκεύη πάντα καὶ ἀπλῶς πᾶσα ὕλη ἀνατιθεμένη τῷ θεῷ καθὼς ὁ νομοθέτης εἶπε Μωσῆς, «ὅτι πᾶν ἀνάθημα, ὃ ἀναθῆ τις τῷ θεῷ, ἀπὸ ἀνθρώπου ἕως κτήνους, καὶ ἕως ἀγροῦ, κατασχέσεως αὐτοῦ, οὐκ ἀποδοθήσεται, οὐκ ἀνταλλαχθήσεται, οὐκ ἐκποιηθήσεται, ἅγιον ἁγίων ἐστὶ τῷ Κυρίῳ» καὶ ὁ διαπράξας τοιοῦτον ἔγκλημα ἐν τῇ Ἱερουζῶν Ἄζαζ ἐλιθοβολήθη. Εἶτα ἀναφέρεται εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς Ζ' Οἰκ. Συνόδου, ἣτις «καὶ ἐν τῷ γ' αὐτῆς κανόνι ἐρμηγεύουσα τί ἐστὶν ἡ καθάρσις τῶν τοῦ ἱερατικοῦ καταλόγου καὶ τί ὁ ἀφορισμὸς τῶν μοναζόντων καὶ τῶν λαϊκῶν, «τῶν διακρυπτόντων δηλ. μοναστήρια καὶ ἱεροὺς οἴκους καὶ μὴ ἀποδιδόντων, ἵνα κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἀποκατασταθῶσιν, ἐπάγει τῇ τοιαύτῃ αὐτῶν καθιρέσει καὶ τῷ ἀφορισμῷ λέγουσα «καὶ ἕστωσαν κατάκριτοι ἀπὸ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγ. Πνεύματος καὶ τετάχθωσαν ὅπου ὁ σκόλης οὐ τελευτᾷ καὶ τὸ πῦρ οὐ σβέννυται» (σ. 456).

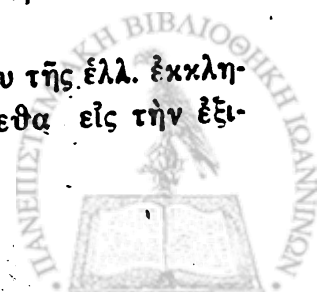
7. Ἀντικανονικὴ ἀνάκρηξις τοῦ αὐτοκεφάλου ἐν τῇ Α' συνελεύσει τοῦ 1843 — Σφοδρὰ κατ' αὐτοῦ ἀντιπολίτευσις ἐν τῇ Β' Συνελεύσει τοῦ 1863 — Ὁ πολυθρύλητος ἀγὼν Φαρμακίδου καὶ Οἰκονόμου περὶ τῶν συνοδικῶν κανόνων καὶ περὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου. — Τὰ ἀκαθαίρετα προνόμια καὶ τὸ πατριαρχικὸν μεγαλεῖον — Τὸ αὐτοκέφαλον ἄγνωστον ἐν τῇ ἀρχαιότητι, καταργεῖ τὴν ἐνότητα τῆς ἐκκλησίας — Παραβολώταται τοῦ Κοραῆ ἰδέαι ἐπέδρασαν εἰς τὸ πραξικόπημα — Αἱ ἀρχαὶ τῆς πρεσβυτεριανῆς ἐκκλησίας ἐπισήμως ὑπο-

στηριζόμενοι ἐν Ἑλλάδι καὶ νέα ρῆξις τοῦ Οἰκονόμου πρὸς τὸν Φαρμακίδην — Ἡ ἐπίθεσις τοῦ Ἱεροκήρυκος Γερμανοῦ — Τὸ πρῶτον Καταστατικὸν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτοῦ.

Τὴν ἀναδρομὴν ταύτην ἐποιησάμεθα διὰ νὰ ἀπαντήσωμεν εἰς ἐρωτήματα, οἵτινες δισχυρίζονται, ὅτι ἐπεμβάσεις καὶ ἀνθαιρεσίαι εἰς τὰ τὰ τῆς ἐκκλησίας καὶ δὴ εἰς τὰ περιουσιακὰ τῶν μονῶν συνέβαινον μάλιστα κατὰ κανόνα ἐπὶ Βυζαντινῶν, καὶ τοσοῦτον συχνὰ ὥστε κατήντησαν ἔκτοτε τὴν ἐκκλησίαν ὑποταγμένην εἰς τὸ κράτος. Βεβαίως καὶ ἡμεῖς παραδεχόμεθα, ὅτι ἐλάμβανον χώραν ἐπεμβάσεις οὐχὶ σπανίως καὶ ὁ ἀγὼν τῆς πολιτείας ἦτο πάντοτε πῶς νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν περίβολον τῆς ἐκκλησίας καὶ νὰ ὑποτάξῃ αὐτὴν καὶ ὅτι εὐρέθησαν δυστυχῶς ἐλάχιστοι πατριῶται ἀσθενεῖς χαρακτῆρος ὑποχωρήσαντες εἰς τὰς ἀξιώσεις τῶν βυζ. αὐτοκρατόρων καὶ ἐθυσίασαν τὰ δίκαια τῆς ἐκκλησίας. Ἄλλ' ἢ βία καὶ ἢ ἀνθαιρεσία δὲν ἀπετέλεσέ ποτε νόμον καὶ καθεστῶς. Ἐν τῷ συνόλῳ πάντοτε ἀπεδοκίμασε ἡ ἐκκλησία τὰς τοιαύτας τάσεις τῆς Πολιτείας, ἀνέτρεψε τὰ παρὰ τοὺς κανόνας τελεσθέντα, ἀντέστη ἐρωμένως πρὸς ὑπεράσπισιν καὶ ἐξασφάλισιν τῶν προνομίων αὐτῆς καὶ τοῦ ἀδιασείστου τῶν ἱερῶν κανόνων κύρους. Αὐτὸ ἀποτελεῖ τὸ κύριον καὶ οὐσιῶδες γνῶρισμα τῆς ἐκκλησίας ἐν τῇ διαδρομῇ τῶν αἰῶνων, ἢ κατὰ τῆς πολιτικοκρατείας ἀντίδρασις καὶ ἐνίκησε πάντοτε, ἵνα πληρωθῇ τὸ ρηθὲν «καὶ πύλαι ἄδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς». Ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν τὸ ἴδιον καὶ περὶ τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὅτι μετὰ τὴν κακῶς γενομένην ἀνακήρυξιν τοῦ αὐτοκεφάλου παρουσίασεν ὀργανωμένην ἀντίδρασιν καὶ σθεναρὰν στάσιν κατὰ τῆς ἐπιβουλῆς τοῦ κράτους πρὸς κατάργησιν τῆς αὐτοτελείας αὐτῆς. Ἐν πολλοῖς μάλιστα συνέπραξεν εἰς τοῦτο, καὶ ὅσκις τοῦτο δὲν συνέβαινε, ἔχομεν γλιάρὰς διαμαρτυρίας καὶ οὐδὲν πλέον. Οὐδεὶς τῶν ἱεραρχῶν καὶ τῶν μητροπολιτῶν ἐμιμήθη τοὺς πατέρας τῆς ἐκκλησίας καὶ τοὺς κλεινοὺς οἰκιστροὺς αὐτῆς. Τὸ ἀνώτατον ἐκκλησ. κέντρον μᾶς ἐδίδαξεν, ὅτι εἰς τοιαύτας περιστάσεις δὲν ἀρκοῦσιν οἱ λόγοι, ἐπιβάλλονται καὶ θυσίαι, παραιτήσεις καὶ περαιτέρω, τὸ ἰσχυρότατον τῆς ἐκκλησίας ὄπλον, ἢ κήρυξις τῆς ἐκκλησίας ἐν διωγμῷ, ὅπερ πολλάκις ἐκλόνισε καὶ αὐτὸν τὸν θρόνον τοῦ Σουλτάνου, καὶ ἔσωσεν οὕτω τὰ προνόμια τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου. Ὡς παράδειγμα ἀναφέρω εἰς τοὺς ἐσχάτους καιροὺς Διονύσιον τὸν Ε', τὸν ἀπὸ Χαλκηδόνος Γερμανόν, καὶ αὐτὸν τὸν Ἰωακείμ Γ' κατὰ τὴν α' πατριαρχεῖαν.

Μετὰ τὰ παρέμπιπτόντως περὶ τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς ἑλλ. ἐκκλησίας λεχθέντα ἐν τοῖς παραγράφοις 2.—4, ἐπανερχόμεθα εἰς τὴν ἐξι-

στόρησιν τῆς ιδρύσεως καὶ τοῦ βίου αὐτῆς μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν. Προμάντεύω, ὅτι τινὲς θὰ διερωτῶνται, τίνα σχέσιν ἔχει ἡ ἱστορία αὐτῆ πρὸς τὰ Προνόμια τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου περὶ ὧν ἐπαγγελλόμεθα νὰ γράψωμεν; Ἄλλοι δὲ ἀνυπομονοῦσι, διότι ἡ Εἰσαγωγή ἡμῶν τοιαύτην ἔλαβεν ἔκτασιν. Οἱ τοιοῦτοι ἐκλαμβάνουσι ὑπὸ λίαν περιορισμένην σημασίαν τὴν λέξιν προνόμια, ὡς συνέβαινεν ἐπὶ τουρκοκρατίας. Ἄλλ' ἡμεῖς ἐν τοῖς προνομίοις περιλαμβάνομεν οὐ μόνον τὰ περὶ τὴν διοίκησιν τοῦ ἐκκλησι. κέντρου καὶ τὴν θέσιν αὐτοῦ ἔναντι τοῦ κυριάρχου κράτους, ἀλλὰ καὶ πᾶν δικαίωμα αὐτοῦ ἐκ τῶν ἱερῶν κανόνων ἀπορρέον, οἵτινες ἀληθῶς τὸ σύνταγμα τῆς ἐκκλησίας ἀποτελοῦσι καὶ ἐξασφαλίζουσι τὴν ἐπὶ τῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν κυριαρχίαν τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου. Τὸ δὲ σπουδαιότερον προνόμιον, ὅπερ θεωρεῖται τὸ στάτους αὐτοῦ, εἶναι ἡ πνευματικὴ καὶ κανονικὴ ἐνότης μετὰ τῶν λοιπῶν τοῦ κόσμου ἐκκλησιῶν, τῶν συγκροτούντων τὴν Ὀρθόδοξον Ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν. Ὅταν ἡ ἐνότης αὐτῆ καταργηθῇ, τὸ Πατριαρχεῖον ἀποβάλλει τὸν χαρακτῆρα τῆς οἰκουμενικότητος. Ἐπὶ τουρκοκρατίας οὐδέποτε ἐγένετο ἀπόπειρα ἀποσπάσεως τῶν ἐπὶ μέρους ἐκκλησιῶν, καὶ αὐτὰ τὰ ἄλλα τῆς Ἀνατολῆς Πατριαρχεῖα ἦσαν οὕτω συνηνωμένα μετ' αὐτοῦ, ὥστε ἀπετέλουν ἐν σύνολον καὶ τὰ τέσσαρα, ὡς τετρὰς στύλων, συγκροτούντων τὸ θεοσύστατον οἰκοδόμημα. Αἱ ἄλλαι ἐκκλησίαι ἦσαν τὰ διάφορα διαμερίσματα αὐτοῦ. Εἰς τὰς ἀποκεντρωτικὰς τάσεις ἀντετάσσετο τὸ «μεμέρισται ὁ Χριστός»! Τὸ ὀλέθριον—διὰ τὰ ἐπακόλουθα—τοῦτο σύστημα τῆς ἀποκεντρώσεως, κρίμασιν οἷς οἶδεν ὁ Κύριος, ἤρξατο ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821. Ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος, τὸ ἐπαναλαμβάνω μετὰ συνοχῆς καρδίας, ἥτις ἔδει νὰ εἶναι τὸ κυριώτερον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὅπερ θεωρεῖται ἴδρυμα ἑλληνικόν, στήριγμα.

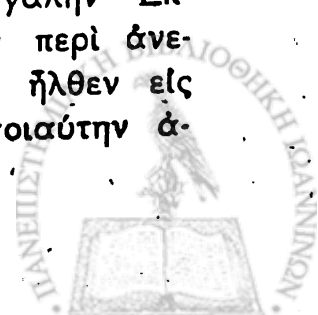
Κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τὸ τέως πανίσχυρον Πατριαρχεῖον ὑπέστη τὸν πρῶτον κλονισμόν. Οἱ τότε πολιτικοὶ παράγοντες τῆς Ἑλλάδος ἦσαν οἱ φορεῖς τῶν νέων ἰδεῶν τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, αἵτινες ἐξικνούντο μέχρι τοῦ ἀβάτου τῆς ἐκκλησίας, καὶ διεσάλπιζον τὸ καινότροπον δόγμα: «Ἐλευθέρᾳ ἐκκλησίᾳ ἐν ἐλευθέρῳ κράτει», ἀποδιδόμενον μὲν εἰς τὸν Καβούρ, ἀλλ' οὔτινος ὁ κυρίως πάτρων ὑπῆρξεν ὁ κόμης Μονταλενμπέρ, ὅστις καὶ ἐξέδοτο ἔργον γαλλιστί ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ἡ ἐλευθέρᾳ ἐκκλησίᾳ ἐν τῷ ἐλευθέρῳ κράτει». Ἄλλὰ πολλοὶ ἐκλαμβάνουσι τοῦτο ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ χωρισμοῦ τῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τοῦ κράτους, ὡς πράγματι καὶ συνέβη, ἔνθα ἠκούσθη τὸ κήρυγμα τοῦτο ἐν τῇ Δύσει.

Ἐν Ἑλλάδι ὅμως συνέβη τὸ ἀντίθετον, ἐλευθερωθεῖσα ἀπὸ τῆς

πατριαρχικῆς ἢ ἐκκλησίᾳ ἐξαρτήσεως ὑπεδουλόθη τελείως εἰς τὴν Πολιτείαν. Τῆς ἰδέας ταύτης δορυφόρος ὑπῆρξεν ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης, ὅστις ἐμποτισθεὶς ἐν Εὐρώπῃ τὰς προτεσταντικὰς ἰδέας κατέστη τυφλὸν ὄργανον τοῦ Βαναροῦ Μάουερ, εἰς ὃν ὁ Ὄθων ἐνεπιστεύθη τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἐλληνικῆς ἐκκλησίας. Δεινὴ λοιπὸν ἐπιβουλὴ ἐκ τῆς Δύσεως, ὅπου οἱ Διαμαρτυρόμενοι εἶχον ἀποσχισθῆ ἀπὸ τοῦ παπισμοῦ.

Ἄλλὰ τὸ πικρὸν τοῦτο καταπότιον ἦτο ἀνάγκη γὰ ἐμποτισθῆ εἰς τὸ μέλι. Εὐρέθη λοιπὸν τὸ μέσον, ἀντὶ τὸ σύστημα τῆς διοικήσεως τὸ καθιερούμενον τότε ἐν Ἑλλάδι γὰ ὀνομασθῆ κοινοστώριον, ὅπερ ἐν Βαναρίᾳ εἶχεν εἰσαχθῆ ἀπὸ τοῦ 1818, ὀνομάσθη κατ' εὐφημισμὸν, «Διοικοῦσα διαρκῆς σύνοδος» κατὰ τὸν τύπον τῆς ρωσικῆς ἐκκλησίας. Καὶ εἶναι περίεργον, πῶς ἐν τῇ παγίδι ταύτῃ συνελήφθη καὶ ὁ μέγας Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων, Οὗτος κυρίως δὲν ἀπέκρουε τὸ αὐτοκέφαλον καὶ τὴν τοιαύτην σύνοδον, ἀφοῦ προήρχετο ἐκ τῆς Ρωσίας πρὸς ἣν ὁ ἀνὴρ τοσοῦτον συμπαθῶς διέκειτο, ἀλλ' ἀπεδοκίμαζε τὸ αὐθαίρετον τῆς ἀνακηρύξεως. Ἀπεδείκνυεν, ὅτι τοῦτο δὲν στηρίζεται ἐπὶ πράξεως ἐκκλησιαστικῆς, καὶ εἶναι ἡ χειραφέτησις οὐχὶ κατὰ τοὺς κανόνας καὶ τὴν τάξιν τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας συντελεσμένη, καὶ οὕτως ἦλθεν ἀντιμέτωπος πρὸς τὰς καινοτομίας τοῦ Φαρμακίδου καὶ ἠττήθη μὲν ὁ Οἰκονόμος, ἀλλ' οὐχὶ ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλ' ὑπὸ τῆς Βαναροκρατίας. Λέγεται μάλιστα (βλ. Νέον Ποιμένα. Β'. 158) ὅτι κατὰ τὴν Α' Συνέλευσιν τοῦ 1843 ἐξησχήθη ἰσχυρὰ πίεσις πρὸς τοὺς Συνοδικούς, ὡς μανθάνομεν καὶ ἐξ ἐπιστολῆς ἀπευθυνομένης ὑπὸ Νεοφύτου Δούκα πρὸς αὐτὴν ἐν εἴδει διαμαρτυρίας διὰ τὰ τεκταινόμενα καὶ ἧτις ἐσχάτως εἶδε τὸ φῶς: «Τίς ἀγνοεῖ, ὦ ἄνδρες σεβάσμιοι, ὅτι ἡ ἡμετέρα σύνοδος, ἡ ἐπὶ τῆς Ἀντιβασιλείας συσταθεῖσα, ἐσκευωρήθη ἐν ἐλαχίστῳ χρόνῳ διὰ βίας ὑπὸ ἐξωτερικῆς ὑπαγορευομένης ἐπιβολῆς, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ κατορθωθῆ τοῦτο συναινέσει καὶ τῆς, ἀφ' ἧς ἐσμὲν κεχωρισμένοι ἀρχῆς; Τίς δὲ οὐκ οἶδεν, ὅτι καὶ οἱ παρευρεθέντες τότε ἡμέτεροι ἱεράρχαι παρὰ θυρούμενοι πανταχόθεν καὶ παρωθούμενοι εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῶν νενομοθετημένων ὑπὸ τῆς ἐπιβούλου καὶ κακοβούλου ξενοκρατίας τότε, ὑπέγραψαν ἀβασανίστως, ὅσα ἔδοξε τοῖς τότε τὰ πράγματα ραδιουργοῦσιν;» καὶ ἐπάγεται ὁ φιλόπατρις Ἡπειρώτης. «Ἐντεῦθεν ἄρα δύο ἄτοπα μάλιστα συνέβησαν ἐκεῖνα τοῖς Ἑλλησι, πρῶτον μὲν ἡ περιφρόνησις πρὸς τὴν Μεγάλῃν Ἐκκλησίαν, ὡς μηδενὸς λόγου γενομένου πρὸς αὐτὴν περὶ ἀνεξαρτησίας νομίμου καὶ εὐλόγου, ὡς ἔπρεπε· διὸ καὶ ἦλθεν εἰς παράπονα δίκαια καθ' ἡμῶν. Δεύτερον δὲ ὅτι εἰς τοιαύτην ἀ-

δυναμίαν καὶ ἀδράνειαν περιωρίσθη ἡ Ἱερά σύνοδος, ὥστε δὲν ἐδύνατο πλέον μῆτε βελτίωσιν τινὰ νὰ ἐπιφέρῃ εἰς τὸν κλῆρον, μῆτε τὰς ἐξωτερικὰς ἐπιβουλάς νὰ ἀποκρούσῃ, αἵτινες ὑπεφύοντο ἄλλοτε ἄλλως καὶ οἱ λύκοι μονονουχί ἐπεπήδουν (σικ) ἄλλος ἄλλοθεν εἰς τὴν ἱεράν μάνδραν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας...» (Θεολογίας, τόμ. ΙΓ', 1935, σ. 256). Τοιαῦτα πρότερον εἶχεν ἐκφωνήσει καὶ ὁ ἀγιορείτης Προκόπιος ὁ Δενδρηνός, διὰ τὴν ἀπόκλισιν πρὸς τὸν καθολικισμόν καὶ προτεσταντισμόν.

Κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 10 Ἰανουαρίου 1844, ὁ εἰσηγητὴς τοῦ σχεδίου συντάγματος βουλευτὴς Ἰωαννίνων Λ. Μελάς διεκήρυττε λέγων : «Ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ αἰσθανομένη, ὅτι ἐκ τοῦ ἔργου αὐτῆς ἐξαρτᾶται τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ εὐδαιμονία καὶ τὸ μεγαλεῖον αὐτῆς... ἐπέστησε τὴν προσοχὴν τῶν πληρεξουσίων, ὅτι τὸ προτεινόμενον σχέδιον ἐξασφαλίζει καὶ κατοχυρώνει τὴν θρησκείαν, τὴν πολιτείαν... ἀποκαλέσας αὐτὸ τὸ Παλλάδιον τῶν ἐθνικῶν ἐλευθεριῶν». Κατὰ τὴν ἐπακολουθήσαν συζήτησιν ὁ πληρεξούσιος Κορώνης Μιχ. Σχινᾶς, ὑπουργὸς τῆς Παιδείας καὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν, ἀπέκρουσε τὴν θεωρίαν, καθ' ἣν τὸ χριστιανικὸν κράτος μετὰ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας λαμβάνει καὶ τὴν ἐκκλησ. ἀνεξαρτησίαν καὶ αὐτοδιοίκησιν, ἄνευ μάλιστα συναινέσεως καὶ μάλιστα ρητῆς καὶ ἐγγράφου ἀπαγορεύσεως τῆς Ἐκκλησίας εἰς ἣν ἀνήκει καὶ ἐπετέθη δομὴς κατὰ τοῦ πρωθυπουργοῦ Σ. Τρικούπη, ἀφ' οὗ τὸ 1833 εἶχεν ἀνακηρυχθῆ πραξικοπηματικῶς ἡ τοιαύτη ἀνεξαρτησία. Ἄλλ' οἱ λόγοι του, ὅπως καὶ ἄλλων πολλῶν, οὓς ἀναφέρει προχείρως ὁ κ. Κ. Γράψας (Ἑλλην. Πολιτ. Ἐγκυκλοπαιδεία, τευχ. Α'. Ἡ Α' Ἐθνικὴ συνέλευσις 1843—1844, Ἀθήναι 1947, σ. 16—17), ἦσαν «φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ.» Ἡ συνέλευσις ἐψήφισεν, ὅπως ἦτο σχέδιον, ἄνευ τῶν παρατηρήσεων καὶ τροποποιήσεων τῆς Ἐπιτροπῆς. καὶ οὕτως ἀπεσπᾶσθη ὀριστικῶς τοῦ Πατριαρχείου ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος. Ὡς ἀπόρροια τῆς ἀνοσίας ταύτης πράξεως ὑπῆρξε καὶ ἡ ἔγκρισις τοῦ περὶ ἑτεροχθόνων ἀντεθνικοῦ ψηφίσματος, ὅπερ ὡς ἀποτέλεσμα εἶχε τὸν περιορισμὸν τῆς πολιτογραφήσεως τῶν μὴ αὐτοχθόνων Ἑλλήνων καὶ τὴν ἐκδίωξιν ἐκ τῶν δημοσίων θέσεων πολλῶν ἐπιλέκτων ἐλθόντων ἐκ τῶν ἐλλ. παροικιῶν τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ ἐκ τῶν χωρῶν τοῦ ὑποδούλου ἑλληνισμοῦ· τότε ἐκινδύνευσε νὰ ἐκδιωχθῆ καὶ ὁ ἱστορικὸς Κ. Παπαρρηγόπουλος, ἐχωρίζοντο δηλ. οἱ Ἕλληνες εἰς αὐτόχθονας καὶ ἑτερόχθονας καὶ ἔκτοτε ὑπεισηλθεν ὡς μίασμα καὶ σάραξ εἰς τὸ σῶμα τοῦ ἔθνους ἡ ἐπάρατος ἰδέα καὶ ἡ ἀνίατος νόσος τοῦ τοπικισμοῦ. «Δὲν ἠγωνίσθησαν μόνον οἱ αὐτόχθονες, διεμαρτύρετο ὁ Περραιβός, ἀλλὰ πάντες οἱ Ἕλληνες. Πόσον ἄρα γε ἄδικον εἶναι νὰ

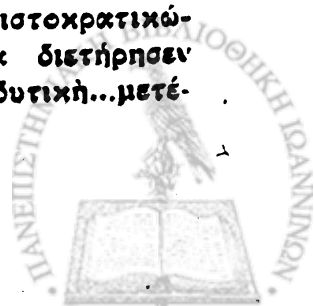

ἀποκλεισθούν Ἡπειρώται, Μακεδόνες, Θεσσαλοί, Σουλιῶται, Κρήτες, Χίοι, Σάμιοι καὶ λοιποὶ, οἵτινες τὸν αὐτὸν ἑλλ. ἀγῶνα ἠγωνίσθησαν, οἵτινες δραξάμενοι τὰ ὄπλα ἀνεχαίτισαν τὰ ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα ἄρματα τῶν πολεμίων· ἡ δὲ ἀγόρευσις τοῦ Κωλέττη «κατὰ τοὺς ἱστοριογράφους εἶναι μνημεῖον πατριωτισμοῦ ἔναντι τοῦ ρεύματος τοῦ αὐτοχθονισμοῦ» (αὐτ. 18—19). Τότε ἔγραψε καὶ ὁ Ζαλοκώστας τὰς «Σκιὰς τοῦ Φαλήρου». Τότε ἐκυκλοφόρησε καὶ ἔντυπον αἰτιάσεων κατὰ τὴν δεκαετίαν 1843—1843, ἐν αἷς ἐγράφοντο καὶ ταῦτα τὰ ἄρθρα : «8) Ἡ ἐξουθένωσις τῆς ἱερᾶς θρησκείας μας καὶ ἡ ὑπεράσπισις τῆς ἑτεροδιδασκαλίας. 9) Ἡ περιφρόνησις καὶ ἡ δυσπραγία τοῦ ἱεροῦ σου κλήρου. 10) Ἡ διάλυσις τῶν μοναστηρίων καὶ ἡ διὰ δημοπρασίας πώλησις τῶν ἱερῶν ἀμφίλων. 11) Τὸ δεκαδικὸν σύστημα τῶν ἐπισκόπων» σ. 52.

Κατὰ τὴν Β' Συνέλευσιν τοῦ 1863 ἐξεβιάσθησαν οἱ βουλευταὶ ἵνα δώσωσι τὴν ἔγκρισιν τῶν τετελεσμένων γεγονότων. ¹ Αἱ ἀγορεύσεις τῶν ἀντιπολιτευομένων πληρεξουσίων ἦσαν πράγματι συντριπτικά, ἀφοῦ ἠνάγκασαν, ὡς εἶπομεν, καὶ αὐτὸν τὸν Καλλιγᾶν νὰ ὑποχωρήσῃ. Ἡ ἀπάντησις τοῦ Σαριπόλου ἦτο λίαν χλιαρά. Ἐπεκαλέσθη τὸ σῆγμα τοῦ Βαλσαμῶνος, ὅτι κατ' ἀρχὰς πᾶσαι αἱ ἐκκλησίαι ἦσαν αὐτοκέφαλοι. Βεβαίως κατὰ τοὺς χρόνους τῶν διωγμῶν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ὀργανωθῇ ἡ ἐκκλησία, μολὶς ὑπῆρχον ὀρισμένα κέντρα, ἅπερ διὰ γραμμάτων συνεννοοῦντο μετὰ τῶν ἄλλων. ² Οὐδὲν παρά-

1. Εἰς λίαν ἐνδιαφέρον βιβλίον ἐκδοθὲν ἐν Ἀθήναις ἀνωνόμως τὸ 1854 ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἑλληνισμὸς ἢ Ῥωσισμὸς ἦτοι ἡ μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Ῥωσσίας ἀπόρρητος καὶ ἐμπιστευτικὴ διαπραγματεία περὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος», τοῦ λόγου γενομένου περὶ τῶν Ῥωσσο. βλέψεων ἐπὶ τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου γράφονται ταῦτα : «Τοῦτο ἀπεδείχθη ἔτι ἐναργέστερον ἢ πρὸ δύο ἐτῶν εἰς τὴν πολὺκροτον ὑπόθεσιν τοῦ Τόμου, τὴν ὁποίαν ἐπιτηδεῖα ξένη πολιτικὴ ἐπιτηδεῖως ἐκίνησε θέλουσα νὰ καταστρέψῃ διὰ τῆς ἀπροβουλίας τῆς ἑλλ. κυβερνήσεως, ὅτι ἡ φρόνησις τοῦ ἑλλ. λαοῦ ἀνέκαθεν εἶχε θεσπίσει (ἡ κυβέρνησις δὲν ἠθέλε τὸ αὐτοκέφαλον)· ἡ φωνὴ ἑνὸς μόνου Ἑλλήνου ὑποστηρικθεῖσα ἀπὸ τὰς φωνὰς δύο ἄλλων ἤρκεσε νὰ ἐξυπνήσῃ τὸν ἑλλ. λαὸν καὶ... ἔσωσε... τὴν ἐθν. ἀνεξαρτησίαν» (1) σ. ρ'.

2. «Ἄλλ' ὁ τοιοῦτος δημοκρατικὸς καὶ ἀπλῶς ὁμοσπονδιακὸς τύπος τῶν πρώτων χριστιαν. ἐκκλησιῶν δὲν ἠδύνατο νὰ διαρκέσῃ πολὺ, γράφει ὁ ἡμέτ. Παπαρρηγόπουλος, διότι τὸ νέον θρησκευμα ἔχον νὰ παλαίῃ πρὸς πολλὰς καὶ μεγάλας ἐσωτερικὰς καὶ ἐξωτερικὰς δυσχερεῖας ἐδέετο πειθρχίας τινὸς καὶ ἐνότητος. Ἐντεῦθεν ἔτι ἀπὸ τῆς Β' ἔκατοντ. ἤρχισε νὰ λαμβάνῃ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀριστοκρατικώτερον χαρακτῆρα. Τοῦτον δὲ τὸν ἀριστοκρατ. χαρακτῆρα διετήρησεν ἕκτοτε καὶ μέχρι σήμερον ἡ ἀνατ. ἑλλ. ἐκκλησία ἐνῶ ἡ δυτικὴ... μετέ-

δειγμα αὐτοκεφάλου ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἐκκλησίας ἠδυνήθη νὰ προσαγάγη. Τὰ προνόμια τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κύπρου ἦσαν ἰδιαιτέρας φύσεως ἐπρόκειτο ν' ἀπαλλάξωσι αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ Πατριάρχου Ἀντιοχείας. Ὅτε δὲ ἐκεῖνος κατὰ τὴν ἀραβικὴν εἰς τὴν νῆσον ἐπιδρομὴν κατέφυγεν εἰς Κων(ο)πολιν πανοικεῖ μεθ' ὄλου τοῦ ποιμνίου του ἀνωτέρᾳ βασιλικῇ ἐπιταγῇ τοπικὴ σύνοδος ἐψήφισε χαριστικὸν κανόνα, δι' οὗ ἰδρυθῆη προσωρινῶς ἡ Ἑλλησπόντειος ἀνεξάρτητος ἐπαρχία τῆς νέας Ἰουστινιανουπόλεως ἣτις καὶ κατηργήθη ἀμέσως ἐπανελθόντων τῶν Κυπρίων εἰς τὰς ἐστίας. Ἀλλ' ἡ Κυπριακὴ ἐκκλησία ὅλοι γνωρίζομεν τι εἶδους αὐτοκέφαλος τυγχάνει οὔσα, ἀφοῦ πρὸς ἐκλογὴν ἀρχιεπισκόπου προΐσταται ἀντιπρόσωπος πατριαρχικός.

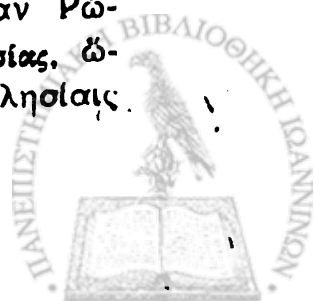
Περὶ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος, καὶ ταύτης βασιλικῆς ἐξουσίας ἰδρυθείσης, κακῶς διαβιωσάσης καὶ ἐκπνευσάσης, οὐδέποτε ἀναγνωρισθείσης ὡς κανονικῆς ὑπὸ τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας, βλέπε τὸ ἐμπεριστωμένον σχεδιάσμα τοῦ περὶ τὰ τοιαῦτα τρίβωνος ἀρχιμ. Καλλινίκου Δελικάνη, τοῦ ἀποθανόντος ὡς Χαλκηδόνης : «Ἱστορικὴ σημειώσις», ἣτις ἐδημοσιεύθη ὡς παράρτημα ἐν τέλει τοῦ Γ' τόμου τῶν «Πατριαρχικῶν ἐγγράφων», (Κ)πολις 1905, σ. 929—1059). Καὶ ἐν περιέργῳ σχόλιον :

Ἐν τῷ σφοδρῷ ἐκείνῳ καὶ πολυχρονίῳ ἀγῶνι δύο κορυφαίων διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας, ὁ κ. Θ. Φαρμακίδης περιπλέκει τὸν Οἰκονόμον ἐν τῇ «Ἀπολογία» (σ. 33 σημ.) ὡς ἐξῆς : «Ἐκεῖνος (ὁ Οἰκ.), λέγει, ὁ θρόνος ὑπάρχει τὸ θεοστήρικτον κέντρον, εἰς ὃ συνέχονται καὶ συγκρατοῦνται συνιοῦσαι πᾶσαι αἱ ὑπ' οὐρανὸν ἐν διαφόροις βασιλείοις συνεστῶσαι ὀρθόδοξοι ἐκκλησίαι, κάκει συναρμολογούμεναι συγκροτοῦσι τὸ ἀδιαίρετον σῶμα τῆς μιᾶς, ἁγίας, ἀνατολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας, ἥς κεφαλὴ ὁ ὁ Χριστός. Σεβάσμιος παρὰ πᾶσι τοῖς χριστιανοῖς βασιλευσιν, τίμιος δὲ παρ' αὐτῷ τῷ κρατοῦντι κατ' ἐκείνην τὴν βασιλεύουσαν, ἀνέχει τὴν ἔσοχον μέριμναν πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν, διοικεῖ ἀμέσως τὰς ὑπ' αὐτὸν διατελοῦσας, ἐπικυροῖ καὶ διακηρύττει τὴν αὐτονομίαν καὶ αὐτῶν τῶν κατὰ τόπους καὶ κράτη παρὰ (ἡ χεὶρ μου οὕτως ἔγραψεν ἀντὶ περὶ) τὴν κανονικὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων οἰκονομίαν αὐτενεργῶν καὶ αὐτοκεφάλων, ἐν αἷς μέλλει φιλο-

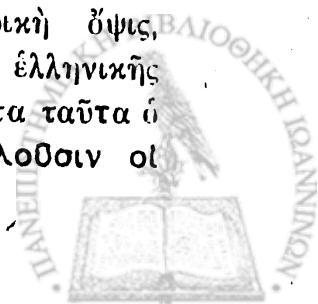
βαλε τὸ πολίτευμα εἰς ἀληθῆ καὶ ἀπεριόριστον μοναρχίαν» Πανδώρας τόμ. Δ', σ. 169. Τὸ ἀπολογητικὸν τοῦτο ἄρθρον τοῦ φιλοπάτριδος καὶ εὐσεβοῦς ἱστορικοῦ ἐπιγράφεται : «Ἡ Ὀρθόδοξος Ἑλληνικὴ ἐκκλησία καὶ τὰ δύο μεγάλα χριστιαν. θρησκευμάτα» σ. 162—174. καὶ συνιστᾶται ὡς ἀξιανόγνωστον.

στόργως συναριθμήσειν καὶ τὴν ἐπ' αὐτοῦ πνευματικῶς ἀχώριστον θυγατέρα, τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος ἐπιθείς καὶ εἰς αὐτὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν προνομίων τὴν στέφανον ἐπ' ἀγαθῶ τῆς ἐκκλησίας». Ἐπαινοῦμεν μεγάλως τὸν ἐγκωμιαστήν, ἐπιφέρει ὁ πονηρὸς Φαρμακίδης, ἀλλὰ καὶ παρακαλοῦμεν αὐτὸν νὰ φέρῃ τοὺς ὁποίους ἔχει λόγους εἰς ἀπόδειξιν τοῦ προτερήματος τοῦ προνομίου τούτου. Εἶναι μέγας οἰκονόμος... εἶναι σοφὸς πολυμαθὴς, εἶναι ἀπό τινος χρόνου καὶ θεολόγος ἀριστος, ἀλλ' ὅλα τὰ μεγάλα ταῦτα προτερήματα δὲν εἶναι ἱκανὰ νὰ μᾶς πείσωσιν ὅθεν φρονοῦμεν καὶ δοξάζομεν καὶ ὁμολογοῦμεν, ὅτι ὁ θρόνος τῆς ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως οὔτε ἔχει οὔτε ἔλαβε ποτὲ ἀπὸ τινος ἐξουσίαν τοῦ ἐπικυροῦν καὶ διακηρύττειν τὴν αὐτονομίαν ἄλλων ἐκκλησιῶν ἐθνῶν αὐτονόμων καὶ ἀνεξαρτήτων ἀφ' ἐκυτῶν διακηρυττομένων, αὐτοκεφάλων. Ἡμεῖς δὲν ἀντιλέγομεν πρὸς τὰ οὕτω δογματικῶς ἐκφωνούμενα ὑπὸ τοῦ Φαρμακίδου, ἀλλὰ διανιστάμεθα καὶ ἐρωτῶμεν καὶ ἡ Ἑλλὰς πόθεν ἤντησε τὸ δικαίωμα, ἀπὸ τίνος συνοδικοῦ κανόνος νὰ ἀνακηρύττῃ τὸ αὐτοκέφαλον τόσον ἀταλαιπώρως, νὰ συγκροτήσῃ «σύνοδον διοικοῦσαν» καὶ νὰ ἀνχγνωρίσῃ ἀρχηγὸν τῆς ἐκκλησίας, ἀντὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου τὸν βασιλέα Ὁθωνα, καθολικὸν τὸ θρήσκευμα μετὰ βωιλίσσης διαμαρτυρομένης; Τὴν ἀπάντησιν εὐρίσκομεν ἐν σ. 24: «Κατὰ τὰ ἤδη λοιπὸν γεγονότα, γράφει ὁ Φαρμακίδης, διεκηρύχθη ἐπισήμως διὰ τὸ ἀπὸ 23 Ἰουλίου Β. Διατάγματος αὐτοκέφαλος καὶ ἀνεξάρτητος ἡ ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος κατὰ θέλησιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ τοῦ κλήρου διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν βωιλίειον αὐτόνομον καὶ ἀνεξάρτητον, καθὼς κατὰ θέλησιν τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου ἀνυψώθη ἐν ἔτει 381 ἡ ἀπλῆ ἐπίσκοπὴ τοῦ Βυζαντίου εἰς ἀρχιεπισκοπὴν αὐτοκέφαλον καὶ ὑπετάχθησαν ἔπειτα ὑπ' αὐτὴν τόσοι αὐτοκέφαλοι μητροπολίται διὰ τὸ εἶναι τὴν Κωνσταντινούπολιν Νέαν Ρώμην». Ἐνταῦθα δυστυχῶς ὁ κατὰ τὰ ἄλλα εὐφυῆς ἀνὴρ συγκρίνει πράγματα διάφορα κατὰ χῶρον καὶ χρόνον καὶ πρὸς τούτοις παραποιεῖ καὶ τὸν κανόνα διὰ νὰ τὸν προσαρμόσῃ εἰς τὰ τότε διαδραματισθέντα. Ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος κανὼν, ὁ γ' τῆς Β' Οἰκουμ. Συνόδου, ἔχει ὡς ἑξῆς: «Τὸν μόντοι Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον ἔχειν τὰ πρεσβεῖα τῆς τιμῆς μετὰ τὸν τῆς Ρώμης ἐπίσκοπον, διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν Νέαν Ρώμην». Τοῦτον ὁ ἱστορικὸς Σωκράτης (βιβ. Ε', κεφ. η', Μίγης 67, στ. 577) ἐκφέρει οὕτως: «Τότε δὴ καὶ ὄρον ἐκφέρουσιν, ὥστε τὸν Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον τὰ πρεσβεῖα ἔχειν τῆς τιμῆς μετὰ τὸν Ρώμης διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν Νέαν Ρώμην»... καὶ πατριάρχας κατέστησαν διανειμάμενοι τὰς ἐκκλησίας, ὥστε τοὺς ὑπὲρ διοίκησιν ἐπισκόπους ταῖς ὑπεροραῖς ἐκκλησίαις.

μη ὑπερβαίνειν...» (τὰ τελευταῖα εἶναι τοῦ β' κανόνος). Ὄνομα βασιλέως ἐνταῦθα δὲν ὑπάρχει, οὔτε ἀποφασίζει ἄλλος τις, οὔτε ἔθνος οὔτε κληρὸς, ἀλλ' ἡ ἁγία καὶ οἰκουμένη συνόδος ἐν Κωνσταντινουπόλει συνελθοῦσα, ἐλευθέρως καὶ ἀβιάστως. Τέως ἢ πόλις αὕτη ὑπήγετο ὡς ἐπισκοπὴ ὑπὸ τὸν Ἡρακλείας. Λοιπὸν τὰ δικαιώματα τοῦ Ἡρακλείας μητροπολίτου, ὅστις εἶχεν ὑπὸ τὴν δεσποτείαν τὴν ἐπαρχίαν τῆς Εὐρώπης (Ἐνατ. Εὐρώπης, ἄλλοτε Εὐρωπ. Τουρκίας) μετεβίβασθησαν εἰς τὸν Κωνσταντινουπόλεως (ὡς ἐν ἐκτάσει κατωτέρω θὰ διαλάβωμεν)· διὸ καὶ ἡ ἐν Χαλκηδόνι συνόδος ἐν τῇ πρὸς τὸν Πάπαν Λέοντα ἐπιστολῇ λέγει, ὅτι «ἐξ ἀρχαίου ἔθους» εἶχεν ὁ Κωνσταντινουπόλεως τὴν τοιαύτην ἐξουσίαν (τοῦ χειροτονεῖν τοὺς περίξ μητροπολίτας). Εἶναι δὲ ὁ κη' κανὼν τῆς συνόδου ταύτης ὁ παρεχόμενος τὰ τοιαῦτα δίκαια λίαν δεδικαιολογημένως «ὅτι ἔπρεπε νὰ λάβῃ προνόμια ἐξουσίας ὁ Κωνσταντινουπόλεως, διατὶ ἤρχοντο διάφοροι πατριάρχαι καὶ ἄρχιερεῖς νὰ προσκλαυθοῦν εἰς τὸν βασιλέα ἐν ταῖς ἀνάγκαις αὐτῶν καὶ ἦτον χρεῖα νὰ ἀνταμώνουν πρῶτον τὸν Κωνσταντινουπόλεως, εὐρίσκοντες αὐτὸν συνεργὸν καὶ βοηθὸν καὶ δι' αὐτοῦ νὰ προσέρχωνται εἰς τὸν βασιλέα, καθὼς ὁ Ἰουστινιανὸς τὸ ἀρχαῖον ἔθος βεβαιῶν τοῦτο διώρισεν». (Πηδάλιον, 1841, σ. 117, σχόλιον τοῦ κανόνος). ἐν τῇ πράξει τῆς Δ' συνόδου ὁ Λαοδικεῖας Νουνέμιος ἀπαντῶν εἰς τὰς ἀντιρρήσεις τῶν παπικῶν ἀντιπροσώπων διὰ τὰ πρεσβεῖα τοῦ Κ(ων)πόλεως : «ἡ δόξα τῆς Κ(ων)πόλεως δόξα ἡμῶν ἐστίν, ἐπειδὴ καὶ τὰς μερίμνας ἡμῶν ἀναδέχεται». (βλέπ. αὐτ. καὶ ἄλλους ὑπὲρ αὐτοῦ λόγους). Τὸ Βυζάντιον δὲν ἦτο πλέον ἡ ἄσημος ἐκείνη πολίχνη τῶν Μεγαρέων, ἦτο ἡ Κωνσταντινούπολις, μετονομασθεῖσα οὕτω ἀφ' οὔτου ἐγένετο ἡ πρωτεύουσα τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, καὶ ἡ καθέδρα τῶν ἐπισκόπων ἀπέβη καὶ ἔδρα τῶν αὐτοκρατόρων, οὐδὲν ἀστραπιαίως ἤδη διεσκορπίζετο τὸ φῶς τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ μετεπείθοντο καὶ αὐτοὶ οἱ αἰρετικοὶ πρὸς ἐπιστροφὴν εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν· ἦτο τὸ ἀριπρεπὲς κέντρον σοφῶν ἀνδρῶν, ἱερογῶν καὶ ἐρμηνευτῶν τοῦ θείου λόγου «κοινὴ πατὴρ καὶ μήτηρ καὶ τροφὸς τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν, δεῦρο τῆς ὀρθοδοξίας ἡ βᾶσις, ἡ κορυφὴ τῶν δογμάτων, ἡ τῆς θεολογίας ἀκρόρεια». Καὶ ἐλέχθησαν μὲν ταῦτα ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου Βρυεννίου, τοῦ φιλοσόφου ἐκείνου Στουδίτου, βραδύτερον, οὐχ' ἦττον ὅμως ἡ βασιλεύουσα αὕτη τῶν πόλεων μόλις ἐγένετο τοιαύτη κατεκτήσατο τὸ πᾶν καὶ ἐπεσχίασε πᾶσαν ἄλλην τοῦ κράτους πόλιν· καὶ δὲν συνετέλεσεν εἰς τοῦτο μόνον ἐξωτερικὴ ὄψις, τὰ μεγαλοπρεπῆ οἰκοδομήματα καὶ τὰ ἄλλα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς τέχνης μνημεῖα, ὅσα συνεκεντρώθησαν ἐκεῖ, καὶ ὑπὲρ πάντα ταῦτα ὁ μεγαλοπρεπὴς ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας—«σοφίαν δὲ καλοῦσιν οἱ

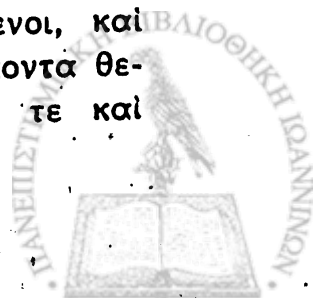

Βυζάντιοι τὸν ναὸν ἐπικαιριώτατα τῷ θεῷ τὴν ἐπωνυμίαν ἀπεργασάμενοι» (Προκόπιος, περὶ κτισμ. I, 1, 21).—Μετὰ ταῦτα δὲ ὑπὸ τοῦ ἰδίου Κωνσταντίνου ἐκτίσθησαν καὶ δύο ἕτεροι ναοὶ τῆς ἁγίας Εἰρήνης καὶ τῶν ἁγ. Ἀποστόλων. Τούτου ἕνεκα καὶ Θεοῦπολις κατ' ἀρχὰς ἀπεκλήθη, ὄνομα, ὅπερ εἶχε λάβει τὸ πρῶτον ἢ Ἀντιόχεια, ἴσως, ὡς ἀναφέρουσιν αἱ Πράξεις, διὰ τὸ «χρηματίσαι τε τὸ πρῶτον ἐν Ἀντιοχείᾳ τοὺς μαθητὰς χριστιανούς» (ιβ' 26). Διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Μεγ. Κωνσταντίνου συγκεντρώσεως τῶν ἀριστουργημάτων τῆς ἑλλ. τέχνης, ἣτις δὲν ἦτο μὲν ἐπίκουρος εἰς τὸ πνεῦμα τῶν διδασκάλων τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὡν τὰ προγράμματα ἦν ἡ καθάρσεις τῶν εἰδώλων, ἐν τούτοις ἐδημιούργησε τὴν εἰς ἡμερότητα ἄγουσαν καλλιτεχνικὴν ἐκείνην ἀτμόσφαιραν «ἣτις ὡς ἡ φυσικὴ ἀτμόσφαιρα περιρρέει καὶ διαβρέχει τὴν ψυχὴν καὶ τὴν αἰσθητικὴν τῶν χριστιανῶν καλλιτεχνῶν, εἰς οὓς τὰς ἀπαραιτήτους πρὸς δημιουργίαν συγκινήσεις παρέχει ἡ νέα καὶ ζῶσα θρησκεία τοῦ Χριστοῦ» Χρυσάνθου ἀρχιεπισκόπου, Ἀθηνῶν, ἀντιφώνησις κατὰ τὴν δεξίωσιν ὡς Ἀκαδημαϊκοῦ, (Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν IΕ', 1940, σ. 80.

«Ἐκκλησία καὶ πολιτισμὸς ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῇ») ἢ κατὰ τὸν Κάρολον Ντὴλ ἡ Κων)πολις ὑπῆρξεν «τὸ θαυμασιώτερον τῶν Μουσειῶν, πεπρoικισμένη ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Ε' αἰῶνος διὰ Πανεπιστημίου... μεγάλη ἑλληνικὴ ἐν τῇ αὐτοκρατορίᾳ πόλις, φύλαξ τῆς κλασσικῆς παραδόσεως καὶ ἡ ἐστία πολιτισμοῦ βαθέως ἐμπεποτισμένου ὑπὸ τῶν ἐπιδράσεων τῆς ἀρχαιότητος» (Ἰστ. ντὺ μουαγιὲν ἄζ. Λὲ μόντ ὀριαντάλ. Παρί 1936 τῇ συνεργασίᾳ Ζ. Μαρσαί σ. 6) Μνημεῖα τέχνης κομισθέντα ἐκ ΚῆΠ. βλ. Παπαρρ. Β' 589).

Ἡ ραγδαία καὶ καταπληκτικὴ αὕτη πρόοδος τῆς νέας πρωτευούσης, δι' ἧς κατέστη ἡ πρώτη ἐστία τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, ἦτο ἐπαρκὴς δικαιολογία, ἢ μᾶλλον ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη διὰ τὰ συνέλθωσιν ἐκεῖ δύο ἀλλεπάλληλοι σύνοδοι, ἡ Β' καὶ ἡ Δ' ἐν Χαλκηδόνι (προαστείῳ τοῦ Βυζαντίου). Ἐν τῇ τελευταίᾳ ὁ ἐπίσκοπος Λαοδικείας κατὰ τὴν συζήτησιν τοῦ κη' κανόνος εἶπε τὰ ἑξῆς σημαντικὰ λόγια : «ἡ δόξα τῆς Κωνσταντινουπόλεως δόξα ἡμῶν ἐστίν... ἐπειδὴ καὶ τὰς μερίμνας ἡμῶν ἀναδέχεται καὶ ἀνάγκη τὸν καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν μητροπολίτην ὑπὸ τοῦ θρόνου τούτου χειροτονεῖσθαι». Δηλαδή οὐκ ἄνευ ἀποχωρῶντος λόγου οἱ θεόπνευστοι ἐκεῖνοι πατέρες ἐθέσπιζον, ἐπικυροῦντες τὰ δόξαντα τῇ Β' Οἰκουμένη καὶ κρίνοντες ὡς ἔπεται :

«Πανταχοῦ τοῖς τῶν ἁγίων πατέρων ὅροις ἐπόμενοι, καὶ τὸν ἀρτίως ἀναγνωσθέντα κανόνα τῶν ἑκατὸν πενήκοντα θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων. Τὰ αὐτὰ καὶ ἡμεῖς ὀρίζομεν τε καὶ

ψηφιζόμεθα περί τῶν πρεσβείων τῆς ἀγιωτάτης ἐκκλησίας τῆς αὐτῆς Κωνσταντινουπόλεως, νέας Ρώμης... εὐλόγως κρίνοντες τὴν βασιλίδα καὶ συγκλήτῳ τιμηθεῖσαν πόλιν καὶ τῶν ἴσων ἀπολαύουσιν πρεσβείων τῇ πρεσβυτέρῃ βασιλίδι Ρώμῃ καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ὡς ἐκείνην μεγαλύνεσθαι πράγμασι, δευτέραν μετ' ἐκείνην ὑπάρχουσιν· καὶ ὥστε τοὺς τῆς Ποντικῆς καὶ τῆς Ἀσιανῆς καὶ τῆς Θρακικῆς διοικήσεως μητροπολίτας μόνους, ἔτι καὶ τοὺς ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς ἐπισκόπους τῶν προειρημένων διοικήσεων χειροτονεῖσθαι ὑπὸ τοῦ προειρημένου ἀγιωτάτου θρόνου τῆς κατὰ Κωνσταντινούπολιν ἀγιωτάτης ἐκκλησίας... Χειροτονεῖσθαι δὲ, καθὼς εἴρηται, τοὺς μητροπολίτας τῶν προειρημένων διοικήσεων παρὰ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως ἐπισκόπου ψηφισμάτων συμφώνων κατὰ τὸ ἔθος γινομένων καὶ ἐπ' αὐτῶν ἀναφερομένων» (καν. κη'). 1 Προσεκτέον τὴν τελευταίαν περίοδον τοῦ κανόνος, ὅτι ἤδη εἶχε κεκτημένα «κατὰ τὸ ἔθος» τὰ δικαιώματα ταῦτα ὁ Κωνσταντινουπόλεως, ἡ δὲ σύνοδος ἀπλῶς ἀνεγνώρισεν αὐτά, τοῦτο δὲ ἐξάγεται καὶ ἐκ τῶν πρακτικῶν τῆς συνόδου: «Κριτωνιανός, ἐπίσκοπος Ἀφροδισιάδος, εἶπεν: ἀπὸ οἰκείας γνώμης τὴν ὑπόγραφὴν πεποίημαι... καὶ χρεωστῶ τῷ θρόνῳ τούτῳ, ἐφ' ᾧ καὶ ἐγὼ ἐχειροτονήθην καὶ οἱ πρὸ ἐμοῦ καὶ πάσης προστάξις ἢ ἐκκλησία ἡμῶν τετύχηκεν». Δικαιολογεῖ δὲ ἡ σύνοδος ὡς ἐξῆς: «Τὸ γὰρ ἐκ πολλοῦ κρατῆσαν ἔθος, ὅπερ ἔσχεν ἡ Κωνσταντινούπολις, καὶ ἀγία τοῦ θεοῦ ἐκκλησία εἰς τὸ χειροτονεῖν μητροπολίτας τῶν διοικήσεων τῆς τε Ἀσιανῆς καὶ Ποντικῆς καὶ Θρακικῆς, καὶ νῦν κατὰ συνοδικὴν ἐκυρώσαμεν ψῆφον, οὐ τοσοῦτον τῷ θρόνῳ τῆς Κ)πόλεως τε παρέχοντες ὅσον ταῖς μητροπόλεσι τὴν εὐταξίαν πρυτανεύοντες, διὰ τὸ πολλὰκις πολλοὺς, τελευτώντων τῶν ἐπισκόπων, ἀνακύπτειν θορύβους, ἀνηγεμονεύτων ὄντων τῶν ἐν αὐτοῖς κληρικῶν τε καὶ λαϊκῶν καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν συγχεόντων... Ἡ ἀγία καὶ μεγάλη καὶ οἰκουμ. σύνοδος... τῷ ἀγιωτάτῳ καὶ μακαριωτάτῳ τῆς Ρωμαίων ἀρχιεπισκόπῳ Λέοντι» (Μανσὶ κονσιλ. ἀμπλίσ. κολλ. VI, σ. 148—149 καὶ Μίλια Β', σ. 208). Καὶ οὐ μόνον τοῦτο ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων πατριαρχείων εἶχε δικαιοδοσίαν ὁ Κ)πόλεως. Ἐν τῇ «Ἐπαναγωγῇ» τῶν νόμων ὑπάρχει ἡ ἐξῆς διάταξις: «Ὁ Κωσταντινουπόλεως θρόνος βσιλεία ἐπικοσμηθεὶς ταῖς συνοδικαῖς ψή-

1. Τα προνόμια ταῦτα τοῦ Κ)πόλεως ἀνενεώθησαν καὶ διὰ τοῦ 86 τῆς Στ' οἰκ. συνόδου, δι' οὗ καὶ καθωρίσθη ἡ τάξις καὶ τῶν ἄλλων Πατριαρχῶν, «ὡς τε τὸν Κ)πόλεως θρόνον, τῶν ἴσων ἀπολαύειν πρεσβείων τοῦ τῆς πρεσβυτέρης Ρώμης θρόνου ..δεύτερον μετ' ἐκείνον ὑπάρχοντα, μεθ' ὃν ὁ τῆς Ἀλεξανδρέων μεγαλοπόλεως ἀριθμείσθω θρόνος, εἶτα ὁ Ἀντιοχείας, καὶ μετὰ τοῦτον ὁ τῆς τῶν Ἱεροσολυμιτῶν πόλεως».

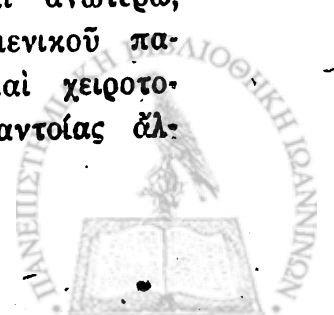

φοις πρώτος ἀνηγορεύθη, αἷς οἱ θεῖοι κατακολουθοῦντες νόμοι καὶ τὰς ὑπὸ τοῖς ἐτέροις θρόνοις γινομένας ἀμφισβητήσεις ὑπὸ τὴν ἐκείνου προστάττουσιν ἀναφέρεσθαι· διάγνωσιν καὶ κρίσιν».

Ἐπικρατεῖ ἐν ταῖς ἀποφάσει τῶν συνόδων ἐκεῖνο, ὅπερ καὶ ἡ α' οἰκουμενικὴ ἐθέσπιζεν, «τὰ ἀρχαῖα ἔθνη κρατεῖτω» (καν. στ'). Οὐδεις ἐκ τῶν ἐξαιρετικῶν καὶ σπουδαίων τούτων λόγων ἀνήκει εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος, ἵνα δικαιούται ὁ Φαρμακίδης νὰ ἐπικαλεσθῆ τὸν γ' κανόνα τῆς Β', πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἀντικανονικῆς πράξεως, δι' ἧς αὐτὴ ἀνεκηρύχθη αὐτοκέφαλος καὶ ἀπεπάσθη αὐθαίρετως ἀπὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου· ἀπεναντίας ὑπάρχει κανὼν ὁ ΙΕ' τῆς ΑΒ' αὐστηρῶς καταδικάζων τὴν τολμηρὰν ταύτην πράξιν.

Ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει αὕτη σύνοδος, συνελθοῦσα ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων πρὸς συμπλήρωσιν τῶν κανόνων τῶν δύο προηγηθειῶν συνόδων ἀφαινεῖται: «Εἷτις πρεσβύτερος ἢ ἐπίσκοπος ἢ μητροπολίτης τολμήσῃ ἀποστῆναι τῆς πρὸς τὸν οἰκείον πατριάρχην κοινωνίας καὶ μὴ ἀναφέρει τὸ ὄνομα αὐτοῦ κατὰ τὸ ὄρισμένον καὶ τεταγμένον ἐν τῇ θείᾳ μυσταγωγίᾳ... Τοῦτον ὤρισεν ἡ ἀγία σύνοδος πάσης ἱερυτείας παντελῶς ἀλλότριον εἶναι...» Οἱ ἐν Ἑλλάδι οὐ μόνον ἀντικατέστησαν τότε τὸ κανον. μνημόσυνον τοῦ πατριάρχου ἐκφωνοῦντες τὸ «ὑπὲρ τῆς ἱερᾶς ἡμῶν συνόδου» (οὕτως ἐμνημόνευον ἐν ἀρχῇ), ἀλλὰ καὶ ἀπέκοψαν ἄνευ τινὸς ἀποχωρῶντος λόγου ὀλόκληρον ἐκκλησίαν «σχίσμα ποιῶντες καὶ τὴν ἔνωσιν τῆς ἐκκλησίας διασπῶντες», ὥστε κατὰ τὸν κανόνα εἶναι ὑπόδικοι. Εἰς ἀπόκεντρον μόνον ἐπαρχίαν οἰκονομικῶς ὑπεχώρησεν ἡ ἐκκλησία κατὰ τὸν γ' τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου. Οἱ ἐνταῦθα ἐν Ἀφρικῇ συνελθόντες τότε ἅγιοι πατέρες ἀποφασίζουσιν: «Ἦρεσεν, ἵνα ἡ Μαυρητανία Σικφένσης ὡς ἦτησεν... ἵνα ἴδιον ἔχη πρωτεύοντα, συνκινέσει πάντων τῶν πρωτευόντων τῶν Ἀφρικανῶν ἐπαρχιῶν καὶ πάντων τῶν ἐπισκόπων, -διὰ τὸ μικροδκπὲς ἔχειν ἐπετράπη» ἢ διὰ τὴν ἀπόστασιν, ἣν ἀπεῖχεν ἡ Μαυρητανία ἀπὸ τῆς πρωτεύουσης μητροπόλεως Νουμιδίας καὶ τὴν δυσκολίαν νὰ προσέρχωνται οἱ ἐπίσκοποι εἰς τὰς συνόδους, ἐπετράπη νὰ ἔχη ἴδιον μητροπολίτην. Καὶ ἐπὶ Εὐσεβίου αἱ ἐπαρχίαι αὗται -διὰ τὴν μεγάλην ἔκτασιν καὶ τὴν ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασιν ἦσαν ἀνεξάρτητοι, ὡς γράφει ἐν τῇ ἐκκλ. ἱστορίᾳ (βιβλ. Ι', κεφ. 6).

Καὶ εἰς τὸν κανόνα τοῦτον δὲν δύνανται οἱ Ἑλλαδικοὶ νὰ στηριχθῶσιν. Οὔτε καὶ εἰς τὸ αὐτοκέφαλον τῆς ἐκκλησίας Κύπρου, ἧτις μᾶλλον αὐτόνομος δύναται νὰ ὀνομασθῆ, ὡς εἵπομεν καὶ ἀνωτέρω, εἰς τὰ ὁποῖα καὶ προσθέτομεν καὶ «πράξεις» τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΖ' αἰῶνος περὶ ἐκλογῆς καὶ χειροτονίας καὶ καθαιρέσεως τῶν Κύπρου ἀρχιεπισκόπων καὶ παντοίας ἄλ-

λης ἐπεμβάσεως. 1 Καὶ ταῦτα συμβαίνουν ἐν Κύπρῳ, ὅπου ἡ ἴδρυσις τῆς ἐκκλησίας θεωρεῖται ἀποστολική. 2

Ἐν Ἑλλάδι, ὅπου οὐδέτερον τούτων συνέβαινε, τὸ β' ἔτος τῆς Ἐπαναστάσεως ἡ γερούσια τῆς Δυτ. Ἑλλάδος, σπεύδει νὰ ὀνομάσῃ τὸν Ἄρτην Πορφύριον ἀρχιεπίσκοπον. Ἄλλ' οὗτος φρονίμως ποιῶν ἀπέκρουσε τὴν τολμηρὰν αὐτῆς χειρονομίαν, καὶ ἔκτοτε διηύθηεν τὰ τῆς ἐκκλησίας ἡ πολιτεία, ὅπου μετέχουσι καὶ ἀρχιερεῖς (ἀρχὴ ἐκλαϊκεύσεως τῆς ἐκκλησίας). Ὁ Φαρμακίδης ἐφρόνει, ὅτι «ἡ αὐτονομία καὶ ἀνεξαρτησία τῆς ἐκκλησίας εἶναι ἀχώριστος ἀπὸ τῆς αὐτονομίας καὶ ἀνεξαρτησίας τῆς ἐπικρατείας καὶ πᾶσα κατ' ἐκείνης ἄμεσος ἢ ἔμμεσος προσβολὴ εἶναι προσβολὴ κατὰ ταύτης» (Ἀπολογ. σ. 38). Ἀλλὰ τὴν ἀκατάσχετον ταύτην φορὰν ἀνέκοψεν ἡ κατὰ τὸ 1825 ἐπιδρομὴ τοῦ Ἰμβραήμ καὶ οἱ μινίστροι ἀρχιερεῖς οὐδὲν ἤνυσαν. Τὰ ἐπιχειρήματα τῶν «Ἀκεφάλων» δὲν ἦσαν τόσον σοβαρά. Οὕτως οἱ ἐν Ἐρμιόνη καὶ εἶτα ἐν Τροιζῆνι ἀντιπρόσωποι τοῦ ἔθνους διεκήρυττον, ὅτι οἱ Ἕλληνες «ὡς χριστιανοὶ οὔτε ἦτο οὔτε εἶνε δυνατὸν νὰ πειθαρχήσωμεν δεσποζόμενοι ἀπὸ τοὺς θρησκομανεῖς Μωαμεθανούς, οἱ ὅποιοι κατέσχιζον καὶ κατεπάτουν τὰς ἀγίας εἰκόνας, κατεδάφιζον τοὺς ἱεροὺς ναοὺς, κατεφρόνουσαν τὸ ἱερατεῖον ὑβρίζοντες τὸ θεῖον ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ, τοῦ τιμίου σταυροῦ... Πολεμοῦμεν πρὸς τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Κυρίου μας...» (Μάμουκα Τὰ κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος κτλ. Β', 20—23 σημ.). Τὸ ἀληθὲς εἶναι, ὅτι καὶ ἂν ὑποθέσωμεν, ὅτι τοιαῦτά τινα διέπραττον οἱ Τούρκοι τότε, ἐν ἴσῃ μοίρᾳ ἐμιμοῦντο αὐτοὺς καὶ οἱ Ἕλληνες διὰ τῶν δραματουργηθέντων κατὰ τὴν διάλυσιν τῶν μονῶν καὶ δήμυσιν τῆς περιουσίας καὶ τῶν ἱερῶν κειμηλίων, ἅπερ διὰ τῶν μελανωτέρων χρωμάτων στιγματίζει ὁ Κων. Οἰκονόμος. Βεβαίως διὰ τοῦτο δὲν θέλομεν νὰ εἴπωμεν, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἦσαν Τούρκοι, ἄπαγε τῆς βλασφημίας! Ἄλλ' ὅτι ἰδέαι ὀθνεῖται καὶ ξέναι μεταγγιζόμεναι ἀπὸ τῆς γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως συνεσκοτιζον τὴν διάνοιαν τῶν Ἑλλήνων ἐν τῷ ὑπερβάλλοντι ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ζήλῳ. Ὅτι οὐδὲν κακὸν τοιοῦ-

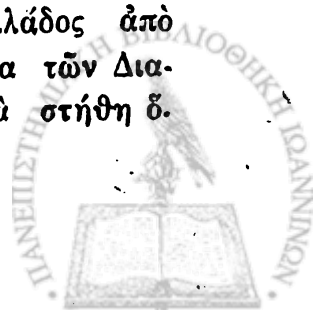
1. Βλέπ. Τα ἐν τοῖς κώδιξι τοῦ πατριαρχ. (ἀρχιεποφυλακείου σωζόμενα ἐπίσημα ἐκκλησι. ἔγγραφα τὰ ἀφορῶντα εἰς τὰς σχέσεις τοῦ Οἴκου. Πατριαρχείου πρὸς τὰς ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων καὶ Κύπρου (1574—1863) περισυλλεγέντα... ὑπὸ ἀρχιμ. Καλλινίκου Δελικάνη...) τόμ. Β', Κ)πολις 1904, σ. 546—658.

2. Βλ. Χρ. Οἰκονομίδου, Ὁ θεμελιωτὴς τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου ἀπόστολος Βαρνάβης, σ. 491—498 τοῦ πανηγυρικοῦ τεύχους ἐπὶ τῇ ΙΕ' ἑκατονταετηρίδι τῆς Γ' ἐν Ἐφέσῳ ἀγ. οἴκ. συνόδου τῆς τὸ αὐτοκέφαλον τῆς ἀγιοτάτης ἐκκλησίας τῆς Κύπρου κατοχυρωσάσης Ἀπόστολος Βαρνάβης, Λευκωσία Κύπρου, 1981.

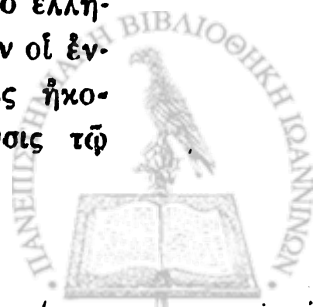

ον θὰ ἔπασχον οἱ Ἕλληνες μένοντες καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ὑπὸ τὸ αὐτὸ ἐκκλησιαστ. καθεστὼς μαρτυρεῖ ἡ ἱστορία, ὃ ἀψευδὴς μάρτυς, ὅτι οὐ μόνον οἱ ὑπὸ ζυγὸν ἐναπολειφθέντες Ἕλληνες ἦσαν εἰς καλλιτέραν μοῖραν θρησκευτικῶς ἀπὸ πάσης ἀπόψεως, ἀλλὰ καὶ οἱ λοιποὶ βαλκανικοὶ λαοὶ καὶ αὐτὴ ἡ μεγάλη ρωσ. ἐπικράτεια. Αὕτη καίτοι εὗρισκετο εἰς διηνεκεῖς καὶ ἀγρίους πολέμους πρὸς τοὺς ἀπίστους Τούρκους, ἐν τούτοις οὐδέποτε ἠθέλησε νὰ ἀποσπασθῇ ἐκ τῆς Μεγ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας.

Ἀπόπειρα τῆς «Ἐκκλησιαστικῆς Ἐπιτροπῆς» σχηματισθείσης τῷ 1827 ν' ἀνασυνδέσῃ τὰς σχέσεις μετὰ τοῦ Οἴκ. Πατριαρχείου ἐνανάγησεν, ἀφικόμενος ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ Καποδιστρίου ἐν Ναυπλίῳ. Οὗτος, ἀφοῦ ἀφῆκε ἰὰ παραλύσῃ τελείως τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα καὶ ἐνῶ ἤγγιζε τὸ μοιραῖον τέλος του, συνῆψεν ἀλληλογραφίαν μετὰ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντίου Α'. (1830—1834) καὶ ἀπέστειλε τὸν ἐπίσκοπον Ρέοντος καὶ Πραιστοῦ Διονύσιον, ὅπως κανονίσῃ τὸ ζήτημα τῶν χρεῶν πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον. Ἄλλ' ἡ δολοφονία τοῦ Κυβερνήτου ἐματαίωσε τὰ πάντα καὶ ἡ Ε' Ἐθνοσυνέλευσις τοῦ Ἄργους τῷ 1831 ἐψήφισε κατὰ τὰς 5 Δεκ. πρότασιν τοῦ ὑπουργοῦ Χρυσογέλου καθ' ἣν «τὰ ἐκκλησιαστικά, καθ' ὅσον ἀνάγονται εἰς τὴν ἐκκλησ. τάξιν καὶ διακόσμησιν, θέλουσι διέπεσθαι ὑπὸ πενταμελοῦς ἐκκλησ. συμβουλίου ἐξ ἀρχιερέων ἐκλεγομένων ὑπὸ τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας καὶ διοριζομένων ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως». (Ματαράγκα, Δίκαιον Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας Ἑλλάδος Α', σ. 48). Εἶναι τὸ πρωτόπλασμα τῆς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὅπερ ἀνελάμβανε νὰ συντάξῃ τὸν ὀργανισμὸν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἱερῶν κανόνων. Τώρα ἐμφανίζεται ἐπὶ τῆς σκηνῆς ὁ μοχλὸς τῆς ἀντιβασιλείας καὶ τὰ πάντα δυνάμενος μετ' ἐνεργοῦ ἐπεμβάσεως εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά, ξένος ὅμως τελείως τοῦ πνεύματος τῆς ὀρθοδοξίας, ὁ Μάουερ. Οὗτος ἔχων ὡς πρότυπα τὰ βαναρικὰ κονιστόρια εὗρε δεξιὸν βραχίονα τὸν Φαρμακίδην. Τοῦτον καὶ ὁ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑπουργὸς Σπ. Τρικούπης, ὁ αὐτουργὸς τῆς τελείας ρήξεως μετὰ τοῦ Πατριαρχείου, διώρισε γραμματέα τῆς ὑπὸ τὴν προεδρείαν του ἐπταμελοῦς ἐπιτροπῆς (3 κληρικοὶ καὶ 4 λαϊκοί, πρόεδρος ὁ ὑπουργός), πρὸς σύνταξιν τοῦ καταστ. Χάρτου τῆς Ἐκκλησίας (15 Μαρτ. 1833). Παρόρησιν οὐκ ὀλίγην ἔδωκε πρὸς τελείαν ρῆξιν ὁ ἰποκεκηρυγμένος ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου διὰ τὰς ἄγαν ἐλευθεριαζούσας ἰδέας Κοραΐς, γενόμενος συνοδοιπόρος παραδόξως μετὰ τοῦ ἀντιπάλου τοῦ Φαρμακίδου πρὸς ἀποστασίαν τῆς ἐκκλησίας τῆς ἐλευθερουμένης Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ Πατριαρχείου καὶ ἐκλαΐκευσιν αὐτῆς κατὰ τὸ σύστημα τῶν Διαμαρτυρομένων. Ἡ ἐπανάστασις εἰσέτι δὲν εἶχεν ἀνάψει τὰ στήθη δ.

λων τῶν Ἑλλήνων, καὶ ὁ εὐλογημένος ἦναπτε πυρκαϊὰν κατὰ τῆς μητρὸς Μεγ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας! Τίς ἡ σπουδὴ αὕτη; «Ὁ κληρὸς τοῦ ἕως τῆς σήμερον ἀπολευθερωθέντος μέρους τῆς Ἑλλάδος δὲν πρέπει νὰ ἀναγνωρίζῃ πλέον ἐκκλησιαστικὸν ἀρχηγὸν τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως (καὶ ὁμοίως ὁ Πατριάρχης ὑπῆρξε τὸ ἀκροθίνιον καὶ καλλιέρημα τοῦ ἀγῶνος), ἐφ' ὅσον ἀρχουσιν Ὀθωμανοί, ὀφείλει δὲ νὰ κυβερνᾶται ὑπὸ συνόδου ἰερέων, ἐκλεγομένης ἐλευθέρως ἐξ ἱερέων καὶ κοσμικῶς ὡς ἐπρεῖ ἡ ἀρχαία καὶ ἐπὶ μέρους ποιεῖ ἔτι καὶ ἡ νῦν ἐκκλησία τῶν Ρώσων,» (ὥστε οἱ ἀρχιερεῖς καταργοῦνται εἰς τὴν νέαν ταύτην σύνοδον! Ταῦτα εἰς τὸν ΙΓ' τόμον τῆς Ἑλλ. βιβλιοθήκης, Παρίσιοι 1821, σ. ρη', ἅπερ ὁ ὑμνητὴς τοῦ Κοραῆ Δ. Θερεϊανὸς ἐνόμισε πρέπον ὡς σωτηριώδη νὰ διασαλπίσῃ ἐν συντομίᾳ εἰς τὸ σ' παράρτημα τοῦ ἄλλως λαμπροῦ ἔργου σ. ρλα'. μετετυπώθησαν τῷ 1923). Ἦτο τότεσφ κατάφωρος ὁ ἐπιδιωκόμενος σκοπὸς τῆς ἀλλοτριώσεως τῆς Ὀρθοδοξίας, ὥστε ὁ ἕτερος τῆς ξυνωρίδος δὲν ἐτόλμησεν ἐν τῇ «Ἀπολογία» του νὰ ἐκστομίσῃ τὰ προτεσταντικὰ ταῦτα ρήματα, ἀλλ' ἐπλαστογράφησεν αὐτὰ γράψας «ἐξ ἱερέων κοσμικῶν». Ἐτόλμησαν ὁμοίως οἱ Νεοέλληνες πατέρες τοῦ ἔθνους μετὰ πάροδον αἰῶνος εἰς τὸ «καταστατικὸν νόμον τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος» τοῦ ψηφισθέντος καὶ δημοσιευθέντος νόμου 5187 τῆς 20 Ἰουλ. 1931 νὰ ἐκφράσωσι τὴν εὐχὴν «ὅπως ἐν τῇ ἱερᾷ συνόδῳ συμπαραδρεύωσι καὶ δύο μέλη ἐκ τῶν πτυχιούχων τῆς θεολογίας πρεσβυτέρων λσμβανόμενα καὶ δύο μέλη ἐκ τῶν λαϊκῶν θεολόγων» (εὖγε! Παρὰ Πουλίτσα, ἐνθ' ἄνωτ. 205—6) ἐπὶ δὲ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν εἰς τὴν Συνταγματικὴν ἐπιτροπὴν πρὸς ἀναθεώρησιν τοῦ Συντάγματος βυσσοδομοῦντα τερατωδέστερα, ὡς ρήγνουσι διάτορον φωνὴν ἢ «Ἐκκλησία» ἀπὸ πολλοῦ ἀσχολουμένη καὶ δημοσιεύουσα τὰς σοφὰς ἀντιρρήσεις τῆς ἀντιπολιτεύσεως. Ἄλλ' ὁ Κοραῆς πάση θυσίᾳ συνίστα τὴν ἀπόσχισιν ἀπὸ τοῦ οἴκουμ. θρόνου. «Ἐλευθέρων καὶ αὐτονόμων Γραικῶν ὁ κληρὸς εἶνε ἀπρεπέστατον, ἐφώναζε, νὰ ὑπακούῃ εἰς προσταγὰς πατριάρχου ἐκλεγμένου ἀπὸ τύραννον... ἐνδῶφ ἡ Κωνσταντινούπολις μένει μολυσμένη ἀπὸ τὴν καθέδραν τοῦ ἀνόμου τυράννου» (Ἑλλην. Βιβλιοθ. τόμ. ΙΓ', Παρίσιοι 1821, σ. ρη'). Νομίζω, ὅτι δὲν εἶχεν ἀπολύτως δίκαιον ὁ Κοραῆς νὰ κηρύττῃ ταῦτα καὶ νὰ ἀποκόπτῃ πᾶσαν συναφὴν τοῦ Γένους πρὸς τὸν ἐθνάρχη, οὐτινος ἡ συνετὴ πολιτικὴ ἐπὶ 400 ἔτη ἔσωσεν ὅ,τι ἔχει σήμερον ὁ Ἕλληνισμός, καὶ ἐὰν κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους δὲν ἐπενέβαινον οἱ ἐν ταῦθα πολιτικοὶ θὰ ἦτο καλλιτέρα ἢ τύχη αὐτοῦ. Ἐν τούτοις ἠκολούθησε τῇ στενῇ ταύτῃ πολιτικῇ καὶ ἡ ἐν Ἀστροει συνέλευσις τῷ

1823 καὶ ἀπεφάσιζεν νὰ μὴ δέχονται ἐφεξῆς μήτε ἀρχιερεῖς πατριαρχικούς μήτε ἔγγραφα πατριαρχικά (βλ. Κ. Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων, Τὰ σωζόμενα ἐκκλ. συγγρ. Γ', 455). Ταῦτα ὁ μὲν Κοραῆς ὑπεδαύλιζεν ἔξωθεν, ὁ δὲ Φαρμακίδης ἔσωθεν. Διὸ καὶ ὁ Οἰκονόμος ἐν τῇ Ἐπικρίσει (σ. 364) ἐπιτίθεται ἀνυποστόλως κατ' αὐτῶν λέγων: «Ἐχοντες ὡς νέου εὐαγγέλιον τὰ περὶ μεταρρυθμίσεως τῆς ἐκκλησίας ἀνόσια καὶ κακόδοξα τοῦ Κοραῆ γνωματεύματα — ἐξ ἂν ὑμῖν ἐν τοῖς πλείστοις ἡ μεγάλη σοφία—μαθητεύετε τοὺς ὀρθοδέξους Ἑλληνας; ὅλα τὰ λουθηροκλβινικά φρονήματα». Ἄλλ' ὁ Κοραῆς δὲν ἐνόει νὰ ὑποχωρῇ. Τόσην δὲ ἀποστρεφὴν εἶχε πρὸς τὴν κανονικὴν σύνοδον, ὥστε τὴν τῶν πατριαρχείων ἀπεκάλει «ἀντιχριστιανικὴν σύνοδον», ὅπερ ἔπειτα ἐπανελάμβανον καὶ οἱ ὀπαδοὶ του. Εἶχε δίκαιον ἢ ὄχι ἡ ἀντίθετος μερὶς νὰ ὀμιλῇ «περὶ τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα πρότινων ὀλίγων ἐτῶν διαθρυλληθείσης αἰρέσεως τῶν λεγομένων πρεσβυτεριανῶν»; ἦν ὡς ἐπρόδον κατὰ κόρον ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Φαρμακίδης ἐν τῇ «Ἀπολογίᾳ» τοῦ ὑπολαμβάνων βεβαίως ὡς ὑποβολιμαίαν καὶ κακόπιστον διάδοσιν τοῦ Οἰκονόμου. Ἄλλ' ὁ δράστης συλλαμβάνεται ἐν τῇ παγίδι αὐτοῦ καὶ ἀπέδειξεν ἡμῖν, μὴ ἔχουσι χρεῖαν μαρτύρων, ὅποια ἀπρέπεια ἐβασίλευεν ἐν τῇ συνόδῳ ἐκείνῃ, ἐν ἧ αὐτὸς ἱερομόναχος συμπαρήδρευεν ὡς γραμματεὺς, τὸν διορισμὸν ἔχων παρὰ βασιλέως, οὗ ἦτο ἐγκάθετος μᾶλλον ἢ συνοδικὸν μέλος. Πατρῶζων τότε ἦτο ὁ Ρέοντος καὶ Πραστοῦ Διονύσιος, κεκηρυγμένος ὑπὲρ τῆς συνεννοήσεως μετὰ τοῦ Φαναρίου. Τοῦτον θεωρεῖ ὁ Φαρμακίδης ὡς ὑπαίτιον τῆς ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης παύσεως μετὰ τὴν καταδίκην τοῦ Καίρου, ὃν μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ὑπεστήριζεν ἐπὶ συνόδῳ. Περὶ τούτου λοιπὸν γράφει: «Ἄλλ' ἐπὶ τῶν κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον περὶ ἐκκλησίας γεγενημένων ἔδειξεν ὁ τότε Ρέοντος καὶ Πραστοῦ μητροπολίτης... ἐναντίαν γνώμην· καὶ καθ' ἣν ἡμέραν κατεστάθη ἡ ἱερὰ σύνοδος ἀπὸ τοῦ ἐναντίου τούτου ἴσως πνεύματος κινούμενος ἐγένετο ἐναντίον αὐτῆς αἷτιος σκανδάλου, δι' ὃ ἐπεπλήχθη παρ' ἐμοῦ ἀυστηρότατα κατ' ἀνωτέραν διαταγὴν, διὰ τοῦτο εἶχέ τινα λόγον εἰς τὸ νὰ τρέφῃ μῖσος κατ' ἐμοῦ» (Ἀπολογ. σ. 201). Ὅταν ὁ στρατιώτης ἐξισοῦται πρὸς τὸν στρατηγόν, δύναται νὰ σταθῇ ὁ στρατὸς αὐτός;

Τέλος ἐπαρουσίασε τὸ καταστατικὸν ἢ ἐπιτροπὴ (23 Ἰουλίου 1833) ἐξ 25 ἀρθρῶν! Παραλαμβάνομεν τὸ 1 ἀρθρον: «Ἡ ὀρθόδοξος ἀνατολικὴ ἀποστολικὴ ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἐν πνεύματι (;) μὴ ἀναγνωρίζουσα ἄλλην κεφαλὴν παρὰ τὸν θεμελιωτὴν τῆς χριστιανικῆς πίστεως, τὸν Κύριον καὶ Σωτῆρα ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, κατὰ δὲ τὸ διοικητικὸν μέρος ἔχουσα ἀρχηγὸν τὸν βασιλέα

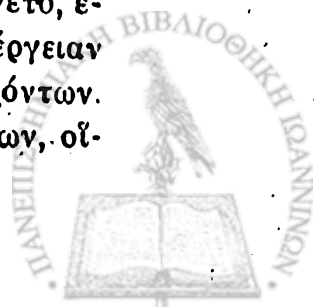
τῆς Ἑλλάδος, εἶναι αὐτοκέφαλος καὶ ανεξάρτητος ἀπὸ πάσης ἄλλης ἐξουσίας, φυλαττομένης ἀπαραχαράκτου τῆς δογματικῆς ἐνότητος κατὰ τὰ παρὰ πασῶν τῶν ὀρθοδόξων ἀνατολικῶν ἐκκλησιῶν ἀνέκαθεν πρεσβευόμενα».

Τὸ ἄρθρον 1 συμπληροῦται ὑπὸ τοῦ 2 οὕτως: «Ἡ ὑπερτάτη ἐκκλησιαστικὴ ἐξουσία ἐνἀπόκειται ὑπὸ τὴν τοῦ βασιλέως κυριαρχίαν εἰς χεῖρας συνόδου φερούσης τὸ ὄνομα «Ἱερὰ Σύνοδος τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος» (βλ. Συλλογὴ κτλ. ὑπὸ Στ. Γιαννακοπούλου ἀρχιμ., Ἀθῆναι 1901, σ. 8)

Τὰ δύο ἐκ τῶν 5 μελῶν τῆς συνόδου ἠδύναντο νὰ εἶναι πρεσβύτεροι ἢ ἱερομόναχοι. Πρὸς τῷ βασιλικῷ ἐπιτρόπῳ παρεκάθητο καὶ ὁ εἰδικὸς γραμματεὺς (Φαρμακίδης ὁ πρῶτος) τῆς συνόδου διοριζόμενος ὑπὸ τοῦ βασιλέως.

Αἱ ἀποφάσεις ἦσαν τελεσίδικαι, ὅταν ὑπεγράφοντο ὑπὸ τοῦ βασιλ. ἐπιτρόπου κτλ. ὥστε ἡ Ἱερὰ Σύνοδος ἦτο ἄπλοῦν σωματεῖον ἑτεροκίνητον τελούν ὑπὸ τὰ νεύματα τοῦ βασιλέως ὡς τὸ βουαρικὸν κοινοσκόριον, ὅπερ ἐπίσης προῆλθεν ἐξ ἀντιδράσεως τῆς βουαρικῆς μοναρχίας κατὰ τοῦ Βατικανοῦ τῷ 1818. Κατὰ τοιοῦτου συστήματος ἀνατρέποντος τὰς βάσεις τῆς διοικήσεως τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἐξηγέρθη ἐν Κ)πόλει αὐτὸς ὁ πατριάρχης Κωνσταντῶν, ἀνὴρ μεμουςωμένος καὶ αὐστηρὸς τῶν νόμων τηρητῆς, ἐν Ἀθῶν ὁ λόγιος μοναχὸς τοῦ Ρωσικοῦ Προκόπιος ὁ Δενδρηγός, ὁ διευθύνων ἔπειτα τὸ ἱεροδιδασκαλεῖον Αἰγίνης, καὶ πρὸ πάντων ὁ ἐν Ἀθήναις μονίμως ἐγκατασταθεὶς Κ. Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων. Ἡ ρῆξις καὶ ὁ σφοδρὸς ἀγὼν τῶν δύο κορυφαίων ἐν Ἑλλάδι λογίων, τοῦ Οἰκονόμου καὶ Φαρμακίδου, ἀποτελεῖ τὸ σπουδαιότερον σημεῖον τῆς ἱστορίας τῆς ἀρτισυστάτου ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Ὁ μὲν εἶχεν ὑψώσει τὴν σημαίαν τῆς Ἱερᾶς παραδόσεως ἐναντίον τοῦ ἐλευθερόφρονος καὶ νεωτεριστοῦ συμπατριώτου του, καὶ εἶχε ὄργανα τὴν «Εὐαγγελικὴν σάλπιγγα» καὶ τὸν «Χρόνον», ὅστις ἔπειτα μετωνομάσθη καὶ εἶναι πασίγνωστος ὡς «Αἰὼν» τοῦ Φιλήμονος, ὁ Φαρμακίδης εἶχε βῆμα τὴν «Ἀθηναῖν», ὅπου ἔγραφε καὶ ὁ ὁμοῦδεάτης του Νεόφ. Βάμβας καὶ Ἀντωνιάδης τις. Καὶ τὸ ζήτημα ἔλαβε καὶ πολιτικὴν μορφήν· κατηγορεῖτο δὲ ὁ Οἰκονόμος ὡς ρωσσοφρων, «ὁ ἐκ μισθώματος Ρώσσο», ἐνῶ κατ' ἀλήθειαν ὁ Φαρμακίδης ἔπρεπε νὰ εἶναι τοιοῦτος ὡς ἀντιγράψας κατὰ γράμμα τὸ συνδικὸν σύστημα τοῦ Μεγ. Πέτρου.

Ἡ Σύνοδος, ἐνῶ ἔξω ἡ μονομαχία τῶν δύο κληρικῶν ἐμαίνεται, ἐφυτοζῶει δεδεμένη τὰς χεῖρας καὶ ἀνίκανος εἰς πᾶσαν αὐτενέργειαν πρὸς ὀργάνωσιν τῆς ἐκκλησίας καὶ διόρθωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων. Σπουδαῖον θέμα τῆς ἡμέρας ἦτο ἡ ἀποκατάστασις τῶν ἀρχιερέων, οἱ-

τινες ἐκ τῶν ὑποδούλων ἐπαρχιῶν εἶχον καταφύγει ἐνταῦθα, διὸ καὶ ἡ σύνοδος ἐν συνεννοήσει μετὰ τῆς κυβερνήσεως ἐζήτησε νὰ τροποποιήσῃ τὸν καταστατικὸν αὐξάνουσα τὰς θέσεις, ἀλλ' ὁ ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν μινίστρος ἐπετέθη λάβρως κατὰ τῆς συνόδου ὡς λησμονούσης τὴν θέσιν τῆς ὡς «ὑπαλλήλου ἀρχῆς». Τοῦτο τὸ ζήτημα, τὸ τοῦ πολιτικοῦ γάμου καὶ διάλυσις καὶ ἡ ἀσεβῆς δήμευσις τῆς περιουσίας τῶν μονῶν καὶ ἡ βεβήλωσις τῶν ἱερῶν κειμηλίων καὶ τιμαλφῶν τῆς ἐκκλησίας πραγμάτων, πωλουμένων εἰς τὴν δημοπρασίαν ὡς κοινῶν ἀντικειμένων, ἤγειραν μεγίστην ἀγανάκτησιν καὶ ἀντίδρασιν εἰς τοὺς κόλπους τοῦ εὐσεβοῦς λαοῦ καὶ ὁ Οἰκονόμος ἔσχεν εὐλογον ἀφορμὴν νὰ ἐπιτεθῆ ὀριμότερον κατὰ τῆς κυβερνήσεως συντάσσων Ἱερεμιάδας καὶ προβάς-μέχρις ἀπειλῶν καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ βασιλέως.

Ἐπὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου ἐκάθητο τότε ὁ πνευματώδης Πατριάρχης Γρηγόριος Στ', ὅστις εὗρεν εὐφυῶς τὸν τρόπον νὰ ἐξελέγξῃ ἐγκυκλιωδῶς καὶ στιγματίσῃ δεινῶς τὰ τεκταινόμενα ἐν Ἑλλάδι ἐπιτεθεισὴ κατὰ τῶν ἑτεροδιδασκαλιῶν, ἃς στίφη ἱεραποστόλων διέδιδον ἐν Ἑλλάδι, καὶ κατὰ τῶν μεταφράσεων τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ἃς ἐξεπώνει ὁ Βάμβας, καθηγητῆς τότε τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς τοῦ Πατεπιστημίου. 1 Τὸ πολεμικὸν τῶν ἀντιπάλων μένος ἠῤῥησεν ἔτι πλέον ὁ Φαρμακίδης, ὅτε παρουσιάσθη ὑπερασπιστῆς τοῦ θεοσοφιστοῦ Θεοφίλου Καΐρου, καὶ ὑβρίζων τὸν «ρῶσσον πρεσβύτερον» Οἰκονόμον κατήγειλεν αὐτὸν ἐπὶ συνόδῳ ὡς «αἰρετικῶν ἀπάντων χειρότερον», καὶ ἀντεθνικὸν ἅμα, διότι προσεπάθει δι' ὅλων τῶν μέσων νὰ πείσῃ, ὅτι ἔπρεπε νὰ δώσῃ τὴν συγκατάθεσιν τὸ Πατριαρχεῖον διὰ τὸ αὐτοκέφαλον. Ἀλλὰ τὸ Πατριαρχεῖον κατὰ τὸν Φαρμακίδην ἐνήργει τυφλῶς κατὰ τὰς ἐπιταγὰς τῆς τουρκ. κυβερνήσεως καὶ ἡ δὲν θὰ ἀπῆντα εἰς τὴν κανονικὴν τῆς Ἑλλάδος αἴτησιν ἢ ἀπαντῶν θὰ ἠρνεῖτο. Οὐδόλως λοιπὸν συνέφερε ἀνάμιξις, καὶ ἀφέθησαν οἱ καινοτόμοι ἐλεύθεροι καὶ ἀκάθεκτοι εἰς παρανομίας. Εἰς μάτην προσεπάθει ὁ ζηλωτῆς «ἀγιορείτης Γερμανὸς ἱεροκῆρυξ» διὰ τῆς «Εὐαγγελικῆς σάλπιγγος» ἥτις μέχρι τοῦ 1836 ὑπεστήριζε τὸ καθεστῶς, ἀφοῦ μετετέθη ἐκ Ναυπλίου εἰς Ἀθήνας, μακρὰν τοῦ ἀποπνικτικοῦ ἐκείνου περιβάλλοντος, νὰ προλάβῃ τὸν κατήφορον συμπολιτευόμενος κατ' ἀρχάς, διασαλπίζων τὸ τοῦ Βοσσοῦετου, ὅστις εἰς τὸ «Περὶ μεταβολῶν τῶν ἐκκλησιῶν τῶν Λουθηροκαλβινιστῶν» φωνάζει : «τὸ νὰ ὑποτάξῃ τις τὴν ἐκκλησιαστ. ἐξουσίαν εἰς τὴν ἐξωτερικὴν εἶναι πᾶσις πολλὰ σκανδαλοποιᾶ, εἶναι τόλμημα τὸ ὁποῖον παροργίζει κά-

1. Τότε εἶδον τὸ φῶς δύο ἐπίκαιρα συγγράμματα τοῦ Οἰκονόμου, ἡ «Ἐπιστολιμαία διατριβή» 1835 καὶ ἡ «Ἐπίκρισις» 1839.

θε χριστιανικήν καρδίαν, εἶναι καταξεσχισμός τοῦ χριστιανισμοῦ, εἶναι ἡ ἐξομάλυνσις τῆς ὁδοῦ τοῦ ἀντιχρίστου...» (Ἔτος Α', σ. 277) καὶ συμπεραίνει ὅτι «εἶναι ἀδύνατον νὰ γίνῃ μία βᾶσιμος εἰς τὴν Ἑλλάδα διόρθωσις καὶ σύστασις... ἐὰν ἑκατέρα ἐξουσία δὲν μένει εἰς τὰ αὐτῆς ὄρια· ἐὰν δηλ. οἱ ἐκκλησιαστικοὶ δὲν περιορισθῶσιν εἰς τὴν πολιτικὴν κυβέρνησιν καὶ εὐταξίαν τῶν ὑπηρετικῶν τῶν» (σ. 283). Ὀνομάζει τὰς τάσεις ταύτας «βδελυρὰς καὶ ἐπικινδύνους καταχρήσεις» καὶ ἐπιλέγει : «Τὸ πρῶτον βῆμα τοῦ βυθοῦ εἶναι ὁ χωρισμός ἀπὸ κέντρον, καὶ κάθε μερικὴ ἐκκλησία, ἥτις χωρισθῆ ἀπὸ τὸ τὸ κέντρον τῆς γίνεται ἔρμαιον τοῦ τυχόντος... Τὸ σχίσμα ἐστάθη πάντοτε ὁ πρόδρομος τῶν αἱρέσεων καὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴν ὑποπέσῃ εἰς διαφόρους αἱρέσεις κάθε μερικὴ ἐκκλησία, ἥτις θὰ χωρισθῆ καὶ ὅταν δὲν προστατεύηται ἀπὸ τὸ ὅλον τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας» (σ. 284).

Ἄλλ' ὁ Φαρμακίδης, ὅστις ἀνεκκήρυξε ἀρχηγὸν τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας τὸν καθολικὸν βασιλέα, τὴν ἀπὸ τῆς «Ἀθηνᾶς»; «Προσπαθοῦσα ἡ πνευματικὴ ἐξουσία νὰ στήσῃ τὸν ἐωσφορικὸν θρόνον τῆς ὑπεράνω τοῦ θρόνου τῶν βασιλέων, ἂν ἦτον δυνατὸν καὶ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, ἕως οὗ ὁ Θεὸς ὠργίσθη τὴν μὲν ὡς ἀναικονόμητον, τὴν δὲ ὡς ἀνόητον, καὶ τὰς καθυπέταξεν εἰς τὴν σιδηρᾶν ράβδον ἐκείνην, ἥτις ἐξίσου ἐκτύπησε καὶ τὴν μίαν καὶ τὴν ἄλλην».

Μὴ ἀρκεσθεὶς εἰς ταῦτα, ἵνα κατακεραυνώσῃ τὸν τέως ὁμοῦδότην ἐκδότην τῆς «Εὐαγγ. Σάλπιγγος», ἐξαπέλυσε τὸν «Ψευδώνυμον Γερμανὸν» (Ἀθῆναι 1833) ὑπονοῶν τὸν κρυπτόμενον Οἰκονόμον. Ὁ ἀγὼν, καίτοι μετὰ δριμύτητος διεξαγόμενος, ἐφαίνετο ἰσοπαλός, ὥστε ὁ Οἰκονόμος κατώρθωσε νὰ ἀναδείξῃ Πρόεδρον τῆς Συνόδου τὸν ὁμόφρονα πρῶτον Ρέοντος καὶ Πραστοῦ νῦν δὲ Κυνοῦρίας Διονύσιον. Οὗτος εὐρὼν ἀφορμὴν εὐλογοφανῆ τὸ ζήτημα τοῦ καταδικασθέντος Καίρου ἐπεκοινώνησε τῷ 1840 πρὸς τὸν Πατριάρχην. Ἄλλ' ἀπερρίφθη ἡ ἐπιστολὴ μήπω κανονισθεισῶν τῶν σχέσεων καὶ ἐκκρεμοῦντος καὶ τοῦ ζητήματος τῶν ἐπισκοπῶν, ἐν τῷ μεταξύ δὲ ἀπεμακρύνθη ἐκ τῆς συνόδου ἡ πέτρα τοῦ σκανδάλου, ὁ Φαρμακίδης, διορισθεὶς καθηγητῆς τῆς Θεολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ. Τὰ πράγματα ἴσως νὰ ἐλίμβανον τὴν πρέπουσαν τροπὴν, ἐὰν δὲν ἐπῆρχετο ἡ ἐπανάστασις τῆς 3 Σεπτ. 1843. Τότε πρὶν ἢ λήξῃ ἡ ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων ἀποδογὴ τοῦ προτεινομένου σχεδίου καὶ ἡ ἀπάντησις διαβιβασθῆ, ὑπεγράφη ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον καταστατικὸν τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, εἰς ὃ ὡς βᾶσις ὑπόκειται τὸ βαναρικὸν κονισιόριον καὶ οἱ διέποντες νόμοι τῆς ἐκκλησίας τῶν διαμαρτυρο-

μενων (βλ. Χρυσ. Παπυδοπούλου, 'Ιστορία τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος τόμ. Α', Ἀθῆναι 1920, σ. 101). Δι' ὅλου τοῦ καταστατικοῦ διήκει ἡ ἰδέα τῆς κυριαρχίας τοῦ βασιλέως ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας, καταστέλλοντας πᾶσαν αὐτῆς πρωτοβουλίαν καὶ αὐτενέργειαν. Οὐδεμίαν ἀπόφασιν αὐτῆς κοινοποιεῖται ἄνευ κυβερνητικῆς ἐγκρίσεως, καὶ περὶ δογματικῶν ζητημάτων λατρείας καὶ πειθαρχίας τῶν κληρικῶν καὶ χειροτονίας αὐτῶν. Τὴν 17ην Ἰουλίου 1844 συνεκροτήθη ἡ πρώτη ἱερὰ Σύνοδος καὶ ἐψάλη δοξολογία εἰς τὸν ἅγιον Γεώργιον Ναυπλίου, ὅθεν ἀπέσχεν ὁ Ρῶσος πρεσβευτής, καὶ μετ' ὀλίγον ἀνεκλήθη ὑπὸ τῆς κυβερνήσεώς του ὡς μὴ δυνηθεὶς νὰ προλάβῃ τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ αὐτοκεφάλου. Ὁ Φαρμακίδης ἐθυριάμβευεν ἤδη ὡς γραμματεὺς τῆς Συνόδου διορισθεὶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ ὡς ἐγκάθετος αὐτοῦ παριστάμενος (αὐτ. σ. 109). Ἡ σύνοδος ἤδη ἦτο ἑτεροκίνητον σῶμα ἀπόπειρα, ὅπως ἐξηγήσῃται πρὸς τὴν κυβέρνησιν, τὸν ὅρον ὑφ' ὃν ἀνεγνώριζε τὸν βασιλέα πολιτικὸν ἀρχηγὸν τῆς ἐκκλησίας, προὐκάλεσε μομφὴν κατὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ἐκκλησιαστικῶν. Ἐπηκολούθησεν ἀμέσως ἡ διάλυσις τῶν μονῶν. Οὕτως ἐκ τῶν 563 μονῶν καὶ μετοχίων διελύθησαν ὑπὸ τῶν νομαρχῶν, ἐπάρχων καὶ ἐφόρων 412 «κατὰ τρόπον ἀγροῖκον καὶ ἀσεβέστατον» καὶ ἡ περιουσία κινητὴ καὶ ἀκίνητος κατεσχέθη» (σ. 133, 137, 140 ἐ.) Ὁ Παπαρηγόπουλος στιγματίζων, ὡς εἶδομεν, τὸ γεγονός τοῦτο ἀναφέρει, ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ βάρβαροι κατακτηταὶ Ρωμαῖοι ἀπέδειξαν μεγαλητέραν πρὸς τὰ ἱερὰ εὐλάβειαν· διότι ἐν τῇ τότε πλήρει ἀσεβείας Ἑλλάδι ἀρπάζοντες ἀπὸ τῶν πόλεων ἀφιέρουν τοῖς θεοῖς διὸ καὶ περὶ τοῦ Σύλλα ἐλέχθη, κατὰ Παισαβῆν, ὅτι «τοῦτο ἐστὶ τὸ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων λεγόμενον θυμιάμασιν ἀλλοτρίοις τὸ θεῖον σέβεσθαι» ('Ἱστορ. Ἑλληνισμοῦ Β', 445).

Ἄλλὰ τί ἔκαμνεν ἡ δύσμοιμος ἐκκλησία ἐπὶ τοῖς ἐν μέσῃς Ἀθῆναις τεκταινομένοις;

Ἡ ἱερὰ Σύνοδος βλέπουσα, ὅτι εἰς μάτην ἐκοπίαζε νὰ πείσῃ τὴν κυβέρνησιν νὰ σεβασθῇ τὴν αὐτοτέλειαν αὐτῆς, ὠμίλει εἰς ὧτα μὴ ἀκουόντων, καὶ ἀργὰ ἀντελήφθη, ὅτι εὗρισκετο πρὸ συνωμοσίας ὑπονομούσης τὸ πᾶν καὶ ἐπιδιωκούσης διὰ τῆς καταπατήσεως τῶν ἱερῶν κανόνων τὴν ἐκλαΐλευσιν τῆς ἐκκλησίας, δι' ἀναφορᾶς (5 Ἰουν. 1840) ἀπήτησεν ἐπισήμως πλέον τὴν ἀπελευθέρωσιν ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τῆς πολιτείας, ἵνα κυβερνᾶται ἡ ἐκκλησία κατὰ τοὺς κειμένους κανόνας καὶ τὰς τοπικὰς διατάξεις τῆς Μ. Ἐκκλησίας, ὅπως καὶ αἱ λοιπαὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ Ὀρθόδοξοι ἐκκλησίαι. Δι' ἐγκυκλίου δὲ (24 Αὐγ. 1840) πρὸς τοὺς ἱεράρχας διεδήλου τὴν στερρὰν ἀπόφασιν, ὅτι οὐδόλως θὰ ἠνείχετο πλέον «μήτε τὴν παραμικρὰν προσβολὴν καὶ βλάβην τῶν

θείων δογμάτων, τῶν ἱερῶν παραδόσεων καὶ τῶν ἐθιμῶν τῆς ἐκκλησίας παρ' οὐουδήποτε γινομένην».

Συνέβη τότε καὶ ἡ καταδίκη τοῦ Καίρη καὶ ἡ Σύνοδος ἔκρινε δίκαιον κατὰ καθήκον νὰ ἀνακοινώσῃ τὰ κατὰ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην, ἀναγγέλλουσα ἅμα καὶ τὴν συγκρότησιν καὶ λειτουργίαν αὐτῆς, τὸ πρῶτον ἤδη μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἐπικοινωνοῦσα. Ἄλλ' ὁ Πατριάρχης θέλων νὰ ἀγνοῇ τὰ παρὰ τοὺς κανόνας τελεσιουργηθέντα ἐν τῇ ἑλλην. ἐκκλησίᾳ, οὐδεμίαν ἀπάντησιν ἔδωκεν εἰς τὸ γράμμα· καὶ πῶς ἦτο δυνατόν νὰ ἐπικοινωνήσῃ πρὸς τοὺς ἀποστάτας ἀρχιερεῖς; Κατὰ τὸν ΙΕ' καν. τῆς πρωτοκαυδευτέρας «εἷτις πρεσβύτερος ἢ ἐπίσκοπος, ἢ μητροπολίτης τολμήσοι ἀποστήναι τῆς πρὸς τὸν οἰκεῖον πατριάρχην κοινωνίας καὶ μὴ ἀναφέρουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἢ κατὰ τὸ ὠρισμένον καὶ τεταγμένον ἐν τῇ θείᾳ μυσταγωγίᾳ. . τοῦτον ἢ ἀγία Σύνοδος ὥρισε πάσης ἱερατείας παντελῶς ἀλλότριον εἶναι, εἰ μόνον ἐλεγχθεῖται τοῦτο παρανομήσας». Καὶ δικαίως ὁ κανὼν χαρακτηρίζει τὴν τοιαύτην διαγωγήν τῶν ἐπίσκοπων ὡς σχισματικὴν «σχίσμα ποιούντων καὶ τὴν ἔνωσιν τῆς ἐκκλησίας διασπώντων». Βεβαίως οἱ ἀρχιερεῖς τῆς Ἑλλάδος ἦσαν οἱ ὀλιγώτερον τῆς λυπηρᾶς ταύτης καταστάσεως ὑπεύθυνοι, ἀλλ' ἐνέχονται, διότι ἤρκοῦντο γὰρ λαμβάνωσιν ἀποφάσεις πάντοτε ἀνεκτελέστους καὶ μὴ ἐννοοῦντες νὰ προβῶσι πέραν τῶν διαμαρτυριῶν. Ἐπωφελήθησαν ὁμως νὰ ἀπευθυνθῶσιν ἤδη εἰς τὴν Ἐθνικοσυνέλευσιν τοῦ 1843 (12 Νοεμβ.) ζητοῦντες τὴν ὀλοσχερῆ κατάργησιν τοῦ ἀντικανονικοῦ καταστατικοῦ τοῦ 1833 καὶ τὴν ἐπανάληψιν τῶν μετὰ τῆς Μ. Ἐκκλησίας σχέσεων. Καὶ ἀρχιερεῖς τώρα ἐν Ἀθήναις δὲν ἦσαν μόνοι οἱ τὴν σύνοδον ἀποτελοῦντες, ἦσαν καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἐνδημοῦντες. Οὗτοι τότε (23 Δεκ.) ὑπέβηλον νέον καταστατικὸν ἐκ δέκα ἀρθρῶν συνιστάμενον, καὶ ἐξήγειραν καὶ τὸν κληρὸν νὰ ζητήσῃσι ὁμοῦ τὴν ἔγκρισιν αὐτοῦ παρὰ τῆς Συνελεύσεως. Ἄλλ' αἱ ἀντενέργειαι τοῦ Φαρμακίδου καὶ τῶν ὁμοφρονούντων του ἤγον καὶ ἔφερον τὰ ἐν αὐτῇ πρὸς τὸ κακὸν τῆς ἐκκλησίας καὶ μάλιστα τότε ἀνεφάνη καὶ ἄλλος ἀντιπατριαρχικός, ὁ Μισαῖλ Ἀποστολίδης, ἀρχιμανδρῆτης μάλιστα τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου, ὁ ἔπειτα καθηγητῆς τῆς Θεολογίας καὶ μητροπολίτης Ἀθηνῶν, ἐμπεποτισμένος καὶ οὗτος προτεσταντικῶν ἰδεῶν, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ «Ἐγχειριδίου Ἠθικῆς», ὅπερ ἐδημοσίευσε (βλ. Αἰῶνα 1840, ἀριθ. 141). Ἐνῶ λοι-

1. Ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω «ὑπὲρ τῆς ἱερᾶς Συνόδου» ἐμνημόνευον ἐν τοῖς ναοῖς ἱερουργοῦντες ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι καὶ ὡς πρῶτον μέλημα ἐσχέψαντο οἱ ὁμόδοξοι καὶ ὁμογενεῖς Ἕλληνας νὰ ἀποσκορακίσωσι τὸ πατριαρχ. μνημόσυνον.

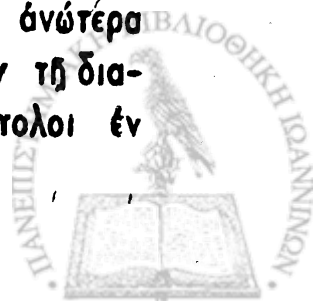

πὸν ἐπρόκειτο νὰ συζητηθῆ ὁ ὑπὸ τῆς ἱεραρχίας προταθεὶς καταστα-
τικὸς τῆς ἐκκλησίας νόμος, ὁ ἀντιδραστικὸς Κρητὴς ἔθεσεν εἰς κυκλοφο-
ρίαν ἄνωγύμως τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1844 πρὸς καταπολέμησιν αὐτοῦ
πραγματείαν ὑπὸ τὸν τίτλον: «Διατριβὴ αὐτοσχέδιος περὶ τῆς ἀρχῆς
καὶ ἐξουσίας τῶν πατριαρχῶν καὶ περὶ τῆς σχέσεως τῆς ἐκκλησιαστι-
κῆς ἀρχῆς πρὸς τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν». Ἀλλὰ κατ' αὐτοῦ ἀντεπε-
ξῆλθεν ὁ κέρβερος τῆς Ἐκκλησίας Κων. Οἰκονόμος ἐντὸς διημέρου ἀ-
πὸ τῆς κυκλοφορίας διὰ τοῦ φυλλαδίου: «Ἀπάντησις εἰς τὴν αὐτο-
σχέδιον διατριβὴν περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας τῶν πατριαρ-
χῶν ὑπὸ Χ. Χ. Χ.» (βλ. Χρυσ. Παπαδοπούλου Ἱστορ. τῆς ἐκκλησίας
τῆς Ἑλλάδος, Α', σ. 306 ἑ.).

Ἐν τούτοις τῷ ἐπομένῳ ἔτει 1845 συμμετέσχεν ὁ Μισαὴλ διευθυντῆς
τῶν τῆς Ριζαρείου σχολῆς τῆς ὑπὸ τοῦ Ἰω. Κωλέττη συσταθείσης με-
γάλης ἐπιτροπῆς πρὸς σύνταξιν τῶν ἐκκλησ. νομοσχεδίων, ἐξ ὧν
προῆλθον οἱ διαλύσαντες τὴν ἐκκλησίαν γνωστοὶ νόμοι Σ' καὶ ΣΑ'
καὶ αὐτὸς ἔπειτα ἐστέλλετο εἰς Κ)πολιν, ἵνα λάβῃ τὸ αὐτοκέφαλον
παρὰ τοῦ πατριάρχου, τὴν δ' εὐεργετικὴν δρασίν του ἐπεξέτεινεν, ὡς
δυσόμεθα, καὶ εἰς αὐτὸ τὸ πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας, ἀποπειραθεὶς
νὰ ἐκλαϊκεύσῃ αὐτό. Ὡς ἔπαθλον τοῦ καλλινίκου ἀγῶνος ἔλαβε θρό-
νον, ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος Πατρῶν (1852). Ἡ ξυνωρὶς Φαρμακίδης
— Ἀποστολίδης ἐγένοντο ἐν τῇ Συνελεύσει ἐκείνῃ οἱ δολοφῆνοι τῆς
ἐκκλησίας ἐμπνέοντες εἰς τὸν Σπ. Τρικούπην τὰς δηλητηριώδεις ἀγο-
ρεύσεις. Τῶν ἰδεῶν τῆς Συνόδου εἰσηγητῆς καὶ ὀτρυντὸς ὑπερασπιστῆς
ἐγένετο ὁ διαληφθεὶς βουλευτῆς Πυλίας καὶ ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν
ὑπουργὸς Μιχ. Σμινᾶς. Αὐτὸς ἐπέτυχεν νὰ ἐξοβελισθῆ ἐκ τοῦ συντάγ-
ματος τὸ ἄνομα τοῦ βασιλέως ὡς «ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας», ἥτις
ἀπλῶς ἤδη ἐτέθη ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν νόμων, καὶ ὁ ἀνώτατος
ἄρχων τῆς ἑλλην. πολιτείας ὑπεχρεοῦτο νὰ εἶναι ὀρθόδοξος (ἕπερ δὲν
ἐφηρομόσθη ὁμοῦς, διότι καὶ ὁ Ὄθων ἔμεινεν καθολικὸς καὶ ὁ διάδοχος
αὐτοῦ Γεώργιος διαμαρτυρούμενος). Τότε συνεζητήθη καὶ τὸ ζήτημα τῆς
διακρίσεως τῶν ἱερῶν κανόνων εἰς δογματικούς καὶ διοικητικούς καὶ ἀ-
φέθη τὸ ζήτημα νὰ λύσῃ ἡ νομοθεσία, ἥτις ὁμοῦς ὡς εἶδομεν κατερ-
ράκωσε τὸ κῦρος αὐτῶν. Εἰς τοῦτο δὲν ἔχει δίκαιον ὁ συγγραφεὺς τῆς
«Ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος» θεωρῶν τὴν συζήτησιν
ἐκείνην ζήτημα διατυπώσεως καὶ οὐχὶ οὐσίας, ἀλλ' ἔγραφε τὴν Ἱ-
στορίαν ὡς ὑποψήριος ἀρχιεπίσκοπος, ὅτε δὲ ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον
καὶ κατεῖδε τὸ βάρβαρον εἰς ὃ ᾠδήγησαν αἱ διατυπώσεις ἐκεῖναι τὴν
ἐκκλησίαν, ἐξηγέρθη καὶ ἐπολέμησε μὲ ὄλας τὰς ἐννάμεις, ἀλλ' ἦτο
ἀργά, τὸ κακὸν εἶναι ἀνίατον. Ὄρθως δὲ ἀποφαίνεται ὁ κριτὴς τῆς
Ἱστορίας ταύτης, ὅτις καίτοι θιασώτης τῶν ἰδεῶν τοῦ Φαρμακίδου

περί ὑποταγῆς τῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν Πολιτείαν—μήπως καὶ αὐτὸς ἔγραφεν ὑπὸ τὸ πνεῦμα αὐτὸ διὰ νὰ καθέξῃ τὴν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἔδραν τῆς ἐκκλησιαστ. Ἱστορίας; Ἡμαρτον, Θεέ μου!—ἐν τούτοις ἐν τῇ Χάλκῃ εὐρισκόμενος ἀπεφαίνετο ὡδε : «Ἡ περί τῆς ἀπαραλλάκτου τηρήσεως τῶν κανόνων φράσις τοῦ β' ἄρθρου τοῦ συντάγματος προὔκαλεσεν ἐν τῇ συντακτικῇ σφοδρᾷ συζήτησιν, ὃ δὲ συγγραφεὺς φρονεῖ, ὅτι ἐπρόκειτο περί τῆς διατυπώσεως καὶ ὄχι περί τῆς οὐσίας (σ. 312). Ἀλλὰ καθόσον ἡμεῖς ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ παρατιθεμένων ἠδυνήθημεν νὰ κρίνωμεν, ἡ πλειονότης τοῦλάχιστον τῶν ὁμιλησάντων δέν ἦτο διατεθειμένη νὰ θεσπίσῃ τὸ ἀπεριόριστον κύρος τῶν κανόνων. Ρητῶς ἐδηλώθη, ὅτι ὑπάρχουσι κανόνες ἀντιστρατευόμενοι εἰς πολιτικoὺς νόμους, πολλοὶ διοικητικοὶ κανόνες δέν ἐφαρμόζονται εἰς τὸ ὑπάρχον πολίτευμα καὶ ἐπομένως ὑπολείπονται μόνον εἰς ἀφορῶντες εἰς τὴν πνευματικὴν ἐνότητα. Πολλοὶ κανόνες εἶναι ἐν ἀχρηστίᾳ ἢ ἀπάδουσιν εἰς τὰς παρούσας περιστάσεις, ὃ δὲ εἰπὼν, ὅτι ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία δέν δύναται νὰ μηδενίσῃ τοὺς κανόνας, ἤκιστα βεβαίως ἦτο θιασώτης τοῦ ἀπεριορίστου αὐτῶν κύρους» (Ν. Ποιμῆν, Παράρτ. τῆς «Ἐκκλησ. Ἀληθείας» ἔτος Β', Κων)πολις 1920, σ. 161). Ἡ γενομένη νομοθεσία ὑπὸ τὸ πνεῦμα τῶν διατάξεων τοῦ Μάρτυρος (καταστατικὸν τοῦ 1833) τροποποιήσασα τὸ νομοσχέδιον ἐπέτρεπεν εἰς πάντα ἐπέμβασιν, πλὴν τῶν δογματικῶν (ἀλλὰ τίνας ἐθεώρει ὁ νομοθέτης δογμ. κανόνας; Ὅσους ἤθελεν ὁ ἐκάστοτε ὑπουργὸς τῶν ἐκκλησιαστικῶν) εἰς πάντα τοὺς κανόνας ἄλλα τὴν ἀνάμειξιν τῆς πολιτείας. Οὕτως ὑπέβαλεν εἰς τὴν Βουλὴν ὁ Κωλέττης τὸ νέον καταστατικὸν τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ψηφισθὲν τῇ 18 Μαΐου 1845, καὶ τὸ 1847 τὸν νόμον περί ἐπισκόπων καὶ ἐπισκοπῶν. Ταῦτα πάντα ὁμως οὐδετέραν τῶν μεριδῶν ἱκανοποίησαν διὸ καὶ ἀνεμένετο ἡ Γερουσία ἣτις δέν τὰ ἐνέκρινε καὶ εὐκαιρία πρὸς ἀποτροπὴν, ἣτις παρουσιάσθη κατὰ τὴν Συνέλευσιν τοῦ 1863.

8. Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ τὰ ἀδίσαιστα προνόμια μεσοῦντος τοῦ 10' αἰῶνος. — Τὰ μετὰ τὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν τοῦ 1843 ὁ πρωθυπουργὸς Ἰωάννης Κωλέττης καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ νομοσχέδια. — Ὁ ἀντικανονικὸς θεσμὸς τοῦ βασιλικοῦ ἐπιτρόπου. — Ἀπ' Ἀθηνῶν εἰς Φανάριον, σχετλισμὸς. — Ἡ περιωπὴ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ἐπὶ Τουρκοκρατίας, τὰ προνόμια. — Τὰ δικαιώματα τοῦ κλήρου ἀνώτερα τῶν ἐν Ἑλλάδι. — Ἡ εὐεργετικὴ δρῶσις τοῦ Πατριαρχείου ἐν τῇ διαπορῇ. — Πρὸς τὴν Ρωσσίαν καὶ τὴν Βαλκανίαν. — Ἱεραπόστολοι ἐν

Ἑλλάδι. — Ὑμνος πρὸς τὸν κυρίσρχον τῆς Ἐκκλησίας. — Μία ἐξομολόγησις τοῦ Φαρμακίδου. — Πρώτη ἐπαφὴ καὶ προσέγγισις πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον. — Ὁ δάκτυλος τῆς εὐρωπ. διπλωματίας, ἡ «Μεσευρώπη» καὶ ἡ «Χριστιανικὴ ὁμοσπονδία». — Ὁ Σουλτάν-Μετζήτ καὶ τὸ πατριαρχεῖον. — Τὸ καθεστῶς τοῦ Ἁγίου Τάφου καὶ ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος. — Ἐκκλησιαι τῆς ἑλλ. κυβερνήσεως πρὸς τὰ πατριαρχεῖα. — Ἡ Μ. ἐκκλησία διασκέπεται, προσυιεννοήσεις μετὰ τῆς Ἱψηλῆς Πύλης. — Ὁ «Συνοδικὸς τόμος». — Ἡ γλωσσαλγία καὶ ἡ ἀθυροστομία τοῦ Φαρμακίδου ὁ ὕβριστις καὶ διαστροφεὺς λευίτης. — Ἐρευνα ἐπὶ τοῦ περιεχομένου τῶν ἀνταλλαγέντων γραμμάτων. — Οἱ ἀπραγματοποίητοι ὅροι τοῦ Τόμου καὶ ἡ ἀπόγνωσις τοῦ Πατριαρχείου ἐπὶ τῇ ἀπάτῃ.

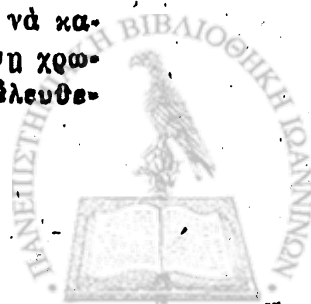
Τὰ τῆς Α'. ἐθνικῆς συνελεύσεως τοῦ 1843—1844 ἐγένοντο ἐν τῷ ὄργασμῳ τῆς Σεπτεμβριανῆς ἐπαναστάσεως καὶ δὲν ὑπῆρχεν ὁ σπουδαῖος τῆς ἡρεμίας παράγων διὸ καὶ δὲν ἐξυγομετρούθησαν καλῶς. Ὡς πρὸς τὰ ἐκκλησιαστικὰ μάλιστα οὐδεμία σχεδὸν βελτίωσις ἐπῆλθεν. Ἦτο τόσο ἐισέτι ἰσχυρὸν τὸ κράτος τῆς ἀντιβασιλείας, ὥστε τὴν βύσιν τοῦ καταστ. νόμου τῆς ἐκκλησίας ἀπετέλεσεν αὐτὴ αὕτη ἢ «Διακήρυξις» τοῦ 1833. Τὸ σχέδιον τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ἀπερρίφθη καὶ πᾶσα φωνὴ τῆς ἀντιπολιτεύσεως κατεπνίγη. Ὁ ἀείμνηστος ἐκεῖνος ἀνὴρ, ὁ πᾶλλὰ μοχθήσας ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας, ὁ Μιχ. Σχινᾶς, ὡς ὑπουργὸς τῶν ἐκκλησιαστικῶν, ἔπραξε οὐχὶ ὅσα ὑπηγόρευεν αὐτῷ τὸ θρησκ. αἴσθημα, ἀλλ' ὅσα ἤκουσαν οἱ ἄλλοι, οἵτινες ὡς ἀπὸ ρυτῆρος ἠκολούθουν τὰς ἀντιλήψεις, τὰς ἐπιμόνως ὑποστηριζομένας ὑπὸ τοῦ Σπ. Τρικούλη, ὅστις μάλιστα τῇ 30 Μαρτίου 1844 ἀντικατέστησε τὸν Σχινᾶν εἰς τὸ ὑπουργεῖον. Ἄλλ' εὐτυχῶς κατ' Αὐγουστον ἐσχημάτισε νέαν κυβέρνησιν ὁ αἰολογερός μεγαλοῦδεαύτης Ἱππειώτης, Ἰωάννης Κωλέττης, 1 καὶ θιασώτης ὡς εἰκὸς τῆς μετὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατρι-

1. Περὶ τούτου ὁ Μιχ. Οἰκονόμου γράφει ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῆς Παλιγγενεσίας τῆς Ἑλλάδος σ. 457: «Εἶχε δὲ ἐξ ἀρχῆς οὗτος ἐν λόγῳ καὶ τὴν μεγάλην ἰσχυρὴν ἰδέαν καὶ ἐπιδεικτικῶς μεγαλοφρονῶν ἐσεμνύετο, ὅτι ἐφρόνει, ὡς ἐφρόνει ὁ Ἀλῆ Πασᾶς, τὴν μεγάλην ἰδέαν δηλ. νὰ ἐνώσῃ τοὺς Ἀλβανοὺς καὶ Ἑλληνας καὶ ἀναστήσῃ τὴν Μακεδονίαν ὡς δυνατὰ καὶ πιθανὰ παριστῶν ταῦτα καὶ διὰ τῶν τοιούτων πείθων τὸν Καραϊσκάκη». Οὗτος περιορίζεται μόνον εἰς τὸ ἐν «λόγῳ», καίτοι καὶ ἔργῳ ἀπέδειξεν εἰς ταῦτα ὁ Κωλέττης, διότι ἐσχημάτισε σώματα καὶ ἐστειλεν εἰς τὰς ὑποδοῦλους ἐπαρχίας πρωθυπουργὸς ὢν πρὸς συνέχισιν τοῦ ἀγῶνος (καὶ εἰς ἐκ τῶν λόγων, ἐάν εἶναι ἀληθῆς, ὅτι διὰ τοῦτο ἠετιδίξεν ὁ Σουλτάνος τὸν Πατριαρχὴν ν' ἀναγνωρίσῃ τὸ αὐτοκέφαλον), ἀλλ' ὁ ἕτερος τῶν γραμματέων τοῦ Κολοκοτρώνη ἔβριζε αὐτὸν καὶ τὸν εἰρωνεύεται διὰ τὴν «Ἀληπαράδικην»

αρχείου κοινωνίας. Ἡ ἀνοδὸς τοῦ εἰς τὴν ἀρχὴν ἐθεωρήθη ὡς εὐοίωνος ἐξέλιξις καὶ κανονικὴ τῶν τῆς ἐκκλησίας πραγμάτων διευθέτησις. Πράγματι οὗτος βλέπων τὴν ὀλεθρίαν ἐπενέργειαν τοῦ κατάστατικοῦ τῆς ἀντιβασιλείας κατήρτισε τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1845 ἐπιτροπὴν ἐξ ἐμπείρων κληρικῶν, (πλὴν τοῦ Φαρμακίδου), ἣτις μετὰ μῆνα παρέδωκεν εἰς τὸν ὑπουργὸν τὸ νομοσχέδιον ἀφορῶν εἰς τὰ τῆς διοικήσεως τῆς ἐκκλησίας καὶ τὰς πρὸς τὰ πατριαρχεῖα σχέσεις αὐτῆς, ρυθμίσαν καὶ τὸ ζήτημα τῶν ἐπισκόπων κατὰ κανονικὸν λόγον καὶ οὐχὶ ὡς εἶχε παρουσιάσει ὁ Μάουρερ, καὶ ἡ «σύνοδος τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος» ἐγένετο «σύνοδος τῆς ἐκκλησίας τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος» κατηργεῖτο καὶ ἡ ἐνώπιον τοῦ βασιλέως ἐξουτελιστικὴ διαβιβαίωσις (ἕρκος) τῶν ἀρχιερέων. Ἐπέφερε καὶ ὁ ἴδιος Κωλέττης σημαντικὰς τροποποιήσεις ἐνίας κατὰ Μάουρερ καὶ κατώρθωσεν, ὥστε νὰ ψηφισθῇ ὑπὸ τῆς Βουλῆς τὴν 16 Ἰουλίου 1845 (Πρακτ. Βουλῆς σ. 1845—1857), καὶ τὸ περὶ ἐπισκόπων καὶ ἐπισκοπῶν, τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1847 μεθ' ἱκανὰς τροποποιήσεις. Οὕτω διὰ τῶν τροποποιήσεων τούτων ἐξεριζοῦτο ἐν μέρει τοῦ Μάουρερ ἡ παράδοσις καὶ προπαρεσκευάζετο τὸ ἔδαφος πρὸς συνεννόησιν μετὰ τῶν Πατριαρχείων. Περὶ τοῦ ἔργου τοῦ Κωλέττη γράφει ὁ καθηγ. κ. Ἀλιβιζάτος: «Ὁ πρῶτος εἰς τὸν ὄν ὀφείλεται ἡ τιμὴ αὕτη εἶναι ὁ πολύπειρος πρωθυπουργὸς Ἰωάννης Κωλέτης, ὅστις κατιδὼν τὴν ὀλεθρίαν ἐπίδρασιν τοῦ νομοθετήματος τῆς ἀντιβασιλείας εισηγήθη τῷ 1845... ἐτροποποιεῖτο ὁ ὀργανισμὸς τῆς ἐκκλησίας, κατηργεῖτο ὁ διὰ τὴν ἐκκλησίαν ἐπαχθεὶς καὶ διὰ τὴν πολιτείαν περιττὸς θεσμὸς τοῦ βασ. ἐπιτρόπου... Εἶναι δ' ἐξόχως ἐνδιαφέρουσαι αἱ τε ἐκθέσεις τοῦ ὑπουργοῦ Κωλέτου καὶ τῆς κοινοβουλευτ. ἐπιτροπῆς, ἐν αἷς περιέχοντο οἱ λόγοι τῆς καταργήσεως τῶν ὡς ἄνω διατάξεων» καὶ παρατίθησι τὰ ἐξῆς περὶ καταργήσεως τοῦ βασ. ἐπιτρόπου ἐκ τῶν Πρακτικῶν τῆς Βουλῆς 1845, σ. 1237:

«Ἄλλ' ἐπειδὴ παρατηρήθη, ὅτι εἰς μὲν τὰ ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας, ἅτινα χωρὶς νὰ εἶνε καθ'αυτὸ κοσμικά, ἔχουσι τινα σχέσιν πρὸς τὴν ἐπικράτειαν καὶ τὸ κόσμιον συμφέρον τῶν κατοίκων, ἐνεργεῖ μετὰ τὴν ἰδιαιτέραν συγκατάθεσιν καὶ σύμπραξιν τῆς κυβερνήσεως καὶ ἐπειδὴ ἐπὶ τοιούτων περιπτώσεων ἡ Ἱ. Σύνο-

μεγ. ἰδέαν. Ἄλλ' ὁ Παπαρηγόπουλος γράφει: «Τίς δὲν ἠξεύρει... τὸν σοβαρὸν καὶ δξὺν Φιλοποίμενα, τὸν ὅλοτον βλέπομεν ἀγωνιζόμενον μὲν νὰ κατασιῆσθαι τὴν Ἑλλάδα μεγάλην καὶ ἰσχυράν, ἐπιθυμοῦντα δὲ νὰ παύσῃ χρωμένη προστάταις ἐπαισάντοις» («Τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς ἑλλην. ἐλευθερίας» 1844).

δος έχει άμεσον σχέσηιν πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐκκλησιαστικῶν, τὸ ὁποῖον ἐποπτεύει ἐπὶ τῶν πράξεω της καὶ διὰ τοῦ ὁποῖου αὕτη γνωστοποιεῖ εἰς τὴν κυβέρνησιν τὰς πράξεις της, διὰ τοῦτο ἐθεωρήθη τοῦ λοιποῦ περιττὴ ἢ ὑπαρξίς τοῦ βασ. ἐπιτρόπου παρὰ τῆ Ἱ. Σ.» καὶ ἐν σ. 1615 ὅτι ἡ περὶ βασ. ἐπιτρόπου διάταξις «συνιστᾷ ἀτόπους κατὰ τῆς συνόδου ὑποψίας, δουλοποιεῖ αὐτήν, ἐπιβάλλουσα ἄμεσον ἐπόπτην τῶν σκέψεων της τὸν ὑπουργὸν καὶ τὸ χεῖριστόν, τὸν πληρεξούσιον τοῦ ὑπουργοῦ 1 καὶ καταβιβάζει τὴν δυνάμει τῶν κανόνων συνεστῶσαν ἀνωτάτην τῆς ἐκκλησίας ἀρχὴν εἰς τάξιν οἴονει τμηματάρχου τινός, ἐργαζομένου εἰς τὸ τῆς ὑπηρεσίας δωμάτιον ὑπὸ τὰς ἀμέσους διαταγὰς τοῦ ὑπουργοῦ, οὐδ' εἶνε δυνατὸν νὰ μὴ παραβλαφθῇ πολὺ ἢ ὀλίγον τὸ αὐτενεργὸν τῶν συνοδικῶν διασκεψεων ἐκ τῆς παρουσίας τοῦ πολιτικοῦ ἄρχοντος». Ἀλλὰ τὸ τομοσχέδιον τοῦτο ὅπερ θὰ ἦρε ἀπὸ τῆς Συνόδου τὰς χειροπέδας τῆς πολιτειογραφίας ἐν ἐψηφίσθη δυστυχῶς ὑπὸ τῆς γερούσιας ἀποθανόντος τοῦ Κωλέττη 31 Αὐγ. 1847, καὶ ἡ ἐκκλησία εὐρίσκεται ὑπὸ αὐστηρότατον περιορισμὸν καὶ ἔλεγχον εἰς τοῦτον δὲ κατὰ μέγα μέρος, ἂν οὐχὶ καὶ ἀποκλειστικῶς «ὀφείλεται ἡ κακῶς δαίμονία αὐτῆς. 2 Ἐχει τὸ δικαίωμα

1. Ὁ θεσμὸς τοῦ βασ. ἐπιτρόπου ἐλήφθη ἐκ τῆς συνόδου τῆς ρωσ. ἐκκλησίας, ἀλλ' ἐνταῦθα οὕτως παρεκάθητο ἀντὶ τοῦ ὑπουργοῦ διότι ὑπουργεῖον ἐκκλησιαστικῶν ἦτο αὐτὴ ἡ σύνοδος καὶ συνεστήθη μὲν τελευταίως ἐπὶ Ἀλεξάνδρου Α', ἀλλὰ κατηργήθη καὶ πάλιν. Πρὸς τούτοις ἐκεῖ αἱ ἀποφάσεις τῆς συνόδου ἦσαν τελεσιδίκαι καὶ ἄνευ κυβερνητικῆς ὑπογραφῆς. Σημειωτέον ὅτι εἰς τὰς λοιπὰς ὀρθοδόξους αὐτοκεφάλους ἐκκλησίας οὐδ' ἠκούσθη πώποτε βασιλικὸς ἐπίτροπος ἐν τῇ ἱερᾷ συνόδῳ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ τυφανουμένη Ἀλβανίᾳ δὲν ὑπάρχει. Ἐν Σερβίᾳ κατὰ τὴν ἐν ἔτει 1920 ἀναδιοργάνωσιν τῆς ἐκκλησίας εἰσῆλθη ὁ θεσμὸς τοῦ ἀρχιγραμματέως (εἶδος αὐτοκρατ. ἐπιτρόπου τῆς τῶς διοικούσης συνόδου τῆς Ρωσ. ἐκκλησίας παντοδύναμος δηλ.). Εἶναι ὁ λαϊκὸς ἀντιπρόσωπος τῆς κυβερνήσεως καὶ γενικὸς γραμματεὺς τοῦ πατριαρχείου, εἰσηγεῖται τὰ ζητήματα καὶ παρακαθήμενος ἐν ταῖς συνεδριάσεσιν ὑπογράφει πᾶσαν καὶ ἐπὶ δογματ. ζητημάτων ἀπόφασιν. αἱ μὴ καθαρῶς ἐκκλησιαστικαὶ ἀποφάσεις ἐγκρίνονται καὶ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως (Ν. Σιών, τόμ. 12', σ. 654).

2. Ἡ ἐν τῷ ἐλληνικῷ κράτει ἐκκλησ. πολιτικὴ Λόγος... ἐπὶ τῇ ἐφορτῇ τῶν τριῶν ἱεραρχῶν... Ἀθῆναι 1932, σ. 16—17. Ἐν τούτοις τὸν ἀποδιοπομπαῖον τοῦτον θεσμὸν ἐξυπηρετήσεν οὐχὶ ἅταξ καὶ ὁ διαπομπεύων αὐτόν, καὶ ἐφ' ὅσον δὲν ἐγένετο δεκτὴ ἡ περὶ καταργήσεως πρότασις ἔπρεπε νὰ ἐγκαταλίπη τὴν θέσιν. Οὕτω κερδίζονται διὰ θυσιῶν τὰ ζητήματα, καὶ ζητῶ συγγνώμην παρὰ τοῦ κ. καθηγητοῦ, ταῦτα δὲ γράφω διότι ἐκτιμῶ τὴν παρησίαν καὶ τὸν σθεναρὸν χαρακτῆρα. Ἡ ἱερὰ σύνοδος κατὰ Μαῖον τοῦ 1835 ὑπέβαλε πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τροποποιήσεις ἐπὶ τοῦ καταστατικοῦ καὶ περὶ τούτου ἔγραψε: «Διότι τὸ νὰ πικρυνίσκηται ὁ βασ. ἐπίτροπος εἰς δ-

νά παρίσταται εἰς τὰς συνεδριάσεις ὡσάκις θέλη και νά ἀπουσιάζη ὡσάκις θέλει νά κωλυσεργῆ.

Εἶναι δὲ ἀνάγκαια ἡ παρουσία τοῦ ἐφ' ὅσον ὑπογράφει τὰς ἀποφάσεις, ἃς δὲν ἐγκρίνει ὡσάκις θεωρήσῃ, ὅτι δὲν προσάδουσι πρὸς τὸ πολιτικὸν συμφέρον, διὰ τὸ ὁποῖον ἐργάζεται ἐν τοῖς παρασκηνίοις και προεξοφλεῖ τὴν θέλησιν τῶν συνέδρων. Ἐν οὗτοι διήσθάνοντο, ὅτι συνεδριάζουσιν ὡς κυρίαρχοι κατὰ τὸ β' ἄρθρον τοῦ συντάγματος, ἡ ἀξιοπρέπεια δὲν θὰ ἐπέτρεπεν αὐτοῖς νά συνεδριάζωσι μετὰ λαϊκοῦ καθορίζοντος διὰ τῆς παρουσίας αὐτοῦ τὸ νόμιμον τῆς συνεδριάσεως και διὰ τῆς ὑπογραφῆς τὸ κῦρος τῶν συνδικῶν ἀποφάσεων, παρεμποδίζοντος τὴν αὐτενέργειαν, ἀναστέλλοντος τὴν παρρησίαν και καλλιεργούντος τὴν ὑποδούλωσιν εἰς τὴν πολιτείαν. Ὁ μακ. Χρ. Ἀνδρουῆτος λέγων ταῦτα ἀναφέρει ἀξιολίμητον παράδειγμα τοῦ παπικοῦ ἐν Γερμανίᾳ κλήρου τῷ 1873, ὅτε τὸ κράτος ἀπειράθη νά περιορίσῃ τὴν πειθαρχικὴν ἐξουσίαν τῶν ἐπισκόπων, ἀντεστάθησαν ὅλοι οἱ κληρικοί, ὠδηγήθησαν εἰς φυλακὰς και ἐξορίας, ὥστε αἱ ἐπισκοπαὶ ἐκενώθησαν και αἱ κοινότητες ἔμειναν ἄνευ ἱερέων (Καινή Διδαχὴ Β', σ. 310—312). Ὁ κ. Δ. Μπαλᾶνος ὑποστηρίζει ὅτι τὸ κράτος ἀπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἐξήσκει ἐποπτεῖαν ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν και μάλιστα τῶν συμμίκτων ὑποθέσεων (Θεόκλητος Φαρμακίδης σ. 25). Διαφέρει πολὺ, ὡς ἀνέπτυσε ὁ Ἀνδρουῆτος, ἡ παρουσία τῶν κρατικῶν ἀντιπροσώπων εἰς τὰς οἰκουμενικὰς μόνον συνόδους (εἰς τοπικὰς δὲν παρίσταντο). Αὕτη προεκαλεῖτο ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου χάριν τῆς τάξεως— και γνωρίζομεν τὴν ζωηρότητα τῶν συζητήσεων, τοὺς φαριασμούς,

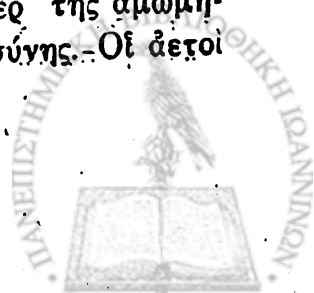
ὅλας ἀδιακρίτως τὰς συνεδριάσεις τῆς ἱερᾶς συνόδου καθ' ἃς και δογματικὰ και ἱεροθελεστικά και πνευματικὰ ἀντικείμενα συζητοῦνται, τοῦτο σαφῶς καταδεικνύει, ὅτι ἡ κυβέρνησις μηδὲν εἰς τὰ ἱερώτερα ἐμπιστευομένη τοῖς ἱεράρχαις τίθησιν ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν ἴδιον. ἐλεγκτὴν αὐτῆς... Περὶ δὲ τῆς ἀπαραιτήτου ὑπογραφῆς αὐτοῦ εἰς ὅλας τὰς ἀποφάσεις, τοῦτο ἔλεγεν, οὐδὲν ἄλλο σημαίνει «ἢ τὴν εἰς τὸν ἐπίτροπον αὐτὸν ὑποταγὴν τῆς αὐτοκεφάλου και ἀνεξαρτήτου ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος και εἰς τὴν πολιτ. ἐξουσίαν ὑποχείριον αὐτῆς και τὴν πρωτοφανῆ κατάλυσιν ἢ διαστροφὴν τῶν ἱερῶν κανόνων τῆς μιᾶς ἀγίας και ἀποστολικῆς ἐκκλησίας». . . Ἡ σύνοδος οὐδὲν ἄλλο ἀπομένει ἢ ἄλαλον, κωρόν, ἄπνον και νεκρὸν σῶμα. διὰ μόνης δὲ τῆς ζωογόνου χειρὸς τοῦ ἐπιτρόπου, ὡσάκις οὗτος νεύῃ, ἀναπνεύσασα. . . χωρὶς τῆς ἰσχυρᾶς γραφίδος τοῦ συγκαθέδρου αὐτοῦ ἐπιτρόπου. . . μένουσιν ἀνεναργῆτοι και ἀνεφάρμοστοι και ὅλας νεκροὶ οἱ ἱεροὶ κανόνες, οἵτινες. . . κηρυττόμενοι ἰσχυροὶ και ἀκλόνητοι και ὑπὸ αὐτοῦ τοῦ συντάγματος καταδικάσθησαν ἤδη. . . νά κρατῶνται σφιγκτὰ ἐν μόνῃ τῇ δεξιᾷ δρακί τοῦ β. ἐπιτρόπου. . . ἐναντίον τοῦ 6 ἄρθρου τοῦ ΣΑ' νόμου, ὅτι, ἡ σύνοδος εἰς ὅλα τὰ ἐσωτερικὰ αὐτῆς καθήκοντα ἐνεργεῖ ἀνεξαρτήτως τῆς πολιτ. ἀρχῆς» (Πανοπ. σ. 948—949).

τας ἐξεγέρσεις τοῦ ὄχλου, τὴν μανίαν τῶν αἰρετιζόντων κττ.—Εἰς τὴν Β' καὶ Ε' δὲν παρέστη οὔτε ὁ αὐτοκράτωρ, οὔτε ἀντιπρόσωποι αὐτοῦ. Ἄλλως οὗτος συνεδέετο τόσον στενωῶς μετὰ τῆς ἐκκλησίας, ὥφ' ἧς καὶ ἐχρίετο ὡς ἅγιος κυρίου, ἦτο ὁ προστάτης τῆς πίστεως, καταδιώκων τοὺς αἰρετικούς καὶ σχισματικούς, καὶ ἐν γένει τὸ ἀξίωμα του ἦτο τόσῳ συνυφασμένον πρὸς τὴν ἀρχιερωσύνην, ὥστε, ὡς θὰ εἶδομεν, ἐλέγετο καὶ ἀρχιερεὺς, τίτλον, ὅνπερ ἐκκληρονόμησε παρὰ τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων· διὸ καὶ ἐπεζητεῖτο ἡ παρουσία του, διότι παρεῖχε κράτος καὶ ὀχύρωμα, εἶχε ἐπιβολὴν ἢ αἴγλην τῆς βασιλικῆς πορφύρας καὶ ἔδιδεν κῦρος εἰς τὰς ἀποφάσεις ἢ μεγάλη εὐλάβεια τῶν βασιλέων καὶ τὸ ὑπὲρ τῶν δογμάτων ἀμειώτον ἐνδιαφέρον. Καὶ ὅπως ἀπήντησαν οἱ πατέρες τῆς Δ' οἴκουμ. συνόδου εἰς τὸν πάπαν Λέοντα, ὅτι «οἱ παραστάντες αὐτοκράτορες πρὸς εὐκοσμίαν ἐξῆρχον.» Ἐνεκα τοῦ ἐρεθισμοῦ τῶν διαμαχομένων παρατάξεων παρέστη ἐν τῇ ἐν Τύρῳ κατὰ τοῦ Μ. Ἀθανασίου συνόδῳ ὁ κόμης Διονύσιος. Ἀλλὰ περὶ αὐτῆς ἄλλη σύνοδος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνελθοῦσα ἔγραφε πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ ὀρθοδόξους : «Πῶς σύνοδον ὀνομάζειν ἰτολμῶσιν ἧς κόμης προὔκαθητο. εἰ γὰρ ἐπέτρεπον ἑαυτοῖς τὴν κρίσιν μόνοις ὡς ἐπίσκοποι, τίς κόμητος καὶ στρατιωτῶν χρεία;» (Ἀπολογία Ἀθανασίου κατ' Ἀρειανῶν κεφ. VIII, Μίγνε πατρολ. τόμ. 25, σ. 261) διὸ καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος ἐνετείλατο τῷ ἀπεσταλμένῳ Κανδιδιανῶ τὴν μὴ ἀνάμειξιν ἐν τοῖς «ἐκκλησιαστικοῖς σκέμμασιν» (παρ' Ἀνδρούτσῳ).

Εἶναι θαῦμα πῶς δὲν ἠξίωσε καὶ ὁ Σουλτάνος ν' ἀντιπροσωπεύηται ἐν τῇ πατριαρχικῇ συνόδῳ, ἀφοῦ μάλιστα εἶχε τόσους λόγους ὑποψίας; Παρὰ τῷ κ. Ἀλιβιζάτῳ ἀναγινώσκω ὅτι «κατηργήθη ὁ ἀφόρητος διὰ τὴν ἐκκλησίαν περιορισμὸς τοῦ ἀκύρου τῶν συνοδικῶν πράξεων καὶ ἀποφάσεων διὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ ἐπιτρόπου (ὑπὸ τινος προϋποθέσεις) . . . κατηργήθη ἢ ἐπὶ κινδύνῳ ἀκυρότητος τῶν πρακτικῶν καὶ τῶν ἀποφάσεων τῆς Ἱ. Συνόδου προσυπογραφή αὐτῶν ἐκ μέρους τοῦ ἐπιτρόπου καὶ τέλος παρεσχέθη εἰς αὐτὸν θετικῶς τὸ δικαίωμα τοῦ ὀμιλεῖν ἐπὶ συνόδου», (διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς τοῦ ἀφαιροῦν καὶ διὰ τῆς ἄλλης τοῦ δίδουν· ἀλλ' ἦλθεν ἔπειτα ὁ συμπολίτης του Μεταξᾶς καὶ ἐσάρωσεν ὅλα).

Καὶ ἤδη ἡ σκηνὴ τοῦ δράματος ἀπὸ Ἀθηνῶν μετατίθεται εἰς τὸ Φανάριον καὶ εἰς τὰ ἄδυτα παρασκήνια τῆς εὐρωπ. διπλωματίας ἐν Κ)πόλει. Ρίψομεν εὐλαβὲς βλέμμα πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον καὶ κλίνομεν γόνυ πρὸς τὸν δεσμώτην Προμηθέα, ὅστις ἐπὶ τοῦ ἀρραγοῦς ἐκείνου βράχου προσφέρει τὴν μεγαλητέραν θυσίαν ὑπὲρ τῆς ἀμωμῆ- του ἡμῶν πίστεως, ὑπὲρ τοῦ γένους καὶ τῆς χριστιανωσύνης.—Οἱ ἄετοι

κατατρώγουσι τὰς σάρκας τοῦ προσπεταλευμένου ἥρωος μεγαλο-
 μάρτυρος, καὶ ὑπομένει καρτερικώτατα. Ἄλλ' ἐκλονίσθη, ὅταν εἶδεν,
 ὅτι καὶ περιστεραὶ μετεμορφώθησαν εἰς γῦπας, καὶ ἡ ἀγωνία τοῦ ἐ-
 πιτείνεται καὶ οὐκ ἔχει παρηγορίαν. «Περλυπος ἡ ψυχὴ μου ἕως
 θανάτου»! καὶ τὴν σπαραξικάρδιον ταύτην φωνὴν διαδέχεται ἄλλη
 πλήρης ἀπογοητεύσεως: «Τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου ἐν τῷ κα-
 ταβαίνειν με εἰς διαφθοράν;» καὶ ἄλλη: «καὶ σὺ, ὦ Βροῦτε»!
 ὅτε διέκρινεν, ὅτι ἐξ οἰκείων τὰ βέλη, ἀνελύθη εἰς δάκρυα καὶ ἐξηρεῦ-
 ξάτο ἐν τῇ μεγαθύμῳ πραότητι, ἣτις χαρακτηρίζει τὸν ὁρχηγὸν τῆς
 θρησκείας τοῦ Χριστοῦ: «εἰ ὁ ἐχθρὸς ὠνείδισέ με ὑπήνεγκα ἄν,
 σὺ δὲ ἄνθρωπε ἰσόψυχε ἡγεμὼν μου καὶ γνωστὲ μου»! ἀλλ'
 «ἄφες αὐτοῖς οὐ γὰρ οἶδασι τί ποιοῦσι»! Ἡ ἱερὰ τῆς ἐκκλησίας
 κιβωτὸς ἀντέσχεν εἰς τὸν κατακλυσμὸν τῆς βαρβαρότητος. Ἐπὶ τρεῖς
 καὶ ἐπέκεινα αἰῶνας ἐκλυδωνίζετο ἐν τῷ ἀγρίῳ πελάγει καὶ ἡρωϊκῶς
 ἐπάλαυε πρὸς τὰ οὐρανομήκη κύματα, ἀλλ' οὐδέποτε ἐναυάγησεν, ἐφ'
 ὅσον οἰακοστρόφος ἦν ὁ ἐκ Θεοῦ τεταγμένος, ὁ πατριάρχης, ὁ ἐθνάρ-
 χης. Αὐτὸς ἔσωσε μετὰ τῆς θρησκείας καὶ πᾶν ὅ,τι τιμαλγὲς εἶχε τὸ
 γένος. Τὸ πλοῖον ἐξώκειλεν, ὅτ' ἐμεσολάβησαν ἄλλοι παράγοντες, ὅτ'
 ἐνεαφιλόχωρησεν ἡ πολιτικὴ καὶ τὰ κοσμικὰ συστήματα. Αὐτὸς ἦτο ὁ
 πιστὸς φύλαξ καὶ τὸ μόνον ἐκ τοῦ κοινοῦ ναυαγίου διασωθὲν ἐθνικὸν
 ἴθρυμα καὶ οἱ ναυαγοὶ πρὸς αὐτὸν ἔτεινον καὶ τὰ βλέμματα καὶ τὰς
 καρδίας ὡς ἡ ὄρνις περισυλλέγει τὰ ἑαυτῆς νοσσία προσελάβετο τὰ
 ἀπορραφισμένα πλήθη τοῦ διαλυθέντος κράτους, περισυνέλεξε πᾶν
 ἐποικοδομητικὸν στοιχεῖον, συνεκέντρωσε πάσας τὰς δυνάμεις τοῦ ἔ-
 θνους, ἤνωσε περὶ ἑαυτὸν Ἕλληνας, Σλαύους, Βουλγάρους, Ἀλβα-
 νούς. Λαοί, φυλαὶ καὶ γλώσσαι συγκροτοῦσι ἐν γνησίῳ χριστιανικῷ
 πνεύματι τὴν πολυάριθμον παράταξιν τῆς Μεγ. ἐκκλησίας τοῦ Χρι-
 στοῦ. «Οὐκ ἐνὶ Ἕλληνι, οὐκ ἐνὶ Ἰουδαίῳ, οὐκ ἐνὶ βάρβαρῳ...»
 Χωρὶς νὰ τὸ ἐπιδιώκῃ εὐρέθῃ ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς κα-
 τακτῆσεως σεβασμιωτάτη θρησκευτικὴ τε ἅμα καὶ κοινωνικὴ κεφαλὴ
 τῶν ἐν Τουρκίᾳ Ὀρθοδόξων, πηγὴ τοῦ ἠθικοῦ βίου, φορεὺς τοῦ ἑλ-
 ληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, κέντρον ὅλων τῶν δυνάμεων τοῦ δεδου-
 λωμένου χριστιανικοῦ πληρώματος ἀπέβη ἐν συντόμῳ ἐθνάρχης προ-
 σλαβόμενος καὶ πολιτικὸν χαρακτῆρα. «Ὑπὸ τὴν σκέπην ἀκριβῶς
 καὶ αἰγίδα τοῦ πνεύματος τῆς ἐκκλησίας ὡς θρησκείας καὶ πο-
 λιτείας, ἔθνος καὶ ἐθνικός, ἐθνικὴ ἰδέα καὶ ἐθνικὴ συνείδησις
 καὶ παιδεύσεις διετηροῦντο ἀκμαῖα.»¹

¹ Καρόλιδης, «Ἡ ἑλληνικὴ ὀρθόδοξος ἐκκλησία πρὸς ἀποκατάστασιν
 καὶ ἀναγέννησιν τοῦ γένους», ἐν τῷ Πανελλ. Λευκώματι Χατζηϊωάννου,

Ἡ Κωνσταντινούπολις δὲν ἦτο πλέον πρωτεύουσα μόνου τοῦ ὀθωμ. κράτους ἦτο καὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ γένους, καὶ πεπρωκισμένη διὰ τῆς ἠθικοθρησκευτικῆς καὶ ἐθνικῆς μεγαλοπρεπείας διεσκόρπιζεν ἐπὶ τὸ πνεῦμα τοῦ γένους τὴν ἠθικὴν λαμπρήν αὐ ἐν τῷ νέῳ ὀρίζοντι. Ἀκτινοβολεῖ νῦν ἀπὸ τοῦ θρόνου τῶν Ἑλλήνων αὐτοκρατόρων ἡ πατριαρχικὴ μεγαλειότης. Ὑψοῦται ἐκεῖ ὡς αὐθέντης καὶ δεσπότης καὶ ὑπέροχος ἐθνάρχης ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης. 2 Ἡ φαναριωτικὴ εὐγένεια ἀναμνησθεῖ οὐχὶ τὰς Ἀθήνας, ἀλλὰ τὸ Βυζάντιον, ὡς ὀρθῶς ἀπεφήνατο ὁ ἱστορικὸς τῆς νέας Ἑλλάδος Βαρθόλδης, ὅστις ἐπιφέρει τὰ ἑξῆς: «Ἐν τούτοις ὀφείλομεν πρὸς ὀρθὴν ἐκτίμησιν τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων νὰ μὴ λησμονήσωμεν, ὅτι ὑπῆρξαν ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐν ὑψηλῇ καὶ διὰ τῆς ἰδίας ἰκανότητος ἀποκτηθεῖση περιωπῇ κατώρθωσαν νὰ τιμήσωσι τὴν ἀπέναντι τῶν Τούρκων πνευματικὴν ὑπεροχὴν τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες διὰ τῆς συστάσεως σχολείων καὶ γυμνασίων ἐξήγειραν τὸ ἑλλην. πνεῦμα καὶ... κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦττον ἐν γνώσει ὑπηρετήσαν τὸν ἐθνικὸν σκοπὸν (Α', σ. 8 μεταφρ. Βλάχου). Εἶναι δὲ γνωστὸς ὁ Γερμανὸς οὗτος ὡς κληρικομάχος καὶ ὁμως ἀνομολογεῖ ταῦτα:

«Βεβαίως ἤθελεν εἶναι δεῖγμα ἀνιστορήτου ἀντιλήψεως, ἐὰν ἐξεπίτηδες καὶ περιφρονητικῶς πῶς παρεβλέπομεν τὰς ἐκδουλεύσεις, ἅς ὁ ἑλληνικὸς ἀνώτερος κλῆρος προσήνεγκε κατὰ τὸν μακρὸν χρόνον τῆς τουρκικῆς τυραννίας εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαόν. Ὀφείλομεν νὰ μὴ λησμονήσωμεν, ὅτι ἡ τοῦ 1821 ἐπανάστασις ἔλαβε σοβαρὸν θρησκευτ. χαρακτῆρα, μόνον διότι μετέσχεν αὐτῆς ὁ κλῆρος, χαρακτῆρα διακρίνοντα οὕτην ἀπὸ τῶν ἐπαναστάσεων ἄλλων ἐθνῶν» σ. 25.

Ἡ θρησκεία, δεσμὸς ἀρρηκτος τῶν ψυχῶν μετὰ τοῦ Ὑψίστου, εἶναι ἅμα καὶ σύνδεσμος τῶν ἐναρέτων ψυχῶν πρὸς ἀλλήλας, καὶ ὁ σύνδεσμος οὗτος εἶναι ἰσχυρότατος εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς διό

Στ', 1922, σ. 14 καὶ ἐπιφέρει ὁ βαθὺς ἱστορικὸς:

«Τὸ σκάφος τῆς ἐκκλησίας ἦτο τὸ φέρον ἐν ἑαυτῷ σύμπαν τὸ ἑλληνικόν ἐν τῇ τούτου ἰδιότητι ὡς στοιχείου ἱστορικοῦ, ἰδιοφυοῦς, πνευματικοῦ καὶ ἠθικοῦ, τὸ σκάφος τὸ φέρον τὸν ἑλληνισμόν καὶ τὰς τύχας αὐτοῦ» αὐτ. «Ἡ ἠθικὴ δύναμις τῆς ἐκκλησίας, ἡ διατηρήσασα ἐν τῷ ἑλληνικῷ γένει τὸ ζῆλον τῆς ἐθνικῆς ζωῆς καὶ ἐνισχύσασα ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ χριστιανοῦ ὀρθοδόξου καὶ τὴν τοῦ Ἑλλήνου ὀρθοδόξου, ἐνέπνεεν ἅμα αὐτῷ καὶ συνείδησιν ἐθνικοῦ προορισμοῦ καὶ πίστιν καὶ ἐλπίδα ἐπὶ τὸ μέλλον αὐτοῦ» Ἱστορία Ἑλλάδος σ. 222. Εἶναι εὐτύχημα διότι παρὰ τοῖς ὀθωμανοῖς ἐταυτίζετο θρησκεία καὶ ἔθνος, διό ἄνευ ὑποψίας ἡ ἑλλην. χριστιαν. κοινότητα ἀποτελοῦσα πολιτεῖαν ἀντιεταγμένην, ἀπέβη κράτος ἐν κράτει.

2 Καρολίδης αἰε. σ. 216, 228.

καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐνεσαρκώθη ὁ Χριστὸς καὶ ἐγεννήθη ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἢ ἔννοια τῆς θρησκείας. Ἡ μήτηρ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ συνήνου ἡμᾶς ὡς ἀδελφούς κατὰ τοὺς τέσσαρας τῆς δοκιμασίας αἰῶνας καὶ παρεμυθεῖτο διὰ γλυκείας ἐλπίδος αἰσιωτέρου μέλλοντος. Οἱ μεταξὺ τῆς τουρκ. κυβερνήσεως καὶ τῶν ὑπηκόων χριστιανῶν δεσμοὶ ἦσαν τότε ἀσυγκρίτως στενότεροι καὶ ἀσφαλέστεροι ἢ μετὰ τὴν ἐπανάστασιν, οὐχὶ μόνον, διότι ὁ μητροπολίτης καὶ ὁ πατριάρχης ἤσκουν πᾶσαν ἀπὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ αὐτοῦ ἀξιώματος ἐπὶ τοῦ ποιμνίου ἐπιρροήν, ἀλλὰ καὶ διότι οὐδεμία ὑφίστατο φυλετικῇ διάκρισις μεταξὺ τῶν ὀρθοδόξων. Ὁ Σουλτάνος ἔτρεφεν ἀπόλυτον ἐμπιστοσύνην πρὸς τοὺς ἄρχοντας τούτους τῆς ἐκκλησίας, ἐπιδαψιλεύων αὐτοῖς ἐπαρκῶς τὰ μέσα, ἵνα προστατεύωσι τοὺς χριστιανούς καὶ διαπαιδαγωγῶσι διὰ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἐλευθέρως διεκλυβέρων τὰ τῆς θρησκείας καὶ ἀνεμποδίστως διεξῆγον τὰς μεγαλοπρεπεῖς ἱεροτελεστίας, εἰς ἃς οὐχὶ σπανίως συμμετεῖχον καὶ αὐτοὶ οἱ ἀλλόθρησκοι. Αἱ τρεῖς ἡμέραι τῆς λαμπροφόρου Ἀναστάσεως ἦσαν κοινὴ καὶ πάνδημος ἑορτὴ. Αἱ πύλαι τῆς πόλεως ἔμενον ἀνοικταί. Ἄμα τῇ κρούσει τῶν κωδῶνων συνέρρεον οἱ πιστοὶ εἰς τοὺς ναοὺς νὰ ἀκούωσι τοὺς ὡραίους ὕμνους καὶ νὰ ἀναπέμπωσιν τὰς εὐχὰς καὶ δεήσεις πρὸς τὸν Ὑψιστον. Τότε τὸ θέατρον καὶ ὁ κινηματογράφος τῶν χριστιανῶν ἦτο ὁ ναός, ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ. Ἠνωμένοι εἰς ἓν σῶμα διὰ τῶν αὐτῶν δογμάτων, κανόνων καὶ παραδόσεων, διὰ τῆς αὐτῆς λειτουργίας καὶ ψαλμωδίας, τῶν αὐτῶν ἑορτῶν καὶ τελετῶν καὶ τῆς αὐτῆς ἐν γένει λατρείας ἐγεννῶντο, ἐνυμφεύοντο, ἔζων καὶ εὐημέρουν καὶ ἀπέθνησκον ὑπὸ τὰς εὐλογίας τοῦ αὐτοῦ ἱερέως, τῆς αὐτῆς μητρὸς ἐκκλησίας. Μετ' αὐτῆς εἶχε συνυφαγθῆ ὀλόκληρος ὁ βίος τοῦ χριστιανοῦ. Ὁ ἱερεὺς ἦτο ὁ παρήγορος ἄγγελος ἐν ταῖς λύκαις, καὶ ὁ ἔξαρχος συμπαράστατης ἐν ταῖς χαραῖς. Ὁ μητροπολίτης παρεδρεύων ἐν τοῖς κρατικοῖς δικαστηρίοις ἦτο ὁ προστάτης τῶν ἀδικουμένων καὶ ἀνώτατον δικαστήριον τὸ Πατριαρχεῖον. Εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν ἐπισκόπων ἀνήκε καὶ τὸ οἰκογενειακὸν καὶ κληρονομικὸν δίκαιον, ὅπως καὶ τὰ τῆς παιδείας καὶ ἡ διοίκησις τῶν φιλανθρωπικῶν καὶ εὐαγῶν ἰδρυμάτων. Ἀληθῶς ἡ Ἐκκλησία ἦτο κράτος ἐν κράτει. 1

1 Ὅπως ἔχομεν τὰς «αὐλὰς» εἰς τὴν Εὐρώπην οὕτω καὶ εἰς τὸ Πατριαρχεῖον ὡς φαίνεται ἐν ταῖς ἀποφάσεσιν : † Ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἐπιβεβαίωσεν. Διὰ τοῦ παρόντος... αὐλικοῦ τῆς τελείας πωλήσεως γραμμάτος γίνεται δῆλον, ὅτι ὁ εὐγενέστατος ἄρχων ἱατρὸς κύριος Δημήτριος Ἀργυράκιος... ὁμολόγησεν ἐν τῇ πατριαρχικῇ αὐλῇ...» 1796 (Ἡμερολόγιον Ἀνατολῆς Δ', 1884, σ. 115) καὶ ὁ πατριάρχης ἐλέγετο «μεγαλειότατος».

Ὡς γνωστὸν τὰ ὑπὸ τοῦ Πορθητοῦ ἀπενεμηθέντα τῷ Πατριάρχῃ Γενναδίῳ προνόμια, δι' ὧν ἀνεγνωρίζετο ὡς ἐθνάρχης, περιλαμβάνονται ἔπειτα ἐν πλάτει εἰς τὰ Βεράτια, καὶ κατ' ἀλήθειαν δὲν ἀπενεμήθησαν τότε, ἀλλ' ἀπλῶς ἀνεγνωρίσθησαν «κατὰ τὰ παλαιὰ ἦθη καὶ τὴν παλαιὰν τάξιν», «ἔχων πάντοτε τὰ προνόμια τῶν προκατόχων του... αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτὸν πατριάρχαι εἰς τὸν αἰῶνα ὁμοίως καὶ πάντες οἱ ὑποτεταγμένοι αὐτῷ ἀρχιερεῖς. Αἱ ἐκκλησίαι μὴ μεταβαλέσθωσαν εἰς τεμένη καὶ ἡ λατρεία ἔστω ἐλευθέρη καὶ ἀκώλυτος», ὡς μαρτυροῦσι πάντες οἱ ἱστορικοὶ καὶ αὐτοὶ οἱ μουσουλμάνοι, οἵτινες αὐτολεξεῖ ἀναφέρουσι τὸ προπεμπτικὸν ὑποσχετικὸν τοῦ Πορθητοῦ πρὸς τὸν Γεννάδιον :

«Πατριάρχευε ἐν εἰρήνῃ καὶ ἔχε τὴν φιλίαν ἡμῶν ἐν οἷς χρήζοις καὶ ἐθέλοις ἔχων πάντα τὰ προνόμια τῶν προκατόχων σου», ὅστις ἐνεχείρισεν αὐτῷ μετὰ τῶν δώρων καὶ τὸ πρῶτον Βεράτιον. ¹ Τὸ εἰς ἕκαστον πατριάρχην, ἅμα καὶ μητροπολίτην παραχω-

¹ Τὰ παραχωρηθέντα δικαιώματα ὑπῆρξαν μεγαλύτερα τῶν ἀνεγνωρισμένων ὑπὸ τῶν Βυζ. αὐτοκρατόρων, δι' ὧν ὁ κατακτητὴς ἐπροστάτευσεν τὸν μέγα σημαίνοντα ἑλληνικὸν κληρὸν ἀπὸ τοῦ πατριάρχου μέχρι τοῦ νεοκρόου. Εἰς τοῦτο βεβαίως δὲν παρεκίνησε τὸν Τοῦρκον ἢ πεποιθήσις του περὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἀληθείας τοῦ ἑλληνικοῦ θρησκευματος καὶ τῆς ἀξίας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὡς ἰσχυρίζεται ὁ Μαλαξὸς (περὶ τοῦ δευτέρου οὗτος εἶχε δίκαιον, ἔγραφε δὲ ὁ Μαλαξὸς «Πατριαρχικὴν ἱστορίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως» δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Κρουσίου εἰς τὴν Τουρκογραικίαν, καὶ ἦν ἀνήρ, ὅστις καλῶς εἶχε μελετήσῃ τὰ πράγματα), ἀλλὰ κάποιον πραγματικώτερον συμφέρον. Σκοπὸς καὶ φροντίς αὐτοῦ ἦτο νὰ συνδέσῃ τὴν ὑπακοὴν ὀλοκλήρου λαοῦ πρὸς τὸν ἐγωισμὸν ἐνὸς μόνου προσώπου καὶ ἤρκειτο ἀκούων τὸν πατριάρχην, ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν τοῦ ὁποίου ἐκρέματο πάντοτε ἡ τουρκικὴ ρομφαία, διδάσκοντα τοὺς Ἕλληνας τὸ ἀρεστὸν ἐκεῖνο παράγγελμα : «ἐλευθερία ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ὑποταγὴ ἐπὶ τῆς γῆς». Πρὸ πάντων ὁμως εἶχε σαφῶς ἐννοήσῃ ὁ Μωάμεθ, ὅτι ἡ καλλίστη τοῦ Ἰσλάμ σύμμαχος, ἡ τὰς ταχίας αὐτοῦ νίκας συντελέσασα, ἦτο ἡ πρὸς τοῦ Ἑλληνας δυσμένεια τῆς Δύσεως. Ὡς ἐκ τούτου προσεπάθησε νὰ διατηρήσῃ καὶ εὐρύνη μάλιστα, εἰ δυνατόν, εἰς ἀληθὲς χάσμα τὸ μεταξὺ τῆς δυτικῆς καὶ ἀνατολικῆς ἐκκλησίας σχίσμα, καὶ .. ὠνόμασε καὶ τὸν Γεννάδιον πατριάρχην, ἄνδρα πρὸ μικροῦ μόλις διακριθέντα ἐν τῇ Φλωρεντινῇ συνόδῳ διὰ τῆς ἀντιπολιτευσεῶς του κατὰ τῆς Ρώμης, ἐκθύμως δὲ ὑποστηρίζοντα τὸ ἀκαμπτὸν τῆς ἀνατολικορθωμαϊκῆς ὀρθοδοξίας...» (Μενδελσῶνος Βαρθόλδης, Ἱστορία τῆς Ἑλλ. ἐπαναστάσεως, μετάφρ. Ἡλία Οικονομοπούλου, Ἀθῆναι Α', 1894, σ. 11—13. Ὁ ἀναγνώστης νὰ μὴ θαυμάσῃ, διότι ἐν τῷ αὐτῷ ἔργῳ παραπέμπω εἰς δύο μεταφράσεις ἀπλοῦστατα, διότι τὴν πρώτην μαρτυρίαν εἶχον σημειώσῃ ἐκ τῆς ἐν Λαύρᾳ βιβλιοθήκης μου ἐδῶ ἀπὸ δεκαετίας εὐρισκόμενος ἀναγκάζομαι νὰ κάμω ἄλλην βιβλιοθήκην καὶ ἠγόρασα τὴν δευτέραν μετάφρασιν). «Ἐλευθερία ἐν τῷ οὐρανῷ κτλ.» εἶναι μομφὴ κατὰ τῆς ἐκκλησίας, ἣν ἐγὼ οὐδόλως παραδέχομαι, εἶναι συμπέρασμα εἰ-

ρούμενον Βεράτιον ἦτο ὁ συνταγματικὸς χάρις τῆς Μ. τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας. Μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Ἀνθίμου, τοῦ πρίκλιν Κουτλιανοῦ, περὶ οὗ ἀμέσως κατωτέρω, ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ περιώνυμος Ἰωακείμ Β'. Ἐκ τοῦ Βερατίου τούτου ἀποσπῶμεν τινά:

1. «Ὁ ρηθεὶς πατριάρχης νὰ μὴ παύηται ἐφ' ὄρου ζωῆς του ἐν ὄσῳ δὲν ἤθελε φανῆ ἡ πρᾶξις τῆς ἀντιβαίνουσα εἰς τοὺς θρησκευτικούς κανόνας».

5. «Οὐδεὶς θέλει ἐπεμβαίνει ἐναντίον τῷ ἱερῷ νόμῳ παρὰ τῷ πατριάρχῃ, τοῖς μητροπολίταις καὶ λοιποῖς ἱερεῦσιν ἐνοχλῶν αὐτοὺς ὡς πρὸς τε τὸ ἐξασκεῖν ἐλευθέρως τὰ τῆς θρησκείας τῶν καὶ ἐν ταῖς κατοικίαις τῶν καὶ τὸ ἐκτελεῖν οἴανδήποτε ἄλλην τοιαύτην πρᾶξιν».

Περὶ τοῦ πατριάρχου καὶ ἄλλα συναπὸ τις προστατευτικὰ μέτρα διὰ τὴν περιοπὴν τοῦ ὑψηλοῦ ἀξιώματος «οὐδενὶ δὲ ἐπιτρέπεται νὰ ἐκβιάζηται τὸν πατριάρχην ἢ ἐπηρεάζῃ αὐτὸν διὰ παρακλήσεων ἢ μεσολαβήσεων λέγων: «αὐτὸν τὸν καλόγηρον κάμε τον ἢ μητροπολίτην ἢ ἀρχιεπίσκοπον ἢ ἐπίσκοπον». 22 «Οἱ Ἰσχυροὶ μὴ καταπιεζέτωσαν τοὺς ἱερεῖς λέγοντες: «συζεύξατε παρὰ τοὺς κανόνας τὴν γυναῖκα ταύτην μὲ τοῦτον,» μηδὲ πάλιν ἐνοχλείτωσαν τὸν πατριάρχην καὶ τοὺς μητροπολίτας λέ-

λημμένον ἐκ τῆς ψευδωνύμου «Πατρικῆς διδασκαλίας» κυκλοφορησάσης ἐν τέλει τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀνθίμου Πατριάρχου Ἱεροσολων, ἧτις ὑπὸ τοῦ Κοραῆ ἀνῆρέθη διὰ τῆς «Ἀδελφ. διδασκαλίας πρὸς τοὺς εὐρισκομένους κατὰ πᾶσαν τὴν Ὀθωμ. Ἐπικράτειαν Γραικούς» (Παρίσιος 1798). Ἐκεῖ σὺν ἄλλοις γράφει ὁ ψευδώνυμος, ὅτι ἡ ἐλευθερία «προξενεῖ πρόσκαιρον καλὸν τῆς παρουσίας ζωῆς» κτ. (βλ. Θερεϊανοῦ, Ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς Α', σ. 307—318). Ἀλλὰ πῶς ἐγνώριζεν ὁ Μωάμεθ Β', ὅτι ὁ Γεννάδιος θὰ ἐδίδασκε τοιοῦτον δόγμα εἰς τοὺς χριστιανούς, ἀφοῦ ἦτο γνωστός ὡς ἐπαναστάτης; διότι αὐτὸς ἐξήγειρε τὸν ὄχλον κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος, κηρύξαντος τὴν ψευδοένωσιν ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ. Γράφων ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τοῦ ἀσκητισμοῦ Α', σ. 75, ὅτι εἰς τὸν ἅγιον Ἀκάκιον εἶπεν ὁ ἄγγελος: «καλότυχος ὅπου πληρῶνει χαράττι καὶ ἄλλα δοσίματα εἰς τοὺς Τούρκους ἀγογγύσως, ὅτι ἐν τῇ κοινῇ ἀναστάσει μέλλει νὰ κατοικήσῃ αὐτὰ τὰ ὠραιότατα Παλάτια». Ἀλλὰ τοῦτο ἐπενοήθη ὑπὸ τοῦ δόλου ἐκ τῆς ἀνάγκης, εἰς ἣν εὐρίσκειτο τότε τὸ Ἅγιον Ὄρος νὰ θυσιάσῃ τὸ πᾶν διὰ νὰ κορέσῃ τὴν ἀπλησίαν τῶν Τούρκων πολεμοῦντων συγχρόνως πρὸς Πέρσας, Ρώσους καὶ Αἰθιοπικούς, ὡς ἐξηγοῦμαι ἐν σ. 156 ἐ. ὅπως προλάβῃ μείζονα καταστροφὰς ἐξ αὐθαιρέτων διαρπαγῶν, ἃς δὲν ἀπέφυγεν ἐν τέλει. Αἱ μοναὶ ἀπειθήσαν εἰς τοὺς περιοίκους ἀσκητὰς καὶ κελλιώτας: δι' ὃ καὶ ὁ δόσιος λέγει εἰς τοὺς ἀσκητὰς τοῦ Καησοκαλιβίου: «ἐάν ἔχετε τίποτε ἀσπρα πηγάετε καὶ πηλῶσατε εἰς τὸ μοιαστήριον χοράττι...» (Ἐπιθὶ τὴν ἐν σ. 75 σημείωσιν: 6. περὶ τοῦ πότε πρέπει νὰ εἴμεθα ἀνένδοτοι).

γοντες: «παύσον τὸν ἱερέα τοῦτον, καὶ δὸς τὴν ἐκκλησίαν αὐτὴν εἰς ἐκεῖνον» 32. «Μηδεὶς ἐπεμβαινέτω ἐπίσης εἰς τὰ παιδείας ἢ σωφρονισμοῦ τινος χάριν θρησκευτικῆς ὑπ' αὐτῶν ἀτελλόμενα ἀφοριστικά» 33.

«Ὅσακις ἔξωθεν πατριάρχαι ἢ μητροπολίται θελήσωσι νὰ ἐνδημήσωσιν εἰς τὴν βασιλεύουσάν μου πρὸς θεώρησιν ὑποθέσεων τινῶν, δέον νὰ ζητῆται ἐπὶ τούτῳ ἄδεια τοῦ πατριάρχου καὶ τῆς συνόδου . . » 35.

«Ἐάν οἱ ἐπίτροποι τῶν ἐκκλησιῶν καὶ μοναστηρίων καταχρασθῶσι τὰς προσόδους αὐτῶν, ὁ πατριάρχης καὶ οἱ μητροπολίται δύνανται νὰ θεωρῶσι τοὺς λογαριασμοὺς αὐτῶν, μηδεὶς δ' ἐπεμβαινέτω, ὁσάκις οὗτοι ἤθελον ἐνεργήσει τὰ δέοντα» 38.

«Αἱ διὰ τῆς κοινῆς τοῦτε πατριάρχου καὶ τῆς συνόδου τῶν μητροπολιτῶν ἀναφοραὶ σφραγίδος ἐσφραγισμέναι ἀναφοραὶ δέον νὰ εἶναι ἰσχυραὶ καὶ περὶ οἴουδήποτε θρησκευτικοῦ ἀντικειμένου καὶ ἂν ἤθελον οὗτοι κάμει αἴτησιν ἢ ἰλάμιον, δέον ταῦτα νὰ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν καὶ νὰ ἐκτελῶνται» 39. «Μηδεὶς ἐναντίον τῆ ἀρχαίᾳ συνηθείᾳ ἐπεμβαινέτω, μηδ' ἐνοχλείτω τὸν πατριάρχην δι' ἣν φέρει ἐν χερσὶ ράβδον ἢ διὰ τὰς θρησκευτικὰς αὐτοῦ ὑποθέσεις καὶ πράγματα» 40. «Ὁ ρηθεὶς πατριάρχης θέλει κατέχει, ὡς γέγραπται, ἐλευθέρως τὸ πατριαρχεῖον τοῦτο μετὰ καὶ τῶν προστεθειμένων αὐτῷ μερῶν, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῆς συνόδου τῶν μητροπολιτῶν καὶ μηδεὶς ἀλλαχόθεν ἐν οὐδενὶ τρόπῳ γινέσθω αὐτῷ πρόσκομμα, μηδ' ἐπηρεαζέτω αὐτὸν ἔστω καὶ κατ' ἐλάχιστον» 42. Ἡ ἰσχυριότης τοῦ πατριάρχου ἀνεγνωρίσθη ἀνεκὰθεν καὶ ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ Β': «εἶναι τὸν πατριάρχην ἀδιάσειστον ἀπὸ παντὸς ἐναντίου» ὑπ' αὐτοῦ ἐπίσης ἀπενεμήθη ἀτέλεια καὶ ἀσυδοσία: «εἶναι ἀναίτητον καὶ ἀφορολόγητον καὶ ἵνα τέλους καὶ δόσεως ἐλεύθερος ἦ καὶ αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτὸν πατριάρχαι εἰς τὸν αἰῶνα, ὁμοίως καὶ πάντες οἱ ὑποτεταγμένοι αὐτῷ ἄρχιερεῖς». Τὸ προνόμιον τοῦτο ἐπικυροῦται καὶ ὑπὸ τοῦ 20 ἄρθρου τοῦ Βρατίου. (βλ. «Κανονισμὸν ἀσυδοσίας κελωνείου τῶν κληρικῶν... καὶ μοναστηρίων καὶ τῶν καταστημάτων αὐτῶν» ἀπὸ 27 Σεβάλ 1281) παρὰ Βουτυρά Λεξικὸν Ἱστορίας καὶ Γεωγραφίας Ε', σ. 862—865) Οἱ ἀρχιερεῖς ἐκκλητεύοντο ὑπὸ τοῦ Διβανίου συναινέσει τοῦ πατριάρχου.

6. «Αἱ ὑπὸ τὴν κυριότητα τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν μητροπολιτῶν διατελοῦσαι ἐκκλησίαι καὶ τὰ μοναστήρια νὰ μὴ ἐνοχλῶνται ὑπὸ τῶν ὑπαλλήλων τῆς κυβερνήσεως ἄνευ ἱεροῦ ὀρισμοῦ μηδὲ νὰ καθυποβάλλωνται εἰς πρόστιμα λάγωπαυγιουρουλ-

τίου ἢ τεφτερίου, ἀλλὰ νὰ διατελῶσιν ὑπὸ τὴν κατοχὴν καὶ κυριαρχίαν τῶν κατὰ τὰ ἀρχαῖα σουρούτια» (ἔθιμα παροιμιώδης τῶν ἀλλοπίστων τούρκων εὐλάβεια).

20. «Μηδεὶς ἐπεμβαινέτω ὁσάκις ὁ πατριάρχης καὶ ἡ σύνοδος τῶν μητροπολιτῶν τιμωρήσῃσι κατὰ τοὺς ἐκκλησιαστικούς κανόνας ἐπὶ παραβάσει αὐτῶν τινὰ τῶν ὑπὸ τὸν εἰρημένον πατριάρχην διατελούντων μητροπολιτῶν, ἀρχιεπισκόπων, ἐπισκόπων, ἡγουμένων, ἱερέων, καλογέρων καὶ καλογραιῶν».

21. «Μηδεὶς παρεμποδιζέτω δι' ἐξωτερικῶν ἐπιρροῶν νὰ διορίζωνται ἱερεῖς εἰς ἀντικατάστασιν ἄλλων καθαιρεθέντων θρησκευτικῶς».

23 «Ὅσάκις πασάδες ἢ κριταὶ καταγγείλωσι τῶν τινὰ ὑπὸ τὸν ρηθέντα πατριάρχην διατελούντων μητροπολιτῶν ἢ ἀρχιεπισκόπων ἢ ἐπισκόπων καὶ ζητήσῃσι τὴν παῦσιν ἢ ἐξορίαν του, ἢ αἵτησις τῶν δὲν εἰσακούεται πρὶν ἢ ὁ πατριάρχης καὶ ἡ σύνοδος τῶν μητροπολιτῶν ἀνακαλύψῃσι τὴν ἀλήθειαν. Περὶ τούτου δὲ καὶ ἂν ἀκόμη ὑψηλὸν μου φερμάνιον ἤθελεν ὀπωσθήπομε ἐκδοθῆ ἄνευ ἐνσφραγιστοῦ ἀναφορᾶς τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν μητροπολιτῶν, τοῦτο οὐδεμίαν ἐχέτω ἰσχύν...»

27. «Μηδεὶς ἐπεμβαινέτω εἰς τὰ πράγματα τῶν ὑπὸ τὸ πατριαρχεῖον τοῦ ἐκκλησιῶν, οἶον ἀμπελώνας, κήπους, τσιφλίκια, χωράφια, λειβάδια, πανηγύρεις, μοναστήρια, ἀγιάσματα, μύλους καὶ τὰ τούτοις ὅμοια ἤγουν ὀσπήτια, οἰκίας, ἐργαστήρια καὶ λοιπὰ βακουφικά, ἐκκλησιαστικὰ καὶ ἐθνικὰ πράγματα καὶ ζῶα, ἀλλὰ διαμενέτωσαν ταῦτα ὑπὸ τὴν κατοχὴν τῶν ὡς ἀνεκαθεν». Οἴκοθεν ἐννοεῖται, ὅτι αἱ λίαν εὐεργετικαὶ αὐταὶ διὰ τὴν ἐκκλησίαν διατάξεις οὐχὶ σπανίως ὡς ἐκ τῆς ὀξύτητος τῶν πραγμάτων παρεβιάζοντο, ἀλλ' ἐν τῷ συνόλω διετηρήθησαν σεβασταί, ἄλλως δὲν ἐξηγεῖται καὶ τὸ πλῆθος τῶν μονῶν καὶ τῶν κοινοτικῶν κτημάτων. Τὸ ἀρθρ. 29 ἀναφέρει τὴν ἀτέλειαν τῶν προσόδων τῶν ὡς ἄνω κτημάτων, ἧτις ἴσχυσε μέχρις ἐσχάτως διὸ ἐν Ἀγ. Ὅρει αἱ μοναὶ οὔτε δέκατον ἐπλήρωνον καὶ τὰ εἰσαγόμενα εἶχον ἀδασμολόγητα, ἀλλ' ἐν καιρῷ παρατεινομένων πολέμων ἐπεβάλλετο καταναγκαστικὸς ἔρανος. 1

1 Τὰ δύο ταῦτα ἀρθρα, τόσον εὐεργετικὰ διὰ τὴν ἐκκλησίαν, ἔπραπε οἱ ἰδρυταὶ τοῦ αὐτοκεφάλου νὰ παραλάβωσιν. Αἱ ἀποφάσεις τῆς συνόδου τῆς Ἑλλάδος σπανίως ἐφαρμόζονται προκειμένου περὶ ἀρχιερέων (ὄρα καὶ τὴν σύνοδον τῶν Παλαιοημερολογιτῶν) καὶ τί λέγω περὶ ἀρχιερέων, ἕνας ἡγούμενος τῆς Πεντέλης, κοινὸς μοναχός, ἐξηυτέλισε τὴν καθαιρέσασαν σύνοδον καὶ κατώρθωσε παρὰ τὴν ἐπιμονὴν αὐτῆς ν' ἀποθάνῃ ἡγούμενος (βλ. Πετρακάκου, Νομοκανονικαῖ ἐνασχολήσεις, Ἀθήναι 1943, σ. 139, 140, 141—2, 144).

36. «Ὅσακις τις τῶν μητροπολιτῶν ἢ τῶν καλογήρων πρόκειται νὰ κρατηθῆ, ἢ κράτησις του θέλει ἐνεργεῖσθαι διὰ τοῦ εἰρημένου πατριάρχου».

Ταῦτα εἶναι τὰ σπουδαιότερα, ἐκ τῶν 42 ἄρθρων τοῦ πατριαρχ. βερατίου, 1 καὶ ἄπερ ἐνδιαφέρουσιν ἡμᾶς εἰς τὴν μετὰ χειρας μελέτην, ἵνα καταδειχθῆ ὁποῖαν ἐξέλιξιν καὶ τροπὴν ὑπέστησαν αἱ σοφαὶ καὶ εὐλαβεῖς αὐταὶ διατάξεις, ὑφ' ὧν διείπετο τέως ἐν Ἑλλάδι ἡ ἐκκλησία καὶ αἵτινες τελείως ἀνετράπησαν εἰς τὴν αὐτοκέφαλον. Ἐπιθυμῶ νὰ ἐπιστήσω τὴν προσοχὴν εἰς τὸ τελευταῖον ἄρθρον, ὅπερ εἰδικώτερον ἐξερέθη δι' ἐγκυκλίου τοῦ ἐπὶ τῆς δικαιοσύνης ὑπουργείου (Ὁκτωβρ. 1880). Σήμερον ἐν Ἑλλάδι οὐδεμίαν ἐξαίρεσιν ἔχουσιν οἱ κληρικοί. διὰ ψύλλου πῆδημα συλλαμβάνονται καὶ κρατοῦνται εἰς τὰ κοινὰ κρατητήρια καὶ παραπέμπονται εἰς τὰς φυλακὰς. δὲν πρόκειται περὶ μοναχῶν μόνων, ἀλλὰ τὸ ὀδυνηρότερον καὶ ἀρχιερεῖς εἰς τὴν ἰδίαν κατηγορίαν ὑπάγονται. Ὁ ἀείμνηστος μητροπολίτης Ἀθηνῶν Θεόκλητος ἐκράτειτο εἰς τὰς φυλακὰς Συγγροῦ τῷ 1918—1919. Κατὰ τὰ Δεκεμβριανὰ οἱ ἐλασῖται δὲν ἐκαινοτόμησαν, ἐμμήθησαν τοὺς κυβερνήτας ἐκείνους, καὶ παρέσυραν τὸν κλῆρον εἰς τὰ μπουντρούμα (διότι δὲν εἶχον φυλακὰς). Ἐξηυτέλισαν ἀρχιερέα κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ ἀποτελέσῃ ἀνεξάλειπτον στίγμα, ὅταν γραφῆ ἡ ἱστορία. Δὲν δύναμαι νὰ ἰσχυρισθῶ, ὅτι δὲν θὰ τὸ ἔπραττον, εἰ δὲν εἶχον τὸ προηγούμενον, διότι αἱ πλεῖστα τῶν πράξεών των, πρὸ τῶν ὁποίων φρικῶ ὁ κόσμος, εἶναι ἄνευ προηγουμένου, ἀλλὰ πολὺ συνετέλεσεν εἰς τοὺς κακούργους αὐτοὺς τὸ ὅτι ἦσαν εἰθισμένοι νὰ συναγελάζωνται μετὰ ρασοφόρων ἐν ταῖς εἰρκταῖς. Μάτην ὁ νόμος ΣΑ' ὀρίζει: ΚΣΤ'.

1 Βεράτια καὶ φερμάνια ἐξέδοτο ὁ μακ. Γεδεῶν (Ἐπίσημα γράμματα τουρκικὰ ἀναφερόμενα εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά ἡμῶν δίκαια, Κ)πολις 1910). Ἐγὼ ἀντιγράφω ἐκ τοῦ Λεξικοῦ ἱστ. καὶ γεωγρ. τοῦ Βουτυρά Ε', σ. 857ε. Ἐκ τοῦ Γεδεῶν παραλαμβάνω τὸ ἐξῆς φερμάνιον Μουράτ τοῦ Α'. (ἐν σ. 100—101). «...Τοὺς κρατοῦντας καὶ ἔχοντας ταύτην τὴν ἱεράν μου προσταγὴν καλογήρους τῆς ἐκκλησίας Μαργαριτίου, διὰ τὰ χωρία των, κτήματά των, ἀμπέλια των, μύλους των, χωράφια των καὶ βακούφια των τοὺς ἔχω ἐλεύθερους ἀξάτη... Εὐχαριστία εἰς τὸν Θεὸν καὶ ἐν τῷ Θεῷ καὶ εἶθε νὰ εἶμαι καθαρὸς ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ. Ἀπὸ τὴν σήμερον καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἀπὸ τὰ ἰδικὰ μου παιδιὰ καὶ μουταλίκιδες σχετικῶς μου ἀνθρώπους κανένας ἀπὸ τὸν αἰῶνα ἕως τοῦ αἰῶνος νὰ ἐνοχλῆ αὐτοὺς διόλου καὶ ὅστις ἤθελε τοὺς ἐνοχλήσῃ διὰ τῆς κρίσεως νὰ μὴ εἰσακούηται αὐτός, ἀλλὰ νὰ διώκηται καὶ οἱ μελετήσαντες τὸ ἔγγραφόν μου τοῦτο καὶ ἀκριβῶσαντες νὰ τὸ στηρίξουν. Ἐγράφη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ρετζέπ ἔτος 774» (1872). Ὁ Γεδεῶν ἀναφέρει καὶ δύο ἕτερα φερμάνια, τὸ μὲν τοῦ Μαχμούτ Β', ὑπὲρ ἀσυδοσίας τῶν μετοχίων τοῦ Ἁγίου Ὄρους (ἔτος 1834) σ. 33—37) καὶ τὸ ἄλλο διὰ τὸ Μέγα Σπήλαιον (σ. 30—33) τοῦ Μεχμέτ Δ'. (1674).

«Διὰ τὴν προφυλάκισιν τῶν κληρικῶν καὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν κατ' αὐτῶν ἐπὶ πταίσματι καὶ πλημμελήματι ἐκδιδομένων ἀποφάσεων... ὀρίζονται ἰδιαίτεροι φυλακαὶ, κειχωρισμένα τῶν ἄλλων». Ἐδῶ ἐρωτῶμαι, ἐφηροῦσθη ποτὲ τὸ ἄρθρον τοῦτο; Ἐδῶ ἐγήρασα καὶ βλέπω τοὺς κληρικούς παρερριμμένους ὡς σκύβαλα ἐν ταῖς κοιναῖς φυλακαῖς. Ὡς Ἁγιορείτης μαρτυρῶ, ὅτι οἱ μοναχοὶ προεφυλακίζοντο ἐν τῇ ἱερᾷ μητροπόλει ἢ εἰς τι ἐν Θεσσαλονίκῃ ἀγιορετικῶν μετοχίων. 1

Τὰ προνόμια ταῦτα δὲν ἀφεώρων μόνον εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸν κλῆρον, ἦσαν καὶ ἀστικά, δικαστικά καὶ διοικητικά ὡς πρὸς τοὺς χριστιανούς. Οἱ διάδικοι ἀντὶ τὰ ἀπευθύνονται εἰς τὰ πολιτικά δικαστήρια, παρουσιάζοντο εἰς τὸ πατριαρχεῖον καὶ ὑπεχρεοῦντο νὰ ὑποταχθῶσιν ἀσυζητητεῖ εἰς τὴν κρίσιν καὶ ἀπόφασιν αὐτοῦ. Ἐφορολογοῦντο χάριν τῶν ἀναγκῶν τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ κλήρου, ἦτις συνετήρει καὶ ἰδίους κλητήρας καὶ ἀστυνομικούς. Οὗτοι συνώδευον τὸν πατριάρχη ἐξερχόμενον ἀνὰ τὴν πόλιν, ὅτε καὶ ὁ ἀρχικλητὴρ προηγείτο κρατῶν τὸ πατριαρχικὸν σκῆπτρον (τοιαύτας χαρακτηριστικὰς εἰκόνας συναντᾷ τις εἰς τὰ βιβλία τῶν πρώτων περιηγητῶν).

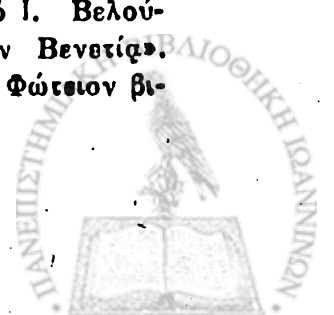
Πᾶς χριστιανός, ὑπεχρεοῦτο διὰ διαθήκης, ἐκτελεστέας ἀναγκαστικῶς, νὰ διαθέτῃ τὸ τρίτον τῆς περιουσίας ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας. Ἡ θέσις τοῦ πατριάρχου παρὰ τῷ Σουλτάνῳ ἦτο ἐξαιρετικὴ, ἀνωτέρα καὶ τῶν πρεσβευτῶν τῶν Μ. Δυνάμεων, ἐξισοῦτο πρὸς τὴν τῶν βασιλέων. Ὁ Σουλτάνος Μετζήτ οὕτως ἔγραφε πρὸς τὸν πατριάρχη Γερμανὸν τὸν Δ', εἰς τὰς παραμονὰς τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου: «Σὺ ἢ Δόξα τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ χριστιανικοῦ ἔθνους, πρότυπον τῶν πρωτευόντων λατρευτῶν τοῦ Ἰησοῦ, νῦν Ρωμαῖε πατριάρχα Γερμανὲ Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν αὐτῆς ἐξαρτημάτων, ἔστω τὸ ἀξίωμά σου διαρκές» (25 Μαΐου 1853 παρὰ τῷ ἀρχιμ. Καλλίστῳ Μηλιαρᾷ, «Οἱ ἅγιοι τόποι ἐν Παλαιστίνῃ κτλ.», τόμ. Β', Ἱεροσόλυμα 1933, σ. 629. Βλ. Χρυσοστ. Παπάδοπούλου ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν «Ἡ θέσις τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐν τῷ Τουρκ. κράτει» Ἀθῆναι 1935).

1 Κατὰ τὰ καθεστῶτα ἡ προφυλάκισις ἐκτελεῖται ἐπὶ μὲν πταίσματος καὶ πλημμελήματος ἐν τῷ οικίῳ Πατριαρχείῳ ἢ μητροπόλει, ἐπὶ δὲ κακουργήματος ἐν ἰδιαίτερῳ δωματίῳ τοῦ Διοικητηρίου δι' εὐνοπλήπτα πρόσωπα. Ἡ φυλάκισις μετὰ ποινικὴν καταδίκην ἐκτελεῖται ἐπὶ μὲν πταίσματος καὶ πλημμελήματος ἐν τῷ οικίῳ πατριαρχείῳ ἢ μητροπόλει ἐπὶ δὲ κακουργήματος μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ ἱσραηλικοῦ ἀξιώματος ἐν ταῖς ποινικαῖς φυλακαῖς. Τεσκερὲς 13 Νοεμβρίου 1890. Βλ. Βαζυρικὴν ἐγκύκλιον τοῦ Κιαμήλ πασᾶ πρὸς τὰς νόμαρχιας καὶ τοπαρχίας, 22 Ἰανουαρίου 1891.

Ὁ Πατριάρχης ὡς ἀρχηγὸς ἔθνους καὶ προστάτης καὶ ἐγγυητὴς αὐτοῦ παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ καὶ ταῖς εὐρωπ. δυνάμεσιν εἶχε δικαιοδοσίαν καὶ ἐκτὸς τοῦ κράτους, ὅπου συμφέροντα σπουδαῖα ἠνάγκαζον αὐτὸν νὰ εὐρίσκηται εἰς ἀλληλογραφίαν, ὃ δὲ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργὸς «διεξῆγε τὰς πρὸς αὐτὸν σχέσεις διὰ τοῦ ρεῖζ ἐφέντη, ὅπως πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν ξένων δυνάμεων» (Παπαρηγ. Ε' 510). Οἱ ἀρχιερεῖς τῶν ἐν Εὐρώπῃ χριστιανικῶν ὀρθοδόξων παροικιῶν διωρίζοντο καὶ ἦσαν ἐξηρητημένοι ἀπὸ τοῦ πατριάρχου. Ἐν συνθήκῃ συνταχθεῖσα πρὸς τοὺς Ἐνετοὺς ὑπὸ τοῦ Πορθητοῦ ἐν ἔτος μετὰ τὴν ἄλωσιν τῷ 1454 ἐλήφθη μέριμνα καὶ διὰ τὰ συμφέροντα τῆς ἐκκλησίας: «Ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως θέλει διατηρήσει ὅλα τὰ εἰσοδήματα, ὅσα ἐνέμετο ἐν ταῖς κατεχομέναις ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν χώραις, καθ' ἣν ἐποχὴν ὑφίστατο ἔτι τὸ βυζαντινὸν κράτος». Ταύτης τῆς Ἑλληνικῆς κοινότητος ὠρίσθη ἔπειτα πατριαρχικὸς ἑξαρχὸς ὁ μητροπολίτης Φιλαδελφείας τιτλοφορούμενος, ἐδρεύων ἐν τῷ ἐν Βενετία καθεδρικῷ τοῦ ἁγίου Γεωργίου ναῶ, φέρων δὲ τὸ πρόσωπον τοῦ οἰκουμ. πατριάρχου ἐδέσποζε τῶν κατὰ Δαλματίαν καὶ τῶν περὶ ἐξέως Σικελίας καὶ Μελίτης ἐπαρχιῶν. Δι' αὐτὸ ἐκεῖ συνεστήθη καὶ τὸ ὄνομαστὸν οὐ μόνον ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ἀλλὰ καὶ μετὰ ταῦτα τυπογραφεῖον «τοῦ ἁγίου Γεωργίου» ἢ «τοῦ «Φοῖνικος», ὅπου λαμπρῶς ἐξετυπουντο οὐ μόνον τὰ λειτουργικά, ἀλλὰ καὶ διάφορα ἄλλα ἐκκλησιαστικὰ καὶ κοσμικὰ βιβλία. Ἄλλα ἰδρύματα ἐλειτούργουν ἐνταῦθα ἡ Φλαγγίνειος σχολή, τὸ ἑλληνικὸν νοσοκομεῖον, ἡ ὀρθόδοξος μονὴ (ἣτις πρὸ πολλοῦ παρήκμασεν ἐνῶ διατηρεῖται ἡ Ἀρμενικὴ), ἡ ἑλληνικὴ Πινακοθήκη κ.τ.τ. εὐαγῆ ἰδρύματα τιμήσαντα τὸ οἰκουμ. πατριαρχεῖον ἐν τῷ ἐξωτερικῷ.¹ Τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας λίαν εὐεργετικὴ ὑπῆρξεν ἡ δρᾶσις παρὰ τὰς ἀντιρροήσεις τῶν φανατικῶν Ρουμάνων εἰς τὴν λεγομένην Βλαχίαν, ἣν ἐπλήρωσε μονῶν καὶ ἑλλην. σχολείων, ἐν οἷς ἐδιδάσκοντο ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ θεολογία μετὰ τῆς φιλοσοφίας εἰς ἐντέλειαν, ὡς μαρτυροῦσι τὰ πολυ-

¹ Τὴν κοινότητα ταύτην ἐτίμησε μεγάλως ὁ πρῶτος ἀπὸ ἐφημερίου ἐκλεγείς μητροπολίτης, δεινὸς θεολόγος, ὁ Γαβριὴλ Σεβήρος. Μετὰ τὴν ἰδρύσιν τοῦ ἰταλικῶ κράτους (1845) μὴ ἐπελθούσης συνεννοήσεως ἡ ἀνθηρὰ κοινότης φτωξοῦε ἢ μᾶλλον διαλύθη καὶ τὰ περιουσιακὰ δικαιώματα μένουσιν ἀνενεργητὰ μέχρι σήμερον δυστυχῶς (βλ. Ἐκκλησ. Βῆμα 1948 ἀριθ. 137, 141). Τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα συλλεγέντα ὑπὸ Σπυρ. Θεοτόκη ἐξέδωκεν ἐσχάτως ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, ἀρίστην δὲ μονογραφίαν ὁ Ι. Βελούδης: «Ἡ ἐν Βενετία ἑλληνικὴ ἀποικία. Δευτ. ἐκδοσις 1893 ἐν Βενετία». Ἐπιθι καὶ Γενναδίου Ἀραμπατζόγλου μητροπ. Ἡλιοπόλεως Φώτειον βιβλιοθήκην Α'. Κ)πολις 1938, σ. 31—40.

ἀριθμὰ συγγράμματα τὰ ἐκδοθέντα ἐν Ἰασιῶ καὶ Βουκουρεστίῳ (βλ. τὸ ὠραῖον βιβλίον τοῦ Ρουμάνου Πρωθιερέως Θ. Ἀθανασίου «Περὶ τῶν ἐν Ρουμανίᾳ ἐλληνικῶν σχολείων κτλ.» Ἀθῆναι 1898). Τὸν χαρακτῆρα καὶ τὸ ἔργον τῶν σχολείων τούτων μᾶς δίδει δι' ὀλίγων λέξεων ὁ πολὺς μέγας ἱστορικὸς τῆς Ρουμανίας Γιόργκα γράφων εἰς τὸ γαλλιστὶ ἐκδοθὲν τῇ 1925 ἔργον «Ἱστορία τῶν βαλκανικῶν κρατῶν» (σ. 57—58): «Αἱ ἐλληνικαὶ σχολαὶ τῶν ἡγεμονιῶν δὲν ἦσαν ὄργανα ἐθνικῆς ἐλληνικῆς προπαγάνδας, ἥτις θὰ ἦτο ἀκατανόητος κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἀλλ' ἀντιπροσωπεύουσι τὸν ἀνώτερον ἐκπολιτιστικὸν τύπον ἐν τῇ καθιερωμένῃ γλώσσῃ· αὕτη ἀνταπεκρίνετο πρὸς τὴν Λατινικὴν διατηρουμένην παρὰ τοῖς Δυτικοῖς. Τὰ ἐλληνικὰ τυπογραφεῖα προωρίζοντο μόνον εἰς τὸ νὰ δώσωσιν ὄπλα εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν ἐν τῷ ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς πολέμῳ κατὰ τοῦ καθολικισμοῦ, ὅστις προεχώρει ὑποστηριζόμενος παρὰ τῆς αὐστριακῆς αὐλῆς». Εἶναι πανθομολογούμενον, ὅτι ὅπου ἐκαλλιιεργήθησαν τὰ ἐλληνικὰ γράμματα ἐξήγειραν τὰ ἐθνικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ αἰσθήματα τῶν λαῶν καὶ ἀπέδωκαν δαψιλῆ τὴν πνευματικὴν βλάβησιν. Οἱ Βακαρέσκοι, Γολίσκοι, Φιλιπέσκοι, Καμπανεάνοι καὶ ἡ λοιπὴ πλειὰς ἢ πρωταγωνιστήσασα ἐν τῇ κατ' ἄμφω χειραφετήσει τῆς Ρουμανίας ἐγαλουγήθησαν τῷ ἀδρομέλιτι τῆς ἐλληνικῆς κλασικῆς παιδείας. Ὁ καθηγητὴς Κ. Ἐρμπιτσεάνος, τρόφιμος τῆς θεολογ. σχολῆς τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου, ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ «Ἑλληνικοῦ Χρονικοῦ» (σ. ΧΙΥ) διακηρύττει: «Θὰ ἀναγνωρίσωμεν, ὅτι τὰ ἐλληνικὰ γράμματα καὶ τὰ ἐλληνικὰ σχολεῖα ἐγένοντο ἡμῖν ἀσυγκρίτως πολλῷ μείζονος ὠφελείας ἢ βλάβης (ἀπαντᾷ πρὸς τοὺς διώκτας τῶν Φαναριωτῶν) πρόξενα. Ἀφ' οὗτο ἤρξατο ἡ ἐπίδρασις τῆς ἐλληνικῆς παιδείας παρὰ Ρουμάνοις ἤρξατο ν' ἀναπτύσσεται καὶ νὰ καλλιιεργῆται ζωηρότερον ἢ ἐθνικὴ ἡμῶν γλῶσσα. 1 Τὰ αὐτὰ δυνάμειθι νὰ εἴπωμεν καὶ μᾶλλον γεωνυία τῇ φωνῇ περὶ τῆς εὐεργετικῆς ἐπίδράσεως τοῦ πατριαρχείου ἐν Ρωσίᾳ. (βλ. Ν. Καπτερεφ (Ρῶσος ἱστορικὸς) «Σχέσεις τῆς Ρωσσίας πρὸς τὴν Ὀρθόδοξον Ἀνατ. Ἐκκλησίαν κατὰ τὸν ΙΣΤ' καὶ ΙΖ' αἰῶνα» Μόσχα 1885 (ρωσιστί).

Λίαν ἐνδιαφέρον βιβλίον τὸ τοῦ Ἐμμ. Ἐμμ. Καψαμπέλη, «Τὶ ὀ-

1. Μόνον τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων ἡ σχετικὴ πρὸς τὴν Ρουμανίαν ἀλληλογραφία ἐξεδόθη ἐσχάτως ὑπὸ τοῦ Γιόργκα, εἰς 3 ὀγκωδεστάτους τόμους περὶ τὰς 3000 σελίδας εἰς 4ον ἐν τῇ σειρᾷ τῶν μνημείων τῆς Ρουμανικῆς Ἱστορίας τοῦ Εὐδ. Χουρμαδζάκι (Βουκουρεστίον 1915—1917). Ἐνταῦθα εἶχεν ἐκδοθῆ καὶ ἕτερος (ὁ 13) τόμος τῇ 1909 ὑπὸ τοῦ Ἀθ. Παλαδουπόλου—Κεραμέως περιέχων ἐλληνικὰ κείμενα.

φείλει ἡ Ρωσία εἰς τὴν Ἑλλάδα», Ἀθῆναι 1947, βλ. «Ὁ πατριάρχης Μόσχας Ἰγνάτιος ὁ Ἑλληνας», ὅστις εἶχε μυστικοσύμβουλον τὸν Ἀλεξ. Πορφυρίου Ἀρκουῦδαν Κορίνθιον (σ. 172—179).

Μετὰ τοῦτον ἕτερος Ἑλληνας ἱεράρχης ἔδρασεν ἐν Ρωσίᾳ ὁ κανονολόγος Παῖσιος Γάζης ὁ Λιγαρίδης, ὁ λύσας πολλὰς κανονικὰς ἀπορίας τοῦ αὐτοκράτορος καὶ εἰσαγαγὼν τὴν ὀρθτὴν ἔννοιαν τοῦ ἐκκλησιολογικοῦ δικαίου κατὰ τὰς ἐπιπατριάρχου Νίκωνος ἑριδας· οὕτως ἔπεισε τὸν Τσάρον ν' ἀναθέσῃ εἰς τὸν πατριάρχον τὸ ὅλον ζήτημα, ὅπερ τοσοῦτον ἐνεθουδίασε καὶ τοὺς ἀντιπάλους, ὥστε ἔλεγον, ὅτι ὁ Γάζης ἐστάλη παρὰ τοῦ Θεοῦ (βλ. Δ. Πετρακάκου ἐν Θεολογίᾳ, τόμ. ΙΕ', 1937, καὶ ἰδιαιτέρως σ. 6—12). Τῷ 1649 ἡ ρωσ. κυβέρνησις ἐκάλεσεν ἐκ Κιέβου τοὺς ἑλληνομαθεῖς καὶ λατινομαθεῖς Ἐπιφάνιον καὶ Ἀρσένιον Σατανόβσκη καὶ τῷ 1650 τὸν Δαμασκηνὸν Πίτσκη, ὅπως μεταφράσωσιν εἰς τὴν ρωσικὴν τὴν ἀγ. Γραφήν ἐκ τοῦ ἑλλ. πρωτοτύπου. Συνεστήθη δὲ ἐν Μόσχᾳ σχολὴ ἑλλ. γραμμάτων καὶ ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων Παῖσιος ἔφερε τότε μεθ' ἑαυτοῦ τὸ Ἑλληνα Ἀρσένιον διδάσκαλον, τούτου δὲ παυθέντος ἔστειλε τῷ 1652 τὸν μητροπολίτην Ναυπάκτου Γαβριὴλ διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἑλληνικῆς «ὅτι αὕτη ἐστὶν ἀρχαιοτέρα τῶν λοιπῶν γλωσσῶν, ὡς ρίζα αὐτῶν καὶ πηγὴ».

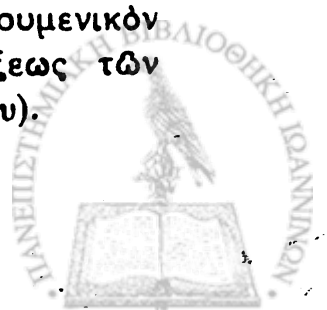
Ὁ ἱστορικὸς τῆς Ρωσίας Καραμζῖνος, καίτοι ἀναφανδὸν κεκηρυγμένος ἐχθρὸς τῶν Ἑλλήνων τοῦ Βυζαντίου, οὖς συγγέει πάντοτε πρὸς τοὺς Ρωμαίους (ἰδ. κρίσιν Σαριπόλου ἐν Πανδ. Ι' σ. 303) ἐν τούτοις ὁμολογεῖ: «Ἀλλὰ καὶ πολλοὶ Ἑλληνες ἐγκατασταθέντες παρ' ἡμῖν μετὰ τῆς Σοφίας ὠφέλησαν τὰ μέγιστα τὴν Ρωσίαν διὰ τῶν τεχνῶν καὶ τῶν γλωσσῶν, ἐξαιρέτως δὲ διὰ τῆς Λατινικῆς, κοινῆς τότε ἐν πάσαις ταῖς πολιτ. πράξεσιν, ἐπλούτισαν τὰς ἐκκλ. ἡμῶν βιβλιοθήκας διὰ συγγραμμάτων, ἅτινα διέσωσαν ἐκ τῆς βαρβαρότητος τῶν Τούρκων... Οὕτως ἡ ταπείνωσις τῆς Ἑλλάδος διὰ τῆς ἀναγεννήσεως τῶν ἐπιστημῶν ἐν Ἰταλίᾳ ἐγένετο ἀφορμὴ μεγάλων ἀγαθῶν καὶ ὡς πρὸς τὴν Ρωσίαν». (τόμ. ΣΤ' σ. 65 καὶ Ε' 338): «Ἡ Ἑλλάς ἦν ὡς δευτέρα πατρίς ἡμῶν οἱ δὲ Ρῶσοι ἀνεμιμήσκοντο πάντοτε εὐγνωμόνως, διὰ παρ' αὐτῆς ἔλαβον τὸν χριστιανισμὸν τὰς τέχνας καὶ διάφορα ὠφελήματα τοῦ κοιν. βίου».

Ὁ Ἁγιορείτης Μάξιμος ὁ Γραικὸς ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου νὰ ὀργανώσῃ τὴν ρωσ. ἐκκλησίαν κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα καὶ ἐγένετο ὁ ἀναμορφωτὴς αὐτῆς. Περὶ τοῦ κλεινοῦ τούτου Ἡπειρώτου ἐγράφησαν πολλά, ἀρίστη δὲ ἀπὸ πάσης ἀπόψεως εἶναι ἡ πέρυσιν ἐκδοθεῖσα μονογραφία τοῦ καθηγητοῦ κ. Γρ. Παπαμχαήλ, ἀπὸ

ἐτῶν πολλῶν συλλέγοντος τὸ ὕλικόν (τοῦ ἔργου περίληψιν μόνον ἀνέγγων ἐν τῇ «Ἐκκλησίᾳ»). Ἐπίσης παρὰ τοῦ πατριάρχου κατ' αἴτησιν τοῦ Τσάρου Θεοδώρου περὶ τὰ τέλη τοῦ 17 αἰῶνος ἐστάλησαν οἱ Κεφαλλῆνες διδάσκαλοι καὶ ἱεροκλήρυκες Ἰωαννίκιος καὶ Σωφρόνιος καὶ συνέστησαν ἐκεῖ ἐλληνικὴν Ἀκαδημίαν, ὅπου ἐδίδαξαν καὶ συνέγραψαν μέχρι τοῦ 1717 ὁ Ἰωαννίκιος καὶ μέχρι τοῦ 1730 ὁ Σωφρόνιος, ἦσαν δὲ ἀδελφοὶ καὶ ἐκαλοῦντο Λειγοῖδαι (βλ. Α. Λασκάρεως «Ἱστορικὴ ἄποψις περὶ τῆς ἐν Μόσχᾳ ἐλληνικῆς Ἀκαδημίας κατὰ τὸν 17' καὶ 18' αἰῶνα κτλ.» ἐν τῷ Β' τόμῳ τοῦ ἐν Κ)πόλει ἑλλ. φιλολ. Συλλ. 1864, σ. 24—65).

Ταῦτα καὶ ἄλλα πλεῖστα εἰργάσατο ἀγαθὰ πρὸς φωτισμὸν καὶ στερέωσιν ἐν τῇ πίστει καὶ ἐπίδοσιν ἐν τοῖς γράμμασι καὶ ἐπιστήμασι ἐν τῇ αὐτοκρατορίᾳ τοῦ Βορρᾶ τὸ οἰκουμετικὸν πατριαρχεῖον, ἀλλὰ καὶ τὸ τῶν Ἱεροσολύμων οὐκ ὀλίγα ἔπραξεν (βλ. τὴν πραγματείαν τοῦ ἀρχ. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, «Οἱ πατριάρχαι Ἱεροσολύμων ὡς πνευματικοὶ χειραγωγοὶ τῆς Ρωσσίας κατὰ τὸν 17' αἰῶνα» ἐν τῇ Ν. Σιών, τόμ. Γ', 1906, σ. 341ἑ. καὶ γενικώτερον τοῦ Ματθ. Παρανίκα «Περὶ τῶν σχέσεων τῶν πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς πρὸς ὀρθοδόξους ἡγεμόνας τῆς τε Ρωσίας καὶ τῶν περιστρίων ἡμεμονιῶν», ἐν τῷ ἐν Κων)λει ἑλλ. Φιλολ. συλλ. τόμ. 1Β', 1878, σ. 143—156).

Ἐν δὲ τῇ Βουλγαρίᾳ τοσοῦτον ἐνοστάλησαν τὴν μακαρίαν ἐκείνην ἐποχὴν τῆς ἀκμῆς τῶν ἑλλ. σπουδῶν ἐν Ἀρβανιτοχωρίῳ, ὥστε διὰ τῆς πρωτοβουλίας τοῦ καθηγητοῦ τῆς κλασσικῆς φιλολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Σόφιας Ἀλεξ. Μπαλαμπάνωφ ἰδρύθη «Ἐταιρεία τῶν φίλων τῶν ἑλλ. κλασσικῶν σπουδῶν» (βλ. τὸ ὄραϊον ἄρθρον αὐτοῦ: «Ἡ Βουλγαρία καὶ ὁ κλασσικὸς πολιτισμὸς» κατὰ οἰκτρὰν (γλωσσικῶς) μετάφρασιν τοῦ Ν. Ἀνδριώτη ἐν Νέα Ἐστία, Ἔτος 1Α', 1937, σ. 974—5). Οὗτος ἄλλοτε διεκήρυξε τὴν μεγάλην πρὸς τὸ Οἰκουμ. Πατριαρχεῖον καὶ τὰ ἐλληνικὰ σχολεῖα ὀφειλὴν, ἃτινα ἐθεμελίωσαν ἐν τῇ πατρίδι του τὰς βάσεις τοῦ ἀνωτέρου πνευματικοῦ βίου καὶ τοῦ μεγαλείου τῆς Βουλγαρίας (ἡ ὁμιλία ἐκείνη ἐδημοσιεύθη εἰς τὸν ἑλλ. ἡμερήσιον τύπον). Τὴν ἄποψιν ταύτην γενικώτερον ἀνέπτυξεν ὁ μεμουσωμένος βυζαντιολόγος Ρῶσος ἀρχιμανδριτῆς Ἀμφιλόγιος ἐν πραγματείᾳ (ρωσιστί) «Περὶ τῆς ἐπιδράσεως τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων ἀπὸ τοῦ Θ'—15Τ' αἰῶνος» (Μόσχα 1870). Ἐν Θεσσαλονίκῃ διατρίβοντες τῷ 1929 ἐγράψαμεν ἐκτενῆ ἀρθρογραφίαν ὑπὸ τὸν τίτλον: «Τὰ ἐλληνικὰ γράμματα καὶ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ὡς φορεῖς τῆς προόδου καὶ ἀναπτύξεως τῶν Βαλκανίων» (ἐν τῇ ἐφημ. Μακεδονικὰ Νέα 9—14 Ἰουνίου).

Οἱ ἡγεμόνες τῆς Βλαχίας εἶχον ἀντικαταστήσει εἰς φιλομουσίαν καὶ φιλογένειαν τοὺς βυζαντινοὺς αὐτοκράτορας (ἄς γράφη ὃ τι θέλει ὁ φραγκολεβαντίνος Ζαλλόνης). Τὸ βυζάντιον καὶ ἡ δόξα τῆς ἐκκλησίας ἀνέζησαν ἐκεῖ καὶ ἡ ὀρθοδοξία εὗρε τὸ στερέμιον ἔρεισμα. Μόνον τοῦ Ἱεροσολύμων κλεινοῦ πατριάρχου Δοσιθέου τοῦ Νοταρᾶ αἱ ἐκδόσεις ὀγκωδῶν τόμων, ἐὰν τεθῶσιν εἰς τὴν πλάστιγγα ἐξουδετεροῦσιν ὅλας τὰς φλυαρίας τῶν γλωσσαλγούντων ἐχθρῶν τοῦ Φαναρίου. Εἶναι ζήτημα ἂν θὰ ὑπῆρχον Ὁρθόδοξοι καὶ Χριστιανοὶ ἐν Ρουμανία καὶ τοῖς πέριξ, ἐὰν τὸ Πατριαρχεῖον δὲν ἀνεστήλου τὸ θρησκευτικὸν μεγαλεῖον καὶ τὰ εὐαγῆ ἐκεῖνα ἰδρύματά. Ὁ ἑλληνοχριστιανικὸς πολιτισμὸς ἐξημέρωσε πρῶτους ἐκ τῶν Βαλκανίων τοὺς νωθροὺς Βλάχους.

Δὲν ἦτο ἀρκετόν, ὅτι ἡ ἐκκλησία μετελαμπάδευσε τὸν χριστιανικὸν πλοῦτον τῆς χάριτος καὶ τὸν μέγαν πολιτισμὸν αὐτῆς εἰς τὰς παριστρίας χώρας, ὅστις κατηύγασεν εἰς τόσῃν μεγάλην ἀκτίνα τοὺς «ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένους» ἐκείνους λαοὺς, ἀλλὰ καὶ ἔσυρε κατ' ἔτος στίφη εὐσεβῶν χριστιανῶν ὡς προσκυνητὰς εἰς τοὺς Ἁγίους Τόπους καὶ τὸ Ἅγιον Ὄρος. Ἦτο θεία οἰκονομία, ὅτι διὰ τῆς ἐπαφῆς ταύτης αἱ ἱεραὶ ἐκεῖναι ἀποδημίαι ἔφερον σπουδαῖα ἀποτελέσματα, διότι ἀφ' ἑνὸς ἦναψαν ἱερὸν ἐνθουσιασμὸν εἰς τὰ στήθη τῶν χριστιανῶν καὶ ἐστερέωσαν αὐτοὺς ἐν τῇ πίστει τῶν πατέρων καὶ ἀφ' ἑτέρου ἠνοιξαν καὶ τοὺς θησαυροὺς τῆς καρδίας αὐτῶν, ὥστε νὰ συναγωνίζωνται πάντες οἱ τε ἡγεμόνες καὶ μεγαστᾶνες, βοεβόδαι καὶ βογιάροι, καὶ αὐτοὶ οἱ κοινοὶ ἄστοι εἰς γενναίας δωρεὰς καὶ ἀφιερῶματα πρὸς τοὺς Ἁγίους τόπους. Διὰ τούτων ἀντεπεξῆλθεν ἡ ἐκκλησία κατὰ τὰς κρίσιμους ἐκεῖνας περιόδους τῆς οἰκονομικῆς καχεξίας, οὐ μόνον ν' ἀναγείρη καὶ διατηρήσῃ τὰ ἱερὰ σεβάσματα, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀνταποκρίνηται εἰς τὰς μεγάλας ἀπαιτήσεις καὶ τὰς βαρεῖας φορολογίας τῶν τυράννων. ¹ Τοιαύτη ἦτο ἡ θέσις τότε τοῦ οἴκουμε-

¹ Ἀπόσταγμα τῶν παλαιότερων εἰδικῶν ἐργασιῶν, αἵτινες ἐξεδόθησαν περὶ τῶν εὐεργεσιῶν τούτων κατὰ τὸ πολυθρύλητον καὶ ἐκκρεμοῦν ζήτημα τῶν κτήσεων τῶν προσκυνημένων τόπων ἐν ταῖς Ἠνωμέναις ἡγεμονίαις, ἡ εἶναι τελευταία τοῦ Γεωργ. Τσιόραν «Σχέσεις τῶν ρουμανικῶν χωρῶν μετὰ τοῦ Ἄθω...» Ἐναίσιμος ἐπὶ δικτατορίᾳ διατριβὴ ὑπεβλήθεισα εἰς τὴν θεολ. σχολὴν. Ἀθῆναι 1938. Ἐκ τούτων ἀποδεικνύεται, ὅτι, καθ' ὃν χρόνον ἡ αὐτοκέφαλος ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἔβλεπεν ἀπαθῶς δημευομένης τὰς μονὰς καὶ ἀπεμπολημένης τὰς ἱερὰς κτήσεις καὶ τὰ κειμήλια, εἰς τὴν ἐπικράτειαν τοῦ Οἴκου. Πατριαρχεῖον ἀνηγειρόντο καὶ ἐπροικίζοντο διὰ πλουσίων ἀφιερωμάτων. Τὸ Ἅγιον Ὄρος ἠρημώθη κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821, καὶ ἰδίᾳ ἡ μονὴ τοῦ ἁγ. Παντελεήμονος (Ρωσικὸν) ὀλίγον πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως, ἀνεκαινίσθησαν δὲ ὅλαι σχεδὸν αἱ μοναὶ διὰ τῶν εἰσοδημά-

νικοῦ πατριάρχου καὶ ἡ εὐεργετικὴ ἐπιρροή ἐπὶ τῶν ὀρθοδόξων, ὥστε οἱ Σέρβοι προτίμων νὰ εἶναι Ἕλληνες τὸ δόγμα ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Γούρκων ἢ καθολικοὶ ὑπὸ τὴν Οὐγγαρίαν κατὰ τὸν Γερβίνον (Ἱστορ. τῆς ἐπαναστ. καὶ ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος, μετάφρ. Περβανόγλου, Α', Ἀθῆναι 1864, σ. 14—15), οἱ δὲ Ἑλλαδικοὶ ἀγωνίζονται ἀντικανονικῶς γ' ἀποσπασθῶσιν ἐκ τῆς ὀλομελείας τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας καὶ νὰ ἀπομακρυνθῶσιν ἐκ τῆς νυμφικῆς παστάδος τῆς Μ. τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας καὶ νὰ ἐγκαταλίπωσι τὸν νυμφαγωγόν, ὅστις ἀνέθρεψεν αὐτοὺς ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ Κυρίου, προξενούντες οὕτω τὸ πρῶτον ρῆγμα εἰς τὴν ἐνότητα τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας.

Ὁ Μ. Οἰκονόμος ἐκεῖνος ἐτόλμησε νὰ γράψῃ, ὅτι ἔγραφον οἱ πέραξ ἡμῶν ὀρθόδοξοι λαοί: «Ἐκεῖνος ὁ θρόνος ὑπάρχει τὸ θεοστήρικτον κέντρον, εἰς ὃ συνέχονται καὶ συγκρατοῦνται συνιόσαι πᾶσαι αἱ ὑπ' οὐρανὸν ἐν διαφόροις βασιλείαις συνεστῶσαι ὀρθόδοξοι ἐκκλησίαι, κάκεῖ συναρμολογούμεναι συγκροτοῦσι τὸ ἀδιαίρετον σῶμα τῆς μιᾶς, τῆς ἀγίας, τῆς ἀνατολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας, «ἧς ἡ κεφαλὴ ὁ Χριστός». Σεβασμιος παρὰ πᾶσι τοῖς χριστιανοῖς βασιλεῦσι, τίμιος δὲ παρ' αὐτῷ τῷ κρατοῦντι κατ' ἐκείνην τὴν βασιλεύουσαν, ἀνέχει τὴν ἔξοχον μέριμναν πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν, διοικεῖ τὰς ἀμέσως ὑπ' αὐτὸν διατελούσας, ἐπικυροῖ καὶ διακηρύττει τὴν αὐτονομίαν καὶ αὐτῶν τῶν κατὰ τόπους καὶ κράτη περὶ τὴν κανονικὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων οἰκονομίαν αὐτενεργῶν καὶ αὐτοκεφάλων, ἐν αἷς μέλλει φιλοστόργως συναριθμῆσαι καὶ τὴν ἀπ' αὐτοῦ πνευματικῶς ἀχώριστον θυγατέρα, τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος, ἐπιθεῖς καὶ εἰς αὐτὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν προνομίων τὸν στέφανον ἐπ' ἀγαθῷ τῆς ἐκκλησίας». (Ἐπίκρισις, σ. 328). Ἄλλ' ἀμέσως ἐπιφαίνεται ἡ κοπίς τῶν λόγων του, ὁ ἀσυγκράτητος Φαρμακίδης καὶ γράφει ταῦτα, διὰ νὰ τὰ ἀντιγράψωσι μετ' οὐ πολὺ οἱ ἐλλοχεύοντες πρὸς ἐπίθεσιν κατὰ τῶν Πατριαρχείων ἐθνικόφρονες Βούλγαροι: «Ἐπαινοῦμεν μεγάλως τὸν ἐγκωμιστήν, ἀλλὰ καὶ παρακαλοῦμεν αὐτὸν νὰ φέρῃ καὶ τοὺς ὁποίους ἔχει λόγους εἰς ἀπόδειξιν τοῦ προτερήματος καὶ προνομίου τούτου. Εἶναι μέγας Οἰκονόμος, γενεαλογεῖται καὶ ἐξ Οἰκονόμων, εἶναι σοφός, εἶναι πολυμαθής, εἶναι... καὶ ἄριστος θεολόγος. Ἄλλ' ὅλα αὐτὰ τὰ μεγάλα προτερήματα δὲν εἶναι ἱκανὰ εἰς τὸ

των, τῶν πλούσιων καὶ ἀνεξαντλήτων, τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας, ὅπως καὶ τὰ Πατριαρχεῖα τῆς Ἀνατολῆς καὶ ὅλα τὰ εὐαγγῆ ἰδρύματα ἐντεθῆεν τε καὶ ἐκ τῶν δωρεῶν καὶ ἀφιερωμάτων τῆς ρωσ. αὐτοκρατορίας διατηροῦντο. (Βλ. τὴν πλουσίαν βιβλιογραφίαν εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Τσιόραν).

νά μᾶς πείσωσιν. Ὅθεν φρονοῦμέν καὶ δοξάζομεν καὶ ὁμολογοῦμεν ὅτι ὁ θρόνος τῆς ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως οὔτε ἔχει οὔτε ἔλαβέ ποτε ἀπὸ τινος ἐξουσίαν τοῦ ἐπικυροῦν καὶ διακηρύττειν τὴν αὐτονομίαν ἄλλων ἐκκλησιῶν ἔθνῶν αὐτόνομων καὶ ἀνεξαρτήτων, ἀφ' ἐσுτῶν διακηρυττομένων αὐτοκεφάλων» (Ἀπολογία Θ. Φαρμακίδου, Ἀθῆναι 1840, σ. 33—34 σημ.) Ἄλλ' ἐγὼ δὲν θέλω ν' ἀποδώσω πᾶσαν τὴν εὐθύνην καὶ τὴν καμίαν εἰς τοὺς Ἑλληνας. Εἶναι ἄλλοι οἱ κυρίως δημιουργοὶ τοῦ κακοῦ κρυπτόμενοι ὀπισθεν παραπετάσματος. Εἰς τὰ παρασκήνια τῆς διπλωματίας τῶν προστατῶν λεγομένων δυνάμεων, αἵτινες μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν εἶχον τὸν μῖτον τῆς πολιτικῆς ἐν Ἑλλάδι σύρουσαι ὀπισθεν αὐτῶν τοὺς Ἑλληνας πολιτικούς διακρινομένους εἰς τρεῖς παρατάξεις, καὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἐπομένως ζήτημα ἐθεωρήθη ὑποκείμενον πολιτικῆς ἐκμεταλλεύσεως (βλ. σ. 116).

Οἱ Ἕλληνες εἶχον λόγους πολλοὺς νὰ φοβῶνται τὴν Ρωσσίαν. Ὁ ἀνώνυμος συγγραφεὺς τοῦ σπουδαίου βιβλίου «Ἑλληνισμὸς ἢ Ρωσσοισμὸς» ἀπαριθμῶν τούτους, οἱ ὅποιοι διήρουν τοὺς Ἕλληνας ἔσωτερικῶς (ἦσαν τότε τρία κόμματα, ἐπάγεται: «Τὴν ἐσωτερικὴν διαίρεσιν ἠθέλησε νὰ φέρῃ πρὸς τὰ ἔξω, νὰ μᾶς διαιρέσῃ ἀπὸ τοὺς ἔξω ὁμογλώσσους καὶ ὁμοθρήσκους ἀδελφούς (ἀλλὰ τί ἔπταιεν ἢ Ρωσσία εἰς τοῦτο; ἀφοῦ οἱ Ἕλληνες μόνοι των συρόμενοι ὑπὸ τοῦ Φαρμακίδου καὶ τῶν μυωπαζόντων πολιτικῶν ἀπεσπάσθησαν ἀπὸ τῆς Μ. Ἐκκλησίας). Διὰ τοῦτο ποσάκις καὶ ποσάκις δὲν ἠγωνίσθη νὰ μᾶς παραστήσῃ εἰς τοὺς ἔξω ἀδελφούς ὡς ἀλλαξοπιστήσαντας καὶ ἑτεροδόξους, κηρύττουσα τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα ἀλληλοδιαδόχως προτεσταντίζουσαν, καθολικίζουσαν, καίριζουσαν καὶ ἄλλοτε ἄλλως πῶς αἰρετίζουσαν! Διέλε καὶ βασιλευε εἶναι τὸ σύνθημά της... Θέλει ν' ἀποτρέψῃ ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν τὰς καρδίας τῶν φιλοθρήσκων Ἑλλήνων καὶ τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας διὰ νὰ στρέψῃ αὐτὰς πρὸς τὴν Πετρούπολιν ὡς μόνην δῆθεν ἐστὶν καθαρὰς Ὀρθοδοξίας...» (σ. κατ') «γνωρίζουσα καλῶς ἢ Ρωσία πόσον πολυδύναμος μοχλὸς εἶναι ἢ Γραικικὴ ἐκκλησία ζητεῖ νὰ βάλλῃ χεῖρα ἐπ' αὐτῆς καὶ προσπαθεῖ νὰ τὴν ἐξουσιάσῃ ἢ διὰ προτάσεων ὁμοίων μὲ τὰς τοῦ πρίγκηπος Μεντσικῶφ ἢ διὰ διορισμοῦ σλάβων ἀρχιερέων. Διὰ τούτων ἐλπίζει ν' ἀποκτήσῃ τὴν πλειονοψηφίαν εἰς τὴν σύνοδον. Τώρα ἐξηγεῖται καθαρότερον διατί ἤθελε νὰ καταστήσῃ διὰ τοῦ Τόμου τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος ἐξηρτημένην ἀπὸ τὴν τῆς Κιπόμεως» (σ. μγ'). Καὶ ὅμως ἐκ τῶν ὑστέρων ἀποδεικνύεται ὅτι ἤθελε πράγματι νὰ τὴν σώσῃ ἀπὸ τῆς ὑποτελείας καὶ δουλείας πρὸς

τὴν κυβέρνησιν. Μόλις εἶχεν ἐκδοθῆ ἡ «Διακήρυξις» ἡ Σύνοδος ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ στείλῃ ἔγγραφον ἐκθέτουσα τὰς ἀντιρροήσεις ἐπί τινος ἐκδοθέντος νόμου καὶ ἔλαβε τὴν ἐξῆς ἀπάντησιν: «Ἡ γραμματεία (=ὑπουργεῖον) εἶδε μετὰ λύπης τῆς ἀναλαμβάνουσας τὴν σύνοδον ἀνακριτικὴν καὶ ἀντιρρητικὴν θέσιν ὡς πρὸς τὰ ἐν πλήρει ἐνεργείᾳ ὑπάρχοντα ἤδη βασιρικὰ διατάγματα. Τοιαύτην παράβασιν ἐκ μέρους ὑπαλλήλου ἀρχῆς ἀναγκάζεται...νὰ ὁμολογήσῃ ἥτιον ἐπέκεινα τῶν προσδοκιῶν, τὰς ὁποίας ἔχει δικαίως διὰ τὴν φρόνησιν τῶν συγκροτούντων τὴν σύνοδον» (Ἐγκυκλ. 22 Σεπτ. 1833).

Ἡ Ρωσσία εἶχεν ἀπορρήτους λόγους νὰ μὴ θέλῃ τὴν ἀπόσπασιν τῆς ἑλλ. ἐκκλησίας ἀπὸ τοῦ πατριαρχείου, οὗς οἱ ἀντίθετοι ἐξηγοῦντο αὐθαιρέτως, ὅτι ἤθελε σὺν τῷ πατριαρχείῳ νὰ συμπεριλάβῃ καὶ τοὺς Ἑλληνας, ἢ νὰ διευθύνῃ αὐτοὺς διὰ τοῦ πατριαρχείου καὶ ἀπὸ τῆς πατριαρχικῆς σκοπιᾶς. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ταπεινὴν μου γνώμην ἡ ἐξηγήσις αὕτη δὲν εἶναι σοβαρά, διότι τότε ἔπρεπε καὶ εἰς τὰς ἄλλας ἐκκλησίας, ἃς μάλιστα εἶχεν ὑπὸ τὴν τελείαν ἐπιρροὴν τῆς νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ νὰ χωρισθῶσιν· ἀλλ' οὐ μόνον ἐπέτρεψεν, ἀλλὰ καὶ ἐπρωτοστάτει ὑπὲρ αὐτῶν. Ἡ εἰλικρίνεια ἀπαιτεῖ νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ἡ Ρωσσία, ἡ παλαιὰ καὶ ὀρθόδοξος Ρωσσία, ἦτο ὁ μόνος προστάτης κατὰ τοὺς χαλεποὺς ἐκείνους καιροὺς τῆς Ὁρθοδοξίας ἐναντίον τῶν Δυτικῶν, καὶ ὁ κέρβερος τῶν προνομίων τοῦ οἴκουμ. πατριαρχείου καὶ τοῦ καθεστώτος τῶν Ἁγίων τόπων, ὑπὲρ ὧν καὶ ἀνέλαβε τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι εἰς τὴν πολιτικὴν αὐτὴν εἶχε καὶ ἴδια συμφέροντα, ἅπερ μάλιστα ἐξεδήλωσεν ἐνίοτε κατὰ τὸν ἰταμώτερον τρόπον (Ἄθως, Ἀντιόχεια). Ἀλλὰ διὰ τὴν Μ. Ἐκκλησίαν ἦτο εὐτύχημα, διότι ἐνῶ χρόνῳ τὰ μὲν προνόμια ὑπενομεύοντο ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου, ἡ δὲ Ὁρθοδοξία ὑπὸ τῶν Δυτικῶν δυνάμεων, τὰ συμφέροντα αὐτῆς συνέπιπτον μετὰ τῶν συμφερόντων τῆς κραταιᾶς τοῦ Βορρᾶ αὐτοκρατορίας¹ καὶ ἡ ἐπιτυχία αὕτη ὀφείλεται εἰς τὴν διπλωματικὴν περίνοιαν τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου, πρᾶγμα ὅπερ ἡ μεγαλοφυΐα τῶν Ἑλλήνων πολιτικῶν οὐδέποτε ἐπέτυχεν οὔτε καὶ σή-

1. Ὁ κ. Ἐμμ. Καψαμπέλης εἰς τὸ μνημονευθὲν βιβλίον γράφει ἐν τῷ προλόγῳ «Εἰλικρινῶς θὰ ἐπεθυμοῦμεν χάριν τῆς ἱστορικῆς ἀκριβείας καὶ δικαιοσύνης νὰ συμπληρώσωμεν τὸν παρόντα τόμον δι' εἰδικοῦ κεφαλαίου ἀναφερομένου καὶ εἰς τὸ «Τὶ ὀφείλει ἡ Ἑλλάς εἰς τὴν Ρωσίαν», ἐνθυμούμενοι τὰ ὠραία λόγια τοῦ ἀλησμονήτου ποιητοῦ μας Ἀλεξάνδρου Σούτσου, ὅστις ἔγραφε τὸ 1864:

Καὶ ὁ Ρῶσος τὴν Ἑλλάδα καὶ ὁ Ἕλληνας τὴν Ρωσίαν
ὡς τιμὴ καὶ ὡς λατρεύῃ ὡς μητέρα του γνησίαν (σ. 10).

μερον, ἐπιτραπήτω μοι νὰ εἶπω, ὥστε νὰ πείσῃ τοὺς ἑσυμμάχους μας εἰς τὸν κύκλον τῶν συμφερόντων των νὰ περιλάβωσι καὶ τὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ μὴ εὐρεθῶμεν καὶ πάλιν πρὸ ἐκπλήξεων νὰ ζητήσωσι καὶ ἄλλας θυσίας παρ' ἡμῶν ἢ νὰ μᾶς ἀφήσωσι νὰ καταρρεύσωμεν, ὅπως δυστυχῶς βλέπομεν.

Ἐποσοτ' ἂν ἦ ἡ ἐκκλησιαστικὴ πολιτικὴ τῆς Ρωσσίας εὖρε τότε ἀντιθέτους τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Γαλλίαν, αἵτινες συνειργάζοντο πρὸς τοῦτο μετὰ τῆς ἀντιβασιλείας στενωῶς διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ αὐτοκεφάλου. Νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι εἶχε τὸν δάκτυλόν του καὶ τὸ Βατικανὸν—ὁ Ὄθων ἦτο καὶ ἔμεινε καθολικὸς—διὰ νὰ ἔχη ἐλεύθερον πεδῖον τὴν Ἑλλάδα, ὅπως τὴν ἔχει, καὶ οἱ ἄλλοι νὰ διευκολύνωσι τὸ ἔργον τῶν ἱεραποστόλων των; 1 Πάντως ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ἐφο-

1. Οἱ ἱεραπόστολοι Ἀγγλικανοὶ καὶ Ἀμερικανοὶ εἶχον ἐμφανισθῆ ἐν Ἑλλάδι περὶ τὸ 1820. βλ. «Ἡ κατὰ τὴν Ἀνατολὴν Δύσις ἤτοι ἱστορικοκριτικὴ θεωρία τῶν ἐνεργειῶν τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ δυτικῶν ἱεραποστόλων» Ἀθῆναι 1860. Ἐμα τῇ ἐμφανίσει αὐτῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐγράψε κατ' αὐτῶν ὁ σχολαρχῶν τότε ἐν τῇ Πατριαρχῇ Μεγ. τοῦ Γένους σχολῆ Νικ. Λογάδης, δικαιοφύλαξ τῆς Μ. Ἐκκλησίας, ἀνὴρ ταῖς τῶν Μουσῶν κεκοσμημένος χάρισι, τὸν περιεργον τίτλον φέρον βιβλιάριον: «Ἀληθοφωνήσεις μητρικαὶ πρὸς ψευδοφωνήσεις ἀντιμητρικὰς», Βενετία 1833. Τοῦτο διήρηται εἰς κεφάλαια ἑπτὰ:

Α'. «Ὅτι ἡ ἄγραφος παράδοσις εἶναι ἰσοδύναμος τῇ ἐγγράφῳ νομοθεσίᾳ . . . »

Β'. «Ὅτι ἡ Κυρία Θεοτόκος, κυρίως ἐστὶ Θεοτόκος.»

Γ'. «Ὅτι ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ οὐχ ἀπλοῦν ἐστὶ ξύλον, ἀλλὰ τίμιον καὶ ζωοποιόν.

Δ'. «Ὅτι ἡ ἐκκλησία καλῶς... ποιεῖ τὰς ἀγίας εἰκόνας τιμῶσα καὶ προσκυνοῦσα.»

Ε'. «Ὅτι οἱ ἅγιοι πρεσβεύουσιν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ . . . ὀφείλομεν προσεύχεσθαι ὑπὲρ ζώντων καὶ τεθνεώτων.»

ΣΤ'. «Ὅτι ἡ ἀσκητικὴ διαγωγὴ εἶναι οὐράνιον οὐδέτημα.»

Ζ'. «Ὅτι ἡ μετουσίωσις τοῦ ἄρτου καὶ οἴνου ἐν ἱερουργίᾳ ἀληθέστατα γίνεται . . . »

Ἐξεπίτηδες ἀνέγραψα τὰ κεφάλαια ταῦτα, ἵν' ἀποδείξω, ὅτι ὁ πόλεμος τῶν ἱεραποστόλων ἐστρέφετο ἐναντίον τῶν τιμαλφεστέρων τῆς λατρείας ἡμῶν ἀντικειμένων, καὶ ἐπομένως εἶχε δίκαιον νὰ ἐξεγερθῆ τὸ χριστιαν. πλήρωμα, ἕως οὗ ἠναγκάσθη καὶ ἡ ἐκκλησία νὰ λάβῃ κατ' αὐτῶν μέτρα. Πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ὁ Φαρμακίδης δὲν ἦτο μὲν προδιατεθειμένος νὰ ληφθῶσιν αὐστηρὰ μέτρα κατὰ τῶν ἐτεροδιδασκάλων τούτων, ἐν τούτοις ἐκαυτηρίαζεν αὐτοὺς καὶ καταχωρίζει ἐκ τοῦ Καταλ. Πατρ. Μαθᾶ τὰ ἐξῆς: «καὶ νῦν περιφερόμενοι, γράφει, διδάσκουσι ταῦτα (τὰ τῶν εἰκονομάχων) καὶ εἰς αὐτὴν ὡς λέγουσι (!) τὴν γῆν τῆς ὀρθοδοξίας. μὴ διὰ τοῦτο θαυμάσης, μηδὲ σκανδαλισθῆς, ὀρθόδοξε Ἑλλην! Σκαλετὸν μισρὸν τοῦ πρὸ πολλῶν αἰώνων διαρραγέντος θηρίου τῆς εἰκονομαχίας ἠθέλησαν

βοῦντο τὴν ἐπιρροὴν τῆς Ρωσσίας ἐπὶ τοῦ Οἴκου. Πατριάρχου καὶ διὰ τὰ ἀπαλλαγῶσιν ἅπαξ διὰ παντὸς τοῦ φόβου αὐτοῦ ἐσκέπτοντο νὰ ἐξασθενήσωσι τὴν δύναμιν αὐτοῦ, νὰ ἀποψιλώσωσι τὸ πνευματι-

καὶ οὔτοι ματαίως ν' ἀναστήσωσι συνάξαντες αὐτὰ τὰ ξηρὰ καὶ σκωληκόβρωτα ὀστᾶ. Ἄλλ' εἰς τοῦτον τὸν σκελετὸν ἐπιφαίνεται ἡ φοβερὰ σφραγὶς τοῦ ἀναθέματος, τὸ ὁποῖον ἄνωθεν ἐκ τοῦ νοητοῦ τῆς ἐκκλησίας στερωμάτος βροντήσαν εἰσάπαξ ἐκεραύνωσε τὸ θηρίον καὶ κεῖται νεκρὸν εἰς αἰῶνα αἰῶνος. Τοῦτο τὸ περιφερόμενον σκελετωδὲς αὐτοῦ φάσμα, κἂν σοφοὺς καὶ ἰσχυροὺς, κἂν ἀλλοφύλλους καὶ ξένους, κἂν ὁμοφύλους... κἂν σύμπαντας τοῦ ἄδου τοὺς λεγεῶνας ἔχη τοὺς συμπεριφέροντας, φεύγει μακρὰν ἀπὸ τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας· διότι φυλάττει αὐτὴν ἄχραντον καὶ ἀνεπηρέαστον ὁ αἰώνιος νυμφίος...» (Συν. τόμου σ. 238). Καὶ ὁμως μὲ τὸ νὰ μὴ ληφθῶσι τότε τὰ κατάλληλα μέτρα ἐρριζοβόλησαν καὶ μέχρι σήμερον παρέχουσι πράγματα τῇ ἐκκλησίᾳ. Ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ΣΤ' Ἰδῶν, ὅτι οὔτοι ἐξετράπησαν καὶ διὰ χρημάτων διέφθειρον τοὺς διδασκάλους καὶ ὑπενόμεον καιρίως τὴν Ὁρθοδοξίαν ἔγραψε τὴν γνωστὴν σοφὴν καὶ διεξοδικὴν ἐγκύκλιον : «Παραινετικὴν πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ ὀρθοδόξους εἰς ἀποφυγὴν τῶν ἐπιπολαζουσῶν ἑτεροδιδασκαλιῶν» ἐν Κ)πόλει 1836 εἰς 4ον, σ. 30. (καὶ ἐν Κανον. Διατάξεσι Γεθεῶν II, σ. 248—280). Τότε ἀπελύθη καὶ ἄλλη ἐγκύκλιος : «Εἰδοποιήσις περὶ συστάσεως ἐπιτροπῆς ἐκκλησιαστικῆς τε καὶ πνευματικῆς κτλ. συσταθεῖσα παρὰ τοῦ Παναγιωτάτου... Γρηγορίου πατριάρχου Κ)πόλεως», ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ τυπογραφείου 1806. ἐν ἀρχῇ γράφει : «νὰ συναθροισθῶσιν ὅλα τὰ διεφθαρμένα βιβλιάρια... διασπαρέντα μέχρι τοῦδε ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς τῆς πίστεως, συντεθειμένα ἀπὸ τοὺς Λουθηροκαλβίνους ἀποστόλους καὶ τετυπωμένα εἰς τὰς τυπγραφίας τῶν ἐταιρειῶν των, τὰς ἐν Μελίτη, Ἀνδοβηρία, Λονδίνω, Σμύρνῃ, Κερκύρᾳ καὶ ἐν ἄλλοις τοιούτοις μέρεσιν. Ταῦτα τὰ βιβλιάρια διαφθείρουσι καὶ τὴν θρησκείαν καὶ τὴν διάλεκτον καὶ τὰ γενναῖα πατρῶα ἡμῶν φρονήματα, γεγραμμένα ἀπὸ ἑτεροδόξους ἄλλογενεῖς συγγραφεῖς... εἶναι πρέπον ν' ἀφαιρεθῶσιν ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν ὀρθοδόξων... καὶ νὰ καῶσιν». Τὸ περιεχόμενον αὐτῶν δημοσιεύεται ὑπὸ τοῦ Κ. Οἰκονόμου εἰς τὴν Ἐπίκρισιν (σ. 360έ), ὅπου ἐπιτίθεται λάβρως κατὰ τοῦ Νεοφύτου Βάμβα, ὀργάνου τῶν ἱεραποστόλων ἐκδώσαντος τὴν Νεοελληνικὴν μετάφρασιν τῆς Κ. Διαθήκης. Ἐτερον τοῦτο δῶρον τῆς αὐτοκεφάλου ! Εἶναι μέγας ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκδοθέντων βιβλιαρίων. Τυχαιῶς μέχρι τοῦδε ἔχω συλλέξει τοὺς τίτλους 50 καὶ πλέον τοιούτων. Τοιαῦτα πολλὰ ἐξεδόθησαν καὶ ἐν Ἀθήναις εἰς δύο τυπογραφεία τοῦ Φιλαδελφῆος καὶ Ἀγγελίδου. Πολλὰ ἔγραψε καὶ ἐξέδωκε καὶ ὁ περίφημος Ἰωνᾶς Κίνγ, μετὰ τοῦ Χιλδνερ καὶ ἐξωρίσθησαν ἐξ Ἑλλάδος. Κατ' αὐτοῦ ἔγραψαν πολλοὶ καὶ τελευταῖον ὁ Καραστίας Μακάριος Καλλιάρχης «Ἀνασκευὴν κλπ.» Ἀθῆναι 1863. Ἄλλ' ἐπιτυχῶς καὶ λεπτομερῶς ἀνήρως τὰς κακοδοξίας αὐτοῦ ὁ ἱερομόναχος Κ. Σιναΐτης, εἰτα μητροπολίτης Λιβύης γεγονώς : «Ἀπάντησις πρὸς ὅσα κατὰ τῆς εὐσεβείας ἐβλασφήμησεν ἐν τῇ Ἀπολογίᾳ αὐτοῦ Ἰωνᾶς Κίνγ», Ἀθῆναι 1846. Τούναντιον ὁ Φαρμακίδης ἐρρωμένως ὑπεστήριξε καὶ τοὺς ἱεραποστόλους καὶ τὰς μεταφράσεις. Ἀπολογία σ. 144—180. Ἡ Εὐαγγελικὴ σάλπιγξ, (Α' 1834 σ. 204) ἐπιτίθεται κατὰ τῶν Ἀγγλων ἱεραποστόλων ὡς «μετερχομένους δολίως δι' ἑτέρων τρόπων καὶ μηχανῶν τὴν κατὰ τῆς εὐσεβείας αὐτῶν ἐπιβουλήν πρὸς κατὰ τοῦ

κόν ἡμῶν κέντρον τῶν περικυκλούντων αὐτὸ χριστιανικῶν λαῶν τῆς Ἰλλυρικῆς χερσονήσου, ἣς ἡ διακατοχὴ ἦτο τὸ πρῶτον βῆμα τῆς πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν καθόδου τῆς Ρωσσίας, καὶ τοὺς λαοὺς αὐτοὺς νὰ καθιστῶσι ἐχθροὺς πρὸς τὴν Ρώσσιαν, ἀλλὰ πρὸ τούτου ἔπρεπε νὰ ἐπέλθῃ ἡ τελεία ρῆξις πρὸς τὰ πατριαρχεῖα. Τούτου ἐπέτυχον ἤδη ἐν Ἑλλάδι. Ἐκπομπὸς τῶν παραδόξων τούτων ἰδεῶν, τῶν κακῶν δαιμονίων, ἐν Ἑλλάδι ἦτο ὁ Φαρμακίδης. Οὗτος ρήξας πάντα δεσμὸν πρὸς τὸ οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον, πρὸς ὃ τέως μετὰ τοιαύτης εὐλαβείας καὶ ἀφοσιώσεως ἠτένιζε πᾶς Ἕλληνα, θεωρῶν αὐτὸ ἐθνικὸν ἴδρυμα καὶ καύχημα τοῦ ἑλληνικοῦ γένους, δῶρον τοῦ Θεοῦ νὰ μεταδίδωται ἢ εὐλογία τοῦ Ὑψίστου καὶ αἱ ἀποφάσεις τῆς ἐκκλησίας ὑπὸ Ἕλληνα πατριάρχου καὶ ἐν ἑλληνικῇ γλώσσῃ εἰς σύμπαντα τὸν ὀρθόδοξον κόσμον, ἱεράν τῶν πατέρων κληρονομίαν, εἰκόνα καὶ ὁμοίωμα τοῦ παρφημένου βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἐλπίδα, ὅτι ὄντος τοῦ πατριάρχου τοποτηρητοῦ καὶ θεματοφύλακος, εἶναι ἀσφαλῆς ἐγγύησις, ὅτι «ἔσσειε ποτ' ἡμαρ» ὅτε θὰ ἀναστηθῇ «ὁ μαρμαρωμένος βασιλεὺς», ἵνα σταθῇ ἐπὶ τοῦ θρόνου, ὃν ἐπὶ 400 ἔτη διετήρησεν ἀνέπαφον ὁ ἐθνάρχης, ὁ πατριάρχης. Ὁ Φαρμακίδης, λέγω, ἐτόλμα νὰ κάμῃ τοὺς ἐξῆς ἀσεβεῖς συλλογισμοὺς: «Τί ἦτο πρὶν τὸ Βυζάντιον; ἀπλῆ ἐπισκοπὴ τῆς μητροπόλεως Ἡρακλείας. αὐτοβούλως ἄνευ συνοδικῆς μεγάλης ἀποφάσεως ἀνυψώθη εἰς αὐτοκέφαλον ἀρχιεπισκοπὴν, καὶ αὐθαρέτως ὑπέταξεν ὑπὸ αὐτὴν ἔπειτα τόσας ἄλλας αὐτοκεφάλους μητροπόλεις «διὰ τὸ εἶναι τὴν Κωνσταντινούπολιν νέαν Ρώμην» (Ἀπολογία σ. 24) 2. ὁ δὲ πα-

ὀρθοῦ ἀνατολ. δόγματος, διαβολῶν καὶ διάδοσιν τοῦ κακόφρονος προτε-
σταντισμοῦ» καὶ διέδιδον καὶ μετάφρασιν τῆς Π. Διαθήκης (ἔπειτα καὶ τῆς
Καινῆς, καθ' ἣς λάβρω; ἀντεπεξῆλθε διὰ τῆς «Ἐπικρίσεως» ὁ Κ. Οἰκονό-
μος) διὸ καὶ ἡ σύνοδος ἀπέλυσε «Διακήρυξιν» (2 Ἀπριλ. 1835) ἐν ἣ ὡς
γραμματεὺς ὁ Φαρμακίδης καὶ «κατ' ἔγκρισιν τῆς Κυβερνήσεως τῆς Α. Μ.
διακηρύττει: α'. Κανονικὴ μετάφρασις τῆς Π. Διαθήκης εἶναι καὶ λέγεται
ἡ... μόνη μετάφρασις τῶν Ἑβδομήκοντα... β'. Πᾶσα ἄλλη μετάφρασις τῆς
Π. Διαθήκης εἴτε ἐκ τοῦ ἑβραϊκοῦ εἴτε ἐξ ἄλλης γλώσσης ἀποδοκιμάζεται
εἰς χρῆσιν τοῦ κλήρου, τῆς νεολαίας καὶ ἐν γένει τοῦ λαοῦ καὶ κηρύττεται
ἀκανόνιστος καὶ ἀπαράδεκτος εἰς τὴν Ἀνατ. Ἐκκλησίαν».

2 Ἡ Κωνσταντινούπολις, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἀνεκηρύχθη καὶ ἀνεγνωρί-
σθη ἐπίσημος ὡς ἐκκλησ. κέντρον διὰ τοῦ γ' καν. τῆς Β' οἰκουμενικῆς καὶ
διὰ τοῦ η' τῆς Δ'. Καὶ πρὸ ταύτης τῆς ἀναγνωρίσεως ἐκτίησθε ἀμέσως ἐπὶ
Μ. Κωνσταντίνου ἀκόμη τόσην ἐπισημότητα ὡς Νέα Ρώμη, ὥστε συνεχροτή-
θησαν δύο σύνοδοι ἐνταῦθα πρὸς ἐπίλυσιν ἐκκλησιαστ. ζητημάτων, ἐνῶ ἐν
τῇ Παλαιᾷ Ρώμῃ ὡς ἐπίσημος θρησκεία διετηρεῖτο ἔτι ἡ εἰδωλολατρεία. (βλ.
τὸ νεοτύπωτον ἔργον τοῦ Παλ. Παναγιωτάκου: «Ὁ οἰκουμενικὸς πατριαρ-
χικὸς θρόνος τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐκκλησιαστικὴ καὶ πολιτικὴ θέ-
σις». Ἀθήναι 1948, σ. 72 (οὐκ οἶδα τὸ περιεχόμενον).

τριάρχης; «αὐτός δὲν εἶναι κεφαλὴ τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, ἀλλ' ἀρχηγὸς τῆς ὑπ' αὐτὸν διατελούσης ἐν ρητῷ τινι μέρει τῆς ὀθωμανικῆς ἐπικρατείας περιλαμβανομένης ἐκκλησίας, καὶ οὔτε δύναται, οὔτε δικαίωμα ἔχει νὰ ὑπερπηδήσῃ τὰ ὄρια τῆς ἐντὸς τῆς ὀθωμ. ἐπικρατείας περιοριζομένης ἀρχιεπισκοπῆς αὐτοῦ» αὐτ. σ. 29). Εἰς τὰ στυγνὰ, ὑποβολιμαῖα εἰς στόμα Ἑλληνοσλαβιστῶν καὶ καθηγητοῦ τῆς θεολογίας ῥήματα, πλήρη πάθους καὶ κακότητος ἀφήνω ν' ἀπαντήσῃ οὐχὶ μητροπολίτης τῆς τοῦ πατριαρχικοῦ κλίματος, ἀλλ' ὁ ἀρχιεπίσκοπος καὶ πατριάρχης τῆς πρώτης Ἰουστιανῆς Ἀρχιδῶν Σωφρόνιος, ὅστις κατὰ Μαρτίνον Κρούσιον ἐν γράμματι πρὸς τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην ἐπρολογίζετο οὕτως: «Ὡς ἀστήρ φαεινὸς καὶ λάμπων ἐξ Ἑώας καὶ δίκην ἡλίου αὐγάζων ἐξέλαμψας καὶ κατεφώτισας πάντας· ἐξεχύθη γὰρ ἡ χάρις ἐν χεῖλεσί σου καὶ γέγονας ποιμὴν τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας, θεοδίδακτε, ἰσαπόστολε, λειτουργεῖ τῶν θείων μυστηρίων, πάσης γνώσεως ἄνθος, ἀκρέμων ἀρχιερέων, ποιμὴν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ καθηγητὰ τῆς ἀγίας καὶ θεοφρουρήτου Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης» (Τουρκογραφία σ. 340). Ἄλλ' αὐτοὶ εἶναι κοινοὶ λόγοι καὶ τύποι δι' ὧν προσηγορεύετο ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης, καὶ ἔρχομαι ἐν τοῖς ἐσχάτοις ἡμῶν καιροῖς. Ὁ Γαλάτης ἱστορικὸς Ξενοπὸλ ἐν τῇ γαλλιστὶ ἐκδεδομένῃ Ἱστορίᾳ τῆς Ρουμανίας (I, σ. 473—4) γράφει: «Τὸ μόνον ἐκπολιτιστικὸν ἴδρυμα κατὰ τοὺς αἰματοβαφεῖς τούτους χρόνους (τῆς Τουρκοκρατίας) ἦτο ἡ Ἐκκλησία, μένουσα οὐδετέρα καὶ ἀμέτοχος τῶν διενέξεων καὶ μεσολαβοῦσα εἰς τὴν παύσιν τῶν ἐχθροτήτων καὶ ἐμφυλίων σπαραγμῶν μετὰ τῶν ἡγεμόνων, παρ' ὧν καὶ τοῦ ἐνός καὶ τοῦ ἑτέρου μέρους ἦτο ἐν πολλῇ τιμῇ καὶ σεβασμῷ». Ὁ Τσαγκάφ, πρωτοπρεσβύτερος τῆς Βουλγ. ἐκκλησίας καὶ καθηγητῆς τοῦ κανον. δικαίου ἐν τῷ αὐτόθι Πανεπιστημίῳ, εἰς διάλεξιν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν εἶπε ταῦτα: «Παρὰ τοῦ Οἴκουμ. Πατριάρχου ἐλάβομεν τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ τὸ Οἴκουμ. Πατριαρχεῖον ἦτο τὸ ὑπόδειγμα, ὅσον ἀφορᾷ τὴν διοργάνωσιν τῆς ἐκκλησίας τῆς Βουλγαρίας ὡς πρὸς τὴν λατρείαν καὶ τὴν ἐκκλ. δικαιοσύνην. . . Οἱ Βούλγαροι εἶναι ὑπερήφανοι, διότι ἡ ἐκκλησία τῆς Βουλγαρίας ὀργανώθη ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου» («Ἐκκλησία» Ἀθηνῶν ἔτος I', τευχ. Β', 1926). ἔρχομαι ἐγγύτερον ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν. Τῷ 1945 κατόπιν μεγάλων προσπαθειῶν καὶ τῇ μεσολαβήσει καὶ μεγάλων Δυνάμεων ἦρθη ἐπὶ τέλος μετὰ 73 ἐτῶν ἀπόδοσις τὸ βουλγαρικὸν σχίσμα, ὃ δὲ μητροπολίτης Σόφιας Στέφανος, ἀναδειχθεὶς πατριάρχης Βουλγαρίας προ-

σῆλθεν εἰς τὰ Πατριαρχεῖα ὡς εὐλαβῆς προσκυνητῆς ν' ἀσπασθῆ τὴν δεξιὰν τοῦ πατριάρχου Βενιαμίν, ὅτε πρὸς τοῖς ἄλλοις εἶπεν : « Ἡ ἀγία ἡμῶν ἐκκλησία ἔφερε καὶ θὰ φέρῃ πάντοτε εὐγνώμονα συναίσθησιν, ὅτι ἡ μήτηρ αὐτῆς εἶναι ἡ, ἧς πρόισταται ἡ ὑμετέρα Παναγιώτης, Μεγάλη Οἰκουμενικὴ Ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὅτι εἰς τὰς πλήρεις ἀγάπης καὶ στοργῆς φροντίδας τῆς Μητρὸς ταύτης Ἐκκλησίας ἡ Βουλγαρικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία λίαν πολλὰ ὀφείλει κατὰ τοὺς αἰῶνας τῆς παρελθούσης ὑπάρξεως αὐτῆς τόσον ἐν ἡμέραις καὶ ἔργοις φωτεινοῖς καὶ χαρμοσύνοις, ὅσον καὶ ἐν ἐποχαῖς ἐναντίας, καθ' ἃς ἡ δυστυχία καὶ συμφορὰ ἐκρεμαντο ὑπεράνω αὐτῆς » (Ὁρθοδοξία, Περιοδικὸν ἠθικοθηρησκευτικόν, ἔτος Κ', Κ)πολις σ. 244).

Εἶναι ἀνεξήγητος διὰ τοῦτο ὁ τρόπος τοῦ Ἑλληνος ἀνωτέρου κληρικοῦ καὶ ἀσυγχώρητος ἅμα ἐξ οἴωνδῆποτε ἐλατηρίων καὶ ἂν ὠθεῖτο, ὅταν ξένοι καὶ ὄχι φίλα πρὸς τὸ ἐθνικὸν καὶ ἐκκλησιαστικὸν κέντρον φρονοῦντες τηροῦσι τοιαύτην εὐπρεπῆ καὶ εὐλαβῆ στάσιν. Ὁ ἀείμνηστος καθηγητῆς Ἀνδροῦτσος κατεξανέστη, ὅτε εἶδε ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς θεολογικῆς σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου ἀνηρτημένην τὴν εἰκόνα τοῦ ἐν λόγῳ κληρικοῦ, ὁ δὲ σοφὸς ἱστορικὸς Π. Καρολίδης ἐξαγακτήρισεν αὐτὸν ὡδε : « ὄργανον ξένης πολιτικῆς, ἡμιμαθῆς . . . διὰ τῆς διαβούλου αὐτοῦ πραγματείας τῆς ἐπιγραφομένης « Συνοδικὸς τόμος » ὡς ἐν συμπλήματι καὶ συμφυρμῶ παντοίων γνώσεων, ἀτελῶν ἀντιλήψεων, συγκεχυμένων κρίσεων καὶ ἐπιπολαίων μετὰ πολυλογίας ἀφορήτου καὶ παλιλλογίας ἀηδοῦς, ἤθελε νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι ἡ Μ. ἐκκλησία οὐδὲν δικαίωμα εἶχε νὰ ἐκδώσῃ τόμον . . . (καὶ ἐξακολουθεῖ) : σωρεῖα βαναύσων ἐναντίον τῆς Μ. ἐκκλησίας καὶ ἀσεβεστάτων ὕβρεων, οἷας καὶ ὄσας οὐχὶ ὀρθόδοξος, ἀλλ' οὐδ' ἑτερόδοξος, οὐδεὶς πολέμιος τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου ἐξήνεγκε κατ' αὐτῆς » (Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήναι 1925, σ. 762). Ὁ στωμύλος ἐκεῖνος μητροπολίτης Μηθύμνης Νικηφόρος ὁ Γλυκᾶς, ὅστις ἐν Κ)πόλει τότε εὐρισκόμενος συμμετέσχεν εἰς τὴν περὶ τὴν ἔκδοσιν τοῦ τόμου κίνησιν μετὰ δεκαετίαν συναντηθεὶς ἐν Ἀθήναις ὡς ἄγνωστος μετὰ τοῦ Φαρμακίδου γράφει τὰ ἐξῆς ἀξιόπρῶσεκτα : « Κατενόησα, τὸ μυστικὸν δὲν ἦτο ὡς πολλοὶ νομίζουσι τὸ πρὸς τὸν μακ. Οἰκονόμον μῖσος του, τοῦτο ἦν συνέπεια τῶν ἀρχῶν του. Ὁ Οἰκονόμος ὑπῆρξε θιασώτης τῆς ρωσικῆς πολιτικῆς, ἣν ὁ Φαρμακίδης ἐφοβεῖτο καὶ φοβεῖται εἰσέτι ». 1 Ἡ

1. Βλ. Δ. Μπαλάνου, « Θεόκλητος Φαρμακίδης λόγος κτλ. » Ἀθήναι, 1938, σ. 24 : « Ὁ Φαρμακίδης ὁμως ἐφοβεῖτο πιέσεις καὶ ἐπεμβάσεις ἐπὶ

αίτια λοιπόν υπήρξεν ἡ ἄκρατος φιλοπατρία του. Ἐθαύμασα τῷ ὄντι τὴν φιλοπατρίαν τοῦ ἀνδρός· ἐδάκρυε, τὸν εἶδον, ὅτε ἀνέφερε τι περὶ Ἑλλάδος δεινοπαθῶς διηγούμενος. Παρετήρησα ὅμως εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ ἰκανὴν φιλοτιμίαν καὶ φιλαυτίαν, ἀλλὰ πρέπει τις νὰ δικαιώσῃ αὐτόν, ἀναλογιζόμενος τὴν φιλοπατρίαν του, ἣτις τὸν ἔκαμε νὰ θεωρήσῃ τὴν Ἑλλάδα προσβεβλημένην ἕνεκα τῶν ὄρων τοῦ τόμου. . . » (Βιογραφία καὶ ἡμερολόγιον, τευχ. Α', Ἀθῆναι 1907, σ. 60). Ἐκ τῆς λίαν διαφωτιστικῆς ταύτης συνεντεύξεως τοῦ τότε διδασκάλου ἐν Σταυροδρομίῳ πρὸς τὴν γηραλέαν ἀλώπεκα τῶν Ἀθηνῶν, καθ' ἣν συζητοῦσιν ὁ μὲν τεθνηπῶς ἐπὶ τῇ ἀπροόπτῳ συναντήσει περιβοήτου προσώπου, ὁ δὲ εὐρὼν εὐκαιρίαν νὰ δημοκοπήσῃ πρὸς τοὺς Φαναριώτας ἐπικυρῶν καὶ τὰ ρήματα διὰ γεροντικῶν δακρύων, διδασκόμεθα δύο τινά, ὅτι ὁ Φαρμακίδης ἐ-

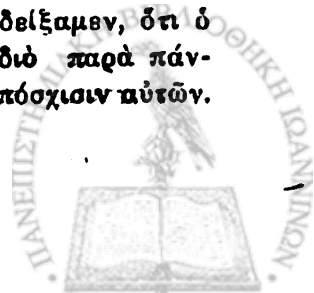
τοῦ Πατριαρχείου οὐ μόνον ἐκ μέρους τῆς Πύλης, ἀλλὰ καὶ ἐκ μέρους τῆς Ρωσσίας, τὴν ὁποίαν ἐθεώρει τὴν φυσ. ἐχθρὰν τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ πρὸς τὴν ὁποίαν ἔτρεφε μεγίστην ἀντιπάθειαν, διότι, ὡς ἔλεγε, πολλάκις ἐμετεχειρίσθη ἡ πολιτικὴ καὶ τὴν ἐκκλησίαν μέσον πρὸς ἐπιτυχίαν πολιτικοῦ σκοποῦ. Ἐφερε δὲ ὡς ἀπόδειξιν τῶν λεγομένων του τὰς κατὰ τοῦ αὐτοκεφάλου ἐνεργείας τῆς ρωσ. πολιτικῆς. Εἶναι πολὺ λυπηρὸν ὅτι καὶ σήμερον ὁ καθηγητὴς τῆς θεολογίας, ὅτε τὰ πράγματα ἡλίου φαινότατον ἀπέδειξαν τὸ ἐσφαλμένον τῶν θεωριῶν τοῦ Φαρμακίδου, καὶ τὸ μορμολύκειον, ὅτι τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα θὰ κατεβαραθροῦντο, ἐὰν ἐξηρτώμεθα ἀπὸ τοῦ Πατριάρχου, δὲν δύναται νὰ ἐκφοβίση κανένα, ἀνέλαβε ἀγῶνα ὑπὲρ τῶν ἰδεῶν τῶν ἐξωφρενικῶν τοῦ φαντασιοκόπου κληρικοῦ καὶ γράφει : « Ἀλλ' ὁ Φαρμακίδης εἰς τὰς ἀντιλήψεις του αὐτὰς δὲν κατέληγε μόνον ἐξ ἐθνικῶν ἐλατηρίων. Ἡ φιλελευθέρα του ψυχὴ, ἀποστρεφόμενη τὴν ὀπωσθήποτε ἐμφαινομένην ἔννοιαν δεσποτείας καὶ ἐπιβολῆς (ἢ κατὰ τὸ ἔφερεν ἐν τούτοις νὰ τυραννῆται νῦν ἡ ἐλλαδικὴ ἐκκλησία ἀπὸ κάθε ὑπουργὸν καὶ ἀπὸ τὸν τελευταῖον ὑπάλληλον· «καπνὸν φεύγοντες εἰς πῦρ ἐμπεπτώκαμεν!»), τὴν ὁποίαν ἐθεώρει ὅλως ἀντικειμένην πρὸς τὰς ἐκκλησιαστ. ἀρχὰς καὶ τὸ γνήσιον πνεῦμα τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, ἐπεθύμει τὴν δημοκρατ. ἰσότητα μεταξὺ τῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν καὶ ἀπέστρεγεν ὑπερόχας καὶ διακρίσεις, αἵτινες εἰς τὸ παρελθὸν ἐγένοντο πρόξενoi τῶν ἀνηκέστων κακῶν εἰς τὴν ἐκκλησίαν· διὰ τοῦτο καὶ ἐκ καθαρῶς θερησκευτικῶν ἐλατηρίων (!) ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἤθελε τὴν παρὰ τοῦ Πατριαρχείου κήρυξιν τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ὡς αὐτοκεφάλου. διότι ἐθεώρει περιττὸν νὰ ζητηθῇ ὅτι αὐτοδικαίως υπῆρχεν » (σ. 24-25). Ἐγὼ ἐκ τῆς ἐπιμελοῦς τοῦ Συνοδικοῦ Τόμου ἀναγνώσεως, οὐδαμοῦ ἀνεκάλυψα «καθαρῶς θερησκευτικὰ ἐλατήρια», εἰμὴ πλασματικὰ πρὸς διαβουκόλησιν τῶν ἀπλοϊκωτέρων· καὶ ἐπειδὴ δὲν ἦτο ὁ συγγρ. πεπεισμένος ὅτι, θὰ ἐπειθον τὰ τοιαῦτα ἐπιχειρήματα κατέφυγεν εἰς τὰ πατριωτικὰ κραυγάζων : «ἐνῶ ἐξυβρίζεται καὶ ἐξευτελίζεται ἡ Ἑλλάς, ἐνῶ τόσοι ἀσεβῶς προπηλακίζονται δι' αὐτοῦ (τοῦ τόμου) οἱ νόμοι αὐτῆς (οἱ προτεσταντικοὶ τῆς ἐκκλησίας οὓς αὐτὸς μετὰ τοῦ Μάουρερ εἰσήγαγεν) πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων ἐγκρίνουσιν » (σ. 427).

κινεῖτο ἐκ πολιτικῶν μᾶλλον λόγων ἢ ἐκκλησιαστικῶν (τοιούτους οὐδὲν γὰρ ἀναφέρει), ἢ ρωσσοφοβία λοιπὸν καὶ φιλοπατρία τὸ ἓν, καὶ ὁ ἐγωϊσμός καὶ τὸ πάθος τὸ δεύτερον, ἰδοὺ τὰ δύο ἐλατήρια. Ἐπὶ ὅταν καὶ ἐν τοῖς δύο τούτοις ἡ θρησκευτικὴ ἄποψις, ἥτις ἀποτελεῖ τὴν οὐσίαν ἐνταῦθα, παραγκωνίζεται, τότε τὸ μὲν εἶναι ὑπερπατριωτισμός (σωβινισμός), τὸ δὲ ὑπερφροσύνη, πᾶσα δὲ ὑπερβολὴ κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην κακία. Ἐν τῷ χριστιανικῷ πολιτισμῷ τὸ δένδρον τῆς φιλοπατρίας καλλιεργεῖται ἐπὶ θρησκευτικοῦ ἐδάφους (πίστις καὶ πατρὶς εἶναι ἀλληλένδετα), τότε εἶναι ἀρετὴ ἡ φιλοπατρία καὶ προάγει τὸν ἔθνησμόν. Μεταξὺ ἄλλων τῶν λαῶν τῆς Ἰλλυρικῆς Χερσονήσου μόνον οἱ Ἀλβανοὶ δὲν κατώρθωσαν εἰσέτι νὰ δημιουργήσωσι κράτος πάγιον καὶ ἀνεξάρτητον, διότι ὡς δόγμα εἶχον ὅτι «ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὰ ἔθνη πρὸ τῶν θρησκευμάτων»!

Ἐφ' ὅσον λοιπὸν τὸ ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα κατήντησε πολιτικὸν καὶ ἐπέμενον καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δὲ ἐπὶ 20ετίαν σχεδόν, 1 ἦτο ἐπόμενον ὅτι θὰ ἐνίκα ἢ πλειονοψηφία καὶ τότε τὸ Πατριαρχεῖον δὲν ἦδύνατο νὰ πράξῃ ἄλλως, εἰμὴ νὰ ὑποχωρήσῃ εὐρισκόμενον μεταξὺ σφύρας καὶ ἄκμονος. Τυχαῖον γεγονός παρέσχε τουνδόσιμον εἰς τὴν λύσιν, ὁ κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1849 ἐπισυμβὰς θάνατος τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτοῦ τῆς Ἑλλάδος Ἰακ. Ρίζου Νερούλου, ὅτε ὁ πατριάρχης ἔλαβε μέρος εἰς τὴν κηδείαν. Τότε ὁ νέος πρεσβευτὴς Γ. Μαυροκορδάτος ἐξώθησε μεγάλως τὸ ζήτημα διὰ τοῦ φθλαδίου «Ἡ θεοτειχιστος ἐκκλησία», ἡ δὲ κυβέρνησις ἀπένευμε τὸν μεγαλόσταυρον τοῦ Σωτήρος εἰς τὸν Πατριάρχην. Ἀπέστειλε δὲ πρὸς τοῦτο τὸν γνωστὸν ἀρχιμανδρίτην Μισαήλ Ἀποστολίδην ὅστις μετὰ τοῦ Κωλέττη εἶχε συνεργασθῆ διὰ τὴν ἐκπόνησιν τοῦ σχεδίου τοῦ καταστ. νόμου. Ἐπὶ ὁ πατριάρχης τὸ μὲν παράσημον ἀπεδέξατο, ἀλλ' οἷχι ὅμως καὶ τὴν

1. Διὰ τὴν ἀκρίβειαν ἐπὶ 17 ἔτη, ἀπὸ τοῦ 1833, ὅτε ἐξεδόθη ἡ «Διακήρυξις», διατι δὲ ἔκτοτε δὲν ἐζήτησε παρὰ τοῦ Πατριαρχείου τὴν ἀναγνώρισιν; «διότι ἐφοβεῖτο τὴν ἐπίβουλον πολιτικὴν ραδιουργίαν» κατὰ Φαρμακίδην (Συν. τόμ. σ. 165). Δὲν ἦτο δυνατόν, λέγει, νὰ ζητήσωμεν τὴν ἀδειαν, διότι ὁ Σουλτάνος δὲν θὰ τὴν ἔδιδε καὶ τότε ἔπρεπε νὰ μείνῃ ἡ ἐκκλησία ἐξηρημένη ἐκ τοῦ Πατριάρχου (Ἀπολογία σ. 30) καὶ ἀναφέρει Κωνσταντῖον Α' τὸν ἀπὸ Σιναίου, ὅστις τῷ 1834 μόλις ἐξεδήλωσε διαθέσιν τινα περὶ ἀναγνώρισεως τοῦ αὐτοκεφάλου καὶ εὐθύς ἐγένετο ἔκπτωτος (σ. 33). Ταῦτα υἰοθετεῖ καὶ ὁ κ. Μπαλᾶνος καὶ ἀναφέρει αὐτολεξεῖ (ἐνθ. ἀνωτ. 24). Ἀλλὰ πρῶτον ἔπρεπε νὰ γνωρίζῃ, ὅτι ὁ Κωνσταντῖος δὲν ἐξεθρονίσθη δι' αὐτὴν τὴν αἰτίαν, ἀλλὰ διότι ἦτο γνωστός ὡς ρωσόφρων, αἵτε ἐπὶ πολλὰ ἔτη διαμείνας ἐν Ρωσίᾳ, καὶ δεύτερον, ἀπεδείξαμεν, ὅτι ὁ Σουλτάνος ἀπέδωκε τὴν ἐξασθένειν τῶν Πατριαρχείων, διὸ παρὰ πάντα νόμον ἐξέδωκε τὸ ὑπὲρ τῶν Βουλγάρων βεράτιον πρὸς ἀπόσχισιν αὐτῶν.

ἐπιστολήν τῆς Συνόδου, ὡς παρ' ἀγνώστου. Τότε ἡ νεοσυσταθεῖσα Κυβέρνησις ὑπὸ τὸν ναύαρχον Κριεζῆν ἀπέστειλεν εἰς τὸν Πατριάρχην Ἐπιφάνιον γράμμα, ὅπερ ἀνεγνώσθη ἐπὶ Συνόδου.

Ἐδῶ τώρα ἔπαιξε σπουδαῖον πρόσωπον καὶ ἡ διπλωματία περὶ τούτου ἐγένετο νῦξ καὶ ἐν τῇ συνελεύσει τοῦ 1863, ὅτε ὁ Λούξης ἀγωνιζόμενος πρὸς ἔνωσιν μετὰ τῆς Μ. Ἐκκλησίας ἔλεγεν : « Ἄλλὰ φοβεῖσθε τὴν ἐπιρροὴν τοῦ Σουλτάνου; Ἄ! ἐγὼ θὰ σᾶς ἔλεγον. νὰ φοβῆσθε τὴν κάποιαν ἄλλην ἐπιρροήν, ἣτις ὑπηγόρευσε εἰς τὸν Πατριάρχην τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἐπιφάνιον τὸν Τόμον » (Ἐφημ. τῆς Κυβερν. τόμ. Ε', σ. 322). Βεβαίως ὁ ἑπτανήσιος πληρεξούσιος ὑπονοεῖ ἐνταῦθα ἐπέμβασιν τῆς Ἀγγλίας, ἣτις ἂν τὸ ἔπραξεν αὐτὸ δὲν ἀπέβλεπε πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Ἑλλάδος, πρὸς ἣν τότε εἶχε διακόψει τὰς σχέσεις καὶ εἶχεν ἐνεργήσει καὶ ἀποκλεισμὸν τοῦ λιμένος Πειραιῶς διὰ τὸ ζήτημα τοῦ Ἑβραίου Πατριάρχου καὶ συνεβιάσθη τῇ μεσολαβήσει τῆς Γαλλίας ἕνα μῆνα σχεδὸν μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Τόμου. Ἡ ἀγγλικὴ διπλωματία ἔβλεπε πολὺ μακρὰν καὶ ἐνήργει ἐπὶ εὐρύτερου σχεδίου, εἰς ὃ συνέπεσε νὰ συμπεριληφθῇ καὶ ἡ Ἑλλάς. Ἡ Ρωσσία εἶχε πολὺ ἐπεκτείνει τοὺς πλοκάμους, εἶχε διεισδύσει καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Κίναν καὶ ἀπὸ τοῦ Καυκάσου ἠπέλειε τὴν Μεσοποταμίαν καὶ Περσίαν· εἶχε καταστῆ οὐ μόνον διὰ τὴν Ἀγγλίαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν κόσμον ὅλον ἐπικίνδυνος δύναμις. Ἡ Τουρκία μεθ' ἧς ἀρρήκτως συνεδέετο ἡ Ἀγγλία ὁμνύουσα εἰς τὴν ἀκεραιότητα αὐτῆς, ἦτο ἀνίκανος νὰ ἀντιδράσῃ περισπωμένη εἰς τὴν ἐπανάστασιν τῆς Αἰγύπτου. Ὁ Πάλμερστον, δεξιὸς διπλωμάτης ἐπὶ 30ετίαν διευθύνων τὴν ἑξωτερικὴν πολιτικὴν τῆς Ἀγγλίας, προσεπάθει νὰ διευθύνῃ τὰ ἐπαναστατικὰ ρεύματα κατὰ τῆς Ρωσσίας καὶ συνέλαβε παρὰδοξον σχέδιον, μὲ τὰ ἴδια ὅπλα νὰ πολεμήσῃ αὐτήν, διὰ τοῦ Πανσλαβισμού !, σχέδιον ὅπερ κυρίως ὑπέβαλον αὐτῷ Πόλωνοι μετανάσται κήρυκες τῆς « Σλαβικῆς ἀλληλεγγύης », τοῦτέστι τῆς συμπράξεως ὅλων τῶν Σλαύων κατὰ τῆς ρωσ. ἀπολυταρχίας. Τὴν τάσιν ταύτην ὑπεβοήθει καὶ ἡ παπικὴ προπαγάνδα, ἣτις ἐπικινδύνως εἶχεν διαδώσει τὸν Οὐνιτισμὸν παρὰ τοῖς ἔκτος τῆς ρωσ. ἐπικρατείας Σλαύοις, ἵνα θρασύσῃ τὴν δύναμιν τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Ἐνῶ λοιπὸν ἐν Λονδίῳ κατεστρώοντο τὸ σχέδιον τῆς ἀναστατώσεως τῆς Εὐρώπης τῷ 1848, ὡς πρωταρχικὴ ἐνέργεια ἐκρίθη ἡ συνέλευσις τοῦ πρώτου πανσλαβιστικοῦ συνεδρίου ἐν Πράγῃ, ὅπερ ἀπὸ τοῦ 1846 ἀπόστολοι διασκορπισθέντες ὑπὸ πανσλαβιστικοῦ καθολικοῦ κομιτάτου εἰς τὰς σλαβικὰς χώρας καὶ εἰς τὴν Ἰλλυρικὴν Χερσόνησον παρεσκεύασαν. Ἐντεῦθεν ἔοχε τὴν ἀρχὴν καὶ ἡ βουλγαρικὴ προπαγάνδα κατὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῶν Λυτικῶν

ἐπιβουλή κατὰ τοῦ ἐν τοῖς Ἁγίοις Τόποις καθεστῶτος. Ἡ ρωμαϊκὴ ἐκκλησία ἐνήργει οὕτως, ἵν' ἀποσπάσῃ Σέρβους, Βουλγάρους καὶ Μικρορῶσους ἀπὸ τῆς ὀρθοδοξίας καὶ ἐξασθενήσῃ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, εἰς οὓς ἀφ' ἐτέρου ἢ Ἀγγλικὴ διπλωματία ὑπετονθόριζε τὴν δημιουργίαν ἀνεξαρτήτων κρατῶν, ὅπως καὶ εἰς τοὺς Πολωνούς, Τσέχους, Σλοβένους καὶ Κροάτας.

Οὕτως ἠδύνατο νὰ ἐπιφέρῃ ἀνίατον ἀντίθεσιν μεταξὺ Ρωσσίας καὶ Αὐστρουγγαρίας, περιπλέκουσα τὴν πρώτην εἰς διηνεκὴ ἀγῶνα ἐν τῇ Εὐρώπῃ. Ἀνατολῆ. (βλ. Κλ. Νικολαΐδου, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνισμοῦ, Ἀθήναι 1925, σ. 355-6, 380). 1 Ἄλλ' ἐνταῦθα ἡ πολιτικὴ τοῦ Ἀγγλοῦ πολιτικοῦ διασταυροῦται μετὰ τοῦ σχεδίου ἄλλου μεγάλου διπλωμάτου τοῦ αἰῶνος, τοῦ αὐστριακοῦ Μέττερνιχ. Πρῶτος οὗτος συνέλαβε τὴν ἰδέαν δημιουργίας Μεσευρώπης, περὶ ἧς ἀγωνίζονται νῦν οἱ σύμμαχοί μας, διὰ νὰ ἀναγείρῃ ἰσχυρὸν προμαχῶνα πρὸ τῆς γερμανικῆς καὶ ρωσικῆς ἐπικρατήσεως καὶ τῆς δημιουργίας κατ' ἀδήριτον εὐρωπ. ἀνάγκην ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Ἀνατολῆς «Χριστιανικῆς ὁμοσπονδίας» μακρὰν τῆς μοσχοβιτικῆς ὀρθοδοξίας καὶ τῶν δογματικῶν τῆς Δύσεως ἐρίδων.

Ἐπίστευεν, ὅτι ἡ ἰδρυσις αὐτῆς θὰ ἐξησφάλιζε τὴν ἀπόλυτον εὐημερίαν εἰς τὸ μωσαϊκὸν τῶν ἐθνότητων τῆς εὐρωπαϊκῆς ταύτης περιοχῆς. Τὸ σχέδιον τοῦτο ἐγνώσθη ἐκ τοῦ μετὰ τὸν Εὐρωπ. πόλεμον δημοσιευθέντος μυστικοῦ ἀρχείου τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Βιέννης (βλ. ἄρθρον τοῦ κ. Κ. Ἐλευθερουδάκη ἐν «Ἐλευθ. Βήματι» τῆς 13 Ἰαν. 1940, σ. 2). Ὁ Μέττερνιχ προυχῶρει περαιτέρω, ὅτι κέντρον τῆς ὁμοσπονδίας ταύτης ἔπρεπε νὰ εἶναι ἡ Κωνσταντινούπολις, ὡς πρωτεύουσα τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου. «Τὸ σχέδιόν μου εἶναι ἀκλόνητον, ἔγραφε πρὸς τὸν Πρόκες — Ὅστεν, ἡ Κωνσταντινούπολις πρέπει νὰ καταστῇ μόνον ἑλληνικὴ, ὡς καὶ πᾶσα χώρα ἐν ἣ κυριαρχεῖ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα. Αἱ Ἀθήναι πρέπει νὰ μεταφερθῶσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Πρὸς τοῦτο πρέπει νὰ εἶναι ἰσχυρὸς ἀληθῶς ὁ βασιλεὺς, Παραδέχομαι αὐτὸν ἐπὶ τῷ

1. Περὶ τούτου ποιεῖται ὑπαινιγμὸν καὶ ὁ Φαρμακίδης κατηγορῶν τὸν κατὰ τὸ 1856 ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργῶν Α. Λόντιον, διότι διεξῆγε μετὰ τοῦ Πατριαρχοῦ συνεννοήσεις πρὸς ἀναγνώρισιν: «Τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο δὲν ἦτον ἐπινόημα ἴδιον τοῦ κ. Λόντιου. Ἄλλος ἔδωκε τὴν πρώτην αὐτοῦ ἀφορμὴν, ὡς ἐμάθομεν· ἄλλ' ἔδωκε πρὸ τῆς εἰς Πειραιᾶ ἐλεύσεως τοῦ Ἀγγλικοῦ στόλου (διὰ τὸν Πατσιφικόν) καὶ ἔλεγεν ἐν ταύτῳ, ὡς ἀπληροφορηθῆμεν, ὅτι ἦτο μὲν δυνατόν νὰ γενῆ τι μετ' ἐπιτυχίος· ἀλλ' ἂν τὸ ἐπιχείρημα ἐγένετο ὡς ἔδει καὶ ἐδιοικεῖτο παρ' ἐπιτηδίων ἀνθρώπων». Σιν. νοδ. τόμος, σ. 10.

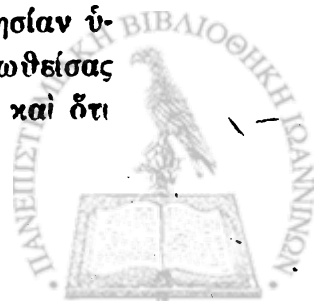

λόγω και τῆ εὐθύνη ὑμῶν, οἷόν μοι τὸν περιγράφετε... και τῶ-
ρα συνηγορῶ ἀπανταχοῦ ὑπὲρ αὐτοῦ...» (παρὰ Νικολαΐδην ἐνθ.
ἀνωτ. σ. 718). Τὴν συμπάθειαν αὐτὴν πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἀπέδειξεν
ὁ καγκελλάριος κατὰ τὸ ταράξαν τὰς σχέσεις Ἑλλάδος και Τουρκίας
ἐπεισόδιον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρεσβευτοῦ τῆς Τουρκίας Μουσούρη, με-
σολαβήσας παρὰ τῷ Σουλτάνῳ, (ἐνῶ ὁ ἄγγλος πρεσβευτὴς Λάουονς ἦ-
το πολέμιος). Τώρα τις ἐκ τῶν δύο ὁ Πάλμερστον ἢ ὁ Μέττερνιχ εἶ-
ναι ὁ μεσολαβήσας παρὰ τῷ πατριάρχῃ και τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ ὑπὲρ
τοῦ αὐτοκεφάλου δὲν εἶναι γνωστόν. Ἄλλως δὲν ἦτο δύσκολον ἤδη
τὴν δευτέραν ἀντίστασιν νὰ νικήσῃ τις. Τὴν πολιτικὴν διηύθυνε τό-
τε ὁ περίφημος μέγας Βεζύρης Ἀαλῆ πασᾶς, ὁ ἀπὸ τοῦ Βουλγαρικοῦ
σχίσματος γνωστός και οὔτινος αἱ κατὰ τοῦ πατριαρχείου διαθέσεις
ἦσαν γνωσταί. Οὗτος εἶχεν ἀχώριστον σύντροφον και ὑπουργὸν τῶν
Ἐξωτερικῶν τὸν Φουὰτ πασᾶν, ὅστις ἔγραφε τότε πρὸ δεκαετίας εἰς
τὴν σπουδαίαν διαθήκην του : « ἡ ἡμετέρα πολιτικὴ δέον, ὅπως
προσπαθῆ ν' ἀπομονώσῃ ὅσον οἷόν τε τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τῶν
ἄλλων χριστιανικῶν λαῶν ἡμῶν. Πρὸ πάντων πρέπει ν' ἀπλα-
λάξῃ τοὺς Βουλγάρους ἀπὸ τῆς δεσποτείας τῆς ἑλληνικῆς ἐκ-
κλησίας (ἦτοι τοῦ πατριαρχείου) χωρὶς ὅμως νὰ ἀφήσῃ αὐτοὺς ὅ-
πως συνδεθῶσι μετὰ τῶν Ρώσων» (3 Ἰαν. 1869, βλ. Αἰῶνα Ἀθη-
νῶν 25 Σεπτ. 1869).

Ἡ πολιτικὴ κατὰ ταῦτα τῆς Τουρκικῆς κυβερνήσεως ἦτο νὰ ἐ-
ξασθενήσῃ τὸ οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον διὰ τῆς ἀποσπάσεως τῶν
ἐπὶ μέρους ἐκκλησιῶν. Ἀλλὰ μὴ λησμονῶμεν ὅτι εὐρισκόμεθα και εἰς
τὰς παραμονὰς τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου. Οὗτος προεκλήθη διότι ἡ
Γαλλία ἐζήτησε ν' ἀνατρέψῃ τὸ καθεστῶς τῶν ἀγίων Τόπων ὑπὲρ
τῶν Φραγκοκανῶν. Ἡ Ρωσσία τότε ἐπρωτοστάτησε πρὸς ὑπεράσπι-
σιν τῶν προνομίων τοῦ ἑλληνικοῦ πατριαρχείου Ἱεροσολύμων και ἀ-
φοῦ ἐξήντησεν ὅλα τὰ διπλωματικά μέσα, ἀπέστειλε τὸν πρίγκηπα
Μεντοικῶφ εἰς Κων)πολιν, ἀλλ' ἀπέτυχε και οὗτος, ὥστε κατὰ Ὀκτώ-
βριον τοῦ 1853 ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος μετὰξὺ Τουρκίας και Ρωσσίας.
τῆς πρώτης σύμμαχοι ἦσαν ἡ Γαλλία, τὸ Πεδεμόντιον και ἡ Ἀγγλία.
Ὁ Σουλτάν Μετζήτ ἀπὸ τοῦ 1850 προεῖδε τὴν θύελλαν και ἔκτοτε
ἤρχισε νὰ περιποιῆται τὸν πατριάρχῃν, ὅθεν και ὅταν οὗτος δι' ὑπο-
μνήματος, ὡς ὀψόμεθα, ἐζήτησε τὴν συγκατάθεσιν αὐτοῦ διὰ τὸ αὐ-
τοκέφαλον, προθύμως ἐνέδωκεν. Ὅποιαν και ὀπόσῃν σημασίαν εἶχόν
τὰ προνόμια τότε μαρτυρεῖ και τοῦτο. Ὁ εὐφυὴς σουλτᾶνος διὰ νὰ
προλάβῃ τὴν ρῆξιν ἐποίησατο μίαν γενναίαν χειρονομίαν. Κατὰ Μάι-
ον τοῦ 1853 ἀπροσδοκῆτως χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ μετὰξὺ αὐτοῦ και τοῦ
οἰκουμ. θρόνου ζήτημα προνομίων ἐξέδοτο φερμάνιον σπουδαιότατον

κατοχυροῦν αὐτά. Εἶναι ἐνδεικτικὸν τὸ προσίμου : «Θὰ φυλάξω πάν-
 -τοτε καὶ διαρκῶς ἄνευ οἰασοδήποτε μεταβολῆς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν
 διατάξεων τῶν περιλαμβανομένων ἐν τῷ παρόντι μου ὑψηλῷ
 διατάγματι. Σὺ ἡ δόξα τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ χριστιανικοῦ ἔθνους
 κτλ.», καὶ ἀφοῦ ἐπικαλεῖται προσκόπως τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ καὶ
 εὐλογεῖ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, διότι «παρέδωκεν ὡς ἱερὰν παρακαταθή-
 κην εἰς χεῖράς του μεγάλην ἔκτασιν ἐδαφῶν καὶ πόλεων καὶ
 πληθος ὑπηκόων καὶ διαφόρων ὑποτεταγμένων ἔθνων» ἐπιφέρει:
 «Ἄλλ' ἡ μεγαλητέρα τῶν εὐχῶν μου εἶναι, ὅπως μὴ ἐπαναλη-
 φθῶσι πλέον καταχρήσεις τινές, αἵτινες δύνανται νὰ λάβωσι
 βαθμηδὸν χώραν διὰ παραμελήσεως, ἐνεκεν ἐλλείψεως προσο-
 χῆς καὶ ἐλλείψεωσιν ὄλως καὶ καταργηθῶσιν. Ἐπίσης ἐπιθυμῶ
 τὰ πνευματικὰ ἰδιαιτέρως προνόμια τὰ ἀπονεμηθέντα εἰς τὸν
 κλῆρον τῶν πιστῶν μου ὑπηκόων τῆς ἑλληνικῆς θρησκείας ὑπὸ
 τῶν ἐνδόξων προγόνων μου, ἐπικεκυρωμένα καὶ τηρούμενα ὑ-
 πὸ τῆς βασιλείας μου διὰ παντὸς προφυλάσσονται ἀπὸ πάσης
 προσβολῆς. Ὅσαύτως αἱ ἐκκλησίαι καὶ τὰ μοναστήρια τὰ ἐν
 τῷ κράτει μου, τὰ ὁποῖα ἀνήκουσιν εἰς αὐτούς, αἱ γαῖαι αἱ ἰδι-
 οκτησίαι καὶ ἄλλα θρησκευτικὰ καθιδρύματα, παραχωρηθέντα
 εἰς τὸν κλῆρον, καὶ ἐπὶ τέλος αἱ ἀσυδοσίαι καὶ αἱ παραχωρή-
 σεις τῆς ἰδιότητος ταύτης, αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὰ Βεράτια, τὰ
 ὁποῖα παρέχουσι τὰ ἀρχαῖα προνόμια τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν
 μητροπολιτῶν. Ἐπικυρῶν ἐκ νέου καὶ ἐκδηλῶν τὴν περὶ τούτου
 ὑψηλὴν αὐτοκρατορικὴν μου θέλησιν, διατάσσω κατηγορηματι-
 κῶς, ἵνα πληροφορηθῇ πᾶς τις, ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται κατ' οὐδένα
 τρόπον προσβολὴ κτλ... καὶ ἐν περιπτώσει καθ' ἣν θὰ συνέβαινε
 τι ἀντίθετον πρὸς τὴν ὀριστικὴν ταύτην ἀπόφασιν, θὰ σπεύσης
 ἀμέσως νὰ πληροφορήσης τὴν ὑψηλὴν μου πύλην» (παρὰ ἀρχ.
 Καλλίστῳ Μηλιαρᾷ ἐνθ' ἄνωτ. Β', σ. 628-630). Ἀμέσως τῇ ἐπομένῃ
 (26 Μαΐου) προσεκλήθησαν παρὰ τῷ ὑπουργῷ τῶν Ἐξωτερικῶν οἱ
 πατριάρχαι Κ)πόλεως καὶ Ἱεροσολύμων καὶ τὰ μέλη τῆς ἱερᾶς Συνό-
 δου, οἱ μητροπολίται Καισαρείας, Ἡρακλείας, Κυζίκου καὶ Χαλκηδό-
 νος καὶ οἱ ἄρχοντες λαϊκοὶ Βογορίδης, Καρατζᾶς καὶ Φωτιάδης καὶ
 ἀνεκοινώθη αὐτοῖς τὸ φερμάνιον. Πρὸς τὸν ἀρχικαγκελάριον Ρῶσον,
 τὸν κόμητα Νεσελρὸδ, διεβίβασεν, ὅτι ἡ Α. Μ. ὁ Σουλτᾶνος θεωρεῖ τι-
 μὴν νὰ τηρήσῃ τὰ θρησκευτικὰ προνόμια ἐν ἰσχύι καὶ προφυλάξῃ
 ἀπὸ πάσης προσβολῆς ἐν τε τῷ παρόντι καὶ τῷ μέλλοντι τὰς πνευμα-
 τικὰς ἀσυδοσίας τὰς παραχωρηθείσας εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν ὑ-
 πὸ τῶν σεπτῶν προκατόχων τῆς Α. Μ. καὶ ὑπ' αὐτῆς ἐπικυρωθείσας
 καὶ πρὸς πίστωσιν ἀπέστειλε καὶ αὐτὸ τὸ ἐκδοθὲν φερμάνιον καὶ ὅτι

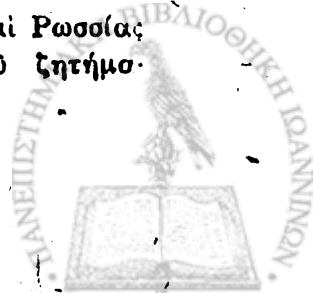
τοῦτο οὐδεμίαν δέον ν' ἀφήσῃ ἀμφιβολίαν περὶ τῆς πιστῆς αὐτοῦ ἐκτελέσεως καὶ θὰ καταπαύσῃ πάντα φόβον ὡς πρὸς τὴν προστασίαν τοῦ ὀθωμ. κράτους ἐπὶ τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς, καὶ ὡς πρὸς τοὺς Ἁγίους τόπους, οὐδεμία τροποποιήσις γενήσεται τῶν κανονισθέντων διὰ τῶν τελευταίων αὐτοκρατ. φερμανίων (σ. 631-632). Μετὰ ταῦτα ἠκολούθησαν δύο ἕτερα φερμάνια—πρὸς διακανονισμὸν τῶν φλεγόντων ζητημάτων τοῦ Ἁγίου Τάφου. Ἄλλ' ἢ Ῥωσία ἦτο ἀνένδοτος ἐξήτει καὶ τρίτον ζήτημα νὰ λυθῇ, ἦτοι ἡ διατήρησις τοῦ καθεστῶτος ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ ἐπὶ πλεόν, ἵνα ἡ ὀρθόδοξος ἀνατολικὴ θρησκεία καὶ αἱ κτήσεις αὐτῆς, ὁ κλῆρος, οἱ ναοὶ καὶ τὰ μοναστήρια ἀπολαύσῃ τῶν προνομίων, ἅπερ ἐπεκυρώθησαν αὐτοῖς ἔκπαλαι, ὁμοίως καὶ αἱ ἄλλαι χριστιαν. κοινότητες—ἐξήτει δηλ. προνόμια καὶ ὑπὲρ τῶν Ῥώσων νὰ ἕξομοιώνται πρὸς τὰ ἄλλα ἔθνη—οὐδὲν δικαίωμα δύναται νὰ παραχωρηθῇ εἰς τὰς ἕτεροδόξους κοινότητας χωρὶς νὰ μετέχωσιν αὐτοῦ καὶ οἱ ὀρθόδοξοι. Αὕτη εἶναι νέα ἀξίωσις νῦν ὑπὸ τοῦ Μεντζικῶφ προβαλλομένη καὶ ἣν ἀναπτύσσει ὁ Ποπῶφ 1 ὧδε: «διὰ τοὺς Ῥώσους ὑπηκόους εἴτε λαϊκοὺς εἴτε κληρικοὺς τοὺς ἐπισκεπτομένους τοὺς Ἁγίους τόπους ἢ Ὑψηλὴ Πόλη ὑποχρεοῦται, ἐφ' ὅσον ἡ αὐτοκρ. αὐτὴ τῆς Ῥωσσίας ζητήσῃ, νὰ ὀρίσῃ κατάλληλον χῶρον ἐν Ἱερουσαλὴμ ἢ τοῖς πέριξ, νὰ ὀρίσῃ χῶρον εἰς ἀνέγερσιν ναοῦ πρὸς τέλεσιν τῆς θείας λειτουργίας ὑπὸ τῶν Ῥώσων κληρικῶν, καὶ ξενῶνος διὰ τοὺς προσκυνητὰς ἢ ἀσθενεῖς». 2 Ἐπὶ πλεόν δὲ ἐξήτει ἡ Ῥωσία καὶ ἐγγύησιν οὐ μόνον διὰ τὴν ὑπὲρ τῶν Ἁγίων Τόπων ἐφαρμογὴν τοῦ φερμανίου, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν προνομίων καθόλου τῶν ἐν Τουρκίᾳ 12.000.000 χριστιανῶν, οὓς ἐλάμβανεν ὑπὸ τὴν προστασίαν, δηλ. ἀνεκίνει τὸ ὅλον Ἀνατ. ζήτημα.

Ἔστις διεξέλιθῃ τὴν διπλωματικὴν ἱστορίαν τῆς Ῥωσσίας καὶ τὰς ἀνταλλαγείσας ἐπιστολάς πρὸς τὴν Ἀγγλικὴν κυβέρνησιν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἔπειθεται, ὅτι ὅλα ταῦτα ἦσαν προφάσεις καὶ ἀφορμαὶ πρὸς κήρυξιν πολέμου. Ὁ Τσάρος Νικόλαος ὑπεστήριξε καὶ ὅταν μετέβη εἰς Λονδίνον (1844) καὶ ἐν τῷ μεταξὺ τὸν διαμελισμὸν τῆς Τουρκίας, ἣν ἐθεώρει ἀσθενοῦσαν ἀνιάτως καὶ τοῦτ' αὐτὸ—ψυχορρα-

1. Οὗτος ἐκδούς (Γαλλιστί) ἐν Πετρούπολει τῷ 1910—1911 ἐν δυοῖς τόμοις «Τὸ ζήτημα τῶν Ἁγίων Τόπων ἐν τῇ Ῥωσ. διπλωματίᾳ τοῦ 19^{ου} αἰῶνος» ἀποτελεῖ τὴν σπουδαιότεραν πηγὴν.

2. Ἡ περιχοπὴ περιληπτικῶς ἐκ τοῦ Καλλίστου σ. 626.

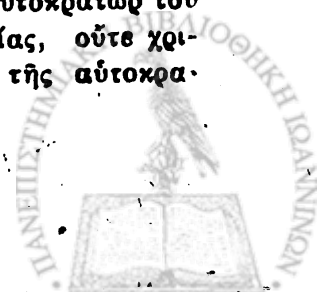
3. Βλ. «Ἑλληνισμὸς ἢ Ῥωσισμὸς, ἦτοι ἡ μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Ῥωσσίας ἀπόρρητος καὶ ἐμπιστευτικὴ διαπραγματεία περὶ τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος κτλ.» σ. 1—112. Ὁ πρόλογος σ. α'—ρη'.

γοῦσαν. ¹ Τούτου ἕνεκα καὶ ἐχαλάρωσε τὴν ἀντίστασιν τῆς διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου ἀναγνώρισιν τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς ἑλλην. ἐκκλησίας. Εὐτυχῶς ὅπου κατὰ τὸν πόλεμον ἐκεῖνον δὲν κατώρθωσε νὰ νικήσῃ, ἄλλως ἢ συγγώνευσις τῶν βαλκαν. κρατῶν, ἦτις τό γε νῦν ἔχον εἰς ἔργον τίθεται, ἔκτοτε θὰ εἶχε συντελεσθῆ.

Τούτων οὕτως ἐχόντων ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, ὅτε ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις μετὰ τῆς ἱερᾶς συνόδου παρὰ τὰς ἐπιμόνους τοῦ Φαρμακίδου ἀντιρρήσεις ἐπείσθησαν πλέον, ὅτι ἔδει κανονικῶς διὰ ἐπισήμων γραμμάτων νὰ διευθετήσωσι τὸ ζήτημα καὶ ἔγραψαν, συγκατένευσεν εἰς τὰς παρακλήσεις αὐτῶν. Οὗτος βεβαίως εἶχεν ὑπ' ὄψει τὴν ἐξάρθρωσιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πληρώματος καὶ τὰ κακά, ἅπερ συνέβαινον ἐν Ἑλλάδι ἕνεκα τῆς ἀστάτου καταστάσεως τῆς ἐκκλησίας· δηλ. οἱ μὲν λόγιοι διεπληκτίζοντο οἱ μὲν ὑπὲρ οἱ δὲ κατὰ τοῦ αὐτοκεφάλου, μερὶς δὲ τοῦ ἐνόπλου λαοῦ ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως, τὰ ἄτακτα σώματα, ἀντὶ νὰ καταθέσωσι τὰ ὅπλα καὶ νὰ τραπῶσιν εἰς ἔργα εἰρηνικὰ διέτριβον εἰς τὰ ὄρη καὶ εἰς τὰ μεθόρια καὶ ἐπροφασίζοντο μὲν προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις, ἀλλ' ἐλήστευον καὶ ἐκακοποιούν τούρκους τε καὶ χριστιανούς. Τὴν θέσιν τούτων ἐνίσχυσε μεγάλως καὶ ἡ ἀπόφασις τῆς κυβερνήσεως Κωλέττη, ὅστις ἐδημιούργει τοιαῦτα σώματα πρὸς τε ἄμυναν καὶ ἐπίθεσιν κατὰ τῶν Τούρκων. διότι ὁ μεγαλοῦδεάτης ἐκεῖνος πολιτικὸς σύμπνουν ἔχων καὶ τὸν βασιλέα Ὁθωνα κατ' οὐδένα τρόπον ἐννοεῖ νὰ σβύσῃ τὴν φλόγα τῆς μεγάλης ἰδέας, καὶ παρέδωκε τὴν ψυχὴν εἰς τὸν Κύριον ὁμνύων εἰς αὐτήν. Δι' εἰδικῆς λοιπὸν συνοδικῆς πράξεως καὶ κυβερνητικῆς ἐπιστολῆς παρεκλήθη τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ὅπως δέξηται τὴν ἐν Ἑλλάδι ἐκκλησίαν ὡς ἀδελφὴν πλέον καὶ εὐλογήσῃ τὸ ἔργον τοῦ εὐσεβοῦς ἑλληνικοῦ λαοῦ, θελήσαντος μετὰ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας νὰ ἀπο-

1. Ὁ ἐπὶ πολλὰς δεκαετηρίδας ἀρχικαγκελάριος τοῦ αὐτοκράτορος κόμης Νεσεβρόδ ἔλεγε πρὸς τὸν μέγαν δοῦκα Κωνσταντῖνον, τὸν ὑπὸ τῆς Μ. Αἰκατερίνης προοριζόμενον διὰ τὸν θρόνον τῆς Κιπρόλεως, τὸν Φεβρ. τοῦ 1830, ἐν ἔτος δηλ. μετὰ τὴν τῆς Ἑλλάδος ἀνεξαρτησίαν: «ἡ τουρκικὴ μοναρχία περιστηκυῖα εἰς τοιαύτην κατάστασιν, ὥστε νὰ μὴ ὑφίσταται ἢ διὰ τῆς προστασίας τῆς Ρωσίας καὶ νὰ μὴ ἐκτελῇ ἄλλο τι τοῦ λοιποῦ ἢ τὰς ἐπιθυμίας τῆς Ρωσίας, συμβιβάζεται πρὸς τὰ πολιτικὰ καὶ ἐμπορικὰ ἡμῶν συμφέροντα καλῆτερα παρὰ πάντα νέον συνδυασμόν, ὅστις ἤθελε μᾶς ἀναγκάσει νὰ καταστήσωμεν ἀντὶ τῆς αὐτοκρατορίας ταύτης κράτη τὰ ὅποια ταχέως θὰ ἠδύναντο ν' ἀμιλληθῶσι πρὸς ἡμᾶς κατὰ τὴν δύναμιν, τὸν πολιτισμόν, τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸν πλοῦτον». Καὶ ὁ αὐτοκράτωρ του δὲν ἐνέκρινε τὴν ἀνασύστασιν τῆς βυζ. χριστιαν. αὐτοκρατορίας, οὔτε χριστιαν. ἀνεξάρτητα κράτη, ἅπερ θὰ ἐτάραττον τοὺς κύκλους τῆς αὐτοκρατορίας του (ἐνθ. ἄνωτ. σ. 72).

κτῆση καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν, ἴν' οὕτως ἐξ ὀλοκλήρου ν' ἀποσπασθῆ οὐχὶ ἀπὸ τοῦ Πατριαρχείου μεθ' οὗ θὰ συνδέηται διὰ τῶν δογμάτων καὶ τῶν ἱερῶν παραδόσεων πνευματικῶς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς μισητῆς τουρκικῆς ἐπικρατείας. Τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον λοιπὸν ἀπὸ 30 Μαΐου 1850 γράφει :

« Παναγιώτατε καὶ θειότατε οἰκουμενικὴ πατριάρχα κύριε κύριε Ἄνθιμε κατὰ πνεῦμα ἡμῶν σεβασμιώτατε πάτερ, καὶ πανιερώτατοι ἀρχιερεῖς, οἱ συγκροτοῦντες τὴν... Ἱερὰν Σύνοδον τὸ ὀφειλόμενον ὑμῖν σέβας εὐλαβῶς ἀπονέμομεν. Ὡς τέκνα γνήσια τῆς ἁγίας μητρὸς ἡμῶν καθολικῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, ἡμεῖς οἱ συγκροτοῦντες τὸ ὑπουργ. συμβούλιον τῆς Α. Μ. τοῦ σεβαστοῦ ἡμῶν βασιλέως τῆς Ἑλλάδος, ἀπονέμοντες πάντοτε τῇ Ὑμετέρα Παναγιότητι τὸν παρά πάντων τῶν Ὀρθόδοξων ὀφειλόμενον αὐτῇ φόρον εὐλαβείας καὶ σεβασμοῦ ὡς πρώτῳ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τῶν ὀρθόδοξων ποιμενάρχῃ καὶ πνευματικῷ πατρὶ ἔγνωμεν κατ' εὐδοκίαν τῆς Α. Μ. καὶ κατ' αἴτησιν τῆς παρ' ἡμῖν ἱερᾶς συνόδου δι' ἰδιαιτέρας αὐτῆς πράξεως γενομένην διακοινῶσαι αὐτῇ τε καὶ τῇ περὶ αὐτὴν ἱερωτάτῃ συνόδῳ, ὅτι τῇ τε γνώμῃ τοῦ κλήρου 1 καὶ τῇ τῶν ἐκλεκτῶν

1. Αὐτὸ δὲν εἶναι ἀληθές, ὁ κλῆρος, ὡς ἐννοῦμεν σήμερον, οἱ ἱερεῖς δὲν ἠρωτήθησαν, οἱ ἀρχιερεῖς μάλιστα, ὡς ρητῶς λέγει κατωτ. « Καὶ δὴ συγκαλέσασα (ἢ κυβερνήσις, ὥστε ἔργον τῆς κυβερνήσεως ἦτο) εἰς τὴν καθέδραν τῆς κυβερνήσεως πάντας τοὺς ἐν Ἑλλάδι διαμένοντας καὶ παρεπιδημοῦντας ἀρχιερεῖς... ἤκουσεν εὐμενῶς τὴν γνώμην αὐτῶν, ἀποφηνάμενων ὁμοφώνως κτλ. » (σ. 32). Καὶ ὑπάρχουσι μὲν πρακτικὰ τῆς συνελεύσεως τῆς ἱεραρχίας (Γιανν. σ. 13—17) κατὰ τμήματα καὶ οὐχὶ ὁμοῦ συνελευσῆς (ἢ πλειονότης εἰς τὰς 15 Ἰουλίου, ὀκτώ εἰς τὰς 16, δύο εἰς τὰς 21 καὶ τρεῖς εἰς τὰς 26 τοῦ αὐτοῦ μηνός· περίεργος συνέλευσις !). Ἄλλ' ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου εἰκάζει πᾶς τις τὰ τεκταινόμενα. ἔπεισάν τινες, οἵτινες ἀκουσίως χωρὶς νὰ συζητήσωσι, χωρὶς νὰ ἐκφέρωσιν ἀντίρρησιν τινα ἐψήφισαν, ἔπειτα ἐξηναγκάσθησαν καὶ οἱ ἄλλοι ἐκόντες ἄκοντες νὰ ὑπογράψωσι· διότι δὲν ἐξηγεῖται ἡ ἀταξία αὕτη, διατὶ τόσο ἐβιάζετο ἡ κυβέρνησις καὶ δὲν ἠδύνατο ἐπὶ ἑβδομάδα ν' ἀναμείνη τὴν προσέλευσιν ὄλων τῶν ἀρχιερέων; Ἄρα δικαίως ὑπῆρχε ἡ διάχυτος γνώμη, ὅτι ἐξεβιάσθησαν οὗτοι νὰ ὑπογράψωσι τὰ γεγραμμένα τοῦ Μάουρερ. Ἄλλὰ τίνας οὗτοι; Ὑπάρχουσι καὶ οὐκ ὀλίγοι ξένοι ἐκ τῶν τεσσάρων περάτων τῆς οἰκουμένης καὶ ἐκ τῆς μήπω ἐλευθερωθείσης Ἑλλάδος, οἵτινες διετέλουν ὑπὸ τὸν οἰκουμενικὸν εἰσέτι πατριάρχῃν ! π. γ. ὁ Λαρίσης Κύριλλος, ὁ Ἀγκύρας Ἀγαθάγγελος, ὁ πρῶν Σηλυβρίας Μακάριος, ὁ Ἀρδαμερίων Ἰγνάτιος, ὁ πρῶν Μετρῶν Μελέτιος, ὁ Ἡλιουπόλεως Ἄνθιμος, ὁ Ρεθύμνης Ἰωαννίκιος, ὁ Εὐδοκιάδος Γρηγόριος, ὁ πρῶν Παραμυθίας Προκόπιος, ὁ πρῶν Μοσχονησίου Βαρθολομαῖος, ὁ Μυρρίνης Σωφρόνιος, ὁ Χίου Δανιήλ, ὁ Σίφνου Καλλίνικος, ὁ πρῶν Βιζύης Ἰωάσαφ, ὁ πρῶν Μπελιγραδίου Ἄνθιμος. Πρῶς

τοῦ ἔθνους ἐγκρίσει ἐδέησε νομοθετῆσαι πρὸς τὴν νόμιμον καὶ τακτικὴν διοίκησιν τῆς παρ' ἡμῖν ὀρθοδόξου ἐκκλησίας». (Συλλογὴ τῶν ἐγκυκλίων τῆς ἱεραῆς συνόδου κτλ. ὑπὸ ἀρχ. Στεφ. Γιαννοπούλου σ. 32). Ἐκτίθεται τὸ ἱστορικὸν τῆς συστάσεως τοῦ αὐτοκεφάλου: «Ἔδει πάντως καὶ τὴν ταύτης ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν τῆς τοιαύτης ἀπολαύειν ἀνεξαρτησίας, ἧς καὶ πάντων τῶν ἄλλων αὐτονόμων καὶ ἀνεξαρτήτων βασιλείων αἱ ἐκκλησῖαι ἀπολαύουσι» (τότε μόνον τῆς Ρωσίας, καθ' ἣν λέγεται ὅτι καὶ ὠργανώθη). Συγκληθείσης τῆς ἱεραρχίας συνεκροτήθη «Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἑλλάδος», ἡ θεσμοθεσία ἐψηφίσθη παρὰ τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως τοῦ 1843, καὶ αἰτοῦνται, ἵνα ὁ πατριάρχης καὶ ἡ ἱερά σύνοδος ἐπιδοκιμάσαντες αὐτὴν καὶ τὴν δι' αὐτὴν συστάσαν «Ἱεράν σύνοδον τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος ἀναγνωρίσαντες ἀποδέξωνται αὐτὴν ὡς ἐν Χριστῷ ἀδελφὴν, εὐλογοῦντες τὸ ἔργον τοῦ εὐσεβοῦς ἑλλην. ἔθνους» καὶ διαδηλοῦσι ταῦτα: «τῇ δὲ ἱεραῇ ταύτῃ συνόδῳ τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος ἐπίκειται εἰς αἰεὶ καθῆκον ἱερώτατον τὸ ἀπονέμειν εὐλαβῶς τὰ κατὰ τοὺς ἱεροὺς κανόνας πρεσβεῖα τῆς τιμῆς εἰς τὸν οἶκουμ. θρόνον τῆς Κ)πόλεως ὡς πρῶτον πάσης τῆς ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας τῶν ὀρθοδόξων καὶ μνημονεύειν δὲ πρῶτον τὸν ἐπ' αὐτοῦ καθήμενον ἐν τοῖς ἱεροῖς διπτύχοις... Ἔτι δὲ πραγμάτων ἐκκλησιαστικῶν συμπεσόντων, ἅτινα δέονται συσκευεῶς καὶ συμπράξεως πρὸς κρεῖτονα οἰκονομίαν καὶ στηριγμὸν τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, πρὸς αὐτὸν πρῶτον θέλει ἀναφέρεσθαι».

Ἡ ἱερά σύνοδος, ἣ μᾶλλον ἡ παρασυναγωγή δὲν τολμᾷ νὰ γράψῃ, ἀλλὰ συνελθούσα ἀνέθετο εἰς τὴν μέριμναν τῆς κυβερνήσεως νὰ γνωστοποιήσῃ εἰς τὰ πατριαρχεῖα τὸ τετελεσμένον γεγονός καὶ ὅτι ἐξεπλήρωσε πιστῶς τὸ καθῆκόν της διατηρήσασα «τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν τῆς ἀνεξαρτήτου Ἑλλάδος ἀπρόσβλητον ἐμμένουσαν εἰς τὰ δόγματα τῆς ἀνατ. ὀρθοδόξου ἐκκλησίας καὶ ἠνωμένην μετ' αὐτῶν ἀναποσπάστως, ὡς μέλος γνήσιον, τῇ ἐνότητι τῆς πίστεως», τὰ ἐφεξῆς ὅμως δὲν ἀνταποκρίνονται πρὸς τὰ γεγονότα, ὡς ἐξιστορήσαμεν «ὅτι ὁ ἱερός κληρὸς τῆς Ἑλλάδος ἀπ' ἀρχῆς ὕψωσε φωνὴν ἐν μέσῳ τῶν ἐθνικῶν συνελεύσεων (I) καὶ τὴν μέρι-

τούτοις, ἀφοῦ ὑπῆρχεν ὁ Ἀθηνῶν καὶ Λεβαδείας Ἀνθιμὸς ὑπογράφεται καὶ ὁ Ταλαντίου Νεόφυτος, τοποτηρητὴς Ἀθηνῶν. Οὗτοι, οἱ μὴ ἔχοντες οὐδὲν δικαίωμα ψήφου ὡς ἀνήκοντες εἰς τὸ πατριαρχικὸν κλίμα, εἶναι οἱ ἡμίσεις ἀπομένως ἢ συνέλευσις ἤτο νόθος, ἀντικανονικὴ. Ἡμεῖς μίαν κληρῶν καὶ ἐξέγερσιν τοῦ κλήρου οἶδαμεν, ἐκείνην κατὰ τῶν ἀποφάσεων τῆς κυβερνήσεως (βλ. ἄνωτ. σ. 130).

μναν τῶν ἐκκλησ. πραγμάτων ἐσύστησεν ἐνθέρμως εἰς τοὺς πληρῆξουσους ἀντιπροσώπους τοῦ ἑλλην. λαοῦ». Πόσον δὲ ἀδα-εἰς τῶν προνομίων καὶ τῶν κυριαρχικῶν δικαιωμάτων τοῦ οἴκουμ. πατριάρχου ἦσαν οἱ συνοδικοὶ ἐκεῖνοι μαρτυρεῖ καὶ ἡ τελευταία πα-ράγραφος: «Ταῦτα κοινοποιοῦσα ἡ Ἑλλ. κυβέρνησις πρὸς τὴν ἐν Κ)πόλει μεγάλην τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίαν ἐξαιτήσεται παρ' αὐτῆς καὶ δι' αὐτῆς παρὰ τῶν μακαριωτάτων πατριαρχῶν τοῦ τε Ἀλεξανδρείας, τοῦ Ἀντιοχείας καὶ τοῦ Ἱεροσολύμων τὴν ἐπιδοκιμασίαν τῆς θεσμοδοσίας ταύτης» (αὐτ. σ. 35).

Δὲν γνωρίζομεν, ἂν ἡ κυβέρνησις διεβίβασε τὴν συνοδικὴν ταύ-την πρὸς τὰ πατριαρχεῖα ὑπόφασιν, καὶ θὰ τὴν διεβίβασεν ἀσφαλῶς, ἀφοῦ εἶχε σύνοδον ρυμολκουμένην ἀπὸ τῆς θελήσεώς της. 1 διότι ἐὰν ἡ σύνοδος ἦτο εἰς τὸ ὕψος αὐτῆς ἔπρεπε νὰ μὴ συγκατατεθῆ εἰς τὸ τοιοῦτον αὐτοκέφαλον, ὅπερ ἐγένετο ὁ τάφος τῆς ἐκκλησίας, ἢ ἔὰν ἐκ τῶν πραγμάτων δὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ διαφόρως ἔπρεπε γὰρ ζητήσῃ τὴν διὰ τοῦ συνοδικοῦ τόμου κατοχύρωσιν τῶν ἱερῶν κανόνων, ὑπὲρ ὧν ἤγειρε τοσάκις ματαίαν φωνὴν καὶ πρὸς τὰς συνελεύσεις καὶ πρὸς τὰς κυβερνήσεις. Ἀλλ' ἄρα γε ἠδύνατο νὰ πράξῃ καὶ τοῦτο; Ἀλλὰ τό-τε ἔπρεπε νὰ παραιτηθῆ καὶ νὰ κηρύξῃ ἐν διωγμῷ τὴν ἐκκλησίαν. Δὲν τὸ ἔπραξε, δὲν ἐμμήθη τοὺς ἀειμνήστους πατριάρχας ἐκείνους, οἵτι-νες οὐχὶ χάριν τῶν ἱερῶν κανόνων, ὅπερ ἀποτελεῖ τὸ ἅπαντον τῆς ὁ-θοδοξίας, ἀλλὰ χάριν καὶ αὐτῶν τῶν προνομίων ἐθυσίαζον καὶ θρό-νους καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν, καὶ οὕτω καὶ τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸ ἔθνος ἔσωζον· αἱ ἰδέαι καὶ δὴ αἱ θρησκευτικαὶ θέλουσι μάρτυρας. 2 Ἐπὶ

1. Ταῦτα ἐλήφθησαν ἐκ τοῦ αἰτήσεως τοῦ Μ. Πέτρου αὐταῖς λέξεσιν. Ἐκ τῶν πρακτικῶν τῆς «Μεγάλης ἀγίας Συνόδου», ἅπερ ἐδημοσίευσεν ὁ Φαρμακίδης (Συνοδ. τόμ. σ. 29) τὸ γράμμα τῆς συνόδου ἀνεγνώσθη ἐπίση-μως. Τοῦτο μανθάνομεν καὶ ἀπὸ τοῦ πατριαρχ. γράμματος, δι' οὗ ἀνηγ-γέθη ἡ ἀναγνώρισις τοῦ αὐτοκεφάλου πρὸς τὸν Ἀλεξανδρείας Ἱερόθεον, ἐν ᾧ ἀναφέρεται «ἐπίσημος Ἀναφορὰ τῶν ἑκατὶ ἀγίων ἀρχιερέων πρὸς τὸ ὑ-πουργικὸν συμβούλιον» (Κ. Δελικάνη Ἐπίσημα ἐκκλησ. ἐγγράφα, τόμ. Β' 1904, σ. 122).

2. Εἶχον προχωρήσει, ὅτε εἶδον εἰς τὰς ὑπογραφὰς τῶν συνοδικῶν ἐπι-κεφαλῆς ὡς προσδρευόντα, τίνα; τὸν Ἀττικῆς Νεόφυτον; οὐ ἐναντίον οὐκ ὀλίγα ἐγράφησαν. Οὗτος ἐκραγεῖσθαι τῆς Ἐπαναστάσεως ἦτο ἐπίσκοπος Καρυστίας, ἔπειτα ἐσφραγεῖσθαι καὶ τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Εὐβοίας φυλακι-σθέντος ὑπὸ τῶν Τούρκων τοῦ Γρηγορίου, ἀφοῦ ἐπανῆλθεν ἐξ Ἀθῶν, ὁ-που ἐκρύπτετο, ὅτε ὁ ἀρχιεπίσκοπος Εὐβοίας ἐμάχετο κατὰ τῶν Τούρκων καὶ ἀφωρίσθη παρὰ τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου Ε'. Μετὰ ταῦτα ἀπελευθε-ρωθεὶς ὁ Γρηγόριος εἰς μάτην ἐξήτει τὰ καταπατηθέντα ὑπὸ τοῦ ἐπιβάτου δικαιώματα, ἕως οὗ ἀπελπισθεὶς τῷ 1823 ἀπεσύρθη εἰς Κέρκυραν, διὰ νὰ ἀνακληθῆ ἐκεῖθεν ὡς μητροπολίτης Ἀθηνῶν τῷ 1827. (βλ. Εὐλογίου Κου-ρίλα Λαυριώτου, «Γρηγόριος ὁ Ἀργυροκαστρίτης κτλ.» Ἀθῆναι 1985, σ. 54.).

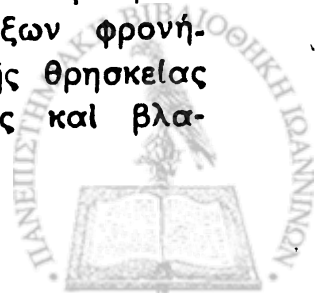
τοῦ αἵματος τῶν μαρτύρων ἐθεμελιώθη καὶ στηρίζεται ἡ ἐκκλησία, καὶ εἰς αἶδιον μνημόσυνον τῆς ἀληθείας ταύτης ἐναποθέτομεν κατὰ τὰ ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ λείψανον ἀγίου μάρτυρος κάτωθεν τῆς ἀγίας Τραπέζης.

Δόξα καὶ τιμὴ ὀφείλεται εἰς τὸν φιλόπονον μητροπολίτην Ἑλιουπόλεως κ. Γεννάδιον, ὅστις ἐν καιρῷ τοῦ εὐρωπ. πολέμου ἀνεκάλυψεν εἰς παντοπωλεῖον τοῦ Μεγ. ρεύματος ἐν Κ)πόλει σχέδιον ἐκθέσεως τοῦ πατριαρχείου πρὸς τὴν Ὑψηλὴν Πύλιν (Ἰούνιον τοῦ 1850) διὰ τὴν κανονικὴν ἐπέμβασιν εἰς τὸ ζήτημα τοῦ αὐτοκεφάλου καὶ τὴν πνευματικὴν ἔνωσιν. Ἐκ τῶν προλεγομένων τοῦ ἐκδότου μανθάνομεν, ὅτι συνεργάται τοῦ Συνοδικοῦ Τόμου ἐχρημάτισαν ὁ πρῶην Μεσημβρίας Σαμουὴλ ἐκ τῶν λογιωτέρων ἱεραρχῶν τοῦ καιροῦ ἐκείνου, ὁ Κρήτης Χρῦσανθος καὶ ὁ γεραρὸς Σταυρουπόλεως Κων. Τυπάλδος, θεωρεῖ δὲ συντάκτην τοῦ σχεδίου τὸν Σαμουὴλ ἐμπνεόμενον ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου ΣΤ', εἰς οὗ καὶ τὸ ἀρχεῖον περιῆλθεν αὐτό. Τὸ ἔγγραφον ἐδωρήθη ὑπὸ τοῦ ἐκδότου εἰς τὸ πατριαρχικὸν ἀρχεῖον (βλ. Ὁρθοδοξία, τόμ. Στ' 1931, σ. 73—77 τὰ προλεγόμενα, καὶ 117—120 τὸ ἔγγραφον), ὅθεν καὶ ἀναδημοσιεύεται ὧδε :

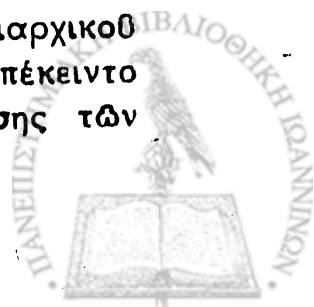
Σχέδιον ἐκθέσεως πρὸς τὴν Ὑψηλὴν Πόρταν περὶ τοῦ ὡς πρὸς τὴν ἐν Ἑλλάδι ἐκκλησίαν φρονήματος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας.

Ἡ Ἐκκλησία τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος ἀνεκαθεν ἐξαρτωμένη ἐκ τῆς ἀμέσου κυριαρχίας τοῦ Πατριαρχικοῦ τῆς Κ)πόλεως Θρόνου, ὡς τῆς τούτου ἐνορίας καὶ διοικήσεως μέρος ἀποτελοῦσα, ἀπ' οὗ ἐξωτερικῶς ἐπηρεασθεῖσα, ἐκηρύχθη αὐτογνωμόνως παρὰ τοὺς ἱεροὺς τῆς θρησκείας μας θεσμοὺς καὶ τὰς διατάξεις αὐτόνομος καὶ ἀνεξάρτητος.

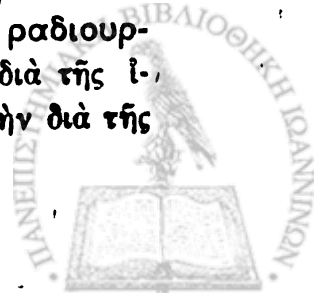
Ἀποσπασθεῖσα μὲ λύπην μας ἀπ' αὐτοῦ καὶ πᾶσαν σχέσιν μετ' αὐτοῦ διακόψασα, εἰς διάφορα περιέπεσεν ἄτοπα ἀπ' ἐναντίας τῶν ἱερῶν καθηκόντων των, μὴ δυνηθεῖσα ἐν ὅλῳ τῷ μέχρι τοῦδε διαστήματι νὰ ἐνεργήσῃ τὰ τῆς ἱερᾶς δικαιοδοσίας της ἐλευθέρως καὶ συμφώνως μὲ τοὺς τῆς θρησκείας μου κανόνας ὡς περιορισθεῖσα παντελῶς εἰς τὰ κατ' αὐτὴν ἐκ τοῦ περὶ τὴν ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν διοίκησίν της ἐπιβλαβοῦς διοργανισμοῦ, ὃν κατὰ βίαιαν ὑποχρέωσιν παρὰ τὰς κανονικὰς διατάξεις μας ἔλαβεν· ἐκ δὲ τοῦ τοιούτου διοργανισμοῦ οὐ μόνον καινοτομίαι ἐπέισακτοι περὶ τὰ τῆς ἐκκλησίας μας ἔθιμα παρεισέφρησαν, καὶ ἕτεροι διδασκαλαὶ φανεραὶ καὶ ἀνακεκαλυμμέναι ἐλευθέρως ἐγένοντο διαφθεύουσαι τὰ θρησκευτικὰ τῶν κατοίκων ἐκεῖσε Ὁρθοδόξων φρονήματα, ἀλλὰ καὶ ὁ ἔσχατος κατὰ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας μας κίνδυνος ἠπειλήθη ἀπὸ τὰς τινῶν ἐκεῖθε ἀθέους καὶ βλα-

σφήμους διδασκαλίας, έμφωλεύουσα κατά μικρόν εις αυτά τής Έλλάδος σπλάγχνα, εάν ό Πατριαρχικός τής Κωνσταντινουπόλεως θρόνος δέν έπρολάμβανε να ύψωση τήν φωνήν του, έξ ής να διεγερθώσι και οι Άρχιερείς τής Έλλάδος εις τήν όφειλομένην αύτοις προσοχήν και προκατάληψιν του κινδύνου· ή δέ περι τά θρησκευτικά φρονήματα γενομένη εις πολλούς των έκεισε διαφθορά, όσην έπέφερεν εις αυτούς κατά συνέπειαν, και τήν περι τά ήθη και τό πολίτευμα διαφθοράν έκ πολλοϋ τουτο προωμολόγηται, και γνωστόν τοις πᾶσιν έστιν· όπερ όσην έχει εις τήν πολιτικήν κοινωνίαν τήν σχέσιν, και όσην ύποτρέφει τήν άταξιαν, τήν άπειθειαν, τήν άνηκοταν και τήν λοιπήν βλάβην εις τήν έλευθέραν και ακώλυτον ένεργειαν των πολιτικων νόμων ένός Κράτους, κάλλιστα και ακριβεστάτα γνωρίζουσι οι τά πολιτικά διεποντες πράγματα· δέν είναι άμφιβολία ότι ένός άτόπου δοθέντος μυρία και πολυειδη έπονται· διότι, βταν ένός έθνους ή θρησκεία, ήτις θεωρείται παρ' αύτῶ ή πρώτη και ούσιώδης βάση τής πρὸς τόν άνθρωπον άμοιβαίας κοινωνίας και τής πρὸς τόν πολιτικόν βίον αναπτύξεως αύτου, και ό μόνος χαλινός εις τά πάθη και τάς παραλόγους των ανθρώπων όρμάς, περιφρονείται, έξευτελίζεται, και όλοτελώς παραβλέπεται, και όταν τέλος πάντων δολίως έπιβουλευολένη ύπούλως καταδυσμεύεται, και πολυτρόπως διωκομένη καταδουλοϋται, άνίσχυρος όλως καθισταμένη και άδρανής μένουσα, ως των Ιερων αύτης λειτουργων άδυνατούντων εις τήν έλευθέραν αύτης ένεργειαν, και τήν ταύτης ύποστήριξιν, τότε εύκόλως έκαστος άφηνιάζει, έκτραχηλίζεται εις τά πάθη του, κωφεύει εις τάς σωτηριώδεις φωνάς τής συνειδήσεως, άπειθει εις τους νόμους, καταφρονει τήν διοίκησιν, έπηρεάζει τόν πλησίον και γίνεται έν ένι λόγω ή μάστιξ τής ανθρωπίνης κοινωνίας και ό άνατροπεύς όλων των καθεστώτων, άποβάλλων όλοτελώς τόν φόβον τής έξουσίας ως άποσειων προηγουμένως τόν φόβον του Θεου μέ τήν καταπάτησιν τής νηπιόθεν παραδεδεγμένης θρησκείας του· αυτά ταϋτα τελευταίως συναισθανθέντες και οι του βασιλείου τής Έλλάδος Άρχιερείς και έκ πείρας ως έκ των άποτελεσμάτων γνωρίσαντες, και κατιδόντες όση προσεγένετο εις τήν καθεστῶσαν θρησκείαν βλάβη, και ή έκ τής θρησκευτικής βλάβης εις τά ήθη διαφθορά έκ τής βεβιασμένης και παρανόμου άπομακρύνσεως των από τό κέντρον, τούτέστι του Πατριαρχικού τής Κωνσταντινουπόλεως θρόνου, εις όν άνέκαθεν ύπέκειντο κανονικώς, έπλαβόμενοι και οϋτοι έσχάτως τής παρούσης των

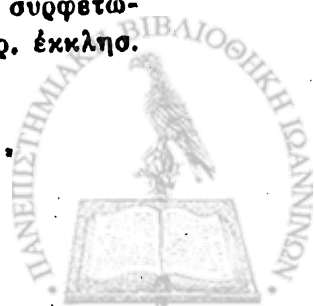
πολιτικῶν ἐκεῖσε πραγμάτων μεταβολῆς, ὡς εὐκαιρίας προσφόρου πρὸς ἐπανόρθωσιν καὶ τῶν κατὰ τὴν θρησκείαν κακῶς καὶ ἐπιβλαβῶς ἀπ' ἀρχῆς διοργανισθέντων καὶ καταστάτων καὶ τῆς ἐξ αὐτῶν προσγενομένης ἠθικῆς διαφθορᾶς, ἐξέφρασαν παρρησίᾳ τὸ φρόνημα καὶ τὴν θέλησίν των, θεωρήσαντες τὸ μόνον σωτήριον καὶ ὠφέλιμον εἰς τὴν διατήρησιν τῆς θρησκείας καὶ τὴν ὑποστήριξιν τῶν κανονικῶν αὐτῆς δικαιωμάτων, τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου ὡς κέντρου τῶν τε ἀπ' αὐτοῦ ἐξηρημένων καὶ τῶν αὐτονόμων ἐκκλησιῶν, καὶ τὴν μετὰ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ἔνωσιν καὶ πνευματικὴν σχέσιν· διὸ καὶ εἰς αὐτὴν ἔγνωσαν νὰ προστρέξωσι κανονικῶς, ὅπως ἀσφαλίσωσι τὰς κατ' αὐτοῦς νόμιμα καὶ θρησκευτικὰ προσόντα, καθὼς οἱ τῆς θρησκείας μας θεῖοι κανόνες καὶ ἱεραὶ θεσμοθεσίαι ὑπαγορεύουσι καὶ οὕτω διατηρηθῆ τὸν τε ὅθεν ἡ κανονικὴ ἐνότης τῆς πίστεως ἀσφαλῆς, ἀνεπηρέαστος καὶ ἀκράδαντος· ὅθεν τὴν τοιαύτην τῶν τῆς Ἑλλάδος θρησκευτικῶν πραγμάτων προμνηστευμένην κανονικὴν ἐπανόρθωσιν καὶ ἔννομον ἀποκατάστασιν ὁ Πατριαρχικὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως Θρόνος πρὸ πολλοῦ κατὰ θρησκευτικὸν λόγον ἐπιθυμῶν, ὡς ἀναγκαιοτάτην πρὸς ἀσφάλειαν καὶ στηριγμὸν τῆς ἡμετέρας πίστεως, καὶ ἐπὶ πλεον θρησκευτικῶς ὑποχρεούμενος ταύτην νὰ ἀποδεχθῆ προβαλλομένην παρὰ τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίας, ὡς ἀφεύκτως ἀπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν μας κανόνων ἀπαιτουμένην πρὸς διατήρησιν τῶν ἀπὸ αἰῶνος ἐπ' αὐτῇ θρησκευτικῶν δικαιωμάτων μας, κατ' οὐδένα τρόπον δύναται νὰ παραβλέψῃ τὴν παροῦσαν εὐκαιρίαν εἰς τὴν τούτων ἐξ ἀνάγκης μέχρι τοῦδε σεσηγημένων ἐπανάκτησιν, κατὰ τοὺς ὅρους τῶν ἀρχαίων τῆς Ἐκκλησίας μας διατάξεων· αὐτῇ ταύτην τὴν κανονικὴν ἔνωσιν σὺ μόνον πρὸς τὴν ἀσφάλειαν τῆς θρησκείας μας ὠφέλιμον καθ' ὅλον τὸ Ὀθωμανικὸν Κράτος θεωροῦμεν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἠθικὴν τῶν ὑπηκόων κατάστασιν συντελεστικὴν, ἥτις, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται, πολλὴν ἔχουσα τὴν σχέσιν πρὸς τὴν πολιτικὴν διοίκησιν, πολλὴν ἐπαγγέλλεται καὶ τὴν πολιτικὴν καὶ εἰς αὐτὴν ὠφέλειαν· διότι ἐνούμενη ἡ τῆς Ἑλλάδος Ἐκκλησία μετὰ τοῦ Πατριαρχικοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρόνου πνευματικῶς κατὰ τὰς ἐκκλησιαστικὰς διατάξεις καὶ ἀναλαμβάνουσα τὰ ἐπ' αὐτῆς ἀναπόσπαστα ἐσωτερικὰ τε καὶ ἐξωτερικὰ θρησκευτικὰ δικαιώματά της καὶ ἀπαλαττομένη τοιοῦτοτρόπως τοῦ ὀλεθρίου περιορισμοῦ εἰς ὃν λεληθότως ἐκ ραδιοῦργίας ὑπέπεσε, καὶ ἀσφαλίζουσα τὴν ἡμετέραν θρησκείαν, διὰ τῆς ἰσχύος τῶν καθ' ἡμᾶς ἱερῶν νόμων, καὶ προστατεύουσα αὐτὴν διὰ τῆς

κανονικῆς δικαιοδοσίας της, θέλει ἐμποδίζει τὸν τεῦθεν τόσο τὴν λύμην τῶν θρησκευτικῶν φρονημάτων ἐκ τῶν διαφόρων ἑτεροδοξοκαλιῶν, ἀναστέλλουσα τὰς βλασφημίας ἐρεσχελίας τῶν κακοδόξων, ὅσον καὶ τὴν ἠθικὴν διαφθοράν, ἵνα μὴ διαδόσιμοι καὶ πρὸς τοὺς ἑγγύς καὶ πρὸς τοὺς πόρρω γίνωνται· 1 ἐξ ὧν μεγίστη καὶ πρὸς τοὺς ὑπηκόους τῆς ἐφ' ἡμᾶς θεόθεν τεταγμένης κραταιᾶς Βασιλείας ὁμοθρήσκους ὁμογενεῖς μας θέλει πηγάσει ὠφέλεια, μὴ λαμβάνοντας τὸν τεῦθεν ἀφορμὴν λύμης καὶ διαφθορᾶς ἐκ τῆς μετὰ τῶν Ἑλλήνων κοινωνίας καὶ ἐπιμιξίας διὰ τὸ ὄμορον, μηδὲ βλαπτομένους πρὸς τὰ θρησκευτικὰ φρονήματα καὶ πρὸς τὰ ἠθικὰ καθήκοντα, ἀλλὰ μένοντας διὰ παντὸς ἐν ἀσφαλείᾳ εἰς ὅσα ἀπὸ γεννήσεώς των παρὰ τῶν πατέρων των ἐδιδάχθησαν ἀφ' ὧν πηγάζει, ὡς εἴρηται, καὶ ἡ πρὸς τὴν ἔξουσίαν εἰλικρινῆς πίστις ἢ ἐθελούσιος εἰς αὐτὴν ὑπακοή, καὶ εἰς τὰς κατὰ καιροὺς διατάξεις της ἀγόγυστος εὐπειθία, καὶ ἡ εἰς τὰ καθεστῶτα αὐτῆς ἀπαρέγκλιτος ἐμμονὴ καὶ εὐστάθεια· ὅθεν ἡμεῖς ἔνθεν μὲν ἀπὸ τοῦ πρὸς τὴν θρησκείαν μας ἀπαραιτήτου χρέους προαγόμενοι εἰς τὴν περὶ τοῦ προκειμένου τῆς πρὸς τὸν Πατριαρχικὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρόνον πνευματικῆς ἐνώσεως τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίας ἐμβριθῆ σκέψιν, καὶ θεωροῦντες κατὰ τὰς διαγορεύσεις τῶν θρησκευτικῶν μας κανόνων ἑαυτοὺς ἀπαραιτήτως ὑποχρέους εἰς τὸ νὰ προσενεχθῶμεν ἀναποφεύκτως καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς τούτων ἐννοίας, καὶ νὰ ἐνεργήσωμεν ὅλαις δυνάμεσι τὰ θρησκευτικὰ χρέη μας, προστατεύοντες παντὶ σθένει τὰ ἀρχαιότατα τοῦ καθ' ἡμᾶς Πατριαρχικοῦ Θρόνου ἱερὰ δικαιώματα, ἐστηριγμένα ἀνέκαθεν ἐπὶ βάσεων ἀκραδάντων τῶν ἱερῶν νόμων καὶ θείων τῆς Ἐκκλησίας μας διατάξεων (τῶν ὁποίων ἄλλως, ὃ μὴ γένοιτο! ἀμελοῦντες ἢ ἀδιαφοροῦντες, καθιστάμεθα ὄλως ἔνοχοι καὶ ὑπεύθυνοι εἰς τὰ τῆς θρησκείας μας, καὶ διὰ τοῦτο ἀξιοκατάκριτοι, ὡς παραβάται ταύτης, ἀπαγε! φαινόμενοι καὶ ἀναπολόγητοι μένοντες καὶ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς πάντας τοὺς ἀπανταχοῦ ὁμοθρήσκους μας).

Ἐνθεν δὲ καὶ ἀπὸ τῆς πρὸς τὴν ἐφ' ἡμᾶς θεόθεν τεταγμένην κραταιὰν Βασιλείαν ὀφειλομένης πίστεώς μας κινούμενοι εἰς τὰς περὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου μετ' ἐπιστάσις ἀκριβεῖς παρατηρήσεις μας,

1 Ὁ πρῶτος μινίστρος τῆς θρησκείας κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ἦτο ὁ ἐπίσκοπος Ἀνδρούσης Ἰωσήφ, ὁ δεύτερος ὁ Δαμαλῶν Ἰωνᾶς, ὅστις ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος ἐν Ναυπλίῳ εἰς τὰς 11 Μαΐου 1925 ἔλεγεν: «Ἡ θρησκεία εἶναι ὁ τοῦ πολιτεύματος χαλινός, ταύτης παραβλουμένης καταντῆ ὁ συρφετώδης καὶ ἀπαίδευτος ὄχλος εἰς ἀναρχίαν» (παρ' Οἰκονόμῳ, Συγγρ. ἐκκλῆσ. Γ', σ. 88). Κουρίλας.

καὶ κατανοοῦντες οὐ μόνον ἀνεπιβλαβῆ καὶ ἀνεπηρέαστον πολιτικῶς πρὸς τὸ βασιλεῖον Κράτος τὴν τοιαύτην ἔνωσιν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐπωφελῆ καὶ χρήσιμον ἠθικῶς τε καὶ πολιτικῶς, καθυποβάλλομεν εὐσεβάστως ὑπ' ὅψιν τοῦ κραταιοῦ Δοβλετίου τὰ εἰλικρινῆ φρονήματά μας, παρακαλοῦντες θερμῶς, ἵνα ἐπιστήσῃ ἀπαθῶς τὴν προσοχὴν του εἰς τὰ παρ' ἡμῶν δουλικῶς ἐκτιθέμενα, ἐξ ὧν πεποίθαμεν, ὅτι θέλει πεισθῆ εὐλόγως εἰς τὰς ταπεινὰς παρατηρήσεις μας ἔκρινον τὰ συμφέροντα θρησκευτικῶς τε καὶ ἠθικῶς εἰς τοὺς πιστοὺς ὑπηκόους του, εὐχομένους διηνεκῶς ὑπὲρ τῆς εἰς αἰῶνας ἀσφαλούς τε καὶ ἀταράχου διαμονῆς τοῦ Βασιλείου Κράτους πρὸς ἡμετέραν θρησκευτικὴν τε καὶ ἠθικὴν ἀσφάλειαν καὶ ἡσυχον καὶ ἄνετον διαβίωσιν.

Ἀπὸ τοῦ ἐγγράφου τούτου, εὐτυχῶς διασωθέντος, μανθάνομεν τὰς πραγματικὰς σκεψεις τοῦ ἀνωτάτου πνευματικοῦ πέντρου περὶ τῆς τότε ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ ὀργανισμοῦ αὐτῆς, «ὅν κατὰ βίαιαν ὑποχρέωσιν παρὰ τὰς κανονικὰς διατάξεις τῆς Μ. ἐκκλησίας ἔλαβεν», ὅπερ καὶ ἐπέφερε τὴν ἐξαθλίωσιν τῶν Ὁρθόδοξων καὶ τὸν κίνδυνον τῆς θρησκείας ἐκ τῶν ἑτεροδιδασκαλιῶν. Ἐσώθη δέ, διότι τὸ Πατριαρχεῖον ὑψωσε φωνήν, καὶ ἐννοεῖ τὴν μνημονευθεῖσαν ἐγκύκλιον Γρηγορίου ΣΤ'. Ἐντεῦθεν τὸ ἐγγράφον ἀναφέρει λόγους ἰσχυροὺς πράγματι, οἵτινες ἀναγκάζουσι τὴν ἐκκλησίαν νὰ μεταβάλλῃ τὴν παθητικὴν ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον στάσιν καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν ἐξασφάλισιν τῶν δικαιωμάτων της «αὐτὴν τὴν κανονικὴν ἔνωσιν, οὐ μόνον πρὸς ἀσφάλειαν τῆς θρησκείας μας ὠφέλιμον καθ' ὅλον τὸ ὀθωμανικὸν κράτος... ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἠθικὴν τῶν ὑπηκόων κατάστασιν συντελεστικὴν, ἥτις... πολλὴν ἐπαγγέλλεται τὴν πολιτικὴν... ὠφέλειαν». Νὰ πιστεύσω, ὅτι οἱ Ἕλληνες μετὰ τῶν ἰσχυρῶν τῆς γῆς ἐξεβίασαν τὸ Πατριαρχεῖον; Ἐν τῇ ἀρχαιότητι γνωρίζομεν τοὺς Φωκεῖς, οἵτινες ἐξηνάγκασαν τὴν Πυθίαν νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἱεροσυλίαν τῶν Δελφῶν. Ἐν πάσῃ περιπτώσει τὸ φρούριον τοῦ Φαναρίου, ὅπερ ἐπὶ δύο σχεδὸν δεκαετηρίδας ἀπεδείχθη ἀπόρθητον, ἤδη παρεδόθη, καὶ ἡ παράδοσις αὕτη εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ φυλετισμοῦ εἶναι «ἀρχὴ ὠδίνων». δὲν θὰ ἔχῃ λήξει ὁ ΙΘ' αἰὼν καὶ ὁ βράχος ἐκεῖνος, ὅστις ἐστήριξε τὴν νέαν κιβωτὸν προσηρμοσμένην θὰ θρυμματισθῇ. Ἐὰν βεβαίως πίσεις ἀνωτέρων δυνάμεων καὶ ἰσχυροὶ πολιτικοὶ καὶ ἔθνικοι λόγοι δὲν ἐβάρυναν εἰς τὴν ὑπὸ τῆς Μ. Ἐκκλησίας λήψιν τῶν ἀποφάσεων, ἡ «κανονικὴ ἔνωσις» θὰ ἦτο πραγματικὴ, ὡς ἔπρεπε καὶ ἐπεθύμει αὕτη, καὶ θὰ ἦτο σωτήριος διὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν. Θαυμάζει τις τὴν διπλωματικὴν περίνοιαν τοῦ πατριάρχου, δι' ὧν σοβαρῶν ἐπιχειρημάτων προσπαθεῖ νὰ πείσῃ τὴν Ὑψηλὴν Πύ-

λην και να περιαγάγη αυτην εις την αναπόδραστον ανάγκην. να συμμορφωθῆ προς τὰς σκέψεις αυτου. Ὁρθῶς ισχυρίζεται, ὅτι ἐκ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς θρησκευτικῆς τάξεως ἐν Ἑλλάδι και του ἠθικοῦ ρυθμοῦ «μεγίστη και προς τους ὑπηκόους τῆς... κραταιᾶς βασιλείας ὁμοθρήσκους ὁμογενεῖς μας θελει πηγᾶσει ὠφέλεια, μὴ λαμβάνοντας τούντευθεν ἀφορμὴν λύμης και διαφθορᾶς ἐκ τῆς μετὰ τῶν Ἑλλήνων κοινωνίας και ἐπιμιξίας διὰ τὸ ὁμορον...» ὅθεν και παρέσκησε τὴν ἔνωσιν «ἀνεπιβλαβῆ και ἀνεπηρέαστον προς τὸ βασιλειον κράτος». Ἐκ του ὄντως ιστορικοῦ τούτου μνημείου ἀποκαλύπτεται, ὅτι ἡ ἐκκλησία εἶχε ἀκριβῆ και τελείαν ἐπίγνωσιν τῶν συμβαινόντων ἐν Ἑλλάδι, και οὐδόλως ἐπηρεᾶσθη ἐκ τῶν γραφομένων τῆς ἑλλ. κυβερνήσεως, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ ἐκκλησία κατὰ τὸ 2 ἄρθρον του συντάγματος 1843 εἶναι ὀρθόδοξος «διατηροῦσα ἀπαραλλάκτως τους ἱεροὺς ἀποστολικοὺς και συνοδικοὺς κανόνας και τὰς ἱερὰς παραδόσεις» (Γιανοπ. σ. 33). Παρὰ τὰ ἀνωτέρω κατὰ πλάτος ἐξιστορηθέντα περι τῶν συζητήσεων και ἀποφάσεων τῆς Συνελεύσεως, ἀναφέρω και τὴν γνώμην ἐνταῦθα του καθηγητου τῆς ιστορίας ἐν τῇ Θεολογικῇ του Πανεπιστημίου σχολῆ ἀρχιμ. Βασ. Στεφανίδου, ὅστις ὅλως ἀπαθῶς κρίνων τὴν «Ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος» του Χρυσ. Παπαδοπούλου ἀποφαίνεται: «καθόσον ἡμεῖς ἐκ τῶν ὑπ' αυτου παρατιθεμένων ἡδυνήθημεν νὰ κρίνωμεν ἡ πλείονότης τουλάχιστον τῶν ὁμιλησάντων δὲν ἦτο διατεθειμένη νὰ θεσπίσῃ τὸ ἀπεριόριστον κύρος τῶν κανόνων. Ρητῶς ἐδηλώθη, ὅτι ὑπάρχουσι κανόνες ἀντιστρεφόμενοι εις πολιτικοὺς νόμους, πολλοὶ διοικητικοὶ κανόνες δὲν ἐφαρμόζονται εις τὸ ὑπάρχον πολίτευμα και ἐπομένως ὑπολείπονται μόνον οἱ ἀφορῶντες εις τὴν πνευματικὴν ἐνότητα. Πολλοὶ κανόνες εἶναι ἐν ἀχρηστία ἢ ἀπάδουσιν εις τὰς παρούσας περιστάσεις, ὁ δὲ εἰπὼν, ὅτι ἡ θεοθετικὴ ἐξουσία δὲν δύναται νὰ μηδενίσῃ τους κανόνας, ἤκιστα βεβαίως ἦτο θιασώτης του ἀπεριορίστου αυτων κύρους. 1 Τὸ πνεῦμα τῆς κυβερνήσεως δὲν ἦτο ἄλλοιον. Ὁ

1. Τὴν Ἱστορίαν του μακ. Χρυσσοστόμου δὲν εἶχον ὑπ' ὄψιν. οὔτε τὰ «Σωζόμενα ἐκκλησ. συγγράμματα» του Κ. Οικονόμου, οὔτε τόσα ἄλλα, ἀπερ ἔχω εις τὴν ἐν Λαύρᾳ βιβλιοθήκην μου. Ἡ βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου εἶναι διὰ τους φοιτητὰς και τὸ πολὺ κοινὸν πλέον, οὐχὶ διὰ τους καθηγητὰς. Πρέπει νὰ διαβάζωμεν ἐκεῖ, και ὅ,τι μᾶς δίδουν. Τρεῖς ἐξήτησα τὸ περι «Ἱερατικῆς ἐξουσίας» του Ι. Εὐταξίου και δὲν εὗρέθη, ἕως ἐρεῦνήσα μόνος μου τους γεν. καταλόγους τὸ ἀνεκάλυψα. Ἔχομεν δικαίωμα 4-5 βιβλία ἐπὶ ἕνα μῆνα νὰ κρατῶμεν οἴκοι. Περιοδικὰ δὲν δανείζονται. Λοιπὸν χρησιμοποιοῦ μόνον τὴν βιβλιοθήκην μου, ἣν κατήρτισα ἐνταῦθα ἐπὶ κατοχῆς και πλουτίζω.

πρωθυπουργός Ίω. Κωλέττης ἐν τῇ τῆς Βουλῆς συνεδρίᾳ τῆς 18 Μαΐου 1845 ὡμολόγησε μὲν, ὅτι τὸ 2ον ἄρθρον τοῦ συντάγματος κατέστησεν ἀπαραίτητον τὴν τροποποίησιν τοῦ καταστατικοῦ τοῦ 1833, ἀλλὰ τὰ ὑπ' αὐτοῦ ὑποβληθέντα ἐκκλησ. νομοσχέδια ὡς ἐσωτερικὰ καθήκοντα τῆς συνόδου ὠρίζον τὰ εἰς τὸ δογματικὸν μόνον μέρος τῆς θρησκείας ἀναγόμενα, ἐπιτρέποντα εἰς πάντα τὰ ἄλλα τὴν ἀνάμιξιν τῆς πολιτείας (σ. 340). Καὶ ὡς δὲ ὑπὸ τῆς Βουλῆς τὰ νομοσχέδια ταῦτα ἐψηφίσθησαν παρέμειναν ἐν, πολλοῖς ἀντιγραφῇ τοῦ καταστατικοῦ τοῦ 1833.... διὰ τοῦτο δὲ ἴσως δὲν εἰσῆχθησαν καὶ εἰς τὴν Γερουσίαν πρὸς ἐπίψήφισιν» (σ. 342. Ὁ Νέος Ποιμὴν, Κ)πολις 1920, ἔτος Β', σ. 161—162).

Κατὰ σύμπτωσιν εὐρέθησαν τότε ἐν Κ)πόλει πέντε πρώην ἐκλεκτοὶ πατριάρχαι, ἐν οἷς καὶ ὁ παρεπιδημῶν Κύριλλος Ἱεροσολύμων, τῆς βλέπει τις ὑπογεγραμμένους εἰς τὸν Τόμον. Μετ' αὐτῶν ὁ Πατριάρχης Ἀνθίμος Δ' συνεκρότησε σύνοδον. Ἐπ' ἐσχάτων ἡμερῶν ὁ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Νικόλαος ἀπαντῶν πρὸς τὸν οἰκουμ. πατριάρχην ἐπὶ τῇ ἀνακηρύξει τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς Ἀλβαν. ἐκκλησίας, γράφει, ὅτι ἀπηρεῖτο προκαταβολικῶς καὶ ἡ ἔγκριστις τῶν λοιπῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν, ὅπερ διετηρεῖτο εὐλαβῶς μέχρι τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (Φωνὴ τῆς Ἐκκλησίας, Ἀθῆναι 1 Αὐγούστου 1937). Πολλῆς συζητήσεως γενομένης ἀπεφασίσθη ν' ἀναγνωρισθῇ τὸ αὐτοκέφαλον, καθ' οὓς ὅρους ἠθέλεν ἐκπονήσει ἐντολῇ τῆς συνόδου ἐπιτροπὴ ἐκ τριῶν ἀρχιερέων 2 μετὰ γραμματέως τοῦ εἰρημένου ἱεροκήρυκος Νικολάου Γλυκᾶ ὑπεβλήθη ταχέως τὸ σχέδιον καὶ ἡ «Μεγάλῃ Σύνοδος» ἀπέλυσε τὸν λεγόμενον «Συνοδικὸν Τόμον» τῇ 29 Ἰουνίου 1850 καὶ δι' αὐτοῦ τῆς ἀπὸ τῆς Μ. Ἐκκλησίας ἐξαρτήσεως τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος (βλ. Γιαννόπ. σ. 36—39). Μεγάλῃ παράλειψις ἦτο, ὅτι οἱ συλλογεῖς καὶ ἐκδότης τῶν ἐγκυκλίων τῆς ἱεραῆς συνόδου τῆς Ἑλλάδος δὲν ἐ-

2. Τὰ δύο μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς, οἱ ἀρχιερεῖς, ἦσαν οἱ ἀριστεῖς τοῦ καιροῦ ἐκείνου ἐν τοῖς γράμμασι, ὁ πρώην Μεσημβρίας Σαμουήλ, ὅστις πρῶτος τῆς Πατριαρχ. Ἀκαδημίας καὶ συνέγραψε θαυμάσιον περὶ τῆς ἑλλ. γλώσσης βιβλίον καὶ ὁ Σταυρουπόλεως Κων. Τυπάλδος σχολάρχης τῆς Θεολ. Σχολῆς Χάλκης, εἰς ὃν ὁ Φαρμακίδης ἀποδίδει τὴν σύνταξιν. Ἐγνώριζε καλῶς τὸν ἄνδρα, διότι συνεδίδαξαν εἰς τὴν Ἰόνιον Ἀκαδημίαν. Ἐπιτίθεται κατ' αὐτοῦ δριμύτατα καὶ, ὡς σὺνηθες, αὐτῷ διασύρει καὶ ἐξευτελίζει τοιοῦτον ἐκλεκτὸν διδάσκαλον τῆς Θεολογίας, ὑπερβαίνει δὲ τὰ ὅρια τῆς μοχθηρίας, ὅτε ἐρωνεύεται καὶ παρῳδεῖ τὴν ἐν τῇ Συνόδῳ προσολαλιαν αὐτοῦ (βλ. σ. 43, 44, 45, 104, 120 τοῦ Συν. τόμου).

φρόντισαν νὰ δημοσιεύσωσι καὶ τὰ πρακτικὰ τῆς «Ἁγίας μεγάλης συνόδου». Εὐγνωμονοῦμεν εἰς τὸν Θεόκλητον Φαρμακίδην, διότι ἔπραξε τοῦτο καὶ παρ' αὐτοῦ παραλαμβάνομεν τὴν εἰσήγησιν τοῦ Πατριάρχου Ἀνθίμου, ἣτις καὶ ὡς γλωσσικὸν μνημεῖον εἶναι ἄξιον ν' ἀναγνωσθῆ παρ' ἐκείνων, ὅσοι ἀποκνοῦσι νὰ διεξέλθωσι τὸν ὀγκώδη, «Συνοδικὸν Τόμον» (σ. 21—23). «Ἰδοὺ δὴ τι καλόν, ἢ τι τερόπνόν ἀλλ' ἢ τὸ κατοικεῖν ἀδελφούς ἐπὶ τὸ αὐτό». Εὐκαιρον κάμοι προαναφωνῆσαι μετὰ τοῦ προφητάνακτος σήμερον, ἱερώτατοι ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ἀδελφοὶ καὶ συλλειτουργοί. Χαίρω σφόδρα καὶ ἀγάλλομαι καὶ συγκινοῦμαι τὴν ψυχὴν καὶ τὴν καρδίαν κατανύσσομαι, περιστοιχούμενος ὑπὸ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης καὶ εὐλαβείας, καὶ δόξαν ἀναπέμπω τῷ τῶν ἀπάντων βασιλεῖ καὶ Θεῷ ἡμῶν, τῷ συγκαλέσαντι ἡμᾶς ἐπὶ τὸ αὐτό, καὶ μετὰ τῆς ἐκκλησίας ἐπάδειν ἐπείγομαι. «Σήμερον ἡ χάρις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἡμᾶς συνήγαγε». Συνήγαγεν ἡμᾶς ἐν τῷ ὄνοματι τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πρὸς καταρτισμὸν τοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας, πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ τῶν ὀρθοδόξων πληρώματος. Συνήγαγεν ἡμᾶς, ἵνα τὴν τῆς ἐκκλησίας ἐνότητα, ἣτις ὡς δόγμα πίστεως παρὰ τῶν ἀνέκαθεν εὐσεβεῖν προαιρουμένων, καὶ τῇ τῆς ὀρθοδοξίας ἐπωνυμίᾳ σεμννομένων πρεσβεύεται, ὁμολογεῖται, ταύτην ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης συμφώνως τοῖς ἱεροῖς ὅροις τε καὶ κανόσι τῶν ἁγίων συνόδων, καὶ τὰ τῶν ἐκκλησιῶν δίκαια τῇ τρυτάνῃ τοῦ Πνεύματος, ἣ Θέμις ἐστὶ συνεπισταθμίσαντες, ἀλώβητόν τε καὶ ἀκαινοτόμητον τὸν ἐκκλησιαστικὸν διάκοσμον ἑαυτοῖς τε διαφυλάξωμεν καὶ τοῖς μετ' ἡμᾶς παραδῶμεν ἀκέραιον, καθάπερ ὀφείλομεν, ὡς ἱερὰν παρακαταθήκην, ἐκ πατέρων εἰς ἡμᾶς μέχρι συντελείας αἰώνων διήκουσαν. Αἱ γὰρ ἐν τῇ πατριαρχικῇ περιφερείᾳ τοῦ καθ' ἡμᾶς ἀποστολικοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως διατελοῦσαι ἁγιώταται μητροπόλεις, ἀρχιεπισκοπαὶ καὶ ἐπισκοπαί, ὅσαι τὸ θεόσωστον καὶ θεοστήρικτον τῆς Ἑλλάδος Βασίλειον σήμερον ἀπαρτίζουν, διὰ καιρικᾶς περιπετείας τῆς τοιαῦς δε ἀπαλειφθεῖσαι ἐνότητος καὶ τὴν μετὰ τοῦ οἰκείου κανονικοῦ προέδρου ἐκκλησιαστικὴν συνάφειαν δι' ὅλων ἑπτακαίδεκα ἐνιαυτῶν διακόψασαι καὶ ἀπομονωθεῖσαι τοῦ συνόλου τῶν ἄλλων ἁγιωτάτων θρόνων τῆς καθολικῆς ὀρθοδόξου τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, αὐτὴς εὐδοκίᾳ Θεοῦ εὐσεβῆ γνώμη καὶ ζήλῳ καὶ προαιρέσει τῶν ἐκεῖσε ὀρθοδόξων χριστιανῶν, ἀρχόντων τε καὶ ἀρχομένων, ποιμαινόντων τε καὶ ποιμαινομένων τὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος ἐπιζητοῦσιν ἀποκατάστασιν καθὰ διαλαμβάνουσι μὲν τὰ παρὰ τοῦ εὐσεβοῦς βασιλικοῦ ὑπουργείου τῆς Ἑλλάδος τιμιώτατα γράμματα, αὐτίκα πρὸς τὴν ὑμετέραν περίνοιαν ἀναγνωσθησόμενα, διασκεψόμεθα δὲ ἡμεῖς κατὰ

καθῆκον πρὸς τοὺς θεοσδότους τῆς ἐκκλησίας θεσμούς, καὶ ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ψηφίσομεν καὶ ἀποφασίσομεν. Δόξα τοίνυν τῷ παναγάθῳ καὶ φιλανθρωπῷ Θεῷ τῷ Κυρίῳ καὶ Σωτῆρι ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, τῷ κηδεμόνῳ τῆς αὐτοῦ ἐκκλησίας καὶ διὰ τοῦτο νεύσαντι εἰς τὰς καρδίας τῶν ἐν Ἑλλάδι ὀρθοδόξων τέκνων τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας τὴν ὅλως χριστιανικὴν καὶ εἰς Θεὸν ὀφειλομένην ταύτην ἐπιθυμίαν καὶ ἔφεσιν. Ἡ μὲν οὖν πρόθεσις τῆς παρουσίας ὁμηγύρεως τοιαύτη, μέλλοντες δὲ νῦν συζητῆσαι καὶ ἀποφῆνασθαι περὶ τηλικαύτης ἱερᾶς ὑποθέσεως, Θεὸν ἐπικαλεσάμενοι πρόεδρον γενέσθαι καὶ συμπαραστάτην, καὶ παροχέα τῆς διανοίας καὶ λόγου πρὸς ἀσφαλῆ κατανόησιν τῶν λεκτέων, καὶ ἀκριβῆ ἑρμηνείαν τῶν νενοημένων, χωρῶμεν ἐπὶ τὴν ζήτησιν ἐν φόβῳ Θεοῦ, ἐν ἀγάπῃ ἀνυποκρίτῳ ἐν ἀδελφικῇ ὁμοσίᾳ, ἐν πνεύματι εἰρήνης, διαλλαγῆς καὶ ἐνότητος.

Ἄλλ' ὦ αἰώνιε τῆς μιᾶς ἀγίας, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας νυμφίε, Χριστέ Ἰησοῦ, ὁ Θεός, ὁ Θεός τῶν κατέρων ἡμῶν, ὁ εἰπὼν ὅτι «Ὅπου εἰσὶ δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν». Πάρεσο καὶ νῦν ἀοράτως αὐτὸς διὰ τῆς ἐπιπνοίας τοῦ παναγίου σου καὶ τελεταρχικοῦ πνεύματος, καὶ ὀδήγησον ἡμῶν τὰς βουλὰς καὶ τὰς διανοίας πρὸς τὴν σὴν εὐαρέστησιν. Ἐγγισον ἡμῖν, ἔγγισον ὁ πανταχοῦ παρῶν, καὶ ὡσερ ποτὲ τοῖς τε θείοις καὶ ἱεροῖς ἀποστόλοις σου, καὶ τοῖς τούτων διαδόχοις, τοῖς θεσπεσίοις ἡμῶν Πατράσι πάντοτε συνῆς, οὕτω καὶ ἡμῖν τοῖς τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως καὶ τὴν κοινωνίαν τοῦ ἀγίου σου Πνεύματος παρὰ τῆς τῆς φιλανθρωπίας ἐξαιτουμένοις, ἔνωσον σαυτὸν ἐν τῇ ἀγίᾳ ταύτῃ Συνόδῳ, ἵνα πρὸς σὲ ἀτενίζοντες, καὶ τῷ παρὰ σοῦ φωτὶ ὀδηγούμενοι σπουδάσωμεν τηρῆσαι καὶ νῦν, ὡς ἐς δεῦρο τῇ σῇ χάριτι τηρήκαμεν, «τὴν ἐνότητα τοῦ πνεύματος ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης», πρὸς καταρτισμὸν τῆς ἀγίας σου ἐκκλησίας, ἣν περιποιήσω διὰ τοῦ ἰδίου σου αἵματος, καὶ ἥς αὐτὸς ὑπάρχεις καὶ κεφαλὴ καὶ θεμέλιος καὶ λίθος ἀκρογωνιαίος, καὶ πρῶτος καὶ ἄκρος καὶ αἰώνιος ἀρχιερεὺς καὶ ἀρχιποίμην, ὃ ἡ δόξα εἰς αἰῶνας Ἀμήν». (Συνοδ. τόμος σ. 21—23)

Ἡ προσφώνησις αὕτη ἀποπνέει τὸ ἄρωμα τῆς εὐσεβείας καὶ φιλοπατρίας τοῦ κλεινοῦ πατριάρχου, ἀνδρὸς μελιχίου, ἀγαθωτάτου καὶ ὑπὸ πάντων ἀγαπωμένου. Ὡς χρηματίσας ἐν τῷ Βυζαντίῳ διδάσκαλος ἐχειρίζετο καλῶς τὸν λόγον καὶ ἐντριβῆς ὢν τῆς θεολογίας καὶ τῶν πατερικῶν συγγραμμάτων ἐνήμερος παρουσίαζεν ἐπὶ τοῦ θρόνου πρόσωπον τηλαυγές. Ζηλωτῆς δὲ εἰς ἄκρον τῶν πατρικῶν παραδόσεων καὶ φρουρὸς τῶν τῆς πίστεως δογμάτων ἀκοίμητος, ὅτε Πῖος Θ' ἀπηύθυνεν παραινετικὴν «πρὸς τὰ πλανηθέντα πρόβατα» | τῆς ἀνα-

τολ. ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, δὲν ὠκνησεν ὡς ἀληθῆς ποιμενάρχης νὰ κεραυνοβολήσῃ αὐτὸν διὰ τῆς «Ἐγκυκλίου τῆς μιᾶς ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας ἐπιστολῆς πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ ὀρθοδόξους» (1848). 1 Τῷ 1849 ἀπηύθυνε καὶ πρὸς τὸν Μ. Οἰκονόμον γλαφυρὰν ἐπιστολὴν ἐγκρίνων τὸ περὶ τῶν Ο΄ ἐρμηνευτῶν σύγγραμμα «ὡς ἐπὶ στερεῶν βάσεων τῆς ὀρθῆς καὶ ὑγιοῦς διδασκαλίας θεμελιουμένην». Τοιοῦτος ὢν ὁ ἀοίδιμος Ἀνθίμος, πρῶτος δὲ καὶ μεγαλόψυχος, ἄρχων εἰρήνης, κατὰ μίμησιν τοῦ δεσπότη Χριστοῦ, ἐπεζήτησε ν᾽ ἄρῃ τὸ μεσότειχον καὶ νὰ συμβιβάσῃ τὰ πράγματα πρὸς τοὺς Ἑλληνας, Ἑλληνας καὶ αὐτὸς Βυζάντιος, καὶ ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἐμπορούμενος αἰσθημάτων, νὰ ἴδῃ τὴν Ἑλλάδα προκόπτουσαν «ὡς ἄμπελον εὐθυνοῦσαν ἐν τοῖς κλίτεσι τοῦ οἴκου Κυρίου» ὡς γράφει ἐν τῷ Τόμῳ, νὰ ἀπλώσῃ τὰ κλήματα καὶ νὰ συσκιάσῃ τὴν ἀνχμῶσαν γῆν τοῦ πανελληνίου, καὶ νὰ περιλάβῃ Θεοῦ εὐδοκοῦντος ὑπὸ τὴν δροσοβόλον σκιάν καὶ αὐτὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Διὰ τοῦτο, ὡς βλέπει τις, περὶ «ἐνότητος» ὁμιλεῖ ἐν τῷ Τόμῳ «ὥστε εἶναι πάντας ἡμᾶς ὡς ἐν τῇ αὐτῇ πίστει, οὕτω καὶ ἐν τῇ αὐτῇ οἰκονομίᾳ τῆς ἐνότητος καὶ κλήματα ἀδιάσπαστα τῆς θείας ἀμπέλου» (Γιανν. 3α).

Πίστις καὶ πατρὶς, ἡ ἐν τῷ ἑλληνικῷ ἔθνει ἀμφιλαφῆς αὕτη καὶ ἀεὶ ἀκμάζουσα ἔννοια, ἐθαυματούργησαν ἐν τῇ παντὸς προσκόμματος ἄρσει πρὸς ἐνοποίησιν τῶν διεστώτων καὶ θρίαμβον ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς ἀγάπης.

Οὕτως ὑπὸ τοὺς αἰσιωτέρους οἰωνοὺς ἐξεδίδετο ὁ ἱερὸς Τόμος, ὅστις «ἀναπεπταμένων τῶν θυρῶν» (ἡ σύνοδος πάντοτε συνεδριάζει «κεκλεισμένων τῶν θυρῶν» ὅπερ τόσον πολὺ ἐξένισε τὸν Φαρμακίδην μὴ εἰδότα τὸ τυπικὸν τῶν Πατριαρχείων) καὶ παρισταμένων καὶ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς ἑλλ. κυβερνήσεως ἀνεγνώσθη οὗτος ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πατριάρχου (ἐνῶ συνήθως ὑπὸ τοῦ ἀρχιγραμματέως ἀναγινώσκειται) εἰς ἐπήκον πάντων. Καὶ ἐνῶ ὁ ἀρχιμ. Μισ. Ἀποστολίδης ἀπεσπόγγιζε τὰ δάκρυα, νέων δακρῶν χαρᾶς ἀφορμὴ παρουσιάζεται. Ἐκφωνεῖ τὸν πανηγυρικὸν (πρᾶγμα ἀσύνηθες) ὁ ἐνθουσιώδης Τυπάλδος: «Ζητῶ τῆς χαρμοσύνης τὴν ὑπόθεσιν, ἄρχεται, ἐπερωτῶ τῆς εὐφροσύ-

1. Εἰς τὴν ἐγκύκλιον ταύτην ἐγένετο ἀπάντησις ὑπὸ σχολαστικοῦ τινοῦ καὶ βαναύσου παπιστοῦ ὑπὸ τὸν παράδοξον τίτλον: «Ἀνασκευὴ τῆς συνοδικῆς ἐγκυκλίου Ἀνθίμου τοῦ σχισματικοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, μετάφρασις ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ» Ἀθῆναι 1855. σελ 253 εἰς ὄγδοον. Εἶναι παράδοξος καὶ ὁ τρόπος καθ' ὃν πραγματεύεται τὸ ζήτημα: «Ὁ κύριος Ἀνθίμος ἑαυτὸν καταδικάζει καὶ τὸ σχίσμα... Ἡ ἐγκύκλιος τοῦ κυρ. Ἀνθίμου εἶναι ἐπικύρωσις τῆς ἐπιστολῆς Πίου τοῦ Θ'... Εἶναι ἐπικύρωσις τοῦ παπ. πρωτείου!»

νης τὸ αἴτιον, καὶ ἀκούω τοῦ Δαβὶδ θεηγοροῦντος: «αὕτη ἡ δόξα τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως», τῆς ἀμιάντου καὶ ἀγιωτάτης τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας. Ὡ τῶν θαυμάσιων ἀκουσμάτων! Ὡ τῆς ἀφάτου δωρεᾶς τε καὶ χάριτος. Ἡ Μ. τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία ἡ μήτηρ καὶ διδάσκαλος τῶν ἐκκλησιῶν, ἀναγορεύει σήμερον κανονικῶς τὴν τῆς βασιλευομένης Ἑλλάδος ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν αὐτοκέφαλον» (Συνοδ. τόμ. σ. 43).

Τὸ πρῶτον τῆς σκηνῆς μέρος ἐτελείωσεν

Τὸ γεγονός τοῦτο ἐπανηγυρίσθη διὰ δοξολογίας καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Ἐν τῇ ἀγίᾳ Εἰρήνῃ, τότε μητροπολ. ναῶ, παρέστη καὶ ἡ βασίλισσα Ἀμαλία, τοῦ Ὁθωνος ταξιδεύοντος, καὶ ἀνεγνώσθη ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος ὑπὸ τοῦ ἀρχιγραμματέως τῆς Συνόδου Μισαὴλ Ἀποστολίδου (20 Αὐγ. 1850) συνωδὰ τῇ πατριαρχικῇ ἐπιταγῇ διὸ καὶ ἡ «Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος», ὡς ἔδει νὰ καλῆται τοῦ λοιποῦ κατὰ τὸν Τόμον, γράφει πρὸς τὸν Πατριάρχην:

«Ἡ ἡμέρα αὕτη ὑπῆρξεν ἡμέρα εὐφροσύνης καὶ ἀγαλλιᾶσεως ὡς κηρύττουσα τρανῶς τὴν ἀρμονίαν καὶ σύμπνοιαν τῶν ὑφ' ἑνὸς πνεύματος τοῦ Χριστοῦ συνεχομένων τε καὶ φωτιζομένων ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν διὸ καὶ ἀξιομνημόνευτος καὶ ἐπίσημος διαμενεῖ παρ' ἡμῖν διαπαντός».

Καὶ οἱ μὲν τέως «Ἀκέφαλοι» νῦν δὲ «Αὐτοκέφαλοι» οὕτως ἐπανηγύριζον, ἀποσπασθέντες ἤδη κανονικῶς ἀπὸ τοῦ κέντρου, ἀλλ' οἱ «Ἐνωτικοί» ἐθρήνουν καὶ ὠδύροντο ἐπὶ τῷ ἀδοκίτῳ δι' αὐτοὺς γεγονότι. Ἡ ἔκδοσις τοῦ Τόμου κατ' αὐτοὺς ἦτο πραξικόπημα, στυγερόν ἔγκλημα κατὰ τῶν συνοδικῶν κανόνων, τὸ δὲ πατριαρχεῖον, παρεσύρθη, ἐδελεάσθη, ἐξηπατήθη. Καὶ οἱ ἅγιοι ἐκεῖνοι συνοδικοὶ ἀντι νὰ διαφωτίσωσι τὸ ἐκκλησιαστικὸν κέντρον περὶ τῆς ὑποτελείας τῆς Ἑλλαδικῆς ἐκκλησίας εἰς τὸ κράτος καὶ τῆς τελείας σχεδὸν καταργήσεως τῶν ἱερῶν κανόνων, ἐπανηγύριζον καὶ ὑπέσχοντο διὰ κενῶν λόγων γράφοντες: «συνειδότες δέ καὶ ἡμεῖς ἐναργῶς τὸ σπουδατάτον καθῆκον... οὐδενὸς φεισόμεθα πόνου καὶ μερίμνης εἰς... τὴν ἐκτέλεσιν, στάθμην καὶ πηδάλιον, προθέμενοι ἀεὶ τοὺς ἱεροὺς κανόνας... καὶ τὰς ἱεράς παράδοσεις καὶ τὰ πατροπαράδοτα ἔθιμα τῆς καθολικῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας». (Γίανν., σ. 48). Naί, ἐπανηγύριζον, ἀλλ' αὐτοὶ ἦσαν οἱ ἀφελεῖς. Ὁ πονηρὸς ὁμως Φαρμακίδης, ἀφοῦ μέχρι τοῦδε ἐσιώπα καὶ ἄφηνε τὸ πατριαρχεῖον νὰ πέσῃ εἰς τὴν παγίδα, καὶ ἰδὼν ὅτι ἐπέτυχεν ὁ σκοπὸς του, καὶ πρὸς εἰρήνευσιν τῶν «πτωχῶν τῷ πνεύματι» ἀνεγνώρισθη καὶ κανονικῶς τὸ αὐτοκέφαλον, ὅπερ αὐτὸς οὐδόλως ἔκρινεν ἀναγκαῖον, ἐνήρξατο φοβεροῦ κατὰ τοῦ ἱεροῦ τόμου πολέμου, ὅστις ὑπερέβη τὰ ὄρια τῆς

κριτικῆς καὶ τοῦ κανονικοῦ ἐλέγχου καταντήσας εἰς ἀσεβῆ κατὰ τῆς Μ. Ἐκκλησίας λιβελλογραφίαν· καὶ ταῦτα πάντα διὰ νὰ ἀντιστρέψῃ ἤδη τοὺς ὅρους, ἐν ᾧ χρόνῳ σύμπαν τὸ ἔθνος μετὰ τῆς ἐκκλησίας ἀνέμενον ἐναγωνίως τὴν κανον. ἀναγνώρισιν καὶ τὴν ἐπανάληψιν τῶν σχέσεων πρὸς τὸ πατριοχεῖον. Ὁ Τόμος ἐθέσπιζεν, ἵνα ἡ ἱερὰ τῆς Ἑλλάδος σύνοδος «διοικῆ τὰ τῆς ἐκκλησίας κατὰ τοὺς θείους καὶ ἱεροὺς κανόνας ἐλευθέρως καὶ ἀκωλύτως ἀπὸ πάσης κοσμικῆς ἐπεμβάσεως». Ἀλλ' αὐτὸς ἐνιστάμενος ἔγραφεν : «μήπως κατὰ τὸν ἑλληνικὸν νόμον δὲν ἐδιοίκει καὶ δὲν διοικεῖ ἡ ἱερὰ σύνοδος τὰ τῆς ἐκκλησίας ἐλευθέρως καὶ ἀκωλύτως ἀπὸ πάσης κοσμικῆς ἐπεμβάσεως;» (1) καὶ ἐπάγεται ἄνευ αἰδημοσύνης : «Ἄλλ' ὁ πολιτικὸς τῆς Ἑλλάδος νόμος εἶναι πολλῶ φρονιμώτερος τοῦ συνοδικοῦ τόμου, ἂν καὶ ἡ συντάξασα αὐτὸ ἀγία καὶ μεγάλη σύνοδος ἐνήργει ὑπὸ τὴν δύναμιν τοῦ παναγίου καὶ τελεταρχικοῦ Πνεύματος»... (σ. 310). Καὶ μετὰ τὴν ἀνίερὸν αὐτὴν εἰρωνεῖαν γράφει, καὶ ὅσα γράφει ἀποτελοῦν μέχρι σήμερον δόγμα τῆς πολιτείας, εἶναι τὸ σίνε κβὸ νὸν τοῦ πολιτικοῦ κώδικος μέχρι σήμερον ἐξασκούμενα ἀπαραβάτως καὶ μετ' ὑπερβασίων μάλιστα. «Δὲν ἐπεμβαίνει αὕτη παντελῶς εἰς τὰς περὶ τούτων ἀποφάσεις αὐτῆς (τῆς ἱ. συνόδου)· δὲν δύναται ὅμως νὰ μὴ λαμβάνῃ πρότερον γνῶσιν αὐτῶν καὶ οὕτω νὰ ἐπιτρέπῃ τὴν δημοσίευσιν καὶ κατάπραξιν αὐτῶν διὰ τὰ ἐνδεχόμενα κακὰ ἀποτελέσματα. Ὅσα δὲ πράγματα τῆς ἐκκλησίας ἀνήκουσι μὲν εἰς αὐτὴν δὲν ἀφορῶσιν ὅμως εἰς τὸ δογματικόν, ἀλλ' ἂν καὶ δὲν εἶναι οὔτε καθαρὰ πολιτικά, ἔχουσιν ὅμως σχέσιν τινὰ πρὸς τὴν πολιτείαν καὶ τὸ κοσμικὸν τῶν κατοίκων συμφέρον (καὶ ποῖος ὁ κριτῆς τούτου; ὁ ἔχων βεβαίως τὸ βέτο) εἶναι μὲν καὶ ταῦτα τῆς ἀρμοδιότητος τῆς ἱερᾶς συνόδου, πλὴν χωρὶς τῆς συμπράξεως καὶ ἐγκρίσεως τῆς κυβερνήσεως τῆς ἐπικρατείας δὲν δύναται αὕτη μόνη νὰ διατάξῃ τι περὶ τίνος αὐτῶν. Ἡ κυβέρνησις μάλιστα ἔχει τὸ δικαίωμα., καὶ νὰ ἐμποδίζῃ δι' ἰδίων αὐτῆς διατάξεων πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ βλάβῃ τὰ δημόσια συμφέροντα». (σ. 311—312). Αὐτὸς εἶναι ὁ ἄλυτος δεσμὸς ἐντὸς τοῦ ὑποίου ἀγωνιᾶ καὶ ψυχομαχεῖ ἡ ἑλλ. ἐκκλησία, ἀπωλέσασα πᾶσαν αὐτῆς αὐτενέργειαν καὶ πρωτοβουλίαν. Ἐκηρῦχθη ἀναφανδὸν ὁ πόλεμος κατὰ τοῦ πατριάρχου Ἀνθίμου. Αἱ Ἀθηναῖκαί ἐφημερίδες, «Ἐλπίς» καὶ «Περιστέρα» καὶ «Χρόνος» ἐδημοσίευσον αὐστηρὰς καὶ βιαίας ἀνταποκρίσεις, ἕς ἡ «Βυζάντις» μετέφερεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀντήχουν εἰς τὰ ὄτα τοῦ προκαθημένου, ὅστις διεμαρτύρετο μεγάλη τῇ φωνῇ «οὐδεὶς κληρικὸς ἢ λαϊκὸς ἐχορήγησέ μοι χρῆμα οὔτε ὀλίγον οὔτε πολὺ» (παρὰ Γεδεών, Μνεῖα τῶν προ

έμου, Ἀθήναι 1934, σ. 22Γ.

Κατὰ περίεργον ὄντως συγκυρίαν οἱ «Ἐνωτικοί» συναντῶνται- ἐν τῷ ἀγῶνι μετὰ ἀντιπάλου των Φαρμακίδου, ὅστις καὶ αὖθις ἤδη διακρίνει τὸν ρωσικὸν δάκτυλον, ὅστις διὰ τοῦ Τόμου συνέδεε τὴν ἑλλ. ἐκκλησίαν μετὰ τοῦ Πατριαρχείου διὰ νὰ τὴν ἔχη ὑποχείριον. ¹ «Δέν εἶναι ὁ Πατριάρχης κεφαλὴ ὅλης τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας κτλ» (βλ. ἄνωτ.), ἀλλὰ ξένη ὑπὸ τὸν Σουλτάνον ἀρχὴ ἐνεργοῦσα διὰ νὰ ἀκυρώσῃ πάντα τὰ θεσπισθέντα ὑπὸ τῆς συνελεύσεως 1843 κατὰ τὰς θελήσεις καὶ διαταγὰς αὐτοῦ. «Ὁ Σουλτάνος τῶν Ὀθωμανῶν ἐπιβάλλει τῷ ἑλλην. ἔθνει νόμον περὶ τῆς ἐκκλησίας», ὅστις ἀκολούθως εἶναι «ἀπαράδεκτος καὶ ἀναπόδεκτος παρὰ τοῦ ἑλλην. ἔθνο»ς».

Ἡ ἐν Κων)πόλει σύνοδος «ψεύδεται προφανέστατα καὶ περιέπεσεν εἰς παραλογισμοὺς» Ὁ συνοδ. τόμος εἶναι «προφανεστάτη κακία καὶ κακοήθεια... ἔργον πονηροῦ, δολίου καὶ ἐπιβούλου πνεύματος... ταμεῖον ἀμαθείας, ψεύδους, ἀπάτης, δόλου ἐπιβουλῆς...» ὁ συντάκτης τοῦ παρανομωτάτου, ἀντικανονικωτάτου, ἀδικωτάτου καὶ ἀτιμοτάτου τόμου ἦτο «ὄργανον πονηρὸν τῶν διαβοήτων Ἰησοῦϊτῶν» (πρὸβλ. τὸ ἄνωτέρω εἰς Γλυκᾶν λεχθὲν) «μισθωτὸς τῶν Ἰησοῦϊτῶν», καὶ ἑξακολουθεῖ: «Ὁ Βεελζεβούλ αὐτός... πονηρότερα καὶ ἐπιβουλότερα δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπινοήσῃ...». Εἶτα διὰ δριμυτάτων φράσεων καὶ ἀνηκούστων λέξεων, πλήρης πάθους καὶ ἀσεβείας ἐπιτίθεται καὶ κατασυκοφαντεῖ τὴν Μ. Ἐκκλησίαν, ἣτις δὲν εἶναι ὡς καυχᾶται, «μήτηρ καλλιγόνος», ἀλλ' «οὐδὲ μητριὰ ἐπικεικῆς». Ἡ κατὰ τοῦ Πατριαρχείου μανία του ἐξικνεῖται μέχρι βαθμοῦ ἀπιστεύτου. Ἐπιτίθεται κατὰ τοῦ Πατριάρχου Ἀντιοχείας Βαλσαμῶνος, τοῦ γνωστοῦ ἐρμηνευτοῦ τῶν συνοδικῶν κανόνων, διότι ἤρχετο περὶ τῆς Σικελίας καὶ ἰδίᾳ τῆς Ἑλλάδος, ἀποσπασθείσης ὑπὸ τοῦ Πάπα, «ἵνα καὶ αὕτη ἐπανέλθῃ εἰς τὰ πρότερα δίκαια τῆ ἀντιλήψει τοῦ θεοκυβερνήτου ἡμῶν αὐτοκράτορος ὡσεὶ τις αἰχμαλωτισθεῖσα θυγάτηρ πρὸς ἐλευθέραν μητέρα!!!» καὶ μετὰ τὰ θαυμαστικὰ σχετλιάζει: «μητέρα τῆς ἑλλ. ἐκκλησίας λέγει ὁ Βολσαμῶν καὶ ὁ ἀνόητος συντάκτης τοῦ συνοδ. τόμου τὴν ἐν Κ)πόλει ἐκκλησίαν!» (Συνοδ. τόμος σ. 270). Ἄλλ' ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ

¹ Ὁ Ν. Γλυκᾶς ἔλεγε πρὸς τὸν Φαρμακίδην (ἀγνοοῦντα ὅτι καὶ αὐτὸς ἦτο εἰς τῶν συντακτῶν): «ἴσως οἱ συντάκται τοῦ Τόμου ἐφοβοῦντο ἐκ τῆς δυτικῆς πολιτικῆς, ὅπως σεῖς φοβεῖσθε ἐκ τῆς ρωσικῆς. Ὅχι, ἀπῆντη. τῆσεν ἐκεῖνος... Οἱ Ἕλληνες δὲν γίνονται οὔτε προτεστάνται, οὔτε παπισταί. Τρέχομεν τὸν κίνδυνον μᾶλλον ἐκ τῆς ἀσεβείας καὶ ἀθρησκείας» (Βιογραφία σ. 60).

Ν. Βάμβας γράφας αντίρρην, ὅτι «ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἐκθάται τὰ ἔκ τῆς ἱστορίας συναθροισθέντα εἶναι ὄλως ὕβριστικός, ἐχθρικός, παθητικός, οὐ πρὸς ἱερέως καὶ θεολόγου». Ὁμοίως χαρακτηρίζει αὐτὸν καὶ ὁ κ. Δ.Μπαλάνος (ὅστις ἐπιμελῶς ἐσταχυολόγησε τὰ ἀνωτέρω ἐκ τοῦ «Συνοδικοῦ τόμου ἢ Ἀντιτόμου ἢ περὶ ἀληθείας,» Ἀθῆναι 1859, βλ. Θεοκλ. Φαρμακίδης, σ. 46) 1. Ὁ Φαρμακίδης ἐθεώρει περὶ τὸν Τόμον, ἐφ' ὅσον ἴσχυε τὸ καταστατικόν. Διατὶ δὲ τοῦτο; διότι τὸ καταστατικόν τοῦ 1833 ἐξησφάλιζε τὴν ἀπόλυτον τοῦ θρόνου ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας ἐξουσίαν. «Μετὰ τὴν παραδοχὴν τοῦ συνοδικοῦ τόμου, ἔγραφεν, ὁ βασιλεὺς δὲν θέλει εἶναι ἄλλο, εἰμὴ μόνον φύλαξ τοῦ ἱεροῦ κώδικος, δηλ. τοῦ καταλόγου (τῶν ἐπισκόπων)... καὶ ὁ ὑπουργὸς τῶν ἐκκλησιαστικῶν δὲν θέλει εἶναι ἄλλο, εἰμὴ ἀπλοὺς κλητῆρ, ἵνα προκαλῆ κατ' ἔτος κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως τοὺς... κατὰ τὰ πρεσβεῖα τῆς χειροτονίας ἐπισκόπους» (σ. 129). Γνωρίζετε δὲ ὅτι ἤθελεν ὁ καλὸς μας Φαρμακίδης ὅλα τὰ προνόμια τοῦ στέμματος, ἅπερ ἔλαβεν ἔναντι τῆς ἐκκλησίας ὁ ὀρθόδοξος Μ. Πέτρος, ἤθελε νὰ τὰ μεταβιβάσῃ ἀπρὸς εἰς

1. Κατὰ τοῦ «Συνοδικοῦ τόμου» τοῦ Φαρμακίδου ἔγραψε «Φαρμακίδου ἀντίδοτον» ὁ ἐλλόγιμος Μηνᾶς Μινωῖδης «Ἰάκωβος ἱερομόναχος» ὑπογράφόμενος ἐν Κ)πόλει 1854, ἐπίσης καὶ ὁ Μισ. Ἀποστολίδης καὶ ἄλλοι οὗς βλέπε παρὰ Μπαλάνω, ἐνθ. ἀνωτ. σ. 47—48 Ὁ τελευταῖος μάλιστα ἔγραψεν ἢ μᾶλλον ἐπαλινώθησε τὸ ἐξῆς «ἄμεινον ἂν εἶποις τι, ὅτι οἱ Ἕλληνες μετέστησαν πρὸς ὀθωμανοὺς ἢ πρὸς Δυτικούς» (διότι ὁ Ὄθων ἦν καθολικός) Συν. τόμ. 117. Ἀλλ' αἱ τοιαῦται κατὰ τοῦ Πατριαρχείου ἰδέαι ἦσαν κοινολεκτούμεναι. Ὁ Οἰκονόμος γράφει, ὅτι «ὑπώπτευν πᾶν τὸ ἐκ Κ)πόλεως ἐρχόμενον ὡς ὑποπτον καὶ ἐπίβουλον παγίδα, καὶ πρόσκομμα τῆς ὑπὲρ ἐπολέμου ἀνεξαρτησίας (Συγγρ. ἐκκλησ. Ι', 26). Ὁ Καποδίστριας ἤρχισε νέαν πολιτικὴν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς, ὡς εἶδομεν, δὲν προύλαβεν. Οὕτω τοὺς ἀρχιερεῖς, κομιστὰς τῆς πατριαρχικῆς πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας ἐπιστολῆς μολίς ἀποβιβασθέντας εἰς Πόρον τῷ 1828, ἐδέξατο εἰς ἐπίσημον ἀκρόασιν ἐνώπιον καὶ τῶν πρακτόρων εὐρωπ. κρατῶν, καὶ ἐφωδίασε αὐτοὺς διὰ γράμματος πρὸς τὸν Πατριάρχην, ὅπου τὸ πρῶτον ἢ ἄλλ. κυβέρνησις ἐξέφραξε τὴν λύπην, διότι δὲν ἠδυνήθη ὑπὸ τὴν τῶν πραγμάτων πίεσιν νὰ ἐπικοινωνήσῃ καὶ ἀναγνωρίσῃ αὐτὸν ὡς ἀρχηγὸν τῆς ἐκκλησίας (βλ. ἀνωτ. σ. 124). Ἀλλὰ καὶ ἂν ἤθελε τὸ Πατριαρχεῖον δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπικοινωνήσῃ μετὰ τῶν Ἑλλαδικῶν προτιήτερα. Ἐπεσκότιζε τὸν νοῦν ὁ τοπικισμὸς, ὁστις πάντοτε ἐν Πελοποννήσῳ ἤκμαζεν, ἔπειτα καὶ ἄλλοι λόγοι, οὗς ἀνέφερον ὁ Οἰκονόμος: «Ἐπειδὴ κατὰ τὴν Τρίπολιν ἀπέθανον εἰς τὴν εἰρκτὴν... ἱκανοὶ τῆς Π)νήσου ἀρχιερεῖς, ὑπώπτευντο πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων μήπως ἔλθωσιν ἀντ' αὐτῶν ἐκ Κ)πόλεως πεμφθέντες ἄλλοι διάδοχοι, ἀνθρώποι ἀγνώριστοι, οἵτινες ἠδύνατο σπεῖρειν λόγους εἰς τὸν ἀγῶνα βλαπτικούς διὰ ταῦτα εἰς τὴν ἐν Ἀστρεί συνέλευσιν τοῦ 1828 τὸ σῶμα τὸ βουλευτικόν... ἐγνωμάτευσε νὰ μὴ δέχωνται τοῦ λοιποῦ μήτε ἀρχιερεῖς ἐκ Κ)πόλεως μήτε καμμίαν ἔγγραφον τοῦ Πατριάρχου πρᾶξιν...» τὰ σωξ. ἐκκλ. συγγρ. Γ', 455.

τὸν καθολικὸν βασιλέα τῆς Ἑλλάδος Ὁθωνα; Ἐκεῖνος ὡς ἀπλότος μονάρχης καὶ προστάτης τῆς θρησκείας ἔλεγεν ἐν τῷ Διατάγματι: «ἐφ' ᾧ δὲ τὸν ὄρκον ἔδωκαν ἔνδον τῆς ἁγίας καθολικῆς ἐκκλησίας, ἀσπασθέντες τὸν τρίμιον σταυρὸν καὶ ἰδιοχείρως ὑπογράφοντες, ὑπεχρέωσαν ἑαυτοὺς (οἱ συνοδικοὶ) εἰς τοῦτο» (σ. 142). Καὶ ἐπειδὴ ἀδιαλείπτως τὸν ὄρκον ἐκοπάνιζεν, ἠναγκάσθη, ὅτε ὁ Μ. Οἰκονόμος κληθεὶς νὰ ὁμῶσῃ ἐπὶ δικαστηρίου ἠρνήθη περιορισθεὶς εἰς μόνην τὴν διαβεβαίωσιν ἐν τῇ ἱερατικῇ αὐτοῦ συνειδήσει, νὰ ἐκτοξεύσῃ κατ' αὐτοῦ τὸ σύγγραμμα «Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων ἢ περὶ ὄρκου» (Ἀθῆναι 1849, 8ον, σ. 211). Κατ' αὐτοῦ τότε ἀντεπεξῆλθε ὁ δεινὸς θεολόγος καὶ διάπυρος ζηλωτὴς τοῦ μεγαλείου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου ἀρχιμανδρίτης Κλεόβουλος Εὐθυβούλης ὁ ἔπειτα Καισαρείας δι' ὀγκώδους τόμου: «Ὁ ὀρκιστὴς Φαρμακίδης ἢ ἀνασκευῆ τῶν παρ' αὐτοῦ περὶ ὄρκου προεκκιδομένων». (Κ)πολις 1851, 8ον σ. 816), Ἀλλὰ καὶ τὸ περιοδικὸν «Σωτὴρ» ἔγραφεν ἐμπνεόμενον ὑπὸ τοῦ Οἰκονόμου. Τέλος ἐξενίκησεν ἡ γνώμη τοῦ Οἰκονόμου καὶ οἱ κληρικοὶ ὀρκίζονται καθ' ὃν τύπον εἴρηται.

Ὅτι κατὰ τὸν συνοδ. τόμον ἡ διαρκὴς τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος σύνοδος εἶναι ὅλως ἀνεξάρτητος· διότι τὰ μέλη αὐτῆς καὶ ὁ πρόεδρος δὲν ἀναδεικνύονται τοῦ λοιποῦ παρὰ τοῦ βασιλέως» (σ. 134). Μέχρι τοῦδε διὰ λόγους ἐθνικοὺς (ἀνομολογήτους) δὲν ἤθελεν ὁ μέγας πατριώτης τὴν ἀπὸ τοῦ πατριάρχου ἐξάρτησιν τῆς ἐκκλησίας, τώρα, ὅπου ἐγένετο αὕτη ἀνεξάρτητος, δὲν θέλει τὴν ἐξάρτησιν ἀπὸ τῆς συνόδου· διότι αὐτὸς οὕτω πῶς εἶχε κανονίσει τὰ πράγματα, ὥστε νὰ μὴ ὑφίσταται, εἰμὴ τύποις, ἡ ἐκκλησ. ἀρχή. Λοιπὸν ὅταν αὕτη ἔλαβε τὴν ἀληθῆ καὶ κανονικὴν αὐτῆς ὑπόστασιν κατεξανέστη καὶ ἐκραύγαζε: «Πῶς λοιπὸν ἡ ἐκκλησία νὰ λάβῃ σήμερον, ὅτι οὐδέποτε ἦτο; Πῶς θέλει ἡ ἁγία καὶ μεγάλη σύνοδος (ἀραιὰ) νὰ κατασταθῇ ἡ διαρκὴς τῆς Ἑλλάδος σύνοδος ὅλως ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῆς πολιτείας καὶ νὰ διοικῇ τὰ τῆς ἐκκλησίας καθόλου ἐλευθέρως καὶ ἀκωλύτως ἀπὸ πάσης κοσμικῆς ἐπεμβάσεως; (αὐταὶ αἱ λέξεις εἶναι ἀχώνευτοι, πέτρα σκανδάλου διὰ τὸν Φαρμακίδην βλ. 132—134). Δύο ἐξουσίας, μίαν κοσμικὴν καὶ μίαν ἐκκλησιαστικὴν... θέλει τοῦ λοιποῦ ἐν Ἑλλάδι ὁ συνοδ. τόμος! Θέλει κράτος ἐν κράτει! Καὶ ἰδοὺ ἡ καταχθόνιος ἐπιβουλή κατὰ τῆς δυστυχοῦς Ἑλλάδος!» (σ. 132). Ἐνταῦθα ὁ Φαρμακίδης ὄντως δημοκροεῖ, διότι οὐδέποτε ἡ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ διενόηθη νὰ καταπατήσῃ τὰ δικαιώματα τοῦ κράτους καὶ νὰ εἰσαγάγῃ καινὰ δαιμόνια διὰ τοῦ Συνοδ. τόμου, ἀλλ' ἤθελεν ἐν Ἑλλάδι ἐκκλησίαν «ὄντως ἀνεξάρτητον καὶ εὐσταθῆ αὐτὴν ἐν τοῖς πνεύματικοῖς ἀποκαταστάσει, Καισαρι μὲν αὐτὰ μόνον

τὰ τοῦ Καίσαρος ἀπονέμουςαν, θεῶ δὲ μόνον τὰ τοῦ θεοῦ, ὡς ὁ θεάνθρωπος ἡμῶν Κύριος ἐντέλλεται». οὕτως ὁ πατριάρχης καὶ ἡ ἱερά σύνοδος γράφει πρὸς τὴν κυβέρνησιν (παρὰ Γιαννοπ. σ. 45). Ὅποια διαστροφή! Καὶ ὅμως τούτων οὕτως ἐχόντων ἀπορῶ πῶς ὁ κ. Μπαλάνος παρουσιάζει τὸν Φαρμακίδην «ἀναγνωρίζοντα, ὅτι διὰ τὰ ἐσωτερικὰ της πράγματα δέον ἢ ἐκκλησίᾳ νὰ ἐνεργῇ ὄλως ἀνεξαρτήτως πάσης κοσμικῆς ἐξουσίας» (ἐνθ' ἄνωτ. 45). Τὰ φαινομενικῶς «ἐθνικὰ ἐλατήρια» αὐτοῦ φαίνονται εἰς πᾶσαν σελίδα, ἀλλὰ τὰ «θρησκευτικὰ,» ἅπερ τοῦ ἀπονέμει ὁ καθηγητῆς τῆς θεολογίας, δὲν τὰ βλέπω, ὅστις μάλιστα θέλει αὐτὸν δημοκράτην κατὰ τὸ εὐαγγέλιον καὶ ἄγαν φιλελεύθερον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. σφαίρα. «ἐχθρὸς πάσης ἰδέας δεσποτισμοῦ (πράγματι διότι ἠθέλεε πρεσβυτεριανὴν ἐκκλησίαν) καὶ ἐπιβολῆς, ἐφοβεῖτο μὴ παρεισφρήσωσιν ἐν τῇ διοικήσει τῆς ἐλληνικῆς ἐκκλησίας ἀρχαὶ ξέναι (τὸ κονισιτόριον ὅπερ εἰσήγαγεν αὐτὸς, τὶ ἦτο κ. Μπαλάνε;) πρὸς τὸ δημοκρατικὸν πνεῦμα τοῦ εὐαγγελίου καὶ τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας» (σ. 52).

Ἡ πατριδοκαπηλεία εἰς τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν καλύπτει τοὺς ἀνομολογήτους σκοπούς, οὓς ἐπιδιώκει ὁ ὕβριστὴς καὶ λιβελλογράφος. 1 Ἐπιτίθεται κατὰ τοῦ Ἀποστολίδου διὰ τὸ ζῶηρόν αὐτοῦ αἶσθημα καὶ τὴν συγκίνησιν, ἣν ἠσθάνθη ἀναγινωσκομένου τοῦ τόμου καὶ τὴν πρὸς τὴν Μ. Ἐκκλησίαν ἔκφρασιν εὐγνωμοσύνης καὶ διερωτᾶται πόθεν τοῦτο; «Ἐκ τῆς προφανοῦς ὕβρεως καὶ τοῦ αἰσχροῦ ἐξευτελισμοῦ τῆς αὐτοῦ πατρίδος; ἐκ τοῦ ἀπανθρώπου προπηλακισμοῦ τοῦ ἑλλ. ἔθνους; ἐκ τοῦ ἀσεβοῦς ἀποσκυβαλισμοῦ τῶν νόμων αὐτοῦ; ἐκ τοῦ ἐπιτεθέντος τῷ τραχήλῳ τῆς Ἑλλάδος ζυγοῦ δουλείας; (σ. 47, 84). Καὶ νομίζετε, ὅτι ἐξήντησε τὴν φάρετραν τῶν ὕβρεων; πολλοῦ γε καὶ δεῖ. πολλάκις ἔπαναλαμβάνει ταῦτα καὶ ἐπινοεῖ νέας ἀνηκούστους φράσεις μέχρις ἀηδίας, ὥστε τὸ βιβλίον

1. . . . οἱ γενναῖοι ἐκεῖνοι ἄνδρες, γνήσιοι Ἕλληνες, ἐξέλιπον ἐκ τοῦ μάταιου τούτου κόσμου... καὶ τοῖς πλείστοις τῶν ἐναπομεινάντων αἰδέσθαι Πατρίδα καὶ Ἔθνος δὲν ἔχουσι καμμίαν ἰσχύν. Ἡ ἰδία αὐτῶν δόξα, τὸ ἴδιον αὐτῶν συμφέρον εἶναι τὸ πᾶν. Ὁ Συνοδ. τόμος εἶναι κατὰ τοῦ ἔθνους, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι ὑπὲρ αὐτῶν, εἶναι παρ' αὐτοῖς καὶ αὐτοῦ τοῦ ἱεροῦ εὐαγγελίου σεβαστότερος, ἱερώτερος, προτιμώτερος. Ἡ οὕτος ἢ τὸ πᾶν οἴχεται! Τοιοῦτος εἶναι ὁ ἀλλητισμὸς αὐτῶν» (σ. 139). Ἐπαινῶ τὸν πατριωτισμὸν τοῦ Θεοκλήτου, ἀλλὰ κατηγορῶ αὐτὸν, ὅτι προσποιεῖται τὸν Ἕλληνα, χωρὶς νὰ εἶναι τοιοῦτος· διότι ὁ ἀληθὴς Ἕλλην δὲν εἶναι μόνον Ἕλλην, ἀλλὰ καὶ χριστιανὸς ὀρθόδοξος καὶ δὲν λέγει «Πατρίς καὶ Ἔθνος» μόνον, ἀλλὰ Πίστις καὶ Πατρίς». Αὐτὸ ἦτο σύμβολον διφυῆς, ὅπως ὁ δικέφαλος ἀετός, τῶν ἀεμνήστων ἐκεῖνων ἀνδρῶν, ὃν θρηνηεῖ οὕτως τὴν ἀπώλειαν. Σπανίως ὁ παράδοξος αὐτὸς ρασοφόρος ἐνθυμεῖται τοῦτο.

του ν' ἀποτελῆ ὄργανον κακολογίας, συκοφαντίας καὶ αὐθαθείας πρὸς τὸ πανσέβαστον πατριαρχεῖον βλασφημεῖ ὁ ἀπερίγραπτος αὐτὸς ἄνθρωπος, θεολόγος καὶ διδάσκαλος τῆς θεολογίας ὢν, καὶ εἰς αὐτὸ τὸ ἅγιον πνεῦμα, ὅταν γράφῃ περὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἱεροῦ Γόμου «τὴν δὲ καθ' ἴου νίου αὐτῶν ἐλάλησε τῷ ὄντι τὸ πονηρὸν καὶ ἀκάθαρτον πνεῦμα τοῦ δόλου καὶ τῆς ἐπιβουλῆς διὰ τῆς ἀγίας καὶ μεγάλης συνόδου !!! ὅποια βλασφημία, ὅποια ἀσέβεια ! Πῶς περιπαίζονται καὶ θεῖα καὶ ἀνθρώπινα παρὰ τῶν μηδὲν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ καὶ σεβαστὸν ἐχόντων !» (σ. 151). Ὡς πρόλογον εἰς τὴν δημοσίευσιν τῶν πρακτικῶν γράφει : «ὅτι ἐπεκαλέσθησαν μετὰ τὴν χάριν τοῦ παναγίου πνεύματος οἱ συγκροτήσαντες αὐτὴν (τὴν σύνοδον) πλὴν ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς πονηρίας, τοῦ δόλου καὶ τῆς ἐπιβουλῆς κυρίως καὶ ἀληθῶς ἐνεπνέοντο καὶ ὠδηγοῦντο !» (σ. 20). Ἄρα γε ὁ Ροῦθης ἐπαρθευματοσίθη ὑπὸ τοῦ Φαρμακίδου. Ὑπάρχει ὅμως ἡ ἐξῆς διαφορὰ, ὅτι ὁ μὲν ἐπολέμησε τὸν ἐχθρὸν τῆς ὀρθοδοξίας, οὗτος δὲ τὴν κεφαλὴν αὐτῆς. Ἀλλὰ δὲν ἠρέσθη ἕως ἐδῶ, ἐπετέθη ἐναντίον ὅλων τῶν ἀρχιερέων, διότι ἤθελε μόνον ἱερεῖς (προσβυτεριανός). «Τοιαύτη εἶναι ἡ ἐπισκοπικὴ θρασύτης καὶ αὐθάδεια ! Πποτε δὲν ἔχει ἱερόν, δσιον, δίκαιον τίμιον. Θεὸς αὐτῆς εἶναι ἡ ἰδία αὐτῆς τιμὴ καὶ δόξα, τὸ ἴδιον αὐτῆς συμφέρον ! αὐδὲν μέλει αὐτῇ περὶ τῆς ἐπικρατείας !». Ταῦτα γράφει λαβὼν ἐφορμὴν ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Μ. Πέτρου καταργήσεως τοῦ πατριαρχοῦ διότι, λέγει, «ὁ ὑπέρτατος τῆς ἐπικρατείας ἀρχὼν ἐθεωρεῖτο δοῦλος καὶ ὑπηρέτης αὐτοῦ» σ. 137.

Ἐνωρίζω τι θῆ μοι ἀντιτάξῃ ὁ κ. Μπαλᾶνος, ὅτι αὐτὸς ἐπολέμησε τὴν σύστασιν τῆς διαρκoῦς συνόδου (βλ. σ. 298 ἔ.). ἀλλὰ πῶς, ὅτε συνέστησεν αὐτὴν τὸ Πατριαρχεῖον κατ' ἀξίωσιν τῆς κυβερνήσεως ὡς ὑπαρχούσης ἤδη καὶ λειτουργούσης πρωτοστατοῦντος αὐτοῦ τοῦ Φαρμακίδου. Ἄλλ' ὁ ἀνὴρ ὡς διαστροφεὺς καὶ δημοκόπος, εὗρεν ἄφορμὴν νὰ ἐκστομίσῃ πάλιν τὰς ὕβρεις κατὰ τῆς Μ. Ἐκκλησίας : «μόνη ἡ ἀναιδὴς καταπάτησις τῶν... ἱερῶν κανόνων εἶναι παρ' αὐτῇ εὐσέβεια» (σ. 305). Ὅτε αἰρετικὸς οὔτε σχισματικὸς ἐξεφράσθη ποτὲ μετὰ τσαύτης ἰταμότητος καὶ ἀσεβείας κατὰ τῆς μητρὸς ἐκκλησίας «τῆς ὀρθοτομούσης τὸν λόγον τῆς ἀληθείας», καὶ δὲν ἐκορέσθη ὁ ἀσυνεῖδητος, ἀλλ' ἐξακολουθεῖ : «τηρεῖται παρ' ἐκείνης κανόνων. ἐντροπὴ τὸ λέγειν τοῦτο, πλὴν εἶναι κατὰ δυστυχίαν γυμνὴ ἡ ἀλήθεια» ! (σ. 111). Καὶ πῶς νὰ τηρῶνται οἱ κανόνες, ἀφοῦ, ὡς ἀλλοῦ γράφει, εἶναι ὅλοι ἐκεῖ, εἰς τὴν Σύνοδον, σύλλογος ἀμαθῶν καὶ ἀέετων ἀγνοούντων τελείως τοὺς ἱεροὺς κανόνες ! Περὶ τῶν ἀποτελούντων τότε τὴν Σύνοδον περιτεθεῖ πᾶσα ἀπολογία καὶ ὑπερλα-

σις, ἐφ' ὅσον ἔχομεν τὰ ἱερὰ κείμενα, ἅπερ τότε ἐξεδόθησαν καὶ ἐξ ὧν δείγματα παραθέσαμεν ἐνταῦθα, καὶ ὅσον θαυμάζει τις τὴν ἐμβρίθειαν, τὴν ἐνημερότητα, τὸ ὕψος τῆς γλώσσης καὶ τὸ ἐμπνευσμένον ὕφος, μεστὸν χάριτος καὶ σοφίας, χριστιανικῆς ἀπλότητος, ἀγάπης καὶ φιλοστοργίας, πατριωτισμοῦ καὶ κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης, τόσον ἀηδιάζει ἐξ ἄλλου ὁ διεξερχόμενος τὸν Φαρμακίδειον αὐτὸν τόμον, ὅπου ὄντως φερωνύμως ἐξήντησεν ὅλον τὸ φαρμάκι τῆς γλωσσαλγίας, τοῦ πάθους, τῆς μοχθηρίας καὶ κακοηθείας, τῆς ὕβρεως καὶ ἀσεβείας, τῆς συκοφαντίας καὶ διαβολῆς, τῆς δημοκοπίας καὶ σοφιστείας, τῆς ὑποκρίσεως, τοῦ ψεύδους. κτλ. διακρίνει ἐκ προοιμίων ὁ ἀναγνώστης τὸ πνεῦμα τὸ ἀδόλεσχον καὶ φλύαρον (πολλάκις ἐπαναλαμβάνει στερεοτύπως τὸ κομβολόγιον τῶν ὕβρεων, ὥστε καταντᾷ προσκορῆς) τὸ ἄστατον, τὸ ἐριστικόν, τὸ ταραχώδες, τὸ ἐπίβουλον, τὸ φιλοκατήγορον, τὸ φιλοψευδές, καὶ ἐν γένει τὸ πνεῦμα τὸ πονηρόν.

Ἄλλὰ ἐπὶ τέλος τί ἐξήκει ὁ ἰδιόρρυθμος οὗτος ρυθμιστῆς τῆς ἐκκλησίας, ὁ ἀμφοτεροπρόσωπος ἀνὴρ, ὅστις, ἵνα μὲν προσοικειωθῇ τὰς ἀνωτέρας τάξεις ὑποδύεται πρόσωπον μεγάλου πατριώτου, ἵνα δὲ παρασύρῃ τοὺς ἀπλοϊκοὺς ἐπιζητεῖ νὰ ἐγκαθιδρύσῃ κατάστασιν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, τὴν ἀκμάζουσαν κατὰ τοὺς μακαρίους τῶν ἀποστόλων χρόνους, ὅτε ἐκάστη κατὰ τόπους μικρὰ καὶ ὀλιγάριθμος χριστιανικὴ κοινότης, αἱ πρῶται κυψέλαι, ἀπετέλει ἀνεξάρτητον ἐκκλησίαν (βλ. σ. 177—178 ὅπου ἀναπτύσσει τοῦτο καὶ γράφει: «ἡ ὑποταγὴ ἐκκλησίας ὑπὸ ἐκκλησίας ἦτον ἄγνωστος»... καὶ κατωτ. σ. 221ἔ. ὑποστηρίζει τὸ ἐν Ἑλλάδι καθεστῶς, ὅτε αὕτη ἐλέγετο Ἀχαΐα, δηλ. τῶν χρόνων τοῦ ἀποστόλου Παύλου! δηλ. ἤθελε νὰ μᾶς φέρῃ δύο χιλιάδας χρόνους ὀπίσω, τοῦτ' αὐτό, ὅπερ ἐπιδιώκουσιν, ἀλλὰ δὲν δύνανται νὰ στερεώσωσιν οἱ διαμαρτυρούμενοι. Καὶ ἐπειδὴ τότε οὔτε ἐπίσκοποι, ἴσως ἐν πολλοῖς οὔτε ἱερεῖς ὑπῆρχον, οἱ προεστῶτες τῆς κοινότητος ἦσαν καὶ οἱ διοικηταὶ τῆς ἐκκλησίας, αὐτὸ τοῦτο προσεπάθει νὰ ἐφαρμόσῃ καὶ ἐν Ἑλλάδι τὴν ἐκλαΐκευσιν τῆς ἐκκλησίας ἢ μᾶλλον νὰ εἰσαγάγῃ τὸν ὀμότερον Καισαροπαπισμόν. Ἄλλὰ καὶ δι' ἐκεῖ, ὅπου ὑπῆρχον ἐπίσκοποι, ὁ λδ' ἀποστ. κανὼν ὀρίζει: «Τοὺς ἐπισκόπους ἐκάστου ἔθνους εἰδέναι χρὴ τὸν ἐν αὐτοῖς πρῶτον καὶ ἡγεῖσθαι αὐτὸν ὡς κεφαλὴν, καὶ μηδὲν τι πράττειν περιττὸν ἀνευ τῆς ἐκείνου γνώμης· ἐκεῖνα δὲ μόνον πράττειν ἕκαστον, ὅσα τῇ αὐτοῦ παροικίᾳ ἐπιβάλλει καὶ ταῖς ὑπ' αὐτὸν χώραις· ἀλλὰ μηδ' ἐκεῖνος ἀνευ τῆς πάντων γνώμης ποιεῖτω τι· οὕτω γὰρ ὁμόνοια ἔστω καὶ δοξασθήσεται ὁ Θεὸς διὰ Κυρίου ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι». Ἡ ἀρχὴ αὕτη ἴσχυε πάντοτε ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, διὸ καὶ ὑπὸ τοῦ βου κανόνος τῆς Α' οἴκουμ. Συνόδου ὡς ἀρχαὶ κυροῦνται: «τὰ

ἀρχαία ἔθνη κρατεῖτω κτλ.» Στηριζόμενος εἰς τὸ Φωτιανὸν δόγμα «τὰ ἐκκλησ. δίκαια ταῖς πολιτ. ἐπικρατεῖαις... συµμεταβάλλεσθαι εἴωθε» ὑποστηρίζει : «Δὲν ἦλθεν ἡ ὑπαρχία τῆς ἀνατ. Ἰλλυρίας ὑπὸ τὴν κυριότητα ἐκείνου (τοῦ βυζ. αὐτοκρ.), ἀλλ' ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν ὀθωμανῶν. Ἀπώλεσεν ὁ σουλτάνος.. τὰ εἴτε νόμιμα εἴτε ἄνομα ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος δίκαια αὐτοῦ; συναπωλέσθησαν καὶ τὰ εἴτε κανονικὰ εἴτε ἀντικανονικὰ ἐπὶ τῆς ἑλλ. ἐκκλησίας δίκαια τοῦ ὑπ' αὐτὸν τελουῦντος ἀρχιεπισκόπου Κ)πόλεως. Εἰς τοῦτο δὲν ἀπητεῖτο καὶ ἡ συγκατάθεσις αὐτοῦ... οὐδὲ ἀναγνώρισις αὐτοῦ τοῦ παρὰ τοῦ ἑλλ. ἔθνους ἀνακηρυχθέντος αὐτοκεφάλου τῆς αὐτοῦ ἐκκλησίας καὶ τῆς... αὐτῆς ἀρχῆς» (σ. 2645). Ἀλλὰ περιλαμβάνει εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν καὶ τὰ ὑπόλοιπα μέρη τῆς Ἀνατ. Ἰλλυρίας : «ἂν αὐριον ἀπελευθερωθῶσιν ἐξ αὐτῆς (τῆς ὀθωμ. ἀρχῆς) καὶ αὐτοὶ οἱ τόποι, ἀπελευθεροῦνται εὐθὺς καὶ αἱ ἐκκλησῖαι αὐτῶν ἐξ ἐκείνης (τῆς ἐκκλησίας Κ)πόλεως) ὃ ἐστὶν ἀπολαμβάνουσι πάλιν, ἃ ἐστερήθησαν καὶ κατὰ τοῦτο δίκαια» (σ. 267). Ταῦτα, ὡς φαίνεται, ἀναγνοῦς καὶ ὁ τέως ἀρχιεπίσκοπος Ἀλβανίας Βησσαρίων Τζοβάνης, τρόφιμος τῆς θεολ. σχολῆς τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου, προσέβη εἰς τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ αὐτοκεφάλου, ἀφοῦ εἰς μάτην 5—6 ἔτη ἀνέμετο ἡ κανονικὴ χειραφέτησις. Ἀλλ' ἠπατήθη καὶ ὑπέστη καθαιρέσιν αὐτὸς τε καὶ οἱ ἄλλοι ὁμόφρονες ἐπίσκοποι, ἕως μετὰ 10ετίαν σχεδὸν μετανοήσαντες ἔτυχον συγχωρήσεως παρὰ τοῦ οἰκ. Πατριάρχου, ταπεινωθέντες κατὰ τὸ εἶκος καὶ σωφρονήσαντες ἔλαβον τὸν συνοδ. τόμον.

Διαρκῶς ἐπανέρχεται εἰς τὸ εὐάρεστον αὐτῷ σύστημα τῆς ῥωσ. ἐκκλησίας, αὐτὸς, ὅστις ἐφοβεῖτο πάντοτε τὸν ῥωσ. δάκτυλον μήπως καταργήσῃ τὰς ἐλευθερίας τοῦ ἑλλ. λαοῦ. αὐτὸ θαυμάζει, αὐτὸ συνιστᾷ, αὐτὸ ἀγωνίζεται δι' ὅλου τοῦ βίου νὰ ἐγκαθιδρύσῃ ἐν Ἑλλάδι. Καὶ ἔὰν τοῦτο ἐποίει ὁ «ῥωσόφρων μισθωτὸς» ὡς ἀπεκάλει τὸν Μ. Οἰκονόμον, ἐρρέτω θὰ ἔλεγέ τις. αὐτὸς ἔζησε πολλὰ ἔτη ἐκεῖ καὶ εἶδε τὰ καλὰ τοῦ συστήματος. Ἀλλ' ὁ Θεόκλητος ποῦ ἐσπούδασε τὰ τῶν Ρώσων; ἐν Βουκουρεστίῳ, μᾶς ἀπαντᾷ ὁ ἀπολογητὴς Μπαλάνος, ὅπου ἓνα φεγγάρι διέτριψε. Ἀλλὰ τίς ἡ ἀνάγκη νὰ μάθῃ τὰ τῶν Ρώσων, ἀφοῦ ἐγνώριζε τὰ τῶν Διαμαρτυρομένων; ἀφοῦ ἐνεπνέετο διαρκῶς παρὰ τοῦ Μάουρερ; Ὑπερθαυμάζει τὸν Μ. Πέτρον διότι συνεδύαζε τὰς γνώσεις τῆς βυζ. ἱστορίας πρὸς τὰ ἴδια συμφέροντα τῆς ἐπικρατείας, καὶ κατώρθωσε νὰ ὑποτάξῃ τὴν ἐκκλησίαν. «Ἐπ' αὐτοῦ, γράφει, ἐτελεύτησεν ὁ πατριάρχης Ἀδριανὸς καὶ ὁ Πέτρος μὴ θέλων τοῦ λοιποῦ συναυτοκράτορα ὑπήκοον αὐτοῦ κατήργησε τὴν πατριαρχεῖαν, καὶ ἔπραξε τοῦτο τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ ἐξουσίᾳ (διὰ κεφαλαί-

ων αἱ λέξεις) καὶ χωρὶς συγκαταθέσεως ἢ ἀδείας ξένης ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς... συνεκάλεσεν εἰς συνέλευσιν ὄλους τοὺς ἀνωτέρους καὶ ἐγκριτοτέρους τοῦ κλήρου τῆς Ρωσ. ἐκκλησίας καὶ ἀνεκοινώσεν εἰς αὐτοὺς ὅ,τι εἶχε κατὰ νοῦν νὰ πράξῃ καὶ ἀνεπτυξεν αὐτοῖς καὶ τοὺς λόγους τούτου... (εἰς τοὺς διατεινομένους νὰ ἐρωτήσωσι τὰ πατριαρχεῖα) τύψας τὸ στήθος αὐτοῦ ὁ Πέτρος ἀπήντησε μετ' ὀργῆς : ἐγὼ εἰμὶ ὁ πατριάρχης ὑμῶν ! ... τόσον ἐμελλεν αὐτῷ καὶ περὶ τῆς συγκαταθέσεως τῶν ἄλλων πατριαρχῶν ! Ἡ θέλησις αὐτοῦ ἦτο πάσης συγκαταθέσεως ἰσχυροτέρα διὰ τὰ συμφέροντα τῆς αὐτοῦ ἐπικρατείας (σ. 137—138). Αὐτὰ λοιπὸν ἦσαν τὰ ἀρεστὰ καὶ χριστιανικὰ πρότυπα εἰς τοὺς κρυφίους καὶ φανεροὺς σκοποὺς τοῦ μεταρρυθμιστοῦ Φαρμακίδου, καὶ κατ' αὐτὰ εἶχε κατορθώσει νὰ προσαρμόσῃ τὸ ἐκκλησ. καθεστῶς ἐν Ἑλλάδι, καὶ ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν ὑπηγόρευεν εἰς τὴν κυβέρνησιν νὰ γράψῃ εἰς τὸν πατριάρχη : «ἵνα ἐπιδοκιμάσαντες τὴν ἐκκλησιαστικὴν ταύτην θεσμοθεσίαν καὶ διὰ τὴν δι' αὐτῆς συστάσαν ἱερὰν σύνοδον τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος ἀναγνωρίσαντες ἀποδέξησθε ὡς ἐν Χριστῷ ἀδελφὴν». Τὸ πατριαρχεῖον κατ' αὐτὸν ὄφειλεν ἀσυζητητὴ νὰ ἐγκρίνῃ ἄνευ ὄρων. «Ἐὰν δὲ τὸ ἔθνος εἶχε δίκαιον ἢ ὄχι εἰς τὸ νὰ πράξῃ ὅ,τι ἔπραξεν, ἄλλος περὶ τούτου λόγος 1 καὶ ὁ ἄλλος λόγος εἶναι ὁ ἀπὸ τρίτου τοῦ Φαρμακίδου : «Καὶ ἡμεῖς μὲν λέγομεν ἐν πλήρει καὶ τελείᾳ τοῦ πράγματος γνώσει, ὅτι τὸ ἑλλην. ἔθνος εἶχε δίκαιον νὰ πράξῃ ὅ,τι ἔπραξεν (σ. 54) καὶ ἤδη ὅτε τὸ πατριαρχεῖον ἀπέλυε τὸν τόμον καὶ ἡ ἑλλην. ἐκκλησία ἦτον ἤδη κατὰ κανόνας τετιμημένη τοῖς τῶν αὐτοκεφάλων ἐκκλησιῶν προνομίοις» καὶ ἦτο πάντῃ περιττὴ ἢ ἀναγνώρισις «ἢ ἀκριβῆς καὶ προσήκουσα εὐκρίνεια τῶν λόγων, δι' οἷς κτλ.» ὡς ἔγραφον οἱ ἐν τοῖς πατριαρχείοις (σ. 60—61).

Ὁ μεταρρυθμιστὴς μας ζῆ εἰς ἄλλους χρόνους, ὅτε γράφει : «ἡ ἑλλ. ἐκκλησία ἀπέλαβεν ἀφ' ἑαυτῆς, ὅτε ἦλθε κατὰ θέλαν εὐδοκίαν τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἅπερ ἐκέκτητο ἀνέκαθεν ἐκ τῶν ἀρχαίων τῆς ἐκκλησίας ἔθων καὶ ἐκ τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων...» (σ. 65, 109). Φθάνει δὲ μέχρι παραλογισμοῦ, διερωτώμενος : «Ἀλλὰ δὲν μᾶς λέγει ἡ ἀγία καὶ μεγάλη σύνοδος (δι'

1 «Φανερός δὲ λόγος τῆς κατακρίσεως ἦτον, λέγει, ὅτι ἡ ἑλλην. ἐκκλησία ἔπρεπε ν' ἀναδειχθῇ αὐτοκέφαλος τῇ συγκαταθέσει καὶ ἀδείᾳ τῆς ἐν Κων)πόλει ἐκκλησίας, ἐξ ἧς ἤρτητο αὐτῇ. Πλὴν ὁ λόγος οὗτος ἦτον πάντῃ ἄλογος· διότι δὲν ἐστηρίζετο οὔτε εἰς κανόνα τινά, οὔτε εἰς ἀρχαῖον ἔθος, κατεφρονήθη καὶ καταφρονεῖται· διότι κατακρίσεως ἦτον ἄξιος» σ., 109).

άραιων), πότε, πώς και παρά τίνος οίκουμ. συνόδου, και διά τίνος κανόνος υπετάχθησαν αἱ ἐν τῷ νῦν βασιλείῳ τῆς Ἑλλάδος ὀρθόδοξοι ἐκκλησίαι τῷ ἀρχιεπισκόπῳ Κ)πόλεως; Δὲν μᾶς λέγει πῶς και κατὰ τίνος κανόνα οἱ κ ε ἰ ο ς αὐτῶν κανονικός (αἱ ὑπογραμιζόμεναι διὰ κεφαλαίων) πατριάρχης ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κων)πόλεως και ἀπελείφθησαν αὐταὶ τῆς... συναφείας και σχέσεως, διότι ἀπέσεισαν ἀφ' ἑαυτῶν τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ; 2» (σ. 60) και ἔχει τῆς ἀφέλειαν νὰ μᾶς μεταφέρῃ εἰς τοὺς χρόνους τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ὅτε ἡ Ἑλλάς οὔτε τὸ ὄνομα τοῦτο εἶχεν, ἀλλ' ἐλέγετο Ἀχαΐα, τότε λέγει συνεστήθη ἡ ἐκκλησία αὐτῆς ἐν Κορίνθῳ, ὅτε ἐν τῷ Βυζαντίῳ ἦσαν εἰδωλολάτραι και προχωρεῖ ἀνεπίστων τὰ ἱστορικά σημεῖα, ἅτινα ἐνδιαφέρουσι αὐτῷ, ὅτι ἀπεσπᾶσθη και ὑπήγετο εἰς τὸ θέμα τῆς Δύσεως ὑπὸ τὸν Πάπαν κττ. διὰ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι οὐδένα δεσμὸν ἔχει ἡ ἑλλ. ἐκκλησία πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον. 1

1. Ἀλλὰ και αὐτὸς ὁ Πάπας θὰ ἔθυσεν ἑκατόμβην, ὅτε ἀνέγνω παρ' ἐπισήμου Ἑλληνοσ κληρικοῦ και καθηγητοῦ τῆς θεολογίας διακηρυττόμενα ταῦτα: «Ἡ Β' οἰκουμ. σύνοδος εἶπε περὶ τοῦ ἐπισκόπου Κ)πόλεως: «Τὸν μέντοι Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον ἔχειν τὰ πρεσβεῖα τῆς τιμῆς μετὰ τὸν Ρώμης ἐπίσκοπον διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν νέαν Ρώμην». και ἡ Δ' ἀπέδωκεν αὐτῷ και μεγάλην δικαιοδοσίαν. Καὶ ὁμως ἔως σήμερον δὲν εἶναι αὐτοκέφαλος διότι οὐδεμία σύνοδος ἀνέδειξεν αὐτὸν τοιοῦτον διὰ τοῦτο ἔως σήμερον σώζεται «τῇ μητροπόλει τὸ οἰκεῖον ἀξίωμα», διότι παρὰ τοῦ μητροπολίτου Ἡρακλείας Θράκης χειροτονεῖται, ἐπειδὴ αὐτοῦ ἐπίσκοπος ἦτο ἀνέκαθεν» (σ. 213). Ἑλληνοσ, χειροκροτήσατε τὸν ὑπέρμαχον τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς ἐκκλησίας σας, ὅστις χάριν αὐτοῦ καταργεῖ τὸ αὐτοκέφαλον τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχεῖου και τότε οὐδεὶς μένει αὐτοκέφαλος ἐν τῷ κόσμῳ εἰμὴ ἡ ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος και ἡ Παπική. Ἀναστηλώσατε ὑποῦ τὰς εἰκόνας αὐτοῦ και ἀγιοποιήσατε τὸν ἐκλεκτὸν Ἀλληνα λευίτην και δι' ὅσα ἐν σ. 222 γράφει: «ὅτι δὲ ὁ ἀποστ. Ἀνδρέας ἐθεμελίωσε τὴν ἐν Βυζαντίῳ ἐκκλησίαν, τοῦτο εἶναι μῦθος και ἐπλάσθη ἀφοῦ μετεπλάσθη εἰς Κ)πολιν τὸ Βυζάντιον και ὁ πρότερον ἐπίσκοπος τούτου μετεπλάσθη εἰς ἀρχιεπίσκοπον Κ)πόλεως, ἵνα μὴ ἦναι ὁ τῆς νέας Ρώμης ἀρχιεπίσκοπος και κατὰ τοῦτο κατώτερος τῆς ἀρχαίας Ρώμης. ἦτον ἀνάγκη τοιοῦτου τινὸς μῦθου». Ὡστε ὅλα πλάσματα και μῦθοι τὰ ἡμέτερα! Ἔτι δὲ και κατὰ τῶν οἰκουμ. συνόδων ἐπιτίθεται και δὴ κατ' ἐκείνων, αἵτινες ἀνεγνώρισαν τὰ κυριαρχικά δικαιώματα τοῦ τῆς Κ)πόλεως θρόνου ἐπὶ τῶν ἄλλων μητροπόλεων. Οὕτω βαρέως, βαρύτερον και αὐτῶν τῶν παπιστῶν, φέρων ὁ ὀρθόδοξος Φαρμακίδης, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ και ὁ πατριάρχης Φώτιος δὲν ἀπέδωκαν τὰς ἐπαρχίας τοῦ Ἰλλυρικοῦ και τῆς Μακεδονίας, Θεσσαλίας και Ἑλλάδος. (Θὰ ἦτο εὐχαριστημένος νὰ διετέλῃ ἡ Ἑλλάς ὑπὸ τὸν Πάπαν μᾶλλον ἢ ὑπὸ τὸν Πατριάρχην), ἄς ἐπιμόνωσ ἐξήτει ὁ πάπας Νικόλαος, ἐπιλέγει: «Πῶς ἡ ἐγκρίνασα τὰ ἐν τῷ μεταξὺ ἀρπάγματα τῷ ἀρχιεπισκόπῳ τῆς Κ)πόλεως και εἰς δίκαια τὰ ἄδικα μεταβαλοῦσα Δ' οἰκουμενική σύνοδος δὲν ὑπέταξεν αὐτῷ ἐν ἔτει 451 και τὴν ὑπαρχίαν ταύτην

Μὰ τὸν Δία, οἱ Βούλγαροι δὲν θὰ ἤθελον καλλίτερον δικηγόρον, ἀλλ' ἐν τούτοις ὑπῆρξαν νουνεχέστεροι, διότι, καίτοι διετέλεσαν μικρὸν ὑπὸ τὸν πάπαν, δὲν τὸ εἶπον, οὔτε ἠρνήθησάν ποτε τὸ σέβας καὶ τὴν ὑποταγὴν πρὸς τὴν κεφαλὴν τῆς Ὁρθοδοξίας, ἀλλὰ τι ἐζήτησαν; ἀρχιερεῖς ὁμογλώττους, τίποτε ἄλλο. καὶ ἐὰν δὲν ἦσαν, ὅπως πάντοτε, σκληροτράχηλοι, θὰ ἐλάμβανον τὸ δικαίωμα χωρὶς νὰ ἀποσχισθῶσιν· ὑπερβαίνει δὲ ὁ εὐλογημένος πᾶν ὄριον. Εἶδομεν ἄνωτέρω, ὅτι ἡ Μ. Ἐκκλησία, ὡς σύνηθες, ὠμίλησε περὶ ἀμπέλου καὶ ὅτι τὸ κλῆμα τότε εὐδοκιμεῖ, ὅταν μένη ἐν τῇ ἀμπέλῳ, καὶ ὁ Φαρμ. ἄπαντᾶ, ὅτι καὶ ἡ ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἐν τῇ ἀμπέλῳ μένει, διότι δὲν μετέστη εἰς ἄλλην ἐκκλησίαν, οὔτε ἐκκλησίαν καθ' ἑαυτὴν, συνέστησε (πῶς γὰρ οὐ; διατι ὁ ἀνὴρ σοφιστεύεται;). "Ἀκουσον δέ, χριστιανέ μου, τί δογματίζει περὶ τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου, ποῦ καὶ αὐτὸς ὁ σχισματικὸς Βούλγαρος ἀνερουθριάστως δὲν θάτᾳ ἐξεστόμιζεν: «'Ἄλλ' ἂν ὁ περὶ ἐνότητος πολλὰ φλυαρῶν (καὶ ἐννοεῖ τὸν Πατριάρχην) ἐννοῇ ἄμπελον τὴν ἐν Κων)πόλει ἐκκλησίαν, ἅς μάθῃ, ὅτι ἡ ἐκκλησία αὕτη δὲν εἶναι ἄμπελος εἶναι καὶ αὕτη κλῆμα τῆς αὐτῆς ἀμπέλου· ὅθεν ἀποσπάσασα ἑαυτὴν ἢ ἑλλην. ἐκκλησία ἐκ τῆς ἐξουσίας αὐτῆς δὲν ἀπέσπασεν ἑαυτὴν ἐκ τῆς ἀμπέλου, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἴσου καὶ ὁμοίου κλήματος!»!

Ἕλληνες, χειροκροτήσατε τὸν θαυμάσιον αὐτὸν ἱεροφάντην 1.

ἀποτελοῦσαν τότε μέρος τοῦ Ἀνατολικοῦ βασιλείου;» (σ. 254) ἀλλὰ εἰς ταῦτα διαψεύδεται ὑπὸ τοῦ Βαλαμῶνος, ὅστις εἰς τὸν β' καν. τῆς Β' οἴκουμ. συνόδου λέγει: «ἡ μέντοι Σικελία πρὸ χρόνων... ὑποκειμένη τῷ θρόνῳ τῆς Κ)πόλεως ὑπὸ τυραννικῶν χειρῶν ἐκ ταύτης ἀπεσπάσθη καὶ εὐχομαι, ἵνα καὶ αὕτη ἐπανέλθῃ. Οὕτω διὰ μυρίων ἀνοησιῶν ζητεῖ ὁ παράδοξος Φαρμακίδης ν' ἀνατρέψῃ τὸ αἰωνόβιον καθεστῶς καὶ τὰ προνόμια τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου ἐπὶ τε τῶν ἄλλων κατὰ τόπους ἐκκλησιῶν καὶ ἐπὶ τῆς Ἑλλαδικῆς καὶ ἀναφωνεῖ: «ὦ καταισχύνη! καὶ ὁμως εὐρίσκονται καὶ Ἕλληνες καλοῦντες κανονικὴν τὴν αἰσχρὰν ταύτην καταγωγὴν τῆς ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας αὐτῶν κυριαρχίας τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κ)πόλεως!» (σ. 274).

1 Κατὰ τὸν Κόντογόνην, ὅστις ἐξεφώνησε τὸν ἐπικήδειον (σ. 213 τοῦ Εὐαγγ. κήρυκος 1860) τὴν δὲ περικοπὴν ταύτην ἀναφέρει ὁ κ. Μπαλάνος ἐνθ. ἀνωτ. σ. 49): «Ὁ Φαρμακίδης ἀναγνοὺς ἐν ταῖς ἐφημερίαις, ὅτι ὁ ἐν Κ)πόλει χειροτονηθεὶς ἐκ Βουλγάρων ἀρχιερεὺς ἱερουργήσας κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα δὲν ἐμνημόνευσε κατὰ τὰ ἀνεκαθὲν διατετυπωμένα τοῦ οἴκουμ. Πατριάρχου, τοσοῦτον ἐλυπήθη καὶ συνεκινήθη, ὥστε ἔτρεξεν εὐθύς ἐν σταθερᾷ μεσημβρίᾳ, ἀφορήτου σχεδὸν ὄντος τοῦ καύσωνος, ἵνα λάβῃ βεβαιωτέρας περὶ τῆς εἰδήσεως πληροφορίας, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ὑπέκλυψεν εἰς τὴν τελευταίαν νόσον, τὴν καὶ τὸν θάνατον αὐτῷ ἐπενεγκοῦσαν». Ἄλλὰ δὲν ἀνέμενε τὸ τοιοῦτον, ὅταν ἐκήρυτε τὰ κακόδοξα δόγματα; Οὕτω περὶ τοῦ γ' κανόνος τῆς Β' Οἴκουμ. συνόδου, ἥτις ἀπένε-

Ἄλλ' ἀκούσατε καὶ τὴν ἐπωδὸν: «Ὅλα λοιπὸν τὰ περὶ ἐνότητος... τοῦ συνοδ. τόμου λεγόμενα εἶναι ἀπροσδιόνυσα.. καὶ δὲν ἐμφαίνουσιν ἄλλο εἰμὴ τὴν... πονηρίαν καὶ κακοήθειαν καὶ τὴν... ἀμάθειαν καὶ μωρίαν» (σ. 169). Εὐγε καὶ ὑπέρευγε!

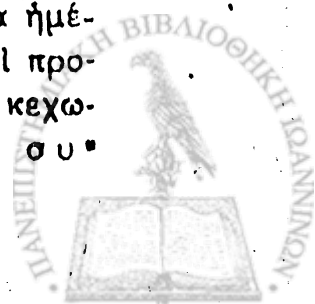
Συνίστα μετ' ἐκαιμονῆς ἀνηκούστου τὴν ἀπόρριψιν τοῦ Τόμου, πρὶν ἢ ὑποβληθῆ εἰς τὴν ἔγκρισιν τῶν δύο νομοθετικῶν σωμάτων, διότι οὗτος καταργεῖ τὸ ἀπὸ 23 Ἰουλ. 1833 βασ. διάταγμα, ὅπερ δημιουργεῖ ἐκκλησ. ἀρχὴν μετὰ μεγάλης δικαιοδοσίας, διότι ἐν αὐτῷ διεγράφοντο αἱ σχέσεις τῆς ἐκκλησίας, τοῦ ὅ ὅπερ ἐνδιέφερε τὸν ἄνδρα (σ. 92) καὶ ἐφρόνει, ἐφ' ὅσον τυπικῶς δὲν ἀνεφέρθη ἀπ' ἀρχῆς ἢ κυβέρνησις κατὰ τὸν τύπον τοῦ Μ. Πέτρου «διὰ λόγους ἰσχυροῦς», ἢ δὲν ἔπρεπε νὰ γείνη καὶ νὰ ἔλειπεν τελείως ἡ τοιαύτη ἀναμε (ἡ σύνοδος καὶ οὐχὶ ὁ αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος ἀπένεμε καὶ ἐντοῦθα ὁ ἀνὴρ πλαστογραφεῖ τὴν ἱστορίαν) τὰ δίκαια τῷ Κωνσταντινουπόλεως «Τὸν μέντοι Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον ἔχειν τὰ πρεσβεία τῆς τιμῆς μετὰ τὸν Ρώμης ἐπίσκοπον, διὸ τὸ εἶναι αὐτὴν Νέαν Ρώμην», γράφει: «Ἄλλ' ἂν ἔλαβε διὰ τοῦ ἀνωτέρω κανόνος, ὁ νεόπλαστος ἀρχιεπίσκοπος τὰ πρεσβεία τῆς τιμῆς μετὰ τὸν Ρώμης, δὲν ἔλαβεν ὁμως καὶ δικαιοδοσίαν. Διὰ τὸ δὲν ἠθέλησεν ὁ αὐτοκράτωρ...» (σ. 191). Τί θέλει ὁ αὐτοκράτωρ ἐδῶ; ποῦ τὰ ἤθε γεγραμμένα ταῦτα; Καὶ δὲν σταματῆ ὁ εὐλογημένος ἕως ἐδῶ, ἀλλ' ὡσεὶ ἦτο ἐγκάθετος τῶν Βουλγάρων, γράφει κατὰ τοῦ θεσμοῦ καὶ τοῦ καν. κύρους τοῦ οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, ὅστις «αὐξήσας... ἀπὸ τοῦ 381 μέχρι τοῦ 451 ἐξ ἀρπαγῆς καὶ ἀδικίας... ἀντὶ νὰ τιμωρηθῆ διὰ τοῦτο καὶ ὑποχρεωθῆ εἰς ἀπόδοσιν τῶν ἀρπαγμάτων κτλ. ὑπὸ τῆς πολιτικ. ἐξουσίας βοηθούμενος κατώρθωσε νὰ λάβῃ τὸν κη' καν. παρὰ τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου» δηλ. ἐπαναλαμβάνει τὰ ἐπιχειρήματα τῶν Παπικῶν! (σ. 192—193) Καὶ οὕτως «ἐπῆρε τὸν κατήφορον» καὶ οὐδαμοῦ σταματῆ. καὶ ὁμως ἐσταμάτησεν ἐν τῷ κη' κανόνι τῆς Β' Οἰκουμένης καὶ ἐπιμένει μετ' ἀνεξηγήτου ἐπιμονῆς, ὅτι μόνον ἐπὶ τῶν τριῶν διοικήσεων ἦτοι τῆς Ἀσιανῆς, Ποντικῆς καὶ Θρακικῆς, ἃς παρεχώρησεν αὐτῷ ἡ σύνοδος ἐκείνη, ἐκέκτητο κανόν. δικαιοδοσίαν καὶ δογματίζει Ἑλλην κληρικὸς διαπρεπὴς ἐν μέσῃς Ἀθήναις τὰ ἀξιοπρόσεκτα ταῦτα, ἐφ' ὧν ἠδύνατο νὰ στηριχθῶσι ἔπειτα Βούλγαροι καὶ Ἀλβανοὶ πρὸς ἀποτίναξιν τῆς πατριαρχικῆς κηδεμονίας καὶ κυριαρχίας. «Οὔτε κανὼν οἰκουμ. συνόδου οὔτε νόμος αὐτοκρατορικὸς ἐξέτεινεν αὐτὰ (τὰ ὄρια) ἔκτοτε». Καὶ ἰδοὺ ἡ σπουδαία ἀνακάλυψις! «Ἄλλ' ἐν αὐτοῖς δὲν περιλαμβάνεται καὶ ἡ ὑπαρχία τῆς Ἀνατ. Ἰλλυρίας, ἐν ἣ περιείχετο τότε καὶ ἡ μακεδονικὴ διοίκησις (ἐπομένως καὶ ἡ Βουλγαρία καὶ Ἀλβανία) ἐν ἣ περιλαμβάνετο καὶ τὸ νῦν βασίλειον τῆς Ἑλλάδος. Καὶ ὁμως ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως εἶχε καὶ ἐπ' αὐτῆς ἐξουσίαν, ὡς μὴ ὤφειλε!» (σ. 295). Πᾶν σχόλιον εἶναι περιττόν. Οἱ μὲν ἐθνικισταὶ Βούλγαροι καταφεύγουσιν εἰς τὸν Δημοσθένην¹ προκειμένου περὶ τῶν ἐπὶ τῆς Μακεδονίας ἀξιώσεων, καὶ οἱ σχισματικοὶ εἰς τὸν Φαρμακίδην.

¹ Τοὺς ἰσχυροὺς λόγους μᾶς τοὺς εἶπεν ἀνωτέρω, διότι ἐφοβοῦντο τὴν ἐπιβουλήν τοῦ πατριάρχου καὶ τῆς πολιτικῆς κλίμας τοῦ Φαναρίου, συνεννοουμένης ἢ μᾶλλον τυφλῶς ἐνεργούσης ὑπὸ τὰ κελεύσματα τοῦ Σουλτάνου.

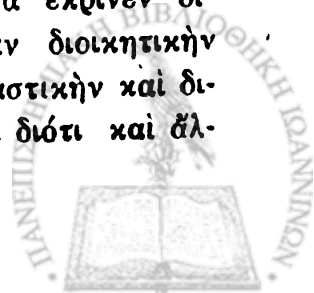

γνώρισις (σ. 113). Καὶ ἀφοῦ ἐσταχυολόγησα τὰ ὀλίγα ταῦτα ἐκ τῆς ἀτελειώτου λιβελλογραφίας, (σ. ΙΣ'. 629), ἣτις δυστυχῶς πρὸς εἰρωνείαν φέρει καὶ ὄνομα «περὶ ἀληθείας» διερωτῶμαι, τούτων οὕτως ἐχόντων καὶ ἀνυπολόγιστον ζημίαν εἰς τὸ ἔθνος καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐπένεγκόντων, πῶς ἀνὴρ πατρόζων καὶ τῆς Πατρολογίας καθηγητῆς ἀνέλαβε τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ συγγραφέως; διὰ νὰ διαιωνίσῃ ἄρα γε τὸ κακόν; «ἵνα πληθυνθῇ ἡ γνῶσις»; εὐρίσκομαι εἰς μεγάλην ἀπορίαν «καίφημι κάπόφημι κούκ ἔχω τί φῶ!». Τίς δὲν ἐννοεῖ ὅτι ὁ Φαρμ. ὑπερέβη πᾶν ὄριον, ὅτε γράφει : «Ψεύδεται ὁ συντάκτης τοῦ συνοδ. τόμου καθ' ὃ ἀποδίδει εἰς τὰς οἴκουμ. συνόδους («αἱ σεπταὶ οἰκ. σύνοδοι ἐχώρισαν ἢ συνῆψαν ἐκκλησ. ἐπαρχίας»), ὡς ἀπεδείχθη ψευδόμενος καὶ καθ' ὃ ἀπέδωκεν εἰς τὸ ἅγ. Πνεῦμα, καὶ καθὼς ἐβλασφήμησεν εἰς τοῦτο, οὕτως ἐξυβρίζει... τὰς σεπτὰς οἴκουμ. συνόδους» (σ. 208).

Δὲν ἀντέχω, ἱερὰ μὲ κατέχει ἀγανάκτησις νὰ ἀναφέρω τὰ ἐν σελ. 173—174, εἰρωνικά, βλάσφημα. διατί; διότι ἡ Ἱερὰ Σύνοδος ἔγραψε τὰ κοινολεκτούμενα (βλ. Ἐφεσ. δ', 11. Α' Κορ. ιβ', 28). Ἐνταῦθα ὁ ἀνὴρ ὄντως παραφρονεῖ, διότι τὰ ρήματα εἶναι τῆς Δ' Οἴκουμ. Συνόδου (νομίζω εἰς τὸν κη' κανόνα). Ἴνα ὁ ἀναγνώστης σχηματίσῃ σαφῆ ἰδέαν περὶ τῆς κακοπιστίας τοῦ συγγραφέως τοῦ «Περὶ ἀληθείας τόμου» καὶ τῆς ἀφαντάστου παρερμηγείας καὶ διαστροφῆς τῶν κειμένων, ἵνα προσαρμόσῃ αὐτὰ πρὸς τὸν σκοπὸν του, ἀναφέρω μὲν τὸ ἐξῆς παράδειγμα. Πρόκειται νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι ὁ Καισαροπαπισμὸς ἦτο ἄκρατος ἐν τῷ Βυζαντίῳ καὶ ἡ ὑποταγὴ τῆς ἐκκλησίας πλήρης καὶ τελεία, ὁ αὐτοκράτωρ ἦεν καὶ ἐχώριζε τὰς μητροπόλεις, προῆγε καὶ ὑπεβίβαζεν αὐτὰς κατὰ βούλησιν, ἄνευ γνώμης τῆς ἐκκλησίας. (Τοῦτο δὲ ἐχρησίμευεν αὐτῷ πρὸς τὸν προκείμενον σκοπὸν ν' ἀποδείξῃ τὴν περιττότητα τοῦ Τόμου. Εἶναι δὲ σπουδαῖον τὸ σημεῖον τοῦτο, διότι ἐνταῦθα ἐστηρίχθησαν καὶ οἱ ὑπερασπισταὶ τοῦ αὐτοκεφάλου ἐν ταῖς Συνελεύσεσιν). Ἄλλ' ἦτο ἀτυχὲς τὸ παράδειγμα, ὅπερ προσῆγεν, ἦτοι τὸν ἀρειανὸν Οὐάλεντα, ὅστις, ἵνα τιμωρήσῃ τὸν Μ. Βασιλεῖον, ἐχώρισε τὴν Καππαδοκίαν εἰς Πρώτην καὶ Δευτέραν Καππαδοκίαν, τῆς Δευτέρας ἀναδείξας τὰ Τύανα μητρόπολιν. «Ἐταράχθη διὰ τοῦτο ὁ Βασιλεῖος, γράφει ὁ Φαρμακίδης, διότι καὶ οἱ ἄγιοι ὡς ἄνθρωποι ἐν τῷ κόσμῳ ἔτι ζῶντες ὑπὸ τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν ἐκυριεύοντο. καὶ «ὁ μὲν (Τυάνων Ἄνθιμος) ἤξλου, ὡς λέγει Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, τοῖς δημοσίοις καὶ τὰ ἡμέτερα συνδιαίρεισθαι καὶ διὰ τοῦτο μετεποιεῖτο τῶν νεωστὶ προσελθόντων (τόπων) ὡς αὐτῷ διαφερόντων, κάκεῖν' οὐ ἤδη κεχωρισμένων· ὁ δὲ (Βασιλεῖος) τῆς παλαιᾶς εἶχε τοσοῦτο»

ν η θ ε ί α ς καὶ τῆς ἐκ τῶν πατέρων ἄνωθεν διαιρέσεως κτλ.» (Γρηγ. Ναζ. λόγ. κ', τόμ. Α', σ. 355). ταῦτα γράφει (σ. 208—209) δικάσας ἀποτόμως τὰς ἀντιρρήσεις τοῦ Μ. Βασιλείου, περὶ οὗ διατείνεται, ὅτι δὲν διεμαρτυρήθη, ἀφοῦ ὁ αὐτοκράτωρ δὲν εἶχε τοιοῦτον δικαίωμα, διότι «ὁ αὐτοκράτωρ εἶχε τὸ δικαίωμα τοῦ διαιρεῖν ἢ συνάπτειν ἐπαρχίας». Ἄλλ', ὦ ἀγαθέ, τί δηλοῦσιν οἱ ἀνωτέρω λόγοι τοῦ ἁγίου πατρὸς (καὶ οἱ ἄλλοι τῆς συνεχείας) εἰμὴ σφοδρὰν διαμαρτυρίαν; Τίνα σχέσιν δ' ἔχουσι τὰ ἐπόμενα; «Οὐδέτερος ἄρα ἀνηνέχθη εἰς διαίρεσιν παρ' οἴκουμ. συνόδου γεγεννημένην· διότι δὲν ἦτο ἔργον τῶν οἴκουμενικῶν συνόδων οὔτε τὸ διαιρεῖν. οὔτε τὸ συνάπτειν ἐκκλησ. ἐπαρχίας..» (αὐτ.). Ἄλλὰ διαψεύδει αὐτὸν ὁ ἰβ' τῆς Δ': «Ἦλθεν εἰς ἡμᾶς, ὡς τινες παρὰ τοὺς ἐκκλησιαστικούς θεσμούς προσδραμόντες δυναστείαις διὰ πραγματικῶν τὴν μίαν ἐπαρχίαν εἰς δύο κατέτεμον, ὡς ἐκ τούτου δύο μητροπολίτας εἶναι ἐν τῇ αὐτῇ ἐπαρχίᾳ. Ὁρίσε τοίνυν ἡ ἁγία σύνοδος τοῦ λοιποῦ μηδὲν τοιοῦτο τολμᾶσθαι παρ' ἐπισκόπου,» καὶ ἐπάγει τὴν βαρυτάτην τῶν ποινῶν κατὰ τοῦ τολμητοῦ: «ἐπέλτον τοιοῦτο ἐπειχειροθντα ἐκπίπτειν τοῦ ἰδίου βαθμοῦ». Ἄλλ' ἀντιληφθεὶς, ὅτι τὸ παράδειγμα εἶναι ἀντικρὺς ἐναντίον τοῦ ἐπάγει ἕτερον, ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς τὰνάπαλιν ἠνώσε τὰς δύο ἐπαρχίας, Ἐλενόποντον καὶ Πολεμωνιακὸν Πόντον, εἰς μίαν, ὡς ἦσαν καὶ πρότερον ὑπὸ τὸν Νεοκαισαρείας, ὅτε δὲ ἐγένετο ἡ περιφέρεια ἐκείνη δύο πολιτικαὶ ἐπαρχίαι, ὠρίσθη καὶ ὁ Ἀμασειᾶς μητροπολίτης. Ἄλλὰ θὰ ἐπεχειρεῖ ὁ βασιλεὺς τοιοῦτον τι, ἀφοῦ δὲν εἶχε δικαίωμα, ἄτε κωλυόμενος ὑπὸ τῶν κανόνων τῆς ἐκκλησίας; Οὐχί. Καὶ ἰδοὺ τί ὀρίζει εἰς τὸ β' κεφ. τῆς 31 Νεαρᾶς: «πᾶσαι δὲ αἱ τρισκαίδεκα πόλεις ἐπαρχίας ἔστωσαν μιᾶς, ἀφαιρουμένης μὲν οὐδετέρας αὐτῶν τῶν μητροπόλεων (Ἀμασειᾶς τέ φαμεν καὶ Νεοκαισαρείας) τοῦ τῆς μητροπόλεως ὀνόματος, τῶν δὲ θεοφιλεστάτων αὐτῶν ἐπισκόπων τῶν μὲν μητροπολιτῶν ἐνταυθοῖ χειροτονουμένων, τῶν δὲ ὑπ' αὐτοὺς τεταγμένων ὁμοίως ὑπ' αὐτῶν τῶν τὰς μητροπόλεις ἔχόντων (καθὰ καὶ μέχρι νῦν ἦν) χειροτονουμένων· οὐδὲν γὰρ τῶν περὶ τὴν Ἰερωσύνην αὐτῶν καινίζομεν». Ἔως ἐδῶ ἔχει ὁ Φαρμακίδης· συνεχίζομεν: «ἐπειδὴ καὶ ἐπὶ μιᾶς ἐπαρχίας καὶ ὁ πάλαι χρόνος καὶ οὗτος ὁ νῦν κατακοσμηθεὶς ὑφ' ἡμῶν οἶδε πολλὰς τοιαύτας καταστάσεις ἐν τοῖς θεοφιλεστάτοις ἐπισκόποις τυγχανούσας» (τόμ. Ι. Λειψία, 1881, σ. 193—194). Ταῦτα ἔκρινεν δίκαιον ὁ αὐτοκράτωρ νὰ ἀποφασίσῃ, καὶ κατὰ τὴν νέαν διοικητικὴν τοῦ κράτους διαίρεσιν ν' ἀφήσῃ ἀνέπαφον τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ διότι ἐσέβετο τὴν τῆς ἐκκλησίας αὐτοδιοίκησιν, ἀλλὰ καὶ διότι καὶ ἄλ-

λα τοιαῦτα παραδείγματα περί τῶν «θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων,» εἶχεν ὑπ' ὄψει, διό και τονίζει «οὐδέν γάρ περί τήν ἱερωσύνην αὐτῶν καινίζομεν». Ἀλλά κατά τόν ἐπικριτήν «ἄν δέν ὠριζεν οὕτως ἐν τῷ νόμῳ ὁ αὐτοκράτωρ οἱ δύο πρότερον μητροπολίται ἤθελον συγχωνευθῆ εἰς ἕνα· διότι ἡ ἐκκλησία ἠκολούθει τοῖς πολιτικοῖς τύποις» (σ. 210). Ἀκουσον, ἄκουσον! και πόθεν ἐξήγαγεν αὐτό τὸ συμπέρασμα, δέν λέγει. Ὅταν ὁ αὐτοκράτωρ λέγη «οὐδέν καινίζομεν» ἀνατρέπει τὰ δικαιώματα τοῦ κράτους; και ἔπρεπε νὰ τὸ δηλώσῃ ρητῶς διὰ νὰ προλάβῃ αὐτήν τήν λογικήν; Ἐγὼ τοῦλάχιστον οὐδόλως ἐννοῶ.

Ἐπίσης διὰ τῆς 32 Νεαρῶς ἠνωσεν ὁ αὐτὸς τήν Παφλαγονίαν και Ὀνωριάδα και πάλιν ἐφανέστερον ἐπαναλαμβάνει: «κάνταῦθα δέ περί μὲν τὰς ἱερωσύνας οὐδέν καινίζομεν, ἀλλ' οἷτε μητροπολίται οἱ πρώην τὰς ἱερωσύνας ἐνταῦθα δεχόμενοι μενοῦσιν ἐπὶ τῆς αὐτῆς τάξεως τῆς ἐπ' αὐτοῖς τό γε ἐπὶ τῷ τόπῳ χειροτονίας οὐκ ἀμειβομένης, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ μακαριωτάτου πατριάρχου τῆς εὐδαίμονος ταύτης χειροτονούμενοι πόλεως, αὐτοὶ τε ὑφ' ἑαυτοῦς χειροτονούντες, οὐς μέχρι νῦν ἐχειροτόνουν... και μία τὸ λοιπὸν ἐπαρχία γενήσεται πλείους ἔχουσα μητροπόλεις, τοῦτο, ὅπερ και ἐν ἑτέραις ἡμῶν ἐπαρχίαις ἐστίν.» Ταῦτα παραλαβει ὁ κατήγορος, ἄπερ εἰς οὐδένα ἔῶσι τήν ἀμφιβολίαν, ὅτι τὰ ἐκκλησιαστικά δέν ἠκολούθουν τοῖς πολιτικοῖς, κατά τὸ δόγμα τοῦ Φαρμακίδου, ἀλλ' ἐκ τούτων και περί τῶν δικαιωμάτων τοῦ πατριάρχου πείθεται τις, ὅτι ἔκτοτε ἐχειροτόνει τοὺς μητροπολίτας, και ἄς ἐκλαρυγγίζεται οὗτος κραυγάζων τὰναντία (I, σ. 200—201). Ἀλλ' εἶναι παράδοξος ὁ ἀνῆρ, διότι νομίζων, ὅτι ὑπερασπίζει τὸ ζήτημά του, καταστρέφει αὐτὸ ὁ ἴδιος. «μέγα ἀληθῶς τὸ κράτος τῆς ἀληθείας κυριαρχεῖ γάρ πάντων τῶν λογισμῶν»· διότι ἀναφέρει και τρίτον παράδειγμα: «Διήρσεν ὁ αὐτὸς τὰς δύο ἐπαρχίας εἰς τέσσαρας» και πάλιν εἶπε: «Τὰ μέντοι περί τὰς ἱερωσύνας, καθὰ πολλὰκις εἰρήκαμεν, μένειν κατά τὸ πρότερον βουλόμεθα σχῆμα, οὐδέν οὐδὲ περί τὸ μητροπολιτικὸν δίκαιον, οὐδὲ περί τὰς χειροτονίας τοῦ πράγματος ἀμειβομένου ἢ καινιζομένου, ἀλλὰ τῶν πρότερον χειροτονούντων και νῦν ἐχόντων τήν τῆς χειροτονίας ἐξουσίαν και τῶν πρότερον μητροπολιτῶν ἐπὶ τῆς ἑαυτῶν μενόντων τάξεως, ὥστε μηδέν τόγε ἐπ' αὐταῖς καινισθῆναι» (Νεαρὰ ΛΑ', κεφ. β'. ἢ παραπομπὴ ἐσφαλμένη). Ἴδοι και τὸ ἐκπληκτικὸν συμπέρασμα: «Τὶ λέγει ἐνταῦθα ἡ ἀνθρωπίνη λογική; ὅτι ὁ λέγων «μηδέν καινίζομεν» εἶχε τὸ δικαίωμα τοῦ καινίζειν και τὰς δύο μητροπόλεις συγχωνεύειν εἰς μίαν και τήν μίαν εἰς

δύο διαιρεῖν».

Ὅταν δὲν μᾶς συμφέρη νὰ λέγωμεν ἐκεῖνο ποῦ εἶναι, λέγομεν ἐκεῖνο ποῦ δὲν εἶναι! καὶ ἐπιφέρει τὴν συνήθη ἐπιδόνη: «Οἱ αὐτοκράτορες λοιπόν, καὶ ὄχι αἱ σεπταὶ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι καὶ ἐχώριζον καὶ συνῆπτον ἐπαρχίας πολιτικάς, αἵτινες ἦσαν καὶ ἐκκλησιαστικαὶ ἐπαρχίαι» (σ. 211). «ράβδος ἐν γωνίᾳ, ἄρα βρέχει!» Ἐνῶ δὲ τοιαῦτα πρεσβεύει καὶ διακηρύττει, κατωτ. σ. 233 διαμαρτύρεται, διότι Λέων ὁ εἰκονομάχος ἀφήρесе τὸ Ἰλλυρικόν, ὅθεν παῖ τὴν Ἑλλάδα, ἀπὸ τοῦ Πάπα Γρηγορίου Β' καὶ προσέθηκεν εἰς τὸ Πατριαρχεῖον, καὶ γράφει: «δὲν παρεχώρησε ταύτην αὐτῷ οἰκουμενικῇ σὺννοδος ὡς παρεχώρησεν αὐτῷ ἢ ἐν Χαλκηδόνι τὰς τρεῖς διοικήσεις, τὴν Ποντικὴν, τὴν Ἀσιανὴν καὶ τὴν Θρακικὴν· διότι τοιοῦτος κανὼν δὲν ὑπάρχει...» Τοιοῦτος ὁ λογικὸς συνειρημὸς καὶ ἡ ἀλήθεια τῶν γραφομένων τοῦ Φαρμακίδου! Ὡς ἀπέδειξε περιτρώως τὴν θέσιν του, ὅτι μόνοι οἱ βασιλεῖς διώκουν τὰ τῆς ἐκκλησίας! πλήρη τὴν πολιτειοκρατίαν του διὰ νὰ ψάλλῃ τὴν συνήθη ἐπιδόνη: «φλυαρεῖ ἄρα ὁ συντάκτης τοῦ συνοδικοῦ τόμου λέγων «ἐπὶ ταύτῃ τῇ βάσει ἀνέκαθεν ἢ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία, ἦτοι αἱ σεπταὶ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι, ὡς γε πρὸς τὴν τοῦ βιωτικοῦ πολιτεύματος καιρικὴν χρεῖαν ἀφορώσαι ἢ ἐχώρισαν ἢ συνῆψαν ἐπαρχίας ἐκκλησιαστικάς»· καὶ ἐπιφέρει: «δὲν ἦτον ἔργον τῶν οἰκ. συνόδων τὰ τοιαῦτα· διότι ταῦτα ἦσαν ὅλως κοσμικὰ καὶ αἱ σύνοδοι ἠσυχολοῦντο εἰς μόνον τὰ πνευματικά...» (σ. 215). Καὶ ἐπειδὴ ὁ ἱερός τόμος γράφει διὰ τὰς μητροπόλεις τῆς Ἑλλάδος, ὅτι ἕνεκα τῶν περιστάσεων ἀπέκοψαν τὴν συνάφειαν καὶ τὰς καν. σχέσεις πρὸς τὴν ὀρθόδοξον αὐτῶν μητέρα, ἐξοργίζεται ὁ ἀνήρ ἐπὶ τούτῳ καὶ λέγει: «Ἀφόρητον κακὸν ἢ ψευδολογία καὶ ἢ ψευδοδοξία τοῦ συντάκου τοῦ συνοδ. τόμου! Ἀφόρητον κακὸν ἢ ἀναίδεια αὐτοῦ! Τῷ ὄντι ὑπὸ τῶν Ἰησοῦϊτῶν μεμισθωμένος ἔγραψε τὸ ἄθλιον αὐτὸ μνημεῖον τῆς ἐσχάτης ἀμαθίας καὶ μωρίας πρὸς κατασχύνῃς τῆς ἐν Κ)πόλει ἐκκλησίας...» (σ. 219).

Ὁ ἀγὼν οὗτος τοῦ παραβολωτάτου τούτου κληρικοῦ δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἀπέβη εἰς μάτην. Ἐν τῇ συνελεύσει τοῦ 1863 ἠκούσθη ἡ φωνὴ τοῦ ἐνθουσιωδεστάτου Ἐνωτικοῦ, πληρεξουσίου τῆς Ἐπιτάνησου, Λούζη: «Δὲν εἶχε δίκαιον ὁ Φαρμακίδης, ὅταν ἔλεγεν ἐν τίνι ἐξουσίᾳ ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἐκήρυξεν αὐτοκέφαλον τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος;» (Ἐφημ. τῆς Κυβερν. Ε' 323). Αὐτὴ ἡ Κυβέρνησις ἐκλονίσθη καὶ ἤρχισε νὰ ἀθετῇ τὰ ὑπεσχημένα καὶ νὰ στραγγαλίσῃ τὸν Τόμον πρὸς κατάπληξιν τῆς ἱεραρχίας καὶ ἐμπαιγμὸν τῆς Μ. Ἐκκλησίας. Ἀνασκοπήσωμεν διὰ

βραχέων τι ὥρισε τὸ Πατριαρχεῖον, τι ὑπεσχέθη ἢ κυβέρνησις καὶ ἡ ἱερὰ σύνοδος καὶ ἔπειτα τι ἔπραξαν. «ἵνα... ὑπάρχη τοῦ λοιποῦ κανονικῶς αὐτοκέφαλος ὑπερτάτην ἀρχὴν γνωρίζουσα σύνοδον διαρκῆ... διοικοῦσαν τὰ τῆς ἐκκλησίας κατὰ τοὺς θείους καὶ ἱεροὺς κανόνας ἐλευθέρως καὶ ἀκωλύτως ἀπὸ πάσης κρισμικῆς ἐπεμβάσεως», γράφει ὁ Τόμος περὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (Γιαννοπ. σ. 37). μετὰ δὲ τὴν διατύπωσιν καὶ ἄλλων ἄρθρων συνεπάγεται: «ἐπ' αὐτοῖς οὖν τοῖς ὅροις αὕτη ἡ ἀρχῆθεν καλλίγονος μήτηρ, ἡ ὡς ἄμπελος εὐθυνοῦσα ἐν ταῖς κλίτεσι τοῦ οἴκου Κυρίου, ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία... ἀναγορεύει καὶ κηρύττει τὴν ἐν Ἑλλάδι ἐκκλησίαν αὐτοκέφαλον...» (σ. 38). Πρὸς δὲ τὴν κυβέρνησιν ἐντέλλεται, «ἵνα δείξη καὶ πράγματι καὶ ἐν ἔργοις καὶ ὄντως ἀνεξάρτητον καὶ εὐσταθῆ αὐτὴν ἐν τοῖς πνευματικοῖς ἀποκαταστάσει, Καίσαρι μὲν αὐτὰ μόνον τὰ τοῦ Καίσαρος ἀπονέμουσα, θεῷ δὲ μόνον τὰ τοῦ θεοῦ, ὡς ὁ θεάνθρωπος ἡμῶν Κύριος ἐντέλλεται... (σ. 45). Καὶ τέλος πρὸς τὸν ὀρθόδοξον ἑλλήν. λαόν: «αὐτὴν δὲ τὴν ἱερὰν σύνοδον... νοθετοῦμεν παραινοῦμεν καὶ παραγγέλλομεν διαφυλάττειν καὶ τηρεῖν ἀνόθευτον καὶ ἀπαραχάρακτον εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα τὴν ἱερὰν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως παρακαταθήκην, σπουδάζουσαν δὲ τηρεῖν πρὸς τε ἡμᾶς καὶ πρὸς πάσας τὰς ὀρθοδόξους ἐκκλησίας τὴν ἐνότητα τοῦ Πνεύματος ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης διέπειν καὶ διοικεῖν καὶ κανονίζειν τὰ τῆς ἐκκλησίας συμφώνως τοῖς θείοις κανόσι τῶν ἀγίων ἀποστόλων καὶ τῶν ἱερῶν οἰκουμενικῶν καὶ τοπικῶν συνόδων καὶ ταῖς ἱεραῖς παραδόσεσι καὶ τοῖς πατροπαραδότοις ἐθίμοις καὶ διατάξεσι καὶ διατυπώσεσι τῆς μιᾶς, ἀγίας, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας καὶ μηδεμίαν ἐπιτρέπειν καινοτομίαν ἢ παραλλαγὴν ἢ κατάργησιν ἐν βάρει ἀρχιερατικῆς συνειδήσεως ὡς λόγον ἀποδώσουσαν πρὸ τοῦ ἀδεκάστου βήματος ἐν τῇ φρικτῇ τοῦ Χριστοῦ δευτέρᾳ παρουσίᾳ» (σ. 41—42), Ἡ Μεγ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία ἐξήντησε πρὸς τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν περίστασιν ταύτην τὸν πλοῦτον τῆς χάριτος καὶ τὸ πέλαγος τῆς ἀγαθότητος. «Ἐπισθομένη τῶν ὀπισθεν καὶ ἐκτεινομένη πρὸς τὰ ἔμπροσθεν» προσεπάθησε νὰ καταπραύνη τὰ πάθη, νὰ μαλάξη τὰς ψυχὰς καὶ νὰ προσαγάγῃ αὐτὰς εἰς τοὺς κόλπους τῆς, νὰ χειραγωγῆσιν πρὸς τὴν εὐθειαν ὁδὸν τῆς ἀληθείας, ἠνοιξε νέους ὀρίζοντας, ἵνα ἀναβιβάσῃ αὐτοὺς ἐκ τῶν χθαμαλῶν ἐννοιῶν πρὸς τὰ οὐράνια ὕψη, ἠνοῦξε τὰς ἀγκάλας ὡς φιλόστοργος μήτηρ, περιεπύχθη αὐτοῦς, ὡς ὁ πατὴρ τὸν ἄσωτον υἱόν, καὶ ἐκίνησε πάντα λίθον γὰρ προσελκύσῃ αὐτοὺς ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῶν ἱερῶν κανόνων.

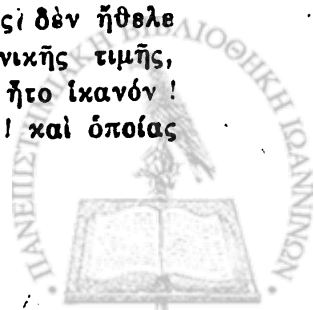

νων να φέρη εἰς συναίσθησιν τέλος τοῦ ὑψηλοῦ προορισμοῦ εἰς ὃν κέκληται ἡ Ἑλλάς ὡς ὁ περιούσιος τοῦ θεοῦ λαός, «ὅπως μὴ μόνον ἡ ἀξία τῆς εὐσεβείας... ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔξω σεβαστῇ καὶ αἰδέσιμος καὶ κατὰ τῶν ἐπηρεαζόντων γενναία καὶ ἀνεπαίσχυντος τῆς χριστιανικῆς πίστεως πρόμαχος» (σ. 46). Ἔχω ὑπ' ὄψιν τοὺς Τόμους, οὓς ἀπέλυσε πρὸς τὰς μετὰ ταῦτα αὐτοκεφάλους ἐκκλησίας καὶ δὴ τὸν τελευταῖον τῆς ἀλβανικῆς ἐκκλησίας, πρὸς τοὺς εἰς ὑπερβολὴν πάντοτε ἀφωσιωμένους ἐκεῖ ὀρθοδόξους εἶναι κοινοὶ καὶ ἀπέριττοι κατὰ καθιερωμένον τύπον. Διὰ ποίαν ἄλλην ἐκκλησίαν ἔγραψε τὸ πατριαρχεῖον τὸ ἐξῆς : «Τίς αὕτη ἡ ἐκκύπτουσα ὡσεὶ δρθρος, καλὴ ὡς σελήνη, ἐκλεκτὴ ὡς ὁ ἥλιος, θάμβος ὡς τεταγμένοι;» δανεισάμενον τοῦτο ἐκ τῶν Ἑσμάτων τῶν ἁσμάτων, ὅπου ὀμιλεῖ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ὡς νυμφίος πρὸς τὴν νύμφην αὐτοῦ τὴν Ἑκκλησίαν; 1

Δυστυχῶς, μετὰ βαθείας λύπης τὸ γράφω, «ὁ παράνομος Ἰούδας οὐκ ἐβουλήθη συνιέναι», καὶ ὁ ἀναγνώστης θὰ μὲ δικαιώση 2.

1 Κεφ. VI, 9. Τὸ τελευταῖον φαίνεται ὡς σόλοικον. Ὁ τελευταῖος ἐκδότης τῆς Π. Διαθήκης Ἀλφρέδος Ράλφς ἔχει καὶ γραφὴν τεταγμένην (τόμ. II, Τυβίγγη 1943, σ. 268) ἣτις φαίνεται μοι ὀρθοτέρα.

2. Φαίνεται, ὅτι τὰ γράμματα τῆς ἄλλ. κυβερνήσεως εἰχόν τὴν ἐκδοχὴν, ὅτι ὁ Τόμος δὲν θὰ περιελάμβανεν ὄρους—θὰ ἦτο ὁμοιον πρὸς τὸ γράμμα, ὅπερ ὁ πατριάρχης Ἱερουσαλῆμ ἐστειλεν εἰς τὸν Μ. Πέτρον, ὡς ὑπεστηρίζετο παρὰ τῶν Ἀκροπόλεως—διὸ καὶ ὁ μὲν Φαρμακίδης ὀνειδίξει διὰ πικρῶν λόγων καὶ, ὡς κοινῶς λέγομεν, «τὸν καθίζει στὸ σκαμνί», τὸν γραμματοφόρον ἀρχιμανδρινὴν Μισ. Ἀποστολίδην, διότι παρασυρθεὶς παρὰ τοῦ ἐπιτετραμμένου τῆς ἄλλ. κυβερνήσεως Π. Δελιγιάννη δὲν κατώρθωσε νὰ προλάβῃ τὸ κακόν, ἐν δὲ τῇ κυβερνήσει ἐγένετο ρήγμα καὶ παρητήθησαν οἱ ὑπουργοί, ὁ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν Λόντος καὶ ὁ ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν Χρυσόγελος ὡς οἱ ὑπαίτιοι τοῦ κακοῦ, ἀναλαμβάνει δὲ ὁ ἐπιτετραμμένος τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, ὅστις κατὰ τὸν Φαρμακίδην, ἦτο ὁ μοχλὸς εἰς τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν (Συνοδ. τόμ. 90, 91-92, 106). Ἄλλ' ὡς φαίνεται ὁ μοχλὸς τοῦ τελευταίου ἦ μᾶλλον ἢ τορπίλλη. «Ὁ Συνοδικὸς τόμος» ἐτάραξε τὸν νοῦν καὶ τῆς οὕτως ἀνασυγκροτηθείσης κυβερνήσεως διεκήρυττε γὰρ ὑψηλῇ τῇ φωνῇ: «Ἄν λοιπὸν τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος παραδεχθῇ καὶ ἀποδεχθῇ τὸν συνοδικὸν τόμον, παραδέχεται καὶ ἀποδέχεται τὴν καταπάτησιν, τὴν ἀθέτησιν, τὴν κατάργησιν τῶν ἰδίων αὐτοῦ νόμων, ὑβρίζει αὐτὸ ἑαυτὸ, καὶ κηρύττει αὐτὸ ἑαυτὸ μωρὸν καὶ ἀνόητον, ὡς μὴ εἶδος ὅ,τι ἔπραξε, καὶ πράξαν, ὃ οὐκ εἶχε δικαίωμα τοῦ πράξαι... ἐν ᾧ ὁ συνοδικὸς τόμος καθιστάνει ἀποτόμως μηδαμινὴν τὴν ἐθνικὴν θέλησιν, ἐγκρίνεται παρ' Ἑλλήνων καὶ πλατεῖ τῷ στόματι συνιστᾶται παρ' αὐτῶν ἢ παραδοχὴ καὶ ἀποδοχὴ αὐτοῦ καὶ μάλιστα χωρὶς νόμου...» (σ. 116—117). Ὁ Φαρμακίδης δὲν ἠθέλε συνόδοι κανονικὴν ἀνεξάρτητον : «μικρὸς ἐμπαιγμὸς τῆς ἐθνικῆς τιμῆς, τῆς ἐθνικῆς αὐτονομίας εἶναι τοῦτο : Πλὴν τοῦτο μόνον δὲν ἦτο ἱκανόν ! Τί ἐπενοήθη ; Ἡ ἐγκατάστασις ὑπερτάτης ἐκκλησ. ἐν Ἑλλάδι ! καὶ ὁποίας

Πῶς ἀνταπεκρίθη ἡ κυβέρνησις πρὸς τὰ πατριαρχικά αἰσθήματα πρὸς τὴν ἐκχυλίσασαν στοργὴν τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας; Δὲν ἀγνοῶ, ὅτι προέβη ἀμέσως, πρὶν ψηφισθῆ τὸ νέον κατάστατικὸν «συνεπεία τῆς καὶ κανονικῶς γενομένης ἀναγνωρίσεως τοῦ αὐτοκεφάλου», εἰς τὴν σύγκλησιν τῆς ἱερᾶς συνόδου, παρὰ τὰς φωνὰς τοῦ Φαρμακίδου, ὅτι ἔδει πρῶτον νὰ ἐπιψηφισθῆ ὁ συνοδ. τόμος ὑπὸ τῶν δύο νομοθ. σωματίων (σ. 92, 106). Ἄλλ' ἡ κυβέρνησις ὑπενθυμίζει εἰς αὐτήν, ὅτι τὸ εὐσεβὲς κράτος εὔ τε καὶ καλῶς ἔχει κανονίσει τὰ τῆς ἐκκλησίας διὰ τοῦ (ἐπαράτου ἐκείνου) καταστατικοῦ νόμου τοῦ 1833, ὅστις φέρει τὸ ὄνομα «Διακήρυξις», ὡς εἶδομεν, οὕτως ἀπαντᾷ εἰς τὸν πατριαρχὴν: «Ἡ δὲ ἐλπίς, ἣν ἡ ὑμετέρα Παναγιότης ἐκφράζει, ὅτι δηλ. ἡ βασιλικὴ κυβέρνησις καταστήσει τοῦ λοιποῦ τὴν σύνοδον ἀνεξάρτητον ἐν τοῖς πνευματικοῖς ὑπάρχει ἤδη πράγματι καὶ ἔργῳ· ἐπειδὴ ὁ ἀπ' ἀρχῆς βασιλικὸς νόμος, ὁ τὴν ἱεράν σύνοδον ἐγκαταστήσας παρέσχεν αὐτῇ ρητῶς τὸ ἐν τοῖς καθαρῶς πνευματικοῖς ἀνεξάρτητον, καὶ οὐδέποτε ἐκωλύθη, οὐδὲ κωλυθήσεται ἢ περὶ τὰ τοιαῦτα ἐλευθέρᾳ αὐτῆς ἐνέργεια. ἐπιτηρεῖ δὲ μόνον ἡ κυβέρνησις κατὰ τὸ καθῆκον καὶ δικαίωμα αὐτῆς» (σ. 50 Γιαννοπ.). Ἐντεῦθεν τὰ νέα νομοσχέδια συνετάχθησαν ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Σταύρου Βλάχου, (ἅπερ ἀπετέλεσαν τῷ 1852 τὸν νόμον Σ' καὶ ΣΑ') ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ καταστατικοῦ τοῦ 1833, μετὰ ἐλαφρῶν τροποποιήσεων, δηλ. βάσει πάμπαν ἀντικανονικῆ. «κυριαρχῆς» τῆς ἐκκλησίας εἶναι ὁ βασιλεὺς πρὸς ὃν, ὁ ἀρχιερεὺς ἀντὶ ὄρκου δίδει νῦν τὴν διαβεβαίωσιν 1. «Ἡ ἐκκλησία ἄρα

ἀρχῆς: ὅποια εἶναι ἱκανὴ νὰ φέρῃ τὸν παντελῆ πῆξ Ἑλλάδος ὄλεθρον, ἐὰν ὁ συνοδικὸς τόμος γενῆ δεκτός! Ἴδου ἐπινόημα ἀληθῶς καταχθόνιον —σατανικόν! Καὶ ὁμοίως κατὰ τὸν μέγαν πολιτικὸν Δεληγιάννην καὶ τὸν δαιμόνιον θεολόγον Ἀποστολίδην οἱ ἐν τῷ συνοδικῷ τόμῳ ὄροι δὲν εἶναι κακοί, οὐδὲ βλάπτουσι κατὰ τι τὴν Ἑλλάδα. καὶ ἡμεῖς λέγομεν, ὅτι ἂν ὁ συνοδικὸς γενῆ δεκτός καὶ καταστῆ νόμος τῆς ἐπικρατείας, ἂν ἡ Ἑλλάς δὲν ἀπολεσθῆ ἐν χελεῖ, τοῦτο θέλει εἶναι μέγα θαῦμα!» (σ. 124). Ἐν τέλει δὲν ἀναγνωρίζει εἰς τὸ πατριαρχεῖον τὸ δικαίωμα «τοῦ ἐγκαθιστάνειν διοικητικὴν ἀρχὴν εἰς ἐκκλησίαν ἔθνους αὐτεξουσίου καὶ αὐτονόμου, καὶ ὅτι δὲν μετεχειρίσθη ἄλλοτε τὸ δικαίωμα, καὶ ἀναφέρει τὴν ρωσ. σύνοδον, ἣν ἱδρυσεν ὁ Μ. Πέτρος μόνος του καὶ ἔπειτα ἐζήτησε τὴν ἔγκρισιν τοῦ πατριαρχοῦ (σ. 135) ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα διαφέρει. Ἡ ρωσ. ἐκκλησία ἦτο ἀπὸ πολλοῦ ἀνεξάρτητος, ἦτο μάλιστα πατριαρχεῖον, λοιπὸν δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα ἀντὶ τούτου νὰ καταστήσῃ «διαρκῆ διοικοῦσαν σύνοδον; Ἦτο ὁργανωμένη αὐτοκέφαλος ὑπὸ αὐτοκράτορα ὁρθοδοξώτατον κτλ.

1. «Ἡ ὑπερτάτη ἐκκλησιαστικὴ ἐξουσία ἐναπόκειται ὑπὸ τὴν τοῦ βασιλέως κυριαρχίαν εἰς χεῖρας συνόδου διαρκοῦς... ὁ βασιλεὺς προσδιορίζει δι' ὁρονοικοῦ διατάγματος τὴν γραμματεῖαν τῆς Ἐπικρατείας, ἥτις θέλει

έξακολουθεῖ νά διέπηται ὑπό τῶν αὐτῶν ἀπολυταρχικῶν ἀρχῶν τοῦ Μάουερ». Ἐπειδὴ ἡ κυριαρχία τοῦ κράτους ἐναπόκειται εἰς τὸν βασιλέα, εἰς αὐτὸν ἀνήκει καὶ ἡ ἐποπτεία τῆς ἐκκλησίας. «Ἡ ἐποπτεία ἐπεκτείνεται καὶ ἐπὶ τῶν καθαρῶς θρησκευτικῶν καὶ δογματικῶν ἀποφάσεων». (Β. Στεφανίδης ἐνθ' ἄνωτ. σ. 164). Ἡ Ἐκκλησία ταραχθεῖσα, ὡς εἶκος ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ἀπαντήσῃ, (κατὰ Φαρμακίδην «ἐξέμεσαν ὕβρεις κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῆς πρώτης συνεδριάσεως οἱ δύο πρώην Παναγιώτατοι οἴκουμ. Πάτριάρχαι Γρηγόριος ὁ Στ' καὶ Ἀνθιμος ὁ Κουταλιανὸς καὶ καλουῖνίζον ἀπεκάλεσαν τὸ ἔγγραφον τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου».. Συνοδ. τόμ. σ. 79). Ἀλλ' ἀποκρύψασα τὴν ἀγανάκτησιν ἀνταπαντᾷ μετὰ πολλῆς σοφίας καὶ σεμνότητος προσπαθοῦσά εἰς μάτην νά πείσῃ τοὺς ἀμεταπίστους : «Πᾶσα καινοτομία καὶ νεωτερισμὸς, ἄπαγε! ἡ ἐπέμβασις καὶ παρεῖσφορησις ἐπὶ παρασαλεύσει τῶν ἱερωτάτων αὐτῆς ἐθιμῶν καὶ ὄρων, ἐγγράφων τε καὶ παραδεδομένων, ἢ ἄλλη τις περὶ τὰ πνευματικὰ πολιτικὴ καὶ κοσμικὴ ἐπιμῆξις ἀπέστω μέχρι καὶ ἀποπειρας καὶ ἀπλοῦ λογιμοῦ οὐ γὰρ ἀγνοεῖται ὑμῖν ὅσον δυσδιάκριτα φύσει τὰ μεθόρια τῶν πνευματικῶν καὶ τῶν κοσμικῶν πραγμάτων καὶ ὅτι ἐντεῦθεν κινδυνεύει πολλάκις παραναλίσκεσθαι τὰ πνευματικώτερα τῇ κοσμικῇ ἐξουσίᾳ καὶ τὸ σταθερὸν καὶ ἀναλλοίωτον τῆς ἐκκλησίας δικαίωμα παρατρέπεσθαι εἰς τὰς εὐμεταβλήτους περιπετείας

ἐνεργεῖ τὰ τῆς κυριαρχίας ταύτης καὶ ὑπὸ τὴν ὁποίαν θέλει διατελεῖ κατὰ τοῦτο ἡ σύνοδος» (ἄρθρ. 2 Γιανν. 8) δηλ. κυρίαρχος τῆς συνόδου εἶναι ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ βασιλέως καὶ τοιοῦτος διωρίσθη ὁ Φαρμακίδης, ἀρχιμανδρίτης ὡν νά διευθύνῃ ἀρχιερεῖς! οἵτινες σημειωτέον διωρίζοντο παρὰ τῆς Κυβερνήσεως. Ἀλλά, ὡσεὶ μὴ ἤρκει τοῦτο, «εἰς τὴν σύνοδον παρευρίσκειται εἰς βασιλικὸς ἐπίτροπος διοριζόμενος... παρὰ τοῦ βασιλέως, οἱ λοιποὶ ὑπάλληλοι τοῦ γραφείου διορίζονται ἀπ' εὐθείας παρὰ τῆς συνόδου καὶ ἐπικυροῦνται παρὰ τῆς κυβερνήσεως» (σ. 9) ἄρθρ. 9. «Εἰς ὅλα τὰ ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας ἐνεργεῖ ἡ σύνοδος ἀνεξαρτήτως πάσης κοσμικῆς ἐξουσίας» ἐπειδὴ ὁμοῦς εἰς τὴν ὑπερτάτην ἐξουσίαν τοῦ κράτους ἀνήκει ἡ κυριαρχικὴ ἐποπτεία... ἔχει ἡ κυβέρνησις τὸ δικαίωμα τοῦ νά λαμβάνῃ γνῶσιν τοῦ ἀντικειμένου τῆς διαπραγματεύσεως καὶ ἐπομένως πρὶν ζητηθῆ ἡ ἔγκρισις τῆς κυβερνήσεως δὲν ἔμπορεῖ νά κοινοποιηθῆ ἢ νά ἐκτελεσθῆ καμμία συνοδικὴ ἀπόφασις» τὰ δὲ «ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας» εἶναι τὰ ἐν τῷ ἐπομένῳ ἄρθρῳ 10 διαλαμβανόμενα, ἡ δογματ. καὶ θρησκ. διδασκαλία, τὰ τῆς λατρείας ἢ πειθαρχία τοῦ κλήρου, αἱ χειροτονίαι, οἱ ναοὶ καὶ αἵμοναὶ καὶ ἐπὶ πλέον «ἡ δικαιοδοσία... εἰς τὰ τῆς συνειδήσεως...» !!! τὸ δὲ 13 ἄρθρ. περιλαμβάνει καὶ τὰ λοιπά : «Ὅλα τὰ ἀντικείμενα, ὅσα ἀνάγονται μὲν εἰς τὰ κατὰ τὴν ἐκκλησίαν... ἀλλὰ... ἔχουσι τινα σχέσιν πρὸς τὴν ἐπικράτειαν καὶ τὸ κοσμικὸν συμφέρον... εἶναι μὲν τῆς ἀρμοδιότητος τῆς ἱερᾶς συνόδου, ἀλλὰ χωρὶς... συγκατάθεσιν καὶ σύμπραξιν τῆς κοσμ. ἀρχῆς δὲν ἔμπορεῖ ἡ σύνοδος νά διατάξῃ.

τῆς ἐγκοσμίου ἀρχῆς. ὑποχωρεῖωσαν τοίνυν πᾶσαι ἀφορμαὶ οἰωδήτι-
νι πολιτικῷ καὶ κοσμικῷ καλυπτόμεναι σχήματι καὶ τὸν ἥτις λόγον
ἐχέτωσαν ἐν παντὶ τῶν παρὰ τοῖς ὀρθοδόξοις κεκρατηκότων, ἃ θεό-
πνευστοι οἰκοῦμ. συνόδων ὅροι καὶ κανόνες παντὶ πολιτείας εἶδει προ-
σφυῶς συμφέροντα ἀνέδειξαν καὶ πάσης ἐγκοσμίου ἀρχῆς. ὑπεριδρυμέ-
να καὶ ὑπερανεστηκότα ἀπεφήναντο...1 Οὐ μὴν δ' ἀλλὰ καὶ οἱ ἀοίδι-
μοὶ αὐτοκράτορες ἀπεδέξαντο σεβαζόμενοι καὶ νομοθετοῦντες ἐκράту-
ναν, ἵνα πολιτικὸς νόμος τοῖς θείοις κανόσιν ἐναντιούμενος ἄκυρος
ἢ καὶ μηδὲν κατισχύῃ...» (Γιαννοπ. σ. 53).

9. — Τὰ ἐπακόλουθα τοῦ Συνοδικοῦ Τόμου — Οἱ περίφημοι «Ὅροι» ἢ
τὸ ἀντιλεγόμενον σημεῖον — Ἀσύγνωστος ἄγνοια τῶν ἐν Ἀθήναις κα-
νονολόγων — Τὶ γράφουσι τὰ Πρακτικὰ τῆς «Μεγ. Συνόδου» — Οἱ ἑπτὰ
«Ὅροι» εἶναι εἰλημμένοι ἐκ τοῦ Τόμου — Ἀδικαιολόγητος λοιπὸν ὁ
θόρυβος, «ἐφοβήθησαν φόβον, οὐ οὐκ ἦν φόβος». — Τὸ ἀσυγκράτη-
τον πάθος τοῦ Φαρμακίδου, χαρακτηρισμὸς Καρολίδου. — Ἡ ὑπεροχὴ
τῶν τουρκομεριτῶν ἀντιφαρμακιστῶν. — Ἀνακεφαλαίωσις τῶν δογμά-
των τοῦ Φαρμακίδα περὶ ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ αὐτοκεφάλου
τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ἀνατροπὴ τοῦ ἱεροῦ νόμου.

Καὶ δὲν περιορίσθη μέχρις ἐδῶ τὸ πατριαρχεῖον, ἀλλά, ὅταν ἔλα-
βε τὸν κατὰ 1852 ψηφισθέντα καταστατ. νόμον Σ', ΣΑ', ἐθορυβήθη
τοσοῦτον, ὅστε λέγεται, ὅτι ἤθελε ν' ἀνακαλέσῃ τὸν Τόμον ὡς ἕξα-

1. Ἀκολουθεῖ τὸ ἀξίως: τοῦτ' αὐτὸ δὲ καὶ οἱ παρ' ἡμῖν θεμελιώδεις
νόμοι συμφώνως καὶ ἀξίως τῆς τοῦ ἑλληνικοῦ γένους εὐσεβείας ἀνωμολό-
γησαν ὡς οὐδὲν ἔχει κῦρος, εἴ τι τυχὸν διατέτακται ἀντικειμένως πρὸς
ἐκείνο τὸ τῆς θεομοθεσίας κεφάλαιον τὸ τὴν πατρῶαν εὐσέβειαν καὶ τοὺς
κανόνες καὶ τὰ ἔθιμα ἀμετασφαλῆτως ὑποστηρίζον». Δὲν γνωρίζω τίνα
θεομοθεσίαν εἶχεν ὑπ' ὄψιν ὁ πατριάρχης ταῦτα γράφων, τὴν «Διακήρυ-
ξιν», τὴν εἶδομεν. Τὸ σύνταγμα τοῦ 1813; ἀλλ' αὐτὸ ἐν μὲν τῷ 1 ἄρθρῳ
γράφει: «τὰ τῆς λατρείας αὐτῆς τελοῦνται ἀκολούτως ὑπὸ τὴν προστασίαν
τῶν νόμων, ἀπαγορευομένου τοῦ προσηλυτισμοῦ καὶ πάσης ἄλλης ἐπεμβά-
σεως κατὰ τῆς ἐπικρατούσης θρησκείας», ἐν δὲ τῷ 2 ὅτι ἡ ἐκκλησία εἶναι
ὀρθόδοξος... «τηροῦσα ὡς ἐκεῖναι ἀπαράλλακτως τοὺς τε ἱεροὺς ἀποστ. καὶ
συνοδ. κανόνες καὶ τὰς ἱεράς παραδόσεις...» καὶ οὐδὲν πλέον. Μήπως ὑπε-
βλήθησαν παρὰ τῶν ἐνδιαφερομένων ἄλλα πάντως σχέδια νόμων; Ἐσχά-
τως ἀνέγνων περὶ τοῦ θέματος ἡμῶν τὸ κεφάλαιον τοῦ ἀειμνήστου διδα-
σκάλου μου Π: Καρολίδου ἐν τῇ «Συγχρόνῳ ἱστορίᾳ τῶν Ἑλλήνων» (Ἀθή-
ναι 1926). «Ἡ Μεγάλῃ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία καὶ ἡ Ἐκκλησία τοῦ Βασι-
λείου τῆς Ἑλλάδος, τόμ. Δ', σ. 1-119 καὶ παρετήρησα ὅτι δὲν ἀφίσταται
καὶ οὗτος τῶν ἰδεῶν ἡμῶν ἐνιαχοῦ μάλιστα ὑπερβάλλει, καὶ καταδικάζει
τὴν ἀνάμειξιν τῆς Πολιτείας εἰς τὰ, τῆς Ἐκκλησίας: «Ἀντικανονικὴ δὲ καὶ

πατηθὲν καὶ δὲν τὸ ἔπραξε μὲν διὰ λόγους ἔθνικούς, ἀλλὰ διεμαρτυρήθη πρὸς τὰς ὀρθοδόξους ἐκκλησίας.

Κατὰ Καρολίδην (ἔνθ. ἀνωτ. σ. 19) ἀπ' ἀρχῆς ὁ πατριάρχης Ἀνθιμος δὲν ἐνέκρινε, θεωρῶν τὸ αὐτοκεφ. Λουθηροκαλβινικόν, νὰ ἐκδοθῆ ὁ Τόμος ἀσυζητητῆ κατὰ τὴν ἀξίωσιν τῶν ἐν Ἀθήναις. Ἀλλὰ μετὰ τὴν τῶν γραμμάτων ἀνάγνωσιν καὶ τὴν ἐπέμβασιν τῆς ρωσ. πολιτικῆς (ὅπερ ὅμως ἐξ ὧσων εἶπομεν δὲν φαίνεται ἀληθές) ἔπνευσε ἀῆρ ἐπιεικείας πρωτοστατούντων τῶν πρώην Κ)πόλεως Κωνσταντίου Α' καὶ Γερμανοῦ Δ' ὡς καὶ τοῦ Ἀλεξανδρείας Ἱεροθέου καὶ πρὸ πάντων τοῦ ἐναρέτου καὶ εὐπαιδέτου Καισαρείας Παΐσιου, οἵτινες ὤθησαν τὴν σύνοδον πρὸς ἐφαρμογὴν τῆς «ἐκκλησ. οἰκονομίας», ἐφαρμοζομένης πρὸς πρόληψιν μείζονος κακοῦ. Αὕτη «ἀθετεῖ μὲν τὸν τύπον ἀλλὰ σώζει τὴν οὐσίαν». Ἐπραξεν ὅμως καὶ ἕτερόν τι, ἐὰν ὄντως εἶναι ἀληθές, ἀπέστειλε τὸ συμπλήρωμα τοῦ Τόμου, ἦτοι κωδίκελλον, περιέχον ὄρους ἑπτὰ, ἐξ ὧν ἐξήρτησε τὴν ἀποκατάστασιν τῆς Ἑλλαδικῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν κανονικότητα. 1 Πάντες οἱ ἀσχοληθέντες ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἀπὸ τοῦ μεγάλου Οἰκονόμου καὶ ἐξῆς ὁμολογοῦσι τὸ πρᾶγμα, χωρὶς ὅμως ν' ἀναφέρωσι τι συγκεκριμένον· ἐλέχθη δὲ καὶ ἐν τῇ Β' ἔθν. συνελεύσει. Κατόπιν ὅμως τοῦ ὑπὸ τοῦ Φαρμακίδου ἐγεργθέντος ἀμειλίχτου πολέμου παρηγκωνίσθησαν ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως.

ἀντορθόδοξος καὶ ἀνθελληνικὴ καὶ ἀνθεθνικὴ ἢ ἐν τῷ κυβερνητικῷ (πρὸς τὰ Πατριαρχεῖα) ἐγγράφῳ τιθεμένη ἀρχή, ἢ θεωροῦσα τὴν ἔθνικὴν συνάλευσιν ὡς ὑπερτάτην ἀρχὴν καὶ ὑπέρτερον δικαστήριον ἐν τοῖς ἐκκλησ. ζητήμασιν.... Ἀλλ' ἀμαρτωλότερον ἠθικῶς τοῦ κυβερνητικοῦ ἐγγράφου ἦτο τὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τὸ διαλαμβάνον τὰ κατὰ τὴν σύστασιν αὐτῆς ὑπονοουμένης ἀναγνωρίζον τῇ πολιτεῖα τὸ δικαίωμα τοῦ ἰδρύει ἐκκλησίαν αὐτοκέφαλον καὶ ἀνεξάρτητον ἄνευ τῆς μεσολαβήσεως τῆς ὑπερτάτης κανον. ἀρχῆς, τῆς Ἐκκλησίας, ἀφ' ἧς ἐξηρτάτο, ἄνευ γνώμης καὶ αὐτῆς, ἄνευ πρὸ οὐδεμιᾶς προειδοποιήσεως πρὸς αὐτήν. Τὸ συνοδικὸν ἐγγράφον (περὶ οὗ βλ. κατωτέρω) τὸ τοιοῦτον ἐκκλησιαστικῶς ἔκνομον καὶ ἀντικανονικὸν κατασκευάσμα τῆς πολιτ. ἐξουσίας θεωροῦν ἔργον νομιμώτατον καὶ κανονικώτατον, ἀπλῶς καὶ μόνον ἐζητεῖτο παρὰ τῆς Μ. Ἐκκλησίας τὴν τούτων ἀναγνώρισιν ὡς καθεστῶτος κανονικοῦ καὶ σύναψιν πρὸς αὐτὸ σχέσεων κανονικῶν ἐν ἀδελφότητι καὶ ἰσοτιμίᾳ» (σ. 16).

1. Καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις πατριαρχικοῖς ἐγγράφοις γίνεται γενικῶς λόγος περὶ «Ὁρων» καὶ ἐν τῷ τελευταίῳ πρὸς τὴν Κυβέρνησιν (24 Δεκ. 1850). «Ἡμεῖς δὲ καὶ τὰ πρακτικὰ τῆς Ἁγίας καὶ μεγάλης συνόδου ἐκδοῦναι οὐκ ὠκνήσαμεν εἰς χαρμόσυνον γνῶσιν παντὸς τοῦ πληρώματος τῆς ὀρθοδόξιας καὶ μαρτύριον, ἐφ' οἷς κοινωφελῆσι καὶ σωτηρίοις ὄροις ἢ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ τὴν ἐν Ἑλλάδι ἀδελφὴν αὐτῆς αὐτοκέφαλον κανονικῶς ἀνηγόρευεν» (Γιανν. σ. 54).

Ἐπ' ἐσχάτων κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ μακ. Γερμανοῦ Δημητριάδος ἀνακηνηθέν ζήτημα τῶν ἱεροσαλτῶν (βλ. ἄνωτ. σ. 42 ἔ.) διαπρεπῆς πολιτικός καὶ νομολόγος ὁ μακ. Χαραλάμπης Βοζίκης δισχυρίσθη ὅτι τοὺς ὄρους τοῦ πατριαρχ. τόμου «δὲν ἀπεδέχθη ἡ ἑλληνικὴ πολιτεία, οὔτε ἡ ἑλλην. ἐκκλησία». Εἰς τοῦτον ἀπαντῶν ὁ συγγραφεὺς τοῦ παρ' ἡμῖν «Ἐκκλησ. Δικαίου», ὁ ἀείμνηστος Μεσσηνίας Μελέτιος Σακελλαρόπουλος, ἐξήλεγξεν ὡς ἀνακριβῆ τὰ ὑπ' αὐτοῦ λεχθέντα: «Τὸ μόνον ἀληθὲς εἶναι, ὅτι τὸ Πατριαρχεῖον δὲν ἐζήτησε τὴν ἀκριβῆ τήρησιν τῶν ὄρων τοῦ Τόμου ὑπὸ τῆς ἑλλ. ἐκκλησίας καὶ ἐν ἀρνήσει νὰ ἄρῃ τὴν ἀνακήρυξιν αὐτῆς ὡς αὐτοκεφάλου ἐκκλησίας, ἐσιώπησεν ὁμοῦς διὰ λόγους ἐθνικούς» (Ἔργα καὶ ἡμέραι σ. 319). Ὁ κ. Δ. Πετρακάκος ὁ ἐπιμελῶς διονυχίσας τὴν ὑπόθεσιν, λέγει, ὅτι ἡ Μ. Ἐκκλησία ἀνεγνώρισε διὰ τοῦ συνοδ. τόμου τὴν ἑλλ. ἐκκλησίαν, τὴν ἀναγνώρισιν ὁμοῦς ἐξήρτησεν ἐξ ἑπτὰ ὄρων καὶ ἐκ τοῦ καθολικοῦ πνεύματος τοῦ ἀπολυτικοῦ Τόμου. Τοῦ πατριαρχικοῦ ἐγγράφου τοῦ περιέχοντος τοὺς ἑπτὰ ἐκείνους ὄρους ἀντέγραψεν ἐκ τοῦ Κώδικος πρακτικῶν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν μόνον τὸ τέλος (σ. 19—20) ἔχον ὡδε: «Τούτων ἀπάντων καὶ τῶν τοιούτων ἀκριβῶς καὶ ἐπισταμένως θεωρηθέντων τε καὶ εὐκρινηθέντων ἔδοξε τῇ ἀγίᾳ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ, ἵνα τὰς τὸ βασίλειον τῆς Ἑλλάδος κράτος τὸ γε νῦν ἔχον ἀπαρτιζούσας ἀγιωτάτας μητροπόλεις, ἀρχιεπισκοπὰς καὶ ἐπισκοπὰς, ἐξηρτημένας τέως τοῦ ἀγιωτάτου οἰκουμενικοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπολύσῃ τοῦ λοιποῦ τῆς τοιαύτης ἐξαρτήσεως καὶ ἀναδείξῃ κανονικῶς ἐφ' ὄροις δικαιοτάτοις τισὶ καὶ ἀναγκαιοτάτοις ἐκκλησίαν αὐτοκέφαλον κατὰ τὰς λοιπὰς αὐτοκεφάλους ἐκκλησίας καὶ κανονίσῃ αὐτῆς καθ' ἅπαξ τὴν ἐν γένει ἐκκλησιαστικὴν οἰκονομίαν συμφώνως τοῖς θείοις ἀποστολικοῖς καὶ συνδδικοῖς κανόσι καὶ ταῖς πατριωτικαῖς (!) διατάξεσι καὶ διατυπώσεις καὶ τοῖς πατροπαραδότοις ἐθίμοις τῆς μιᾶς ἀγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας» (Γερμανοῦ Δημητριάδος, Ἔργα καὶ ἡμέραι σ. 335). 1

1. Ἄλλ' εἶναι πολὺ περίεργον ἐπὶ τοῦ προκειμένου, διότι ἐνῶ ὁ κ. Πετρακάκος ὁμιλεῖ περὶ ἰδιαιτέρων ὄρων ἐν τούτοις ἡ περίληψις αὐτῆ, ἦν ἐκ τοῦ κώδικος τῆς ἀρχιεπισκοπῆς ἠρύσατο, ὅπου περιέχονται καὶ οἱ 7 ὄροι οὐδὲν τὸ νέον παρουσιάζει, εἰμὴ ὅσα ἐκτίθενται καὶ ἐν τῷ ἱερῷ τόμῳ. μήπως καὶ ὁ μακ. Χρυσόστομος Παπαδόπουλος καὶ ὁ Πετρακάκος χάριν τοῦ σκανδάλου δὲν ἠθέλησαν νὰ δημοσιεύσωσι τὸ περιεχόμενον αὐτῶν, ἢ μήπως τὸ πρακτικὸν αὐτὸ εἶναι ἐξ ἐκείνων τὰ ὅσα ὀρίζουσι, ὁσάκις ἐκκλησία τις ἀποσπᾶται, τὴν ἀποζημίωσιν τὴν πληρωτέαν ὑπ' αὐτῆς;

Τὶ ἀπέγεινε καὶ μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν ἑπτὰ ὄρων, δὲν γνωρίζομεν, ἴσως καὶ πάλιν ὑπέσχετο ἡ Κυβέρνησις ὅτι «εἴτι ἕτερον λείπεται πραχθήσεται ἐν καιρῷ... κατὰ τὰ παρ' ἡμῖν καθεστῶτα». Ἡμεῖς τοῦτο δυμάμεθα μετὰ τῶν ἄλλων ἐν τούτῳ ὁμοφρόνων συγγραφέων νὰ ἐπαναλάβωμεν, ὅτι ἡ Κυβέρνησις ἐκείνη ἐνδιεφέρετο διὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ τόμου ἤτοι τῆς κανονικῆς ἀπολύσεως τῆς ἐκκλησίας ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ κλοιοῦ, περὶ τῶν ὄρων δὲν ἤσχαλλε τῷ πνεύματι· αἱ δὲ διαβεβαιώσεις περὶ ἐλευθερίας τῆς ἐκκλησίας καὶ αἱ ὑποσχέσεις περὶ ἀναπληρώσεως τῶν ἐλλειπόντων «κατὰ τὰ καθεστῶτα» μαρτυροῦσι τὴν εἰς τὸ προηγούμενον κακὸν καὶ τὴν παρανομίαν ἐμμονήν. Οὐδεμίαν βελτίωσιν ἄς μὴ ἀναμείνη τις.

Κατὰ τὸν Πετρακᾶκον ἡ Ἑλλάς ἀπεδέξατο τοὺς ὄρους, «καθ' ὅσον ἄλλως τὸ Πατριαρχεῖον θὰ ἐδικαιοῦτο ἐν πάσῃ στιγμῇ ν' ἀνακαλέσῃ... ἐπραγματοποίησε δὲ ἐξ αὐτῶν τοὺς μὴ σχετιζομένους πρὸς τὴν κοσμικὴν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐπέμβασιν, ἀναφορικῶς ὅμως πρὸς τὸ τελευταῖον τοῦτο ἡ π ἄ τ η σ ε ν ἀτυχῶς τὸ πατριαρχεῖον· διότι διὰ τῶν νόμων τοῦ 52 ἡ κοσμικὴ ἐπέμβασις ἀνέτρεψε καὶ τοὺς κανόνας καὶ τὸν τόμον καὶ τὸ σύνταγμα... Ἐν τοσοῦτῳ τὰ Πατριαρχεῖα δὲν ἐσιώπησαν, ἀλλὰ διεμαρτυρήθησαν πρὸς πάσας τὰς ὁμοδόξους αὐτοκεφάλους ἐκκλησίας κατὰ τῶν ἐν Ἑλλάδι διὰ τῶν νόμων τοῦ 52 συντελεσθέντων. Καὶ ἡ διαμαρτυρία τῶν ἐκείνη ἀπευθυνθεῖσα καὶ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Κύπρου ἐφέρετο ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν «ὑπόμνημα διασαφητικόν» (αὐτ. σ. 336). Ἐχει σπουδαῖον κῆρος ἡ μαρτυρία αὕτη τοῦ πατρῴζοντος καὶ νομιμόφρονος καθηγητοῦ τοῦ ἐκκλησι. δικαίου. Τὸ πατριαρχεῖον ἐμεγάλυνε τὴν Ἑλλάδα, παρορῶν τὰ σφάλματά της, ἐξύψωσε τὸ γόητρόν της μέχρι οὐρανοῦ, ἀλλ' ἡ Ἑλλάς ἐπιτυχοῦσα διὰ πολιτ. μέσων, διὰ τῶν ἰσχυρῶν τῆς γῆς, τοῦ ποθουμένου καὶ δι' ἀπάτης λαβοῦσα τὸν Τόμον ἔρριψεν αὐτὸν εἰς τὸν κάλαθον τῶν ἀχρήστων. Ὑβρίσει κατὰ πρόσωπον καὶ ἐξηυτέλισε τὸ ἀνώτατον πνευματικὸν κέντρον τῆς Ὁρθοδοξίας, καὶ τὸ ἕως τότε ἀκλόνητον Φανάριον διὰ τῆς πράξεως ταύτης ἔσεισεν ἐκ θεμελίων, καὶ ἤνοιξε τοιαῦτα ρήγματα διὰ νὰ διευκολύνῃ ἐφεξῆς εἰς τὸ ἀνατρεπτικὸν ἔργον τοὺς ἐλλοχεύοντας ἐχθροὺς (καὶ ἀμέσως τοὺς Βουλγάρους). Ἴδου πόθεν ἐπαθον τὰ προνόμια, ἰδου ἡ ὑπονόμευσις τοῦ θρησκευτ. καὶ ἐθνικοῦ μεγαλείου τῆς ἐκκλησίας, ἣν ἔπειτα ἐξεμεταλλεύθησαν οἱ Τοῦρκοι κατὰ τὴν συνθήκην τῶν Παρισίων τοῦ 1856. Τὸ Πατριαρχεῖον κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἐγένετο θῦμα τῆς Ἑλλάδος θεωρούμενον ὡς ἐθνικὸν ἴδρυμα καὶ ἡ Ἑλλάς ἐγένετο ὁ νεκροθάπτης τοῦ πατριαρχ. μεγαλείου.

Εἶχον ἐπὶ τῇ βάσει τῶν μετὰ χεῖρας πηγῶν γράψει τὰ ἀνωτέρω καὶ ἐξήγαγον τὰ συμπεράσματα, ὡς θὰ ἔπραττε πᾶς ἀμερόληπτος ἀναγινώσκων καὶ πιστεύων εἰς τὰς ἑλληνικὰς πηγὰς ἀνδρῶν παρ' ἡμῖν διακεκριμένων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἐπιστήμῃ. Οὗτοι ἐν συναυλίᾳ ὅλοι ἀναφέρουσι, ὅτι ὑπάρχουσιν ὄροι, ἐφ' οἷς ἡ Ἐκκλησία ἀπέλυσε τὸν Τόμον, οἵτινες ἐπειδὴ δὲν ἐγένοντο δεκτοὶ δὲν ἐδημοσιεύθησαν. Τόσον δὲ διαδεδομένη εἶναι αὐτὴ ἡ ἰδέα, ὥστε ὁ Πετρακάκος, καίτοι εἶδε τοὺς ὄρους δὲν ἠθέλησε νὰ ἀναιρέσῃ τὴν φήμην. Ἦναγκάσθη νὰ γράψω πρὸς τὸν πρωτοσύγκελον τῆς ἀρχιεπισκοπῆς καὶ νὰ ζητήσω ἀντίγραφον. Παρῆλθον δύο ἑβδομάδες καὶ δὲν ἔλαβον ἀπάντησιν. Φαίνεται τηρεῖται εὐλαβῶς τὸ ἀπόρητον. Τυχαιῶς ἔλαβον εἰς χεῖρας τὸν «Συνοδικὸν Τόμον» τοῦ μακ. Φαρμακίδου, καὶ τί βλέπω; Μετὰ τὰ ἄλλα ἐπίσημα γράμματα ἔχει καὶ τοὺς περιηήμους ἐπὶ τὰ ὄροισ καὶ τὸ πρακτικόν. 1 Τώρα διερωτῶμαι πῶς οἱ εἰρημένοι συγγραφεῖς δὲν εἶδον τὸ βιβλίον αὐτό; Μήπως ἀπώκνησαν ἀποβλέποντες εἰς τὸν ὄγκον τῶν 700 σχεδὸν σελίδων; Ἴδου τὸ κείμενον :

«Μετὰ ταῦτα δὲ τεθέντος εἰς συζήτησιν τοῦ αἰτήματος καὶ πολλῆς ἐφ' ἱκανὸν συνδιασκέψεως γενομένης τῆς τε ἐνεστώσης καταστάσεως τῶν ἐν τῷ Βασιλείῳ Κράτει τῆς Ἑλλάδος ἀγίων τοῦ Θεοῦ ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ἐξ ὅτου περ ἀπελείφθησαν τῆς μετὰ τοῦ οἰκείου κανονικοῦ Πατριάρχου ἐκκλησιαστικῆς συναφείας καὶ σχέσεως, πρὸς τοὺς θείους καὶ ἱεροὺς κανόνας παρεξετασθείσης, πρὸς δὲ καὶ τῶν λόγων, δι' οὓς ἡ ἐν Ἑλλάδι ὀρθόδοξος ἐκκλησία τοῖς τῶν αὐτοκεφάλων ἐκκλησιῶν προνομίαις κατὰ κανόνας τιμηθῆναι προσήκει ἀκριβῶς καὶ προσηκόντως ἐπικροτηθέντων, ἐπὶ πᾶσι δὲ ἀνομολογηθέντος καὶ βεβαιωθέντος τοῦ δικαιώματος, ὃ δὴ κανονικῶς κέκτηται ἡ ἀγία τοῦ Χριστοῦ Μεγάλη Ἐκκλησία τοῦ πρῦτανεύειν ἔνθα καὶ ὅτε καὶ κατὰ δεῖ ταῖς ὑπὸ τὴν κυριαρχικὴν αὐτῆς περιφέρειαν ἀγνωτάταις ἐκκλησίαις τὸ αὐτοκέφαλον, καὶ πάσας ἀπλῶς τὰς τοιάδε ἐκκλησιαστικὰς οἰκονομίας ἐπικυροῦν καὶ ἀνάκηρύττειν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοῦ ἱερωτάτου ἐπιγνωσθέντος καθήκοντος, τοῦ τῇ αὐτῇ ἀγίᾳ καὶ Μεγάλῃ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ ἀνωθεν ἐπιβεβλημένου, ἵνα τῆς τῶν ἀπανταχοῦ ὀρθοδόξων τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησιῶν εὐσταθείας τε καὶ εὐκο-

1. Παρατηρῶ τώρα, ὅπου ἔλαβον τὴν ἱστορίαν τῶν συγχρόν Ἑλλήνων τοῦ Καρολίδου, ἦν προμήθευσάμενος ὅτε μετέβαινον εἰς Κορυτσᾶν ἀφήκα αὐτὴν μὲ ἀσχιστα τὰ φύλλα εἰς Λαύραν, ὅτι καὶ οὗτος παρέλαβε τὰ τε πρακτικὰ, τοὺς ὄρους καὶ ὅλα τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα ἐκ τοῦ Φαρμακίδου καὶ ἀνεδημοσίευσεν αὐτὰ ἤδη ἀπὸ τοῦ 1924 ἀλλ' οἱ ἱστορικοὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ἠγγόνησαν καὶ τοῦτοι καὶ θὰ ἀνακολουθήσονται ἀρύονται πάντοτε τὸν φιλολόγων τὰς λύσεις τῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων.

σμίας, και κανονικῆς διεξαγωγῆς τε και τάξεως ἀποστολικῶς μεριμᾶ τε και κήδηται, πολλῶ δὲ μᾶλλον τῆν ὑπ' αὐτῆς δι' αὐτῆς ἤδη πρῶτον τὴν οικονομικὴν λαμβανουσῶν πῆξιν και σύστασιν. Τούτων ἀπάντων και τῶν τοιούτων ἀκρ βῶς και ἐπισταμένως θεωρηθέντων τε και εὐκρινηθέντων, ἔδοξε τῇ ἁγία και μεγάλη συνόδῳ, ἵνα τὰς τὸ Βασίλειον τῆς Ἑλλάδος Κράτος, τόγε νῦν ἔχον, ἀπαρτιζούσας μητροπόλεις ἀρχιεπισκοπὰς, και ἐπισκοπὰς, ἐξηρητημένας τέως τοῦ ἁγιωτάτου οἰκουμενικοῦ Θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπολύση τοῦ λοιποῦ τῆς τοιαύτης ἐξαρτήσεως, και ἀναδείξῃ κανονικῶς ἐφ' ὅροις τισὶ δικαιότατοις και ἀναγκαιοτάτοις ἐκκλησίαν αὐτοκέφαλον, κατὰ τὰς λοιπὰς αὐτοκεφάλους ἐκκλησίας και κανονίση αὐτῆς καθάπαξ τὴν ἐν γένει ἐκκλησιαστικὴν οἰκονομίαν, συμφώνως τοῖς θείοις ἀποστολικοῖς και συνοδικοῖς κανόσι, και ταῖς πατρικαῖς διατάξεσι και διατυπώσεις, και τοῖς πατροπαραδότοις ἐθίμοις τῆς μιᾶς, ἁγίας, καθολικῆς και ἀποστολικῆς ἐκκλησίας ἐφ' ᾧ και διώρισε πρὸς σχεδίασιν τῶν ἀναγκαίων τούτων ὅρων τρεῖς τῶν συμπαρόντων πανιερωτάτων ἀρχιερέων, τὸν Κρήτης Χρῦσανθον, τὸν πρῶην Μεσημβρίας Σαμουήλ και τὸν Σταυρουπόλεως Κωνσταντῖνον Τυπάλδον, προσθεῖσα και τούτοις γραμματέα τὸν ἱερομόναχον Νικηφόρον Γλυκᾶν, διδάσκαλον και ἱεροκήρυκα τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας. Τὴν κ' τοῦ Ἰουνίου συνῆλθεν εἰς δευτέραν συνεδρίασιν ἡ ἁγία και μεγάλη σύνοδος ἐν τῷ μεγάλῳ συνοδικῷ τοῦ Πατριαρχείου τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, και «τῶν θυρῶν κεκλεισμένων», κατὰ πρῶτον ἀνεγνώσθησαν τὰ πρακτικὰ τῆς προλαβούσης συνελεύσεως, ἅτινα ἐγκριθέντα ὑπεγράφησαν παρὰ πάσης τῆς ἁγίας συνόδου. Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ πανιερώτατος μητροπολίτης Σταυρουπόλεως Κωνσταντῖνος Τυπάλδος ἐδηλοποίησεν τῇ ἁγία συνόδῳ, ὅτι οἱ ἐν τῇ παρελθούσῃ συνελεύσει ἐπὶ τούτῳ διορισθέντες ἀρχιερεῖς ἐξετέλεσαν τὸ ἐπιβληθὲν αὐτοῖς ἔργον, σχεδιάσαντες τοὺς ἀναγκαίους ὅρους, καθ' οὓς ἡ Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία προβιβάσει κανονικῶς και ἀναδείξει αὐτοκέφαλον τὴν ἐν Ἑλλάδι ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, κανονίζουσα καθάπαξ τὴν ἐκκλησιαστικὴν αὐτῆς οἰκονομίαν, συμφώνως τοῖς θείοις και ἱεροῖς κανόσι και ἐθίμοις τῆς μιᾶς ἁγίας καθολικῆς και ἀποστολικῆς ἐκκλησίας».

«Εἰθ' οὕτως ἀνέγνω τοὺς ὅρους τούτους ἐν ἑπτὰ κεφαλαίοις περαινόμενους, διερμηνεύων αὐτοὺς και ἐκτιθέμενος τοὺς λόγους τοὺς ἕκαστον αὐτῶν ὑπαγορεύσαντας. Συζητηθέντας δὲ και ἀνακριθέντας, ἡ ἁγία και μεγάλη σύνοδος παρεδέξατο και ἐνέκρινε ἅπαντας παμψεῖ οὕτως ὡς ἔχουσιν».

ΟΡΟΣ Α΄.

Σύνοδος διαρκῆς, συνισταμένη ἐξ ἀρχιερέων, προκαλουμένων ἀλ'

ληλοδιαδόχως κατὰ τὰ πρεσβεῖα τῆς χειροτονίας, πρόεδρον ἔχουσα τὸν κατὰ καιρὸν μητροπολίτην Ἀθηνῶν, καὶ ὀνομαζομένη Ἱερὰ Σύνοδος τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος, ἔσται ἢ ἐν Ἑλλάδι ἀνωτάτη Ἐκκλησιαστικὴ ἀρχή, διοικοῦσα τὰ τῆς ἐκκλησίας κατὰ τοὺς θείους καὶ ἱεροὺς κανόνας ἐλευθέρως καὶ ἀκωλύτως ἀπὸ πάσης κοσμικῆς ἐπεμβάσεως.

ΟΡΟΣ Β'.

Ὁ πρόεδρος ἀναγορευόμενος ὀφείλει ἐπιστέλλειν τὰ ἀναγκαῖα συνοδικὰ καὶ κοινωνικὰ γράμματα πρὸς τε τὸν οἰκουμενικὸν καὶ πρὸς τοὺς λοιποὺς πατριάρχας, καθὼς καὶ οὗτοι ἀναγορευόμενοι τὸ αὐτὸ ποιήσουσιν.

ΟΡΟΣ Γ'.

Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας Ἑλλάδος ἐκδίδωσι τὰς πρὸς χειροτονίαν ἀρχιερέων ἀπαιτουμένας κανονικὰς ἐκδόσεις.

ΟΡΟΣ Δ'.

Ἀπαντες οἱ ἐν Ἑλλάδι μητροπολίται, ἀρχιεπίσκοποι, ἐν ταῖς ἰδίαις παροικίαις ἱερουργοῦντες, μνημονεύουσι τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ὁ δὲ πρόεδρος αὐτῆς ἱεουργῶν μνημονεύει πάσης ἐπισκοπῆς ὀρθοδόξων ἐν δὲ τοῖς ἱεροῖς διπτύχοις μνημονεύονται ὅ τε οἰκουμενικὸς πατριάρχης, καὶ οἱ λοιποὶ τρεῖς κατὰ τάξιν, καθὼς καὶ πᾶσα ἐπισκοπὴ ὀρθοδόξων.

ΟΡΟΣ Ε'.

Ὅσάκις ἢ ἐν Ἑλλάδι ἐκκλησία χρῆζει ἁγίου Μύρου, ἢ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ζητήσῃ τοῦτο παρὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας.

ΟΡΟΣ ΣΤ'.

Τὰ πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν ἐκκλησιαστικὴν διοίκησιν ἀφορῶντα, οἷα, φερ' εἰπεῖν, τὰ περὶ ἐκλογῆς καὶ χειροτονίας ἀρχιερέων, περὶ ἀριθμοῦ αὐτῶν καὶ ὀνομασίας τῶν θρόνων αὐτῶν, περὶ χειροτονίας ἱερέων καὶ ἱεροδιακόνων, περὶ γάμου καὶ διαζυγίου, περὶ διοικήσεως μοναστηρίων, περὶ εὐταξίας καὶ ἐκπαιδεύσεως τοῦ ἱεροῦ κλήρου, περὶ τοῦ κηρύγματος τοῦ θείου λόγου, περὶ ἀποδοκίμασίας ἀντιθρησκευτικῶν βιβλίων. Ταῦτα πάντα καὶ τὰ τοιαῦτα κανονισθήσονται παρὰ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος διὰ συνοδικῆς πράξεως μὴ ἀντιβαινούσης τὸ παράπαν τοῖς ἱεροῖς κανόσι τῶν ἁγίων καὶ ἱερῶν συνόδων καὶ τοῖς πατροπαράδοτοις ἐθίμοις καὶ ταῖς διατυπώσεσι τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

ΟΡΟΣ Ζ'.

Ἐν τοῖς συμπίπτουσιν ἐκκλησιαστικοῖς πράγμασιν, ἅτινα δέον

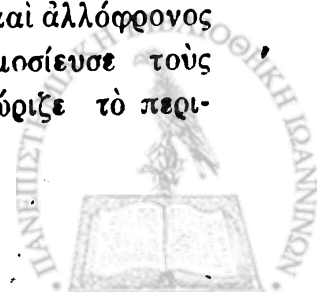

ται συσκέψεως καὶ συμπράξεως πρὸς κρείττονα οἰκονομίαν καὶ στηριγμὸν τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, ἡ μὲν ἐν Ἑλλάδι ἱερὰ Σύνοδος ἀναφέρεται πρὸς τὸν οἰκουμενικὸν Πατριάρχην καὶ τὴν περὶ αὐτὸν ἱερὰν σύνοδον. Ὁ δὲ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης μετὰ τῆς περὶ αὐτὸν ἀγίας καὶ ἱερᾶς συνόδου παρέχει προθύμως τὴν ἑαυτοῦ σύμπραξιν, ἀνακοινῶν τὰ δέοντα πρὸς τὴν ἐν Ἑλλάδι ἱερὰν σύνοδον.

«Οὕτω τοίνυν, τῶν ὄρων ἀναγνωσθέντων καὶ κυρωθέντων, ὥρισεν ἡ ἀγία καὶ μεγάλη σύνοδος, ἵνα κατὰ τὴν ἔννοιαν ταύτην συνταχθῇ ἱερὸς συνοδικὸς τόμος περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι ὀρθοδόξου ἐκκλησίας· ἐφ' ᾧ καὶ διώρισεν αὐθις τοὺς προειρημένους τρεῖς ἀρχιερεῖς, τὸν Κρήτης Χρῦσανθον, τὸν πρῶην Μεσημβρίας Σαμουήλ, καὶ τὸν Σταυρουπόλεως Κωνσταντῖνον Τυπάλδον, ἵνα σχεδιάσωσι καὶ ὑποβάλωσι τὸν συνοδικὸν τοῦτον τόμον τῇ ἐγκρίσει καὶ παραδοχῇ τῆς ἀγίας καὶ μεγάλης συνόδου κατὰ τὴν ἐξῆς τρίτην συνέλευσιν.

Τούτων δὲ οὕτω κατ' εὐχὴν ψηφισθέντων καὶ ἀποφασισθέντων, ἅπαντες οἱ τὴν ἀγίαν καὶ μεγάλην συγκροτοῦντες σύνοδον πλήρεις πνευματικῆς χαρᾶς καὶ ἀγαλλιᾶσεως δόξαν ἀνέπεμψαν τῷ Θεῷ καὶ Σωτῆρι ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, τῷ διεξαγόντι αἰσίως τε καὶ θεοφιλῶς τὴν περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι ὀρθοδόξου ἐκκλησίας ἱερὰν ταύτην διάσκεψιν. καὶ οὕτω διελύθη ἡ συνέλευσις, ἀναβληθεῖσα ἐπὶ τὴν εἰκοστὴν τετάρτην τοῦ αὐτοῦ μηνὸς Ἰουνίου» (σ. 31—35).

Αὐτοὶ λοιπὸν εἶναι οἱ πολυθρύλητοι Ὅροι, δι' ὧν τὸ Πατριαρχεῖον ἐβουλεύσατο κακὴν βουλήν νὰ δεσμεύσῃ, νὰ ὑποδουλώσῃ τὴν Ἑλλαδικὴν ἐκκλησίαν, νὰ ἐξευτελίσῃ, νὰ κακοποιήσῃ, νὰ ἐξυβρίσῃ κττ. κατὰ τὸ λέγειν τοῦ Φαρμακίδου, τὸ Κράτος. Ἄλλ' οἱ Ὅροι οὗτο δὲν εἶναι ἄλλο τι, εἰμὴ τὸ περιεχόμενον τοῦ Τόμου σχεδὸν αὐτολεξεῖ (καὶ ὅστις ἀμφιβάλλει ἄς παραβάλλῃ). Καὶ ὁ θόρυβος τότε πρὸς τί; καὶ ἡ μυστικότης καὶ ἡ ἀποκρυβὴ καὶ ἡ σιωπὴ μέχρι σήμερον τίνα λόγον ἔχει; Ἐγὼ δὲν βλέπω ἄλλο τι εἰς τὴν ὑπόθεσιν αὐτήν, εἰμὴ τὴν κληρονομίαν, τὴν κακὴν, τὴν ἐπιβουλον, τὴν ἐπαίσχυντον, ἣν υἱοθετήσαντες οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τοῦ Φαρμακίδου, δὲν ἐννοοῦσι νὰ ἀφήσωσι, ὡς λέγει καὶ ἡ Γραφή «ἀνταποδώσω τὴν ἀμαρτίαν γονέων ἐπὶ τρίτης καὶ τετάρτης γενεᾶς». εἶναι ὁργὴ Θεοῦ πράγματι νὰ διασύρῃται, νὰ συκοφαντῆται, νὰ ὑβρίζηται τὸ οἶκουμ. πατριαρχεῖον ἐν τῷ ἑλληνικῷ κράτει, καὶ νὰ θεωρῶνται ὡς δόγματα ἀδιάσειστα, ἀπαράτρεπτα αἱ ἐρεσχελῖαι τοῦ πονηροῦ ἐκείνου καὶ ἀλλόφρονος λευίτου. Ἐν ἐλαφρυντικὸν ὅμως ἔχει οὗτος, διότι ἐδημοσίευσεν τοὺς Ὅρους, ἀλλὰ τότε δὲν δύναμαι νὰ ἐξηγήσω, ἀφοῦ ἐγνώριζε τὸ περι-

εχόμενον αὐτῶν καὶ εἶχεν ἐνώπιόν του, διατι νὰ διαλέγηται ὡς περὶ δύο πραγμάτων ὄντος ἑνὸς καὶ μόνου; Αὐτὸ δὲν ἐξηγεῖται ἄλλως ἢ ὡς δημοκοπία. Ἐξ ἄναγνώστης θὰ ἤθελε νὰ μάθῃ, διατι ἔχωρίσθησαν καὶ διατι δὲν περιελήφθησαν ἐν τῷ Τόμῳ καθ' ἣν τάξιν καὶ ἀρίθμησιν εὐρίσκονται ἐν τῷ πρακτικῷ; Ὅστις ἔχει τὴν ὑπομὴν νὰ περάσῃ τὰς 200 πρώτας σελίδας τοῦ «Ἀντιτόμου» θὰ εὕρῃ τὸν λόγον. Κατ' ἐμὴν λοιπὸν γνώμην συνταχθέντος τοῦ Πρακτικοῦ ἠκούσθη εἰς τοὺς κύκλους τοῦ Φαναρίου, ὅτι κατεστρώθησαν ὄροι, οἵτινες πρόκειται νὰ περιληφθῶσιν ἐν τῷ Τόμῳ, ὄροι βαρεῖς, δουλωτικοί, ἐξευτελιστικοί! Ἡ διπλωματία καὶ ἡ ἑλληνικὴ πολιτικὴ ἐτέθησαν εἰς κίνησιν, ὅπως προλάβωσι τὸ κακόν. Ἐξ Ἀθηνῶν ὁ ἐπιτετραμμένος εἶχε διαταγὴν νὰ μὴ δεχθῆ κανένα ὄρον, ἀπολύτως κανένα ἐν τῷ Τόμῳ ἐπὶ ἀπειλῇ ἀπαραδέκτου. ὁ ἀντιπρόσωπος ἐπίσης ἀρκούντως ὑπὸ τοῦ Φαρμακίδου εἶχε διδασκαλευθῆ εἰς τοῦτο. Ἐξ ὅταν ἐγνώσθη ὅτι «ἐν ἀποκρύφῳ ἐσχεδίασαν οἱ διορισθέντες τοὺς ὄρους καὶ «κεκλεισμένων τῶν θυρῶν» ἀνεγνώσθησαν οἱ σχεδιασθέντες ὄροι!!!» (σ. 74) ἐλάμβανεν ὁ Ἀποστολίδης ἐντολὴν νὰ μείνῃ ἐν Φαναρίῳ, ὅπως ἀντιπράξῃ εἰς τοῦτο διὰ τῶν φίλων αὐτοῦ κατὰ τῶν «μηδόλως συμφερόντων εἰς τὴν Ἑλλάδα δρων» (σ. 80). Τέλος εὐρέθη ἡ λύσις πρὸς κατευνασμόν τῶν νεύρων. Ἀπεφασίσθη νὰ μὴ περιληφθῶσιν οἱ ὄροι ὡς ἔχουσιν ἐν τῷ Πρακτικῷ, ἀλλὰ συμπεφυρμένοι καὶ ἄνευ ἀριθμοῦ, μᾶλλον οἱ αὐτοὶ μὲν κατ' οὐσίαν καὶ κατὰ λέξιν καὶ νὰ μὴ λέγωνται διακριτικῶς ὄροι. Τοιοῦτοτρόπως διευθετηθέντος τοῦ ζητήματος οἱ ὄροι ἔμειναν ἐν τῷ Πρακτικῷ μόνον, καὶ ἐστάλησαν ἔπειτα χωρὶς νὰ κοινολογηθῶσιν, ὅπως καὶ μέχρι σήμερον μένουσιν ἱεροκρυφίως ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς. Καὶ ἐπεφοίτησαν τότε οἱ κομιστὰι τοῦ Συνοδικοῦ τόμου ἐν Ἀθήναις ὁ Ἀποστολίδης μετὰ τοῦ ἐπιτετραμμένου Δεληγιάννη, καὶ διεκήρυξαν τὸ πρᾶγμα καὶ ἐλάλουν ἀμφοτέρω ἐξ ἑνὸς στόματος ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ Τόμου. Ἐξ ἄναγνῶστης τῶν κυρίων ὑπερέβη πᾶν ὄριον, κατὰ Φαρμακίδην. «Ἀποροῦμεν, ἔλεγον, πῶς καὶ φρόνιμοι ἄνθρωποι εὐρίσκουσιν ὄρους καὶ ὄρους κακοὺς καὶ ὀλεθρίους, ὅπου οὐδεὶς ὄρος ὑπάρχει» (σ. 20). Καὶ τότε ὁ γράφων ταῦτα, ἔχασε τὴν ὑπομὴν, ὄξυνε τὴν μάχαιραν, ἤρχισε νὰ θορυβῆ καὶ νὰ ταράσῃ τὸ πᾶν, καὶ ἐπέτυχε νὰ φέρῃ τὸ μνημονευθὲν εἰς τὴν κυβερνήσιν ρῆγμα. Ἐξέδοτο παρευθὺς τὸν πολυμερῆ, ἀλλ' ἐξεζητημένον «Συνοδικὸν Τόμον» καὶ κατόρθωσε πράγματι νὰ τορπιλίσῃ τὸν κομισθέντα Πατριαρχικὸν τόμον, καὶ νὰ μείνῃ νεκρὸν γράμμα, ὡς ὀψόμεθα ἐν τῷ ἐπομένῳ κεφαλαίῳ. Ἴδου τὸ κατόρθωμα τοῦ Φαρμακίδου! Κατὰ Καρολίδην οἱ τοῦ Τόμου ἐχθροὶ «ἤγοντο οὐχὶ ὑπὸ αἰσθημάτων, ἀπὸ

ἀληθοῦς ἐνδιαφέροντος ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας ἐμπνεομένων, ἀλλ' ὑπὸ παθῶν ἀχαλινώτου ἐγωϊστικῆς μανίας καὶ πεισματος ἀσεβοῦς στρεβλοῦ καὶ κακοβούλου», καὶ ἐν τοῖς πρώτοις διαμνημονεύει τοῦ Φαρμακίδου. Οὗτος εὔρε πρόφρονας συμμάχους «ἐν τῇ λατινογαλλικῇ προσηλυτιστικῇ ἐταιρείᾳ τῶν Παρισίων, ἧς τὰς ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Κωλέττου πρὸς διάδοσιν τοῦ λατινισμοῦ ἐν Ἑλλάδι ἐνεργείας ἐξεθέσαμεν ἤδη... καὶ ἧς ἀναλώμασι μετεφράσθη εἰς τὸ Γαλλικὸν καὶ ἐξεδόθη τὸ ἀπλῆν περιλήψιν ἐκτενῆ τοῦ περιφήμου Ἀντιτόμου τοῦ Θεοκλήτου Φαρμακίδου ἀποτελοῦν γαλλικὸν ὑπόμνημα, τὸ καταπολεμοῦν τὸν ἱερὸν Τόμον τῆς Μεγάλης συνόδου τοῦ 1850. Ἀντίτομος καὶ γαλλικὸν ὑπόμνημα πρὸς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἀπέβλεπον, ν' ἀποδείξωσιν, ὅτι τὸ κατὰ τὸ 1833 ἰδρυθὲν ἐν τῷ ἑλλην. βασιλείῳ ἄνευ γνώσεως καὶ συναινέσεως τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας καθεστῶς ἦτο ἐκκλησιαστικῶς κανονικώτατον καὶ νομιμώτατον καὶ ὅτι τούναντίον ἡ τῷ 1850 γενομένη πράξις τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας... ἦτο ἀντικανονικὴ οὔτε τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας οὔτε τῆς ἐνεργείας ταύτης συγκροτηθείσης συνόδου ἐχούσης δικαίωμα νὰ ἐπεμβῇ εἰς τὰ τῆς κανονικῆς καὶ νομίμως πρὸς τοὺς ἱεροὺς κανόνας τῆς ἐκκλησίας συμφωνότατα ἀνεξάρτητον ἐαυτὴν κηρυξάσης ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Ὅπισθεν τοῦ τοιοῦτου σκοποῦ... ὑπεκρύπτετο ὁ ἕτερος σκοπὸς τῆς διατηρήσεως ἀπληρώτου χάσματος μεταξὺ τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας... πρὸς τὴν ἐν Ἑλλάδι ἐπικράτειαν τοῦ Οὐνιτισμοῦ καὶ τῆς ρωμ. ἐκκλησίας», (ἐνθ. ἄνωτ. σ. 44—45). Τὸ πάθος τοῦ Φαρμακίδου ἐξεδηλώθη ἀμέσως, ἀφ' οὔτου ἀπέρριψεν ἡ κυβέρνησις ἀξιῶσει τοῦ πατριάρχου τὸ σχέδιον τοῦ πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον γράμματος κομισθέντος ἐν Κ)πόλει ὑπὸ τοῦ ἀρχιμ. Μισαῆλ συνταχθέντος ὑπ' αὐτοῦ ἐτέρου, ὅθεν καὶ ἡ πρὸς αὐτὸν ἀγρία πολεμικὴ (σ. 6). Ἡ ἐκκλησία ὁμως ἐν τῇ ἀκρῇ αὐτῆς εἰρηνικῇ διαθέσει δὲν ἔβλεπεν, ὅτι ὑπερέβαινε σχεδὸν τὰ θεμιτὰ ὅρια τῆς «οἰκονομίας» ἔχουσα ἀπέναντί της «τὴν περὶ τὸν ἀσεβῆ καὶ ἐχθρὸν τῆς ἐκκλησίας εἰς ξένα ἀντορθόδοξα καὶ ἀνθελληνικὰ συμφέροντα ὑπηρετοῦντα Θ. Φαρκίδην μικράν, ἀλλ' ἐν τῷ θράσει τῆς ἀμαθείας καὶ ἀσεβείας θορυβωδεστάτην σπεῖραν ὀλίγων διεφθαρμένων, ἀργυρωνήτων, εἰς ξένα συμφέροντα ὡσαύτως ὑπηρετοῦντων δημοσιογράφων» (σ. 46). Ἡ χαλαρὰ τῆς Μ. Ἐκκλησίας στάσις, ἣτις ἀντὶ ν' ἀνατρέψῃ τελείως τὸ παλαιὸν τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐκκλησίας καθεστῶς, ἐζήτησε νὰ συμβιβάσῃ αὐτὸ πρὸς τὸν ἐκδοθέντα τόμον, ἐθράσυνε τὸν Φαρμακίδην, ὅστις «πολλὰ ἐν τῇ συζητήσει ταύτῃ ἀνεμῶλια βάζων καὶ

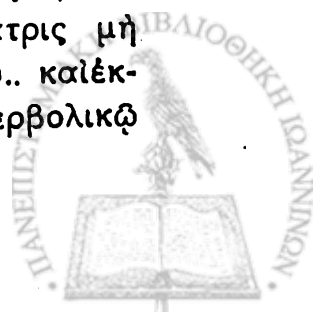
ἄκραντα γαρύων, τὰ πάντα ἀνακυκλῶν, τὰ ἀσύγχυτα συγχέων καὶ τὰ ἀσύγκλωστα συγκλῶθων, πᾶσαν ἱστορικῶς μορφωθεῖσαν ὑπὸ συνόδων οἰκουμενικῶν... ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τάξιν ἀνατρέπων... ἐτόλμησε ν' ἀμφισβητήσῃ πᾶν δικαίωμα... εἰς τὸ ἀξίωμα τῆς τε Μεγ. Ἐκκλησίας καὶ τῶν λοιπῶν ἀποστολικῶν πατριαρχ. Θρόνων ἐν τῷ... διοικητικῷ συστήματι τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας καὶ νὰ ἐξακοντίσῃ ἐναντίον τοῦ οἴκουμ. πατριαρχείου ὕβρεις καὶ βλασφημίας, οἷας οὐδεὶς τῶν ἑτεροδόξων πολεμίων τῆς ὀρθοδοξίας κατεδέξατο νὰ ἐξενέγκῃ καὶ διὰ τούτων πάντων εἰς ἓνα μόνον ἀποβλέπων σκοπὸν, ἀσεβῆ καὶ μυσαρὸν, νὰ διαταράξῃ τὴν εἰρήνην τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας καὶ παραλύσῃ τὴν ἐνότητά τὴν θρησκευτικὴν ἐν τῷ Ἑλληνικῷ χάριν τῶν πολεμίων τῆς ὀρθοδοξίας». καὶ ἐπάγεται ὁ σοφὸς ἱστορικός :

«Βεβαίως τοιοῦτου ἀνδρὸς τοιαύτη πρὸς τὴν ἐκκλησίαν στάσις καὶ πολιτεία εἶναι ἀναξία νὰ κατέχῃ θέσιν ἐλαχίστην ἐν οἰαδ' ἕποτε ὄπωσον σοβαρᾶ ἱστορίᾳ» ἀλλ' ἐπιλαμβάνεται χάριν τῶν πιστευόντων, ἐπειδὴ ἔμεινεν ἀτιμώρητος, «ὡς γνήσια καὶ χρηστά τὰ κίβδηλα... Φαρμακίδια, νομίσματα» νὰ ἐξετάσῃ τὸ ἔργον αὐτοῦ (σ. 47 ἐ.). Α'. Τὸ ἀντικανονικὸν τῆς ἰδρύσεως ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ ἐκκλησίᾳ αὐτοκεφάλου ἐκκλησίας (σ. 48—54). Β'. Τὴν κατὰ τοῦ ἱεροῦ Τόμου ἀντίδρασιν τοῦ Θ. Φαρμακίδου (σ. 54 ἐ.). καὶ χαρακτηρίζει οὕτως «Ὁ φύσει κακότροπος καὶ ἰδιότροπος καὶ πνεύματι ἀνισόρροπος καὶ ἐν τοῖς κοινοῖς εἰς παραδοξολογίας ἐπιρρεπής... ψευδοὺς φήμης θεολόγος... παρὰ τοῖς πολλοῖς ἀπολαύων, ἀληθῶς δὲ πλάτος μόνον γνώσεων παντοδαπῶν ἐκ τῶν ἐν τισὶ γερμ. πόλεσι παροδικῶν διατριβῶν κεκτημένος καὶ ἀντιληπτικός μὲν εἰς τὰ καθέκαστα, ἀλλ' ἀδυνατῶν νὰ ὑψωθῇ εἰς τὴν ἐποπτικὴν τοῦ ὄλου θεωρίαν καὶ εἰς τὴν εὐθυγνωσίαν ὑψηλῶν ἱστορικῶν καὶ ἠθικῶν ἀληθειῶν, ἐστερημένος παντάπασι τῆς ὑψηλοτέρας τοῦ ἰδεώδους αἰσθήσεως καὶ ἀντιλήψεως, ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἠθικῆς συνειδήσεως βαθείας καὶ ἠθικοῦ ὕψους αἰσθημάτων βαθέων, κεκτημένος σχολαστικὴν τινα πεζὴν, ἀφιλόσοφον ἄνευ βάθους πνευματικοῦ καὶ πλάτους συστηματικοῦ ἐν στενῇ περιοχῇ πολυλόγον πολυμάθειαν, ἀναίσθητον πρὸς πᾶσαν ὑψηλὴν πνευματικὴν ἰδέαν, διαλεκτικὸς σοφιστείας παύζων παίγνια ἐν χθαμαλῷ ἐπιπέδῳ λέξεων καὶ φράσεων, οὐδεμίαν ἔχων οὐδὲ δυνάμενος νὰ ἔχῃ ἰδέαν θεολογικὴν, ἀλλά... ἱστορικὰς τινὰς μονομερεῖς καὶ ἀσυστηματοποιήτους γνώσεις καὶ ἀντιλήψεις τινὰς πεζὰς προτεσταντικὰς καὶ ὀρθολογιστικὰς, ἐπιρρεπέστατος εἰς ἀντιλογίας καὶ παραλογισμούς, ἔτι δὲ πλέον εἰς σοφιστείας καὶ

έντεϋθεν δεινός... διαστροφεύς έννοιών και διανοημάτων, έστερημένος πίστεως ακραιφνοῦς χριστιανικῆς και θεογνωσίας ήθικῆς άγνῆς και πνευματικῶς διαυγοῦς και θερμότητος αίσθήματος και ζήλου θρησκευτικοῦ, αίσθήματος άφοσιώσεως πρὸς τήν αλήθειαν και πρὸς τὰ θεῖα και αύταπαρνήσεως ύπέρ των πατρίων, ύπέρ τῆς έκκλησίας αληθοῦς διαφέροντος άνδρὸς θεολόγου... πάντη πάντως άνεπίδεκτος, έγώιστῆς άνευ άρχών ήθικῶν, περιαυτολόγος μέχρι γελοίου, φθόνου και μίσους μεστὸς πρὸς κληρικοῦς θεολόγους περικλεεῖς... ταχὺ παρεκτρεπόμενος... εἰς ὕβρεις χυδαιοτάτας και άσεβεστάτας (τομάριον καλῶν τὸν ἱερὸν Τόμον)...» (σ. 57—58).

Μετὰ ταῦτα ὁ δεινὸς ἐπικριτῆς εἰσέρχεται εἰς τὸ ἐπίμαχον σημεῖον «ὁ ἱερὸς τόμος και ὁ Θ. Φαρμακίδης» (σ. 61έ.). Τὰ άνωτέρω περὶ τοῦ άνδρὸς ῥηθέντα ἦσαν μόνον τὸ προοίμιον, τοῦντεὔθεν καταφέρεται βαρὺς ὁ πέλεκυς και διὰ τῆς άμιμήτου εἰς τὰ τοιαῦτα καρολιδείου γλώσσης, «σιδήρου τομωτέρας,» κεραυνοβόλος ὁ ἔλεγχος και συντριπτικῆ ἢ ἐτυμηγορία και ἡ καταδίκη τοῦ Φαρμακίδου αὔστηρά : «Πάντα τὰ. γεγραμμένα ἰδίως τὰ περὶ τῆς ἱστορικῆς ἐξελιξεως τοῦ έκκλησ. πολιτεύματος έκτεθειμένα γέμοντα άγνοημάτων ἢ και διαστροφῶν οὔδεμίαν περιέχοντα αλήθειαν ἱστορικῆν... άπάδουσι πάμπαν των ἱερῶν παραδόσεων και των θεσμῶν τῆς έκκλησ. πολιτείας, δυνάμενα νά χρησιμεύωσιν ὡς ὄπλα... εἰς τοὺς... ὀρθολογιστὰς κρίνοντας τὰ τῆς έκκλησ. ἱστορίας δι' οὗ τρόπον και μέτρον κρίνουσιν οὔτοι τὰ θέσμια τῆς θρησκείας των Βραχμάνων και των Βουδιστῶν. ὁ Φ. οὔδεμιᾶς των θεμελιωδῶν άρχῶν και βάσεων τῆς έκκλησίας φείδεται, πλὴν τοῦ εὐαγγελίου και τοῦτο άρνητικῶς... ὅλον τὸ πνεῦμα τοῦ βιβλίου ὄν άντιχριστιανικώτατον... διασειῶν ἐκ θεμελιῶν τὸ ἱστορικὸν οἰκοδόμημα τῆς έκκλησίας και αφαιρῶν κατ' οὐσίαν πρόρριζα ἀπὸ των ψυχῶν των άναγιγνωσκόντων τήν εἰς τήν έκκλησίαν δύναμιν και ὡς κράτος ήθικὸν και πνευματικὸν πίστιν καθίσταται ὁ ἔχθιστος πολέμιος τῆς ὅλης έκκλησίας... Οὔδεις ἀπὸ γενέσεως τῆς Μεγ. του Χριστοῦ έκκλησίας... οὔδὲ Ἕλληνας, οὔδὲ βάρβαρος, οὔδὲ Μωαμεθανὸς ἢ Ἑβραῖος τοσαῦτα ἔβλασφήμησε κατὰ τῆς έκκλησίας ταύτης, οὔδὲ παχυλώτερον ὕβρισε και άναιδέστερον και ἐπαισχυντώτερον ὅσα και ὅπως ὁ άρχιμανδρίτης Θ. Φαρμακίδης» (σ. 76—78). Περὶ δὲ τῆς περιαδομένης φιλοπατρίας αὐτοῦ γράφει : «ὡς πολίτης δὲ φωρᾶται ἅπατρις μὴ γινώσκων πατρίδα πέραν των ὀρίων τοῦ ἑλλ. βασιλείου.. καί ἐκ μεταλλευόμενος τ' ὄνομα τῆς πατρίδος ἐν μέτρῳ ὑπερβολικῶ

διὰ πολίτην, άτοπωτάτῳ δὲ διὰ κληρικόν.. οὗ ἔνεκα ἀντὶ σεμνοῦ λευίτου κατέστη μᾶλλον πολιτευτῆς διεφθαρμένος» Ἐν τέλει σ. 83 ἀνέκδοτόν τι ἀναφέρει περὶ τῆς μεταμελείας αὐτοῦ ἔσχατογῆρου ὄντος καὶ ἐπαναλαμβάνοντος τὸ ψαλμικὸν «ἐν δάκρυσί μου τὴν στρωμνὴν μου βρέξω» δι' ὅσα εἶπον καὶ ἔγραψα» (κατὰ τῆς ἐκκλησίας), ὅπερ καὶ ἐξαγνίζει αὐτὸν μερικῶς» (σ. 83).

Ἐνόμισα ἀναγκαῖον νὰ περιλάβω ταῦτα καὶ μόνον ἐκ τῶν 100 περιπέου σελίδων, ἃς ὁ ἀείμνηστος διδάσκαλος τοῦ γένους ἐχάραξε κατὰ τοῦ Φαρμακίδου. Εἶναι τόσον αὐθεντικὴ ἢ γνώμη τοῦ δεινοῦ ἱστορικοῦ φιλοσόφου τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, καὶ ἀπορῶ πῶς ὁ κ. Μπαλᾶνος δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν τὴν τοιαύτην γνωστὴν αὐτῷ πηγὴν, ὅτι θὰ ἐμετρίαζε πολὺ τὸν περὶ τοῦ πάτρωνος αὐτοῦ ἐνθουσιασμόν. Οἱ Ἑλλαδικοί, ἃς πεισθῶσιν πλέον, ὅτι τὴν ἐκκλ. ἱστορίαν τὴν οὕτω πυκνῶς καὶ στενῶς συνδεομένην μετὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἀσφαλέστερον κρίνουσιν οἱ τοῦ ἔξω Ἑλληνισμοῦ, εἰς οὓς μετὰ τὸν Ἀνδρουῦτσον ἔρχεται καὶ ὁ Καρολίδης. Οὗτοι εἶναι δύο ἐκ τῶν νεωτέρων ἀντιφαρμακιστῶν παρὰ τοὺς πολυπληθεῖς παλαιοὺς συνεκδήμους τοῦ Μεγ. Σικονόμου τοῦ ἔξ Οἰκονόμων. 1

Ὁ καθ. κ. Δ. Μπαλᾶνος ἀπαντῶν εἰς τὸν Ἀνδρουῦτσον προτείναντα τὴν ἀποκαθήλωσιν τῆς εἰκόνης τοῦ Φαρμακίδου ὡς σχισματικοῦ ἐκ τῆς αἰθούσης τοῦ Πανεπιστημίου ἔλεγεν: «νομίζομεν, ὅτι ὀφείλεται μεῖζων σεβασμὸς πρὸς ἄνδρα δι' ὄλου τοῦ βίου μετὰ σπανίας θέρμης καὶ ἀφοσιώσεως ἀγωνισθέντα ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς πατρίδος... ἔστω καὶ ἂν τυχὸν ἐν τῇ δξύτητι τοῦ ἀγῶνος περιέπεσεν εἰς ὑπερβολάς» (Καινὴ διδασχὴ τόμ. Γ', σ. 134). Καὶ ὅμως ἐγνώριζεν ὁ διδάσκαλος τῆς Θεολογίας, ὅτι ὁ Φαρμακίδης ἦτο ἐν τοῖς πλείστοις καινοτόμος καὶ πολέμιος τῆς ἐκκλησίας π. γ. ἐκήρυττε δημοσίᾳ, ὅτι δὲν δέχεται ἄλλην πηγὴν τῆς πίστεως, εἰμὴ τὰς ἀγίας Γραφάς, οἱ δὲ ἅγιοι πατέρες οὐδεμίαν ὑπόληψιν εἶχον παρ' αὐτῷ. Πῶς δὲ δικαιολογεῖ τὸν ἄνδρα ὁ κ. Μπαλᾶνος; «κατανοῶν πόσον βλαβερὰ, γράφει, θὰ ἠδύνατο ν' ἀποβῆ διὰ τὴν ἐκκλησίαν ἢ ἀνάμεις στοιχείων ἱερᾶς παραδόσεως μετὰ στοιχείων μεταγενεστέρων ἀνθρώπων (αὐτοὶ βεβαίως εἶναι οἱ ἅγιοι πατέρες) ἢ μετὰ στοιχείων ἐκ ξένων μεταγενεστέρων θεολογιῶν (τῶν προτεσταντῶν, οὓς ἐθαύμαζεν ὁ Φαρμ.) ἐπιθυμεῖ διαρ-

1. Βλ. Μπαλᾶνον «Θεολ. Φαρμακίδης» (σ. 47—48) καὶ Πουλίτσαν ἔνθ' ἀνωτ. σ. 198. Τὸ ὅτι ὁ θεολόγος Κοντογόνης εἰς τὸν ἐπικήδειόν ὠνόμασεν εὐσεβέστατον καὶ χριστιανικώτατον τὸν Φαρμακίδην, εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὸ «ὁ ἀπθάνων δεδικαίωται», ἄλλως δὲν εἶχον καταφανῆ τὰ ὀλέθρια τοῦ ἀντιτόμου ἀποτελέσματα.

κως τὴν ἀνακαίνισιν τῆς ἐκκλησίας οὐχὶ ἐπὶ τῇ βάσει ἑλλοτρίων τῆς ἐκκλησίας καθοδηγῶν ἢ οὐ κατ' ἐπίγνωσιν ζηλωτῶν, ἀλλ' ἐπὶ τῇ βάσει αὐτοῦ τοῦ εὐαγγελίου...» (σ. 52). Διὰ τὴν ἀπαγόρευσιν τοῦ ἀφορισμοῦ, καὶ διὰ τὴν ἀφαίρεσιν ἀπὸ τῶν ἐπισκόπων τῆς ποινικῆς καὶ οἰκονομικῆς διαδικασίας ὑπερθεματίζει τὸν Φάρμακ. διότι «οἱ τότε ἐπίσκοποι οὔτε ποινὰς ἠδύνατο νὰ ἐπιβάλωσιν (ὡς ἀπαίδευτοι) οὔτε περιούσιαν νὰ διαχειρισθῶσιν» (σ. 139) καὶ τὸ κράτος μὲ τὸν Κανάρην Γρίβαν καὶ Τζαβέλλαν (ὅστις εἶναι γνωστὸν ὅτι δὲν ἐγνώριζε νὰ θέσῃ τὴν ὑπογραφὴν του ὡς πρωθυπουργός), ἠδύνατο. ἔπειτα ὁ καταστ. δὲν ἐγένετο διὰ τοὺς τότε μόνον. Διαφωνεῖ δὲ καὶ εἰς σημεῖον ἐφ' ᾧ πάντες συμφωνοῦσι, «τὴν πτῶσιν τῆς ἐκκλησίας διὰ τῆς νομοθεσίας τοῦ Μάουρερ» καὶ ἀναγνωρίζει «συντελουμένην βαθμιαίαν πρόσδοον καὶ ἀνύψωσιν τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ κλήρου ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν...» (σ. 142), αὐτὰ φθέγγεται καὶ ὁ κ. Μπαλᾶνος.

Τὴν ἀνακεφαλαίωσιν τῶν κατορθωμάτων παρέχει ἡμῖν ὁ ἴδιος ὁ Φαρμακίδης ἐν σ. 593 ἑ.

«Τὶ συμπεραίνεται ἐξ ὧν ἐν σελίσι 590 ἐγράψαμεν;

Ἔστι ἡ κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ αὐλγ'. ἔτους καὶ ἡ κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ αὐμδ' πρᾶξις τοῦ ἑλλ. ἔθνους ἦτον καὶ νόμιμος καὶ κανονική. Τὸ ἑλλ. ἔθνος ἄρα ἀνακηρῦξαν οἴκοθεν τὴν αὐτοῦ ἐκκλησίαν αὐτοκέφαλον καὶ οἴκοθεν διοργανῶσαν αὐτὴν καὶ καταστῆσαν εἰς διοίκησιν αὐτῆς σύνοδον διαρκῆ... δὲν παρέβη οὔτε κανόνα ἐκκλησιαστικὸν οὔτε νόμον πολιτικόν.

Ἔστι τὸ αὐτόνομον καὶ αὐτεξούσιον Ἑλληνικὸν ἔθνος εἶχεν ὡς τοιοῦτον ἀφ' ἑαυτοῦ τὸ δικαίωμα εἰς ἀνακήρυξιν αὐτοκεφάλου τῆς αὐτοῦ ἐκκλησίας καὶ εἰς διοργάνωσιν τῆς διοικήσεως αὐτῆς. Δὲν εἶχεν ἄρα χρεῖαν πρὸς τοῦτο οὔτε συγκαταθέσεως, οὔτε ἀδείας ἐτέρου τινός.

Ἔστι ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως δὲν εἶχε ποτε ἐκ κανόνων δικαιοδοσίαν τινά ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ὅλη δὲ ἡ μέχρι τῆς κε' Μαρτίου τοῦ ἔτους ρωνα' ἐπ' αὐτῆς ἐξουσία αὐτοῦ ἦτον ἀντικανονική, ἐπιβεβλημένη αὐτῇ ἐκ τῶν πολιτικῶν περιστάσεων.

Ἔστι εἰς τὸ εἶναι τὴν πρᾶξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἰσχυρὰν δὲν ἦτον χρεῖα τῆς ἐπιδοκιμασίας καὶ ἀναγνωρίσεως τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίας.

Ἔστι ἡ πρᾶξις τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἔπρεπε νὰ γενῆ μόνον γνωστὴ ἐξ ἀρχῆς πρὸς τε τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίαν καὶ πρὸς τὰς ἄλλας ὁμοδόξους ἐκκλησίας πρὸς ἔνδειξιν τῆς ἀδελφικῆς ἐνότητος. Δὲν ἐγένετο δὲ τοῦτο οὔτε ἐν ἔτει 1833, οὔτε ἐν ἔτει 1844 διὰ τὸν φόβον, μὴ ἐκ τῆς ἀπλῆς ταύτης γνωστοποιήσεως δοθῇ ἀφορμὴ εἰς

τὴν πονηρίαν καὶ ἐπιβουλὴν πρὸς βλάβην τῆς Ἑλλάδος.

«Ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν ὑπουργικὸν συμβούλιον ἔγραψε τὴν λ' Μαΐου τοῦ ἔτους αὐτῶν πρὸς τὸν παναγιώτατον ἀρχιεπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως, νέας Ρώμης καὶ οἰκουμενικὸν Πατριάρχην, καὶ τὴν περὶ αὐτὸν ἱερωτάτην σύνοδον, ἀναγγέλλον αὐτοῖς τὰ ἐν Ἑλλάδι περὶ τὴν ἐκκλησίαν αὐτῆς δι' ἔθνικῶν νόμων γεγονότα, καὶ ἡξίου αὐτοῖς, ἵνα ἐπιδοκιμάσαντες τὴν ἐκκλησιαστικὴν ταύτην θεσμοθεσίαν καὶ τὴν δι' αὐτῆς συστάσαν ἱερὰν Σύνοδον τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος, ἀναγνωρίσαντες, ἀποδέξωνται αὐτὴν ὡς ἐν Χριστῷ Ἀδελφὴν (σ. 597).

«Ὁ τόμος τῆς κατὰ τὸν Ἰούνιον τοῦ αὐτῶν ἔτους ἐν Κωνσταντινουπόλει συγκροτηθείσης Ἀγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου πί π τ ε ι ἄ φ ἔ α υ τ ο ὺ .

Ἐπειδὴ δὲ ὁ συνοδικὸς τόμος περιέχει ὄρους, καὶ ἐπὶ ὄρω ἢ ὄροις οὐδὲν ἠτήθη παρὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίας. Ἐπειδὴ οἱ ἐν αὐτῷ ὄροι :

α) Ἀντίκεινται εἰς τὸ αὐτόνομον καὶ ἀνεξάρτητον τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους.

β) Ἀντιβαίνουν εἰς τὴν κυριαρχικὴν θέλησιν καὶ εἰς τὴν τιμὴν τοῦ αὐτονόμου καὶ ἀνεξαρτήτου Ἑλληνικοῦ Ἔθνους.

γ) Ἀντιβαίνουν εἰς τοὺς καθεστῶτας νόμους τῆς Ἑλλάδος, καὶ ρητῶς εἰς τὸ β' ἄρθρον τοῦ Συντάγματος.

Ἐπειδὴ ὁ συνοδικὸς τόμος εἰσάγει εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀρχὰς ἐναντίας τῶν ἀρχῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας· διότι

α) Καθίσταται ἐν Ἑλλάδι Κράτος ἐν Κράτει· διότι λέγει ρητῶς : «Ἡ ὁρθόδοξος ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ὑπερτάτην ἐκκλησιαστικὴν ἀρχὴν γνωρίζει Σύνοδον διαρκῆ, συνισταμένην ἐξ ἀρχιερέων, προσκαλουμένων ἀλληλοδιαδόχως κατὰ τὰ πρεσβεῖα τῆς χειροτονίας, πρόεδρον ἔχουσαν τὸν κατὰ καιρὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Ἀθηνῶν».

β) Καθιστάνει ἐν Ἑλλάδι Σύνοδον διαρκῆ, διοικοῦσαν τὰ τῆς ἐκκλησίας ἐλευθέρως καὶ ἀκωλύτως ἀπὸ πάσης κοσμικῆς ἐπεμβάσεως ἐν ᾧ ἢ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία οὐδέποτε ἐδιοίκει τὰ τῆς ἐκκλησίας καθόλου ἐλευθέρως καὶ ἀκωλύτως ἀπὸ πάσης ἐπεμβάσεως τῆς πολιτείας.

γ) Ἀπονέμει τῇ ἐκκλησίᾳ μὴ ἀνήκοντα αὐτῇ ὅλως ὑποκείμενα. Ἐπειδὴ ὁ συνοδικὸς τόμος εἶναι νόμος, καὶ ὁ νόμος αὐτὸς ἐπιβάλλεται τῷ Ἑλληνικῷ Ἔθνει.

α) Παρὰ ξένης ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς, ἥτις οὐδέποτε εἶχεν ἐκ κανόνων δικαιοδοσίαν ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, εἰμὴ μόνον τοιαύτην, ὅποιαν ἐπιβάλλουσι πολιτικαὶ περιστάσεις, μὴ ὑπάρχουσαι πλέον· καὶ

β) Παρ' ἀρχῆς ἐκκλησιαστικῆς, ὑπὸ τὴν ὀθωμανικὴν δεσποτείαν

τελούσης, καὶ πᾶν ὅτι ἂν διατάξῃ αὕτη ἐνεργούσης.

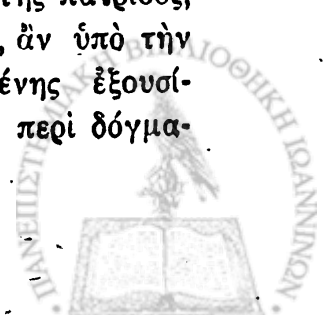
Ἐπειδὴ εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ συνοδικοῦ τόμον παρεισέφεραν ἀπάτη, δόλος καὶ ἐπιβουλὴ πρὸς κατασχύνην, πρὸς βλάβην, πρὸς ὄλεθρον τῆς Ἑλλάδος.

Ο ΣΥΝΟΔΙΚΟΣ ΤΟΜΟΣ ΠΙΠΤΕΙ ΚΑΙ ΑΠ' ΑΥΤΟΥ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

Ὅθεν ὁ τόμος τῆς κατὰ τὸν Ἰούνιον το μων' ἔτους ἐν Κωνσταντινουπόλει συγκροτηθείσης ἁγίας καὶ μεγάλης συνόδου ἀπαράδεκτος καὶ ἀναπόδεκτος παρὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους «Καὶ νόμος ἀνατρέπων ἐκ θεμελίων τὸν νόμον αὐτοῦ εἶναι ὁ συνοδικὸς τόμος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίας».

«Καὶ τίς ἔχει ἐξουσίαν τοῦ παραβῆναι καὶ ἀθετῆσαι τὸν ὑπέρτατον τοῦτον νόμον; Καὶ τί λέγουσι τὰ ἀνωτέρω παρὰ τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης συνόδου ὀριζόμενα; «Περιφρονοῦντες, ἀθετοῦντες, καταργοῦντες καὶ ἀκυροῦντες τοὺς περὶ ἐκκλησίας νόμους τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἐπιβάλλομεν ἡμεῖς αὐτῷ νόμον». Καὶ τίνες οἱ λέγοντες ταῦτα; Ὑπήκοοι τοῦ Σουλτάτου τῶν Ὀθωμανῶν! Ὁ ἔστιν, ὁ σουλτάνος τῶν Ὀθωμανῶν ἐπιβάλλει διὰ τῆς ἐξ ὑψηλῶν αὐτοῦ συγκειμένης, ὑπ' αὐτὸν τελούσης, καὶ κατὰ τὰς διατάγας καὶ θελήσεις αὐτοῦ ἐνεργούσης συνόδου, τῷ ἑλληνικῷ ἔθνει νόμον περὶ τῆς αὐτοῦ ἐκκλησίας!!! Καὶ δύνανται αἱ ἑλληνικαὶ βουλαι νὰ παραδεχθῶσι νόμον καταργοῦντα τὸν συνταγματικὸν νόμον, καὶ νόμον παρὰ ξένης ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς, ὑπὸ τὸν σουλτάνον τῶν Ὀθωμανῶν δουλευούσης, τῷ ἑλληνικῷ ἔθνει ἐπιβαλλόμενον; Οὐδαμῶς! Τοιοῦτον νόμον παραδεχόμεναι, ἐν ᾧ ἀσεβοῦσιν εἰς τὴν θέλησιν τοῦ κυριάρχου, ἤτοι τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, παραδέχονται ἐν ταῦτῳ καὶ τὴν ὕβριν καὶ τὸν ἐξευτελισμὸν τῆς Ἑλλάδος, τῆς ἀγαπητῆς ἡμῶν πατρίδος. Καὶ εἴθ' ἔφερε μόνον ὕβριν καὶ ἐξευτελισμὸν ἢ παδοχὴ τοῦ συνοδικοῦ τόμου! (σ. 603).

«Διὰ ταῦτα ἐνόμισε τὸ ὑπουργεῖον, ὅτι ὠφείλετό τις τιμὴ εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίαν, καὶ αὕτη ἀπεδόθη εἰς αὐτὴν κατ' ἐπίσημον τρόπον. Ἄλλ' ἢ πρᾶξις αὐτοῦ δὲν ὑποχρεοῖ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος εἰς τὴν κατ' ὀλοκληρίαν παραδοχὴν τοῦ συνοδικοῦ τόμου. Ὅσα ἄρα περιέχει τὸ ἔγγραφον αὐτὸ παρὰ τὴν κυρίαν αἴτησιν τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, θεωρούμενα καὶ ὄντα πάντῃ περιττά, εἶναι ἀπαράδεκτα, ὡς προδήλως ἀντιβαίνοντα εἰς τοὺς νόμους τῆς πατρίδος, εἰς τὴν αὐτονομίαν τοῦ ἔθνους. Καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος, ἂν ὑπὸ τὴν ἰσχὺν καὶ τὸ κράτος ἐχθρικῶς πρὸς τὴν Ἑλλάδα διακειμένης ἐξουσίας συγκεκροτημένη, περὶ διοικητικοῦ πράγματος καὶ οὐχὶ περὶ δόγμα-

τος προκειμένου λόγου, ὥριζε κατὰ νεῦσιν ἢ διαταγὴν αὐτῆς περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας, ὅπως ὥρισε περὶ αὐτῆς ἡ σύνοδος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίας, δὲν ἦτο ὑπόχρεως ἡ Ἑλλάς εἰς τὸ νὰ παραδεχθῆ τοιοῦτον ὄρισμὸν καὶ εἶναι ὑπόχρεως εἰς τὸ νὰ παραδεχθῆ καὶ ἀποδεχθῆ ὄρισμὸν συνόδου μερικῆς ἐκκλησίας, καὶ μηδὲν ἐχούσης ἐκ κανόνων καὶ νόμων δικαίωμα εἰς τὸ ἐνεργεῖν πέραν τῶν κανονικῶν καὶ νομικῶν αὐτῆς ὁρίων».

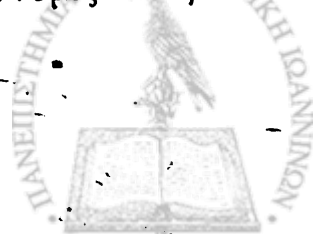
Πᾶς τις ἐχέφρων τὰς ἀξιοματικὰς ταύτας ἀπεφάνσεις καὶ κυρώσεις, ὡς λέγομεν νῦν, κατὰ τοῦ Οἴκου. Πατριαρχεῖου ἀναγιγνώσκων, θὰ πεισθῆ, ὅτι ὁ Φαρμακίδης ταῦτα ἀποφαινόμενος δὲν ἦτο ἀπλοῦν ἄτομον καὶ ἀδολεσχῶν φιλόλογος, ἀλλὰ ἐπίσημος τῆς κυβερνήσεως συνήγορος καὶ ἐγκάθετος αὐτῆς εἰς πᾶσαν ἐκκλησιαστικὴν ὑπόθεσιν, αὐτὸς ὁ κατ' ἀρχὰς συνεσταλμένος ὑποφῆτης τῆς ξενομανοῦς καὶ προτεσταντιζούσης μερίδος. Τὸ ξενότροπον κήρυγμά του ἤδη μετὰ εἰκοσαετῆ δρᾶσιν καὶ ἐπίπονον ἀγῶνα ἐκαρποφόρησε καὶ ἐδηλητηρίασε τὰς ψυχὰς καὶ διέστρεψε τὰς συνειδήσεις τῶν ὀρθοφρονούντων. Ἐφεξῆς κατῳρῆσε νὰ ὁμιλῆ ὡς αὐθεντία καὶ νὰ ἔχη πειθίμια ὄργανα πολλοὺς ἀνερματίστους πολιτικοὺς τῆς Ἑλλάδος, οἵτινες τεθηπότες ἔτεινον εὐήκοον οὖς εἰς τὴν δοκιμησοφίαν τοῦ παραδόξου κληρικοῦ. Ὁ λόγος τοῦ Φαρμακίδου τοῦ λοιποῦ θεωρεῖται ὡς πρὸς τὰ ἐκκλησιαστικὰ νόμος τοῦ κράτους, καὶ θὰ παρέλθωσι πολλαὶ εἰσέτι γενεαὶ ἀνθρώπων ἕως οὗ τὸ θρησκευτικὸν περιβάλλον ἀπαλλαγῆ τῆς λύμης καὶ ἀπάτης αὐτοῦ. Πᾶσα ἡ ἐκκλησιολογία μετὰ τὸν ἀποσκυβαλισμὸν τοῦ ἱεροῦ τόμου ἐμπνέεται καὶ ἀπορρέει ἐκ τῆς σαθρᾶς αὐτοῦ διδασκαλίας. Διὰ τοῦτο ὁ ἀναγνώστης θὰ φανῆ εἰς ἡμᾶς ἐπεικῆς, ἐὰν ἐπιμένωμεν νὰ ἐξαντλήσωμεν τὸ θέμα, ἵνα ἀποκαλύψωμεν ἐντελῶς τὴν ρίζαν τοῦ κακοῦ, οὗ ἕνεκα ἡ ἑλλαδικὴ ἐκκλησία βαίνει ὁσημέραι κατὰ κρημνόν.

Εἰς τὸ πρῶτον ἡμῖς τοῦ Συνοδικοῦ τόμου ὁ Φαρμακίδης ἡσυχολήθη περὶ τὰ οὐσιώδη τοῦ Ἱεροῦ τόμου σημεῖα, ὡς κακὸς ἀντίδικος ἐξελέγξας καὶ ἀνατρέψας δῆθεν αὐτά. Ἐπειτα, μὴ κορεσθεὶς ἐν τοσούτῳ, ἐπιλαμβάνεται καὶ τῶν δευτερευόντων. Ἐνταῦθα ὡς τις ἄσπονδος τῆς ἐκκλησίας ἐχθρὸς ἀγωνίζεται μανιωδῶς καὶ ἀμφισβητεῖ τὰ δίκαια αὐτῆς καὶ προτείνει τὴν κατάργησιν ὅλων ἐν γένει τῶν προνομίων, δι' ὧν ὡς ὄργανισμὸς ἰδιοφυῆς καὶ ἀνεξάρτητος, θεόθεν ἔχουσα τὴν σύστασιν, παρίσταται ἐν τῷ κράτει, παραδιδούς τὴν θεοκόσμητον τοῦ Χριστοῦ νύμφην δεσμίαν ὡς δορυάλωτον ἀνδράποδον. Ἐφρούαξεν ὁ εὐλογημένος εἰς τὴν φράσιν «περὶ ἐλευθέρας καὶ ἀκωλύτου ἀπὸ πάσης κοσμικῆς ἐπεμβάσεως ἐνεργείας τῆς Ἱερᾶς συνόδου», διορῶν ἐν αὐτῇ φραγμὸν ἀνυπέροβλητον εἰς τὰ κυριαρχικὰ δικαιώματα τῆς κρατικῆς ἐξουσίας. Καὶ ἄκουσον τί δογματίζει.

Ὑποστηρίζει, ὅτι τὰ τῆς ἐκλογῆς ἀρχιερέων καὶ διαιρέσεως τῶν ἐπαρχιῶν εἰς ἐπισκοπὰς δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλ' εἰς τὴν πολιτείαν. Τὸ δὲ κράτος, ὅπερ ἐφεξῆς, ὡς ὀψόμεθα, ὡς κώδικα ἐκκλησ. δικαίου ἔχει τὸν «Ἀντίτομον», ὡς ὀρθῶς ἀπεκλήθη ὁ Συνοδ. τόμος τοῦ Φαρμακίδου, ἐνοσφίσθη καὶ τὸ δικαίωμα καὶ ἐν ἀναμονῇ νὰ χαράξῃ τὸν γεωγραφικὸν τῆς ἐκκλησίας χάραγαν, ἐβασάνιζεν ἐπὶ πεντηκονταετίαν καὶ πλεόν τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἐτυράννει τοὺς ἀρχιερεῖς ἀναμένοντας τὴν ἀποκατάστασιν. Τὸ δὲ κακὸν δὲν περιορίζετο μόνον εἰς αὐτούς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν λαόν, ὅστις στερούμενος τοῦ οἰκείου ποιμενάρχου ἀφίετο ἔρμαιον τοῦ νοητοῦ λύκου καὶ τῆς λυσσώδους τῶν αἵρετιζόντων προπαγάνδας. Εἶναι ἀπερίγραφτος ἡ ζημία, ἣν ἐδοκίμασεν ἡ ἐκκλησία καὶ δοκιμάζει καὶ νῦν ἐπὶ τῶν εἰρημένων δύο σημείων· καὶ αὐτὴν δὲ τὴν ὀνομασίαν τῶν ἐπισκοπῶν ἀνέθετο εἰς τὸ κράτος, καὶ τότε ἐν ὠραίῳ ὄνομα, τὸ τῆς Χριστιανουπόλεως, ἐξέλιπε δυστυχῶς ἀντικατασταθὲν διὰ τῆς Τριφυλίας! καὶ τὰ εἰδωλολατρικὰ καὶ ἀνύπαρκτα ὀνόματα ἀντικαθιστῶσι τὰ ἐπὶ μίαν καὶ ἡμίσειαν γλιετηρίδα ὑπάρξαντα χριστιανικά. Δριμὺς ἐπιτίθεται, διότι ἡ ἀνύπαρκτος ἐπισκοπὴ Ἀττικῆς μετωνομάσθη Ἀθηνῶν· καὶ πάνυ ὀρθῶς, διότι ἐν τῇ ἀγίᾳ Γραφῇ καὶ τῇ ἐκκλησ. ἱστορίᾳ αἱ Ἀθῆναι καὶ οὐχὶ ἡ Ἀττικὴ ἀκούονται. Ἐξεγείρεται, διότι τὰ τῶν γάμων καὶ διαζυγίων ἀνατίθενται ὑπὸ τοῦ Ἱεροῦ Τόμου εἰς τὴν ἱερὰν σύνοδον καὶ οὐχὶ εἰς τὴν πολιτείαν (νῦν δὲ καὶ αὐτὴ ἡ ἐπιθυμία του ἐξεπληρώθη διὰ τῆς καθιερώσεως τοῦ Ἀστικοῦ κώδικος). Ὁ Φαρμακίδης ἐγένετο ὁ εἰσηγητὴς τῆς καινοτόμου καὶ ἀντιχριστιανικῆς ἰδέας τοῦ πολιτικοῦ γάμου, ὃν ἀνευδότης ἀγωνίζεται ἡ πολιτεία νὰ ἐπιβάλῃ μιμουμένη τοὺς Γάλλους. Ἐπειδὴ ὁ ἱερὸς τόμος διελάμβανεν, ὅτι τὰ περὶ γάμων καὶ διαζυγίων ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἱερὰν Σύνοδον, ἔγραψε κεφάλαιον ὀλόκληρον, ἃν ἀποδείξῃ, ὅτι ἀνέκαθεν ἀνῆκεν ὁ γάμος εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Κράτους (σ. 530—562). Ὑποστηρίζων αἵρετικὰς δόξας, ὅτι ὁ γάμος δὲν εἶναι κἄν μυστήριον—καὶ ἄς φωνάζῃ καθ' ἑκάστην ὁ Παῦλος «τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν, ἐγὼ δὲ λέγων καὶ εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν» (Ἐφ. ε' 32)—ὅτι αἱ εὐχαὶ καὶ ἡ εὐλογία τῆς ἐκκλησίας ἦσαν ἄγνωστοι τοῖς χριστιανοῖς ἐπὶ ἐννέα αἰῶνας, οὐδ' ἀπητοῦντο ταῦτα ὡς ὕψος ἀναγκαῖος διὰ τὸ ἔγκυρον τοῦ γάμου, «καὶ χωρὶς ἱερολογίας γινόμενος ἦτο ἰσχυρός» (σ. 541).

Τοῦτο ἴσχυε μέχρι Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, ὅστις ἐνομοθέτησε «τὰ συνοικέσια τῇ μαρτυρίᾳ τῆς ἱερᾶς εὐλογίας ἐρρῶσθαι κελεύομεν» καὶ Ἀλέξιος ὁ Κομνηνὸς «καὶ γάμον μὴ ἄλλως ἐννομόν τε καὶ τῆς χριστιανικῆς καταστάσεως ἄξιον εἶναί τε καὶ νομίζεσθαι,

ειμή Ιερολογία τούς συναπτομένους συνδεῖ» (σ. 544). ἔπομένως, ἐπιφέρει, ἀνεκαθεν κατὰ τούς πολιτικούς νόμους συνιστᾶτο ὁ γάμος καὶ διελύετο, ὅθεν καὶ νῦν εἰς τὴν πολιτείαν ἀνήκει τοῦτο καὶ οὐχὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, 1 ἀλλὰ «καὶ ἢ παρὰ τοῦ νόμου διατασσομένη Ιερολογία τοῦ γάμου δὲν παρέχει τῇ ἐκκλησίᾳ δικαίωμα τι καὶ ἐξουσίαν εἰς τὴν σύνθεσιν καὶ τὴν διάλυσιν τοῦ γάμου» (σ. 551). Κατὰ τὸν συγγραφέα λοιπὸν ὁ γάμος μέχρι τέλους τοῦ IB' αἰῶνος δὲν ἦτο μυστήριον παρὰ τῇ ἀνατ. ἐκκλησίᾳ, εἰ μὴ μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Φράγκων ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπως καὶ ἐν τῇ Δύσει μικρὸν πρὶν «πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης οὐδεμίαν ὑπάρχει περὶ τούτου μαρτυρία» (καὶ ἀναφέρεται εἰς τὸν ψευδοδιονύσιον καὶ Θεοδ. Στουδίτην μὴ περιλαμβάνοντας ἐν τοῖς μυστηρίοις τὸν γάμον· σ. 553—56). 2 Τοιαύτας ξενοφώνους διδασκαλίας καὶ προτεσταντῶν φληναφή-

1. «Μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἄλωσιν, ἐπειδὴ ὁ γάμος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ δικάζεται παρ' ἄλλοπίστον ἔλαβεν ἡ ἐκκλησία τὸ δικαίωμα καὶ δικάζει ἕως σήμερον. καὶ πῶς δικάζει; αἰσχρὸν ἐστὶ καὶ λέγειν καὶ ἀκούειν!... κατὰ τίνες νόμους; Κατὰ τὸν Ἀρμενόπουλον, ὁ ἔστι καθ' οὓς δικάζουσι καὶ τὰ ἄλλην. δικαστήρια» (σ. 561). καὶ ἀφοῦ εἶναι αἰσχρὸν, διατὶ εἰσήγαγον ταῦτα τοῦ Ἀρμενοπούλου τὸ δίκαιον;

2. Εἶναι ἀλήθες, ὅτι ὡς πρὸς τὴν μετὰ τῆς δυτ. ἐκκλησίας συμφωνίαν δὲν ἔχει ἀκριβῶς καθορισθῆ ἡ σχέσις τῶν ὄρων μυστήριον καὶ sacramentum· ἡ πρώτη λέξις εἶναι πάντως γενικωτέρα καὶ ἀοριστοτέρα (κατὰ τὸν σοφὸν Δοιλιγγερὸν) καὶ ἂν κατὰ τούς χρόνους τῆς ἀναμορφώσεως ἐγνωρίζον ἀκριβέστερον τὴν σημασίαν αὐτῆς θὰ ἦσαν συγκαταβατικώτεροι πρὸς τὴν ἀνατ. ἐκκλησίαν, καὶ δὲν θὰ ἐπέμενον εἰς τὴν ἀποδοχὴν δύο μόνον μυστηρίων, οἱ διαμαρτυρόμενοι κυρίως, τοῦ βαπτίσματος καὶ τῆς εὐχαριστίας. Εἰς τὸ ἐν Βόννη συνέδριον τῶν παλαιοκαθολικῶν οἱ Ἀγγλοὶ ἀνεγνώρισαν ὑπὸ τὴν εὐρυτέραν ἔννοιαν καὶ τὰ λοιπὰ μυστήρια· δι' ὃ καὶ ὁ ἐκεῖ ἀντιπρόσωπος τῆς ἐκκλησίας μας ὁ μακ. Ζήκος Ρώσης ἐδογματίζε: «κατὰ τὴν μερικωτέραν σημασίαν τῆς λέξεως μυστήρια καλοῦνται ἐκεῖνα τὰ μέσα τῆς χάριτος, ἅτινα ἐξέχουσι τῶν λοιπῶν ὡς ἀπολύτως ἀναγκαῖα πρὸς σωτηρίαν. ταῦτα δὲ εἶναι τὸ βάπτισμα καὶ ἡ εὐχαριστία· διότι κατὰ τὸν θεῖον Χρυσόστομον «ἐξ ἀμφοτέρων ἡ ἐκκλησία συνέστηκε καὶ ἴσασι καὶ οἱ μυσταγωγούμενοι δι' ὕδατος μὲν ἀναγεννώμενοι δι' αἵματος δὲ καὶ σαρκὸς τρεφόμενοι». Κατὰ δὲ τὴν γενικωτέραν σημασίαν μυστήρια εἶναι καὶ πᾶσαι αἱ ἱεραὶ ἐκεῖνα τελεταί, αἵτινες ἐνεργοῦσι μυστηριωδῶς ὡς μέσα τῆς θείας χάριτος καὶ διακρίνονται τῶν λοιπῶν συνήθων τελετῶν. Ταῦτα δὲ εἶναι τὸ χρῆμα... ἡ μετάνοια, ἡ ἰερωσύνη, ὁ γάμος καὶ τὸ εὐχέλαιον...» (Πρὸς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 21 Δεκ. 1871, σ. 18). Εἶχε λοιπὸν δίκαιον καὶ ὁ γνωστὸς Πάλμερ γράφων: «ὅτι τὰ μυστήρια εἶναι ἑπτὰ δεικνύεται οὐχὶ ἀπλῶς ἐκ τούτου, ὅτι ἐν ἑκάστῳ τῶν ἑπτὰ τούτων καθ' ἑαυτῶ λαμβανομένων ὑπάρχει τι ἀπόκρυφον... ὅτι ὑπάρχει τι ἐξωτερικὸν σύμβολον... παρακολουθούμενον ὑπὸ ἑσωτ. πνευματ. χάριτος, καὶ ὅτι ἕκαστον αὐτῶν εἶναι ἀναγκαῖον ἢ οὐσιῶδες πρὸς τὴν ὑπαρξίν ἢ τὴν οἰκοδομὴν τῆς

ματα εισάγει εις την ἐκκλησίαν ὁ καθηγητὴς τῆς Θεολογίας, καὶ ἄπερ ὁ ἐγκωμιστὴς αὐτοῦ κ. Μπαλᾶνος παρέδραμε καὶ ἀπεισιώπησε τελείως. Ἄλλ' ἐνιστάμενός τις θὰ μοὶ ἔλεγεν, ὅτι τοιαῦτα περίπου διδάσκει καὶ ὁ πολὺς Τσίσμαν εἰς τὸ περὶ γάμου ἔγκριτον σύγγραμμά του, ὅπερ μεταφρασθὲν καὶ εἰς ἑλληνικὴν εἶναι παρ' ἡμῖν ἐν χοῆσει καὶ ὁ ἐντεῦθεν λαβὼν Δαλματὸς Ζάρας ἐπίσκοπος Νικόδημος Μίλας. Ἄλλὰ τὰ μὲν τοῦ πρώτου γέμουσιν ἀντιφάσεων, τὰ δὲ τοῦ δευτέρου ἄρδην ἀνέτρεψεν ὁ μητροπολίτης Θεσσαλιώτιδος κ. Ἰεζεκιὴλ Βελανιδιώτης (τέως εἰς τὴν τάξιν τοῦ ἀρχιμανδρίτου τελῶν). «Ἐλεγχος κτλ», Ἀθῆναι 1907, σ. 40—64). Τὸ γνήσιον περὶ τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου φρονόημα τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατ. Ἐκκλησίας ἐν σχέσει πρὸς τὰ λεγόμενα ὑπὸ τῶν ξένων τούτων ἀνεπτυξεν ὁ ἀείμνηστος Νεοκαισαρείας (τέως σχολάζων Καισαρείας) Ἀμβρόσιος ἐν τῇ «Ἱερολογία γάμου κτλ.» Κ)πολις 1923, ἀποδείξας περιτράνω, ὅτι «τὸν μυστηριακὸν χαρακτήρα τοῦ γάμου (εὐχέλαιου καὶ μετανοίας, διότι καὶ ταῦτα δὲν ἐθεώρουν μυστήρια ὁ Ψευδοδιονύσιος καὶ Στουδίτης) ἡ ἐκκλησία ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτῆς ἀπεδέχθη καὶ διεκήρυξεν» (σ. δ'). Ἀναφέρει τὰς μαρτυρίας ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν πατέρων π. γ. τοῦ Θεοφόρου Ἰγνατίου πρὸς Πολύκαρπον κεφ. Ε' 8:

«Πρέπει δὲ τοῖς γαμοῦσι καὶ ταῖς γαμουμέναις μετὰ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου ποιεῖσθαι τὴν ἔνωσιν, ἵνα ὁ γάμος ᾗ κατὰ Κύριον καὶ μὴ κατ' ἐπιθυμίαν.» Τοῦ Τερτυλλιανοῦ, πρὸς σύζυγον II, 9, Πατρολ. λατ. I, στ. 1415: «Τὸν γάμον ἡ ἐκκλησία συνάπτει, ἡ προσφορὰ βεβαιοῖ καὶ ἡ εὐλογία ἐπισφραγίζει» κτλ. καταλήγει δὲ διὰ τῶν ἐξῆς: «Τὰ ἐκτιθέμενα ὁμῶς ἐμμάρτυρα ἱστορικῶς καὶ ἀναντίλεκτα δεικνύουσιν ὄχι μόνον τὸν τοῦ γάμου καθαγιασμὸν ταῖς εὐχαῖς καὶ τῇ εὐλογίᾳ τῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ ἐπιμεμελημένην διάταξιν ἐν τε τῷ ἁγιασμῷ τοῦ γάμου παρὰ τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐν ταῖς γαμικαῖς σχέσεσι τῶν συζύγων πρὸς τε ἑαυτούς, τὰ ἱερὰ τῆς ἐκκλησίας, πρὸς τὸ καθόλου ἠθικοκοινωνικὸν αὐτῆς σύστημα, ἐπομένως ἀνίσχυρος ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ Τσίσμαν διατεινομένου ὅτι ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἠθικῆς ἐννοίας τοῦ γάμου ἐξεδηλώθη ζωηρῶς διὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ Χρυσόστομου περὶ τῆς θείας ἰδρύσεως τοῦ γάμου καὶ τοῦ ἁγιασμοῦ αὐτοῦ διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ» σ. στ'. καὶ περαιτέρω ἐξετάζων τὰ περὶ γάμου θεσμοθετηθέντα παρ' Ἰουστινιανοῦ, Λέοντος τοῦ σοφοῦ

ἐκκλησίας, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκ τῆς ἀμοιβαίας αὐτῶν ἀναφορᾶς καὶ συναρτήσεως». (Διατριβαὶ περὶ τῆς ἀνατολικῆς ἡτοι ὀρθοδόξου ἐκκλησίας ὑπὸ τινος Ἀγγλου, Ἀθῆναι 1854, σ. 117).

καὶ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ ἀποφαίνεται : « ἐκ τῶν εἰρημένων καταδεικνυται, ὅτι ὁ καθαγιασμός τοῦ γάμου διὰ τῶν εὐχῶν καὶ τῆς εὐλογίας τῆς ἐκκλησίας εἶναι τι τὸ ἀνάγον τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ εἰς τὴν γένεσιν καὶ σύστασιν τῆς ἐκκλησίας » σ. η΄. 1 Εὐτυχῶς εἰς τὸ ζήτημα τοῦ γάμου δὲν παρεσύρθη ἡ ἐκκλησία καὶ δὲν ἔπεσεν εἰς τὴν παγίδα τοῦ πολιτικοῦ γάμου, ὃν ἡ πολιτεία ἐπ' ἐσχάτων ἀπεπειράθη νὰ εἰσαγάγῃ, διότι αὐτὸ θὰ προδιέγραφε τὸ τέλος τοῦ χριστιανικοῦ βίου ἐν Ἑλλάδι.

Ἄλλ' ἀπὸ πολλοῦ ἤδη ἡ φαρμακίδειος πολιτικὴ ἐθριάμβευσε εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦ διαζυγίου, ὅπερ νέμεται τώρα τὸ κράτος καὶ οὕτω πάλιν ὁ γάμος κατήντησε « πολιτικὸν συνάλλαγμα » τὰ δὲ ἀθρόα διαζύγια παρουσιάζουσιν αὐτὸν ὡς τὸ πλέον εὖωνον ἐμπόρευμα. Εἰς θρησκευτικὸν περιοδικὸν τῶν Ἀθηνῶν ἀνέγγων ἄλλοτε ὑπὸ τὸν τίτλον : « τὸ διαζύγιον ἐν Ἀγγλίᾳ » τὰ ἐξῆς :

« Εἰς τὸ ἐν Ἐδιμβούργῳ τῆς Ἀγγλίας ἐκδιδόμενον θρησκευτικὸν περιοδικὸν « Parish Magazine » (τεῦχος Φεβρουαρίου 1926) δημοσιεύεται μακρὸν ἄρθρον περὶ τοῦ διαζυγίου, ἀναγράφων καὶ τὰ ἐξῆς ἀξιωσημειώτα. Ἐν Ἀγγλίᾳ μόλις κατὰ τὸ 1857 ἐθεσπίσθη νόμος τοῦ Κράτους, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπιτρέπεται τὸ διαζύγιον ἐπὶ τῷ λόγῳ τῷ καθορισθέντι ὑπὸ τοῦ Κυρίου. Ἄλλ' ἐσχάτως προτείνουν τινές, ὅτι πρέπει νὰ δίδεται διαζύγιον καὶ εἰς περίπτωσιν, καθ' ἣν μεταξὺ τῶν συζύγων αἱ φιλονικίαι φθάνουν μέχρι σκληροτήτων καὶ βιαιοπραγιῶν τιμωρουμένων ὑπὸ τοῦ ποινικοῦ νόμου.

Καὶ ὅμως ἐναντιὸν τῆς ἐπεκτάσεως ταύτης τοῦ δικαιώματος τοῦ διαζυγίου κατεξανίσταται ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία. Εἶναι δὲ γνωστὸν, ὅτι εἶναι τοιαύτη ἡ δύναμις τῆς Ἐκκλησίας ἐν Ἀγγλίᾳ, ὥστε δὲν θὰ υλοθετήσῃ τὸ Κράτος πρότασιν, ἀντίθετον πρὸς τὸ φρόνημα τῆς Ἐκκλησίας.

« Εἰς τὴν Ἑλλάδα δυστυχῶς τὸ Κράτος, νομοθετοῦν αὐθαι-

1. Ἐδοκιμάσαμεν τὰ καλὰ τοῦ πολιτικοῦ γάμου ἐν Ἀλβανίᾳ, ὅπου ὁ βασιλεὺς Ἀχμέτ Ζώγου ἐνόμισεν, ὅτι θὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ σχεδίου τῆς « τρίτης θρησκείας » ἀπομακρύνων χριστιανούς καὶ μουσουλμάνους τῶν θρησκευτικῶν κέντρων καὶ ὑπὸ τῆς δημορχίας ζευγαρῶνων αὐτοὺς διὰ μικτῶν γάμων. Ἐφαντάζετο ὅτι ἡ νέα γενεὰ δὲν θὰ ἐχωρίζετο θρησκευτικῶς καὶ ἀπηλλαγμένη τῆς ἐπιδράσεως τῶν ἰδεῶν τῆς παλαιᾶς θὰ ἐνεκαινίαζε τὸν ἰδεώδη ἐθνικὸν βίον, ὅπου Ἕλληνας καὶ βάρβαροι, πιστοὶ καὶ ἄπιστοι, πτωχοὶ καὶ πλούσιοι θὰ μεθίσταντο εἰς τὴν μακαριότητα ἐν τῇ εὐδαιμόνῳ ἐκείνῃ τέως ἀγρία χώρα. Ἄλλ' ἐνῶ οἱ μὲν ἐφευγον ἐκ τῶν ναῶν οἱ δὲ ἐκ τῶν τειμενῶν, ἐν τῇ εὐρείᾳ λεωφόρῳ τῆς ἀθρησκείας συνήντησαν αὐτοὺς ὁ κομμουνισμὸς καὶ κατεσπάραξεν.

ρέτως, έπεξέτεινε παρά τας διαμαρτυρίας τής 'Εκκλησίας τὸ δικαίωμα τοῦ διαζυγίου καὶ έθέσπισε νόμους τόσον έλαστικούς, ὡστε ὁ γάμος νὰ διαλύεται δι' άφορμὰς έντελῶς άσημάντους. Καὶ κάθε ύπουργὸς τής Δικαιοσύνης φιλοδοξεῖν' άφήση ὡς δεῖγμα τής έκ τοῦ 'Υπουργείου τούτου διαβάσεως του καὶ ένα έλαστικώτερον νόμον περί διαζυγίου, μέχρι τοῦ σημείου, ὡστε νὰ συζητηῖται καὶ ὁ θεσμὸς τοῦ πολιτικοῦ γάμου.

«Δέν εἶναι δυνατόν βεβαίως οἱ νομοθέται μας νὰ φαντάζονται τοὺς "Αγγλους ὡς λαὸν μὴ πολιτισμένον. 'Αλλ' ἡμεῖς σπεύδοντες νὰ φανῶμεν ύπερπολιτισμένοι ένεργοῦμεν πράξεις πού ύποσκάπτουν τὰ θεμέλια καὶ τής οικογενείας καὶ τοῦ "Εθνους». 1

'Η ὁργή τοῦ θεοῦ επέπεσε πανταχοῦ, «άφριετε ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος» ἔλεγεν ὁ Χριστὸς πρὸς τοὺς άπειθεῖς 'Ιουδαίους, αὐτὸ συνέβαινε καὶ έν 'Ελλάδι. Ὁ Φαρμακίδης μὴ έννοῶν νὰ άφήση τι ὄρθιον, έστράφη εἰς τὰ ὀλίγα μοναστήρια, ἅπερ εἶχον διαφύγει τήν δήμευσιν. Κατὰ τὸ Βασ. διάταγμα τής 6)18 Φεβρ. 1834 «έκείνα τὰ μοναστηριακὰ κτήματα έπρόκειτο νὰ περιέλθωσιν εἰς τήν διαχείρισιν τής πολιτείας, ὅσα άνήκον εἰς μοναστήρια κατοικοῦμενα άπό ὀλιγωτέρων τῶν πέντε μοναχῶν ἢ εἰς μοναστήρια έντελῶς έξερημωθέντα καὶ τὸ εισόδημα αὐτῶν οὐδέποτε ἠδύνατο ν' αναμιχθῇ, με τὸ τοῦ δημοσίου ταμείου. Κατὰ τήν έποχὴν τής άντιβασιλείας ὑπῆρχον 400 (γρ. 450) μοναστήρια έν'Ελλάδι.² 'Εξ' αὐτῶν 200 περίπου ἦσαν (άλλὰ πλεῖστα χωρία δέν ἦσαν άκατοίκητα; λοιπὸν μήπως καὶ αὐτὰ τὰ ἐδήμευσαν ἢ προσεπάθησαν νὰ επαναφέρουν τοὺς έσπαρμένους κατοίκους;), 120 έκατοικοῦντο ὑπὸ μοναχῶν ένιαχοῦ ὑπὸ δύο, ένιαχοῦ ὑπὸ τριῶν καὶ άλλοῦ ὑπὸ ενός

1. 'Ἰνα πλείω διδαχθῇ ὁ άναγνώστης πόσον οἱ φιλελεύθεροι καὶ πεπολιτισμένοι "Αγγλοι σέβονται τὰ προνόμια τής έκκλησίας, παραπέμπω αὐτὸν εἰς ὅσα γράφει ἄσπονδος φίλος μου έν τῷ «Προσφυγικῷ Κόσμῳ» τής 10 'Οκτ. έ. έ. σ. 1 ὑπὸ τὸν τίτλον «'Η μετάφρασις τῶν Γραφῶν» δέν ἔχει δικαίωμα τὸ κοινοβούλιον νὰ θίξῃ τὰ ὑπὸ τής έκκλησίας ὑποβαλλόμενα νομοσχέδια.

2. 'Ἰσως εἰς πολλοὺς φανῶσι πολλὰ τὰ μοναστήρια. 'Εν 'Αλβανίᾳ τῷ 1938 ὑπῆρχον περί τὰ 60 εἰς πληθυσμὸν ὀλιγώτερον τῶν 200.000 ὀρθοδόξων. 'Αλλὰ οὐδόλως ἐθίγη, ὡς έν 'Ελλάδι, ἡ κτηματικὴ αὐτῶν παρουσία παρά τήν βουλιμίαν τῶν Μουσουλμάνων. Χαίρω διότι ὁ άξιότιμος πρόεδρος τοῦ Συμβουλίου τής επικρατείας; καὶ τινες έκ τῶν μελῶν κατὰ τήν έσχάτως γενομένην προσφυγὴν τής μονῆς Πεντέλης ὑπερῆλπισαν αὐτήν κατὰ τοῦ άρπαγος ύπουργοῦ τής Γεωργίας, ὅσις άνευ εἰδήσεως τής 'Εκκλησίας προέβη εἰς δήμευσιν.

μόνον. Αὐτὰ μόνον διέλυσεν ἡ ἀντιβασιλεία, ἄφισε δὲ 82 μοναστήρια, τὰ ὅποια ὑπάρχουν ἀκόμη (σήμερον οὔτε τὸ ἡμισυ) τὴν δὲ περιουσίαν... τὴν καθιέρωσαν πρὸς σύστασιν εἰδικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου, τοῦ ὁποίου αἱ πρόσοδοι καὶ οἱ πόροι ἔμμενον διακεκριμένοι (τί λέγεις χριστιανέ; ἐφαγώθησαν ἀμέσως καὶ μέχρι σήμερον οὐδ' ὄβολον εἶδε τὸ ἐκκλησ. ταμεῖον) ἀπὸ τὰς προσόδους καὶ τοὺς πόρους τοῦ δημοσίου ταμείου». Ταῦτα ἐκ τῆς «Ἐφημερίδος τῆς Συνελεύσεως» τοῦ 1864, τόμ. Ε', σ. 310. Εἰς τὴν λεηλασίαν ταύτην τῶν μονῶν τὴν «χαριστικὴν βολὴν» ἔδωκεν ὁ ἡμέτερος Θεόκλητος, ὅστις γράφει ἐν σ. 504 τοῦ ἀντιτόμου. Ἡ ἐσωτερικὴ διοικήσεις τῶν μονῶν ἰδιάζει ἐξαιρέτως τῇ ἐκκλησίᾳ, ἡ δὲ ἐξωτερικὴ—οἰκονομία καὶ διαχειρίσις τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας εἶναι ἔργον τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας». Ἀσυναισθήτως ὅμως μνημονεύει τῆς 123 Νεαρῶς τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἣτις ἀναφέρει, ὅτι τὸν ἡγούμενον ἐκλέγουσιν οἱ μοναχοὶ ἄξιον τῆς διοικήσεως, τὸν καὶ δυνάμενον τὴν τῶν μοναχῶν ἐπιστήμην καὶ πᾶσαν τὴν τοῦ μοναστηρίου κατάστασιν χρησίμως φυλάξαι». Ἀλλὰ παραδόξως ἐξάγει ἀντίθετον συμέρασμα: «ὥστε ἡ πολιτεία νομοθετεῖ καὶ περὶ διαχειρίσεως τῆς μοναστ. περιουσίας...!» (σ. 564) καὶ εἶναι συνήθεις αἱ τοιαῦται ἀνακολουθίαι καὶ ἀντιφάσεις παρὰ τῷ δημαγωγῷ ἀνδρὶ. Ποῖος ἀπὸ τοὺς Ρωμηοὺς κάθεται νὰ σκοτίζεται γ' ἀνακαλύψῃ τοιαύτας λεπτολογίας.

Εἶτα ἐπιρρίπτει τὴν εὐθύνην κατὰ τῶν ὁμοσχημῶν του. «Τὰ μοναστήρια τῆς Ἑλλάδος, εἶναι, ὅποια εἶναι, ἀνάξια τοῦ ὀνόματος αὐτῶν. Οὔτε οἱ μοναχοὶ πλεον εἶναι μοναχοί, οὔτε ἡ περιουσία τῶν μοναστηρίων χρησιμεύει πρὸς τι κοινὸν καλὸν καὶ ὠφέλιμον, διότι δὲν διοικεῖται οὔτε οἰκονομεῖται χρησίμως... ἐπειδὴ δὲν ἐγένετο φροντίς περὶ τούτου παρὰ τῆς πολιτείας (καὶ ὅταν ἐγένετο, ἔφαγε καὶ τὸ καταπέτασμα!) Ἀφειμένη αὕτη εἰς τὴν διάκρισιν τῶν μοναχῶν διαρπάζεται παρ' αὐτῶν (καὶ πῶς τότε συνέβη τὸ θαῦμα νὰ τὴν εὖρη ἢ πολιτεία καὶ νὰ τὴν σφετερισθῇ;) καὶ πρὸς πᾶν ἄλλο χρησιμεύει ὄχι ὅμως ποτὲ καὶ πρὸς ἐθνικὸν καλὸν (βεβαίως! διότι δὲν ἦσαν ἐθνικὰ κέντρα αἱ μοναὶ καὶ καταφύγια τῶν ἀρματωλῶν...) ἢ μάλλον κατασωτεύεται ὅπου καὶ ὅπως οὐ δεῖ... ἀλλ' ἡ πρόνοια αὕτη πρέπει νὰ γενῆ παρὰ τῆς πολιτείας διὰ νόμου καὶ οὐχὶ παρὰ τῆς ἐκκλησίας διὰ κανονισμοῦ (εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἄφηνε τὰς χάρβας καὶ τοὺς τεκέδες νὰ ὀργανώσῃ!) διότι ἐκείνης καὶ οὐχὶ ταύτης ἔργον εἶναι καὶ τοῦτο» (σ. 565).

Ἀλλὰ τί ἄφινεν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς Ἱερᾶς συνόδου ἐπὶ τέλους; μόνον τὸ πνευματικὸν μέρος, τῶν μονῶν, ἔλεγεν, ἀνίκει εἰς τὴν

ἐκκλησίαν· διότι κανὲν καλὸν δὲν προέρχεται ἐκ τῆς ἀσώτου τῶν μοναχῶν διαχειρίσεως.

Ταῦτα ἔλεγεν ἀνὴρ ἀρχιμανδρίτης διδάσκαλος τῆς θεολογίας, γνωστοῦ ὄντος, ὅτι οἱ μοναχοὶ καὶ ἴδρυσαν τὰς μονὰς αὐτὰς καὶ διέτηρησαν αὐτὰς καὶ κατὰ τὰς σκληροτέρας ἡμέρας τῆς δουλείας, τὰ καταφύγια αὐτὰ τῶν καταδυναστευομένων καὶ τὰς ἐστίας τῶν γραμμάτων. Ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ ἀφήσῃ οὐδὲν ὄρθιον ἔρχεται καὶ «εἰς τὴν εὐταξίαν καὶ ἐκπαίδευσιν τοῦ κλήρου» καὶ κατεξανίσταται διότι ἀνετέθησαν εἰς τὴν ἱερὰν σύνοδον. «Αὐτὰ εἶναι κανονισμένα ὑπὸ τῶν συνόδων, λέγει, καὶ δὲν εἶχον ἀνάγκην τῆς ἐκκλησίας, καὶ εἶναι κανονισμένα ἀπὸ πολλοῦ χρόνου» δηλ. ὅλον τὸ περιεχόμενον τοῦ Τόμου ἀπορρίπτεται! «καὶ πρῶτοι καταφρονηταί, πρῶτοι ἀθετηταί τῶν ἱερῶν κανόνων, ἐπιφέρει, εἶναι αὐτοὶ ἐκεῖνοί, εἰς οὓς εἶναι ἐμπεπιστευμένη ἡ τήρησις αὐτῶν! (ἐπίθεσις κατὰ τῆς Συνόδου). Πῶς οἱ ἔλκεσι βρῦοντες γενήσοντο ἄλλων ἰατροί;» Τὸν χόλον ἐκίνησε καὶ τὴν ρωμαϊκὴν φιλοτιμίαν τοῦ ἐπικριτοῦ καὶ ἡ φράσις «τὰ περὶ τοῦ κηρύγματος τοῦ θεοῦ λόγου,» ὡς κανονισθῆσόμενα ὑπὸ τῆς ἱερᾶς συνόδου, καὶ τονίζει: «ἄνθρωποι ἀμαθεῖς καὶ ἀπαίδευτοι ὑπὸ πονηρῶν καὶ ἐπιβούλων διδασκόμενοι καὶ ὀδηγούμενοι τί δὲν ἦσαν ἔτοιμοι νὰ ὑπογράψωσιν;» (Συνοδ. τόμος σ. 570). Αὐτὸς δὲ ἀκαίρως σπιταλῶν τὴν πολυμαθειάν του εἶχε τὴν ὑπομονὴν νὰ παρατάξῃ ὅλα τὰ σχετικὰ τῆς Γραφῆς καὶ τῶν πατέρων χωρία περὶ τοῦ θεοῦ κηρύγματος (ἡδύνατο δὲ καὶ ἄλλα νὰ παρατάξῃ ἐκ τῆς «Χρηστομαθείας» τοιοῦτου εἴδους, ἢ τῆς «Μελίσσης» τοῦ Ἀντωνίου, ἣν σκυλεύσας ὁ μακ. Νεκτάριος Κεφαλᾶς, «Λογίων Θεσαύρισμα» μεταβάπτισεν). Ἀλλὰ διερωτῶμαι τί τὸ μωρὸν καὶ ἀνόητον ὑπάρχει ἐν τούτῳ, ὅτι ἡ Σύνοδος ἐθεώρησε καὶ τοῦτο ὡς καθήκον τοῦ ἐν Ἑλλάδι κλήρου; εὐρίσκει δὲ εὐκαιρίαν καὶ πάλιν νὰ σατυρήσῃ τοὺς ἀρχιερεῖς τῆς Ἀνατ. Ἐκκλησίας ὡς ἀμαθεῖς καὶ ἀπαίδετους παρενεύων τὰ τὸ Ναζιανζηνοῦ Γρηγορίου:

Οἱ ἔξ ἀρότρων ἡλίῳ κεκαυμένοι,
οἱ δ' ἐκ δικέλλης καὶ σμινύης πανημέρου,
ἄλλοι δὲ κώπην ἢ στρατὸν λελειπότες,
ἀντλον πνέοντες ἢ τὸ σῶμ' ἐστιγμένοι,
μαστιγίας τε καὶ μολώπων ἄξιοι,
λαοῦ κυβερνῆταί τε καὶ στρατηλάται.

Τοιαύτης καταγωγῆς ὄντες τὸ πλεῖστον μέρος οἱ λεγόμενοι ἐπίσκοποι τῆς Ἀνατ. Ἐκκλησίας μηδεμίαν ἔχοντες παιδείαν καὶ μόνον τὸ ἀργυρολογεῖν καὶ πρὸς τὸ τρυφᾶν ἔργον ἔχοντες δύνανται νὰ

κηρύσσωσι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ; ἀλλὰ πῶς φροντίζουν περὶ τῶν ἄλλων κηρύττειν μὴ κηρύττοντες αὐτοί;» (καὶ ἔξακολουθεῖ τὸ κατηγορητήριον Συν. τόμ. 575. εἰς αὐτὸ δὲν ἔχει ἄδικον, ὅπερ συμβαίνει καὶ νῦν). Ἐν τοσοῦτῳ δὲν λησιμονεῖ οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν τὸ οἰκ. Πατριαρχεῖον:

«Ἄλλ' ἢ Μεγ. τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία καλεῖ ἑαυτὴν μητέρα.. μητέρα καλλίγονον! Ἄλλὰ πόθεν καὶ πῶς μήτηρ ἢ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησία καὶ μήτηρ ἀρχῆθεν καλλίγονος; Ποῖα καὶ πόσα τὰ τέκνα αὐτῆς... ποῦ καὶ πότε ἐκήρυξε δι' ἀποστόλων αὐτῆς τὸν χριστιανισμόν;... καὶ τί τίκει ἢ καλλίγονος μήτηρ; ἀδελφὴν!!! καὶ δὲν ἤξευρεν ἢ ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγ. τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία, ὅτι ἢ μήτηρ θυγατέρα γεννᾷ καὶ ὄχι ἀδελφὴν;» σ. 583.

Ἐχολώθη ὁ εὐαίσθητος κληρικὸς, διότι ὁ Ἱερός τόμος ἀναγνωρίζει τὸ νόμιμον τῆς χειροτονίας τῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐκτρέπεται εἰς ὕβρεις: «μωρία καὶ ἀναίδεια· ἀλλὰ ποῦ αἰδῶς ἐν τῷ ἱερατικῷ συνοδικῷ τόμῳ... εἰς ἔσχατον βεβηλοῦνται ἐν αὐτῷ τὰ θεῖα» σ. 585—486.

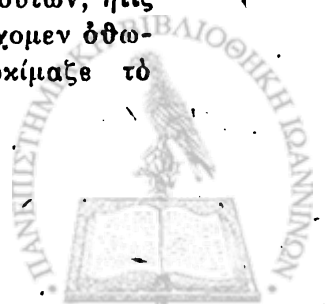
Εἰς ἀπάντησιν τῶν τῆς Ἐκκλησίας ὕμνων πρὸς τὴν ἤδη ἀναγνωρίζομένην αὐτοκέφαλον Ἑλλαδικὴν Ἐκκλησίαν: «τίς αὕτη ἢ ἐγκύπτουσα ὡσεὶ ὄρθρος καλὴ ὡς ἡ σελήνη ἐκλεκτὴ ὡς ὁ ἥλιος κτλ.» ὁ τὴν θεολογικὴν σχολὴν τῶν Ἀθηνῶν ἀντιπροσωπεύων σχετλιάζων γράφει: «Πόσον καλὴ καὶ ὠραία ἀπῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἢ ἑλληνικὴ ἐκκλησία καὶ πόσον ἀκαλλῆς καὶ ἄσχημος ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν! Ὑπὸ πονηρῶν ἀνθρώπων παρακινουμένη ἢ μήτηρ κατεσπάρᾳξε τῆς ἀδελφῆς τὸ πρόσωπον ὡς κακὴ μητριά· ἀπῆλθεν εὐθυμος καὶ φαιδρὰ καὶ ἐξῆλθεν ἐκεῖθεν κατηφῆς καὶ σκυθρωπὴ· διότι δὲν εὔρηκεν ἀδελφικὴν ὑποδοχὴν, διότι ἐξυβρίσθη καὶ ἐξηυτελίσθη παρὰ τῆς λεγομένης μητρὸς, εἰσῆλθεν ἐλευθέρη καὶ ἐξῆλθε δούλη, καὶ καταρᾶται τὴν ὠραν, καθ' ἣν ἐπέισθη εἰς τὸ πράξει ὅ,τι ἔπραξεν..» σ. 587. καὶ προχωρεῖ ὁ ζηλωτὴς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐλευθερίας ἀντεπεξερχόμενος κατὰ τοῦ γράμματος καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἱεροῦ κειμένου· «ἀλλ' ἐνῶ καὶ ὅ,τι ὠρίσθη περὶ τῆς ἑλλ. ἐκκλησίας εἶναι ὕβρις καὶ ἐξευτελισμὸς αὐτῆς οἶονεῖ ἐμπαίζοντες αὐτῇ οἱ ὀρίσαντες εἶπον: «ὅπως ἂν εἴπωσιν οἱ ἀντικείμενοι τῇ εὐσεβείᾳ: «τίς αὕτη ἢ ἐγκύπτουσα...». Ἐπαθε καὶ ἡ ἑλλ. ἐκκλησία ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅ,τι ἔπαθεν ἐν Ἱεροσολύμοις ὁ τῆς ἐκκλησίας θεμελιωτής. «Οἱ στρατιῶται τοῦ ἡγεμόνος πλέξαντες στέφανον ἐξ ἀκανθῶν ἐπέθηκαν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ καὶ γονυπετήσαντες ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἐνέπαιζον αὐτῷ λεγοντες: Χαῖρε ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων» (Ματθ. κζ, 27). Μυριόλεκτον εἶναι τὸ μωρὸν καὶ ἀνόητον τοῦ συνοδικοῦ τόμου, διότι ἐγράφη τὸ «κανονικῶς ἤδη

ἀποκεχώρισμένη ἡ ἐκκλησία». Ἄλλη τοῦτο μορία καὶ ἀνοησία, ἀλλ' ἐπ' αὐτῆς τῆς μορίας καὶ ἀνοησίας τεθεμελιώται καὶ ἐστήρικται ὅλον τὸ σαθρὸν οἰκοδόμημα τοῦ συνοδικοῦ τόμου. ὁ δὲ συνοδικὸς τόμος δὲν ἐχορήσιμευσεν οὐδὲ χρησιμεύει εἰς ἄλλο εἰμὴ εἰς ἐξύβρισιν, εἰς ἐξευτελισμόν, εἰς βλάβην τῆς Ἑλλάδος μετ' αἰσχύνης ἐσχάτης καὶ τῶν ποιητῶν αὐτοῦ καὶ τῶν διδασκάλων αὐτῶν. Ἡ δὲ αἰσχὺνὴ αὕτη τόσῳ μείζων θέλει εἶναι, ὅσῳ ὀλεθριώτερα δύνανται νὰ εἶναι εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐπιβουλῆς καὶ προδοσίας, ἂν — ὃ μὴ γένοιτο — φθάσωσι διὰ τοῦ συνοδικοῦ τόμου εἰς ὃν προέθεντο ἑαυτοῖς ἐπὶ τῆς συντάξεως αὐτοῦ σκοπὸν οἱ ἐπίβουλοι καὶ προδόται τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ τότε εἶναι δυνατόν νὰ κατορθωθῇ τοῦτο, ὅταν ἀπομωρανθῶσιν οἱ Ἕλληνες καὶ παραδεχθῶσιν τὸν συνοδικὸν τόμον. δῶν δὲ Κύριος πᾶσι τοῖς Ἕλλησι τὸ αὐτὸ ἡμῖν φρονεῖν ὑπὲρ τῆς τιμῆς καὶ τοῦ συμφέροντος τῆς πατρίδος! Ἀμήν» (σ. 590). Προβάλλει δὲ ἀεὶ ἡ πατρὶς ἐκτοπίσασα τελείως τὴν θρησκείαν ἐκ τῆς καρδίας τοῦ Θεοκλήτου 1).

Τοιοῦτόν τι ἔπαθον πάντες ὅσοι τῶν ἀρχιερέων αὐλόδουλοι, ἀρχολίπαροι καὶ ματαιόδοξοι ὄντες προσεκόλλησαν ἑαυτοὺς εἰς τὸ κυβερνητικὸν ἄρμα καὶ τὰ πάντα εἰς τὸν βωμὸν δῆθεν τῆς πατρίδος προσφέροντες ἐθνύσιασαν μέγα μέρος τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς καὶ οὐκ ἔγνωσαν ὅτι «τὰ ἐλάττω ὑπὸ τοῦ κρείττονος διορθοῦνται» καὶ τὸ κάκον ὡς μολυσματικὴ νόσος ἐπιδίδωσιν ἕνεκεν ἀτιμωρησίας. καὶ ὅμως βροντοφωνεῖ ὁ θεῖος Χρυσόστομος: «εἰ γὰρ οἱ παρὰ τὴν ἀρχὴν ἀποπηδᾶν τῶν θείων θεσμῶν ἐπιχειροῦντες καὶ μικρόν τι παρακινεῖν τῆς προσηκούσης ἐτύγχανον ἐπιτιμῆσεως, οὐκ ἂν ὁ παρῶν ἐτέχθη λοιμὸς καὶ τοσοῦτος χειμὼν τὰς ἐκκλησίας κα-

1. Τοῦτο δυστυχῶς παρατηρεῖται παρὰ πολλοῖς Ἕλλησι, διανοουμένοις μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν. Κατ' αὐτοὺς ἡ θρησκεία καὶ οἱ παπάδες ἐχρηιάζοντο ἕως νὰ ἀπελευθερωθῶσιν ἀπὸ τοῦ τουρκ. ζυγοῦ (συνήθως οὕτω ἐξεφράζετο ὁ γνωστὸς πατριώτης μακ. Ν. Καζάζης). Ἀπὸ τούτων ἐπαρδειγματίζετο καὶ ὁ ἀπλοῦς λαός. Μετὰ τὴν ἔνωσιν τῆς Θεσσαλίας χριστιανοὶ ἐκ τῶν πέριξ τῆς Κυρᾶς Παναγίας νήσων ἐσύχναζον εἰς τὸ ἐκεῖ μετόχιον τῆς Λαύρας. Εἰς παρατήρησιν τῶν μοναχῶν διατι κατέλουον ἀδικαίως τὰς νηστησίμους ἡμέρας, ἀπήντων, «ἔμεῖς ἀφόντες γείναμεν Ἕλληνες δὲν νηστεύουμε πλιά». Εἰς ἐμὲ αὐτὸν εἰς τὸ ἐν Καλάμαις (Μικρομάνη) μετόχιον, ἐπίσης τῆς Λαύρας, διατρίβοντα κατὰ τὰς φοιτητ. διακοπὰς ἐντύπωσιν ἐνεποίει, ὅτι ἔβλεπον γραῖας γυναῖκας ζητούσας τυρὸν κατὰ Τετάρτην καὶ Παρασκευὴν, εἰθισμένον ὄντα εἰς τὴν αὐστηρὰν τήρησιν τούτων, ἧτις παρατηρεῖτο εἰς τὰ ὑπόδουλα μέρη. Εἰς τὸ σπῆτι μας, ὁσάκις εἶχομεν ὀθωμανοὺς ἐργάτας ἢ μακαρίτισσα μήτηρ μου οὔτε εἰς τὸ ἀλάτι ἐδοκίμαζε τὸ φαγητόν τὸ ἡρτυμένον.

τέλαβεν», (ὑπόμν. εἰς τὴν πρὸς Γαλάτας). Τοῦ Φαρμακίδου ἡ εἰκὼν προβάλλει πρῶτη εἰς τὰ ὄμματα τοῦ εἰσερχομένου εἰς τὴν πρυτανείαν. Τοιοῦτος ὁ ἐπίλογος τοῦ πολυθρυλήτου «Συνοδικοῦ τόμου» καὶ τὰ πράγματα ἀπέδειξαν, ὅτι ἡ θερμὴ δέησις αὕτη τοῦ συγγραφέως εἰσηκούσθη, ὡς ἀπεδείξαμεν. Καὶ ὅμως αὐτὸς ὁ τῆς κραταιᾶς χριστιαν. ὀρθοδόξου αὐτοκρατορίας ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν, ὁ δεινὸς διπλωμάτης κόμης Νεσελρόδ, ταῦτα τὰ ἀριστερὰ κηρύγματα ἀναγνούς ἔγραφε πρὸς τὸν Θεοδ. Κολοκοτρώνην : «εἶθε οἱ Ἕλληνες νὰ μὴ λησμονήσωσιν, ὅτι ἡ πίστις αὐτῶν εἰς τὰ δόγματα τῆς θρησκείας αὐτῶν, τῆς πολυτίμου ταύτης παρακαταθήκης, ἦν οἱ προπάτορες αὐτῶν παρέδωκαν αὐτοῖς ἄθικτον, ἔστιν ὄρος ἅμα καὶ ἐγγύησις τῆς ἐθνικῆς αὐτῶν ἐπιτυχίας» (παρὰ Καρολίδη, ἐνθ' ἀνωτ. τόμ. Δ', σ. 458).

Ὡς κατακλιδα πρὸς ἀποστόμοσιν τοῦ φληνάφου Φαρμακίδου, διασύραντος τοσοῦτον ἀδίκως καὶ ψευδῶς καὶ συκοφαντικῶς τὸ ὄνομα τοῦ Πατριάρχου ὡς τυραννικὴν πρὸς τὰς ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν αὐτοῦ ἢ καὶ πρὸς τὰς ἀδελφὰς ἐκκλησίας μετερχομένῳ πολιτείαν, καταχωρίζομεν ἐντάυθα τὰς κρίσεις ξένου, καὶ μάλιστα Σλαύου, ἀκαδημαϊκοῦ διδασκάλου. Εἶναι δὲ οὗτος διάπρεπής βυζαντιολόγος καὶ βαθύτατος γνώστης τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ τοῦ ἱστορικοῦ βίου τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου. Ἄλλ' ἐκεῖνο, ὅπερ διακρίνει τὸν ἄριστον τοῦτον ἐπιστήμονα εἶναι ἡ φιλαλήθεια καὶ ἡ ἀμεροληψία. Ἡ περικοπὴ ἐκ τοῦ βιβλίου του ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ ἐγκρίτῳ πατριαρχικῷ περιοδικῷ.

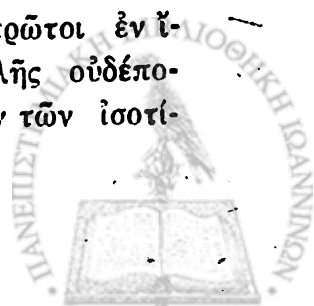
«Καὶ πρὸς τὰς ἄλλας ὀρθοδόξους ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς οἱ Οἰκουμενικοὶ Πατριάρχαι καθ' ὅλην τὴν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως περίοδον παρεῖχον βοήθειαν καὶ ἀρωγὴν ἐν ταῖς δυσχερέσι περιστάσεσιν αὐτῶν. Παρεχώρουν ὑπὲρ τῶν ἐκκλησιῶν τούτων ἰδίους ναοὺς, μοναστηριακὰ κτήματα πρὸς ὠφέλειαν ἡθικὴν ἢ ὕλικὴν τοῦ ἐν αὐταῖς κλήρου καὶ λαοῦ, προθύμως ἐπεκύρωνον τὰ πρὸς τὰς ἐκκλησίας ταύτας ἀφιερῶματα διαφόρων δωρητῶν, ἀγρύπνως προσεπάθουν νὰ προλαμβάνωσι πᾶσαν ἐκδήλωσιν θρησκευτικοῦ χωρισμοῦ ἢ διαπάλης ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ταύταις καὶ δι' ἐπιστολῶν εἰς τὰς ἐπαρχίας καὶ τὰ μοναστήρια τοῦ θρόνου καὶ πρὸς ἐμπορικὰ σωματεῖα καὶ συντεχνίας ἐζήτουν τὴν ὕλικὴν βοήθειαν αὐτῶν ὑπὲρ τῶν ἐν ἀνάγκῃ εὐρισκομένων χριστιανῶν τῆς Παλαιστίνης, τῆς Συρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου κ.τ.λ. Καὶ ἄγνωστον τι θὰ ἐγένετο ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία τῆς Ἀλεξανδρείας, ἐὰν ἔπαυεν ἢ ἐξησθένει ἡ μέριμνα τῶν Οἰκουμενικῶν Πατριαρχῶν, καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ ἐκκλησία αὕτη διεξῆγε συνεχεῖς ἀγῶνας πρὸς τοὺς Σιναίτας ἕνεκα τῶν ἀξιώσεων αὐτῶν ἐπὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ θρόνου τῆς Ἀλεξανδρείας.

» Ποῖαι θὰ ἦσαν αἱ συνέπειαι τῆς λατινικῆς προπαγάνδας διὰ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀντιοχείας, ἐὰν οἱ πατριάρχαι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐγκατέλειπον ταύτην εἰς τὰς ἰδίας αὐτῆς ἀσθενεῖς δυνάμεις καὶ εἰς τὸν κλῆρον αὐτῆς εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν οὔτε ὑλικὰ οὔτε ἠθικὰ μέσα ὑπῆρχον αὐτῇ πρὸς καταπολέμησιν τοῦ καταστρεπτικοῦ κακοῦ; Τίς θὰ ἦτο ἡ τύχη τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἱερουσαλήμ, ἐὰν οἱ οἰκουμενικοὶ πατριάρχαι δὲν ἐπεδαψίλευον εἰς τὸν Πανάγιον Τάφον συστηματικὴν ὑλικὴν βοήθειαν, ἐὰν ἀνέκοπτον τὸ ρεῦμα τῶν προσφορῶν ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου ἢ ἠμπόδιζον τοὺς πατριάρχας τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ τοὺς ἐπιτρόπους αὐτῶν νὰ διενεργῶσι συνδρομὰς ὑπὲρ τῶν ἰδίων ἀναγκῶν; Τί θὰ ἐγίνετο ἡ αὐτοκέφαλος τῆς Κύπρου ἐκκλησία, ἐὰν οἱ Οἰκουμενικοὶ Πατριάρχαι δὲν ἐπροστάτευον αὐτὴν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐνετικῆς κυριαρχίας καὶ ἰδίᾳ κατὰ τὸν 15' καὶ 17' αἰῶνα; Ὁ Ἕλληνας λόγιος ἀρχιμανδρίτης Καλίνικος Δελικάνης ἀριστα μελετήσας τὰ ἐν τοῖς ἀρχείοις ἐγγράφα τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας τῶν νεωτέρων χρόνων δικαίως κατὰ τὴν ἡμετέραν γνώμην φρονεῖ, ὅτι ἄνευ τῆς φροντίδος τῶν θυσιῶν καὶ ἀγώνων τῶν Οἰκουμενικῶν πατριαρχῶν ὁ Πανάγιος Τάφος καὶ ἐν γένει οἱ ἅγιοι τόποι ἐν Ἱερουσαλήμ, πρὸ πολλοῦ πιθανῶς θὰ περιήρχοντο εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Λατίνων καὶ τῶν προτεσταντῶν, ὁ θρόνος τῆς Ἀλεξανδρείας πρὸ αἰῶνων ἤδη θὰ μεταβάλλετο εἰς ἀπλοῦν μετόχιον τοῦ ὄρους Σινᾶ ἢ καὶ ἄλλως θὰ ἐξελατινίζετο, ἡ ἐκκλησία τῆς Κύπρου θὰ περιήρχετο εἰς πλήρῃ κατὰπτωσιν καὶ ἀποσύνθεσιν, περὶ δὲ τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀντιοχείας, ὅπου οἱ μαθηταὶ τοῦ Σωτῆρος τὸ πρῶτον ἤρξαντο ὀνομαζόμενοι χριστιανοί, θὰ ἀπέμενε πιθανῶς ἀπλῆ ἱστορικὴ ἀνάμνησις, ὅτι ἦν ποτε, ὅτε καὶ αὕτη ἀπετέλει ἓνα ἐκ τῶν τεσσάρων πατριαρχικῶν θρόνων τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας.

» Ἀξιὸν παρατηρήσεως, ὅτι ἡ προεξάρχουσα θέσις τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως μεταξὺ τῶν ἴσων αὐτῷ ὀρθοδόξων πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς οὐδένα διήγειρεν ἐν αὐτοῖς φόβον, καθόσον πάντες οὗτοι ἦσαν πεπεισμένοι, ὅτι οὐδεὶς οὐδέποτε ἐκ τῶν οἰκουμενικῶν πατριαρχῶν ἤγετο ἐκ τῆς ἰδέας τῆς ἀποκτήσεως ἀπολύτου ἐξουσίας ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ ἐκκλησίᾳ διὰ τῆς ἐλαττώσεως ἢ ἐκμηδενίσεως τῶν κανονικῶν δικαιωμάτων καὶ προνομίων τῶν λοιπῶν πατριαρχικῶν θρόνων καὶ ὅτι οὐδένα οὐδὲ τὸν ἐλάχιστον διέτρεχε κίνδυνον τὸ αὐτοκέφαλον αὐτῶν.

» Οἱ πατριάρχαι τῆς Νέας Ρώμης φροντίζοντες ὡς πρῶτοι ἐν ἴσοις περὶ τῆς εὐσταθείας τῶν λοιπῶν θρόνων τῆς Ἀνατολῆς οὐδέποτε ἀπεποιοῦντο τὴν ἀρωγὴν καὶ ἔλεγχόν, καὶ συνεργασίαν τῶν ἰσοτί-

μων αὐτοῖς ἀδελφῶν ἐν Χριστῷ προκειμένου περὶ ὑποθέσεων αὐτοῦ τούτου τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου. Ἡ ἱστορία μαρτυρεῖ, ὅτι οὐ μόνον περὶ ὑποθέσεων γενικῆς σημασίας, ἀναφερομένων εἰς τὰ συμφέροντα πασῶν τῶν αὐτοκεφάλων ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ καὶ ἐν ζητήμασι τοπικοῦ χαρακτῆρος, καὶ δὴ ζητήμασιν ἀποκλειστικῶς τοῦ οἰκουμενικοῦ Θρόνου, οἷα ἡ ἐκλογή καὶ ἡ καθαίρεσις οἰκουμενικῶν πατριαρχῶν, ἡ δίκη ἀρχιερέων τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου καὶ ἡ καθαίρεσις αὐτῶν, ἡ ἔκδοσις σιγιλίων περὶ ἐκκλησιῶν, μονῶν καὶ σχολῶν καὶ δὴ καὶ ἐνοριῶν ἔτι τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Κων)πόλεως, ὅπως καὶ τῆς συνόδου τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου, ἔνθα ἡ συμμετοχὴ δὲν ἀπηρεῖτο.

»Οἱ πατριάρχαι τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Ἀντιοχείας καὶ Ἱερουσα-σαλήμ καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου εὐρισκόμενοι ἐν Κων)πόλει ἐλάμβανον μέρος εἰς τὰς συνοδικὰς συνεδριάσεις καὶ συζητήσεις καὶ συνυπέγραφον ἐν γένει μεταξὺ τῶν πατριαρχῶν τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολῆς, ὑπῆρχε πλήρης ἀλληλεγγύη ἐν ταῖς ἀμοιβαίαις σχέσεσιν αὐτῶν, ὑπῆρχε πλήρης ἀγάπη, ἀδελφικὸς σεβασμὸς καὶ πνευματικὴ ἐνότης καὶ κοινωνία.

»Οὕτω περὶ πάπισμοῦ ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ Ἀνατολῇ οὐδὲ λόγος δέον νὰ γίνηται, ὁ δὲ πατριάρχης Κων)πόλεως, ὅτινι ἐνίοτε ἔνεκα παρεξηγήσεως ἀποδίδονται τάσεις παπιστικαί, οὐδέποτε ἐπεδίωξε φιλόδοξον κυριαρχίαν ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ ἐκκλησίᾳ τῆς Ἀνατολῆς, πάντοτε δ' ἐν ταῖς σχέσεσιν αὐτοῦ πρὸς τοὺς λοιποὺς πατριάρχας τῆς Ἀνατολῆς ἤγετο ἐκ λόγων ἀδελφικῆς ἀγάπης καὶ μερίμνης, πνεῦμα παπιστικὸν ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ Ἀνατολῇ οὔτε ὑπῆρξεν οὔτε θὰ ὑπάρξῃ». 1

10. Κρίσεις καὶ συμπεράσματα — Ὁ Φαρμακίδης ὡς ἐργάτης τῶν γραμμάτων καὶ θεολόγος — Χαλκέντερος συγγραφεὺς καὶ νεωτερίζων ἀγωνιστὴς — Ἡ ματαιοδοξία του — Ὁ διδάσκαλος τοῦ γένους Νεόφυτος Δούκας μάντις κακῶν διὰ τὸ πρόγραμμα τοῦ Φαρμακίδου κηρύσσεται κατὰ τοῦ αὐτοκεφάλου — Φαρμακίδης καὶ Οἰκονόμος, διατὶ ἐνίκησεν ὁ πρῶτος — Ποία τῆς ἐπισήμου ἐκκλησίας ἡ στάσις ἐν τῷ σκληρῷ τούτῳ ἀγῶνι; — Χλίαιραι διαμαρτυρίαι καὶ αὐλοδουλεῖα — Ὁ σθεναρὸς Διονύσιος Κυνουρίας — Ὁ φιλόβουλος Θηβῶν Παῖσιος — Ὁ λαὸς ἐξεγείρεται

1. Ἐκ τῆς πραγματείας τοῦ ἐν Μόσχᾳ ἀλλοτε Ρώσου καθηγητοῦ τῆς ἐκκλησ. ἱστορίας I. Σοκολώφ «Περὶ τῆς συγχρόνου διοικήσεως τῆς Ἐκκλ. Κων)πόλεως κτλ.» κατὰ μετάφρασιν τῆς Ἐκκλησ. Ἀληθείας, τόμ. ΚΣΤ', 1906, σ. 141—142. Τοῦ ὥραλου ἔργου εὐρεῖα περίληψις ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ «Ἑλληνισμῷ» τοῦ 1905, ὁ αὐτὸς ἔγραψε καὶ ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας ἐπιβυξαντ. χρόνων.

ὑπὲρ τῆς κινδυνευούσης θρησκείας — Πῶς ἐπώλουν οἱ ἀρχιερεῖς τὰ πρωτοτόκια — Ὁ Ὅθων διορίζει, ἀπ' εὐθείας τοὺς ἐπισκόπους — Τοῦτο πῶς κατήντησε τὸ δικαίωμα τῆς πολιτείας — Πῶς ἡ Μεγ. Ἐκκλησία ὑπερήσπιζε τὰ pronómia — Παράδειγμα αὐτοθυσίας ἀξιολίμητον.

Εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἐγράψαμεν μίαν ἱστορίαν ὀχληρὰν ἐπίσης καὶ διὰ τὸν ἀναγνώστην καὶ διὰ τὸν γράφοντα. Ἦναγκάσθημεν «νὰ κινήσωμεν τὸν ἀνάγυρον» οὕτως εἰπεῖν τῆς Φαρμακιδείου ἀμετροεπείας μόνον καὶ μόνον, ἵνα ἐμφανίσωμεν καὶ κρίνωμεν τὸν ἄνδρα ἐκ τῶν λόγων του. Ἀλλὰ πρὸς τί ὑπεδύθημεν εἰς τὸ ἀνιαρὸν τοῦτο ἔργον; Ἦτο ἀνάγκη νὰ καταδειχθῇ πόθεν ἢ ἐν τῇ Ἑλλαδικῇ ἐκκλησίᾳ κακοπραγία, ἣ τε τοῦ ἀνωτάτου πνευματικοῦ κέντρου ἀποσύνθεσις, νὰ ἀποκαλυφθῇ ἡ ρίζα τοῦ κακοῦ. Ἀλλ' ἐνταῦθα γενόμενοι τοῦ λόγου δέον νὰ σταθμεύσωμεν μικρὸν καὶ ἀπὸ περιοπῆς ν' ἀνασκοπήσωμεν τὰ πράγματα.

Ἐν πρώτοις πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ὁ Φαρμακίδης δὲν ἦτο τυχαῖος κληρικὸς ἐν τῷ ἑλληνικῷ ὀρίζοντι τῆς ἀναγεννωμένης ἐκκλησίας. καταπλήσσει ἡ πολυμάθεια καὶ ἡ ἐνημερότης αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ἀνακινήθεντων ζητημάτων, ἀπερ, ἐὰν ἐπραγματεύετο μετὰ σεμνότητος καὶ εὐθυκρισίας καὶ δὲν παρεσύρετο ὑπὸ τῆς σοφιστικῆς μανίας καὶ ἀκαθέκτου ἀθυροστομίας, θὰ ἀπετέλει σταθμὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς πνευματικῆς κινήσεως τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Ὡς δικανικὸς συγγραφεὺς προοιμιάζεται ἐν τῇ δημοσιογραφίᾳ ὡς συντάκτης τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ» καὶ ἀρθρογράφος ἄλλων περιοδικῶν τε καὶ ἡμερησίων φύλλων. Εἰς τὸ γλωσσικὸν ζήτημα ἀσυγκράτητος ἀγωνίζεται ὑπὲρ τῶν ἰδεῶν τοῦ Κοραῆ, ὀξύνει τὸν κάλαμον κατὰ τοῦ ὑπερκαθαρεύοντος Κοδρικᾶ καὶ ἀντεπεξέρχεται διὰ μαστιζούσης γλώσσης κατὰ τῶν ἀντικοραϊστῶν. Ὡς κληρικὸς μὴ ἐννοῶν νὰ μετριάσῃ τὸ ὕφος τῆς πολεμικῆς, προτιμᾷ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν θέσιν του ὡς ἐφημερίου τοῦ ναοῦ τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Βιέννης. Τὸ ράσον δὲν ἴσχυσε νὰ περιορίσῃ τὴν ὀρμὴν του. Ἐνόμιζε στενὸν τὸν περίβολον τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐν τῷ εὐρεῖ τῆς δημοσιογραφίας καὶ ἐλευθέρῳ σταδίῳ ἤρχισε προαλειφόμενος διὰ τοὺς μεγάλους ἐκκλησιαστικοπολιτικὸς ἀγῶνας, εἰς οὓς θὰ ὑπεδύετο μετ' οὐ πολλοὺς χρόνους. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται τὸ δημοκοπικόν, τὸ θεατρικὸν καὶ σατυρικὸν ὕφος, τὸσον ἄηθες καὶ ξένον ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ ἐκκλησίᾳ καὶ τελείως ἀνάρμοστον εἰς τὸ στόμα κατωτέρου κληρικοῦ, τοῦ λόγου μάλιστα προκειμένου περὶ τοῦ πανσεβάστου Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Ὡς διδάσκαλος μετέφρασεν ἔργον τετρατόμον τὰ «Στοιχεῖα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης» τοῦ Ἰακωβίου, ἀντικαταστήσας οὕτω τὴν παλαιὰν καὶ ἀμέθοδον τοῦ Πατούσα ἐγκυ-

κλοπαιδείαν, ἅπερ συνεπλήρωσεν ἔπειτα ἐπανελθὼν ἐν Ἑλλάδι διὰ τοῦ τριτόμου «ἐλληνικῆς Χρηστομαθείας τῷ 1837». Ἐν τῷ χρησιμωτάτῳ τούτῳ διδακτικῷ βιβλίῳ, ἅπερ ἐπὶ ἑκατονταετίαν ἐπότιζε τοὺς ἑλληνοπαιδας τὸ ἄγνόν γάλα τῆς ἑλλην. παιδείας, ἦτο ὁ πρόδρομος τοῦ Βυζαντίου καὶ Ραγκαβῆ. Ἀλλὰ κατὰ περίεργον τῆς τύχης συνδρομηνοὺς τὸ πρωτόλειον τῆς συγγραφικῆς σχολειακῆς δράσεώς του συναντᾶται μετὰ τοῦ ἀντιπάλου του Μεγ. Οἰκονόμου, ὅστις ταυτοχρόνως ἔδιδεν εἰς τὸ φῶς διὰ τοῦ τύπου τετράβιβλον ἐπίσης σύγγραμμα, πρωτότυπον ὅμως, ἐπιγραφόμενον: «Γραμματικῶν ἢ ἐγκυκλίων παιδευμάτων βιβλία Δ΄. Τόμος Α΄, περιέχων βιβλία δύο. Ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστρίας 1817» (καὶ ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ μάλιστα ἐτυπώθησαν τὰ ἔργα τῶν διδασκάλων). Ἡψφράνθη δὲ μεγάλως ὁ Κοραῆς, διότι ὁ Θεόκλητος τὸν τρίτον τόμον τῆς Ἰακωβικῆς χρηστομαθείας ἀφιέρωσεν εἰς αὐτὸν καὶ ἐκφράζει «τὴν εὐγνωμοσύνην διὰ τὸ λαμπρὸν δῶρον» καὶ ἐπιστέλλει πρὸς τὸν Κοκκινάκην (συνεκδότην τοῦ Λογ. «Ἐρμου») νὰ εὐχαριστήσῃ αὐτὸν «ὄχι διὰ τὴν προσφώνησιν, ἀλλὰ δι' αὐτὴν τὴν ἱερωτάτην ἀλήθειαν... ὅτι ὠφελιμώτατον διὰ τοὺς νέους μας κόπον ἐκοπίασεν ὁ Θεόκλητος» («Ἀδαμ. Κοραῆς» ὑπὸ Θεοφιανοῦ, Β΄, σ. 300).

Φαρμακίδης καὶ Κοκκινάκης κήρυκες τοῦ Κοραῆ.

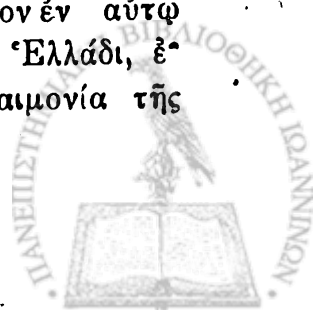
Κατ' αὐτῶν λάβρως ἐπιτίθεται ὁ Κοδρικᾶς καὶ τοῦτον μὲν ὀνομάζει «ὑπεφημέριον τοῦ παρακκλησίου» καὶ «ὑπεφημεριδογράφον τοῦ πανδοχείου», ἀμφοτέρους δὲ καταγγέλλει ὡς «μισθωτὰ μορμολύκεια χρησιμεύοντα εἰς τοὺς ὀπισθεν τῆς σκηνῆς ὑποκριτᾶς», (αὐτ. σ. 324).

Ἀλλὰ μᾶλλον χρήσιμος ὁ Φαρμακίδης ἀπεδείχθη ὡς θεολόγος προσενεγκῶν εἰς τὸ χριστεπώνυμον πλήρωμα τὴν ἐπτάτομον ἔκδοσιν τῆς «Καινῆς διαθήκης μεθ' ὑπομνημάτων ἀρχαίων», (Ἀθήναι 1842—1845), ἔργον, οὕτινος μετὰ ἓνα αἰῶνα ὅμοιον δὲν κατώρθωσαν οἱ παρ' ἡμῖν θεολογοῦντες νὰ παρουσιάσωσιν. Ὁ τελευταῖος μάλιστα τόμος εἶναι μοναδικὸς ὡς περιέχων τὴν ἐρμηνείαν τῆς «Ἀποκαλύψεως» τῶν δύο Ἀνδρέϊδων (οὕτως ὀνομάζονται οἱ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 Πατρινοὶ ἀρχηγοὶ ὁ Λόντος καὶ Ζαΐμης) τοῦ Καισαρείας καὶ Κρήτης, ἀρχαίων πατέρων τῆς ἐκκλησίας. Ὡνόμασα μοναδικὸν τὸν τόμον... οὐ μόνον διότι δὲν ἔχομεν ἄλλην ἔκδοσιν, ἀλλὰ καὶ διότι οὐδεὶς ἐκ τῶν παλαιῶν ἐπεχείρησε νὰ ἐρμηνεύσῃ τὸ «ἐπτὰ σφραγίσαι ἐσφραγισμένον» τοῦτο βιβλίον. Νεωτέρους ἔχομεν ἀρκετούς, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ὑπῆρξαν σοφώτεροι οἱ ἀρχαῖοι, ὅτι ἐγνώριζον τὴν ἀξίαν τοῦ «χρῆσιγᾶν ἢ κρεῖσσον τῆς σιγῆς λέγειν».

Ὁμολογουμένως ὁ Θεόκλητος καὶ εἰς τὰ σχολεῖα καὶ εἰς τὴν

θρησκευτικὴν μόρφωσιν ἔθηκε διὰ τῶν ἐκδόσεων τούτων τὸν πρῶτον θεμέλιον. αἱ λοιπαὶ ὅλαι θεολογικαὶ συγγραφαί, πληροῦσαι περὶ τὰς 1500 σελίδας, εἶναι ἀγωνιστικαὶ καὶ ἀντιρρητικαὶ κατὰ Οἰκονόμου, τοῦ ἱεροκέρυκος Γερμανοῦ, ἐκδότου τῆς «Εὐαγγελικῆς Σάλπιγγος» (ὅστις σημειωτέον ἦτο Ἀγιορείτης, Ἐσφιγμενίτης) καὶ Μισαήλ Ἀποστολίδου, τοῦ πρώην φίλου του καὶ συνεκδήμου, καὶ τὸ ἐπιστέγασμα ὁ «Συνοδικὸς Τόμος». Διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τῆς πνευματικῆς στειρώσεως ἐν Ἑλλάδι ἡ συγγραφικὴ αὕτη παραγωγὴ, φέρουσα μάλιστα καὶ φιλολογικὴν σφραγίδα, πρὸς δὲ καὶ κριτικὸν χαρακτῆρα, ἀναδεικνύει τὸν Φαρμακίδην ὡς ἐξέχουσαν φυσιογνωμίαν— καὶ δι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἐπεβλήθη μεθ' ὅλας τὰς παραδοξολογίας του.— Ὅντως εἶναι ἄξιος θαυμασμοῦ πῶς οὗτος συμμετόχος τῶν σκληρῶν ἐκείνων πολιτικῶν τε καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀγώνων, καὶ εἰς τοὺς τελευταίους πρωτοστάτης, ἀγωνιζόμενος πρὸς κρατεροὺς ἀντιπάλους, κατώρθωσε νὰ γράψῃ τόσα βιβλία, μόνος σχεδὸν αὐτὸς παλαίων πρὸς πάντας καὶ δὴ πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ἐνῶ ὁ Οἰκονόμος εἶχε τοὺς δορυφόρους του καὶ ἠγωνίζετο ὑπὲρ τοῦ καθεστώτος. (Σημειωτέον ὅτι δὲν ἠθέλησα νὰ κάμω χρῆσιν τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ ἐνταῦθα, ὅπως καὶ τῶν τότε ὁπαδῶν του, ὡς ἐδήλωσα, καὶ διὰ νὰ μὴ δώσω λαβὴν εἰς τοὺς ἀντιπάλους μου, ὅτι ἐπηρεάσθην ὑπ' αὐτῶν. Περιορίσθην εἰς τὰς πηγὰς καὶ μόνας συλλαμβάνων «ἐκ τῶν κεράτων τὸν ταῦρον»). Τοιοῦτος ἐν μικρογραφίᾳ ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης, καὶ διερωτῶμαι, τί θὰ ἦτο, ἐὰν δὲν εἶχεν ἐσφαλμένην τὴν ἀντίληψιν διὰ τὴν τῆς ἐκκλησίας θέσιν ἔναντι τῆς πολιτείας; Θὰ ἐξετάσωμεν διὰ βραχέων πόθεν ὀρμώμενος προῆλθεν εἰς τὴν τοιαύτην ἀντίληψιν. Ἐξῆς εἰς ἐποχὴν ἀγώνων ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν ἡ θεὰ τῆς ἐλευθερίας εἶχε στήσει τὸν θρόνον ἐν τῇ ἐπαναστατημένῃ Ἑλλάδι. Ἐντεῦθεν ἐκ συνδρομῆς τῶν περιστάσεων τὴν ἐλευθερίαν ταύτην διανοήθη νὰ εἰσαγάγῃ καὶ ἐντὸς τοῦ περιβάλλοντος τῆς ἐκκλησίας. Ἐξ ἄλλου πᾶν ὅ τι συνεδέετο μετὰ τοῦ τυραννικοῦ κράτους τῶν Τούρκων ἐθεωρεῖτο τότε ὑποπτον, τοῦτ' αὐτὸ ἀποτρόπαιον! ἐπομένως καὶ τὸ οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον συγκατελέγετο εἰς τὴν κατηγορίαν αὐτὴν, καὶ ἐχαρακτηρίζετο ὡς ὄργανον τῶν τυράννων! Ἐν τούτῳ, τὸ δεύτερον ὁ Θεόκλητος ζῶν καὶ σπουδάζων ἐν Εὐρώπῃ εἶχε διαποτισθῆ μετὰ τὰς ἰδέας τῆς θριαμβευούσης τότε γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, τὸ δὲ κοινολεκτούμενον δόγμα «ἐλευθέρᾳ ἐκκλησίᾳ ἐν ἐλευθέρῳ κράτει» εἶχε κατακτήσει τὴν ψυχὴν του, καὶ πρὸς τούτους κατὰ τὴν διάμονήν του ἐν Γερμανίᾳ αἱ περὶ ἐκκλησίας προτεσταντικαὶ ἰδέαι εὗρισκον ἐν αὐτῷ ζωηρὰν ἀπήχησιν. Τὰς ἰδέας ταύτας, ὅτ' ἐπεφοίτησεν ἐν Ἑλλάδι, ἐκράτυναν καὶ προήγαγον εἰς μέγιστον βαθμὸν ἡ καχοδαιμονία τῆς

ἐκκλησίας ὡς καὶ ἡ παχυλὴ τοῦ κλήρου ἀμάθεια καὶ τὰ παρεπόμενα κακά. Ὅλας αὐτὰς τὰς ἐλλείψεις καὶ τὰ ἀπὸ πεντακοσίων καὶ ἐπέκεινα ἐτῶν ἐμφωλεύοντα εἰς τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας ἀνίστατα πάθη ἐνόμισε, ὅτι ἠδύνατο ὡς διὰ μαγικῆς ράβδου νὰ θεραπεύσῃ αἰῶνα τὴν ἐξάρτησιν ἀπὸ τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας καὶ παραδίδων τὰ ἡνία τῆς ἐκκλησιαστ. νομοθεσίας δὸς εἰπεῖν καὶ τῆς διοικήσεως εἰς τὴν πολιτείαν. Οὕτω διὰ νὰ φέρῃ τὸν χρυσοῦν αἰῶνα δι' ἐνὸς ἄλματος φθάνων εἰς τὴν μακαρίαν ἐκείνην ἐποχὴν, ἐποχὴν τῆς ἀπλότητος, τῶν ἀποστολικῶν χρόνων—ὅλα τὰ μεταξὺ δὲν εἶχον σημασίαν διὰ τὸν ἀνορθωτὴν τῆς ἐκκλησίας Θεόκλητον, οὔτε παράδοσις ἱερά, οὔτε σύνοδοι οἰκουμενικαὶ—ἔσυρε τὸν ἀπλοϊκὸν ἐκεῖνον ἕλλην. λαόν, μόλις ἀπολυτρωθέντα ἐκ τῶν τῆς πολυχρονίου δουλείας δεσμῶν. εἰς τὸν ἀνάντη αὐτὸν δρόμον. Ἐλησμόνησεν, ὅτι ἡ ἐλευθερία ἀπαιτεῖ καὶ ἀνθρώπους ἐλευθέρους, δηλ. ἀπηλλαγμένους τῶν τῆς ἐπαχθοῦς δουλείας κακῶν, ἀνθρώπους, οἵτινες «ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας ἐδουλώθησαν τῇ δικαιοσύνῃ» κατὰ Παῦλον. Ἐπραξαν ἐν μέρει τοῦτο οἱ διαμαρτυρούμενοι, ἀλλὰ μετὰ 1000 ἐτῶν ἐλεύθερον βίον καὶ ἐν τῇ ἀκμῇ τῶν γραμμάτων καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Βεβαίως ὠνειροπόλησε νὰ ἐπαναγάγῃ τὴν ἐκκλησίαν εἰς τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ ἔχῃ καὶ τοὺς ἀποστολικοὺς ἐκεῖνους ἄνδρας καὶ τὴν ἀγιότητα τῶν πρώτων χριστιανῶν, δικαίως καλουμένων ὑπὸ τοῦ Παύλου «ἀγίων». Ἐφαντάσθη νὰ δημιουργήσῃ νέαν ἐκκλησίαν ἐκ τῶν ἐρειπίων τοῦ χρόνου καὶ τῶν συντριμμάτων τῆς δουλείας καὶ νὰ ἀνορθώσῃ αὐτήν, ὅπως ἀνίστατο ὁ μυθολογούμενος Ἄνταϊος. Εἶχε δὲ στερεὰν τὴν πεποιθήσιν, ὅτι τοῦτο θὰ ἐπραγματοποιεῖτο μόλις ἀπεσπᾶτο ἡ ἐκκλησία ἀπὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, «ἐκ τῶν δεσμῶν τοῦ Ἄδου» | Τὶ θὰ ἐγίνετο ὁ νεοθαλῆς οὗτος βλαστὸς ἀπὸ τοῦ γηραιοῦ κορμοῦ τοῦ Φαναρίου ἀποσπώμενος καὶ μεταφυτευόμενος ἔστω καὶ μακρὰν τοῦ μεμολυσμένου κλίματος τῶν Ἀγαρηνῶν αὐτὸ οὐδόλως ἐλαμβάνετο ὑπ' ὄψιν. Ἐφαντάζετο μόνον, ὅπως ἐπιπολαίως, ὅτι θὰ ἐρριζοβόλει, θὰ ἀπέδιδε ἀγλαοὺς καρπούς, θὰ ἐσκίαζε τὸν ἡλιοκαῆ λαόν κττ. Ἐπλεε λοιπὸν πλησίσιος ὁ Θεόκλητος πρὸς τὸν σωτηριώδη λιμένα τοῦ αὐτοκεφάλου ἔχων συνεργὸν καὶ τὸν θεῖόν του Παῖσιον, ἐπίσκοπον Θηβῶν. Οὗτος εἶναι ὁ συντάξας καὶ τὸ πρῶτον σχέδιον τοῦ «Ἐκκλησιαστικοῦ Συντάγματος». | Εἰς τὰ καινὰ ταῦτα δαιμόνια ἡ ἐκκλησία ἢ μᾶλλον ἡ ἱεραρχία ἐτήρει ἀπόλυτον σχεδὸν σιγὴν· δύο ἱερομόναχοι, μὴ ὄντες στελέχη αὐτῆς, αὐτοὶ ἐκινουῦντο

1. Ἐδημοσιεύθη πέρουσι ὑπὸ τοῦ θεοφιλοτάτου ἐπισκόπου Ταλαντίου Βασιλείου Ἀτέση εἰς τὸ Περιοδικὸν «Ἐκκλησία», ἔτος ΚΔ' ἀριθ. 35—36 δ.

καὶ ἔγραφον, ὁ πρῶτος εἶναι ὁ διαληφθεὶς Ἀγιορείτης Γερμανός. ὁ δεύτερος εἶναι ὁ διδάσκαλος τοῦ γένους Νεόφυτος Δούκας. Ὁ ἐρημίτης τῆς Αἰγίνης, ἐπιστρατευθεὶς ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ κυβερνήτου ὡς προϋστάμενος τοῦ κλεινοῦ Ὁρφανοτροφείου—εἶναι αἱ φυλακαὶ τῆς σήμερον!—διεμαρτύρετο ἐντόνως. Ἡπειρώτης, ἱερομόναχος ἐνάρετος, συντηρητικὸς καὶ αὐθεντία εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά, ἠγωνίζετο ἀνευδρότως διὰ τὴν ἀνορθωσιν τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν μονῶν ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω.

Τῷ 1815 διεβίβαζε ἐκτενὲς ὑπόμνημα πρὸς τὸν οἰκουμ. πατριάρχην Κύριλλον «Περὶ εὐταξίας ἐκκλησιαστικῆς», ἥτοι σχέδιον ὀργανώσεως τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν μονῶν, στηρίζων τοῦτο μάλιστα εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ κλήρου. 1 Ἐκεῖ ἐγγὺς τοῦ Ναυπλίου τότε διατρίβων συνέταξε σχεδιάγραμμα ἐκπαιδεύσεως τοῦ κλήρου ὑπὸ τὸν ἀπλοῦν τίτλον «Λόγος περὶ ἱερέων» (αὐτ. τόμ. Β', σ. 307-325), ἔνθα προῖων γράφει: «Νῦν δὲ εὐδοκία θεοῦ καὶ ἀρετῇ τῶν Ἑλλήνων ἀπαλλαγέντες τῆς ἐπαράτου καὶ φρικτῆς ἐκείνης δουλείας, μετέβημεν εἰς ἐλεύθερον βίον... ὀφείλομεν νὰ πράξωμεν ἔργα ἄξια τῆς εὐδοκίας τοῦ Ὑψίστου καὶ τῆς ἀρετῆς τῶν ἡρώων». Αἴφνης ὁμως διακόπτων τὸν λόγον γράφει οἶονεὶ σχετλιάζων καὶ ἐποδουρόμενος: «Ἡ σεβαστὴ Ἐπιτροπὴ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ἐξετέλεσε τὸ ἔργον, ὡς ἀκούομεν, εἰς τὸ ὁποῖον διωρίσθη παρὰ τῆς Ἀρχῆς, καὶ ἀνέφερε τὰς πράξεις αὐτῆς εἰς τὴν Ἐξουσίαν πρὸς ἐξέτασιν καὶ τροπολογίαν, τὰς ὁποίας μετὰ ταῦτα συνελθόντες, ὡς ἄδεται, οἱ ἐπίσκοποι τοῦ κράτους θέλουσι τὰ ἐπικυρώσῃ, ἐὰν ταῦτα δόξωσι σύμφωνα μὲ τούτους κανόνας τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας» καλῶς. Ἐπειδὴ ὁμως τοῦτο πράττεται, ὅπως πράττεται, ἐν ἀγνοίᾳ ἡμῶν τῶν πολλῶν, ἴσως δὲ καὶ ὑπὸ ἀγνοούντων τὰς λεπτοτάτας ὁμοιότητος καὶ διαφορὰς τῶν πραγμάτων, αἱ ὁποῖαι κατ' ἀρχὰς μὲν διαφεύγουσι πολλάκις καὶ αὐτῶν τῶν εὐφυστάτων τὴν δευδέρκειαν, μετὰ καιρὸν δὲ ὕστερον γίνονται αἰσθηταὶ ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀφυστάτους καὶ ἀμαθεστάτους, διὰ τοῦτο συγχωρησθήσομαι νὰ προβάλω δύο τινὰ κοντοσύλλαβα ἐρωτήματα.

«Ἐρωτῶ λοιπὸν πρῶτον, ἡ Ἐκκλησία τῶν ἐλευθερωθέντων Ἑλλήνων πότερον, ἐξαρτᾶται κατὰ τι ἀπὸ τῆς τῶν μὴ ἐλευθέρων ἢ οὐ; τοὔτεστιν ἢ Ἀνατολικὴ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τῶν ἐλευθέρων Ἑλλήνων ὑπόκειται κατὰ τι εἰς τὴν μεγάλην Ἐκκλη-

1. Βλ. «Σοφιστής» Α', Αἶγινα 1835, σ. 229-336. Τοῦτο τὸ ὑπόμνημα φέρει ἡμερομ. 24 Ἀπριλίου 1824, ἀλλ' εἶχε σταλῆ πρὸ δεκαετίας εἰς τὸν Πατριάρχην.

σίαν, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἦτον ἐξ ἀπεράντων αἰώνων, ἢ οὐ; δὲν ὑπόκειται, λέγουσι τινές, ἀλλ' ἔσται ἐκεῖθεν ἀπλῶς ἀνεξάρτητος ὑπὸ Σύνοδον. Νῦν δὲ ἐρωτῶ καὶ τὸ δεύτερον, οἱ ἐν ταῖς νήσοις Δυτικοὶ Καθολικοὶ Ἕλληνας πότερον, ἀποκόπτονται καὶ αὐτοὶ ὁμοίως ἀπὸ τῆς κυριαρχίας τοῦ Μακαριωτάτου Πάπα, συνιστώντες καὶ αὐτοὶ ἰδίαν Σύνοδον, ὡς ἡμεῖς ἀνεξάρτητον, ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν, ἢ ἀκολουθοῦσιν ὑποτασσόμενοι εἰς τὴν αὐτὴν Ἀρχὴν, ὡς ἦσαν καὶ μέχρι τοῦδε; ὄχι, λέγουσιν, ἀλλ' ἐκεῖνοι μένουσιν ἀσάλευτοι, ὡς καὶ ἦσαν, κεφαλὴν τῆς Ἐκκλησίας ἐκεῖνον ὁμολογοῦντες. ἀλλὰ διατί ἐκεῖνοι μὲν νὰ διαμένωσιν ἀσάλευτοι καὶ ἀνεωτέριστοι, ἡμεῖς δὲ νὰ σαλευώμεθα καὶ νὰ νεωτερίζωμεν; ἢ ἐκεῖνοι μὲν διὰ βαθύνοιαν ἠξεύρουσι τὰ συμφέροντά των, ἡμεῖς δὲ δι' ἄνοιαν καὶ ραδιουργίαν ἀγνοοῦμεν τὰ ἡμετερα; Ὅπως καὶ ἂν ἔχωσι ταῦτα, ὁ ὀρθὸς λόγος καὶ τὸ δίκαιον πείθει, ἢ καὶ τὰ δύο μέρη νὰ μείνωμεν ὡς τὸ πρότερον, ἢ ἀμφοτέροι νὰ ἀποσπασθῶμεν εἰς ἀνεξάρτητον ἐκκλησίαν· ἀλλέως δέ, ὅσον ἢ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος γενήσεται ἄσχετος πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸν θρόνον, τοσοῦτον ἔσται πολυκλόνητος ὑπὸ παντοίων ἀνέμων, ὡς κάλαμος σαλευόμενος· καθότι ἢ ἀπὸ ἐκείνου ἀποστασία θέλει συνεισφέρει πολὺ εἰς τὴν ἀλλαχόθεν ἐπίθεσιν τοῦ ἐνεδρεύοντος καὶ καιοφυλακτοῦντος νὰ εἰσπέσῃ εἰς τὴν πνευματικὴν αὐτὴν μάνδραν.

«Ναί, λέγουσιν, ἀλλ' οἱ ὀρθόδοξοι Ἕλληνας, ὡς πολλὰ ἐν τῷ πολέμῳ παθόντες, θέλουσιν, ὡσπερ πολιτικῶς, οὕτω καὶ θρησκευτικῶς νὰ ζῶσιν ἐλεύθεροι· ὁ δὲ Μακαριώτατος, δεσποτικὸς ἄλλως ὢν, καὶ σκῆπτρον φέρων ἀρχικόν, οὐ μόνον τὴν ὑπάρχουσαν ἐξουσίαν θέλει νὰ φυλάττῃ ἀκέραιον, ἀλλὰ καιροφυλακτῶν σπεύδει καὶ νὰ τὴν ἐπαυξήσῃ, καὶ νὰ σπείρῃ ἔτι τὰς ἐαυτοῦ εὐλογίας εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς ὑδρογείου σφαίρας, τὰς τε κλεῖδας τοῦ παραδείσου κατέχων εἰς χεῖρας, καὶ τὴν τῆς Ἐκκλησίας ὑπεροχὴν σεμνυνόμενος. Ἐπειτα πῶς δὲν πρέπει νὰ ὑποπτεύω ἐγώ, μήπως τὸ σκῆπτρον τοῦτο πεσὸν ποτὲ ὕστερον συντρίψῃ τὴν κεφαλὴν μου; καὶ ἐντεῦθεν μεταπέσω ἀπὸ τῆς τιθηνοῦ καὶ μητρὸς εἰς μητριάν, τὴν ἐξ ἀρχῆς ἀποστρεφόμενην τὴν γέννησίν μου;

«Ὁ Μακαριώτατος Πάπας, ἀποστόλων ἀληθῶς μιμούμενος ἔργον, σπεύδει νὰ ἐκτείνῃ τὸν χριστιανισμόν, καλῶς ποιῶν, καὶ εἰς τὰ ἀπολωλότα ἔθνη· τὸ δὲ νὰ νομίξῃ ὅμως καὶ τοὺς Ὁρθόδοξους πεπλανημένους καὶ ἐντεῦθεν νὰ προσπαθῇ νὰ τοὺς ἀ-

ναλάβη ὡς τοιούτους ἐπὶ τῶν ὤμων, καὶ τὸ φορτίον τοῦτο ἔσται αὐτῷ βαρὺ καὶ δυσβάστακτον, καὶ ἄλλως τὸ πρᾶγμα τοῦτο θεωρούμενον εἶναι ἄδικον. Οὕτω πάντα κινῶν καὶ πάντα ποιῶν, ἀπέσπασεν ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν ἐν Τρασσυλβανίᾳ ὀκτακοσίας περίπου χιλιάδας ἐν ἀγνοίᾳ καὶ ἀδυναμίᾳ τῶν ἡμετέρων, καὶ περάσας ἐκεῖθεν τοὺς βασιλικοὺς ὄρους εἰς Βλαχίαν καὶ Ἐνορίαν συστήσας πλησίον Βουκουρεστίου, ἐξέτεινε τὸ ἑαυτοῦ κράτος καὶ πέρα τοῦ Ἰστρου μέχρι τῆς Ἀδριανουπόλεως, πολλὰς Ἐνορίας καὶ Ἐπισκοπὰς μεταξὺ καταστήσας· τὴν αὐτὴν δὲ σαγήνην ἐξέτεινέ ποτε καὶ εἰς τὴν Λεχίαν, ἀλλὰ μεταπεσοῦσης αὐτῆς ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῶν Ρώσων, ἐν Αὐτοκρατορικόν διάταγμα τὴν τε σαγήνην διέλυσε καὶ τὴν ἄγραν ἀπέλυσεν ἀπελθεῖν εἰς τὰ ἴδια.

Ἐπὶ τούτοις, λέγουσιν, ὁ Πάπας (λέγουσιν ἄλλοι) δὲν συνηθίζει νὰ διαιρῆ καὶ ὑποδιαιρῆ τὴν κατ' αὐτὸν Ἐκκλησίαν, μήτε ἔχει τοιοῦτον ἐκ τῶν προκατόχων παράδειγμα· εἰς ἡμᾶς δὲ εὐρίσκονται τοιαῦτα καὶ παλαιὰ καὶ νεώτερα, καὶ διὰ τοῦτο συγχωρεῖται καὶ ἡμῖν νῦν νὰ μυσταγωγώμεθα κατ' ἴδιαν. καὶ πρὸς τούτοις, λέγουσιν, εὐρίσκειται κανὼν τις Συνοδικὸς ἀπολύων ἡμᾶς τῆς περὶ ταῦτα ἐνοχῆς. Ἀλλὰ περὶ τούτου τοῦ κανόνος δὲν εἶναι λόγος ἐνταῦθα, μήτε ὅτι ὡς τοιοῦτον Συνοδικὸν ὀφείλει νὰ τὸν φυλάξῃ καὶ ἡ Μακαριότης του· ἀλλὰ λεγῶ, ἂν τοῦτο συμφέρῃ πολιτικῶς· καθότι βλέπομεν τὸν μὲν Δυτικὸν νόμον προσηλύτους ἐπὶ προσηλύτοις ἐπισυνάγοντα ὑπὸ τὴν αὐτὴν ποιμαντικὴν ράβδον, ἵνα γένηται σὺν τῷ χρόνῳ εἰς ποιμὴν μιᾶς ποιμνῆς· ὁ δὲ ἡμέτερος ὑποδιαιρῆ ἡμᾶς ἄλλοτ' ἄλλως· καὶ ἐκεῖνος μὲν ἀνατρέχει ἐκ τῶν προσθηκῶν εἰς ἐνὸς ὁλότητα σώματος, οὗτος δὲ ἐκ τῶν συχνῶν ὑποδιαιρέσεων καταντᾷ κατ' ὀλίγον εἰς τὰς ἀτόμους τοῦ Δημοκρίτου· καὶ ἐντεῦθεν προσεπαπειλεῖ καὶ αὐτὴν τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ὕπαρξιν εἰς τελείαν ἐξόντωσιν, καὶ τοῦτο πρέπει νὰ σκεφθῶμεν μετὰ πολλῆς προσοχῆς, ἐὰν ἀληθῶς φρονῶμεν ὀρθῶς, ὅτι ἡ γλῶσσα καὶ ἡ θρησκεία εἶναι ὁ κράτιστος χαρακτήρ τῶν ἐθνῶν».

Ἐπὶ τούτοις, λέγουσιν, ὁ Πάπας (λέγουσιν ἄλλοι) δὲν συνηθίζει νὰ διαιρῆ καὶ ὑποδιαιρῆ τὴν κατ' αὐτὸν Ἐκκλησίαν, μήτε ἔχει τοιοῦτον ἐκ τῶν προκατόχων παράδειγμα· εἰς ἡμᾶς δὲ εὐρίσκονται τοιαῦτα καὶ παλαιὰ καὶ νεώτερα, καὶ διὰ τοῦτο συγχωρεῖται καὶ ἡμῖν νῦν νὰ μυσταγωγώμεθα κατ' ἴδιαν. καὶ πρὸς τούτοις, λέγουσιν, εὐρίσκειται κανὼν τις Συνοδικὸς ἀπολύων ἡμᾶς τῆς περὶ ταῦτα ἐνοχῆς. Ἀλλὰ περὶ τούτου τοῦ κανόνος δὲν εἶναι λόγος ἐνταῦθα, μήτε ὅτι ὡς τοιοῦτον Συνοδικὸν ὀφείλει νὰ τὸν φυλάξῃ καὶ ἡ Μακαριότης του· ἀλλὰ λεγῶ, ἂν τοῦτο συμφέρῃ πολιτικῶς· καθότι βλέπομεν τὸν μὲν Δυτικὸν νόμον προσηλύτους ἐπὶ προσηλύτοις ἐπισυνάγοντα ὑπὸ τὴν αὐτὴν ποιμαντικὴν ράβδον, ἵνα γένηται σὺν τῷ χρόνῳ εἰς ποιμὴν μιᾶς ποιμνῆς· ὁ δὲ ἡμέτερος ὑποδιαιρῆ ἡμᾶς ἄλλοτ' ἄλλως· καὶ ἐκεῖνος μὲν ἀνατρέχει ἐκ τῶν προσθηκῶν εἰς ἐνὸς ὁλότητα σώματος, οὗτος δὲ ἐκ τῶν συχνῶν ὑποδιαιρέσεων καταντᾷ κατ' ὀλίγον εἰς τὰς ἀτόμους τοῦ Δημοκρίτου· καὶ ἐντεῦθεν προσεπαπειλεῖ καὶ αὐτὴν τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ὕπαρξιν εἰς τελείαν ἐξόντωσιν, καὶ τοῦτο πρέπει νὰ σκεφθῶμεν μετὰ πολλῆς προσοχῆς, ἐὰν ἀληθῶς φρονῶμεν ὀρθῶς, ὅτι ἡ γλῶσσα καὶ ἡ θρησκεία εἶναι ὁ κράτιστος χαρακτήρ τῶν ἐθνῶν».

Ἐπὶ τούτοις, λέγουσιν, ὁ Πάπας (λέγουσιν ἄλλοι) δὲν συνηθίζει νὰ διαιρῆ καὶ ὑποδιαιρῆ τὴν κατ' αὐτὸν Ἐκκλησίαν, μήτε ἔχει τοιοῦτον ἐκ τῶν προκατόχων παράδειγμα· εἰς ἡμᾶς δὲ εὐρίσκονται τοιαῦτα καὶ παλαιὰ καὶ νεώτερα, καὶ διὰ τοῦτο συγχωρεῖται καὶ ἡμῖν νῦν νὰ μυσταγωγώμεθα κατ' ἴδιαν. καὶ πρὸς τούτοις, λέγουσιν, εὐρίσκειται κανὼν τις Συνοδικὸς ἀπολύων ἡμᾶς τῆς περὶ ταῦτα ἐνοχῆς. Ἀλλὰ περὶ τούτου τοῦ κανόνος δὲν εἶναι λόγος ἐνταῦθα, μήτε ὅτι ὡς τοιοῦτον Συνοδικὸν ὀφείλει νὰ τὸν φυλάξῃ καὶ ἡ Μακαριότης του· ἀλλὰ λεγῶ, ἂν τοῦτο συμφέρῃ πολιτικῶς· καθότι βλέπομεν τὸν μὲν Δυτικὸν νόμον προσηλύτους ἐπὶ προσηλύτοις ἐπισυνάγοντα ὑπὸ τὴν αὐτὴν ποιμαντικὴν ράβδον, ἵνα γένηται σὺν τῷ χρόνῳ εἰς ποιμὴν μιᾶς ποιμνῆς· ὁ δὲ ἡμέτερος ὑποδιαιρῆ ἡμᾶς ἄλλοτ' ἄλλως· καὶ ἐκεῖνος μὲν ἀνατρέχει ἐκ τῶν προσθηκῶν εἰς ἐνὸς ὁλότητα σώματος, οὗτος δὲ ἐκ τῶν συχνῶν ὑποδιαιρέσεων καταντᾷ κατ' ὀλίγον εἰς τὰς ἀτόμους τοῦ Δημοκρίτου· καὶ ἐντεῦθεν προσεπαπειλεῖ καὶ αὐτὴν τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ὕπαρξιν εἰς τελείαν ἐξόντωσιν, καὶ τοῦτο πρέπει νὰ σκεφθῶμεν μετὰ πολλῆς προσοχῆς, ἐὰν ἀληθῶς φρονῶμεν ὀρθῶς, ὅτι ἡ γλῶσσα καὶ ἡ θρησκεία εἶναι ὁ κράτιστος χαρακτήρ τῶν ἐθνῶν».

Ἐπὶ τούτοις, λέγουσιν, ὁ Πάπας (λέγουσιν ἄλλοι) δὲν συνηθίζει νὰ διαιρῆ καὶ ὑποδιαιρῆ τὴν κατ' αὐτὸν Ἐκκλησίαν, μήτε ἔχει τοιοῦτον ἐκ τῶν προκατόχων παράδειγμα· εἰς ἡμᾶς δὲ εὐρίσκονται τοιαῦτα καὶ παλαιὰ καὶ νεώτερα, καὶ διὰ τοῦτο συγχωρεῖται καὶ ἡμῖν νῦν νὰ μυσταγωγώμεθα κατ' ἴδιαν. καὶ πρὸς τούτοις, λέγουσιν, εὐρίσκειται κανὼν τις Συνοδικὸς ἀπολύων ἡμᾶς τῆς περὶ ταῦτα ἐνοχῆς. Ἀλλὰ περὶ τούτου τοῦ κανόνος δὲν εἶναι λόγος ἐνταῦθα, μήτε ὅτι ὡς τοιοῦτον Συνοδικὸν ὀφείλει νὰ τὸν φυλάξῃ καὶ ἡ Μακαριότης του· ἀλλὰ λεγῶ, ἂν τοῦτο συμφέρῃ πολιτικῶς· καθότι βλέπομεν τὸν μὲν Δυτικὸν νόμον προσηλύτους ἐπὶ προσηλύτοις ἐπισυνάγοντα ὑπὸ τὴν αὐτὴν ποιμαντικὴν ράβδον, ἵνα γένηται σὺν τῷ χρόνῳ εἰς ποιμὴν μιᾶς ποιμνῆς· ὁ δὲ ἡμέτερος ὑποδιαιρῆ ἡμᾶς ἄλλοτ' ἄλλως· καὶ ἐκεῖνος μὲν ἀνατρέχει ἐκ τῶν προσθηκῶν εἰς ἐνὸς ὁλότητα σώματος, οὗτος δὲ ἐκ τῶν συχνῶν ὑποδιαιρέσεων καταντᾷ κατ' ὀλίγον εἰς τὰς ἀτόμους τοῦ Δημοκρίτου· καὶ ἐντεῦθεν προσεπαπειλεῖ καὶ αὐτὴν τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ὕπαρξιν εἰς τελείαν ἐξόντωσιν, καὶ τοῦτο πρέπει νὰ σκεφθῶμεν μετὰ πολλῆς προσοχῆς, ἐὰν ἀληθῶς φρονῶμεν ὀρθῶς, ὅτι ἡ γλῶσσα καὶ ἡ θρησκεία εἶναι ὁ κράτιστος χαρακτήρ τῶν ἐθνῶν».

ζήτησιν τῶν ὁμογενῶν» 1 Ὁ Ἰγνάτιος γράφει : «Σύγγραμμα Ἐκκλησιαστικοῦ, 2 ὅϊον τὸ τοῦ Δούκα, ὅστις ἐπαγγέλλεται φιλογένειαν καὶ πολυμάθειαν, δὲν θέλει τάχα γενῆ με καιρὸν βάσις τῆς ἱστορίας τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων καὶ δὲν θέλει χρησιμεύσει ὡς ὄπλον εἰς ἄλλους ἐχθροὺς διὰ νὰ κάμωσι τὸν πόλεμον καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὸ Ἔθνος; Ἴδου τὸ μόνον συμφέρον ὁποῦ ἡμπορεῖ νὰ προέλθῃ ἀπὸ αὐτὴν τοῦ Δούκα τὴν ἐπιστολήν» (σ. 59).

Ὁ σεβάσμιος οὗτος ἀνὴρ, ὅστις πράγματι εἰργάσθη λίαν ἐθνωφελῶς, ἤθελε μονόπλευρον τὴν ἱστορίαν καὶ τὸν βίον τῆς ἐκκλησίας ἀνεξέλεγκτον. ἀλλὰ τοῦτο ἔχει τὴν στενὴν ἀντίληψιν, ἣτις ἀντίκειται κατάντικρον πρὸς τὸ ἠθικὸν τοῦ Σωκράτους δόγμα «ὁ ἀνεξέλεγκτος βίος ἀβίωτος». καὶ οἱ μεγάλοι τῆς ἐκκλησίας διδάσκαλοι φημίζονται μᾶλλον ὡς ἐλεγκταὶ διὰ τὴν τόλμην καὶ παρρησίαν μεθ' ἧς ἐκαυτηρίασαν καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῶν πολιτικῶν ἀρχόντων τὰ τρωτὰ. καὶ ἐνταῦθα ἀρμόζει τό : «αἰρετώτερα τραύματα φίλων ἢ φιλήματα ἐχθρῶν» καὶ τὸ διημῶδες : «Ποιὸς σ' ἀγαπᾷ; ὁποῖος σὲ κἀνει καὶ κλαῖς». Ὁ Ἰγνάτιος ἐκτίθησι τῆς ἐκκλησίας τὸ βίον παραλαμβάνων ἐκ τῆς «Τουρκογραικίας» τὰ ἀρεστὰ αὐτῶ, καὶ ἀφῆνων ὅλα τὰ ἄλλα, ὅπου στιγματίζεται ὁ κλῆρος ὡς ἄχρηστος· ἀλλ' αὐτὸ εἶναι πλαστογραφία τῆς ἱστορίας. Ἐν τούτοις δὲν ἠδυνήθη καὶ αὐτὸς νὰ τηρήσῃ πάντοτε τὸν κανόνα αὐτόν, ὅταν γράφῃ : «ὄθεν τὸ πατριαρχεῖον ἦτον εἰς χεῖρας τῶν κληρικῶν οἱ ὁποῖοι διοικοῦντες με πολλὴν ἀταξίαν τὰ κοινὰ πράγματα ἔγιναν κατὰ καιροὺς αἴτιοι πολλῶν κακῶν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς πατριάρχας» (σ. 30). Καὶ ἐνῶ ἀνομολογεῖ μετὰ βεβαιότητος «ὅτι ὁ κ. Δούκας δὲν εἶναι ἐχθρὸς οὔτε τῶν ἀρχιερέων, ὡς καὶ μόνος τὸ διαμορτύρεται, οὔτε τοῦ ἱερατικοῦ τάγματος, οὔτε τοῦ ἔθνους του» ἐπιίγεται ἐν συνεχείᾳ : «καὶ ὁμοῦς ἔγραψεν ὡς ἤθελε γράφει ὁ πλέον ἄσπονδος ἐχθρὸς» 1 (σ. 102). Ὁ Νεόφυτος ἤθελε καὶ αὐ-

1. Τὸ βιβλίον ἔχει μὲν ὡς ἔτος ἐκδόσεως τὸ 1815, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὸν τόπον. Ἐτυπώθη ὁμοῦς ἐν Πίζῃ ὑπὸ τῶν φανατικῶν ὀλιγῶν τοῦ Κοραΐ, οὗ ὁ Δούκας, ἐθεωρεῖτο ὁ πλέον ἐπικίνδυνος ἀντίπαλος. Ἐκεῖ διέτριβε συνήθως ὁ Ἄρτης καὶ Ναυπάκτου Ἰγνάτιος ὁ Λέσβιος, ὁ ἔπειτα γνωστὸς κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ὡς Οὐγκροβλαχίας καὶ ἐκεῖ ἀπέθανε καὶ ἐτάφη. Φίλος διαπρύσιος τοῦ Κοραΐ ἐγένετο ὁ συντάκτης τοῦ ψευδωνύμου τούτου λιβέλλου, ἡ ἀξιομνηστικὴ εἰς τὰ ὄμματα τοῦ κόσμου τὸν Ἡπειρώτην διδάσκαλον. Περιέπου τὸ αὐτὸ ἐξεδόθη καὶ γαλλιστὶ ὑπὸ τὸν πραγματικὸν τίτλον : «Σύνοψις ἱστορικὴ περὶ τῆς ἐνεστώσης καταστάσεως τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας».

2. Εἶναι περιττὸν, ὅτι οὐδ' ἐμοὶ ἀναφέρει ποῦ ἐξεδόθη, τὸν τόπον ἀλλ' ἔθεσε ὁμοῦς τὸ ὄνομα τοῦ ἀπαντῶντος «Κυρίλλου (Κ)ωνσταντινουπόλεως».

τοὺς τοὺς μοναχοὺς νὰ καταστῶσι διδάσκαλοι πνευματικοὶ τοῦ λαοῦ καὶ «ἀδελφοὶ τοῦ ἐλέους», ὅπως τὰ τάγματα τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας. καὶ ἐνῶ ἦτο διαπρύσιος θιασώτης τοῦ μοναχικοῦ βίου καὶ ὑπερημύνετο εὐθαρσῶς ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τῶν μονῶν ὡς εἶδομέν, ψέγεται ὁ διστυχῆς, διότι, ἐνῶ «διηγεῖται ὅσα ἔκαμαν οἱ μοναχοὶ εἰς τὴν Μαλάγαν τῆς Ἰσπανίας διὰ νὰ βοηθήσωσι τὸν λαὸν ἐν καιρῷ πείνης, διατι δὲν ἤξεύρει ἢ διατι ἀποσιωπᾶ ὅσα ἐνδοξα καὶ μεγάλα ἔργα ἔκαμεν ὁ γέρων Ἰωακείμ Γρηγοριάδης εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν»;

«Ὁ σεβάσμιος οὗτος μοναχὸς ἠλευθέρωσε διὰ πολλῶν χρημάτων πλήθος αἰχμαλώτων χριστιανῶν καὶ ἦτον ὄλων τῶν πτωχῶν ἢ παρηγορία, ἐν ὅσῳ διέτριβεν εἰς αὐτὴν τὴν μητρόπολιν, καὶ αὐτὰ χωρὶς νὰ ἔχη ἴδια, μήτε νὰ ζητῇ παρ' ἄλλων βέβαια ὅσοι τῶν χριστιανῶν ἐγνώριζον τὴν ἀρετὴν τοῦ ἔδιδον εἰς αὐτὸν ἐλέη καὶ αὐτὸς τὰ ἐμεταχειρίζετο θεοφιλῶς (σ. 71—72). Ὁ Ἰωακείμ Γρηγοριάτης (καὶ οὐχὶ Γρηγοριάδης) ἦτο Ἁγιορείτης, ἠγούμενος τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Γρηγορίου. Περί αὐτοῦ γράφει καὶ ὁ Στεφ. Καραθεοδωρῆς τὸ αὐτὸ σχεδὸν ἀκούσας παρὰ τοῦ Ἰγνατίου, καὶ ὅτι ἠλευθέρωσε περὶ τοὺς χιλίους αἰχμαλώτους καὶ εἶχε συνεννοθῆ μετὰ πλοιάρχων διὰ νὰ φυγαδεύσῃ αὐτούς (βλ. Μ. Γεδεών, Μνεῖα τῶν πρὸ ἐμοῦ, σ. 354). Τούτου εὐρίσκειται «Αἴτησις πρὸς τὴν Δωδεκάδα τῆς Κοινότητος Βιέννης» ὑπὲρ συνδρομῆς πρὸς τὴν εἰρημένην μονήν, ἣτις ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ «Ἐκκλησιαστ. Φάροφ Ἀλεξανδρείας» τόμ. IB', 1912, σ. 291). Τὶ κακὸν λοιπὸν ἔπραξεν ὁ Νεόφυτος, διότι ἔγραφεν οἱ μοναχοὶ νὰ μιμῶνται τοὺς ξένους: Ἄλλ', εἰς τὸ αὐτὸ σφάλμα, ἂν εἶναι δυνατὸν νὰ λογισθῇ τοῦτο σφάλμα, περιπίπτει καὶ ὁ κοιτῆς τοῦ ὑπερεπαινῶν αὐτούς. Θέλων νὰ εἴπῃ, ὅτι ὁ κλῆρος ἔχει ἀρετάς, ἀλλὰ δὲν εἶναι γνωσταὶ εἰς τὸν λαὸν ἐπιφέρει: «Ἀπόδειξις τούτου τῆς Γαλλίας ὁ κλῆρος, ὅστις ἐκκηγορήθη τόσον ἀπὸ τοὺς ἀθρήσκους καὶ ἐνθουσιαστάς τῆς ἐλευθερίας, ὥστε πολλοὶ ἀπατηθέντες ἐνόμιζον, ὅτι οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα: ἀφοῦ ὁμοῦς ἠκολούθησαν. ἢ ἐπανάστασις, ἐφάνη ἡ ἀρετὴ καὶ ὁ ζῆλος τῶν ἀξίων τούτων ἐκκλησιαστικῶν» (σ. 72).

Ἄλλὰ τί ἦτο τὸ περιεχόμενον τῆς τόσῃ σκανδαλώδους διατριβῆς τοῦ Δούκα, δι' ἣν δεινῶς ἐχολώθησαν οἱ ἐκκλησιαστικοὶ κύκλοι καὶ ἐπεστράτευσαν διαπρεπῆ ἱεράρχην νὰ γράψῃ ὀλόκληρον τόμον (σ. 122) κατ' αὐτοῦ; Ἴδου τὰ ὀλέθρια σημεῖα κεφαλαιωδῶς ὡδε ἐκτιθέμενα: «Τοὺς ἐπισκόπους νόμῳ καὶ τεταγμένα πάντα λαμβάνειν.—Τὰς καθέδρους διὰ βίου κατέχειν.—Μὴ χειροτονεῖν ἐπὶ χρήμασι μηδὲ ἀμαθείς.—Τοὺς διδασκάλους δι' εὐνοίας ἔχειν καὶ συμβούλους τοῦ πρᾶκτεῦ»

ποιείσθαι». Ἐνταῦθα ψέγεται ὁ διατριβογράφος, διότι ἔλεγεν «ὅταν γένη ἀρχιερεὺς, θέλει φέρει ἑκατὸν μοναχοὺς ἀπὸ τὸ Ὅρος διὰ νὰ τοὺς συστήσῃ διδασκάλους τῆς γλώσσης εἰς τὴν ἐπαρχίαν του» (σ. 95). Τὶ ἀπαντᾷ ὁ Ἰγνάτιος εἰς τοῦτο; «τοὺς ψωμάδες λοιπὸν νὰ ζητήσωμεν διδασκάλους; (βεβαίως ψωμάδες ἦσαν οἱ Ἁγιορεῖται, διότι ἔτρεφον δωρεὰν ὄλους τοὺς πρόσσερχομένους ἐκεῖ καὶ πολλοὺς ἀνεφοδιάζον καὶ διὰ τὰς οἰκογενεῖας των· ἀλλὰ πρὸς τῇ ὑλικῇ παρεῖχον αὐτοῖς καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας ὁσάκις ἐξήρχοντο καὶ τὴν πνευματικὴν τροφήν. καὶ τοῦτο ἡ ἀψευδὴς διδάσκει ἱστορία). «Ἄλλ' αὐτοὶ ἂν ἔφυγον ἀπὸ τὸν κόσμον διὰ διὰ διαφόρους αἰτίας εἶναι ἀνθρώποι διὰ νὰ γίνωσι διδάσκαλοι»; (σ. 98). 1

Δὲν ἀνέμενέ τις ν' ἀκούσῃ τοιαῦτα παράλογα παρὰ τοῦ Ἄρτης μητροπολίτου, ὅστις εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὴν θαυματουργὸν δρᾶσιν τοῦ Ἁγιορεῖτου ἰσαποστόλου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ. «Τοὺς μοναχοὺς τὰ περὶ τὴν ἐσθῆτα περιστείλαι εἰς τὸ σεμνότερον καὶ τῆς φιλολογίας τῶν Ἑλλήνων αὐτοὺς μάλιστα... ὡς ἀπερισπάστως ἀντιποιήσασθαι».

Ἐγκλημα λοιπὸν καθοσιώσεως διέπραξεν ὁ κλεινὸς διδάσκαλος ταῦτα γράφων. «Εἶναι συγκεχωρημένον εἰς ἐκκλησιαστικὸν νὰ παρρησιάζηται εἰς τὸν ἀρχηγόν, του, καὶ τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἐκκλησίας μὲ ἀυθάδειαν;... νὰ δίδῃ νόμους εἰς πράγματα τῶν ὁ-

1. Καὶ ὁμως οἱ Ἁγιορεῖται εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δόξης ὑψωθέντες διὰ τῆς Ἀθωνιάδος Ἀκαδημείας, ἣν ἐκλείσαν Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις καὶ ὁ Νεόφυτος Κανσοκαλυβίτης καὶ τελευταῖος ὁ Νικόλαος Τζέρτζουλης ὁ Μετσοβίτης, ἐξηκολούθησαν καὶ μετὰ ταῦτα, ὥστε νὰ κινήσωσιν εἰς ἔπαινον καὶ τὸν Κοραῆν τὸν πάτριον τοῦ Ἰγνατίου, ὅστις γράφει: «Ταῦτα λέγων τόσον ὀλιγότερον φοβοῦμαι νὰ σκανδαλίσω τοὺς ὀσιωτάτους μοναχοὺς, ὅσον ἀπ' αὐτοὺς αὐτοθελήτως πολλοὶ ἔδειξαν τὸν ὑπὲρ τῆς κοινῆς πατρίδος ζῆλον αὐτῶν. Τοιοῦτοι εἶναι οἱ σεβάσμιοι τοῦ Βατοπεδίου μοναχοὶ οἱ ὅποιοι καλέσαντες ἀπὸ τὰς Κυθωνίας διδάσκαλον μὲ σκοπὸν νὰ εἰσάξωσιν εἰς τὸν Ἄθωνα τῆς πεφωτισμένης Εὐρώπης τὰ μαθήματα ἀπέδωκαν εἰς τὴν μητέρα των τὴν Ἑλλάδα τὰ χρωστούμενα τροφεῖα. Εὐγε καὶ ὑπέρευγε σεβασμιώτατοι Βατοπεδῖνοι! ἔάν ἐσεῖς ἀποδίδετε ὅτι χρωστεῖται εἰς τὴν κοινὴν μητέρα καὶ πατρίδα ἡμῶν, ἡ πατρίς πρέπει νὰ σᾶς εὐχαριστήσῃ ὡν εὐεργέτας καὶ οὐχὶ ὡς πληρωτάς. Σᾶς εὐχαριστῶ καὶ ἐγὼ ἐξαιρέτως, ὅτι μὲ δίδετε ἀφορμὴν νὰ κηρύξω εἰς τῆς πεφωτισμένης Εὐρώπης τοὺς φιλέλληνας ποῖοι εἶναι τὴν σήμερον οἱ μοναχοὶ τῶν Γραικῶν καὶ νὰ ἐρωτήσω θαρρετὰ τοὺς εὐρισκομένους εἰς αὐτὴν ἐχθροὺς τῆς Ἑλλάδος, ἔάν ἔχωσι νὰ μᾶς δεῖξωσι κανέν ἄλλο ἔθνος, τοῦ ὁποῦ οἱ μοναχοὶ συνέδραμον εἰς τὸ νὰ φέρωσι τὰ φῶτα τῶν ἐπιστημῶν εἰς τὴν πατρίδα των, ὡς μόνην θεορασίαν τῶν πολυχρονίων τῆς πατρίδος πληγῶν» (ἐν τῇ Α' μέρει τῶν παραλλήλων βίων τοῦ Πλουτάρχου). Καὶ καταγινώσκει μὲν τοῦ Νεοφύτου ἀγνοίαν διὰ τὰ Ἁγιορειτικά, ἀλλὰ φαίνεται, ὅτι οὗτος ἠγγόει παντελῶς, οὔτε δὲ ἀνέγνω τὰ τοῦ Κοραῆ.

πιστῶν ἀγνοεῖ τὰς ἀρχάς;.. Τί τὸν χρισιμεύουν τὰ καλὰ γραμματικά, ὅταν ἀγνοῇ ποῖα εἶναι τὰ δικαιώματα καὶ τὰ χρέη τοῦ ἰδιώτου;.. κατὰ τί θέλει ὠφελῆθῃ τὸ Γένος, ἂν ἔχη τοιοῦτους λογιωτάτους συμβούλους, οἱ ὅποιοι ἀταξίας καὶ συγχύσεως γίνονται αἴτιοι; δὲν ἠμποροῦν νὰ προξενήσωσιν ἄλλο καλόν»; Ἐξομολογῶμαι ὅτι ἐπικριτὴς ἕως ἐδῶ, προχωρεῖ περαιτέρω καὶ παριστᾷ τὸν Νεόφυτον ὡς ἀγράμματον! «ἔγραψεν εἰς γλῶσσαν τῆς ὁποίας δὲν κατέχει τοὺς ὄρους, χωρὶς νὰ ἐννοῇ ὅσα ἔγραψε, καθὼς δὲν ἐννοεῖ οὔτε τοὺς συγγραφεῖς» (σ. 102). Ὁ ἀναγνώστης θὰ τρίψῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ θὰ διερωτᾷται περὶ τίνος λέγονται ταῦτα; Περὶ τοῦ Νεοφύτου Δούκα, τοῦ κολοσσοῦ, τοῦ ἀριστέως τοῦ Ἑλληνοφίλου λόγου, ὅστις ἔγραφε τὴν ἀρχαίαν, ὅπως δὲν γράφομεν ἡμεῖς τὴν καθαρεύουσαν; περὶ οὗ ὁ Δημ. Βερναρδάκης, ὁ τότε φειδωλὸς εἰς ἐπαινοὺς πρὸς τοὺς τῆς ἀντιθέτου παρατάξεως, εἶπεν, ὅτι περιέκλειεν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ὅλον τὸν Ἑλληνισμόν! Καὶ ἂν τοιαῦτα ἐξηρεύετο ὁ ἱεράρχης οὗτος περὶ τοῦ Νεοφύτου, τί ἄρα γε θὰ ἔγραφε περὶ τοῦ Θεοκλήτου; Ἐξεμάνη, διότι ὁ Δούκας, ὡς σεβασμῖος τοῦ γένους διδάσκαλος ἐπὶ 40ετίαν χειραγωγῶν τὴν νεότητα πρὸς τὰ καλὰ καὶ χρήσιμα, ἠθέλησε νὰ συμβουλεύσῃ τὰ πρόποντα, καὶ ἀποφαίνεται οὕτως, ὥστε μόνον ἰλαρότητα δύνανται οἱ λόγοι του νὰ προκαλέσωσιν. «Ἄλλ' ἢ σοφὴ νομοθεσία εἶναι μία. αὐτὴ ἐδόθη εἰς τὸ ὄρος τοῦ Σινᾶ ἀπὸ τὸν πάνσοφον ἐκεῖνον νομοθέτην... Πᾶσα νομοθεσία μὴ ἔχουσα τὴν ἀρχὴν ἐξ αὐτῆς εἶναι κακὴ»! (σ.104).¹

Ἐξομολογῶμαι ὅτι ἐπικριτὴς ἕως ἐδῶ, προχωρεῖ περαιτέρω καὶ παριστᾷ τὸν Νεόφυτον ὡς ἀγράμματον! «ἔγραψεν εἰς γλῶσσαν τῆς ὁποίας δὲν κατέχει τοὺς ὄρους, χωρὶς νὰ ἐννοῇ ὅσα ἔγραψε, καθὼς δὲν ἐννοεῖ οὔτε τοὺς συγγραφεῖς» (σ. 102). Ὁ ἀναγνώστης θὰ τρίψῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ θὰ διερωτᾷται περὶ τίνος λέγονται ταῦτα; Περὶ τοῦ Νεοφύτου Δούκα, τοῦ κολοσσοῦ, τοῦ ἀριστέως τοῦ Ἑλληνοφίλου λόγου, ὅστις ἔγραφε τὴν ἀρχαίαν, ὅπως δὲν γράφομεν ἡμεῖς τὴν καθαρεύουσαν; περὶ οὗ ὁ Δημ. Βερναρδάκης, ὁ τότε φειδωλὸς εἰς ἐπαινοὺς πρὸς τοὺς τῆς ἀντιθέτου παρατάξεως, εἶπεν, ὅτι περιέκλειεν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ὅλον τὸν Ἑλληνισμόν! Καὶ ἂν τοιαῦτα ἐξηρεύετο ὁ ἱεράρχης οὗτος περὶ τοῦ Νεοφύτου, τί ἄρα γε θὰ ἔγραφε περὶ τοῦ Θεοκλήτου; Ἐξεμάνη, διότι ὁ Δούκας, ὡς σεβασμῖος τοῦ γένους διδάσκαλος ἐπὶ 40ετίαν χειραγωγῶν τὴν νεότητα πρὸς τὰ καλὰ καὶ χρήσιμα, ἠθέλησε νὰ συμβουλεύσῃ τὰ πρόποντα, καὶ ἀποφαίνεται οὕτως, ὥστε μόνον ἰλαρότητα δύνανται οἱ λόγοι του νὰ προκαλέσωσιν. «Ἄλλ' ἢ σοφὴ νομοθεσία εἶναι μία. αὐτὴ ἐδόθη εἰς τὸ ὄρος τοῦ Σινᾶ ἀπὸ τὸν πάνσοφον ἐκεῖνον νομοθέτην... Πᾶσα νομοθεσία μὴ ἔχουσα τὴν ἀρχὴν ἐξ αὐτῆς εἶναι κακὴ»! (σ.104).¹

Ἐξομολογῶμαι ὅτι ἐπικριτὴς ἕως ἐδῶ, προχωρεῖ περαιτέρω καὶ παριστᾷ τὸν Νεόφυτον ὡς ἀγράμματον! «ἔγραψεν εἰς γλῶσσαν τῆς ὁποίας δὲν κατέχει τοὺς ὄρους, χωρὶς νὰ ἐννοῇ ὅσα ἔγραψε, καθὼς δὲν ἐννοεῖ οὔτε τοὺς συγγραφεῖς» (σ. 102). Ὁ ἀναγνώστης θὰ τρίψῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ θὰ διερωτᾷται περὶ τίνος λέγονται ταῦτα; Περὶ τοῦ Νεοφύτου Δούκα, τοῦ κολοσσοῦ, τοῦ ἀριστέως τοῦ Ἑλληνοφίλου λόγου, ὅστις ἔγραφε τὴν ἀρχαίαν, ὅπως δὲν γράφομεν ἡμεῖς τὴν καθαρεύουσαν; περὶ οὗ ὁ Δημ. Βερναρδάκης, ὁ τότε φειδωλὸς εἰς ἐπαινοὺς πρὸς τοὺς τῆς ἀντιθέτου παρατάξεως, εἶπεν, ὅτι περιέκλειεν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ὅλον τὸν Ἑλληνισμόν! Καὶ ἂν τοιαῦτα ἐξηρεύετο ὁ ἱεράρχης οὗτος περὶ τοῦ Νεοφύτου, τί ἄρα γε θὰ ἔγραφε περὶ τοῦ Θεοκλήτου; Ἐξεμάνη, διότι ὁ Δούκας, ὡς σεβασμῖος τοῦ γένους διδάσκαλος ἐπὶ 40ετίαν χειραγωγῶν τὴν νεότητα πρὸς τὰ καλὰ καὶ χρήσιμα, ἠθέλησε νὰ συμβουλεύσῃ τὰ πρόποντα, καὶ ἀποφαίνεται οὕτως, ὥστε μόνον ἰλαρότητα δύνανται οἱ λόγοι του νὰ προκαλέσωσιν. «Ἄλλ' ἢ σοφὴ νομοθεσία εἶναι μία. αὐτὴ ἐδόθη εἰς τὸ ὄρος τοῦ Σινᾶ ἀπὸ τὸν πάνσοφον ἐκεῖνον νομοθέτην... Πᾶσα νομοθεσία μὴ ἔχουσα τὴν ἀρχὴν ἐξ αὐτῆς εἶναι κακὴ»! (σ.104).¹

1. Ὁ Νεόφυτος ὡσεὶ προλαμβάνων τὴν ἐπίκρισιν γράφει: «Εἴρηκα δ' οὐχ' ἵνα τισὶν ἀπεχθάνωμαι μαινομένην γὰρ. μηδὲν ὠφελήσῃν νομίζων, ἀλλ' ὄρων ἐν τῷ παρόντι καιρῷ μεγίστην ἀνάγκην οὔσαν, ἀντὶ τῆς ἐν τῷ λέγειν χάριτος τὴν τῶν πραγμάτων σωτηρίαν αἰρεῖσθαι καὶ μηδὲν λυσιτελέστερον ὄν τοῖς τε λέγουσι τοῖς τ' ἀκούουσι... καὶ λέγειν καὶ ἀκούειν τὰ βέλτιστα» (ἐνθ' ἄνωτ. Α', 334).

πιστεύθησαν εἰς σωτηρίαν φερόμενοι, οἷς περ ἂν γαστέρες ἀργαὶ ἐγ-
καυχῆσαιντο, περὶ ταῦτα δοκοῦσι ποιῆσαι σπουδὴν· ἐν μὲν γὰρ ταῖς
πρὸς τοὺς ἄλλους συνουσίαις, ἔνθα παράκλησις καὶ πατρικὴ νοθεσία
τοὺς ποιμαιομένους μάλιστ' ἐκπλήττουσα εἰς σέβας ἄγει τῶν νοθε-
τούντων, οὐδενὸς διαμνημονεύουσι πρὸς ἐκείνους, ἀλλ' ἢ μόνον ἐδε-
σμάτων ἡδίστων καὶ ποτῶν ἀνθοσμίων καὶ ὄψοποιῶν ἀγαθῶν καὶ
τῶν ἄλλων περὶ ταῦτα ἡδονῶν δημιουργῶν... καὶ ἀπλῶς ἄπερ ἂν τὸ
θῆλυ πλάττειτο φύσει, ταῦτα καὶ οὗτοι μιμεῖσθαι σπουδάζουσι.. λο-
γισμοὺς θεωροῦντες καὶ προόδους... ἐπινοοῦντες, πρὸς ἓν μόνον τὸ
χρηματίζεσθαι τῷ τε λογισμῷ καὶ τῇ γνώμῃ ἐπαίρονται, ὡς ταύτην
οὕσαν μόνην σφίσι αὐτοῖς καὶ τοῖς ἄλλοις εὐδαιμονίαν...¹ Πρώην γάρ,
οὕτω πάνυ πρώην, τὰ ἔν τι τῶν μητροπόλεων παρὰ λόγον καὶ σι-
μωνιακῶς πεπραγμένα οὐ μόνον τὰ τέκνα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησί-
ας ἐξέστησαν, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς τῷ χριστιανισμῷ σεμνυνομένους
ἐξέπληξαν... Ταῦτ' οὖν καὶ ἔτι πλείω τούτων καθ' ἐκάστας πόλεις λε-
γόμενα καὶ πραττόμενα, πῶς ἂν τις καταπαύσειεν, ἢν μὴ νέος τις Ἀ-
πόστολος ἐπαρκέσῃ καὶ τὸ πρᾶγμα ἐκ τῆς καταχρήσεως, δι' ἣν τσαῦ-
τα βλασφημῶς ἐπεφημίζονται, μετατάξῃ ἐπὶ τὸ βέλτιον;» (Περὶ εὐτά-
ξιας ἐκκλησιαστικῆς, ἐνθ. ἀνωτ. τόμ. Α', σ. 304—306). Εἰς ταῦτα ἔάν
τις λάβῃ ὑπ' ὄψιν καὶ ὅσα ἀναφέρονται ἐν τῇ Τουρκογραφίᾳ (ἄπερ
δὲν εἶναι μῦθοι ἐπινοηθέντες ὑπὸ τοῦ Κρουσίου, ἀλλ' ἐστάλησαν αὐ-
τῷ ὑπὸ τοῦ Μαλαξοῦ καὶ τοῦ πρωτονοταρίου τῶν Πατριαρχείων Θε-
οδοσίου Ζυγομαλά) θὰ ἔχῃ πλήρη τὴν εἰκόνα περὶ τῆς ἠθικῆς καὶ
πνευματικῆς καταπτώσεως τοῦ ἀνωτέρου τῆς ἐκκλησίας κλήρου. καὶ

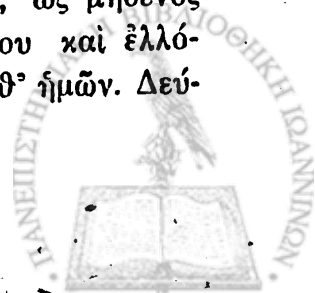
1. Πολλὰ ἐκτραγῶδει ἐνταῦθα ὁ σοφὸς διδάσκαλος περὶ τῆς ἐπαρά-
του νόσου τῆς φιλαργυρίας, ρίζης πάντων τῶν κακῶν, καὶ ὅμως ἀπεδειχθή,
ὅτι ἡ νόσος εἶχε καταντήσῃ ἀνιάτος. Ἡ ἱερὰ Σύνοδος ἀπολύει ἐγκύκλιον
τῇ 20 Φεβρ. 1852 καὶ καθιεροῖ, ὅτι εἰς τὰς ἐν τῇ μητροπόλει ἐκάστου ἐπι-
σκόπου καθηκόντως ὑπὲρ τοῦ ποιμνίου τελουμένας ὑπ' αὐτοῦ αὐτοπροι-
ρέτως λειτουργίας, τοιαύτας μόνον ὀρίζει : τοῦ Πάσχα, Χριστουγέννων, Φώ-
των, 25 Μαρτίου (ἐθν. ἑορτὴ) καὶ 25 Ἰαν. (βασ. ἑορτὴ) καὶ τὴν πρῶτην ἐ-
τῇ πρωτευούσῃ τοῦ δήμου καὶ τοῖς πολυαριθμοτέροις χωρίοις, ἄλλας ἱε-
ρουργίας δὲν ὀφείλει νὰ τελῇ, εἰμὴ ἐπὶ πληρωμῇ. Κατὰ ταῦτα εἰς τὰς δεσπο-
τικὰς καὶ θεομητορικὰς καὶ εἰς τὰς μνήμας τῶν μεγάλων ἀγίων ὁ ἀρχιε-
ρεὺς δὲν εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ἱεουργῇ ! Ἐπίσης οἱ ἀρχιερεῖς λαμβάνου-
σι πλήρεις τὰς ἀποδοχὰς καὶ ὅταν ἀπουσιάζωσιν ἐκ τῆς ἐπαρχίας τῶν εἴ-
τε εἰς Σύνοδον καλούμενοι εἴτε εἰς ἀποστολὰς σταλλόμενοι, καὶ δὲν ἐφαρ-
μόζονται αἱ περὶ μισθοληψίας τῶν δημοσίων διατάξεις τοῦ ΣΙΒ' διατάξεις
(βλ. Γιανν. σ. 231, Δυσβ. Κώδ. Ἑλλ. Ἐκκλησίας, 1901, σ. 122). Δυστυχῶς
παρ' ὅλα ταῦτα οἱ ἐπίσκοποι παραπονοῦνται καὶ διαγωνίζονται τι θὰ
λαμβάνῃ τὰς περισσοτέρας ἱεροπραξίας, ἢς ὀρθῶς ὀνόμαζέ τις ἐχθροπρα-
ξίας !

θαυμάζει τις ἀληθῶς, πῶς ἡ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἐσώθη ἐκ τοῦ κατακλισμοῦ ἐκείνου τῆς ὑλοφροσύνης καὶ διαφθορᾶς, καὶ ἀναγκάζεται ν' ἀνακαλύψῃ καὶ ἐδῶ τὸν δάκτυλον τῆς θείας προνοίας. Καὶ νῦν ἐνιστάμενός τις θὰ μὲ διέκοπτε λέγων, ὅτι εἶχε πολὺ δίκαιον ὁ Φαρμακίδης καὶ οἱ κυβερνητῆρες τὴν Ἑλλάδα νὰ ζητήσωσι ν' ἀναλάβωσι αὐτοὶ τὰς ἡγίας καὶ ἀποσπῶντες τὴν ἐκκλησίαν ἀπὸ τοῦ οἰκουμηνικοῦ θρόνου, νὰ ἀναδιοργανώσωσιν αὐτήν—ὅλος δὲ ὁ κόσμος αὐτὸ τοῦτ' ἀνέμενε ἐκ τῶν πεφωτισμένων ἀνδρῶν τῆς ἀναγέννηθείσης Ἑλλάδος—ἀλλὰ δυστυχῶς διέψευσαν τὰς ἀγαθὰς ταύτας ἐλπίδας καὶ συνέβη ἀκριβῶς τὸ ἐναντίον, ἀπετελμάτωσαν τὴν ἐκκλησίαν. Καὶ ἔργεται ὁ εὐσεβὴς ἱερομόναχος καὶ ἀγαθὸς πατριώτης Νεόφυτος, ὁ διαπομπεύσας τὴν κακίαν τοῦ ὑπὸ τὸν οἰκουμ. πατριάρχην κλήρου, ὡς ἀνέγνωτε, νὰ ὑποστηρίξῃ, ὅτι ἦτο σφαλμα, ἦτο ἔγκλημα ἢ ἀπόσπασις, τὸ αὐτακέφαλον διέλυσε τὴν ἐκκλησίαν. Βεβαίως εἶχεν! αὕτη ἀνάγκη μεταρρυθμίσεως, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἀνατροπῆς.

Ὅταν τὸ δένδρον γηράσκῃ καὶ δὲν προσφέρῃ καρποὺς ἀξίους, κλαδεύεται καὶ ἔμβολιάζεται καὶ οὕτω πρᾶγματι ἀναβιώσκει. Δὲν ἐκρίζοῦμεν, ὅτε πρέπει νὰ τὸ βάλωμεν εἰς τὸ πῦρ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον, ἀλλ' ἔωντές αὐτὸ ἐπὶ τοῦ οἰκείου ξδάφους, περιποιούμεθα μετὰ τὸ κλάδεμα, διὰ σκαψίματος, διὰ ποτίσματος, διὰ λιπασμάτων, καὶ οὕτω ἀποκαθιστῶμεν τὰς ἀπωλεσθείσας αὐτοῦ δυνάμεις. Δὲν ἐγένετο τοιαύτη ἐγκεκριμένη ἐργασία ὑπὸ τῶν Νεοελλήνων δυστυχῶς, ἀλλὰ μετὰ τὴν βίαιαν ἐκρίζωσιν καὶ μεταφύτευσιν, τὸ δένδρον ἀποκοπὲν ἀπὸ τοῦ ὑψιπρέμνου καὶ γηραιοῦ κορμοῦ, δὲν ἔτυχε τῶν δεουσῶν περιποιήσεων, ἐγκατελείφθη καὶ ἐξηράνθη, φεῦ! ἡ ἐκκλησία ἔπαθεν.

«Τίς ἀγνοεῖ, ὦ σεβάσμιοι ἄνδρες, ἀναφωνεῖ ὁ κλεινὸς Νεόφυτος, ὅτι ἡ ἡμετέρα σύνοδος, ἡ ἐπὶ τῆς ἀντιβασιλείας συσταθεῖσα, ἐσκευωρήθη ἐν ἐλαχίστῳ χρόνῳ διὰ βίας ὑπὸ τῆς ἐξωτερικῆς ὑπαγορευομένης ἐπιβουλῆς, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ κατωρθωθῇ τοῦτο συναινέσει καὶ τῆς, ἀφ' ἧς κεχωρισμένοι ἐσμέν; Τίς πότε οἶδεν, ὅτι καὶ οἱ παρρηθεντες τότε ἡμέτεροι ἱεράρχαι, παραθυρούμενοι πανταχόθεν καὶ παρωθούμενοι εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῶν νομοθετημένων ὑπὸ τῆς ἐπιβούλου καὶ κακοβούλου ξενοκρατείας τότε, ὑπέγραψαν ἀβασανιστως, ὅσα ἔδοξε τοῖς τότε τὰ πράγματα ραδιουργοῦσιν»; Εἶναι πρωτάκουστα καὶ λίαν θλιβερά τὰ ἐκμυστηρευόμενα ἐνταῦθα, ὑπ' ἀνδρός, ὅστις ἔζη ἐν μέσῳ τῆς τραγωδίας αὐτῆς, καὶ συνεχίζει: «Ἐντεῦθεν ἄρα δύο ἄτοπα μάλιστα συνέβησαν ἐκεῖνα τοῖς Ἑλλήσι, πρῶτον μὲν ἡ περιφρόνησις πρὸς τὴν Μεγ. Ἐκκλησίαν, ὡς μηδενὸς λόγου γενομένου πρὸς αὐτὴν περὶ ἀνεξαρτησίας, νομίμου καὶ ἐλλόγου, ὡς ἔπρεπε· διὸ καὶ ἦλθεν εἰς παράπονα δίκαια καθ' ἡμῶν. Δεῦ-

τερὸν δέ, ὅτι εἰς τοιαύτην ἀδυναμίαν καὶ ἀδράνειαν περιωρτοθη ἡ Ἱερὰ σύνοδος, ὥστε δὲν ἐδύνατο πλέον μῆτε βελτίωσιν τινα νὰ ἐπιφέρῃ εἰς τὸν κλῆρον μῆτε τὰς ἐξωτερικὰς ἐπιβουλὰς νὰ ἀποκρούσῃ, αἵτινες ὑπεφύοντο ἄλλοτε ἄλλως, καὶ οἱ λῦκοι μονονουχὶ ἐπεπήδων . . . εἰς τὴν ἱερὰν μάνδραν τῆς ἀνατ. ἐκκλησίας. "Ὅθεν ἐξαγοραζόμενοι οἱ ἡμέτεροι ἱεράρχαι τὸν καιρὸν . . . ἐθεώρουν πόρρωθεν τὰ γιγνόμενα, ἐξαιτούμενοι μεταβολὴν θεόθεν σωτήριον». 1

Ἡμεῖς, οἱ ἀνιώμενοι καὶ θρηνοῦντες ἐπὶ τοῖς συντελεσθεῖσιν ἀνιάτοις δεινοῖς, δὲν πρέπει νὰ παρουσιαζώμεθα ὡς δεινοὶ κατήγοροι μόνον καὶ νὰ ρίπτωμεν κατὰ τῶν διαπραξάντων ταῦτα τὸν λίθον τοῦ ἀναθέματος, ἀλλὰ γράφοντες καὶ ἐλέγχοντες νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν οὐδὲν ἕτερον, εἰμὴ τὴν διόρθωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων τῆς ἐκκλησίας, ὑπὲρ ἧς ὁ Χριστὸς ἐθυσιάσθη, τὴν σωτηρίαν αὐτῆς. Ἀλλὰ πῶς τοῦτο κατορθωθήσεται ; ἐὰν ἀνακαλύψωμεν τὰ αἴτια τοῦ κακοῦ καὶ ἐκριζώσωμεν αὐτὰ ἐκ τοῦ περιβόλου τῆς ἐκκλησίας καὶ ἀφήσῳμεν αὐτὴν κεκαθαρμένην, ἀγνήν, ἐλευθέραν. Ἡ ἐκκλησία καὶ μόνη αὕτη ἔχουσα βοηθὸν τὸν θεῖον αὐτῆς ἰδρυτὴν, θὰ σώσῃ τὴν ἐκκλησίαν, ἄλλος οὐδεὶς.

Ἴνα μὴ λοιπὸν ὁ ἀναγνώστης νομίσῃ, ὅτι διὰ τὴν ἀνθρώπων διαφθορὰν ἐγκατελείφθη ποτὲ ἡ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἀκυβέρνητος, δημοσιεύω ἐνταῦθα ἐκ τοῦ ἡμετέρου ἀρχείου ἐγκύκλιον τοῦ ἐπισκόπου Ταλαντίου Νεοφύτου, ὃν θὰ ἴδωμεν ὡς πρόεδρον δρῶντα τῆς Συνόδου κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ ἱεροῦ Τόμου.

«†. Οἱ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἐπαρχίᾳ διατελοῦντες εὐλαβέστατοι ἱερεῖς, τιμιώτατοι γέροντες καὶ πρόκριτοι ἐκάστου χωρίου καὶ λοιποὶ ἀπαξάπαντες εὐλογημένοι χριστιανοί, τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὰ τῆς ἡμῶν ταπεινότητος, χάρις εἴη ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Κυρίου παντοκράτορος, παρ' ἡμῶν δὲ εὐχὴ-εὐλογία καὶ συγχώρησις.

«Μία πίστις ἐστὶ, ἐν βάπτισμα, μία ἐκκλησιαστικὴν ὀρθοδόξων σὺν τοῖς ὀρθοῖς δόγμασι κατὰ τὸν ἀπόστολον Παῦλον, ἀπερ ἐθέσπισαν οἱ θεῖοι καὶ ἱερεῖς ἀπόστολοι παραλαβόντες τὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν χάριν παρὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ, οἵτινες ἐκήρυξαν ἀπανταχοῦ εἰς ἅπασαν τὴν οἰκουμένην, δηλονότι εἰς τὸν κλῆρον, ὃν ἔλαβεν ἕκαστος, τὸ θεῖον καὶ ἱερὸν Εὐαγγέλιον τὴν μελίρρουτον 2 διδασκαλίαν τοῦ δεσπότου Χριστοῦ καὶ εἶτα μετ' αὐτοὺς ἀλληλο-

1. Νεοφύτου Δούκα, Ἐπιστολαὶ καὶ κατὰ παπικῶν διάλογος ὑπὸ Χρυσσοτ. Μπούα (ἐκ τοῦ ΙΓ' τόμ. τῆς Θεολογίας 1935, σ. 256).

2. Ἐχει μελίρρουτον καὶ ἄλλας ἐλαχίστας ἀνορθογραφίας ὡς ἀφορισμένος, κακοροϊζικός κ.τ.τ.

διαδόχως οἱ θεῖοι καὶ πνευματέμφοροι πατέρες δι' ἀγώνων καὶ καμάτων πολλῶν σὺν τοῖς ἀοιδίμοις /ελείνοις χριστιανικωτάτοις βασιλεῦσι συγκαλέσαντες τὰς ἱεράς συνόδους, διέθεσαν καὶ ἐθέσπισαν τοὺς ἱεροὺς κανόνας τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας, οἵτινες εἰσὶν εἰς ἅπαντα τὸν αἰῶνα ἀπαρασάλευτοι καὶ πύλαι ἄδου οὐ κατισχύσουσι, καθὼς ἐν Εὐαγγελίῳ φησὶν ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν Χριστός. Τούτου ἕνεκα μαθόντες ἡμεῖς, ὅτι τινὲς τῶν χριστιανῶν ὡς ἀπαιδευτοὶ μὴ εἰδότες τὰς θείας γραφάς καὶ μάλιστα οἱ ἱερεῖς μας—μέγα τὸ δεινὸν τοῦτο τῆς ἀμαθείας—εὗρον μίαν ἐπίπλαστον καὶ ψευδῆ ἐπιστολήν, λεγομένην θεόπεμπτον, ᾧ τῆς μωρίας των, ᾧ τῆς ἀφροσύνης των, καὶ δι' αὐτῆς φλυαροῦσι καὶ ἀνατρέπουσι τοὺς ἱεροὺς κανόνας τῆς ἁγίας ἡμῶν μητρὸς ἐκκλησίας καὶ θεσπίζουσιν ἑορτάς, μάλιστα τὰ κακογύναια, καὶ ἑορτάζουσι τὴν παρασκευὴν καὶ τὴν δευτέραν καὶ κáθονται ἀμέριμοι χωρὶς νὰ ἐργάζωνται, οἱ ἀνόητοι. Αἱ ἑορταί, αἱ Κυριακαί, αἱ νηστεῖαι, δηλαδὴ ἡ τετάρτη καὶ ἡ παρασκευὴ καὶ αἱ τεσσαρακοσταὶ εἶναι καλῶς θεσπισμέναι παρὰ τῶν θεοφόρων πατέρων ἀπὸ τόσους αἰῶνας, καὶ δὲν ἠξεύρουσιν οἱ ἄθλιοι, ὅτι εἶναι ἀφωρισμένοι ἀπὸ Θεοῦ ἐκεῖνοι ὅπου παραβαλοῦσι τοὺς ὅρους τῆς ἁγίας ἐκκλησίας, τόσον ἄνδρες ὅσον καὶ γυναῖκες· διότι ρητῶς θεσπίζουσι καὶ διορίζουσιν οἱ θεσπέσιοι πατέρες, ὅποιος προσθέσῃ ἢ ἐλαττώσῃ τοὺς ἱεροὺς κανόνας εἴη ἀφωρισμένος καὶ τῷ αἰωνίῳ ἀναθέματι παραδεδομένος, δηλαδὴ ὅποιος αὐξήσῃ ἢ ὀλιγοστεύσῃ. Μία εἶναι ἡ ἁγία ἐπιστολή, χριστιανοί. ὅποια ; τὸ θεῖον καὶ ἱερὸν εὐαγγέλιον, ὅπου εἶναι ἡ οὐράνιος διδασκαλία, λόγια αὐτοῦ τοῦ δεσπότη Χριστοῦ, ὅπου καθ' ἡμέραν ἀναγινώσκειται διὰ τῶν ἀρχιερέων, διὰ τῶν ἱερέων εἰς τὰς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας. Ὅποιος εἶναι ἐκεῖνος ὁ λαοπλάνος ἀσκητής, ὅπου λέγετε ἐσεῖς οἱ ἄφρονες καὶ μωροί ; ὁ θεομπαίκτης ! πῶς δὲν ὑπάγει εἰς τὸν κατὰ τόπον ἀρχιερέα καὶ ἔπειτα νὰ ἐξέλθῃ εἰς τὸ κήρυγμα ; Ἐσεῖς, ὡς ἐμάθομεν ὑπὸ πολλῶν, μόνον σας ἐδιορίσατε τὴν παρασκευὴν νὰ ἑορτάζετε χωρὶς νὰ εἶναι καμμία ἑορτὴ ἁγίου νενομισμένη, καὶ ἐν τούτῳ ἐθαυμάσαμεν εἰς τὴν ἀνοησίαν σας. ἀφήσατε τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον, τοὺς κανόνας τῶν πατέρων καὶ ἐνηγκαλίσθητε τὰς φλυαρίας καὶ ἀδολεσχίας τοῦ ψευδασκητοῦ, τοῦ παρ' ὑμῶν λεγομένου. Ἐσεῖς ἐγίνητε αἰρετικοὶ καὶ ἀπόβλητοι τῆς ὁμηγύρεως τῶν ὀρθῶν καὶ ἀληθεστάτων χριστιανῶν, καὶ εἴσθε ὑπόδικοι καὶ ὑπεύθυνοι εἰς ἄρὰς ἐκκλησιαστικὰς τρισάθλιοι, ἡμεῖς δὲ ὡς προστάται ἐκκλησιαστικοὶ καὶ ὡς ἄγρυπνοι φύλακες τῶν ψυχῶν σας ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν περιεργόμεθα ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον κηρύττοντες, κατὰ τὸ δυνατόν μας, τὴν θεῖαν διδασκαλίαν τοῦ δεσπότη Χριστοῦ, ὅπου ἔχυσεν ὡς ἐλεήμων ἐπάνω εἰς τὸν τίμιον σταυρὸν καὶ ὡς θεάνθρωπος

τὸ πανάγιον αὐτοῦ αἷμα διὰ νὰ μᾶς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὰς παγίδας τοῦ πονηροῦ διαβόλου, διὰ νὰ μᾶς βάλῃ εἰς τὸν παράδεισον, ἐρμηνεύοντες σας τὴν ἀλήθειαν διὰ νὰ ἀφήσετε τὰς κλειψίας σας, τὰς ἀδικίας σας, τὰς ἀρπαγὰς, τὰς προδοσίας, τὰς κατηγορίας, τὰ σατανικὰ ὄργανα, δηλαδὴ τὰ τύμπανα, τοὺς χορούς, ὅπου ὡς ἀνόητοι παίζετε εἰς τὰς ἐορτὰς τῶν ἁγίων, χωρὶς νὰ ὑπαγένητε εἰς τὴν ἐκκλησίαν, νὰ παρακάλεσθε τὸν ἅγιον ἔχεινον, χάριν λόγου ἢ τὸν μέγαν Ἀθανάσιον ἢ τὸ ἅγιόν Γεώργιον καὶ πρὸ πάντων... εἰς ἡμᾶς δὲν βάλλετε ἀκρόασιν, ἀλλ' ἀκροάζεσθε τὸν ἀπατεῶνα, τὸν πλάνον, τὸν παρ' ὑμῶν λεγόμενον ἀσκητὴν. Ὡ φρίξον ἦλιε, στέναξον ἡ γῆ καὶ κλονουμένη βόησον! Διὰ τοῦτο ὁ πανάγαθος θεὸς καθ' ἐκάστην δίδει σωρηδὸν τὰ ἄμετρα δυστυχήματα, κακοκρίζικοι ἄνθρωποι, ὅσοι μετέρχεσθε αὐτά, ἔχετε νὰ κολασθῆτε αἰωνίως κατὰ τὴν ἀψευδῆ ἐπαγγελίαν τοῦ ἱεροῦ εὐαγγελίου. αὕτη εἶναι ἡ ἁγία ἐπιστολή, αὕτη εἶναι ἡ θεία καὶ οὐράνιος διδασκαλία, δηλαδὴ τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον. «Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσιν», ὡς τρανώτατα φωνάζει ὁ δεσπότης Χριστὸς καθ' ἐκάστην εἰς τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον. Λοιπὸν, ἀγαπητοὶ χριστιανοί, τέκνα μου ἐν Κυρίῳ ἀγαπητά, νὰ ἀφήσετε αὐτὴν τὴν πλάνην καὶ νὰ φυλάττητε τὰς ἐορτὰς τὰς νενομισμένας παρὰ τῶν θεοφόρων πατέρων, τὰς καλῶς νενομοθετημένας, καὶ νὰ δουλεύετε τὰς καθημερινὰς διὰ νὰ πληρῶνετε τὰ τοῦ κραταιοτάτου βασιλέως μας σιτηρέσια καὶ σοδοσίματα, διὰ νὰ φανῆτε εὐάρεστοι θεῷ καὶ ἀνθρώποις, καὶ τοιούτοτρόπως γίνεσθε ἄξιοι καὶ τῆς ἐπουρανίου βασιλείας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν. Ἀμήν. α.ω.ι.σ. Ὁκτωβρίου ΙΘ'.

† Ὁ Ταλαντίου Νεόφυτος ἐν Χριστῷ ὑμῶν εὐχέτης.»

Αἱ ἀπλαῖ αὗται, ἀλλ' εὐσεβεῖς γουθεσίαι μὲ τὴν συχνὴν ἱερογραφικὴν μνεῖαν εἶχον ζωηρὰν ἀπήχησιν εἰς τὸν ἀπλοῖκὸν ἔκτεινον λαόν. ἐν τούτοις ἡ «Ἀγία ἐπιστολή» κυκλοφορεῖ καὶ ἕως σήμερον ἀνέτως καὶ εὐρύτατα καὶ οἱ ἀναγινώσκοντες αὐτὴν οὐδόλως ἐγεύθησαν τοῦ Εὐαγγελίου, ἀλλὰ γνωρίζουσιν αὐτὴν ἀπὸ στήθους. Ἡ ἐγκύκλιος ἐξεδόθη ὀλίγα ἔτη πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ὅμως ἡ «ἀγ. ἐπιστολή» καὶ ἄλλα τὰ τοιαῦτα προελεύσεως ἐγγωρίου ψευδοευλαβείας ἐθεωροῦντο ἥττον ἐπιβλαβῆ, ὅτε κατέκλυσαν τὴν Ἑλλάδα τῆς Βιβλικῆς ἐταιρείας καὶ τῶν ξένων ἱεραποστόλων τὰ ἀθρόα ἔντυπα (βλ. σ. 156 ἑ.). Ἐν τούτοις ἡ ἐπίσημος ἐκκλησία εἰσιῶπα, διότι μέχρι τινὸς ὁ κατ' αὐτῶν πόλεμος ἐθεωρεῖτο πόλεμος κατὰ τῆς Ἐπικρατείας, δὲν ἦτο δὲ εὐχερὲς νὰ ἐκδοθῆ μία ἐγκύκλιος, ἧτις ἔπρεπε νὰ ἐγκριθῆ ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου. Εἰς τὴν Συλλογὴν ἐγκυκλίων τοῦ ἀρχ. Στεφ. Γιαννοπούλου μόνον δύο τοιαύ-

τας κατὰ τῶν ἑτεροδιδασκαλιῶν εὐρίσκω¹ (βλ. σ. 443-444). Ὅπως λοιπὸν εἰς τοῦτο τὸ ζήτημα ὅπερ ἐτάραττε τότε τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, οὕτω καὶ εἰς ἄλλα ἐπίκαιρα ἢ ἑλλ. ἐκκλησία ἐτήρει ἀσύγνωστον σιγὴν ἢ ὁμίλει ὑπὸ γλωσσοδέτην. Οἱ Νεόφυτοι καὶ οἱ Οἰκονόμοι ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ δὲν ἀντεπροσώπευον τὴν ἐκκλησίαν, ἀντεπροσώπευον ἑαυτούς, γνώμας ἀτομικὰς, οὐχ οὕτως δὲ ὁ Θεόκλητος. Αὐτὸς ἀνῆκεν εἰς τὴν ἐνεργὸν τῆς ἐκκλησίας δύναμιν, ὅπου ἀντεπρο-

1. Αὗται εἰναιῖσυντομώταται, οὔτε μίαν σελίδα ἀποτελοῦν, ἐνῶ ἡ συγχρόνως ἐκδοθεῖσα τοῦ οἴκουμ. πατριάρχου Γρηγορίου ἐκείνου τοῦ πάνυ, εἶναι σύγγραμμα κυκλοφορήσασα καὶ ὡς βιβλίον καὶ ἀφήσασα ἐποχὴν, ἦτο ὁ πέλευς τῶν ἱεραποστολῶν. Ἀλλ' ὁ πατριάρχης ἐκεῖνος, ὅστις ἀφήκεν ὄνομα εἰς τὴν ἐκκλησίαν, δὲν ἠρχέσθη εἰς τὴν ἐγκύκλιον μόνην, ἀλλὰ συνέστησεν ἐν Κων)πόλει «Ἐκκλησιαστικὴν καὶ πνευματικὴν ἐπιτροπὴν» (φεβρ. 1836). «Ἐπλήγημεν τὴν καρδίαν, γράφει, ἰδόντες παρ' ἐλπίδα τὴν πνευματικὴν τοῦ ποιμνίου κατάστασιν». (ζωηρὰ περιγραφὴ) καὶ ἐπιλέγει: «Πλήθος ἑτεροδόξων καὶ διεφθαρμένων ἢ ἀργυρωνήτων ὁμοειθῶν, οἵτινες ἠνωμένοι ἀγωνίζονται νὰ διαφθαίρωσι τὴν Ὁρθοδοξίαν καὶ νὰ σπαίρωσι τὴν κακοδοξίαν. Διδάσκαλοι διεφθαρμένοι καὶ κατὰ τὴν θρησκείαν καὶ κατὰ τὰ ἦθη, βιβλιάρια ἑτερόθρησκα καὶ πλήρη αἰρέσεων πανταχοῦ εὐρισκόμενα καὶ κυκλοφοροῦντα πρὸς ὄλεθρον καὶ ἀπώλειαν τῶν πιστῶν! Ταῦτα πάντα καὶ ἄλλα ἀξιοδάκρυτα καὶ λυπηρὰ θεάματα... τοσοῦτον καταπληγόνουσι τὴν ψυχὴν, ὥστε ἤθελον μᾶς ρίψει εἰς ἀπόγνωσιν...» καὶ ὀρίζει τὰ καθήκοντα τῆς Ἐπιτροπῆς, καὶ ὅτι ἀνευ πατριαρχ. ἐγκρίσεως δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκδοθῇ θρησκευτικὸν βιβλίον, καὶ οἱ τυπογράφοι νὰ μὴ πωλῶσι βιβλία ἐκτὸς τοῦ ἐγκριθέντος πατριαρχικοῦ καταλόγου «ὅσα δὲ βιβλία δὲν ἐμπεριέχονται εἰς τὸν κατάλογον θέλετε καθυποβάλλει εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν διὰ νὰ τὰ ἐγκρίνη» (σ. 76-77, Εὐαγγ. σαλπ. Α', Περίοδ. β'). Ἐπιτιδὴ καὶ ἡ Σμύρνη ἦτο μέγα κέντρον τῶν Λουθηρανῶν ἱεραποστολῶν, ὁ κλεινὸς Γρηγόριος ἀπέστειλεν ἐτέραν ἐκεῖ ἐγκύκλιον, δεινὸν κατηγορητήριον καὶ καταπέλτην κατ' αὐτῶν (αὐτ. σ. 217-251).

«Μακρὰν λοιπὸν ἀπὸ τοὺς τοιοῦτους καὶ ἀπὸ τὰς φθοροποιὰς διδασκαλίας των, εἰδότες καλῶς... ὅτι ἡ ἀγία ἡμῶν πίστις πρὸ τοσοῦτων αἰῶνων ἐξιχνιάσθη, ἀνηρευνήθη καὶ ἀπεδείχθη ἡλίου φανώτερον, ὅτι εἶναι ἀμώμητος... μηδαμῶς παρεκκλίνουσα εἰς ἀνοδίας καὶ βάραθρα αἰρετικῶν κακοδοξιῶν καὶ... ἀσεβῶν ἐγγὺς ἀθείας» σ. 252 Ὁ θαυμασίος ἐκδότης τοῦ σπουδαίου τούτου περιοδικοῦ Γερμανὸς ἐγκατασταθεὶς ἐν Ἀθήναις, μακρὰν τοῦ ἀποπνικτικοῦ περιβάλλοντος τοῦ Ναυπλίου, ἐνήρξατο σφοδροῦ καὶ ἀνευδδοτοῦ κατὰ τῶν «Ἱερογραφικῶν ἐταιρειῶν» ἀγῶνος, ὥστε τὸ πλεῖστον τοῦ ἐκ 400 σχεδὸν σελίδων τόμου τούτου ἀφιεροῦται εἰς τὸ φλέγον τοῦτο θέμα τοῦ καιροῦ ἐκείνου (βλ. σ. 104-135, 141-174, 196-246, 255-286, 313-329, 337-345). Τότε ἐξεδόθη καὶ σχετικὸν φυλλάδιον ὑπὸ ἀνωνύμου ἱεράρχου ἐπιγράφομεν «Σκέψεις περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι ὀρθοδόξου ἐκκλησίας», ὃν ὁ Γερμανὸς ὀνομάζει «Πρωρεά τοῦ χεμαζομένου πλοίου τῆς Ὁρθοδόξου ἀνατ. ἐκκλησίας καὶ λέγει: «νῦν ἄρα νεναυαγήκαμεν, ὅτι εὐπλοήκαμεν!» χαρακτηριστικώτατον περὶ τῆς καταστάσεως.

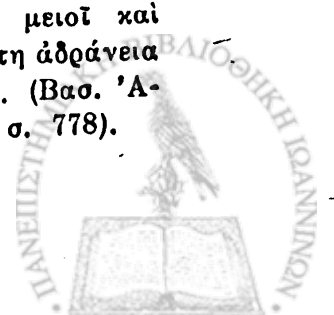

σώπευε καὶ αὐτὸ τὸ κράτος, τὸν βασιλέα ὡς γραμματεὺς ἐπὶ συνόδου. Εἶχε καὶ θέσιν ἔτι ὑψηλοτέραν, τὴν τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου· ὠμίλει καὶ ἔγραφεν ἐν ὀνόματι τῆς ἐκκλησίας, ἧς ἔγνώριζε καλῶς τὴν ἱστορίαν, ἀλλὰ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ «ἄγων ποτὶ τὴν σπάρταν τὸν λίθον». δικανικὸς τὸν τρόπον καὶ ἀθλητῆς ἀριστος διηγόρευε μετὰ κύρους καὶ αὐθεντίας ἀκαταμαχῆτου. δι' ὃ καὶ ἔσυρεν τὸν λαὸν ἐξόπισθεν. Ὁ Οἰκονόμος ἦτο ἔξω τῆς αὐλῆς, ποῖος τὸν προσεῖχεν ; ἦτο κατ' ἀλήθειαν δεινὸς ἀντίπαλος ἐμβριθεὶς θεολόγος καὶ ἠθικοῦ κύρους, ἀλλ' ἔκαμνε φιλολογίαν. ἄλλως τε εἶχε χάσει, ὡς εἶπομεν, καὶ τὴν βάσιν—ἤθελε τὸ αὐτοκέφαλον καὶ δὲν τὸ ἠθέλεν—ὁ Φαρμακίδης ἐπαρουσιάζετο ὡς νεωτεριστῆς, καὶ ὅτι ἔλεγεν, ἔφερε καὶ εἰς ἔργον· διότι οἱ τοιοῦτοι πάντοτε κατακτῶνται τὰς ψυχὰς ἐπαγγελλόμενοι νὰ φέρωσι τὸν χρυσοῦν αἰῶνα. ὁ λόγος των ἔχει θέλητρον καὶ μαγείαν. διὸ καὶ παρ' ὅλας τὰς παραδοξολογίας, τὰς ἀκρότητας ἐπεβλήθη, ἐγένετο ἡ ψυχικράτωρ, ἀνεγνωρίσθη ὡς ρυθμιστῆς κύρους ὑπὸ τῆς πολιτείας. «λόγων τε ρητῆρ, ἔργων τε πρηκτῆρ». ὁ ἄλλος ἔμεινε διδάσκαλος, σοφὸς μὲν, ἀλλὰ σχολαστικὸς. τούτους θαυμάζει μὲν, ἀλλὰ δὲν ἀκολουθεῖ ὁ λαός. Ἴδου διατι ἐνίκησεν ὁ Θεόκλητος. Ἀλλὰ διερωτᾶται τις, ἐν τῷ σκληρῷ τούτῳ ἀγῶνι, διεξαγομένῳ παρ' ἀνδρὸς σκοποῦντος ν' ἀνατρέψῃ τὸ αἰωνόβιον τῆς ἐκκλησίας καθεστῶς, τί ἔκαμνον οἱ ταγοὶ τῆς ἐκκλησίας ; τίνες αἱ προσπάθειαι αὐτῶν πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ κακοῦ, τίνες οἱ ὑπὲρ βωμῶν καὶ ἐστιῶν ἀθλοὶ αὐτῶν ; Δὲν ἔπρεπε νὰ γράψωσι καὶ νὰ ἀναιρέσωσι τὰ καινὰ δαιμόνια. εἰς ἣτο ὁ Ἄρειος καὶ ἔξανέστη σύσσωμος ἡ ἱεραρχία κατ' αὐτοῦ. Δὲν ἔπρεπε νὰ διαμαρτυρηθῶσι, νὰ φωνάξωσι στεντορεῖα τῇ φωνῇ, δὲν ἔπρεπε νὰ ἐξεγείρωσι τὸ θεοσύλλεκτον αὐτῶν ποιμνιον, τὴν στρατευομένην ἐκκλησίαν, καὶ ὅταν ἔβλεπον, ὅτι οἱ λόγοι δὲν ἴσχυον, τί ἔπρεπε νὰ πράξωσιν ; ὅτι ἔπραττον οἱ ἅγιοι ποιμένες τῆς ἐκκλησίας εἰς τοιαύτας περιστάσεις, νὰ διακόψωσι τὰς σχέσεις πρὸς τὴν πολιτείαν, νὰ κηρύξωσιν τὴν ἐκκλησίαν ἐν διωγμῷ, νὰ παραιτηθῶσιν. Νὰ ἀποβάλωσιν ἐκ τοῦ ἀμπελῶνος τοῦ Χριστοῦ τὸν κακεργάτην ἐκεῖνον, νὰ τὸν ἀποκόψωσιν ὡς σσηπὸς μέλος, νὰ τὸν ἀφορίσωσιν οὕτως ὥστε νὰ πεισθῇ ἡ πολιτεία, ὅτι «παίζει ἐν οὐ παικτοῖς» καὶ νὰ σταματήσῃ. Δὲν ἔπραξαν ταῦτα, ἀλλ' ἠγείχοντο καὶ μετὰ τυπικὰς καὶ γλιαρὰς διαμαρτυρίας συνεβιβάζοντο καὶ ἠδιαφόρουν (βλ. σ. 130 κ.ἄ.). Εἶναι ἔνοχοι, συνυπαίτιοι ὡς ἀμφοτεροπρόσωποι. «οἱ γὰρ ὀρθῶς μὲν ὁμολογοῦντες καὶ γράφοντες περὶ πίστεως μὴ ἀποπεμπόμενοι δὲ τοὺς μὴ γὰ ὀρθὰ γράφοντας, ὑπόπτους σφὰς αὐτούς ποιοῦσιν, ὡς κοινωνοῦσιν αὐτοῖς καὶ τοῦ ἀδοκίμου φρονήματος» ἔγραφεν ὁ κακόφρων μὲν τὰ ἄλλα, ἀλλ' ὀρθῶς πάνυ ὠδε

στοιχῶν πατριάρχης Ἀντιοχείας Σευήρος. 1 Τίς ἄλλη ἐπαινετωτέρα πρὸς παραίτησιν εὐκαιρία; ἀναλαμβάνοντες οἱ ἀρχιερεῖς ἐκεῖνοι τὸ ἀξίωμα τοῦ ποιμενάρχου ὠρκίζοντο ἐκ τῆς ἁγίας τραπέζης νὰ φυλάξωσι τὴν παρακαταθήκην, τὴν ἐκκλησίαν ἄσπιλον, τοὺς κανόνας ἀπαρτρέπτους, ἀπαραχαράκτους καὶ τὰ δίκαια αὐτῆς ἀνεπηρέαστα καὶ ἀπαράθικτα, ταχθέντες ἄγρυπνοι φρουροὶ ἐπὶ τῶν ἐπάλλεων. «Ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τίθησι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν προβάτων, ὁ μισθωτὸς δὲ καὶ οὐκ ὢν ποιμὴν θεωρεῖ τὸν λύκον ἐρχόμενον καὶ ἀφήσει τὰ πρόβατα καὶ φεύγει» (Ἰω. ι' 11-12). Ἐγένοντο ἐπιλήσιμονες τῶν καθηζόντων, τῶν παραδόσεων τοῦ κλήρου τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας, ὅστις μέχρι τῶν ἐσχάτων χρόνων ἔχει καταπλήξει τὸν κόσμον διὰ τὴν μεθ' ἧς προασπίζει τὰ δίκαια τῆς ἐκκλησίας αὐταπάρνησιν. Θὰ μοι ἐπιτραπῆ νὰ εἶπω, ὅτι οἱ μισθαρνοὶ ἀρχιερεῖς τῆς αὐτοκεφάλου, ἐκτὸς σπανίων ἐξαιρέσεων, ἐγένοντο ἐπίσκοποι, ἐφάνησαν κατώτεροι τῶν καιρῶν καὶ ἐπρόδωσαν τὴν ἐκκλησίαν χάριν ἰδιοτελείας, χάριν προσκαίρου καὶ ματαίας δόξης ἀντὶ φακῆς πωλήσαντες τὰ πρωτοτόκια.

1. Ἐρμηνεῖα Ζυγαβηνοῦ εἰς τὰς 14 ἐπιστολάς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου εἰς τὰς 7 καθολικὰς ὑπὸ Νικ. Καλογερά - 1887, τόμ. Β', σ. 642. Σημειωτέον, ὅτι τὸ μέρος τοῦτο ἔλειπεν ἐκ τῆς εἰρημένης ἐκδόσεως τοῦ Φαρμακίδου. οὗτω δὲ ἀνακαλύψας ὁ ἀγιορειτὴς ἐκεῖνος ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Βατικανοῦ, συνεπλήρωσε ὀλόκληρον τὴν σειρὰν. Εἶναι ἐκ τῶν ὀλίγων, οἵτινες ὡς ἐπίσκοποι ἐθεράπευσον εἰς τὴν θεολογίαν. Κλασσικὸν παράδειγμα γλιαρᾶς διαμαρτυρίας εἶναι τὸ ἐξῆς: Ἐπὶ εἰκοσαετίαν σχεδὸν παρ' ὅλας τὰς διαμαρτυρίας ἢ κυβέρνησις δὲν ἀπεφάσισε νὰ καθορίσῃ τὰ ὅρια τῶν ἐπισκοπῶν. Τοῦτο ἐγένετο διὰ τοῦ γνωστοῦ νόμου Σ' τῷ 1852. Ἡ ἐπισκοπὴ Καρυστίας καὶ μετὰ τὸν ἐν ἔτει 1899 ἐκδοθέντα νόμον ΣΧΑ' ἔμεινε συγχωρευμένη τῇ τῆς Χαλκίδος. Ἄλλ' ἡ βουλὴ τοῦ 1900 ὑπέκρουσε εἰς τὴν ἐπιμονὴν τῶν βουλευτῶν τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης τὴν 28 Μαρτίου ἐψήφισε νόμον, δι' οὗ ἀποσπᾶται καὶ γίνεται ἀνεξάρτητος ἡ ἐπισκοπὴ Καρύστου, χωρὶς νὰ ἐρωτήσῃ καὶ τὴν Σύνοδον! Αὕτη εὐρεθεῖσα πρὸ τετελεσμένου γεγονότος ἀντὶ νὰ διαρρήξῃ τὰ ἰμάτια αὐτῆς γράφει πρὸς τὸ οἰκτεῖον ὑπουργεῖον, ὅπερ μετὰ τὴν ἐπιψήφισιν παρακαλεῖ αὐτήν, ἵνα ἐξενέγκῃ γνώμην! «Εἰδικῶς ἐπὶ μόνου τοῦ εἰδικοῦ τούτου θέματος ἀποφαινομένη γνώμην ἢ Ἱερά Σύνοδος πέποιθεν, ὅτι αὕτη δὲν θὰ κριθῆ καὶ κατ' ἀρχὴν ἐνδεικνύουσα γενικὴν αὐτῆς γνώμην ὑπὲρ εὐκόλου ἐκάστοτε μεταβολῆς τῶν νενομισμένων ἐπισκ. περιφερειῶν, ἣν αὕτη πολυειδῶς θεωρεῖ ἐπιβλαβὴ εἰς τὰ τῆς διοικήσεως τῆς ἐκκλησίας καὶ εἰς τὰ τῆς ἐμπεδώσεως καὶ ἀσφαλείας τοῦ ἀναποδράστως ἀναγκαίου παγίου κύρους τῶν ἐκάστοτε ἱεραρχῶν ἐπὶ τοῦ κλήρου καὶ τοῦ πνευματικοῦ αὐτῶν ποιμνίου, ὅπερ κύρος μειοῖ καὶ κλονίζει καὶ ἄτονον καθίστησι. Τὸ εὐμετάβλητον κτλ.» ἢ τοιαύτη ἀδράνεια τῆς συνόδου ἐθράσυνε τὴν κυβέρνησιν νὰ προβῆ καὶ περαιτέρω. (Βασ. Ἀπόφ. Ἱεροῦ ἐπισκόπου Ταλαντίου, Ἐπισκ. Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος, Α', σ. 778).

Εἰς τὰς ἑξαιρέσεις ταύτας ἀνήκει ὁ ἐπίσκοπος Κυνουρίας Διονύσιος Παρδαλὸς (1812-1852), ὅστις πρωτοσύγκελλος διατελέσας τοῦ Πατριάρχου Καλλινίκου Ε΄ προήχθη διὰ τὴν σπουδαίαν αὐτοῦ μάθησιν ὡς μητροπολίτης Ρέοντος καὶ Πραιστοῦ, καὶ ὑπάρχων συνοδικὸς ἀπεστάλη εἰς Π)νησον ἅμᾳ τῇ ἐκρήξει τῆς ἐπαναστάσεως ὡς εἰρηνευτῆς καὶ μετὰ περιπετειῶδες ταξίδιον ἔφθασεν ἐκεῖ καὶ ἐν Κυνουρία μετέσχε τῆς ἐπαναστατικῆς κινήσεως καὶ πάσης ἐνεργείας ἐπὶ τῶν ἐκκλησι. πραγμάτων. Μέλος τῆς ἀρχιερατικῆς ἐπιτροπῆς διορισθείσης ὑπὸ τῆς ἐν Τροιζῆνι συνελεύσεως, προσεπάθει νὰ συγκρατήσῃ τοὺς ἰσχυροὺς μετὰ τῆς Μεγ. ἐκκλησίας θεσμούς. καὶ ὅτι πολλοὶ ἐπίσκοποι ὑπέβαλον σχέδιον «αὐτοδιοικουμένης ἐκκλησίας, οὐχὶ ὁμῶς καὶ αὐτοκεφάλου, ἢ ἐπιτροπῆ αὕτη ἀπέκρουσε πᾶσαν ἰδέαν ἀποσκιρτήσεως τῆς ἑλλ. ἐκκλησίας, ἐκ τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχείου» (Παπαδοπ. Ἱστορ. τῆς ἐκκλ. τῆς Ἑλλάδος Α΄, σ. 31-2). Ἀνωτέρω διελάβομεν περὶ αὐτοῦ, πῶς εἰσηκούσθη ἐν τούτῳ ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου καὶ πῶς αὐτὸς μόνος εἶχε τὴν τόλμην νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ Φαρμακίδου, συνεργαζόμενος στενῶς μετὰ τοῦ Μ. Οἰκονόμου. «Κατὰ τὸ ἔτος 1835 ἐκλήθη ἐπὶ τὴν προεδρίαν τῆς Ἱ. Συνόδου, ὁπότε καὶ ἐπεδείξατο τὸ μέγα αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας διαφέρον, δικαίως ἀποκτήσας τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ἐκτίμησιν οὐ μόνον τῶν φίλων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ. Ἐπὶ πενταετίαν ὀλόκληρον προεδρεύσας αὐτῆς κατῴρθωσε ν' ἀποκρούῃ μετὰ σθένους καὶ ἐπιτυχίας τὰς κατὰ τῆς ἐκκλησίας προβαλλομένας ἐλευθέρας σκέψεις, καὶ τὰ κατ' αὐτῆς κακόβουλα πολλῶν σχέδια. ἐν ἔτει 1840 διατελὼν πρόεδρος τῆς συνόδου ἐπεζήτησε μετὰ σθένους παρὰ τῆς κυβερνήσεως τὴν διόρθωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, λόγῳ τῆς μὴ κανονικῆς ἀνακηρύξεως αὐτῆς». Δι' ὅλας τὰς τοιαύτας ἀρετὰς ὁ Κωλέττης συμμεριζόμενός πως τὰς ἰδέας αὐτοῦ προσέλαβεν αὐτὸν μέλος τῆς πρὸς μελέτην τῶν ἐκκλ. νόμων ἀρχιερατικῆς ἐπιτροπῆς τῷ 1845 «ὡς μᾶλλον πεπειραμένον» (βλ. Ἀτέση, σ. 177). Ἄλλ' αἱ ἀποφάσεις ἐκεῖναι δὲν ἐβήφθησαν ὑπ' ὄψιν. Εἶναι παράδοξόν ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Θεόκλητος ὁμιλεῖ μετὰ σεβασμοῦ περὶ αὐτοῦ, ἂν καὶ ἐθεώρει αὐτὸν ὡς τὸν κυριώτερον κατήγορον καὶ ἦλθεν εἰς ἀντίθεσιν κατὰ τὴν πρώτην συνεδρίαν τῆς τότε κατασταθείσης συνόδου, διότι «ἀπὸ τοῦ ἐναντίου τούτου ἴσως πνεύματος φερόμενος ἐγένετο ἐνώπιον αὐτῆς αἴτιος σκανδάλου, δι' ὃ ἐπεπλήχθη παρ' ἑμοῦ ἀυστηρότατα κατ' ἀνωτέραν διαταγὴν... ἀλλ' αὐτὸς ἔδειξε κατόπιν ὅτι δὲν ἐμνησικάκει ὡς χριστιανὸς καὶ χριστιανὸς ὀρθόδοξος καὶ εὐσεβής, ὁποῖον ὁμολογοῦσιν αὐτὸν καὶ οἱ παρ' αὐτοῦ τόσα ἔτη ποιμαινόμενοι πνευματικῶς...χριστιανοί

τῆς Κουουρί ». Καὶ ποῖον τὸ σκάνδαλον ; ὅτι ἐκηρύχθη κατὰ τῆς « Διακηρύξεως τῆς τελείας ἀνεξαρτησίας τῆς ἑλλ. ἐκκλησίας καὶ ὅτι « τὸ μετὰ ταῦτα πολίτευμα ἦταν ἀσύμφωνόν πρὸς τὰ καθεστῶτα ». Ταῦτα ἐν « Ἀπολογία » σ. 201 ἐφεξῆς ἐκθέτει ὁ Φαρμακίδης τὴν δρᾶσίν του. Ἐθριάμβευσε λοιπὸν ὁ Θεόκλητος, διότι οἱ εἰς τοὺς οἴακας τῆς ἐκκλησίας ἄνωθεν κεκλημένοι ὡς θεματοφύλακες ἐκάθευδον καὶ ἀδιαφοροῦντες εἶχον καταστῆ αὐλόδουλοι καὶ ἀδρανεῖς καὶ ὑλόφρονες. Πᾶσα ἡ εὐθύνη πίπτει εἰς αὐτούς, οἵτινες λαβόντες τὸ αὐτοκέφαλον κατήντησαν ἀκέφαλον τὴν ἐκκλησίαν, καὶ τοῦ φραγμοῦ ἀρθέντος καὶ ἐλευθέρως αὐτῆς ἀποκατασταθεῖσης ἀφήκαν τοὺς λύκους ἀνέτως καὶ ἀδεῶς νὰ νέμονται τὸ ποίμνιον, τὸν Φαρμακίδην νὰ ὀργιάζῃ !

Καὶ ὅταν ὁ κλῆρος ἔβλεπε τοὺς ἀρχηγούς ἀδρανοῦντας καὶ σιωπῶντας, ἠμβλύνετο καὶ αὐτοῦ ἡ προθυμία καὶ ὁ ζῆλος. Ἐν τοιαύτῃ ἐκρύθμῳ καταστάσει πολλάκις καὶ τὰ καλλίτερα πνεύματα καὶ οἱ ἐντελέστεροι νόες μαραίνονται ὑπὸ τὸ μοναχικὸν ἔνδυμα τὸ πνεῦμα στρέφεται πλέον μεθ' ὑποκρισίας ὠχρᾶς εἰς αἰσχροῦς ραδιουργίας, εἰς προσωπικὰ φιλοδοξίας καὶ ὅλας τὰς ἀθλιότητας καὶ ἀντιζηλίας τῶν μελανειμονούντων, ὁ ἄνθρωπος ἀποναρκοῦται. Ἀφοσίωσις τυφλῆ καὶ ἀπαρδειγματίστος εἰς ἰδιοτελῆ συμφέροντα τῆς τάξεως, κεχωρισμένης τοῦ κοινωνικοῦ δεσμοῦ, περιορίζουσι καὶ συνέχουσι τὰς ἰδέας καὶ τὰ αἰσθήματα εἰς πολὺ στενὸν κύκλον. Οἱ ἄνθρωποι τῆς τοιαύτης τάξεως « ἐγκαλινδούμενοι ταῖς χρονίαις φροντίσιν » κατὰ Συνέσιον ἐν μὲν τῇ ἐκκλησίᾳ εἶναι στοιχεῖα διαλυτικὰ, εἰσερχόμενοι δὲ εἰς τὴν κοινωνίαν φέρουσιν ὄργανισμὸν ἐξησθενημένον καὶ ἀδύνατον.

Ἐνεκα τούτου ἐκ τῶν τοιούτων τῶν τὰ τῆς ἐκκλησίας διεπόντων παραδειγμάτων ἤρχισεν ὁ λαὸς ν' ἀπογοητεύηται καὶ νὰ κλίνη πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἢ νὰ ἀδιαφορῇ. Ἡ Σύνοδος λοιπόν, ἵνα προλαμ-

1 Συγχρόνως ἐπέτεινε τὴν λειψανδρίαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἡ διάλυσις τῶν μονῶν, ἐν αἷς παρὰ τὴν παρακμὴν διεσώζοντο ἔτι ἄνδρες ἐνάρετοι. Ἄλλ' οὗτοι πάντες διβροκορπίσθησαν καταφυγόντες εἰς τὰς μονὰς τοῦ Ἄθω καὶ τῆς Παλαιστίνης προχωρήσαντες μέχρι καὶ τοῦ Σιναιίου ὄρους. καὶ ἐπέρχεται μοι εἰς νοῦν τὸ τοῦ Χρυσοστόμου : « Κἂν εὐρεθῇ τις τῆς παλαιᾶς φιλοσοφίας ἔχων ἴχνος, τὰς πόλεις ἀφείς καὶ τὰς ἀγορὰς καὶ τῷ μέσῳ στρέφεσθαι καὶ ρυθμίζειν τοὺς ἄλλους τὰ ὄρη καταλαμβάνει. κἂν ἐρηταί τις τῆς ἀναχωρήσεως τὴν αἰτίαν, εὕρισκει πρόφασιν συγγνώμην οὐκ ἔχουσαν, ἵνα μὴ παραπλόωμαι, φησί, μηδὲ ἀμβλύτερος γένωμαι τὴν ἀρετὴν ἀποπηδῶ, καὶ πόσῳ βέλτιον ἀμβλύτερόν σε γενέσθαι καὶ τοὺς ἄλλους κερδάναι, ἢ μένοντα ἐν ὑψει περιῖδειν ἀπολλυμένους τοὺς ἀδελφούς; Ὅταν μὲν οὖν οἱ μὲν ἀρετῆς ἀμελῶσιν, οἱ δὲ ἐπιμελούμενοι πόρρω τῆς παρατάξεως γένωνται, πόθεν αἰρήσομεν τοὺς ἐχθρούς; (Ὁμιλίᾳ κς' εἰς τὴν Α' Κορινθ.).

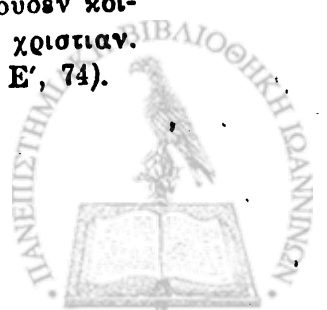
βάνη ταῦτα τὰ κακὰ καὶ διαλύη τὴν ἀνίαν αὐτοῦ ἐπιφαίνεται ἐνίοτε καὶ δι' ἐγκυκλίων καὶ ἐγείρει φωνὴν ὑπὲρ τῶν καθεστώτων τῆς ἐκκλησίας, κατὰ τῆς προπαγάνδας, ἣτις κυριαλεκτικῶς ὠργίαζε τότε καὶ κατὰ τῶν νεωτεριστῶν· ἡ δὲ ἀρπάγη τῆς Συνόδου ἐκόλλησεν εἰς τὸν δυστυχῆ πρωτοσύγκελλον τοῦ Ἀργολίδος, τὸν Εὐγένιον Διογενίδην. Οὗτος ἀναγνούς, ὡς φαίνεται, τὴν «Ἐκατονταετηρίδα» τοῦ Εὐγ. Βουλγάρεως, ἀνδρὸς μεμουσωμένου καὶ ἐλευθεριάζοντός πως, ἔγραψεν εἰς τὴν «Ἀθηνᾶν» τοῦ Ναυπλίου, ὅτι οἱ πε' κανόνες δὲν εἶναι γνήσιοι τῶν ἀγίων Ἀποστόλων, ἀλλὰ προϊόν τοῦ Δ'—Ε' αἰῶνος, διότι παρουσιάζουσι τὴν ἐκκλησίαν ὠργανωμένην—καὶ εἶχε πολὺ δίκαιον, διότι αὐτὸ πιστεύουσι σήμερον ὅλοι σχεδὸν οἱ θεολογοῦντες—Ἐκλήθη καὶ ὠμολόγησε τὸ σφάλμα, ὅτι κατ' ἀγνοίαν ἔγραψε, ἀλλ' ἡ ἱερὰ Σύνοδος ἐν τῷ ὑπερβάλλοντι ζήλῳ πρὸς προάσπισιν τῶν δογμάτων τῆς πίστεως δὲν ἠρκέσθη, καὶ καθήρεσεν αὐτόν. Ὁ συντάξας τὴν ἀπόφασιν ταύτην, εἶναι ὁ Φαρμακίδης, ὅστις διὰ τοῦ «Ἀντιτόμου» ἀπέδειξεν, ὅτι εἶχε ὀρθὴν τοῦ πράγματος ἀντίληψιν, ἀλλ' εὗρεν εὐκαιρίαν νὰ δημοκοπήσῃ, διασκεδάζων οὕτω μικρὸν τὴν κατ' αὐτοῦ ἐγειρομένην θύελλαν καὶ ἐπανέλαβεν ὅσα εἶχε γράψει ὁ αἰόδιμος Νικόδημος Ἀγιορείτης κατὰ Εὐγενίου, καὶ ὅσα διεκήρυττεν ὑψηλῇ τῇ φωνῇ ὁ ἐπιφανὴς ἀντίπαλός του Κων. Οἰκονόμος Οἰκονομίδης (ὡς τέως ἐγράφετο) ἐν τῷ κατὰ τῶν Ἱεραποστόλων νεοτυπώτῳ ἔργῳ ἐπιγραφομένῳ: «Περὶ τῶν τριῶν ἱερατικῶν τῆς ἐκκλησίας βαθμῶν ἐπιστολιμαίᾳ διατριβῇ, ἐν ἧ καὶ περὶ τῆς γνησιότητος τῶν ἀποστολικῶν κανόνων». Τὸ βιβλίον ἐκυκλοφόρει, ὅτε κατεδίκαζεν ἡ Σύνοδος τὸν Διογενίδην, τὴν 24 Μαρτίου 1936 (βλ. Εὐαγγ. σάλπιγγα, τόμ. Α', δευτ. περίοδ. σ. 49—51) καὶ ὁ λαὸς ἐβόα, τί κάμνει ἡ ἱερὰ σύνοδος; ὅτε οὐ μόνον οἱ ξένοι ἀπόστολοι ἐκήρυττον τὰ ἀντιχριστιανικὰ αὐτὰ δόγματα, ἀλλὰ καὶ ἀνώτεροι τῶν ἐπισκοπῶν κληρικοί! καὶ ἠθέλησεν ἡ Σύνοδος νὰ ἰκανοποιήσῃ τὴν ἐξεγερθεῖσαν κοινὴν γνώμην κατενεγκοῦσα κατὰ τοῦ πρωτοσυγγέλλου βαρὺν τὸν πέλεκυν. ἀλλὰ περὶ τῶν ἱερατικῶν βαθμῶν, ὅπου διανοοῦντο τὸ ὅλον οἰκοδόμημα τῆς ἐκκλησίας ν' ἀνατρέψωσι οἱ μισσιονάριοι καὶ τὰ μίσθαρνα ὄργανα τῶν Λουθηροκαλβίνων, οἱ «πρεσβυτεριανοί», οὐδὲν ἀναφέρει καὶ διατί; διότι ὁ πρῶτος πρεσβυτεριανός, ὡς εἶδομεν, ἦτο ὁ Θεόκλητος, ὁ τετραπέρατος γραμματεὺς τῆς Συνόδου, ὅστις ἐκήρυττε τὸ «βασιλεῖον ἱεράτευμα». Δυστυχῶς μετὰ πάροδον ἑκατονταετίας τὸ ὑπὸ τὴν γῆν κοιμώμενον ἐκεῖνο σπέρμα ἐβλάστησε σήμερον, ὅτε καθηγηταὶ τῆς Θεολογίας φιλόκαινοι γράφουσι: «Περὶ ἐνεργοῦ συμμετοχῆς τοῦ λαοῦ εἰς τὴν λατρείαν» (βλ. τὸν Ι' τόμον τῆς «Ἐνορίας» τοῦ 1948) καὶ ἄλλα ξενοπρεπῆ διδάγματα, ὡς τὴν κατάργησιν τῶν μυστι-

κων εὐχῶν τῆς ἱερᾶς Λειτουργίας, διὰ νὰ συμμετέχωσι καὶ οἱ λαϊκοὶ εἰς τὴν ἐκφώνησιν καὶ νὰ ἐξομοιωθῇ ὁ ἱερεὺς πρὸς αὐτοὺς ἢ τάνάπαλιν νὰ ἐξομοιωθῶσιν αὐτοὶ πρὸς τὸν ἱερέα! ἀλλὰ θὰ πάθωσιν ὅτι καὶ ὁ βασιλεὺς Ὀζίας, ὅστις τολμήσας νὰ θυμιάσῃ τὸν λαὸν ἐλεπρώθη· καὶ ὁ βουλόμενος νὰ διδαχθῇ πῶσον ὑψηλὸν καὶ ἀνέφικτον εἶναι ἡ ἱερωσύνη ἀναγνώτῳ τὸν θεῖον Χρυσόστομον εἰς Ἡσαΐαν (λόγ. Ε', σ. 152, τόμ. VI, 1, Montfaucon) στηλιτεύοντα τὸν Ὀζίαν.

Ἀνεφέρομεν ἀνωτέρω τὸν πατέρα τοῦ πρώτου καταστατικοῦ τῆς νέας ἐκκλησίας, τὸν Θηβῶν Παΐσιον. Οὗτος ἐπέπρωτο νὰ δοκιμάσῃ πρῶτος τοὺς καρποὺς τοῦ νεοτεύκτου καθεστῶτος. Ὑπέρογῆρος ὢν καὶ ἀσθενής, ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ ἐκπληρώσῃ τὰ ποιμαντικὰ καθήκοντα, ἐπεκαλέσθη τὴν συναντίληψιν τοῦ ἱεράρχου Λοκρίδος, γείτονος ἐπαρχίας, Ἀγαθαγγέλου μὲν τὴν κλῆσιν, ἀλλ' οὐκ ἀγαθοῦ τὴν προαίρεσιν, ὡς ὀψόμεθα, διότι ἠθέτησε τὰ συμπεφωνημένα: «ἀπ' ὅλα γενικῶς τὰ λεγόμενα τυχηρὰ δικαιώματα τὰ ἡμῖς, ὅσα δηλ. ὑπάγονται εἰς τὸ ἐπιτραχήλιον, ἀπὸ λειτουργίας, παραστασιματα, εὐχάς, ἀγιασμούς... τὰ δὲ ἡμῖς ἐξ αὐτῶν θελεῖ λαμβάνει ὁ ἅγιος Βοιωτίας». Τὴν συμφωνίαν ταύτην, γενομένην τὴν 17 Μαΐου 1843 γνωστοποιηθεῖσαν καὶ ταῖς πολιτικαῖς ἀρχαῖς, ὁ διοικητὴς Βοιωτίας διεβίβασε πρὸς τοὺς δημάρχους Λεβαδείας διὰ τὰ περαιτέρω. Ὁ δὲ ἅγιος Θηβῶν, ἵνα τὰ προϊόντα τῆς περιουσίας ἐξασφαλίσῃ, προέβη αὐθαιρέτως, ἄνευ συνοδικῆς ἀποφάσεως, εἰς τὴν παραχώρησιν δύο ἀκροίων χωρίων τῆς ἐπαρχίας ὑπὸ τὸ ὄνομα Μαρτίνος καὶ Ἐξαρχος γνωστῶν. Καὶ ἕως ἐδῶ τὰ πράγματα ἔβαινον καλῶς. Ὁ νομοθέτης τῆς νέας ἐκκλησίας πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ σαρχίου του, ἀντὶ νὰ ἀποσυρθῇ λαμβάνων τὴν νενομισμένην ἐπιχορήγησιν, ἔκρινε συμφερότερον νὰ πωλῇ τὰ χωρία τῆς ἐπισκοπῆς ὡς πατρικὰ τοιφλίκια. 1 Τούτων οὕτως ἐχόντων δὲν βλέπω εἰς τί ἔπταιεν ὁ ἐντολοδόχος

1. Φαίνεται ἔνεκα γήρατος δὲν ἐνεθυμῆτο τὸ 4ον ἀρθρον τοῦ σχεδίου, ὅπερ αὐτὸς ὑπέβαλεν εἰς τὴν σύνοδον πρὸς ἔγκρισιν, ὑπερθεματίζων μάλιστα τὸν κλεινὸν ἀνεψιὸν του. «Ἡ σύνοδος εἶναι ἡ ἀνωτάτη ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος ὑποκειμένη (σχῆμα ὀξύμορον) εἰς τὴν βασιλικὴν ἀρχὴν καθ' ὅλον τὸ πολιτικὸν καὶ διοικητικὸν τῆς ἐκκλησίας» (ἐνθ' ἀνωτ. σ. 275). Ἀφοῦ εἰς τὰ καλά καὶ νόμιμα δὲν ἠδύνατο νὰ κινήτο ἐλευθέρως ἡ ἐκκλησία πολλῶν μᾶλλον εἰς τὰ ἄτοπα. «Καθ' ὃν τρόπον αὕτη κατηρτίσθη... τῷ 1833, οὐδὲν ἠδύνατο νὰ πράττῃ οἴκοθεν ἀγαθόν, οὐδαμῶς δὲ νὰ προαγάγῃ τὸν... θρησκευτ. βίον... Τυπικὴ κίνησις οὐδὲν κοινὸν ἔχουσα πρὸς τὸ πνευματ. βάθος τῆς ἐκκλησίας καὶ τὴν ἀληθῆ χριστιαν. παιδευσιν» ἦτο ἡ δρᾶσις τῆς ἐκκλησίας» (Καρολίδης ἐνθ' ἀνωτ. Ε', 74).

Λοκρίδος βουλευθείς νὰ ἐξασφαλίσῃ καὶ αὐτὸς πλείονα κέρδη «δρυὸς πεσοῦσης πᾶς ἀνὴρ ξυλεύεται». Καταγγέλλεται πρὸς τὸν διοικητὴν ὑπὸ τοῦ Παΐσιου, ὅτι ὁ ἅγιος ἀδελφὸς ἐσφετερίσατο δικαιώματα μὴ παραχωρηθέντα ὑπὸ τῆς συμφωνίας, ὑπεισῆλθεν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τῆς παροικίας διοίκησιν δηλ. προέβη εἰς τὰ ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ ἐν Βρασταμίταις «ἄνευ προηγουμένης συγκαταθέσεώς μου καὶ ἀδείας τῆς διοικήσεως, ὡς ὁ νόμος ὀρίζει». ὁ δὲ διοικητὴς, ἂν καὶ ἀμφιβάλλων πῶς, πληροφορεῖ τὸ ὑπουργεῖον, ὅτι σκοπὸς τῆς περιοδείας τοῦ σεβ. Λοκρίδος εἰς τὴν ἐπαρχίαν Βοιωτίας «ἀποβλέπει εἰς πολιτικὴν διοργάνωσιν ἐν ὄψει ἐκλογῶν». Ἡ ἱερὰ σύνοδος, εἰς ἣν διεβιβάσθησαν ταῦτα, δὲν ἀπεφάσιζε νὰ θίξῃ οὔτε τὸν Παΐσιον «διὰ τὰς πολλαπλᾶς πρὸς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸ ἔθνος ὑπηρεσίας» οὔτε δὲ καὶ τὸν Ἀγαθάγγελον, ὅστις εἶχεν ἐν τῇ πολιτείᾳ «ἄγγελον φύλακα». Καὶ ὅμως ὁ διοικητὴς Βοιωτίας φαίνεται κάλλιον τῆς συνόδου διασκεπτόμενος· διότι ἔγραφε πρὸς τὸ ὑπουργεῖόν του : «ὅτι ἤθελεν εἶσθαι εὐεργέτημα δι' αὐτὸν τὸν Παΐσιον ν' ἀπηλλάττετο ἀπὸ τὴν περιπλανωμένην αὐτὴν ζωὴν... εὐεργέτημα δὲ διὰ τοὺς κατοίκους τῆς διοικήσεως ν' ἀντικαθίστατο ἀπὸ μητροπολίτην ἔχοντα καὶ τὴν ἡλικίαν καὶ τὴν φρόνησιν τοῦ νὰ διευθύνῃ τὰ τῆς ἐκκλησίας ὑψηλὰ καθήκοντα». Καίτοι δὲ ἀπὸ φήμης διαδίδεται, λέγει, ὅτι εἶναι ἀρκούντως εὔπορος, ἐν τούτοις «ἡ διοίκησις... νομίζει χρέος τῆς νὰ στηρίξῃ, ὅτι εἶναι δίκαιον νὰ τῷ προσδιορισθῇ ἀνάλογος σύνταξις» Τοῦτο ὑπεστήριξε καὶ τὸ εἰρημένον ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν, καὶ ἐξαίρομεν τὸ γεγονός, καὶ ἡ σύνοδος ἀνέμενε τὴν ἀπόφασιν τῶν δύο Βουλῶν, ἵνα κανονίσῃ τὸ ζήτημα τῆς συντάξεως, καὶ οὕτως ὁ Παΐσιος ἀπέθανεν ἐν Θήβαις τὴν 13 Ἰουλίου 1849. ¹

Εἶπομεν ἀνωτέρω πῶς ἐτέθη ἐν ἰσχύει τὸ πρωτόκολλον τοῦ 1833 καὶ πόσοι ἐκβιασμοὶ ἐγένοντο κατὰ τὴν ὑπογραφήν. Εἰς τῶν ἀρνησαμένων ἦτο καὶ ὁ Παροναξίας ἐπίσκοπος Γαβριὴλ (1833—1839). Ἀλλὰ διατί ἔπραξε τοῦτο; διότι ἀπὸ τῆς μητροπόλεως Τήνου μετετίθετο εἰς τὴν προσωρινὴν ἐπισκοπὴν Νάξου. Τότε ἐτάχθη καὶ αὐτὸς πρὸς τὴν μερίδα τῶν διαμαρτυρομένων κατὰ τοῦ νέου ἐκκλησιαστικοῦ καθεστῶτος. Ὅτε δὲ μετ' ὀλίγον ἐπέτυχε τοῦ ποθουμένου ὑπέγραψε καὶ αὐ-

1. Βλ. Βασιλείου Ἀτέση ἐπισκόπου Ταλαντίου, Ἐπίτομος ἐπισκοπ. ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ 1833 μέχρι σήμερον. Τόμ. Α' Ἀθῆναι 1918, σ. 21—24. Ὁ εἰρημένος Ἀγαθάγγελος Μυριανθοῦσης, Κύπριος, ὅτε διωρίσθη Λοκρίδος (1833—1852) εἶχε ζητήσει τὸ Μαρτίνον καὶ τὸν Ἐξαρχον παρὰ τῆς συνόδου, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη (αὐτ. σ. 54—55) δι' αὐτὸ ἔλαβεν αὐτὰ νῦν πραξικοπηματικῶς.

τὸς καὶ «ἔβαψε τὸν ἄρτον ἐν τῷ τρυβλίῳ» (αὐτ. σ. 292).

Ἐπίσης ὁ μητροπολίτης Ἄνδρου Διονύσιος Καρκάκης (1810—1835) ὁπαδὸς τοῦ Μεγ. Οἰκονόμου, δὲν παρέστη ἐν τῇ συνελύσει τῶν ἀρχιερέων ἐν Ναυπλίῳ, ἀλλ' ἀκούσας μακρόθεν τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου, ὅτι θὰ ἀπεκόπτετο ἐκ τῆς ἐπαρχίας του ἢ παρανόμως προσαρτηθεῖσα Σῦρος καὶ θὰ ἀποτελέσει ἰδίαν ἐπισκοπὴν (ὅπερ καὶ μετ' ὀλίγον ἐγένετο) ἔσπευσε νὰ δηλώσῃ «ὅτι εἶναι σύμφωνος εἰς πᾶν ὅ,τι καλὸν καὶ ἅγιον... ἐγκρίνη ἢ ὀμῆγυρις τῶν ἁγίων ἀρχιερέων καὶ ἡ Α. Μ. ἐπικυρώσῃ εἰς δόξαν τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ ἀνατολικῆς ἐκκλησίας»· διὸ καὶ σφοδρὰν ἐδέξατο τὴν παρὰ τοῦ Οἰκονόμου ἐπίθεσιν (αὐτ. 293).

Μετὰ τὴν «Διακήρυξιν» ἦτοι τὸν καταστατικὸν τοῦ 1833, ἐνῶ ἡ ἱεραρχία καλῶς ἢ κακῶς συνελθοῦσα καὶ μὴ συνελθοῦσα ἐν Ναυπλίῳ ὑπέγραφεν αὐτόν, ὁ λαὸς ἔχων ἀρκούντως ἀνεπτυγμένον τὸ θρησκευτικὸν διαισθητήριον ἐξηγείρετο εἰς ἀποστασίαν ἐν Πελοποννήσῳ πρὸς διάσωσιν τῆς θρησκείας τῶν πατέρων, ἡ ἱερά Σύνοδος ἀποτελουμένη ἀπὸ τὰ ἀνάξια μέλη, τὸν Κορίνθου Κύριλλον ὡς πρόεδρον, τὸν ὁμώνυμον τοποτηρητὴν Ἡλίδος, τὸν Θήρας Ζαχαρίαν, τὸν Ἀιθρούτσῃς Ἰωσήφ καὶ τὸν μνημονευθέντα Βοιωτίας Παῖσιον, ὑπὸ τὸν γραμματέα Θεόκλητον, ἐξαπέλυε δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἀποστόλους νὰ πείσωσι τὸν λαόν, ὅτι εὐ τε καὶ καλῶς εὐοδοῦνται τὰ πράγματα, ὅτι «εἶναι ἄγρυπνος φύλαξ τῶν δογμάτων τῆς πίστεώς μας καὶ ποτὲ δὲν ἤθελε ἐνδώσει, ἐὰν ἤθελεν ἰδεῖ, ὅτι προσβάλλεται κατὰ μικρὸν ἡ ἱερά ἡμῶν θρησκεία». Ἄκουσον δὲ πῶς διαβουκολίζε-ται : «Ἐὰν δὲ πολλὰ μοναστήρια τῆς ἐπικρατείας κατηργήθησαν καὶ τὰ κτήματά των, κινητὰ καὶ ἀκίνητα, παρελήφθησαν εἰς λογαριασμὸν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου (!) κατ' ἀπόφασιν τῆς ἐν Ἀργεὶ ἔθν. συνελύσεως, τὰ ἐκ τούτου εἰσοδήματα καὶ ὁ φόρος, τὸν ὁποῖον τὰ ὑπάρχοντα μοναστήρια δίδουν κατ' ἔτος εἰς τὸ ἐκκλησ. ταμεῖον, θέλουσι χρησιμεύει εἰς πληρωμὴν ὄλου τοῦ κλήρου, εἰς πληρωμὴν τῶν διδασκάλων...» (παρὰ τῷ Ταλαντίῳ Βασ. Ἀτέση Α', σ. 264).

Ἄλλ' ὅλα αὐτὰ ἦσαν φενάκη καὶ οἱ ἀρχιερεῖς ἐκεῖνοι ἀντὶ νὰ λάβωσι τὸ φραγγέλιον ἀνὰ χεῖρας νὰ ἐκδιώκωσι τοὺς ἱεροσύλους ψεύδονται ἀναιδῶς πρὸς τὸν λαὸν γινόμενοι τυφλὰ τῶν ἀχρείων καὶ ἱεροφάγων πολιτικῶν ὄργανα, ἀγγοῦντες, ὅτι διαλυομένων τῶν μονῶν ἀποσυντίθεται ἡ ἐκκλησία, ἣς αὐταὶ ἦσαν τὰ προπύργια... Πῶς θὰ ἐσώζετο ἡ ἐκκλησία ὑπὸ τὸ κράτος τῆς «Διακηρύξεως», τοῦ ἐπαρά-του ἐκείνου νόμου, ὅστις μέχρι σήμερον μαστίζει τὸ ἐκκλησ. πολίτευμα καὶ παραλύει πᾶσαν ἀγαθὴν πρωτοβουλίαν; Ἄλλ' αὐτοῖς τοῖς μι-

σθωτοῖς ποιμέσι περὶ ἑνὸς μόνου ἔμελλε, τὸ πῶς νὰ ἐξασφαλίσωσι τὴν εὐνοίαν τῶν κρατούντων καὶ τὰ βιοτικὰ ἀγαθὰ. 1

Τὰ κινήματα καὶ αἱ στάσεις τῶν ἐπαρχιῶν ἤρχισαν μόλις ἐφάνησαν τὰ ἀποτελέσματα τοῦ καταστ. νόμου τῆς ἐκκλησίας. Εἰς οὐδὲν ἐλογίσθησαν παρὰ τῷ λαῷ αἱ τοῦ προηγουμένου ἔτους συμβουλαὶ τῆς Συνόδου καὶ τῶν ἀρχιερέων, «οἷτινες μετὰ βαθεῖαν σκέψιν συντελεστικωτάτην εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐνέκρινον τὴν ὀριστικὴν τῆς ἐκκλησίας τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος ἀνεξαρτησίαν.. προϋπάρχουσαν πράγματι ἀπὸ τοῦ ἔτους 1821 κατὰ κοινήν ἔθνικὴν θέλησιν καὶ ψῆφον (:) καὶ ἐξέφρασαν ὁμοφώνως τὴν ἔφεσιν τοῦ νὰ διακηρυχθῇ ἐπισημως ἡ ἀνεξαρτησία αὕτη παρὰ τῆς κυβερνήσεως· διότι ὑποκειμένη ἡ ἐκκλησία τοῦ βασιλείου εἰς ἄλλην ἐξουσίαν ἤθελε μένει πάντοτε εἰς ἣν εὐρίσκετο κακὴν κατάστασιν (μακάρι !), ἤθελεν ἐμποδίζεσθαι ἀφ' ἧς ἤθελεν ἐξαρτᾶσθαι εἰς τὴν ἐπὶ τὰ κρείττω πρόοδον καὶ προκοπὴν...» καὶ προχωρεῖ εἰτα εἰς τὸ λιβάνισμα :

«Ἡ Α. Μ. ὁ πολυαγάπητος ἡμῶν βασιλεὺς, ἅμα ἐπάτησε τὸ κλεινὸν ἔδαφος τῆς νέας αὐτοῦ πατρίδος, ἔδωκεν ἐπισημως τὴν πάνδημον ὁμολογίαν ὅτι θέλει προσηγορεύει εὐσυνειδότης τὴν θρησκείαν τοῦ ἔθνους... Ποῖος λοιπὸν τοιαύτην ἔχων ἐγγύησιν, ὅτι ἡ ὀρθόδοξος ἀνατ. ἐκκλησία, ὅχι μόνον δὲν θέλει βλαφθῇ ποτε κατὰ τὸ παραμικρὸν, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ θέλει προστατεύεσθαι ἰσχυρῶς παρ' ἐκείνου, τὸν ὁποῖον ἡ θεία πρόνοια διώρισε βασιλέα τοῦ ἔθνους... παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν τῶν ἔθνων; ποῖος, λέγομεν, τοιαύτην βασιλικὴν ἐγγύησιν ἔχων δύναται νὰ ὑποπεύσῃ τι πονηρόν... Ἡ σύνοδος χρέος αὐτῆς λογιζέται προσέτι νὰ σᾶς προσκαλέσῃ νὰ εὐγνωμονήσητε μεθ' ἡμῶν διὰ ταῦτα πρὸς τὴν Α. Μ. καὶ νὰ δεηθῆτε τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ μεθ' ἡμῶν ἐκ ψυχῆς καὶ καρδίας... ὑπὲρ στερεώσεως τοῦ ἐνδόξου αὐτῆς θρόνου εἰς γενεᾶς γενεῶν. Ἡ διαρκὴς Σύνοδος

1 Κατὰ τὸ Β. Δ. τῆς 25 Ἰουλ. 1838 «Τὸ ἐπιμίσθιον τοῦ Προέδρου προσδιορίζεται εἰς 3(00 δραχ. κατ' ἔτος (ἤτοι 25) δρ. μηνιαίως, καθ' ὃν χρόνον οἱ πρώην ἐπίσκοποι ἐλάμβανον 80 δρ. ἀλλὰ τὰ μέλη τῆς συνόδου εἶχον καὶ τὰς ἐπαρχίας...) τὸ τοῦ ἐπιτρόπου τῆς Ἐπικρατείας καὶ ἐκάστου συμβούλου (ἤτοι τῶν μελῶν τῆς Συνόδου) εἰς 2400 δρ. Ὁ μισθὸς τοῦ γραμματέως προσδιορίζεται 2400 δρ. ἐτησίως, τῷ δίδεται δὲ καὶ ἐπιμίσθιον 600 δραχμῶν... τὸ ἐπιμίσθιον καὶ ὁ μισθὸς τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς Συνόδου πρὸς τὸ παρὸν θέλει χορηγηθῆ ἀπὸ τῶν ταμείων τῆς Ἐπικρατείας, ἀλλὰ θέλει ἀποδοθῆ μετὰ ταῦτα ἀπὸ τῶν διὰ τὰ ἐκκλησιαστικά... σχηματισθῆσομεν ταμείων» (Γιανν. 18. Βλ. Ταλάντιον Βασιλείου, Ἀρχιερατ. καὶ Ιερατ. δικαιώματα κατὰ τὸ 1834 ἐν «Ἐκκλησίᾳ», ἔτ. ΚΕ', σ. 872, 886).

Ἱερόν αὐτῆς χρέος λογίζεται νὰ προσκαλέσῃ πάντας ὑμᾶς εἰς τὸ γνωρίζητε αὐτήν... ὡς ὑπερτάτην ἐκκλησιαστ. ἀρχὴν καὶ πρὸς αὐτήν ν' ἀναφέρητε περὶ παντός ἀντικειμένου... συμμορφούμενοι ἐν πάσῃ ἀκριβείᾳ κτλ. εἰς αὐτὰ θέλει εὐρεῖ ὃ τι πᾶς ἀληθινὸς χριστιανὸς, πᾶν τῆς ἀνατ. ἐκκλησίας γνήσιον τέκνον ἠδύνατό ποτε νὰ ἐπιθυμήσῃ εἰς δόξαν τῆς ἐκκλησίας του καὶ εἰς βελτίωσιν τῆς καταστάσεως τοῦ κλήρου αὐτῆς» (Γιανν. σ. 20). Κατὰ Ὀκτώβρ. τοῦ 1834 ἐπαναλαμβάνουσα ἡ Σύνοδος τὰ αὐτὰ παρατηρεῖ: «Ἐπίβουλοι τῆς κοινῆς ἡσυχίας καὶ εὐταξίας ἠθέλησαν νὰ παρεξηγήσωσι τὴν κατάργησιν πολλῶν μικρῶν μοναστηρίων, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἦτο γεμάτη ἡ Ἑλλάς καὶ νὰ θεωρήσωσι τοῦτο ὡς ἐπιβουλήν [κατὰ] τῆς θρησκείας αὐτῆς... Τὰ μοναστήρια θεωροῦνται καὶ εἶναι κτήματα ἐθνικὰ καὶ εἶναι ἀσυγχώρητον νὰ καταδαπανῶνται αἱ πρόσοδοι αὐτῶν παρὰ τοῦ ἐνὸς καὶ τοῦ ἄλλου, ἐνῶ τὸ ἔθνος δύναται νὰ μεταχειρισθῇ ταύτας ὠφελιμώτερα...» καὶ οἱ χειρότεροι ἐχθροὶ τῆς ἐκκλησίας δὲν θὰ ἔγραφον τοιαῦτα. Παραλείπω πολλὰς ἀηδίας καὶ προχωρῶ: «Ἄλλὰ γνωμοδοτοῦσα ἡ σύνοδος εἰς κατάργησιν τῶν μικροτέρων μοναστηρίων εἶχε καὶ ἄλλον ἐπίσης σκοπὸν καὶ οὗτος εἶναι ἡ διόρθωσις τοῦ μοναχικοῦ βίου». Ἄκουσον, ἄκουσον! (κάψαμε τὴν κάπα νὰ μὴ μᾶς τρῶν οἱ ψύλλοι!). Γιανν. σ. 27-28. Ἐφ' ὅσον ἡ ἐκκλησία, ἀντὶ νὰ διορθώσῃ τὰ κακῶς ἔχοντα, ἐγνωμοδότησε νὰ διαλυθῶσιν αἱ μοναί, αἵτινες ἔσωσαν κατὰ τοὺς χαλεποὺς χρόνους τὴν θρησκείαν, τότε δὲν εὐθύνεται ἡ πολιτεία. καὶ ἐὰν ὑπῆρχεν εἰς αὐτὰς λειψανδριά ἠδύνατο κάλλιστα ἡ Σύνοδος νὰ συγκεντρώσῃ τοὺς μοναχοὺς εἰς τὰς μεγάλας μονὰς καὶ νὰ προσαρτήσῃ τὰς μικρὰς ἐκεῖ ὡς μετόχια». 1

Οἱ ἀρχιερεῖς ἐκεῖνοι οἱ ἀποτελοῦντες τὴν σύνοδον γλυκανθιέντες ἀπὸ τῆς παχεῖς μισθοῦς ἐπεισήφιζον τὰς ἀυθαιρεσίας ἐκεῖνας τοῦ κρά-

1 Ἡ ἱερά σύνοδος ἀποφασίζει: «Α'. Ὅλα τὰ ἔρημα μοναστήρια.. τὸν ἀριθμὸν 116 ὑπάγονται ἀπὸ τοῦ νῦν ἀπὸ τὴν ἄμεσον κυριαρχίαν τῆς κυβερνήσεως τῆς Α. Μ. καὶ περὶ αὐτῶν δύναται αὕτη νὰ κρίνῃ ὃ τι συμφερότερον». Β'... 119 μοναστήρια περιλαμβανόμενα ὑπὸ τὴν κατηγορίαν μοναστήρια ὑπαγόμενα εἰς τὸ σχέδιον... ὑπάγονται καὶ αὐτὰ εἰς τὴν κυριαρχίαν τῆς κυβερνήσεως». τὰ ὑπόλοιπα 226 ὑποβάλλονται εἰς φόρον 405,650 (19 Αὐγ. 1833). 25 Σεπτ. ἐκδίδεται τὸ Β. Δ. δι' οὗ διαλύονται καὶ ὅσαι τῶν μονῶν δὲν ἔχουσιν ἀριθμὸν πλεόν τῶν 6, καὶ ἦσαν αἱ πλείονες (Γιανν. σ. 640—641). Σημειωτέον ὅτι ἐκ τῶν ἐγγράφων τῆς πολυτίμου ταύτης Συλλογῆς τὸ ἐν τρίτον (σ. 646—911) εἶναι Μοναστηριακά, δηλ. μετὰ τὴν διάλυσιν τῶν ὑπερτετρακοσίων μονῶν ἤρχισε μία ἀδιεξίτητος γραφειοκρατεία καὶ αὐθαιρετος ἐπέμβασις τοῦ κράτους καὶ εἰς τὰς ὑπολοίπους, ἕως τέλος ἄνευ τινος ἀποτελέσματος σχεδὸν ὅλαι διελύθησαν σήμερον.

τους και ἐξεθείαζον τὴν εὐσέβειαν και γενναιοφροσύνην τοῦ βασιλέως. Ἄλλα μετ' οὐ πολὺ ἀπεδείχθησαν τὰ ὀλέθρια ἀποτελέσματα εἰς βάρος τῆς ἐκκλησίας. Τοῦτο διεκήρυξεν ἡ Σύνοδος ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἐναρέτου προέδρου αὐτῆς Θεοφίλου τὴν 2 Μαΐου 1868 εἰς ἐπίσημον ἔκθεσιν πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐκκλησιαστικῶν «Ἐξ ὅτου, κ ὑπουργέ, συνέστη εἰς τὸ βασίλειον ἡμῶν κράτος ἡ ἱερά σύνοδος... ἔκτοτε πᾶς ὀρθόδοξος Ἕλλην ἐπίστευσεν, ὅτι εἰς αὐτὴν ἀνετέθη ἡ ἀνωτάτη ἐκκλησιαστικὴ διοίκησις... Ἄλλ' ἡ ἐπίσημος ἐκείνη... «Διακήρυξις» ὑπῆρξε δυστυχῶς ἀπλῆ μόνον ἀπόφασις, λόγῳ μὲν ὑποσχομένη λαμπρότητα τῇ ἐκκλησίᾳ και ζῶν τῶ κλήρῳ διὰ τῆς ἀκριβοῦς τηρήσεως τῶν ἱερῶν κανόν. Θεσμῶν... πράγματι δὲ διανουμένη τὴν καταφρόνησιν τῆς ἐκκλησίας, τὸν ἐξευτελισμὸν τοῦ κλήρου και τὴν διαστροφήν και ἀνατροπὴν τῶν ἱερῶν κανόνων. Τοῦτον δὲ τὸν βέβαιον σκοπὸν ἀμέσως ἀνεκάλυψαν και παντοῦ διετράνωσαν α') ἡ διάλυσις 400 μοναστηρίων, 2) ἡ καταστροφή πάσης τῆς ἀκινήτου και κινητῆς περιουσίας αὐτῶν. γ') διασκόρπισις τῶν μοναχῶν αὐτῶν. δ') ἡ κατάργησις 24 ἐπισκοπῶν. ε') ἡ ἠθικὴ διαστροφή και ἡ ἄρσις τοῦ σεβασμοῦ εἰς τὰ ἱερά και τῆς ὑποταγῆς εἰς τὰ καθεστῶτα» (αὐτ. σ. 945).

Αὐτὰ γράφει ἡ ἐπίσημος ἐκκλησία περὶ τῶν ὀλεθρίων ἀποτελεσμάτων τῆς τοῦ κράτους ἐπεμβάσεως εἰς τὰ τῆς ἐκκλησίας. Καὶ ὅμως οἱ συνοδικοὶ τοῦ Μαρτίου 1835 πρὸς κατάπαυσιν τῆς λαϊκῆς ἐξεγέρσεως ἐδημοσιογράφουν και παρέστῶν τὰ πράγματα ῥόδινα. Οὕτως ὁ ὑπὸ τὰ στοιχεῖα Ζ. Μ. (Ζαχαρίας Μαθῆς) προαλειφόμενος δι' ἔδραν ἐπισκόπου γεραίρει τὴν Σύνοδον ἐν τῇ. Εὐαγγ. σάλπιγγι (τομ. Α', 1935, σ. 130-133) ὅτε κατορθώσασαν ὡς διὰ θαυματουργίας νὰ λύσῃ ὅλα τὰ ἐκκρεμοῦντα ζητήματα τῆς ἐκκλησίας, ὥστε ἀνεμποδίστως αὐτὴ νὰ βαδίξῃ τὴν κανονικὴν ὁδόν.

Ἴδου δὲ τὶ φλυαρεῖ διὰ τὸ ἐπίμαχόν ζήτημα τῆς διαλύσεως τῶν μονῶν, ὅπερ προῦκάλεσε τὴν δικαίαν τοῦ εὐσεβοῦς ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀγανάκτησιν. «Ἢμπορεῖ τις νὰ μᾶς εἴπῃ, ὅτι ὅλα ταῦτα λίαν καλὰ και ὠφέλιμα· ἡ διάλυσις ὅμως τινῶν μοναστηρίων δὲν ἔδωκε καλὴν ἐντύπωσιν εἰς τὸν λαόν». Ἀκούσατε τὶ ἀπαντᾷ ὁ χριστιανὸς αὐτὸς και πῶς προσπαθεῖ ὡς δεινὸς σοφιστὴς νὰ διαβουκολήσῃ τὸν λαόν, ὡς δῆθεν ἀπατώμενον μὴ εἰδῶτα τὴν ἀληθῆ τῶ μέτρου τούτου ἔννοιαν διαστρεφομένην ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων. «ὅτι ἡ διάλυσις τῶν μικρῶν μοναστηρίων ὄχι μόνον δὲν βλάπτει ποσῶς, ἀλλὰ μάλιστα ἔχει σκοποὺς ἐνδόξους μὲν διὰ τὴν θρησκείαν, ἐπωφελεῖς δὲ διὰ τὴν ἑλληνικὴν νεολαίαν. Ἄλλὰ διάλυσιν λεγοντες,

μήπως έννοοῦμεν διάλυσιν τῶν ναῶν τούτων τῶν μοναστηρίων ἢ ἀπαγόρευσιν ἐν αὐτοῖς ἱεροπραξιῶν; (ὅποια εἰρωνία!). Οὔτε τὸ πρῶτον οὔτε τὸ δεύτερον έννοοῦμεν βέβαια. Οἱ ναοὶ τούτων καὶ ἀνέπαφοι μένουσιν καὶ καθ' ἑορτὴν ἱεουργοῦνται (ἕως νὰ ἀποστεγασθῶσιν ἢ νὰ χρησιμοποιῶνται ὡς βουστάσια). Οἱ ἐπίσκοποι ἐπεφορτίσθησαν... νὰ ἐπαγρυπνῶσιν... διορίζοντες ἐφημερίους (πῶς θὰ διώριζόν εἰς τὰ βουνά, ἀφοῦ δὲν εἶχον εἰς τὰ χωριά;) εἰς τὸ νὰ λειτουργῶσιν ἐν αὐτοῖς (παρέχονται δὲ πλουσίως ὅλα τὰ ἀπαιτούμενα!). Διάλυσιν ἄρα έννοεῖται ἢ κατάργησις τῶν καταχρήσεων δύο ἢ τεσσάρων ἐν τοῖς μοναστηρίοις τούτοις μοναχῶν, προσποριζομένων ἱκανὰς ποσότητας χρημάτων καὶ μεταχειριζομένων αὐτὰ ἐπ' οὐδεμιᾶ ὠφελείᾳ, ἀλλ' ἐπὶ βλάβῃ καὶ αὐτοῦ τοῦ μοναστηρίου...» καὶ ἔξακολουθεῖ τὴν ἀηδῆ φλυαρίαν ὑποστηρίζων, ὅτι οἱ ἱεροὶ κανόνες μόνον τῶν κοινοβίων τὴν διάλυσιν ἀπαγορεύουσιν.

Αὐτὰ ἀπαντᾷ ὁ ἐκπρόσωπος τῆς Συνόδου εἰς τὴν ἀγρίαν τοῦ τύπου ἐπίθεσιν διὰ τὸ μέγα τοῦτο τῆς ἱεροσυλίας ἔγκλημα καὶ ἡ «Ἀθηναῖα» ἐρώτᾷ : «Ἀλλὰ πῶς ἐπωλήθησαν τὰ κινητὰ καὶ ἀκίνητα τῶν καταργουμένων μοναστηρίων; ὡς δὲν ἐπωλήθησαν τοιαῦτα οὐδ' ἐπ' αὐτοῦ τοῦ πολέμου». καὶ ἐκθέτει τὰ ὄργια (ἀρ. 264, ἔτ. 1835, σ. 1039). Πρὸς τὴν γελοῖαν ὡς ἀνωτέρω τῆς Συνόδου ἀπάντησιν παρατηρεῖ ὁ ἀρθρογράφος, ὅτι ἐκ τῆς πωλήσεως τῶν κινητῶν 314 μονῶν εἰσεπράχθησαν δραχ. 339.981 καὶ 29 λεπτά (ἀρ. 272, σ. 1071) μοναχοὶ δὲ 1000 ἐπετάχθησαν εἰς τοὺς δρόμους. ἐκ δὲ τῶν ἀπεράντων ἐκτάσεων τῶν ἀκινήτων 1.884.000. καὶ εἰς ἀπόδειξιν τῶν καταχρήσεων ἀναφέρει τὰς πωλήσεις τῶν μονῶν τῆς Ἀττικῆς (ἀριθ. 277, σ. 1091). Ὁ δὲ Μαθαῖς, ἀφοῦ δὲν ἠδυνήθη, ν' ἀντεπεξέλθῃ καταφεύγει εἰς τὸ ἄλλοθεν : «Ἐπειτα ἡ κατάργησις τῶν τοιούτων μοναστηρίων εἶναι μέτρον καὶ ἀπόφασις τῆς ἐν Ἑλλάδι Δ' Ἐθνοσυνελεύσεως, ἀπόφασις δηλαδὴ τῶν ἀντιπροσώπων αὐτοῦ τοῦ ἔθνους, ὅπερ ἐστὶν ἀπόφασις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ». Τὸ μόνον ἀληθὲς εἶναι τὸ ἐξῆς, ἀφοῦ ἐξεθείασε τὸ μεγαλοῦργον κατόρθωμα τῆς Συνόδου ἐπάγεται : «Καθ' ὅσον δὲ ἀποβλέπει τὸ μερικόν... ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀνικανότητά τινων ἐπισκόπων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον νεηλῦδων, οἵτινες... μὴ ἔχοντες πόνον πατριωτικόν (ὡς μετὰ τὴν ἐπανάστασιν διορισθέντες) ἀδιαφοροῦσιν... ἀποβλέποντες εἰς μόναν τὰς ἰδίας αὐτῶν ὠφελείας».

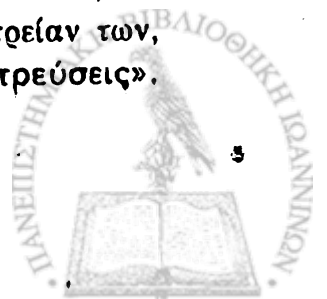
Ἄλλ' ἐνταῦθα συμβαίνει δυστυχῶς τὸναντίον, ὅτι οἱ μετασχόντες τῆς ἐπαναστάσεως, ὡς βετεράνοι διέφθειραν τοὺς νέους καὶ οὐμόνον οἱ ἐγγῶροι, ἀλλὰ καὶ οἱ νεοδαμόδεις καὶ ἐκ Τουρκίας προερχόμενοι

ἀρχιερεῖς ἔκλειον τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸ τῶν τεκταινομένων εἰς βάρος τῆς ἐκκλησίας καὶ ὑπέγραφον τὸν ἀνατρεπτικὸν ἐκεῖνον νόμον ἐπὶ τῷ ὄρω νὰ ἐξασφαλίσωσιν ἐπαρχίαν τινά. Παραδείγματα πλεῖστα τοιαῦτα συναντᾷ ὁ διερχόμενος τὸ χρήσιμον βιβλίον τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Ταλαντίου, εἰς ὃ πολλάκις καταφεύγομεν. Ὁ ἐπίσκοπος Ἐφέσου μετὰ τὸν ἀπαγχονισμὸν τοῦ γέροντος Ἐφέσου Διονυσίου τῷ 1821 κατέφυγεν ἐνταῦθα καὶ ἐπὶ Καποδιστρίου διωρίσθη, ἀφοῦ ἐπεινάσεν ἀρκετὰ ἔτη ἐπίτροπος (τοποτηρητῆς) Ἄργους «μετασχὼν καὶ οὗτος τῆς συνελεύσεως τῶν ἀρχιερέων ἐν Ναυπλίῳ ὑπέγραψε τὸ πρωτόκολλον αὐτῶν διορισθεὶς ἐπίσκοπος Κυκλάδων» (σ. 273), ἐρχόμενος εἰς καταφανῆ ἀντίφασιν πρὸς ὅσα ἔγραφεν ἐν τῷ φυλλαδίῳ «Περὶ θρησκείας καὶ κλήρου» (1832) καὶ γνωσιμαχῶν πρὸς τὸ βιβλίον τοῦ «Ὁρθόδοξος διδασκαλία» (1837). Καὶ ἤριζον πρὸς τοὺς πολιτικούς ἀρχοντας οἱ μακάριοι ἐκεῖνοι περὶ τῶν ἐπουσιωδῶν, περὶ τοῦ τίτλου «σεβασμιώτατος», ὃνπερ ἐθέσπισεν ἀπ' ἀρχῆς ἡ νέα ἐκκλησία, ἀλλ' ἤθελον νὰ λέγωνται καὶ «πανιερώτατοι»! καὶ μετ' ἀηδίας ἀναγινώσκει τις τὰ ἀνταλλαγέντα ἐπὶ τούτῳ μετὰ τοῦ ὑπουργείου γράμματα τῆς Ἱερᾶς Συνόδου (αὐτ. σ. 281-286). Ἐνόμιζον οἱ εὐλογημένοι, ὅτι θὰ ἐστείρευεν ἡ ἐκχυλίζουσα ἱερότης, ἐὰν ἐτιτλοφοροῦντο «σεβασμιώτατοι» (ἴσως νὰ εἶχον δίκαιον, διότι μετ' ἀνησυχίας διέβλεπον, ὅτι ὁσημέραι τὸ σέβας ἦρετο παρὰ τῷ λαῷ, ἀφοῦ κατήντησαν ἀρχολίπαροι καὶ πολιτικάντιδες). Ἐπειδὴ ὅμως ὁ τίτλος καθιεροῦτο διὰ τοῦ πρωτοκόλλου τοῦ 1833, ἡ Σύνοδος θεωρεῖ αὐτὸν μᾶλλον ὡς προσηγορίαν (!) καὶ ἀποφαίνεται δογματικῶς : «ἐκτοτε δὲν παρεδέχθη νὰ προσαγορεύωνται οἱ ἀρχιερεῖς Σ ε β α σ μ ι ὡ τ α τ ο ι , ἀλλὰ Π α ν ι ε ρ ὡ τ α τ ο ι καὶ Σ ε β α σ μ ι ὡ τ α τ ο ι καὶ αὐτὸ τοῦτο ἐκτοτε μέχρι σήμερον διατηρεῖ, ποτέ μὲν τὸ Πανιερώτατος ποτέ δὲ τὸ Σεβασμιώτατος μεταχειριζόμενη. καθ' ὅσον ἡ τοῖς ἀρχιερεῦσι διδομένη προσηγορία τοῦ Πανιερώτατος... εἴθισται πρὸ τῶν αἰώνων ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ ἰδιώματι... ἡ σύνοδος... καθῆκον αὐτῆς θεωρεῖ ἀναπόφευκτον τὸ νὰ τηρῇ τὰ ἀρχαῖα (μόνον εἰς τοὺς τίτλους) τῆς ἐκκλησίας ἔθιμα καὶ παραδόσεις καὶ διατάξεις κατὰ τὴν ὑπαγόρευσιν τῆς ἰδίας αὐτῆς συνειδήσεως καὶ τὴν ἐντολὴν τοῦ θεμελιώδους τόμου τῆς Πολιτείας» (ἀλλ' ὁ τόμος αὐτὸς ἔχει τὸ Σεβασμιώτατος, διὸ καὶ ἐπάγεται) : «δὲν νομίζει δεξιῶς εἰς ἑαυτὴν ἡρμοσμένον τὸ 33 ἄρθρον τοῦ θεμελιώδους νόμου» (σ. 286). οὕτως οἱ ἐπίσκοποι περὶ τίτλων καὶ πρωτοκαθεδριῶν ἐφρόντιζον καὶ τίς θὰ φανῆ πλέον ἀρεστὸς εἰς τὸν ἑτερόδοξον βασιλέα : «ἀπίρους ὁμολογῶ τὰς χάριτας πρὸς τὴν Ἀ. Μ. τὸν Σ. ἡμῶν βασιλέα καὶ μονάρχην τὸν οὕτως ἐν ἐμοὶ εὐδοκή-

σαντα καὶ οὐ παύομαι χεῖρας ἰκέτιδας αἴρων πρὸς τὸν οὐράνιον βασιλέα καὶ μάλιστα ἐν ταῖς ἱεραῖς τελεταῖς καὶ ἀναιμάκτοις θυσίαις, ὅπως στερεοῖ αὐτὸν ἐπὶ τοῦ λαμπροῦ βασιλικοῦ αὐτοῦ θρόνου εἰς ὅτι πλείστους χρόνους εἰς γενεὰς γενεῶν πρὸς καταρτισμὸν καὶ ἐδραίωμα τῶν ἀγίων τοῦ θεοῦ ἐκκλησιῶν» (αὐτ. σ. 268). Ἐψηφίζετο ὁ καταστατικὸς νόμος τοῦ 1833, οἱ 13 ἀρχιερεῖς ὑπογράφουσι αὐτὸν τὴν 28 Νοεμ. ἀγαλλομένῳ χειρὶ καὶ διακηρύττουσιν ἅμα ὅτι θὰ ὑποτάσσωνται κατὰ τοὺς ἱεροὺς κανόνας καὶ τὰς βασιλικὰς διαταγὰς... εἰς τὴν παρὰ τοῦ βασιλέως διοριζομένην ἱερὰν σύνοδον ὡς εἰς ὑπερτάτην ἀρχὴν τοῦ βασιλείου» καὶ ἐνθουσιασμένοι ἐκ τῶν καρπῶν τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου γράφουσι καὶ πρὸς τὸ ὑπουργεῖον νὰ «διὰ βεβαιώσῃ τὴν κυβέρνησιν τῆς Α. Μ. ὅτι ἡ ἐκκλησία τοῦ βασιλείου ἤρχισεν ἤδη ν' ἀναλαμβάνῃ ἀπὸ τῶν πληγῶν... ὅτι ἡ κατάστασις τοῦ κλήρου ρυθμίζεται ἐπὶ τὸ βέλτιον καὶ οἱ ἐπίσκοποι πρῶτην φορὰν τῶρα ἠμποροῦν νὰ εἴπωσιν ἐν συνειδήσει, ὅτι ἐπισκοπεύουσι κατὰ τὰς διδασκαλίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ καὶ ἀποστόλων». Ἐξεχύλισεν ἡ χάρις, ἐπεφάνη ἡ λύτρωσις καὶ ἡ εὐλογία τοῦ Ὑψίστου... καθ' ὃν χρόνον ἄλλοι γίγαντες τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ ἐκκλησ. δικαίου μύσται ἐστιγματίζον καὶ ἐξεσύριττον τὸν νόμον, ὃν πάντες σήμερον θεωροῦσιν ὡς καταστρεπτικώτατον καὶ αἰτίαν τῆς διαλύσεως τῆς ἐκκλησίας. Ἄλλ' ἐκεῖνοι περὶ ἄλλα ἐτυρβάζοντο, νὰ ἐξασφαλίσωσι τὸ σαρκίον καὶ νὰ καταλάβωσι θέσεις, καὶ ἐνῶ ἔσειετο ὁ οἶκος αὐτῶν, ἐξηρεῦγοντο ἀπαθέστατα τὸ κακόχαρτον ἄσμα οἱ βασιλόδουλοι : «Λαβοῦσα ἡ Σύνοδος παρ' ὅλων τῶν διὰ τοῦ ἀπὸ 21 Νοεμ. βασ. διατάγμ. κατὰ πρότασιν αὐτῆς διορισθέντων... ἐπισκόπων ἐπιστολάς, ἐν αἷς ἐκφράζεται ἡ εὐγνωμοσύνη αὐτῶν διὰ τὸν διορισμὸν καὶ τὴν ἐπικύρωσιν τῶν καὶ ἀναπέμπονται πρὸς τὸν ὕψιστον εὐχαὶ καὶ εὐλογίαι ὑπὲρ ὑγείας καὶ μακροημερεύσεως τοῦ Μεγαλειοτάτου ἡμῶν βασιλέως καὶ ὑπὲρ στερεώσεως καὶ εἰς γενεὰς καὶ γενεῶν διατηρήσεως τοῦ ἀρτιπαγοῦς αὐτοῦ θρόνου... διερμηνεὺς τῶν αἰσθημάτων καὶ φρονημάτων αὐτῶν πρὸς τὴν Α. Μ. παρακαλεῖ... τὴν Β. Γραμματεῖαν τῆς Ἐπικρατείας νὰ θέσῃ ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ βασ. θρόνου τὴν εὐχαριστήριον ἐπιστολήν, τὴν ὁποίαν γράφει ἡ Σύνοδος» (σ. 144). Τοῦτο ὑπὸ λαϊκῶν μόλις ἐπετρέπετο καὶ συνηθίζετο πρὸς τὸν πατριάρχην ὁσάκις ἔγραφον, σπανίως ὁμως παρ' ἀρχιερέως. Ἄλλ' ἐδῶ γράφει Σύνοδος ἱερὰ πρὸς νεαρῶτατον βασιλέα, οὐχὶ δὲ Ὁρθόδοξον. Ὅλοι οἱ πιστοὶ γνωρίζουν ἓνα θεόν, «Κύριος ὁ θεὸς εἰς ἔστιν», ὅλοι εἰς αὐτὸν πιστεύουσι καὶ εἰς αὐτὸν προσφέρουσι τὴν λατρείαν των, «Κύριον τὸν θεόν σου προσκυνήσεις καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις».

Ἐμπροσθεν εἰς τὸ ὑπέρτατον τοῦτο ὄν οἱ μεγαλύτεροι μονάρχαι καὶ οἱ πλεόν εὐτελεῖς δοῦλοι εἶναι ἴσοι. Οἱ πιστοὶ ὅλοι ἔχουν μίαν πίστιν, ἐν βάπτισμα καὶ σχηματίζουν ἐν σῶμα, τοῦ ὁποίου κεφαλὴ εἶναι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

Δὲν ἠσθάνοντο οἱ ἀφελεῖς ὅτι καθίσταντο ὑπάλληλοι τοῦ ὑπουργείου, ἀφοῦ δὲν εἶχον δικαίωμα οὐ μόνον πρὸς τὰς ἄλλας ἐκκλησίας νὰ ἀλληλογραφῶσιν, ἀλλ' οὐδὲ πρὸς τὸν βασιλέα, πρὸς ὃν ἐλευθέρως πᾶς Ἕλλην πολίτης ἀπευθύνεται. Δὲν εἶχε δικαίωμα ἡ Σύνοδος, ἥτις διαλαλεῖ, ὅτι ἀνεκτίησάτο τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὰ ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων ἀνεγνωρισμένα δίκαια, οὔτε πρὸς τοὺς ἐπισκόπους νὰ γράφῃ!

Ἐκ τούτου τοῦ ἀδικήματος συνέβαινε τὸ ἐξῆς ἄτοπον. Ἀπὴντα ἡ σύνοδος πρὸς τὸν ἀναφερόμενον ἐπίσκοπον καὶ τὸ ὑπουργεῖον δὲν διεβίβαζε τὴν ἀπάντησιν (βλ. σ. 283). Καὶ ὁ βασιλεὺς ἐκ τοῦ ἀφθόνου τούτου λιβανωτοῦ μεθυσθεὶς, ἄνευ γνώσεως καὶ τῆς Συνόδου προβαίνει καὶ διορίζει αὐθαιρέτως μητροπολίτην Ἄνδρου τῷ 1834 τὸν ἀπὸ Σμύρνης Σεραφεῖμ Γρόσον. Τὸ πρᾶγμα ὡς πρωτοφανὲς ἐνεποίησε κατάπληξιν εἰς πάντας· διὸ καὶ ἡ σύνοδος διεμαρτυρήθη καὶ ἔγραφεν, ὅτι «ἡ τοῦ ὕψηλοῦ διατάγματος ἐκτέλεσις ὑπερβαίνει τὰς δυνάμεις αὐτῆς... διότι ἀντίκειται... εἰς τοὺς ἱεροὺς κανόνας... διότι οἱ ἐπίσκοποι διορίζονται παρὰ τῆς κυβερνήσεως κατὰ πρότασιν τῆς Συνόδου». Ἀλλὰ τῇ ἐπεμβάσει τῆς κυβερνήσεως ὑπεχώρησεν αὕτη καὶ «ἀπεδέχθη μὲν τὸν διορισμὸν τοῦτον κατ' ἐξαίρεσιν, ἔγραφε πρὸς τὴν γραμματεῖαν, καὶ ἔπραξε περὶ αὐτοῦ ὅ,τι ἴδιον αὐτῆς (;). Ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ κρύψῃ, ὅτι δὲν ἐλυπήθη, διότι δὲν ἐφυλάχθησαν ἐπὶ τοῦ διορισμοῦ αὐτοῦ οἱ κανονικοὶ τύποι... Ἀλλ' ὅ,τι ἅπαξ ἔγινε δὲν ἐπιθυμεῖ ἡ σύνοδος τὰ ἴδη καὶ ἄλλοτε γινόμενον καὶ οἱ ἐπίσκοποι πρέπει νὰ διορίζωνται πάντοτε μετὰ προηγουμένην πρότασιν αὐτῆς». 1 Καὶ οὕτως ἐνόμιζεν ἡ Σύνοδος ἐκείνη, ὅτι ἔκαμνε τὸ καθήκον, ὅτι ὑπερήσπιζε τοὺς ἱεροὺς κανόνας, ὅτι ἔσωζε τὰ πατροπαράδοτα διὰ τῶν ἀνεκτελέστον ἀπειλῶν! διότι τὸ σφάλμα τυπικῶς καὶ φαινομενικῶς ἐθεραπεύετο, εἰς τὴν πραγματικότητά δὲ προέβη εἰς τὸ μὴ περαιτέρω· ἐφεξῆς δὲν εἶχε τὴν δύναμιν πλεόν ἡ Σύνοδος εἰς διορισμοὺς ἐπισκόπων, ἐὰν δὲν ἐδέχετο τὸν ὑπὸ τῆς Πολιτείας ὑποδεικνυόμενον. Ἐὰν δὲν ἐγίνετο οὕτως, αἱ θέσεις τῶν ἐπισκόπων ἀφίεντο κεναὶ ἐπὶ σειρὰν

1. Τὸ σπουδαῖον τοῦτο ἔγραφον διέσωσεν ὁ Μ. Οἰκονόμος εἰς τὸν Β' τόμον τῆς Ἐκκλησ. ἱστορίας σ. 386, τὴν δὲ περικοπὴν κατεχώρισεν ὁ Ταλαντίου σ. 295.

ἐτῶν. 1 Ἡγωνίζετο καὶ διεμαρτύρετο εἰς μάτην ἢ σύνοδος· εἰς ὅτα μὴ ἀκούοντων. δι' οἰκονομίαν τὸ ὑπουργεῖον ἀνέβαλλεν ἐπὶ δεκαετίαν πολλάκις τὴν πλήρωσιν ἐπισκοπικῆς ἔδρας. Ἀλλὰ δὲν εἶναι μόνον αὐτὸ τὸ παραλῦον τὴν διοίκησιν τῆς ἐκκλησίας, ἦσαν καὶ αἱ συχναὶ μεταθέσεις, ἄλλο κακὸν πάλιν, ὑπερδυστυχῶς ἐκορυφώθη ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν καὶ ἐξῆλθε τελείως τῶν ὁρίων. Εἰς τὸ δεύτερον ὅμως τὴν ἐνοχὴν εἶχεν ἡ ἱερὰ σύνοδος, ὅπως καὶ σήμερον. Νεαροὶ ἐπίσκοποι μῆπω στερεωθέντες εἰς τὴν λαχοῦχαν παροικίαν, μόλις προκύψαντες ἐν τοῖς ἀδύτοις εἰς τὴν φρικτὴν τελετουργίαν, ἐπιλαθόμενοι, ὅτι δὲν πρέπει νὰ εἶναι πλέον χθαμαλοὶ καὶ ὑλόφρονες, ἀλλ' ὑπέρογια φρονούντες ὡς θυηπόλδι καὶ μυσταγωγοὶ τοῦ ὑπερφυοῦς μυστηρίου, νεόχειροτόνητοι ἀπὸ τῶν πρώτων πρὸς τὸ ὑψηλὸν τῆς ἱερατείας ἀξίωμα ἐνατενίσεων, ἀντι διὰ τῆς μελέτης τῶν θείων γραφῶν νὰ ἐπιδιώξωσι τὸν τελειότερον καταρτισμόν, ἀντι νὰ μετεωρισθῶσι πρὸς τὰ ὕψη διὰ τῶν ἐνοράσεων τῆς θείας πολιτείας, σύρονται πρὸς τὰ χθαμαλὰ τοῦ κοσμοῦ βίου ἐπίπεδα, καὶ ἐκ προσιμίων γίνονται εὐάλωτοι ὑπὸ τῶν θελγήτρων τῆς ὕλης, ἐπιδιώκοντες μεταθέσεις εἰς εὐπροσόδους ἐπαρχίας. Ὡς τῆς ματαιότητος! Ταῦτα δυστυχῶς συμβαίνουσιν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν. Ἡ δὲ Σύνοδος αὐδόλως ἔχει ἰσχυρὰ ὄψιν τὰς ἀνάγκας τοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος, — ἅς μοὶ ἐπιτραπῆ νὰ τὸ εἶπω — ἀλλὰ τὸ συμφέρον τῶν εὐνοουμένων νεαρῶν ἐπισκόπων! Μόλις ἀπῆλθε πρὸς Κύριον

1. Εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξακριβωθῆ, πόθεν ἐπήγασεν τὸ ἄτοπον τοῦτο. Ἐν μέρει εἶναι κληρονομία τῆς τυραννίας, διότι ὁ Σουλτάνος ἐκ τριῶν ὑποψηφίων διὰ πατριάρχην ἐξέλεγε τὸν ἕνα καὶ ἔσβυνε πάντοτε τοὺς ἀνεπιθυμητοὺς. Οὕτω κατὰ τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ 19^{ου} αἰῶνος δύο διακεκριμένοι ἀρχιερεῖς τοῦ οἴκου. θρόνου ὁ Χαλκηδόνος Γερμανὸς καὶ ὁ Ἀδριανουπόλεως Κύριλλος ἐξηλείφοντο κατὰ κανόνα. Ἀλλ' ἦτο καὶ ἀνάγκη ἢ πολιτεία νὰ ἐπιβλέπη ἐπὶ τῆς ἐκλογῆς, διότι ἐμισθοδοτεῖ τοὺς ἐπισκόπους καὶ οἵτινες ἦσαν ἰσόβιοι, διὰ δὲ λειψανδρίαν ἐχειροτονεῖτο ὁ τυχὼν καὶ διῆ ἀνεπιτοὶ μητροπολιτῶν (νεποτισμός). Ὁ Μαΐνης ἐχειροτόνησεν ἀντικανονικῶς τὸν ἀνεπιτόν του Πέτρον ὡς ἐπίσκοπον Ἀνδρουβίτης εἰς ἡλικίαν 22 ἐτῶν! μετονομάσας Προκόπιον (σ. 250) καὶ ἕτερον ὁ Βροσθένης Θεοδώρητος εἰς ἡλικίαν 26 ἐτῶν (σ. 253). Ὁ Νεόφυτος ὁ Δούκας ἐχειροτονήθη ἱερομόναχος μαιράκιον ὢν δεκαοκταετής! Μετέβη δὲ εἰς Ἰωάννινα νὰ σπουδάσῃ καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν μονήν, ὑπὲρ τῶν ἀναγκῶν τῆς ὁποίας καὶ ἐχειρονονήθη· διότι εἰς τὰς μονὰς ὡς μακρὰν τοῦ κόσμου κειμένας, δὲν ἐτηρεῖτο ἀκριβῶς ὁ κανὼν, ὁσάκις μάλιστα ὑπῆρχεν ἔλλειψις. Περὶ τοῦ Νεοφύτου ὅμως δύναται νὰ ἐφαρμοσθῆ τὸ τοῦ Μ. Βασιλείου: «Εἰ δέ που καὶ ἐν ἡλικίᾳ νεὰ πρεσβυτικὸν εὐρεθείη φρόνημα οὐκ ἀτιμαστέον τὸ δῶρον, ἀλλὰ πιστευτέον τῷ λέγοντι: «Πολυὰ δὲ ἐστὶ φρόνησις ἐν ἀνθρώποις». Πλεῖον γὰρ τῷ ὄντι εἰς πρεσβυτέρου συστάσιν τῆς ἐν θριξὶ λευκότητος, τὸ ἐν φρονήσει πρεσβυτικόν» (Εἰς Ἡσαΐαν γ', 2. Τόμ. Α' 637B ἐκδ. Garnier).

ὁ τῆς δεῖνα μητροπόλεως ἐπίσκοπος, ἀγνίζοντας ἔτι τοῦ ἐπιταφίου χοῦ, δὲν ἀναμένεται κἄν νὰ τελεσθῇ τὸ τεσσαρακονθήμερον μνημόσυνον, καὶ ὁ ἀντικαταστάτης ἐνεθρονίσθη εἰς τὸν θρόνον, ὃν ἐπωφθαλμία πρὶν ἔτι χειροτονηθῇ.

Δὲν ἔχω τὸ χάρισμα τῆς προφητείας, ὅπερ ὁ καθηγητὴς τῆς Λειτουργικῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ διεκδικεῖ καὶ ὑπὲρ τῶν λαϊκῶν, ἵνα προμαντεύσω τί μέλλει ἐκ τῆς οἰκτρᾶς ταύτης τῶν ἐκκλησιῶν πραγμάτων καταντήσεως νὰ προκύψῃ, ἀναφέρομαι μόνον εἰς τὰ κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἀλώσεως διεκτραγωδούμενα ὑπὸ τοῦ μακαρίου Σχολαρίου: «Οἶχεται, φεῦ, ἡ πίστις· καταπεφρόνηται· ἀπιστία πάντα δεινὴ, τοῖς μὲν Ἑλληνισμός, τοῖς δὲ αὐτοματισμός τε καὶ ἀθεΐα, τοῖς δὲ ἀδιαφορία καὶ ἀμαυρία περὶ τὴν πίστιν καὶ τῶν πατρικῶν ὄρων, ἀποστασία καὶ ὄλως δυσέβεια ἐνεβάκχευσε, πρόσφασιν εὐρηκυῖα τὴν ἐκκλησιαστικὴν ταύτην σύγχυσιν. Τίνι τῶν τοιούτων μέλει ὁπόσοις ἐπίκειται μέλιν; Οὐδενὶ δήπου. Προεδριῶν μὲν οὖν αὐτοῖς μέλει καὶ ὀνομάτων καινῶν καὶ κρασπέδων μακρῶν καὶ χρημάτων καὶ ἀρχῶν καὶ τῶν ἐν βασιλείοις τιμῶν. Διατί τὰς ἐν βασιλείοις διατριβὰς ἔφυγον ἐγὼ προτροπάδην; διατί γωνίᾳ συγκλείσας ἑμαυτόν, ἰδιοπραγμονῶν καὶ πλήν ὀλίγων πρὸς οὐς ἔξεστι κρύπτεσθαι προσιόντας μετ' εὐσεβείας, τοῖς ἄλλοις οὐκ ἀνοίγνυμι τοῦ δωματίου τὴν θύραν; Διατί σεσιώπηται; διότι λύκοι κατ' ἀλλήλων ἐγενόμεθα ἢ παρδάλεις οἱ ἄνθρωποι, συκοφαντοῦντες, βασκαίνοντες, διαβάλλοντες, λογοποιοῦντες, κτείνοντες... Ἐντεῦθεν δῆλον ὅτι τὸ τέλος ἡμῶν ἐγγὺς ἐστίν· ἐν γὰρ ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἀναστήσονται, φησὶν ὁ μακάριος Παῦλος, καιροὶ χαλεποὶ· ἔσονται γὰρ οἱ ἄνθρωποι φίλαυτοι, φιλάργυροι, ἀλαζόνες, ὑπερήφανοι, ἀφιλάγαθοι, γονεῶσιν ἀπειθεῖς, ἀχάριστοι, ἀνόσιοι, ἄστοργοι, ἄσπονδοι, διάβολοι, ἀκρατεῖς, ἀνήμεροι, προδόται, προπετεῖς, τετυφωμένοι, φιλήδονοι μᾶλλον ἢ φιλόθεοι, ἔχοντες μόρφωσιν εὐσεβείας, τὴν δὲ δύναμιν αὐτῆς ἠρημένοι. Ἡ ἱερωσύνη εὐωνος· ἡ ἀρχιερωσύνη Σιμωνιακὴ· χρημάτων ὧνιος πᾶσα ἐκκλησιαστικὴ πραγματεία· ἐκ τῶν τοῦ Μαμωνᾶ θησαυρῶν τὰ δῶρα τοῦ Πνεύματος ταλαντεύεται. Ἱεροὶ οἴκοι πιπράσκονται, τὰ τῷ Θεῷ ἀφιερωμένα πωλοῦνται. Ὡς τῆς τολμηρᾶς ἱεροσυλίας καὶ τῶν ὠνούμενων καὶ τῶν πιπρασκόντων αὐτά. Καὶ δυνατόν ἦν μὴ ἐγκαταλειφθῆναι ἡμᾶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ταῦτα πράττοντας ἢ γενομένων ἀνεχομένων; Καὶ τίς ἡ ἐγκατάλειψις; ἀπεβάλομεν τὴν θεοσέβειαν. Πῶς; οὐκ ἔχομεν ἐκκλησίαν· ἠγνότητι ἡμῖν τὰ τῶν πατέρων δόγματα, καταπεφρόνηται· ἀνταλλαττόμεθα αὐτὰ φόβῳ ἐλπίδων, ἐ-

παγγελιών δόσεων. Ταῦτα ἐν Ἰταλίᾳ, ταῦτα ἐκεῖθεν μέχρι κα νῦν. Τὰ ἅγια δεδώκαμεν τοῖς κυσί, τοὺς μαργαρίτας τοῖς χοί ροις. Ἐν Ἰουδαίοις καὶ Σαρακηνοῖς οἱ ἰδιῶται, οἱ τοῖς τοῦ κό σμου πράγμασι προσηλωμένοι, οὐ τολμῶσιν τι φθέγγεσθαι· ἐν ἡμῖν δὲ Χριστιανοῖς οὖσιν, ἄγουσι καὶ φέρουσι τὰ τῆς πίστεως, ὅμοις οὐδαμόθεν τοῦτο προσήκει... » (Λάμπρου, Παλαιολογία καὶ Πελοποννησιακά, τόμ. Β', 252-3).

Πρὸς ἐξοικονόμησιν τῶν αὐλοκολάκων διχοτομοῦνται ἐπαρχίαι, ἰδρύνονται νέαι ἐπισκοπαί, χειροτονοῦνται ἄλλοι δι' ἐπαρχίας, εἰς ἃς ξι νεκα τῆς ἀνταρσίας οὔτε νὰ πλησιάσῃσι δύνανται, καὶ ταῦτα γίνον ται μὲ κενὸν τὸ ταμεῖον! ¹

Καὶ ἀκριβῶς πρὸς καταπολέμησιν τῆς πλεονεξίας καὶ ἀλαζονεί ας τῶν ἐπισκόπων καὶ πρόληψιν τῶν διαμαγῶν πολὺ βαρέως ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ἐχαρκτηρίσθησαν αἱ μεταθέσεις. Ὁ Καρθαγέ νης Κυπριανὸς τὸν καταλαβόντα τὴν θέσιν τοῦ Ρώμης Κορνηλίου Νοουατιανὸν ὠνόμασε μοιχόν, ἡ δὲ τῆς Ἀλεξανδρείας σύνοδος (340) πρὸς Εὐσέβιον τὸν Βηρυττοῦ ἐπιβάντα τοῦ θρόνου τῆς Νικομηδείας: «δέδεσαι τῇ σῇ γυναικί, μὴ θελήσῃς νὰ χωρισθῇς ἀπ' αὐτῆς» ἐφώ ναζον οἱ πατέρες. ²

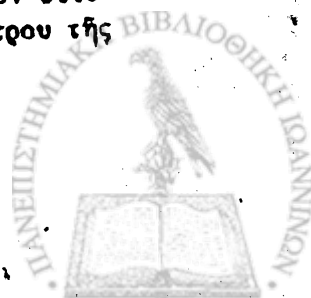
1. Αἱ μεταθέσεις ἀπαγορεύονται ὑπὸ τῶν ἱερῶν κανόνων καὶ δὴ ὑπὸ τοῦ ἰδ' ἀποστ. «Ἐπίσκοπον μὴ ἐξεῖναι καταλείψαντα τὴν ἑαυτοῦ παροιμίαν· ἑτέρα ἐπιπηδῆν κἂν ὑπὸ πλειόνων ἀναγκάζεται...» καὶ ἐφεξῆς ὑπὸ πολλῶν ἄλλων· ὅθεν σπανιώτατα ἦσαν καὶ ἐν Ἑλλάδι. Ὁ ἀρχιμανδρίτης Στέφα νος Γιαννόπουλος ἔχει κατάλογον: «Οἱ μετατεθέντες καὶ χειροτονηθέντες ἱεράρχαι ἀπὸ τοῦ 1852 καὶ ἐντεῦθεν» ἤτοι μέχρι τοῦ 1901, καὶ εἶναι χειρο τονίαι μὲν 75, μεταθέσεις δὲ μόνον 2 (ἐνθ. ἀγῶτ. σ. 216—219). Ἐκ τούτων ἡ μὲν εἶναι τοῦ πρώην Δαμαλῶν καὶ εἰτα Ἡλείας ἐπὶ πολλὰ ἔτι σχολά ζοντος (ἦν δὲ ἐπίσκοπος τοῦ Κορινθίας) τούτου ἔνεκα καὶ (μετὰ τὸν θά νατον τοῦ Κυρίλλου) διορισθέντος Κορινθίας, ἡ δὲ τοῦ πρώην Ἀνδρουβί τσης Προκοπίου. Οὗτος εἶναι ὁ εἰς ἡλικίαν 22 ἐτῶν χειροτονηθεὶς ἐπίσκο πος καὶ ἀφου ἀπὸ τοῦ 1832 ἦν καθηρημένος ἔτυχε συγχωρήσεως ἤδη καὶ ἐγένετο Οἰτύλου (βλ. Ἀτέσην σ. 250—252 περὶ τούτου).

2. Βλ. Κων. Ράλλη, Περί μεταθέσεως ἐπισκόπων κατὰ τὸ δίκαιον τῆς Ὁρ θοδόξου ἀνατ. ἐκκλησίας, Ἀθῆναι 1898. Ἐν σ. 40 γράφει, ὅτι τῷ 1833 συ νεστήθη ἐπιτροπὴ πρὸς ὀργάνωσιν τῶν ἐκκλησ. πραγμάτων... ἥτις ὡς πρὸς τὴν μετάθεσιν ἀπεφάσισεν: «Οἱ ἐπίσκοποι ἢμποροῦν καὶ νὰ μετατεθοῦν ἀ πὸ ἐπισκοπῆς εἰς ἐπισκοπὴν ὁσάκις ἢ μεταθέσις τῶν ἠθελε κριθῆ ἀναγ καία ἢ ὠφέλιμος». Μετὰ μίαν ἐβδομάδα, τῇ 2 Μαΐου, δίδωσι τὸ δίκαιωμα τῆς μεταθέσεως εἰς τὴν Κυβέρνησιν «νὰ μεταθέσῃ ἐξ αὐτῶν ὅσους καὶ ὁ πως ἐγκρίνει». Εἰς τὸ σχέδιον τοῦτο, ὁπερ συνέταξεν ὁ Φαρμακίδης, προ στίθεται «ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀμφιβολία, ὅτι ἡ Κυβέρνησις προνοοῦσα πάντοτε περὶ τοῦ κοινοῦ τῶν λαῶν συμφέροντος, θέλει προλαμβάνει τὰς ραδιοουγί ας τῶν φιλοδοξία κινουμένων εἰς τὴν μετάθεσιν». ἀλλ' ἐφρόντισε νὰ παρα-

Καὶ οἱ πρῶτοι τῆς Ἑλλαδικῆς ἐκκλησίας ἐπίσκοποι, θεωροῦντες, ὅτι πνευματικὸν συνάπτουσι μετὰ τῆς κληρωθείσης ἐπισκοπῆς γάμον, ἀπέφευγον ἐπιμελῶς πᾶσαν μετάθεσιν καὶ εἰς τὰς μᾶλλον προσοδοφόρους ἐπαρχίας. Ὁ Βρεσθένης ἐπίσκοπος, ὁ γνωστὸς τῆς Ἐπαναστάσεως πολιτικὸς, Θεοδώρητος μετετέθη ἐκ τῆς πτωχῆς του ἐπαρχίας, ἥτις τότε κατὰ τὸ κρατῆσαν κακῶς ἔθος μετωνομάσθη Σελλασίας, εἰς τὴν τῆς Ἀχαΐας χηρεύουσαν. Ἡ Σύνοδος ἀπιδούσα εἰς τὰ αἰώνια παράπονα αὐτοῦ περὶ τῆς στενότητος τῶν ὁρίων τῆς ἐπισκοπῆς του ἔξαιτουμένου διαρροῦθμῶν αὐτῶν, ἐνῶ ἡ γειτνιάζουσα Λακεδαιμόνος εἶχε λίαν ἐκτεταμένα ἔχουσα ἔλαβε, καὶ χωρία

τηρήσῃ τὸ ἔξῃς: «ἡ δὲ μετάθεσις αὕτη ἐννοεῖται πάντοτε, ὅτι γίνεται μετὰ θάνατον τοῦ διὰ βίου διορισμένου ἐπισκόπου ἢ μετὰ τὴν ἀποδεδειγμένην ἀνικανότητά τινος παυομένου τῆς ἐπισκοπῆς», ὅπερ, ἐὰν σήμερον ἐτηρεῖτο, δὲν θὰ εἶχομεν τόσον συχνὰς τὰς μεταθέσεις. Πῶς δὲ ἐγένοντο ἀπ' ἀρχῆς αἱ μεταθέσεις; ἀναφέρομεν καὶ ἔτερον παράδειγμα. Τὸν Σεπτ. τοῦ 1833, μόλις δηλ. εἶχε δημοσιευθῆ ἡ Διακήρυξις, ἐθεωρήθη ἐν Τήνῳ ὑπαίτιος ταραχῶν ὁ ἐπίσκοπος Γαβριήλ, ὅστις καὶ παρεπέμφθη εἰς τὸ στρατοδικεῖον καὶ ἠθώθη μὲν, ἀλλ' ἀπετάθη εἰς τὴν σύνοδον ζητῶν ἰκανοποιήσιν ἀντὶ τοιαύτης ἄκων μετετέθη εἰς Νάξον, τοῦ Παροναξίας καταλαβόντος τὴν Ἐπίδαυρον Διμηρᾶν! Ἐπίσης ἄκων καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Εὐρύπου Ἰάκωβος εἰς Φθιώτιδα, καὶ ὁ Καρύστου Νεόφυτος εἰς Φωκίδα, καὶ ἄλλαι τοιαῦται μεταθέσεις ἐγένοντο κατὰ Νοέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους (βλ. Ἐφημ. κυβερν. 1833 σ. 287-288), τόσαι, ὥστε ἐκίνησαν τὸν κάλαμον τοῦ Οἰκονόμου, ὅστις ἀποδεικνύει αὐτὰς ἀντικανονικάς (Τὰ σωζόμ. ἐκκλ. Β', σ. 225-227). Αἱ μεταθέσεις ἐξηκολούθουν ὁμως τὸν δρόμον τῶν διὸ ὁ Νικηφόρος Καλογεράς ἐγράψεν ἐν τῷ Εὐαγγ. κήρυκι 1862, σ. 314 «περὶ τοῦ ἀμεταθέτου τῶν ἐπισκόπων» καὶ σ. 369: «Ἀντικανονικὸν τὸ μεταθετὸν τῶν ἐπισκόπων».

Εἰς τὴν συνεδρίαν 94 τῆς Βουλῆς τὴν 3 Ἰουλίου 1852 συνεζητήθη εὐρύτατα τὸ ζήτημα τοῦτο τῆς μεταθέσεως καὶ ἐπειδὴ βουλευτὴς τις ἔφερε παραδείγματα ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Κομνηνοῦ ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ἀπήντησεν ἕτερος ὅτι: «τὰ ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀναφερόμενα δὲν δύνανται νὰ ὀνομασθῶσι νομολογία, ἀλλὰ παραβίασις τῶν ἱερῶν κανόνων»... (Παρὰ Ράλλη ἐνθ' ἀνωτ. σ. 51-52). Ἐπειδὴ δὲ ὡς ἐλέχθη, σχεδὸν κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους εἶχε καταργηθῆ τὸ μεταθετὸν, οὗτος ἐν σ. 51 ἀποφαίνεται ἀξιωματικῶς: «ἐπιδοκιμάζομεν πληρέστατα τὴν σπανιωτάτην χρῆσιν ἢ μᾶλλον τὴν ἐν τοῖς τελευταίοις χρόνοις μὴ χρῆσιν τῆς περὶ μετάθεσεως τῶν ἐπισκόπων διατάξεως τοῦ ἄρθρου Δ', β' τοῦ Σ' νόμου» καὶ ἐξετάζων τοὺς λόγους ἐπάγεται (σ. 53): «Οὐδεὶς ὑφίσταται ὁ δικαιολογῶν πλὴν τὰς παρ' ἡμῖν μεταθέσεις τῶν ἐπισκόπων λόγος, διότι σπανίως παρ' ἡμῖν θὰ ὑπάρξῃ ἐπίσκοπος, ὅστις θὰ ζητήσῃ τὴν μετάθεσιν αὐτοῦ ἀπὸ μείζονος εἰς μικροτέραν ἐπισκοπὴν. Αἱ ἐνέργειαι ὁμως, αἵτινες θὰ καταβάλλωνται ἐκάστοτε ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ ποθομένου καὶ ὁ ἐξουτελισμὸς εἰς ὃν οἱ θὰ καταντῶσιν... ἥκιστα θέλουσι συντελέσει εἰς ἀξύψωσιν τοῦ γοήτρου τῆς ἐκκλησίας»

τινά τοῦ Ρέοντος καὶ Πραστοῦ, τὰ ἐντεῦθεν τοῦ Εὐρώτα, μετέθεσεν αὐτὸν τῷ 1841, χωρὶς νὰ τὸν ἐρωτήσῃ, καὶ μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Β. Δ. συγκαίρουσα αὐτῷ ἐκάλει νὰ προσέλθῃ νὰ ὀρκισθῇ, τῆς ἐπισκοπῆς αὐτοῦ συγχωνευθείσης τῇ τῆς Λακεδαίμονος. Ἐν τῷ ἡμερολόγιον διαρρήδην. «ὡς δύναιμαι, ἔγραφεν, εἰς τὴν προβεβηκυῖαν ἤδη ἡλικίαν μου (ἀλλὰ καίτοι προβεβηκῶς εὐρίσκετο εἰς περιοδείαν, ἣν σήμερον σχεδὸν κατήργησαν οἱ νέοι ἀρχιερεῖς) νὰ ἀφήσω τὴν νόμιμον ἐπισκοπὴν, εἰς ἣν ἐτάχθην... ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ νὰ μεταβῶ εἰς ἄλλην ἐκτραχηλιζόμενος εἰς τοιαύτην παρανομίαν ὑπὸ τὰς δυνάμεις τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ κόσμου ὄλου.» Ἐν δὲ τῷ διεξοδικῷ πρὸς τὸν βασιλέα ὑπομνήματι ἔγραφε: «Ὅλαι αἱ μετὰ τὰς ρηθείσας (οἴκουμ. καὶ τοπικὰς) ἱεραὶ Σύνοδοι τῶν θεοφόρων πατέρων τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας ἐπεκύρωσαν καὶ ἐθέσπισαν αὐτοὺς τοὺς ἰδίους νόμους τε καὶ κανόνας τοὺς ὁποίους καὶ ἐνίσχυσε καὶ τὸ ἀπὸ 23 Ἰουλίου 1833 Β. Διάταγμα τῆς Υ. Μ. (ἀριθ. 16) ἐξ ὧν συνάγεται πασιφανὲς καὶ ἀναντίρρητον συμπέρασμα, ὅτι δὲν συγχωρεῖται ὑπ' αὐτῶν εἰς οὐδένα τῶν ἐπισκόπων... ἐν ὧν οὗτος σέβεται... ἐπισήμους ὑποσχέσεις ἐνώπιον θεοῦ καὶ ἀνθρώπων περὶ τῆς ἀκριβοῦς διατηρήσεως τῶν θείων αὐτῶν ἀρχῶν, νὰ ἀφήσῃ μίαν ἐπισκοπὴν.. καὶ ὅσον μικρὰ καὶ ἂν εἶναι καὶ νὰ μεταστῇ εἰς ἄλλην μείζονά τε καὶ λαμπροτέραν; ἀθετῶν τὰς εἰρημένους ὑποσχέσεις του προδήλως, καὶ ὑποβαλλόμενος δικαίως εἰς τὰ φρικτὰ αὐτῶν ἐπιτίμια» (παρὰ Ράλλη ἐνθ' ἄνωτ. σ. 46). Τὸ ἀρθ. 16 τῆς Διακηρύξεως διαγορεύει, ὅτι οἱ ἐπίσκοποι διορίζονται κατὰ γνωμοδότησιν τῆς ἱερᾶς Συνόδου «πλὴν καὶ τοῦτο μόνον εἰς τὰς παρὰ τῶν ἱερῶν κανόνων προσδιωρισμένας περιπτώσεις μετατίθενται, παύονται...»

Ἐν τῷ ἡμερολόγιον διαρρήδην. «ὡς δύναιμαι, ἔγραφεν, εἰς τὴν προβεβηκυῖαν ἤδη ἡλικίαν μου (ἀλλὰ καίτοι προβεβηκῶς εὐρίσκετο εἰς περιοδείαν, ἣν σήμερον σχεδὸν κατήργησαν οἱ νέοι ἀρχιερεῖς) νὰ ἀφήσω τὴν νόμιμον ἐπισκοπὴν, εἰς ἣν ἐτάχθην... ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ νὰ μεταβῶ εἰς ἄλλην ἐκτραχηλιζόμενος εἰς τοιαύτην παρανομίαν ὑπὸ τὰς δυνάμεις τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ κόσμου ὄλου.» Ἐν δὲ τῷ διεξοδικῷ πρὸς τὸν βασιλέα ὑπομνήματι ἔγραφε: «Ὅλαι αἱ μετὰ τὰς ρηθείσας (οἴκουμ. καὶ τοπικὰς) ἱεραὶ Σύνοδοι τῶν θεοφόρων πατέρων τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας ἐπεκύρωσαν καὶ ἐθέσπισαν αὐτοὺς τοὺς ἰδίους νόμους τε καὶ κανόνας τοὺς ὁποίους καὶ ἐνίσχυσε καὶ τὸ ἀπὸ 23 Ἰουλίου 1833 Β. Διάταγμα τῆς Υ. Μ. (ἀριθ. 16) ἐξ ὧν συνάγεται πασιφανὲς καὶ ἀναντίρρητον συμπέρασμα, ὅτι δὲν συγχωρεῖται ὑπ' αὐτῶν εἰς οὐδένα τῶν ἐπισκόπων... ἐν ὧν οὗτος σέβεται... ἐπισήμους ὑποσχέσεις ἐνώπιον θεοῦ καὶ ἀνθρώπων περὶ τῆς ἀκριβοῦς διατηρήσεως τῶν θείων αὐτῶν ἀρχῶν, νὰ ἀφήσῃ μίαν ἐπισκοπὴν.. καὶ ὅσον μικρὰ καὶ ἂν εἶναι καὶ νὰ μεταστῇ εἰς ἄλλην μείζονά τε καὶ λαμπροτέραν; ἀθετῶν τὰς εἰρημένους ὑποσχέσεις του προδήλως, καὶ ὑποβαλλόμενος δικαίως εἰς τὰ φρικτὰ αὐτῶν ἐπιτίμια» (παρὰ Ράλλη ἐνθ' ἄνωτ. σ. 46). Τὸ ἀρθ. 16 τῆς Διακηρύξεως διαγορεύει, ὅτι οἱ ἐπίσκοποι διορίζονται κατὰ γνωμοδότησιν τῆς ἱερᾶς Συνόδου «πλὴν καὶ τοῦτο μόνον εἰς τὰς παρὰ τῶν ἱερῶν κανόνων προσδιωρισμένας περιπτώσεις μετατίθενται, παύονται...»

Ἐν τῷ ἡμερολόγιον διαρρήδην. «ὡς δύναιμαι, ἔγραφεν, εἰς τὴν προβεβηκυῖαν ἤδη ἡλικίαν μου (ἀλλὰ καίτοι προβεβηκῶς εὐρίσκετο εἰς περιοδείαν, ἣν σήμερον σχεδὸν κατήργησαν οἱ νέοι ἀρχιερεῖς) νὰ ἀφήσω τὴν νόμιμον ἐπισκοπὴν, εἰς ἣν ἐτάχθην... ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ νὰ μεταβῶ εἰς ἄλλην ἐκτραχηλιζόμενος εἰς τοιαύτην παρανομίαν ὑπὸ τὰς δυνάμεις τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ κόσμου ὄλου.» Ἐν δὲ τῷ διεξοδικῷ πρὸς τὸν βασιλέα ὑπομνήματι ἔγραφε: «Ὅλαι αἱ μετὰ τὰς ρηθείσας (οἴκουμ. καὶ τοπικὰς) ἱεραὶ Σύνοδοι τῶν θεοφόρων πατέρων τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας ἐπεκύρωσαν καὶ ἐθέσπισαν αὐτοὺς τοὺς ἰδίους νόμους τε καὶ κανόνας τοὺς ὁποίους καὶ ἐνίσχυσε καὶ τὸ ἀπὸ 23 Ἰουλίου 1833 Β. Διάταγμα τῆς Υ. Μ. (ἀριθ. 16) ἐξ ὧν συνάγεται πασιφανὲς καὶ ἀναντίρρητον συμπέρασμα, ὅτι δὲν συγχωρεῖται ὑπ' αὐτῶν εἰς οὐδένα τῶν ἐπισκόπων... ἐν ὧν οὗτος σέβεται... ἐπισήμους ὑποσχέσεις ἐνώπιον θεοῦ καὶ ἀνθρώπων περὶ τῆς ἀκριβοῦς διατηρήσεως τῶν θείων αὐτῶν ἀρχῶν, νὰ ἀφήσῃ μίαν ἐπισκοπὴν.. καὶ ὅσον μικρὰ καὶ ἂν εἶναι καὶ νὰ μεταστῇ εἰς ἄλλην μείζονά τε καὶ λαμπροτέραν; ἀθετῶν τὰς εἰρημένους ὑποσχέσεις του προδήλως, καὶ ὑποβαλλόμενος δικαίως εἰς τὰ φρικτὰ αὐτῶν ἐπιτίμια» (παρὰ Ράλλη ἐνθ' ἄνωτ. σ. 46). Τὸ ἀρθ. 16 τῆς Διακηρύξεως διαγορεύει, ὅτι οἱ ἐπίσκοποι διορίζονται κατὰ γνωμοδότησιν τῆς ἱερᾶς Συνόδου «πλὴν καὶ τοῦτο μόνον εἰς τὰς παρὰ τῶν ἱερῶν κανόνων προσδιωρισμένας περιπτώσεις μετατίθενται, παύονται...»

Ἐν τῷ ἡμερολόγιον διαρρήδην. «ὡς δύναιμαι, ἔγραφεν, εἰς τὴν προβεβηκυῖαν ἤδη ἡλικίαν μου (ἀλλὰ καίτοι προβεβηκῶς εὐρίσκετο εἰς περιοδείαν, ἣν σήμερον σχεδὸν κατήργησαν οἱ νέοι ἀρχιερεῖς) νὰ ἀφήσω τὴν νόμιμον ἐπισκοπὴν, εἰς ἣν ἐτάχθην... ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ νὰ μεταβῶ εἰς ἄλλην ἐκτραχηλιζόμενος εἰς τοιαύτην παρανομίαν ὑπὸ τὰς δυνάμεις τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ κόσμου ὄλου.» Ἐν δὲ τῷ διεξοδικῷ πρὸς τὸν βασιλέα ὑπομνήματι ἔγραφε: «Ὅλαι αἱ μετὰ τὰς ρηθείσας (οἴκουμ. καὶ τοπικὰς) ἱεραὶ Σύνοδοι τῶν θεοφόρων πατέρων τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας ἐπεκύρωσαν καὶ ἐθέσπισαν αὐτοὺς τοὺς ἰδίους νόμους τε καὶ κανόνας τοὺς ὁποίους καὶ ἐνίσχυσε καὶ τὸ ἀπὸ 23 Ἰουλίου 1833 Β. Διάταγμα τῆς Υ. Μ. (ἀριθ. 16) ἐξ ὧν συνάγεται πασιφανὲς καὶ ἀναντίρρητον συμπέρασμα, ὅτι δὲν συγχωρεῖται ὑπ' αὐτῶν εἰς οὐδένα τῶν ἐπισκόπων... ἐν ὧν οὗτος σέβεται... ἐπισήμους ὑποσχέσεις ἐνώπιον θεοῦ καὶ ἀνθρώπων περὶ τῆς ἀκριβοῦς διατηρήσεως τῶν θείων αὐτῶν ἀρχῶν, νὰ ἀφήσῃ μίαν ἐπισκοπὴν.. καὶ ὅσον μικρὰ καὶ ἂν εἶναι καὶ νὰ μεταστῇ εἰς ἄλλην μείζονά τε καὶ λαμπροτέραν; ἀθετῶν τὰς εἰρημένους ὑποσχέσεις του προδήλως, καὶ ὑποβαλλόμενος δικαίως εἰς τὰ φρικτὰ αὐτῶν ἐπιτίμια» (παρὰ Ράλλη ἐνθ' ἄνωτ. σ. 46). Τὸ ἀρθ. 16 τῆς Διακηρύξεως διαγορεύει, ὅτι οἱ ἐπίσκοποι διορίζονται κατὰ γνωμοδότησιν τῆς ἱερᾶς Συνόδου «πλὴν καὶ τοῦτο μόνον εἰς τὰς παρὰ τῶν ἱερῶν κανόνων προσδιωρισμένας περιπτώσεις μετατίθενται, παύονται...»

θει δικολαβικῶς νὰ καταστρατηγήσῃ τὸ κῦρος τῶν ἱερῶν κανόνων, ὄχυρουμένος εἰς τὴν περίφημον «Διακήρυξιν», διαπιστοῦσα, ὅτι «ἐνήργησε τὴν ἐγκατάστασιν ἢ μετὰθεσιν τοιούτων ἐπισκόπων εἰς πολλὰς τοῦ βασιλείου ἐπισκοπὰς κατὰ τὸ ἔτος 1833 μέχρι σήμερον» (βλ. παρὰ τῷ Ταλαντίῳ Βασιλείῳ, ἐν ἐκτάσει τὸ ζήτημα σ. 253 ἔ.)

Φεῦ τῆς νοοτροπίας τῶν συνοδικῶν ἐκείνων, τὰς οἰκονομίας καὶ ἐξαιρέσεις τῶν κανόνων θέλουσι νὰ κάμνωσι νόμον, τελεία ἀνατροπή τοῦ ἐκκλησ, δικαίου! Ἄλλ' ἐδῶ πρέπει ἐξ ἄλλου νὰ θαυμάσῃ τις καὶ τοῦ Θεοδωρήτου τὴν προσήλωσιν εἰς τὸ πνεῦμα τῶν κανόνων· διότι, παρ' ὅλον, ὅπου καὶ ὁ βασιλεὺς ἐνέκρινε τὴν ἀπόφασιν τῆς Συνόδου, αὐτὸς ἀπαντᾷ πρὸς αὐτὴν ἀποφαντικῶς: «ὅτι σκεφθεὶς ἐπ' αὐτῶν ὠρίμως δὲν ἠδυνήθην νὰ πείσω ἑμαυτόν!... διότι θεωρῶ σεβαστὸν καὶ ἐπομένως ἀπαράβατον, ὅτι ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἀνατολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία θεσπίσασα τὰ πρὸς τὴν εὐρυθμίαν καὶ τὴν λοιπὴν αὐτῆς κανονικὴν τάξιν διετήρησε καὶ διατηρεῖ κρατύνουσα ἀναλλοίωτον...» καὶ προτίμησεν ὁ αἰοίδιμος ἱεράρχης νὰ μείνῃ πρῶν Σελλασίας. Μαθηταὶ καὶ ὁπαδοὶ τῶν ἀλογίστων ἐκείνων συνοδικῶν φαίνεται, ὅτι εἶναι καὶ οἱ σημερινοί, οἵτινες τοσοῦτον εὐχερῶς ἀνταλλάσσουσι τὰς ἐπαρχίας. Νομοταγέστεροι ἦσαν οἱ μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ ἱεροῦ Τόμου, οἵτινες περιώρισαν τὰς μεταθέσεις, ὡς ἐλέχθη, αὐστηρῶς συγκαταβαίνοντες μόνον χάριν τοῦ ἀρχιεπισκοπικοῦ θρόνου. Κατὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἀπὸ Πατρῶν γνωστοῦ ἡμῶν Μισαήλ Ἀποστολίδου ἡ Σύνοδος ἀποφαίνεται: «Ἐπειδὴ κατὰ τοὺς θείους καὶ ἱεροὺς κανόνας οὐδεμία συγχωρεῖται μετὰθεσις, εἴμῃ ἢ ἐν μόνῃ ἀνάγκῃ κινδυνευούσης εὐσεβείας, τῇ κρίσει τῆς Συνόδου καὶ παρακλήσει μεγίστη γινομένη καὶ ἡ λόγῳ προβιβασμοῦ ἐπ' ὠφελείᾳ πνευματικῇ ὡς παρὰ ταῖς ὁμοδόξοις ἐκκλησίαις διατετύπεται ἐνεργουμένη ἤτοι ἢ ἀπὸ ἐπισκοπῆς εἰς ἀρχιεπισκοπὴν ἢ εἰς μητρόπολιν, οὐχὶ δὲ ἀπὸ ἰσοβάθμου εἰς ἰσόβαθμον ἐπισκοπὴν ἢ ἀρχιεπισκοπὴν, διὰ τοῦτο ἡ Σύνοδος μηδεμίαν ἄλλην παραδεχομένη μετὰθεσιν ἢ τὴν κατὰ κανόνας καὶ λόγῳ προβιβασμοῦ πνευματικῶν τῇ ἐκκλησίᾳ ὠφέλειαν ὑπισχνουμένην... ἔκρινεν...»¹

1. Ἐνθ. Ἀνωτ. σ. 11. Σχετικῶς πρὸς τὰς ἀμοιβαίας μεταθέσεις ἀναφέρονται εἰς ὑπόμνημα τῆς δημογεροντίας Κορυτσᾶς κατὰ Μάρτιον τοῦ 1941 πρὸς τὸν τότε πρωθυπουργὸν Ἰ. Μεταξᾶν, ἐμποδίζοντα τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀποκατάστασίν μου. Ὁ τὸ ἔγγραφο τοῦτο ὑπογράφων πρῶν βουλευτῆς Κορυτσᾶς, γράφει τὰ ἑξῆς: «Μετὰ λύπης δὲ δύναμαι νὰ βεβαιώσω, ὅτι ὁ ἀρχιεπίσκοπος (τῆς ἀλβαν. ἐκκλησίας), ἐπωφελούμενος τῶν δύο Κορυτσαίων ἐπισκόπων Ἀγαθαγγέλογ καὶ Παντελεήμονος, ἐπιδιωκόντων τὸν

Σημειώτέον, ὅτι τὸ ζήτημα τοῦτο τῆς θεσιθρησίας, ἣτις ἀναλύεται εἰς ἐκλογὴν καὶ μετάθεσιν, εἶναι σχεδὸν τὸ ἅπαντον, ὅπερ διαταράσσει διαρκῶς τὰς σχέσεις ἐκκλησίας καὶ πολιτείας (τὸ ζήτημα τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας ἐξέλιπε πλέον, ἀφοῦ ἔσβυσαν τὰ μοναστήρια). Ἐνταῦθα ἀνέκαθεν ἐζήτει ἡ ἱερά συνόδος ἐλευθερίαν δράσεως καὶ ἀπαλλαγὴν ἐκ τοῦ κλοιοῦ τῆς βουλευτοκρατίας, εἰς ἣν ὄφειλε νὰ πολιτογραφηθῆ καὶ νὰ ὁμώσῃ ὄρκον αἰώνιον ὁ ὑποψήφιος ἐπίσκοπος. Ἡ ἐκκλησία ἐδούλευε καὶ αὕτη ἐν τῷ συνόλω εἰς τὴν φαυλοκρατίαν καὶ δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ ἀντιταχθῆ καὶ νὰ ἀναστήσῃ τὸ κῦρος τῶν ἱερῶν κανόνων. οἵτινες καταδικάζουσι τὴν ἀνάμειξιν τῶν πολιτικῶν ἀρχόντων εἰς τὰ τῆς ἐκλογῆς τῶν ἀρχιερέων. 1 Παρ' ἐλπίδα ὁ ἐπίσκοπος Θήρας τῆς μικροτέρας ἐν Ἑλλάδι ἐπαρχίας, περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἀκμάζων ἐζήτησε παρὰ τῆς ἱερᾶς Συνόδου τὴν διόρθωσιν τοῦ ἀτόπου. Ὁ τὴν «Ἐπισκοπικὴν ἱστορίαν» γράφων, θεωρεῖ μὲν αὐτὸν «ὡς ἐκπρόσωπον τῆς μερίδος ἐκείνης τῶν ἀρχιερέων, οἵτινες ἐπιζητοῦσι τὴν πλήρη τῶν ἱερῶν κανόνων, ἐφαρμογὴν ἀνεξαρτήτως τῶν διαθέσεων τῆς πολιτείας», ἀλλὰ καὶ οὗτος ἐπηρεαζό-

θρόνον τῆς Κορυθαῆς, ὑπέσχετο αὐτὸν εἰς ἓνα ἕκαστον ἰδιαιτέρως. Τοῦτο ἐξώθησεν ἀμφοτέρους τοὺς ἐπισκόπους διὰ τῶν ἐνταῦθα στενῶν φίλων τῶν νὰ δημιουργήσωσι διάφορα ζητήματα εἰς βάρος τοῦ ἀγ. Κορυθαῆς παρουσιάζοντες αὐτὸν ὡς ἀνεπιθύμητον τῆς ἀλβ. Κυβερνήσεως. Μάλιστα πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ καταχθονίου σκοποῦ τῶν κατὰ Μάρτιον τοῦ 1939 κατὰ τὴν σύγκλησιν τῆς ἱερᾶς συνόδου εἰς Τίρανα, ὅταν παρευρισκόμην κάγω ὡς λαϊκὸν μέλος, ὁ μὲν ἅγιος Βερατίου μοι ἐπρότεινε νὰ πείσω τὸν ἅγιον Κορυθαῆς νὰ κάμωσιν ἀμοιβικίαν μετάθεσιν καὶ νὰ τοῦ πληρώσῃ 200 εἰκοσάφραγκα χρυσᾶ, ἐπίσης καὶ ὁ ἅγιος Ἀργυροκάστρου ἐπέμεινε νὰ μεσολαβήσω διὰ μίαν προσωρινὴν μετάθεσιν μέχρι οὗ κατευνασθῶσι τὰ πνεύματα τῶν ἐν Κορυθαῆ δυσηρεστήμενων. Μετὰ τὴν ἀπόρριψιν τῶν ἀνοήτων τούτων προτάσεων ἐπηκολούθησαν σφοδραὶ συζητήσεις εἰς τὴν ἱεράν Σύνοδον....» (*Υπομν. σ. 5—6).

1 Τὰ πρῶτα ἔγγραφα, ἅπερ μετὰ τὸν καταστ. νόμον δημοσιεύονται ἐν τῷ τόμῳ τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων τῆς Ἐκκλησίας, εἶναι ἀτελείωτοι ἐγκύκλιοι τῆς Συνόδου «Περὶ τῶν ἐγγράφων τῶν ὑποκειμένων καὶ μὴ εἰς τὸ χαρτόσημον. Περὶ ἀκριβοῦς διατηρήσεως τοῦ περὶ χαρτοσήμου νόμου». «Περὶ ἐφαρμογῆς τοῦ νέου περὶ χαρτοσήμου νόμου» (Γιανν. σ. 116—127). Εἶτα «περὶ ἐκτελέσεως τῶν στρατιωτ. καθηκόντων» σ. 139ε. καὶ δὴ «Περὶ τακτικῆς παραλαβῆς 2ης Β. Ἐφημερίδος» σ. 144. «Περὶ τῆς ἐπ' ἐκκλησίας ἀναγνώσεως τῶν ἐγγράφων τῆς Κυβερνήσεως» σ. 146—150. Δηλ. ἡ ἐκκλησία ἀπέβη τὸ ἐξυπηρετικὸν ὄργανον τῶν συμφερόντων τοῦ κράτους, ἦτοι ὑπουργεῖον διευκραιώσεως ἅμα καὶ ἐκτελέσεως τῶν ἐπιταγῶν αὐτοῦ, χωρὶς νὰ ἔχῃ κἄν τὰ στοιχειώδη δικαιώματα τῶν ὑπουργῶν, διότι δὲν ἦσαν ἀπηλλαγμένοι οἱ ἀρχιερεῖς τῶν τολῶν. οὔτε αὐτοῦ τοῦ τέλους τῶν ὑπηρεσιακῶν τηλεγραφημάτων.

μενος δυστυχῶς ὑπὸ τοῦ περιβάλλοντος, φαίνεται οἷον εἰ ἀποδοκιμά-
ζων τὴν τοιαύτην στάσιν, διότι παρατηρεῖ: «Ὁ ὑπερβάλλον ὁμολο-
γούμενός ζήλος ὑπὲρ αὐτῶν ὠδήγει ἐνίοτε εἰς τολμηροὺς ἀθλητι-
σμούς (!), ἐπὶ βλάβῃ πολλάκις τῆς ὁμονοίας καὶ συμπνοίας τῶν Σεβ-
Συνοδικῶν συνέδρων» (σ. 288), δηλ. διὰ τὴν ἐπιτήρησιν τοῦ Θεράτος τὸν συ-
νεκτικὸν δεσμὸν τῆς ὁμονοίας ἔδει νὰ μὴ ἐπιζητῆ τοιαύτας καινοτο-
μίας! Ἄλλὰ τί οὗτος ἐζητεῖ; οὐδὲν ἄλλο, εἰμὴ τὴν ταχεῖαν πλήρωσιν
τῶν ἀπὸ πολλοῦ κενῶν ἐπισκοπ. ἐδρῶν, αὐτὸ δηλ. ὑπερ σύσσωμος διὰ
βοῆς ἢ ὀλομέλεια τῆς Συνόδου ἔπρεπε νὰ ψηφίσῃ καὶ ἀπαιτήσῃ πα-
ρὰ τῆς κυβερνήσεως. Ἄλλ' «ἡ Σύνοδος ἀνεγνώριζε μὲν τὴν ἀνάγκην
τῆς πληρώσεως τούτων, ὅπερ ὅμως παρὰ τὴν θέλησίν της ἠδυνάτει
νὰ πράξῃ «λόγῳ τοῦ κρατοῦντος τότε διοικητικοῦ αὐτῆς συστήματος,
ἀνεγνώριζε τὴν ἠθικὴν βλάβην τῶν χριστιανῶν τῶν στερουμένων ἐπὶ
τόσα ἔτη πνευματικοῦ καθοδηγητοῦ καὶ ἐπεζητεῖ τὴν διόρθωσιν τοῦ
κακοῦ...» Ἄλλὰ δὲν ἐτόλμα νὰ ξιφουλκίσῃ... Εἰς τὴν τοιαύτην ἀδυ-
ναμίαν τῆς συνόδου ἀπιδῶν καὶ ὁ Νικόδημος Θεράτος, ἐπειδὴ ἦσαν πολ-
λαὶ κεναὶ τότε ἔδραι, ἐπρότεινε νὰ μὴ χειροτονηθῶσι συλλήβδην οἱ ἐ-
πίσκοποι, ἀλλὰ διαδοχικῶς «καὶ μετὰ τὴν ἔγκρισιν τοῦ χειροτονηθη-
σομένου διὰ τὴν πρώτην χηρεύουσαν ἐπισκοπὴν νὰ προτείνωνται αὐ-
θις οἱ μείναντες δύο ὑποψήφιοι, προστιθεμένου καὶ τρίτου» (σ. 288).
Ἐν τούτοις οἱ ἅγιοι συνοδικοί δὲν ἠθέλον νὰ ἀφήσωσι τὴν χλιαρὰν
αὐτῶν πολιτικὴν καὶ νὰ συγκρουσθῶσι πρὸς τὴν κυβερνήσιν καὶ «ἐ-
πειδὴ... ἐπεκράτησε συνήθεια προκειμένου περὶ συμπληρώσεως χηρευ-
ούσης τινὸς ἐπισκοπῆς νὰ προηγῆται συνεννόησις τῆς συνόδου μετὰ
τῆς κυβερνήσεως» ἀνετέθη εἰς δύο συναδέλφους νὰ βολιδοσκοπήσω-
σι αὐτήν. Ὁ Θεράτος ἀντετάχθη εἰπὼν, ὅτι ἡ σύνοδος ἀρρομένη τὸ κύ-
ρος ἔκ τε τῶν κανόνων καὶ τοῦ Σ' νόμου δεόν νὰ προχωρήσῃ ἐπὶ τὸ
ἔργον, τὶ ἀπίντα ἡ σύνοδος, ἣτις οὐδέποτε ἐτήρησεν ἔναντι τῆς πόλι-
τείας στάσιν ἀνδροπρεπῆ πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν δικαιωμάτων τῆς ἐκ-
κλησίας, ὅτι δικαίωμα αὐτῆς εἶναι νὰ προτείνῃ τοὺς ὑποψηφίους κα-
τὰ τοὺς ἱεροὺς κανόνας καὶ τὸ γ' ἄρθρον τοῦ Σ' νόμου, ἀλλ' ὅτι «ἡ
μεταξὺ συνόδου καὶ κυβερνήσεως προηγουμένη συνεννόησις οὐδόλως
μειοῖ τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν ἀξίαν τῶν εἰρημένων κανόνων καὶ τοῦ νό-
μου!» (σ. 289). καὶ ἂν ἡ κυβέρνησις δὲν ἐδέχετο τὴν συνεννόησιν ἢ
δὲν συνεφώνει πρὸς τὰς ἀντιλήψεις τῆς συνόδου, ὅπως καὶ συνέβαινε,
πῶς εὐδοῦτο ἡ «ἰσχὺς» καὶ ἡ «ἀξία» τῶν κανόνων; Ἡ κυβέρνησις
λοιπὸν ἀπέκρουσε τὴν συνεννόησιν ἐπὶ τῇ προφάσει, ὅτι ἐσκέπτετο νὰ
συγγωνεύσῃ τὰς ἐπισκοπάς. Ὁ Θεράτος ἐπέμενε εἰς τὴν γενομένην
πρότασιν εἰς δύο συνεχεῖς συνεδριάσεις τῆς συνόδου διαμαρτυρούμενος
ἐπὶ τῇ ἀσυγγνώστῳ ἀδρανεῖα καὶ τῇ ἀναβλητικότητι τῆς συνόδου καὶ

τήν στάσιν αὐτήν ἐθεώρει ἀντικανονικήν, ἀντισυνταγματικήν καὶ ἀνακριτικήν (ἴσως ἀνατρεπτικήν) τῶν κανονικῶν καὶ νομίμων δικαιωμάτων καὶ προνομίων τῆς ἀνωτάτης ἐκκλησιαστ. ἀρχῆς... καὶ καταστρεπτικήν θρησκευτικῶς καὶ ἠθικῶς εἰς τὸ χριστεπώνυμον πλήρωμα... ἠθικὴν παράλυσιν καὶ ἀποσύνθεσιν...» ἐκήρυξε δὲ ὑπευθύνους τοὺς πλειοψηφοῦντας ἀρχιερεῖς (σ. 289—290) καὶ ἐζήτησεν, ἵνα ἡ διαμαρτυρία αὐτὴ καταχωρηθῇ εἰς τὰ πρακτικά, ὅπερ ἠρνήθη ἡ σύνοδος. καὶ αὐτὸς τότε ἀνηνέχθη εἰς τὴν Κυβέρνησιν, ἡ δὲ κυβέρνησις προσεποιήθη, ὅτι δὲν εἶχε δικαίωμα νὰ ἐπέμβῃ εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς συνόδου, ἐπομένως ἔμεινεν ὁ Θῆρας ἐκτεθειμένος πρὸς ἀμφοτέρα τὰ μέρη, ἡ δὲ σύνοδος ἀπετελευματίσθη μὴ δυναμένη πλέον νὰ ἐγείρῃ τὴν κεφαλὴν.

Συναφὲς πρὸς τὸ πολυθρύλητον τοῦτο ζήτημα τῆς χρείας τῶν ἐπισκοπικῶν ἐδρῶν ἦτο καὶ τὸ τῆς τοποτηρητείας, εἰς ἀρχιερατικὸς δι' ἐκάστην ἐπίτροπος ἢ 2—3, οἵτινες τότε μετ' ἄλλων κληρικῶν ἀπετέλουν ἐπιτροπήν. Τοῦτο ἐγένετο καὶ ζώντων τῶν ἐπισκόπων, ὡσάκας ἀνετίθετο αὐτοῖς χηρεύουσα ἐπαρχία. Ἠγέρθη ὅμως ζήτημα, ἂν ἢ δύνατο νὰ μείνῃ ἡ ἐπιτροπὴ ἀποθανόντος τοῦ ἐντολοδόχου ἐπισκόπου ἢ κυβέρνησις δισχυρίζετο τὸ ἀδύνατον, διότι ἡ ἐξουσία αὐτῆς δὲν ἦτο πλέον νόμιμος ἐφ' ὅσον δὲν ἀπέρρεεν ἐκ τῆς ἀρμοδίας προϊσταμένης ἀρχῆς, ἣτις ἦδη ἦτο ἡ ἱερὰ σύνοδος (ἄρθρ. 227 ποιν. νόμου), ἀλλὰ καὶ δὲν ἐνέκρινε νὰ διορίσῃ ἡ σύνοδος ἐπιτροπήν, διότι θὰ ἐπελάγωνεν, ὅθεν ἐπρότεινεν ἐξαρχικῶς νὰ διοικῆται ἡ ἐπαρχία ὑπὸ τοῦ γειτνιαζόντος ἐπισκόπου ἢ σχολάζοντος, ὅπως λέγει ὁ Ἀρμενόπουλος (βλ. σ. 146—149). Ἐντεῦθεν διεξάγεται ἀδιεξίτητος ἀλληλογραφία περὶ τὸ τέλος τοῦ 1843, χηρευσαῶν δύο ἐπαρχιῶν τῆς Ἀργολιδοκορινθίας καὶ Μήλου καὶ Σίφνου, διότι τὸ ὑπουργεῖον εὕρισκε πάντοτε δικαιολογίαν, ὅτε μὲν θέλει νὰ συγχωνεύσῃ τὴν τάδε ἐπισκοπήν, ἥς ὁ ἐπίσκοπος προτείνεται ἐξάρχος, ἢ ὅτι εἶναι ἀπόστασις τῆς μᾶς ἀπὸ τῆς ἄλλης ἐπισκοπῆς, ὅτε δὲ δὲν ἐγκρίνει τὸν σχολάζοντα κτλ. Τέλος ἡ ἱερὰ σύνοδος προτείνει ἐξάρχους τὸν Κυνουρίας Διονύσιον καὶ τὸν Κυκλάδων Δανιὴλ ὡς γειτνιαζόντας. Ἀλλὰ τὸ ὑπουργεῖον δὲν ἐγκρίνει καὶ τὸ κακὸν παρατείνεται, ὡς γράφει ἡ σύνοδος τὸν Μάρτιον τοῦ 1844 : «ἡ ἀταξία τοῦ κλήρου προβαίνει ἐπὶ τὸ χεῖρον, τὰ δὲ ἐν ταῖς ἐπισκοπαῖς ἱερὰ καταγώγια κατήντησαν εἰς παραλυσίαν καὶ αἱ περὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ καθ' ἐκάστην γενόμενα καταχρήσεις προήχθησαν εἰς τοσοῦτον, ὥστε προξενούσι φρίκην εἰς πάντα χριστιανόν (σ. 155). Προστίθεται δὲ ἐν τῷ μεταξύ καὶ ἡ ἐπαρχία Μεσσηνίας, ὅθεν ὑπεχώρησε μὲν τὸ ὑπουργεῖον, ἀλλ' οὐχὶ ὅπως ἐπρότεινεν ἡ σύνοδος, ἀλλὰ νὰ διοικηθῶσιν αἱ τρεῖς χηρεύουσαι ἐπισκοπαὶ δι' ἀρχιερατικῶν ἐπιτρόπων,

καὶ ἡ ἐπισκοπὴ Ἀργολίδος ἐχόρευεν οὕτω μέχρι τῆς 23 Σεπτ. τοῦ 1852! ὅτε προήχθη καὶ διορίσθη ὡς ἀρχιεπίσκοπος ὁ Γεράσιμος Παγώνης τέως ἀρχιερατικὸς ἐπίτροπος (σ. 156). --

Ἄλλ' οἱ ἐπίσκοποι εὐρίσκοντο εἰς συγκρούσεις καὶ διαρκεῖς διαμάχας καὶ μεταξύ των διὰ τὸ ζήτημα τῶν ὁρίων, διότι αἱ ἐπισκοπικαὶ περιφέρειαι δὲν εἶχον ὁρισθῆ ἄκριβῶς, καὶ ὁ σάλος οὗτος ἐτάρασσε τὴν ἐκκλησίαν καθ' ὅλον σχεδὸν τὸν παρελθόντα αἰῶνα καὶ διέσπα διηνεκῶς τὴν ἐνότητα τῆς ἱεραρχίας. 1 Αἱ περιφέρειαι κατὰ τὸ βασ. διάταγμα τοῦ 1833 ἦσαν 10, ὅσοι καὶ οἱ νόμοι τοῦ βασιλείου, ἀλλὰ προσωρινῶς διηρέθησαν εἰς 40! αἱ δὲ χηρεύουσαι προσωρινῶς πάλιν θὰ προσετίθεντο εἰς τὰς 10: Ἰδοὺ ἡ πηγὴ τοῦ κακοῦ, ἣτις χρονίζουσα ἐγένετο ἀνίατος πληγὴ εἰς τὴν ἐκκλησίαν· διότι καὶ ὅταν ἐχόρευε μία ἐκ τῶν 10 ἐπισκοπῶν προσεκαλεῖτο ἡ Σύνοδος «ὄχι νὰ γνωμοδοτήσῃ περὶ ἀντικαταστάσεως ἄλλου ἐπισκόπου, ἀλλὰ νὰ ἐκφράσῃ γνώμην περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν νομίζει πρόσφορον νὰ διατεθῆ ἡ χηρεύουσα ἐπισκοπὴ. Ἄλλ' ἐκ τούτου συμπεραίνει ἡ σύνοδος, ὅτι ἡ κυβέρνησις φρονεῖ, ὅτι αἱ ἐπισκοπαὶ τῆς ἑλλ. ἐπικρατείας δὲν εἶναι ἀκόμη ὠρισμένοι καὶ γνωσταὶ καὶ ὁ τρόπος τῆς κατοχῆς αὐτῶν ἀτακτος καὶ ἀκανόνιστος... ἀλλὰ τὸ ἀπροσδιόριστον... τῶν ἀμετακινήτων αὐτῶν ὁρίων καὶ τοῦ τρόπου τῆς κατοχῆς ἀφαιρεῖ μέγα μέρος τῆς ἐπισκοπικῆς ἀξίας καὶ δὲν ἔμπορεῖ νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν ἄλλων τάξεων τοῦ κλήρου...» Ὁρθῶς παρατηρεῖ ταῦτα ἡ σύνοδος πρὸς τὴν Γραμματεῖαν ὑπὸ 10 Σεπτ. 1936. τὸ ὑπουργεῖον ὅμως ἐσιώπῃ, δι' ὃ καὶ πάλιν γράφει: «Ἐπειδὴ τὸ ἀτακτον καὶ ἀκατάστα-

1 Ἐληξεν ἡ καταστρεπτικὴ αὐτὴ ἐκκρεμότης ἀρχομένου τοῦ 1900 διὰ τοῦ νόμου ΒΧΔ' δι' οὗ τὸ κράτος ἐερεύθμισε τὰς ἐπαρχίας, τῷ 1899 τεθέντος εἰς ἐφαρμογὴν ὑπὸ τοῦ ῥέκτου ὑπουργοῦ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Παιδείας μακ. Ἀθ. Εὐταξίου, ὅστις συνάδενυσεν αὐτὸν πρὸς τὸν βασιλεῖα δι' ἐμβριθεῦς καὶ ἐμπεριστατωμένου ὑπομνήματός. Συνιστῶμεν τοῖς περὶ τὴν ἱερατικὴν ἱστορίαν τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀσχολουμένοις ὡς ἀξιανάγνωστον, καίτοι εἶναι μετὰ στόμφου ἐγωπαθοῦς γεγραμμένον. διότι ὁ συγγραφεὺς ἐπαγγέλλεται τὸν ἐγκρατῆ τῆς ἐκκλησιαστ. ἱστορίας καὶ τοῦ δικαίου. Ἐν τούτοις ἐν πολλοῖς ὑπερθεματίζει καὶ πολλὰ διαστρέφει. Κατὰ ταῦτα ἰδρύνονται 31 ἐπισκοπαὶ καὶ 1 ἀρχιεπισκοπὴ, ἐνῶ διὰ τοῦ Νόμου 1853 ἦσαν 10 ἐπισκοπαὶ. Ἀλλὰ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἦσαν 20 μητροπόλεις ἠχουσαι ἐπισκόπους καὶ 8 ἀνευ τοιούτων. Αἱ ἐπισκοπαὶ ἦσαν περὶ τὰς 50, ὧν πολλαὶ ἀσήμαντοι (βλ. Γιανν. 102 καὶ 105). Αἱ 10 ἐπισκοπαὶ ἐβέθησαν ἐν τῷ Α' ἄρθρῳ τῆς «Διακοινώσεως» εἰκονικῶς πράγματι ἦσαν 40, αἱ ἀναφερόμεναι ἐν τῷ Β' ἄρθρῳ (αὐτ. σ. 103) καὶ ἐν τῷ Γ' ὠρίζετο «ὅταν μία τῶν... προσωρινῶν ἐπισκοπῶν χηρεύσῃ θέλει ἐνώνεσθαι μὲ τὴν ἐν τῷ Α' ἄρθρ. μόνιμον ἐπισκοπὴν τοῦ νομοῦ...» ἐντεῦθεν ἡ σύγχυσις καὶ ἀνωμαλία, τὰ ἀτελεσιῶτα σκάνδαλα καὶ ἡ ἐκρυθμος κατάστασις.

τον τούτο τῶν ἐπισκόπων δὲν συμβιβάζεται πρὸς τὸν ἐπισκοπικὸν χαρακτήρα γνωμοδοτεῖ α') νὰ προσδιορισθῶσι πρότερον μονίμως αἱ ἐπισκοπαὶ τῆς ἐπικρατείας. β') νὰ διαγραφῶσιν ἀμεταθέτως καὶ ἀμετακινήτως τὰ ὄρια αὐτῶν. γ') νὰ προικοδοτηθῶσιν αἱ ἐπισκοπαὶ εἴτε εἰς χρήματα εἴτε εἰς κτήματα διὰ νὰ λείψῃ ἐκ τούτου πᾶσα κατάχρησις καὶ περιφρόνησις» (σ. 61—62). Ἀλλὰ διερωτᾶται τις πῶς ἀνέλαβε καὶ ὠρκίσθη πίστιν καὶ ἄκραν εἰς τὸν κυρίαρχον ὑποταγὴν ἢ Ἱεραρχία πρὶν καθορισθῶσι τὰ στοιχειώδη ἅμια καὶ θεμελιώδη ταῦτα καὶ προσδιορισθῶσιν οἱ πόροι, ὅπως καὶ διὰ τοὺς ὑπαλλήλους τοῦ κράτους ἐγένετο; Τοῦ τελευταίου ἄρθρου περὶ μισθοδοσίας τῶν ἐπισκόπων καὶ ἐν γένει τοῦ κλήρου μὴ πραγματοποιηθέντος ἔκτοτε, μένει δυστυχῶς μέχρι σήμερον ἄλυτον καὶ εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν λαμβάνουσιν οἱ ὑπάλληλοι μισθὸν καὶ ἀπερογοῦσι καθ' ἐκίστην δι' ἀνεπάρκειαν. τί δὲ νὰ εἴπωσιν οἱ ἐπίσκοποι, οἵτινες πέρυσιν ἐστερήθησαν πολλοὺς μῆνας μισθοῦ, διότι οἱ νεοπαγεῖς ταμακοὶ τῆς ἐκκλησίας ὀργανισμοὶ δὲν ἐπαρκοῦσι καὶ οἱ κτηματικοὶ αὐτῆς πόροι ἐξέλιπον διὰ τῆς λεγομένης «ρευστοποιήσεως»! καὶ νῦν αὕτη ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ἔλεος τοῦ ὑπουργοῦ τῶν οἰκονομικῶν καὶ ἀναμένει γὰρ ζήσιν ἐκ τῶν ψυχίων τοῦ κρατικοῦ προϋπολογισμοῦ, ὅστις κλείει πάντοτε μὲ ἔλλειμμα!

Ἀνεσύραμεν μίαν ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλλαδικῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν σχέσεων αὐτῆς πρὸς τὸ κράτος πτυχήν. ἐφεξῆς θὰ μᾶς δοθῇ ἀφορμὴ, ὡς καὶ προηγουμένως, νὰ παρενείρωμεν καὶ ἐπεισόδια καὶ συγκρούσεις πρὸς τὰς κρατικὰς ἀρχάς, ὅτε πάντοτε σχεδὸν ἐξέρχεται ἡττημένη ἢ ἐκκλησία. Διατὶ δὲ τοῦτο; διότι οἱ ἀρχιερεῖς τῆς αὐτοκεφάλου ἐλησμόνησαν τὸ ἱερὸν καὶ ἐπιτακτικὸν εἰς τοιαύτας κρίσιμους περιστάσεις καθῆκον, ἐλησμόνησαν τὴν πατριαρχικὴν ἱστορίαν καὶ τὰς παραδόσεις τῶν πατέρων, πῶς ἔσωσαν οὗτοι τὴν πίστιν καὶ τὰ προνόμια τῆς ἐκκλησίας διαρκῶς ἐπὶ τῆς τουρκικῆς δεσποτείας ὑπονομευόμενα; Δὲν ἀνατρέχω εἰς παλαιὰ γεγονότα, ἀναφέρομαι εἰς τὸ λεγόμενον «προνομιακὸν ζήτημα» τοῦ τελευταίου τετάρτου τῆς ληξιάσης ἑκατονταετηρίδος. Τῷ 1879 ἀνέβαινε τὸ πρῶτον ἐπὶ τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου ὁ Ἰωακείμ Γ', ὁπότε ἀνακινεῖται τὸ φλέγον τοῦτο ζήτημα, ὅπερ ὁσάκις ὁ Σουλτάνος ἠσθάνετο, ὅτι τὸ πατριαρχεῖον ἐστερεῖτο ἐξωτερικῆς ἰσχυρᾶς προστασίας, ἔφερεν ἐπὶ τάπητος.

Κατὰ τὰ ἔτη 1882 καὶ 1883 ἠγωνίζετο ἀνυποχωρητῶς δι' ὑπομνημάτων ν' ἀποσοβῆσιν τὸ κακόν, ὅπερ κατὰ Γεδεῶν ὑπέθαλπεν ἐκ τοῦ Φαναρίου ἢ «τριπλῆ συμμαχία» δύο λαϊκῶν καὶ ἐνὸς μητροπολίτου νὰ ἐμπλέξῃ τὸν πατριάρχην εἰς τὰ δίκτυα καὶ ν' ἀναγκάσῃ αὐτὸν εἰς παραίτησιν (Μνεῖα, σ. 258). Πρὸ τῆς ἐπιμονῆς τοῦ Σουλτάνου

ὁ σθεναρὸς Πατριάρχης υπέβαλε τὴν πρώτην παραίτησιν, χάριν «τῶν προνομίων καὶ δικαιωμάτων τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου, ὡς καὶ ἐτέρων αὐτοῦ κανονικῶν δικαίων, ἅτινα ἀπὸ αἰῶνων καλῶς καὶ νομίμως ἐκράτησαν, ἀπὸ τίνος δὲ καιροῦ διεσαλεύθησαν», ἔγραφε πρὸς τὸν ὑπουργὸν τῶν θρησκευμάτων τὴν 3 Δεκεμβρίου 1883, (βλ. «Τὰ κατα τὸ ζήτημα τῶν ἐκκλ. προνομίων ἀπὸ τοῦ 19 Φεβρ. 1883 μέχρι τῆς ἐπιβραβεύσεως τοῦ ἀρχαίου καθεστώτος» Κ)πολις 1884, σ. 65). Ἀρκούντως ἀπὸ τῆς ἀναρρήσεως εἶχεν ἀγωνισθῆ ὑπὲρ τῶν δικαίων τοῦ πατριαρχείου, ἅπερ κατεπατοῦντο ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, αἱ δὲ ἐθνικαὶ ἰδιοκτησίαι διηρπάζοντο ὑπὸ τῆς ἀρτισυστάτου βουλγ. ἡγεμονίας, κατηγοοῦντο τὰ περὶ διαθηκῶν καὶ κληρονομιῶν δικαιώματα τῷ 1880, ἠπειλεῖτο ἢ ἐλευθέρᾳ ἐκπαίδευσις κτλ. τῷ 1882—1883. 1

Τώρα ἐμφανίζονται νέοι κίνδυνοι, νὰ δικάζονται οἱ μητροπολίται καὶ ἐν γένει ὁ κλῆρος ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ὑπὸ τῶν τουρκ. ἀρχῶν καὶ οἱ ἱερεῖς καὶ μοναχοὶ νὰ κρατῶνται εἰς τὰς κοινὰς φυλακάς, ἐνῶ κατὰ τὸ καθεστῶς συνωδὰ καὶ τοῖς Γεν. κανονισμοῖς τῶν Πατριαρχείων ἐπικυρωθέντων καὶ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως, οἱ κληρικοὶ ἐδικάζοντο ἐν τοῖς πατριαρχείοις ἢ ἐν ταῖς μητροπόλεσι καὶ ἐκρατοῦντο ἐν ἀνάγκῃ ἐκεῖ ἢ ἐν ταῖς μητροπόλεσιν. Τὸ προνόμιον τοῦτο ὑπέστη τροποποίησιν, καὶ ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῆς ἐξεδόθησαν τὰ βεράτια τῶν νεωστὶ διορισθέντων ἀρχιερέων. Ἀρνηθείσης τῆς Ὀθωμ. κυβερνήσεως τὴν παραίτησιν, μετὰ μίαν ἑβδομάδα ὁ πατριάρχης ἐπαναλαμβάνει αὐτὴν δηλώσας «ὅτι δέδωκα τὴν παραίτησιν μου ἀμετακλήτως, ἱερῶτατα δὲ καθήκοντα πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ τὴν ἐκκλησίαν μου. καὶ πρὸς τοὺς ὑπὸ τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον ὀρθοδόξους χριστιανούς ἐπιβάλλουσί μοι νὰ ἐμμένω εἰς τὴν ἀμετάκλητον παραίτησιν μου» (αὐτ. σ. 69). Μετὰ πολλὰς συζητήσεις καὶ ἀνταλλαγὴν γραμμάτων, μὴ ἐπελθούσης συμφωνίας, παραιτεῖται τὸ τρίτον ὁ Ἰωακείμ τῇ 29 Δεκ. τοῦ αὐτοῦ ἔτους. (αὐτ. σ. 68). Ὡστε ἔχομεν τρεῖς ἀλλεπαλλήλους παραιτήσεις ἐντὸς μηνὸς τοῦ πατριαρχίου. Πρὸς τὸν Σπ. Μαυρογένην πασᾶν, ἰδιαιτέρων θεράποντα ἱατρὸν τοῦ Σουλτάνου, ὅστις διεξῆγε τὰς προφορικὰς διαπραγματεύσεις ὡς ἐντολοδόχος αὐτοῦ, γράφει ὁ πατριάρχης, ὅτι εἶναι ἀνάγκη πρὸς τερματισμὸν τῆς υποθέσεως ἢ νὰ ἐκδοθῇ βεράτιον ὅμοιον πρὸς τὸ τοῦ Ἰωακείμ Β', τηρηθῆ δὲ τὸ ἀρχαῖον καθεστῶς ἐν τοῖς ἄλλοις ζητήμασιν, «ἄλλως ἢ

1. Ἀναφέρω τὰς διαμαρτυρίας: 22 Ὀκτωβρ. 1880, 18 Ὀκτ. 1882, 23 Ὀκτ. 1882, 2 Νοεμβρ. 1882, 15 Δεκεμβρ. 1882, 17 Ἰανουαρ. 1883, 16 Μαΐου 1883. Τὸ περὶ διαθηκῶν ζήτημα ἐξακολουθεῖ νὰ μένη ἄλυτον ὡς καὶ τὸ περὶ γάμου καὶ διαζυγίου, ὅπερ διεξεδίκει ὑπὲρ ἑαυτῆς ἢ καθ' ἑαυτῆς.

Α. Α. Μεγαλειότης εὐδοκησάτω ν' ἀποδεχθῆ τὴν παραίτησίν μου. Τότε ἐγὼ ἀπαλάσσομαι πάσης εὐθύνης, τὰ δὲ πράγματα μένουσιν εἰς τὴν θείαν πρόνοιαν» (αὐτ. σ. 89). 1 Αὐτὸ εἶναι τὸ καθῆκον ἀληθοῦς ποιμένος τῆς ἐκκλησίας, ἀφοῦ ἐξαντλήσῃ ὅλα τὰ μέσα, νὰ θυσιάσῃ τὴν θέσιν του, ἵνα ἀποδείξῃ, ὅτι οὐχὶ χάριν αὐτῆς ἀνέλαβε τοὺς οἴακας τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ πρὸς φρούρησιν τῆς θρησκείας καὶ χάριν τῶν πιστῶν. οὕτως «ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθεισιν ὑπὲρ τῶν προβάτων». Ὅντως δὲ ἡ θυσία αὕτη τοῦ πατριάρχου ἐθεωρήθη ὑπηρεσία εὐπρόσδεκτος ὑπὸ τῆς θείας προνοίας καὶ τὸ πατριαρχεῖον ἐδικαιώθη πλήρως εἰς τὰς ἀξιώσεις του· διότι ἡ κυβερνήσις πρὸ τῆς ἀτέγκτου ἐπιμονῆς ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ «ἀνάγκα γὰρ καὶ θεοὶ πείθονται». Ἡ ἀνδρική στάσις τοῦ τε πατριάρχου, ὅστις φαίνεται ὅτι μετεχειρίσθη καὶ πλάγια μέσα πρὸς ἐκβίασμον τῆς Ὑ. Πύλης καὶ τοῦ Δ. Ε. Μικτοῦ Συμβουλίου ὡς καὶ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ἐπεβραβεύθησαν πλήρως καὶ ὑποχωρήσας καθ' ὀλοκληρίαν ὁ τῆς Δικαιοσύνης καὶ τῶν Θρησκευμάτων ὑπουργὸς ἐκδίδει τεσκερὲν καὶ ἀναγνωρίζων τὸ κράτος τῶν προνομίων γράφει πρὸς τὸν τοποτηρητὴν: «οὐδὲ τῆς διανοίας (τῆς κυβερνήσεως) κἂν διήλθε τὸ μεταβαλεῖν καὶ ἀλλοιωσαὶ τὰς θρησκευτικὰς προνομίας καὶ τεθεσπισμένας παραχωρήσεις, ὧν ἀνέκαθεν τὸ πατριαρχεῖον ἀπολαύει. Καθὼς δὲ εἶναι γνωστὸν ὅπως ἀνέκαθεν ἐξησκοῦντο αἱ προνομίαι καὶ παραχωρήσεις αὗται, οὕτω καὶ τὸ πατριαρχικὸν βεράτιον ἐδόθη ἀπαράλλακτον τῷ τοῦ ἀποθανόντος κύρ Ἰωακείμ...» (αὐτ. σ. 198).

Ὁ Ἰωακείμ ὅμως δὲν ἠδυνήθη νὰ συνεχίσῃ τὴν πατριαρχεῖαν διότι παρὰ τὰ καθεστῶτα εἶχεν ἐνεργήσῃ, ἀψηφῶν τὰ ἐπακόλουθα διὰ τὴν θέσιν του, ἰδιωτικῶς πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ, ὅπερ κατέκριναν τὰ δύο σώματα. 2

1. Εἰς ἕτερον πρὸς αὐτὸν γράμμα λέγει: «Ἐπὶ ἓν καὶ ἡμῖς ἔτος περιερχόμενος τὰς οἰκίας τῶν ὑπουργῶν ἐξελιπάρου, ἵνα ἀφεθῶσι τὰ γνωστά ζήτηματα ἐν ἡ καταστάσει ἀπὸ πέντε ἡδὴ αἰῶνων διετέλουν» (αὐτ. σ. 93).

2 Ὁ Ἰωακείμ ἀπελογήθη διὰ τὰς αὐτοβούλους ἐνεργείας δι' ἐμπειροστατωμένης ἐκθέσεως ἣν κατέθεσεν εἰς τὴν συνεδρίαν. (σ. 159-174), ἀλλὰ τὰ δύο σώματα μὴ ἐννοοῦντα νὰ καθιερώσωσι προηγούμενον κακόν, δὲν ἐπίσθησαν (σ. 193-197). Χαρακτηριστικὸν εἶναι τὸ ἔγγραφο τῆς ψυχολογικῆς θέσεως, εἰς ἣν εὐρέθη ὁ πατριάρχης καὶ τῆς καθηλώσεως αὐτοῦ ἐπὶ θρόνου, ὃν δὲν ἠθελε νὰ ἐγκαταλίπῃ διὸ προσέρχεται τεταπεινωμένος ζητῶν συγχωροχάρτιον, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ ἴσταται ὑπερήφανος, ἀγέρωχος, ὅπως ἦτο πάντοτε, ὡσάκις δὲν ἀπέβλεπε πρὸς τὸν τηλαυγῆ θρόνον. «Ἐρχομαι οὐχὶ ὡς πατριάρχης, λέγει, ἵνα δεσποτικῶς ἐπιβάλω ταῦτα εἰς τὴν ὑμετέραν κρίσιν, οὐχὶ νὰ δροσίσω, ἀλλὰ ὡς ἄγγελος φέρων τὴν βερίην ἐν τῇ

Ὁ γεραρός ἐκεῖνος πατριάρχης ἐκ φύσεως ἦτο αὐταρχικός καὶ λίαν ἰσχυρογνώμων· διὸ ἐδημιούργησεν ἰσχυρὰν ἀντιπολίτευσιν καὶ καθὴν πρώτην καὶ κατὰ τὴν δευτέραν πατριαρχίαν. Ἔτσι τὸν ἔστη-νοχώρησαν οἱ ἀρχιερεῖς, ὥστε ἐγένετο καλογερομάχος καὶ προσηταιρίσθη τὸ λαϊκὸν στοιχεῖον· ὅθεν καὶ κατέστη λαοφιλέστατος, οἱ δὲ βαθύπλουτοι ὁμογενεῖς εἶχον δι' αὐτὸν ἀνοικτὰ τὰ ταμεῖα, ἐδωροδόκουν ἀφειδῶς τοὺς πασσάδες διὰ νὰ τὸν κρατήσουν εἰς τὴν ἀρχήν. Ἰδίᾳ ὡς πρὸς τὴν διαχείρισιν τῶν ἐθνικῶν ὑποθέσεων ἤρχετο εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς ἐν Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ προξένους, οἵτινες ἐξ ὑπερφροσύνης, καίτοι ἄπειροι περὶ τὰ τοιαῦτα, ἤθελον νὰ ἐπεμβαίνω-

ἐκκλησίᾳ...» σ. 159. Ἀφοῦ ἦτο παρητημένος ἀπὸ τριμήνου, οὐδεμία ἀνάγκη ἦτο νὰ προσέλθῃ εἰς τὰ δύο σώματα, ἀλλ' ἂν εἶχε νὰ ἄρῃ παρῆρηγῆσιν καὶ γὰρ διασκεδάσῃ τὰ κατ' αὐτοῦ διαδιδόμενα, ἤρχετο ἢ ἐκθεσὶς αὐτῆ κατ' αὐτήν, χωρὶς νὰ παρουσιασθῇ αὐτὸς δίκην ἰκέτου καὶ νὰ ἀναγνῶ αὐτήν! καὶ νὰ ὁμολογήσῃ τὸ σφάλμα του, ὅτι συναντᾶτο ἰδιωτικῶς μετὰ τοῦ Μ. Βεζύρου Σαῖτ πασσᾶ καὶ ἀπέκρυπτε τὰ διαμειφθέντα» (σ. 163) καὶ τοῦτο διότι ἀπηγόρευεν αὐτῷ ὁ βεζίρης ν' ἀνακοινώσῃ πρὸς τὴν Σύνοδον! συνεννοεῖτο καὶ ἐγγράφως διὰ τοῦ Μαυρογένους πασσᾶ. Τοῦτο δὲ οὐχὶ ἄπαξ ἐγένετο. «Ἐπέδωκα ὡς ἐμοῦ ἰδίας σκέψεις ἀτομικὰς δυναμένας νὰ γίνωσιν ἀποδεκταὶ ἐν τοῖς πατριαρχείοις» (σ. 167). Ταῦτα συνέβησαν εἰς τρεῖς συνεντεύξεις, ἐν τέλει ἔλαβε τὴν ἄδειαν ἡμιεπισήμως ν' ἀνακοινώσῃ τὰ συμπεράσματα. Μετὰ ταῦτα τοῦ ἐστάλη τὸ εἰθισμένον βεράτιον σχεδὸν ἐν τῇ οὐσίᾳ ἀπαράλλακτον, ἀπήντησε πάλιν ἰδιωτικῶς. Καὶ ἐκθέσας ταῦτα διεξοδικῶς ἐπαναλαμβάνει: «Δὲν ἤλθον νὰ ἐπιβάλω τι, δὲν ἤλθον νὰ ἐπιτεθῶ (δι' ὅσα κατ' αὐτοῦ ἐσπερμολογοῦντο), δὲν ἤλθον νὰ δεσπόσω, ἀλλ' ἤλθον νὰ ὑποβάλω (!) καὶ ἐὰν ἐγκριθῇ νὰ συζητήσω μεθ' ὑμῶν. νομίζω ὁμως ὅτι εἶναι ὀρθὸν καὶ δίκαιον καὶ μὴ ἀρνηθῆτε καὶ εἰς ἐμὲ τὸ δικαίωμα, ὅπερ εἶναι ἕκαστος ὑμῶν· διότι δὲν εἶναι, νομίζω δυνατόν, οὔτε κατὰ τοὺς ἱεροὺς κανόνας, οὔτε κατὰ τοὺς κανονισμοὺς νὰ θεωρηθῶ καὶ ὅλως ξένος τῆς ἐκκλησίας...» Καταστρέφει δὲ τὸν λόγον διὰ τῶν ἀξίης: «Ἀποχωρίζομαι ἀφ' ὑμῶν προσκαίρως, καὶ πάλιν θέλω ἐπανέλθει· οὐδὲν ζητῶ παρ' ὑμῶν, εἰ μὴ δικαιοσύνην, ὅσον ἀφερᾶ τὸ ἐμὸν ἄτομον, μετριοπάθειαν... δι' ὅσον ἀφορᾶ τὸ ζήτημα.» (σ. 147). Ἀπελογήθη ὁ πατριάρχης καὶ ἀπῆλθεν, ἵνα μὴ ἐπανέλθῃ πλέον· διότι τὰ δύο σώματα ἀπεφάσισαν νὰ δεχθῶσι τὴν παραίτησιν, καὶ ἀνεφῆρθησαν πρὸς τὴν Ὑ. Πύλιν. Ἐξετέθη τὸ ἐπεισόδιον, ἵνα καταδειχθῇ πόσον κοινοβουλευτικὸν εἶναι τὸ πατριαρχεῖον, καὶ ὅτι δὲν εἶναι πάλιν ὁ πατριάρχης, ὅπως εἶπέ μοι πρὸ ἡμερῶν ὁ κρῶν πολιταυτῆς Ἀττικῆς φίλος κ. Λυκ. Τσουκαλῆς.

1. Ἐν τῇ εἰρημένῃ ἐκθέσει γράφει: «Ἐλέχθη ὅτι τὰ δύο σώματα ἀντιπροσωπεύουσι τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸ ἔθνος καὶ ὅτι ὁ πατριάρχης εἶναι ἀπλοῦν ὄργανον πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφάσεων αὐτῶν. Τὸ τοιοῦτον δὲν εὐδοοῦται. Κατὰ τοὺς ἱεροὺς κανόνας ὁ πατριάρχης καὶ ἡ σύνοδος εἶναι ἀλληλένδετοι, μήτε ὁ πατριάρχης δύναται νὰ ἐνεργήσῃ μονομερῶς, μήτε ἡ ἱερά σύνοδος» (αὐτ. σ. 173). Αὐτὰ ὁμως εἶναι καλὰ ὡς θεωρεῖα, ἐν τῇ πράξει ἦτο ἀπολυταρχικὸς ὁ Ἰωακείμ.

οιν εἰς τὰς ὑποθέσεις τῶν μητροπολιτῶν. Ἐντεῦθεν διεβλήθη εἰς τὸν Τρικούπην ὡς ἀντεθνικός.—Πολλὰ θὰ μᾶς διαφωτίσῃ περὶ αὐτοῦ ἡ ἐν τῇ Μεγίστῃ Λαύρᾳ σωζομένη ἀλληλογραφία, 1 ὡς καὶ ἡ ἐσχάτως δημοσιευθεῖσα ἀλληλογραφία του ὡς μητροπολίτου Βάρνης (1865—1876) εἰς ὀγκώδη τόμον. 2

1. Ἐφ' ὅσον ὀλίγον ἠρεύνησα τὰ χαρτῖα αὐτὰ ἐσχημάτισα τὴν γνώμην καὶ ἐκ τῆς ἐν Ἄθῳ πολιτείας του πρὸς τοὺς Σλαῦους, ὅτι τὰ ἔθνικὰ του αἰσθήματα ὄφισταντο ἀξομείωσιν καὶ ἤρχετο ἡ στιγμή καθ' ἣν ἔλεγεν: «ἐνδιαφέρομαι μόνον διὰ τὴν ὀρθοδοξίαν, ἀδιάφορον, ἐὰν οἱ ὀρθόδοξοι εἶναι καὶ οἱ ἐχθροὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ» (βλ. Δ. Ἀναστασοπούλου, Πανσλαυῖσταί, σ. 181—206, 120—121 κ.ά.) Ἐννοεῖται ὅτι πολλὰ τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου τούτου ἐκτοξευομένων δέονται καθάρσεως, ἅτε ἀντιλοῦντας ἐκ τῶν πολεμίων ἐφημερίδων, τῆς Τεργεσταίας Ν. Ἡμέρας καὶ τοῦ Νεολόγου Κων)πόλεως.

2. La renaissance bulgare a Yarna et ses environs. Le métrpote Ioaghim et sa correspondance par prof. Pierre Níkov, Sofia 1934 (ἑλληνιστὶ καὶ βουλγαριστὶ). Περὶ τῆς πολιτείας τοῦ Ἰωακείμ βλ. Καρολίδην. Ἱστορ. συγchr. Ἑλλήνων τόμ. Ζ'. σ. 289—292, ὅστις ἀπὸ πολεμίου ὤφθη ἐν τέλει ὑπέρμαχος αὐτοῦ. Ὡς διηγεῖται ἐνταῦθα, μεγάλως οὗτος συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ ἐξευμενίσῃ τὸν Τρικούπην, καὶ νὰ στρέψῃ τὴν πολιτικὴν τῆς Κυβερνήσεως ὑπὲρ τοῦ Ἰωακείμ. Ἄλλ' ὁ αὐταρχικὸς οὗτος ἱεράρχης διατηρῶν τὰς ὑψηλὰς ἀρχὰς καὶ γράφων εἰς ἀπάντησιν τῷ Καρολίδῃ περὶ τῆς ἀθλίας συμπεριφορᾶς τοῦ βασιλέως τῶν Ἑλλήνων ἐν Τουρκίᾳ, ἐξεφράζετο οὕτως: «καὶ τίς σχέσις δύναται νὰ ὑπάρχῃ μεταξὺ τῆς πολιτικῆς τοῦ «βασιλέως ἡμῶν» καὶ τοῦ δικαιώματος αὐτοῦ τοῦ διευθύνειν τὰς τύχας τοῦ ἐν Τουρκίᾳ Ἑλληνισμοῦ, καὶ τῶν ἐνεργειῶν τῶν μετ' ἀμαθῶς θρασύτητος ἀξιούντων νὰ ἰθύνωσι τὰς τύχας τοῦ Γένους ἀμαθῶν καὶ ἀπαιδευτῶν πολλὰκις προξένων τῶν ἀξιούντων νὰ κηδεμονεύωσιν Ἐκκλησίαν καὶ Γένος ἐν παχυλῇ ἀμαθείᾳ διατελοῦντες τῆς οὐσίας τῶν ἔθνικῶν τοῦ Γένους ζητημάτων καὶ τῶν ἔθνικῶν συμφερόντων» (αὐτ. σ. 291). Εἶναι ἀξιόσημῆτος ἡ ὁμολογία αὕτη τοῦ σεπτοῦ ἐρημίτου τοῦ Ἄθωνος, ἣν ἐποιήσατο πρὸς τὸν τῷ 1895 ἐπισκεψάμενον Καρολίδην, ὅστις ἐφεξῆς ἀπὸ πολεμίου γίνεται συνήγορός τοῦ Ἰωακείμ. ἀλλ' ἐπετέθη πάλιν κατ' αὐτοῦ κατὰ τὸ 1906 (διότι διεκρίνετο ὁ ἀνὴρ ἐπὶ ἀσταθείᾳ γνώμῃς) καὶ σπουδαία κατὰ τοῦτο, ὅτι μαρτυρεῖ, ὅτι αἱ ἰδέαι τοῦ Φαρμακίδου ἔσχον ἐφαρμογὴν καὶ ἐκτὸς τῆς ἑλλαδικῆς γῆς! Τὰ αὐτὰ συνέβαινον καὶ εἰς τὰ ἄλλα πατριαρχικὰ κλίματα, ὡς ὀψόμεθα, καὶ δὴ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Ἀνὴρ ἐν Τουρκίᾳ καὶ Ἑλλάδι πολιτευόμενος καὶ γνώστης τῆς ἱστορίας τῶν νεωτέρων χρόνων, ὁ Ἐμμ. Χ. Ἐμμανουηλίδης γράφει: «Τὴν εἰς τὰ ἐπαρχιακὰ σύγchυσιν ἐπήυξανεν ἡ στάσις προξενικῶν ὑπαλλήλων, οἱ ὁποῖοι ἀστοχοῦντες συνήθως εἰς τὴν κυρίαν αὐτῶν ἀποστολήν, ἐθεώρουν ὠφέλιμον νὰ προσφέρωσιν ὑπηρεσίας καὶ νὰ ἐπιδειξῶσι δραστηριότητα ἐπὶ ἄλλων πεδίων. Ἐπροκάλουν ἐπικίνδυνα ζητήματα καὶ ἐπιζημίους διαιρέσεις. ἀναμιγνυόμενοι δὲ εἰς τὰ κομματικὰ οὐδὲν μέσον ἐθεώρουν ἀθέμιτον πρὸς καταπολέμησιν τῶν ἐχόντων ἐπὶ τῶν τοπικῶν ζητημάτων ἀντίθετα φρονήματα. Εἰς τὸν μητροπολίτην συμφωνοῦντα (αὐτοῖς) παρείχετο ἐν παντὶ πᾶσα ὑποστήριξις, ἐὰν δὲ τυχόν

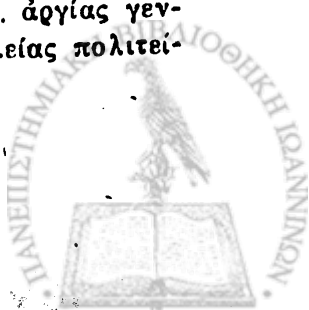
Ἄλλ' ὁ Ἰωακείμ ἀπ' ἀρχῆς ἐξησφάλισεν ἑαυτὸν δεῖν εἰς τὸ ἄρμα τῆς ρωσικῆς διπλωματίας, καὶ κηρυχθεὶς κατὰ τοῦ βουλγαρικοῦ σχίσματος ἐκτίσαστο προστάτην ἐν τῇ ρωσ. συνόδῳ τὸν διάδοχον τοῦ Ποπιεδονόσεφ, τὸν γνωστὸν ὡς πρεσβευτὴν ἐν Κ)πόλει Ἰγνάτιεφ, ἐνταῦθα δὲ τὸν διαδεξάμενον αὐτὸν Ζηνόβιεφ. Ἄλλ' ἄνθρωπος ἀρεστὸς τοῖς Ρώσοις δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ εἶναι συμπαθὴς εἰς τὴν Ἰ. Πύλην· διὸ αὕτη δεξιότατα χειρισθεῖσα τὸ ζήτημα ὑπεχώρησε μὲν εἰς τὸ προνομιακὸν πρὸ τῆς ρωσικῆς πιέσεως, ἀλλ' ἔφερον εἰς ρῆξιν πρὸς τὰ δύο σώματα τὸν ὑποκινητὴν τῆς πιέσεως ταύτης, ἅτινα μάλιστα διὰ νὰ συμπληρώσωσι τὸ κατόρθωμα τῆς πλήρους ἀναγνωρίσεως τῶν προνομίων, ἐθυσίασαν τὸν πρωτοστάτην, ἀντικαταστήσαντα αὐτὸν διὰ τοῦ ἀναξίου Ἰωακείμ τοῦ Δ'. Βεβαίως ἐν σχέσει πρὸς τὸν προκάτοχόν του ἐπιτρέπεται νὰ ὀνομασθῇ οὕτως, ἄλλως εἰργάσθη καλῶς συλλέξας τὰ περὶ τῶν δικαίων ἔγγραφα καὶ διαμαρτυρηθεὶς ὑπὲρ αὐτῶν πρὸς τὴν Πύλην. Καὶ ἐλώφαξε μὲν ἐπὶ τινὰ χρόνον τὸ προνομιακόν, καὶ μόνον ἀκροβολισμοὶ ἐγίνοντο καὶ παρεσκευάζοντο οἱ Τούρκοι νὰ δώσωσι τὴν τελευταίαν μάχην, ἣτις πράγματι ἐδόθη, ὅτε ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀνῆλθεν ὁ μαχητὴς καὶ ρέκτης Διονύσιος ὁ Ε', τὴν 1 Ἰανουαρίου τοῦ 1887. Πάντες ἐχαρακτήρισαν ὡς εὐτυχῆ τὴν ἀνοδὸν αὐτοῦ, ἅτε ἀπολαύοντος μεγάλης ἐκτιμήσεως παρὰ τοῖς Τούρκοις καὶ τῆς εὐνοίας τοῦ Σουλτάνου. Ὡς μητροπολίτης Κρήτης κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1866 εἶχε μείνει πιστὸς εἰς τὸ κράτος, ὡς καὶ ὅτε ὡς Ἀδριανουπόλεως εὐρέθη ἐκεῖ εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Ρώσων κατοχὴν· διὸ καὶ ἐβασανίσθη ὑπ' αὐτῶν καὶ τῶν Βουλγάρων, ὅτ' ἔφυγον ἐκεῖνοι. Ἄλλ' ἠπατήθησαν οἱ Τούρκοι νομίσαντες, ὅτι θὰ εἶχον αὐτὸν συνήγορον ἢ μᾶλλον ὑποχείριον εἰς τὴν κατάργησιν τῶν προνομίων. Ὁ Διονύσιος νουνεχῆς καὶ ἀρχῶν συντηρητικῶν ἐτήρει ἐναντι τῶν κρατούντων τὴν πατροπαράδοτον πολιτικὴν, νὰ μὴ δίδονται ἀκαίρως ἀφορμαὶ καὶ ἐρεθίζονται εἰς βάρος τοῦ χριστιανικοῦ στοιχείου. ἡ ἐργασία νὰ συντελεῖται ἀθροῦβως χωρὶς νὰ ἐξυπνήσῃ τὸ θηρίον. Ἐτήρει τὸ εὐαγγελικόν: «γίνεσθε φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστέραί». (Ματθ. ι', 16). Ὅτε ἠθέλησέ ποτε ὁ τῆς Ἀδριανουπόλεως πρόξενος νὰ χαρακτηρίσῃ τὴν στάσιν αὐτοῦ ταύτην ὡς μὴ προ-

δὲν ἐδέχετο νὰ ὑπερβῇ ὄρια τινά, ἐτρομοκρατεῖτο δι' ὄλων τῶν μέσων, ἐξ ὧν τὸ ἐλαφρότερον ἦτο ἡ συστηματικὴ ὑποβολὴ ἐναντίον αὐτοῦ ἐκθέσεων εἰς τὴν κεντρικὴν ὑπηρεσίαν. Εἶχε δίκαιον ὁ πατριάρχης Ἰωακείμ ὁ Γ' παραπονούμενος ἐν δημοσιογραφικῇ συνεντεύξει, ὅτι ἡ Ἑλλάς «οὐδέποτε ἐπρόσεξεν εἰς τὸν κλάδον τοῦτον...» (Τὰ τελευταία ἔτη τῆς Ὀθωμ. αὐτοκρατορίας, Ἀθήναι 1924, σ. 287, σημ. 2).

ἀγρουσαν τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα, ἡ δὲ Διονύσιος οὐ μόνον δὲν ἐξηγήθη, ἀλλ' ἐγκορδουλησθεὶς εἰς τὴν βαρεῖαν μυλωτὴν (γοῦναν) ἀτάραχος ἀπὴντησεν εἰς τὸν ἀνόητον διπλωμάτην «ἡμεῖς τώρα ἔτοι πολυτευόμεθα, καὶ ὅταν ἔλθῃ ἡ ὥρα θὰ μᾶς ἰδῆτε. ἀφήσατε, κ. πρόξε-νε, τὸ θηρίον νὰ κοιμᾶται, διότι ἅμα ἐξυπνήσῃ θὰ σᾶς φάη». ἔννοῶν διὰ τοῦ λόγου τούτου ὅτι, «ἐάν δὲ καὶ ἀθλῆ τις, οὐ στεφανοῦται, ἐάν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ» (B Τιμ. β', 5). Ἡ εὐκαιρία ἐδόθη μόλις μετὰ ἓνα μῆνα, ἀφοῦ ἐπέβη τοῦ θρόνου, διότι ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἐζήτησε ν' ἀναιρέσῃ τὰς ἐπὶ Ἰωακείμ τοῦ Γ' γενομένας συνθήκας, καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλ' ἀνεκίνησε καὶ ἄλλα ζητήματα. Ὡς γνωστὸν εἰς τὰ κατ' ἐπαρχίας διοικητικὰ συμβούλια (ἰδαρὲ μετζελίς) συμμετεῖχον καὶ οἱ μητροπολίται, καὶ τούτων ἕνεκα ἀνωτέρας βίας μὴ δυναμένων, οἱ ἐπίτροποι αὐτῶν κατὰ τὰς τοῦ νόμου διατάξεις. Τὸ δικαίωμα τοῦτο ἠθέλησεν ἤδη νὰ διαμφισβητῆ ἢ κυβέρνησις, ὥστε κατὰ τὰς περιουσίας τῶν μητροπολιτῶν διαρκούσας ἐπὶ 3—4 μῆνας καὶ ὁσάκις ἠσθένουν οὔτοι, ἡ ἐκκλησία δὲν ἀντεπροσωπεύετο καὶ τὸ χριστιανικὸν στοιχεῖον ἔμενεν ἀπροστάτευτον. Οὕτως ἀνετρέπετο ἄρδην τὸ ἔννατον ἄρθρον τοῦ κανονισμοῦ τῶν πατριαρχείων, καὶ παρὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ συμβουλίου τῆς ἐπικρατείας ἀποφανθέντος, ὅτι «πρέπει νὰ τηρῶνται αἱ διατάξεις τοῦ νόμου αἱ ἀφορῶσαι διορισμὸν ἐπιτρόπου, ὅταν οἱ μητροπολίται ἔχωσι νόμιμον κώλυμα, οἷον ἀσθένειαν, ἢ ὅταν διορίζωσιν ἐπιτρόπους κληρικούς διὰ τὰ διοικητικὰ συμβούλια τῶν ὑπὸ τὴν πνευματικὴν αὐτῶν δικαιοδοσίαν καζάδων, καὶ ὅτι οἱ ἐπίτροποι οὔτοι κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐπιτροπείας αὐτῶν ἐπέχουσι θέσιν τῶν ἐντολέων αὐτῶν». (τὸ ἔγγραφο παρ' ἐμοί, ὡς καὶ ἡ ἀπὸ 25 Φεβρ. 1887 διαμαρτυρία τῶν πατριαρχείων). Τὴν 1 Νοεμβ. 1888 τὸ ὑπουργεῖον τῆς Δικαιοσύνης ἤρνεϊτο τὸν δικαστικὸν χαρακτῆρα τῆς Δ. Ε. Μ. Συμβουλίου σχετικῶς πρὸς τὰς διαθήκας καὶ μόλις μετὰ πεντάμηνον ἠδύοκῃσεν ὁ ὑπουργὸς νὰ συζητήσῃ τὰς διαμαρτυρίας τῶν πατριαρχείων. Ἐν τῷ μεταξὺ οὐδεμία ἀπόφασις ἐξετελεῖτο καὶ ἐπῆλθε παραλυσιὰ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἥτις ἀπὸ 18 Ἰουνίου τοῦ 1890 ἀπελπισθεῖσα ἐν πεποιθῆσει καὶ πάσῃ δυνάμει ἤρξατο συνωδὰ τῷ πατριαρχ. τακτικῷ τοῦ ἀ-

1 Καὶ ἡ γνώμη αὕτη ἦτο ὡς φαίνεται διάχυτος· διότι φρονίμως σκεπτόμενος ἔλεγε εἰς τοιαύτας περιστάσεις ὅτι «ἐγὼ δὲν γίνομαι ἀντάρτης», διὸ καὶ ὁ Τρικούπης ἔλεγε πρὸς τὸν Καρολίδην: «ἀτυχῶς ὁ Διονύσιος ὁ Ε' ἔψευσε τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ ἐλπίδας ἡμῶν, εἰ καὶ ἐπ' ἐσχάτων ἐξηγόρασέ τινας τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ (ἐννοῶν τὴν μικρὸν πρὸ τῆς ἐκκλησ. ἀργίας γενναιοτέραν στάσιν ὑπὸ τὰς ὑπαγορευθείσας τοῦ Γερμανοῦ Ἡρακλείας πολιτείας αὐτοῦ). Ἱστορ. τῶν συγγρ. Ἑλλ. Ζ', σ. 290.

γῶνος, ὅπερ ὁ οἰκουμ. πατριάρχης Διονύσιος ἐπέδωκεν αὐτοπροσώπως πρὸς τὸν μέγαν Βεζύρην. 1

Εἰς τὰ 13 ἔγγραφα τὰ περιεχόμενα ἐν τῷ δημοσιευθέντι τεύχει καὶ εἰς ἄλλα μὴ περιεχόμενα ἐν αὐτῷ, ἄτε προεκδοθέντα ἐν τῷ ἡμερησίῳ τύπῳ, ἐκτίθενται αἱ ἀτελείωτοι συζητήσεις καὶ σκόπιμοι παρελκύνσεις τῆς Ὑ. Πύλης. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ἐν τοῖς προαστείοις αὐτῆς τῆς πρωτευούσης, οἱ καθῆδες διέλυον χριστιαν. γάμους, οἱ κυβερνητικοὶ ἐπιθεωρηταὶ εἰσῆρχοντο εἰς τὰ χριστ. σχολεῖα. Τὸ πατριαρχεῖον διεμαρτύρετο πρὸς τὸν ὑπουργὸν τῆς Δικαιοσύνης καὶ τῶν θρησκευμάτων, ὅτι «ἀνέκαθεν ἡ ἐποπτεία καὶ διεύθυνσις τῶν σχολῶν ἦτο ἀνατεθειμένη τοῖς πνευματικοῖς ἀρχηγοῖς, οἵτινες μετὰ τῶν περὶ αὐτοὺς συμβουλίων διώριζον τὸ προσωπικὸν τῶν διδασκάλων, ἐξασφαλίζοντες τοὺς μισθοὺς αὐτῶν ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἄλλων κληροδοτημάτων, συνέταττον τὰ προγράμματα τῶν θρησκευτικῶν, ἠθικῶν καὶ λοιπῶν κατὰ συνέπειαν μαθημάτων συμφώνως τοῖς καθεστώσιν. Ἡ προαιώνιος αὕτη τάξις κατεκυρώθη καὶ ἐστερεώθη διὰ φερμανίων, ὡς γνωστόν, καὶ τοῦ κανονισμοῦ, ἡ δὲ κυβέρνησις οἰανδῆποτε παρατήρησιν εἶχε, ἀπηύθυνε αὐτὴν πρὸς τοὺς πνευματικοὺς ἀρχηγοὺς καὶ μόνους ὑπευθύνους, ὁπόθεν ἐλάμβανε τὰς δεούσας ἀπαντήσεις. Σήμερον αἱ ἐπιτόπια ἀρχαὶ ἀπ' εὐθείας εἰσέρχονται εἰς τὰ ἐκπαιδευτήρια, διατάττουσι τοὺς διδασκάλους νὰ παρουσιάζωσι τὰ διπλώματα αὐτῶν πρὸς ἔγκρισιν, ἀπαιτοῦσι τὴν ἐξέλεγκσιν τῶν προγραμμάτων, ὡς ἐκ τῆς ἀρνήσεως ἐκείνων κλείουσι τὰς σχολάς, καταδιώκουσι τοὺς ἐπιτρόπους, παύουσι δὲ καὶ φύλακίζουσι τοὺς διδασκάλους» (αὐτ. σ. 24). Εἰς τὰς ἐπαρχίας οἱ ὑποδιοικηταὶ ἔπαυον ἀρχιερεῖς, ἡ δὲ κυβέρνησις ἀναγνωρίζουσα τὸ ἄτοπον δὲν ἐπηνώριον, ἀλλ' ἔγραφε νὰ σταλῶσιν ἀντικατασταῖται τῶν παυθέντων. Ὁ Πατριάρχης τότε πρὸ τῆς ἐξεγερθείσης κοινῆς γνώμης ἐρεθιζομένης καὶ ἐκ τῆς ἀσκηθείσης σφοδρᾶς πολεμικῆς τοῦ Χ. Τρικούπη, ἀφείς τὴν χαλαρὰν στάσιν καὶ τὰς ἀλυσιτελεῖς διαμαρτυρίας προσέλαβεν ὡς σύμβουλον καὶ συναγωνιστὴν τὸν ἀτρόμητον μητροπολίτην Ἡρακλείας Γερμανδὸν καὶ ἀπηύθυνε σφοδρὰν διαμαρτυρίαν διὰ τὰς «παρανομίας» τῆς κυβερνήσεως, μετ' ἣν ἐκήρυξεν «ἐν διωγμῷ» τὴν ἐκκλησίαν (ἡ δικαστικὴ ἀργία τοῦ δήμου ἐν Ρώμῃ,

1 Βλ. «Ἐγγραφα διαμειψθέντα μεταξὺ τῆς Ὑ. Πύλης καὶ τοῦ οἰκουμηνικοῦ Πατριαρχείου ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῶν ἐκκλησιαστικῶν προνομίων καὶ τῶν βερατίων τῶν σχισματικῶν ἀρχιερέων», Τεργέστη 1890, σ. 2—4. Ὁ Διονύσιος ὑπεστηρίζετο μεγάλως καὶ ὑπὸ τοῦ Τρικούπη ἐχθροῦ Ἰωακείμ τοῦ Γ', καὶ ὑπὸ τοῦ «Νεολόγου» καὶ μικρᾶς μερίδος τοῦ ἀθηναϊκοῦ τύπου.

jus sistere, πρὸς ἐκβιασγὸν τῆς βουλῆς) καὶ ἔκλεισε τοὺς ναοὺς! Προηγήθη ὅμως τούτου σειρά διαμαρτυριῶν ἄνευ ἀποτελέσματος, ἐν αἷς ὁ πατριάρχης παρίστα τὴν δύσκολον θέσιν τοῦ καταργουμένων τῶν προνομίων καὶ τὴν ἀναστάτωσιν, ἣτις θὰ ἐπήρχετο εἰς τὸ χριστιανικὸν πλήρωμα ἐκ τῆς παραλύσεως· «ἀπλῆ σκέψις ἀκρωτηριάσεώς τινος, ἔγραφε πρὸς τὸν Σουλτάνον, οὐ μόνον οὐδὲν προσπορίζει κέρδος, ἀλλὰ καὶ σύγχυσιν ἀκαταλόγιστον προξενεῖ, οἶαν ἐπήνεγκεν ἀπὸ τινος χρόνου καταθορυβήσασα τὸν φιλήσυχον λαὸν Σου· διότι καὶ συζυγικῶν διαφορῶν τῆς δίκης ἐπελήφθησαν οἱ μεχκεμέδες, καὶ γάμου τὸ ἔγκυρον ἐν τῷ Σεΐχουλισλαμάτῳ ἀπεφασίσθη, καὶ σχολεῖα... κλείονται, καὶ διδάσκαλοι καὶ διδασκάλισσαι ὑπὸ στρατοδικείου εἰς φυλακίσεις πολυμήνους καταδικάζονται καὶ διοικηταὶ μετὰ στρατιωτικῆς δυνάμεως ἀντικαθιστῶντες. τοὺς ἀρχιερεῖς εἰς παῦσιν καὶ διορισμὸν ἐπιτρόπων ἐκκλησιῶν προβαίνουσι καὶ τὰ λοιπὰ (ἀκολουθοῦσι τὰ τῆς ἐκδόσεως βερατίων εἰς Βουλγάρους ἀρχιερεῖς χωρὶς νὰ σημειῶται τὸ «σχισματικοὶ» καὶ χωρὶς νὰ ἀπαιτηθῇ ἡ μεταβολὴ τοῦ σχήματος). 1

1. Μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Βερολίνου, ἐν ἣ διεθνῶς πλέον ἀνεγνωρίσθησαν τὰ ἐν τῷ Βερατίῳ διατυπούμενα δίκαια τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐν γένει τὰ προνόμια αὐτά, ἤρχισεν ἡ Ὑψηλὴ Πύλη συστηματικῶς νὰ ὑπονομεύῃ αὐτά. Αἱ τοιαῦται προθέσεις ἐξεδηλώθησαν τὸ πρῶτον εἰς τὸ βουλγαρικὸν σχίσμα, ὅτε τὸ κράτος δὲν ἐξετέλεσε τὰς ἀποφάσεις τῆς Μεγ. συνόδου, τῆς ἀποκηρυξίσεως τοῦ Βουλγάρου ὡς σχισματικοῦ. ἦτο ἡ πρώτη ἐπέμβασις αὐτοῦ εἰς τὰ τῆς ἐκκλησίας, διότι ἡ κυβέρνησις ὡς πρὸς τὰ ἐκκλησιολογικά πράγματα ἠκυλούθει δίκαιον, ὅπερ δυστυχῶς ἐδιδάχθη παρὰ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐλευθέρου κράτους καὶ τῶν γραφομένων τοῦ Φαρμακίδου. Ὁ Δ. Ἀριστάρχης βέης, εἰλέρ τις καὶ ἄλλος καλῶς γνωρίζων τὸ ἐκκλησιολογικὸν δίκαιον ἔγραψε κατὰ τῆς στάσεως αὐτῆς τῆς Τουρκικῆς κυβερνήσεως καὶ ἀναφέρει ἐκ τῆς πατριαρχικῆς διαμαρτυρίας τὰ ἑξῆς: «οἱ ἀείμνηστοι Σουλτάνοι οὐδέποτε ἠθέλησαν νὰ ἐπέμβωσιν εἰς πράγματα ἀμέσως ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τῆς ἐκκλησίας· διότι αἱ κατὰ καιροὺς σουλτανικαὶ κυβερνήσεις διέκριναν οὐσιωδῶς τὴν πολιτείαν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, ἥς τὰ δίκαια καὶ τὰ προνόμια δι' ὑψηλῶν αυτοκρατορικῶν χατίων πανδήμως ἀνεγνόρισαν καὶ ἐξησαλίτισαν καὶ οὐδενὶ ἐτετραψαν τὴν παράβασιν τῶν καθεστώτων τῆς ἐκκλησίας». (Τὸ βουλγ. ζήτημα, τόμ. Γ', 1875, σ. 64), (ἀπάντησις εἰς τὸ ὑπὲρ τῶν Βουλγάρων ἐκδοθέν φερμάνιον τὸν Μάρτιον τοῦ 1870). Ἡ Ὑ. Πύλη ἀπήντα εἰς ταῦτα, ὅτι ἐπὶ δεκαετίαν τὸ ζήτημα ἔμενεν ἄλυτον καὶ οἱ χριστιανοὶ ἀλληλοσυγκρουόμενοι ἐν ταῖς ἐπιορχίαις ἐζήτησαν τὴν ἐπέμβασιν τῶν κρατικῶν ἀρχῶν. «δὲν ἤλθέ ποτε εἰς τὴν μνήμην ἡμῶν, γράφει, ὅτι τὸ νὰ δοθῇ ἄδεια εἰς χριστιανοὺς θελόντας νὰ ὑπόκηνται εἰς μίαν ἐκκλησίαν ἐπίσης ὀρθόδοξον ἀντιβαίνει τῇ θρησκείᾳ καὶ εἶναι πρᾶγμα πνευματικόν» (αὐτ. 70). Μὴ εἰσακουσθεὶς Γρηγόριος ὁ ΣΤ' διὰ τὴν σύγκλησιν συνόδου παρητήθη, ἣτις ἐγένετο ἐπὶ τοῦ διαδόχου του, Ἀνθίμου ΣΤ', τῷ 1872. Τὸ

Τότε ἠναγκάσθη ν' ἀπευθύνη θερμὴν δευτέραν ἐν εἴδει ὑπομνήματος ἔκκλησιν πρὸς τὸν βασιλέα καὶ διὰ ζωηρῶν χρωμάτων νὰ παραστήσῃ τὴν γενομένην καταστρατήγησιν τῶν προνομίων τῆς ἔκκλησίας. «ἄτινα εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς σὺν τῇ συστάσει τῆς θεοσώστου αὐτοκρατορίας συγχωνευθέντα ἐσεβάσθησαν ὑπὸ τοσοῦτων αἰώνων καὶ ἐπεκυρώθησαν μέχρι σήμερον διαδοχικῶς ὑπὸ τῶν ἐνδόξων προκατόχων Σου. παρὰ δὲ τῆς Ὑμετ. Μεγαλειότητος πρὸ πενταετίας ἐπεβραβεύθησαν, τὰ δίκαια ἐκεῖνα, ἄνευ τῶν ὁποίων δὲν δύναται ἡ ἔκκλησία... νὰ ὑπάρχῃ. τὰ δίκαια ἐκεῖνα, ὧν ἡ ὕπαρξις διαιωνίζει μὲν τὴν εἰρηνικὴν συμβίωσιν τοῦ ἔθνους μου, ἀναλλοίωτον δὲ σώζει τὴν ἀφοσίωσιν αὐτοῦ πρὸς τὸ κράτος, ἐνῶ ἀπλῆ σκέψις ἀκρωτηριάσεώς τινος, οὐ μόνον οὐδὲν προσπορίζει κέρδος, ἀλλὰ καὶ σύγχυσιν ἀκαταλόγιστον προξενεῖ...» Καὶ πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ἀλλοπροσάλλου τῶν κυβερνητικῶν ἐνεργειῶν μετὰ θάρρους γράφει : «Ταῦτα δὲ συμβαίνουσι, καθ' ὃν χρόνον ἡ Σεβαστὴ Κυβέρνησις τῆς Ὑμ. Μεγαλειότητος κατιδοῦσα τὴν ἀνάγκην καὶ τὸ χρήσιμον τῆς ὑπάρξεως τῶν ἀπ' αἰώνων ἡμῶν δικαίων διεβεβαίου ἐπισήμως μετὰ ὠριμον μελέτην νεύσει τῆς Ὑμετ. Μεγαλειότητος, ὅτι θὰ ἐξακολουθῶσιν ὑπάρχοντα ὡς μέχρι τοῦδε» καὶ ἐπιτίθεται εἶτα κατὰ τῶν Βουλγάρων : «λαοῦ ὅσον ἀγνώμονος πρὸς τὴν Ὑμ. θεοστῆρικτον βασιλείαν, τόσον ἀχαρίστου καὶ πρὸς τὴν μητέρα αὐτοῦ ἔκκλησίαν, παρ' ἧς (γράφ. ἀφ' ἧς) ἀποσχισθεὶς καὶ πῆξας ἰδιαιτέραν ἔκκλησίαν, ἐννοεῖ τὴν νέαν αὐτοῦ ἔκκλησίαν νὰ ἐγκαθιδρύσῃ

βεράτιον, ὃπερ ἐλάμβανεν ἕκαστος νέος πατριάρχης ἢ το ἡ ἀναγνώρισις τῶν προνομίων, δι' ὧν τὸ πατριαρχεῖον ἐψίσταται καὶ ἐνεργεῖ νομίμως βάσει τῶν ἱερῶν κανόνων, τῶν ἐκκλησιαστικῶν διατάξεων, τοῦ ἀδιακόπου ἐθίμου, τῶν διατάξεων τῶν Βερατιῶν, τοῦ ὑψηλοῦ περὶ μεταρρυθμίσεων φερμανίου καὶ τῶν κανονισμῶν» (βλ. Λύρ. Α. Σπαθάρη, «Ὁ ἰδιαιτέρος θεσμὸς τοῦ ἑλληνορθόδοξου τούρκου ὑψηλοῦ. Ἡ νομικὴ κατάστασις τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου», Ἀθῆναι 1947, σ. 6. Τὴν περικοπὴν ταύτην δὲν εὑρον εἰς τὴν σελίδα 147 τοῦ βιβλίου εἰς ὃ παρατέμπει ὁ κ. Σπαθάρης ἀλλ' εἰς τὰς παρατηρήσεις αἰ ἔκαμε Ἰωακείμ ὁ Γ', εἰς τὸ πρὸς τὴν Πύλιν ὑπόμνημα, σ. 188). Ἄλλ' εἶναι σημειώδης εἰς τὴν προκειμένην ἀμφισβήτησιν ἡ γνώμη τοῦ κ. Σπαθάρη, ὅτι τὰ ἀνωτέρω ἀποτελοῦντα τὸν θεμελιώδη ὀργανικὸν χάρτην τοῦ οἰκ. πατριαρχείου, οὐδὲν τὸ κοινὸν ἔχουσι πρὸς τὸ τουρκικὸν δίκαιον. Κατὰ ταῦτα δὲν ἠδύνατο, ὅπως ἐξήτει ἔκιοτε ἡ κυβέρνησις, νὰ συγχωνύσῃ τὰ δίκαια τοῦ Πατριαρχείου πρὸς τὸ δίκαιον τοῦ κράτους. Τὸ μεταρρυθμάνιον εἶναι τὸ χάτι χοιμαγιούν τοῦ 1866, ὃπερ ἐπεκύρου τὸ Θ'. ἄρθρον τῆς συνθήκης τῶν Πουρσιῶν : «Πάντα τὰ πνευμ. προνόμια καὶ δικαιώματα, τὰ ἀνέκαθεν ὑπὸ τῶν προγόνων χορηγηθέντα εἰς πάντας τὰς χριστιανικὰς κοινότητας τὰς ἐν τῷ κράτει μου... ἐγκατεστημένας ἐπικυροῦνται».

έντός τῆς ἡμετέρας· καί ἐνῶ δὲν εἶναι τοῦ λοιποῦ ὀρθόδοξος ἀπαιτεῖ νά λάβῃ αὐτοκρατορικά Βεράτια ὀρθοδόξων ἐπισκόπων, εἰς ἓν καί τὸ αὐτὸ μέρος... νά φέρῃ σύγχυσιν τῶν λαῶν καί ἀλληλομαχίαν διὰ τῆς ὑπάρξεως δύο ἐπισκόπων εἰς ἓν καί τὸ αὐτὸ μέρος, ὅπερ ἀδυνατοῦμεν νά παραδεχθῶμεν ὡς ἀντιθρησκευτικήν... ἐνῶ δύνανται διὰ τῆς μεταβολῆς τοῦ σχήματος καί τῆς σημειώσεως ἐν τοῖς αὐτοκρατ. βερατίοις, ὅτι εἰσὶ σχηματικοὶ νά τελῶσι τὰ θρησκευτικὰ αὐτῶν καθήκοντα...» (11 Ἰουλ. 1890, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 6-7).

Ὁ πατριάρχης ἐν τῇ μεγαθυμίᾳ του ἐξήντησεν ὅλα τὰ μέσα πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ παρὰ τῇ κυβερνήσει παρετηρεῖτο κατὰ σύστημα νωχέλεια (γιαβὰς, γιαβὰς) καί ἀπρονοησία, ἵνα μὴ εἴπωμεν περιφρόνησις· καί εἶναι αὕτη ἡ πρώτη αἰτία τῆς ρήξεως, καθ' ἣν πρὸς σωτηρίαν τῆς ἐκκλησίας ἐδέησεν, ἵνα γένηται χρῆσις ἐσχάτων μέτρων. Ἀλλὰ τὰ μέτρα ταῦτα τότε ἐπιτυχάνουσιν, ὅταν δὲν προέρχονται ἐξ ἀψιθυμιῶν καί στιγμιαίων παραφορῶν, ἀλλ' ἐκ λελογισμένων ἀποφάσεων μετὰ ψυχραιμίας καί βαθείας μελέτης εἰλημμένων καί ὅταν τὸ περιβάλλον καί οἱ δραστικοὶ παράγοντες, οἵτινες καί θὰ φέρωσι τὸ ἀποτέλεσμα, ἔχωσι δεόντως προπαρασκευασθῆ, ὥστε αὐτοὶ τε καί ὁ λαός, ἡγεσία καί ἀκολουθία, ὧσιν ἔτοιμοι εἰς συναγερμόν — εἶναι ὁ νῦν λεγόμενος ψυχρὸς πόλεμος. — Αὐτὰ ὅλα ὁ συνετὸς ἐκεῖνος καί βαθυνοῦστατος Διονύσιος, συμπολίτης Ἰωακείμ τοῦ Γ', εἶχε διοργανώσει ἔχων συμπαραστάτην καί τὸν ὀρμητικὸν Γερμανόν, γενναῖον προασπιστὴν τῶν δικαίων τῆς ἐκκλησίας. ὁ εἰς ἀνεπλήρου τὸν ἄλλον καί ἀμφοτέρω ἀπετέλουν τὴν ἀδάμαστον ἐκείνην ξυνωρίδα, ἣτις ἐγνώριζε μόνον νά νικᾷ καί νά μὴ ὑποχωρῆ, ἀλλ' ἐν ἀνάγκῃ καί θυσιάσθῃ. Ἦσαν ἀποφασισμένοι νά ἄρωσι τὸν σταυρὸν τοῦ μαρτυρίου ἢ δυὰς τῶν σεπτῶν ἐκείνων πρωταθλητῶν τοῦ Χριστοῦ, καί νά κατευθύνωσι τὰ βήματα αὐτῶν πρὸς τὸν Γολγοθᾶν. Μόνον οὕτως ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν πιστῶν ἐξασφαλίζεται ἡ νίκη. Αἱ ἰδέαι θέλουσι τοὺς μάρτυρας. Τούτων οὕτως ἐχόντων πρὸ τῆς παγερᾶς ἐκείνης ἀδιαφορίας τῶν κυβερνητικῶν ἀρχῶν καί τῶν παρελκύσεων ὁ πατριάρχης ὑπέβαλε παραίτησιν.

Παραίτησις καί διαμαρτύρησις Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου

Διονυσοῦ τοῦ Ε' διὰ τὸ ζήτημα τῶν προνομίων.

«Τῇ Α. Ὑψηλότητι τῷ Πρωθυπουργῷ.

Ὑψηλότητε,

«Ἦλπίζον, ὅτι κατόπιν τῶν προφορικῶν μου παραστάσεων καί τοῦ ὑπὸ ἡμ. 22 Ἰουνίου ἐ. ἔ. ταχυρίου μου, ἐν ᾧ ἀριθμῶν τὰς ἐκ τῆς ἀνακινήσεως τοῦ προνομιακοῦ ζητήματος συμβάσας παρανόμους ἐ-

πεμβάσεις, οὕτω φανερώς ἐπὶ τολμηρῶ ἀθετήσει τῶν ἀναλλοιώτων δικαίων τῆς Ἐκκλησίας μου, κατεδείκνυον μετὰ λύπης τὴν παραλυσίαν τῆς καθ' ἡμᾶς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως, θὰ προεκάλουν τὴν ἐξέλεξιν καὶ ἐπανόρθωσιν τῶν ἐκνόμων κινήματων. Ἦλπιον, ὅτι κατόπιν τῆς Ὑμετέρας ἐπισήμου διαβεβαιώσεως, ὅτι θὰ ἀπεστέλλετο εἰς τὰ Πατριαρχεῖα ὁ Τεσκερὲς, δι' οὗ ἡ Σεβ. Κυβέρνησις καὶ αὐτὴς κατιδοῦσα τὴν ἀναπόφευκτον ἀνάγκην καὶ τὸ χρήσιμον τῆς ὑπάρξεως τῶν συστατικῶν τῆς ἐν τῇ Αὐτοκρατορίᾳ Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας αἰωνίων αὐτῆς δικαίων, νέον θὰ προσετίθη κῆρος καὶ οὕτω θὰ ἐπήρχετο ἡ γαλήνη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ· ἤλπιζον, ὅτι κατόπιν τῆς διαβεβαιώσεώς μου ἐπὶ τοῦ, ὡς μὴ ὄφειλεν, ἀναφανέντος ζητήματος τῆς ἐκδόσεως Αὐτοκρατορικῶν Βερατίων εἰς Ἀρχιερεῖς τῆς Βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας, ὅτι τοῦτο ὡς αὐτόχρημα ἀντιθρησκευτικὸν καιρῶς προσβάλλει ἅπασαν τὴν Ὁρθοδοξίαν, καὶ διεκήρυττον, ὅτι οὕτως ἀδύνατον ἀποβαίνει νὰ ὑφίσταται ἐν τῷ Ὀθωμανικῷ Κράτει Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, καὶ ὅτι οὔτε ἐγὼ οὔτε ἄλλος τις δύναται νὰ φέρῃ τὴν μεγίστην τῶν εὐθυνῶν ἀπέναντι ὅλων τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τῶν σοβαρωτάτων καὶ ἀνυπολογίστων συνεπειῶν, θὰ ἔπειθον τὴν Σεβ. Αὐτοκρατορικὴν Κυβέρνησιν.

Ἦλπιζον, ὅτι ἡ φωνή μου, ὡς φωνή τῆς ἐμπειπιστευμένης μοι Ἐκκλησίας, θὰ εἰσηκούετο ἐπ' ἀγαθῷ τῆς τε Σεβ. Κυβερνήσεως καὶ τῆς Ἐκκλησίας μου· ἀλλὰ δυστυχῶς οὐχὶ μόνον ὁ ἐπαγγελθεὶς Τεσκερὲς δὲν ἀπεστάλη, ἀλλὰ καὶ ἄλλαι προσετέθησαν παρανομίαι ἐπιβεβαιοῦσαι τὴν ἀποφασιστικὴν οὕτως εἰπεῖν ἐκρίζωσιν τῶν προαιωνίων τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν Δικαίων, ἐναντίον τῶν τόσῳ ἐπισήμως παρὰ πάντων τῶν ἐνδόξων Σουλτάνων ἐπικυρωθεισῶν διὰ Βερατίων καὶ χαττίων παραχωρήσεων τοῦ σοφωτάτου καὶ περιουστάτου πολιτικοῦ ἐκείνου Μωάμεθ τοῦ πορθητοῦ αὐτολεξεὶ εἰπόντος «ἀπόλαυε ἐν εἰρήνῃ πάντων τῶν προνομίων τῶν προκατόχων σου κτλ.». Ἐναντίον τῶν ἐπισήμων διαβεβαιώσεων τῆς Σεβ. Κυβερνήσεως πρὸς πᾶσαν τὴν Εὐρώπην διὰ στόματος τοῦ Ὑπουργοῦ Ρεσὴτ πασαῖ διακοινοῦντος τὴν 26 Μαΐου 1853 «ὅτι ἡ τιμὴ τῆς Ὑ. Πύλης ἀπαιτεῖ νὰ περιφρουρῇ ἐν τε τῷ παρόντι καὶ τῷ μέλλοντι ἀπὸ πάσης προσβολῆς τὰ ὑπὸ τῶν Σουλτάτων κεχορηγημένα δίκαια καὶ προνόμια τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας» καὶ διὰ τοῦ ἐπὶ πολιτικῇ περινοίᾳ ἐξοχωτάτου Ἀλῆ πασαῖ διαβεβαιοῦντος, ὅτι «τὰ Πατριαρχεῖα συγκεντροῦσι σύνολον ἀστικῶν καὶ θρησκευτικῶν δικαίων, ὥστε δύναται τις, ἀληθῶς εἰπεῖν, ὅτι ἐντὸς τῆς πολιτικῆς οἱ χριστιανοὶ διοικοῦνται, δικάζονται, καὶ διέπονται ὑπὸ χριστιανικῆς μᾶλλον ἢ μουσουλμανικῆς ἀρχῆς» θελόντος διὰ τούτων ὅπως

ἀποκρούση τὴν κατηγορίαν τῆς Ρωσικῆς Κυβερνήσεως δι' ἰσχυρισμένης κατὰ Μάϊον τοῦ 1854, ὅτι ἄμεσος γίνεται ἐπέμβασις τῆς ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως εἰς τὰ ἔσωτερικὰ πράγματα τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ παραβιάσις τῶν θεσμῶν αὐτῆς ἐπὶ προφάσει μεταρρυθμίσεων κτλ... ἔναντίον, λέγω, αὐτῶν τῶν θείων καὶ ἱερῶν τῆς ὀρθοδοξίας κανόνων καὶ θεσμῶν, οὓς ἡ Σεβ. Κυβέρνησις, ὡσανεὶ ἀντικαθιστώσα δι' ἄλλων αὐτῆς νόμων, πέμπει εἰς ἐπαρχίας, ἐχούσας τοὺς κανονικοὺς αὐτῶν ἀρχιερεῖς, ἄλλους τοὺς τῆς Βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας τοῖς αὐτοῖς τίτλοις πρὸς τοὺς ἡμετέρους ὀρθοδόξους. Ἐνῶ εὐμενῶς διακειμένη πρὸς τοὺς πιστοὺς Αὐτῆς ὑπηκόους καὶ συνεπεῖς πρὸς τὰς πανδήμους καὶ ἀπ' αἰῶνων ἑξακολουθούσας διαβεβαιώσεις, αἵτινες ἔστερέωσαν ἀναλλοίωτον καθὼς πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν μου, ἔπρεπε νὰ φυγαδεύῃ πᾶσαν ἔκνομον κατ' αὐτοῦ κίνησιν σπουδαιότατον ἐπαπειλοῦσα τὸν κίνδυνον».

«Ἐπειδὴ, Ὑψηλότατε, τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἡμῶν δίκαια, ὧν ἄνευ δὲν δύναται ἡ Ὄρθόδοξος Ἐκκλησία νὰ ὑφίσταται, ὡς προεῖπον, ἐν τῷ Ὄθωμανικῷ Κράτει, ἑξακολουθοῦσι συστηματικῶς νὰ καταπατῶνται. Ἐπειδὴ ἡ διὰ τῆς ἐκδόσεως Αὐτοκρατορικῶν Βερατίων τοῖς ἐπισκόποις τῆς Βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας, μὴ διακρινόντων αὐτοὺς ὡς σχισματικοὺς ἀπὸ τῶν ὀρθοδόξων ἀρχιερέων, αὐτὴ ἡ ὀρθοδοξία καιρίως προσβάλλεται.

Ἐπειδὴ πολλάκις καὶ προφορικῶς καὶ γραπτῶς παραστήσας τὴν μεγίστην σπουδαιότητα τῶν συμβαινόντων, καὶ τὰς ἐξ αὐτῶν σοβαρότητας συνεπειάς, ὧν τὴν ὑπερτάτην εὐθύνην ἀδυνατῶ νὰ φέρω, δὲν εἰσηκούσθη».

«Διὰ ταῦτα, διαμαρτυρόμενος ἔναντίον τῶν παραιτίων τῆς τοιαύτης ἔλεεινῆς καταστάσεως τῆς Ἐκκλησίας μου, παραιτοῦμαι τοῦ Οἰκομενικοῦ θρόνου, τὴν δὲ παραίτησίν μου ὑποβαλὼν εἰς τὰ δύο σώματα, γνωστοποιῶ καὶ πρὸς τὴν Ὑμετέραν Ὑψηλότητα ἐπιφυλαττόμενος νὰ ἀπολογηθῶ ἐνώπιον τῆς ὀρθοδοξίας.

Τῆ 23 Ἰουλίου 1890

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ 1

1. Ἐγγραφα διαμειφθέντα κτλ. σ. 8—9. Τὰ «Δύο Σώματα» ἦτοι ἡ ἱερά σύνοδος καὶ τὸ «Διαρκὲς Ἐθνικὸν Μικτὸν Συμβούλιον» ἀποτελοῦσιν εἰς τοιαύτας κρίσιμους περιστάσεις τὴν ἐθνοσυνέλευσιν τοῦ οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Τὸ Μικτὸν συμβούλιον, ὡς συνήθως λέγεται, ἀποτελεῖται ἐκ 4 μελῶν τῆς ἱερᾶς συνόδου καὶ 8 λαϊκῶν ἀντιπροσώπων. Εὐνόητον εἶναι, ὅτι ὁ Παναγιώτατος προηγουμένως ἀπέστειλε τὴν παραίτησιν πρὸς τὰ δύο αὐτὰ σώματα, ἅπερ ἐν προκειμένῳ ἀντικαθιστῶσι τὴν ἐθνικὴν ἀντιπροσωπείαν (λαὸς καὶ κλήρος) ἐν ἣ ἕξιτορεῖ τὰς ἐκνόμενους ἐπεμβάσεις καὶ παρανομίας (τῆς κυβερνήσεως) ἐπὶ ἀθετήσῃ τῶν ἀναλλοιώτων δικαίων τῆς Ἐκκλησίας καὶ μετὰ τὰς δοθείσας μάλιστα ὑποσχέσεις καὶ διαβεβαιώσεις

Τὴν παραίτησιν τοῦ Πατριάρχου ἐπηκολούθει αὐθημερὸν καὶ ἡ τῶν δύο σωμάτων ἦτοι τοῦ «Διαρκοῦς ἔθνικοῦ μικτοῦ Συμβουλίου» τῶν πατριαρχείων διαμαρτυρία πρὸς τὴν κυβέρνησιν διὰ τὴν καταπάτησιν τῶν προνομίων καὶ παράκλησις, ὅπως μεταβάλῃ στάσιν, ἵν' ἀνακαλέσῃ καὶ ὁ πατριάρχης τὴν παραίτησιν, ἣν ταῦτα ἠδυνάτουσαν ἢ ἀποδεχθῶσιν, καὶ ἐπιβραβεύσῃ τὴν γαλήνην καὶ ἡσυχίαν εἰς τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν,

Τὸ ἱστορικὸν τοῦτο ἔγγραφον, ὅπερ ἐνέχει μεγίστην σπουδαιότητα, ὑπογράφουσι τὰ δύο σώματα ἦτοι τὰ μέλη τῆς ἱερᾶς Συνόδου, Γερμανὸς Ἡρακλείας, Καλλίνικος Δέρκων, Βερροΐας Προκόπιος, Γερμανὸς Σηλυβρίας, Παρθένιος Σωζουπόλεως, Καλλίνικος Μογλενῶν, Ἀθανάσιος Σισανίου-καὶ Νικόδημος Προικονήσου. Τὰ μέλη τοῦ Μικτοῦ Συμβουλίου: Ξενοφῶν Ζωγράφος, Δημ. Γενίδουνας, Γρηγ. Γαροφαλλίδης, Κυριακὸς Χατζόπουλος καὶ Βασ. Ἐλευθεριάδης. Ἔχει δὲ ὡς ἑξῆς (αὐτ. σ. 10):

ΜΠΑΖΠΑΤΑΣ ΤΩΝ ΔΥΟ ΣΩΜΑΤΩΝ

Ἐψηλότατε,

«Μετὰ λύπης ὑποβάλλομεν τῇ Ἐμετέρᾳ Ἐψηλότητι, ὅτι ἡ Α. Θ. Π. ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Διονύσιος ὁ Ε΄. κατέθηκε σήμερον εἰς τὰ δύο σώματα τὴν Ἱερὰν Σύνοδον καὶ τὸ Δ. Ε. Μ. Συμβούλιον τὴν ἀπὸ τοῦ Πατριαρχικοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου παραίτησιν αὐτοῦ, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐκτίθησι τοὺς λόγους τῆς παραιτήσεως, ἣν ἐδήλωσεν, ὅτι ἔμελλε νὰ ἀποστείλῃ καὶ πρὸς τὴν Σ. Κυβέρνησιν. Ἐπειδὴ οἱ λόγοι οἱ προκαλέσαντες τὴν παραίτησιν τῆς Παναγιότητός του δὲν εἶνε ἐκ τῶν προβλεπομένων ὑπὸ τῶν Ἱερῶν κανόνων καὶ τῶν ἐθνικῶν Κανονισμῶν τῶν προκαλούντων καὶ ἐπιβαλλόντων τὴν παραίτησιν τοῦ Πατριάρχου, οὗτε προέρχονται ἐκ διαφωνίας τινὸς πρὸς τὰ δύο ἐν

τῆς Α. Ἐψη. τοῦ πρωθυπουργοῦ... Δυστυχῶς ὁμως ἀντὶ τῆς εὐκαιρίας λύσεως τοῦ προνομιακοῦ ζητήματος ἔφερεν εἰς μέσον ζήτημα τῆς ἐκδόσεως τῶν βερατίων εἰς βουλγάρους ἀρχιερεῖς τῆς σιματικῆς Ἐξαρχίας, ὅπερ θίγει καιρῶς τοὺς ἱεροὺς ἡμῶν κανόνας... ὅτι οὐ μόνον ἐξεδόθη Ἱραδὲς διὰ τὴν ἐκδοσιν τῶν βερατίων, ἀλλὰ καὶ ἐπισήμως ἀνεκοινώθη, ὅτι ἐκδοθήσονται προσεχῶς ταῦτα ἄνευ τῶν πρὸ ἡμῶν τεθέντων ἀπαραιτήτων ὄρων... ἡ φωνὴ ἡμῶν οὐδόλως εἰσακούεται, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐναντία ἐξακολουθοῦσιν ἐνεργούμενα...» (Ἐγγραφα μεταξὺ τῆς Ἐ. Πύλης καὶ τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχείου ἀφορῶντα εἰς τὴν λύσιν τῶν δύο ἐκκλησιαστ. ζητημάτων, τοῦ τε προνομιακοῦ καὶ τοῦ βουλγαρικοῦ (ἀπὸ 22 Ἰουνίου μέχρι 31 Ἰανουαρίου 1891), Ἐκδ. Νέας Ἡμέρας. Τύπ. Llohd, Τεργέστη, 1891, σ. 11—12. Ἡ ἐκδοσις αὕτη λογιζομένη καὶ ὡς δευτέρα, περιέχει ΔΓ' ἐν ὄλφ ἔγγραφα. Ἐκείνη ἔχει μόνον ΙΕ' ἀπὸ 22 Ἰουνίου—8 Σεπτ. 1890, δὲν περιλαμβάνει δὲ καὶ τὴν παραίτησιν ταύτην πρὸς τὰ δύο σώματα.

τοῖς Πατριαρχείοις σώματα : ἦτοι τὴν Ἱ. Σύνοδον καὶ τὸ Δ. Ε. Μ. Συμβούλιον, ἀλλ' ἐκ τῆς στάσεως τῆς Σ. Αὐτοκρατορικῆς Κυβερνήσεως ὡς πρὸς τὸ προνομακὸν ζήτημα καὶ τὸ τῶν Βερατίων, καθὰ τοῦτο δηλοῦνται καὶ ἐν τῷ ἐγγράφῳ τῆς παραιτήσεως τῷ ἀναπτύσσονται τὰ αἷτια, ἅτινα ἠνάγκασαν τὴν Παναγιότητά του, ὅπως δῶ αὐτήν, τοὺς λόγους τούτους συμμεριζόμεθα πληρέστατα καὶ οἱ ὑποφαινόμενοι, ἀδυνατοῦμεν ὁμως νὰ ἀποδεχθῶμεν τὴν παραίτησιν καὶ παρακαλοῦμεν θερμῶς καὶ τὴν Σ. Κυβέρνησιν, ὅπως εὐαρεστηθῇ καὶ αὕτη, ἵνα μὴ ἀποδεχθῇ αὐτήν, ἀλλ' αἴρουσα τοὺς λόγους καὶ τὰ αἷτια τὰ προκαλέσαντα ταύτην ἐπιβραβεύσῃ τὴν γαλήνην καὶ ἡσυχίαν εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν μὴ ἐπιθυμοῦσα νὰ περιαγάγῃ αὐτήν εἰς τὴν ἐπικειμένην ἐσχάτην παραλυσίαν.

Τῆ 23 Ἰουλίου 1890

Ἔπονται αἱ ὑπογραφαὶ 8 Συνοδικῶν καὶ 5 Συμβούλων.

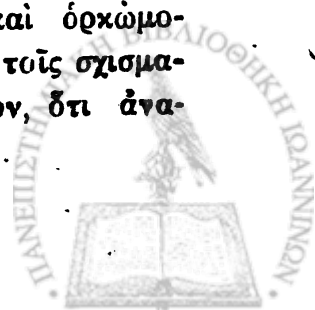
Κατὰ τὸ γνωστὸν σύστημα τῆς τουρκικῆς διπλωματίας μετὰ τὰς ἀθρόας ταύτας παραιτήσεις δὲν ἔπαυσεν ἡ ἀλληλογραφία τοῦ ὑπουργοῦ προσπαθοῦντος νὰ πείσῃ τὸν πατριάρχην, ὅτι οὐδεὶς ἐν τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ διενοήθη ποτε νὰ καταργήσῃ τι τῶν προνομίων καὶ ἀγωνιζόμενον ν' ἀποδείξῃ τοῦτο σοφιστικῶς, ἀλλ' ἐλάμβανε πάντοτε τὴν δέουσαν ἀπάντησιν, ὅτε ἄλλα ἐπιχειρήματα δικολαβικὰ διεβίβαζεν, ἕως ὁ πατριάρχης ἀποκαμῶν ν' ἀπαντήσῃ ὑπέβαλε δευτέραν καὶ τρίτην παραίτησιν τὴν κατωτέρω, ἣν ὀλόκληρον ἀναδημοσιεύομεν. Εἶναι ἀξιοσημείωτον τὸ θάρρος Πατριάρχου καὶ ἡ παρρησία μεθ' ἧς ἐξελέγχει καὶ ἀνατρέπει τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ ὑπουργοῦ καὶ καυτηριάζει τὴν στρεβλὴν καὶ φιλοψευδῆ πολιτικὴν τῆς Κυβερνήσεως ὑπεραμυνόμενος μετὰ σθένους καὶ λόγου δεινότητος τὰ δίκαια τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐπ' ἀπάντησιν τῆς Α. Θ. Π. εἰς τὸν προηγούμενον Ὑπουργικὸν Τεσκερὲν (τρίτη παραίτησις).

Τῆ Α. Ἀξιοχότῃ τῷ Ὑπουργῷ τῆς Δικαιοσύνης καὶ Θρησκευμάτων.

Ἐξοχώτατε,

« Διῆλθον καὶ τὸν ὑπὸ ἡμερομ. 7 μουχαρέμ 1308=11 Αὐγούστου, 1890 μετὰ πάσης τῆς ἐπιστασίας τεσκερὲν τῆς Ὑμ. Ἐξοχότητος, διαλαμβάνοντα τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἐν τῷ ὑπουργικῷ Συμβουλίῳ, ληφθείσης ὑπὸ μελέτην τῆς ὑπὸ ἡμερ. 28 Ζιλχιτζέ 1307=2 Αὐγούστου 1890 ἀπαντήσεώς μου, ἀνεσκευάσθησαν τὰ πέντε ζητήματα, ἀνευ τῆς λύσεως τῶν ὁποίων ἀδυνατῶ νὰ ἀνακαλέσω τὴν ἀπὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου παραίτησίν μου, ἦτοι τὸ περὶ διαδικασίας τῆς διατροφῆς, τὸ περὶ διαθήκης, Σχολῶν, διαδικασίας τῶν ἱερέων καὶ ὀρκώμοσις αὐτῶν καὶ τῆς ἐκδόσεως Αὐτοκρατορικῶν Βερατίων τοῖς σχισματικοῖς βουλγάροις Ἐπισκόποις. Ἐν τῇ ἀνασκευῇ κατείδον, ὅτι ἀνα-

φέρονται ὅσα καὶ ἄλλοτε καὶ πρότετα ἐπαναληφθέντα διὰ πραγματικῶν ἀποδείξεων ἀνηρέθησαν ὑπὸ τῶν τεταγμένων εἰς προάσπισιν τῶν ἀναλλοίωτων καὶ θείων δικαίων τῆς Ἐκκλησίας μου, καὶ διὰ τοῦτο ἐνισχύθη ἐπὶ μᾶλλον εἰς τὴν παραίτησίν μου ἐπιμένων εἰς ὅσα ἐν τῷ προλαβόντι μου Τακριτίῳ ἀνέφερα· οὐχ' ἦττον καὶ τῆς εὐκαιρίας ταύτης δραττόμενος διὰ τελευταίαν φορὰν δὲν λείπω νὰ δώσω διασαφήσεις τινὰς πρὸς ἄρσιν παντὸς δισταγμοῦ ἐπὶ τῶν ἡλίου φαεινότερον διαλαμπόντων αἰωνίων δικαίων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους μου».

«Καὶ πρῶτον ὁ ὑμέτερος Τεσκερεὲς ἀφορμὴν λαμβάνων ἐκ τῆς ἐκτελέσεως τῶν περὶ διατροφῆς ἀποφάσεων διαλαμβάνει, ὅτι αἱ ἀποφάσεις αὗται ἐπειδὴ δὲν εἶναι δικαστικαὶ πρέπει νὰ ἀναθεωρῶνται, διότι ἡ Σεβ. Κυβέρνησις οὐδέποτε ἀνεγνώρισε δικαστικὸν χαρακτήρα εἰς τὰ Πατριαρχεῖα, τὸ δὲ Συμβούλιον δὲν εἶναι δικαστήριον, ἀλλὰ Συμβουλευτικὸν σωματεῖον, οὔτε τὰς ἀποφάσεις αὐτοῦ ὠνόμασε δικαστικάς, ἀλλὰ (καράρια) γνωμοδοτήσεις, αἵπερ ὑποβάλλονται εἰς ἀναθεώρησιν».

«Ἐξοχώτατε, πᾶσα ἀγωγή ἔχει ἀνάγκην ἐνὸς ἀρμοδίου Δικαστηρίου· τὸ ἀντικείμενον τῆς ὑποθέσεως ἡμῶν εἶναι αἱ ἀγωγαὶ συζύγων περὶ λύσεως γάμου καὶ τῶν ἐκ τούτου ἀπορροπόντων προικὸς καὶ τραχώματος, διατροφῆς κτλ. πάντα ταῦτα ἡ Σεβ. Κυβέρνησις εἶπε πάντοτε καὶ λέγει, ὅτι εἰσὶν ἀρμοδίως ἀνατεθειμένα, δυνάμει τοῦ Βερατίου καὶ τοῦ Κανονισμοῦ, εἰς τὰ Πατριαρχεῖα.

«Τὰ Πατριαρχεῖα, ἦτοι τὰ ἐν τοῖς Πατριαρχείοις ἔδρευοντα Σωματεῖα, Ἱερὰ Σύνοδος, Μικτὸν Συμβούλιον καὶ πνευματικὸν δικαστήριον, εἰς ἃ ἀναλόγως τῆς ὕλης παραπέμπει ὁ Πατριάρχης πᾶσαν τοιαύτην ὑπόθεσιν πρὸς ἐκδίκασιν, εἶναι δικαστήρια ἢ οὐ; ἐὰν τὸ δεύτερον, τότε ἡ Σεβ. Κυβέρνησις ἀντιφάσκει περὶ ἑαυτὴν καὶ ἀνάγκη νὰ δείξῃ ποῖον ἄλλο εἶναι τὸ ἀρμοδίον δικαστήριον, ὅπως μάθωσι καὶ οἱ Χριστιανοί· ἐὰν τὸ πρῶτον, τὸ δικάζον Πατριαρχεῖον πῶς ἄλλως θὰ ὀνομασθῆ; ἐν ᾧ διέλαθε τὴν προσοχὴν τοῦ Ὑψηλοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, ὅτι ἐν τῷ Κανονισμῷ τὸ Συμβούλιον οὐδαμοῦ ὀνομάζεται συμβουλευτικὸν Σωματεῖον, αἱ δὲ ἐκδιδόμεναι ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου ἀποφάσεις καλοῦνται ἰ λ ι ἂ μ (Ἀρθ. 10) καὶ αἱ ἀγωγαὶ δ α β ἂ (11) καὶ ἡ διαδικασία μ ο υ γ α κ ε μ ἔ (14) καὶ ὁ ἐνάγων μ ο υ δ α ἰ καὶ διὰ τὰ δικαστικὰ ἔξοδα ἐπιβάλλεται τοῖς διαδίκοις προκαταβολή· καὶ αὐτὸ τὸ Συμβούλιον θὰ ὀνομάζετο δικαστήριον ἐπὶ τῶν τοιούτων, ἐὰν καὶ τὰ τότε δικαστήρια τοῦ Κράτους δὲν ὀνομάζοντο Συμβούλια = δ α β ι ἔ μ ε τ ζ λ η σ σ ἰ, καὶ ἐν τῷ περὶ διοργανισμοῦ τῶν δικαστηρίων καὶ δικαιοδοσίας αὐτῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει 21 Ραμαζάν 1288 Ἀρθ. 5 καλοῦνται εἰδικὰ δικαστήρια καὶ ὅσα ἄλλα ἀναφέ-

ρω εἰς τὸ ὑπὸ ἡμερ. 26 μουχαρέμ 1307 τακρίδιόν μου· τὸ δὲ περιεργότερον ὅτι ἐπὶ τριάκοντα περίπου ἑτη ἑκατοντάδες ἀποφάσεων τῶν Πατριαρχείων ὑπὸ τῆς Σεβ. Κυβερνήσεως ἐξετελέσθησαν ἄνευ τῆς ἐλαχίστης παρατηρήσεως, σωζόμεναι ἐν τοῖς Ἀρχείοις καὶ διατρανοῦσαι τὴν ἀλήθειαν. Δεύτερον ἔρχεται τὸ τῶν διαθηκῶν ἢ Σεβ. Κυβερνήσεις πάντοτε ἀνεγνώρισε καὶ οἱ Κανονισμοὶ διακηρύττουσι καὶ τόσα ἄλλα διατάγματα καὶ διακοινώσεις πρὸς τὰς εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις, ὅτι ἡ διαθήκη τῶν Χριστιανῶν εἶναι θρησκευτικόν, ὡς ἐκ τούτου αἱ περὶ ταύτης διαφοραὶ εἰσὶν ἀνατεθειμέναι εἰς τὰ Πατριαρχεῖα ἄφ' ἐτέρου ἢ Σεβ. Κυβερνήσεις διατυποῖ, ὅτι ἡ διαθήκη τῶν χριστιανῶν τότε θὰ ἦ ἀποδεκτὴ, ὅταν τις διαθέτων τὴν παρουσίαν αὐτοῦ ζῶν διανείμῃ καὶ παραδώσῃ εἰς ἓνα ἕκαστον χωριστὰ τὸ μέρος κτλ. . . . ἡ τοιαύτη διαθήκη ἐπικυρωθεῖσα παρὰ Πατριάρχου, Μητροπολίτου ἢ Ἐπισκόπου εἶναι ἀποδεκτὴ διὰ τῆς διατυπώσεως ταύτης ἀντιφάσκουσα πρὸς ἑαυτήν, οὐ μόνον ἄρδην καταστρέφει τὸν σκοπὸν καὶ τὴν οὐσίαν τῆς διαθήκης παρὰ τοῖς χριστιανοῖς, ἀλλὰ καὶ συγχέει καὶ τὴν δικαιοδοσίαν τῶν πνευματικῶν ἀρχηγῶν, ὑποχρεοῦσα αὐτοὺς νὰ ἐπικυρῶσιν ἔγγραφα συνταχθέντα κατὰ τὸ Σερῆ. ἢ διαθήκη, Ἐξοχώτατε, τῶν χριστιανῶν, ἄφ' οὗ εἶναι θρησκευτικόν, πρέπει νὰ καταρτισθῇ κατὰ τὴν περὶ ταύτης θεσμοθεσίαν καὶ οὕτω νομίμως ἐπικυρωθεῖσα παρὰ Πατριάρχου, Μητροπολίτου ἢ Ἐπισκόπου νὰ ἔχῃ τὸ κῦρος καὶ τὴν ἰσχὺν ἐνώπιον τῶν μόνων ἀρμοδίων Ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων, δικαζόντων κατ' αὐτὴν ταύτην τὴν ἀνωτέρω θεσμοθεσίαν». 1

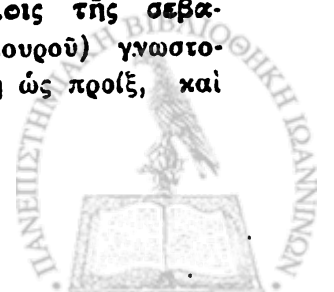
1. Ἐνεκα τῆς μεγάλης σοβαρότητος τοῦ πράγματος τὸ πατριαρχεῖον εἶχε διαβιβάσει πρὸς τοὺς μητροπολίτας μόλις ἤρχισεν ἡ προσβολὴ τοῦ κύρους τῶν προνομίων, τὰς ἐξῆς διασαφήσεις :

«Περὶ τῆς μεταβιβάσεως ἀκινήτων κτημάτων, λόγῳ προικός, ἄφ' ἐνὸς προσώπου εἰς ἕτερον, ἐξεδόθη ἡ παρὰ πόδας πρὸς τοὺς σεβασ. μητροπολίτας πατριαρχικὴ καὶ συνοδικὴ ἐγκύκλιος.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ἐλέφ Θεοῦ κτλ.

Ἄριθ. Πρωτ. 1877, Διεκπ. 1313

Ἱερώτατε Μητροπολίτα ὑπέριτε καὶ ἔξαρχε ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὰ ἀδελφὰ καὶ συλλειτουργὰ τῆς ἡμῶν Μετριότητος κύρ. . . . χάρις εἴη τῇ αὐτῆς Ἱερότητι καὶ εἰρήνῃ παρὰ Θεοῦ. Συνεπεῖα ἀποφάσεως τῆς σεβαστῆς αὐτοκρατικῆς Κυβερνήσεως εἶχεν ἐκδοθῆ ἐπὶ τοῦ αἰοιδίμου ἐν τοῖς προκατόχοις ἡμῶν κυροῦ Ἰωακείμ τοῦ ἀπὸ Κυζίκου ἐγκύκλιος ἐκκλησιαστικῆ ἐπιστολῆ, ἐντελλομένη ἕαν ἐν τῷ γάμῳ ὀρθοδόξου τινὸς ἦθιλε δοθῆ ὡς προῖξ ἀκίνητόν τι κτῆμα, νὰ ἀπευθύνωσι, τῇ αἰτήσῃ τῶν ἐνδιαφερομένων, τακρίδιον τοῖς ἀρμοδίοις ὑπαλλήλοις τῆς σεβαστῆς Κυβερνήσεως (Μεχκεμέδες ἢ Μουατζελέτ ταποῦ μεμουροῦ) γνωστοποιούντες, ὅτι τὸ ἀκίνητον κτῆμα, περὶ οὗ πρόκειται ἐδόθη ὡς προῖξ, καὶ

«Τρίτον είναι τὸ τῶν Σχολῶν, δι' ἃς ὁ Τεοκερὲς ἀναφέρει, ὅτι ἐγὼ ἐζήτησα νὰ ἀποκλείσω τὴν Σεβ. Κυβέρνησιν ἀπὸ τῆς ἐπιθεωρήσεως αὐτῶν καὶ μοι γίνεται ἐρώτησις ὅποιαί τινες εἰσὶν αἱ ἐπεμβάσεις, ἐνῶ ἐγὼ ἐν τῷ τελευταίῳ μου Τακτικῷ σαφῶς κατέδειξα ταύτας»

οὕτω τῆς προικώας ιδιότητος τοῦ κτήματος, γνωστῆς γενομένης, μὴ ἀναφύονται δυσχέρειαι ὁσάκις, συνωδὰ τῷ ἡμετέρῳ περὶ προικὸς νόμῳ, δέον ἵνα ἡ κυριότης τοῦ ἀκινήτου κτήματος ἐπιστρέψῃ τοῖς προικοδόταις. Ἐπειδὴ ὁμως ἡ τοσοῦτον λυσιτελῆς αὕτη τῆς σεβ. Κυβερνήσεως ἀπόφασις, ἀπορρέουσα ἐκ τῆς ὑπὲρ τῆς εὐημερίας τῶν πιστῶν ὑπηκόων ἀξιαγάστου αὐτῆς μερίμνης, παρορᾶται ἐνίοτε ἐν τισὶ μέρεσι, μὴ ἐκπληρουμένης δὲ τῆς ἀνωτέρω διαγραφείσης διατυπώσεως, πλεῖστοι ὅσοι ἐγείρονται δυσχέρειαι ὁσάκις, ἐν θανάτῳ ἐνὸς τῶν συζύγων ἢ διαζεύξει αὐτῶν ζητεῖται, συμφώνως τῇ νομοθεσίᾳ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, ἢ ἐπιστροφῇ τοῦ ὡς προικὸς δοθέντος ἀκινήτου κτήματος, διὰ ταῦτα δοθείσης τελευταίως ἀφορμῆς ἢ σεβασ. Κυβερνήσεως τοῦ φιλολάου καὶ εὐεργετικωτάτου ἡμῶν Ἄνακτος ἠδόκησε καὶ αὐθις, ἵνα συστήσῃ τὴν ἀκριβῆ ἐφαρμογὴν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος λίαν λυσιτελοῦς μέτρου πρὸς πρόληψιν τῶν ἀναφουμένων δυσχερειῶν. Τὸ γεγονός τοῦτο φέροντες εἰς γνῶσιν τῆς αὐτῆς Ἱερότητας προτροπόμεθα καὶ ἀξιούμεν, ἵνα δηλώσῃ τοῖς ὑπὸ ἀρχιερατικὴν αὐτῆς δικαιοδοσίαν ὀρθοδόξοις χριστιανοῖς οἱ, ἐν περιπτώσει καθ' ἣν οἱ προικοδοταὶ ἠθελόν δώσῃ ὡς προῖκα ἀκίνητόν τι κτῆμα, οἰασδήποτε φύσεως καὶ ἂν ἢ τοῦτο (μούλκιον ἢ βακούφιον ἢ γῆ δημοσία) ὀφείλουσιν ἀπευθύναι τῇ αὐτῆς Ἱερότητι αἰτήσιν δεόντως ἐπικεκυρωμένην, σημειοῦντες ἐν αὐτῇ ἐν πάσῃ ἀκριβεῖα τὸ ἀκίνητον κτῆμα, ὅπερ δίδεται ὑπ' αὐτῶν ὡς προῖξ (ἤτοι τὸ μέρος ἐνθα κεῖται τὸ κτῆμα, τὰ σύνορα αὐτοῦ, ὡς καὶ εἴ ἐστι βακούφιον ἢ μούλκιον, ἢ δημοσίᾳ γῆ, καὶ εἴτι ἕτερον), ἢ δὲ αὐτῆς Ἱερότης βεβαιουμένη περὶ τούτου δέον νὰ γνωστοποιῇ διὰ τακτικίου αὐτῆς τοῖς ἀρμοδίοις κυβερνητικοῖς ὑπαλλήλοις (Μεγαμέδες ἢ Μουατζελάτ ταποῦ μεμουροῦ), αἰτουμένη τὴν σημεῖωσιν τοῦ κτήματος ὡς προικώου ἐν τε τοῖς κτηματολογίοις καὶ ἐν τῷ ἐκδοθησομένῳ τίτλῳ πρὸς μεταβίβασιν τῆς κυριότητος τοῦ κτήματος εἰς τοὺς λαμβάνοντας αὐτὸ ὡς προῖκα. Πεποίθαμεν οὖν, ὅτι ἡ αὐτῆς Ἱερότης κατανοοῦσα τὴν σπουδαιότητα τοῦ μέτρου τούτου καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ ἀγαθὰ ἀποτελέσματα, ἅτινά εἰσιν ἡ ἀπαλλαγὴ τῶν χριστιανῶν αὐτῆς ἀπὸ πολυδαπάνων καὶ δικαστικῶν ἀγώνων ἢ ἐξασφάλις, τῆς κυριότητος τῆς ἀκινήτου προικὸς τοῖς νομίμοις δικαιοῦχοις, προθύμως προνοήσῃ περὶ ἀνελλιποῦς αὐτοῦ ἐφαρμογῆς παρὰ τοῖς χριστιανοῖς αὐτοῖς, ὀφείλουσιν ἐγκαρδίως εὐγνωμονεῖν καὶ τῷ δείγματι τῆς ὑπὲρ αὐτῶν εὐεργετικῆς προνοίας τῆς σεβαστῆς Κυβερνήσεως καὶ δέεσθαι ὑπὲρ τῆς πολυτίμου ὑγείας τοῦ φιλολάου καὶ εὐεργετικωτάτου ἡμῶν Ἄνακτος πρὸς τὸν βασιλέα τῶν βασιλευόντων, οὗ ἡ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος εἴη μετ' αὐτῆς.

αωπη' μαίτου α'.

† Ὁ Κων)πόλεως ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός. † Ὁ Ἡρακλείας Γερμανός. † Ὁ Νικαίας Σωφρόνιος. † Ὁ Δέρκων Καλλίνικος. † Ὁ Νικοπόλεως καὶ Πρεβέζης Ἱερώνυμος. † Ὁ Βιζύης Κωνσταντῖος. † Ὁ Λήμνου Ἰωακείμ. † Ὁ Ἰμβρου Παῖσιος. † Ὁ Σισανίου Ἀθανάσιος. † Ὁ Μογλενῶν Καλλίνικος. † Ὁ Δρυϊνουπόλεως Κλήμης. † Ὁ Χαλεπίου Δωρόθεος.»

ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ πρῶτον, τοὔτεστι τὸν ἀποκλεισμόν τῆς Σεβ. Κυβερνήσεως, οὐδείς οὐδέποτε ἐφρατιάσθη τοιοῦτόν τι ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐρώτησιν τῶν ἐπεμβάσεων ἀναφέρω ὅσα πολλάκις ἐλέχθησαν ἀνέκαθεν ἢ ἐποπτεία καὶ διεύθυνσις τῶν Σχολῶν ἦτο ἀνατεθεμένη τοῖς Πνευματικοῖς ἀρχηγοῖς, οἵτινες μετὰ τῶν περὶ αὐτοὺς Συμβουλίων διώριζον τὸ πρόσωπικόν τῶν διδασκάλων, ἐξασφαλίζοντες τοὺς μισθοὺς αὐτῶν ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἄλλων κληροδοτημάτων, συνέτασσον τὰ προγράμματα τῶν θρησκευτικῶν ἡθικῶν καὶ λοιπῶν κατὰ συνέπειαν μαθημάτων συμφώνως τοῖς καθεστῶσι. ἢ προαιώνιος αὕτη τάξις κατακυρώθη καὶ ἐστερεώθη διὰ φερμανίων, ὡς γνωστόν, καὶ τοῦ Κανονισμοῦ, ἢ δὲ Σεβ. Κυβέρνησις οἵανδήποτε παρατήρησιν εἶχε ἀπηύθυνεν αὐτὴν πρὸς τοὺς πνευματικοὺς ἀρχηγοὺς καὶ μόνους ὑπευθύνους, ὁπόθεν ἐλάμβανε τὰς δεούσας πληροφορίας· σήμερον αἱ ἐπιτόπια Ἀρχαὶ ἀπ' εὐθείας εἰσέρχονται εἰς τὰ Ἐκπαιδευτήρια, διατάττουσι τοὺς διδασκάλους νὰ παρουσιάσωσι τὰ διπλώματα αὐτῶν πρὸς ἔγκρισιν, ἀπαιτοῦσι τὴν ἐξέλεγχσιν τῶν προγραμμάτων, ὡς ἐκ τῆς ἀρνήσεως δὲ ἐκείνων κλείουσι τὰς Σχολὰς, καταδιώκουσι τοὺς ἐπιτρόπους, παύουσι καὶ δὴ καὶ φυλακίζουσι τοὺς διδασκάλους κτλ. . . αὐταὶ εἰσὶν αἱ ἐπιεμβάσεις γινόμεναι ἐναντίον τοῦ καθιερωμένου καὶ κεκυρωμένου καθεστῶτος, ἐναντίον τῆς εἰλικρινοῦς καὶ πιστῆς πρὸς τὴν Κυβέρνησιν στάσεως τῶν Ἀρχιερέων, κινδυνευόντων νὰ χαρακτηρισθῶσιν ὡς ἐστερημένοι τῆς ἐμπιστοσύνης, ἐναντίον τῆς συνειδήσεως τοῦ λαοῦ εἰθισμένου νὰ βλέπῃ τὰ τέκνα του μορφούμενα θρησκευτικῶς καὶ ἡθικῶς ὑπὸ τὴν ἄμεσον κηδεμονίαν τῶν πνευματικῶν αὐτοῦ πατέρων, ἐναντίον τῆς κοινῆς Ἐκκλησίας καὶ Ἐθνους πεποιθήσεως, ὅτι ἀπολαύουσιν ἐλευθέρας ἐκπαιδεύσεως».

«Τέταρτον εἶναι τὸ περὶ διαδικασίας τῶν ἱερέων καὶ οὐχί, ὡς ἀναφέρει κατὰ λάθος ὁ Ἐσκερὲς, τῶν πνευματικῶν ἀρχηγῶν, διότι περὶ τῆς δίκης αὐτῶν δὲν ὑφίσταται ζήτημα κατὰ τε τὸ Αὐτοκρατορικὸν Βεράτιον καὶ τὸν Κανονισμόν, λυθὲν πρὸ πολλοῦ, ὡς ἀναφέρει ὁ ὑπὸ ἡμερομ. 24 Πετρεῖς 1301=29 Μαρτίου 1300 ὑπουργικὸς Ἐσκερὲς διατάσσει τὴν τότε ἐκλογικὴν Συνέλευσιν νὰ εὔρη τρόπον λύσεως τοῦ περὶ διαδικασίας τῶν ἱερέων, ἦτοι τοῦ κατωτέρου κλήρου, ὅπερ καὶ ἐξετέλεσεν, ἀλλ' ἀγνοῶ διατί δὲν ἐκυρώθη τότε τὸ ἐν λόγῳ σχέδιον, ὅπερ καὶ τὴν Σ. Κυβέρνησιν ἱκανοποιεῖ καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἀπαλλάσσει τῆς εὐθύνης, ἣν φέρει ἀπέναντι τοῦ ἱερατείου, οὐδὲ θὰ ἀνεχθῆ νὰ βλέπῃ ἐν τῷ προσώπῳ τῶν ἱερέων, μετὰ δίκην μονομερῆ εἰς τὰ πολιτικὰ δικαστήρια, ὡς οἱ λαϊκοί, ριπτομένων εἰς τὰς κοινὰς φυλακάς, τὴν ἱερὰν ἡμῶν θρησκείαν καταφρονουμένην, ἐνῶ

ἡ Σεβαστὴ Κυβέρνησις προκειμένον περὶ τῆς ὀρκωμοσίας τῶν ἱερέων χαίρω, ὅτι τέλος ἐκτιμήσασα τὴν ὀρθότητα τῶν παραστάσεων μου ἀνεγνώρισε καὶ ἀπεδέχθη τὴν ὑπεροχικὴν θέσιν τῶν ἱερέων ἀπέναντι τῶν λαϊκῶν ἐπὶ τῆς ὀρκωμοσίας, ἣτις ἐστὶ μερικὴ δικαστικὴ πράξις· κατὰ λογικὴν ὄθεν συνέπειαν δὲν δύναται παρὰ νὰ παραδεχθῆ τὴν διακριτικὴν ταύτην θέσιν τῶν ἱερέων ἐν γένει ἐπὶ ὅλης τῆς διαδικασίας, ὅπερ καὶ ἀδιστάκτως ἀπεκδέχομαι».

«Πέμπτον εἶναι τὸ περὶ ἐκδόσεως τῶν αὐτοκρατορικῶν βερατίων τοῖς σχισματικῶς Ἐπισκόποις, δι' ὃ ἐν τῷ Τεσκερὲ ἀναφέρεται ὅτι διὰ τὴν Ὀρθοδοξίαν ἐγένετο τρόπον τινα ἢ δέουσα ἱκανοποίησις, διότι ἐν τοῖς δοθεῖσι Βερατίοις ἡ λέξις Ὀρθοδοξία δὲν ἀναφέρεται, καὶ ὅτι ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ὑποσχεθεῖσαν μεταβολὴν τοῦ σχήματος ἐγένετο τῇ ἐξαρχίᾳ ἢ δέουσα σύστασις. Ὅταν ἡ Α. Υ. ὁ Πρωθυπουργὸς μὲ πρόετρεπεν, ὅπως εὐρεθῆ τρόπος τῆς λύσεως διὰ τὸν διορισμὸν τοιούτων Ἀρχιερέων εἰς ἐπαρχίας ἐχούσας τοὺς κανονικοὺς αὐτῶν ἀρχιερεῖς, εἶπον, ὅτι οἱ περὶ τὴν ἐξαρχίαν ἢ πρέπει νὰ ὁμολογήσωσιν ὅτι εἶναι ὀρθόδοξοι, καὶ τότε ὀφείλουσι νὰ σεβασθῶσι τοὺς κανόνας καὶ θεσμοὺς τῆς Ὀρθοδοξίας, ἢ ὅτι δὲν εἶναι καὶ τότε λύεται τὸ ζήτημα, καὶ δύνανται οὗτοι ἀνομολογήσαντες εἰς ποῖαν ἄλλην Ἐκκλησίαν ἐκτὸς τῆς Ὀρθοδόξου ἀνήκουσι νὰ τελῶσιν ἐλευθέρως τὰ θρησκευτικὰ αὐτῶν καθήκοντα· ἄλλο τι πλεῖον ἂν ζητῆ ἡ Σεβ. Κυβέρνησις, τοῦτο ἀνάγεται εἰς τὴν οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ὥστε ἡ παράλειψις τῆς λέξεως Ὀρθοδοξία δὲν λύει τὸ ζήτημα, ἀλλ' ἡ διασάφησις εἰς ποῖαν Ἐκκλησίαν ἀνήκουσιν οὗτοι. Δυστυχῶς ἡ Σεβ. Κυβέρνησις ἀντὶ τοῦ ἀναγκάσαι τοὺς περὶ τὴν ἐξαρχίαν ἐμμένοντας εἰς τὸ σχίσμα νὰ ἀποδεχθῶσι τὴν μεταβολὴν τοῦ σχήματος καὶ τὴν τροποποίησιν τοῦ Βερατίου, ἢ ἐπιτρέψαι τὴν συγκρότησιν οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἀναλαμβάνει αὕτη θέσιν ὑπερτάτου δικαστηρίου τῆς Ὀρθοδοξίας, καὶ λύουσα δῆθεν τὸ ζήτημα διὰ τῆς παραλείψεως τῆς λέξεως Ὀρθοδοξίας ἐν τοῖς Βερατίοις, ἀποστέλλει αὐτοὺς ἐναντίον τῶν διαμαρτυρήσεων μου πρὸς καταφρόνησιν καὶ ἐξευτελισμὸν αὐτῆς τῆς Ὀρθοδοξίας, ἥδη διανοουμένης τὸν τρόπον τῆς ἀποκρούσεως τοιαύτης προσβολῆς γενομένης οὕτως ἐπισημῶς παρὰ τῆς Σεβ. Κυβερνήσεως, ἣτις καὶ διὰ νόμων καὶ διὰ διεθνῶν συνθηκῶν διεκήρυξε τὴν ἀκριβῆ προφυλακὴν πάσης ἰθρησκείας ἀπὸ τῆς ἐλαχίστης προσβολῆς. Κατόπιν δὲ τοιαύτης ἀνεπιπίστου καταπατήσεως τῶν θείων δικαίων τῆς ὀρθοδοξίας προσκαλοῦμαι, ὅπως πατριαρχέσω ἐπὶ Ἐκκλησίας οὕτως ἐκ θεμελίων διασα-

λευθείσης καὶ ὡς ἐν διωγμῷ ἰσταμένης. 1 Εἶναι ποτὲ δυνατόν; Ἐπαναλαμβάνω λοιπὸν ὅσα ἐν τῷ τελευταίῳ μου Τακτικῷ ἀνέφερα καὶ ἐνταῦθα διεσάφησα, ἐπιμένω, ὅπως πραγματοποιηθῶσι μετὰ πάσης ἀκριβείας, καὶ οὕτως ἐπέλθῃ ἡ εἰρήνη ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ δι' αὐτῆς ἀπάσῃ τῇ Ὁρθοδοξίᾳ, ἄλλως διὰ τελευταίαν φορὰν διαβεβαιῶ πάσῃ δυνάμει, ὅτι ἀδύνατον νὰ ἀνακαλέσω τὴν ἀπὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου παραίτησίν μου».

18 Μουχαρέμ 1308 (1306).

21 Αὐγούστου 1890». 2

Μετὰ τοῦτο ἤρχισε ταλαίπωρος ἀνταλλαγὴ ἐγγράφων μεταξὺ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Δικαιοσύνης καὶ τοῦ πατριάρχου πρὸς συμβιβασμόν, ἀλλ' εἰς μάτην.

Ἵσχυρίζεται ὅτι ὅτε ἰδὼν οὗτος τὴν ματαιοπονίαν ἀπεφάσισε νὰ διακόψῃ πᾶσαν διαπραγματεύσειν. Οὕτως ἤρνηθη νὰ ἀποστείλῃ δύο συνοδικούς, οὓς ἐζήτησεν ὁ ὑπουργός, ὅπως συμμετάσχωσιν ἐπιτροπῆς πρὸς μελέτην τοῦ προνομιακοῦ ζητήματος, ἀπαντήσας (31 Αὐγ. 1890) «ὅτι διὰ τῶν διαμειφθέντων ἐγγράφων ἐπὶ τῶν ἐν λόγῳ ζητημάτων πᾶσα ἀνάπτυξις καὶ διασαφῆσις γενομένη λῆαν ἐσκεμμένως ἐξηντλήθη. ἄλλως ἐγὼ παρητημένος οὐδεμίαν ἔχω πρὸς τὴν ἱεράν σύνοδον ἐπίσημον σχέσιν, ἧς ἡ εἰρηνόδωρος ἐπάνοδος ἀπόκειται τῇ σεβαστῇ Κυβερνήσει» (σ. 27).

Τότε ὁ ὑπουργός πρὸς πρόληψιν παντὸς ἀπευκταίου ἐκοινοποίησε πρὸς τὸν Πατριάρχην (6 Σεπτ.) ὅτι ἡ ὑπὸ τὴν προεδρίαν του ἐπιτροπὴ ἤρξατο τῶν ἐξετάσεων συνερχομένη ἐν τῇ Ὑψ. πύλῃ καὶ ὅτι «ἡ Α. Α. Μεγαλειότης διέταξεν, ἵνα μὴ δοθῇ ἀφορμὴ, ὥστε κανὲν μέλος τῆς Ὑμετέρας Κοινότητος νὰ προβῇ εἰς δυσάρεστον τι ἀτόπημα, ἀλλ' ἀναμείνητε τὴν ἀπόφασιν ταύτην, κοινοποιῆ δὲ τοῖς ἀρμοδίοις, ὅτι, ἐάν ἤθελε συμβῆ δυσάρεστον, θέλουσι θεωρηθῆ ὑπεύθυνοι διὰ τοῦτο ὁ πατριάρχης καὶ οἱ ἐν τοῖς πατριαρχείοις ἐργαζόμενοι» (αὐτ. σ. 28). Τοῦτο ἀποδεικνύει πόσον εἶχε τρομοκρατηθῆ καὶ αὐτὸς ὁ Σουλτάνος ἐκ τῆς ὑπερόχου καὶ γενναίας τῶν πατριαρχείων στάσεως. Ἀλλὰ καὶ ὁ εὐθαρσῆς πατριάρχης ἀπήντησεν ὡς ἑξῆς :

«Ἐξοχώτατε,

1. Ὁ μακ. Φιλάρτος Βαφείδης κακῶς ἔχει τὸ χωρίον τοῦτο: «Κατόπιν τοιαύτης ἀνελλπίστου καταπατήσεως τῶν θείων δικαίων τῆς ὀρθοδοξίας, εἶναι ἀδύνατον νὰ πατριαρχεῖ ἐπ' ἐκκλησίας...» ἀναφερόμενος εἰς τὴν δευτέραν παραίτησιν τοῦ Διονυσίου εἰς τὰς 2 Αὐγούστου, ἐνῶ εἶναι εἰς τὴν τρίτην (βλ. Μεγ. ἑλλ. ἐγκυκλ. τόμ. Κ'. σ. 748).

2. Ἐγγραφαὶ διαμειφθέντα κτλ. σ. 22-25.

«Ανεκοινώθη μοι πρότρίτα διὰ τοῦ ὑπὸ ἡμερ. 3 Σεφὲρ 1308, 5 Σεπτεμβρίου 1890 ἐπισήμου Τεσκερὲ τῆς Ὑμετέρας Ἐξοχότητος ὅτι, ἐπειδὴ ἡ Σεβ. Κυβέρνησις προσεχῶς θέλει γνωστοποιήσει τὴν ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων ἀπόφασιν αὐτῆς Αὐτοκρατορικὸν διάταγμα μοὶ συνιστᾷ τὴν πρόληψιν παντὸς δυσαρέστου, δυναμένου νὰ προέλθῃ παρὰ τινος τῶν μελῶν τῆς Ἡμετέρας Κοινότητος καθιστῶν ὑπευθύνους ἐπὶ τούτῳ τὸν πατριάρχην καὶ τοὺς ἀρμοδίως ἐργαζομένους ἐν τοῖς πατριαρχείοις. Εἰς ἀπάντησιν πληροφορῶ, ὅτι παραιτούμενος τῆς πατριαρχείας σαφῶς διατράνωσα, ὅτι ἐγὼ ὡς Πατριάρχης, κατὰ συνέπειαν καὶ τὰ κατὰ τοὺς Κανονισμοὺς ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Ποτριάρχου ἀδιασπᾶστος συνεργαζόμενα Σώματα, Ἱερὰ Σύνοδος καὶ Συμβούλιον, οὐχὶ μόνον οὐκ ἐσμὲν οἱ παραίτιοι τῆς ἐλλεινῆς καταστάσεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἐκ ταύτης προβλεπομένων σοβαρωτάτων συνεπειῶν, ἀλλὰ καὶ διεμαρτυρήθην διὰ τοῦτο κατὰ τῶν παραιτίων, οἵτινες εἰσὶν οἱ προκαλέσαντες καὶ ἀντεχόμενοι ταύτης καὶ αὐτοὶ μόνοι εἰσὶν οἱ ὑπεύθυνοι ἄλλως τε τὸ Ἔθνος μου, ὅπως πάντοτε προσηνέχθη φρονίμως καὶ νομοταγῶς, οὕτως καὶ νῦν ἐξακολουθεῖ μεθ' ὑπομονῆς, ἀλλ' ἐναγωνίως ἀπεκδεχόμενον τὴν ταχεῖαν τῶν ζωτικωπάτων αὐτοῦ ζητημάτων αἰσίαν λύσιν, τὴν μόνην δυναμένην εὐθύναν ἀφελεῖν δι' ἧς προσκομίζει εἰρήνης.

Διονύσιος Τῆ 8 Σεπτεμβρίου 1890» 1

Τὸ ἀπτόητον τοῦτο τοῦ πατριάρχου ἐνεποίησεν, ὡς ἦτο ἐπόμενον τὴν δέουσαν ἐντύπωσιν εἰς τὴν Κυβέρνησιν, ὅθεν καὶ ὁ ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης καὶ τῶν Θρησκευμάτων ἔσπευσε νὰ ὑποβάλλῃ εἰς αὐτὸν τὸ πόρισμα τῆς ἐξεταστικῆς ἐπιτροπῆς ἔχον ὅδε :

«Ὑπουργεῖον Δικαιοσύνης καὶ Θρησκευμάτων» 2

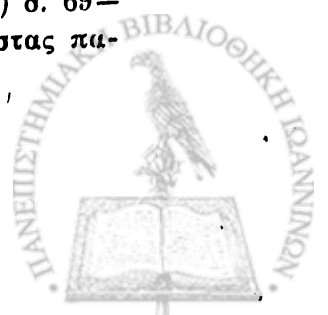
«Πρὸς τὴν Α. Παναγιότητα τὸν Πατριάρχην τῶν Ρωμαίων»

«Ἐἶχον γράψαι ὑμῖν προηγουμένως τὴν ἐν τῷ ὑπουργικῷ συμβουλίῳ γενομένην διάσκεψιν περὶ τῶν αἰτημάτων τῶν ὑμετέρων Πατριαρχείων ὡς πρὸς τὰ θρησκευτικὰ προνόμια.

«Εἰς ἀπάντησιν ἔλαβον καὶ ὑπέβαλον τῇ Ὑ. Πύλῃ τακτικὸν ὑμῶν διαλαμβάνον, ὅτι μεταξὺ τῶν αἰτημάτων τῶν Πατριαρχείων καὶ

1. Αὐτ. σ. 29. Αὐτὸ εἶναι τὸ τελευταῖον (ΙΕ') ἔγγραφο ἐπὶ τὸ ἐν λόγῳ φυλλάδιον.

2. Τὸ κείμενον τοῦτο ὑτάρχει εἰς τὴν δευτέραν ἐκδοσιν (1891) σ. 69—73, ἀλλὰ προυτίμησα χὸ ἐκ τοῦ ἡμετέρου ἀρχείου, ὅπερ ἔχει ἐλαχίστας παραλλαγὰς καὶ ἐδημοσιεύθη οὕτως καὶ εἰς τὴν Βυζαντιδα.

τῶν ληφθεισῶν ἀποφάσεων ὑπάρχουσιν οὐσιώδεις διαφοραί. Καθ' ἃ δὲ ἐξάγεται ἐκ τῶν ὑπὸ τῶν Πατριαρχείων γενομένων προφορικῶν ἐξηγήσεων, αἱ διαφοραὶ αὗται συνίσταντο εἰς τὰ ἐπόμενα. Ἐν τῇ ἐκτελέσει τῶν τελειωτικῶν ἀποφάσεων (καράρι νιχαγέ) τῶν περὶ διατροφῆς ἐκδιδομένων ὑπὸ τῶν πατριαρχείων ἀποφάσεων νὰ μὴ λαμβάνονται παρὰ τοῦ ἐτέρου τῶν διαδίκων ἔξοδα τροφοδοτήσεως διὰ τοὺς ὀφειλέτας, οἵτινες δέον νὰ φυλακίζονται.

Ἐν τῷ ζητήματι τῶν διαθηκῶν ἢ κινητῆ περιουσία καὶ τὰ ἀκίνητα μούλκια τὰ διατιθέμενα ὑπὸ χριστιανῶν ἐχόντων ἐνηλίκους καὶ ἀνηλίκους κληρονόμους νὰ ὧσιν ἀπηλλαγμένα δικαστικῆς ἀπογραφῆς.

Ἐν τῷ ζητήματι τῶν σχολείων τὰ τῶν μαθημάτων προγράμματα καὶ τὰ διπλώματα τῶν διδασκάλων καὶ διδασκαλισσῶν νὰ ἐπικυρῶνται ὑπὸ τῶν Πατριαρχείων ἢ τῶν Μητροπόλεων. Καὶ τέλος ἡ μεταβολὴ τῆς ἐνδύμασις τῶν Βουλγάρων ἐπισκόπων καὶ ἡ εἰς τὰ βεράτια αὐτῶν προσθήκη φράσεων τινῶν.

Τὰ ζητήματα ταῦτα ἐμελετήθησαν ἐν ὑπουργικῷ συμβουλίῳ, ἀπεφασίσθησαν δὲ τὰ ἑξῆς :

Ἐπειδὴ δίκαιον εἶναι νὰ μὴ λαμβάνονται παρὰ τοῦ ἐτέρου τῶν διαδίκων ἔξοδα τροφοδοτήσεως διὰ τοὺς ὀφειλέτας, ὧν ἀπαιτεῖται ἡ φυλάκισις κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν περὶ διατροφῆς ἐκδιδομένων τελειωτικῶν ἀποφάσεων (καράρι νιχαγέ) προσετέθησαν εἰς τὸν περὶ ἐκτελέσεως κανονισμὸν ἰδιαίτερον περὶ τούτου ἄρθρον.

Ἐν δὲ τῷ ζητήματι τῶν διαθηκῶν ἢ παρουσιαζομένη διαθήκη τῆς περιουσίας χριστιανοῦ ἀποθανόντος καὶ ἔχοντος κληρονόμους ἐνηλίκους ἢ ἀνηλίκους ἔσται ἔγκυρος δικαστικῶς (μεχκεμέτζε), ὅταν ἢ ἐπικεκυρωμένη παρὰ Πατριάρχου, Μητροπολίτου ἢ Ἐπισκόπου. Τὰ τε δὲ κινητὰ (μάλ) καὶ τὰ ἀκίνητα (μούλκια), ἅτινα ἤθελε περιέχει ἡ διαθήκη πλὴν τῶν δημοσίων γαιῶν (έραζι-μοριγέ) καὶ τῶν βακουφίων θέλουσιν ἀφίεσθαι τῷ ὑπὲρ οὗ διατίθενται ἄνευ ἀναμίξεως.

Αἱ ἐκ τῶν διαθηκῶν τούτων μεταξὺ τῶν κληρονόμων ἀναφυόμεναι διαφοραὶ θὰ θεωρῶνται κατὰ τὸ βον ἄρθρον τοῦ περὶ Μ. Συμβουλίου κεφαλαίου τοῦ κανονισμοῦ τῶν Πατριαρχείων ἐν Κων)πόλει μὲν, ἐν τῷ συμβουλίῳ τούτῳ, ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις ἐν τοῖς μητροπολιτικοῖς συμβουλίοις, αἱ δὲ ἀποφάσεις (ίλιαμάτ) αἱ ὑπὸ τῶν συμβουλίων τούτων ἐκδιδόμεναι θὰ ἐκτελῶνται ὑπὸ τῶν ἐκτελεστικῶν τμημάτων.

Ἐν δὲ τῷ ζητήματι τῶν σχολείων τὰ προγράμματα τῶν μαθημάτων θὰ συντάσσονται ἢ θὰ ἐπικυρῶνται ὑπὸ τῶν Πατριαρχείων καὶ τῶν Μητροπόλεων, ὑπὸ τῶν ἰδίων δὲ θὰ ἐπικυρῶνται ἐπίσης καὶ τὰ διπλώματα καὶ τὰ ἀποδεικτικά τῶν διδασκάλων καὶ τῶν διδασκαλισσῶν. Ἐπειδὴ δὲ πρέπει νὰ ὧσι καὶ κυβερνητικῶς γνωστά, ὅταν

ὁ ἐπόπτης (μουφετίς) ἢ διευθυντής (μουδιρ) τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ἐξετάζων τὴν διδασκαλίαν τῶν σχολείων ἤθελε παρατηρήσει μάθημά τι ἀπᾶλλον ἢ διδάσκαλον καὶ διδασκάλισσαν μὴ κεκτημένους τοιοῦτον δίπλωμα καὶ ἐνδεικτικόν, θὰ γίνηται συνεννόησις μετὰ τῶν Πατριαρχείων καὶ δι' αὐτῶν θὰ ἐμποδίζωνται τὰ τοιαῦτα μαθήματα, θ' ἀντικαθίστανται δὲ οἱ ἄνευ διπλώματος διδάσκαλοι καὶ διδασκάλισσαι.

«Ὡς καὶ προηγουμένως οὕτω καὶ πάλιν συστηθήσεται τῷ ἐξάρχῳ ἢ ἀλλαγῇ τοῦ ἐνδύματος τῶν Βουλγάρων μητροπολιτῶν.

«Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὰ εἰρημένα ζητήματα. Ἐπειδὴ δὲ παράπονα κατ' αὐτὰς διαβιβάζονται κατὰ τῶν πατριαρχείων ὑπὸ τῶν Βουλγάρων καὶ Ρωμαίων τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας (Ρούμελη) ἐπὶ τῇ διακοπῇ ἀπὸ τινος τῆς λειτουργίας ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις. Ἐπειδὴ εἶναι πασίγνωστος ἡ προστατευτικὴ καὶ φιλοδικαίως πολιτεία, ἣν ἡ αὐτοκρατορικὴ κυβέρνησις ἔκπαλαι τηρεῖ ὡς πρὸς τὰ θρησκευτικὰ προνόμια καὶ ἐπειδὴ, καθὰ κατὰ πλάτος ἀνεπύχθη ἐν τοῖς προλαβόντως κοινοποιηθεῖσιν, ἐκτὸς ὅτι τὰ προνόμια ταῦτα περιφρουροῦνται ἐντελῶς καὶ μένουσιν ἐν ἰσχυρῷ ἀρκούντως διευκολύνθη ἡ ἐνέργεια τῶν ὑποβέσεων τῶν ὑπαγομένων εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν πνευματικῶν ἀρχηγῶν, ἑπομένως δέον νὰ ἔχητε τὴν βεβαιότητα καὶ νὰ ἦσθε ἡσυχοὶ περὶ τούτου, νὰ εὐχαριστῆτε δὲ καὶ εὐγνωμονῆτε ἐκτιμῶντες τὰς ὑπὸ τοῦ ὑψηλοῦ Κράτους τῷ Πατριαρχεῖῳ ἐπιβραβεύσεις, ὑπὸ δὲ τῆς Α. Α. Μεγαλειότητος ἐπικυρωθείσας ὑψηλὰς παραχωρήσεις. Διὰ ταῦτα ἀπεφασίσθη ὅπως κοινοποιηθῇ τῇ ὑμ. Παναγιότητι νὰ ἐπαναλάβη τὰ καθήκοντα αὐτῆς καὶ δείγματα ἀφοσιώσεως παρέχουσα νὰ ἀπέχη πράξεων προκαλουσῶν τὴν ἀγανάκτησιν τῆς ρωμαϊκῆς κοινότητος, οἷα ἡ διακοπὴ τῆς λειτουργίας ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις, καὶ ἄλλων διοβημάτων ἀντικειμένων εἰς τὰ τῆς ὑπηκοότητος καθήκοντα καὶ προκαλούντων εὐθύνην.

«Ἐπειδὴ δὲ τὰ ἀνώτερον καθυποβληθέντα τῇ Α. Α. Μεγαλειότητι καὶ κυρωθέντα δι' ὑψηλοῦ αὐτοκρ. διατάγματος ἢ Α. Υ. ὁ πρωθυπουργὸς ἀνακοινῶν εἰς τὸ ἡμέτερον ὑπουργεῖον διὰ τοῦ ὑπὸ ἡμερομ. 12 Ρεβιούλ Ἀγῆρ 1308, 13 9, βρίου 1306 (1890) ὑψηλοῦ αὐτοῦ τε-

(1) Ἀποφεύγω νὰ σημειώσω τὰς διαφορὰς, ὡς μὴ μεταβαλοῦσας τὴν ἔννοιαν, πλὴν μιᾶς, ἣτις εἶναι ὅλως ἀκατανόητος· δηλ. ἐνταῦθα τὸ βιβλίον (σ. 72) ἔχει : «ἀρκούντως διευκολύνθη ἡ ἐνέργεια τῶν ἀντικειμένων τῆς δικαιοδοσίας τοῦ Πατριαρχείου» ὅπερ εἶναι ἀκατανόητον· ὅθεν τὸ ἡμέτερον κείμενον προτιμητέον. Ἐννοεῖται ὅτι αἱ διαφοραὶ προέρχονται διότι τὸ ἑλλην. κείμενον προέρχεται ἐκ μεταφράσεως ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ. Παρ' ἑμοὶ εὐρίσκονται καὶ τὰ τουρκικὰ πρωτότυπα κείμενα, δημοσιευθέντα τότε εἰς τὰς τουρκιστὶ ἐκδιδομένας ἐφημερίδας.

σκερέ, προάγομαι νὰ κοινοποιήσω ταῦτα ἡμῖν διὰ τοῦ παρόντος φιλικοῦ τεσκερέ».

12 Ρεβιούλ Ἰουλίου 1308.

13 Ἰανουαρίου 1306 (1890).

Ὁ Ὑπουργὸς
ΡΙΖΑ

Ἐν τῷ ἐγγράφῳ τούτῳ βλέπομεν, ὅτι μετὰ ἓν περίπου μῆνα ἡ κυβέρνησις πρὸ τῆς σταθερᾶς ἐπιμονῆς τοῦ Πατριάρχου προβλέπουσα πὺν τείνουσι τὰ πράγματα ἤρρισε νὰ ὑποχωρῇ καὶ νὰ παραχωρῇ, κατὰ δόσεις ὅμως καὶ μὲ τὸ σταγονόμετρον τὰ προνόμια. Ἔχομεν ὅμως ἀρκετὴν πρόοδον. Εἰς τὸν περὶ διαζυγίων νόμον διὰ τὴν διατροφήν τῶν τέκνων θὰ προστεθῇ ἰδιαίτερον ἄρθρον, τὸ ἐξῆς :

ΝΟΜΟΣ ΠΕΡΙ ΕΚΤΕΛΕΣΕΩΣ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ.— Δι' αὐτοκρατορικοῦ διατάγματος ἡ ἐπομένη παράγραφος προσετέθη εἰς τὸ τέλος τῆς πρὸ τίνος ἔτι προστεθείσης ὁμοίας εἰς τὸ ἄρθρον 39 τοῦ περὶ ἐκτελέσεως τῶν δικαστικῶν ἀποφάσεων νόμου :

«Ἐπίσης κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὀριστικῶν ἀποφάσεων (καρρα-ι-ιντιχαϊέ) τῶν ἐκδιδομένων ἐκ τῶν συμβουλίων τῶν πατριαρχείων καὶ τῶν μητροπόλεων τῶν τε ὀρθοδόξων καὶ τῶν Ἀρμενίων ἀναφερομένων δὲ εἰς δίκας περὶ διατροφῆς πηγαζούσας ἐκ τῆς συνάψεως ἢ τῆς διαλύσεως συνοικεσίου, ἐὰν οἱ χρεώσται καταδικάζωνται εἰς φυλάκισιν, οἱ ἔχοντες λαμβάνειν οὐδὲν θὰ πληρώνωσι πρὸ διατροφήν αὐτῶν.

8 Δζεμαζήλ Ἰουλίου 1308.

6 Ἰανουαρίου 1306».

Δὲν ἐξετελέσθη ὅμως ἡ προτεινομένη, ὡς γενομένη ἀποδεκτὴ ἐνταῦθα, ἀλλαγὴ τοῦ ἐνδύματος τῶν σχισματικῶν Βουλγάρων κληρικῶν. Τὰ ἐγγράφα ἀποτείνονται εἰς τὸν Πατριάρχην, καίτοι παραιτηθέντα, ἀλλ' ἡ παραίτησις τότε μόνον γίνεται παρὰ τοῦ Σουλτάνου ἀποδεκτῆ, ὅταν ἐπικυρωθῇ καὶ ὑπὸ τῶν δύο σωματίων τῶν Πατριαρχείων, ἀλλὰ καὶ ταῦτα ἀλληλεγγύως ἤδη, εἶναι παρητημένα. Ἡ σύνοδος ὅμως δὲν συνεδριάζει.

Καὶ ὅπως ὁ Πατριάρχης ἐθεώρει καθῆκον νὰ ἀπαντᾷ, οὕτως καὶ οἱ ἀρχιερεῖς τῆς Συνόδου εὗρισκονται εἰς ἐπαφὴν μετὰ τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις συναδέλφων. Εἰς τὰ ἄτακτα χαρτιά μου εὗρον μίαν σπουδαιοτάτην ἐκθεσιν ἐν εἴδει ἐγκυκλίου, διαβιβασθεῖσαν αὐτοῖς πρὸς γνῶσιν τῶν εἰλημμένων μεγάλων ἀποφάσεων. Οὕτως ὡς στρατηγοὶ ἔμπειροι οἱ ἀείμνηστοι ἐκεῖνοι ἀρχιερεῖς, ἄγρυπνοι φρουροὶ ἐπὶ τῶν ἐπάλλξεων τοῦ ἐρμυνοῦ φρουρίου τοῦ Φαναρίου, κατήρτιζον τὸ στρατόπεδον καὶ κατηύθυνον πρὸς τὸ νέον μέτωπον, ὅπερ ἠνοίγετο ἤδη

μετὰ τὸ κλείσιμον τῶν ἐκκλησιῶν. Ἡ ἔκθεσις τῶν γεγονότων εἶναι λεπτομερεστάτη καὶ λίαν ἐμπεριστατωμένη καὶ θεωρεῖται ὡς ἐπίσημος διαταγὴ διὰ τὸ κλείσιμον τῶν ναῶν διαβιβασθεῖσα ὑπὸ τῆς Ἱ. Συνόδου.

«Πανιερώτατε καὶ θεοπρόβλητε Μητροπολίτα . . . τὴν Ὑμετέ-
τέραν Πανιερότητα ἐν Χῷ τῷ Θεῷ κατασπαζόμενοι ἥδιστα προσαγο-
ρεύομεν.

Δύο συνεπληρώθησαν ἤδη ἔτη, ἀφ' οὗ ἀναξοσθείσης καὶ αὐ-
θις τῆς πρὸ πολλοῦ ἐπουλωθείσης πληγῆς τοῦ λεγομένου προνομιακοῦ
ζητήματος, ἡ Ἐκκλησία εἰς σοβαρὰς προέβη σκέψεις καὶ ἐνεργείας
πρὸς ἀποσόβησιν τῶν προβλεπομένων δεινῶν ἀποτελεσμάτων, διότι
οὐκ ἐπρόκειτο ἀπλῶς περὶ ἀμφισβητήσεως τῆς δικαστικῆς τῶν Πα-
τριαρχείων ἀρμοδιότητος ἐπὶ δίκης διαθήκης ἢ διατροφῆς, οὔτε περὶ-
ἀντικαταστάσεως ἐν τισιν ἐκπαιδευτηρίοις βιβλίου τινος ἐπιληψίμου
θεωρουμένου, ἀλλὰ περὶ παντελοῦς ἀρνήσεως τῆ Ἐκκλησίᾳ τοῦ
δικαστικοῦ χαρακτήρος καὶ ἀφαιρέσεως ἀπ' αὐτῆς πάσης ἐπο-
πτείας ἐπὶ τῶν ἡμετέρων σχολείων. Γνωσταὶ δέ εἰσιν ὅσαι κατ'
ἐπαρχίας συνέβησαν ἀνελπίστως ἐπεμβάσεις ἐπὶ τῶν σχολιακῶν ὑπὸ
τῶν κατὰ τόπους πολιτικῶν ἀρχῶν ἀπαιτουσῶν τὴν ἐξέλεξιν τῶν
προγραμμάτων καὶ τοῦ προσωπικοῦ τῶν διδασκάλων, ὧν τινες μὴ
συμμορφωθέντες τῆ ἐπιταγῇ, εἰς στρατοδικεῖον παρεπέμφθησαν
καταδικασθέντες εἰς πολύμηνον φυλάκισιν. Ἄλλων δὲ ὁμογενῶν
συζυγικαὶ διαφοραὶ οὐ μόνον ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ
βασιλευούσῃ πρὸς διαδικασίαν εἰς Μεγχεμέδες παρεπέμφθησαν καὶ
τόσα ἄλλα ἔκνομα ᾗωραν ἔλαβον. Ὡσεὶ δὲ μὴ ἤρκει ταῦτα, ἕτερον
ἐν τῷ μεταξὺ ἀνεφύη ζήτημα, τὸ περὶ ὄρκωμοσίας τῶν ἱερέων, τοὺς
ἱερεῖς δηλονότι λαμβάνειν ὄρκον ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ
εὐαγγελίου, καὶ τοῦτο ὅπως συμπληρωθῇ τὸ περὶ διαδικασίας ἐκκρεμῆς
ζήτημα, τῶν ἱερέων ὑποχρεουμένων ὡς ἀπλῶν λαϊκῶν ἐναντίον τῶν ἱ-
ερῶν κανόνων καὶ τῶν αὐτοκρ. Βερατίων δικάζεσθαι μονομερῶς ἐν
τοῖς κυβερνητικοῖς δικαστηρίοις καὶ κρατεῖσθαι ἐν ταῖς κοιναῖς φυ-
λακαῖς πρὸς ἀπότισιν τῆς ποινῆς αὐτῶν.

*«Ἡ Ἐκκλησία ὀδυνηρῶς καθορῶσα τὴν ἀπογύμνωσιν ταύτην τῶν
ἀναλλοιώτων αὐτῆς δικαίων, ἅπερ αἰῶνες ὅλοι ἐσεβάσθησαν καὶ ἀπὸ
τοῦ ἐνδόξου Πορθητοῦ Μωάμεθ τοῦ Β' μέχρι σήμερον ὑπὸ πάντων
τῶν Σουλτάνων ἐπεκυρώθησαν καὶ ὑπὸ διεθνῶν συνθηκῶν ἐκρατύν-
θησαν, πᾶσαν αὐτῆς δύναμιν ἐξήντησε καὶ προφορικῶς καὶ γραπτῶς
παραστήσασα τῇ τε Σ. Κυβερνήσει καὶ τῇ Α. Α. Μεγαλειότητι ἐπα-
νέλημμένως, ὅτι ἀδύνατον αὐτὴν ὑφίστασθαι ἐν τῷ ὀθωμανικῷ κρά-
τει. ἐνῷ δὲ ἀπεξεδέχετο τὴν ἀνάκτησιν τῶν δικαίων αὐτῆς, τῆς Α. Υ.
τοῦ πρωθυπουργοῦ διαβεβαίωσαντος, ὅτι ἡ Σ. Κυβέρνησις ἐπισταμέ-

ως μελετήσασα ανεγνώρισε τὰ δίκαια ἡμῶν, αἴφνης ἀνεκοινώθη λίαν ἀπροσδοκῆτως τὸ περὶ ἀποστολῆς ἐπισκόπων τῆς σχισματικῆς βουλγαρικῆς ἑξαρχίας εἰς τὰς ἐπαρχίας Σκοπίων καὶ Πρεσπῶν. ἡ ἐκκλησία μετὰ ἐμβριθῆ μελέτην καὶ ἀπόφασιν ἔσπευσεν, ἵνα παραστήσῃ τῇ Σ. Κυβερνήσει, ὅτι ὁ διορισμὸς αὐτῶν δι´σχυριζομένων, ὅτι εἰσὶν ὀρθόδοξοι οὐ μόνον ἀντιβαίνει τοῖς αὐτοκρατορικοῖς Βερατίοις καὶ Χατίοις, διότι πᾶσα ἀποστολὴ Ἀρχιερέων γίνεται συνεπεῖα ἐκθέσεως τῆς Ι. Συνόδου πρὸς τὴν Υ. Πύλην, ἀλλὰ καὶ καιρῶς προσβάλλει αὐτὴν τὴν ὀρθόδοξον θρησκείαν οὐδαμῶς οὐδέποτε ἐπιτρέπουσαν εἶναι δύο ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἐπαρχίᾳ ἐπισκόπους (Καν. Α'. Οἴκουμ. Συνόδ. κ'.—Δ, ι', ιβ',—Ζ, ιε'), ἀπήτησε δὲ τὴν μεταβολὴν τοῦ σχήματος αὐτῶν ὡς σχισματικῶν καὶ τὴν ἐν τοῖς Αὐτοκρατορικοῖς Βερατίοις σημείωσιν, ὅτι εἰσὶ σχισματικοὶ ἐπίσκοποι, καὶ ὧν, εἰ καὶ ἀπεδέχθη ἡ Σ. Κυβέρνησις τὸ πρῶτον, ἐν τούτοις ἐναντίον τῆς ρητῆς διαβεβαιώσεως τοῦ Πρωθυπουργοῦ περὶ μεταβολῆς τοῦ σχήματος, παρ' ἐλπίδα ἐγνώσθη, ὅτι δύο τοιοῦτοι ἐφοδιασθέντες τοῖς συνήθεσιν Αὐτοκρατ. Βερατίοις καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐνδείξεως τῆς διαφορᾶς αὐτῶν ἀπὸ τῶν ἡμετέρων ἀπεστάλησαν εἰς τὰς ἀνωτέρω ἐπαρχίας. Ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ἡ Α. Θ. Π., ἡ θαυμασίαν στάσιν ἐν πᾶσιν ἐπιδειξαμένη κατιδοῦσα τὴν ἀνάγκην τῆς ἀπὸ τοῦ Οἴκουμ. Θρόνου παραιτήσεως ὑπέβαλεν αὐτὴν τῇ Ι. Συνόδῳ καὶ τῷ Δ.Ε.Μ. Συμβουλίῳ συνεδριάζουσιν ὑπὸ τὴν προεδρίαν Αὐτῆς, ἐγνώρισε δὲ καὶ τῇ Σ. Κυβερνήσει ἐκθεῖσα τοὺς λόγους τῆς παραιτήσεως καὶ διαμαρτυρομένη κατὰ τῶν προκαλεσάντων αὐτήν. Ἡ Ι. Σύνοδος καὶ τὸ Δ. Ε. Μ. Συμβούλιον διὰ κοινῆς ἐκθέσεως πρὸς τὴν Υ. Πανιερότητα ἐδήλωσαν, ὅτι συμμερίζονται πληρέστατα τοὺς λόγους τῆς παραιτήσεως τῆς Α. Θ. Π., ἀδυνατοῦσιν ὅμως ἀποδέξασθαι ταύτην, ἐξαιτοῦνται, ὅπως καὶ ἡ Σ. Κυβέρνησις μὴ ἀποδέξηται τὴν παραίτησιν, ἀλλ' εὐαρεστηθῆ, ἵνα ἄρῃ τὰ αἷτια τὰ προκαλέσαντα ταύτην καὶ οὕτω ἐπαναγάγῃ τὴν γαλήνην τῇ Ἐκκλησίᾳ. Εἰς ἀπάντησιν ἡ Σ. Κυβέρνησις ἐδήλωσεν, ὅτι ἀναγνωρίζει δικαστικὸν χαρακτῆρα τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπιτρέπουσά τὴν διαδικασίαν συζυγικῶν διαφορῶν, προικός, τραχώματος, διατροφῆς καὶ οὐδὲν ἕτερον. Τὴν ἔκδοσιν δὲ Αὐτοκρ. Βερατίων τοῖς σχισματικοῖς ἐπισκόποις διὰ τὰς ἐπαρχίας Σκοπίων καὶ Ἀχρίδος παρέστησεν ὡς μὴ ὑφιστάμενον ζήτημα, ἅτε δῆθεν καὶ ἄλλοτε ἐκδοθέντων, καὶ προσεκάλεί τὴν Α. Θ. Π. ὅπως ἀναλάβῃ τὰ τῆς Πατριαρχείας καθήκοντα ὡς ἀρθέντων τῶν λόγων τῆς παραιτήσεως. Ἡ Α. Θ. Π. ἀνέπτυξε καὶ αὐτὴς λίαν κεπαρρησιασμένως τοὺς λόγους τῆς παραιτήσεως, τοὺς ἀφορῶντας οὐ μόνον εἰς τὸ δικαστικόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐπέμβασιν αὐτῆς ἐν τοῖς σχολείοις, ὧν ἡ ἐποπτεία καὶ διεύθυνσις

ἔστιν ἐμπέπιστευμένη τοῖς μόνοις ὑπευθύνοις πνευματικοῖς ἀρχηγοῖς, ὡς ἀναφέρουσιν οἱ κανονισμοὶ καὶ διατρανοῦσιν ἐπίσημοι διακοινώσεις καὶ ἐγκύκλιοι τῆς Σ. Κυβερνήσεως, εἰς τὴν κανόνικὴν λύσιν τοῦ περὶ διαδικασίας ἱερέων ζητήματος καὶ τὴν τῆς ὀρκωμοσίας αὐτῶν, εἰς τὴν κατὰ τὰ θέσμια ἡμῶν σύνταξιν διαθήκης καὶ ἀναγνώρισιν τῆς ἀρμοδιότητος τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων ἐπὶ τοῦ ἐγκύρου ἢ μὴ αὐτῆς, καὶ τελευταῖον εἰς τὴν μεταβολὴν τοῦ σχήματος τῶν σχισματικῶν ἐπισκόπων μετὰ προηγουμένην συνεννόησιν τῶν Πατριαρχείων, καὶ τὴν σημείωσιν ἐν τοῖς αὐτοκρ. Βερατίοις τῆς φράσεως «**Σχισματικοὶ ἐπίσκοποι**», ὧν ἄνευ ἀδυνατεῖ οὐ μόνον αὐτὸς ἀλλὰ καὶ πᾶς ἄλλος Πατριαρχεῦεν ἐν συναισθήσει τῆς μεγίστης, ἣν φέρει, εὐθύνης ἐνώπιον τῆς Ὁρθοδοξίας.

«Πρὸς ταῦτα ἡ Σ. Κυβέρνησις ἀπαντῶσα οὐ μόνον ἠρνήθη τὴν ἀποδοχὴν τῶν ἀνωτέρω, ἀλλ' ἀντιφάσκουσα πρὸς ἑαυτὴν καὶ τὸν δικαστικὸν χαρακτήρα διημφισβήτησεν εἰποῦσα, ὅτι ἐπὶ τῶν συζυγικῶν διαφορῶν καὶ τῶν ἐκ τούτων ἀπορροούντων τὰ Πατριαρχεῖα ἔχουσι δικαίωμα ἐκδίδειν γνωμοδοτήσεις (καρναμε) καὶ οὐχὶ δικαστικὰς ἀποφάσεις ἐπιδεικτικὰς ἀναθεωρήσεως, ἀφορμὴν λαβοῦσα ἐκ τῆς γενομένης ὑπὸ τῶν Πατριαρχείων ἐν ἄλλοις παρατηρήσεως τῶν ἐπὶ τῆς διατροφῆς ἀποφάσεων, ὅτι δηλαδὴ ὡς ἀποφάσεις δικαστικαὶ ἀνεπίδεκτοὶ εἰσιν ἀναθεωρήσεως ὑπὸ τῶν ἐκτελεστικῶν τμημάτων.

«Ἡ Α. Θ. Π., πρὸς ἣν ἀπηυθύνετο ὁ ἀναλυτικὸς τεσκερὲς τοῦ ὑπουργείου τῆς Δικαιοσύνης, ἀπαντῶσα ἔδωκε τὰς δεούσας ἐφ' ὅλων διασαφήσεις, ἐπειποῦσα τελευταῖον, ὅτι ἀδυνατεῖ ἀνακαλέσαι τὴν παραίτησιν Αὐτῆς, ἐὰν μὴ πρότερον ἡ Σ. Κυβέρνησις ἀναγνωρίσῃ τὰ τοσοῦτον σαφῶς διατρανωθέντα δίκαια τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀπόσχη ἐπεμβαίνουσα εἰς καθαρῶς κανονικὰ ζητήματα, ἡ δὲ Ι. Σύνοδος καὶ τὸ Δ. Ε. Μ. Συμβούλιον διὰ κοινῆς ἐκθέσεως πρὸς τὴν Α. Ἐξοχότητα τὸν ὑπουργὸν τῆς Δικαιοσύνης παρεκάλεσαν καὶ αὐθις θερμῶς τὴν Σ. Κυβέρνησιν, ὡπως ἐπισπεύσασα ἄρῃ τὰ αἷτια τὰ προκαλέσαντα τὴν ἀπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου παραίτησιν τῆς Α. Θ. Π. καὶ οὕτως ἐπιπρυτανεύσῃ τὴν γαλήνην τῇ ἐκκλησίᾳ, διότι ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει ἀναγκασθήσονται ἀποχωρῆσαι τῶν Πατριαρχείων καταλιμπάνοντες τὴν τύχην τῆς ὡς ἐν διωγμῷ διατελούσης ἐν τῇ Ἀνατολῇ Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῇ μερίμνῃ πασῶν τῶν αὐτοκεφάλων ἐκκλησιῶν, πρὸς ἃς δηλωθήσεται ἀρμοδίως ἢ ἐπισπεύδουσα ἀνάγκη τῆς ἀπὸ κοινοῦ συναντιλήψεως αὐτῶν πρὸς σωτηρίαν ἐκείνης.

«Μετὰ τινὰς ἡμέρας ἡ Α. Ἐξοχότης ἀναγγέλλουσα διὰ τεσκερὲ τὴν αὐκοκρατορικῶν διατάγματι σύστασιν Κυβερνητικῆς

Ἐπιτροπῆς ξένης ὄλως τυγχανούσης τῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων, περί τῆς ἐξετάσεως τῶν ὁποίων διωρίσθη, ἐζήτησε παρά τῆς Α. Θ. Π. τὴν ἀποστολὴν ἐνὸς ἢ δύο Συνοδικῶν πρὸς διαφώτισιν τῆς ἐπιτροπῆς. ἡ Α. Θ. Π. ἀπήντησεν, ὅτι ὡς παρητημένη οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν ἐπίσημον πρὸς τὴν Ἱ. Σύνοδον, ὅπως συνεννοηθῆ μετ' αὐτῆς περί τῆς ἀποστολῆς τῆ Σ. Κυβερνήσει Συνοδικῶν, συνέστησε δὲ ταύτη τὴν μελέτην τῶν σταλέντων ἐγγράφων τοσοῦτω σαφῶς ἀναπτυσσόντων τὰ ἐν λόγῳ ζητήματα. Δεύτερος κατόπιν ὑπουργικὸς τεσκερὲς ἐστάλη ἀνακοινῶν, ὅτι ἤρξατο ἡ Ἐπιτροπὴ τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς καί, ὅπως πᾶσα ἐνέργεια τῆς ἐκκλησίας δεσμευθῆ, διέταπτεν, ἵνα ἀναμένωσι Πατριάρχης, Σύνοδος καὶ Συμβούλιον τὴν συνεπεία τῆς γνωμοδοτήσεως τῆς ἐπιτροπῆς ἐκδοθησομένην ἐτυμηγορίαν τῆς Σ. Κυβερνήσεως, ὡσεὶ ἐπρόκειτο περί πολιτικῶν ζητημάτων, καὶ καθίστα ὑπευθύνους πάντας ὁμοῦ ἐπὶ τοῦ τυχόν συμβησομένου ἀτοπήματος πρὸς ὃν ἀπαντῶσα ἡ Α. Θ. Π. ὑπέμνησεν ὅσα ἐγκαιρῶς διεβίβασεν, ὅτι δηλαδὴ παραίτιοι τῆς ἐλλεινῆς τῆς ἐκκλησίας καταστάσεως καὶ τῶν ἐκ ταύτης προβλεπομένων σοβαρωτάτων συνεπειῶν εἰσὶν οἱ προκαλέσαντες καὶ ἀνεχόμενοι ταύτην καὶ αὐτοὶ μόνοι εἰσὶν ὑπεύθυνοι.

«Κατόπιν τῶν τοιούτων ἱστορικῶν ἀναπτύξεων, διασαφήσεων, ζωηρῶν παραστάσεων καὶ θερμῶν παρακλήσεων, τὴν ἀκατανόητον ἐπιμονὴν τῆς Σ. Κυβερνήσεως ἐφ' ἧς ἀπεφάσισεν οὐ μόνον ἀνατροπῆς προαιωνίου καθεστῶτος, ἀλλὰ καὶ πολιτικῆς ἐπεμβάσεως ἐπὶ καθαρῶς θρησκευτικῶν ζητημάτων, μὴ κατανοούσης ἴσως, ὅτι ἐπισπεύδει τὴν ἐκ θεμελίων διάσεισιν τῆς Ἐκκλησίας ἢ Ἱ. Σ. καὶ τὸ Δ. Σ. Μ. Σ. μετὰ ψυχικοῦ ἄλγους καθορῶντες ἀφ' ἐνός, ἀφ' ἑτέρου μὴ δυνάμενοι φέρειν δωρεὰν καὶ τόσῳ βαρεῖαν εὐθύνην ὡς κωλυόμενοι πάσης νομίμου ἐνεργείας ἄνευ δηλ. κανονικοῦ Πατριάρχου δικαίως παραιτηθέντος, ὡς ἀδυνατοῦντες προασπίσαι τὰ δίκαια τῆς Ἐκκλησίας οὕτω σκληρῶς διωκομένης, περιῆλθον εἰς τὴν ἀναπόδραστον ἀνάγκην τοῦ ἀποχωρῆσαι τῶν Πατριαρχείων. Οὕτω τὰ μὲν Πατριαρχεῖα κατελείφθησαν κενά, ἐστερημένα πάσης λειτουργίας πρὸς κοινὴν ἀπάντων θλίψιν, ὁ δὲ ἱερός κλῆρος συνωδᾷ τοῖς ἱεροῖς κανόσιν ἐπαύσατο τῶν ἱεροτελεστιῶν.

«Τὴν ὡς μὴ ὠφέλε ἀλγεινὴν ταύτην κατάστασιν τῆς Ἐκκλησίας ἢ Ἱ. Σύνοδος ἐπιφυλάσσει ἀναγγεῖλαι ταῖς αὐτοκεφάλαις ἀδελφαῖς Ἐκκλησίαις καὶ ἐξαιτήσασθαι τὴν ἀπὸ κοινοῦ συνάντιληψιν.

«Ταῦτα ἀνακοινῶσα καὶ τῇ Υ. Πανιερότητι εὐελπιστεῖ, ὅτι ἀδιστακτικῶς ὁμοφρονοῦσα συντελέσει διὰ τῆς ἐγνωσμένης αὐτῆς συνέσεως εἰς τὴν εὐστάθειαν τῆς ἐκκλησίας, πεποιθυῖα ὅτι ὅσοι τῷ κανόνι τούτῳ στοιχήσουσιν εἰρήνη ἐπ' αὐτοὺς καὶ ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς πίστεως καὶ θεμελιωτοῦ Ἰησοῦ, εἰς ὃν ἀφορῶντες ἐνώσωμεν τὰς εὐχάς, ὅπως ἐμβάλῃ βουλὰς ἀγαθὰς ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας τῷ φιλολάῳ καὶ φιλοδικαίῳ ἡμῶν Ἄνακτι.—Ἐπὶ τούτοις διατελοῦμεν

τῇ 28 Σεπτεμβρίου 1890
τῆς περισπουδάστου ἡμῖν αὐτῆς Πανιερότητος
ἀγαπητοὶ ἐν Χῷ ἀδελφοί».

† Ἡρακλείας Γερμανός, † Δέρδων Καλλίνικος, † Βερροῖας καὶ Ναούσης Προκόπιος, † Σηλυβρίας Γερμανός, † Σωζουαγαθοπόλεως Παρθένιος, † Σισανίου Ἀθανάσιος, † Μογλενῶν Καλλίνικος, † Προικονήσου Νικόδημος. 1

Τὸ σύστημα τῆς τουρκ. διπλωματίας ἦν παροιμιῶδες. «ὁ Τοῦρκος μὲ τὸν ἀραμπῶ πιάνει τὸν λαγόν», δὲν ἐβιάζοντο, «γιαβὰς, γιοβὰς». ἦσαν καιροσκόποι, καὶ ἐὰν ἔβλεπον τὰ δεινὰ δὲν ὑπεχώρουν ἀμέσως, ἀλλὰ ἔδιδον τὰ δικαιώματα εἰς τοὺς ὑπηκόους των κατὰ δόσεις. Ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου εὐρισκόμεθα εἰς τὸν Ὀκτώβιον, ὅτε διεβιβάσθη κατὰ τὰς 2 τοῦ μηνὸς ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Δικαιοσύνης καὶ τῶν θρησκευμάτων ὁ πρῶτος Τεσκερὲς μετὰ τὴν παραίτησιν, δι' οὗ ἠγγέλλετο εἰς τὸν πατριάρχη, ὅτι ἐν ὑπουργικῷ συμβουλίῳ ἐξητάσθησαν αἱ αἰτήσεις περὶ τῶν θρησκευτικῶν προνομίων :

«Αἱ ἐκ τοῦ συνάψεως καὶ διαλύσεως τοῦ γάμου ἀπορρέουσαι ἀγωγαὶ τῆς διατροφῆς τοῦ τραχώματος καὶ τῆς προικὸς ἀνέκαθεν θεωροῦνται ἐνταῦθα μὲν ἐν τῷ πατριαρχείῳ, ἔξω δὲ ἐν ταῖς μητροπόλεσιν, ἢ ἀρχαῖα αὕτη τάξις καὶ τοῦ λοιποῦ θέλει τηρεῖσθαι» ἐπίσης καὶ αἱ ἐνστάσεις καὶ αἱ διαθῆκαι θεωροῦνται ὡς ἀναφερόμεναι εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Πατριαρχείου καὶ τῶν μητροπόλεων· μικραὶ μόνον παρατηρήσεις γίνονται περὶ ἀνωμαλιῶν. Ὡς πρὸς τὰ σχολεῖα ἐπιμένει νὰ ἐξελέγῃ ἢ κυβέρνησις τὰ διπλώματα τῶν διδασκάλων καὶ τὰ προγράμματα ὡς καὶ τοὺς τίτλους τῆς ἱκανότητος αὐτῶν, οἵτινες ἐδόθησαν αὐτοῖς παρὰ τῶν μητροπολιτῶν καὶ τῆς καλῆς διαγωγῆς. Διὰ τὴν ὀρκωμοσίαν καὶ τὴν προσωποκράτησιν τῶν κληρικῶν τηρεῖται τὸ καθεστὼς, ὅπως καὶ ὅταν δικάζονται. καὶ ὁ ἐπίλογος : «Ἐπειδὴ ἐκ τῶν ἐκτεθέντων ἐξάγεται, ὅτι δὲν ἐθίχθησαν τὰ προνόμια τοῦ πατριαρχείου καὶ ἐπειδὴ διωρθώθησαν

1 Ἐγγραφα μετὰξὺ τῆς Ὑψ. Πύλης καὶ τοῦ οἴκ. Πατριαρχείου ἀφορῶντα εἰς τὴν λύσιν κτλ. 1891, σ. 52.

καί τινα λάθη γενόμενα μέχρι τοῦδε ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ, ἐννοεῖται, ὅτι αἱ ἀποφάσεις αὗται θὰ εὐχαριστήσωσι τὸ ὑμέτερον Πατριαρχεῖον» (ἐνθ. ἄνωτ. σ. 60—67). Ὁ πατριάρχης μετὰ δύο ἡμέρας, ἀπήντησεν, ὅτι εὐρίσκει εἰς τὴν δοθεῖσαν λύσιν τῶν θεμάτων οὐσιώδη διαφορὰν ἀπὸ τῆς λύσεως τῶν πατριαρχείων, καὶ ὅτι περὶ τῆς ἀποστολῆς τῶν βουλγάρων σχισματικῶν ἐπισκόπων ὑπὸ τῆς ἐξαρχίας εἰς Σκόπεια καὶ Ἀχρίδα οὐδεὶς λόγος γίνεται «διὰ ταῦτα μετὰ λύπης πληροφωρῶ, ὅτι ἀδυνατῶ ν' ἀνακαλέσω τὴν ἀπὸ τοῦ οἴκου μενικοῦ θρόνου παραίτησίν μου» (αὐτ. σ. 68).

Ἄλλ' ὁ μέγας κυβερνήτης καὶ οἰακοστροφὸς τῆς πνευματικῆς ὀλκάδος δὲν ἠρέσθη εἰς τὴν παθητικὴν αὐτὴν τῆς ἀπάντησεως, στάσιν, ὑπέβαλε τακρίριον εἰς τὴν Ὑψ. Πύλιν παρουσιάζων τὰς μεγάλας διαφορὰς καὶ ἀντιθέσεις τῶν δοθεισῶν λύσεων. Εἰς ἀπάντησιν ἔχομεν νέον Τεσκερὲν τοῦ αὐτοῦ ὑπουργείου τῆς 13 Νοεμβρίου, ὅπερ ὡς ἐνδεικτικὸν τῆς τρομοκρατήσεως τῶν κυβερνητικῶν ἀρχῶν δημοσιεύομεν ἐνταῦθα. Τὸ κλείσιμον τῶν ναῶν ἦτο «σῆμα θανάτου» διὰ τὴν τότε Τουρκίαν, καὶ πᾶσαν ὑποχώρησιν θὰ ἦτο διατεθειμένη νὰ κάμῃ πρὸς ἀποσόβησιν τοῦ κινδύνου. Ποιεῖται ὑπαινιγμόν, ὅτι δῆθεν ἔδυσανασχέτουν Βούλγαροι καὶ Ρωμαῖοι διὰ τὴν τῆς λειτουργίας διακοπήν. Οἱ πρῶτοι βεβαίως θὰ διεμαρτύροντο, ἵν' εὐαρεστήσωσι τῷ μεγαλοδῶρῳ ἀνακτι. Οἱ Ἕλληνες ὅμως οὐδέποτε, καὶ ἐκτοξεύει πλαγίως πῶς καὶ ἀπειλήν. Εἶναι ἡ πρώτη μνεία εἰς ὑπουργικὸν ἔγγραφον τοῦ γεγονότος τούτου, ἄνευ τοῦ ὁποίου, εἶναι ζήτημα, ἂν θὰ ἐκερδίζομεν τὸ ζήτημα. Τὸ στρατήγημα ὅσον ἀπλοῦν καὶ πρόχειρόν τόσον λυσιτελὲς καὶ ὀνησιφόρον ὑπῆρξε 1 καὶ διὰ τοῦτο ἡ πατριαρχεῖα τοῦ Διονυσίου θὰ φέρῃ αἰώνιον τὸ κλέος ἐπὶ τῷ θαυματουργῷ τούτῳ ἐπινοήματι. Αὐτὴ εἶναι ἡ λεγομένη εἰρηνικὴ ἐπανάστασις ἢ ὁ ψυχρὸς πόλεμος, ὡς κακῶς λέγεται νῦν, ὡσεὶ ὑπῆρχε καὶ θερμὸς πόλεμος. 2

Ὁ πατριάρχης ἀπήντησε καὶ εἰς τὸν τεσκερὲν αὐτὸν τὴν 29 τοῦ

1 Καὶ ὅμως ὁ τοῦ Ἀθωνος τότε ἐρημίτης, Ἰωακείμ Γ', πικροχόλως κατέκρινε τὸ μέτρον περιφρονητικῶς ἀπεργίαν ἀποκαλέσας τὴν παῦσιν τῆς λειτουργίας καὶ τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν, λέξιν, ἣν μετεχειρίσθη μετὰ ταῦτα καὶ ἡ Κυβέρνησις.

2 Ἐνθυμοῦμαι τὸ σπουδαῖον τοῦτο γεγονὸς παῖς ὢν καὶ φοιτῶν εἰς τὴν τελευταίαν τάξιν τοῦ δημοικοῦ. Ὁ διδάσκαλος μᾶς ὠδήγει πρὸ τοῦ ναοῦ καὶ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων ἐσταυροκοπούμεθα ἔξωθεν καὶ ἐν σιωπῇ ἅμα καὶ κατηφείᾳ ἐπεστρέψαμεν τοῦ διδασκάλου μουρμουρίζοντος τὸ «Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός, γνῶτε ἔθνη καὶ ἠτιάσθε, ὅτι μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός» καὶ τὰ ἄκακα παιδιὰ ἐννοοῦσαμεν, ὅτι ὁ Θεός εἶναι θυμωμένος δι' αὐτὸ μᾶς ἐκλείου τὸν οἶκόν του! Ποῖος ἐτόλμα νὰ μᾶς ἐξηγήσῃ τὸν λόγον τοῦ κλείσιματος;

ιδίου μηνός ἐκτεταμένως, (αὐτ. σ. 74—82) καὶ συμφωνεῖ ἀπολύτως εἰς τὴν διατύπωσιν περὶ τῶν σχολῶν καὶ τῆς ὀρκωμοσίας καὶ διαδικασίας τῶν κληρικῶν, καὶ πρὸς ἰσχυροτέραν τοῦ πράγματος βεβαίωσιν ἐπαναλαμβάνει ἀναλυτικώτερον τὴν διατύπωσιν. Εἰς τὸ περὶ διαθήκης ὑπάρχει ἡ φράσις, ἡ ἐξῆς εἰς τὸν τεσκερὲν : « ἡ παρουσιασθησομένη διαθήκη... θέλει εἶναι ἔγκυρος δικαστικῶς » καὶ ἐρωτᾷ : « ἡ λέξις δικαστικῶς ποῦ ἀνήκει; τοῖς κυβερνητικοῖς δικαστηρίοις ἢ τοῖς τῶν πατριαρχείων; ἐὰν ἐν τοῖς πρώτοις τότε... δύο δικαστήρια ἄλλοῖα καὶ ξένα πρὸς ἄλληλα δικάζουσι τὸ μὲν ἐν τὰ περὶ κύρους τῆς διαθήκης, τὸ δὲ ἄλλο τὰς μεταξὺ κληρονόμων ἄλλας αὐτῆς διαφορὰς, ὡς λέγει ὁ τεσκερὲς· ἐὰν ὁμοῦς ἀνήκη τοῖς τῶν πατριαρχείων, τότε ἀνάγκη, ὅπως διασαφηνισθῆ εὐκρινῶς ὁ δικαστικὸς αὐτῶν χαρακτήρ » διὰ νὰ μὴ θεωρῆται τὸ Μ. Συμβούλιον συμβουλευτικὸν σῶμα καὶ οὐχὶ δικαστικόν (σ. 77—78) καὶ προτείνει νὰ σημειωθῆ ἐν τῷ τεσκερὲ : « αἱ ἐκ τῶν διαθηκῶν τούτων μεταξὺ ἀναφυόμεναι ἀγωγαὶ περὶ κύρους καὶ λοιπῶν θέλουσι δικάζεσθαι κατὰ τὸ 3 ἄρθρον τοῦ περὶ Μ. Συμβουλίου Κανονισμοῦ εἰς τὰ εἰδικὰ δικαστήρια τῶν πατριαρχείων, μητροπόλεων καὶ ἐπισκοπῶν » (σ. 78). Τοιαύτην διασάφησιν ἀξιοῖ ὁ πατριάρχης καὶ εἰς τὸ περὶ γάμου κεφάλαιον : « Αἱ ἐκ τῆς συνάψεως καὶ διαλύσεως τοῦ γάμου ἀπορρέουσαι διαφοραὶ τῆς διατροφῆς, τραχώματος καὶ προικὸς ἀνέκαθεν καὶ ἀποκλειστικῶς δικάζονται εἰς τὰ εἰδικὰ δικαστήρια ἐνταῦθα μὲν τοῦ πατριαρχείου... Ἡ ἀρχαία αὕτη τάξις καὶ τοῦ λοιποῦ θέλει τηρεῖσθαι. εἰς δὲ τὰς περὶ διατροφῆς ἀποφάσεις πᾶσα ἔνστασις... θέλει ἀνατιθεσθαι τοῖς εἰρημένοις δικαστηρίοις πρὸς ἀναψηλάφησιν κατὰ τὴν δικονομίαν τῆς Σ. Κυβερνήσεως, τὴν δὲ συνεπείᾳ ταύτης ἐκδοθησομένην ἀπόφασιν τὰ ἐκτελεστικά σῶματα θέλουσιν ἐκτελεῖ μὴ λαμβάνοντα ὑπ' ὄψιν οὐδεμίαν ἔνστασιν καὶ οὐδένα δισχυρισμόν· ἐπειδὴ δὲ εἶναι δίκαιον νὰ μὴ λαμβάνηται ἀπὸ τοῦ ἑτέρου τῶν διαδίκων ἔξοδον τροφοδοτήσεως διὰ τοὺς ὀφειλέτας, ὧν ἀπαιτεῖται ἡ φυλάκισις κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφάσεώς, εἰς τὸν περὶ ἐκτέλεσεως τῶν ἀποφάσεων κανονισμόν θέλει προστεθῆ ἰδιαίτερον περὶ τούτου ἄρθρον » (σ. 79).

Ἐπενθυμίζει τέλος καὶ τὴν μεταβολὴν τοῦ σχήματος τῶν σχηματικῶν βουλγάρων κληρικῶν, καὶ διαπιστοῖ τὴν ἀφοσίωσιν τοῦ ἔθνους καὶ αὐτοῦ τοῦ ιδίου πρὸς τὸν Σουλτάνον, ὡς μαρτυρεῖ ὄλος ὁ βίος του, καὶ διὰ τὸ κλείσιμον τῶν ἐκκλησιῶν :

» Ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ ἔθνους μου, τοῦτο θλίβεται μὲν ἐπὶ τῇ βραδύτητι τῆς λύσεως τῶν ζητημάτων.

των, οὐδέποτε ὁμως ἠγανάκτησε κατ' ἐμοῦ ἢ τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐτοῦ ἀρχῆς, καὶ ἀπόδειξις τὰ παρὰ τῶν ἐπαρχιῶν εἰς τὰ πατριαρχεῖα ἴσως καὶ τῆ Σ. Κυβερνήσει διαβιβασθέντα ἔγγραφα, δι' ὧν προσεπιβεβαίωσεν, ὅτι, οὐκ ἔλαθον ἐν τῇ ὑπὸ ἡμερομ. 23 Ἰουλίου 1890 δηλώσει περὶ τῆς παραιτήσεώς μου εἰπὼν, ὅτι ἡ φωνή μου, ὡς φωνή τῆς ἐμπεπιστευμένης μοι Ἐκκλησίας, οὐκ εἰσηκούσθη ἐπ' ἀγαθῷ αὐτῆς καὶ τῆς Σ. Κυβερνήσεως· οὐδ' ἀπέσχε καὶ αὐτοπροσώπως, φρονίμως καὶ νομοταγῶς, πολλαχοῦ ἐν σώματι νὰ ἐκφράσῃ, ἣν αἰσθάνεται λύπην, καὶ ἐξαιτησῆται τὴν εὐμένειαν τῆς Α. Α. Μεγαλειότητος πρὸς ταχεῖαν ἐπιβράβευσιν τῶν προαιωνίων αὐτοῦ δικαίων...». Ἐπιτυχεστέρα ἅμα καὶ διπλωματικώτερα ἀπάντησις δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ. «Ἡ τῆς τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας δύναμις ἀήττητος καὶ ἀνάλωτος ἐν ἅπασιν πέφυκεν· οὔτε γὰρ χρόνος ὁ παντ' ἀλλάττων καὶ μετατεθεὶς κατακαυχᾶται ταύτης καὶ περιγίγνεται, οὔτε ἐπηρεάζοντες ἄλλως ἄνθρωποι καὶ λυμαίνεσθαι τοῖς δόγμασι προθυμούμενοι· διανύουσα δὲ αὕτη καὶ περῶσα τὸν αἰῶνα ἄσειστος... καὶ παντὸς δλέθρου ἀνωτέρα... καθίσταται· τῶν γὰρ καθ' ἡμᾶς πραγμάτων ἄλλοτε ἄλλως κινουμένων καὶ φερομένων μόνῃς ταύτης τὸ ἀξίωμα διαρκὲς καὶ ἀτελεύτητον... διαμένει».

Ταῦτα πρὸ ἕξ αἰώνων διεκήρυττεν ἀπὸ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου Ἰωάννης ὁ Γλυκὺς καὶ ἐπικυροῖ μέχρις ἡμῶν ἡ ἀλάθητος ἱστορία. Διὰ τοιούτων ἀγωνισμάτων καὶ διπλωματικῆς περινοίας τῶν προκαθημένων ἐπὶ τοῦ ἀσαλεύτου βράχου τοῦ Βοσπόρου διετηρήθησαν οἱ θεσμοὶ ἀπαράτρεπτοι καὶ ἡ πίστις ἀλύμαντος, κρῖκοι μιᾶς ὄντως ἀλύσεως ἀχειροπλόκου πρὸς τοὺς προγόνους καὶ τοὺς αἰῶνας συνδέοντες ἡμᾶς. Ἐν μέσῳ συστροφῶν ράγδην ἀνακυκλουμένων διέμειναν ἀμετακίνητοι ἀπὸ τῆς στερεᾶς βάσεως χάρις εἰς τὴν ἀκατάβλητον ἀφοσίωσιν καὶ τὴν βαθεῖαν σύνεσιν τῶν ταγῶν τοῦ γένους καὶ διδασκάλων (βλ. Ἐκκλ. Ἀληθ. Γ', 1882, σ. 544 ἔ.).

Τοῖς πατροπαραδότοις τούτοις στοιχῶν καὶ ὁ κλεινὸς Διονύσιος διεκήρυξεν εἰς ἀπάντησιν στεντορεῖα τῇ φωνῇ καὶ μετὰ παρρησίας ἅμα καὶ πολλῆς συνέσεως τὰ δικαιώματα τῆς ἐκκλησίας, ἅπερ δι' ἀμφιβητουμένων λέξεων καὶ φράσεων ἡ Κυβέρνησις ἠθέλησε νὰ καταστρατηγήσῃ περιπλέκουσα αὐτὸν διὰ δικολαβίας, ἀλλ' οἱ ταγοὶ τῆς ἐκκλησίας οὐδέποτε ἔπαυσαν νὰ ὑπενθυμίζωσιν τὰς ἐπαγγελίας καὶ συνθήκας τοῦ μεγάλοφρονος Πορθητοῦ : «Πατριάρχευε ἐπ' εὐτυχίᾳ καὶ ἔχε τὴν φιλίαν ἡμῶν, ἐν οἷς θέλεις, ἔχων πάντα τὰ σὰ προνό-

μια, ὡς καὶ οἱ πρὸ σοῦ πατριάρχαι εἶχον...» 1 διότι καὶ τὸ ὑπουργεῖον δὲν ἠδυνήθη νὰ σιγήσῃ καὶ ἠναγκάσθη νὰ ὁμιλήσῃ καθαρῶς καὶ ἀπεριφράστως καὶ νὰ ἐξηγήσῃται τὴν ἔννοιαν τῶν ἐν τῷ προηγουμένῳ Τεσκερὲ ὡς ἐξῆς :

« Ὑπουργεῖον τῆς Δικαιοσύνης καὶ τῶν Θρησκευτικῶν.

« Πρὸς τὸν Πατριάρχην τῶν Ῥωμαίων

« Ἐλαβον καὶ τῇ Ὑψ. Πύλῃ ὑπέβαλον τὸ τακρίριον τῆς Ὑμ. Παναγιότητος τὸ ἀφορῶν τὰς ἐσχάτως κοινοποιηθείσας πρὸς τὰ Ὑμέτερα Πατριαρχεῖα ἀποφάσεις.

« Καθὰ ἐκ τοῦ περιεχομένου αὐτοῦ ἐξάγεται, ἡ Ὑμ. Παναγιότης ἐκφράζει μὲν εὐχαριστίας ἐπὶ ταῖς ἀποφάσει ταύταις, παρέστησεν ὅμως ὡς ἀμφίβολον τὴν ἐν αὐταῖς ἔκφρασιν «δικαστικῶς θέλει εἶναι ἔγκυρος». Ἡ ἔκφρασις αὕτη, ὡς περιττὸν εἶπεῖν, ἐννοεῖ τὰ δικαστήρια τοῦ Κράτους. ἄλλως τε ἐν τοῖς Πατριαρχείοις καὶ ἐν ταῖς Μητροπόλεσι δικαστήρια δὲν ὑπάρχουσι, τὸ δὲ Συμβούλιον τῶν Πατριαρχείων δικαιουταί νὰ θεωρῆ τὰς ἐν τῷ σχετικῷ τοῦ Κανονισμοῦ αὐτοῦ ἄρθρω ὠρισμένας ὑποθέσεις καὶ ἀνέκαθεν ὑπὸ τὴν ιδιότητα ταύτην ἐξακολουθεῖ λειτουργοῦν, ἐπομένως εἶναι περιττὸν νὰ παρερμηνεύητε τὸ ἐδάφιον τοῦ Κανονισμοῦ τοῦ περὶ Διοργανισμοῦ καὶ καθηκόντων τῶν πολιτικῶν καὶ ποινικῶν Δικαστηρίων Κωνσταντινουπόλεως πραγματευομένου, καὶ μὴ ἀφορῶντος ποσῶς τὰ ἀρχαῖα τοῦ Πατριαρχείου προνόμια, ὅπερ ἐδάφιον, ὡς σαφηνίζεται καὶ ἐρμηνεύεται ἐν τῷ δευτέρῳ ἄρθρω τοῦ Κανονισμοῦ περὶ ἀκυρωτικοῦ (Διβάνι-Ἀγκιὰμ-Ἀδλιέ Νιζὰμ-Ναμεσή) ἀποβλέπει εἰς τὰς ἐμπορικὰς ὑποθέσεις καὶ νὰ ζητήτε ἐξ αὐτοῦ νὰ ὠφεληθῆτε.

Τὰ θρησκευτικὰ προνόμια δὲν στηρίζονται ἢ ἐπὶ τῶν ἱερῶν βερατίων καὶ τῶν ὑψηλῶν φερμανίων τῶν ἐπὶ τούτῳ ἐκδεδομένων ὡς καὶ ἐπὶ τῶν Κανονισμῶν τῶν Πατριαρχείων, ἐπομένως τὰς ὑψηλὰς αὐτῶν διατάξεις δεόν νὰ ἐπικαλῆται τις. Ὡστε ἐπόμενον εἶναι, ὅτι τηρουμένης τῆς βάσεως ταύτης, θὰ δοθῶσιν ὁδηγίαι (ταλιμάτ) συνωδὰ ταῖς ληφθείσαις ἀποφάσεσιν εἰς τὰς κατὰ τόπους νομαρχίας.

« Τὸ Ὑμέτερον τακρίριον θεωρεῖ τὴν ἐκ τῶν ἐπαρχι-

1. Πολιτικὴ ἱστορία ἐκδ. Βόννης σ. 27. Ὁ δὲ Κριτόβουλος γράφει : « τιμῆ δὲ καὶ δώροις αὐτὸν (τὸν Γεννάδιον) φιλοτίμοις τε καὶ ἐντίμοις καὶ τέλος πατριάρχην καθίστησι... πολλαῖς ἀξιώσασι καὶ ἀνάγκαις χαρισάμενος αὐτῷ ξὺν πολλοῖς καὶ τὸ τῆς ἐκκλησίας κράτος καὶ τὴν ἄλλην δύναμιν καὶ ἀρχὴν οὐδὲν ἤττον, ἧς εἶχε πρόσθεν παρὰ τῶν βασιλέων» σ. 53 Ἱστοριῶν βιβ. Β', 2 ἐν Dfdot Fragmenta historic. graecorum. Τομ. V, Παρίσιοι.

ὄν πρὸς τὴν αὐτοκρατορικὴν Κυβέρνησιν καὶ τὰ Πατριαρχεῖα ἀλλεπάλληλον ἀποστολὴν γενικῶν ἀναφορῶν (ματζάρ) ὡς ὑπόδειξιν τῆς ἔνεκα τῶν θρησκευτικῶν προνομίων θλίψεως καὶ συγκινήσεως τῆς Ρωμαϊκῆς Κοινότητος.— Ἀλλὰ πασίγνωστον τυγχάνει, ὅτι οὐδαμῶς ἐθίγησαν τὰ ἀρχαῖα τοῦ Πατριαρχείου προνόμια, αἱ δὲ αἰτήσεις, ἅς ἔν τισι μέρεσιν αἱ ρωμαϊκαὶ Κοινότητες ἀπὸ κοινοῦ ὑπέβαλον ταῖς ἐπιτοπίαις ἀρχαῖς, συνετάχθησαν ὑπὸ τῶν Μητροπόλεων καὶ αἱ διαδηλώσεις δέ, αἱ ἐπὶ τούτῳ γινόμεναι, εἶναι ἀποτέλεσμα ὑποκινήσεων πρὸς τὸν λαὸν ἐκ μέρους τῶν μητροπολιτῶν ἀμέσως τε καὶ ἐμμέσως, ὡς ἐγνώσθη ἐξ ἐπισήμων ἐξετάσεων. Διὸ καὶ περὶ τούτων ἀκολούθως ἐνεργηθῆσονται τὰ δέοντα ἐν συνεννοήσει μετὰ τῆς Ὑμετέρας Παναγιότητος.

«Διὰ ταῦτα ἡ Α. Υ. ὁ Πρωθυπουργὸς διὰ τοῦ ὑπὸ ἡμερομηνίαν, 2 Δεκεμβρίου-οὐλ-ἐβέλ 1308—καὶ 2 Δεκεμβρίου 1306 (1890) ὑψηλοῦ αὐτοῦ τεσκερέ ἀξιοῖ νὰ κοινοποιήσῃ τῇ Ὑμ. Παναγιότητι, ἵνα κατὰ μέρος τι θέντες τὴν ἀπεργίαν τῶν Ἑκκλησιῶν, κατακριθεῖσαν ὑφ' ὄλων τῶν Χριστιανικῶν ἐθνῶν, ἐπιληφθῆτε, ὡς καὶ προλαβόντως συνεστήθη ὑμῖν, τῆς ἐκπληρώσεως τῶν ὑμετέρων καθηκόντων καὶ παράσχητε δειγμάτα ἀφοσιώσεως.

«Ἐφ' ᾧ προάγομαι νὰ φέρω τὰ ἀνωτέρω εἰς γνῶσιν ὑμῶν.— Τῇ τρίτῃ Τζεμαζίλ-ἐβέλ 1308 καὶ 3 Δεκεμβρίου 1306 (1890).

Ὁ ὑπουργὸς (ὑπογρ.) ΡΙΖΑ

(ἐνθ' ἄνωτ. σ. 83—85).

Εἶδομεν ὅτι εἰς ἀμφοτέρω τὰ τουρκικὰ ἔγγραφα γίνεται λόγος «περὶ διακοπῆς τῆς λειτουργίας ἐν ταῖς ἐκκλησίαις» καὶ δὴ εἰς τοῦτο τὸ τελευταῖον, λέγεται, ὅτι αὕτη «ἡ ἀπεργία τῶν ἐκκλησιῶν» κατεκρίθη ὑφ' ὄλων τῶν χριστιανικῶν ἐθνῶν, (ἴσως ἤθελε νὰ εἴπῃ ἐσχολιάσθη) ὅπερ σημαίνει, ὅτι τὸ στρατήγημα ἐπέτυχε καὶ ὁ Σουλτάνος ἤρχισε νὰ τρέμῃ, στρατήγημα εὐφυνὲς ἅμα καὶ τολμηρόν.

Θαυμάζομεν ὅντως τὸν ἐφευρέτην τοῦ ἀπονενομημένου τούτου μέτρου. διὰ δύο λόγους δὲ ὀνομάσαμεν ἀπονενομημένον 1) ὡς αὐτοκαταδίκη καὶ αὐτοκτονίαν τῆς ἐκκλησίας (κατὰ Καρολίδην). αὐτὸ συμβαίνει πράγματι ἐκ πρώτης ὄψεως, διότι τὴν ἀπεργίαν θὰ ἐξεμεταλλεύετο ἡ θρησκεία τοῦ κράτους, ὁ μωαμεθανισμὸς καὶ ἡ ξενικὴ παραγάνδα, ἥτις τοιαύτην εὐκαιρίαν ἀνέμενε νὰ προσελκύσῃ εἰς τοὺς ναοὺς τῆς τοῦ ἀπεργουῦντας ὀρθοδόξους, 2) ὡς ἐπικίνδυνον, διότι δὲν ἠδύνατό τις νὰ σφιγμομετρήσῃ τὸν φύσει θρησκευτικὸν ἑλληνικὸν λαόν, ἕως ποῦ θὰ ἐφθάνεν ἡ ὑπομονὴ του. Τὸ γεγονός εἶναι, ὅτι διηλ-

θεν ἀνιώμενος τὸ τεσσαρακονθήμερον, ὅτε συμπίπτουσι νὰ εἶναι καὶ μεγάλοι δημοφιλεῖς ἑορταί. Ἄλλ' ἐπὶ τῇ ἐπὶ θύραις τοῦ Χριστοῦ γεννήσει καταλαμβάνεται ὑπὸ ἀπεριγράπτου μελαγχολίας καὶ ἤρχισε νὰ δυσφορῇ διὰ τὴν στέρησιν τῆς χαρᾶς ἐκείνης, τῆς τε πνευματικῆς καὶ κοσμικῆς, διότι δὲν θὰ ἤκουε τὸ χαρμόσυνον «Χριστὸς γεννᾶται, δοξάσατε» καὶ τοὺς λοιποὺς γλυκιθύμους καὶ μελιφθόγγους ὕμνους. Ἡ Πύλη κατ' ἀρχὰς ἐθορυβήθη, ἀλλ' ἔπειτα ἐξωκειώθη πρὸς τὸ νέον ἀναίμακτον ἐπαναστατικὸν καθεστὼς καὶ διανοεῖτο νὰ κάμη καὶ αὐτὴ στρατήγημα, ἵσως τῇ εἰσηγήσει τῶν καθολικῶν πρεσβευτῶν, νὰ διακόψῃ πᾶσαν ἐπὶ τοῦ προκειμένου συζήτησιν· καὶ πράγματι ἐπὶ δύο μῆνας Σεπτέμβριον καὶ Ὀκτώβριον δύο τεσκερέδες μόνον διεβιβάσθησαν πρὸς τὸν πατριάρχην, ἀλλ' ἔπειτα ἀνεθεώρησε τὴν τοιαύτην πολιτικὴν, ἀφοῦ εἶδεν, ὅτι τὸ χριστιανικὸν πλήρωμα ἐπιμένει ἀγογγύστως καὶ ἐπικροτεῖ τὰ σκληρὰ μέτρα τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἤρχισεν ἤδη νὰ ἐπιρρίπτῃ τὴν εὐθύνην εἰς τὸ πατριαρχεῖον καὶ τοὺς μητροπολίτας, ὅτι αὐτοὶ ἀναγκάζουσι τοὺς χριστιανοὺς νὰ τηρῶσι τὴν στάσιν αὐτὴν· συγχρόνως παρελκύνει τὸ ζήτημα, ὥστε νὰ κατορθώσῃ νὰ ἐπιφέρῃ ρήγμα εἰς τὸ ἐνιαῖον μέτωπον, καὶ δι' αὐτὸ θίγει εἰς αὐτὸ τὸ ἔγγραφον, ὅτι καὶ αὐτὰ τὰ χριστιανικὰ ἔθνη ἐν τῷ συνόλω κατακρίνουσι τὴν τοιαύτην στάσιν, δηλ. ὡσὰν νὰ ἔλεγε: μὴ περιμένετε τίποτε ἀπὸ τὴν Ρωσίαν. Ὁ πατριάρχης μετὰ 10ήμερον σχεδὸν σκέψιν ἀπήντησε τὴν 12 Δεκεμβρίου, καὶ πρῶτον ἀνατρέπει τὴν «βαρεῖαν μομφὴν» κατ' αὐτοῦ καὶ τῶν μητροπολιτῶν ὡς μὴ νομοταγῶν καὶ δημεγερωτῶν, καίτοι προσπαθούντων διὰ τῶν ἐπεξηγήσεων νὰ ἄρῃσι τὴν κακὴν τῶν προνομίων ἐρμηνείαν ὑπὸ τῆς Πύλης· ἐπομένως ἢ πρὸς λαοφιλῆ ἀνακτα ἀφοσίωσις μένει ἀπεριόριστος. ὑπὸ τὸ κατευναστικὸν τοῦτο πνεῦμα παρουσιάζεται ὁ πατριάρχης εἰς τὴν προταθεῖσαν περὶ τῶν διαθικῶν λύσιν νὰ θεωρῶνται αἱ ἀποφάσεις τῶν πνευματικῶν δικαστηρίων ὑπὸ τῶν ὁθωμ. δικαστηρίων τελεσίδικοι (ἐνθ' ἄνωτ. σ. 86—88).

Τὴν ἐπομένην ἀπεστάλη «κοινὴ ἀναφορὰ τῶν δύο σωμάτων πρὸς τὴν Α. Α. Μ. τὸν Σουλτάνον» διὰ τὴν μὴ ἀνάμixin παντὸς δικαστηρίου ἐπὶ τῆς διεξαγωγῆς τῶν ἀνωτέρω θρησκευτικῶν διαφορῶν ἐν τοῖς εἰρημένοις πνευματικοῖς ἡμῶν συμβουλίαις καὶ τὴν ἀνεπηρέαστον ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφάσεων αὐτῶν παρὰ τῶν ἀρμοδίων» (σ. 89—90). Ἐπομένως εἰς τοῦτο δὴ τὸ σημεῖον, τὸ καὶ σπουδαιότερον, τὸ ζήτημα μένει ἄλυτον. Καὶ ἰδοὺ ἡ τελευταία ἀπάντησις τοῦ ὑπουργοῦ (μετὰ τὴν καὶ πρὸς Σουλτάνον ἀναφορὰν), ἣτις διεβιβάσθη πρὸς τὸν Πατριάρχην τῇ 19 Δεκ. 1890 μετ' ἐμπεριστατωμένην ἐν τῷ ὑπουργικῷ συμβουλίῳ συζήτησιν: «αἱ διαθῆκαι αἱ ἐπικεκυρωμέναι ὑπὸ πατριάρχου ἢ μητροπολίτου ἢ ἐπισκόπου εἶναι μὲν ἔγκυ-

ροι ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων τοῦ κράτους, ἢ δὲ διαίτησις τῶν ἐξ αὐτῶν ἀναφουμένων διαφορῶν ἀνατίθεται εἰς τὰ πατριαρχικά καὶ μητροπολιτικά συμβούλια, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὄρον τοῦ νὰ δῶσι σύμφωνα πρὸς τοὺς νόμους καὶ κανονισμοὺς τοῦ κράτους... ἢ ἐκδίκασις ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς κατὰ νόμον ἀρμοδιότητος (καὶ) δὲν δύναται ν' ἀφεθῆ τοῖς πνευματικοῖς ἀρχηγοῖς ἐκτὸς τῆς ἀρμοδιότητος καὶ ἀπολύτως. Ἐὰν ἡ διαθήκη τοῦ ἀποθανόντος χριστιανοῦ περιέχῃ βακούφια ἢ δημοσίους γαίας ἢ ὑπὸ ἄλλου διαφιλονικουμένην· κινήτην περιουσίαν ἢ μούλκιον, ἢ διαθήκη αὕτη δὲν ἐπιτρέπεται νὰ γένηται ἄνευ ἐνστάσεως παραδεκτὴ ἀπλῶς καὶ μόνον διότι εἶναι ἐπικεκυρωμένη ὑπὸ πατριαρχου.. Ἐπίσης καὶ αἱ ἐξ αὐτῆς ἀπορρέουσαι ἀστικάι ἀγωγαί, εἴτε περιορίζονται μετὰ ὑπηκόων τοῦ κράτους, εἴτε ὁ ἕτερος τῶν διαδίκων εἶναι ὑπήκοος ξένος, δέον νὰ θεωρῶνται ἐν τοῖς δικαστηρίοις τοῦ κράτους... Ἐν περιπτώσει δὲ καθ' ἣν αἱ τοιαῦται διαθήκαι ἀφορῶσι κληρονομίαν, ἢ ἐκδίκασις... δύναται συνωδὰ τῇ ὑψηλῇ διατάξει τοῦ ἐν ἔτει 1272 ἐκδοθέντος ὑψηλοῦ περιμεταρρυθμίσεων φερμανίου ν' ἀνατεθῆ εἰς τὰ πατριαρχεῖα καὶ μητροπολ. δικαστήρια τῇ σύγκαταθέσει τῶν διαδίκων...» (αὐτ. σ. 93—94). Ἄλλ' ἡ διαθήκη ὡς πρᾶξις ὑρησκευτικὴ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ὑποβληθῆ εἰς τοὺς νόμους τοῦ κράτους, ἀφοῦ καὶ δὲν ἠδύνατο τοῦτο ν' ἀξιῶση σύμπραξιν κατὰ τὴν σύνταξιν, διότι τότε ἀποκλείεται ἡ ἰσχὺς τῶν ἰδιωτικῶν διαθηκῶν. Ἡ ἀξίωσις τῆς ὑψ. Πύλης προδήλως ἦτο καινοτομία, διότι ἀναρίθμητοι διαθήκαι ἀπ' αἰῶνων ἐκυρώθησαν ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐξετελέσθησαν ἀναγκαστικῶς ὑπὸ τῆς πολιτείας. Τοῦτο ἄλλως ἴσχυεν εἰς πάντα τὰ χριστιανικά κράτη, τοῦλάχιστον διὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ προνομιακοῦ ζητήματος. «πάντα τὰ κράτη ταῦτα παραδέχονται καὶ ἀναγνωρίζουσι τὰς ἰδιωτικὰς διαθήκας, ἄνευ συμπράξεως μάλιστα μαρτύρων κατὰ τὴν σύνταξιν ἢ ὑπογραφὴν αὐτῶν καὶ ἐν παντελεῖ ἀγνοίᾳ τοῦ περιεχομένου αὐτῶν, ὑπὸ παντὸς ἄλλου προσώπου ἐκτὸς τοῦ διαθέτου». 1

Καὶ ἐνῶ οὐδεμία ξένη νομοθεσία ἀπαιτεῖ τὴν σύμπραξιν μαρτύρων, ἢ ἐκκλησία συντάσσει τὴν διαθήκην παρουσίᾳ αὐτῶν, ὅπως καὶ διὰ τὸ μετὰ θάνατον τοῦ διαθέτου, ἀποσφράγισμα αὐτῆς, ἢ ἐκκλησία ἔχει πλείονας διατυπώσεις πρὸς περιφρούρησιν τῶν δικαιωμάτων τῶν δικαιούχων, διὸ καὶ δὲν δύναται νὰ σταθῆ ἡ ἀξίωσις, ἵνα ἀποκλεισθῶσιν αἱ διαθήκαι, αἱ μὴ κυρωθεῖσαι ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ζῶντος τοῦ δι-

1 Μ. Γ. Τσελεπίδου, «Τὰ προνόμια τῆς ἐκκλησίας ἐν Τουρκίᾳ ἢ εἰσαγωγή εἰς τὸ παρά τῷ οἰκονομ. πατριαρχεῖφ ἰσχύον κληρονομικὸν δίκαιον...» Ἀθήναι 1906, σ. 67.

αθέτου. 1

Ούτως εἶχον τὰ πράγματα μίαν πρὸ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως ἑβ-
δομάδα. Δύο γεγονότα ὁμως ἠνάγκασαν τὴν κυβέρνησιν νὰ ἀποστῇ
τῆς τοιαύτης νοοτροπίας. Μία διπλωματικὴ ἐνέργεια πρώτης τάξεως
τοῦ Ἑλληνοσ πρεσβευτοῦ Νικ. Μαυροκορδάτου. Οὗτος προέβη εἰς δή-
λωσιν πρὸς τὴν Πύλην καὶ τὸν Σουλτάνον, ὅτι, ἐπειδὴ ἐφοβεῖτο ἡ
πρεσβεία καὶ ἡ κυβέρνησις τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος μὴ αἰ μυριά-
δες τῶν Ἑλλήλων πολιτῶν τῆς Κ)πόλεως καὶ τῶν μεγάλων πόλεων στε-
ρούμεναι ἱερέων ἐν ταῖς προσεγγιζούσαις ἑορταῖς προβῶσιν εἰς ἀπονε-
νομημένα κινήματα, εἶναι τῆς γνώμης νὰ ἔλθωσιν ἐξ Ἑλλάδος ἱερεῖς
μὴ ἀκολουθοῦντες ταῖς τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας ἀποφάσεσιν. 2 Ἄλλὰ τὸ
βαρὺ πυροβολικὸν ἠκούσθη ἐκ τῆς παντοδυνάμου αὐτοκρατορίας τοῦ
Βορρᾶ. Ἐφώναζε κραυγὴν ζωηρᾶς διαμαρτυρίας ὁ «Ἀγγελιοφόρος»
τῆς Πετροπόλεως, ὅστις ἐθεωρεῖτο ἡμιεπίσημον ὄργανον τῆς αὐτῆς
τοῦ Τσάρου, ὅτι ἡ Πύλη πρὸς βλάβην τῆς δημιουργεῖ ζητήματα,
ταράττει τοὺς χριστιανοὺς ὑπηκόους καὶ ἐργάζεται πρὸς κατάργησιν
τοῦ προνομιακοῦ καθεστῶτος τῆς Ἐκκλησίας. Τοῦτο ἐνεποίησε βαθυ-
τάτην εἰς τοὺς πολιτικοὺς μωαμεθανικοὺς κύκλους τῆς Κ)πόλεως ἐν-
τύπωσιν, διότι ἔκρουε τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου, καὶ τὸ γεγονός ὑ-
πενθυμίζει τὰς παραμονὰς τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου (ἐνθ' ἄνωτ. σ. 287)
διότι καὶ οὗτος ἔνεκα τῶν ἐκκλησιαστικῶν προνομίων προεκλήθη.
Ζωηραὶ διαδηλώσεις ἐγένοντο ἐν Σμύρῃ, Μυτιλήνῃ, Ἰωαννίνοις καὶ
ἄλλαχοῦ... τὸ αὐτὸ ἐπρομηνύετο καὶ ἐν Κ)πόλει ἔνεκα τῆς ἐπικειμένης
ἑορτῆς τῶν Χριστουγέννων. Ἄλλὰ τὸ σπουδαιότερον, ὅτι ἐν Αἰγαίῳ
ἐνεφανίζοντο τὰ πολεμικὰ τῶν χριστιανικῶν κρατῶν. Ταῦτα συνέτει-
ναν νὰ ἐπιτείνωσι τοὺς φόβους τοῦ Σουλτάνου—ἄλλως μετὰ τὸν Ρω-

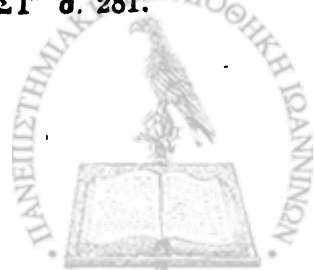
1 Αὐτ. σ. 70. Ἀπὸ τοῦ 1883 ἠμφισβητήθη ὁ χαρακτὴρ τῆς διαθήκης
ὡς θερησκευτικῆς πράξεως, καίτοι κατὰ τὸ βεράτιον τὸ τε πατριαρχικὸν καὶ
τὸ ἀρχιερατικὸν ἢ μητροπολιτικὸν «πᾶν κληροδότημα γυνόμενον κατὰ τοὺς
κανόνας τῆς θερησκείας (τῶν Ρωμαίων)» εἶναι ἔγκυρος καὶ ἐκτελεστὴ ὑπὸ
τῶν κρατικῶν δικαστηρίων πράξις. Ἡ ἀμφισβήτησις ἐνέκειτο ἐν τούτῳ, τίς
ὁ κρίνων ἂν ἡ διαθήκη ἦτο συντεταγμένη κατὰ τοὺς θερησκευτικοὺς ἡμῶν
κανόνας. Ἄλλ' ἀφοῦ αὕτη ἐθεωρεῖτο θερησκευτικοῦ περιεχομένου εὐνόητον
εἶναι, ὅτι ἀρμοδία δικαστικὴ ἀρχὴ ἦτο ἡ γνωρίζουσα τοὺς κανόνας τῆς θερη-
σκείας, ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἦτοι τὸ Ε.Δ.Μ. Συμβούλιον καὶ τὰ μητροπολιτικὰ
δικαστήρια. Ἐννοεῖται, ὅτι εἶχε γίνεαι ἀποδεκτὸν τὸ προτεινόμενον νὰ πα-
ρίσταται τύπου ἔνεκεν καὶ ὁ καθῆς ὡς παρατηρητής.

2 Ἄλλ' αὐτὸ θὰ ἀπετέλει φαῦλον κύκλον, διότι τὸ πατριαρχεῖον δὲν
θὰ ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς παρ' ἐνορίαν ἱερεῖς νὰ λειτουργῶσι. (Βλ. Καρολί-
δου, Ἱστορ. τῶν συγχο. Ἑλλήνων Ζ', σ. 288—9). Ὅπως δὲποτε τὸ στρατὴ-
γμα ἐπέτυχεν διότι ἕως ἐκεῖ «δὲν τοὺς ἔκοψε» τοὺς Τούρκους.

σοτουρκικόν πόλεμον, ἡ ὑπόληψις τῆς ἄλλοτε θωπευομένης ὑπὸ τῶν εὐρωπ. κρατῶν Τουρκίας εἶχεν ὑποστῆ μεγάλην μείωσιν—διὸ καὶ αὐτὸς προσωπικῶς πλέον ἠναγκάζετο ν' ἀναλάβῃ τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος διὰ τοῦ μάλα παρ' αὐτοῦ ἐκτιμωμένου Μαυρογένους πασσᾶ. Ἡ Ρωσία διετήρει εἰσέτι κατὰ τύπους τοῦλάχιστον τὴν φιλόδοξον πολιτικὴν νὰ ἠγῆται τῆς ἀνατολικῆς ὀρθοδόξου τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας διὰ τῶν ἐν Κ)πόλει πατριαρχείων, ἵνα οὕτως ἀσκῆ ἐπιρροὴν ἐφ' ὄλων τῶν πατριαρχῶν. Κατὰ τὴν ἀνακίνησιν τοῦ ζητήματος τῶν ἁγίων τόπων εἶχεν ἀξιώσει διὰ τοῦ πρίγκηπος Μεντζικῶφ σύμβασιν, δι' ἧς θὰ ἐτίθεντο ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῆς τὰ προνόμια τοῦ ἑλλ. κλήρου καὶ τῆς Ὀρθοδόξου ἐκκλησίας. Ἡ Τουρκία ἀπέκρουσε τὴν ἀξίωσιν καὶ διὰ διακοινώσεως (26 Μαΐου 1853) τοῦ Ρεσίτ πασσᾶ διεκήρυττεν, ὅτι «ἡ τιμὴ τῆς Τουρκίας ἐπιτάσσει τὴν περιφρούρησιν... τῶν θρησκευτικῶν ἀτελειῶν... καὶ τῶν δικαιωμάτων καὶ προνομίων τῶν ὑπὸ τῶν προηγ. βασιλέων χορηγηθέντων καὶ ὑπὸ... τοῦ ἀνάσσοντος Σουλτάνου ἐπικυρωθέντων εἰς τὸν κλῆρον, εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ εἰς τὰ μοναστήρια... τὰ πρεσβευόμενα τὴν ἑλληνικὴν θρησκείαν (religion grecque, βλ. Testa, Traité de la Porte ottoman, τόμ. Δ', σ. 225). Μετ' ὀλίγον (27 Ἰουλ. 1853) εἰς τὸ μανιφέστον τῆς Ὑψ. Πύλης πρὸς τὸν λαὸν, ὑπογεγραμμένον παρ' ὄλων τῶν τότε Βεζυρῶν, ὑπουργῶν καὶ μεγιστάνων, ὁμολογεῖται: «τὰ προνόμια ταῦτα παραχωρηθέντα ὑπὸ τοῦ... σουλτάνου Μεχμέτ τοῦ Πορθητοῦ διετηρήθησαν καὶ ἐπεκυρώθησαν καὶ ὑπὸ τῶν διαδόχων αὐτοῦ... Ἡ Α. Α. Μ. ὁ νῦν σουλτάνος ἐπόμενος τοῖς ἴχνεσι τῶν ἐνδόξων προγόνων του παρέσχε νέαν εἰς ταῦτα ἐπικύρωσιν. Δὲν δύναται λοιπὸν νὰ διέλθῃ τῆς διανοίας οὐδενός, ὅτι προνόμια τόσῳ ἀρχαῖα, αὐθορμήτως χορηγηθέντα ὑπὸ τῆς αὐτοκρ. ἀρχῆς, εἶναι ποσῶς δυνατὸν ν' ἀνακληθῶσιν ἢ νὰ περιορισθῶσιν» (αὐτ. σ. 311). Ἀλλὰ πᾶσαι αἱ Μεγ. Δυτ. Δυνάμεις ἐπέισθησαν ὑπὸ τοῦ βαυκαλίσματος τούτου πλὴν τῆς Ρωσίας, ἣτις καὶ ἐκήρυξε τὸν κατὰ τῆς Τουρκίας πόλεμον. Πρὸ δύο ἐτῶν εἶχε ζητήσῃ νὰ συγκροτήσῃ Οἰκουμενικὴν Σύνοδον ἐν Μόσχᾳ, ἀλλ' ἀντεστάθη ὁ Σουλτάνος, εἰπὼν, ὅτι ὅπως τὸ Σερί ἀπαγορεύει εἰς αὐτὸν ὡς καλίφην νὰ ἐξέλθῃ τῶν ὁρίων τοῦ κράτους, οὕτω καὶ εἰς τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην ὁ ἄγραφος νόμος. Ὅλαι αἱ Οἰκουμενικοὶ σύνοδοι ἐγένοντο ἐντὸς τοῦ βυζ. κράτους. ¹

1 Ἐληομόνησαν οἱ διέποντες τὰ τῆς ἐκκλησίας ν' ἀντιτάξωσιν αὐτὸ τὸ ἀπλοῦν ἐπιχείρημα πρὸς τὰς ἐπὶ τάπητος ἀξιώσεις τοῦ Πατριάρχου Μόσχας Ἀλεξίου. Ἴσως προβάλλῃ, ὅτι ὁ Ἱερεμίας Α' ἐταξίδευσεν εἰς Μόσχαν, ἀλλ' ἕως τότε ἡ ρωσ. ἐκκλησία ὑπήγχετο εἰς τὸν οἰκουμ. πατριάρχην, ὅστις καὶ διώριζε τοὺς μητροπολίτας. (βλ. Γ. Χόλλενμπαχ, «Τὸ οἰκουμ. Πατριαρχεῖον καὶ ἡ ἰδρυσις τῆς ρωσ. ἐκκλησίας» ἐν Ὀρθοδοξία, ΙΣΤ' σ. 281.

Τέλος τὰ πράγματα οὕτως ἐπεδεινοῦντο καὶ ὁ Μαυρογένης πασᾶς ἰδιαιτέρος τοῦ Σουλτάνου ἰατρὸς ἐκτελῶν ἐντολὴν τοῦ κυριάρχου του ἐπηγαινο-ήρχετο εἰς τὸ Φανάριον. Οἱ συνοδικοὶ συνεδρίαζον ἄνωθεν τοῦ Πατριαρχείου εἰς Μουγλίον, ὅπου κατῶκει ὁ Ἡρακλείας Γερμανός, ὅστις τότε ἐθεωρεῖτο ἡ κινητήριος δύναμις τοῦ Πατριαρχείου, ὁ «ὕπηρετης τοῦ θαύματος». Ἦτο ἑσπέρα καὶ ἡ ὥρα ἦτο ἀρκετὰ προκεχωρημένη, καὶ τὴν ἀτέρμονα ἐκείνην ἡσυχίαν τῆς χειμερινῆς νυκτὸς διαταράσσει ὁ κτύπος τῆς θύρας ζωηρῶς ἐπαναλαμβανόμενος. Οἱ λογάδες συνοδικοὶ, οἱ ὁποῖοι εὗρισκοντο εἰς μυστικὴν ἐκεῖ συνεδρίαν, ἠτοιμάζοντο νὰ διαλυθοῦν καὶ νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸ καταφύγιον τῆς οἰκίας (καταπακτὴ), ὅτε αὐθωρεῖ ἐμφανίζεται ὁ Μαυρογένης! Εἰς αὐστηρὸν ὕψος, ὡς ἐκπληρῶν ἐντολὴν, ἐπετίμησεν αὐτοῖς διὰ τὴν παραсуναγωγήν· ἀλλ' εἰς ἀπάντησιν ἐπέδωκαν αὐτῷ τὸ ἐξῆς πατριαρχικὸν ἔγγραφον μηδὲν λογιζόμενοι τὰς ἀπειλάς· καὶ εἶναι ἡ τελευταία πατριαρχικὴ πρᾶξις, ἣτις καὶ ἐπήνεγκε ραγδαίαν μεταστροφὴν εἰς τὰς ἀντιλήψεις τῶν κυβερνώντων. Ἔχει δὲ ὧδε :

«Ἐξοχώτατε,

«Ἐλαβον καὶ διῆλθον ἐπισταμένως τὸν ὑπὸ ἡμερομηνίαν 19 Δεκεμβρίου 1890 ἐπίσημον τεσκερὲν τῆς Ὑμ. Ἐξοχότητος τὸν ἔχοντα διασαφήσεις ἰδίως τοῦ αὐτοκρατορικῶ διατάγματι περιβεβλημένου τεσκερὲ ὑπὸ ἡμερομηνίαν 12 ρεβιούλ-ἄχῆρ (13 Νοεμβρίου) καὶ ἀφορῶντος εἰς τὸ περὶ διαθήκης ζήτημα.

«Καὶ τὰ μὲν ἄλλα θέματα τοῦ προνομιακοῦ ζητήματος, τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν πατριαρχείων, εἰσὶν ἀποδεκτὰ ὡς διευτυπώθησαν εἰς τοὺς ἐξῆς τεσκερέδες, ἦτοι αἱ μὲν συζυγικαὶ διαφοραὶ καὶ αἱ περὶ προικός, τραχώματος καὶ διατροφῆς εἰς τοὺς ὑπὸ ἡμερομηνίαν 29 Σαφέρ καὶ 12 Ρεβιούλ-ἄχῆρ, τὸ δὲ περὶ Σχολῶν εἰς τὸν ὑπὸ ἡμερομηνίαν 12 Ρεβιούλ-ἄχῆρ καὶ τὸ περὶ διαδικασίας τῶν ἱερέων εἰς τὸν ὑπὸ ἡμερομηνίαν 29 Σαφέρ, μετὰ βαθείας εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν Σ. Α. Κυβέρνησιν, ἣτις εὐηρεστήθη νὰ εἰσακούσῃ τῆς δεήσεως τοῦ Ἔθνους καὶ τῆς Ἐκκλησίας μου. Περὶ δὲ τοῦ τῆς διαθήκης αἱ διασαφήσεις τοῦ τελευταίου τεσκερὲ ἠστόχησαν, διότι α') τὸ ἀναφερόμενον 12 ἄρθρον τοῦ Πατριαρχικοῦ κανονισμοῦ μένει ἀνεφάρμοστον, καθόσον περιέχει τὴν ὑψηλὴν ἐγκύκλιον τῆς 7 Σαφέρ 1278, ἡ ὁποία ἔχει τύπον μᾶλλον δωρεᾶς ἢ διαθήκης, ἣτις ὡς ἀνεπτύχθη ἐν τοῖς τακρίοις τῆς 2 καὶ 21 Αὐγούστου 1890 εἶναι πρᾶξις ἐκκλησιαστικὴ μετὰ θάνατον ἐνεργουμένη, ὅπερ ἡ σεβαστὴ κυβέρνησις ἀναγνωρίσασα παρελείψεν ἐν τῷ ὑπὸ ἡμερομηνίαν 12

Ρεβιούλ-άχην τεσκερέ· 2) ἡ ὑψηλὴ διάταξις τοῦ τῷ 1272 ἐκδοθέντος ὑψηλοῦ περὶ μετάρρυθμίσεως φερμανίου διαλαμβάνει τὰς ἐξ ἀδιαθέτου κληρονομικὰς διαφορὰς καὶ οὐχὶ τὰς ἐκ διαθήκης, εἶδεμὴ τὰ ἐκκλησιαστικὰ συμβούλια ἀποξενοῦνται ὀλοτελῶς. Θεωρῶ λοιπὸν ἀναγκαῖον, ὅπως διορθωθῶσι ταῦτα καὶ ἂν μοι ἐπιτρέπηται, παρατηρῶ, ὅτι διορθοῦνται διὰ μιᾶς διασαφήσεως ἐπὶ τοῦ τεσκερέ 12 Ρεβιούλ-άχην, ὅτι ἡ φράσις τὰ δικαστήρια τοῦ κράτους θὰ θεωρῶσιν ἔγκυρον τὴν ἐπιεκυρωμένην κτλ. διαθήκην» σημαίνει, ὅτι θὰ ἀποδέχωνται αὐτὴν ἀπλῶς ὡς τοιαύτην, ὅτι ἂν ἐγερθῇ φιλονικία μεταξὺ τῶν κληρονόμων περὶ κύρους καὶ λοιπῶν διαθήκης τὰ Ἐκκλησιαστικὰ Συμβούλια θὰ ἐπιλαμβάνωνται τῆς διεξαγωγῆς αὐτῆς, ἐκτὸς τῶν περὶ δημοσίων γαιῶν βακουφίων καὶ πολιτικῶν ἀγωγῶν ἐπὶ διατεθειμένων κινητῶν καὶ ἀκινήτων, ἀλλὰ διαφιλονεικουμένων παρὰ τρίτου τινός, εἴτε ὀθωμανοῦ, εἴτε ξένου ὑπηκόου, ἅτινα ὑπάγονται εἰς τὰ ἀρμόδια δικαστήρια τοῦ κράτους.

«Μεγίστη θὰ μοι γένηται χάρις, ἐὰν εὐτυχῆσω τάχιστα νὰ ἔχω τὴν εὐκταίαν ἀπάντησιν πρὸ τῆς μεγάλης ἑορτῆς τῶν γενεθλίων τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ἐν οἷς μιᾶ ψυχῇ καὶ καρδίᾳ θὰ ἀναπέμψωμεν, ὅπως καὶ πάντοτε, εὐχὰς καὶ δεήσεις ὑπὲρ τῆς ἀμεταπτώτου ὑγείας καὶ ἐνδόξου μακροημερεύσεως τοῦ τρισεβάστου ἡμῶν ἄνακτος ἐπὶ τοῦ πανευκλεοῦς τῶν Ὀσμανιδῶν Αὐτοῦ θρόνου». 1

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ

Τῆ 22 Δεκεμβρίου 1890

Ὁ σουλτανικὸς θεράπων ματαίως προσεπάθησε νὰ πείσῃ τοὺς Συνοδικοὺς νὰ ὀμιλήσωσι πρὸς τὸν πατριάρχην νὰ μὴ ἐπιμείνῃ περὶ πλέον, διότι ὑπερέβη τὰ ὅρια, καὶ αὐτὸς δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ συγκροτήσῃ τὴν ὀργὴν τοῦ Σουλτάνου—ἦτο δὲ ὁ ἐροῦθρὸς Χαμίτ. — Ἄλλ' ἡ ρητορικὴ τοῦ Ἀσκληπιάδου δὲν εὔρισκεν ἡγῶ εἰς τὸν Ἡρακλείας Γερμανόν, ὃ ἠκολούθει παρὰ πόδας καὶ ὁ Δέρκων Καλλίνικος, εἰς τῶν

1 Τὸ κείμενον ἐδημοσιεύθη καὶ εἰς τὴν Βυζαντιδα τῆς Κ)πόλεως ἀπαραλλάκτως ὡς ἔχει καὶ ἐν ἐγγράφοις τοῦ 1891, σ. 95—7. Ἐνταῦθα ἐξομολογοῦμαι τὰς δυσκολίας, ἃς συνήντησα γράφων τὰς ὀλίγας αὐτὰς σελίδας περὶ τοῦ προνομιακοῦ ζητήματος. Πρῶτον, διότι, καὶ πάλιν τὸ λέγω, δὲν ἔχω τὴν βιβλιοθήκην μου. Ἐκεῖ ἔχω καὶ τοῦ Μ. Γεδεῶν τὰς «Φάσεις» τοῦ ἐκκλησ. ζητ. (1910). δὲν ἠρώτησα ἐὰν τὰς ἔχει ἡ Ἐθν. βιβλιοθήκη, διότι ἐζήτησα ἄλλα τοῦ Γεδεῶν καὶ δὲν εὔρον. Ἡ Ἐκκλ. Ἀλήθεια οὐδὲν ἀναγράφει περὶ τῆς ρήξεως ταύτης δι' εὐνοήτους λόγους. Ὁ Γεώργ. Παπαδόπουλος εἰς τὴν «Σύγχρονον Ἱεραρχίαν» ἐλάχιστα ἔχει περὶ τοῦ Διονυσίου καὶ Γερμανοῦ Ἡρακλείας, ὅπως καὶ ὁ Γεδεῶν ὡς ἐχθρῶν τοῦ Ἰωακείμ.

πρώτων ἀδιὰλλάκτων καὶ οὗτος. ¹ Ἀπῆλθεν ἐπομένως ἄπρακτος καὶ ἀνεκοίνωσε ταῦτα πρὸς τὸν Σουλτάνον, ὅστις ἔξαλλος γενόμενος ἐκάλεσεν ἀμέσως τοὺς δύο εἰρημένους ἀρχιερεῖς καὶ τὸν ἐκ τῶν μελῶν τοῦ Δ. Ε. Μ. συμβουλίου Δημητράκην ἐφένδην Γενίδουνιαν. Ὁ ἀείμνηστος Γερμανὸς εἰς τὰς ἀπειλὰς ἀπήντα, ὅτι «ὑπάρχουσι καὶ ἄλλαι θύραι ἐν τοῖς πατριαρχείοις, ἵνα ὑποστῇ τὴν ποινὴν Γρηγορίου τοῦ Ε'». Ὁλόκληρον τὸ Φανάριον ἐθορυβήθη, διότι ἐγνώριζεν, ὅτι «ὄργη Χαμίτ, ὄργη λέοντος». Ἀτάραχοι διέμειναν οἱ μελλοθάνατοι ἔχοντες βαθυτάτην τοῦ ἱεροῦ καθήκοντος ἐπίγνωσιν καὶ, ἔλεγον εἰς τοὺς βαρυθυμοῦντας καὶ δακρυρροοῦντας συναδέλφους των· «πρὸς τὸν Γολγοθᾶν, ἀδελφοί, βιάδιζομεν, ἐπὶ τὰ ἴχνη τοῦ κρεμασθέντος εἰς τὴν πύλην ἔθνομάρτυρος πατριάρχου, ἀλλ' ὅπως ἡ θυσία ἐκείνου ἔσωσε τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν, οὕτω καὶ ἡ ἡμετέρα θὰ σώσῃ τὴν ἐκκλησίαν!» καὶ ἀλληλοσπασθέντες ἐν μέσῳ λυγμῶν τῶν παρισταμένων ἐβάδισαν πρὸς τὸ μαρτύριον ὑψηλὰ ἔχοντες τὸ μέτωπον καὶ ἀγέρωχον τὸ φρόνημα, ὅτι φέρουσι τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῶν ὤμων.

Ἦδηγήθησαν ἐνώπιον τοῦ ἐξηγριωμένου ἀνακτος, ὅστις ὡς λυσσαλέα τίγρις ὑπεδέξατο αὐτοὺς μεθ' ὕβρεων καὶ ἀπειλῶν. Ἀλλ' ἐκεῖνοι ἀτάραχοι εἶχον πρὸς τὰ ἄνω ἐστραμμένον τὸ βλέμμα. τοῦτο ἠρέθισε ἔτι πλέον τὸν Χαμίτ καὶ ὡς βροχώμενος λέων ἐκραύγασεν: «καρὰ κιοπέκ (=μαῦρε σκῦλε) τί κυττάζεις ἐπάνω, θὰ σὲ κρεμάσω!» ἀ-

¹ Δυστυχῶς περὶ τῆς δυάδος, εἰς ἣν δέον νὰ προστεθῇ καὶ ὁ Σιοανίου Ἀθανάσιος, τῶν ἀρχιερέων τούτων ἐλαχίστας ἔχομεν εἰδήσεις ὡς καὶ περὶ τοῦ Πατριάρχου Διονυσίου, πρῶτον ἕνεκα τῆς αὐστηρᾶς τουρκ. λογοκρισίας καὶ δεύτερον διότι ἔπειτα οἱ γράψαντες τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἦσαν πάντες Ἰωακειμικοὶ καὶ ἐλιβάνιζον τὸν πάτριον τῶν. Οὔτε μνημονεύουσι κἀν τοῦ γεγονότος τούτου, ὃπερ ἀληθῶς προσέθετο ἕνα ἀδάμαντα εἰς τὸ πατριαρχικὸν στέμμα καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν. ἱστορίαν χρυσοῦν σελίδα, διότι ὁ Ἰωακείμ ἐφησυχάζων εἰς τὸν Μυλοπόταμον τῆς Λαύρας εἶχε κηρυχθῆ ἑναντίον του. Δὲν εὐκαιρῶ νὰ φυλλομετρήσω τὰς Ἀθηναϊκὰς τοῦ τότε καιροῦ ἐφημερίδας. Περὶ τοῦ Δέρκων Καλλινίκου, τοῦ ἀπὸ Θεσσαλονίκης, ὁ τὸν κατάλογον τῶν μητροπολιτῶν τῆς περιφήμου ταύτης ἐπαρχίας γράψας μακ. Ξενοφῶν Σιδερίδης—οὗτος ἐγράφετο πρὶν Σιδερόπουλος, ἀλλ' ὅταν ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας ἔκοψε τὴν οὐρὰν—σημειοῦται: «Τῷ 1890 εἰς τὸ προνομιακὸν ζήτημα συνειργάσθη μετὰ τοῦ Ἡρακλείας Γερμανοῦ πολλὰς δόκιμασίας συνυποστάς» βλ. Μητροπολιτὰ Δέρκων ἐκδιδόμενοι ὑπὸ Διακόνου Ἀδαμαντίου Κασαπίδου (νῦν μητροπ. Περγάμου) σ. 30 (Ἀνάτ. ἐκ τῆς Ὁρθοδοξίας 1932). Τὰ τελευταῖα δραματικὰ γεγονότα ἔχω ἀκούσει παρὰ τοῦ ἀείμνηστου Κορυθαῆ Γερμανοῦ, ὅστις τότε ἦτο ἀρχιδιάκονος τοῦ Χαλκηδόνης Γερμανοῦ καὶ πεποικισμένος δι' ἰσχυρᾶς μνήμης, μᾶς διηγήθη τὴν σκηνὴν, ὅτ' ἐπεσκέψατο τὸ Ἅγιον Ὄρος τῷ 1924 εἰς τὸ Συνοδικὸν τῆς Μεγάλης Λαύρας. Ἦτο τόσον παραστατικὸς, ὥστε μετὰ παρέλευσιν 25ετίας νομίζω διὰ τὸν ἀκούω.

πτόητος ὁ ἦρωσ τῆς Χαλκηδόνας ποιμὴν ἀπήντησεν : « εἶμαι ἔτοιμος νὰ μαρτυρήσω ὑπὲρ τῶν προνομίων, τὰ ὁποῖα εἶναι ἡ ζωὴ τῆς ἐκκλησίας, λάβε τὸ σχοινὶ καὶ τὸ σαποῦνι (ἅπερ ἐξήγαγεν ἐκ τῶν θυλακίων), ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθην ἐπὶ τῆς στεγῆς νὰ ἀνακαλύψω τὸ ξύλον πού θὰ μᾶς κρεμάσῃς ». Τότε ὡς μαινόμενός ὁ παδισάχ πῦξ-λάξ ἐξέβαλεν αὐτοὺς ἔξω. Ἡ δραματικὴ αὕτη σκηνὴ ἠκούσθη ἔξω τῶν ἀνακτόρων καὶ ἦτο τὸ ζήτημα τῆς ἡμέρας. φόβος δὲ καὶ τρόμος συνεῖχε πάντας καὶ διεδίδετο, ὅτι οὐδεὶς ἐκ τῶν ἀρχιερέων θὰ σωθῆ, ἐλάμβανον δὲ καὶ οἱ λογάδες τοῦ γένους μέτρα πρὸς σωτηρίαν. Μετὰ πάροδον 2—3 ἡμερῶν κατὰ τὰς μεταμεσονυκτίους ὥρας ὁ Σουλτᾶνος, ἵνα διασκεδάσῃ τὴν μεγάλην του στενοχωρίαν, ἔπαιζε μετὰ τοῦ θεράποντός του χαρτιά, ὅτε ὁ αὐλάρχης ἐπὶ χρυσοῦ δίσκου παρουσιάζει αὐτῷ τὸ τελεσίγραφον τοῦ Τσάρου. Τὸ πρόσωπόν του πάραυτα ἠλλοιώθη καὶ ὁ πρὸ ὀλίγου γαλήνιος, ἐξηγρωμένος καὶ γνωσιμαχῶν ἠγέρθη. ἀμέσως ὁ Μαυρογένης, ἐστάθη εἰς προσοχὴν καὶ περιφρόντις προσεπάθει νὰ μαντεύσῃ τὸ αἴτιον τῆς ταραχῆς· « Ἄχ! αὐτὸς ὁ καρὰ κιοπέκ μου τὰ κάνει ὄλα, θὰ τοῦ δείξω αὐτὸ πού ἐπιδιώκει νὰ γέινῃ πατριάρχης, δὲν θὰ ἀξιωθῆ, ὅσον ζῶ ἐγώ ». Ὁ Μαυρογένης μὴ γνωρίζων τὸ περιεχόμενον τοῦ τηλεγραφήματος προσεπάθει νὰ τὸν κατευνάσῃ, ἀλλ' ἀπότόμως διακόπτει αὐτόν : « πῆγαινε γρήγορα καὶ εἰπέ εἰς τὸν πατρικ ἐφένδην νὰ ἀνοίξῃ τοὺς ναοὺς νὰ κάμουν οἱ χριστιανοὶ τὰ Χριστούγεννα καὶ τοῦ ὑπόσχομαι « ἐπὶ λόγῳ τιμῆς » ὅτι θὰ ἐξασφαλισθοῦν ἀμέσως μετὰ τὰς ἑορτὰς ὄλα τὰ δίκαια τῆς ἐκκλησίας ». Χαίρων καὶ ἀγαλλόμενος ὁ ὁμογενὴς ἱατρὸς σπεύδει εἰς τὰ Πατριαρχεῖα καὶ ἀνήγγειλε τὸ χαρμόσυνον γεγονός εἰς τοὺς τρομοκρατημένους ἀντιπροσώπους τῆς Ἐκκλησίας.

Τὰ δύο σώματα τότε συνεδριάσαντα μακρὰν τοῦ κέντρου (διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον) τριῶρον ἔξω τῆς Κ)πόλεως, εἰς Μακροχώριον, συνέταξαν τῇ 24 Δεκ. 1890 ἐν νυκτὶ πρακτικόν, ὅτι μετὰ τὴν πρόσκλησιν τῶν τριῶν εἰρημένων μελῶν τοῦ Δ. Ε. Μ. Συμβουλίου, δι' αὐτοκρατ. Ἰραδὲ ἀνετέθη εἰς τὸν ὑπουργὸν τῆς δικαιοσύνης ἢ μετὰ τῶν πατριαρχείων συνεννόησις πρὸς λύσιν τελείαν τοῦ προνομακοῦ ζητήματος. Τότε οὗτος ἐκάλεσε καὶ τοὺς ἐξῆς Ἑλληνας πασσάδες : Κ. Ἀδοσίδην, Κ. Ἀνθόπουλον, Ν. Σαρδίνσκη, Κ. Φωτιάδην βέην, 1 πρῶην ἡγεμόνα

1 Οἱ ὁμογενεῖς ὑπάλληλοι καὶ ἀξιωματοῦχοι τοῦ κράτους ἐθεωροῦντο οἱ μόνοι κατάλληλοι εἰς τοιαύτας κρίσεις τοῦ πατριαρχείου πρὸς τὴν κυβέρνησιν ὡς σύμβουλοι αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτοὺς ἐπερρίπτετο ἡ εὐθύνη, ἐὰν δὲν ἔπειθον τὸν πατριάρχην. Ἐκ τούτων ὁ Ἀδοσίδης καὶ Φωτιάδης συνεδέοντο μετ' αὐτοῦ ὡς χρηματίσαντες γενικοὶ διοικηταὶ Κορίνθου, μητροπολίτου ὄντος, καὶ ὁ Ἀνθόπουλος ὡς

Σάμου και Κ. Καραθεοδωρῆν ἐφένδην (ἔπειτα ἡγεμόνα Σάμου).

Πρὶν δὲ ὁ ὑπουργὸς ὑποβάλλῃ τὸ ὑπογραφὲν πρακτικὸν πρὸς τὸν Σουλτάνον, συνέστησε εἰς αὐτούς, «ὅτι ἐπιθυμία τοῦ Ἄνακτος εἶναι νὰ ἐπαναληφθῶσιν αἱ ἱεροτελεστῖαι κατὰ τοιαύτην ἐπίσημον ἡμέραν τῶν γενεθλίων τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν»· και ἐπιλέγει: «ἡ ἱερά σύνοδος και τὸ Δ. Ε. Μ. συμβούλιόν πεπεισμένοι, διὰ λυθέντος τοῦ ζητήματος θὰ ἔχωμεν ὅσον τάχος και τὸ αὐτοκρ. διάταγμα, παρακαλοῦσι τὴν Α. Θ. Παναγιότητα, ὅπως εὐαρεστομένη ἀνακαλέσῃ τὴν ἀπὸ τοῦ οἴκουμ. θρόνου παραίτησιν Αὐτῆς και ἐνεργηθῶσι τὰ δέοντα πρὸς ἐπανάληψιν τῶν ἱεροτελεστιῶν» και ὑπογράφονται:

† ὁ Ἡρακλείας Γερμανός—† ὁ Δέρκων Καλλίνικος—† ὁ Βερροίας Προκόπιος—† ὁ Σηλυβρίας Γερμανός—† ὁ Σωζουαγαθουπόλεως Παρθένιος—† ὁ Σισανίου Ἀθανάσιος—† ὁ Μογλενῶν Καλλίνικος—† ὁ Προικονήσου Νικόδημος.

Δ. Γενίδουνας—Ξ. Ζωγράφος—Γ. Γαρουφαλίδης—Β. Ἐλευθεριάδης (αὐτ. σ. 98—9).

Ὁ οἰκουενικὸς πατριάρχης ἀπήντησεν αὐθημερόν, τὴν παραμονὴν δηλ. τῶν Χριστουγέννων, ἐκ Μακροχωρίου, τὸ μεσονύκτιον ὡς ἑξῆς:

«Σεβάσμιοι ἐν Χριστῷ ἀδελφοὶ και εὐγενέστατοι κύριοι»

«Εὐχαρίστως ἀνέγνωμεν τὴν χαρμόδουνον ἀγγελίαν τῆς λύσεως τοῦ προνομιακοῦ ζητήματος ἐν τῷ ἀποσταλέντι ἡμῖν πρακτικῷ, δι' οὗ ἀνακοινοῦται, ὅτι ὁ τρισέβαστος ἡμῶν μονάρχης

Σαραντακλησιώτης.

Ὁ μητροπ. Θεσσαλιώτιδος κ. Ἰεζεκιήλ ἐν «Καθημερινῇ» 20—2—49 παρουσιάζει ὡς φιλότουρκον τὸν Κ. Φωτιάδην, διότι ὅτε μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Θεσσαλίας ὁ ἀρχηγὸς τῶν σωμάτων Δ. Τερτίπης τιμῶν τὸν πεσόντα συνάδελφόν του λοχίαν Γεωργ. Λάϊον ἠθέλησε νὰ στήσῃ ἐπὶ τοῦ τάφου, κειμένου εἰς τὸ κτῆμα τοῦ Φωτιάδου, τὴν προτομὴν τοῦ ἥρωος, οὗτος δὲν ἐπέτρεψεν· ἀλλ' ἠδύνατο νὰ πράξῃ ἄλλως;

Ὁ Κυριακίδης (Ἱστορία τοῦ σύγχρονου Ἑλληνισμοῦ 1892, Β', σ. 650) τονίζων τὸ σθένος και τὴν ἀκαμψίαν τοῦ ὑποδούλου ἔθνους τὴν ἐπιδειχθεῖσαν κατὰ τὴν δοκιμασίαν ταύτην, ἐξαίρει δύο ἀνδρῶν λαϊκῶν τὴν εὐτολμίαν και τοιοῦτοι «ὁ ἐκ τῶν μελῶν τοῦ Συμβουλίου Ιατρὸς Ξενοφῶν Ζωγράφος, ὅστις... ἐπαύθη τῆς κυβερνητικῆς θέσεως και ἠναγκάσθη ν' ἀναχωρήσῃ εἰς Παρισίους. Αὐτὸς ὁ φιλοτουρκώτατος ἐκ τῶν χριστιανῶν ὑπαλλήλων τῆς Πύλης θεωρούμενος, Σάββα πασῶς ἀρνηθεὶς νὰ ὑποστηρίξῃ τὰς ἰδέας τῆς κυβερνήσεως νύκτωρ ἐδραπέτευσεν ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Αὐτοὶ ἦσαν και τότε και πάντοτε οἱ Φαναριῶται οὗς πολλοὶ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων μετὰ τοῦ Κοραῆ κατέταξαν «στοῦ διαβόλου τὸ κατάστιχον» συμφρονήσαντες τῷ δεινῷ κατηγορῷ αὐτῶν Φραγκολεβαντίνῳ Ζαλλώνῃ.

χης εξέφρασε τὴν ἐπιθυμίαν Αὐτοῦ νὰ ἐπαναληφθῶσιν αἱ ἱερο-
τελεστῆαι καὶ ἐκκλησιασθῶσιν οἱ χριστιανοὶ κατὰ τοιαύτην ἡ-
μέραν τῶν Γενεθλιῶν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν. Κατὰ συνέπειαν ἐ-
νεργήσατε τὰ δέοντα ἐν τῇ πρωτευούσῃ ἀποστέλλοντες καὶ τη-
λεγραφήματα εἰς τὰς ἐπαρχίας ὅσον τάχος.

† ὁ Κωνσταντινουπόλεως Διονύσιος

ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφὸς καὶ ἐνθερμὸς εὐχέτης (αὐτ. σ. 100).

Τηλεγραφικῶς ἐστάλη εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας διαταγὴ νὰ ἀνοίξω-
σιν οἱ ναοὶ καὶ νὰ πανηγυρίσωσι τὴν Χριστοῦ γέννησιν μετὰ τοῦ
θριάμβου τῆς ἐκκλησίας «Χριστὸς ἐξ οὐρανῶν ἀπαντήσατε· Χριστὸς
ἐπὶ τῆς γῆς ὑψώθητε...» Καὶ ἐπιλέγει ὁ ἀείμνητος Καρολίδης ὅτι «ἡ-
σθάνετο ἐν. εἰαι τῷ ὁ λαὸς νέαν ζωὴν πνευματικὴν καὶ νέαν δύναμιν
πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν πρὸς ἄμυναν τῆς πατρῴου θρησκείας καὶ
γλώσσης» (ἐνθ' ἄνωτ. σ. 288).

Μετὰ μείζονος δὲ χαρᾶς ἀσφαλῶς θὰ ἔψαλλον τὸ ἐπίκαιρον ἱαμ-
βικὸν τροπάριον :

«Τῷ παντάνακτος ἐξεφαύλισαν πόθῳ—ἄπλητα θυμαίνοντος ἡγ-
κιστρωμένοι—παῖδες τυράννου δύσθεον γλωσσαλγίαν—οἷς εἴκαθε πῦρ
ἄσπετον, τῷ Δεσπότη—λέγουσιν εἰς αἰῶνας εὐλογητὸς εἶ!».

Τὸ ἀποσταλὲν εἰς τὰς ἐπαρχίας τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου τηλε-
γράφημα ἔχει ὡδε :

«Λυθέντος αἰσίως ζητήματος ὑμνήσατε Θεὸν ἐν Ἐκκλησί-
αις δοξολογοῦντες καὶ ὑπὲρ τρισεβάστου ἄνακτος.

Τῇ 25 Δεκεμβρίου 1890, ὥρα 2 πρωίας εὐρωπαϊσί.

«Ὁ Πατριάρχης Διονύσιος» (ἔγγραφα, σ. 101).

Ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐορτῶν ὁ Σουλτάνος πρὸς διατράνωσιν τῶν
πρὸς τὸν πατριάρχην φιλικῶν αἰσθημάτων ἀπέστειλεν εἰς τὰ πατριαρ-
χεῖα τὸν ἔμπιστόν του θεράποντα, Μαυρογένην πασσᾶν, ἵνα συνεν-
νοηθῇ μετ' αὐτοῦ προκειμένου νὰ ἐκδοθῶσι τὰ σχετικὰ πρὸς τὰ προ-
νόμια βασ. διατάγματα. Εἰς τὴν μεγαλειώδη αὐτὴν χειρονομίαν τοῦ
Πατισᾶν ὁ Πατριάρχης ἀπέστειλεν αὐτῷ τὸ ἐξῆς εὐχαριστήριον γράμμα:

«Μεγαλειότατε,

Ἐμετέρας εὐεργετικωτάτης ἡμῶν Μεγαλειότητος διὰ τῆς Α. Ἐξοχό-
τητος τοῦ Μαυρογένους πασσᾶ, ἀφορώσας ὄρους πινὰς σχετικῶς πρὸς
τὰ πνευματικὰ ἡμῶν συμβούλια, ἐν οἷς, ὡς ἠϊδόκησεν ἡ Ἀνακτορικὴ
Αὐτῆς εὐμένεια προσεπικυρῶσαι, διεξάγονται αἱ περὶ γάμου, προικός,
τραχώματος, διατροφῆς καὶ διαθηκῶν ὑποθέσεις τοῦ ἀφωσιωμένου τῷ
θεοσηρίκτῳ Αὐτῆς θρόνῳ ταπεινοῦ ἡμῶν ἔθνους. Ὑπείκοντες ἐκθύ-
μως τῷ Βασιλικῷ κελεύσματι, ἐκλιπαροῦμεν θερμῶς, ὅπως ἐπινεύσασα

εἰσακούσῃται τῆς ἐλαχίστης ἡμῶν θεήσεως, ἐν δὲ τῷ πλουσίῳ ἐλέει τῆς ἀνεξαντλήτου πηγῆς τῶν χαρίτων Αὐτῆς διατάξῃ πρὸς πρόληψιν τοῦ λοιποῦ πάσης συγχύσεως, τὴν μὴ ἀνάμειξιν παντὸς δικαστηρίου ἐπὶ τῆς διεξαγωγῆς τῶν ἀνωτέρω θρησκευτικῶν διαφορῶν ἐν τοῖς εἰρημένοις πνευματικοῖς ἡμῶν συμβουλίοις καὶ ἀνεπηρέαστον ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφάσεων αὐτῶν παρὰ τῶν ἀρμοδίων. Ἐφ' ᾧ ὑψοῦντες χεῖρας ἰπέτιδας πρὸς τὸν Ὑψιστον δεόμεθα νυκτὸς καὶ ἡμέρας, ὅπως σκέπη καὶ περιφρουρῇ τὸν φιλόλαον καὶ δημοφιλέστατον ἡμῶν Ἀνακία ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ ἐπὶ τοῦ ἐνδόξου τῶν Ὀσμανιδῶν θρόνου.

† Πατριάρχης ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ»

Ὁ θρίαμβος τῆς Ἐκκλησίας ἦτο μέγας, διότι πολεμήσασα μετ' αὐταπαρνήσεως κατὰ τῶν ἀρχόντων τῆς βίας καὶ τῆς ἀπιστίας, ἐστερέωσεν ἐπὶ μᾶλλον τὰ ἱερά προνόμια, ἅπερ προσέδιδον εἰς τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην τὸν τίτλον τοῦ ἐθνάρχου, δηλ. τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ποιμοινομένης ἱερᾶς τοῦ Χριστοῦ ποιμνῆς (ταύτην τὴν ἔννοιαν εἶχεν ἐπὶ τουρκοκρατίας ὁ τίτλος οὗτος διὸ καὶ εἶχε τὴν ὑποστήριξιν ἀμέριστον πάντων τῶν χριστιανῶν). Τὰ προνόμια λοιπὸν ταῦτα δὲν ἀνεφέροντο μόνον εἰς τὰς θρησκευτικὰς ἐλευθερίας, ἅς εἶχον πάντες οἱ ἐν Τουρκίᾳ διαβιοῦντες λαοὶ καὶ αἱ παροικίαι τῶν Εὐρωπαίων, ἀλλ' εἶχον καὶ τὴν ἔννοιαν τῆς συγκυριαρχίας ἐπὶ τοῦ χριστιανικοῦ στοιχείου. Ἐπομένως ὁ πατριάρχης εἶχε πολιτικὴν ἅμα καὶ διοικητικὴν ἐξουσίαν. Συνίστατο δὲ ἡ τοιαύτη διφυὴς κοσμικὴ ἐξουσία εἰς τὴν ἀνεγνωρισμένην αὐτῷ ἐπισήμως συμπροστασίαν ἐπὶ τῶν χριστιανῶν, ὑπὲρ ὧν ὡς κυρίαρχος παρουσιάζετο ἑκάστοτε ἐνώπιον τῆς καθεστηκυίας ἀρχῆς, καὶ εἰς τὴν ἀνωτάτην ἐποπτείαν καὶ ἀνεξέλεγκτον διοικητικὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν καὶ κοινοτικῶν σχολῶν, τῶν μονῶν καὶ εὐαγῶν ἰδρυμάτων καὶ ναῶν, τῶν νεκροταφείων καὶ τῆς ἐν γένει περιουσίας αὐτῶν. Ἐπὶ πλέον δὲ τὰ πνευματικὰ τῆς ἐκκλησίας δικαστήρια εἶχον δικαιοδοσίαν ἐπὶ τῆς συστάσεως καὶ διαλύσεως τοῦ γάμου, ἀπένεμον τὸ κληρονομικὸν δίκαιον εἰς τὸ ζήτημα τῶν διαθηκῶν, καὶ ἔλυον τὰς προικίας διαφορὰς καὶ ἐγκλήσεις, καὶ παρ' ὅλον, ὅτι ἐν τῇ Λωζάννῃ ἀπεγυμνώθη τῆς διοικητικῆς καὶ πολιτικῆς δικαιοδοσίας, διετήρησεν ὅμως τὸ Πατριαρχεῖον ἀκεραίας τὰς πνευματικῆς φύσεως προνομίας του. Πνευματικῆς φύσεως δὲ εἶναι ὁ γάμος, καθ' ὃ μυστήριον. Καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας ὁ κλῆρος καὶ τὸ ἱερατεῖον δὲν ἦτο τελείως ἀποστερημένον τῆς τοιαύτης δικαιοδοσίας. Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι μάλιστα οἱ ἱερεῖς τῶν μαντείων ἦσαν οἱ μεγαλείτεροι πολιτικοὶ ἄνδρες, ὡς μαρτυροῦσιν οἱ διασωθέντες χρησμοί, ἀλλὰ καὶ οἱ προστάται τῶν νόμων καὶ τῆς πολιτείας διότι οἱ νομοθέται εἰς αὐτοὺς ὑπέβαλλον πρὸς ἐπικύρωσιν τοὺς νόμους. Ὁ Ι. Λαυρέντιος Λυδὸς

προοιμιάζε ἐν τῷ «Περὶ ἀρχῶν» οὕτως: «Ἱερέας γενέσθαι τὸ πρὶν τοὺς ὑστερον ἀρχοντας τοῦ Ῥωμαίων πολιτεύματος». οἱ δὲ ἀρχοντες καὶ βασιλεῖς συνεβουλεύοντο περὶ πολέμου καὶ ἀνακωχῆς. Αἱ συνθῆκαι ὁμοίως ἐλάμβανον μόνιμον κῦρος, ὅτε κατετίθεντο ἐν τοῖς ἱεροῖς καὶ καθιεροῦντο ὑπὸ τῶν ἱερέων. Ἀλλὰ καὶ οἱ κριταὶ τῆς Π. Διαθήκης, καὶ οἱ ποντίφηκες ἐν Ῥώμῃ εἶχον εὐρυτάτην κοσμικὴν δικαιοδοσίαν. Τοιαύτην ἀνεγνώριζον καὶ οἱ βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες εἰς τοὺς πατριάρχας ὡς ἀρχοντας τῆς πατριᾶς. Εἶναι σημειῶδες, ὅτι τὰ χρυσόβουλλα, τὰ ὑπὲρ τῶν εὐαγῶν ἰδρυμάτων ἐκδιδόμενα, συνωδεύοντο καὶ ὑπὸ ἱερῶν σιγίλλιον. Ἐν Ἀθῶν δὲν θεωρεῖται μόνιμου κύρους χρυσόβουλλον τὸμῆ ἔχον πατριαρχικὸν σιγίλλιον. Κατὰ ταῦτα τὰ προνόμια τῆς ἐκκλησίας, θεσμοὶ αἰώνιοι, δὲν ἀνατρέπουσι, ἀλλ' ἐνισχύουσι τὸ κοσμικὸν κράτος, εἶναι δικαιώματα, ὧν ἄνευ αὐτῆ δὲν δύναται νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν προορισμὸν καὶ τὴν ἱεράν αὐτῆς ἀποστολήν. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ σθεναροὶ πατριάρχες, ὅτε εἶδε ταῦτα ἀπειλούμενα, ἔσφιξε τὸν κῦρον καὶ ἀπεδύθη εἰς τὸν ὑπὲρ τῶν ὅλων ἀγῶνα ἔχον συμπαραστάτην καὶ Μαικήναν τὸν Ἡρακλείας Γερμανόν, τὸν ἀτρόμητον αὐτὸν ἥρωα καὶ σωτῆρα τῆς Ἐκκλησίας.

Δὲν ἐμαίνετο λοιπὸν ὁ Χαμίτ τόσο κατὰ τοῦ πατριάρχου, οὐ ἐγνώρισε καὶ εἰς ἄλλην περιπέτειαν τὰ φιλόνομα αἰσθήματα, ὅσον κατὰ τοῦ Γερμανοῦ, καθ' οὗ εἰς ὅλον τὸν μετὰ ταῦτα χρόνον ἔτρεφεν ἄσπονδον μῖσος, καὶ οὐδέποτε κατέστειλε τὸ πάθος τῆς ἐκδικήσεως.¹

1 Πράγματι τὸν ἐξεδίκηθη, διότι αὐτὸς, ὁ Κυζίκου Νικόδημος καὶ ὁ Ἀδριανουπόλεως Κύριλλος, οὓς εἶχεν ἐπίσης γράψει εἰς τὸν μαῦρον πίνακα, πάντοτε ἐγράφοντο ὑποψήφιοι ὑπὸ τῆς Συνόδου διὰ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, καὶ πάντοτε διεγράφοντο ὑπὸ τοῦ Χαμίτ. Ὁ ὑπασπιστὴς αὐτοῦ Φαζλή Τοπτὰν πισσαῆς, ὅστις ἐχρημάτισε καὶ στρατιωτικὸς διοικητὴς ἐν Χαλκηδόνι, Ἀλβανὸς ἐκ Τιράνων, μοὶ ἐδιηγείτο πολλὰ ἀνέκδοτα περὶ αὐτοῦ, τὸν ἐγνώριζε καλῶς καὶ εἶχε συμφάγει βίς τὴν μητρόπολιν του, μοὶ ἔλεγεν: «Ἐνας εἶναι διὰ πατριάρχης ἄξιός, ὁ Γερμανός, ἀλλὰ ὅσον εἶναι εἰς τὸν θρόνον ὁ Χαμίτ δὲν θὰ γείνη». Ὁ Ἐταμ. Κυριακίδης, δίδει τὸν ἐξῆς χαρακτηρισμὸν εἰς τὸν ἥρωα τῆς ἡμέρας: «Ἐν τῇ συνόδῳ ἐκείνῃ μέλος ὑπῆρχεν ὁ μητροπολίτης Ἡρακλείας Γερμανός, ὅστις ἀνεφάνη αἴφνης ὑπερόχου θελήσεως καὶ ἀποφασιστικότητος, ἀληθῆς πολιτικὸς ἀνὴρ, τολμηρὸς ἄκαμπτος. Ὁ μητροπολίτης οὕτως ἐπιβαλλόμενος εἰς τὸν Πατριάρχην Διονύσιον τὸν Ε', συνεκέντρωσεν εἰς ἑαυτὸν τὴν διεύθυνσιν τοῦ ὅλου ζητήματος, ἔχων δὲ τὴν συνεργασίαν δύο εὐτόλμων ἱεραρχῶν, τοῦ νεαροῦ μητροπολίτου Σισανίου Ἀθανασίου (ὁ Θεσσαλονίκης καὶ Κυζίκου ἔπειτα, ἄκρος Ἰωακειμικός), ἐπεβλήθη τοῖς πᾶσι καὶ διεξήγαγεν αὐτὸ μετ' εὐστροφίας, τόλμης καὶ συνέσεως. Ὁ Ἡρακλείας ὑπῆρξεν ἡ κεφαλή, ἡ ψυχὴ, τὸ κέτρον τῆς ὅλης δράσεως (αὐτ. σ. σ. 619). Ἐξελέγη δὲ ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, διαδεξάμενος τὸν ἄσπονδρον ἐχθρὸν, τὸν Ἰωακειμ Γ', τὴν 28 Ἰανουα-

Καὶ ἐνῶ οἱ ἐν Κ)πόλει τοιούτους καλλινίκους ἀγῶνας κατὰ τυράννων διεξήγον, τί ἔκαμνον οἱ ἐνταῦθα, οἵτινες ἔσπευσαν νὰ χωρισθῶσιν ἀπὸ τοῦ κέντρου, ἵνα ἔχωσι ἐλευθέρως τὰς χεῖρας νὰ δράσωσιν ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους;

Μᾶς διδάσκει ὁ σύγχρονος προκαθήμενος, εἰς τῶν ἀρίστων ἱεραρχῶν τῆς Ἑλλαδικῆς ἐκκλησίας : «ἀλλ' ἐνῶ ἀφ' ἐνὸς ἡ πολιτεία τόσον ἀμελῶς, ἵνα μὴ εἶπω ἀστόργως, τῇ ἐκκλησίᾳ προσηνέχθη, ἀφ' ἑτέρου καὶ αὐτοὶ οἱ ἀμέσως τὰς τύχας τῆς ἐκκλησίας διέποντες, ἀνέπτυσαν τοιαύτην ἀδιαφορίαν, ὥστε οὐ μόνον τὰ τῆς ἐκκλησίας δικαιώματα δὲν ὑπερησπίσθησαν παραβλαπτόμενα, ἀλλὰ πολλάκις τινὲς τούτων συνηυδόκουν τοῖς ταῦτα σφετεριζομένοις, πρωτοστατοῦντες εἰς τὴν τῆς ἐκκλησίας ταπείνωσιν... ἀγνοεῖ τις, ἐὰν οἱ ταῦτα πράσσοντες ἐτάχθησαν φρουροὶ τῆς παρὰ τῶν ἀειμνήστων ἡμῶν πατέρων κληρο-

ρίου 1913, ἀλλ' ἦτο, πλέον ὑπέργηρος καὶ ἀτυχῆς. Μετὰ ἐν περὶπου ἔτος ἐξεργάγη ὁ Ἑυρωπαϊκὸς πόλεμος καὶ διήλθε μαρτυρικὸν πενταετῆ βίον ἐπὶ τοῦ θρόνου, καὶ τὸ δυστύχημα δι' αὐτὸν ἦτο, ὅτι ἐχαρκτηρίσθη ὡς φιλογερμανός! Διὰ τῆς διπλωματικῆς περινοίας του ἔσωσεν ἐκ τῆς καταστροφῆς τοὺς πληθυσμούς, οἵτινες ὡς βενιζελοπαθεῖς ἦσαν ὁ στόχος τῶν Τούρκων. Εἶχον ἐκτεθῆ τόσον εἰς ζωηρὰς ἐκδηλώσεις, ὥστε δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ζήσωσιν ἐν Τουρκίᾳ· καὶ οὕτως ἐπενοήθη ἡ καταστρεπτικὴ ἐφεύρεσις τῆς ἀνταλλαγῆς διὰ νὰ ἐκριζωθῆ τέλος ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ ἐκ τῆς προαιωνίου ἐκείνης κοιτίδος τοῦ ἑλληνισμοῦ! Εἶχον πολλὰ ἐκ τῆς ἱστορίας παραδείγματα, ἵνα μὴ υἰοθετήσωσι τὸ ἐπάρατον τοῦτο σχέδιον. Ὁ ἡμέτερος Παπαρηγόπουλος περὶ τῆς Ἰωνικῆς ἐπαναστάσεως πραγματευόμενος γράφει : «ὡς πρὸς δὲ τὰς ἐπὶ τῆς στερεᾶς (ἦτοι τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Μ. Ἀσίας) πόλεις ἐδιχονόησαν οἱ Πελοποννήσιοι καὶ ἐδίσταζον νὰ ἐγγυηθῶσι τὴν αὐτονομίαν τῶν πόλεων τούτων, ὅπως ἔπραξαν ὡς πρὸς τὰς νήσους, διότι προέβλεπον, ὅτι ἐπὶ τούτῳ ἤθελον ἀναγκασθῆ νὰ διατηρῶσιν ἀδιακόπως περικλινὴ δύνσμιον, ἱκανὴν ν' ἀποκρούη τοὺς Πέρσας· ὅθεν προέτειναν νὰ μεταφέρωσι τοὺς κατοίκους ἐκείνων τῶν πόλεων εἰς τὴν Ἑλλάδα... Οἱ Ἀθηναῖοι ὁμῶς ἀπέκρουσαν τὴν πρότασιν ταύτην ὡς ἀλλοτριαν εἰς τὰ ἑλληνικὰ ἦθη τῷ ὄντι» (τόμ. Α' σ. 497). Ὡς πατριάρχης ὁ Γερμανὸς ἀντέστη εἰς τὴν ἀνταλλαγὴν, ὅπως καὶ ὁ ἔθνομάρτυς Σμύρνης Χρυσόστομος Εἶχεν ἀρκούντως ἀγωνισθῆ χρησιμοποιῶν καὶ τοὺς στρατηγούς Γερμανοὺς πρὸς ἀναχαίτησιν τῶν ἐκτοπισμῶν τόσον, ὥστε προέβη καὶ εἰς τὸ κλείσιμον τῶν ναῶν τὴν 25 Μαΐου 1914. Ἀλλὰ τώρα ἡ ρωσ. πρεσβεΐα συνβούλευε ν' ἀνοίξωσιν, ὁ δὲ πατριάρχης ἠτοίμαζεν ὀλομνημα πρὸς τὰς Μ. Δυνάμεις καὶ ἔπεμψεν πρεσβεΐας εἰς τὰς αὐτοκεφάλους ἐκκλησίας ζητῶν ἀρωγὴν. Τότε ἐκρήγνυται ὁ Ἑυρωπ. πόλεμος καὶ τὰ δύο σώματα ἀπεφάσισαν τὸ ἀνοιγμα διὰ νὰ εὐχωνται «ὑπὲρ ἀποκαταστάσεως τῆς παγκοσμίου εἰρήνης», καὶ ἔκτοτε ὁ Γερμανὸς ἠκολούθει πολιτικὴν μετριοπαθῆ καὶ οὕτως ἀνεχαίτιστος τοὺς Τούρκους νὰ θέσωσιν εἰς ἐφαρμογὴν τὸ σχέδιον τῆς καταργήσεως τῶν προνομίων. Ὁ εἰρημένος Ἐμμανουηλίδης, ὅστις μᾶς δίδει τὸν πραγματικὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ πατριάρχου (βλ. ἐνθ' ἄνωτ. σ. 288) ἀποφαίνεται, καίτοι

δοτηθείσης ἱερᾶς παρακαταθήκης, ἢ ἐντολὴν κέκτηνται, ὅπως καταστρέψωσι τὸν ἀσύλητον τῶν πατέρων ἡμῶν θησαυρόν.¹

Ἄλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον :

Εἶναι σπουδαῖος ὁ τесκερῆς ὁ διαρκουσῶν τῶν ἑορτῶν διαβιβασθεὶς πρὸς τὸν πατριάρχην καὶ ἔχει ἀξίαν, διότι ἐκ τῶν παραλλήλως καταχωρουμένων πατριαρχικῶν αἰτημάτων, βλέπομεν ὅτι ἀποδέχεται ἢ κυβέρνησις τὰς ἀξιώσεις τῆς ἐκκλησίας. Ὁ παραλληλισμὸς εἶναι πλήρης εἰς τὸν ἐπόμενον τесκερῆν συμπληρωματικὸν τοῦ παρόντος, ὅστις ἔχει ὡς ἐξῆς :

Ἐπουργεῖον τῆς Δικαιοσύνης καὶ τῶν Θρησκευμάτων

«Πρὸς τὴν Α. Παναγιότητα τὸν Πατριάρχην τῶν Ρωμαίων.

«Διὰ φιλικοῦ μου τесκερῆ τῆς 23 Δζεμαζ-οὐλ-ἔββέλ 1308 εἶχεν ἀποσταλῆ τῇ Υ. Πύλῃ τὸ τελευταῖον ἀπαντητικὸν τῆς Υ. Παναγιότητος τακρίριον.

«Διὰ τοῦ τακρίριου τούτου ἡ ὑ. Παναγιότης ἐκφράζουσα εὐχαριστίας ἐπὶ ταῖς ἀναφορικῶς τῆς συγκροτήσεως καὶ διαλύσεως τοῦ γάμου, τῆς προικός, τοῦ τραχώματος, τῶν σχολείων καὶ τῆς ὀρκωμοσίας καὶ διαδικασίας τῶν κληρικῶν ληφθείσαις καὶ κοινοποιηθείσαις ἀποφάσεσι λέγει, ὅτι ἡ διαθήκη εἶναι πρᾶξις θρησκευτικῆ ἰσχύουσα μετὰ θάνατον, ὅτι δὲ τὸ περιεχόμενον τῆς ἐν τῷ 12 ἄρθρῳ τοῦ περὶ καθηκόντων τοῦ Μικτοῦ Συμβουλίου κεφαλαίου τοῦ Πατριαρχικοῦ Κανονισμοῦ ἀναφερομένης ἐγκυκλίου τῆς 7 Σεφῆρ 1278, ὡς καὶ ἡ

δὲν διέκειτο συμπαθῶς πρὸς αὐτόν, ὡς ἐξῆς : «Δὲν πρέπει νὰ φθάσῃ τις εἰς ὑπερβολὰς καὶ σήμερον ὅποτε ἔχομεν τὰ πράγματα πρὸ ἡμῶν (τῷ 1924), εἰάν ἐτίθετο τὸ δίλημμα τῆς ἐκλογῆς μεταξὺ ἀνδρὸς «ἐθνομάρτυρος» φωνασκοῦ ἢ τοῦ Γερμανοῦ, ὀφείλομεν νὰ προτιμήσωμεν τὸν τελευταῖον... Τὸ ἐνεργητικόν, τὸ ὁποῖον δύναται τις νὰ παρουσιάσῃ ὑπὲρ τοῦ πατριάρχου Γερμανοῦ τοῦ Ε', εἶναι, ὅτι δὲν ἐπεδείνωσε τοὺς διωγμοὺς δι' ἰδίων ἀστόχων διαβημάτων καὶ κατώρθωσε νὰ ἔχῃ ἀνοιχτὸν τὸ Πατριαρχεῖον κατὰ τοὺς δεινοὺς ἐκείνους καιροὺς» ἔχων τὴν ὑποστήριξιν τοῦ παντοδυνάμου Ταλαάτ (σ. 297—298). Πρὸς αὐτὸν συμβουλευόντα ν' ἀνοίξῃ τὰς ἐκκλησίας καὶ πρὸς τοὺς ἐντεταλμένους ὁμοδόξους βουλευτὰς ἐπανελάμβανε : «τὸ κλείσιμον τῶν ἐκκλησιῶν εἶναι ἐκδήλωσις πένθους καὶ τὸ πένθος θὰ λήξῃ, ὅταν παύσων οἱ διωγμοί» (σ. 310). Καὶ ἡ τελευταία πρᾶξις τοῦ Γερμανοῦ ἦτο βαθυσοτόχαστος. Μετὰ τὴν ἀνακωχὴν βλέπων, ὅτι ὁ ἐκβεβακχευμένος ὄχλος δὲν ἠδύνατο δι' οὐδεμιᾶς δυνάμεως νὰ συγκρατηθῆ, ὅπερ ἦτο πρόκλησις εἰς τοὺς Τούρκους νὰ ἐφαρμόσωσι τὰ σχέδιά των, παρητήθη τῇ 12 Ὀκτ. 1918, ἀπέθανε τὸν Δεκ. 1920 καὶ ἀφῆκε τὸν Μεταξάκη νὰ πληρῶσῃ τὰς ἀμαρτίας τοῦ λαοῦ.

¹ Γερμανοῦ μητροπολίτου Ἀθηνῶν καὶ προέδρου τῆς ἱερᾶς συνόδου, προσφώνησις ρηθεῖσα ἐπὶ τῇ ἐνάρξει τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς κατὰ τὴν ΜΑ' συνόδ. περίοδον, Ἀθῆναι 1893, σ. 6.

ὑψηλὴ διάταξις τοῦ ἐν ἔτει 1272 ἐκδοθέντος περὶ μεταρρυθμίσεων (Ἰσλαχάτ) Φιομανίου δὲν ἀφορῶσι τὰς διαθήκας· διὸ καὶ ἐξαιτεῖται τὴν διασάφισιν καὶ διάκρισιν τῶν ἐξῆς, ὅτι δηλαδή, ἐὰν ἤθελε μεταξὺ τῶν κληρονόμων ἀναφυῆ ἀγωγή περὶ κύρους καὶ λοιπῶν τῆς διαθήκης, ἢ διάλυσις τῶν τοιούτων διαφορῶν ἀνήκει τοῖς πνευματικοῖς Συμβουλίαις· ἐὰν δὲ ἡ διαθήκη ἤθελε περιέχει βακούφια, ἢ δημοσίους γαίας ἢ ὑπὸ τρίτου εἴτε Ὀρθοδόξου (Ρουμ.) ὑπηκόου Ὀθωμανοῦ εἴτε ξένου διαφιλονεικουμένην κινητὴν περιουσίαν ἢ ἀκίνητα μούλκια, ὅτι τὰ σημεῖα ταῦτα ἀνήκουσι τοῖς ἀρμοδίαις δικαστηρίαις τοῦ Κράτους.

«Ἀφοῦ προκειμένου περὶ συνάψεως καὶ λύσεως γάμου, περὶ προικός, τραχώματος διατροφῆς, περὶ Σχολείων καὶ ὀρκωμοσίας καὶ διαδικασίας κληρικῶν ἐπέισθητε, ὅτι κατὰ τὰς διακοινώσεις τὰς περὶ τῶν ἀντικειμένων τούτων διὰ τῶν τεσκερέδων τῆς 9 Σεφερ 1308 καὶ 12 Ρεβιούλ Ἀχῆρ 1308 γενομένης διετηρήθησαν αἱ περὶ αὐτῶν ἀρχαῖαι προνομίαι καὶ παραχωρήσεις, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῶν διαθηκῶν ἐξετάζοντες αὐτὸ ἐκ τῆς αὐτῆς ἀπόψεως καὶ παραβάλλοντες πρὸς τὰ Πατριαρχικὰ καὶ Μητροπολιτικὰ Βεράτια καὶ πρὸς τὰ ὑψηλά, φερμάνια δέον νὰ ἦτε πεπεισμένοι, ὅτι κατεβλήθη προσοχὴ εἰς τὴν τήρησιν τῶν προνομίων, ὡς ἀνεκαθεν κέκτηται τὸ Πατριαρχεῖον. Καθ' ἃ δ' ἐπεξηγηματικῶς περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἐδηλώθη ἐν τῷ Τεσκερὲ τῆς 12 Ρεβιούλ Ἀχῆρ 1308 καὶ τελευταῖον συνεζητήθη, ἡ διαθήκη ἢ παρουσιαζομένη ἐν τῇ περιουσίᾳ χριστιανοῦ ἔχοντος κληρονόμους ἀνήλικας ἢ ἐνηλίκους θέλει εἶναι ἔγκυροι δικαστικῶς (μεχκεμέτζε), ὅταν ἡ ἐπικεκυρωμένη ὑπὸ Πατριάρχου ἢ Μητροπολίτου ἢ ἐπισκόπου ἢ διατιθεμένη κινητὴ ἢ ἀκίνητος (μούλκ) περιουσία, ἐκτὸς δημοσίων γαιῶν (ἐραζίι ἐμριγέ) καὶ βακουφίων, θέλει ἄνευ ἀναμίξεως ἀφίεσθαι εἰς τὸν κληροδόχον ἢτοι εἰς τὸν ὑπὲρ οὗ διετέθη, αἱ δὲ περὶ κύρους διαθήκης διαφοραὶ, αἱ μεταξὺ κληρονόμων ἢ ὑπὸ τοῦ κηδεμόνος τῶν ἀνηλίκων ἐγειρόμεναι, ὡς ἐν Κηπόλει θεωροῦνται ἐν τῷ Μικτῷ Συμβουλίῳ τοῦ Πατριαρχείου κατὰ τὸ βον ἄρθρον τοῦ περὶ τοῦ Συμβουλίου τούτου Πατριαρχικοῦ Κανονισμοῦ, οὕτω καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τοῦ Κράτους θεωρηθήσονται ἐν τοῖς Μητροπολιτικοῖς Συμβουλίαις, αἱ δὲ παρὰ τῶν Συμβουλίῶν τούτων ἐκδοθησόμεναι ἀποφάσεις (ιλιάμ) θέλουσιν ἐκτελεῖσθαι κυβερνητικῶς ἐν τοῖς ἐκτελεστικοῖς τμήμασιν. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ μέτρον τοῦτο ἀφορᾷ τὴν ὀρθόδοξον ἑλληνικὴν (ρουμ) κοινότητα, ἐὰν δὲ τινὲς τῶν κληρονόμων ἀνίσκωσιν εἰς ἑτέραν κοινότητα ἢ εἰς ξένον ἔθνος ἢ ἐὰν ἡ ἐπικεκυρωμένη διαθήκη περιέχη, ὡς ἐν τῇ τελευταίᾳ ἀπαντήσῃ διεσαφηνίσθη, βακούφια ἢ δημοσίους γαίας, ἢ ὑπὸ τρίτου εἴτε ὑπηκόου ὀθωμανοῦ εἴτε ξένου διαφιλονεικουμένην κινητὴν ἢ ἀκίνητον περιουσίαν (μούλκ), ἢ ἐξέτασις τῶν ἐκ τοιού-

των διαθηκῶν ἀπορρεουσῶν ἀγωγῶν θέλει ἀνήκει εἰς τὰ δικαστήρια τοῦ Κράτους, διὰ τοῦτο τὸ Πατριαρχεῖον πρέπει νὰ προσέχη ἀναλόγως νὰ ἐνεργῇ.

«Τὰ ἀνωτέρω διέταξεν ἡ Α. Υ. ὁ πρωθυπουργὸς διὰ τοῦ ὑπὸ ἡμερομηνίαν 27 Δεκεμβρίου 1890 καὶ 27 Δεκεμβρίου 1306]1890 ὑψηλοῦ αὐτοῦ τεσκερὲ νὰ κοινοποιήσω τῇ ὑ. Παναγιότητι. Ἐφ' ᾧ καὶ προάγομαι νὰ πραγματοποιήσω ταῦτα.

Τῇ 27 Δεκεμβρίου 1308. 27 Δεκεμβρίου 1306 (1890).

Ὁ ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης καὶ τῶν Θρησκευμάτων

(ὑπ.) ΡΙΖΑ (Ἐγγραφα 1891, σ. 102—105)

Μετὰ δύο ἡμέρας διεβίβασεν εἰς τὸν Πατριάρχην τὸν παρὰ πόδας λεπτομερῆ Τεσκερέν, ὅστις δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ προσχέδιον ἢ εἰσήγησις τῆς μετ' ὀλίγον ἐκδοθησομένης Βεζυρικής ἐγκυκλίου, δι' ἧς τίθεται τέρμα εἰς τὴν ὑπόθεσιν. Τὸ σπουδαῖον τοῦτο ἔγγραφον δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν ἐν λόγῳ συλλογὴν τοῦ 1891. Ἐχω λάβει αὐτὸ ἐκ τῆς ἐφημερίδος «Κωνσταντινούπολις». Δυστυχῶς δὲν ἔχω σημειώσει τὴν ἡμερομηνίαν, ἀλλ' ἀπελύθη περὶ τὸ τέλος τοῦ Δεκεμβρίου.

ΥΠΟΥΡΓΙΚΟΣ ΤΕΣΚΕΡΕΣ

«Τὸ ὑπουργεῖον τῆς Δικαιοσύνης ἐκοινοποίησε προχθὲς εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον τὰς ὑπὸ τῆς Αὐτοκρ. Κυβερνήσεως ληφθείσας ἀποφάσεις σχετικῶς πρὸς τὸ ζήτημα τῶν προνομίων.

Αἱ ἐν λόγῳ ἀποφάσεις ἔχουσιν ἐν μεταφράσει ὡς ἑξῆς :

Α'. Περὶ τελέσεως ἀποφάσεων κληρικῶν δικαστηρίων.

Ἡ πρώτη ὑπὸ τοῦ πατριαρχείου διατυπωθεῖσα αἴτησις εἶχεν ὡς ἔπεται :....

«Ἐπειδὴ τὰ περὶ γάμου καὶ διαζυγίου ὑπάγονται εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ πατριαρχείου, αἱ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδιδόμεναι ἀποφάσεις σχετικῶς πρὸς τὰς περὶ διατροφῆς καὶ προικὸς δίκας, τὰς ἐκ τοιούτων ὑποθέσεων ἀπορρεούσας, δεόν νὰ ἐκτελῶνται, ὡς ἐν τῷ παρελθόντι, παρὰ τῆς δικαστικῆς ἀρχῆς».

Ἴδον καὶ ἡ σχετικὴ ἀπόφασις τῆς Αὐτοκρ. Κυβερνήσεως :...

«Αἱ ἐξ ὑποθέσεων γάμου καὶ διαζυγίου ἀπορρέουσαι περὶ διατροφῆς καὶ προικὸς δίκαι διεξήγοντο ἀνέκαθεν, ἐν Κωνσταντινουπόλει μὲν ἐν τοῖς Πατριαρχείοις, ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις ἐν ταῖς Μητροπόλεσι. Τὸ ἀρχαῖον τοῦτο ἔθιμον τηρηθήσεται καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, αἱ δὲ τὴν διατροφήν ὀρίζουσαι ἀποφάσεις, εἴτε παρὰ τοῦ Πατριαρχείου, εἴτε παρὰ τῶν Μητροπόλεων ἐκδιδόμεναι, θὰ ἐκτελῶνται, ὡς τὸ πάλαι, ὑπὸ τῶν ἐκτελεστικῶν τμημάτων, ἐφ' ὅσον οἱ εἰς τὴν ἀπότισιν τῆς διατροφῆς καταδικαζόμε-

νοι ούδεμίαν θέλουσι φέρει ἔνστασιν.

«Ἡ ἐξέτασις τῶν ἐνστάσεων ἐκείνων, ἂν τινες κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν προβάλλωσιν ἀντιρρήσεις σχετικῶς πρὸς τὸ ποσὸν τῆς ὀρισθείσης διατροφῆς, διατεινόμενοι, ὅτι ἀδυνατοῦσι νὰ χορηγήσωσιν αὐτήν, τοῦθ' ὅπερ ἀποτελεῖ τὸ κύριον ἀντικείμενον τῆς διαφωνίας, παραπέμπεται ἐπίσης ἐν τῷ μέλλοντι εἰς τὸ Πατριαρχεῖον. Αἱ τελικαὶ ἀποφάσεις αἱ ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου ἐκδοθησόμεναι, τροποποιούσαι ἢ ἐπικυροῦσαι κατόπιν ἐξετάσεως τὰς πρώτας, θέλουσιν ἐκτελεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἐκτελεστικῶν τμημάτων, χωρὶς νὰ λαμβάνηται ὑπ' ὄψιν οὔδεμίαν ἔνστασιν ἢ ἀντίρρησης καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θέλει τηρηθῆ ἢ ἀπέναντι τῶν ἄλλων χρεωστικῶν ἀκολουθουμένη διαδικασία.

Ἡ αὐτὴ διαδικασία θέλει ἰσχύει εἰς τὰς περὶ προικὸς δίκας τὰς διεξαγομένας συνωδᾶ τῷ τρίτῳ ἄρθρῳ τῶν περὶ καθηκόντων τοῦ Μικτοῦ Συμβουλίου κανονισμοῦ.

Ἐπομένως ὁδηγίαι σταλήσονται εἰς τὰ πολιτικὰ δικαστήρια, ὅπως συμμορφῶνται τῇ διατάξει ταύτῃ, ἣτις κοινοποιηθῆσεται καὶ τοῖς ἱεροδικαστηρίοις».

Β'. ΠΕΡΙ ΔΙΑΘΗΚΩΝ

«Τῆς διαθήκης κηρυττομένης ὡς ἀνηκούσης εἰς τὰς θρησκευτικὰς ὑποθέσεις, ἡ σύνταξις αὐτῆς ὑπάγεται εἰς τοὺς νόμους τῆς θρησκείας καὶ ἐπομένως αἱ ἐξ αὐτῆς προκύπτουσαι δίκαι θὰ θεωρῶνται κατὰ τοὺς ρηθέντας νόμους ὑπὸ τῶν ἐν τῷ πατριαρχείῳ καὶ ταῖς μητροπόλεσι συμβουλίων. Οὐχ ἦττον κατὰ τὰς γενομένας ἐξετάσεις δὲν εὐρέθη κανὼν τις περὶ τούτου γενικός, ἀλλ' ἐν τισὶ μὲν τῶν κρατῶν ὁ ἔχων τοῦλάχιστον τέσσαρα τέκνα τὸ 1)2, ὁ δὲ ὑπὲρ τὰ τρία τέκνα ἔχων τὸ 1)3 τῆς ἑαυτοῦ περιουσίας δύναται νὰ διαθέσῃ ὑπὲρ τρίτου. Οὕτω ἐν Γερμανίᾳ τὰ 3)4, ἐν Αὐστρίᾳ τὸ 1)2, ἐν Γαλλίᾳ δὲ καὶ Ρουμανίᾳ ὁ ἔχων ἐν τέκνον τὸ 1)2, ὁ δύο τέκνα ἔχων τὸ 1)3 καὶ ὁ τρία ἢ πλείονα τῶν τριῶν τέκνα ἔχων τὸ 1)4 τῆς ἑαυτοῦ περιουσίας δύναται νὰ διαθέσῃ ὑπὲρ τρίτου. Ἐν γένει τὰ τῆς διαθήκης συμμορφοῦνται μὲν πρὸς τοὺς νόμους ἐκάστου κράτους, ἐν δὲ τῷ ὀθωμανικῷ κράτει μόνον τοῦ 1)3 τῆς περιουσίας ἀφιεμένου πρὸς διάθεσιν ὑπὲρ ἀγαθοεργιῶν, λόγος πρὸς μεταβολὴν τῆς ἀρχῆς ταύτης δὲν ὑπάρχει ἢ δὲ τῆς ὑπὲρ τὸ 1)3 τοῦτο λοιπῆς περιουσίας κινητῶν τε καὶ μουλκίων διάθεσις τοῖς κληρονόμοις καὶ λοιποῖς ἰσχύει καὶ ἐπὶ τῶν κληρονομιῶν τῶν χριστιανῶν, καθὰ διασαφεῖται ἐν τῷ περὶ αὐτῶν ἐπισήμῳ διατάγματι τοῦ

1278 και ἐν τῷ δευτέρῳ ἄρθρῳ τοῦ κανονισμοῦ τῶν πατριαρχείων.

Προκειμένου δὲ περὶ τῆς θεωρήσεως δικῶν περὶ κληρονομίας, ὅταν αὗται ὑπαρχόντων λόγων ἰσχυρῶν ἀναφέρονται εἰς κληρονομίαν, ἧς ἀναγκαῖα ἀποβαίνει ἢ κατὰ τὸν ἱερὸν νόμον ἀπογραφή, θὰ θεωρῶνται ἐν τοῖς ἱεροδικείοις, ὅταν δὲ ἀναφέρονται εἰς τοὺς περὶ βακουφίων καὶ γαιῶν νόμους καὶ τοὺς ἄλλους κοινούς κτηματικούς νόμους θὰ θεωρῶνται ἐν τοῖς ὑπὸ τοῦ κράτους ὀριζομένοις δικαστηρίοις. Αἱ τῶν δύο τούτων εἰδῶν περὶ κινητῶν καὶ μουλκίων καὶ ἐκβαφίων μακατεαλῆ δεόντως συντεταγμένοι καὶ ὑπὸ τῶν πατριαρχείων καὶ μητροπόλεων κατακεχωρισμένοι καὶ ἐπικεκυρωμένοι διαθῆκαι θὰ θεωρῶνται ἔγκυροι παρὰ πᾶσι τοῖς δικαστηρίοις, αἱ δὲ ἐκ τούτων προερχόμεναι δίκαι καὶ διαφοραὶ θὰ θεωρῶνται καὶ θὰ λύωνται ἐν τοῖς πατριαρχείοις.»

Γ' ΠΕΡΙ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

«Ἐν τῇ πατριαρχικῇ αἰτήσει δηλοῦται, ὅτι ἡ ἐπιθεώρησις καὶ ἡ διεύθυνσις τῶν ἰδιαιτέρων σχολῶν εἶναι ἀνατεθειμένη εἰς τοὺς θρησκευτικούς ἀρχηγούς καὶ ἐπομένως, ὅτι ἡ ἐκλογή καὶ ὁ διορισμὸς διδασκάλων τε καὶ διδασκαλισσῶν, καὶ ἡ σύνταξις προγράμματος τῶν μαθημάτων εἶναι ἀποκλειστικὸν δικαίωμα τῶν ὑπὸ τὴν προεδρίαν αὐτῶν συμβουλίων, ἡ δὲ ἀνακοίνωσις τῶν ἐκ μέρους τῆς αὐτ. κυβερνήσεως ἐκδιδομένων σχετικῶν διαταγῶν πρέπει νὰ γίνηται διὰ τῶν θρησκευτικῶν ἀρχηγῶν, παρ' ὧν δέον νὰ λαμβάνωνται καὶ αἱ περὶ αὐτῶν πληροφορίαι.

Ἐπειδὴ ὅμως ἡ αὐτοκ. κυβέρνησις ἔχει καθῆκον νὰ ἐποπτεῖ τὰ προγράμματα τῶν ἰδιαιτέρων σχολῶν καὶ τοὺς διδασκάλους, ἵνα ᾧσι διπλωματοῦχοι, ἡ δὲ διεύθυνσις τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων καὶ ἡ ἐποπτεία αὐτῶν ἀνήκει εἰς τὰ πατριαρχεῖα καὶ τὰς μητροπόλεις, τὰ μὲν προγράμματα καὶ τὰ τῶν διδασκάλων διπλώματα θὰ θεωρῶνται ὑπὸ τῶν ἐλεγκτῶν τοῦ ὑπουργείου τῆς παιδείας, ἐν δὲ τοῖς νομοῖς, ἔνθα δὲν ὑπάρχουσι τοιοῦτοι, ὑπὸ τῶν διευθυντῶν τοῦ αὐτοῦ τμήματος. Οἱ διδάσκαλοι ὀφείλουσι νὰ ᾧσι διπλωματοῦχοι ἢ νὰ φέρωσι πιστοποιητικὸν διδόμενον αὐτοῖς ὑπὸ τῶν πατριαρχείων καὶ τῶν μητροπόλεων περὶ τῆς ἰκανότητος καὶ τῆς διαγωγῆς αὐτῶν, ἅτινα θὰ ἀναζητῶνται παρ' αὐτῶν. Ἐὰν δὲ ἤθελον φανῆ διδάσκαλοι μὴ φέροντες διπλώματα καὶ τοιαῦτα συστατικά, καὶ ἐὰν ἤθελε διδασχθῆ μάθημα μὴ ἀναγεγραμμένον ἐν τοῖς ἐπικυρωθεῖσι προγράμ-

μασιν, τὸ ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας θὰ συνεννοῆται πρὸς τοῦτο μετὰ τοῦ Πατριαρχείου, ἐὰν τὸ τοιοῦτον συμβῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει· ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις αἱ ἐπιτόπια ἀρχαὶ θὰ ἀνταλλάσσωσι τὰς ἐπὶ τούτῳ σκέψεις μετὰ τῶν μητροπόλεων πρὸς ἀντικατάστασιν τῶν μὴ διπλωματούχων διδασκάλων καὶ διόρθωσιν τοῦ προγράμματος».

Δ'. ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΚΛΗΡΟΥ

«Ὁ ὄρκισμός τῶν κληρικῶν καὶ ἡ ἔνεκα ποινικῆς ὑποθέσεως σύλληψις καὶ διαδικασία αὐτῶν ὑπάγεται εἰς ἔξαιρετικὰς διατυπώσεις. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς εἰς ἐφαρμογὴν θέσεως τοῦ τῆς ποινικῆς δικονομίας ἡ ἄρνησις τῶν κληρικῶν, οἷτινες, ἀναγκαῖοι ὄντες πρὸς μαρτυρίαν ἐπὶ ποινικῶν ὑποθέσεων, ἀποφεύγουσι νὰ ὑποβάλλωνται εἰς ὄρκον, καθ' ὃν τρόπον οἱ ἄλλοι ἰδιῶται, δυσχεραίνει τὴν διαδικασίαν, ἐνῶ τυγχάνει ἀναγκαῖα ἡ ἐπίσπευσις αὐτῆς. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐν τῷ πατριαρχείῳ καὶ ταῖς μητροπόλεσιν, εἰς ἃς κατὰ τὴν θρησκείαν αὐτῶν ὑπάγονται οἱ κληρικοί, ὧν ἀπαιτεῖται εἴτε ἐπὶ πολιτικῶν εἴτε ἐπὶ ποινικῶν αἰτιῶν, ὁ ὄρκισμός θὰ γίνηται οὗτος κατὰ τὴν περὶ ὄρκίσεως συντεταγμένην παράγραφον τοῦ νόμου. Προκειμένου περὶ κρατήσεως καὶ διαδικασίας, ἐπὶ μὲν χρεῶν θὰ γίνηται κατὰ τὰ ἀνέκαθεν ὀριζόμενα, καθ' ἃς ἡ τάξις τῶν κληρικῶν ἐφυλακίζετο ἐν τῷ πατριαρχείῳ καὶ ταῖς μητροπόλεσιν, εἰς ἃς ἀνήκουσιν. Ἐπὶ δὲ τῆς ἐνεργουμένης ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἔνεκα ποινικῶν ὑποθέσεων ἀνακρίσεως καὶ διαδικασίας ὀρίζονται τάδε : Ἡ παρὰ τῶν ἀνακριτικῶν τμημάτων καὶ τῶν δικαστηρίων ἐκδιδόμενη κλῆσις θὰ διαβιβάζεται ἐν μὲν τῇ πρωτεύουσῃ διὰ τῶν πατριαρχείων, ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις διὰ τῶν μητροπολιτῶν καὶ ἐπισκόπων, οἷτινες ἅμα λαβόντες τὴν κλῆσιν ὑποχρεοῦνται νὰ παραδώσωσι τῇ κυβερνήσει τὸν ἐναγόμενον κληρικόν. τοῦ καθήκοντος τούτου μὴ ἐκπληρουμένου ἢ τοῦ ἐναγομένου κληρικοῦ ἀπειθοῦντος εἰς τὴν κλῆσιν, γίνεται ἡ προσαγωγή τοῦ ἐναγομένου ἐφαρμοζομένου ὡς τὸ εἶκός τοῦ σχετικοῦ νόμου.

Μέχρι τῆς ἐξακριβώσεως τῆς ἐνοχῆς καὶ τοῦ καθορισμοῦ τῆς ποινῆς οἱ μοναχοὶ δὲν θὰ κρατῶνται ἐν τοῖς τόποις, ἐν οἷς οἱ κοινοὶ ὑπόδικοι καὶ πεφυλακισμένοι, ἀλλ' ἐν τινι τῶν τοῦ διοικητηρίου δωματίων ὀρισμένῳ διὰ τοὺς εὐυπολήπτους. Μετὰ τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἐνοχῆς αὐτῶν, ἐὰν ὧσιν ἐνοχοὶ πταίσματος ἢ πλημμελήματος, ἐπειδὴ ταῦτα δὲν συνεπάγονται τὴν ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος καθαίρεσιν αὐτῶν, θὰ ἐκτίωσι τὴν ποινὴν ἐν τῷ οἰκείῳ πατριαρχείῳ ἢ ἐν ταῖς μητροπόλεσιν. Ἐὰν δὲ τὸ ἀποδιδόμενον αὐτοῖς ἔγκλημα τυγχάνη κακούργημα, μέχρι τῆς ἀποδείξεως τῆς ἐνοχῆς καὶ τῆς καταδίκης πάλιν θὰ κρατῶν-

ται ἐν ἰδιαιτέρῳ ἐκ τῶν τοῦ διοικητηρίου δωματίῳ· μετὰ τὴν ἀπόδειξιν δὲ τῆς ἐνοχῆς εἰς τὸ κακούργημα, καθαιρούμενοι ἀπὸ τοῦ ἀξιωματος αὐτῶν, θὰ ἐκτίωσι τὰς ποινὰς αὐτῶν ἐν ταῖς ὑπὸ τοῦ νόμου ὀριζομέναις κοιναῖς εἰρκταῖς τῶν ἐγκληματούντων. Ἐν ἡ περιπτώσει ἐν τινι χώρῳ τοῦ ὀθωμ. κράτους, διαταραχθεῖσης ἐμπράκτως τῆς τάξεως καὶ τῆς ἡσυχίας, προκηρυχθῆ ὁ στρατιωτικὸς νόμος, μέχοι οὐ τὰ προκαλέσαντα αὐτῶν αἷτια ἀρθῶσι, θὰ ἐφαρμόζηται ἐπὶ πάντων ἀνεξαιρέτως τῶν ἐνόχων εἰς τὰ διαπραττόμενα ἐγκλήματα ἢ παρὰ τῷ στρατοδικεῖῳ διεξαγωγή τῆς δίκης καὶ ἐπομένως καὶ ἡ σύλληψις καὶ φυλάκισις τῶν μοναχῶν καὶ ἱερέων γενήσεται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου.

Τὸ πατριαρχεῖον εἶχε κακὴν πεῖραν τῆς δυστροπίας καὶ κακοβουλίας τῶν κυβερνώντων τότε τὴν Τουρκίαν ὡς καὶ τῆς πονηρίας καὶ σοφιστείας τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, ἡ διὰ τοῦτο ὀχυρούμενον εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν ὑπόσχεσιν, ἦν μετὰ τοσαύτης ἐπισημότητος παρέσχεν ἐπέμενε νὰ περιληφθῶσιν ὅλα τὰ αἰτήματα, νὰ διαλευκανθῶσιν ὅλα τὰ σκοτεινὰ καὶ ἐνδεχόμενα παρεξηγήσεως, συγχρόνως δὲ νὰ ἐξασφαλισθῆ καὶ ἡ ἐκτέλεσις τῶν οὕτω πανηγυρικῶς ἀποφασισθέντων μετὰ τετραετῆ κρατερὸν ἀγῶνα. Κατ' εὐτυχῆ σύμπτωσιν ἤδη ἐπανέφερον εἰς τὴν μεγάλην βεζιρῆαν ὁ Χαμίτ τὸν διακεκριμένον πολιτικὸν φίλαγγλον καὶ φιλέλληνα Κιαμίλ πασᾶ, γνωστὸν ἐν Ἑλλάδι ὡς πρωθυπουργεῦσαντα κατὰ τοὺς δύο πολέμους τοῦ 1897 καὶ 1912 καὶ ἀντιτασσόμενον εἰς τοὺς Νεοτούρκους—ἀνῆκεν εἰς τὸ κόμμα τῆς «Φιλελευθέρως συνεννοήσεως», ὅπερ ἐπέδιωκε τὴν συνεννόησιν μετὰ τῶν Ἑλλήνων τῶν Ἀράβων καὶ πάντων τῶν μὴ τουρκικῶν φυλῶν.— Κατὰ τὸ τελευταῖον δεκαήμερον τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1891 αἱ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐφημερίδες ἀνήγγελλον πομπωδῶς κεφαλαίως γράμμασι: «Λύσις τοῦ προνομιακοῦ ζητήματος.— Ὁ ὑπουργικὸς Τεσκερές.— Ἡ Βεζιρική ἐγκύκλιος.— Ἡ χθεσινὴ ἐν τοῖς πατριαρχείοις συνεδρία». Ἦτο ἡ πρώτη ἐπίσημος μετὰ πολύμηνον «ἀπεργίαν» συνεδρίασιν, καθ' ἣν «ἀγαλλομένῳ ποδὶ» προσήρχοντο εἰς τὰ Πατριαρχεῖα οἱ ἅγιοι συνοδικοί, ἵνα ψάλωσι τὸ «Σήμερον ἡ χάρις τοῦ Ἁγίου πνεύματος ἡμᾶς συνήγαγε...» καὶ ἀναπέμψωσιν εὐχαριστηρίους πρὸς τὸν Ὑψιστον ὕμνους, ὅτι «οὐκ ἐγκατέλιπε τοὺς ὀλοὺς

1 Εἶδομεν εἰς τὰς παρεναιθεμένας τουρκικὰς ἀπαντήσεις πρὸς τὰς διαμαρτυρίας τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχεῖου διὰ τίνων διαστρεβλώσεων τὸ ὑπουργεῖον προσεπάθει νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι οὐδόλως ἐθίγησαν τὰ προνόμια, καὶ ὅτι ὁ πατριάρχης αὐταπατάται προβάλλων ἀβασίμους ἰσχυρισμούς! Καὶ ὁμοῦ ἐκ τῶν ὑστέρων ἀποδεικνύεται, ὅτι δὴν ἠπατάτο ὁ πατριάρχης, ἀλλ' ἠπατῶντο οἱ κυβερνῶντες νομίσαντες ὅτι θὰ ὑπεχώρει οὗτος.

αὐτοὺς ἰδεῖν διαφθοράν», ἐπὶ τῇ νίκῃ τοῦ σταυροῦ κατὰ τῆς ἡμισελήνου ἐναβρονόμενοι καὶ ἐπὶ τῷ θριάμβῳ τῆς Ἐκκλησίας. ἦν περιέπει ὁ θεῖος αὐτῆς νυμφίος μέχρι συντελείας τοῦ αἰῶνος καὶ «πύλαι ἁδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς». Ἐπὶ συνόδου τότε ἀνεγνώσθησαν αἱ ἀποκρυσταλλωθεῖσαι καὶ ἐπισήμως ἐπικυρωθεῖσαι ἀποφάσεις ἧτοι ἡ πλήρης εἰς τὸ ἀκέραιον ἀποκατάστασις τῶν προνομίων καὶ ἡ δίκαιωσις τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου.

Ἴδου τὰ ἐπίσημα κείμενα, ὁ ὑπουργικὸς τεσκερὲς καὶ ἡ βεζυρική ἐγκύκλιος, ἀναγνωσθέντα ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς Ἱ. Συνόδου.¹

ΛΥΣΙΣ ΤΟΥ ΠΡΟΝΟΜΙΑΚΟῦ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ

Ὁ Ὑπουργικὸς Τεσκερὲς.— Ἡ Βεζυρική Ἐγκύκλιος.— Ἡ χθεσινή ἐν τοῖς Πατριαρχείοις Συνεδρία.

Ὑπουργεῖον τῆς Δικαιοσύνης καὶ τῶν Θρησκευμάτων.
Πρὸς τὴν Α. Παναγιότητα τὸν Πατριάρχην τῶν Ῥωμαίων.

Ἡ Αὐτοῦ Ὑψηλότης ὁ Πρωθυπουργὸς δι' ὑψηλοῦ αὐτοῦ τεσκερὲ τῆς 23 Ἰανουαρίου 1306 (1891) ἀγγέλλει ὅτι, συνταχθείσης ἐγκυκλίου ἐκ τῆς συναρμολογήσεως τῶν διατάξεων τῶν περὶ τοῦ ζητήματος τῶν ὑμετέρων πατριαρχείων διὰ τοῦ Ἡμ. Ὑπουργείου γραφέντων τεσκερέδων, ἀπεφασίσθη ὑπὸ τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, ἵνα κατὰ τὴν ἐγκύκλιον ταύτην γένωνται κοινοποιήσεις εἰς ἅς δεῖ νομαρχίας καὶ εἰς τὰς ἀπ' εὐθείας διοικουμένας τοπαρχίας (μουτσαρηφλήκ), ἀποσταλῆ δὲ εἰς τὸ ἡμέτερον Ὑπουργεῖον ἴσον τῆς ἐγκυκλίου ταύτης πρὸς γνωστοποίησιν τοῦ πράγματος εἰς τὰ ὑμέτερα Πατριαρχεῖα καὶ ἀποστολὴν τοῦ ἴσου τούτου, καὶ ὅτι ἐκδοθέντος Αὐτοκρατορικοῦ ἐπὶ τούτῳ διατάγματος ἐνηργήθησαν τὰ δέοντα.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ Α. Ὑψηλότης διαβιβάζουσά μοι ἐπικεκυρωμένον ἀντίγραφον τῆς ἐγκυκλίου ταύτης ἀξιοῖ, ἵνα συναφδὰ τῷ αὐτοκρ. διατάγματι κοινοποιηθῆ τὸ πρᾶγμα εἰς τὰ ὑμέτερα πατριαρχεῖα, διὰ ταῦτα προάγομαι νὰ φέρω εἰς γνῶσιν τῆς Ὑ. Παναγιότητος τὰ ἀνωτέρω καὶ ἀποστείλω ἅμα Αὐτῇ ἐπισυνημμένως ἐν ἐπικεκυρωμένον ἀντίγραφον τοῦ ἀποσταλέντος ἴσου τῆς ἐγκυκλίου.

Τῇ 24 Δεμαζή-οὐλ-ἀγερὲ 1308, 22 Ἰανουαρίου 1306 (1891).

Ὁ ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης καὶ τῶν Θρησκευμάτων: ΡΙΖΑ

¹ Τὸ κείμενον λαμβάνω ἐνταῦθα μὲ τοὺς τίτλους ὡς ἐδημοσιεύθη εἰς τὸν τύπον τῆς πρωτεύουσας. Βλ. Ἐγγραφα σ. 106-114. Εἰς τὸν τύπον τὸν τούρκικόν ἐδημοσιεύθη μόνον ἡ βεζυρική ἐγκύκλιος.

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΗ ΕΠΙΚΥΡΩΣΙΣ ΤΩΝ ΕΚΚΛ. ΠΡΟΝΟΜΙΩΝ

Ἐψηλὴ Βεζυρική ἐγκύκλιος διαβιβασθεῖσα ὑπὸ τῆς Α. Υ. τοῦ πρωθυπουργοῦ Κιαμήλ πασσαῦ ὑπὸ ἡμερομηνίαν 23 Δεκεμβρίου 1308 καὶ 22 Ἰανουαρίου 1306 (1891) πρὸς τὰς νομαρχίας καὶ πρὸς τὰς ἀνεξαρτήτους τοπαρχίας (μουτεσσαρηφλίκια).

«Τὸ Ρωμαϊκὸν Πατριαρχεῖον ἐπέδωκε τακτοῖρια περὶ τῶν ἐξῆς ἵτιοι περὶ ἐκτελέσεως ὡς καὶ πρότερον τῶν ἀποφάσεων τῶν ὑπὸ τοῦ πατριαρχείου ἐκδιδόμενων ἐπὶ τῶν ἐκ τοῦ γάμου καὶ τοῦ διαζυγίου ἀπορρυσσῶν ἀγωγῶν διατροφῆς, τραχώματος καὶ προικός, περὶ τοῦ ζητήματος τῶν διαθηκῶν, περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐπιθεωρήσεως τῶν ρωμαϊκῶν σχολείων, περὶ τῆς ὀρκωμοσίας τῶν ἱερέων καὶ τοῦ τρόπου τῆς ἔνεκα ποινικῶν ἀντικειμένων προσωποκρατήσεως καὶ διαδικασίας αὐτῶν, ἐξαιτούμενον τὴν διατήρησιν τῶν ἀρχαίων θρησκευτικῶν αὐτοῦ προνομίων.

«Συνεπεία τῶν τακτοῖριων τούτων, γενομένης προλαβόντως καὶ ἐσχάτως ἐξετάσεως καὶ σκέψεως ἐπὶ τῶν ἀντικειμένων τούτων, ἐκοινοποιήθησαν συνφθὰ διὰ τοῦ Αὐτοκρ. Ἐπουργείου τῆς Δικαιοσύνης καὶ τῶν Θρησκευμάτων εἰς τὰ Πατριαρχεῖα ὑπὸ διαφόρους χρονολογίας ἀποφάσεις ἐμπεδοῦσαι τὴν διατήρησιν τῶν προνομίων, ἃς τὸ εἰρημένον Πατριαρχεῖον κέκτηται δυνάμει Ἐψηλοῦ Βερατίου.

«Κατὰ τὰς ἀποφάσεις ταύτας αἱ ἐκ τῆς συνάψεως τοῦ γάμου καὶ διαλύσεως αὐτοῦ ἀπορρυσσῶν ἀγωγαὶ διατροφῆς, τραχώματος καὶ προικός ἀνεκαθεν θεωροῦνται ἐνταῦθα μὲν ἐν τοῖς Πατριαρχείοις, ἔξω δὲ ἐν ταῖς Μητροπόλεσιν, ἢ ἀρχαία αὕτη πράξις καὶ τοῦ λοιποῦ θέλει τηρεῖσθαι. Ἐκτὸς τούτου αἱ περὶ προσδιορισμοῦ διατροφῆς, εἴτε ὑπὸ τοῦ πατριαρχείου εἴτε ὑπὸ τῶν μητροπόλεων ἐν τῷ ἐξώτερικῷ ἐκδιδόμεναι ἀποφάσεις (καράρ ἢ ἰλιάμ) ἀνεκαθεν ἐξακολουθοῦσιν ἐκτελούμεναι ὑπὸ τῶν ἐκτελεστικῶν τμημάτων, ἐφ' ὅσον δὲν γίνεται ἐνστάσις ἐκ μέρους ἐκείνων, ἀφ' ὧν εἰσπραχθήσεται ἡ διατροφή. Τὸ κυρίως ζήτημα τῶν παραπόνων ἦτο ἡ ἐξέτασις τῶν ἐνστάσεων τῶν κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν προβαλλομένων, ὅτι δηλαδὴ ὠρίσθη πολλὴ διατροφή καὶ ὅτι ὡς ἐκ τούτου ἀδυνατοῦσι νὰ δίδωσιν αὐτήν· καὶ ἡ ἐξέτασις δὲ τῶν ἐνστάσεων τούτων ἀνατίθεται τοῦ λοιποῦ εἰς τὸ πατριαρχεῖον· τὰς δὲ τελειωτικὰς ἀποφάσεις (καράρι νιχαῖ), ἃς τὸ πατριαρχεῖον συνεπεία τῆς ἀναθέσεως ταύτης μετὰ ἐξέτασιν θέλει ἐκδίδει, εἴτε τροποποιητικὰς τῶν προηγουμένων, εἴτε ἐπικυρωτικὰς, θέλουσιν ἐκτελεῖ τὰ ἐκτελεστικὰ τμήματα, διὰ δὲ τοὺς ὀφειλέτας, οὔτινες, συνφθὰ τῇ περὶ τῶν λοιπῶν ὀφειλετῶν ἐπικρατούσῃ τάξει, δεόν νὰ φυλακίζονται ἐν τῇ ἐκτελέσει τῶν περὶ διατροφῆς τελειωτικῶν ἀποφάσεων, δὲν θὰ λαμβάνω-

νηται παρὰ τοῦ ἐτέρου τῶν διαδίκων δαπάνη τροφοδοτήσεως.

«Ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς τὸ ζήτημα τῶν διαθηκῶν, καίτοι τοῦτο εἶναι ἀστικῆς τάξεως, ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἐξέτασις καὶ ἐξομάλυνσις τῶν εἰς αὐτὰς ἀναγομένων διαφορῶν εἶναι ἀνατεθειμένη, δυνάμει τοῦ 3ου ἄρθρου τοῦ περὶ καθηκόντων τοῦ Δ. Ἐθνικοῦ Συμβουλίου κεφαλαίου τοῦ πατριαρχικοῦ κανονισμοῦ, εἰς τὸ εἰρημένον συμβούλιον, διὰ τοῦτο ἡ διαθήκη ἢ παρουσιασθησομένη ἐν τῇ περιουσίᾳ χριστιανοῦ ἔχοντος κληρονόμους ἀνηλικούς ἢ ἐνήλικας, θέλει εἶναι ἔγκυρος δικαστικῶς, ὅταν ἢ ἐπικεκυρωμένη ὑπὸ πατριάρχου ἢ μητροπολίτου ἢ ἐπισκόπου· τόσον δὲ τὰ κινητὰ (μάλ) ὅσον καὶ τὰ ἀκίνητα (μούλκια), ἅτινα ἤθελε περιέχει ἢ διαθήκη, ἐκτὸς δημοσίων γαιῶν (ἐραζίι ἐμργιέ) καὶ βακουφίων, θέλουσιν ἄνευ ἀναμίξεως ἀφίεσθαι εἰς τὸν κληροδόχον, ἦτοι εἰς τὸν ὑπὲρ οὗ διετέθησαν. Αἱ δὲ ἐκ τῶν διαθηκῶν τούτων μεταξὺ κληρονόμων, ἢ τοῦ κηδεμόνος τῶν ἀνηλίκων, ἀναφιησόμεναι, ἢ αἱ περὶ κύρους καὶ αὐθεντίας τῆς διαθήκης προκύψουσαι διαφοραὶ θεωροῦνται κατὰ τὸ 3ον ἄρθρον τοῦ περὶ Μικτοῦ Συμβουλίου κεφαλαίου τοῦ Πατριαρχικοῦ Κανονισμοῦ ἐν μὲν Κωνσταντινουπόλει ἐν τῷ Συμβουλίῳ τούτῳ, ἐν δὲ ταῖς νομαρχίαις ἐν τοῖς Μητροπολιτικοῖς Συμβουλίοις, καὶ αἱ ἀποφάσεις (ἰλιαμάτ) αἱ ὑπὸ τῶν συμβουλίων τούτων ἐκδοθησόμεναι θέλουσιν ἐκτελεῖσθαι κυβερνητικῶς ὑπὸ τῶν ἐκτελεστικῶν τμημάτων. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ μέτρον τοῦτο ἀφορᾷ τὴν ὀρθόδοξον ρωμαϊκὴν κοινότητα, εἴαν τινες τῶν κληρονόμων ἀνήκωσιν εἰς ἑτέραν κοινότητα, ἢ ὧσιν ὑπήκοι ξένοι, ἢ εἴαν ἢ ἐπικεκυρωμένη διαθήκη περιλαμβάνῃ βακούφια ἢ δημοσίους γαίας, ἢ ὑπὸ τρίτου, εἴτε ὑπηκόου ὀθωμανοῦ εἴτε ξένου διαφιλονικουμένην κινητὴν περιουσίαν ἢ ἀκίνητα μούλκια, ἢ ἐξέτασις τῶν ἐκ τοιούτων διαθηκῶν ἀπορρεουσῶν ἀγωγῶν ἀνήκει εἰς τὰ δικαστήρια τοῦ κράτους. 1

«Τὰ προγράμματα τῶν σχολείων θέλουσι συντάττεσθαι ἢ ἐπικυροῦσθαι ὑπὸ τοῦ πατριαρχείου καὶ τῶν μητροπόλεων· ἐπίσης καὶ τὰ διπλώματα καὶ ἐνδεικτικὰ τῶν διδασκάλων καὶ διδασκαλισσῶν ὑπὸ τῶν ἰδίων θέλουσιν ἐπικυροῦσθαι. Ἐπειδὴ δὲ πρέπει νὰ ὦσι καὶ κυβερνη-

1 Ἡ διαθήκη ἦτο ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων δικαιοδοσιῶν τῆς ἐκκλησίας. ἦτις ἀπέφραξε καὶ οὐκ ὀλίγας ὑλικὰς εἰς τὰς μητροπόλεις καὶ χριστ. κοινότητας ὠφελείας, διὸ καὶ ἡ ἐκκλησία ἐπέμενεν εἰς τὸν θρησκευτικὸν αὐτῆς χαρακτηρισμὸν καὶ εἰς τὴν ἀξίωσιν τῆς ἐπ' αὐτῆς ἀποκλειστικῆς ἀρμοδιότητος. Κατὰ τὴν γνώμην τῶν ἡμετέρων νομολόγων, ἡ φράσις τῆς βεζ. ἐγκυκλίου, «ἀστικῆς τάξεως» ζήτημα ἐκφράζουσα μονομερῆ θεωρίαν περὶ τοῦ χαρακτηῆρος τῆς διαθήκης δὲν δύναται ἐν τῷ μέλλοντι νὰ δημιουργήσῃ ὑπὲρ τοῦ κράτους νομίμους ἰσχυρισμούς, ὥστε ν' ἀνακινήσῃ τὸ ζήτημα.

τικῶς γνωστά, ὅταν ὁ ἐπιθεωρητῆς (μουφτῆς) ἢ ὁ διευθυντῆς (μουδῖρ) τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, ἐξετάζων τὴν ἐν τοῖς σχολείοις διδασκαλίαν, ἤθελε παρατηρήσει μάθημά τι ἀπᾶδον ἢ διδάσκαλον καὶ διδασκάλισσαν μὴ ἔχοντας τοιοῦτον ἐνδεικτικόν, ἐν μὲν Κων)πόλει τὸ ὑπουργεῖον τῆς παιδείας θέλει συνεννοεῖσθαι μετὰ τοῦ πατριαρχείου, ἐν δὲ τῷ ἐξωτερικῷ ἢ τοπικῇ ἀρχῇ μετὰ τῶν μητροπόλεων, καὶ οὕτω δι' αὐτῶν θέλουσι κωλύεσθαι τὰ τοιαῦτα μαθήματα καὶ ἀντικαθίστασθαι οἱ τοιοῦτοι ἄνευ ἐνδεικτικοῦ διδάσκαλοι καὶ διδασκάλισσαι.

«Ἀπὸ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ποινικῆς δικονομίας, οἱ κληρικοὶ οἱ ἔνεκα ποινικῶν ὑποθέσεων ἐρχόμενοι ὡς μάρτυρες ἤρνούντο νὰ ὀρκισθῶσιν ὡς οἱ λαϊκοί, ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ἐδυσχαίραινε τὴν διαδικασίαν, διὰ τοῦτο ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου δέον νὰ ἐφαρμόζηται τὸ κατ' αὐτὰς εἰς ἐνέργειαν τεθὲν ἄρθρον νόμου, κατ' ὃ οἱ ἱερεῖς, οἵτινες δέον νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς ὀρκωμοσίαν, εἴτε ἔνεκα ἀστικῶν εἴτε ἔνεκα ποινικῶν ἀγωγῶν, δέον νὰ ὀρκίζωνται κατὰ τὴν θρησκευτικὴν αὐτῶν τάξιν ἐν τῷ οἰκείῳ Πατριαρχείῳ ἢ τῇ Μητροπόλει.

«Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν προσωποκράτησιν καὶ τὴν διαδικασίαν αὐτῶν, ὅταν μὲν πρόκηται περὶ χρέους, καθὼς ἀνεκαθεν οἱ κληρικοὶ κρατοῦνται ἐν τοῖς οἰκείοις Πατριαρχείοις καὶ ταῖς Μητροπόλεσι, τὸ αὐτὸ θέλει γίνεσθαι καὶ τοῦ λοιποῦ.

«Ἐν δὲ τῇ ἀνακρίσει καὶ τῇ διαδικασίᾳ τῶν κληρικῶν τῇ ἔνεκα ποινικῶν ὑποθέσεων ἐνώπιον τῶν ποινικῶν δικαστηρίων γινομένη θὰ ἰσχύῃ ἡ ἐπομένη τάξις. Ἡ κλήσις (δὲλ.π. μουζακερεσῆ) ἢ ἐκδιδομένη ὑπὸ τοῦ ἀνακριτοῦ καὶ τοῦ δικαστηρίου κοινοποιεῖται ἐνταῦθα μὲν διὰ τοῦ Πατριαρχείου, ἐν δὲ τῷ ἐξωτερικῷ διὰ τοῦ μητροπολίτου καὶ ἐπισκόπου. Τὸ δὲ πατριαρχεῖον, οἱ μητροπολίται καὶ οἱ ἐπίσκοποι ἅμα λάβωσι τὴν κλήσιν ταύτην, ὀφείλουσι νὰ παραδώσωσι τῇ ἀρχῇ τὸν κατηγορούμενον ἱερέα. Ἐὰν ἡ ὑποχρέωσις αὕτη δὲν ἐκπληρωθῇ, ἢ ἐὰν ὁ κληρικὸς, δι' ὃν ἐξεδόθη κλήσις, δὲν συμμορφωθῇ πρὸς αὐτήν, φυσικῶς τῷ λόγῳ θέλει ἐνεργεῖσθαι ὅ,τι κελεύει ὁ νόμος.

«Οἱ κληρικοὶ μέχρι τῆς ἀποδείξως τῆς ἐνοχῆς καὶ τῆς ἐπιβολῆς ποινῆς δὲν θέλουσι προφυλακίζεσθαι καὶ κρατεῖσθαι ὅπου καὶ οἱ ἰδιῶται, ἀλλ' ἐν τῷ διοικητηρίῳ, ἐν δωματίῳ ἀναλόγῳ πρὸς τὸν χαρακτῆρα αὐτῶν, δηλαδὴ ἐν δωματίῳ ἐξειδιασμένῳ δι' εὐυπόληπτα πρόσωπα (μέρι-ουλ-χατήρ).

«Ἀποδειχθεῖσης δὲ τῆς ἐνοχῆς, ἐὰν μὲν αὕτη περιορίζεται εἰς πλημμέλημα καὶ πταῖσμα, ἐπειδὴ δὲν συνεπάγεται τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ ἱερατικοῦ ἀξιώματος, διὰ τοῦτο τὴν ἐπιβληθησομένην ποινὴν τῆς φυλακίσεως θέλει ὑφίστασθαι ἐν τῷ οἰκείῳ πατριαρχείῳ ἢ ἐν τῇ μητροπόλει· ἐὰν δὲ ἡ προσαπτομένη πρᾶξις ἢ κακούργημα, μέχρις οὗ ἂ-

ποδειχθῆ καὶ καταδικασθῆ, πάλιν κατὰ τὴν προσωποκράτησιν καὶ ἀνάγκησιν θέλει κρατεῖσθαι ἐν τῷ δωματίῳ τῷ ὀρισθησομένῳ ἐντὸς τοῦ διοικητηρίου, μετὰ δὲ τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἐνοχῆς καὶ τὴν ἐπιβολὴν ποινῆς, καὶ ἀφοῦ ἀφαιρεθῆ τὸ ἱερατικὸν αὐτοῦ ἀξίωμα, ἐκτίνει τὴν ὀρισθησομένην κατὰ νόμον ποινὴν ἐν ταῖς κοιναῖς φυλακαῖς. Ἐὰν δ' ἐν τινι μέρει τῆς Ὀθωμανικῆς ἐπικρατείας κηρυχθῆ ὁ στρατιωτικὸς νόμος ἐνεκα ἐμπράκτου διαταράξεως τῆς τάξεως καὶ ἡσυχίας, μέχρι τῆς ἀποσοβήσεως τῆς καταστάσεως καὶ τῶν λόγων τῶν προκαλεσάντων τὸν στρατιωτικὸν νόμον, οἱ ἐγκληματῖαι τῶν ἐντὸς τοῦ μέρους ἐκείνου συμβησομένων ἐγκλημάτων δικάζονται μὲν ἀνεξαιρέτως ἐν τῷ στρατοδικεῖῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ διαδικασίᾳ ταύτῃ τὰ στρατοδικεῖα τηροῦσι τὴν ἀνωτέρω περὶ προσωποκρατήσεως καὶ φυλακίσεως τῶν κληρικῶν καὶ ἱερέων ἐκτεθεισάν τάξιν.

«Ἐπειδὴ δὲ τὰ ἀνωτέρω συζητηθέντα καὶ ἐγκριθέντα ἐν τῷ ὑπουργικῷ συμβουλίῳ ὑπεβλήθησαν τῇ Α. Α. Μεγαλειότητι καὶ ἐπεκυρώθησαν δυνάμει Ὑψηλοῦ Αὐτοκρατορικοῦ διατάγματος, διὰ ταῦτα ἀξιούται καὶ ἡ Ὑμετέρα Ἐξοχότης, ἵνα ἐντὸς τῆς δικαιοδοσίας οὐτῆς ἐνεργῆ κατὰ τὰ ἀνωτέρω».

Ἐπισημασθέντα ὡς ἀκριβὲς ἀντίγραφον

(Γ. Σ.) Ὁ τμηματάρχης τοῦ ἐπὶ τῶν θρησκευτικῶν τμήματος,

Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸ κερδηθὲν ζήτημα τῶν προνομίων ἦτο λίαν ἐλαστικόν, ὥστε καὶ ἡ ἐλαχίστη ἀπ' αὐτῶν παρέκκλισις ἠδύνατο νὰ ἀνακινήσῃ αὐτὸ πάλιν—διότι κατ' οὐσίαν ἡ πληγὴ δὲν ἐπουλώθη, ὑπεπεχώρησαν ἐξ ἀνάγκης οἱ Τούρκοι, ἀλλὰ δὲν ἔπαυσαν ζητοῦντες ἀφορμὴν πρὸς καταστρατήγησιν—διὸ ἡ Ἱερὰ Σύνοδος ἐγκυκλιωδῶς ἔδωκε τὰς προσηκούσας ὁδηγίας καὶ συμβουλὰς πρὸς ἀκριβῆ ἐφαρμογὴν τῶν ἀποφασισμένων.

«ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ

ἐλέῳ Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ρώμης
καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης

Ἀριθ. Πρωτ. 322. Διεκπ. 212

Ἱερώτατε μῆτροπολίτα ὑπέριτε καὶ ἔξαρχε ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὲ ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργγὲ τῆς ἡμῶν Μετριότητος κύρ. χάρις εἴη τῇ αὐτῆς Ἱερότητι καὶ εἰρήνῃ παρὰ Θεοῦ: Ἐγνώσθησαν καὶ τῇ αὐτῆς Ἱερότητι διὰ τῆς ὑπ' ἀριθμὸν πρωτοκόλλου 3900 καὶ ἡμερομηνίαν 28 Σεπτεμβρίου π. ἔ. συνοδικῆς ἐγκυκλίου τὰ αἴτια, τὰ προκαλέσαντα τὴν ἀπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου παραίτησιν ἡμῶν. Ἄσμενοι ἔσμεν ἀναγγέλλομεν ὅτι, ἐπελθούσης εὐδοκίᾳ τῆς Α. Α. Μεγαλειότητος τελείας καὶ ὀριστικῆς τῆς λύσεως τοῦ

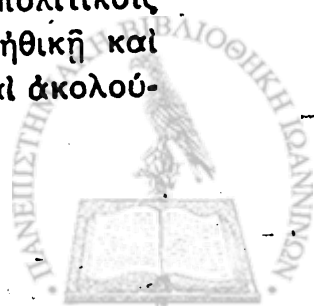

προνομιακού ζητήματος, ὡς ἐκ τῆς ἐγκλειστοῦ βεζυρικῆς ἐγκυκλίου καταφαίνεται, ἀνελάβομεν τὰ ἱερὰ τῆς πατριαρχείας καθήκοντα, εὐλογοῦντες τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν ὅτι, ἐξέχεεν ἔτι καὶ νῦν τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς ἐπιλάμψας τῇ πατρικῇ καρδίᾳ τοῦ φιλολάου καὶ εὐεργετικωτάτου ἡμῶν Ἄνακτος, οὕτω μεγαθύμως ἐπιπρυτανεύσαντος τὴν εἰρήνην τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐν ἣ δεήσεις καὶ εὐχὰς ἀναπέμπειν ὑπὲρ αὐτοῦ πᾶσιν ἐπιβάλλεται.

«Καὶ δὴ συνιστάντες συνοδικῇ διαγνώσει τῇ αὐτῆς Ἱερότητι τὴν μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιστάσιος μελέτην τῆς αὐτοκρατορικῆς Ἰραδὲ κεκοσμημένης ὑψηλῆς ἀποφάσεως, προτρεπόμεθα καὶ παραγγέλλομεν, ὅπως αὐστηρὰν τηρήσῃ προσοχὴν ἐν τῇ ἐφαρμογῇ ἐκάστου κεφαλαίου.

«Καὶ ἐπὶ μὲν τῶν δικαστικῶν, τὰς μὲν μνηστείας καὶ γάμου ἀπορρεούσας (πνευματικὰς) διαφορὰς ὀφείλει διεξάγειν ἐν δικαστηρίῳ συγκροτουμένῳ κατὰ τὴν ἐν ἐνεργείᾳ δικονομίαν ἐξ ἱερέων καταλλήλων, ὑπὸ τὴν προεδρίαν αὐτῆς ἢ τοῦ Ἰδίου ἐπιτρόπου, τὰς δὲ ἐκ τῆς διαλύσεως μνηστείας καὶ τὰς περὶ προικός, τραχώματος, διατροφῆς καὶ διαθηκῶν διαφορὰς, ἐν δικαστηρίῳ, καταρτιζομένῳ ὡς ἀνωτέρῳ ἐκ πολιτῶν τιμίων, εὐύπολῃτων καὶ διακεκριμένων ἐπὶ ἀκεραιότητι χαρακτῆρος, φροντίζουσα ἐγκαίρως τὴν καθ' ἅπασαν τὴν ἐπαρχίαν αὐτῆς ἔκδοσιν ὁμοιομόρφου τύπου προίκοσυμφώνου καὶ διαθήκης νομίμου καὶ συνάδοντος τοῖς ἐν τῇ ἐγκλειστῷ ὑψηλῇ ἀποφάσει καθωρισμένοις μετὰ τῶν ἀπαιτουμένων ὁδηγιῶν.

«Ἐπὶ δὲ τῶν σχολειακῶν ὀφείλει προσέχειν α') ἐν τῇ ἐκλογῇ τῆς ἐφορίας, γινομένη ὑπὸ τὴν προεδρίαν αὐτῆς, ὅπως καταρτίζεται ἐκ προσώπων τιμίων, ἀρμοδίων καὶ ἀπολαούντων τῆς ἀγαθῆς ὑπολήψεως τῆς κοινότητος καὶ μητροπόλεως, ὑποχρέων ὄντων ἐργάζεσθαι ὑπὸ τὴν προεδρίαν αὐτῆς, ἢ τοῦ Ἰδίου ἐπιτρόπου· β') ἐν τῇ ἐκλογῇ τοῦ προσωπικοῦ τῶν διδασκάλων, γινομένη ἐν συνεδριάσει τῆς ἐφορίας, ὅπως ὧσιν οὗτοι οὐ μόνον εὐπαίδευτοι καὶ δόκιμοι περὶ τὸ διδασκαλικὸν αὐτῶν ἐπάγγελμα, ἀλλὰ καὶ χρηστοί, φρόνιμοι, τύπον ἠθικότητος καὶ ὑπογραμμὸν ὑγινοῦς μορφώσεως ἐαυτοὺς παρέχοντες καὶ ἐγκρίνειν αὐτοὺς καὶ ἐφοδιάζειν κατ' ἔτος δι' Ἰδίου αὐτῆς ἐνδεικτικοῦ· γ') μελετᾶν ὀφείλει τὰ προγράμματα τῶν μαθημάτων λίαν προσεκτικῶς, ἵνα μὴ τι ὑπάρχη τὸ ἀπαῖδον οὐ μόνον τοῖς πολιτικοῖς καθεστῶσιν ἀλλὰ καὶ τῇ διανοητικῇ ἀναπτύξει καὶ ἠθικῇ καὶ θρησκευτικῇ διαπλάσει τῆς μαθητευούσης νεότητος, καὶ ἀκολού-

θως επικυροῦν ταῦτα, ἀναλογιζομένη τὰς εὐθύνας, ἃς μόνη φέ-
ρει ἐνώπιον τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς σεβαστῆς κυβερνήσεως.

«Περὶ δὲ τῶν ἱερέων οὐ χρήζει ὁδηγιῶν, γινώσκουσα πῶς
δεῖ καθοδηγεῖν τὸν κλῆρον, ὥστε οὐ μόνον ἀπέχειν τῶν αἰτίων,
τῶν προκαλούντων δίκας καὶ ὄρκους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους τῷ
ἀγαθῷ αὐτοῦ παραδειγματι διδάσκειν ἀποχῆν· ἐν ἣ δὲ περι-
πτώσει τυχὸν εὐρεθῆ τις τῶν ἱερέων ὑποχρεωθεὶς εἰς ὄρκωμοσί-
αν ἢ ἐναχθεὶς δίκην, ἢ αὐτῆς Ἱερότης ὀφείλει ἐνεργεῖν συμφώ-
νως τοῖς περὶ τούτου διαταττομένοις ἐν τῇ ὑψηλῇ ἀποφάσει
μετὰ πάσης ἀκριβείας.

«Τὰ πάντα ἀπαρεγκλίτως τηρεῖν παραγγέλλεται, καὶ προ-
τρέπεται, ὅπως ἀνακοινώσεται καθ' ὄλην αὐτῆς τὴν ἐπαρχίαν
τοὺς σωτηρίους τούτους θεσμούς, πρὸς οὓς ὀφείλουσιν ἀναντιρ-
ρήτως συμμορφωθῆναι πάντες, βέβαιοι ὄντες, ὅτι ὁ τάναντία
φρονῶν λογισθῆσεται ἀντιστρατευόμενος τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τῇ
σεβαστῇ κυβερνήσει τοῦ τρισεβάστου ἡμῶν ἀνακτος, οὗ τὰ ἔ-
τη εἶησαν ἐνδοξα, ἄνοσα καὶ πανευδαίμονα. Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ
χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος εἶη μετὰ τῆς αὐτῆς Ἱερότητος».

1859, Ἰανουαρίου λ'.

† Ὁ Κωνσταντινουπόλεως ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός. † Ὁ
Ἡρακλείας Γερμανὸς ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός. † Ὁ Δέρκων
Καλλίνικος ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός. † Ὁ Βερροίας Προκό-
πιος ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός. † Ὁ Σηλυβρίας Γερμανὸς ἐν
Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός. † Ὁ Σωζοαγαθουπόλεως Παρθένιος
ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός. † Ὁ Σισανίου Ἀθανάσιος ἐν Χρι-
στῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός. † Ὁ Προικονήσου Νικόδημος ἐν Χριστῷ
ἀγαπητὸς ἀδελφός. (Αὐτ. 115—118).

Ὁ ἐκ τῶν ἐξοχωτέρων νομομαθῶν Κωνσταντινουπολιτῶν, ὁ Μ.
Γ. Τσελεπίδης, εἰς τὸ λαμπρὸν βιβλίον: «Τὰ προνόμια τῆς ἐκκλησίας
ἐν Τουρκίᾳ ἢ εἰσαγωγή εἰς τὸ παρὰ τῷ οἰκουμενικῷ πατριαρχεῖῳ ἰ-
σχύον κληρονομικὸν δίκαιον κτλ.» (Ἀθῆναι 1906) γράφει τὰ ἑξῆς:
«Κρατερὸς ἀγὼν διὰ τῆς γραμμῆς συνήφθη ἐπὶ ἑξάμηνον (ἀπὸ 22
Ἰουνίου 1890 μέχρι 24 Δεκεμβρίου 1891 γρ. 31 Ἰανουαρίου καὶ εἶ-
ναι 7 μῆνες), ἔγγραφα δὲ ἐπιφανεστάτην καταλαβόντα σελίδα
ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἔθνους ἀντηλλάγησαν μεταξύ
τῶν πατριαρχείων καὶ τῆς Πολιτείας. Αἰώνιος εὐγνωμοσύνη ὀ-
φείλεται εἰς τὸν ἀοίδιμον πατριάρχην Διονύσιον τὸν Ε' καὶ τὰ
διαπρεπῆ μέλη τῶν δύο ἐθνικῶν σωμάτων διὰ τὴν εὐθαρσῆ, εὐ-
σταθῆ καὶ ἐθνικὴν, ἀλλὰ καὶ νομοταγεστάτην αὐτῶν καθ' ὄλον
τὸ διάστημα διαύωγῆν. Δι' ἐπιχειρημάτων ἀκαταγωνίστων ἀρρο-

μένων ἐκ τοῦ ἐπὶ μακρὰν σειρὰν αἰώνων καθεστῶτος τῆς ἐκκλησίας, ἐκ τῶν αὐτοκρατορικῶν δηλώσεων καὶ νόμων καὶ ἐκ τῶν διεθνῶν πράξεων, ἐκ τοῦ ἀδυνάτου τῆς ὑπάρξεως ἐκκλησίας ἀλωβήτου ἄνευ τῶν προνομίων τούτων καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ καλῶς ἐννοουμένου συμφέροντος τῆς πολιτείας ἐκτιθεμένων διὰ μακρῶν καὶ κατ' ἐπανάληψιν ἐν τοῖς ἀποσταλείσιν ἐγγράφοις προεμάχθησαν τῆς διατηρήσεως τῶν προνομίων τούτων» (σ. 62—63).

Τοῦτο πληρέστατα εἶχε κατανοήσει τὸ κράτος, καὶ δὴ ἀπὸ τοῦ κατακτητοῦ, ὅτ' ἐξέδιδε τὸ λεγόμενον Βεράτιον, ἦτοι τὸν συνταγματικὸν χάρτην τῆς ἐκκλησίας (βλ. σ. 142—146 τοῦ παρόντος βιβλίου).

Καὶ ἐκ τῶν ἄλλων πατριαρχείων ἔχομεν τοιαῦτα παραδείγματα αὐτοθυσίας τῶν πατριαρχῶν. Εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα π. χ. ὅτε μετὰ τὸν εὐρωπ. πόλεμον ἔλαβεν ἐντολὴν ἡ Ἀγγλία καὶ διώρισεν Ἀγγλὸν ἀρμοστήν τὸν Campbell, οἱ Ἀραβόφωνοι ἐξηγέρθησαν καὶ ἐζήτησαν ἐπιμόνως τὴν ἀνατροπὴν τοῦ καθεστῶτος. Εὐνοοῦσα τὴν ἄποψιν ταύτην ἡ Βρεττ. κυβέρνησις καὶ ἐκμεταλλευθεῖσα τὰ σφάλματα τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἀγῶνος. Ἀφορμὴν παρέσχεν τὸ ψήφισμα τοῦ πατριάρχου Δαμιανοῦ καὶ τῆς ἀδελφότητος ἐν ὑπερορίᾳ εὐρισκομένων, ὅπερ ἔλεγε: «Καταπιστεύεται ἐξ ὀλοκλήρου καὶ ἀνεπιφυλάκτως τὰς ἑαυτῆς τύχας τῇ θεοφυλάκτῳ ἑλληνικῇ βασιλικῇ κυβερνήσει, ποθοῦσα ἐπανελθεῖν τοὺς εὐτυχεῖς καὶ εὐκλειεῖς ἐκείνους χρόνους, ὅτε κυβέρνησις χριστιανικὴ καὶ ὁμαίμος ἐφρόντιζε καὶ ἐπροστάτευε τοῦ Παναγίου Τάφου». Ἀκολουθοῦσι δύο ἕτερα ἀρθρα, περὶ τῶν ἐντολοδόχων δὲ Ἀγγλῶν καὶ συμμάχων οὐδὲ ὑπαινιγμὸς κ' ἄν! Τοῦτο ἐξηρέθισεν αὐτοὺς καὶ ἀπεκήρυξαν τὸν πατριάρχην ἐκεῖνον τῇ 6 Σεπτεμ. 1918 καὶ διέλυσαν τὴν ἀποστάτιδα σύνοδον. Ὁ λόγος δηλοῖ, ὅτι συνέβησαν παρόμοια ἐκείνων, ἅπερ ἔτελειουργοῦντο μετὰ τὴν ἀνακομῆν ἐν Κ)πόλει. Ἀλλ' ὁ Δαμιανὸς δὲν ἦτο Μεταξάκης, ἀφοῦ εἶχεν ὑποσκελίσει αὐτὸν καὶ ἐκδιώξει ἐξ Ἱεροσολύμων ἦτο ἀνώτερος. ἀπελογήθη καὶ ἐπέρριψε τὴν εὐθύνην, οἷς ἀνήκεν καὶ εὐθὺς ἀποκατεστάθη εἰς τὸν θρόνον. Ἀλλ' οἱ Ἀγγλοὶ δὲν συγχωροῦσιν, ἐκδικοῦνται μάλιστα. καίτοι ὁ πατριάρχης εἶχεν εἶπει, ὅτι «πᾶσαι αἱ ἐνέργειαι αὐταὶ δὲν ἀντεπρόσώπευον τὸ γνήσιον ἀγιοταφικὸν πνεῦμα» (Ν. Σιών τόμ. ΙΣΤ', 1921, σ. 574). Τότε διωρίσθησαν δύο ἐπιτροπαί. ἡ α' Bertram—Luke (βλ. Report of commission appointed by the government of Palestine to inquire into the affairs of the orthodox patriarchate of Jerusalem... Oxford 1921), ἣτις καίτοι ἐντεταλμένη διὰ τὰ οἰκονομικὰ τοῦ Ἁγίου Τάφου, πρώτη ἔσεισε τὸ καθεστῶς ἐκεῖνο. ἀλλὰ τὸν ἀπροσδόκητον τορπιλισμὸν ἔκαμεν ἡ β' Bertram—Young, δημοσιεύσασα χιλιοσέλιδον σχεδὸν ἑκθεσιν. (The Patri-

archate orthodox of Jerusalem 1926. ἔχω ὑπ' ὄψιν τὴν πίστην ὑπὸ τοῦ πατριαρχικοῦ τυπογραφείου μετάφρασιν). Οὐδείς μετὰ τοσαύτης πονηρίας καὶ διπλωματίας ὑπενόμεισε τὰ προνόμια τοῦ Ἁγίου Τάφου καὶ μετὰ πάθους ἔβαλε κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ καθεστῶτος. Ἐπεστρατεύθησαν ἔκτροτε ὅλοι οἱ Ἁγιοταφῖται ἀριστεῖς τοῦ καλάμου καὶ γινῶσται τῆς ἱστορίας. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ταπεινὴν μου γνώμην, καίτοι αἱ ἐργασίαι αὐταί, ἐν αἷς ἐξέχουσιν αἱ πραγματεῖαι τοῦ νῦν εὐκλεῶς πατριαρχεύοντος κ. Τιμοθέου Θέμελη καὶ δὴ τὸ κολοσσαῖον ἔργον τοῦ κορυφαίου τῶν ἐπιζώντων λογιωτάτων Ἁγιοταφῖτῶν ἀρχιμανδρίτου κ. Καλλίστου Μηλιαρᾶ: «Οἱ Ἁγιοι Τόποι ἐν Παλαιστίνῃ καὶ τὰ ἐπ' αὐτῶν δίκαια τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, τόμ. Α', Ἱεροσόλυμα 1928, σ. 332, τόμ. Β', 1933, σ. ιβ' 901, 8ον), οὐδόλως ἱκανοποιοῦσι τοὺς παρακολουθοῦντας τὸ ζήτημα φίλους τῶν ἁγίων Τόπων· διότι ἐφ' ὅσον τὰ σπουδαιότερα αὐτῶν ἐπιχειρήματα στηρίζονται ἐπὶ τῆς καθαρῶς ἱστορικῆς ἐξελίξεως, καὶ μένουσιν σχεδὸν ἀναπάντητοι αἱ ἐνστάσεις τοῦ Bertram, ὅτι ἡ πλειονότης τῶν πατριαρχῶν δὲν ἦσαν Ἕλληνες καὶ δὴ εἰς ὠρισμένην μακρὰν περίοδον. Οὕτως ὁ Ἄγγλος οὗτος δικαστικὸς καὶ οἱ Ἀραβόφωνοι στηρίζουσι τὰ ἐπιχειρήματά τῶν, ὅτι ἀπὸ τῶν σταυροφοριῶν μέχρι τοῦ πατριάρχου Γερμανοῦ (1099—1543) οἱ πατριάρχαι ἦσαν Ἀραβες, κατὰ τὰς ὁμολογίας τοῦ πατριάρχου Δοσιθέου, Μαξίμου Συμαίου, Προκοπίου Ναζιανζηνοῦ καὶ Διομήδους Κυριακοῦ (βλ. Bertram ἐνθ' ἄνωτ. σ. 21). Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο μεγάλως ἐκακοπάθησεν ἡ ἁγιοταφίτικὴ ἀδελφότης· «καὶ αὐτοὶ γὰρ οἱ πατριάρχαι ἰδίαις χερσὶν ἐργαζόμενοι τὸν ἐπιούσιον ἄρτον μὴ ἔχοντες οὐδὲ σκεύη ἱερὰ, οὐδέ ἄμφια προσήκοντα καὶ εὐπρεπῆ· ἔγθεν τοι καὶ τὰς ἱερὰς ἀναιμάκτους ἀγιστείας βαμβακίνοις τε ἀμφίοις καὶ σιδηροῖς τρικηρίοις ἐπετέλουν ... δύο ξύλινοι ἀρχιερατικαὶ ράβδοι ἀπόκεινται ἐν τῷ τοῦ πατριαρχείου σκευοφυλακείῳ διατηρούμεναι». (Ἱεροσολυμιάς Γρηγορίου Παλαμᾶ, σ. υοδ'). Τὴν περίοδον ταύτην ὁ κλεινὸς οὗτος Ἁγιοταφίτης, καθηγητὴς ἐν τῇ Θεολογ. σχολῇ τοῦ Σταυροῦ, χαρακτηρίζει ὡς παρακμὴν καὶ θεομηνίαν διὰ τοὺς Ἕλληνας.

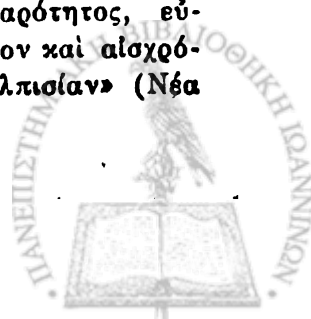
Τότε ἀναφαίνονται δύο Πελοποννήσιοι ἐξ Ἀραχώβης ἀσκητεύοντες ἐν τῇ τοῦ Ἁγίου Σάββα μονῇ, οἵτινες ἐγκαινιάζουσι νέαν περίοδον· «ὁ μὲν γὰρ θεῖος Ἰωακείμ (ὁ Χρυσ. Παπαδόπουλος ἔγραψεν ἐν Ἐπετ. Ἐταιρ. βυζ. σπουδῶν Ζ', σ. 159: «Ἰωακείμ ὁ πάνυ ἐξ Ἀθηνῶν πάπας καὶ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας (1487—1567). ἐν τῇ τῶν Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ πατριάρχης ἐγένετο· ὁ δ' αὖ ἱερὸς Γερμανός, ... ἀναβιβάζεται κανονικῶς τῷ 1534... ἐπὶ τοῦ ἀποστολικοῦ τῆς μητρὸς τῶν ἐκκλησιῶν θρόνου· καὶ οὕτως ἀμφότεροι κατέρχονται τῆς λαμπρᾶς καὶ ἐς δεῦρο ἀδιάρ-

ρήκτου ἐπὶ τούτων τῶν θρόνων διαδοχῆς τῶν Ἑλλήνων πατριαρχῶν» (σ. υοθ'—υπ'). Διὰ τὰ συμπληρώσωσι τὸ ἑλληνικὸν δημιούργημα δύο ἕτεροι Πελοπονήσιοι ἀριπρεπεῖς καὶ ἐν τοῖς γράμμασι καὶ ἐν φιλογενεῖα καὶ εὐσεβεία γίνονται πατριάρχαι, οἱ Κορίνθιοι Νοταράδες, Δοσίθεος καὶ Χρῦσανθος ὁ ἀνεψιός του, ὅπως ὁ Γερμανὸς ἀφῆκε διάδοχον τὸν ἀνεψιὸν του Σωφρόνιον καὶ οὗτος τὸν κλεινὸν Θεοφάνην. Δύο λοιπὸν ζεύγη ἐκλεκτῶν ἀγνῶν Ἑλλήνων καὶ μεγάλων πατριαρχῶν. ἔπεται τρίτον ἐν συνεχείᾳ ζεῦγος ὁ ἀπὸ Καισαρείας Φιλίππου Παρθένιος 1737-1766, ὅστις ἦν εἰς ἄκρον μεμουσωμένος (ἔχων ἱστορίαν αὐτοῦ ἀνέκδοτον ἐν ἀρχαῖζούσῃ ἑλληνικῇ γεγραμμένην) καὶ ὁ Ἐφραίμ ἀπὸ Βηθλεέμ, 1766—1761. Ἦσαν δὲ οὗτοι Ἀθηναῖοι, ὁ μὲν πρῶτος ἐξηκολούθησε τὴν ἀνακαίνισιν τῶν Ἀγ. Τόπων καὶ τὴν ἐξασφάλισιν τῶν προνομίων, καὶ ὁ δεύτερος ἐπίσης. ¹

Οὕτω καὶ πάλιν οἱ Ἕλληνες εἶναι οἱ σωτῆρες τῶν παντίμων ἁγίων Τόπων, οἵτινες ἀνοικοδομήσαντες διὰ πανελληνίων ἐράνων τὰ προσκυνήματα κατώρθωσαν νὰ ἀποκαταστήσωσι τὸ ἀρχαῖον αὐτῶν κάλλος καὶ νὰ συνεχίσωσι τὰς ὑψηλὰς παραδόσεις οἱ νεώτεροι, οἵτινες μετὰ πάσης αὐτυπαρνήσεως ἀγωνίζονται σθεναρῶς πρὸς ἐξουδετέρωσιν τῶν μηχανορραφιῶν τῶν Ἀραβοφώνων προστατευομένων ἀπρὸς ὑπὸ

¹ Μετὰ τὸν ἀπαγχονισμὸν Γρηγορίου τοῦ Ε' οἱ Τοῦρκοι ἐθρασύνθηκαὶ ἐπετέθησαν ἐναντίον καὶ τῶν ἄλλων Πατριαρχείων τυραννοῦντες καὶ διαρπάζοντες. Ἄλλ' ἢ πίεσις βεβαίως εἶχεν ἀρχίσαι προηγουμένως ἰδίως μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου (1770). Ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων ἐν μέσῳ Ἀράβων καὶ Ἑβραίων ὑψίστατο τὰ πάνδεινα. Εἰς ἔγγραφον τοῦ 1821, ὃπερ εἶδε τὸ φῶς ἐσχάτως, ἐκ τοῦ ἀρχείου τοῦ Βερναρδάκη προερχόμενον, ὁ φιλόπατρις ὁμογενὴς γράφει τὴν ἐξῆς σκηνὴν, ἐν ἣ βλέπει ὁ ἀναγνώστης πῶς ἔσωζον τὰ προνόμια καὶ τὰς κτήσεις οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἐκκλησιῶν: «Πρὸ ἔνδεκα ἐτῶν δι' ἀναγκαίαν ὑπόθεσιν κτηματικὴν τοῦ Ἀγ. Τάφου ἐπαρρησιάζθη (sic) εἰς τὸν Σεῖχουλιάμην ὁ πατριάρχης τῶν Ἱεροσολύμων μὲ ἄλλους ἐγκρίτους τῆς ἱερᾶς Συνόδου καὶ μὲ λαϊκοὺς προκρίτους τῆς Κιπρόλεως, παρῆσαν ἐκεῖ οἱ δύο Καξιασκέριδες (στρατοδίκαι), πολλοὶ τοῦ οὐλεμαντικοῦ σώματος (θεολόγοι καὶ νομομαθεῖς), ὁ βεζύρης μὲ ὄλους τοὺς ἀξιωματικοὺς τῆς βουλῆς. Αὐτῆς τῆς ἱκετηρίας (ὄρος παρὰ Πλουτάρχῳ Πομπ. 28: πέμπαντες ἱκετηρίας) μέλος ἦμην καὶ ἐγώ. Τότε ὁ πατριάρχης κρατῶν κοινὴν ἀναφορὰν πλησιάζει, πίπτει εἰς τοὺς... πόδας, ἀλλ' ὁ βεζύρης τὸν ἀποβάλλει: «τίς ἀναγινώσκει, λέγει, τὰς φλυαρίας; διατί, ἐπιλέγει, ἱκετεύετε ματαίως; δὲν ἠξέσχετε, ὅτι σεῖς οἱ δοῦλοι δὲν ἔχετε ἰδιοκτησίαν»; Ἰδὼν τοιαύτην ὑβρίν πρὸς τὸ ἱερόν καὶ λαϊκὸν σῶμα, παρυστάνον ὄλον τὸ ἔθνος, δὲν ἠμπόρεσα πλέον νὰ κρατήσω ἑμαυτὸν, ἀλλ' ἀνεχώρησα ἀπὸ τὸν μιὰρον ἐκεῖνον τόπον τῆς τυραννίας καὶ βαρβαρότητος, εὐχηθεῖς νὰ τυραννήσουν, εἰ δυνατὸν, τοὺς Γραικοὺς σκληρότερον καὶ αἰσχρότερον οἱ βάρβαροι διὰ τὰ τοὺς φέρουν εἰς τὴν ὑστερινὴν ἀπελπισίαν» (Νέα Ἐστία Θ', 1931, σ. 626).

τῆς Ἀγγλικῆς πολιτικῆς. «Ἐὰν ἐφαρμοσθῶσι, ὄλα τὰ σημεῖα ταῦτα, ἔλεγεν ὁ πατριάρχης Τιμόθεος πρὸς τὸν Ἀγγλον διοικητὴν, τότε τὸ Πατριαρχεῖον θὰ μεταβληθῆ εἰς πολιτικὸν ἐξάρτημα τῆς ἐν Παλαιστίνῃ πολιτ. κυβερνήσεως· καὶ διὰ ταῦτα... νὰ διαφυλάξωμεν καὶ προστατεύσωμεν τὰ προνόμια τοῦ πατριαρχείου προτιμῶμεν νὰ θυσιασθῶμεν καὶ οὐχὶ νὰ θυσιάσωμεν τὰς ἀρχὰς τοῦ Πατριαρχείου» (Ν. Σιών ΛΔ', 735).

Τὰς τοιαύτας δικαιοπραγίας καὶ προνομίας εἶχον καὶ ἐπὶ Βυζαντινῶν οἱ πατριάρχαι, ὡς εἶπομεν, καὶ διὰ τοῦτο περιελήφθησαν συνολικῶς ἐν τοῖς ὑπὸ τοῦ Πορθητοῦ ἀπονεμηθεῖσι προνομίοις. Εἰς ἀπόδειξιν ἐνταῦθα παραλαμβάνω ἐκ Νομοκάνονος ἀποκειμένου παρ' ἐμοὶ ἀναφορὰν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ἣτις ἐπιγράφεται ἐν φ. 179α—180α ὧδε μετὰ προοιμίου δυσξυμβλήτου πως.

«Νεαρὰ τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως κύρ Ἀθανασίου καὶ τῶν ἐν αὐτῇ γεγραμμένων ἀρχιερέων τῆς ἱερᾶς συνόδου αὐτῆς. 1

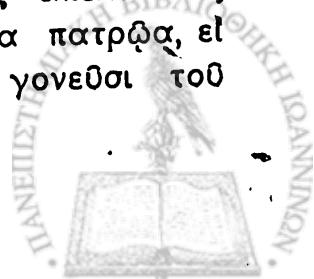
«Εἰ καὶ τῖνι τῶν δικαιοθέντων παρὰ Χριστοῦ ἰθύνειν τὰ σκῆπτρα τῆς βασιλείας, ἥς ἔλαβε. τῶν ἐθνῶν πρὸς τοῦ θεοῦ καὶ πατρός κληρονομίαν ποτὲ μόνῃ, εἶπερ τι ἄλλο τῶν ὄσα ταύτην κατακοσμεῖ ἀσυγκρίτως ὑπερκεῖσθαι· πάντων ὀρθῶς καὶ φρονεῖν καὶ κρίνειν καὶ ἐγκολποῦσθαι καὶ ἐκδικεῖν καὶ αὔξειν εἰς δύναμιν μετὰ θεοῦ ἐξεγένετο, τὴν εὐσεβείαν ἐξόχως οἶμαι τοῦτο καταπλουτῆσαι καὶ ταύτην μόνῃν ἡγεῖσθαι ἐντρύφημα καὶ γαυρία καὶ δόξαν καὶ βασιλείαν τὴν ἐκ θεοῦ βασιλείαν σοῦ· καὶ γένοιτο ταύτη πρὸς τοῦ παμβασιλέως ἡμῶν θεοῦ (τῶν) ὄσοι ταύτης ἡξιῶνται ὑπεραρθῆναι μειζόνως, δι' ἧς αὐτῇ μὲν οἰκειώσις πρὸς θεοῦ τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ δόξα καὶ παντός ἀγαθοῦ τῷ ὑπηκόῳ ἐπίδοσις, ὡς λελογισμεθα καὶ ἡμεῖς καὶ εὐχόμεθα καὶ ἐλπίζομεν. οἷς καὶ θαρροῦσα ἢ σήμερον ὧδε εὐρισκομένη πληθὺς σὺν ἡμῖν τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, ὁ Ἡρα-

1 Ἡ Νεαρὰ ἔνεκα τῆς σπουδαιότητος ὡς ἀποδεικνύουσα τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ἐκκλησίας ἐκ τῆς τοῦ Ἀρμενοπούλου Ἐξαβ(β)λου (Heibach) ἀνετυπόθη ἐν τῷ «Συντάγματι» Ράλλη-Ποτλῆ, τόμ. Ε', σ. 120—121. Οἱ ἐκδότης ἀνεκάλυψαν «πολλὰς κρεῖττονας γραφάς» (σ. η') ἐν τῷ ἡμετέρῳ κώδικι, ὅστις ἀνῆκεν εἰς τὸν Ἀργολίδος Γεράσιμον, καὶ ἐδιώρθωσαν τὸ κείμενον. Ὁ Ἄνσελμος Banduri ἔχει ἐν τῷ Β' τόμῳ τῆς Βυζαντιδος σ. 670 οὕτως: Νεαρὰ. Ζήτησις τοῦ πατριάρχου κυροῦ Ἀθανασίου καὶ τῆς περὶ αὐτὸν ἱερᾶς συνόδου πρὸς τὸν εὐσεβέστατον βασιλέα κύρον (sic) Ἀνδρόνικον τὸν Παλαιολόγον περὶ τινῶν κεφαλαίων νομίμων, τύπον ἔχουσα νεαρᾶς, ἣτις καὶ ἐστέρχθη τότε παρὰ τοῦ [αὐτοῦ] εὐσεβεστάτου βασιλέως. Ἀναδημοσιεύθη παρὰ Ράλλη καὶ Ποτλῆ Σύνταγμα, Ε', σ. 121. καὶ ὁ βουλόμενος ἀντιβαλέτω.

κλείας (sic) φημί, ὁ Ἀγκύρας, ὁ Σάρδεων, ὁ Χαλκηδόνος, ὁ Πισσιδίας, ὁ Ἀπαμείας, ὁ Κρήτης, ὁ Διδυμοτείχου, ὁ Φιλιππουπόλεως, ὁ Χερσῶνος, ὁ Προικονήσου, ὁ Κίου, ὁ Βερροίας, ὁ Ἀχεράου, ὁ Περγάμου, ὁ Βιζύης, ὁ Μεσσήνης, ὁ Δέρκων, ὁ Καρπάθου, οἱ ὑποψήφιοι Δυρραχίου καὶ Λουπαδίου, ταύτην αὐτῇ ποιούμεθα τὴν ἀναφορὰν, τῇ μὲν πολιτεία ἀδιστακτικῶς ἐπωφελῆ, τῇ δὲ ζήλω τῆς ἀγαθῆς σου καὶ βασιλικωτάτης ψυχῆς περὶ τὰ καλά πρεπωδεστάτην καὶ συνετὴν καὶ εὐνομίαν τοῦ ὑπηκόου, καὶ δὴ καὶ αὐτοῖς τοῖς ἀποικομένοις ἀπονέμησιν πρόσφορον, ἐξ ὧν ἀποκείσεται πλουτισμὸς θεϊκῆς μισθαποδοσίας καὶ οὕτως ὑπερφεροῦς τῇ ἐκ θεοῦ βασιλείᾳ σου καὶ τὸ μνημόσυνον ταύτης ὑπάρξει αἰώνιον. ἔχει δὲ οὕτως:

Τοὺς μὲν ἐπὶ παιδί τελευτῶντας ἄνδρας ἢ γυναῖκας μὴ ἀρπαγὴν ὑπομένειν τῶν ὑπαρχόντων, τὸ ἐναπολειφθὲν παντελῶς μέρος ἀβίωτον, οὕτως καὶ διπλὴν συμφορὰν, καθὰ καὶ ἀβιωτικὸν ἀρμοζόντως ἐκάλεσαν, οὐ παρὰ τῶν τὰ δημόσια διενεργούντων, οὐ παρὰ τῶν εἰς παροικίαν ἐχόντων αὐτοὺς ἢ καὶ ἐκκλησιῶν ἢ καὶ μονῶν, ἀλλ' ἔχειν ἢ δεσποτεία τοῦ βίου τὸ τρίτον, τὸ τρίτον ὁ ἀπελθὼν καὶ τὸ τρίτον ὁ ζῶν· εἰ δὲ οὕτως (γρ. οὗτος) ἀπέλθῃ, ἐπὶ πατρὶ ἢ μητρὶ ἢ ἀδελφῷ ἀνήκειν αὐτοῖς ταῦτα. εἰ δὲ μὴ ἔξει τινὰ τῶν ρηθέντων, ὑπάγειν τότε τῇ τε δεσποτεία τὸ ἥμισυ καὶ μνημοσύνοις χάριν ἐκείνου τὸ ἥμισυ. Ἔτερον. Καὶ ἵνα πάσαις ταῖς πόλεσι κηρυχθῆ, ἀτιμωρήτους μὴ ἔαν τοὺς ἀλόντας πορνεία, μοιχεία, αἰμομιξία, ἀρρενομανία, γοητεία ἢ ἄλλω τινὶ τῶν ὅσα εἰς χόλον θεοῦ καὶ βλάβην ψυχῆς ἀνάδην προβαίνουσιν, ἀλλ' ἐκδικεῖσθαι νομίμως καὶ φιλανθρώπως. ἐπεὶ καὶ τῷ μακαρίῳ Παύλῳ ἠξιώται θεοῦ διάκονος διὰ ταῦτα ὁ ἄρχων ὀνομασθῆναι, ὡς μήτε εἰκῆ φορεῖν τὴν μάχαιραν, τό τε ἔκδικον εἰς δικαίαν ὀργὴν τοῖς τολμῶσι παρανομεῖν καὶ τὰ χεῖριστα διαπράττεσθαι. Ἔτερον. Καὶ ἵνα προκηρυχθῆ γυναῖκα μὴ ἐπιρρίπτειν καὶ μάλλον παρθένον τῷ βουλομένῳ αὐτήν· ἀλλ' εἰ μὲν πάθοι βίαν ἐν ἐρήμῳ ὡς τοῖς νόμοις δοκεῖ ἐκδικεῖσθαι αὐτήν. εἰ δὲ τὴν ταύτης τιμὴν ἀβιάστως ἐκδῷ, κουρᾶ καὶ πομπῇ σωφρονίζεσθαι, ὅτι μὴ τὴν νικῶσαν τῇ σωφροσύνῃ ἀπεχαρίσατο, τῷ δὲ γε φθορεῖ μὴ τὸ ἀζήμιον ἢ, ἀλλὰ μάλλον δικαίως ἀποπληροῦν τῷ δημοσίῳ τὸ ἔννομον· εἰ δὲ γε, μὴ ἔχη καὶ πάλιν τὸ ἔννομον. Ἔτερον. Καὶ νόμος ἀκυρωθῆ ὁ διοριζόμενος τῇ ἀπελθούσῃ ἐπὶ παιδί γυναικὶ ἢ ἀνδρὶ, εἴτα τοῦ παιδὸς ἀπελθόντος κληροῦσθαι τῷ ζῶντι τὰ τοῦ παιδὸς πάντα πατρῶα, εἰ τύχοι, ἢ μητρικά, καὶ τοῖς ταλαιπώροις γονεῦσι τοῦ

τεθνεώτος πρὸς τῇ ἀποβολῇ τοῦ φιλτάτου καὶ τὴν περιουσίαν οὐκ ὀρθῇ διακρίσει στερίσκεσθαι, ἀλλὰ τηρεῖσθαι τὸ τρίτον αὐτῆς τῆς προικὸς εἰς μνημόσυνα τοῦ ἀποιχομένου, καὶ τοῖς γονεῦσι τὸ τρίτον καὶ τῷ μνηστῆρι τὸ τρίτον ἢ τῇ μνηστῇ. Ἴνα καὶ ὁ φόνου ἀλοὺς τιμωρῆται δικαίως εἰς ἑαυτόν, ἀλλὰ μὴ δημεύηται παντελῶς μεριζομένης κατὰ ψυχὴν καὶ τῆς περιουσίας αὐτοῦ, παρ' ἧς καὶ τῷ φονευθέντι μερίδα τηρεῖν καὶ προσκληροῦν τοῦ φονέως τῷ δημοσίῳ· πῶς γὰρ δίκαιον μὴ λαμβάνειν τὸν φονευθέντα μηδέν; Ἔτερον. Πρὸς τούτοις εἰ καὶ δοκεῖ μοναχοὶ καὶ μονάστριαι μὴ διάγειν ἀτάκτως ἐν πόλεσι, καθὰ καὶ κανόσι καὶ νόμοις περὶ τούτων τεθέσπισται. εἶδ' οὖν κἄν τοὺς εἰς πάθη κειμένους, εἰ μὴ βούλονται ἀποσπασθῆναι καὶ γενέσθαι τῆς μετανόιας καὶ ἄκοντας ἀποκλείεσθαι πρὸς τὸ ἐστενωμένη ζωῇ διαζῆν, εὐρισκόμενον τοῦτο πραχθὲν καὶ παρὰ τῶν θεοφορουμένων πατέρων τισί· ὡς γὰρ διὰ τὴν εὐταξίαν τῶν πόλεων καὶ οἶδαμεν καὶ πιστεύομεν παντὸς ἀγαθοῦ χορηγίαν ἀπὸ θεοῦ, καὶ οὕτω καὶ οἶδαμεν καὶ πιστεύομεν πάλιν δι' ἀταξίαν τὰ ἀντικείμενα. Ὁ καὶ ἀναγνωσθὲν καὶ ἐγκριθὲν 1 τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ γραφῇ ἐρυθρᾷ σημανθὲν παρὰ τῆς ἐκ θεοῦ βασιλείας σου ὑποχρέους ἡμᾶς πάντας τοὺς πιστοὺς χριστιανοὺς κἄν τοῦτω κατέστησε διηνεκῶς καὶ ἀγρύπνως αὐτῆς ὑπερέχεσθαι τοῦ εὐθυμον καὶ μακραίωνα καὶ νικηφόρον ζωὴν πρὸς τοῦ παμβασιλέως ἡμῶν καὶ θεοῦ ταύτην πλουτίζεσθαι κατὰ τῶν ὀρωμένων καὶ ἀοράτων ἐχθρῶν καὶ πρὸς τῷ κράτει τῷ ἐπιγεῖω καὶ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν». καίφ. 180β.

«Τὸ ψήφισμα τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Ἀθανασίου, ὃ γέγονεν ὀρισμῶ τοῦ ἀοιδίου βασιλέως Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου ἀκυρωθῆναι φησι κελεύομεν τὸν νόμον, ὅς διορίζεται τοὺς ἐπὶ τέκνω χηρεύσαντας ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας, εἰτὰ καὶ τοῦ τέκνου κατὰ πόδας ἀποιχομένου τὸ ζῶν μέρος τὰ τοῦ παιδὸς πατρῶα πάντα ἢ μερικὰ κλη-

1 Ὁ κώδιξ ἔχει : καὶ δέον κριθέν. καὶ ἄλλας συντακτικὰς ἀνωμαλίας, ὡς βλέπει πᾶς τις. Τῆς Νεαρᾶς ταύτης ὑπάρχουσι διάφοροι γραφαὶ ὡς καὶ ἐπιγραφαὶ : ἐν κώδικι Παρισίων 1356, ὅθεν καὶ ὁ Banduri ἐξέδωτο ἐκ τοῦ Βατικ. 847 : «ἡ γεγονυῖα νεαρὰ ἐπὶ βασιλείας τῶν ὀρθοδοξοτάτων βασιλέων τοῦ κυροῦ Ἀνδρονίκου καὶ τοῦ κυροῦ Μιχαὴλ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ..» Vin-dob 3 : «Νεαρὰ ἐκτεθεῖσα παρὰ τοῦ παναγιωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυροῦ Ἀθανασίου κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον τῆς γ'. Ἰνδικτ. τοῦ στοιγ' ἔτους». Κατὰ Τσελεπίδην (σ. 22) ὁ κώδ. Παρισ. 1307 ἔχει διὰ νεωτέρας χειρὸς : «ἐκυρώθη μὴνι Μαίῳ, Ἰνδ. δ', ἔτους στοιδ'» παρὰ Zachariae von Lingenthal, *Ius graecor'* τόμ. III. σ. 528. Τὰς διαφορὰς τοῦ Βιενν. κώδ. βλέπε παρὰ Ράλλη—Ποτλῆ.

ρονομῆν, τοὺς δὲ τοῦ τεθνεώτος γονεῖς πρὸς τῇ τοῦ τέκνου ἀποβολῇ ἀδικώτατα καὶ τῆς περιουσίας στερίσκεσθαι, ἀλλὰ τηρεῖσθαι τὸ μὲν ζῶν τῆς προικὸς εἰς μνημόσυνον τοῦ ἀποικομένου, τὸ δε ζῶν τοῖς γονεῦσι καὶ τῷ ζῶν τῷ καταλειφθέντι μέρει».

«Δοσιθέου Πατριάρχου Ἱεροσολύμων περὶ κληρονομίας γυναικὸς κληρονομίας ἀτέκνου.

Ἐρωτ. Γυνὴ τις ἔχουσα ἄνδρα, καὶ ἀποθανόντος αὐτοῦ ἀτέκνου, καὶ ἔχοντος ἀδελφὸν κληρονόμον, ἢ γυνὴ αὕτη τί παίρνει κληρονομίαν;

Ἀποκρ. Ἐάν τῆς ἀφῆκεν εἰς τὴν διαθήκην του τίποτα, τὰ παίρνει. ἀκόμη παίρνει τὴν προικὰ τῆς σωστῆν καὶ ἀκόμη τὴν προγαμιαίαν τῆς δωρεάν καὶ τέταρτον, εἴτι τῆς ἔφθιασεν, ἢ τῆς ἐχάρισε νὰ φορῆ καὶ νὰ στολιζέται. (ταῦτα γὰρ εἰσὶ τὰ ἐκ φιλοτιμίας) εἴτι ἄρα καὶ ἂν εἶναι, τὰ παίρνει· εἰ δὲ καὶ εἰς τὴν διαθήκην του δὲν τῆς ἀφῆκε τίποτα, παίρνει τὰ τρία μόνα, τὴν προικὰ τῆς, τὴν προγαμιαίαν τῆς δωρεάν, καὶ εἴτι τῆς ἔφθιασεν, ἢ τῆς ἐχάρισε νὰ φορῆ, ἢ νὰ στολιζέται, καὶ οὐδὲν ἕτερον.

Ἐρωτ. Ἀμὴ ἐπειδὴ ὁ νόμος τὴν δευτερογαμοῦσαν γυναῖκα ὑστερεῖ τῆς προγαμιαίας δωρεᾶς, ἢ γυνὴ ταύτη ἐπειδὴ ὑπανδρεύεται χάνει τὴν προγαμιαίαν τῆς δωρεάν, ὥστε νὰ τὴν παίρνουν οἱ ἀδελφοί, ἢ οἱ γονεῖς τοῦ ἀποθανόντος αὐτῆς ἀνδρός, ἐπειδὴ ὑπανδρεύεται;

Ἀποκρ. Τοῦτο ἔχει χώραν, ὅταν ἢ γυναικὰ ἔχη παιδιὰ καὶ θελήσῃ νὰ πάρῃ δεύτερον ἄνδρα, ὁ νόμος βοηθῶν τῶν παιδίων νὰ μὴ μείνουν ὑστερημένα τῆς κληρονομίας τῆς μητρός των, ἅμα δὲ καὶ διὰ ἀτιμίαν τῆς γυναικὸς, ὅπου ἔχουσα παιδιὰ ὑπανδρεύεται, τὸ ὀρίζει τοῦτο. ¹ Ὅταν ὅμως ἢ γυναικὰ εἶναι ἄτεκνος, καὶ δευτεροῦπανδρευθῆ, οὐδὲν ζημιοῦται, ἀλλὰ παίρνει καὶ τὴν προικὰ, καὶ προγαμιαίαν τῆς δωρεάν, καὶ τὰς τοῦ ἀνδρός αὐτῆς εἰς αὐτὴν γενομένας φιλοτιμίας, καὶ καλῶς δευτεροῦπανδρεύεται.

Ἐρωτ. Ἀμὴ ἂν δὲν φυλάξῃ τὸν πένθιμον χρόνον;

Ἀποκρ. Ἐπειδὴ κατεφρόνησε τὸν ἄνδρα τῆς, οἱ κληρονόμοι του τῆς παίρνουν τὴν προγαμιαίαν δωρεάν καὶ τὰ χαρίσματα, ὅπου τῆς

1 Ἐνταῦθα δὲν λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν τὰ διὰ «κατηνίου» (βλ. κατωτ.) ἢ ἐλευθέρου γάμου. Ὁ ἀδελφὸς κ. Γεννάδιος Φωτ. βιβλ. Β', 34 ἀναφέρει ὅτι εἰς τὴν ἐν Βατικανῷ πωληθεῖσαν συλλογὴν τοῦ Ἀριστάρχου βέη ὑπάρχει ἀπόφασις: «... Εἴτα τελευτήσαντος ἐκείνου ἢ γυνή, ἣν ἐβάσταξε διὰ «κατηνίου» καὶ δι' ἣν ἐξάπολωλε, κληρονόμος καταστασάσα διὰ τῶν μικρῶν τέκνων ἐκείνου». οὗτος ἦν ἐκ Κρήτης καὶ ὁ ἡγούμενος τῆς Χρυσοπηγῆς ἐξέδωκε τὸ ἐν λόγῳ ἀφοριστικόν, ἐξ οὗ ἀποδεικνύεται, ὅτι καὶ τὰ ἐξ ἀθεμίτου γάμου τέκνα εἶχον δικαίωμα οὐχὶ διατροφῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ κληρονομίας κατὰ τὸ μουσουλμαν δίκαιον (σφί).

ἔκαμε καὶ τῆς ἀφήνου μόνην τὴν προῖκα.

Ἄν εἶναι ὅμως ἄτεκνος, καὶ φυλάξῃ καὶ τὸν πένθιμον χρόνον, τίποτα δὲν ζημιώνεται, ἀλλὰ παίρνει καὶ προῖκα καὶ προγάμου δωρεάν καὶ τὰ ἐκ φιλοτιμίας, καὶ ἂν τῆς ἀφήκε καὶ εἰς τὴν διαθήκην του τίποτα, καὶ καλῶς δευτεροῦπανδρεύεται.

Σημείωσαι ὅτι ἂν δὲν τῆς ἀφήκε τίποτα εἰς τὴν διαθήκην καὶ εἰς τὸν θάνατόν του τὰ ἐχάρισε καὶ ὑποστατικόν, ἢ ἄλλο εἴτι ἠθέλησε, καὶ ἐκεῖνο τὸ παίρνει, ἐπειδὴ ἢ τοῦ ἀνδρὸς πρὸς τὴν γυναῖκα δωρεὰ ἐν ὄρα θανάτου καλῶς ἔχει.

αἰγλή, Μαρτίου τῆ ἐν Κωνσταντινουπόλει

† Ὁ Ἱεροσολύμων Δοσίθεος ἀποφαινόμεθα». 1

Πολλὴν σπουδαιότητα ἔσχε τὸ ζήτημα τοῦτο εἰς τὴν μεταβυζαντινὴν περίοδον, διὸ καὶ οἱ πατέρες καὶ διδάσκαλοι τῆς ἐκκλησίας καὶ δὴ οἱ ὀφφικιάλιοι ἠσχόληθησαν καὶ διεσάφησαν πλήρως τὰ δυσνόητα, 2 ἀπὸ τοῦ ὀνομαστοῦ νομοκάνονος Μανουὴλ Μαλαξοῦ, οὔτινος τὸ λεγόμενον «Νόμιμον» περιέχει (κατὰ τὸν ἀνὰ χειρας κώδικα) κεφάλαια ἐν ὄλφ 288, ἅπερ κατεστρώθησαν ἐν τῇ μητροπόλει Θηβῶν ἐπὶ μητροπολίτου Ἰωάσαφ, τὸν τόπον ἐπέχοντος τοῦ Σίδης, τοῦ ἐκ Ζακύνθου, ἐν ἔτει 1562.

Ἄλλὰ ποῦ ἐστηρίζοντο τὰ ἀναφαίρετα τῆς ἐκκλησίας προνόμια, ὅθεν ἀπέρρεε τὸ ἀναμφισβήτητον αὐτῆς δίκαιον, ὑπὲρ οὗ μετὰ τοσαύτης ἐπιμονῆς καὶ γενναιότητος ἠγωνίζετο αὐτὴ πάντοτε ὡσάκις ἐνεφανίζετο ἐπιβουλή κρατική; Εἶναι πασίγνωστόν πλέον, ὅτι τὰ προνόμια προῦπῆρχον. Κατὰ Κουροπαλάτην περὶ ὀφφικιάλων, ἔκδ. Φραγκφούρτης 1588, σ. 177 πᾶς βασιλεὺς κατὰ τὴν στέψιν ἐδήλου ἐπισήμως καὶ ἐγγράφως : «στέρω, ὀμολογῶ καὶ βεβαιοῦμαι τὰ προνόμια καὶ ἔθιμα τῆς ἀγιοτάτης μεγάλης τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας». Ἡ ἐκκλησιαστικὴ νομοθεσία ἐτέθη «πρὸς ψυχῶν θεραπείαν καὶ ἰατρειάν παιδῶν», ὡς ἢ ἀγία Πενθέκτη ἀποφαίνεται σύνοδος ἐν τῷ Β' κανόνι. Ὁρθῶς αἱ ἀποστολικαὶ Διαταγαὶ διαγορεύουσιν, ὅτι «ἐμμένοντες αὐταῖς σωθήσεσθε καὶ εἰρήνην ἔχετε, ἀπειθοῦντες δὲ κολάσθήσεσθε». Διὰ τὴν σύστασιν τῆς κοινωνίας καὶ τὴν παγίωσιν τῆς πολιτείας ἀπηρεῖτο ἢ πί-

1 Ἐκ τοῦ ἡμετ. Νομοκάνονος φ. 180 α-β.

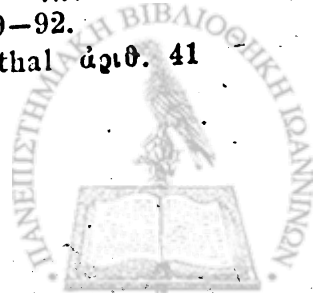
2 Ὑπὸ Μ. Γεδεῶν ἐξεδόθησαν ἐν Κανον. διατ. σ. 148 : «ἐκ τοῦ κώδικος τῶν πατριαρχικῶν γραμμάτων τοῦ σοφολογιωτάτου μεγάλου ἐκκλησιαρχου καὶ διδασκάλου κυρίου Κριτίου ζητήματα περὶ κληρονομίας καὶ διορισμὸς ἐκκλησιαστικὸς εἰς πρῶτικα μετὰ θάνατον γυναικός, εἰς δωρεὰς εἰς τέκνα, εἰς ἀνδρόγυνον, εἰς τριμηρίαν καὶ λοιπά». βλ. καὶ ἄλλα τοιαῦτα περὶ κληρονομίας προικὸς σ. 146, 214. Ἐκκλ. Ἀληθ. Γ', 172. Ἐκκλ. Φάρον Ἀλεξ. σ', 33-4 Ε', 369-361. Πάνταινον Α' 118β. 393-97.

στις και η υποταγή εις τους κανόνες και το καθεστώς της εκκλησίας. Ο μέγας Ίουστινιανός εις επιστολήν «πρός τινες εκδικήσαντας Θεόδωρον τὸν δυσσεβῆ και τὰ αὐτοῦ πονηρὰ δόγματα» ὀρίζει, ὅτι πρέπει ν' αναθεματίζονται οὕτως οἱ «εἴτε εις πίστιν, εἴτε εις κανόνες ἀμαρτήσαντες», και ὁ κατακτητὴς ἀνεγνώρισε μόνον και ἀνεπέεωσεν αὐτὰ διότι διέγνω ὁ μεγαλονόστατος ἐκεῖνος πολιτικὸς ἀνὴρ, ὅτι ἀνευ τούτων ἡ ἐκκλησία δὲν ἠδύνατο νὰ σταθῆ και νὰ ἐπιτελέσῃ τὸν σπουδαῖον αὐτῆς προορισμόν, τὴν ἠθικὴν τῶν ὑπηκόων ἀνάπλασιν, και νὰ εἰρηνοποιήσῃ τὰς τότε ἀναστατωμένας συνειδήσεις. Ἔχομεν πολλὰς ἐνδείξεις και ἐπὶ Βυζαντινῶν, ὅτι ἀπὸ κοινοῦ ἡ ἐκκλησία μετὰ τῆς πολιτείας ἐξήσκουν τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν ἐφ' ὅλων τῶν ὑποθέσεων, Ἐκ τῶν τεσσάρων καθολικῶν κριτῶν και εις αὐτὰ τὰ ὄρκωτικὰ δικαστήρια οἱ δύο ἦσαν ἀνώτεροι κληρικοί. και γνωρίζομεν κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῖν τοῦ ΙΔ' αἰῶνος τὰ ὀνόματα τοῦ Ἰωσήφ μητροπολίτου τῆς θρακικῆς πόλεως Ἄπρω 1 και τὸ τοῦ δικαιοφύλακος και ἀρχιδιακόπου Κλειδά. Τούτους μεθ' ὄρκου ὑπόσχεται νὰ προστατεύσῃ ὁ Ἄνδρόνικος κατὰ πάσης ἐπιθέσεως ἢ προσβολῆς τῶν διαδίκων ἢ ἄλλων ἰσχυρῶν τῆς ἡμέρας : «ἐπεὶ οἱ ἐκλεγέντες και ἀποταχθέντες παρὰ τῆς ἀγίας τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας και τῆς βασιλείας μου καθολικοὶ κριταί...». Ἐπὶ Καντακουζηνοῦ παρὰ τὸν Ἀρμενόπουλον, καθολικὸν κριτὴν Θεσ)νίκης, ἀπαντῶμεν ὡς τοιοῦτον και τὸν ἐπίσκοπον Ἀρσένιον προεδρεύοντα τοῦ ἐν Πάφῳ ἐπαρχιακοῦ δικαστηρίου, και τὸν μητροπολίτην Φιλαδελφίας «ὑπέριμον και ἔξαρχον πάσης Λυδίας και καθολικὸν κριτὴν τῶν Ρωμαίων», ὡς τοιοῦτον προσέτι και τὸν Μελενίκου Μητροφάνην και Θεοφύλακτον Δερμοκαίτην. 2 Σπουδαῖαι δίκαι και δὴ ἀφορῶσαι αὐλικά πρόσωπα και μέλη τῆς βασ. οἰκογενείας ἀνετίθεντο εις τὸν πατριάρχην διὰ τὸν λόγον, ὅτι οἱ βασιλεῖς ἐφρόνου, ὅτι ἡ δικαστικὴ ἐξουσία αὐτοῦ δὲν ὑπέκειτο εις ἀνάκλησιν ὡς και αἱ ἀποφάσεις, διότι ἦν δικαίωμα ἀνωθεν δεδομένον και συνυπάρχον με-

1 Παρὰ Νικ. Γρηγορᾶ βιβ. ΙΧ,5, σ. 437 Βόνν. Τὸ ὄνομα εις Ἀθωνικὸν κρισιμόγραφον τοῦ 1334, ὅπου ὑπογράφεται «καθολικὸς κριτὴς τῶν Ρωμαίων», συνυπογράφουσι δὲ και δύο λαϊκοὶ (βλ. Actes de l' Athos III. Actes de l' Esphigmenou 1908, σ. 24 49 (Παραρτ. Βυζ. Χρον.Π]πόλεως; τομ. ΙΒ', VIII) εις πρᾶξιν διαφορᾶς μετὰ τοῦ κάστρου Ρεντίνης ἐν τῇ Χαλκιδικῇ παρὰ τὸν στρυμον. κόλπον. Βλ. περὶ αὐτοῦ εις πρόσταγμα Ἀνδρόνικου Β', τοῦ 1318, εὐρεν ἡ βασιλεία μου ἀνδρα λόγῳ και ἀρετῇ κεκοσμηνον... και τῷ τῆς καθέδρας προβιβασμῶ ἀμείβεσθαι δίκαιον ἡ βασιλεία μου κρίνει... και διορίζεται ἐπέχειν...τὸν τόπον τοῦ Εὐχαίτων... συγχρόνως ἐκδίδεται και τὸ ἱερὸν σιγίλλιον (Acta et diplom. patr. I, σ. 89—92.

2 Νεαρὰ Ἀνδρ. πρεσβυτέρου παρὰ Ζαχαρίᾳ von Lingenthal ἀριθ. 41 (βλ. Τσελεπίδην ἀνωτ. σ. 18-19).

τὰ τοῦ ἱερατικοῦ ἀξιώματος. 1 Ὁ Καντακουζηνὸς ἔγραφε εἰς τὸν Πατρι-
άρχην Ἰωάννην ἐκ Διδυμοτείχου «καταλύσαντα τὸν πόλεμον καὶ δια-
λακτὴν γεγεννημένον βασιλίδος (Ἰωννης) καὶ αὐτοῦ, ὅπερ μάλιστα αὐ-
τῷ προσήκει πατρὶ κοινῷ καὶ διδασκάλῳ δικαιοσύνης ὑπὸ τοῦ θεοῦ
κεχειροτονημένῳ. Πάντως οὐδὲν ἔργον ἔσται, οὐδὲ πολλῶν δεήσεται
λόγων πρὸς αὐτόν, ἀλλ' ἄρκεῖ μόνον ὀφθῆναι καὶ πᾶσα ἀπόφασις πο-
λέμου περιφευθήσεται, εἰδ' ἄρα τούτων μηδενὸς μελήσει... ἐκ τῶν αὐ-
τοῦ χειρῶν τὰ ἐκχυθησόμενα τῶν ἀνθρώπων αἵματα θεὸς ὁ δίκαιος
ἐκζητήσει κριτής. 2

Τὰ τοιαῦτα δικαιώματα πάση μηχανῇ ἠγωνίζετο τὸ πατριαρχεῖ-
ον νὰ διατηρήσῃ ἀπαράτρεπτα—καίτοι ἐδικαιοῦτο καὶ νὰ ἐπαυξήσῃ
λόγῳ τῆς θρησκευτικῆς διαφορᾶς τοῦ κράτους—ἀπὸ πάσης ἐκτροπῆς
τῶν χριστιανῶν καὶ ἐπιβουλῆς τῶν κυβερνώντων, καὶ ἐντέλλεται :
«νὰ πηγαίνωσιν εἰς τὸν ἀρχιερέα καὶ ἐκεῖ νὰ θεωρῶσι τὰς κρι-
σεις καὶ τὰς διαφορὰς καὶ τὰς μοιρασίας, ὅπου ἔχουσι, κατὰ
τούς χριστιανικοὺς ἐκκλησιαστικοὺς νόμους, ὡσάν ἀληθινοὶ καὶ
εὐσεβεῖς χριστιανοὶ καὶ ὄχι ἐξωτερικῶς καὶ ἀλλοτρίως», κατὰ
δὲ τῶν δυστροπούντων ἐκτοξεύει τὸν ἀφορισμὸν (Γεδεῶν Καν. διατ.
Α', 191-192).

Τοῦτο ἄλλως εἶναι καὶ ὁμολογὸν τῇ τοῦ Παύλου διδασκαλίᾳ :
«τολμᾷ τις ὑμῶν πρῶγμα ἔχων πρὸς τὸν ἕτερον κρίνεσθαι ἐπὶ τῶν ἀ-
δίκων καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῶν ἀγίων; οὐκ οἶδατε, ὅτι οἱ ἅγιοι κρινοῦσι τὸν
κόσμον;... ἀδελφὸς μετὰ ἀδελφοῦ κρίνεται καὶ τοῦτο ἐπὶ ἀπίστων» (Α',
Κορ. στ', 1, 6). «Ἁγίους δὲ τοὺς πιστοὺς καλεῖ πάντας... πᾶς πιστὸς
ἅγιος, καθὸ πιστὸς ἔστι, κἂν κοσμικὸς ἦ τις...» (Χρυσοστ. ὁμιλ. Α'
εἰς τὴν πρὸς Ρωμ. καὶ Ζ' πρὸς Ἑβρ). Ἰνα δὲ ἄρῃ πᾶσαν παρεξήγη-
σιν καὶ δισταγμὸν ἄλλη «πατριαρχικὴ καὶ συνοδικὴ ἐγκύκλιος» ἐπιφέ-
ρει : «οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ σήμερον ἐφ' ἡμᾶς ἡ κραταιὰ βασιλεῖα διὰ βα-
σιλικῶν μπερατίων τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἡμῶν τάξιγ ἐπικρατύνει
διὰ βασιλικῆς προσταγῆς, ἀπὸ περάτων ἕως περάτων τῆς οἰκουμέ-
νης ἢ ἐκκλησία τῶν χριστιανῶν τὴν αὐτὴν (ὅπως καὶ τὸ πάλαι) δει-
κνυσι δύναμιν καὶ ἐξουσίαν καὶ πάντες οἱ χριστιανοὶ ὑποτάσσονται
ταύτῃ κατὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ θεοῦ καὶ τοὺς βασιλικοὺς ὀρισμοὺς, οἱ
δὲ ἐναντιούμενοι καὶ αὐθαδιάζοντες οὐ μόνον ὑπὸ τὴν τοῦ θεοῦ ἀγα-
νάκτησιν πίπτουσιν, ἀλλὰ καὶ ἐκκλησιαστικῶς καταδικάζονται καὶ διὰ
τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας διεκδικοῦνται», (Καν. διατ. Β', 412).

Ὅταν δὲ τὸ πατριαρχεῖον ἀναφέρηται εἰς «βασιλικοὺς ὀρισμοὺς»

1 Βλ. παραδείγματα παρὰ Τσελεπιδῆ σ. 19-23.

2 Ἱστοριῶν, τόμ. III, σ. 200 Βόνν.

ἔχει βεβαίως ὑπ' ὄψιν τὰ βεράτια, εἰς ἃ κατὰ δόσεις ἐν ἐκάστη ἄλλα-
ξοπατριαρχείᾳ ἐπεξετείνετο καὶ ἐθεμελιούτο-ἡ ἐξουσία αὐτοῦ. Αὐτὴν
δὲ τὴν ἐξήγησιν ἔχει καὶ ἡ αὔξησης τοῦ πεσκέσιου παρὰ τοῦ νέου πα-
τριάρχου δηλ. ἦτο ἐξαγορὰ τῆς ἐξουσίας, ἕως κατέληξεν ἐπαχθῆς φο-
ρολογία, διότι ἐπανελαμβάνετο καὶ ὑπὸ τοῦ ἰδίου πατριάρχου, ἐὰν συνέ-
βαιεν ἐν τῷ μεταξὺ ἀνάρρησις νέου Σουλτάνου. Ὁ πατριάρχης Ἱε-
ρεμίας, ἐνῶ εἶχε πληρώσει τῷ 1572 τὸ πεσκέσι εἰς Σελήμ Β', 2.000
φλωρία, ἄλλα τόσα προσέφερον εἰς Μουράτ Γ' τῷ 1574, ὅστις ὁμως
«ᾤρισεν, ὅτι κατὰ τὴν κρίσιν του (ὁ πατριάρχης) νὰ ὀρίζῃ καὶ νὰ
κρίνῃ μητροπόλιν, ἀρχιεπισκόπους, ἱερεῖς καὶ πᾶσαν (sic) ἄν-
θρωπον, Ρωμαίους καὶ ἐκκλησίας καὶ μοναστήρια, καὶ ὅποιος
φανῆ ἔναντιος τοῦ μπερατίου αὐτοῦ νὰ παιδεύεται μεγάλως
παρὰ τῆς αὐτοῦ βασιλείας. Λαβὼν δὲ τὸ βασιλικὸν μπεράτιον
ὁ πατριάρχης καθέζεται εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον αὐτοῦ ὡς
κύριος καὶ δεσπότης τῆς οἰκουμένης καὶ κρίνει καὶ ἀποφάσεις
ποιεῖ» (Πατριαρχ. ἱστορία, Βονν. σ. 200 παρ' Ἀμάντω, Οἱ προνομια-
κοὶ ὀρισμοὶ τοῦ μουσουλμανισμοῦ ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν, ἐν Ἑλληνικοῖς
τόμ. Θ', 1936, σ. 146 ἐπιθι ὄλην τὴν πραγματείαν ἰδίᾳ ἀπὸ σ.
140—166, Γεδεῶν, Ἱστορ. τῶν τοῦ Χριστοῦ Πενήτων σ. 342-350).

Πολλοὶ βεβαίως λόγοι ὑπῆρχον προσφυγῆς τῶν χριστιανῶν εἰς τὰ
τουρκικὰ δικαστήρια, τὰ λειτουργοῦντα μάλιστα δι' ἱεροδικῶν (καδῆ-
δων), ὧν ἡ δωροδοκία κατέστη παροιμιώδης ἀπαθανατισθεῖσα ὑπὸ τοῦ
λαοῦ διὰ πολυαρίθμων ἀνεκδότων· ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἀνώτεροι μάλιστα
δικασταὶ δὲν ἦσαν ἀνώτεροι χρημάτων καὶ τὸ πρᾶγμα ἀπεκάλυψεν ὁ
περίφημος Κακαβέλας, μέγας διδάσκαλος τῆς Μ. Ἐκκλησίας. Ἐδῶ ἐν-
διαφέρει ἡμᾶς τὸ ζήτημα τοῦ γάμου καὶ τῶν διαζυγιῶν. Ἐξ ὧν
μεγάλας ὀφελείας εἶχον καὶ τὰ δικαστήρια καὶ τὸ κράτος καὶ δὴ ἐκ
τῶν προικῶν καὶ τῶν διαθηκῶν. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο βεβαίως τὰ
πνευματικὰ δικαστήρια ἦσαν αὐστηρά, ὅπως εἶναι αὐστηροὶ καὶ οἱ
θεῖοι κανόνες. Περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' αἰῶνος καὶ ὀλίγα ἔτη πρὶν τῆς
ἐκδόσεως τῶν ὡς ἄνω «πατριαρχικῶν καὶ συνοδικῶν ἐγκυκλίων» ἔχο-
μεν ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ πατριαρχ. κλίματος τὰ πρῶτα συμπτώματα
τοῦ πολιτικοῦ γάμου παρὰ χριστιανοῖς. Εἶναι ὁ διὰ «καπηλίου»
ἢ «κεπηλίου» γάμος, ὃν πρῶτος ἀναφέρει ὁ Γαλάτης Thévenot (Rela-
tion d' un voyage au Levant. Paris 1664, σ. 104). Αὐτός, ὁ ἐπὶ χρήμα-
σι δι' ἀμοιβαίας συμφωνίας, ἐνώπιον τοῦ καδῆ ἐγένετο ὑπὸ τῶν μωαμε-
θανῶν, ὡσάκις ἤθελον νὰ πολλαπλασιάσωσι τὸ χαρέμι, τότε ἐπλήρω-
νον γυναῖκας ἐπὶ ὠρισμένον χρόν. διάστημα καὶ ἀντικαθίστων ἔπει-
τα, ἀναλαμβάνοντες τὴν διατροφήν τῶν τέκνων. Ὅρθως δὲ ὁ Σκαρ-
λάτος ὠνόμασε τοῦτον «γάμον δι' ἐκμισθώσεως» καὶ αὐτὸ σημαί-

νει ή περσ. λέξις κιαμπίν (=είδος προικός), έξ ήσ οί διάφοροι τύποι και «κεσπήνι», ὡστε ή σημερινή αντίληψις πολλῶν περι γάμου, ὅτι εἶναι ἀπλοῦν «ἀστικὸν συμβόλαιον», ἐντεῦθεν ἔχει τήν ἀρχήν παρ' ἡμῶν. Ὁ σεβ. Ἡλιουπόλεως Γεννάδιος πρῶτος ἐπισταμένως ἐξήτασε τὸ ζήτημα. 1 Ὁ κῶδιξ Ε' τοῦ ἀγιοταφ. μετοχίου ἐν Φαναρίῳ περιέχει 10 γάμους χριστιανῶν γενομένους διὰ «καπηνίου» ὑπὸ τοῦ ἱεροδικαστοῦ και ἔλαβον διὰ καπηνίων ὁ μὲν ἄλλας γυναῖκας, ή δὲ ἄλλους ἄνδρας» γράφει ή 71 πράξις. Ἐν ὄλῳ 27 πράξεις δημοσιεύονται, καθ' ἃς ὁ καθῆς ἐπεκύρου τήν διάλυσιν τοῦ γάμου τῶν χριστιανῶν, και λέγονται «χοτζέτια τῆς βασιλικῆς κρίσεως». Πολλοί ἀληθῶς χριστιανοί κατέφευγον εἰς αὐτόν, διότι εἰς τὰ πνευματικά κέντρα συνήντων ἀνυπέβλητα ἐμπόδια γάμου, και ἄλλοι ποθοῦντες τήν πολυγαμίαν τῶν Τούρκων. Ἀλλά ὁ θεσμός τῶν «καπηνίων» ἐκάλυπτε και τὰς πραγματικάς τῶν ἀλλοπίστων προθέσεις, ὡσάκις διὰ τῆς ἀλλαξοπιστίας τῶν χριστιανῶν γυναικῶν δὲν εὐδοοῦντο (ὅπως ἐν Ἀλβανίᾳ συμβαίνει, ἀφ' ὅτου εἰσήχθη ὁ πολιτικὸς γάμος, λαμβάνουσιν μὲν οἱ μουσουλμάνοι ἐλευθέρως τὰς χριστιανὰς, ἀλλὰ σπανιώτατα ἐπιτρέπουσι τοῖς χριστιανοῖς τὰς μουσουλμανίδας). Τὰ διαζύγια ἐπολλαπλασιάσθησαν οὕτως εἰς ὑπερβολήν. ἀπὸ τοῦ 1662—1685 ἦτοι ἐντὸς 23 ἐτῶν ἐξεδόθησαν 93 διαζύγια μόνθν ἐν τῇ ἀρχιεπισκοπῇ Κ)πόλεως, ὅσα δηλ. εἶναι καταγεγραμμένα εἰς τὸν διασωθέντα κώδικα. (Μετὰ πάροδον ἡμιολίου περίπου ἑκατονταετηρίδος ἔχομεν τήν ἐξῆς ἀριθμ. πρόοδον τῷ 1863, 6 ἀποφάσεις διαζυγίων, τῷ 1864, 16. τῷ 1865, 13, τῷ 1866, 12. τῷ 1867, 13. τῷ 1868, 13. τῷ 1869, 8. τῷ 1870, 8. τῷ 1871, 7. τῷ 1872 19. τῷ 1873, 11 και τῷ 1874, 7. 2 βλ. Γεδεῶν Μνεῖα τῶν πρὸ ἐμοῦ, σ. 273).

Δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ δικαιολογήσωμεν ἐν μέρει και τήν γυναῖκα, ἥτις ἐγκαταλελειμμένη ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὑπὸ του ξενιτευομένου ἀνδρὸς (θεία μου μετὰ τήν πρώτην γένναν ἐστερήθη τοῦ ἀνδρὸς, ὅστις ἐπανῆλθεν ἐκ Κ)πόλεως εἰς ἡλικίαν 60 ἐτῶν πρὸς γηροκόμησιν) πῶς ἠδύνατο ν' ἀντιστῆ εἰς τὸν πειρασμὸν τῆς σαρκὸς και τὸν τῆς πείνης ἄμα, ὅταν ὁ χρυσοφόρος ἀγῶς παρουσιάζετο ἐνώπιόν της γεμάτος ἀπὸ ἀγαθὰ; διὸ ἐπὶ Νεοφύτου Β', εἰς ἐγκύκλιον περί τινων γαμικῶν κεφαλαίων τῷ 1609 ὑπάρχει και τὸ ἐξῆς: «ἀπὸ τοῦ νόου και εἰς τὸ ἐξῆς, εἴ τις γυνή, ἔχουσα ἄνδρα νόμιμον ἀποδημοῦντα και οὐ

1 Ἐν τῇ «Ὁρθοδοξίᾳ», τόμ. Γ', 1929, σ. 162—164. ἐν τῇ Ἑλλ. Μεγ. Ἐγκυκλ. τόμος ΙΓ', σ. 742γ και εἰτα πλείονα ἐν τῇ Φωτ. βιβλιοθ. μερ. Α', σ. 62δ. Μέρ. Β', σ. 32δ. και δημοσιεύει πικλάς πράξεις διαλύσεως γάμου ἐνώπιον τοῦ καθῆ και ἐνώπιον τοῦ πατριάρχου.

2 Ἐνθ' ἄνωτ. Β', σ. 32 βλ. και ἄλλας χρονολογίας μέχρι τοῦ 1901, μὲ ἠύξημένα τὰ διαζύγια, φθάσαντα κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο εἰς 28! ἐν μόνῃ τῇ Κ)λει.

φροντίζοντα ἐπαναστραφῆναι πρὸς αὐτὴν ἐντὸς τριετίας καὶ μόνης καὶ συνοικῆσαι μετ' αὐτῆς, καὶ αὕτη ὑπὸ ἐνδείας στενοχωρουμένη καὶ κινδυνεύουσα ψυχικῶς, θελήσῃ τὴν ἀπ' αὐτοῦ διάζευξιν, εἴη διεζευγμένη καὶ κεχωρισμένη ἀπ' αὐτοῦ . . διὰ τε τὸ ἀνώμαλον τοῦ καιροῦ καὶ τὴν τοῦ γένους δουλείαν» (αὐτ. σ. 33). Ἄλλὰ καὶ περὶ τοῦ ἀνδρὸς ὡς κοινὴ μήτηρ φιλόστοργος ἢ ἐκκλησία λαμβάνει ἀνάλογα μέτρα. Ἦτο εὐτύχημα ἀπὸ πολλῶν ἀποψεῶν ἢ μὴ στρατολογία τῶν χριστιανῶν. Ἄλλ' ὑπῆρχε τὸ σύστημα τῆς δουλοπαροικίας. Οἱ τιμαριοῦχοι ἱππεῖς ἢ σπαῆδές, ἐκστρατεύοντες εἰς τὰ ἀπόκεντρα τοῦ κράτους σημεῖα καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἔνεκα πολέμων διατρίβοντες, ἐλάμβανον νέους ὑπηρέτας καὶ ἵπποκόμους, «διὰ βασιλικῆς ἀποφάσεως» ἀναγκαζούσης «ἐπιβῆναι ἀλλοδαπῆς καὶ μακροδιάστατον ὁδὸν ἀνῦσαι». Θὰ ἀκολοθηθῆσιν λοιπὸν καὶ ἡ γυνὴ τὸν ἄνδρα; «λόγους οἰκονομίας ἔγνώμεν χρήσασθαι κατὰ τὰς τοῦ καιροῦ ἀναγκαίας περιστάσεις, ἀποφαίνεται ἡ ἐκκλησία, . . . καὶ ἔχει τὴν ἄδειαν λαβεῖν ἑτέραν γυναῖκα, ἐὰν δυναστευθῆ ὑπὸ τοῦ ἐξουσιάζοντος αὐτὸν σπαχῆ πρὸς τὸ ὑπανδρευθῆναι ἐκείνην ἐκκλησιαστικῶς» (σ. 34). Ἐχομεν λοιπὸν καὶ ἐπεμβάσεις τῶν κρατικῶν ἀρχῶν.

Πολλὰ τῶν ἀθεμίτων τούτων συνοικεσίων διέλυε καὶ ἡ ἐκκλησία «ἐσωτερικῶς», ἀφοῦ βεβαίως διελύοντο καὶ «ἐξωτερικῶς», ὑπὸ τοῦ ἱεροδίκου (καδῆ). Χάριν τοῦ τύπου ἀναφέρω μίαν πρᾶξιν ἐνταῦθα: «Ἐπειδὴ ὁ Ἰωάννης τοῦ Γιοβάνη ἀπὸ τοῦ Καρλόβου τῆς ἐπαρχίας Φιλιππουπόλεως μετὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Λαμπρινῆς... ἔδειξε καὶ χοτζέτιον τῆς βασιλικῆς κρίσεως διαλαμβάνον ὡς ἐχώρισεν αὐτὴν ἐξωτερικῶς καὶ ἀπώσατο. Τούτου χάριν μὴ δυναμένων ἔτι συνοικεῖν κατὰ λόγον ἀνδρογύνου διεχωρίσαμεν αὐτούς καὶ ἐκκλησιαστικῶς»... (σ. 146). Ἡ πρᾶξις, ὅπως καὶ σειρὰ ὅλη τοιούτων, δὲν φέρει χρονολογίαν, ἀλλὰ μόνον τὴν ὑπογραφήν «Διονύσιος». Οὗτος εἶναι ὁ Δ', ὅστις πεντάκις ἀνῆλθεν εἰς τὸν πατριαρχ. θρόνον ἀπὸ τοῦ 1671 μέχρι τοῦ 1694. Διὰ τοὺς ἀθέσμους τούτους γάμους, οἵτινες διέλυον τὴν οἰκογένειαν καὶ ἀπέκλειον πᾶσαν ἔννοιαν μυστηριακῆν, ἡ ἐκκλησία ἐξέδοτο ἀφοριστικόν. Ἄλλ' ἦτο δύσκολον νὰ σταματήσῃ αὐτούς, ἐφ' ὅσον ἐπενέβαινον αἱ τουρκικαὶ δικαστικαὶ ἀρχαὶ καὶ ἄλλοι παράγοντες ἰσχυροί. Τούτων οὕτως ἐχόντων διερωτᾶται τις; πῶς ἐπέτρεπε τοιαύτας πράξεις γαμικὰς ἢ κυβερνησις, ἀφοῦ ἀνεγνώριζε τὸν θρησκευτικὸν γάμον τῶν χριστιανῶν; ἀκριβῶς ὅπως καὶ σήμερον συμβαίνει ὡς πρὸς τὸν πολιτικὸν γάμον, ὅστις τελεῖται δυστυχῶς καὶ ἀναγνωρίζεται καὶ ἄνευ τοῦ θρησκευτικοῦ. Ἄλλὰ συνέβαινε καὶ ἕτερον τούτου ἀτοπώτερον, ὅτι τὰ ἱεροδικεῖα

διέλκον γάμους συναφθέντας ἱερῶς καὶ νομίμως ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας αὕτη δέ, εἰ καὶ ἐθεώρει «ὡς ἔθνικους καὶ τῆς χριστιανωσύνης ἀλλοτριούς τοὺς διὰ «καπηλίου» συναφθέντας, ἐν τούτοις ὑπὸ τῆς ἀδηρίτου τῶν περιστάσεων ἀνάγκης βιαζομένη, καθ' ἃς ἡ δύναμις τῶν σουλτάνων ἦτο ἀπεριόριστος καὶ ἡ θέσις αὐτῆς λίαν προβληματικὴ ἔναντι τοῦ γενιτσαρισμοῦ, ἀνεγνώριζε καὶ αὕτη ὡς διαλελιμένον τὸν νόμιμον γάμον, πρὸ τῆς τελέσεως παρὰ τοῦ καθῆ τοῦ ἀθέσμου καὶ ἀνιέρου ἐκείνου. Περιηγηταὶ τοῦ τότε καιροῦ ἀναφέρουσι συνήθως τὸν μεταξὺ τούρκων καὶ χριστιανῶν γυναικῶν συναπτόμενον γάμον ὡς λίαν διαδεδομένον μάλιστα εἰς τὴν Ρούμελην, ὅπου ἡ δυναστεία τῶν γκιουρτζαλίδων καὶ βασιμπουτζούκων ἦν μεγάλη, ὡς ὁ Rycault π.χ. περὶ δὲ τοῦ μεταξὺ χριστιανῶν διὰ «καπηλίου» συναπτομένου σιωπᾶ. ¹ Τὸ κακὸν ὄντως εἶχε προχωρήσει, τὰ δὲ ἐκ τούτου ἄτοπα ἤρχισαν νὰ ἐμβάλλωσιν εἰς σκέψιν καὶ αὐτὸ τὸ κράτος — ἐνὸς κακοῦ γὰρ προηγουμένου μύρια ἔπονται.— Ὁ θεσμὸς τῆς ἱερότητος τοῦ γάμου ἀνταποκρινόμενος πρὸς τὸ καλῶς ἐννοούμενον συμφέρον τοῦ κράτους παρελύετο καὶ ἡ Μεγ. Ἐκκλησία διὰ δύο ἀναφορῶν πρὸς αὐτὸν τὸν Σουλτάνον ἔκρουε τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου ἐπὶ τῆς πατριαρχείας οὐχὶ τοῦ Παρθενίου Δ', ὡς γράφεται, ἀλλὰ Διονυσίου Γ' (1662—1665). Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ ἐκδοθεὶς ὄρισμός δὲν ἐμποδίζει τὸν ἐλεύθερον καὶ ἄθεσμον τοῦτον γάμον, ὡς κακῶς ἐκλαμβάνεται, ἀλλὰ «τὰ δόλια μέσα» καὶ τὰς ψευδομαρτυρίας περὶ τέκνων τε καὶ συζύγων· ἐκ τούτου ἐξάγεται ὅτι, ἐὰν δὲν ὑπῆρχον τέκνα κττ. ἡδύνατό τις νὰ συναψῆ τὸν διὰ «καπηλίου» γάμον· ὥστε οὐχὶ εἰς τὸ ἔκθεσμον τοῦ γάμου ἐφιστᾶται ἡ προσοχὴ τῶν δικαστῶν, ἀλλ' εἰς τὰ ἐπακόλουθα· διὸ δικαίως ἀπορεῖ ὁ ἐκδότης τοῦ ὁρισμοῦ: «πῶς δμως μετὰ τὴν ἐπὶ Παρθενίου τοῦ Δ', κατάργησιν τοῦ πολιτικοῦ ἐκείνου γάμου ἐσυνεχίζετο ἡ κατάστασις αὕτη;» (Α', σ. 62). Παρενόησε δὲ τελείως τὸ κείμενον, ὅτε γράφει: «βεβαίως εἰς τὴν πε-

¹ Βλ. ἐνθ' ἄνωτ. Α', σ. 62. Ἡ σιωπὴ εἶναι εὐνόητος, διότι ἐν ταῖς ἐπαρχίαις δὲν εἶχεν εἰσέτι μεταδοθῆ τὸ κακὸν ἐκ τοῦ κέντρου, πιθανὸν δὲ καὶ νὰ μὴ περιηγήθῃ οὗτος, παρ' οὗ λαμβάνει καὶ ὁ Χάμμερ, τὴν ὑπαιθρον· Κατὰ τὸ βεράτιον τοῦ πατριάρχου Ἀλεξανδρείας: «Ὅσοι ἔχουν συνοικέσια παράνομα ἐπειδὴ κατὰ τὴν πίστιν· τους δὲν πρέπει νὰ ἔμβουν εἰς τὰς ἐκκλησίας τους, οἱ τοιοῦτοι μετὰ ταῦτα, ὅταν ἀποθνήσκωσι μετ' αὐτὴν παρκανομίαν, οἱ κριταὶ καὶ οἱ ναῖπηδες καὶ πάντες οἱ δυνατοὶ τῶν ζαπτιέδων νὰ μὴν ἐνοχλήσωσι τοὺς παπάδες λέγοντες: σηκώσετε τὸ λείψανον» (παρ'. Ἀμάντω, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 158).

ρίστασιν αὐτὴν δὲν ἐπρόκειτο περὶ γάμου μεταξὺ μουσουλμά-
νου καὶ χριστιανοῦ, ἀλλὰ περὶ γάμου..... μὴ μουσουλμάνων»-
Ἐπιτομή. ὁ πρῶτος ἀθέμιτος γάμος, χριστιανῆς μετὰ μουσουλμάνου, ἐνδιέ-
φερε περισσότερον τὸ πατριαρχεῖον, διότι ἀπέβλεπε καὶ εἰς ἐξωμοσίαν
προσχεδιασμένην. Ὅτι δὲ ὁ ὀρισμὸς δὲν ἀπηγόρευσε τὰ κατήνια δια-
πιστοῦται καὶ ἐκ τῶν ἐν συνεχείᾳ γραφομένων ὑπὸ τοῦ ἐκδότου :
«Δυστυχῶς ὁ μεταξὺ μὴ μουσουλμάνων πολιτικὸς αὐτὸς γάμος
ἐξηκολούθησε κπὶ κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' αἰῶνος καὶ βραδύτερον.
Δηλωτικὰ τούτου εἶναι ἐν μέρει πολλὰ ἔγγραφα τοῦ κώδικος
Ε' τοῦ Ἁγ. Μετοχίου» (αὐτ). Ἐπιτομή δὲ λέγει, ὅτι οἱ Τοῦρκοι μέ-
χρι τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ ἀστικοῦ κώδικος ἐπὶ Κεμάλ ἦσαν συνοικοῦντες
μετὰ χριστιανῶν διὰ μισθώματος. Ἰδοὺ ὁ ὀρισμὸς :

«Διαταγὴ πρὸς τὸν Καζασκέρην τῆς Ρούμελης».

(ἦτοι σουλτανικὸς ὀρισμὸς)

«Ἀπατεῶνές τινες ἐκ τῶν ἐν Κ)πόλει καὶ τοῖς πέριξ Ρωμη-
ῶν μὴ ἀσχολούμενοι μὲ νόμιμα κέρδη ὀρμώμενοι δ' ἐκ διαθέσε-
ως δολίως κέκτηνται τὴν συνήθειαν, ὅπως διὰ διαφόρων δολίων μέ-
σων ἐμφανιζόμενοι ἄλλοι μὲν ὡς ἐνάγοντες ἄλλοι δὲ ὡς μάρτυρες,
ἐγείρωσι ψευδεῖς δίκας καὶ προξενῶσιν ἀδικίας εἰς ὀρφανὰ καὶ
χήρας καὶ ἄλλους ἀπόρους, Ἐκτὸς δὲ τοῦ ὅτι ὑπάρχει φόβος
διαρκοῦς ἀξήσεως τῶν τοιούτων πράξεων τινὲς τῶν ἀπατεώ-
νων τούτων λαμβάνουσι φαύλων τινῶν γυναῖκας διὰ μισθώμα-
τος (ücret ile kendülerin sahib edüb), αἵτινες παρουσιαζόμεναι εἰς
τὸ αὐτοκρατορικὸν δικαστήριον μετὰ πλαστῶν τέκνων ἰσχυρί-
ζονται, ἄλλαι μὲν ὅτι ὁ ἀνὴρ εἶναι σύζυγος, ἄλλαι δὲ ὅτι εἶναι
ἀδελφὸς τῶν καταφεύγουσιν εἰς ποικίλα ψεύδη καὶ συκοφαντί-
ας καὶ ἐνοχλοῦσι διαρκῶς τὸ αὐτοκρατορικὸν μου Διβάνιον.
Πλὴν τούτου οἱ εὐυπόληπτοι ἄνθρωποι διατελοῦντες ὑπὸ τὸ
κράτος διαρκοῦς φόβου ἐκ μέρους τῶν τοιούτων ἀπατεῶνων
παρεπονέθησαν πρὸς τὸ Διβάνιον μου ζητήσαντες τὴν τιμωρίαν
τῶν τοιούτων διὰ δύο ἐνσφραγιστῶν ἀναφορῶν τοῦ Πατριάρ-
χου τῶν Ρωμαίων καὶ τῆς ὀμηγύρεως τῶν ἐν Κων)πόλει κατοι-
κούντων μητροπολιτῶν. Ἐζητήθη δ' ὅπως ἐκδοθῆ αὐτοκρατορι-
κὸς ὀρισμὸς ἰδιόχειρος (χάτι-χουμαϊούν) κατὰ τὸν ὅποιον οἱ
φαῦλοι οὗτοι, οἱ τοιαύτας ψευδεῖς καὶ πλαστὰς ἐγείροντες ἀ-
γωγὰς, νὰ τιμωρῶνται διὰ τοῦ πατριάρχου τῶν Ρωμαίων. Ὁ-
σάκις λοιπὸν ἐμφανίζονται τοιοῦτοι νὰ εἰδοποιῆται ὁ Πατριάρ-
χης τῶν Ρωμαίων πρὸς ἐπιβολὴν τῶν δεουσῶν ποινῶν. Νὰ κα-
ταβληθῆ δὲ πᾶσα προσπάθεια, ὅπως τεθῆ τέρμα εἰς τὴν ὑπαρ-
ξιν τῶν τοιούτων ἀπατεῶνων, εἰς τὰς ἐκ τῶν δολιοτήτων τοῦ-

των προκυπτούσας ζημίας και εις τας τοιαύτας πλαστάς άγωγάς, να αποπέμπωνται δέ αι μετά ψευδολογιών, συκοφαντιών και πλαστών τέκνων καταφεύγουσαι εις τὸ ἱερὸν δικαστήριον γυναίκες. Ἴνα δὲ γένηται ἡ τοιαύτη ὑπόθεσις γνωστὴ παρὰ τῶν προκατόχων δικαστῶν εις τοὺς διαδόχους διατάσσω νὰ καταχωρηθῇ τὸ παρὸν ἐν τοῖς Ἀρχείοις.

30 Σεπτεμβρίου 1764.

«Ἀνὰ ἐν ἀντίγραφον ἐστάλη εις τοὺς καθήδεις πόλεως, Γαλατᾶ, Σκουτάρεως και Χασίων (τὰ πέραν τοῦ Σταμπούλ).

«Πρὸς τὸν αὐτὸν Καζασκέρην ἐγράφη ἡ αὐτὴ διαταγὴ και διὰ τοὺς Ἀρμενίους ἕνα μῆνα περίπου βραδύτερον.

30 Ὀκτωβρίου 1764» 1.

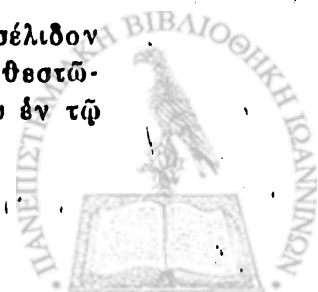
Ἀνεσύραμεν μίαν μόνην πτυχὴν τῶν ἀντιξῶν ἐκείνων περιστάσεων, καθ' ἃς ἀγωνιωδῶς ἠμύνετο τὸ οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον, ὅπως σῶσῃ αἰώνιους κοσμοπολιτικοὺς θεσμοὺς τοῦ Γένους, παλαιῶν πρὸς τοὺς ἰσχυροὺς τῆς γῆς, πρὸς τοὺς ἀνθρώπους τοῦ σκότους και τῆς βαρβαρότητος, πρὸς τὰς κακὰς και αὐτῶν τῶν χριστιανῶν συνηθείας· «ἀεὶ γὰρ ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τὰ πονηρὰ ρέπει». Πρέπει δὲ νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι και τὸ κράτος δὲν ἔκλειε τὰ ὦτα.

Τέλος και ἐν τοῖς ἐσχάτοις χρόνοις τὰς τοιαύτας δικαστικὰς προνομίας, τὰς διὰ τῶν αἰῶνων παγιωθείσας, ὑποστηρίζει και ἐμπεδοῖ και ὁ μέγας τῆς Τουρκίας πολιτικὸς τοῦ τότε καιροῦ Ἀαλῆ πασσᾶς γράφων ἐν τῷ πρὸς τὸν λόρδον Κλάρεντον ὑπομνήματι (13 Μαΐου 1855), ἄλλα τε ἀξιοπρόσεκτα και τοῦτο, ὅτι «οἱ πατριάρχαι... συνενοθοῖ τοιαύτην δέσμην ἀστικῶν και θρησκευτικῶν δικαίων, ὥστε δύναται τις ἀληθῶς νὰ εἴπῃ ὅτι ἐξαίρεσει τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς, ἣν μόνη ἡ μουσουλμανικὴ κυβέρνησις ἀσκεῖ, οἱ χριστιανοὶ διοικοῦνται, δικάζονται και διευθύνονται ὑπὸ χριστιανικῆς μᾶλλον ἢ ὑπὸ τουρκικῆς ἀρχῆς». 2 Κατὰ τὴν ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν τῆς τουρκ. αὐτοκρατορίας ἀπόφασιν τῆς συνελεύσεως τῶν Πατριάρχων τοῦ 1856 ἐπιταγῇ τῆς Ὑψ. Πύλης συνετάχθησαν οἱ «Γενικοὶ κανονισμοὶ» τῶν Πατριαρχείων ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ περιλαλήτου Χάττι-χουμαγιῶν, ὅστις ἐθεωρήθη ὡς ὁ πρῶτος Χάρτης ἐν Τουρκίᾳ τῶν ἐλευθεριῶν τῶν ἐθνοτήτων τῆς ἐπικρατείας. 3 Τὴν πλήρη ἐφαρμογὴν τοῦ Χάρτου τούτου με-

1 Φωτ. βιβλιοθήκη Α', 66—67 κατὰ μετάφρασιν ἐκ τοῦ Τουρκικοῦ.

2 Recueil des traités de la Porte ottomane par I. Testa, V, σ. 158—159.

3 Περὶ τούτου πολλὰ ἐγράφησαν, ὀλίγα ὁμως ὅπως τὸ μικρὸν, ὀκτασέλιδον φυλλάδιον πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν πατριαρχείων και τοῦ ἀρχαίου καθιστώ-
τος τῆς ἐκκλησίας, ὅπου ἐδημοσίευσε τότε ὁ καθηγητὴς τοῦ Δικαίου ἐν τῷ

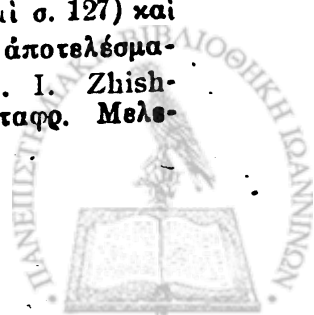

τὰ τὴν δημοσίευσιν τῶν «Γ. Κανονισμῶν» ἀναγγέλλων πρὸς τὰς Μεγ. Δυνάμεις δι' ὑπομνήματος (15 Μαΐου 1867) ὁ Φουάτ πασσᾶς ἀναφέρει τὰς ἐπισήμους δηλώσεις τῆς ὀθωμ. κυβερνήσεως περὶ τῶν προνομίων τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἐρμηνεύει αὐθεντικῶς τὴν διὰ τῶν Κανονισμῶν ἐπιδαψιλευθεῖσαν δικαστικὴν ἰδίαν δικαιοδοσίαν : «Τὰ προνόμια καὶ αἱ ἀτέλεια, αἱ χορηγηθεῖσαι ἔκπαλαι εἰς τὰς μὴ μουσουλμανικὰς κοινότητας, ὑπῆρξαν ἀείποτε σεβασταὶ καὶ οὐδὲν παράπονον ἠγέρθη διὰ τὴν δηλῶση οἰανδήποτε προσβολήν, εἰς τὰ δικαιώματα τῶν θρησκευτικῶν ἀρχηγῶν τῶν κοινοτήτων τούτων. Ἡ κυβέρνησις ἐνήργησε πλέον τούτου . . . καὶ ἠνόησε τὴν παραδοχὴν μέτρων καὶ κανονισμῶν τῶν μᾶλλον καταλλήλων εἰς τὸ νὰ τεθῆ ἓν ἄρμονίᾳ πρὸς τὰ ἦθη τοῦς θεσμοὺς καὶ τὰς νέας ἀνάγκας . . . Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς δίκας, τὰς ἐξαρτωμένας ἐκ θρησκευτικῶν νόμων, αἵτινες ὡς ἐκ τῆς φύσεώς των δὲν ἐνδιαφέρουσι . . . χριστιανούς, αὐταὶ θὰ ὑπάγουν ὡς πρότερον εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Σερχῆ διὰ τοῦς μουσουλμάνους, ὅσοι δὲ ἐνδιαφέρουσι μόνους τοῦς χριστιανούς θὰ ὑπάγουν εἰς τὴν ἐκκλησιαστ. δικαιοδοσίαν τῶν κοινοτήτων (Jurisdiction communal ecclesiastique, ἐνθ' ἄνωτ. VII, σ. 461-464). Συνωδᾷ τούτοις συνετάχθη ἡ «Κρητικὴ δικονομία» τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1880 καὶ κηρυχθεῖσα ἐκτελεστὴ τὴν 25 Μαΐου ἀπονέμει εἰς τὰ δημογεροντιακὰ δικαστήρια κατὰ τὰ ἄρθρα 3 καὶ 5 τὰς δικαιοδοσίας, αἵτινες εἶναι : «Αἱ περὶ μνηστείας καὶ προικός. Περὶ πολιτικῶν τοῦ γάμου καὶ τῆς διαλύσεως αὐτοῦ ἀποτελεσμάτων, ἀφορώντων εἰς τὴν περιοσίαν καὶ τὰ ἀστικά δίκαια τῶν συζύγων. Περὶ υἰότητος καὶ πατρότητος. Περὶ ἀναγνωρίσεως φυσικῶν τέκνων. Περὶ υἰοθεσίας. Περὶ ἐπιτροπείας τῶν ἀνηλίκων καὶ ἀνικάνων. Περὶ τῶν ἐξ ἀδιαθέτου κληρονομιῶν. Περὶ τῶν ἐκ διαθήκης κληρονομιῶν καὶ δωρεῶν».

Ὅτι δὲ αἱ αὐταὶ δικαιοδοσίαι ἰσχύουσι καὶ ἐν τοῖς πατριαρχείοις ἀποδεικνύει τὸ 8 καὶ 32 ἄρθρον ὀρίζον, ὅτι τὸ ἀνώτατον πατριαρχικὸν δικαστήριον ἐν Κ)πόλει ἦτοι τὸ Δ. Μ. Ε. ἐπέχει θέσιν ἀκυρωτικοῦ διὰ τὰς ἀναιρέσεις ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων τούτων.¹

ἔθνικῳ Πανεπιστημίῳ Γ. Α. Μαυροκορδάτος ὑπὸ τὸν τίτλον : «Les premisses du Hatti—Houmaïoun». Δὲν ἐμελέτησα τὴν τοῦ πρώην ἀρχιεπισκόπου Χρυσάνθου ἀνακοίνωσιν περὶ τῶν Γεν. κανονισμῶν, διότι δὲν μοὶ ἐδόθη.

¹ Βλ. τὰς περαιτέρω διασαφήσεις τοῦ Τσελεπίδου ἐν τῷ εἰρημ. συγγράμμ. σ. 42. Ἐπιθεὶ ἐπὶ πλέον καὶ τοῦ δεινοῦ μελετητοῦ τῆς πατρῴου ἐκκλησ. ἱστορίας Ι. Σοκόλωφ : «Ἡ υἰοθεσία καὶ ἡ σχέσις αὐτῆς πρὸς τὸν γάμον ἐν τῇ συγχρόνῳ ἑλλ. Ἀνατολίῃ, Πετρούπολις 1910 (Ρωσιστὶ σ. 127) καὶ τὰ κύρια ἔργα : Σεργ. Γρηγορόβσκη, Περὶ διαζυγίου αἰτία καὶ ἀποτελέσματα τοῦ δ. καὶ ἡ διαζευκτικὴ διαδικασία. Π)πολις 1911, σ. 341. Ι. Zhishmann. Τὸ δίκαιον τοῦ γάμου τῆς Ἀνατ. Ὀρθ. Ἐκκλησίας, μεταφρ. Μελε-

Πρὸς ἐπίρροσιν πάντων τῶν εἰρημένων παραλαμβάνομεν ὧδε ἐκ τοῦ Μπερατίου τοῦ Ἰωακείμ Γ' τὸ σχετικὸν πρὸς τὰ διαζύγια καὶ τὰς προνομίας τῆς ἐκκλησίας μέρος. Ἐκτενέστερόν πως ὑπάρχει τοῦτο εἰς τὸ τοῦ Γρηγορίου Ε' (Τὰ κατὰ τὸν Πατρ. Κ) πόλεως Γρηγ. Ε', Α', σ. 265—6) ἀλλὰ τὸ τοῦ Ἰωακείμ προτιμῶμεν διότι δὲν, ἔχει τουρκ. ὄρους.

«Μηδεὶς ἄλλος ἐκτὸς τοῦ Πατριάρχου ἢ τῶν διωρισμένων ὑπ' αὐτοῦ ἐπιτρόπων ἀναμιγνυέσθω εἰς τὰς συμφῶνας τοῖς θρησκευτικοῖς αὐτῶν ἐθίμοις συζεύξεις καὶ διαζεύξεις τῶν Ρωμαίων. Μηδεὶς ἐπεμβαινέτω, ὅταν ὁ πατριάρχης ἐπιβάλῃ τὴν . . . κατὰ τοὺς θρησκευτικοὺς αὐτῶν νόμους ποινὴν εἰς τοὺς ἱερεῖς ἢ τοὺς ἐπιτρόπους αὐτοῦ, τοὺς ἄνευ τῆς γνώσεως καὶ ἀδείας αὐτοῦ τελέσαντας παράνομα συνοικέσια. Ἐν ταῖς συζεύξεσι καὶ διαζεύξεσι καὶ λοιπαῖς μεταξὺ τῶν δύο χριστιανῶν ἀναφουμέναις θρησκευτ. διαφοραῖς ἀναμιγνυέσθω μόνον ὁ πατριάρχης ἢ οἱ ὑπ' αὐτοῦ δι' ὑψηλοῦ μου βερατίου διοριζόμενοι μητροπολίται, ἀρχιεπίσκοποι, ἐπίσκοποι καὶ οἱ ἐπίτροποι αὐτῶν· μηδεὶς δὲ τῶν καδήδων, τῶν ναῖπηδων (=ἀντιπροέδρων) καὶ ἄλλος παρὰ τὸ ἀρχαῖον ἔθος ἐπεμβαινέτω καὶ παρενοχλείτω καὶ ὑποβαλλέτω εἰς πρόστιμον, ὅταν οὗτοι συμβιβάζωσι τοὺς διαφορομένους καὶ ὅταν πρὸς ἐξακρίβωσιν τοῦ πράγματος ἐπιβάλλωσιν ὄρκον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ παιδεύωσι διὰ τοῦ καλουμένου ἀφορισμοῦ. Οἱ ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν μητροπολιτικῶν καὶ τῶν ἐπιτρόπων αὐτῶν ἱερεῖς ἄνευ τῆς γνώσεως καὶ ἀδείας αὐτῶν μὴ τελείτωσαν παρανόμους γάμους. Ἐπειδὴ τοῖς θρησκευτικοῖς αὐτῶν κανόσι τὸ διαζευγθῆναι γυναῖκα, τὸ λαμβάνειν καὶ δευτέραν γυναῖκα ἔχοντα μίαν, τὸ τετράκις συζεύγνυσθαι, καθότι τρις μόνον ἐπιτρέπεται ὁ γάμος μετὰ θάνατον τῆς γυναικὸς καὶ τὸ συζῆν ἄνευ γάμου μετὰ γυναικός, μὴ διδῶσθαι ἄδεια τοῖς τοιούτοις, ἀλλὰ παιδευέσθωσαν καὶ σωφρονιζέσθωσαν. Ἐπειδὴ ἀντιβαίνει τῇ θρησκείᾳ αὐτῶν τὸ ἐκκλησιαζέσθαι τοὺς παραβάτας τῶν θρησκευτ. αὐτῶν κανόνων, ἐν περιπτώσει θανάτου ἐνός τῶν τοιούτων, μηδεὶς τῶν πολιτικῶν ὑπαλλήλων, καδήδων, ναῖπηδων καὶ λοιπῶν ἢ ἰσχυρὸς παραβιαζέτω τοὺς ἱερεῖς λέγων: «ἐνταφιάσατε αὐτόν». (Μαν. Γεδεών, Ἐπίσημα γράμματα τουρκικὰ ἀναφερόμενα εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἡμῶν δίκαια, Κ)πολις 1910, σ. 69—70).

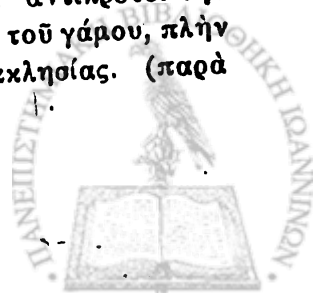
τίου Ἀποστόλοπούλου, Ἀθῆναι 1912—1913. Τομ. Α'—Β', (Das Eherecht 1864) Α. Cotoire, Le divorce d'après catholique et l'eglise orthodoxe Evdomadaie, Mai 1911, 167—170.

Ἄλλὰ διατὶ τοσοῦτος ἀγὼν καὶ τσαύτη ἐπιμονὴ τῆς ἐκκλησίας νὰ διασώσῃ τὰ δικαιώματα ἐπὶ τῶν κωλυμάτων τοῦ γάμου καὶ τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν ἐπακολούθων τοῦ συζυγικοῦ βίου ὡς καὶ ἐπὶ τῶν διαθηκῶν, ἀφοῦ καὶ αὐτῶν ἀπεδείχθη ὁ θρησκευτικὸς χαρακτήρ; Ἀνωτέρω (σ. 220—224) ἀπεδείξαμεν, ὅτι ὁ γάμος θεωρεῖται πλέον καὶ εἶναι μυστήριον, ἐπομένως ὡς τοιοῦτος πρέπει νὰ ἀνήκῃ εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς ἐκκλησίας. Συμπληρωματικῶς ἀναφέρομεν τὴν γνώμην ἐγκρίτου νομομαθοῦς, τοῦ προέδρου τοῦ Συμβουλίου τῆς ἐπικρατείας κ. Παν. Πουλίτσα, καθ' ἣν «ὁ γάμος τελεῖται δι' ἱερολογίας ἐχούσης μυστηριακὸν χαρακτήρα, ἄνευ τῆς ὁποίας δὲν εἶναι ἀπλῶς ἄκυρος, ἀλλ' ὄλως ἀνύπαρκτος». 1 Ἐπὶ Βυζαντινῶν κατόπιν πολυχρονίων ἀγώνων κατωρθώθη εἰς τοῦτο νὰ ὑποχωρήσῃ ἡ πολιτεία καὶ ὁ ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας εὐλογηθεὶς γάμος νὰ θεωρῆται πολιτικῶς τε καὶ θρησκευτικῶς ἐν πλήρει τάξει· κατ' ἀκολουθίαν καὶ οἱ Σουλτάνοι, οἵτινες ἔναντι τῆς ἐκκλησίας ἴστανται ἐφ' ἧς καὶ οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου βαθμίδος, ἐδέχοντο ὡς μυστήριον τὸν γάμον καὶ περιεχομένου θρησκευτικοῦ, εἰς ὃ δὲν ἠδύνατο τὸ κυρίαρχον κράτος νὰ ἐμβατεύσῃ. Περιλαμβάνεται ἄρα μεταξὺ τῶν προνομίων τοῦ πατριαρχείου. Δυστυχῶς ἐν Ἑλλάδι νεωτερίζοντες τινες πολιτικοί, ἀρνούμενοι τὴν ἱερότητά τοῦ γάμοι κατώρθωσαν ἐπὶ κυβερνήσεως Δεμερτζῆ νὰ σχηματίσωσιν ἀτμόσφαιραν ὑπὲρ τῆς καθιερώσεως τοῦ πολιτικοῦ γάμου. Ἄλλ' ἡ ἐκκλησία καὶ ἡ κοινὴ γνώμη διαρρήδην ἀπέκρουσαν τὸν ἀποτρόπαιον αὐτὸν νεωτερισμόν, δν ἀνέκαθεν τὸ ἀνώτατον πνευματικὸν ἡμῶν κέντρον κατεπολέμησεν. Ἄλλ' ὁ κίνδυνος δὲν ἐξέλιπεν, ἐφ' ὅσον καθηγηταὶ Πανεπιστημίου διδάσκουσιν «ὅτι ἡ πολιτεία εἶναι ἐλευθέρᾳ νὰ κανονίσῃ ὡς βούλεται τὰς ἰδιωτικὰς σχέσεις τῶν ἀτόμων ἐν τῷ γάμῳ, καὶ ἂν ἀκόμη ἐν τούτῳ προσκρούῃ εἰς κανόνας τῆς ἐκκλησίας». 2 Ἄλλ' οἱ πολιτικοὶ νόμοι (ἔξαιρέσει τῶν νόμων τοῦ παρὰ Λοκροῖς Ζαλεῦκου),

1. «Σχέσεις Πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας κ.τ.λ.» Ἀθῆναι 1946, σ. 344. βλ. καὶ τὰς ἐκεῖ παραπομπάς, καθ' ἃς «εἶναι μυστήριον, ἐν ᾧ ἡ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὴν συζυγικὴν ἔνωσιν καὶ ἐνισχύει... πρὸς τὴν ἐν Κυρίῳ ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τοῦ γάμου» (Δυόβουνιότης). «ὁ γάμος ἀγιάζει τὴν φυσικὴν αὐξήσιν καὶ διαιώνισιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ὅπως καὶ ἡ ἱερωσύνη τὴν ὑπερφυσικὴν ζωὴν». (Hergenroether).

2. Ταῦτα γράφει ὁ κ. Γ. Μπαλῆς ἐν τῇ «Ἐφημερίδι τῆς ἑλλ. καὶ γαλλ. νομολογίας», τόμ. 40, 1920, σ. 73 καὶ ἐν ταῖς «Μελέταις αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ἰ. σχύοντος ἀστικοῦ δικαίου», νέα ἐκδ. 1936, σ. 379-380, ἐνθα ἀντικρούει τὴν γνώμην, ὅτι πᾶν νομοθέτημα εἰσάγον ἄλλας αἰτίας λύσεως τοῦ γάμου, πλὴν τῆς μοιχείας, ἄπτεται τοῦ δογματικοῦ συστήματος τῆς ἐκκλησίας. (παρὰ Πουλίτσα ἐνθ' ἄνωτ. σ. 245).

δὲν δικάζουσι τὰ ἠθικὰ ἐγκλήματα καὶ δικαίως ἐθαύμαζεν ὁ Ξενοφῶν γράφων περὶ Περσῶν «ὅτι δικάζουσαι καὶ ἀχαριστίας». καίτοι δὲ κολάζουσι τοὺς προσβάλλοντας δημοσίᾳ τὰ φυσικὰ καὶ πολιτικὰ δίκαια, εἰσὶ πάμπαν ἀνίψχυροι ὡς πρὸς καταλύοντας ἐν κρυπτῷ τὰ δίκαια ταῦτα ἐν τῷ οἰκογενειακῷ βίῳ, ἔνθα ἡ δικαστικὴ ἐξουσία δὲν δύναται νὰ διεισδύσῃ. Εἴθισται δὲ καὶ ἡ κοινωνία νὰ συγκαλύπτῃ τὰ τοιαῦτα ἐγκλήματα δογματίζουσα τὸ «τὰ ἐν οἴκῳ μὴ ἐν δήμῳ», ἐναντίον τοῦ κανονικοῦ τῆς ἐκκλησίας δικαίου, καθ' ὃ : «τὰ μὲν ἀνατρεπτικὰ κωλύματα δὲν δύνανται νὰ ἀρθῶσιν (εἰμὴ δι' οἰκουμενικῆς συνόδου), ὁ δὲ ὑπάρχοντος τοιούτου κωλύματος συναφθεὶς γάμος ἔστι διαλυτός» (Μίλας 888).

Ἐν οἰκουμενικαῖς συνόδοις ἀποκρυσταλλοῦται ἡ προσήκουσα καὶ ὀρθὴ γνώμη ἐπὶ τοιούτων ἠθικῶν ζητημάτων, καὶ οὕτω ἡ ἐκκλησία κοινωνοῦσα ἀμέσως πρὸς τὸ ἅγιον πνεῦμα, ὅπερ κυβερνᾷ τὸ πλήρωμα τῶν πιστῶν, ποδηγετεῖ αὐτὸ ἀσφαλῶς εἰς τὸν τελικὸν προορισμὸν, καθιστᾷ εὐχερῆ τοῖς πᾶσι τὸν πρὸς σωτηρίαν πλοῦτον τῆς θείας χάριτος καὶ δίδωσιν ἐκάστῳ προορισμὸν καὶ κλήσιν ἐν τῷ κοινῷ τοῦ ὅλου τελικῷ σκοπῷ, διὰ τοιούτων μέσων ἡ ἐκκλησία προσάγει τὰ ἐαυτῆς μέλη εἰς ἄμεσον, πρὸς τὸ θεῖον σχέσιν καὶ ἐσωτερικὴν κοινωνίαν καὶ τελεῖ οὕτω πάσας τὰς ἐπὶ γῆς ὑπερφυσικὰς αὐτῆς ἐνεργείας. Ἔχει δὲ εἰς χεῖρας τὸ μυστήριον τῆς ἐξομολογήσεως, (οὔτινος στερεῖται ἡ πολιτεία), δι' οὗ βεβαιοῦται ἐκ τοῦ ἠθικοῦ τοῦ μετανοοῦντος καταλογισμοῦ, ἐὰν διὰ τῶν πράξεων αὐτοῦ δὲν κατέστη ἀνάξιον τῆς ἐσωτερικῆς πρὸς τὸ θεῖον κοινωνίας, μεταδιδομένης διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς εὐχαριστίας. Ὁ γάμος ἔχει θείαν τὴν προέλευσιν «ἄρσεν καὶ θῆλυ ἔπλασεν ὁ θεός»· εἶναι θεσμὸς τόσον ἀρχαῖος, ὅσον καὶ τὸ ἀνθρώπινον γένος. Καὶ ὄντως οἱ νόμοι τῆς συζυγίας ὑπῆρχον καὶ πρὸ τοῦ χριστιανισμοῦ, ὡς ἀποτελοῦντες τὴν βάσιν τῆς οἰκογενείας καὶ τὴν ἀδιατάρακτον τῆς κοινωνίας ἀρμονίαν, καὶ ὡς τοιοῦτοι ἐνισχύθησαν καὶ ἐτελειοποιήθησαν ἐν αὐτῷ. Ἐὰν αἱ ἀρχαῖαι πολιτεῖαι τελευταίως παρήκμασαν καὶ ἐξώκειλαν εἰς τὴν ἔκλυσιν τῶν ἠθῶν, αἰτία εἶναι ἡ διεστραμμένη ἀντίληψις περὶ τῆς ἠθικῆς ἐννοίας τοῦ γάμου, ἣτις ἐκ φύσεως εἶναι ἐμπεφυτευμένη ἐν τοῖς λογικοῖς (πολλάκις δὲ καὶ ἐν τοῖς ἀλόγοις) οὔσιν. Τὸ περίφημον ῥωμαϊκὸν δίκαιον ἑστάθη ἀνίκανον νὰ ἀναστείλῃ τὴν ἀποχαλίνωσιν τῶν συζύγων πρὸς διάλυσιν τοῦ γάμου· ὅσον ἐπολλαπλασιάζοντο οἱ αὐστηροὶ νόμοι, τόσον καὶ τὰ διαζύγια ηὔξάνοντο (*summum jus summa iniuria*). αἱ δὲ ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι, ἀφοῦ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ προστατεύσωσι τοὺς οἰκογενειακοὺς θεσμούς, ἀνεκήρυξαν κατὰ τοὺς ἐπὶ Χριστοῦ καὶ ὀλίγον πρότερον χρόνους τὸν γάμον ἐλεύθερον καὶ ἀνεγνώρισαν ὡς νόμιμον τὴν

πορνείαν ἐξασκουμένην μάλιστα ὑπὸ τῶν ἱεροδούλων ἐν τοῖς ἱεροῖς τῆς Ἀφροδίτης! Ἐρχεται ἡ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ καὶ τίθησιν φραγμὸν εἰς τὸν κατήφορον αὐτόν, ὅπου ἑκατρακύλλα ἡ κοινωνία καὶ θεωρεῖ τὸν γάμον ἀδιάλυτον «οὓς ὁ θεὸς συνέζευξεν ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω». Ἡ ἐκκλησία ὡς πρὸς τὸ θεῖον αὐτὸ ἐπίταγμα δὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ ἄλλως, εἴμῃ νὰ συμμορφωθῇ, καὶ ἡ μὲν δυτικὴ στοιχοῦσα τούτῳ κατὰ γράμμα ἀπηγόρευσεν ἀπολύτως τὸ διαζύγιον, ἡ δὲ ἀνατολικὴ εἰς τὸ πνεῦμα μᾶλλον ἐμβαθύνουσα ἐνδομοθέτησεν, ὅτι «ὁ θάνατος μόνος, εἴτε φυσικὸς ἐστὶν οὗτος, εἴτε ἠθικὸς, εἴτε θρησκευτικὸς, δύναται νὰ διαλύσῃ τὸν συζυγικὸν δεσμόν» (Μίλας 900) καὶ ἀπέδωκε τὴν πρέπουσαν τῷ γάμῳ φυσικὴν θέσιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ.¹ Ἄλλ' αἱ νεώτεροι ἐξειλιγμένοι δῆθεν κοινωνίαι ἀπεφάσισαν, ἐκτραχηλισθεῖσαι νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν προχριστιανικὴν ἠθικὴν παραλυσίαν ὑπονομεύουσαι τὴν ἱερότητα τοῦ θεσμοῦ τοῦ γάμου ὡς καὶ τὴν ὑπόστασιν τοῦ γένους διὰ τῆς ὀμαδικῆς ἄρσεως τῶν γαμικῶν κωλυμάτων. Οὕτω δὲ σὺν τῷ χρόνῳ καταργηθείσης τῆς θρησκευτικῆς ἐν τῷ γάμῳ ἠθικῆς ὡς καταθλιπτικῆς συγκατηρηθήη καὶ ὁ σπουδαῖος, ὃν ἐπιδιώκει, σκοπός. «μόνος ὁ χριστιανισμὸς εἶχε τὴν δύναμιν μετὰ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας τοῦ βίου καὶ τῆς ἐπιρροῆς αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ κόσμου ν' ἀποδώσῃ τῷ γάμῳ τὴν πρέπουσαν αὐτῷ φυσικὴν θέσιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ» (σ. 828).

Παρ' ἡμῖν τὸ κράτος ἐσφετερίσθη τὸ δικαίωμα ἐπὶ πάσης ὑποθέσεως ὡς πρὸς τὴν περιουσίαν καὶ τὰς γαμικὰς συμβάσεις τῆς προικὸς καὶ συντηρήσεως τῶν συζύγων καὶ τῶν τέκνων κττ. Τὸ μόνον ἀναφαίρετον εἰσέτι προνόμιον τῆς ἐκκλησίας εἶναι, ὅτι τὸ κράτος εἶναι ὑποχρεωμένον, ὅπως ἀποδέχῃται τὴν ἀπόφασιν αὐτῆς περὶ τοῦ ἐγκύρου καὶ ἀκύρου τοῦ γάμου ὡς μυστηρίου. Περὶ τῶν κωλυμάτων γίνεται συνεννόησις. Ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ δὲν συνεβιβάσθησαν καὶ δταν τὸ κράτος δὲν ἠδυνήθη νὰ διαμφισβητήσῃ καὶ νὰ παρακάμ-

1 Εἰς συνοδικὸν τόμον ἐκδοθέντα ἐπὶ Γρηγορίου Ε', κατὰ Νοεμβρ. τοῦ 1806 ὑπάρχει ἡ ἐξῆς αὐστηρὰ ἀπαγόρευσις: «Μήτε τολμήσῃ τις ἀρχιερεὺς ἢ ἐπίτροπος αὐτοῦ δίδοσθαι διαζύγια ἐπ' οὐδεμιᾷ αἰτία ἢ προφάσει τοῖς νομίμως συναπτομένοις ἀνδρογύνουσι παρεκτὸς ἑνὸς καὶ μόνου ἀποδειχθέντος ἐγκλήματος, ὡς καὶ τοῦτο... ἐναντίον καὶ αὐτῇ τῇ δεσποτικῇ τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἐντολῇ. . . καὶ τῇ ἀποστολικῇ. . . «γυναῖκα ἀπ' ἀνδρὸς μὴ χωρισθῆναι, ἐὰν δὲ χωρισθῇ μενέτω ἄγαμος ἢ τῷ ἀνδρὶ καταλλαγήτω. . .» καὶ τῷ ἰγ' ἱερῷ κανόνι τῆς ἐν Καρθαγένῃ ἁγίας συνόδου παραπλησίως θεοπλάζοντι: «Τὸ συνοικέσιον μένειν ἀδιάζευκτον διαφερόμενον καὶ ἡ καταλλαγήνη ἢ οὕτω μεῖναι κατὰ τὴν ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις τοῦ Κυρίου ἐντολήν καὶ τὴν ἀποστολικὴν διακέλευσιν». Τὰ κατὰ τὸν ἀοίδιμον . . . πατριάρχην Κ)πόλεως Γρηγόριον τὸν Ε'. . . Τόμος Α', Ἀθήναι 1865, σ. 65.

ψη τὰ ἀνυπέβλητα ἀπὸ κανονικῆς ἀπόψεως κωλύματα τοῦ γάμου, ἐπενόησε τὸν πολιτικὸν γάμον, ὃν προκρίνουσιν αἰεὶ οἱ ἀθεμίτους ἐπισυνάπτοντες γάμους καὶ συμφεροντολογικούς, εἶναι ἡ κατηγορία τοῦ «κατ' ἀνάγκην πολιτικοῦ γάμου» προσέχουσι μόνον τὰ πολιτικὰ κωλύματα (αὐτ. σ. 923). Ὁ τοιοῦτος γάμος ὡς μὴ προσδεόμενος ἱερολογίας ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας οὐδ' ἀναγνωρίζεται τὸ σύνολον. ἀλλ' αἱ ἀνήθικοι αὗται σκοπιμότητες ἀντὶ νὰ ἐλαττώσωσιν ἐπηύξησαν ἀφαντάστως τὰ διαζύγια. ἀναφέρω ὡς παράδειγμα τὴν Ἀγγλίαν, ὅπου ἡ συντηρητικότης εἶναι δόγμα καθιερωμένον. Τὸ 1948 ἐνταῦθα τὰ διαζύγια ἔφθασαν εἰς τὸν ἄνευ προηγουμένου ἀριθμὸν τῶν 50.000, ὡς διεκήρυξεν ὁ σεβ. Κύριλλος Γκάρμπρετ, ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ὑόρκης. Οὗτος κρούων τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου, ὅστις ἀπειλεῖ τὸ μέλλον τοῦ βρεττανικοῦ λαοῦ, τονίζει ὅτι πρέπει ἡ κοινὴ γνώμη νὰ θεωρῆ τὴν μοιχείαν ὡς κάτι πολὺ σοβαρότερον παρ' ὅ τι θεωρεῖται σήμερον. 1 Τὰ αἷτια δὲ τῶν ἀθρόων τούτων διαζυγίων εἶναι: 1) ἡ ταχύτης τῆς συνάψεως τοῦ γάμου, ὅστις θεωρεῖται μία ρομαντικὴ ἢ αἰσθηματικὴ περιπέτεια μᾶλλον παρὰ μυστήριον καὶ δεσμός ἰσόβιος ἀπαιτοῦν ὑπομονὴν καὶ αὐταπάρνησιν. 2) ἡ ἔλλειψις στέγης καὶ 3) ἡ ἐκτὸς τῆς οἰκογενείας ἐργασία τῶν γυναικῶν (βλ. «Καθημερινήν» 6-1-49).

Ἰδωμεν ποῖα καθεστῶτα καὶ τίνες ἀντιλήψεις ὡς πρὸς τὰς γαμικὰς τῶν συζύγων σχέσεις ἰσχύουν καὶ ἐν Ἀμερικῇ:

«Πότε ἓνας ἄνδρας μπορεῖ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν σύζυγόν του....

Ἐν τῇ ἀπόφασί τοῦ Δικαστηρίου Οἰκογενειακῶν Σχέσεων»:

ΝΕΑ ΥΟΡΚΗ Ἰούλιος.— »Ἐνα εἰδικὸν δικαστήριον «οἰκογενειακῶν σχέσεων», ἀπεφάνθη ὅτι ὁ σύζυγος ἔχει δικαίωμα νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν σύζυγόν του, ὅταν διαπιστώσῃ, ὅτι αὕτη εἶχε συνάψει πλήρεις ἐρωτικὰς σχέσεις πρὸ τοῦ γάμου των.

«Ὁ πρόεδρος τοῦ δικαστηρίου κ. Μόντφορ Λέβυ ὑπεστήριξεν ἀκόμη, ὅτι ἡ διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἐγκαταλειφθεῖσα σύζυγος δὲν δικαιούται νὰ ζητήσῃ ἀποζημίωσιν. Ἡ κοινωνία, εἶπεν ὁ κ. Λέβυ, συγχωρεῖ τοὺς ἄνδρας ποὺ εἶχαν ἐρωτικὰς σχέσεις πρὸ τοῦ γάμου των, ἀλλὰ δὲν ἐπιτρέπει τοῦτο εἰς τὰς γυναῖκας.

«Καὶ ὁ Ἀμερικανὸς δικαστὴς συνέχισεν: «Ἐπι ἐθέσαμεν ἐπὶ τάπητος ἓνα πρόβλημα τὸ ὁποῖόν ἔχει ἐπηρεάσει ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος. Εἰς παλαιότερας ἐπο-

1 Τοιοῦτό τι εἶχε προταθῆ ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου ἐπὶ Βυζαντινῶν (βλ. ἀνωτ. σ. 339).

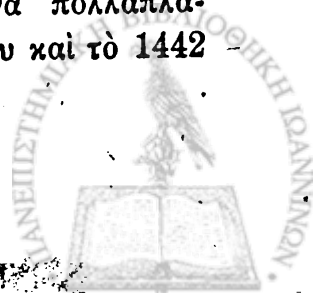
χὰς ὑπῆρχον διπλὰ κριτήρια διὰ τὴν ἠθικὴν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ σήμερον εἰς πολλὰς χώρας τοῦ κόσμου. Εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας ἀπὸ ἀπόψεως προσωπικῶν καὶ περιουσιακῶν δικαιωμάτων ἄνδρες καὶ γυναῖκες εἶναι ἰσότιμοι. Συνήθως οἱ νόμοι βασίζονται ἐπὶ τῶν ἐθίμων, ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἰσχύει εἰς τὸ πεδῖον τῶν ἐρωτικῶν σχέσεων. Ὁ νόμος δὲν βλέπει καμμίαν διαφορὰν εἰς τὸ ἂν μία πρῶξις διαπράττηται ἀπὸ ἀνδρα ἢ ἀπὸ γυναῖκα. Ἡ κοινωνία ὅμως βλέπει τὴν διαφορὰν αὐτήν.

»Ἡ κοινωνία θεωρεῖ ὡς δεδομένον ὅτι πλεῖστοι τῶν ἀνδρῶν ἔχουν συνάψει ἐρωτικούς δεσμούς πρὸ τοῦ γάμου των. Ἐνῶ ὅσον ἀφορᾷ τὰς γυναῖκας θεωρεῖ ὡς δεδομένον ὅτι πλεῖστοι αὐτῶν δὲν εἶχαν γνωρίσει τὸν ἔρωτα πρὸ τοῦ γάμου των».

«Εἰς τὴν ὑπόθεσιν, ἥ ὅποια ἐδικάσθη πρὸ ἡμερῶν ἐνώπιον τοῦ «δικαστηρίου οἰκογενειακῶν σχέσεων», οἱ ἀντίδικοι σύζυγοι ὡμολόγησαν καὶ οἱ δύο ὅτι εἶχαν συνάψει ἐρωτικούς δεσμούς πρὸ τοῦ γάμου των. Ὁ κ. Λέβυ ἀπεφάνθη ὅτι ἡ ἀγνότης τῆς γυναικὸς δὲν εἶναι ἀπὸ τ' ἀπαραίτητα προσόντα διὰ τὸν γάμον της, ἀλλὰ καθίσταται ἀπαραίτητὸν προσόν, ἂν ἐπιμείνῃ ὁ σύζυγος. Οἱ ἄνδρες θεωροῦν κατὰ κανόνα τὰς γυναῖκας ὡς πλάσματα λεπτοφυέστερα αὐτῶν.

«Εἰς τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν ἐπέρανεν ὁ κ. Λέβυ, ὁ σύζυγος διεκήρυξεν ὅτι δὲν θὰ ὑπανδρεύετο τὴν ἐνάγουσαν, ἂν ἐγνώριζε τὰς προγαμιαίας ἐρωτικὰς της σχέσεις. Ἐπέμεινε δὲ, ὅτι ἡ σύζυγός του παρέβη ἓνα κοινωνικὸν συμβόλαιον. Συμπέρασμα: «Ἡ ἀγνότης τῆς γυναικὸς ἀποτελεῖ μίαν ἀπὸ τὰς βάσεις τοῦ θεσμοῦ τοῦ γάμου, εἶπεν ὁ κ. Λέβυ». «Καθημερινή» 3-7-49.

Εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας ὁποῦ συμβαίνουν τὰ ἀνωτέρω τὰ διαζύγια ἠϋξήθησαν ὑπερμέτρως, εἰς 7 γάμους ἐν διαζύγιον, δηλαδὴ πρωτοστατοῦσιν ἐν τούτῳ ἔναντι τῶν ἄλλων κρατῶν καὶ αὐτῆς τῆς Ἰαπωνίας, ἣτις ἔχει εἰς 8 γάμους ἐν διαζύγιον. Τὸ φαινόμενον τοῦτο ταράσσει ὅλους τοὺς κοινωνιολόγους, ὥστε εἰς τούτων προλέγει, ὅτι ἐντὸς ὀλίγου ὁ κόσμος θὰ καταντήσῃ «κόσμος διεζευγμένων»! Καὶ ἐν Ἑλλάδι ὅπου πυκνοῦνται τὰ διαζύγια λίαν ἐπικινδύνως, θὰ βαίνομεν ἐπὶ τὰ χεῖρω· ἐφ' ὅσον δὲν λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν οἱ οὐσιώδεις παράγοντες, ἀλλὰ μεσολαβοῦσι ξένοι πρὸς τὴν ἠθικὴν καὶ θρησκευτικὴν θέσιν τοῦ γάμου· καὶ καταντᾷ οὗτος νὰ εἶναι «ἐμπορικὸν συμβόλαιον» ἢ προῖον παραφόρου ἔρωτος, ὅστις ἐξατμίζεται μετὰ τὸν λεγόμενον «μῆνα τοῦ μέλιτος», ὑποχωροῦντος τοῦ τυφλοῦ αἰσθήματος. Ὁ εὐρωπαϊσμός καὶ ἐν Ἑλλάδι ἐθαυματούργησε καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο καὶ δὴ μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ Ἀστικοῦ κώδικος διὰ νὰ πολλαπλασιάσῃ τὰ διαζύγια. Κατὰ τὸ 5 ἄρθρον τοῦ παλαιοῦ νόμου καὶ τὸ 1442

τοῦ κώδικος, δικαιούται ἕκαστος τῶν συζύγων νὰ ζητήσῃ διαζύγιον ἂν συμβῆ τι σοβαρὸν καὶ κλονίσῃ τὰς σχέσεις τοῦ γάμου, ὅπερ προχείρως δύναται νὰ ἀνακαλύψῃ πᾶς ὅστις θέλει νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸν σύντροφον τοῦ βίου, διὰ νὰ κρύψῃ τὰ πραγματικὰ αἷτια, ἐφ' ὅσον ἡ ὑπαιτιότης τοῦ κλονισμοῦ δὲν ἐξετάζεται, ἢ μᾶλλον ὁ ἀντικειμενικὸς κλονισμὸς. Ἄλλ' εἰς τὸ τέως παρ' ἡμῖν ἰσχύον καθεστῶς, δὲν εἴχομεν διὰ τὸν γάμον ἀνάγκην νομοθέτου, ἐφ' ὅσον οὗτος ἐθεωρεῖτο «συγκλήρωσις τοῦ βίου παντὸς θείου τε καὶ ἀνθρωπίνου δικαίου κοινωνίας», ὡς θεία ἐπίταγή «οὓς ὁ θεὸς συνέζευξεν ἀνθρωπος μὴ χωριζέτω». καὶ ὅμως ὁ Ἕλλην νομοδιδάσκαλος ἀποφαίνεται : «Ἡ ἀντίληψις τοῦ γάμου ὡς μυστηρίου δὲν δικαιολογεῖ οὐδέ πόρρωθεν (1) τὸ μὴ ἐπιτρεπτὸν τῆς λύσεως αὐτοῦ διὰ κοινῆς τῶν συζύγων συναινέσεως. Τὸ ἀδιάλυτον τοῦ γάμου οὐδέποτε συνεδέθη πρὸς τὴν φύσιν τοῦ γάμου ὡς μυστηρίου, τοῦλάχιστον ὑπὸ τῆς ὀρθοδόξου ἀνατ. ἐκκλησίας...» καὶ κατόπιν τούτου οὐδὲν ἀπαιτεῖται πλὴν τῆς δικονομικῆς σκηνοθεσίας καὶ ἡ κατάθεσις ὑπὸ τῶν συζύγων (οὐχὶ δὲ ἐπ' ἀκροατηρίῳ, ἀφοῦ καὶ οἱ δικασταὶ αὐτοὶ δὲν ἀντικρῦζον τοὺς διαδίκους), τῶν κατὰ συνθήκην ψευδῶν περιβαλλομένων καὶ διὰ ψευδορκίας καὶ τὰ 90 ο)ο τῶν διαζυγίων στηρίζονται εἰς τοιαύτην κωμῆδιαν, χωρὶς ἀντιδικίαν οὐσιαστικὴν. Τούτο ἐλέχθη ὀλίγον πρὸ τοῦ πολέμου ἐν Γερμανίᾳ, ἀλλ' ἐφαρμόζεται καὶ ἐν Ἑλλάδι, οἱ δὲ δικασταὶ εἶναι ἀνίκανοι ν' ἀντιδράσωσι διὰ λόγους πάλιν δικονομικούς, διότι π. γ. πρέπει ν' ἀποκαλύψουν τὴν ψευδορκίαν, ὅπερ δὲν εἶναι εὐχερές. Τούτων οὕτως ἐχόντων οἱ νομομαθεῖς μας προτείνουσι τὴν παθσιν τῆς ἐπίφανειακῆς ταύτης νομιμοφροσύνης, διότι κατ' αὐτοὺς τὸν «γάμον ὡς κοινωνικὸν θεσμὸν σώζει μόνον ὁ ἠθικὸς καταναγκασμὸς ὁ ἐπιβαλλόμενος ἐκ τῶν ἠθῶν καὶ τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος, οὐχὶ δὲ τὰ ἐμπόδια, τὰ ὅποια πάντοτε δύναται νὰ ὑπερπηδήσωσιν οἱ σύζυγοι μετὰ πάσης ἀσφαλείας». Ἐδῶ ἀκριβῶς ἀληθεύει τὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου : «νόμος παρεσιήληθεν, ἵνα πλεονάσῃ τὸ κατὰκριμα» ! Εἰς τὴν λειτουργίαν πρὸ παντὸς τοῦ Ἀστικοῦ κώδικος, ὅστις εἰσήχθη τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1946, ὀφείλεται ὁ διπλασιασμὸς τῶν διαζυγίων ἐν Ἑλλάδι :

Ἔτος	γάμοι	διαζύγια	Ἔτος	γάμοι	διαζύγια
1939	6961	737	1944	5795	926
1940	4952	690	1945	8930	843
1941	5598	668	1946	8905	1270
1942	5641	729	1947	9599	1660
1943	8111	928	1948	5979	1256

Ἡ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος μείωσις τῶν γάμων καὶ αὔξεις τῶν διαζυγίων εἶναι καταπληκτικὴ λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν, ὅτι πολλοὶ 25 ο)ο τῶν νυμφευομένων εἶναι δευτερόγαμοι καὶ τινες τριτόγαμοι. Καὶ εἰς τὸ κεφάλαιον αὐτὸ ἐφθάσαμεν χάριτι θεῖα τὴν Γαλλίαν, ὅπου βλέπομεν εἰς τὰ τελευταῖα χρόνια ἐπὶ 100 γάμων 21 διαζύγια. Ἄλλ' ἐκεῖ ὑπάρχει ὁ πολιτικὸς γάμος, ἐνῶ παρ' ἡμῖν δὲν δικαιολογεῖται τὸ πρᾶγμα. Ἡ στατιστικὴ αὕτη ἐξηγμένη ἐκ τῶν βιβλίων τῆς ἀρχιεπισκοπῆς ἀποδεικνύει, ὅτι βαίνομεν εἰς διάλυσιν τῆς οἰκογενείας, καὶ τοῦτο ὀφείλεται διότι ἡ πολιτεία ἔπαυσε νὰ θεωρῇ τὸν γάμον ὡς θεσμὸν ἱερόν.

Ἡ ἐκκλησία σήμερον ἀπεγυμνώθη καὶ τῶν ἐπὶ τῶν διαζυγίων δικαιωμάτων, ἔξασκεῖ μίαν συμβουλευτικὴν μόνον ἐξουσίαν, καὶ κἂν τούτῳ εἶναι ἄξιον θαυμασμοῦ τὸ ἔργον αὐτῆς: «Ἐτυχε νὰ παρακολουθήσω κατ' ἐπανάληψιν τὸν τρόπον αὐτὸν κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ ἐκκλησία μας με ὄργανόν τῆς τὸν ἀρχιμανδρίτην κ. Γρηγόριον Πετρόπουλον ἐπεμβαίνει καὶ ἀναλαμβάνει τὸ συμφιλιοτικὸν ἔργον. Πρέπει νὰ πῶ τὰ ἐξῆς: "Ὅσον δῆποτε ἀμετάτρεπτον ἀπόφασιν περὶ διαζυγίου καὶ ἂν ἔχουν λάβει οἱ σύζυγοι, οἱ λόγοι τοῦ ἀρχιμανδρίτου κ. Πετροπούλου τοὺς κάνουν πάντοτε βαθυτάτην αἴσθησιν». Ταῦτα γράφει ὁ κ. Νικ. Σταθάτος εἰς τὸ «Ἐθνος» 15-9-49 καὶ συνιστῶ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν 3 ἄρθρων τοῦ «ὁ γάμος καὶ τὸ διαζύγιον». Λοιπὸν κύριοι νομοθέται, ἀφήσατε τὴν ἐκκλησίαν μετὰ τὸ «Ἱερόν Πηδάλιον» εἰς χεῖρας, ἂν θέλητε τὴν διάσωσιν τῆς οἰκογενείας.

Ἄλλ' ἡ Ἑλληνικὴ ἐκκλησία τί πράττει πρὸς ἀναγαίτισιν τοῦ κακοῦ; Χειροτονεῖ διαρκῶς νεαροὺς διακόνους καὶ προάγει αὐτοὺς εἰς τὸν ἐπισκοπικὸν βαθμὸν καὶ ἐπιφορτίζει τὸ βαρὺ τοῦ πνευματος. ποιμένος φορτίον εἰς ὤμους ἀσθενεῖς. Ἄλλοτε ἀπῆρτετο ἡ νόμιμος κατὰ τοὺς κανόνας ἡλικία τῶν 45 ἐτῶν, ἡ ἀρτία μόρφωσις καὶ εὐδόκιμος ὑπηρεσία εἰς τὴν ἐκκλησίαν. καὶ ὑπάρχουσιν εὐτυχῶς οὐκ ὀλίγοι τοιοῦτοι, ἀλλὰ παραγκωνίζονται καὶ προτιμῶνται οἱ νεαροὶ αὐλοκόλακες, οἱ γραφεῖς τῶν μητροπόλεων, (οὐχὶ γραμματεῦς, ἀλλὰ γραφεὺς ἦτο ὁ πρὸ ἡμερῶν χειροτονηθεὶς, οὗ ὡς μόνον προσὸν διὰ νὰ καταλάβῃ τὴν ἐξέχουσαν μητρόπολιν τῆς Ἡλείρου, τονίζεται τὸ ὅτι ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἀντίστασιν, πλαγία ὁμολογία καὶ ἀκνυσία, ὅτι ὁ κληρὸς μας δὲν ἔπραξε τὸ καθῆκον καὶ εἰς αὐτὴν τὴν κρίσιμον διὰ τὸ ἔθνος καὶ τὴν ἐκκλησίαν περίστασιν αὐτὸ ὑπῆρξε τὸ μόνον προσόν, ἡ μοναδικὴ δρᾶσις τοῦ ὑποψηφίου. ἀλλὰ καὶ αὐτὸ συζητήσιμον, διότι ἐπὶ πενταετίαν γράφων τὴν ἱστορίαν τῆς ἀντιστάσεως οὐδαμοῦ συνήντησα τοιοῦτον ὄνομα). Ἡλπίζομεν ὅλοι, ὅτι μετὰ τὴν ἀνοδὸν εἰς τὸν τοῦ ἀρχιε-

πισκόπου θρόνον τοῦ γηραιοῦ ἱεράρχου καὶ παλαιμάχου ἀνδρός, θὰ ἔσταμάτα ἢ φάμπρικα αὕτη, δυστυχῶς ἠπατήθημεν. Τὸ κακὸν κατήντησεν ἀνίατον. Ἐπειδὴ ἡ ἔννοια τῶν προνομίων τοῦ οἴκουμ. θρόνου εἶναι πολὺ περιορισμένη εἰς τὴν ἀντίληψιν τοῦ κόσμου καὶ πολλοὶ νομίζουσιν, ὅτι τὰ προνόμια ἔχουσιν ἐθνικὴν καὶ τελετουργικὴν μόνον σημασίαν, ἠναγκάσθημεν νὰ ἐπεκταθῶμεν εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο τῶν γάμων, ἵν' ἀποδείξωμεν, ὅτι ἡ ἐκκλησία κατὰ τοὺς χαλεποὺς ἐκείνους καιροὺς ἦτο ὁ στυλοβάτης τοῦ οἰκογενειακοῦ θεοσμῶ, τῆς χρυσῆς ταύτης βάσεως τοῦ κοινωνικοῦ βίου 'καὶ ὅτι ἀφ' οὗ μετετοπίσθη τὸ δικαίωμα τοῦτο εἰς τὴν πολιτείαν κινδυνεύει ν' ἀνατραπῆ ἢ βάσις αὕτη καὶ τὸ θεμέλιον τοῦ θρησκευτικοῦ βίου. Διὰ τοιούτων σκληρῶν ἀγώνων ἐσώθησαν καὶ κατὰ τὴν φορὰν ταύτην τὰ προνόμια καὶ ἡ ἑλληνικότης καὶ αὐτοτέλεια τῶν πατριαρχείων διὰ νὰ ἐπιβιώσωσιν ἐπὶ μίαν ἔτι γενεάν, νὰ ἐπιπλεύσωσι καὶ τῆς νεοτουρκικῆς τρικυμίας καὶ νὰ παραδοθῶσι κατὰ τὸ πλεῖστον ἀκέραια εἰς τοὺς Ἑλλαδικοὺς εἰσελθόντας μετὰ τῶν Συμμάχων εἰς τὴν πόλιν τῶν ὀνειρῶν καὶ ὑψώσαντας μετὰ τοῦ Μελετίου Μεταξάκη τὴν κανόλευκον ἐπὶ τοῦ ἴστοῦ τῶν Πατριαρχείων διὰ νὰ ἀνατραπῆ μετ' οὗ πολὺ ὁμοῦ μετὰ τῶν προνομίων. 1

1. Περιοριζόμεθα μόνον εἰς τὸ παράδειγμα αὐτὸ τὸ τῆς αὐτοθυσίας τῶν πατριαρχῶν. Ἄλλ' ὁ διερχόμενος τὴν «Πατριαρχικὴν ἱστορίαν» τοῦ Μαν. Μαλαξοῦ, ἣν περιέλαβε εἰς τὴν Τουρκογραικίαν ὁ Κρούσιος, συναντᾷ οἱ κ ὀλίγους πατριάρχας θυσιασθέντας ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων, ὑπὲρ τῆς ἁρθότητος τῆς πίστεως, ὑπὲρ τῆς ὑποστάσεως τέλος τῆς ἐκκλησίας. Ἐχω πρόχειρον σπουδαιότατον ἱστορικὸν κώδικα, ὃν ἐκτησάμεθα ἐκ τῶν ἀθηναϊκῶν παλαιοπωλείων ἐπὶ κατοχῆς. ἐκ τούτου προσκομίζω ἓνα ἱερομάρτυρα πατριάρχην. Κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ἕνεκα τῶν συνεχῶν πολέμων εἰς Πύλην εὔγολε καὶ τὸ τριῶν λογίων χαράττι εἰς χριστιανούς, ἑλιά, ἐφσάτι καὶ ἑντά. Τὸ πρῶτον ἐννεα γρόσια (τὸ γρόσιον τότε εἶχε ἀξίαν λίρας), τὸ δεύτερον ἑσσερα καὶ μισὸ καὶ τὸ τρίτον δύο γρόσια καὶ ρούπι. . . Τότε οἱ κολύβροι καὶ οἱ παπάδες δὲν εἶδαν χαράττι. . . αὐτοὺς δὲ ἔβαλε νὰ δώσωσιν... ὅλοι (φ. 270 ι). Μ. βεζύρης ἦν τότε ὁ Μουσταφᾶς Κιουλρουλῆς, ὅστις ἐτιμωρήθη ὑπὸ τῆς θείας δίκης, διότι πολεμῶν κατὰ τῶν Γερμανῶν, ἐνῶ ἐνίκα, τυχαίως ἐφανεύθη καὶ φρικτοῦ πολέμου γενομένου πολλοὶ γκονεράλοι (γερμανοὶ ἀξιωματικοὶ) ἔπεσαν...λέγεται δὲ νὰ ἦταν εἰς τὰ ὀθωμανικὰ στρατεύματα ὡς, τριάντα χιλιάδες Ἀλβανῖται καὶ αὐτοὶ ἔδειξαν τὴν περισσοτέραν ἀδραγαθίαν εἰς τὸν πόλεμον καὶ ἀγκαλὰ ἡ νίκη ἐφάνη νὰ ἦταν τῶν Τούρκων, ἐκεῖ ὁμως ἦλθεν ἓνα βόλι καὶ ἐκτύπησε τὸν Βεζυραζέμην καὶ ἔπεσε στήθη; (=μέγιστος). Οἱ δὲ Τούσκοι κατὰ τὴν συνήθειάν του, ὡς εἶδον, δι' ἔπεσεν ὁ προεστῶς του, ἐφυγαν καὶ ἄφησαν τὰ ἱερὰ τὰ τους μὲ τὸν χαζνὲ (=ταμπόν) καὶ ὄλον τὸ ὄρδι (=τὰ πολέμοφό-

Ὡς εἶδομεν, ὁ ὑπερπατριώτης οὗτος πατριάρχης, ἐπολιτογράφησε τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. εἰς τὴν Ἑλλαδικὴν δημογραφίαν, πρὶν ἢ ἡ Ἑλλάς στερεώσῃ τὸν πόδα τῆς εἰς τὴν Θράκην καὶ Συμόρην ἐπίστευσεν εἰς τὸν θάνατον τῆς Τουρκίας, μὴ φανταζόμενος ὅτι ἦτο νεκροφάνεια. Ἐπραξε δηλ. τὴν μεγάλην αὐτὴν χειρονομίαν προτοῦ ὑπογραφῆ ἢ εἰρήνῃ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ ἐκείνου πολέμου. Ὅτε δὲ ἐπέστη ἡ ὥρα τῆς ὑπογραφῆς, ἡ Ἑλλάς εὐρέθη ἐν τῷ συνεδρίῳ τῆς Λα-

δια. φ. 2703). Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Κιουπρουλῆ τότε εὐρίσκετο ἐπὶ τοῦ οἴκου. θρόνου Παρθένιος Γ' (1656—1657) ὁ ἀπὸ Χίου ὁ καὶ Παρθενάκης ἐπιλεγόμενος πρὸς διάκρισιν τοῦ γέροντος Παρθενίου τοῦ πεντάκις πατριαρχεύσαντος. Ἴνα ὁ δυστυχῆς ἀντεπεξέλθῃ εἰς τὰ ὑπέρογκα τῆς ἐκκλησίας χρῆθ' ἀπέστειλεν ἔμπιστον πατριαρχικὸν κληρικὸν εἰς τοὺς ἡγεμόνας τῆς Μολδοβλαχίας μετ' ἐγκυκλίου γράμματος—οὕτω γράφει ἡ ἱστορία ἢ γνωστή—τὸ τοιοῦτον ἐθεωρήθη συνωμοσία, διότι τότε εἰς τὰς ἡγεμονίας εἶχε πόλεμον ὁ Κιουπρουλῆς. Ἐκείνη ὑπέταξε αὐτοὺς τοὺς δύο τόπους ἔκαμε μεγάλην ἐτοιμασίαν κατὰ τοῦ Ραζότζκη καὶ στρατεύοντας κατ' αὐτοῦ τὸν ἐνίκησεν καὶ ἐκυρίευσεν ὅλην τὴν Ἐρθελίαν (Τρανσυλβανίαν) καὶ ἔβαλεν ἄλλον Κράλην Μπόρτζα-γιάνους καὶ ἐπέστρεψε νικητῆς καὶ τροπαιοῦχος εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν. Τότε ἄρχισεν ἄλλοτε καὶ ἐσκότωσε πολλοὺς πασάδες καὶ μεγιστάνους. Προετάξαμεν ταῦτα, ἵνα κατατοπισθῇ ὁ ἀναγνώστης. Ἐκρέμασε καὶ ἓνα οἰκουμενικὸν πατριάρχην, κάποιον Παρθενάκη Χιον ἀνήμερα τοῦ ἀγίου Λαζάρου, ὁ ὁποῖος ἐστάθη σοφὸς ἄνθρωπος, εὐρίσκωντὰς τὸν αἰτίαν δι' ἓνα καλόγηρον, ὅπου ἐπῆγεν εἰς τὴν Μοσχοβίαν μὲ μίαν ἀπανταχοῦσαν περὶ ἐλεημοσύνης καὶ περὶ τῶν ἀπὸ τὴν Καζακίαν (γρ. Κοζακία), ἐπῆγεν εἰς τὸν χάτμανοῦ τῆς Καζακίας. καὶ ἐκεῖ κατὰ τύχην εὐρέθη ἓνας μιρζᾶς ἀπὸ μέρους τοῦ Χάνη, καὶ μὲ τὸ νὰ ἐτίμησεν ὁ Χάτμανος τὸν καλόγηρον ἀπὸ τὸν μιρζᾶν μὲ τὴν προεδρίαν, ἐφθόνησεν ὁ μιρζᾶς καὶ ἐρχόμενος εἰς τὸν Χάνην εἶπε τὴν καταισχύνην, ὅπου τὸν ἔκαμεν ὁ Χάτμανος τιμῶντας τὸν καλόγηρον περισσότερον ἀπὸ λόγου του. καὶ εἰς τὸ γύρισμα ἐπίασεν ὁ Χάνης ἐκείνον τὸν καλόγηρον καὶ ἔστειλε τὸ γράμμα εἰς τὸν Βεζιραζέμην (οὕτω λέγεται ὁ μέγας βεζύρης), ὁ ὁποῖος εὐθύς ἐπρόσταξε καὶ ἐκρέμασαν τὸν πατριάρχην, διὰ τὴν ὁποῖαν αἰτίαν ἐγύρευε νὰ χαλάσῃ καὶ μερικὸς ἄρχοντας τῆς πόλεως· καὶ διὰ τοῦτο ὁ ἱεροεμπνέων (τίτλος τιμητικὸς) Κωνσταντῖνος Ἰουλιανός, ὁ μέγας λογοθέτης τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, ἦτον κρυμμένος ὡς πέντε χρόνους ἀπὸ τὸν φόβον. Εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ τοῦ Παρθενάκη ἐγένετο πατριάρχης ὁ Παρθένιος Χουμχούμης ἀπὸ Προῦσης μητροπολίτης. (εἶναι ὁ Παρθένιος Δ' ὁ γέρον, ὅστις ὡς μογίλαλος ἐλέγετο χουμχούμης. Ἡ λέξις ἐν χρήσει καὶ νῦν ἐν Ἀθῶ χαμχούμης). Ἐκρέμασε καὶ ἓνα ἀρχιεπίσκοπον Πεκίου ὄντας εἰς τὴν Προῦσαν). φ. 211α-β. Ἐπὶ τῆς ὥας: «αχνζ' μαρτίου κα', ἡμέρα τοῦ ἀγ. Λαζάρου ἐκρέμασε τὸν Παρθένιον τὸν πατριάρχην ὁ Κιουπρουλῆς εἰς τοῦ Σουλτάν Μεχμέτ τὸν καιρόν». Τὴν αὐτὴν τύχην εἶχεν ὑποστῆ καὶ Παρθένιος Β'. ὁ «Ἀρβανίτης» στραγαλισθεὶς καὶ ριφθεὶς εἰς τὴν θάλασσαν (βλ. τὰ ἐκτιθέμενα ἐν Φωτ. βιβλιοθήκῃ, τόμ. Α', σ. 102-106 ὑπὸ τοῦ σεβ. Ἡλιουπόλεως Γενναδίου).

ζάννης εἰς τὴν τάξιν τῶν ἠττημένων, καὶ ὀφείλεται χάρις εἰς τὸν Κούρ-
ζων, ἀντιπρόσωπον τῆς Ἀγγλίας καὶ εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Σερ-
βίας καὶ Ρουμανίας, διότι ἀπεγυμνώθη μὲν τὸ Οἰκουμένικόν Πατριαρ-
χεῖον πάσης πολιτικῆς καὶ διοικητικῆς ἐξουσίας, ἔσωσεν ὅμως τὴν ἐν
Κων)πόλει ἔδραν αὐτοῦ καὶ σκιὰν τινὰ ἐξουσίας, ἀμυδράν. Ὁ Πα-
τριάρχης δὲν εἶναι πλέον οὔτε ἐθνάρχης οὔτε ὁ προνομιούχος κυρίαρ-
χος καὶ ἐπόπτης τῶν σχολῶν καὶ τῶν ἱερῶν καὶ εὐαγῶν καθιδρυμά-
των, οὔτε καὶ κυβερνήτης τῶν ναῶν καὶ νεκροταφείων, οὔτε δὲ καὶ
τῆς περιουσίας αὐτῶν· διατηρεῖ μόνον ἀκεραίας τὰς πνευματικῆς καὶ
ἐκκλησιαστ. φύσεως προνομίας (Σπαθάρης ἐνθ^ο ἀνωτ. σ. 52—53).
Ὅτε ὁ Βενιζέλος ἔλεγεν ἐν τῷ συνεδρίῳ «ὅτι τὸ Πατριαρχεῖον εἶναι
ἴδρυμα Τουρκικὸν καὶ ὄχι ποσῶς Ἑλληνικόν» (βλ. σ. 4 τοῦ βι-
βλίου), ἀπῆντα εἰς ἐπίθεσιν τοῦ Ἰσμετ κατὰ τοῦ Μελετίου. Ἦθελε
τρόπον τινὰ νὰ εἶπη, ὅτι δὲν ἤλλαξε φύσιν, ἐπειδὴ ὁ Πατριάρχης οὗ-
τος ἠθέλησε νὰ ἑλληνοποιήσῃ αὐτό, ἐπομένως δὲν δύναται ἡ Τουρκία
νὰ τάξῃ τὸ Πατριαρχεῖον εἰς τὴν κατηγορίαν τοῦ ἠττημένου. Ἐν
ἀρχῇ τοῦ βιβλίου παρεξηγήθημ ἔπος σχετλιάζοντες ἐπὶ τῇ καταστάσει,
εἰς ἣν περιῆλθεν τὸ Πατριαρχεῖον ἐν τῷ συνεδρίῳ τῆς Λωζάννης. Εἰς
τὸν ἐκδηλωθέντα πόνον ἀντιπροσωπεύω ἐλάχιστον πολλοστημόριον
ἀλγούντων πανορθόδοξων. Ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Ἑλλάδος ἀντιμετώπι-
ζεν ἐκεῖ τὴν τραγικωτέραν στιγμὴν τῆς ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ
τῆς μεγάλης καμπῆς τῆς παγκοσμίου ἱστορίας, εἰς ἣν ἡ Ἑλλάς, καίτοι
καταστραφεῖσα εὐρέθη εἰς μοῖραν ἠττημένου! Ἦθέλησεν ἐν τῇ ἀμη-
χανία του νὰ ἐξαιρέσῃ τὸ Πατριαρχεῖον, ὅπερ συγκατεδικάζετο μετὰ
τῆς Ἑλλάδος, χάριν εἰς τὴν ἀσύνετον πολιτικὴν τοῦ Πατριάρχου ἐκεί-
νου, καὶ δι' αὐτὸ ἐξήνηγκε τὴν ρήτραν ἐκείνην, ὅτι τὸ Πατριαρχεῖον
δὲν εἶναι Ἑλληνικὸν ἴδρυμα. Ὁσεὶ, ἔλεγεν, ἐὰν εἶναι κράτος ἐν κρά-
τει, καὶ ἐὰν ἔλαβε μορφήν ἑλληνικὴν, ὑμεῖς, Ἰσμετ μπέη, οἱ Σουλτά-
νοι σας, τὸ ἐδημιούργησαν, ὅτ' ἀνεγνώριζον ὡς ἀρχηγὸν τῶν ὁμοε-
θνῶν καὶ ἀπένεμον εἰς τὸν Πατριάρχην τιμὰς καὶ προνομίας ἀνω-
τέρας ἐκείνων, ἃς ἀπέδιδον οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες. Ἡ «Πολι-
τικὴ Ἱστορία» (Βόννης σ. 27) ἀναφέρει, ὅτι ὁ Μεχμέτ Β' ἐκάλεσε
τὸν Γεννάδιον, ἀφοῦ ἀνεκάλυψεν αὐτὸν φυγάδα εἰς Ἀδριανούπολιν
καὶ ὑπεδέξατο μετὰ τιμῶν ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων «ἰδίαις χερσὶν δέ-
δωκεν αὐτῷ δεκανίκιον πολλοῦ ἄξιον, ἥτοι ράβδον ἀργυρᾶν
περικεχρυσωμένην, ὠραίαν ἵππον καὶ ἀγαθὸν καὶ μέρος χρυσίων
ἐπειπὼν αὐτῷ: «πατριάρχευσ ἐπ' εὐτυχίᾳ καὶ ἔχε τὴν φιλίαν ἡ-
μῶν ἐν οἷς θέλεις, ἔχων πάντα τὰ σὰ προνόμια, ὡς καὶ οἱ πρό-
σοῦ πατριάρχαι εἶχον». Τοῦρκοι δὲ ἱστορικοὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν

ἔξ. ἀνεκδότων τουρκικῶν πηγῶν προσθέτουσαν, ὅτι καὶ προέπειμψεν αὐτὸν μέχρι τῆς αὐλῆς καὶ ἐκάθισεν τὸν Ἑλληνα πατριάρχη ἐπὶ τοῦ Ἰππου κρατῶν τὸ ἐφίππιον· καὶ ὁ Γεννάδιος ἐφάνη ἀντάξιός τῶν τιμῶν. Καὶ ὄντως οἱ πατριάρχαι ἦσαν πολιτικώτεροι καὶ βαθυνότεροι τῶν πολιτικῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐξαγακτήριζον τὸ πατριαρχεῖον ἐναντι τῆς Τουρκίας ὡς «διεθνὲς ἴδρυμα.» Ἐπὶ Ἰωακείμ Γ' κατὰ τὴν ρῆξιν τὴν προσημειωθεῖσαν τὰ δύο σώματα ἐν διεξοδικῷ πρὸς τὸ ὑπουργεῖον ὑπομνήματι ἐνεθύμιζον τὴν ὑπὸ τοῦ πορθητοῦ κατοχύρωσιν τῶν προνομίων, ἀναγνωρισθεῖσαν καὶ ὑπὸ τῶν διαδόχων αὐτοῦ καὶ ἔγραψον : «ὁ ἔνδοξος πατὴρ τοῦ νῦν εὐκλεῶς αὐτοκρατορεύοντος. ἔτι μᾶλλον ἐξεσφάλισε, βάσιν μὲν τὰ προνόμια ταῦτα τοῦ δημοσίου δικαίου καὶ τῆς ἰσότητος τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ ἀδιακρίτως φυλῆς καὶ θρησκείας βαλὼν, αὐτοβούλως δὲ ταῦτα ὑπὸ τῆν ἐγγύησιν τοῦ διεθνοῦς δικαίου ὑποβαλὼν καὶ ἐπεκτείνας γενναίως ταῦτα πρὸς ἐξασφάλισιν νέας θέσεως εἰς τὰς χριστιανικὰς κοινότητας, θέσεως συμφώνως πρὸς τὴν ἀξιοπρέπειαν τῆς αὐτοκρατορίας αὐτοῦ». 1 Ὡς τοιοῦτον δὲν κατωρθώθη ἐν Λωζάννῃ νὰ ἀναγνωρισθῆ, ἀφοῦ ὁ Ἰσμέτ ἐπέμενε νὰ θεωρῆ τὸ πατριαρχεῖον ὡς τουρκικὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχη μπάς παπᾶν (=πρωτόπαπαν). Εὐτυχῶς τὸ τοιοῦτον προκάλεσε ζῶηράς τὰς διαμαρτυρίας ὄλων ἐν γένει τῶν συνέδρων καὶ ὁ πατριάρχης διέσωσε τυποῖς τοῦλάχιστον τὸ ἀξίωμα «καθεστηκυίας ἀρχῆς», τὸ μόνον λείψανον τῆς προνομιακῆς ἐξουσίας. Κατὰ τοὺς γενικοὺς κανονισμοὺς ὁ πατριάρχης εἶναι καὶ πολιτικῶς μέσον τῆς ὑψηλῆς Κυβερνήσεως εἰς τὸ νὰ ἐκτελῆ τὰς ἀποφάσεις της ὡς πρὸς τὰς κοσμικὰς τινὰς ὑποθέσεις τῶν ἐν τῷ κλίματι τοῦ χριστιανῶν». Ὅτι ἀνεγγῶριζεν ὡς ἀρχὴν τοιαύτην καὶ αὐτὴ ἡ κυβέρνησις ἀποδεικνύεται κακτούτου. Μετὰ τὴν συνθήκην τῶν Παρισίων (1856) αὕτη δεβίβαζε κατὰ Νοέμβριον πρὸς τὸν πατριάρχη τὰς ὁδηγίας πρὸς ἐκπόνησιν τῶν Κανονισμῶν, ὅπου τονίζεται ἡ ὑπὸ τῶν Σουλτάνων «πρὸς τοὺς χριστιανοὺς πατριάρχας καὶ ἐπισκόπους διαπιστωθεῖσα ἐξουσία καὶ δύναμις» (ἔδαφ. α'). Αὐτὸς ὁ Ἰωακείμ Γ' ὑπεραμυκόμενος τῶν δικαίων τῆς Ἐκκλησίας διεβίβαζε πρὸς τὸν ὑπουργὸν τῆς δικαιοσύνης καὶ τῶν θρησκευμάτων διαμαρτυρίαν δι' ἐπιβουλήν τῶν προνομίων (12 Νοεμβρίου 1883) καὶ παρουσιαζόμενος ὡς «καθεστηκυῖα ἀρχὴ» καὶ κυρίαρχος τοῦ διαπεπιστευμένου λαοῦ ἔγραφε : «διατηροῦμεν τὸν σὺνδεσμον ἐκεῖνον, τὸν ἱερόν καὶ ἐπωφελῆ, τὸν συνδέοντα τοὺς

1. Τὰ κατὰ τὸ ἐκκλησ. ζήτημα τῶν προνομίων σ. 129.

ὀρθοδόξους χριστιανούς μετὰ τῶν πατριαρχείων καὶ ταῦτα μετὰ τῆς Σ. Α. κυβερνήσεως».¹

Πῶς κατώρθωσαν οἱ δύο οὔτοι γίγαντες πατριάρχαι, ὧν ἡ μνήμη ἀγίως διατηρεῖται παρ' Ἑλλήσιν, νὰ διασώσωσι τὰ δίκαια τῆς ἐκκλησίας; Εἶναι λίαν ἐπίκαιρον νὰ ἐξετάσωμεν δι' ὀλίγων τὸ σοβαρὸν τοῦτο ζήτημα, καθ' ὃν χρόνον οἱ μὲν τῶν προκαθημένων σπεύδουσι γοργῶ τῷ βήματι νὰ ἑλληνοποιήσωσι τὸ Πατριαρχεῖον, οἱ δὲ πολὺν τὸν λιβανωτὸν καίουσι πρὸς τοὺς κυβερνῶντας τὸ ὀθωμανικὸν κράτος καὶ ἀπεμπολοῦσι λίαν ἀταλαιπώρως τὰ τοῦ γένους δίκαια, ἵνα στερεώσωσι τὴν θέσιν των. Οἱ οὕτω πολιτευόμενοι ἀδικοῦσιν ἑαυτοὺς καὶ ὑπονομεύουσι τὰ θεμέλια τοῦ ἀνωτάτου πνευματικοῦ κέντρου. Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος πρῶτον ἔλαβε τὴν παρακαταθήκην τοῦ εὐαγγελίου ἀμέσως παρὰ τῶν ἀποστόλων, ἀνέπτυξε τὰ δόγματα καὶ μετέδωκε τὴν νέαν θρησκείαν εἰς τὸ πλεῖστον τοῦ τότε κόσμου. Ἐπομένως ἡ ἑλληνικὴ ἐκκλησία, ἥτις γενικώτερον ἐκλήθη Ἀνατολική, εἶναι μήτηρ πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν. Ἡ τοιαύτη σχέσις αὐτῆς πρὸς ὅλας τὰς λοιπὰς ἀνυψοῖ αὐτὴν εἰς τὴν ὑπερέχουσαν ἐκείνην βαθμίδα τῆς θρησκευτικῆς ἱεραρχίας, εἰς ἣν κατ' ἀκολουθίαν ἀνήκει τὸ κῦρος τῆς αὐθεντίας, ὁ σεβασμὸς καὶ τὰ πρεσβεῖα. Μετὰ τὰς ὑπὸ Ἑλλήνων οἰκουμένας πόλεις τῆς Ἀνατολῆς, ἡ κυρίως Ἑλλὰς δεξαμένη τὸν λόγον τῆς χάριτος καὶ συνεχίζουσα τὴν παράδοσιν ἀποτελεῖ ἀδιάσπαστον συμπλέγμα πόλεων ἑλληνικῶν, ἐν αἷς ἐβλάστησεν ἀμέσως ὁ ἀγλαὸς τοῦ εὐαγγελίου καρπός. Κύπρος, Κρήτη, Βυζάντιον, Ἀθῆναι, Κόρινθος, Πάτραι, Θῆβαι, Φίλιπποι, Θεσσαλονίκη, Βέρροια, Νικόπολις, Δυρράχιον, Τράλλεις, Ἰκόνιον, Κολοσσαί, αἱ ἑπτὰ τῆς Ἀποκαλύψεως πόλεις Σμύρνη, Ἐφεσος, Θυάτειρα, Πέργαμος, Σάρδεις, Φιλαδέλφεια, Λαοδίκεια.

Ἄλλὰ μήπως καὶ πρὸ Χριστοῦ Ἕλληνες φιλόσοφοι δὲν ἐπηρέξαν πρόδρομοι τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ἡ ἑλλην. φιλοσοφία παιδαγωγία ὡς

1. Τὰ κατὰ τὸ ἐκκλ. ζήτημα σ. 62. Καὶ τὰ δύο σώματα εἰς ὑπόμνημα τῆς 21 Φεβρ. 1884 ὑποστηρίζοντα τὴν ἐπὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐκκλησ. ἐποπτεῖαν ὡς ἐνεχούσης καὶ θρησκευτ. ἔννοιαν ἔγραφον: «Οὐδεὶς ἄλλος ἀνώτατος ἀπόπτης ἐκτὸς τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, ὃπερ ἀνεγνωρισμένον ὡς καθοριστικὴ ἀρχὴ τοῦ κράτους καὶ ὡς τοιοῦτον ὑπέχον εὐθύνας... ἅμα μὲν ἐξασφαλίζει τὴν κυβέρνησιν κατὰ πάσης διδασκαλίας ἀντιβαίνουσας, εἰς τὰ καθοριστῶτα καὶ τοὺς κειμένους νόμους...» σ. 127. Ἐὰν τὸ κράτος δὲν ἐθεώρει ὡς τοιαύτην ἀρχὴν τὸ πατριαρχεῖον, τὸ ὑπόμνημα θὰ ἐπιστρέφετο ἀμέσως, ἄρα ἐθεώρει αὐτὸ «ὡς τὸν συνδυαστικὸν κρῖνον μεταξὺ τῶν ὑποταξαγμένων Ἑλληνοορθόδοξων καὶ τοῦ κυριάρχου κράτους» καθ' ἁ. ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ κ. Σπαθάρης (αὐτ. σ. 62).

διδάσκει Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς; «Ἦν μὲν οὖν πρὸ τῆς τοῦ Κυρίου παρουσίας εἰς δικαιοσύνην Ἑλλησιν ἀναγκαῖα φιλοσοφίας, νυνὶ δὲ χρησίμη πρὸς θεογνωσίαν γίνεται προπαίδειά τις οὖσα τοῖς τὴν πίστιν δι' ἀποδείξεως καρπομένοις. . . Τάχα δὲ καὶ προηγουμένως τοῖς Ἑλλησιν ἐδόθη τότε, πρὶν ἢ τὸν Κύριον καλέσαι τοὺς Ἑλληνας· ἐπαιδαγωγῶν γὰρ πῶς αὕτη τὸ ἑλληνικὸν εἰς Χριστόν, ὡς ὁ νόμος τοὺς Ἑβραίους. προπαρασκευάζει τοῖνυν ἢ φιλοσοφία προοδοποιούσα τὸν ὑπὸ Χριστοῦ τελειοποιούμενον» (Στρωμματεῖς, βιβ. Α'). Θεοῦ δὲ οἰκονομία ἦτο ἡ διάδοσις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης οὐ μόνον εἰς τὴν Ἀσίαν, Αἴγυπτον, Συρίαν καὶ Παλαιστίνην, ἀλλὰ καὶ ἀρκτικώτερον εἰς τὰς ἑλληνίδας πόλεις τῶν παραλίων τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τῆς Μαιώτιδος, εἰς τὴν νότιον Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν, εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Ἀδρια, εἰς τὰ παράλια τοῦ Τυρρηνικοῦ καὶ εἰς τὰς ἐν τῇ Μεσογείῳ ἐπισημοτέρας πόλεις τῆς Γαλλίας καὶ Ἰσπανίας. Βεβαίως ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως εἶναι Ἕλληνας κατὰ πολιὰν παράδοσιν μονιμοποιηθεῖσαν διὰ τοῦ χρόνου καὶ ἦν περ σιωπηρῶς ἀνεγνώρισαν σύνοδοι οἰκουμενικαὶ καὶ τοπικαὶ καὶ αὐτὸ τὸ Τουρκικὸν Κράτος ἔστερέωσεν. Εἶναι περιττὸν νὰ ἐκθέσωμεν ἐνταῦθα τοὺς προνομιακοὺς τίτλους τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπὶ τοῦ καθεστῶτος τούτου, οἵτινες κυρίως προέρχονται ἐκ τῆς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων διαδόσεως καὶ θεμελιώσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ. καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι πᾶσαι αἱ οἰκουμενικαὶ καὶ τοπικαὶ σύνοδοι (πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων) ἐπὶ ἑλληνικοῦ συνῆλθον ἐδάφους, καὶ ἑλληνιστὶ συνεζήτουν καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν διετύπωσαν τὰ τε πρακτικὰ καὶ τοὺς ἱεροὺς κανόνας. οὐ μὴν δ' ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ Εὐαγγέλιον ἑλληνιστὶ ἐγράφη ὡς καὶ πᾶσα ἡ διδασκαλία τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας.

Ταῦτα πάντα καὶ ἄλλα τινὰ ἐδημιούργησαν τίτλους καὶ δικαιώματα εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος νὰ ἀναβιβάσῃ ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ οἰκουμενικοῦ Ἑλληνα πατριάρχην, καὶ τὸ δικαίωμα τοῦτο περ τιμητικὸν καὶ οὐχὶ κανονικὸν δύναται νὰ θεωρηθῇ, ἀναφαίρετον θὰ κέκτηται τὸ κύρος μέχρι νεωτέρας ἀποφάσεως οἰκουμενικῆς συνόδου. Ὁ Ἕλληνας πατριάρχης πατριαρχεῦν ἐν μέσῳ τῶν Ἑλληνορθόδοξων Τούρκων ὑπηκόων, ἔχων ὡς ἐπίσημον γλῶσσαν τὴν ἑλληνικὴν, ἐν μέσῳ ἑλληνικοῦ περιβάλλοντος, ἑλληνικοῦ ἔναντι τοῦ ἱεροῦ Παλλαδίου τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, δπου τὰ σπουδαιότερα ἐξετυλίχθησαν κοσμοϊστορικὰ γεγονότα τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ ὅθεν ἔλαβον τὴν χάριν τῆς ἀναγεννήσεως οἱ Ῥῶσοι, τὸ διὰ τῶν αἰώνων μεγαλύτερον στήριγμα τοῦ

οίκουμενικοῦ θρόνου καὶ ἐν γένει οἱ θερμότεροι προσπισταὶ τῆς ὀρθοδοξίας καὶ τῶν Ἀγίων τόπων, ὑπὲρ ὧν καὶ πολέμους ἀνέλαβον αἱματηροῦς καὶ χρυσὸν κατηνάλωσαν οὐκ ὀλίγον. συνεχίζει τὴν ἀποστολὴν παράδοσιν ἐδρεύων ἐν μέσῳ τριῶν ἠπείρων καὶ ἐν τῷ ὀμφαλῷ τῆς Χριστιανωσύνης. 1 Ἀλλ' ἄς ἐπανέλθωμεν εἰς τὸν Διονύσιον καὶ Ἰωακείμ. Ἀμφότεροι οἱ πατριάρχαι οὗτοι ἀφῆκαν ἐποχὴν ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ ἐκκλησίᾳ καὶ διαιώνισαν παρ' Ἑλλησι τὴν μνήμην των. Ἀλλὰ οὐδόλως ἦσαν ἐθνικόφρονες, ὡς εἶπομεν, ὑφ' ἣν ἔννοιαν νοοῦμεν τὴν σήμερον, ἦσαν ὅμως καλοὶ πατριῶται καὶ εἰς ἄκρον φιλογενεῖς, δι' αὐτὸ καὶ ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἔκυπτεν ὑπὸ τὰ νεύματά των ἠκολούθει αὐτοῦς εἰς ὅλους τοὺς κινδύνους, μετ' αὐταπαρνήσεως καὶ ἐλάτρευεν αὐτούς, πρὸ πάντων τὸν Ἰωακείμ, Διὰ τοῦτο παρεξηγοῦντο παρὰ τῶν Ἑλλήνων πολιτικῶν, καὶ αὐτὸς ὁ περικλεῆς πολιτικὸς τῆς Ἑλλάδος Χαρ. Τρικούπης ἀμφιταλαντεύετο, καὶ ἂν ὅτε τὸν μὲν ὅτε τὸν δὲ ὑπεστήριζεν, ἔπραττε τοῦτο μᾶλλον ἐκ τῶν περιστάσεων κινούμενος. Ὁ Ἀθηναϊκὸς τύπος, τὸν Βυζαντινὸν μιμούμενος ἦν διηρημένος.

Δύο σημαίνοντες ἄνδρες, ὁ Ἀριστείδης Οἰκονόμου καὶ ὁ Νεοκλῆς Καζάζης κατὰ τὸ 1880 ὁ μὲν τὰς «Νέας Ἰδέας», ὁ δὲ τὴν «Νέαν Ἑλλάδα» διευθύνοντες, μέγα δὲ καὶ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ἔχοντες κῦρος, ἐκη-

1. Εἰς τὴν «Φωνὴν τῆς Ἐκκλησίας» 30 Νοεμβρίου 1948 ἀναγινώσκω : «Γερμανὸς ὁ Ε', ὁ ἡρωϊκὸς Πατριάρχης μας, ὁ ὁποῖος μὲ τὸ περίωημον κλεισιμον τῶν ἐκκλησιῶν . . . συνεκλόνησε τὴν Ὀθωμ. Αὐτοκρατορίαν καὶ ὁ ὁποῖος ἐγίνε διὰ τὴν ἑλληνικὴν μας ψυχὴν θρῦλος καὶ ἀνέσπερον φῶς, ὑπῆρξεν ἀρὰ γε ἀντάρτης ἀπλῶς καὶ ἀσεβῆς πρὸς τὴν καθοσσηκυϊαν τάξιν;» Τὴν ἐπὶ τοῦ Διονυσίου Ε' ἐπιρροὴν τοῦ Γερμανοῦ ὁμολογεῖ καὶ αὐτὸς ὁ Γεδεὼν, διότι αὐτὸς ἀνεγαίτισεν αὐτὸν ἀποφασίσαντα νὰ καταργήσῃ καὶ τὴν «Ἐκκλ. Ἀλήθειαν» καὶ τὸ «Ἰωακείμιον Παρθεναγωγεῖον» ἐργασθεῖς συνετῶς περὶ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1887. Ὁ Διονύσιος παρεπίθεται εἰς τοῦτο ὑπὸ τοῦ προέδρου καὶ τοῦ Ἰωακείμιου καὶ τῆς «Ἀληθείας» Κων. Βαλλιᾶδου Μυτιλήνης μητροπολίτου. Ἀλλ' ἐσώθη καὶ ἡ «Κεντρικὴ Ἱερατ. Σχολὴ» τῶν Πατριαρχείων καὶ ὁμίλησεν εἰς τὸν Γεδεὼν περὶ τοῦ κινδύνου αὐτὸς ὁ Γερμανὸς καὶ τὸν πρότρεψε νὰ πείσῃ τὸν Ἰωακείμ Φορδούπουλον, ὅστις ἐπανελθόντα ἐκ Γερμανίας ν' ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν (ἀφοῦ ὁ Βασ. Γεωργιάδης, ὁ ἔπειτα Πατριάρχης ἀποθανὼν, τὰ εἶχε κάμει θάλασσα) εἰπὼν εἰς αὐτόν : «Ξεύρεις ὅτι δὲν εἶμαι Ἰωακείμικὸς, ὅποιοι εἰσθε σὺ καὶ ὁ Φορδούπουλος, ἀλλὰ δὲν εἶναι πρέπον οὔτε φρόνιμον νὰ χαλάσωμεν κάθε καλὸν ἔργον τοῦ Ἰωακείμ . . . ἡ Ἱερατικὴ σχολὴ εἶναι ἔργον χρήσιμον, πὸ ὅποιον ὑπεστήριξα πέρουσιν ἐγώ, δταν ὁ Δωρόθεος καὶ ὁ Γερβάσιος ἐπέμενον νὰ κλεισθῇ . . .» Μνημ. 259.

ούχθησαν πολέμοι, και ἐξ ανταποκρίσεων ἐκ Κ)πόλεως ἐξεπγράτευσαν διὰ δοιμείας κατὰ τοῦ Ἰωακειμ ἀρθρογραφίας. Ἡ «Θρησκευτικὴ Φωνή» ἐκδιδομένη ὑπὸ τῶν καθηγητῶν τῆς Θεολογίας Ἀν. Διομήδους Κυριακοῦ και Ἰγνατίου Μοσχάκη ἐτήρουν μέσην ὁδὸν (βλ. τομ. Α', σ. 154). Ἀλλ' οἱ ἀδυσώπητοι τοῦ Ἰωακειμ πολέμοι ἦσαν ὁ Σταῦρος Βουτυρᾶς ἐκδιδὼν τὸν «Νεολόγον» τῆς Κωνσταντινουπόλεως και ὁ Π. Καρολίδης ἐν Ἀθήναις. Τέλος ἐνίκησαν οἱ Ἰωακειμικοὶ και ἐν Ἀθήναις, και ἐβάπτισαν εἰς ὄνομά του μικρὰν πάροδον ἄνωθεν τοῦ Ἀγίου Νικολάου τῶν Πευκακίων. Ἀλλ' ἐπῆλθον τὰ τελευταῖα κοσμοϊστορικὰ ἐν Τουρκίᾳ γεγονότα, ἅπερ εὔρον ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν Ἰωακειμ. Ἦτο ὁ μόνος, ὅστις εἶχε τὴν προοπτικὴν νὰ θεωρήσῃ τὸ Νεοτουρκικὸν σύνταγμα ὡς τὸν ὄλεθρον τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἐνῶ οἱ Ἑλλαδικοὶ ἡγουμένον τοῦ Καρολίδου μετέβαινον νὰ συμπανηγυρίσωσι μετὰ τῶν Τούρκων εἰς Κων)πολιν, και ἔμειναν ἀναυδοὶ ἀκούσαντες τὴν βροντώδη λαλιὰν τοῦ πρωθυεράρχου. Κατὰ τὸν Βαλκανικὸν πόλεμον ἐτήρησε στάσιν ἀξιοπρεπῆ και βλέπων τὴν προσέγγισιν τῶν Βουλγάρων εἰς Τσατάλτζαν, ἐτόλμησε νὰ ζητήσῃ παρὰ τῆς τουρκ. κυβερνήσεως τὰς κλεῖς τῆς Ἀγ. Σοφίας. Ἀλλ' ἀκούσωμεν τὸν Γεδεὼν εὐρισκόμενον, ὡς νομίζω, παρ' αὐτῷ τὰς τελευταίας αὐτὰς ἡμέρας : « Ἦτο πατριάρχης οἰκουμενικός, ἦτο πατριάρχης Ἑλλην (σπανίως ἀνέφερον ὁ χρονογράφος τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας τὴν λέξιν Ἑλλην). και ὅτε ἐγνώσθη, ὅτι οἱ σύμμαχοι.. ἦλθον εἰς τὰς Μέτρας, ὁ Ἰωακειμ ἀπώλεσε τὸν ὕπνον. Ἐνίστε ἴστατο μέχρι μεσονυκτίου εἰς τι παράθυρον τοῦ κοιτῶνος αὐτοῦ, ὅπως εὐδίας οὔσης ἀκούῃ τὸν μικροκύθμον τῶν τηλεβόλων προσδόκιμον ἔχων τὴν νίκην και τὴν ἐν Ἀγίᾳ Σοφίᾳ λειτουργίαν. Εὐρίσκονται δέ τινες ἐνθυμούμενοι τὰς ἀπὸ τέλους Ὀκτωβρίου 1912 δεήσεις αὐτοῦ κατὰ τὸ ἀπόδειπνον εἰς τὸν ναῖσκον τῶν πατριαρχικῶν κελλίων : « Ἐτι δεόμεθα και ὑπὲρ τοῦ καταξιῶσαι ἡμᾶς κύριον τὸν θεὸν ἡμῶν λειτουργῆσαι ἐν τῇ Ἀγίᾳ Σοφίᾳ. Κατὰ τὰς τελευταίας... λέξεις διέκοπτον (αὐτὸν) τὰ δάκρυα, καθὼς ἔβλεπον και ἤκουον οἱ διάκονοι. Εὐλογήθη δ' ὁ Ἰωακειμ ὑπὸ θεοῦ ἀποθανὼν ἐπὶ τοῦ θριάμβου τῶν ἑλληνικῶν ὅπλων, τῇ 13 Νοεμβρίου 1912 γενόμενος ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν «ὁ τελευταῖος τῶν Ἑλλήνων» φιλῶν τὸ ποιμνιον αὐτοῦ τὸ ὀρθόδοξον και ὑπὸ τοῦ ποιμνίου δικαίως φιλούμενος. Ἐπανελαμβάνετο δὲ περὶ Ἰωακειμ Γ' τὸ περὶ Χρυσοστόμου γραφὲν ὑπὸ Ζωσίμου : « ἦν γὰρ ὁ ἄνθρωπος ἄλογον ὄχλον ὑπαγαγέσθαι δεινός ». (Μνήμα σ.

263). 1 Οὕτως ἠξιώθη ν' ἀπαθανάτιση τὴν μνήμην αὐτοῦ, καὶ ἤδη νὰ μετονομασθῇ ἡ κεντρικὴ ὁδὸς τοῦ Κολωνακίου, τῆς ἀριστοκρατικῆς συνοικίας τῶν Ἀθηνῶν, εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ὅστις κατὰ τὴν ταπεινὴν μου γνώμην ἔλαβε δωρεὰν τὴν εὐθανασίαν. Ὅταν δημοσιευθῇ ἡ ἐν Λαύρᾳ ἀποκειμένη παλαιὰ ἀλληλολογραφία καὶ γραφῇ ἐπίσημος βιογραφία (καὶ οὐχὶ ὡς ἡ σπανοῦδιος) τότε θὰ ἀναθεωρηθῶσι πολλὰ τῶν δημοσιευθέντων εἰς μνήμην τοῦ ἀνδρός. Καὶ ὁ Ἰωακείμ καὶ ὁ Διονύσιος εἶχον κοινόν τι, δὲν ἦσαν πατριδοκάπηλοι, καὶ ἐγνώριζον νὰ πολιτεύωνται ὡς πατριάρχαι ἐν Τουρκίᾳ συνετῶς, ἦσαν πραγματικοὶ Ἕλληνες χωρὶς νὰ φαίνονται. Περὶ τῆς στάσεως τοῦ τελευταίου ὡς πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ Ἑλλην. κράτους, ἐκτὸς τοῦ μνημονευθέντος

1. Ἀξίζει τὸν κόπον νὰ ἀναγνώσῃ τις τὸ ἀνέκδοτον περὶ τῆς ὑποθέσεως αὐτῆς, ὅπερ εἶναι καὶ τὸ κύκνειον ἄσμα τοῦ Ἰωακείμ, διότι μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν: «Ἀρχομένου τοῦ Νοεμβρίου 1912 ὁ ἀείμνηστος Πατριάρχης Ἰωακείμ ὁ Γ' εὐρίσκετο ἐπὶ τῆς κλίνης τῆς τελευταίας ἀσθενείας του. ὀπότεν ἤκουσε τὸν κρότον τῶν τηλεβόλων τῆς παρὰ τὴν Τσατάλτζαν διεξαγομένης μάχης μεταξὺ τῶν Τούρκων καὶ τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν. Μία σκέψις τὸν ἀπησχόλει καὶ κατ' αὐτὰς τὰς τελευταίας του στιγμὰς: Μὴ τυχόν, εἰσερχομένων τῶν Συμμάχων εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, οἱ Βούλγαροι, οἵτινες ἀπέτελουν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Συμμαχικῆς Δυνάμεως, καταλάβωσι τὸν θρυλικὸν Ναὸν τῆς Ἀγ. Σοφίας, ὅποτε ἡ ἔξωσις αὐτῶν θὰ ἦτο δύσκολος. Καλεῖ λοιπὸν παρ' ἑαυτοῦ τὸν Καποῦ Κεχαγιάν Ἀντ. Οικιάδην καὶ τὸν διατάσσει νὰ μεταβῇ παρὰ τῷ Μ. Βεζύρη καὶ νὰ ζητήσῃ τὰ κλειδιά τῆς Ἀγ. Σοφίας μὲ τὸ ἔξις δικαιολογητικόν: «Γνωρίζει ἡ Ὑψηλότης του ποσην σημασίαν ἀποδίδει ὁλος ὁ Ὀρθόδοξος Χριστιανικὸς κόσμος εἰς τὸ ἱερόν τοῦτο Καθίδρυμα. Οὐδεμίαν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι οἱ Βούλγαροι, οἵτινες ἀποτελοῦν τὴν μεγάλην πλειονότητα τοῦ ἐν Τσατάλτζᾳ Συμμαχικοῦ στρατοῦ, ἐὰν κερδηθῇ ὑπ' αὐτῶν ἡ μάχη τῆς Τσατάλτζας, θὰ ὀδεύσωσι κατ' εὐθείαν καὶ θὰ καταλάβωσι τὸν Ναὸν τοῦτον, ὅποτε καὶ μετὰ τὴν εἰρήνην δὲν θὰ θελήσωσι νὰ ἐγκαταλείψωσιν αὐτόν. βόηθούμενοι εἰς τοῦτο καὶ ὑπὸ τῶν Ρώσων, ἐνῶ ἂν ὁ Ναὸς οὕτως εὐρεθῇ κατεχόμενος ὑπὸ Ὀρθοδόξου Θρησκευτικῆς Ἀρχῆς καὶ μάλιστα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, οὐδεὶς θὰ τολμήσῃ νὰ διατυπώσῃ παρομοίας ἀξιώσεις. Πρὸς τοῦτο θεωρῶ σκόπιμον νὰ μοι δοθῶσιν αἱ κλειδες μόνον διὰ τὴν περίπτωσιν ἐξόδου τῶν Συμμάχων εἰς Κ)πολιν». Ὁ Κ. Κεχαγιᾶς ἀνέφερε τὸ πρᾶγμα ὡς εἰκὸς εἰς τοὺς Συνοδικούς, πολλοὶ τῶν ὁποίων ἐθεώρησαν τὸ διάβημα ὡς παράτολμον. Καὶ ὁμως ἐκ τῆς δοθείσης ἀπαντήσεως τοῦ Μ. Βεζύρη φαίνεται, ὅτι ἐξετιμήθη δεόντως τὸ διάβημα τοῦτου. Ἡ ἀπάντησις τοῦ Μ. Βεζύρου ἦτο περίπου ἡ ἔξις: «Ἐχομεν πεποιθῆσιν εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὸν Στρατὸν μας, ὅτι θὰ κερδίσωμεν τὴν μάχην τῆς Τσατάλτζας. Ἀλλὰ καὶ ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει ἔχομεν ἤδη προτάσεις τῶν Μ. Δυνάμεων νὰ ἐπέμβουν καὶ μὴ ἐπιτρέψουν τὴν κατάληψιν τῆς Κ)πόλεως. Ἐν πάσῃ περιπτώσει εὐχαριστῶ τὸν Πατριάρχην καὶ θὰ ἔχω ὑπ' ὄψιν τὴν εὐγενῆ πρότασιν του». (Φωνὴ τῆς Ἐκκλησίας, 11 Μαΐου 1916).

ἐν Ἀδριανουπόλει ἐπεισοδίου, ἀναφέρεται καὶ ἡ ἀσυγγώρητος διαγωγὴ τοῦ ἐν Κ)πόλει πρεσβευτοῦ ἔναντι αὐτοῦ, ὅπερ δὲν ἤρμοζεν εἰς τὴν ἀξιοπρόπειαν ὁμογενοῦς ὀρθοδόξου κράτους, φιλοδοξοῦντος νὰ παρέχῃ τὴν προστασίαν εἰς τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον καὶ τὸ πρότυπον σεβασμοῦ. ¹

Ἵνα πεισθῇ τις πόσον ἀδικεῖται ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὁ μέγας πατριάρχης παραλαμβάνομεν ἀπὸ τοῦ Μ. Γεδεών τὴν ἐξισίθησιν τοῦ περιλαλήτου «κλεισίματος τῶν ναῶν». Ἐν προομιῶσι καυτηριάζει τὸν Διονύσιον διότι ἦτο κατὰ τῶν «μικτῶν γάμων». Πόσον δίκαιον εἶχεν ὁμοῦς ὅταν ἐφώναζε πρὸς τὸν Σταυροδρομίου ἐπίσκοπον: «συχνὰ πυκνὰ ὑπανδρεύεις τὰ κορίτσια μας μὲ κατόλικους... Ἐρρίκους, Λορέντζους, Γιουζέπους... αὐτὰ θὰ χάσουν καὶ πίστιν καὶ ἔθνος· πόσα ἑκατομμύρια εἴμεθα νὰ ἀρπάζουν οἱ φράγκοι κατ' ἔτος ἑκατόν, διακοσίας ἑλληνίδας ὀρθοδόξους;» Καὶ ἔρχεται εἰς τὸ ζήτημα τῆς ρήξεως πρὸς τὰ ἀνάκτορα, καὶ παρουσιάζει ὡς αἰτίαν οὐχὶ τὰ προνόμια, ἀλλὰ τὴν καθαίρεσιν ἱερέως τινος Ἀνθίμου Ρουσίου, ὅστις ἔχων κυβερνητικὰ μέσα ἐξηκολούθει ἱερουργῶν εἰς Ἀρετζούν (Ρύσιον) καὶ ἐπιφέρει ὁ «μέγας χρονογράφος τῆς Μεγ. τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας» ταῦτα: «ἢ ἀπὸ τοῦ παλατιοῦ ἀξιῶσις ἐπεβλήθη, καὶ μεθ' ὅλον τὸ κλείσιμον τῶν ναῶν ἡ ἀνακτορικὴ ἀξιῶσις ἤχθη εἰς πέρας». Ἀλλ' εἶναι πλήρη ἀνακολουθίας τὰ λεγόμενα, διότι ἐνῶ εἶπεν, ὅτι διὰ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Ἀνθίμου ἔκλεισεν ὁ

1. Δὲν γνωρίζω ἐπακριβῶς τὰ τοῦ ἐπεισοδίου, ἀνέγνων ὁμοῦς καὶ ἤκουσα παρὰ τοῦ ἰδίου Γεδεών, ὅτι ὑπάλληλοι τῆς πρεσβείας ἐσυνείθιζον ἐπισκεπτόμενοι τὸν οἶκ. Πατριάρχην νὰ καβαλικεύωσι τὸν πόδα ἀνάπτοντες τὸ σιγάρον. Ἀλλ' ὁ πατριάρχης ἔδωκεν εἰς ἕνα ἐξ αὐτῶν τὸ πρέπον μάθημα· τὸν διέταξε νὰ ἐξέλθῃ παρευθύς. Ἐν Κ)πόλει εἴθισται πάντοτε (ἐνταῦθα σπανιώτατα) ὁ θέλων πρὸ ἀρχιερέως νὰ καπνίσῃ παρακαλεῖ νὰ τοῦ ἐπιτρέψῃ ἢ ζητεῖ τυπικῶς τὴν ἀδειαν· ὥστε παρὰ τῶν Ἑλλαδικῶν ἔμαθον αὐτὴν τὴν ἀπρέπειαν οἱ ἐν Κ)πόλει. αὐτὸ διδάσκει ὁ Γεδεών. Ἐνταῦθα συμβαίνει καὶ τι χειρόν. Πρωθιερεὺς ἐπισκεψάμενός με ἦναψεν ἄνευ διατυπώσεων τὸ σιγάρον του εἰς τὴν αἴθουσαν ἐνώπιόν μου καὶ τῶν παρισταμένων, τὸν διέταξα νὰ τὸ σβύσῃ, εἰπὼν. ὅτι ἡμεῖς δὲν ἔχομεν ψωμὶ νὰ τρώγωμεν καὶ σὺ καίεις τὰ λεπτά σου! (ἦτο ἡ ἐπάρατος κατοχὴ) ἰατρός τις συμπαριστάμενος, Ἐπίτροπος τῆς Ἀγ. Εἰρήνης, μοὶ λέγει: «σεβασμιώτατε, αὐτὸς καπνίζει ἐνώπιον τοῦ ἀρχιεπισκόπου!» Ἴσως λέγω, ἀλλ' ἐγὼ εἶμαι Ἀγιορείτης καὶ τηρῶ τὸ τυπιόν. οἱ καλόγεροι τὸν καπνὸν ὀνομάζουσι «λιβάνι τοῦ διαβόλου», διὰ τοῦτο ἀποστρέφομαι τοὺς καπνιστάς. Εἰς τὸν γέροντα ἐφημέριον τῆς ἁγίας Βαρβάρας φίλον μου ἄλλοτε καὶ γείτονά μου ἐν Ψυχικῷ, ἔκλεισα τὴν θύραν, διότι ὁσάκις ἤρχετο ἦναπτε τὸ τσιμποῦκι. Μοὶ ἀπήντησεν, ὅταν τὸν ἐπετίμησα, ὅτι ὄχι μόνον καπνίζω ἐνώπιον ἱεράρχου, ἀλλὰ καὶ συμπαίζω τὰ χαρτιά (καὶ ἔπαιζε)! Οἱ ἱερεῖς καπνίζουν εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως ἀνέτως.

πατριάρχης τοὺς ναοὺς, δηλ. διότι καθρημένον ὄντα ὑπεστήριζεν ἢ αὐλή, προστίθησιν : «Οὕτω κατ' ἀπαίτησιν τῶν ἀνακτόρων καὶ ἐν διαρκείᾳ τοῦ κλεισίματος τῶν ναῶν μὴ συνεδριαζούσης τῆς συνόδου ὁ Ἄνθιμος ἀποκατεστάθη εἰς τὸν βαθμὸν αὐτοῦ καὶ ἐστάλη προϊστάμενος... ἐν Ρουστούκ... ἀλλ' ὁ Διονύσιος ἔπραττεν εἴτι ἂν ἤθελεν...» Ὁ ἀνάγνωστος ἐκ τούτων συνάγει, ὅτι ὁ πατριάρχης, διότι τὰ ἀνάκτορα ὑπεστήριζον τὸν καθρημένον Ἄνθιμον, ἔκλεισε τοὺς ναοὺς, διὰ νὰ ἐξευμενίσῃ αὐτὰ (πρὸς τί; νὰ ἀνοίξουν τοὺς ναοὺς!) ἤρε τὴν καθαίρεσιν, ἀλλὰ τὸ ζήτημα δὲν ἔληξεν αὐτὸ ἦτο ὅλον! (σ. 232-235). Μετὰ τὰ γλίσγρα ταῦτα περὶ Διονυσίου ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον νὰ μνημονεύσῃ εἰς ἄλλην ὅμως σελίδα καὶ τὸ πολύκροτον προνομιακὸν ζήτημα, καὶ πῶς ἠδύνατο νὰ τὸ ἀποσιωπήσῃ! «Ζήτημα προνομίων διεξαγόμενον δι' ὑπομνημάτων καὶ ντοκουμέντων (!) ἐδημιουργεῖτο ἀπὸ τοῦ 1882 μέχρι τέλους 1883, ὅτε κατῶρθωσεν ἡ «τριπλῆ συμμαχία» δύο λαϊκῶν καὶ ἐνὸς μητροπολίτου νὰ ἐμπλέξῃ εἰς τὰ δίκτυα αὐτῆς τὸν Ἰωακείμ Γ', καὶ ν' ἀναγκάσῃ αὐτὸν ν' ἀποσυρθῇ τῆς τῶν κοινῶν διοικήσεως. Μετὰ τὴν ραδιουργηθεῖσαν παραίτησιν αὐτοῦ (30 Μαρτίου 1884) ἡ ἐκλογικὴ συνέλευσις ἀνέλαβεν ἐντολῇ τῆς Ὑψ. Πύλης τὴν συγγραφὴν νόμων καὶ θεσμῶν περὶ δίκης ἱερέων. ἀλλὰ πρὶν τῆς λήξεως τοῦ νομοθετικοῦ τῆς συνελεύσεως ἔργου γράμμα τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Δικαιοσύνης ἐπεβεβαίωσε τὴν διοικοῦσαν ἐκκλησίαν, ὅτι τὰ προνόμια μένουσι σεβαστὰ καὶ τὸ δεύτερον ἢ τρίτον ἐντὸς 40 ἐτῶν ὁ ἐμβρόντητος Ἡσαῖ ἐκέρδισε πινάκιον νέας φακῆς. Ἐπὶ Διονυσίου Ε' ἐξερράγη τῷ 1890 ἡ ἐφεύρεσις (!) τοῦ προνομιακοῦ ζητήματος, ἄλλοθεν ἐμπνευσθεῖσα καὶ ἐζητήσαμεν σὺν ἄλλοις νὰ μὴ δοθῶσιν εἰς τρεῖς ἢ δύο βουλγάρους ἀρχιερεῖς βεράτια. Ἐπεκαλέσθημεν τὴν βοήθειαν τῆς ἐν Κ)πόλει ρωσικῆς πρεσβείας. Ὁ τότε πρεσβεύτης ἐφάνη πρόθυμος εἰς ὑποστήριξιν παρὰ τῇ Τουρκ. κυβερνήσει, ἀλλ' ἀπήτησε ν' ἀφαιρεθῇ τὸ περὶ βουλγαρ. βερατίων μέρος καὶ ἐνεδώκαμεν. καὶ δῆθεν ἐκερδίσαμεν τὴν εὐνοίαν τοῦ πρεσβευτοῦ Νελίδωφ καὶ χάρινα (!) προνόμια» (Μνεῖα σ. 268-269). Αὐτὸ εἶναι ὅλον τὸ ἱστορικὸν ἦτο δηλ. μία μπλόφα κατὰ Γεδεῶν καὶ οὐδὲν ἕτερον, τὸ ζήτημα εἶχε λήξει μὲ τὴν παραίτησιν τοῦ πατρωνοῦ τοῦ Ἰωακείμ, ἐπὶ Διονυσίου ἐχάσαμεν καὶ τὴν φακὴν! Οὕτω γράφεται ἡ ἱστορία! Ἐπανερχεται ἕν' ἀναιρέσει ἑαυτὸν : «Ἐξέγεροσίς τις τοῦ πατριαρχείου ἦτο δεδικαιολογημένη κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1890, ὅτ' ἐγνώσθη ἡ ὑπὸ τοῦ ἱεροδίκου ἢ καδῆ τοῦ Γαλατᾶ χορήγησις διαζυγίου εἰς τὸν 8—10—12, ὡς ἔλεγεν, ἔτη δικαζόμενον ἐν τῷ πατριαρχεῖῳ Ψιακὴν!!! Ἐβεβαιώθημεν

ὅμως καὶ πάλιν ὅτι τὰ προνόμια εἰσι πολὺ σεβαστά (!). Πόσον ἴσχυσαν αἱ ὑπουργικαὶ βεβαιώσεις τοῦ 1891 (ἐπὶ Διονυσίου) θ' ἀποδείξωσιν ὅσα πατριαρχικὰ τακτοῖρια σώζονται καὶ δύνανται νὰ μελετηθῶσιν ὑπὸ τῶν περιέργων. Ἐφυλακίζοντο ἢ περιορίζοντο ἱερεῖς ὑπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 1891, προσεβάλλοντο διαθῆκαι, παρεκωλύοντο διδασκαλία καὶ διδακτικὰ βιβλία γεωγραφίας καὶ ἱστορίας ἑλληνικῆς, ἐλαμβάνομεν γραπτὰς διαβεβαιώσεις τηρήσεως ἱερῶν καθεστώτων καὶ ἀνεπαυόμεθα...» Τί εἶναι αὐτά; τὰ προνόμια ἐξησφαλίσθησαν ἐπὶ Ἰωακείμ, ἦσαν ἐπὶ Διονυσίου σεβαστά, καὶ μετ' ὀλίγον «ἐφυλακίζοντο ἱερεῖς, προσεβάλλοντο διαθῆκαι κτλ.» ὦ τλήμον ἱστορία πῶς λακπατεῖσαι ὑπὸ Γεδεώνων! Τὰ πάντα ὅμως συντρέχουσι καὶ εὐοδοῦνται εἰς τὸν κατὰ μῆκος καὶ πλάτος ἐξυμνούμενον Ἰωακείμ Γ', ὃν ἔφερον εἰς τὸν θρόνον τὰ δύο σώματα, «διότι ἔπρεπε νὰ ἀρθῆ ὁ ἐν τῷ ἔθνει διχασμός, ὁ λυμαινόμενος τὴν ἐθνικὴν ζωὴν. Ἐξελέγη τὸ δεύτερον... ἀπολαύων τῆς ἀγάπης καὶ τιμῆς τῶν κυβερνήσεων ρωσικῆς, ἑλληνικῆς, σερβικῆς, μαυροβουνιωτικῆς, αὐστριακῆς...». Ἀλλὰ ὁ ἀνύπαρκτος τότε ἐπὶ Κωνσταντίνου Ε' διχασμός, ἠθρύνθη ἐπὶ Ἰωακείμ εἰς λίαν ἐπικίνδυνον βαθμόν, καὶ οὐχὶ ὡς ἐξιστορεῖ ὁ Γεδεών (Μνεία 239ἔ.). Περὶ αὐτοῦ ὅμως ὑπάρχουσι πάμπολλα ἀνέκδοτα, ὅτι ἐκολάκευε τοὺς ἰσχυροὺς τῆς γῆς διὰ νὰ καταλάβῃ καὶ ἔπειτα διὰ νὰ μείνῃ εἰς τὸν θρόνον. καὶ περὶ τῆς χαλαρότητος τῆς ἐθνικῆς πίστεως αὐτοῦ ἐγράφησαν οὐκ ὀλίγα. Ὁ μνημονευθεὶς Ἀναστασόπουλος ὁ Ἀθηναῖος διακηρῦττει στεντορεῖα τῇ φωνῇ «μετὰ γρανιτῶδους πεποιθήσεως», ὅτι ὁ Ἰωακείμ Γ' δὲν ἦτο ἐθνικιστής, πολλοῦ γε καὶ δεῖ! (ἔνθ' ἄνωτ. σ. 180). Οἱ Ἀγιορεῖται διαδίδουσι πολλὰ εἰς βάρος αὐτοῦ ὡς φιλορρώσου. Τὸ ἀληθὲς εἶναι, ὅτι ἔκαμε τὰ ἐγκαίνια τοῦ πελωρίου ρωσικοῦ ναοῦ τοῦ Σεραγίου εἰς τὰς Καρεάς, ἀφοῦ πρῶτον εἶχε βάλει τὸν θεμέλιον λίθον ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ μεγάλου δούκους Νικολάου (ἔπειτα αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας). 1

Ὁ Γεδεών ἐξαίρων τὰς ἀναπτυχθείσας ἰδίᾳ ἐν Ἀθῶν ἀδελφικὰς σχέσεις ὑπὸ τοῦ Ἰωακείμ πρὸς τοὺς Ρώσους προστίθησιν: «ἠκούσαμεν δὲ πῶς ἐγκωμίασεν αὐτὸν κατὰ τὴν ἱερὰν πανήγυριν τῶν ἐγκαινίων τοῦ ναοῦ τῆς Σκήτης τοῦ Ἀγ. Ἀνδρέου τοῦ Σεραγίου ὁ προσελθὼν εἰς αὐτὰ ναύαρχος Σκριδλωφ. Ὁμοίαν ἰδέαν εἶχον περὶ τοῦ Ἰωακείμ καὶ οἱ λοιποὶ πατρικιοὶ Ρῶσοι καὶ οἱ πληβεῖοι» (αὐτ. σ. 297, Ἐπιθ. κ, σ. 306-7).

1 Ὁ περιβλεπτός ναός εἰς τὸ κέντρον τοῦ Ἁγίου Ὄρους ὑψούμενος καὶ θαμβῶνων τὸ βλέμμα τοῦ θεατοῦ κατὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου διὰ τῆς ἀνταυγείας τοῦ πλήθους τῶν χρυσῶν σταυρῶν, οἵτινες ὑψοῦνται ἀπὸ τοῦ δάσους τῶν τρούλλων, εἶναι ὁ μεγαλύτερος ναός τῆς Ἀνατολῆς μετὰ

Ἄλλ' ἐπὶ πᾶσι τοῖς εἰρημένοις ὑπάρχει καὶ μίᾳ ἄλλῃ ἱερᾷ καὶ βαρεῖα μάλιστα ὑποχρέωσις τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κεφαλαϊώδης μάλιστα νὰ ἔχη μεμερισμένην τὴν καρδίαν πρὸς ὅλα τὰ ὁμόδοξα κράτη ὧν εἶναι πνευματικὸς ὁρχηγός. Ὡς τοιοῦτος ὁ πατριάρχης δὲν ἀνήκει πλέον εἰς ἑαυτόν, δὲν ἀνήκει εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλ' εἰς τὴν πανορθοδοξίαν. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ὁ Χριστὸς διέσρηξε τὸ μεσότειχον τῶν ἐθνῶν καὶ ἤνωσε τὸν κόσμον εἰς μίαν ἐθνότητα ποιήσας πάντας ἀδελφοὺς μεταξύ των, ὡς τέκνα τοῦ οὐρανοῦ πατρὸς. «Οὐκ ἔνι Ἑλ-

τὴν ἁγίαν Σοφίαν. Σημειωτέον ὅτι ὁ τετραπέρατος Γεδεὼν διαρκῶς μᾶς ἐμφανίζει τὸν φιλορρωσισμόν τοῦ Ἰωακείμ, βεβαίως διὰ νὰ συγκαλύψῃ τὸν ἰδικόν του, ὅστις ἀπέρρεεν ἐκ ταπεινοτάτων ἐλατηρίων καὶ ὅταν ἐγνώσθη ὅτι ἐλάμβανε γενναῖα χρηματικά ποσὰ παρὰ τῶν Ρώσων (πρόσθετες καὶ Βουλγάρων) θέλων νὰ δικαιολογηθῇ εἰς τὸ τελευταῖον σχεδὸν βιβλίον του, ἀποκαλύπτει ἑαυτόν ἐν ὅλῃ τῇ γυμνότητι. Γράφει περὶ τοῦ «Ἀθῶνος»: «Εἰς τὴν εὐδόωσιν τῆς ἐκτυλώσεως τοῦ βιβλίου μου τούτου συνετέλεσεν ἀσυνειδήτως ἡ ποταπότης δύο καλογήρων Ἀγιορειτῶν, ἀληθινῶν ἀνεμόδιωκτῶν (πράγματι ἀνυπάρχτων), οἵτινες ἀνήγγειλαν εἰς ἐμὰ διὰ τοῦ παρ' αὐτοῖς φίλου μόνου (ἀνύπαρκτος καὶ οὗτος, διότι ἂν ὑπῆρξε τοιοῦτος φίλος τοῦ Ἀγιορείτης, θὰ τὸν ὠνόμαζεν, ἀφοῦ ἔζη πρὸ τοῦ 1885, ὅτε ἐτυπώθη ὁ Ἄθως ἐπομένως ἐν τοῖς ζῶσι δὲν θὰ ὑπῆρχε τῷ 1931) ὅτι αἱ μοναὶ Βατοπεδίου Ἰβήρων καὶ Παντοκράτορος ἐνεγράφησαν μὲν διὰ 350 ἀντίτυπα συνδρομητριαί, ἀλλὰ θὰ δώσωσι τάντιμιμον, ἀφοῦ γράψω, ὅτι «οἱ Ρῶσοι κατὰ πρῶτον εἰσέδυσαν εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος μετὰ τὸ 1840». Καὶ ἡ μὲν μονὴ τῶν Ἰβήρων οὐδεμίαν εἶχεν εἶδησιν τῆς τοιαύτης ραδιοργάνου (ὅπως καὶ αἱ ἄλλαι δύο, μὴ φιλικῶς ἄλλως τε προσκείμεναι τῷ συγγραφεῖ), εἰς δὲ τοὺς ἀνοήτους «πατριώτας» (!) ἀπήντησα διὰ τοῦ ἀγταποκριτοῦ μου, ὅτι «οὔτε ἔγραψά ποτε οὔτε θὰ γράψω ψεύματα». Αὐτὸς εἶναι τρόπος ἐκφράσεως διὰ τὸν ἀνελικρινῆ συγγραφέα. Τὸ ψεῦδος, ὅπως ἔγραψα καὶ ὁ Ἠοίοδος, δύναται νὰ παρασταθῇ ὑπὸ τύπον ἀληθείας καὶ νὰ παρασύρῃ τὸν ἀναγνώστην, ὅπως κατώρθωσεν ὁ τε Γεδεὼν καὶ ὁ «Φιλαλήθης». ἀμφότεροι ἀκολουθοῦσι τοὺς συλλογισμοὺς τοῦ δεινοῦ Ἑλληνιστοῦ Οὐσπένσκη. Ὁ Γεδεὼν συνιστᾷ (σ. 456) ὡς τὸν μόνον σοβαρὸν ἱστορικόν τοῦ Ἄθω τὸν Κοσμᾶν Βλάχον. εἰς αὐτὸν (Ἡ Χερσον. τοῦ Ἁγίου Ὄρους σ. 311—326) παραπέμπω τὸν ἀναγνώστην. Ἐὰν ἐσταμάτα ἐδῶ, θὰ ἦτο συνεπὴς πρὸς τὰ γραφόμενά του, ἀλλὰ τὰ ἀκόλουθα τὸν ἀποκαλύπτουσι καὶ ἐξηγοῦσι τὸν σκοπὸν τοῦ ταχνάσματος. Συγχρόνως ὁμως ἀνήγγειλα τὴν ἀρεσίαν ἀπαίτησιν καὶ τὴν βεβαίαν ὑλικὴν μου ζημίαν εἰς τὸν φίλιματόν μου Μακάριον, τὸν ἠγούμενον τῆς ρωσικῆς μονῆς τοῦ Ἁγ. Παντελεήμονος (εἰς ὃν ὁ πατριάρχης Ἰωακείμ ὁ Β' τῷ 1873 παρέδωκε τὴν ἑλληνικὴν μονήν!), ἥτις ἀπεζημίωσέ με λαβοῦσα τὰ 350 σώματα. Εἰς τὴν νῆς μονῆς ταύτης συναντίληψιν ὀφείλεται ἡ ἐκδοσις τῶν «Πατριαρχικῶν Πινάκων» (Μνεῖα τῶν πρὸ ἐμοῦ σ. 443). Ἐπὶ πολὺν χρόνον διηπόρουν περὶ τοῦ φιλοβουλγάρου ἐκείνου, ὅστις τῷ 1874 ἐξέδοτο ἐν Ἀθήναις, «ἐκ τοῦ τυπογραφείου Εὐαγγελιστρίας» φυλλάδιον: «Μία σελὶς ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς συγχρόνου ἐκκλησίας. Σκέψεις ἑνὸς Ὁρθοδόξου». Ὁ μακαρίτης ἐσχάτως ἐπὶ κατοχῆς ἠναγκάζετο νὰ πωλῇ βιβλία. Μεταξὺ ἄλλων

λην, οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος, οὐκ ἔνι δοῦλος καὶ ἐλεύθερος, ἐν ἑσμέν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ».

Κατὰ τοὺς ὀρθοφρονοῦντας ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἢ ὀρθόδοξος ἐκκλησία εἶναι ἑλληνικὴ μετὰ τῶν Ἑλλήνων, βουλγαρικὴ μετὰ τῶν Βουλγάρων, ρωσικὴ μετὰ τῶν Ρώσων κ. ο. κ. διότι ἂν οἱ Ἕλληνες κατακαυχῶνται, ὅτι αὕτη εἶναι ἀρρήκτως συνδεδεμένη μετὰ τοῦ ἔθνικοῦ βίου, ὁμοίως σκέπτονται καὶ οἱ Ρῶσοι, οἵτινες ἔχουσιν ἐπίσης ἔθνικὰς ἑορτὰς τελουμένας καὶ ὡς θρησκευτικαὶ πανηγύρεις. Εἰς τὴν θρησκείαν οὗτοι ἀνάγουσιν τὸν τερματισμὸν τῶν πολυετῶν ἀγώνων καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τοῦ μογγολικοῦ ζυγοῦ, ὡς καὶ ἀπὸ τῆς πολωνικῆς κυριαρχίας. Οἱ Πολωνοὶ κατέλαβον τότε τὴν Μόσχαν καὶ εἰσήγαγον τὴν λατινικὴν λειτουργίαν εἰς τὸ Κρεμλίνον. Κατὰ δὲ

μοὶ ἔδωκε καὶ τὸ ἐν λόγῳ φυλλάδιον, ὅπερ φαίνεται εἶχε κρατήσῃ διὰ τὴν βιβλιοθήκην του. Ἐν ἀρχῇ μετὰ τὰ δύο ἐξώφυλλα γράφει ὁ ἴδιος: «Ἐμπνευσμένη πραγματεία τοῦ Κ. Μανουὴλ Γεδεών, ἂν καὶ διὰ ταύτης ἀπῆρξε τοῖς πολλοῖς καὶ ἐπὶ ἔτος ἠπειλεῖτο ἐν Κ)πόλει ἀπὸ τοῦς ὑπερπατριώτας». Βούλγαρος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γράψῃ μετὰ τοσοῦτου κατὰ τῶν Πατριαρχείων πάθους τὸν πατριάρχην Ἀνθιμον τὸν Στ' τὸν ὀνομάζει «θεήλατον καὶ γυμνὸν τῆς θείας χάριτος» σ. 16. Ἄλλος ἐμπειστευμένος τὴν διεύθυνσιν τῶν πατριαρχικῶν γραφείων, ὁ Ἰωάννης Τανταλίδης, ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον «Φιλαλήθης» εἰς τόμον ὀλόκληρον ὑπὸ τὸν τίτλον «Περὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἐν Ἀθῶν ἱερῶν μονῆς τοῦ ἀγίου Παντελεήμονος», ἐν Κ)πόλει 1874, 8ον, μέγα, σ. 208, ὑπεστήριξεν ἑρρωμένως τὰς ρωσικὰς ἀπόψεις. . . Αἰδῶς Ἀργεῖοι! ἀπεμπολημένοι Πτωχοπρόδρομοι ἀνάλαβον ἀπὸ τοῦ βράχου τοῦ Βοσπόρου καὶ ἐντὸς τοῦ ἀνωτάτου ἐκκλησιαστικοῦ κέντρου νὰ προδίδωσι τὰ ἐκκλησ. καὶ ἔθνικὰ συμφέροντα, χωρὶς φόβον θεοῦ καὶ χωρὶς ἐντροπὴν νὰ πωλῶσι τὰ πρωτοτόκια ἀντὶ πινακίου φακῆς. διακηρύττει δὲ ὁ Γεδεών (σ. 307) εἰς τὸ κατώφλιον τοῦ θανάτου εὐρισκόμενος, τὸ πῶς ἐκτίησάτο τὴν τόσῃν συμπάθειαν καὶ ἐκτίμησιν τῶν Ρώσων: «διότι οὐδέποτε ἔγραψα κατὰ Ρώσων καὶ τῆς Ρωσίας. Τοῦτο δὲ ἐκέρδισα ἀπὸ τῆς εἰς αὐτὴν καὶ αὐτοὺς ἀφοσιώσεως.» σ. 307 ἴσως ἐκ τούτου καὶ ἡ κόρη του ὑψηλῆτρια τοῦ Πανεπιστημίου εἶναι φοβερὰ κομμουνίστρια. Καὶ ὅμως ὁ Γεδεών μετ' ὀλίγα ἔτη ἐνστάλη ὑπὸ τοῦ Ἰωακείμ τοῦ Γ', νὰ ἐκδώσῃ τῷ 1908 τὰ ἔγγραφα τὰ σχετικὰ πρὸς τὸ βουλγαρικὸν σχίσμα. Εἰς τὰ Προλεγόμενα ἐν ἐκτάσει γράφει κατὰ τῶν Βουλγάρων καὶ ὑπεραμύνεται τῶν ἐκκλησ. δικαίων! Ποῖον ἐκ τῶν δύο Γεδεώνων νὰ πιστεύσωμεν; τὸν πρῶτον ἢ τὸν δεύτερον; Ἦν δὲ ὁ Γεδεών οὗτος ὑπαλληλος τῶν Πατριαρχείων μισθοδοτούμενος ἐπὶ ἕθετιαν σχεδὸν ἐκ τοῦ Ἐθνικοῦ ταμείου, ἐκτὸς τῶν πολλῶν καὶ συνεχῶν ἀφαιμάξεων, ἃς ἔκαμνεν εἰς ὅλους μικροὺς καὶ μεγάλους καὶ δὴ ἐκ τοῦ Ἐθνικοῦ ταμείου καὶ τῶν μονῶν πρὸς ἔκδοσιν τῶν βιβλίων του ὡς διηγεῖται ὁ ἴδιος (σ. 443—445). Ἄλλ' ἢ μεγάλη ἀνοχὴ καὶ μακροθυμία τῆς Μεγ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας κατὰ τῶν τοιούτων ἀξιοκατακρίτων πράξεων, τί μαρτυρεῖ; τί ἄλλο, εἰμὴ τὴν ἀνεξιθρησκείαν καὶ τὸ ἀπρόσφυλον πρὸς τὰς φυλετικὰς διακρίσεις.

τὴν ἔξωσιν αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ρωσ. ἐδάφους οἱ ρῶσοι μοναχοὶ καὶ τὰ μοναστήρια ἐπρωταγωνίστησαν, αὐτοὶ οἱ «ἀνόητοι Ρῶσοι», ὡς ἔλέγοντο οἱ ἀγνοοῦντες τὴν λατ. γλῶσσαν. Ἐκ τῆς ἀφορμῆς ταύτης μετέφρασε καὶ ὁ Εὐγένιος τὸ δοκίμιον «Περὶ τῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Πολωνίας διχονοιῶν» ὅπερ προσηρτήθη καὶ τὸ «Σχεδιάσμα περὶ ἀνεξιθρησκείας» ἐκτοξευθὲν κατὰ τῆς ἀθέου βολταιρικῆς ἀδιαφορίας, ἦν ἐπειρᾶτο ὁ Γαλάτης «ἀνθρωπιστῆς» νὰ υποβάλλῃ εἰς τὴν Μ. Αἰκατερίναν (βλ. ἔκδοσιν Αἰνιάνοϋ). Καὶ αὐτὴν τὴν πανωλεθρίαν τῆς στρατιᾶς τοῦ Μ. Ναπολέοντος εἰς τὰ θαύματα τῆς Ὁρθοδοξίας ἀποδίδουσιν οἱ Ρῶσοι, καὶ συνέδεσαν τὴν ἐν Κρεμλίῳ διατριβὴν αὐτοῦ πρὸς παντοῖα θρησκ. ἀνέκδοτα καὶ πρὸς ἀνάμνησιν ἡγειραν τὸν περιώνυμον καθεδρικὸν ναόν, ὅστις στεγάζει νῦν τὴν ἐρουθρὰν κυβέρνησιν. Ἀλλὰ καὶ ἡ πολυθρύλητος Λαύρα τῆς Ἀγ. Τριάδος ὑπῆρξεν ἐπ' αἰῶνας ἡ ἀκρόπολις τοῦ ἐθνικοῦ καὶ θρησκ. τῶν Ρώσων βίου.

Ἴδου τὸ γνήσιον φρόνημα τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃς Ἐκκλησίας :

«Τὸ πατριαρχεῖον σεμνύνεται, ὅτι οὐδεμίαν ποιεῖται διάκρισιν μεταξὺ φυλῶν καὶ οὐ μόνον σέβεται τὸν ἐθνισμὸν παντὸς ὑπὸ τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ ὑπεροχὴν ὑποκειμένου λαοῦ, ἀλλὰ καὶ διεφύλαξεν αὐτῷ πάντα τὰ στοιχεῖα, δι' ὧν ἐκάστη ἐθνότης συντηρεῖται. οὐ μόνον ἐσεβάσθη τὴν γλῶσσαν πάσης ἐθνότητος, ἀλλὰ καὶ διεφύλαξε καὶ περιεφρούρησεν αὐτήν, παρέσχε δὲ τοῖς ὑστεροῦσιν ἐν τῷ πολιτισμῷ καὶ τῇ πνευματικῇ ἀναπτύξει τὰ μέσα τῆς προόδου καὶ τῆς πρὸς ἐθνικὴν αὐθυπαρξίαν συγκρατήσεως αὐτῶν. Ἀναλαμβάνον τὴν πνευμ. κυβέρνησιν ἀλλογλώσσου λαοῦ, πρῶτιστα ἐνέκυπτεν εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς γλώσσης αὐτοῦ, τηλικούτον δὲ ἀείποτε ἦν τὸ κοσμοπολιτικὸν τῆς ἀγιωτάτης ἐκκλησίας τῆς Κ)πόλεως πνευμα καὶ τοσοῦτος ὁ πρὸς πάσας τὰς ἐθνότητας σεβασμὸς τῶν λειτουργῶν αὐτῆς, ὥστε οὐδέποτε ἐσκέφθη νὰ ἐπιβάλλῃ, ὡς ἐν τῇ Δύσει ἐποίησαν, μίαν τινὰ γλῶσσαν ὡς ἀποκλειστικῶς ἰδιάζουσαν εἰς λατρείαν τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ἀπάσας ἐξ ἴσου καταλλήλους ἔκρινε πρὸς τοῦτο· τὴν δὲ πτωχεῖαν τινῶν ἐξ αὐτῶν θεραπεύουσα κατέγεινε περὶ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ διαμόρφωσιν αὐτῶν, ἵνα μὴ ὑστερῶσιν αὐταὶ ἐν τῇ σαφηνείᾳ τῆς τῶν δογματικῶν ἐννοιῶν διερμηνεύσεως. Εὐχερέστερον πάσης ἄλλης ἐκκλησίας ἠδύνατο αὕτη νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν ἑλληνίδα γλῶσσαν ὡς ὄργανον ἐρμηνεύσεως τῶν πρὸς τὸν θεὸν ἰκεσιῶν καὶ ἐντεύξεων, καθότι ἐν τῇ γλώσσῃ ταύτῃ τὰ ἱερά... συνεγράφησαν βιβλία. δι' αὐτῆς ὁ λόγος τοῦ Εὐαγγελίου ἐδιδάχθη τοῖς ἔθνεσι... καὶ τὰ πρὸς σωτηρίαν ἐθεσμοθετήθησαν... εἰ καὶ εἶχεν εὐνοϊκὰς τὰς πολιτικὰς περιστάσεις, οὐδὲ κἂν ἐσκέφθη τοῦτο,

διότι ἔβλεπε τὴν προτίμησιν... ἀντικειμένην πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ χοστιανισμοῦ...» Κατὰ τὸ κήρυγμα τοῦτο εἶναι κοσμοπολιτικὴ μᾶλλον ἢ ἑλληνικὴ, ὡς ἀποφαίνεται σχελιαστικῶς ὁ Θερεϊανός, ὁ Ἄδαμ. Κοραῆς, τόμ. Α', σ. 32-33).

Κατακρίνων οὗτος δοξίμως τὸ πατριαρχικὸν ὄργανον, τὸ ταῦτα λίαν ἐπιχαίρων διασαλπίζον, ὅτε Βούλγαροι καὶ Ἄλβανοι καὶ Ἄραβες ὑπὸ οἴστρου φυλετικῆς ἐλαυνόμενοι, ἐζήτουν ἀνεξαρτησίαν (αὐτὸς ἦτο ὁ σκοπὸς), ἐκκλησιαστικὴν ἐνῶ διετέλουν ὑπὸ τὴν τουρκ. ἐπικράτειαν... ἐπιφέρει: «Ἄλλὰ τὸ πατριαρχεῖον, ὅσον ἄλλως ἂν ἀγωνίζεται πρὸς διάσφαισιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ αὐτοῦ ἀξιώματος, δὲν δύναται ν' ἀνατρέψῃ τὴν φορὰν τῆς ἱστορίας καὶ νὰ ἀπεκδυθῇ τὸν ἑλληνικὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα· ἂν δὲ ἀπ' ἀρχῆς ἐνέμενε πιστὸν εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ διὰ τοιούτων ἐκπρεπῶν παραδόσεων καὶ ἄθλων καθιερωμένην αὐτοῦ ἐντολήν, ἂν ἐφρόντιζεν ὀλιγώτερον περὶ κοσμοπολιτισμοῦ πλεῖον δὲ καὶ μείζον περὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ, θὰ εἶχεν ἴσως νῦν εὐρυτέραν αὐθεντίαν καὶ εὐπαγεστέραν συνοχήν» (αὐτ. σ. 33-34). Ἄλλ' ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἐνέμενε εἰς τὰς ἀρχὰς ταύτας ὑπαγορευομένας ὑπὸ τῶν Ἑλλαδικῶν συνετρίβη ὑπὸ τῶν Νεοτούρκων, ἀφοῦ εἶχεν ἐγκαταλειφθῆ ἀπὸ πολλοῦ ἦδη ὑπὸ τῶν ἄλλων ὁρθοδόξων ἔθνοτήτων. 1

1. Τὸ ἐπίσημον τῶν Ἑλληνορρυθμῶν ὄργανον Roma e l' Orient, δημοσιεύει ἐν τῷ II τόμῳ, 1911, σ. 129ἔ. ἄρθρον ἀξίον προσοχῆς· γράφει δ' ἐν ἀρχῇ, ὅτι ὁ Καθολικισμὸς διαβάλλεται, ὡς ἀντιμαχόμενος πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἐθνικότητα· καὶ ἐπιφέρει: «καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι παρὰ τῷ Ἑλληνισμῷ ἐν γένει ὑπάρχει πολὺς ἀριθμὸς ἀνδρῶν, οἵτινες συναισθάνονται τὸ μὴ πρακτικὸν καὶ τὸ ἀνάρμοστον τῆς τριαύτης ἀρχῆς. ὑπάρχουσιν ὁμως καὶ (οἱ) σιηρίζοντες τὴν ταυτότητα τοῦ θρησκαιώματος πρὸς τὸν ἐθνισμόν, καὶ τοῦτο δὲν συμβαδίζει πρὸς τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τὴν ἐθνικὴν αὐτοῦ ἀξιοπρέπειαν, διότι ὑποβιβάζει τὸ γόητρόν του καὶ παριστᾷ τὸ ἔθνος ἡμῶν εἰς τὰ ὄμματι τῶν ξένων ὑποδεστέρον τοῦ μεγάλου προορισμοῦ του». Ἀλλαχού δὲ τὴν στασιμότητα τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς ἐξηγεῖται ἐκ τῆς τριαύτης τῶν Ἑλλήνων διαστροφῆς: «Ἀναμίξαντες οἱ σημερινοὶ θρησκευτικοὶ ὁδηγοὶ τοῦ ἑλληνικοῦ γένους καὶ συγχύσαντες τὴν θρησκείαν μὲ τὴν πατρίδα καὶ τὴν πολιτείαν ἐκμεταλλεύονται τὴν μίαν διὰ τῆς ἄλλης, ὑποκρινόμενοι, ὅτι ἡ θρησκεία περιέσωσε τὴν ἑλλην. φυλὴν (πῶς γὰρ οὐ;), ὑβρίζοντες οὕτω τὴν ἀθάνατον ἑλληνικὴν φύσιν (!), ἢ ὅποια ἐνεφύσησε κατ' ἐξοχὴν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν πνοὴν τῆς ἐλευθερίας» (σ. 74). Ἐξ ὧν ἐγράψαμεν ἀνωτέρω, ὁ γράφων ταῦτα—καὶ εἶναι ὁ ἐν Κ)πόλει διευθυντὴς τῆς «Καθολ. Ἐπιθεωρήσεως» Φ. Σαλάχας, ἀποδεικνύεται ἄδικος κριτής, διότι γνωρίζει καὶ αὐτὸς καὶ ὅλος ὁ κόσμος, ὅτι ἡ Μεγ. Ἐκκλησία διὰ τὴν σωσθὴν ἀμείαντον τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων, προτίμησε νὰ θυσιάσῃ τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν, καὶ οὕτω πράξασα ἔσωσε τὴν ἀληθείαν καὶ τὸν ἐθνισμόν. Ὡστε οὐχὶ «οἱ θρησκευτικοὶ ἀρχηγοὶ» ἀλλὰ τινες τῶν ἐπιπολαίων πολιτικῶν ἀνδρῶν ἴσως νὰ ὑσπάζονται τὴν στρεβλὴν ἰδέαν, ὅτι ὁ ἐθνι-

Είμαι ήναγκασμένος νά φέρω εις φῶς τὸ ἐξῆς ἀπόρητον, ὅπερ ἀπὸ 40ετίας ἀνοηρῶς ἀπεσιώπησα, νομίσας ὅτι τὰ πράγματα θὰ διορθωθῶσιν, χάριν τῆς ἀδεκάστου ἱστορίας πρέπει νά γραφῆ. Ὁ πρόεδρος τοῦ ἐν Καίῳ Ἑλληνοαλβανικοῦ Κομιτάτου, ὁ μακ. Μιχαὴλ Τούουτουλης βέης, διακεκομμένος ὁμογενῆς Κορυτσαῖος καὶ ἰδιαίτερος ἰα-

σμός δέον νά προτιμηθῆ τῆς ὀρθοδοξίας. Τὸ θέμα τοῦτο ἐξετάζομεν δι-ξοδικῶς εἰς τὸ ἡμετέρες βιβλίον ἡμῶν «Ἑλληνισμός καὶ Χριστιανισμός κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας. Ἡ συναδέλφωσις...» Ἀθῆναι 1944, ὅτε εὐρίσχομεν τὰ πρώτα σπέρματα. Ψηφισθεὶς ὡς ἀρχιεπίσκοπος τῆς νεοσυστάτου Ἀλβανικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τῷ 1926 πρὶν ἢ χειροτονηθῶ καὶ μεταβῶ εἰς Ἀλβανίαν ἔκρινα ἀναγκαῖον διαμένων ἐν Ἀγίῳ Ὄρει καὶ ἀσχολούμενος εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ ἱεροῦ Τόπου (ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Μεγίστης Λαύρας παρὰ τῇ Ἱερᾷ Κοινότητι), ἐξέδωκα δύο πολυσέλιδα ἔργα, ἵνα προλεάνω τὸ ἔδαφος καὶ ἐξηγηθῶ, πρὶν ἢ ἀναλάβω τὸ βαρὺ ἔργον, τῆς ἀναδιοργανώσεως τῆς ἐν λόγῳ ἐκκλησίας, μετὰ τῶν ἐκλεξάντων με καὶ τοῦ ἀλβανικοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος. Τὸ πρῶτον ἐπιγράφεται: «Ἀλβανικαὶ μελέται. Ἡ μετάφρασις τῆς Κ. Διαθήκης εἰς τὸ Ἀλβανικόν, ἢ τε τοῦ Γρηγορίου Ἀργυροκαστρίτου καὶ ἢ τοῦ Κων. Χριστοφορίδου, ἐξεταζομένη ἀπὸ γλωσσικῆς, ἐρμηνευτικῆς καὶ δογματικῆς ἀπόψεως καὶ περὶ τῆς ἑλληνοαλβανικῆς διαλέκτου», Θνήκη 1933. Ἀπορρίπτων ἀμφοτέρως τὰς μεταφράσεις προτείνω τὴν διατήρησιν τῆς ἑλληνικῆς λειτουργικῆς γλώσσης μέχρι οὗ καταρτισθῆ ἀλβανικὴ φιλολογία καὶ διαμορφωθῆ καὶ πλουτισθῆ ἡ γλῶσσα. (βλ. «Ἡ ἑλλην. γλῶσσα διαβαλκαν. στοιχεῖον...» σ. 27-29 καὶ «Τὰ λειτουργικὰ βιβλία μεταφρασθέντα εἰς τὴν Ἀλβανικὴν ὑπὸ Φανόλη (=ἐπισκόπου Θεοφάνους Μαυρομμάτου) τέλειος τῶν «τυπικῶν» ἑλλην. ὀνομάτων καὶ ὄρων ἐξοβελισμός... «Ὁ μαμουσοιμένος Κρυπτοφερρῆτης Νεῖλος Βοργία καὶ Ὁράτιος ὑποδεικνύοντες τὴν ὁδὸν τοῦ πλουτισμοῦ τῆς γλώσσης. Ὅποια δέον νά ἢ ἡ ἐκκλησ. ἀλβαν. γλῶσσα» (σ. 198—204). Τὸ δευτέρον: «Γρηγόριος ὁ Ἀργυροκαστρίτης, ὁ μεταφραστὴς τῆς Κ. Διαθήκης εἰς τὸ Ἀλβανικόν, ἦτοι αἱ βέσεις τῆς ἀλβ. φιλολογίας καὶ γλώσσης, ἢ Ἀκαδημία τῆς Μοσχολέως. Ἐπίμετρον. Ἡ ἱστορία τῆς Μοσχολέως καὶ ὁ πολιτισμός αὐτῆς». Ἀθῆναι 1935. Ἐνταῦθα, πρὸς τοὺς φιλόλογ. ἡμίμοιν, ἀποδεικνύω, ὅτι ἡ Μεγ. Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ οὐδέποτε ἀπηγόρευσε τὰς μεταφράσεις. (βλ. Αἱ μεταφράσεις ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐκκλησίᾳ. Ἡ ἐπίκαιρος γνώμη τοῦ Ὀριγένους καὶ Εὐσεβίου» σ. 39-40 (προηγούμενος εὐρύς λόγος περὶ τῶν νεολλ. μεταφράσεων). Καὶ εἰς ἀπάντησιν τοῦ ἀνωτέρου Ἑλληνοφροῦθμον καθολικοῦ βλ. «Ὁ πόλεμος τῆς Δυτ. Ἐκκλησίας κατὰ τῶν μεταφράσεων. Τὸ ἔργον τῶν Ἰσαποστόλων τῶν Σλαβῶν... Ὁ Παπισμός καὶ ἡ Οὐνία...» (σ. 40-51). Αἱ ἐκτιθέμεναι ἰδέαι ἀπῆρσαν τότε εἰς τοὺς σωβινιστὰς τῶν ἐθνικῶν κύκλων, καὶ πρὸς τὴν ἐπιμονὴν τοῦ Πατριαρχείου ὑπὲρ ἐμοῦ, ἐξελέγη ἀρχιεπίσκοπος ὁ περίφημος Βερατίου Χριστοφόρος Κίσης. Πῶς ἐγένεν ἡ διαβολικὴ αὕτη πράξις, θὰ γράψω ἄλλοτε καὶ εἰς ἣν εὐθύνεται καὶ τὸ ἡμιουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, καὶ ὁ τότε πατριαρχικὸς ἀποκρισάριος, καὶ πῶς διεβουκολήθη τὸ ἀνώτατον ἐκκλησ. κέντρον, εἰς ὃ παρουσιάσθη ὡς ἀρχιεπίσκοπος ὁ Κίσης, ἐνῶ διαλθὼν ἐξ Ἀθηνῶν ἔφερε τὸν τίτλον τοῦ «τοποτηρητοῦ».

τὸς τοῦ Χεδίβου (ἔπειτα δὲ ἀντιβασιλεύς ἐν Ἀλβανίᾳ), ἀνέλαβε τὴν θέσιν ταύτην πεισθεὶς πολὺ παρὰ τῆς ἑλλην. κυβερνήσεως, ἧς ἔνεκα ἀπώλεσε τὴν δημοτικότητα ἐν Αἴγυπτῳ καὶ ἐν τοῖς ἀνακτόροις τὴν θέσιν του. Σκοπὸς τοῦ κομιτάτου ἦτο ἡ συνεννόησις τῆς Ἑλλάδος μετὰ τῶν Ἀλβανῶν, ὧν ἡ πυρετώδης δρασίς εἶχεν ἀναταράξει τοὺς διπλωματικούς κύκλους καὶ ἀνησυχῆσαι πολὺ τὴν ἑλλην. κυβέρνησιν. Γνωρίζω καλῶς τὰ πράγματα αὐτά, διότι ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ τῶν κυβερνήσεων Θεοτόκη, Ράλλη καὶ Δραγούμη, ὅστις μάλιστα τῷ 1910 μοι ἐνεπιστεύθη σπουδαιότατην ἀποστολὴν εἰς Αἴγυπτον. Ὁ Τούτουλης κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1910 μετέβη εἰς Κόπολιν, ὅπως συνεννοηθῇ μετὰ τῶν προκρίτων ἐκείνων Ἀλβανῶν, οἵτινες ἀπετέλουν τὴν περιφημὸν «Ἀλβανικὴν Λέσχην» τοῦ Πέραν. Μοὶ ἔστειλεν ἐκτεταμένην ἔκθεσιν τῶν πεπραγμένων καὶ ἐθαύμασα τὴν παρηρησίαν καὶ τὰ ἐπιχειρήματα, ἅπερ ἀντέταξεν εἰς τὰς διαφόρους συζητήσεις ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου τῆς Κορυτσᾶς. Εἶναι αὐτός, ὅστις τῷ 1887 ἦτο ἔφορος τῶν σχολείων ἐνταῦθα, ὅτε ὁ συμπολίτης Ἀβραμούσης προσέφερε 20.000 χρυσᾶς λίρας, ἵνα εἰσαχθῇ ἡ ἄλβανικὴ εἰς τὸ Γυμνάσιον τῆς Κορυτσᾶς ὡς ξένη γλῶσσα. Ὅτε ἀντελήφθη, ὅτι ἡ δημογεροντία δελεασθεῖσα ἐκ τοῦ ποσοῦ τῆς δωρεᾶς ἦτο ἐτοίμη νὰ υπογράψῃ, εἰσέβαλεν μετὰ τοῦ λαοῦ εἰς τὴν αἴθουσαν τῶν συνεδριάσεων καὶ διέλυσε τὴν συνεδρίαν. Ἄλλ' ἡ ζωὴ του ἐκινδύνευε πλέον καὶ τότε ἡ αὐτοκ. κυβέρνησις ἐκτιμῶσα αὐτόν, διὰ νὰ τὸν προστατεύσῃ τὸν διώρισε πρόξενον αὐτῆς, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ Ἑλλὰς τὸν ἀπέτροψεν ἠναγκάσθη νὰ ἐκπατρισθῇ καὶ ἔκτοτε ἔμενεν εἰς Αἴγυπτον. Καὶ ὡς ἰατρός ἦτο ἐξοχότης. Κατὰ τὸ ἐν Παρισίοις διεθνὲς ἰατρικὸν συνέδριον οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ἀνατολίται ἐξέλεξαν αὐτὸν πρόεδρον. Ὁ δὲ Τρικούνης, ὁ Δραγούμης καὶ ὁ Ν. Μαυροκορδάτος ἐξετίμων αὐτὸν μεγάλως. Ἐν τῇ εἰρημένῃ ἐκθέσει γράφει μοι τὰ ἑξῆς ἀξιοποῦσεκτα: «Δὲν μὲ μένει ἀμφιβολία, ὅτι οἱ ἰσχύοντες ὄλοι εἶναι μισότουρκοι καὶ ὅτι τὸ ἔδαφος πρὸς συνεννόησιν μετὰ τῆς Ἑλλάδος λίαν πρόσφορον, ἀλλ' ἀπαιτεῖται πρὸς τοῦτο φρόνιμος, λίαν φρόνιμος ἐργασία, καὶ δυστυχῶς νομίζω, ὅτι ἡ φρόνησις αὕτη δὲν ἀπεφάσισε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν ἐγκέφαλον τῶν ἐκεῖ πολιτευομένων... (μεγάλῃ ἀλήθειᾳ ἔχουσα τὸ κῦρος καὶ σήμερον). Ἄκουσον, συνεχίζει, ὑπηγά εἰς τὸν πατριάρχην (Ἰωακείμ Γ') μοὶ ἔφάνη λίαν σοβαρὸς ἀνὴρ, τῷ εἶπον τάδε: «Κατὰ τί θὰ ἔβλαπτε τὸ ἑλληνικὸν γένος καὶ τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα, ἐάν ἀπεφασίζετο νὰ εἰσαχθῇ ἡ δ.δασκαλία τῆς Ἀλβανικῆς γλώσσης εἰς μερικὰ σχολεῖα εὐρισκόμενα ἐν πλήρει ἄλβανικῷ πληθυσμῷ καὶ συμπαγεῖ; Ἡμῶν ἄλλοτε κατὰ τῆς τοιαύτης εἰσαγωγῆς. Ἐπεθύμουν νὰ μὴ προχω-

ρήση ἢ γλώσσα αὕτη, καθόσον τὰ βιβλία των ἐμπεριέχουσιν ἀνθελληνικὰς ἰδέας, ἀλλὰ νῦν, ὅτε παρατηροῦμεν, ὅτι θὰ προχωρήσῃ, ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ σταματήσῃ, φόβος ὑπάρχει μήπως οἱ χριστιανοὶ νομίζοντες, ὅτι τὸ πατριαρχεῖον κωλύει τὴν γλώσσάν των, γείνωσιν καὶ οἱ Ἄλβανοὶ ὡς τοὺς Βουλγάρους, ἀντιπατριαρχικοί. Ἐνῶ, ἐὰν εἰσῆγετο ἡ γλώσσα, τὸ κακὸν θὰ ἦτο ἐλάχιστον ἢ μᾶλλον δὲν θὰ ὑπάρχῃ, ὅταν θὰ ληφθῆ φροντίς πᾶσα μισελληνικὴ φράσις νὰ μεταβληθῆ, ἢ νὰ ἐξηγηθῆ δεόντως ὡς γράφεῖσα ὑπὸ Τούρκου, μὴ γνωρίζοντος ἱστορίαν καὶ γλωσσολογίαν. Διὰ τὴν μάθησιν τῆς γλώσσης αὐτῆς καὶ τῶν ἐν αὐτῇ καταλλήλων βιβλίων, δὲν θὰ ἐξοδευθῆ ἢ μίαν μόνον ἡμέραν τὴν ἐβδομάδα (φαίνεται ὅτι ἤθελε νὰ γράψῃ ὥραν), αἱ δὲ λοιπαὶ ὥραι θὰ ἐξοδευθοῦν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν. Οὕτω οἱ χριστιανοὶ καὶ οἱ ἀλλόθρησκοι δὲν θὰ δύνανται νὰ λέγουν, ὅτι ὁ πατριάρχης καὶ ἡ Ἑλλάς μισοῦν τὴν γλώσσάν των. Διερωτῶμαι, τῷ λέγω, ἐὰν πρέπει νὰ ἐμμένωμεν εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀποκλειστικὴν πορείαν, ἢ ἐὰν πρέπη νὰ ἀλλάξωμεν σύστημα ἀναλόγως τῶν περιστάσεων». Σὰς βεβαιῶ, ὅτι μὲ ἐπανελάβε πολλάκις, ὅτι οἱ ἐν Ἑλλάδι εἶναι πολὺ ἀποκλειστικοὶ (ὑπογραμμίζεται). Αὐτὴν τὴν λέξιν τὴν ἤκουσα ἐκ τοῦ στόματός του δεκάκις. «Καλὰ, τῷ εἶπον, ὑμεῖς μετὰ τῆς Συνόδου δὲν ἐσκέφθητε ποτὲ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου»; «μάλιστα ἐσκέφθημεν. ἡμεῖς δὲν τὴν κισάγομεν εἰς τὴν σχολεῖα μήτε εἰς τὰς ἐκκλησίας. Ἄλλ' ἐὰν μὲς ζητήσῃ κοινότης τις ἱερέα θὰ τὸ ἐπιτρέψωμεν». Ταῦτα μοι ἔγραφε τότε ὁ ἀείμνητος ὁμογενής, ἀλλ' ἀμυρόβαλλεν, ἐὰν τοῦτο ἦτο καὶ γνώμη τῆς συνόδου, διότι, ἐὰν ἦτο, δὲν θὰ ἐπέτρεπεν εἰς τὸν μητροπολίτην Κασορίας τῷ 1905 νὰ ἐκτιξεύδῃ δορυμὸν ἀφορισμὸν κατὰ τοῦ διδασκάλου Πέτρου Λουαράση, ὅστις ἐν Κολωνίᾳ, ἠνοιξεν ἄλβανικὸν σχολεῖον (1887) 1 Τοῦτο ἐξεμεταλλεύθησαν ὑπερμέτρως οἱ Ἄλβανι-

1. Οὗτος τῷ 1911 ἐξέδωκεν τὸν ἀφορισμὸν ἐν Μοναστηρίῳ ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ἐπιτίμιον τῶν Ἄλβανικῶν γραμμῶν καὶ ἡ ἀπολογία τοῦ Ἄλβανου» ἑλληνιστὶ καὶ ἄλβανιστὶ.

Ἐδίδαξε καὶ ἐν Κορυθῷ εἰς τὸ ἄλβ. σχολεῖον διαδεξάμενος τὸν πρῶτον διδάσκαλον Παντελῆ Σωτηρίου (1889—1890). Ἄμα τῇ ἐκδόσει τοῦ ἀφορισμοῦ ἐδημοσίωσεν εἰς τὸ *Calendarî Konhîar* τοῦ 1905 δορυμὸν κατηγορητήριον: «Διάλογος Ἄλβανιστοῦ καὶ Γραικομάνου» (σ. 122—135). Ἐπίσης τὸ ἀπόμεινον ἔτος 1906 εἰς τὸ αὐτὸ ἄλβανικὸν ἡμερολόγιον ἐκδιδόμενον ἐν Σόφειᾳ ὁ ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον P. Raullasi (καὶ νομίζω εἶναι ὁ ἴδιος ἔγραψε ἄλβανικὸν εἰς 1890 αἰχλοῦς κατὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Πατριαρχείου. Ὁ δὲ γνωστός ποιητὴς Ἄλβανὸς Dine ἐν *Dituria* τοῦ Mîdhat Frashëri (I, σ. 38 ἔτ. 1908) ποίημα καυστικώτατον.

παί εἰς βάρος τῆς Ἑλλάδος, ἀποκαλοῦντες τὸν Ἰωακείμ «Γραικὸν Πατριάρχην». Μεταφράζω ἐκ τῆς «Ἱστορίας» τοῦ Κωνστ. Τσεκρέζη (Historia e Shqipërisë. Boston 1916 σ. 195) διδάσκοντος αὐτὴν ἐν τῇ Πανεπιστημίῳ Οὐασινγκτῶνος τὰ ἑξῆς : «Ἄλλ' ἡ ἀφύπνις αὕτη τοῦ ἁλβαν. λαοῦ εὔρε δύο μεγάλους ἐχθρούς, τὸν Τοῦρκον Σουλτάνον καὶ τὸν Γραικὸν Πατριάρχην... διότι διὰ τῶν σχολείων οἱ μὲν Ἄλβανοὶ μουσουλμάνοι θὰ μάθωσιν, ὅτι δὲν εἶναι Τοῦρκοι... καὶ οἱ χριστιανοὶ Ἄλβανοὶ θὰ ἐννοήσωσι τὴν πονηρίαν τοῦ Γραικοῦ πατριάρχου, ὅστις ἔλεγεν εἰς αὐτούς, ὅτι εἶναι Γραικοί... Ὁ σουλτάνος διέταξε νὰ κλείσωσι τὰ ἁλβανικὰ σχολεῖα καὶ νὰ καῶσι τὰ βιβλία. Ἐξ ἄλλου ὁ Πατριάρχης ἀπέλυσεν ἀφορισμόν, δι' οὗ κατεδίκαζε πάντας τοὺς καταγινομένους μὲ τὴν «ἀφορισμένην» ἁλβανικὴν γλῶσσαν».

Πλὴν τούτων οἱ «Καιροὶ» τοῦ Λονδίνου ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἄλβανοὶ καὶ Ἕλληνες» τὴν 25ην Νοεμβρίου 1909 ἐδημοσίευσαν ἄρθρον τοῦ ἐν Κ)πόλει ἀνταποκριτοῦ των. Οὗτος σφοδρῶς καθάπτεται τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου ὡς ὑπαιτίου κατὰ μέγα μέρος διὰ τὴν παρατηρουμένην ἔντασιν τῶν σχέσεων μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Ἄλβανῶν κατὰ τοὺς τελευταίους τρεῖς μῆνας καὶ δὴ ὠρισμένως, ὅτι τὸ Πατρ. (τὸ ὅπ. τείνει νὰ μεταβληθῇ εἰς ἀπλὴν μηχανὴν πρὸς ἐπιβολὴν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπὶ τῶν μὴ Ἑλλήνων) διὰ καταγγελιῶν, ἀφορισμῶν καὶ ἀπειλῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου ὁ Χαμίτ διὰ καταδιωγμῶν καὶ φυλακίσεων, κατώρθωσαν νὰ κλείσωσι σχεδὸν πάντα τὰ Ἄλβ. σχολεῖα καὶ τέλος ἐν ἀπειλητικῇ κατακλείδι ἐπάγεται ὅτι, ἐὰν τὸ Πατρ. δὲν ἐπιτρέψῃ τὴν χρῆσιν τῆς ἁλβανικῆς γλώσσης εἰς τὰ σχολεῖα καὶ εἰς τοὺς ναοὺς, «τὰ γεγονότα θὰ καταλήξουν ἡμέραν τινά, καὶ ἥτις δὲν ἀπέχει πολὺ, εἰς τὸν σχηματισμὸν αὐτοκεφάλου ἁλβ. ἐκκλησίας καὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ἰσχυρᾶς μουσουλμ. καὶ χριστ. ἀντιδράσεως οὐ μόνον ἐναντίον τοῦ Πατριαρχείου, ἀλλὰ καὶ ἐναντίον πάσης ἐν γένει ἑλλην. ἐπιρροῆς ὑπὸ οἰανδήποτε μορφήν ἐκφαινομένης» (Ἐκκλ. Ἀλήθ. ΚΘ' 1909, σ. 380) καὶ ἀπαντᾷ ὁ Χ. Κ. τὰ συνήθη ἐν ὀνόματι τῆς Ἐκκλησίας, ποιεῖται ὅμως τὴν ἐπίσημον δήλωσιν, ὅτι «δὲν παρακωλύει τὴν ἵδρυσιν σχολῶν, ἐν αἷς νὰ διδάσκηται ἡ ἁλβανικὴ μετὰ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης» σ. 382. Ἡ δήλωσις αὕτη αἶρει τὴν ἀνωτέρω ἀμφιβολίαν τοῦ Τούρτουλη, αὕτη δὲ καὶ ἄλλα γεγονότα ὑποστηρίζουσι τὸν τοιαύτην στάσιν τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας ὡς πρὸς τὸ παφλάζον τότε φυλετικὸν ζήτημα.

Ὁ τὴν μεταβυζαντινὴν ἱστορίαν ἐν τῇ Ἀθήνησι Πανεπιστημίῳ διδάσκων πρὸς τῶν μητροπολιτῶν τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης, μετὰ δυσφορίας γράφει : «Ἐστρημένοι ἐνίοτε ἐνθουσιασμοῦ καὶ πί-

στεως ἐπὶ τὴν ζωτικότητα καὶ τὰ δικαιώματα τῆς φυλῆς ἢ . . . ἀφοσιωμένοι εἰς τὴν οἰκουμ. ἰδέαν τῆς Μ. Ἐκκλησίας ἀπεδείχθησαν ἀνικάνοι, ἵνα ἐκπληρώσωσι τὴν ἐθνικὴν ἀποστολὴν μετὰ τὴν ὁποίαν πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἦσαν ἐπιφορτισμένοι», καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἀρχείου τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν ποιεῖται τὴν ἀποκάλυψιν, ὅτι τὸ Πατριαρχεῖον, παρελθούσης τῆς ἔνεκα τοῦ βουλγ. σχίσματος ἐξάψεως, ἤρχισε νὰ σκέπτηται ἡπιώτερον καὶ νὰ ἐντέλληται τοῖς μητροπολίταις, ἵνα ἐπιτραπῇ ἢ χρῆσις τῆς σλαβικῆς γλώσσης ἐν τοῖς ναοῖς καὶ τοῖς σχολείοις (σ. 127) καὶ προσθέτει : « ἡ πρῶξις αὕτη ἐσκανδάλισε τοὺς ἐν Ἀθήναις κυβερν. κύκλους καὶ ἡ πρεσβεία ἔγραψε πρὸς τὸ Πατριάρχη : « ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις θὰ λάβῃ πλέον τὸ ἐνδόσιμον νὰ σκεφθῇ, ἂν ἡ ἀδιαφορία τοῦ Πατριαρχείου εἰς ἰκανῶς σπουδαίας ἐννοίας αἰτήματά της δέον νὰ ἐπιβάλλῃ αὐτῇ διαρρῦθμιν ἀλλοίων πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον σχέσεων ». (σ. 128). Ν. Βλάχου. « Τὸ μακεδονικὸν ὡς φάσις τοῦ ἀνατ. ζητήματος » 1935.

Περὶ τῆς ἐλευθερίας, ἣν ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία παρεῖχεν ἀνέκαθεν τοῖς ἐκχριστιανιζομένοις λαοῖς, ἐγράψαμεν ἐν ἐκτάσει εἰς τὰ δύο εἰρημμένα συγγράμματα, συμπληρωματικῶς νῦν γράφομεν, ὅτι εἰς τοὺς εὐκλειεῖς χρόνους ἡ ἐλευθερία περὶ τὴν χρῆσιν τῶν ἐθνικῶν γλωσσῶν ἦτο μεγαλητέρα, διότι τότε ἡ προτίμησις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἦτο αὐθόρμητον αἴσθημα τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς, προῖόν καὶ καρπὸς τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ μεγάλου ἐκείνου καὶ ὑπερανθρώπου ἀποστόλου τῆς ἑλληνικῆς ιδέας, ἡ προπαγάνδα ὑπὲρ τοῦ ἑλληνισμοῦ ἦτο πάμπαν λέξις ἄγνωστος, ἀφοῦ δὲν εἴρηται ἐν τῷ Θησαυρῷ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Ὅτε ὁ φαεσφόρος τῆς τῆς ἑλληνικῆς σοφίας ἥλιος ἐμεσουράνει, βίαιος ἐξελληνισμὸς ἰσοδυναμεῖ πρὸς νέφη ἐπισκιάζοντα τὴν οὐράνοδρομον αὐτοῦ πορείαν, τὸ τοιοῦτον θὰ ἐσήμαινε χρεωκοπίαν τοῦ ἑλλ. πολιτισμοῦ. Ὅστις ἀναγινώσκει τὸν Ἀρριανὸν οὐδαμοῦ θὰ εἴρῃ τὸν Ἀλέξανδρον προπαγανδίζοντα ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, ἐπροπαγανδίζον αἱ γενναῖαι πράξεις αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον. Ὅτ' ἐγκατεστάθησαν μονίμως οἱ Γότθοι ἐν τῷ βυζ. καὶ ἤρχισε νὰ διαδίδηται παρ' αὐτοῖς ὁ χριστιανισμὸς, ὁ θεῖος Χρυσόστομος ὁ εἶπερ τις καὶ ἄλλος μοχθήσας εἰς τοῦτο, συνέστησεν ἐκκλησίαν γοτθικὴν ἐν αὐτῇ τῇ βασιλευούσῃ, ἵνα ἀκοθῶσι τὸ εὐαγγέλιον καὶ τὸ κήρυγμα εἰς τὴν ἐθνικὴν αὐτῶν γλῶσσαν. Ἐμειναν κατάπληκτοι, γράφει ἡ ἐκκλησ. ἱστορία, οἱ μεγιστάνες, οἱ ἀποστρεφόμενοι τοὺς Γότθους ὡς βαρβάρους, ὅτε ἐν τινὶ κοινῇ συνάξει, ἣν συνεκέντρωσεν ὁ πατριάρχης πρὸς ἐπίδειξιν τῆς ἀναπλαστικῆς τοῦ χριστιανισμοῦ δυνάμεως, ἤκουσαν Γότθους ἀναγινώσκοντας τὰς θείας Γραφὰς καὶ Γότθον πρεσβύτερον ὁμολοῦντα εἰς γοτθικὴν γλῶσ-

σαν. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ὁ οἰκουμένικὸς διδάσκαλος ὠμίλησε περὶ πραγμάτων, ἅπερ καὶ νῦν ἔπρεπε νὰ ἀκουσθῶσι παρὰ τῶν Ἑλλήνων: «Μὴ τοίνυν αἰσχύνῃ τις ἡγεῖσθω τῆς ἐκκλησίας, ὅτι βαρβάρους ἀναστῆναι καὶ εἰπεῖν παρεσκευάσαμεν τοῦτο γὰρ τῆς ἐκκλησίας κόσμος, τοῦτο καλλώπισμα, τοῦτο τῆς ἐν τῇ πίστει δυνάμεως ἀπόδειξις, τοῦτο καὶ ὁ προφήτης ἄνωθεν προαναφωνῶν ἔλεγεν: « οὐκ εἰσὶ λαλῖαι, οὐδέ λόγοι, ὧν οὐχὶ ἀκούονται αἱ φωναὶ αὐτῶν, εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ρήματα αὐτῶν...» «λύκοι καὶ ἄρνες ἅμα βοσκηθήσονται καὶ πάρδαλις συναναπαύσεται ἐρίφῳ καὶ λέων ὡς βοῦς φάγεται ἄχυρα», οὐ περὶ λεόντων καὶ ἀρνιῶν καὶ παρδάλεων καὶ ἐρίφων διηγούμενος (ὁ Ἡσαΐας, ξε', 25), ἀλλὰ προαναφωνῶν ἡμῖν καὶ δεικνύς, ὅτι δὴ τὸ θηριῶδες τῶν ἀνθρώπων εἰς τοσαύτην ἤξει ἡμερότητα τῇ φιλοσοφίᾳ τοῦ κηρύγματος κεραισθέν, ὥστε μετὰ τῶν ἡμέρων καὶ πραοτάτων ἀνδρῶν συναγελάζεσθαι. Καὶ τοῦτο σήμερον φοράκατε, τοὺς πάντων ἀνθρώπων βαρβαρικωτέρους μετὰ τῶν τῆς ἐκκλησίας προβάτων ἐσιτώτας καὶ κοινὴν οὔσαν τὴν νομὴν καὶ τὸν σηκὸν ἓνα καὶ μίαν ἅπασιν τράπεζαν προκειμένην». 1 Τὴν αὐτὴν ἐκκλησίαν ἔπειθε καὶ ὁ πατήρ τῆς λατ. ἐκκλησίας Ἰερώνυμος, ὅτι ἐν Βηθλεὲμ διατρέψων ἔλαβε παρὰ Γότθων ἐπιστολὴν ἐρωτῶντων περὶ διαφορῶν τῶν ψαλμῶν ἐν ταῖς μεταφράσεσιν, τῇ τε ἑλληνικῇ καὶ λατινικῇ. Ἀπαντῶν πρὸς αὐτοὺς γράφει: «Τίς ἠθέλε πιστεῦσαι, ὅτι ἡ βάρβαρος γλῶσσα τῶν Γετῶν θὰ ἐξηρεύνα τὴν ἑβραϊκὴν ἀλήθειαν καὶ τῶν Ἑλλήνων καθευδόντων ἢ μᾶλλον πρὸς ἀλλήλους ἐριζόντων αὐτοὶ θὰ συνέζήτουν τοῦ ἀγίου πνεύματος τὰ ρήματα» (ἐπιστ. 98 ἢ 106).

Τὴν ἀρχὴν ταύτην ἐφήρμοσε μέχρι τῆς Ἑλλιν. Ἐπαναστάσεως ἡ Ὀρθοδοξία ὡς κληρονομίαν τοῦ Βυζαντίου «ἢ ὅποια κατὰ τοὺς μαύρους καιροὺς τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ διετήρησεν ἐν τοῖς βαλκανικοῖς λαοῖς τὴν φυλετικὴν τῶν συνειδησίν καὶ οὕτως ἔσωσε τὴν ἐθνικὴν τῶν ψυχῶν» καὶ σήμερον ἀκόμη δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λαοὺς ἡ Ἁγία Σοφία παρουσιάζεται ὡς κοινὴ μητρόπολις τῆς Ὀρθοδοξίας, ὅλοι δὲ ὑψώνουν τὸ βλέμμα πρὸς τὸν θόλον τῆς με ἐλπίδα καὶ ρῖγος». (2) Εἰς διηνεκῇ ἀνάμνησιν τῆς ὑπὸ τῆς Μεγάλῃς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας δημιουργίας τῶν ἐθνικῶν γλωσσῶν

1 «Ὁμιλία λεχθεῖσα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ ἐπὶ Παύλου Γότθων ἀναγνόντων καὶ πρεσβυτέρου Γότθου προσομιλήσαντος». βλ. Κοντογ. Ἐκκλ. ἱστορ. Α', σ. 451—452.

2. Κάρολος Diehl εἰς τὸ περιοδικόν. «Ἡ νοτιοανατολικὴ Εὐρώπη», Ἰούλιος 1931.

καὶ τῆς δι' αὐτῶν κηρύξεως τοῦ Εὐαγγελίου κατὰ τὴν δευτέραν Ἀνάστασιν ἀναγινώσκειται τὸ πασχαλινὸν Εὐαγγέλιον εἰς τὰς σπουδαιοτέρας τῶν γλωσσῶν, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς Πατριαρχείοις, παρισταμένων καὶ τῶν πρεσβευτῶν τῶν ὀρθοδόξων καὶ χριστιαν. κρατῶν, καὶ ὅπου τὸ διεθνὲς στοιχεῖον πάντοτε ἀντιπροσωπεύεται. Αὐτὴν νομίζω τὴν ἔννοιαν ἔχει τὸ ἔθος τοῦτο, καὶ οὐχὶ τὴν τῶν γλωσσῶν σύγχυσιν, ἣτις κατ' ἀλήθειαν τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς ἐγένετο. Ὁπόσῃν χαρὰν ἠσθάνετό τις ἀκούων ἐν τοῖς ναοῖς ἔστω καὶ ἅπαξ τοῦ ἔτους τὸ Εὐαγγέλιον «τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ διαλέκτῳ»; Λέγω ἠσθάνετο, διότι τώρα σχεδὸν κατηργήθη ἡ τάξις αὕτη, καὶ ἐν ταῖς «Συνόψεσι» παραλείπεται ἢ εἰς διαφόρους γλώσσας ἀναγραφῆ τοῦ Εὐαγγελίου, κατὰ σύστημα δὲ ἐν Ἑλλάδι καὶ δὴ ἐν τῇ ἱερᾷ τῶν Ἀθηνῶν μητροπόλει ἢ εἰς ἀλβανικὴν ἀνάγνωσις, καίτοι ἀκούει τις καὶ τὴν Ἀραβικὴν.(1)

Ἄλλ' ἐπανερχεται ὁ μακ. Γεδεώμ εἰς τὸν Διονύσιον, παρ' οὗ μανθάνω, ὅτι ἐλέγετο Χαριτωνίδης (ἔχει καὶ εἰκόνα) καὶ ἐχειροτονήθη Κρήτης τῷ 1858, διὰ τὰ εἴπη πλείω, οὐχὶ βέβαια πρὸς ἔπαινον πάντα: «διεκοίθη κατὰ τὴν ἱερατείαν τοῦ Σωφρονίου Γ', καὶ τὴν δευτέραν τοῦ Γρηγορίου ὡς δραστήριος καὶ νοήμων ἀρχιερεὺς, Ἀδριανουπολίτης . . . γεννηθεὶς τῷ 1819, διδάξας εἰς χωριανά τινα σχολεῖα ἀπὸ τοῦ 1839—51, διάκονος καὶ πρωτοσύγγελος τοῦ Πατριαρχείου, διεφημίσθη κατὰ τὴν Κρητικὴν ἐπανάστασιν (1866—68) ὡς φίλος τῶν Τούρκων, φήμην ἀσχημὸν εἰς ἑαυτὸν ἐφελκύσας, ἀφ' οὗτο μάλιστα κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1866 ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ὥρισεν αὐτῷ κατὰ μῆνα σύνταξιν . . . 45 χρυσῶν λιρῶν, ἣν ἐξηκολούθησεν ἡ Ὑψ. Πύλη τὰ χορηγῆ πολλὰ ἔτη μετὰ τὴν Κρητικὴν ἐπανάστασιν, ἕως σχεδὸν τῆς εἰς τὸν Πατρ. θρόνον ἀναρρήσεως. Ἡ φήμη ὡς ὑπεράγαν φίλου τῶν Τούρκων διήρκεσε καὶ χρόνον ἀρκετὸν μετὰ τὴν ἐκ Κρήτης ἀναχώρησιν, σκηναὶς ἀστείας εἰς αὐτὸν παρασκευάζουσα (καὶ ἀναφέρει ὅτι ἐπὶ τοῦ πατρ. θρόνου ὑπάρχων τῷ 1888 ἔλαβε δῶρον καλπᾶκι τούρκου Χότζα, σαρίκι καὶ παντούφλας κιτρίνας, οἷας ἐφόρουν οἱ Χοτζάδες). Ἐδείχθη ὁ Διονύσιος ἀσθηρὸς πατριάρχης, οὔτε σύνοδον ὑπ' ὅψιν λαμβάνων, οὔτε συμβούλιον, ἐπαναλαμβάνων πάντοτε, ὅτι

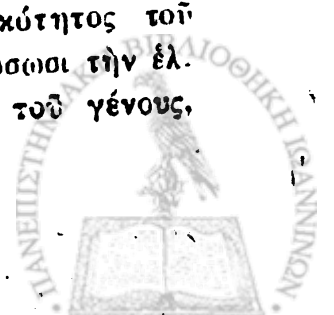
1. Ἀλβανοὶ πρόσφυγες μοὶ ἔκαμαν τὸ παράπονον, καὶ ὅμως πανταχοῦ ἀκούει τις τὴν ἀλβανικὴν. Ἐν Λαύρᾳ ὁ πατριάρχης Ἰωακείμ, ὅστις πάντοτε ἐπέριεξε τοὺς Ἀλβανούς, ἠρτίησε τὴν Πεντηκοστήν, κατὰ τὸ κέραςμα εἰς τὸ Συναδικόν, τὸν Ἀρβανίτην παπᾶ Ἐλευθέριον, πῶς δὲν ἀναφέρουν καὶ τοὺς Ἀλβανίτας αἱ Ἠράξεις; «δὲν ἔχετε δίκαιον, παναγιώτατε, ἀπήνητησεν ὡ ἀγράμματος μὲν, ἀλλ' ἑτοιμόλογος Κολωνιάρης, δὲν εἶναι οἱ Ἑλαμίται Ἀλβανίται; καὶ ὄντως ὑπῆρχον εἰς τὴν περιοχὴν Κορυθαῖς—Καστορίαις ἢ ἀρχαίαι Ἑλαμεία καὶ Ἑλμεία, (βλ. προχθίζω; Λεξικὸν Βυζ. Σκαρλάτου).

είχε τὸ veto... ἀλλὰ ἐφαρμόζων τὸ veto πολὺ συνεχῶς. Ἀπεβίωσε τῇ 13 Αὐγούστου 1891», καὶ οὐδὲν ἕτερον περὶ τῆς δράσεως (Ἀποσημειώματα Χρονογράφου σ. 247-8). Σκοπίμως δὲ τὸ τοῦ πατρωνος αὐτοῦ Ἰωακείμ πολυτάραχον ζήτημα τῶν ὀκτὼ ἀναγράφει ἀπλῶς : «1903 κατὰ Σεπτ. ἐμφανίζεται τύποις ἐκδεδομένη εἰς ἑλληνικὴν καὶ γαλλικὴν διάλεκτον Διαμαρτυρία τῶν ὑπὸ τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον μητροπολιτῶν, ἐν ὄνοματι τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν τῶν ἐπαρχιῶν Θράκης καὶ Μακεδονίας. Προτάττεται ταύτης τακτικῶν πρὸς τὸν μέγαν βεζῖρην. Ἡ διαμαρτυρία ἦν ἐν γνώσει τῶν οἰκείων ἀρχιερέων, ὧν τὰ ὀνόματα ἔθηκεν ὑπὸ τὸ κοινὸν τοῦτο γράμμα ὁ πατριάρχης· τοῦτο δ' ἔλαβον ἀφορμὴν οἱ ἐναντίοι τοῦ Ἰωακείμ Γ' κατασκευάσαντες τὸ ἀσύνητον «κίνημα» τῶν 8 συνοδικῶν, 4 Ὀκτωβρίου 1904», (Πατριολογ. ἐφημερίδες σ. 481—2). Ἀλλὰ περὶ τούτου ἐλέγχθησαν τὰ δέοντα ἀνωτέρω. Τὰ ἀξιωματικώτερα τοῦ Γεδεῶν ἔργα θὰ ἦσαν πράγματι τὰ ἰδόντα τὸ φῶς ἐν Ἀθήναις κατὰ τὴν τελευταίαν πρὸ τοῦ θανάτου του εἰκοσαετίαν, ὅτ' ἔγραφεν ἐλεύθερος τοῦ φαναριωτικοῦ κλοιοῦ, ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν ἦτο ἐλεύθερος τῶν παλαιῶν καὶ ἐρριζωμένων κακῶν, ἦτο, ὡς εἶπέ τις, γνήσιος φαναριώτης καὶ αὐτός. Ἐν τῇ «Μνείᾳ» ἐν συνεχείᾳ (πλὴν τῶν ἐσκορπισμένων) ἀφιερῶν πέντε φύλλα περὶ τοῦ Διονυσίου (σ. 227-236) καὶ λέγει μὲν προσημαζόμενος ὅτι οὗτος «οὐδένα λόγον εἶχε κατ' ἐμοῦ δυσαρρεσκείας, εἶχε δ' εὖνοιαν εἰς ἐμέ, καθὼς φίλος πατρικός· εἰργάσθη ὑπὸ τὸν Διονύσιον μετ' ἀφοσιώσεώς καὶ εἰλικρινείας, πιστεύων ὅτι τοιοῦτος ἦτο καὶ αὐτός». Ἐν τούτοις τὸ ἴνδαλμα τοῦ Ἰωακείμ, ὅπερ ἐπιπροσθεῖ ἀεὶ πρὸ τῶν ὀμμάτων τοῦ χρονογράφου, σκιαρίζει τὸν Διονύσιον καὶ ἀδικεῖ αὐτὸν μεγάλως ὁ Γεδεῶν. Παρουσιάζει αὐτὸν ὡς «Γενίτσαρον» καὶ ἐκδιηγεῖται τὰ γενιτσαρλίκια του, ἀλλὰ λησμονεῖ τὸ τρόπαιόν του, τὸ πρὸς τὸν Σουλτάνον γενιτσαρλίκι, ὅπερ τοσοῦτον ἐτάραξεν αὐτόν, ὥστε νὰ παρακαλέσῃ τὸν πατριάρχην ν' ἀγορεύσῃ τὰς ἐκκλησίας, καὶ ὁμοῦ θέλει νὰ παρουσιάσῃ αὐτὸν ἀνωτέρω ὡς ἀυλοκόλακα...!!

Τὶ νὰ εἶπῃ; ἔξ ἰδίων κρίνει τὰ ἀλλότρια. Ὁ χρονογράφος τέως «κάλαμος ὑπ' ἀνέμου σειόμενος» καὶ παρηγκωνισμένος «γραμματιζόμενος», ἀνέθορεν ἐκ τῆς ἀφανείας ἐπὶ Ἰωακείμ, ὅλα τὰ πονήματα ἐξέδοτο ἐπὶ τῆς εὐκλεοῦς πατριαρχείας του.

Παρ' ὅλα ταῦτα οἱ ἀνωτέρω διαπρεπεῖς οὗτοι ἱεράρχαι ἀνεληθόντες ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Χρυσοστόμου καὶ τοῦ Φωτίου ἀπέδειξαν, ὅτι εἶχον πλήρη συναίσθησιν τῆς θέσεως καὶ τῆς οἰκουμενικότητος τοῦ πατριαρχείου. Βεβαίως ἐπιτακτικὸν καθήκον εἶχον νὰ σώσωσι τὴν ἑλληνικότητα τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου καὶ τὰς παραδόσεις τοῦ γένους.

αἵτινες τόσῳ πυκνῶς ἔχουσι συνυφανθῆ μετὰ τῆς ὀρθοδοξίας, ἀλλ' ἐπιτακτικώτερον καθῆκον εἶχον νὰ σώσωσι τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς ἐκκλησίας καὶ τὴν ἐλευθέραν κίνησιν πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς ἱερᾶς καὶ μεγάλης αὐτῆς ἀποστολῆς. Τοῦ ἱεροῦ τούτου σκοποῦ ἐπέτυχον διὰ τῆς διατηρήσεως τῶν προνομίων, ἅτινα οὐδὲν ἄλλο ἦσαν, εἰμὴ τὰ δίκαια τοῦ χριστιανικοῦ λαοῦ σεβαστὰ ὄντα παρὰ τοῖς μωαμεθανοῖς καὶ τοῖς σουλτάνοις, οἵτινες ἀφῆκαν αὐτὰ ἀνεπηρέαστα ἐν καιρῷ βεβαίως πολιτικῆς ὁμαλότητος καὶ γαλήνης.

Οἱ χριστιανοὶ πάντες ἡγιάζοντο διὰ τῶν μυστηρίων, εἶχον τὸ πρεσβυτέριον, τοὺς ἐπισκόπους καὶ τὸν ἀρχιεπίσκοπον, τοὺς ὁφικιάλους, τοὺς ἱεροψάλτας, τὰ ἱερὰ μοναστήρια, τὰ ἀγιάσματα, εἰς ἃ προσήχοντο ἐλευθέρως οὐ μόνον αὐτοὶ, ἀλλὰ καὶ Τοῦρκοι, διετήρουν τὰ σχολεῖα καὶ τὰ φιλανθρωπικὰ καθιδρύματα. Οἱ ἀρχιερεῖς διώριζον ἐλευθέρως τοὺς ἱερεῖς, ἐδίδασκον καὶ κατεδίδασκον εἰς ἀργίαν, ἐξέδιδον διαζύγια καὶ ἐπεκύρουν προικοσύμφωνα καὶ διαθήκας. ἀφώριζον καὶ ἐξεκκλησίαζον τοὺς ἀπειθεῖς, οὐδενὸς κωλύοντος αὐτοὺς εἰς τὰ κυριαρχικὰ αὐτῶν δικαιώματα, ὡς καὶ τὸν πατριάρχην ἐν τῇ ἐξασκήσει τῶν ἑαυτοῦ καθηκόντων καὶ δικαίων, καὶ τοῦ συγκαλεῖν συνόδους τοπικὰς πρὸς ἐπίλυσιν ἐπειγόντων ζητημάτων. Οἱ χριστιανοὶ ἐτέλουν τοὺς γάμους ἐν χαρᾷ καὶ μετ' εὐλαβείας τὰς ἐορτὰς καὶ ἱερὰς πανηγύρεις· εἰς τὰς ὀνομαστικὰς αὐτῶν ἐορτὰς καὶ τὰς τῶν ἑφεστίων ἀγίων ἐδέχοντο τὴν ἐπισκῆψιν καὶ αὐτῶν τῶν φίλων μωαμεθανῶν καὶ τῶν ὑπαλλήλων τοῦ κράτους. Οἱ μητροπολίται μετεῖχον τῶν διοικητ. συμβουλίων καὶ κατὰ τὰς περιουσίας τῶν εἶχον στρατιωτικὰς συνοδοὺς.

Ἐν γένει ἡ πολιτεία τοῦ Ἰωακείμ καλῶς ἐξεταζομένη ἦτο ἐκκλησιαστικὴ μᾶλλον ἢ ἐθνικὴ, ἦτο ἡ πατριωσαράδοτος, ἦτις διετήρουν εἰς τοὺς κόλπους τῆς μητρὸς ἐκκλησίας στοργικῶς τὰ τέκνα. Ὡς μητροπολίτης Βάρνης ἠναγκάσθη ὡς ἐκ τῆς πείσμονος στάσεως τῶν σχισματικῶν Βουλγάρων νὰ παραβῆ ἐνίοτε τὰς ἀρχάς του. Ἐν τούτοις πάντοτε συνίστα εἰς τὸ κέντρον μετριοπάθειαν, καὶ ἀντέστη πάσῃ δυνάμει νὰ μὴ πραγματοποιηθῆ τὸ ἀνόητον ἐκεῖνο σχίσμα, ὅπερ ἐπιδίωξε τὸ ἑλλ. κράτος. Ἡ ἐσχάτως δημοσιευθεῖσα ὑπὸ τοῦ βουλγάρου καθηγητοῦ Πέτρου Νικώφ ἀλληλογραφία αὐτοῦ ὡς μητροπολίτου Βάρνης εἶναι ὑπὸ πολλὰς ἀλόφεις ἀξιοσπούδαστος καὶ δὴ διὰ τὴν περίεργον καὶ σθεναρὰν στάσιν αὐτοῦ ὡς πρὸς τὸ βουλγαρικὸν σχίσμα. Ἐξάμηνον σχεδὸν πρὸ τῆς συγκροτήσεως τῆς «Μεγάλης συνόδου» γράφει (21-2-72) πρὸς τὸν πατριάρχην Ἀνθίμον ἐξ ἀφορμῆς τῆς δ.α. νομῆς εἰς τὸν λαὸν τῆς πατριαρχικῆς ἐγκυκλίου : «Ἡ μερίς αὕτη (τῶν ἀδιαλλάκτων) ἔχουσα τοὺς ἱερεῖς αὐτῆς καὶ διδασκάλους ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐξαιρέσεως ὑπὸ τὰ νεύματα αὐτῆς ἐπὶ τοσοῦτον ἐξηχρεῖ-

ωσαν τὸν λαόν, ὥστε πᾶν τὸ προερχόμενον ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας χλευάζεται, ὅσῳ ἱερὸν καὶ σεβάσιμον, οἱ δὲ ἀφορισμοὶ καὶ αἱ καθαιρέσεις οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ποιοῦσιν αὐτῷ ἐντύπωσιν. Τῶν ὀνομάτων τῶν ἐπὶ τῆς πατριαρχείας τοῦ κυροῦ Ἰωακείμ καθαιρέθων πανταχοῦ ἐν ταῖς ἱεροτελεστίαις. μνημονεύουσι, τὰς δ' εἰκόνας αὐτῶν ἀνήρτησαν ἐν τοῖς ναοῖς ἐπὶ τε τοῦ ἀρχιερατικῷ καὶ ἱεροῦ συνθρόνου... οἱ τοὺς παῖδας αὐτοῦ βαπτίζοντες ἱερεῖς δὲν ἐπιχρῶσι δι' ἀγίου μύρου... ὅτι: «εἴτε ἔλαιον ἐκ τοῦ κανδηλίου εἴτε ἅγιον μύρον ταῦτόν ἐστιν!» καὶ μετὰ καὶ ἄλλας καταγγελλομένας παρανομίας ἐπιλέγει: «Ἐπιτρεψάτω μοι ἐν ἀπέριφῳ ἐπεικειᾷ ἢ θειοτάτῃ αὐτῆς Παναγιότης νὰ εἶπω μετὰ πάσης ὑικῆς ταπεινότητος, ὅτι ἐφ' ὅσον παρατείνεται τὸ ζήτημα ἐπὶ τοσοῦτῳ ζημιούται ἡ ἐκκλησία. Ἀρίστη θὰ ἦτο ἡ εὐκαιρία τῆς λύσεως αὐτοῦ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἐπινοηθέντος ὑπὸ τῆς ὑψίστης αὐτῆς περινοίας σχεδίου ἅμα τῇ καθαιρέσει καὶ ἀποπομπῇ τῶν ἀνιέρων ἐκείνων ἀρχιερέων· ἐπεὶ τὸ γ' ἐπ' ἐμοὶ οὐδόλως ἀποδέχομαι, ὅτι ὁ λαὸς μετανοῶν προσελεύσεται τῇ Μητρὶ αὐτοῦ, ἡ δὲ ἐπίτασις εὐρύνει τὸ χάσμα» (La renaissance bulgare à Varna κτλ. Sofia 1934, σ. 412—414). Ἐκ τῆς ἐκρούθμου ταύτης ὄντως καὶ ἀνυποφόρου καταστάσεως ὁ ἀείμνηστος ἱεράρχης εἶχεν ἀποκάμει, διότι οὐ μόνον δὲν ἠδύνατο νὰ εἰσπράττη τὴν ἐπιχορήγησιν καὶ διετηρεῖτο διὰ δανείων, ἀλλὰ καὶ τὸ χειριστὸν ὁσάκις ἐτόλμα νὰ ἐμφανισθῇ εἰς τὰ βουλγαρικὰ χωρία ἐχλευάζετο καὶ ἀποδιεπομπεύετο, οὐδ' εὑρισκε κατάλυμα νὰ ἀναπαυθῇ, καὶ διεκτραγωδεῖ εἰς πολλὰ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν γράμματα τὴν φοικώδη κατάστασιν. Ἐν τούτοις μετὰ 15 ἡμέρων γράφει τῷ ἁγίῳ Διδυμοτεῖχου: 1 «Ἐξ ἐπαρχίας οὐσης τῆς μεγάλης πύλης τοῦ βουλγ. χειμάρρου» ἀποδοκιμάζων τὰ βίαια μέτρα, οἰονεὶ διασαφηνίζων καὶ συμπληρῶν ὅσα ἀνωτέρω πρὸς τὸν πατριάρχην ἔγραφεν. «Δις ἐπέστελλον, λέγει, ἐν ἐσχάτοις (καιροῖς) τῇ ἐκκλησίᾳ τὴν ταπεινὴν μου γνώμην, πρῶτον ἐν ὀλίγαις λέξεσιν εἶτα ἐκτενέστερον προσκληθεὶς. ἀλλ' οὔτε τὸ πρῶτον οὔτε τὸ δεύτερον, αἰδοῦς καὶ συστολῆς ἔνεκεν, ἔγραψα ὅτι ἀκούω καὶ βλέπω καὶ αἰσθάνομαι. Ἄν δὲ μοι ἦν δυνατόν, ἠθελον μεταβῆ αὐτόθι κραυγάζων πανταχοῦ ἢ διαρηγνυόμενος, ὅτι οἱ σφόδρα ζηλωταὶ καὶ τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου ὄπαδοὶ δὲν

1 Τότε Διδυμοτεῖχου ἦτο ὁ ἔπειτα Ἀδριανουπόλεως καὶ εἶτα διάδοχός του ὡς πατριάρχης Διονύσιος, ὃν προσαγορεύει περισπούδαστον καὶ εὐκρινέστατον ἀδελφόν. Ἦτο δὲ καὶ αὐτὸς «τῆς παλαιᾶς σχολῆς» οὐχὶ ὑπὲρ τῶν βιαιῶν καὶ σιτισμωδικῶν μέτρων. ἐν τούτοις παρεστάθη εἰς τὴν «Μεγάλῃν σύνοδον» καὶ ἀπεκήρυξε τοὺς Βουλγάρους ὡς σχισματικούς.

ώφελοῦσι τὴν ἐκκλησίαν· διότι σαφῶς γινώσκω, ὅτι ἂν τε σχισματικὸς κηρυχθῆ, ἂν τε ἀναθεματισθῆ, ἂν τε μυρία ἕτερα κακὰ βίαια ἐπιβληθῶσι τῷ βουλγαρικῷ λαῷ, ἀδύνατον νὰ προσέλθῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ μὴ προκειμένου περὶ τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ βουλγ. ζήτημα εἶναι ζήτημα κοινωνικόν (= ἔθνικόν, φυλετικόν) τὸ ὁποῖον οὔτε τὰ σασεπῶ, οὔτε τὰ μυδραλιοβόλα θέλουσι καταβάλλει. Ἡ οἰκ. σύνοδος ματαίως θέλει εὐρύνει τὸ χάσμα... οἱ πιστεύοντες, ὅτι διὰ τῶν δύο τούτων μέσων ἐπιτευχθήσεται καλὸν τι ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους κρίνονται ἀφελεῖς...» (αὐτ. σ. 418—420). Ὅτε δὲ εὐρέθη πρὸς τετελεσμένων γεγονότων ἔγραφε τῇ 16-10-72 πρὸς τὸν πρῶτον πατριάρχην Ἰωακείμ Β΄ : 1 «ἀπεδοκίμασα καὶ ἀποδοκιμάζω τὴν τῶν ἐνεργειῶν πορείαν τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τοῦ πολυδαίδαλου βουλγ. ζητήματος. Ἀφ' ἧς αὕτη ἀμέσως ἢ ἐμμέσως... ἐδήλωσε τῷ τότε πολυμηγάνῳ πρωθυπουργῷ καὶ συνεζήτησε μετ' αὐτοῦ τὸ δυνατόν τοῦ σχηματισμοῦ ἐκκλησίας βουλγαρικῆς ἡμιανεξαρτήτου ἐχούσης ἀρχηγὸν τιτλοφορούμενον ἔξαρχον μετὰ συνόδου διοικητικῆς εἶπον μετὰ πόνου ψυχῆς : «ἡ ἐκκλησία ἀπώλετο» καὶ ἀπαριθμεῖ τὴν παλιωδίαν καὶ τὰ ἄλλεπάλληλα τῆς ἐκκλησίας σφάλματα. «Τούτων ὄλων ἕνεκα, φρονῶ, ὅτι ἡ Ἐκκλησία σφάλουσα ἐν τῇ ἐνεργείᾳ αὐτῆς ἐνίσχυσε τοὺς ἐχθροὺς αὐτῆς οὗς κατέστησεν ἀκαταμαχῆτους. . . . » (αὐτ. σ. 432).

Κατόπιν τούτων τυχὼν ἀδείας ἕνεκεν ἀσθενείας τῆς μητρὸς του ἦλθεν εἰς Κ)πολιν, καὶ ἐξελέγη Θεσσαλονίκης.

Εἰς τὰ γραφόμενα τοῦ Ἰωακείμ ὑπάρχει ἀνακολουθία τις, ὡς θὰ ἀντελήφθῃ ὁ ἀναγνώστης, διὸ καὶ καταχωρίζομεν ἄλλην ἐπιστολὴν αὐτοῦ, ἧς μέρος ἐφωτογράφησεν ὁ Γεδεὼν ἐν τοῖς Ἀποσημειώμασι χρονογράφου σ. 216-217. Ἐγράφη δὲ αὕτη ἐν τέλει τοῦ 1890 πρὸς αὐτὸν ἐπὶ τῇ ἐκδόσει τῶν «Πατριαρχ. πινάκων». Συντελουμένου τοῦ σχίσματος ὁ Ἰωακείμ ἦν μητροπολίτης Βάρνης, καὶ «οὔτε ἀνεμίχθη εἰς τὸ ζήτημα» ὡς ὁ χρονογράφος φθέγγεται, καὶ ἐπιφέρει «οὔτινος τὴν λύσιν ἀγνοῶν πῶς ἐννόει, διότι οὐδέποτε μοὶ εἶπέ τι» (σ. 220). Τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο ρίπτει ἀρκετὸν φῶς· ἔχει δὲ ὡς ἑξῆς : «Τὰ μεγαλύτερα ὁμῶς τραύματα τὰ τὴν καταστροφὴν, τὴν πανωλεθρίαν τῶν ἡμετέρων ἐπενεγκόντα, κατηνέχθησαν ὑπὸ τῶν τριῶν τελευταίων, τοῦ κυροῦ Γρηγορίου, τοῦ κυροῦ Ἀνθίμου καὶ

1. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη τιμῆ τοῦ Ἰωακείμ τὴν προοπτικὴν, εἶναι γεγραμμένη μετὰ πολλῆς παρησιαστικῆς καὶ οἰκειότητος, διότι, ὡς εἶπομεν, ὁ Ἰωακείμ Β΄ ἦτο πνευματικὸς τοῦ πατρὸς ἀλλὰ καὶ ὁμόφρων σχεδόν, ὅστις μόλις μετὰ πάροδον ἔτους ἀνελθὼν τὸ β' ἐπὶ τοῦ θρόνου προυβίβασε τὸν ὑποτακτικὸν του εἰς μητροπολίτην τῆς ἐνδόξου πρωτευούσης τῆς Μακεδονίας.

τοῦ κυροῦ Ἰωακείμ. Ὁ Γρηγόριος πρῶτος ἔδωκε τῇ Πύλῃ ἀνεπίσημον σχέδιον περὶ συστάσεως ἐξαρχίας Βουλγαρικῆς ἐντὸς ὁρίων! 1 Τὸ σύνθημα τοῦ χωρισμοῦ τῶν Βουλγάρων, ἀρχὴν τὴν ὁποῖαν ἀσμενέστατα ἀπεδέχθησαν Ρῶσοι καὶ Βούλγαροι καὶ Τοῦρκοι, καὶ εὐγνωμονέστατα ἕκαστος σὺν τῇ ἀποδοχῇ τῆς ἀρχῆς ἐδήλωσε τὰς ἐπιφυλάξεις αὐτοῦ εἰς τὰς λεπτομερείας. Ἐπὶ τῇ βάσει δ' αὐτοῦ ἐξεδόθη ὑπὸ ἐπιτροπῆς μικτῆς ἐξ Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων, προεδρευομένης ὑπὸ τοῦ Ἀαλῆ πασᾶ, τὸ γνωστὸν καὶ πολυλάλητον φερμάνιον. 2

«Ὅταν, μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ φερμανίου, πρὸς ὑπερπήδησιν τοῦ μεγάλου τούτου σκοπέλου, ἐζητήθη ἡ ἄδεια τῆς συγκροτήσεως οἰκουμενικῆς Συνόδου, ὁ πανίσχυρος Ἀαλῆ πασᾶς εἶπε τῷ Γρηγορίῳ ἐν συνδιαλέξει μετ' αὐτοῦ. Ἴδου ἐγὼ ἔσχισα τὸ φερμάνι τῆς Ἐξαρχίας, παραιτήσου τῆς αἰτήσεως πρὸς συγκάλλεσιν οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἀνακάλεσον τὴν παραίτησίν σου, καὶ οἱ δύο μας νὰ λύσωμεν τὸ ζήτημα. 3 Ἀτυχῶς ὅμως ὁ Γρηγόριος ἐκώφευσεν εἰς ὅλας τὰς παρακλήσεις τοῦ Ἀαλῆ, τοῦ Ἀνδρῖκου διερμηνεύοντος. Ἐρωτηθεὶς δὲ μετὰ παρέλευσιν ἐτῶν περὶ τῆς ἀληθείας τοῦ πράγματος, ἐβεβαίωσεν αὐτό, καὶ ἐδικαιολογήθη, ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχη ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν Ἀαλῆν! Ἐκείνη ἡ στιγμή ἠδύνατο νὰ σώσῃ τὴν Ἐκκλησίαν, ἢν ἐφ' ὅσον διευθύνουσι λογιώτατοι θὰ βαίνη εἰς τὸν κρημνόν».

Καταφέρεται ὁ Ἰωακείμ κατὰ τοῦ γέροντός του Ἰωακείμ τοῦ Β', διότι ναὶ μὲν παρητήθη καὶ ἄφησε τὴν σύγκλησιν τῆς Συνόδου εἰς τὸν Ἀνθιμον, ἀλλὰ παρέστη εἰς αὐτὴν καὶ ὑπέγραψε τὸν Ὅρον. Εἰς μάτην ἔπειτα καταλαβὼν τὴν ἀρχὴν ἐξέδοτο «Νέον σχέδιον περὶ τοῦ βουλγ. ζητήματος» (25-4-76 βλ. τευχ. Ε', 67-8), ἐσχημάτισε δὲ καὶ τὴν ἀνωτέρω ὑπὸ τοῦ Ἰωακείμ Γ' μνημονευομένην Ἐπιτροπὴν περὶ ἧς τὸ ἐν Ἀθήναις φύλλον τοῦ Δεληγεώργη κατ' ἔμπνευσιν τοῦ καθηγ. τῆς θεολογίας Δαμαλᾶ γράφει: «τὸ δὲ πάντων χερίστον καὶ

1. Τὸ σχέδιον τοῦτο ἐδημοσιεύθη (δοθὲν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Πατριάρχου τῷ 1869) ὑπὸ Δημ. Ἀριστάρχου βέη «Τὸ βουλγ. ζήτημα καὶ αἱ νέαι πλεκτάνας τοῦ πανσλαυϊσμοῦ ἐν Ἀνατολῇ», τευχ. Γ' 1875, σ. 17-19.

2. Τὸ περιλάλητον τοῦτο φερμάνιον βλ. ἀνωτέρω ἐν σ. 59-63 καὶ ἀπάντησιν τοῦ Πατριαρχείου, σ. 63-65.

3. Τοῦτο εἶναι ἀπόρητον πράγματι, διότι ἐν τῷ Τεσκερᾷ τοῦ Ἀαλῆ (3-11-70), ὅστις ὡς ἀπάντησις ἐστάλη εἰς τὰ Πατριαρχεῖα ἐπὶ τῇ αἰτήσει ἀδείας τῆς συγκλήσεως οἰκουμ. συνόδου τοιοῦτόν τι δὲν λέγεται (αὐτ. τευχ. Δ', 1876, σ. 98). Ὁ Ἀαλῆς ὅμως δὲν ἐσταμάτησεν, ὑπέβαλε ἀντὶ τοῦ πρώτου δύο ἕτερα σχέδια συμβιβασμοῦ πρὸς τὰ πατριαρχεῖα, ἀπερ ὡς ἀτικανονικὰ ἀπερρίφθησαν (τευχ. Γ', 21-24).

τῶν ἱερῶν κανόνων, ἐφ' ὧν στηριχθεῖσα ἡ ἐκκλησία ἀνεκήρυξε τὸ σχίσμα, ἀνστρεπτικωτάτην παρεδέξατο πρότασιν διὰ τεσκερὲ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης... γενομένην αὐτῷ περὶ σουτάσεως μικτῆς ἐπιτροπῆς πρὸς ἐφαρμογὴν τοῦ 10 ἄρθρου τοῦ φερμανίου καὶ πρὸς διανομὴν τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν σχολείων ἡμῶν μεταξὺ Γραικῶν καὶ Βουλγάρων». Εἶτα δριμύτατι ἐπιτίθεται κατ' αὐτοῦ ὡς ἀπεμπολήσαντος «ἀντὶ τριάκοντα δηναρίων» τὴν μονὴν τοῦ Ἁγ. Παντελεήμονος εἰς τοὺς Φώσους τοῦ Ἀθῶνος καὶ ἐπὶ πλέον συναλλασσομένου νὰ παραχωρήσῃ αὐτοῖς καὶ τὴν τοῦ Σταυρονικήτα «καίρια, ἀντικανονικὰ καὶ καταστρεπτικὰ διὰ τὸ κράτος ἐγκλήματα»¹.

Ἦδη ἀπὸ Ἰωακείμ τοῦ Β' τὸ πατριαρχεῖον εἶχε στραφῆ πλέεν πρὸς τὴν δύναμιν τοῦ Βορῶ. Ὁ κλεινὸς οὗτος πατριάρχης ἀποδοκιμάζων τὰς ἀκρότητας, αἵτινες ἐξώδησαν τὴν ἐκκλησίαν πρὸς τὸ Βουλγαρικὸν σχίσμα «ἐπέτυχε τοῦ εὐτυχήματος», κατὰ Γεδεῶν, «τῆς ἀναθερμάνσεως τῶν μεταξὺ τῆς ἐκκλησίας Κ)πόλεως καὶ τῆς ρωσικῆς σχέσεων. Ἐψύχρανεν αὐτὰς ὁ Ἀνθιμος δι' ἄλλοπροσάλλου πολιτείας, ἐψύχρανον δι' ἀντιεθνικῆς ἀπερισκεψίας οἱ Ἁγιοταφῖται (ἐννοεῖ τὴν ἀποδοκιμασίαν τοῦ πατριάρχου Κυρίλλου ὡς φιλοβουλγάρου). Δι' ὅλης τῆς σχεδὸν πενταετίας (1873—1878) τοῦ γέροντος Ἰωακείμ ὡς πρὸς τὴν ἀναθέρμανσιν ταύτην, ἐτάχθην θεράπων τῆς τοιαύτης ἰδέας, ὡς ἐτάχθησαν ἐν Ἀθήναις ὁ Σοφοκλῆς ἐξ Οἰκονόμων, ὁ Κωνσταντῖνος Κροκιδᾶς, ὁ Τιμολέων Φιλήμων, ὑπὲρ πάντας δ' ὁ ἀλησμόνητος πολιτευτῆς Ἀλέξανδρος Κουμουνδοῦρος». Ἐκ τοῦ λόγου τοῦ Κουμουνδοῦρου, μεγάλου πολιτικοῦ καὶ πατριώτου τοῦ παρελθόντος αἵωτος, ἐκφωνηθέντος ἐν τῇ Βουλῇ τὴν 22 Φεβρ. τοῦ 1874 μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Δεληγεώργη ἀποσπῶμεν τὰ ἑξῆς: «Διαφωνοῦμεν μὲ τὸ πρὸς ὑπουργεῖον καὶ ὡς πρὸς τὴν ἔξωτ. πολιτικὴν... ἀπεμόνωσε τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν Εὐρώπην... Δὲν ἐγκρίνω ὅσα ἐλέχθησαν καὶ ὅσα ἐπράχθησαν κατὰ τῆς Ρωσίας, καθὼς ἐὰν ἐπράττοντο τοιαῦτα κατὰ τῆς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας, ὅλοι δέ, πιστεύω, συμμερίζονται τὴν γνώμην μου. Τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος εἶναι εὐγνώμων καὶ φρόνιμον. Αἱ ἄκαιροι δὲ καὶ ἄδικοι ὕβρεις καὶ προσβολαὶ δὲν ὠφελοῦν, ἀλλὰ βλάπτουν πρὸ πάντων τὰ συμφέροντα τῶν μικρῶν ἐθνῶν, τὰ ὅποια ἔχουν ἀνάγκην προστασίας καὶ ὑποστηρίξεως, Ἡ Ρωσία, μὴ λησμονῶμεν, καὶ μᾶς ἐβοήθησε καὶ μᾶς ἐπροστάτευσε, δύναται δὲ ἤδη περισσότερον. Διατὶ νὰ μὴ ἀναγνωρίζωμεν, ὅτι ὅλος ὁ κόσμος ἀναγνωρίζει; Συμβουλευῶ νὰ ἐπιζητῶμεν τὴν φιλίαν καὶ οὐχὶ τὴν ἀπέχθειαν

1. «Ἐφημερίς τῶν συζητήσεων» 2-11-74, δύο καυστικώτατα ἄρθρα ἀναδημοσιευθέντα ὑπὸ Ἀριστάρχου (τευχ. Β', σ. 79-91).

τῶν ἰσχυρῶν, ἀφοῦ δὲν πρόκειται οὐδὲν νὰ θυσιάσωμεν συμφέρον, οὐδεμίαν πεποίθησίν μας. Δὲν ἐγκρίνω βιαίαν καὶ φίλεριν πολιτικὴν ἐν τῇ Ἀνατολῇ...».

Τοιαύτη πολιτικὴ στοιχῶν καὶ ὁ ἀείμνηστος Ἰωακείμ, καὶ βλέπων κλονιζόμενον τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον διὰ τῆς ἐν Τουρκίᾳ μεταπολιτεύσεως, ἵνα κερδίση τὴν ἀμέριστον εὐνοίαν τοῦ Τσάρου, τῷ 1911 κατὰ τὸ θέρος ἀπέστειλεν εἰς τὸν Ἀθῶ τὸν ἀρχιδιάκονον (νομίζω) Ἀπόστολον Τρύφωνα, τὸν νῦν ἀναξιοπαθοῦντα τέως μητροπολίτην Ρόδου, νὰ προτείνῃ πρὸς κατάπληξιν τῶν Ἀγιορειτῶν τὴν ἀνακήρυξιν τῆς Βατοπεδινῆς Σκήτης τοῦ Σεραγίου εἰς Μονὴν — ἠθέλησε νὰ συνεχίσῃ τὸ ἔργον τοῦ γέροντός του Ἰωακείμ Β', ὁσὶς παρέδωκεν εἰς τοὺς Ρώσους τὴν ἑλληνικὴν μονὴν τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος. — Συγχρόνως ὁ Τσάρος ἀπέστειλε τὸν γραμματέα τῆς ἐν Κ)πόλει ρωσ. πρεσβείας. Ὁ Σεραφίμωφ ἐγκατασταθεὶς εἰς τὸ Σεράγιον, εἰς τὰ πρόθυρα τῶν Καρεῶν, ἔρριπτε τοὺς πλοκάμους εἰς τὴν I. Κοινότητα σκορπίζων, ὅπου εὑρίσκειν ἀνοικτὴν παλάμην, τὰ ρωσ. ρούβλια. Ἡμῖν τότε ἐκεῖ ἀντιπρόσωπος μιᾶς μυστικῆς ἑλληνικῆς οργανώσεως, ἣτις ὡς ἔθνικὸν σύμβολον εἶχε τὴν ἄμυναν τῶν πατρίων, καὶ εἶχε συγκεντρώσει τὴν προσοχὴν τότε ἐν Ἀθῶ καὶ τοῖς πέριξ. Δύναμαι ἐπομένως νὰ γνωρίζω καλῶς τὰ τεκταινόμενα τότε εἰς βάρος τῆς ἑθνικῆς τοῦ ἱεροῦ Τόπου συνθέσεως, ἀλλ' ἢ μετ' ὀλίγον ἔκρηξις τοῦ βαλκ. πολέμου, ὡς ἀπὸ μηχανῆς θεός, ἀνέτρεψε τὰ ρωσ. σχέδια, διὰ νὰ ἀντικρῶμεν κατὰ τὸ συνέδριον τῆς εἰρήνης τὴν πρότασιν περὶ διεθνοποιήσεως τοῦ ἁγίου Ὄρους. . . Ἀλλ' ἐπλήρωσα πολὺ ἀκριβὰ τὴν ἀντίστασιν κατὰ τοῦ σχεδίου τούτου ὑποστὰς τὰ πάνδεινα καὶ ἔξορισθεὶς ἐκ τοῦ ἁγίου Ὄρους ἐπὶ 10 ἔτη κατ' ἀπαίτησιν τοῦ ἐν Ἀθήναις πρεσβευτοῦ Ντεμίντωφ.

Ἐν Ρουμανίᾳ ὁ Χατζῆ Γεώργιος Κωνσταντινίδης, ἐν Ἀγίῳ Ὄρει Νεῖλος ὁ Πενταπόλεως ἐπροπαγάνδιζον. Εἰς τὴν ἐπανάληψιν τῶν ἀδελφικῶν πρὸς τὰς σλαυϊκὰς ἐκκλησίας σχέσεων φαίνεται πως συντελέσασα ἢ ὑπὸ τοῦ Ἰωακείμ δοθεῖσα λύσις εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὄρει ρωσικῆς μονῆς ἁγίου Παντελεήμονος (ἦττον «ρωσικὴ» ἀλλ' ἐγένετο διὰ τῆς ἐγκαθιδρύσεως ρώσου ἡγουμένου τῷ 1873) οὐδ' ἦν δυνατόν ἄλλοῖα νὰ δοθῇ. καὶ ἔξομολογεῖται ὁ ἀνὴρ μετὰ πάσης παρρησίας, αὐτὸς ὁ γαλακτοτραφεὶς ἐν τοῖς Πατριαρχείοις καὶ ἐπιδαιφιλευθεὶς πολλὰ ὀφάρκια ὡς ἐξῆς: «Διετέλεσα δὲ φίλος ἐν γένει τῶν Ρώσων, οἷος ἦν καὶ ὁ Ἰωακείμ ὁ Β' καὶ ὁ Γ', περὶ οὗ κατωτέρω. Ἀνέλαβον νὰ γράφω ἐπίσης ὑπὸ πνεῦμα φιλορθόδοξον εἰς τὴν Ἑλληνικὴν «Μικρὰν Ἀσίαν», ἐργαζόμενος πρὸς θεραπείαν τοῦ βουλγαρικοῦ σχίσματος, συνεργαζόμενος

μετὰ τοῦ νομομαθοῦς Μάρκου Μπαλαμπάνωφ...» (Μνεΐα τῶν πρὸ ἐμοῦ σ. 223—4). Κατὰ ταῦτα ἡ θέσις τοῦ Ἰωακείμ Γ', διαδεξαμένου τὸν γέροντά του Ἰωακείμ τὸν Β' ἦτο ἤδη καθωρισμένη, καὶ τὸ ἐθνικὸν πρόγραμμα προδιαγεγραμμένον.

Καὶ πράγματι εἶναι ἀποδεδειγμένον, ὅτι ἐλλιμενίσθη εἰς τὴν ρωσικὴν πολιτικὴν καὶ τὸν φιλορρωσισμόν αὐτοῦ ἀνομολογοῦσι πάντες οἱ θιασῶται. Παρηγκώνισεν ἀπὸ τῆς πρώτης πατριαρχείας τὸ ζήτημα τῆς ἐν Κ)πόλει βουλγαρικῆς ἐξουσίας, ᾧ ἠκολούθησεν ἔπειτα καὶ ὁ Διονύσιος, δηλ. ἔκαμε καὶ οὗτος ἀβαρίαν, καὶ οὕτως ἐκέρδισεν ἀμέριστον, ὡς εἶδομεν, τὴν ὑποστήριξιν τοῦ παντοδυνάμου Τσάρου εἰς τὸ προνομιακὸν ζήτημα. Ἄλλ' ὁ Ἰωακείμ ἐπέτυχεν νὰ ἐξευμενίσῃ καὶ τὴν Αὐστρίαν, ἀντίζηλον τῆς Ρωσίας. Εἶχε σπουδάσει καλῶς τὴν μετερνήγειον πολιτικὴν χρηματίσας διάκονος εἰς τὸν ἅγιον Γεώργιον τῆς Βιέννης. Ὅτι περὶ τοῦ Ἰωσήφ, ὅστις δις ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ θρόνου ἐπὶ Μιχαὴλ Παλαιολόγου καὶ παντὶ σθένει ἀπέκρουσε τὰς περὶ ἐνώσεως μετὰ τοῦ Πάπα τάσεις αὐτοῦ, ἔγραψεν ὁ Παχυμέρης, δυνάμεθα νὰ ἐπαναλάβωμεν καὶ διὰ τὸν νεώτερον πατριάρχη, ὄντως πολυπράγμονα καὶ ρηξικέλευθον τὸν Ἰωακείμ Γ'. : «ἦν γὰρ ὁ ἄνθρωπος καὶ τῷ κόσμῳ σύντροφος καὶ δεινός ὑπελθεῖν ἄρχουσι καὶ πείσαι, ὅτε καιρός, καὶ θυμὸν μαλάξαι καὶ ἀγριάναι· εἶχε δὲ σὺν τῇ γνῶμῃ καὶ τοῦ σώματος ἰσχυρῶς, ὡς πολλάκις τοῦ μηνός ἦ καὶ τῆς ἐβδομάδος ἐνίοτε πρόσοδον ποιεῖσθαι πρὸς βασιλέα, τοῦτο μὲν καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ, τοῦτο δὲ καὶ καλούμενος...» ὅθεν καὶ ὁ αὐτοκράτωρ : «μεγάλαις ἤγαλλε ταῖς τιμαῖς καὶ ταῖς εἰς τὴν ἐκκλησίαν προσόδοις ἐτίμα» III, Α', σ. 172. Δὲν ἦτο εὐκόλον ὅμως νὰ προσαρμοσθῇ πρὸς τὴν πολιτικὴν καὶ τὰς ὑπερφιάλους ἀξιώσεις τῆς ἑλλην. κυβερνήσεως, ἥτις πρὸ παντὸς παρὰ τοῦ Ἰωακείμ, ὅστις εἶχεν ἀναπτύξει ἀξιόζηλον ἐθνικὴν κατὰ τῶν Βουλγάρων ὡς μητροπολίτης Βάρνης καὶ Θεσσαλονίκης, ἀνέμενε τὴν περιστολὴν καὶ καταδίκην τῶν παρανομούντων σχισματικῶν ἀρχιερέων. Τὸ νευραλγικὸν τοῦτο σημεῖον ἐξεμεταλλεύθη τότε ἡ ἀντιπολίτευσις καὶ ἔπλεξε κατ' αὐτοῦ τὴν εἰρημένην πλεκτάνην, ἐνῶ κατ' οὐσίαν εἶχε κερδίσει τὸ ζήτημα τῶν προνομίων. Ἄλλ' ἀκούσωμεν τὸν εἰρημένον Κυριακίδην, ὅστις ἦτο τότε ἐν Φαναρίῳ συμπαραστάτης τοῦ Ἰωακείμ. Οὗτος δικαιολογῶν αὐτὸν διὰ τὰς ἀποκαλυφθείσας ἰδιαιτέρας πρὸς τὸν Μ. Βεζύρην Σαῖτ πασσᾶν συνεννοήσεις, ὑποστηρίζει ὅτι ὄντως εἶχε καταλήξει εἰς εὐάρεστον ἀποτέλεσμα καὶ ἦτο συκοφαντία, λέγει, ὁ διίσχυρισμός τῶν ἐχθρῶν του, ὅτι ὑπεχώρησεν. Μετὰ πολλὰς συζητήσεις ἡ Πύλη ἀπέστειλεν εἰς τὰ πατριαρχεῖα τῇ 13 Μαρτίου 1884 τεσχερὲν ἀγγέλλοντα, ὅτι ἀναστέλλονται αἱ περὶ διαθηκῶν ἐγκύκλιοι αὐτῆς καὶ

ὅτι ἐφεξῆς «θέλουσιν ἐρχομῶζεσθαι αἰδιατάξεις τοῦ ὑψηλοῦ πατριαρχικοῦ βεραιτοῦ» ὡς καὶ περὶ τῶν κληρικῶν. Ὁ Ἰωακείμ τότε ἐπρότεινε τὰ γείνη ἀποδεχτὸς ὁ τεσκερές ὡς ἀποκαθιστῶν τὸ πρῶην καθεστῶς, μετὰ τινῶν ὅμως διασιμῆσεων, ἀλλὰ μὴ εἰσακουσθεὶς ὑπέβαλεν, ὡς ἐλέχθη, τὴν παραίτησιν. 1

Πάντοτε βαρέως θὰ γέρονσιν οἱ Ἑλλαδικοὶ τὴν τοιαύτην νοστροπίαν τῆς πατριαρχ. ἀποστολῆς, ὅσον ὑψηλὴ καὶ ἂν εἶναι, ὑφ' οἷα δῆποτε προσγήματα καὶ ἂν παρουσιάζηται. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν οὔτε διπλωματία ἐμφαίνεται οὔτε καὶ εὐφυΐα κατ' Ἀναστασόπουλον. «Μέσα εἰς τὴν κεφαλὴν Ἰωακείμ τοῦ Γ' γεννᾶται νέος κόσμος, ἴσως ἐκεῖνος, ὅστις τὸν ἀναγκάζει νὰ πιστεύῃ τὴν ὀρθοδοξίαν μίαν καὶ ἐνιαίαν καὶ ἀδιαίρετον, χωρὶς νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν, ἀποστολικώτατα, οὔτε Σκύθας, οὔτε Βουλγάρους, οὔτε Ἑλληνας, τίποτε...» (αὐτ. σ. 121).

Αἱ ἀποκαλύψεις αὗται τοῦ ἀκριτομύθου χρονογράφου τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας ρίπτουσιν ἄπλετον φῶς εἰς σκάνδαλον, ὅπερ ἔφερον εἰς ρῆξιν τὸν Ἰωακείμ πρὸς τὸν προκάτοχόν του Κωνσταντῖνον Ε'. Κατὰ συνεδριάσιν τινα τοῦ κροσίμου διὰ τὸν πατριάρχην ἔτους 1904, (τέλη Σεπτεμβρίου) γενομένης ἐπερωτήσεως, καὶ δὴ καὶ παρατηρήσεως ὑπὸ μέλους τῆς I. Συνόδου, ὅτι προβαίνει εἰς συνδιασκέψεις μετὰ τῆς κυβερνήσεως ἐν ἀγνοίᾳ αὐτῆς καὶ τοῦ Καποῦ-κεχαγιᾶ τῶν πατριαρχείων, καὶ καταγγέλλει τοὺς ἀντιφρονοῦντας συνοδικούς, ἀπήντησεν: «οὐδὲ λέξιν εἶπον, ἀπεναντίας δὲ ἀπέκρουσα πᾶσαν σχετικὴν πρότασιν γενομένην μοι καὶ παρ' ὁμογενῶν καὶ παρὰ τῆς κυβερνήσεως, ὅπως ἐνεργήσω, καὶ οὐδὲν οὐδέποτε διεβίβασα, οὔτε διὰ τοῦ ἐξοχωτάτου Γιάγκο-βέη οὔτε δι' ἄλλου τινός. ἐφιστῶ δὲ τὴν προσοχὴν τῆς ἱερᾶς συνόδου ἐπὶ τοῦ ἐξῆς, ὅτι ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι σκοπίμως ταῦτα διαδιδόντες». Ταῦτα εἰπὼν ἐστράφη πρὸς τὸν Καποῦ-κεχαγιᾶν καὶ ἐξώρκισεν αὐτὸν νὰ εἴπῃ τί ὄντως ἐγένετο ἐπὶ τῶν προκατόχων του, ὅστις εὐθύς ἐδήλωσεν ὅτι οὐδεμία καταγγελία ἐγένετο, ἤκουσεν ὁμως καὶ οὗτος, ὅτι ἐγένοντο τοι-

1. Βλ. Ἐπαμ. Κυριακίδου, Ἱστορίαν τοῦ συγχρόνου Ἑλληνισμοῦ, Ἀθῆναι 1892, Β', σ. 616—643. Βαρέως γέρον τὴν δουλοκρασίαν τῆς Κυβερνήσεως ὁ Ἰωακείμ ἀνεθῆκε εἰς τὸν Ἰππ. Ταυζόριον, ἐμπειροπλοῦς τομικῶς ὡς σπουδάσαντα ἐν Γερμανίᾳ, τὴν συμπλήρωσιν γυλλαδίου, ὅπερ αὐτὸς ἐσχεδιαγράφησεν καὶ περὶ οὗ ἀνεκοίνου εἰς τὸν Γερμῶν: «Θα ἐξδώσω αὐτὸ ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστὶ. θὰ κοιτίσῃ ἢ ἐκδοσὶς εἰς τοὺς ὑπουργούς; τί λέγεις»; αὐτὸς τὸν ἀπέκρουσεν, ἀλλ' ἐκεῖνος τὸ ἐξέδωκε κατὰ Δασέλ. 1883. διὰ νὰ τὸ καταστρέψῃ πρὶν τελειώσῃ τὸ 1883. Ὁ Γεδεῶν γράφει (Μνεῖα σ. 226) ὅτι εἶρε μίαν 20 ἔτη ἀντίτυπον εἰς τὰ βιβλία ἀποθανόντος ἀρχιερέως. (βλ. Νέος Ποιμὴν, Β', σ. 748).

αὐται. Μητροπολίτης τις ἀντεῖπεν, ὅτι ἐγένετο ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Ἀνθίμου Ζ' τοῦ Τσαύτσου καταγγελία κατ' ἀρχιερέων, ἀλλὰ ἐστοίχισε τὴν παῦσιν αὐτοῦ ὡς ἐγνώσθη. Τότε ὁ πατριάρχης συνεπλήρωσεν : « Ἐγένοντο καταγγελίαι καὶ ἐπὶ τῆς πατριαρχείας τοῦ κ. Νεοφύτου καὶ τοῦ κ. Κωνσταντίνου καὶ μετὰ τὴν ἐκ τῶν πραγμάτων δὲ ἀποχώρησίν μου κατὰ τὴν πρώτην πατριαρχείαν μου ἐγένετο ὑπὸ τοῦ τότε τοποτηρητοῦ μητροπολίτου Ἐφέσου Ἀγαθαγγέλου καταγγελία κατὰ 15 προσώπων » 1 Ὁ ἐφησυχάζων τότε πρώην Κων)λεως Κωνσταντῖνος ἐζήτησε δι' ἀδελφικῆς ἐπιστολῆς ἐξηγήσεις παρὰ τοῦ Ἰωακείμ καὶ « πληροφορίας διαπιστούσας τὴν κατηγορίαν καὶ ἀποδεικνυούσας τὸ τοιοῦτον σοβαρὸν δι' ἡμᾶς θέμα, τό, εὐπαρησιαστώως λέγομεν, καὶ πρὸς τὸν φυσικὸν ἡμῶν χαρακτῆρα καὶ πρὸς τὰς ἠθικὰς ἡμῶν ἀρχὰς καὶ πεποιθήσεις ὅλως ἀσυμβίβαστον » ἐπίσης καὶ τὸ Πρακτικὸν (σ. 12-13). Ἐκεῖνος ἀπαντᾷ : « οὐδὲν γὰρ οὐδὲν, Παναγιώτατε ἐν Χριστῷ ἀδελφέ, κατ' αὐτῆς τι ἐξ ἡμῶν ποτε εἶπομεν. Τοῦναντίον μέμνηται... ἡ γερασμία αὐτῆς παναγιότης, ὅτι οὐδεμίαν εὐκαιρίαν ἀρμόζουσαν παρελίπομεν μὴ διὰ τοῦ προσήκοντος εὐφήμου λόγου τὸ γεραρὸν αὐτῆς πρόσωπον καὶ τὰ ἔργα αὐτῆς μετὰ χρηστῆς τῆς διαθέσεως καταστέψαι.... Τὰ δὲ ἐν τῇ συνοδικῇ ἐκείνῃ συνεδρίᾳ ὑφ' ἡμῶν λεχθέντα... ἦσαν οὐδὲν ἄλλο ἢ θρύλων ἐκ δοθείσης ἀφορμῆς ἐπανάληψις... Βεβαίως ἅγιον ἦν καὶ ποθητόν, εἶγε μηδοπωσιτοῦν τὰ τοιαῦτα εὕρισκόν ποτε χῶρον καὶ εἴσοδον ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἀγίας Συνόδου περιβόλῳ, ἐνῷ τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον καὶ ὁ τίμιος Σταυρὸς προΐστανται καὶ ἐφορῶσι τοὺς λόγους καὶ τὰς κρίσεις ἡμῶν, ἀλλ' ἡ ἀσθένεια καὶ ἡ τῶν πειραζόντων ἐπήρεια φθάνει πολλάκις ἀτυχῶς καὶ ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ χώρῳ, ὡς μὴ ὄφειλε, κατισχύουσα » (σ. 16-17). Ὁ πρώην ἐν τῷ αὐτῷ μηνὶ Αὐγούστῳ ἀνταπαντᾷ : « Ὅθεν ἀπορία καὶ ἐκπληξις συνέσχεν ἡμᾶς ἐν τῇ μελέτῃ τῆς ἀπαντήσεως, ὅτι ἐνθεν μὲν ἀρνεῖται ἡ ὑμετέρα θειοτάτη Παναγιότης τὴν καταγγελίαν, ἐνθεν δὲ στρεβλοῦται αὕτη καὶ ἐτέρωθεν ἐπιβεβαιοῦται, ἀλλ' ἀποδιδομένη νῦν εἰς θρύλους ».

«Ναί, παναγιώτατε ἀδελφέ, ἐνῷ ἀπλοῦς ὁ τῆς ἀληθείας μῦθος ἔφω, τοῦναντίον ἐν ταῖς πολλαῖς καὶ ἐκάστοτε ἀνακριβέσιν ἐπαναλήψεσι καὶ δῆθεν ἐπεξηγήσεσι τῆς ἀπαντήσεως ἐξηρῳρήθη καὶ πα-

1 Ἀλληλογραφία δύο Παναγιωτάτων πατριαρχῶν Ἰωακείμ τοῦ Γ' καὶ Κωνσταντίνου τοῦ Ε' προβληθεῖσα ἀπλῶς τῇ ἀγίᾳ καὶ ἱερῇ συνόδῳ, ἐκδίδοντος Α. Ζ. ἐν Λειψία 1905, σ. 27-28. Ἐν σ. 4 ἀναγινώσκω : περὶ τοῦ πατρ. Ἰωακείμ εἶχον δημοσιευθῆ ἐν τῇ α' πατριαρχείᾳ του ἰδιαίτεροι συγγενοήσεις ἐπὶ τῶν... προνομίων, γενόμεναι μὲν καλῇ τῇ πίστει, ἀλλ' ἐλέγχουσα πολὺ ὀλίγην πολιτικὴν δεξιότητα».

ρομορφώθη ἐν βαθμῷ οἰκτρότητος καὶ τὸ γράμμα καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἐπιστολῆς τῆς ἡμετέρας καὶ παριστάμεθα ἐν αὐτῇ ἀφελῶς πως ἐρωτῶντες περὶ τοῦ ἀληθοῦς ἢ μὴ τῆς κατηγορίας, ὅτε ἡμεῖς ἀποκρούσαντες αὐτὴν ἐπισήμως ἐπεζητήσαμεν δοθῆναι τῇ ἡμῶν μετριότητι τὰς ἀπαιτουμένας διασαφήσεις καὶ ἀποδείξεις διαβιβαζομένας δι' ἀντιγράφου Πρακτικοῦ τῆς ἱερᾶς Συνόδου.... Ἡ γενομένη δ' ἐσχάτως καθ' ἡμῶν ἐξ αὐτῆς τῆς πατριαρχικῆς ἔδρας ἄνευ τινὸς ἐπείγοντος λόγου καταγγελία, ¹ εὐαρεστοῦσά τισι καὶ δικαιοῦσα ἄλλους, οὓς ἀποφεύγομεν ὀνομάσαι, διακυβεύουσα δὲ πάντοτε τὴν πατριαρχικὴν ἡμῶν ὑπόληψιν καὶ ὄνειδος ἀμαυρὸν καὶ δυσεξάλειπτον ἐπιρρίπτουσα τῷ ἐκκλησιαστικῷ ἡμῶν βίῳ, χρήζει διὰ ταῦτα ἐξελέγξεως κατὰ πάντα αὐτῆς τὰ σημεῖα καὶ μάλιστα διότι ἐξηνέχθη ὡς παρὰ δημοσίου τινὸς κατηγοροῦ ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ αὐτῆς στόματος· γνωστὸν δὲ ὅτι «λόγος ἐκ τ' ἀδοξούντων ἴων κάκ τῶν δοκούντων αὐτὸς οὐ ταῦτὸν σθένει». ἐπιμένει δ' ἐν τέλει ὅπως ὁ πατριάρχης καὶ ἡ σύνοδος «δώσῃ τὸ αἶτημα, μηδὲ ὅπως ἀφιεμένης... ὑπερισχύσαι τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας καὶ τῆς τῶν πειραζόντων ἐπηρείας». Οὗ καὶ ἔτυγεν ἀμέσως (σ. 21-22 καὶ 24). Μετὰ τοῦτο ὁ Κωνσταντῖνος διὰ μακρῶν ἐπιστέλλει τῷ Ἰωακείμ καὶ λέγει, ὅτι «ἐπεμείναμεν ἐπ' ἐλπίσι χρησταῖς λαβεῖν πάντα τὰ... τῆς καταγγελίας ἔγγραφα καὶ δὴ καὶ τὰς... διασαφήσεις πρὸς ταχεῖαν καὶ τελείαν ἐξάντλησιν τοῦ... λυπηροῦ τούτου ἐπεισοδίου καὶ πρὸς φανέρωσιν τῆς ἀληθείας· διότι ὁ κρύπτων τὴν ἀλήθειαν κρύπτει Χριστὸν ἐν τάφῳ, εἶπεν ἱερογράφος τις, καὶ διότι... λόγος λυπηρὸς ἐγείρει ὀργάς, ἀλλὰ καὶ «ἀπόκρισις ὑποπίπτουσα ἀποστρέφει θυμὸν» (παροιμ. Σὺλ. ΙΕ' 2). Τοιοῦτος δὲ πικρὸς ὄνειδιστικὸς καὶ τοῦτ' αὐτὸ λυπηρὸς λόγος ἐγένετο ἡμῖν ὁ τῆς ἐξαγγελθείσης καταγγελίας, τῆς ἐξουδενούσης τὸ πατριαρχικὸν ἀξίωμα... ὑποπίπτουσα δὲ ἀπόκρισις ἐλογίζετο ὑφ' ἡμῶν ἢ τοῦ πρακτικοῦ ἀποστολῇ μετὰ τῶν ἐπιζητηθεισῶν διασαφήσεων πρὸς καθυσύχασιν τῆς ἀγανακτούσης καρδίας ἡμῶν. Καθὰ ὅμως δίδοται ἡμῖν εἰκάσαι εὐλόγως, οὔτε ἡ ὑμετ. παναγιότης εἶχε προσθεῖναι διασάφησιν τινα... καὶ ἡ ἀποφνημαμένη... συνοδικὴ πλειονοψία τοιοῦτό τι κατανοήσασα βεβαίως ἠρκέσθη ὡπερ δὴ καὶ ἐγένετο ἡδη» (σ. 29-30) εἶθ' οὕτως ἐπιφέρει : «Ναί, ποναγιώτατε, ταῦτα πάντα δυστυχῶς βοᾷ λέγουσα περιτράνωσ ἢ καταγγελία τῆς ὑμετ. παναγιότητος ἢ ἐν τοῖς Πρακτικοῖς καταχωρηθεῖσα εἰς αἰδίων μνήμην... καὶ ἀπομίμησιν τῶν μεταγενεστέρων, ὅπως ἂν μάθωσι καὶ αὐ-

¹ Ὁ λόγος ἦτο ἐπείγων, διότι γνωσθείσης, ὡς ἐξιστορήθη ἀνωτέρω, τῆς καταγγελίας κατὰ μέλῶν τῆς συνόδου εἰς τὴν Ὑ. Πύλην, ἐγένετο μέγα σκάνδαλον καὶ ἀνεσιώθη, ὡς ἐνθυμοῦμαι, τὸ Φανάριον, ἔδει λοιπὸν νὰ παρασκευασθῇ τὸ ἔδαφος.

τοί, ὑποσκάπτει ὅτε μὲν παθητικῶς, ὅτε δὲ ἐνεργητικῶς τὰ σεμνὰ τῆς ἀληθείας θέμεθλα καὶ χραίνειν τὰς τῶν πατριαρχῶν ὑπολήψεις ἐν εὐστόμοις ρήμασιν» (σ. 32). Ἐξαιτεῖται ἐν τέλει τὴν συγκρότησιν αἰρετοῦ δικαστηρίου. Χάριν τῆς πατριαρχικῆς ἱστορίας παρελάβομεν παρὰ τοῦ σπανίζοντος φυλλαδίου τινὰ πρὸς χαρακτηρισμὸν τῶν τελευταίων πατριαρχῶν.

Διακεκριμένος ἱεράρχης ὁπαδὸς τῆς ἰδεολογίας ταύτης καὶ βαθὺς γνώστης τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, ἦν καὶ ἐδίδαξεν ἐπὶ πολὺ, γράφει: «Ἡ πτώσις Ἰωακείμ τοῦ Γ' κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ πατριαρχεῖαν, ἐσήμανε τὴν θυσίαν τῆς οἰκουμενικότητος τοῦ α' τῆς ὀρθοδοξίας θρόνου ὑπὲρ τοῦ ἑλληνισμοῦ». Καὶ κάμνει τὰς ἐξῆς ἀποκαλύψεις, ἃς ἠδύνατο οἰκοθεῖν νὰ γνωρίζῃ ὡς διδάσκων τότε ἐν τῇ κατὰ Χάλκην Θεολογικῇ σχολῇ. «Μάτην ὁ μέγας ἐκεῖνος πατριάρχης ἐβροντοφώνει πρὸς τὸν μέγαν ἰ πολιτικὸν Χαρ. Τρικούπην πρωθυπουργὸν ὄντα: «εἶμαι Ἕλληνας, ἀλλ' εἶμαι καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης καὶ ἀνήκω διὰ τοῦτο εἰς τὴν ὄλην ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν, ἅτε κανονικὸς πρόεδρος αὐτῆς». Ὁ Ἕλληνας πρωθυπουργὸς ἀντέλεγε: «Θέλω ἐπὶ τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου Ἕλληνα πατριάρχην ἀφωσιωμένον εἰς τὰ ἑλλαδικὰ ἔθνικα συμφέροντα». Μάτην ὁ μέγας πατριάρχης ἀντέτασεν: «ἡ οἰκουμενικότης τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ὑπὸ ἑλληνικὴν ἱεραρχίαν κάλιον καὶ ἔθνωφελέστερον ἐξυπηρετεῖ καὶ τὰ συμφέροντα τοῦ ἑλληνισμοῦ» 1. Ἀλλά: δὲν κατώρθωσε νὰ πείσῃ τὸν Ἕλληνα πολιτικὸν καὶ κατεβιβάσθη, ὡς εἶδομεν, ἐκ τοῦ θρόνου ὑπὸ τῶν δύο σωμάτων καὶ ἐπάγεται ὁ ἀείμνηστος ἀνὴρ: «Ἀπὸ τῆς ἀτυχοῦς πτώσεως ἐκείνης τοῦ Πατριαρχοῦ Ἰωακείμ ταυτίζονται πλέον αἱ τύχαι τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου πρὸς τὰς τύχας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, τὸ ὁποῖον ἀνυψοῖ αὐτὸν ἀνυψούμενον καὶ συμπαρασύρει αὐτὸν καταπίπτον» καὶ ὡς ἄλλος Ἰεζεκιὴλ διεκτραγωδεῖ τὰ δεινά, ἅπερ τὸ ἔθνος ὑφίσταται ἕνεκα τοῦ καταντήματος τούτου: «Ἡ ὀρθόδοξος ἑλληνικὴ ἱεραρχία τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου ἐβυσίασε τὸ θεῖον εἰς τὸ ἀνθρώπινον, τὸ αἰώνιον εἰς τὸ πρόσκαιρον, τὰ συμφέροντα τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τὰ συμφέροντα τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Τούτου ἕνεκα αὕτη τιμωρεῖται σήμερον δικαίως ὑπὸ τῆς θείας δι-

1. Μητροπολίτου Κασσανδρείας Εἰρηναίου, Ὑπόμνημα εἰς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἑλλάδος συγκληθεῖσαν τῇ 14 Ἰουνίου 1929, Ἀθήναι 1929, σ. 15—16. Κατακρίνει μητροπολίτας, οἵτινες κατὰ τὸν Μακεδ. ἀγῶνα ἦσαν πολιτικοὶ μᾶλλον ἢ ἐκκλησ. ἄρχοντες. Συνιστῶμεν δὲ πᾶσι τοῖς φιλοθερήσοις τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ περισπουδάστου τούτου ὑπομνήματος.

καιοσύνης» 1. Εἰς αὐτὰ ἔχει δίκαιον κατὰ θεωρίαν ὁ Εἰρηναῖος, διότι ἐν τῇ πράξει οὐδέποτε ὁ Ἕλληνας κληρικός ἠδυνήθη νὰ περιορισθῇ εἰς τὰ ἱερατικά του καθήκοντα καὶ ν' ἀδιαφορῇ εἰς τὰς περιπετείας τοῦ ἔθνους. Ὁ πάπας εἶχε λύσει κατὰ τὸν μεσαῖωνα τὸ ζήτημα ἀναλαβὼν καὶ τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν (καισαροπαπισμὸς) καὶ διορίσας ὑπουργὸν τοῦ πολέμου καὶ στρατηγούς καρδινάλιους. Ἐν τῷ Βυζαντίῳ αἱ σχέσεις ἐκκλησίας καὶ πολιτείας ἐβασίζοντο ἐπὶ τῆς συναλλαγίας, ἀλλ' ὑπῆρχε τόση διασταύρωσις τῶν ἐξουσιῶν ἕνεκα τῶν ἀκαθορίστων ὁρίων, ὥστε ὁ Ἡράκλειος ἀναχωρῶν, ὅπως μεταφέρει τὸν πόλεμον εἰς τὴν Περσίαν, ἀνέθετο τὴν ἐξουσίαν εἰς τὸν Πατριάρχην Σέργιον· καὶ οὐ μόνον ἡ ἐκκλησία ἠυλόγει τὰ ὄπλα, καὶ ἠῦχeto «ὑπὲρ εὐδοώσεως τοῦ φιλοχρίστου στρατοῦ», «ὑπὲρ τοῦ ὑποτάξαι ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῶν πάντα ἐχθρὸν καὶ πολέμιον» κττ. ἀλλὰ καὶ ἔτι πλέον ὁ πατριάρχης Πολύευκτος ὤρισεν, ὅπως οἱ ἐν πολέμῳ πεσόντες θεωρῶνται ὡς μάρτυρες τῆς πίστεως.

Ἡ ἰσχυρὰ αὕτη παράδοσις ἐπέδωκεν τὰ μάλιστα, ὅτε μετὰ τὴν ἄλωσιν ὁ πατριάρχης ἐγένετο καὶ ἐθνάρχης καὶ ἀνελάμβανον οἱ ἀρχιερεῖς καὶ τὰς δύο ἐξουσίας. Ἐκορυφώθη δὲ τὸ πρᾶγμα εἰς τὴν ἑλλην. ἐπανάστασιν μὲ τὸν Παπαφλέσσαν ἐπὶ κεφαλῆς στρατοῦ· καὶ ὁ Ἀθανάσιος Διάκος ἐπίσης καὶ ἄλλοι οὐκ ὀλίγοι συμμετεῖχον ἐνεργῶς τῶν μαχῶν. Εἰς τοιαύτας κρίσεις διὰ τὸ ἔθνος περιστάσεις ὁ ἱερεὺς δικαιολογούμενος ἀπαντᾷ τὸ ἐπίταγμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ «καὶ ὁ μὴ ἔχων πωλήσει τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ καὶ ἀγοράσει μάχαιραν». 2 Ὡς καὶ αὐτὸς ὁ πατριάρχης Ἰωακείμ οὐχὶ σπανίως ἔκαμνε καὶ τὸν πατριώτην. Εἰς τὸ περιλάλητον κυπριακὸν ζήτημα συνεβούλευε τοῖς Κύπριοις τάδε : «Πρέπει νὰ ὑποταχθῆτε εἰς τὴν Μεγ. Ἐκκλησί-

1. Σημειούμεθα, ὅτι τὰς ἀξιολόγους ταύτας γνώμας, αἰτινες τὸ πρῶτον ἐξηγῆθησαν ἐν Ἑλλάδι ὑπὸ εὐρυμαθοῦς ἱεράρχου, γηράσαντος ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Ἐκκλησίας καὶ λάτρου τῆς ἱερᾶς Θεολογίας ἐντριβεστάτου δὲ καὶ περὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν, ἐπικαλεῖται ὁ Πέτρος Νικῶφ ἐν τῇ ἀνωτέρῳ ἀλληλογραφίᾳ τοῦ Ἰωακείμ (ἧς ἀφίνω ἀσχολίαστον τὸ πῶς ἐγένοντο κάτοχοι οἱ Βούλγαροι) ἐν σ. 186 τοῦ λίαν σχοινοτενοῦς προλόγου.

2. Λουκ. κβ', 36. καὶ κατωτ. 38. «οἱ δὲ εἶπον, κύριε, ἰδοὺ μάχαιρα, δύο ὧδε· ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς ἰκανὸν ἐστί». ἔλεγε δὲ ταῦτα ὁ Ἰησοῦς μικρὸν πρὸ τῆς συλλήψεως, ὅτε καὶ ὁ Πέτρος ἔκαμνε χρῆσιν καὶ ἔκοψε τὸ ὠτίον τοῦ δούλου τοῦ ἀρχιερέως. Ἐκ τοῦ Λουκᾶ (48) φαίνεται, ὅτι ἐζήτησε τὴν ἀδειαν, καὶ μετὰ τὴν ἐκκοπήν ὁ Χριστὸς εἶπεν : «ἐᾶτε ἕως τούτου, καὶ ἀψάμενος τοῦ ὠτίου αὐτοῦ ἴασατο αὐτόν» (51). Ἄλλ' ὁ Ματθαῖος φέρει τὸν Ἰησοῦν ἐπιτιμήσαντα τῷ δράστη (κατ', 52). Βλ. Νικ. Παπαδοπούλου πρωτοπρωσβυτέρου, «Ἡ ὄπλοφορία τῶν κληρικῶν κατὰ τὴν ἑλλην. ἐπανάστασιν» ἐν Ἐκκλησ. τύπῳ 15 Ἰανουαρίου 1940.

αν· διότι ἂν λυθῆ τὸ ἀρχιεπισκοπικὸν ζήτημα δι' ἡμῶν, θὰ ἐπέμβω-
μεν, ὅπως λύσωμεν καὶ τὸ ἀντιοχικὸν ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Καὶ ἂν
ἐπιτραπῆ εἰς τὸν λαὸν νὰ ἐκλέγῃ τοὺς ἀρχηγούς τῆς ἐκκλησίας του,
ποῖος θὰ ἐμποδίσῃ αὐτοὺς τὸν ἄραβας νὰ μᾶς πάρουν καὶ τὸ πα-
τριαρχεῖον Ἱεροσολύμων»; Οὕτως ἐπὶ τῇ βάσει τοιαύτης πολιτικῆς πᾶ-
σα ἡ δικαιοσύνη τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ἀποβαίνει «ὡς ράκος
ἀποκαθημένης» (Ἡσαίου ξδ', 6). Ἐπίσης καὶ ἐπὶ τοῦ Βουλγ. ζητήμα-
τος εἰργάσθη πατριωτικῶς. Λαμπρὰν διατριβὴν ἐδημοσίευσεν ὁ ἀρχιμ.
Ἐμμ. Καρπάθιος (νῦν μητροπολίτης Κῶ) «Ἰωακείμ ὁ Β' καὶ τὸ βουλ-
γαρικὸν ζήτημα» ἐν Ἑκκλησ. Φάρω Ἀλεξανδρείας, τόμ. ΛΑ', 1932,
σ. 321-366, βλ. 337 ἔ. ὅστις καταδικάζει αὐτὸν καὶ ἐξαίρει τὸν Γ', ἀ-
ποδείξαντα μεγάλην προοπτικὴν.

Ὁ Ἰωακείμ εἶχεν μὲν πολλοὺς φίλους, ἰδίᾳ τῆς τῶν λαϊκῶν τά-
ξεως, ἀλλ' ἐξ ἄλλου εἶχε καὶ μεγάλους ἐχθρούς, τοὺς ἀρχιερεῖς, τοὺς
πλείστους. Τὰ ἀδιάσειστα αὐτοῦ ἐρείσματα ἐκ τῶν διανοουμένων τῆς
ἐποχῆς ἐκείνης ἦσαν ὁ Νικομηδείας Φιλόθεος Βρυέννιος καὶ ὁ ἀδελ-
φιδοῦς αὐτοῦ Διδυμοτείχου Φιλάρετος Βαφείδης, κραταιοὶ ἐπιστήμονες.
Πρὸς τούτοις ἀντεπαρετάσσοντο ὁ Κωνσταντῖνος Ε' Βαλλιιάδης, ὁ
Ἰωακείμ Φορόπουλος, ὁ Πελαγωνίας, ἀλλὰ πρὸ παντὸς ὁ Ἀγχιάλου
Βασίλειος, ὁ πατριαρχεύσας ἔπειτα. Τοῦ τελευταίου ἐδημοσίευσεν ὀκτώ-
λιαν διαφωτιστικὰς περὶ τῆς πολιτείας τοῦ Ἰωακείμ ἐπιστολὰς ὁ λό-
γιος Κύπριος Γ. Σ. Φραγκούλης, λαβὼν ἀφορμὴν ἐκ τῶν δηλώσεων
αὐτοῦ, «αὐτὰ ὅμως ὅλα εἶναι σοφίσματα, γράφει, τὰ ὅποια... λέγον-
ται διὰ νὰ ἐμπαίξεται ὁ κόσμος»¹.

Ὁ δὲ Βασίλειος, ὄν τοσοῦτον περιεποιεῖτο ὁ Πατριάρχης, ἐπιτί-
θεται κατ' αὐτοῦ, διότι ὑποβαλὼν πρὸς τὸν Σουλτᾶνον ὑπόμνημα
περὶ τοῦ Μακεδονοθρακικοῦ ζητήματος ἄνευ εἰδήσεως τῆς ἱερᾶς συ-
νόδου, ἠνάγκασε τοὺς ὀκτὼ ἐκείνους συνοδικούς, νὰ ἐξεγερθῶσι κατ'
αὐτοῦ πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων, ἅτινα κατ' αὐ-
τοὺς κατεβαράθρωνεν. Τούτους, ὅτε μετὰ διετῆ ἀγῶνα δὲν ἠδυνήθη
νὰ μαλάξῃ, διὰ τῆς ἐξουσίας ἀπέπεμψεν εἰς τὰς ἐπαρχίας των. Ἀπὸ
1-12-904 γράφει ταῦτα πρὸς Φραγκούλην: «Ἡ πολιτεία Ἰωακείμ
τοῦ Γ' καθ' ἅπασαν τὴν δευτέραν αὐτοῦ Πατριαρχεῖαν ἦτο με-

1. «Ἱστορία τοῦ Ἀρχιεπισκοπικοῦ ζητήματος Κύπρου, Ἀλεξάνδρεια
1908, αἱ δηλώσεις ἐν σ. 8. Τὸν Βασίλειον ἅμα τῇ ἐπανόδῳ ἐκ Γερμανίας
προσέλαβεν ὁ Ἰωακείμ ὡς διευθυντὴν τῆς «Ἑκκλ. Ἀληθείας» εἴτα καὶ τῆς
ἐν Μπαλατιᾷ Ἱερατικῆς Σχολῆς. Ἀπεδείχθη χειριστὴς ἀριστος τοῦ καλάμου
καὶ γονιμώτατος συγγραφεὺς ἐκτείνας τὰς «Σκέψεις καὶ μελέτας» (ἐκ Μ-
ρασολῆ 1906) καὶ εἰς κοινωνικὰ θέματα. Πρῶτος δὲ μετὰ τὸν Βρυέννιον ἐ-
νέσκηυσεν εἰς τὴν ἐρευναν χειρογράφων.

στη σφαλμάτων και παραβάσεων... Ἄνθρωπος ἐστερημένος κοινῆς τινος μορφώσεως, ἐξαγριωθεὶς δὲ καὶ ἐξαχρειωθεὶς ἐπὶ πλεῖον, ἢ ὅσον πρότερον ἦτο, καὶ μεθυσθεὶς ἐκ τῆς μεγίστης τοῦ ἔθνους καὶ τῆς ἐκκλησίας πρὸς αὐτὸν ἀφοσιώσεως, τετυφλωμένος δὲ ὑπὸ ἀγρίου καὶ βαναύσου ἐγωΐσμοῦ οὐδὲν ἐσκέπτετο, οὐδὲν ἔπραττεν ἐκ τῶν συντελούντων εἰς κοινὸν ἀγαθόν... σύνταξις ὀλεθριωτάτου . . . ὑπομνήματος . . . » (σ. 28)) Ἡμεῖς ἐκ τοῦ συνέγγυς γνωρίσαντες αὐτὸν ἐν Λαύρα, ἔνθα ἐπὶ 12ετίαν ἐμόνασεν μετὰ τὴν πρώτην πατριαρχίαν, δὲν συμφωνοῦμεν ἀπολύτως πρὸς τὴν αὐστηράν αὐτὴν κρίσιν. Ἐὰν ἐξαίρεσωμεν τὰς ἐρωτοτροπίας του πρὸς Ρώσους—πρὸς τοὺς Βουλγάρους ἐστάθη ἀδιάλλακτος, οὐδέποτε ἐπεσκέψατο τὴν μονὴν αὐτῶν—κατὰ τὰ ἄλλα ὡς πατριάρχης ἦν ἀξιοπρεπέστατος καὶ ἐπιβλητικώτατος, φιλόμουσος καὶ εἰς ἄκρον φιλελεῆμων, τύπος καὶ ὑπογραμμὸς διὰ τὸν ἀσκητικὸν βίον αὐτοῦ, πεζοπορῶν εἰς μεγάλας ἀποστάσεις καὶ αὐθυπηροτούμενος, ὁσάκις ὁ πιστὸς καὶ ἰσόβιος μάγειρός του Νικολὸς μετέβαιεν εἰς Κ)πολιν, ἰστάμενος ἀλύγιστος ἐπὶ τοῦ θρόνου κατὰ τὰς πανηγύρεις τῶν μονῶν εἰς ὀλονύκτιον ἀγρυπνίαν, 15—17 ὥρας! πρὸς κατάπληξιν καὶ αὐτῶν τῶν μάλα ἀγωνιστῶν μοναχῶν, καθ' ἃς ὁσάκις δὲν ἐλειτούργει, ἔλεγεν αὐτὸς τὸν Ἀπόστολον, ἦτο καταδεκτικώτατος, ὠμίλει πρὸς πάντας καὶ ἡστειεύετο πολλάκις μὲ τὸς παραμικρούς, ἠγάπα δὲ περιπαθῶς τοὺς Ἀλβανούς, οἵτινες πολυπληθεῖς ἦσαν τότε ἐν Ἀθῶ ὡς κτῖσται καὶ ὑλοτόμοι. 1 Ἐν τῷ Μυλοποτάμῳ ἦτο λίαν φιλακόλουθος, πολλάκις ἐλειτούργει μόνος του εἰς τὸ παρεκκλήσιον ὡς ἱερεὺς. Δι' ὅλα αὐτὰ γενικῶς οἱ Ἁγιορεῖται ἐσέβοντο καὶ ἐλάτρευον αὐτόν. Οἰκειότατος ἦτο πρὸς τοὺς Ἰωσαφαίους ἀγιογράφους τῶν Καυσοκαλυβίων, οἵτινες τόμον ὀλόκληρον ἔχουσι περὶ τοῦ «Παναγιωτάτου». Περὶ τοῦ Βασιλείου ὡς πατριάρχου, ἀσπασαμένου τὸ νέον ἡμερολόγιον, πολλὰ ἔγρα-

1. Δωδεκαετῆς ὄν παρὰ τῷ ἀταδέλφῳ μου Θεοφίλῳ, ὅστις ἐμόναζεν εἰς τὴν μονὴν τοῦ Φιλοθέου (κελλίον «Ἁγίου Δημήτριος») ἄνωθεν τοῦ Μυλοποτάμου, μετέβαινον εἰς τὰς Καρέας ἐπὶ ἡμίονου· διέκρινα ἐμπροσθέν μου ἔφιππον ἀσπρογένην μὲ καλογερικὸν σκοῦφον· τὸν ἔφθασα καὶ ἠκολούθουν μὴ γνωρίζων, ὅτι εἶναι ὁ πατριάρχης. «νὰ περάσης μπροστὰ παιδί μου, διότι ἐγὼ εἶμαι γέρον καὶ τὸ μουλάρι αὐτὸ γέρικο καὶ δὲν περπατᾷ, ἐοὺς θῆλεις νὰ τρέχῃς», ὑπήκουσα ἀμέσως, ἀφοῦ τὸν ἐχαιρέτησα «ἀγιορευτικῶς»: εὐλόγησον γέροντα. Καὶ ἄλλοτε τὸν συνέντησα — ἐγνώριζον πλέον αὐτόν, ἡμην μαθητὴς τῆς Ἀθωνιάδος—μετέβαιεν ἀποστολικῶς εἰς Λαύραν, τετράωρον ἀπέχουσαν τοῦ Μυλοποτάμου, ἐν καιρῷ χειμῶνος, ἀφίππευσα ἀμέσως καὶ ἐφίλησα τὸ χέρι βαλὼν ἐδαφιαίαν μέσ' στήν λάσπη μετάνοιαν. Τοῦ παρεχώρησα τὸν ἡμίονον. «Ἄ, ὄχι καλογέρι μου, πήγαινε, ἐγὼ θὰ περπατῶ, θὰ γείνω παλληκάρι».

ψαν οἱ Ζηλωταὶ Ἀθωνῖται ἀλλ' οὐδεὶς ἔδωκε προσοχὴν. Ἐν τούτοις εἰς τὴν ἀρτίως κυκλοφοροῦσαν «Ἐγκυκλοπαιδείαν τῶν ἐλευθέρων τεκτόνων» τόμ. Α', Ἀθῆναι 1934, σ. 246 ἀναγινώσκω τὴν βιογραφίαν του ὡς μασώνου.

Πάντοτε ἡ ἐμφάνισις καπνοῦ εἶναι σημεῖον πυρός. Εἰς τὸ ἀρχιεπισκοπικὸν ζήτημα ὁ Κιτίου Μελέτιος Μεταξάκης εἶχε καταγγελθῆ εἰς τὰ πατριαρχεῖα ὡς τέκτων καὶ ἐζητήθη παρ' αὐτοῦ λίβελλος, τότε ὁ Ἀγγιᾶλου Βασίλειος γράφει ἀπὸ 10 Μαρτ. 1903 πρὸς τὸν Φραγκούλην : «Πρὸς Θεοῦ, ἐσκέφθησαν οἱ τὰ τοιαῦτα ἀποφασίζοντες, ὅτι προκαλοῦσι μέγα σκάνδαλον καὶ ἀνοίγουσι πληγὴν δυναμένην νὰ ἐξαπλωθῆ ἐφ' ὄλου τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἡμῶν σώματος; ἢ μήπως ἐκλιποῦσα πλέον ἐξ Ἀθηνῶν ἢ κατὰ τοῦ μασωνισμοῦ μονομανία Ἀποστόλου τινὸς Μακράκη ἐνεφώλευσεν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων ἐν τοῖς ἀνακαινιζομένοις πατριαρχείοις Κωνσταντινουπόλεως...; Καὶ ἀγωνιζόμενος νὰ σώσῃ τὴν πλειάδα τοῦ Φαναρίου καὶ ἑαυτὸν οὐχὶ δὲ τὸν Μεταξάκη, ὅστις θὰ ἔλεγεν ἀπλούστατα : «ὁ ἀναμάρτητος πρῶτος βαλέτω τὸν λίθον». ἐπιφέρει : «ἡ ἡμετέρα ἀνατολικὴ ὀρθόδοξος ἐκκλησία καλῶς καὶ σωφρόνως πολιτευομένη οὐδέποτε ἐξήνεγκεν ἐπίσημον καταδικαστικὴν γνώμην κατὰ ἐταιρίας οὐσιωδῶς ἀγνώστου ὡς ἐκ τοῦ μυστηριώτους αὐτῆς τύπου... (σημειοῦται τὰ διαδιδόμενα). Πάντα ταῦτα καὶ ἄλλα παρόμοια διασπείρονται περὶ τῆς μασωνίας, ἡμεῖς δὲ εὐσυνειδήτως καὶ ἀπαθῶς κρίνοντες δὲν δυνάμεθα οὐδὲν ὀριστικῶς περὶ αὐτῆς ν' ἀποφανθῶμεν» (καταδικάζει πᾶσαν ἀντίδρασιν) σ. 23—25.

Δὲν εἶχε φαίνεται εἰσέτι πολιτογραφηθῆ ὁ Βασίλειος εἰς τὴν Στοάν, ὅτε συνέθετε τὰς «Ἐντυπώσεις Δημητρίου Περιεργίδου» λίβελλον, κατὰ Γεδεῶν ἀκριβέστατα παριστῶντα διδασκάλους τινὰς ἀγύρτας (πρόσθετες καὶ φραμμασώνους) ὑπὲρ οὗ, ἵνα ἴδῃ τὸ φῶς διὰ τοῦ τύπου, ἔδαπάνησεν ὁ ὡς «Ἐξηνταβελώνης» γνωριζόμενος Βασ. Πυλάδης, διότι κατὰ τὸν ἐπώνυμον τῆς θεολογίας «οὐδὲν οὕτως ἡδύ τοῖς ἀνθρώποις ὡς τὸ κρίνειν τὰ ἀλλότρια». Τὴν σπουδαίαν ταύτην εἴδησιν λαμβάνω παρὰ τοῦ εἰς ἄκρον φιλοσόφου Γεδεῶν (Μνεία τῶν πρὸ ἐμοῦ σ. 74-75), ὅστις ἀνέμενε ν' ἀπέλθωσι πάντες εἰς τὰς αἰωνίους μονὰς διὰ νὰ καταμαρτυρήσῃ κατ' ἐκείνων, ὧν ὑπῆρξε συνευωχούμενος καὶ πολλάκις ἔλειχε χεῖρας καὶ πόδας, καὶ ὁ ἅγιος Θεός, κρίμασιν οἷς αὐτὸς μόνος οἶδε, παρέτεινε τὰ ἔτη τῆς ζωῆς τοῦ ἀνδρός, ὡς τοῦ Ἐζεκίου ἐκείνου, ἵνα διδαχθῶμεν οὐκ ὀλίγα ἐκ τῶν ἀνεκδότων τοῦ νέου Καππάδοκος Προκοπίου. Ἐν τούτοις ὁ μα-

καρίτης είχε τὴν πρόνοιαν καὶ ταῦτα νὰ ὑποβάλλῃ εἰς τὸ κριτήριον τῆς ἀληθείας τοῦ Μώμου τὴν καυστικὴν ἀποτροπιαζόμενος γλῶσσαν. «Τῶν ἐν τοῖς τύποις σήμερον ὑπ' ἐμοῦ διασωζομένων ἱστορημάτων τούτων, τὰ μὲν ἐκ πηγῶν ἐντύπων ἀθροίσας τὰ δὲ μαθῶν ἐκ παραδόσεως ὑποβάλλω (τὸ κόμμα παρέλκει ἐνταῦθα) κατὰ καθήκον πρὸς τὴν ἀλήθειαν, δυνάμενος αὐτὴν νὰ ἐξακριβώσω καὶ καταστήσω γνωστὴν νῦν, ἣν ἀδύνατον ἦν νὰ γράψω πρὸ τεσσαράκοντα πέντε ἐτῶν, νεώτερος ὢν καὶ στερούμενος θάρρους, ὅπερ νῦν ἔχω περὶ τὸ δειλινόν, δυστυχῶς, τοῦ βίου μου». Ταῦτα εἰς τὴν ἐν τῇ Ἀθηναίᾳ Ἀκαδημίᾳ ἀνακοίνωσιν : «Ἀρχιερέων Ἡρακλείας ἀσύστατα προνόμια» 1930.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ Βασιλείου, πράγματα μεμαρτυρημένα, οὐδεὶς ὅμως θὰ ἐπίστευεν ὅτι καὶ ὁ Ἰωακείμ ἀνῆκεν εἰς τὴν τεκτονικὴν στοάν· ἤκουσά ποτε, ὅτι ἐμνήθη ὑπὸ τοῦ στενοῦ φίλου του, τοῦ δ.ασήμου μαθηματικοῦ τῆς Μεγ. τοῦ Γένους σχολῆς, Ἀνδρέου Σπαθάρη. Κατ' αὐτὰς ἐπὶ τῇ συστάσει τοῦ «Τεκτονικοῦ ἰδρύματος τῆς Ἑλλάδος», ἣτις ἐσκανδάλισε μεγάλως τοὺς εὐσεβόφρονας καὶ πατριωτικούς κύκλους καὶ ἀνεσιάτωσε τοὺς Παλαιοημερολογίτας» διότι παραδίδεται ἡ ἐκκλησι. καὶ μοναστηριακὴ περιουσία εἰς τοὺς Μασόνους καὶ δίσκοι θὰ περιφέρωνται εἰς τοὺς ναοὺς καὶ εἰσφοραὶ θὰ γίνωνται ὑπὲρ αὐτῶν, ὁ ἐπίσημος μὲν ἐκκλησι. τύπος ἐσίγησεν ἀσυγγνώστως, ἔγραψε δὲ ἡ «Καθολικὴ», εἰς ἣν ἀπήνητησεν ὁ καθηγητῆς Ν. Λούβαρις ὑπερασπιζόμενος τὰς μασ. ἀρχὰς ἐν τῇ «Βραδυνῇ» τῆς 16-11-49, καὶ πρῶτον μὲν λέγει ὅτι ὁ σκοπὸς τῶν εἰσφορῶν εἶναι φιλανθρωπικός, ὡσεὶ μὴ ἠδύνατο ἡ ἐκκλησία, αὐτὴ ἡ ἴδια, νὰ ἐξασκήσῃ αὐτόν. «Δεύτερον : ὁ συντάκτης τῆς «Καθολικῆς», μὴ ὢν Τέκτων, δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ γράφῃ ὅτι ὁ Τεκτονισμὸς εἶναι ὁ μεγαλύτερος ἐχθρὸς τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Διότι δικαιούται πᾶς τις νὰ τὸν ἐρωτήσῃ : «Πῶς τότε ὄλοι οἱ Ἀρχιεπίσκοποι καὶ Ἐπίσκοποι τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἐν Ἀμερικῇ ἐκκλησιῶν συμβαίνει νὰ εἶναι συγχρόνως καὶ Τέκτονες; Μήπως δὲν εἶναι χριστιανοὶ καίτοι κατέχουν τὰς ἀνωτάτας βαθμίδας τῆς ἱερωσύνης; Καὶ πῶς συμβαίνει, ἐάν περὶ ἀντιχριστιανικῆς ὀργανώσεως πρόκειται, νὰ εἶναι Τέκτονες Ἕλληνες ὀρθόδοξοι Πατριάρχαι, ὅπως ὁ Ἰωακείμ ὁ Γ' Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσης Κωνσταντῖνος Ε' καὶ ὁ Ἀλεξανδρείας Μελέτιος Μεταξάκης, ἵνα μόνον τοὺς τεθνεώτας ἀναφέρω.

Ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία ἔχει ἀπόλυτον δικαίωμα νὰ ἀπαγορεύῃ εἰς τοὺς πιστοὺς τῆς τὴν ἰδιότητα τοῦ Τέκτονος καίτοι ἀ-

πειροι εἶναι εἰς τὴν Ἰταλίαν, τὴν Γαλλίαν, τὴν Γερμανίαν, τὴν Ἰσπανίαν καὶ τὴν Ἀμερικὴν οἱ καθολικοὶ Τέκτονες, τῶν ὁποίων κατ' οὐδὲν ἔχει κλονισθῆ ἢ χριστιανικὴ πίστις. Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ σημείου αὐτοῦ μέχρι τῆς κατασκευοφαντήσεως ἐνὸς παγκοσμίου θεομοῦ ἢ ἀπόστασις εἶναι πολὺ μεγάλη».

Καὶ ὅμως ὁ οἰκτρὸς οὗτος θεολόγος τῷ 1933 κατεδίκαζε μετὰ τῶν ἄλλων τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς συναδέλφων του τὸν τεκτονισμὸν καὶ ἐθεώρει αὐτὸν ὡς τελείως ἀσυμβίβαστον πρὸς τὸ ἀξίωμα τοῦ κληρικοῦ. φαίνεται εἰς τὰς φυλακὰς, ὅπου ἐπὶ πενταετίαν ἀπέτιε τὴν ποινὴν ὡς δοσίλογος, ἐφωτίσθη καὶ διέγνω τὴν ἀλήθειαν. Τὰ περὶ Ἰωακείμ βεβαίως ἔμαθεν ἐκ τῆς εἰρημένης «Ἐγκυκλοπαιδείας», ἔνθα ἐν τόμῳ Β', σ. 185 λέγεται, ὅτι «μυηθεὶς εἰς τὸν τεκτονισμὸν ἐφήρμοσεν ἐμπράκτως τὰς ἀρχὰς του, ἐπιδείξας ψυχικὴν ρώμην ἀξιοθαύμαστον». Ἄλλ' ἡ μαρτυρία τοῦ μασ. ὄργάνου δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆ ἀσφαλὴς καὶ ἀπρόσβλητος, καὶ διερωτῶμαι, διατί δὲν ἀναφέρουσι ζῶντας ἀρχιερεῖς, ἀλλὰ τεθνεῶτας μόνον; Προσεκτικώτερον δέον νὰ ἐξετάσωμεν τὰ περὶ Ἰωακείμ ὑπὸ τοῦ Εἰρηναίου γραφέντα: «Καὶ περὶ μὲν τοῦ μοιραίου πατριάρχου Μεταξάκη, λέγει, ὅτι ἀνῆκεν εἰς «μυστικὰς ἐταιρείας» εἰς τὰς ὁποίας ὁ φιλοδοξία τυφλούμενος καὶ εἰς τὴν διαφῆμισιν τοῦ ἐγὼ θυσιάζων τὰ πάντα ὤφειλε τὴν διαδοχικὴν εἰς τὰ ὕπατα τῶν ἐπὶ μέρους ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν ἀξιώματα ἄνοδον αὐτοῦ» (Ἐπομν. σ. 19)— τοῦτο καὶ τὸ μυστικὸν γνωρίζει καὶ ὁ ἐνταῦθα «Προκαθήμενος» κατέχων τὸ σῶμα τοῦ ἐγκλήματος, οὗ χάριν καὶ ἐσώθη ἀπὸ τὴν καταδίωξιν ὡς βασιλόφρων τῷ 1918—1919—καὶ ποιεῖται ὁ ζηλωτῆς ἱεράρχης καὶ μίαν ἀποκάλυψιν: «εἰς τὴν κατάργησιν τοῦ Γερωντισμοῦ δὲν ἦτο ἀμέτοχος ὁ σιωνισμὸς καὶ ὁ μασονισμὸς, ὡς καταδεικνυτα ἐκ τῆς σφραγίδος τοῦ σήματος αὐτοῦ, ὅπερ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν μεγάλων ἐπισκευῶν τῶν πατριαρχείων ἐπὶ Ἰωακείμ τοῦ Γ' βεβηλώνει τὸ κέντρον τοῦ ἱεροῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Γεωργίου ναοῦ» (σ. 15). Τὶ εἶναι τὸ σῆμα τοῦτο, δὲν γνωρίζω, ἴσως ὁ ἀκοίμητος ὀφθαλμὸς τοῦ Θεοῦ, ὃν οἱ τέκτονες περικλείουσιν ἐντὸς τριγώνου, ἐκπέμπων πέραξ τὰς ἀκτῖνας. Ἄλλὰ καὶ ἄλλη πέτρα σκανδάλου ἀναφέρεται εἰς τὸν πατριάρχην Ἰωακείμ, ὁ δικέφαλος αἰετὸς ὡς ἐγκόλπιον. Ὁ προκατόχος αὐτοῦ Διονύσιος Ε' πρῶτος, ὡς ἐγὼ οἶδα, ἐκρέμασεν εἰς τὸ στήθος τὸν δικεφ. αἰετόν, ἀλλὰ φέροντα ἐκατέρωθεν τὸν Χριστὸν καὶ τὴν Θεοτόκον, (εἶδον τοῦτο ἐν τῷ πατριαρχ. σκευοφυλακίῳ). Τὸ τοῦ Ἰωακείμ ὅμως οὐδέτερον τούτων φέρει καὶ εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ μασονικὸν ἔμβλημα, (καθιερωθὲν ἀπὸ

τοῦ 1758 βλ. Ἐγκυκλ. Ἐλευθ. Τεκτ. Α', σ. 48). Ποῖος παρέσυρεν εἰς τοῦτο τὸν ἀείμνηστον Πατριάρχην, ἀγνώστω. Ὁ Ἰωακείμ παρ' ὅτι ἦτο μᾶλλον λαϊκόφρων ἢ κληρικόφρων—ἴσως τὸ μόνον σκιερὸν σημεῖον—ἀνύψωσε τὴν πατριαρχικὴν μεγαλειότητα εἰς τὸ ὑπεργειότατον τῆς δόξης σημεῖον. Ἦτο πατριάρχης οὐχὶ μόνον τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ πάντων τῶν ὀρθοδόξων, κατεπολέμει τὸν φανατισμὸν καὶ τοὺς πατριδοκαπήλους, δὲν ἦτο μὲν κοσμοπολίτης, ἀλλ' ἤθελε καὶ τούτῳ νὰ συστήσῃ τὴν ἀποστολικὴν ἀνεξίθρησκειαν. Ὡς ἐθνάρχης περιεθρίγκου τὰ ἐθνικὰ δίκαια ἐν τῷ κύκλῳ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἰδεῶν (Kirche über Alles). Οὕτως οἱ ταγοὶ τῆς ἐκκλησίας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας ἔσωζον τὸ ἔθνος.

Διὰ τῶν διατυπουμένων τούτων ὑψηλῶν ἀρχῶν ὑπὸ τοῦ μεγάλου πατριάρχου τίθεται τὸ ζήτημα τῆς πολιτικῆς τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου εἰς τὸ ἐμπρέπον ὕψος.

Ὁ Ἄγγλος πρωτοπρεσβύτερος, γνωστὸς φιλέλληνας καὶ τῆς ὀρθοδοξίας θιασώτης, ἀνέλαβεν ἐσχάτως νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν ὑπόθεσιν τῶν ἀγίων τόπων ἔναντι τῶν ἀξιώσεων τοῦ ἀραβικοῦ χριστιανικοῦ στοιχείου, καὶ ἔγραψεν ἐμπνευσμένον ἄρθρον ἐν Christian east (Δεκ. 1926). Εἶναι ὁ J. A. Douglas, ὅστις ἐν ἐπιλόγῳ συμβουλεύει τὰ ἑξῆς: «Ἄν πρόκηται ἡ Ὀρθόδοξος ἐκκλησία νὰ μὴ ἀποσυντεθῇ, καθὼς ἡ Λατινικὴ ἐκκλησία μετερρύθμισε τὸ σύστημα αὐτῆς, καθ' ὅμοιον τρόπον πρέπει καὶ τὸ σύστημα τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας νὰ μεταρρυθμισθῇ, ἕως ὅτου μόνον ἴχνη τινὰ διαμείνωσι τῆς προηγουμένης αὐτοκρατορικῆς καταστάσεως αὐτῆς. Παραλλήλως πρὸς τὴν Λατ. ἐκκλησίαν ἡ Ὀρθόδοξος ἐκκλησία πρέπει νὰ ἐννοήσῃ, ὅτι οὐσιωδῶς νὸν εἶναι πνευματικὴ καὶ ὄχι πολιτικὴ κοινότης, καὶ πρέπει νὰ λησμονήσῃ τὴν προηγουμένην αὐτῆς πραγματικὴν συνταύτισιν τοῦ ἀνατολικοῦ χριστιανισμοῦ μετὰ τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον καὶ ἐπειδὴ αἱ νεώτεροι αὐτοκέφαλοι ἐκκλησίαι εἶναι ἐν εἶδος βυζαντινῆς σχέσεως πρὸς τὰς σχετικὰς αὐτῶν κυβερνήσεις, εἶναι ἀνάγκη ν' ἀνακτήθῃ οὐχὶ ἡ ὑπερεθνικὴ ὀρθόδοξος συνείδησις, διότι τοῦτο προφανῶς ὑφίσταται, ἀλλ' ὁ ὑπερεθνικὸς τρόπος τῆς διοικήσεως τοῦ Ὀρθοδόξου συστήματος, δηλ. ἡ ἰσοβάθμια ὑπερεθνικὴ ἐνέργεια τῆς ἱεραρχίας αὐτῆς». (Βλ. ἀνάλυσιν τοῦ ἔργου ὑπὸ τοῦ Ἰορδάνου Τιμοθέου, τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων ἐν ἐκκλ. Φάρφ Ἀλεξανδρείας, τόμ. ΚΣΤ', 1927, σ. 233-238).

Ὁ ταῦτα συνιστῶν φιλελεύθερος Ἄγγλος εἶναι ὁ συγγραφεὺς τοῦ θαυμασίου βιβλίου: «Ἡ ἀπολύτρωσις τῆς Ἁγίας Σοφίας 1. Ἐν κεφ. Ζ'.

1. Ἡ κυκλοφορία τοῦ βιβλίου ὑπῆρξε καταπληκτικὴ. ἐξεδόθη τῆ 9

«τὸ φρόνημα τῆς Ἀγγλίας», καυτηριάξει τὴν ἄλλοπρόσαλλον αὐτῆς πολιτικὴν ἀρχόμενος οὕτως : «Εἰς ἡμᾶς, ἀπλοῦς πολίτας τῆς Ἀγγλίας, ἀποβαίνει ἀδύνατον νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι ἡ περὶ εἰρήνης συνδιάσκεψις ἐνδέχεται ἔστω καὶ ἐπὶ μίαν στιγμὴν νὰ θεωρήσῃ ὡς ἐπιδεικτικὴν ἀναβολῆς τὴν κατάργησιν τῆς ἐπὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως κυριαρχίας τοῦ Σουλτάνου... Ἀφ' ἧς λοιπὸν ἡμέρας ὑπεγράφη ἡ ἀνακωχὴ οὐδεμίαν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἠσθάνθημεν πλέον ἀνησυχίαν. Ἐβλέπομεν μόνον καθ' ἑκάστην εἰς τὰς ἑφημερίδας, εἰς περιεῖχον τὴν εἴδησιν τῆς εἰς τοὺς Ἑλληνας ἀποδόσεως τῆς Ἀγίας Σοφίας... Ἡ ἐκκλησία τῆς Ἀγ. Σοφίας εἶναι ἀναμφιβόλως ἡ μεγίστη τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἡμεῖς ἀξιοῦμεν ἄνευ δισταγμῶν, ὅτι πρέπει νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸν ἀρχαῖόν της προορισμόν» 1. Ὁ φλογερὸς λοιπὸν αὐτὸς ὑπερασπιστὴς τῆς Ἑλλάδος γράφει ἐν τῷ προλόγῳ : «Θὰ ἦτο ἴσως καλὸν νὰ ἐξαλείψω πᾶσαν δυνατὴν παρεξήγησιν ὡς πρὸς τὰς φιλοδοξίας τῶν Ἑλλήνων λέγων, ὅτι τίποτε δὲν εἶναι περισσότερον ξένον πρὸς τὸ σημερινὸν ἑλληνικὸν πνεῦμα ἀπὸ τὴν ἀναζωπύρωσιν τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ Ἕλληνας ἐπιθυμεῖ — καὶ τὸ ἐπιθυμεῖ διακαῶς — τὴν ἔνωσιν τοῦ ἔθνους του καὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν. Ἡ ἐπιθυμία αὕτη ἔπρεπε νὰ τύχῃ ἐπιδοκιμασίας ἐκ μέρους ὄλων... Καὶ ὁ πλέον εὐφάνταστος Ἕλληνας δὲν ἔχει καμμίαν ἐπιθυμίαν νὰ ἐπέμβῃ εἰς τὸ ζήτημα τῶν Συρίων ἢ τῶν Ἀρμενίων, δὲν ζητεῖ δὲ διὰ τὸν ἑαυτὸν του τίποτε τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι ἕτοιμος νὰ παραχωρήσῃ εἰς τοὺς ἄλλους» 2.

Φεβρ. 1919, ἐντὸς τριῶν ἑβδομάδων ἐξηντλήθη καὶ τὴν 28 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἐνεφανίσθη εἰς δευτέραν ἔκδοσιν. Ἡ ἑλληνικὴ ἔκδοσις ἐγένετο ἐν Ἀθῆναις 1934.

1. Σελ. 71. Οἱ Κυριακάτικοι Τάμις τοῦ Λονδίνου, ἐξ ἀφορμῆς τοῦ ἐμποδισθέντος ἐν Λονδίῳ συλλαλητηρίου περὶ ἀπολυτρώσεως τῆς Ἀγ. Σοφίας ἔγραψον τὴν 31 Ἰαν. ταῦτα : «Δὲν εἶναι μυστικὸν τώρα, ὅτι αἱ ἀρχαὶ σφοδρῶς ἀποδοκιμάζουσι διὰ πολιτικούς λόγους πάντα ἐν τῇ δημοσιογραφίᾳ λόγον περὶ ἀποκαταστάσεως τῆς Ἀγ. Σοφίας, ἀλλ' ἡμεῖς ἐθεωρήσαμεν καθήκον μας νὰ ἐκτεθῶμεν εἰς οἰονδήποτε κίνδυνον ἐκ τῆς παρακοῆς ἐπαπειλούμενον». Τὸ ἐν λόγῳ περιοδικὸν εἶχε δημοσιεύσει τὸν Δεκ. τοῦ 1918 ἀξιολογώτατον ἀρθρον ἰσχυριζόμενον, ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολις εἶναι ἑλληνικὴ καὶ πρέπει νὰ τεθῇ ὑπὸ ἑλληνικὴν διοίκησιν.

2. Τὸ 1937 ἐγνώρισα καλῶς τὸν σεβάσιμον αὐτὸν κληρικὸν εἰς τὸ ἐν Ἐδιμβούργῳ Παγγρησιατικὸν συνέδριον. μοὶ ἐπλησίασεν ἐπανειλημμένως, ὅπως καὶ ἄλλοι, ὅσους εἶχον γνωρίσει ἐπισκεψαμένους τὸν Ἄθω, ἀλλ' αὐτὸς διαρκῶς μοὶ ὠμίλει περὶ Κορυθαῶς καὶ ἦτο εὐχαριστημένος διὰ τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος τῆς ἄλβανικῆς ἐκκλησίας.

ΕΠΙΣΗΜΕΙΩΣΙΣ ΠΕΡΙ ΦΑΡΜΑΚΙΔΟΥ.—ΘΑΥΜΑΣΤΑΙ
ΚΑΙ ΚΑΤΗΓΟΡΟΙ

Γράμμα Γρηγορίου ΣΤ' πατριάρχου πρώην Κωνσταντινουπόλεως
πρὸς τὸν πατριάρχην Γερμανὸν Δ' περὶ Φαρμακίδου.

« Ἀνέγνων μετ' ἐπιστασίας ἅμα καὶ ἀπαθείας τὰ ἐν τῷ πρώτῳ
τῶν δύο ἐκδοθέντων παρὰ τοῦ Θεοκλήτου Φαρμακίδου τόμων τῆς
Καινῆς Διαθήκης μετὰ τῶν ὑπομνημάτων τοῦ Εὐθυμίου Ζυγαβηνοῦ
προλεγόμενα εἰς ἃ καὶ εὐηρεστήθην οὐ μικρόν, κατιδὼν καὶ τὴν ἔν-
νοϊαν τῶν λεγομένων ἐπὶ τὴν ἀληθῆ τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν ὠ-
φέλειαν ἀφορῶσαν καὶ τὸν εὐφημον τρόπον τῆς αὐτῶν ἐκφράσεως
ἀρμόζοντα τῷ ὄντι εἰς κληρικόν, ἐκδιδόντα τοιοῦτο ἱερὸν σύγγραμμα.
Ὁ εὐφημος οὗτος καὶ ἐπαινετὸς τῆς ἐκφράσεως τρόπος μοὶ εὐηρέστη-
σε πολλῷ πλέον, ὡς φαινόμενος ἐκ διαμέτρου ἐναντίος πρὸς τὸν ἄλ-
λοτε ὑπεροπτικῶς τε καὶ περιφρονητικῶς ἐκφρασθέντα κατὰ τῶν
θείων τῆς ἐκκλησίας Πατέρων ἐν τῷ περὶ Ζαχαρίου υἱοῦ Βαραχίου
συγγράμματι, ὡς μὴ ὄφειλε, καὶ ἐν ἄλλοις τισὶ πρότερον ὑπ' αὐτοῦ
ἐκδοθεῖσι μηδόλως ἀνήκοντα εἰς ἄνδρα ἐκ τῶν τοῦ κλήρου, ἐπάγγελ-
λόμενον μάλιστα τῶν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς κοινῆς τῶν ὀρθοδό-
ξων ὠφελείας κατὰ τε τὸ πνευματικὸν καὶ ἠθικὸν ζῆλον καὶ μέλος
γνήσιον τῆς ἐκκλησίας ἐγκανυζόμενον».

Ἐν τοῖς προλεγόμενοις τούτοις ὁ ἐκδότης ἤδη ἀπονέμων τὸ ἀ-
νῆκον σέβας πρὸς τοὺς θείους πατέρας διὰ τῶν ἀναλόγων ὡς
πρὸς τὰ κατ' αὐτοὺς ἐκφράσεων καὶ ἀνακηρύττων τὴν ἐπιγενο-
μένην καὶ ἐπιγιγνομένην καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα ἐπιγε-
νησομένην ἐκ τῶν θείων αὐτῶν εἰς τὰς θείας γραφὰς ὑπομνη-
ματικῶν συγγραμμάτων ὠφέλειαν τῇ ἀγίᾳ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλη-
σίᾳ καὶ ἀποδεχόμενος ἤδη τὸ ὀρθὸν τῆς ἐκκλησίας φρόνημα
τοῦ προτιθέναι τοῖς ὀρθοδόξοις τὰς ἱερὰς γραφὰς μετὰ τῶν
ἐρμηνειῶν τῶν θείων πατέρων εἰς ἀληθῆ καὶ ἀκριβῆ αὐτῶν κα-
τανόησιν... δεικνυσὶν ἑαυτὸν οἶονεὶ μετὰ μελόν ἀλλαλήχοις φω-
ναῖς ἄδοντα ἐφ' οἷς πρότερον οὐκ ὀρθῶς ἐνενόησε καὶ ἐλάλη-
σεν, ἐξ ἀλλοκότου πάντως παραφορᾶς ἐπὶ τοσοῦτον προαχθεὶς
ἀηδίας βαθμόν, μομφῆς ἅμα καὶ κατακρίσεως ἄξιον.¹ Χαίρω
τοῖσιν ἀληθῶς ἐπὶ τῇ ἀναφαινομένῃ ταύτῃ τοῦ ἀνδρὸς σωτηρίῳ
μεταβολῇ καὶ εὐχομαι ὀλοψύχως, ὅπως ἀμετατρεπτὴ προβαί-

1. Ὁ ἀγαπητὸς ἐν Χριστῷ ἀδελφὸς σεβασμ. Ὑδρας καὶ Αἰγίνης κ.
Προκόπιος τοῦ Νεοφύτου Δούκα ἐνθυμεῖται ἀπὸ στήθους τὰ ἄξια : «Ὡς ἐν
ἀποφράδι ἡμέρᾳ ἔοικεν ἡ μήτηρ τετοκέσαι τὸν ἄνδρα, αὐτόχρομα φερώνυ-
μον δηλάτηριον· πολλοὺς γὰρ πάλαι κάμει νῦν δηλητήριον ἐπότισεν».

νον ἐπὶ τὰ πρόσω . . . εὐλακρινῶς τούντευθεν τῇ ἐκκλησίᾳ συμ-
φρονῆ ἐπαρήγγατο αὐτῇ πρὸς τὸ κοινῇ τοῖ τῶν ὀρθοδόξων πλη-
ρώματος συμφέρον ἐν ταῖς παρούσαις θαιναῖς αὐτῆς περιστάσε-
σι, ταῖς ὁσμήραι παρὰ τῶν ἐναντίων διαφόρως κατ' αὐτῆς ἐπε-
νεργουμένους τε καὶ ἐπιφερομένους (ἐφεξῆς περὶ τῆς προσγενῆ
σομένης ὠφελείας τοῦ βιβλίου) ἐφ' ᾧ καὶ θαρρουντῶς χορηγηθῆ-
τω ἡ ἐκκλησιαστικὴ τῆς διαδόσεως ὕδαια. Αὐτῇ ἐστὶν ἡ ἐμῆ πε-
ρὶ τούτου σάφεις καὶ γνώμη, ἣν καὶ ἐν ἀδελφικῇ εὐλακρινεῖα κοι-
νοποιῶν πρὸς τὴν θαισιότητην καὶ σεβασμιωτάτην αὐτῆς παναγι-
ότητη, πάλιν ἀναυθῆται εἰς τὴν κριτικωτάτην αὐτῆς σύνεσιν, ἵν'
ἀποφασίσῃ, ὅπερ ὂν αὐτῇ δόξῃ μένω δέ, αὐμβ', Ὀκτω-
βρίου κτ'. » 1

Φαίνεται, ὅτι ὁ Γερμανὸς εἶχεν ἀποστείλει τῷ Γερμανῶν τὸν Α'
πύματ, ὅπερ καὶ ἐσπερομένως, ὡς γράφει, «διὰ τὸ βίαιον», διελθὼν
ἐρρήθαι, ὅτι «δὲν εἶναι ὀρθοτὸν τὰ εἰσχωρήσῃ, τσοκίτη καὶ τσοκίτη
διακροφειτέλεια τὴν αἰτή». Τσοκίτη, φαίνεται, ἄποψιαν εἶχεν ἐκφράσει
ὁ ἐπιστολῆς Ὁ σὺ. Ἡλιουπόλειος Γερμανὸς ἀποφραίνεται: «τὸ μέ-
γα κίφως τὸ ἄποψιαν εἶχε κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καὶ ἐξήσσει ὁ πα-
τριάρχης Γερμανὸς ὁ Στ' λαμβαντομένης ἐπὶ σὺφρατὶ ἐπισφῆ τῆς γνώ-
μης αὐτοῦ ἐπὶ διαφόρως ἀποψοκίωτ ἐκκλησιαστικῶν καὶ κροτικῶν
ἰσχυρισμῶν . . . » (α. 71). Πρὸς αὐτὸν λοιπὸν ἀπετάθη ὁ Γερμανὸς, ὅ-
πως καὶ πῶσαι ἄλλοι, ὅτι τὰ ὀνόματα βλάπει τις ἐν τῇ αὐτῇ σελίδι.
δύνα αὐτοῦ κατὰ τὴν πρώτην παροφρασίαν (1835—1849) εἰς τὰς δια-
φορῶν ἐκροκίωσιν κατὰ τῆς ἔτης παροφρασίαν καὶ τῶν ἐταροκίω-
σοκίωσιν τῶν ἰσχυρισμῶν, ὡς εἶδαμεν ἄνωτέρω, διὰ τῆς λέξεως «
μακροκίωσιν» ἀπέφρασε εἰς τὸν Φαρμακίτην, ὡς ὀρθῶς γράφει ὁ ἐκδό-
της, (πρὸς τὸν ἄνω καὶ τὸν Νεόφωτον Βάβαν, τὸν Θεόφιλον Καί-
ρητ κ. ἄ.) ὡς ἐπιφροκίωσιν τῆς ὀρθοδόξου ἐκροκίωσιν κατὰ
τῶν ἐταροκίωσιν ἰσχυρισμῶν» διὸ καὶ ὁ Φαρμακίτης ἐν τῇ Ἀποκρί-
σει αὐτῆς κροκίωσιν αὐτοῦ ἀποψοκίωσιν ἐπιφροκίωσιν. Ἄποψιαν ἦν ὁ μό-
νος ἐπέφρασε τὴν ἀποψοκίωσιν γνώμην περὶ τῆς ἄλλης τοῦ ἴσου ἔργου,
ὅπερ πρὸς τὸν νῦν κροκίωσιν αὐτοῦ, καὶ ἐκροκίωσιν αὐτοῦ.

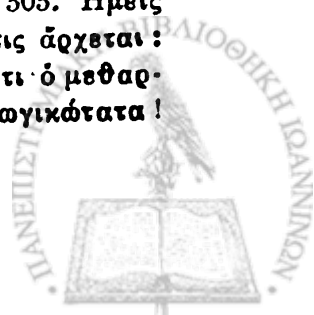
1. Γερμανὸς Μ. Ἀποψοκίωσιν πρὸς τὸν Ἡλιουπόλειον καὶ Θεόφιλον
Καίρητ, Βελουκίτη, καὶ Ἐν Ἐκροκίωσιν 1855, Μέρος Β', σ. 190—192. Ἐκ
τῆς Βελουκίτη Ἐκροκίωσιν, σὺλλογῆς Στοιχῶν Ἀποψοκίωσιν. Πῶς παρὶ τὸ
ὁ πῶδες τῆς κροκίωσιν ἀλλοκροκίωσιν τῶν Γερμανῶν μετὰ τὸν θάνατον
αὐτοῦ εἰς τὸν Ἀποψοκίωσιν ἴσον, διὰ τὸ καὶ τὸν μετὰ τὸν ἄλλον κροκίωσιν.
ὁ μέγας εἰς τὸν ἀποψοκίωσιν τῆς Μετ. Ἐκροκίωσιν, ὁ ἐκδοκίωσιν τῆς ἐν ἴσῳ,
ἀποψοκίωσιν δὲν γράφει. Ἐκ τῶν ἔργων αὐτοῦ πῶσαι πολλὰ ἰσχυρισμῶν αὐτοῦ
ὁ Ἡλιουπόλειος ἐν τῇ Ὀρθοδόξου κροκίωσιν καὶ τῶν μακροκίωσιν ὡς αὐτὸ ἴσον
κροκίωσιν εἰς τὸν παροφρασίαν ὁ κροκίωσιν; (.) Φαρμακίτης.

«κυκλοφορήσαν ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην καὶ καταντήσαν ἀνὰ χεῖρας ἀπείρων ὀρθοδόξων καὶ ζηλωτῶν λογίων» ὡς γράφει ὁ Γρηγόριος. 1 Ταῦτα εἰς συμπλήρωσιν, ὅσα ἐγράψαμεν περὶ τοῦ Θεοκλήτου ἐν σ. 233.

Ὁ ἀρχιμ. Βελανιδιώτης καταδικάζων τὸ αὐτοκέφαλον καὶ ὑποστηρίζων τὸν ἀδιάρρηκτον μετὰ τοῦ ἀνωτάτου πνευμ. κέντρου σύνδεσμον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὡς ἔπραξαν καὶ οἱ Βούλγαροι μετὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν των διατηρήσαντες τὸν Ἐξαρχον ἐν Κ)πόλει ἐπάγεται: «Ἄλλ' ἀντὶ τούτου κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς βασιλείας τοῦ Ὄθωνος πολιτικοὶ ἄνδρες ἐπίλεκτοι μὲν, ἀλλ' οὐχὶ περὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἐντριβεῖς, ἐπηρεασθέντες ἐκ τῆς ἀλλοδόξου ἀντιβασιλείας καὶ ἐξ ἐσφαλμένων εἰσηγήσεων ἀνδρὸς περιουστάτου μὲν καὶ φιλοπάτριδος, ἀλλ' ἐλευθερίως ἔχοντος περὶ τὰ δόγματα καὶ τὰς παραδόσεις τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, γειτνιασάντος εἰς τὰς θύρας τοῦ ὀρθολογισμοῦ ἐκ μακρᾶς ἐν Εὐρώπῃ διαμονῆς, τοῦ Θεοκλήτου Φαρμακίδου, σφαλερὰν ἔθεσαν τὴν ὀργάνωσιν τῆς νεοπαγοῦς ἐκκλησίας, ἐξ οὗ μεγίστη ἔπειτα ἀνεφάνη ἡ ἔθν. ζημία κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν βουλγαρικῶν. Δὲν ἠθέλησαν οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι νὰ συμφωνήσωσι πρὸς τὴν γνώμην τοῦ Ρέοντος Διο-

1. Τὴν περιλάλητον ἐγκύκλιον, περὶ ἧς ἀνωτέρω, ὁ θερμουργὸς τῶν πατρίων προασπιστῆς Ἁγιορείτης Γερμανὸς ἀντύπωσεν ὀλόκληρον ἀναγκασθεὶς εἰς τοῦτο ὑπὸ τοῦ κυβερνητικοῦ τύπου, ὅστις ἐγράφεν ἐναντίον διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὸν λαόν, ὅστις ἐλάμβανε τὰ λαθραίως περιφερόμενα φυλλάδια, ἐναχοῦ δὲ ἀναγνωσθέντα καὶ ἐπ' ἐκκλησίαις καὶ ἐν ἀπαλλαχθῆ ἀπὸ τὰ ψεύδη καὶ συκοφαντίας τῆς «Ἀθηνᾶς». Ἐνῶ δὲ ἠμπόδιζον τὰ πατριαρχικὰ φυλλάδια ταῦτα, τὰ συμβουλευόντα ἐν ἀπέχῳ ἀπὸ τὰ . . . κακόδοξα βιβλιάρια τὰ ὅποια διεσκορπίσθησαν πανταχοῦ. ἀπ' αὐτὰ . . . πλήθος πολὺ ἤλθον ἐξωθεν καὶ χωρὶς ἀδείας εἰς τὴν Ἑλλάδα . . . καὶ πολλὰ εἰσήχθησαν εἰς τὰ σχολεῖα ὡς δημόσιον ἀνάγνωσμα» (Εὐαγγ. Σίλπιγξ, Περιοδ. Γ', τόμος Α', 1838, σ. 327). Ὁ πλήρης τίτλος: «Ἐγκύκλιος ἐκκλησιαστ. καὶ συνοδ. ἐπιστολή, παρξινετικὴ πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ Ὀρθοδόξους εἰς ἀπεφυγὴν τῶν ἐπιπολαζουσῶν ἑτεροδιδασκαλιῶν, ἐκδοθεῖσα καὶ διακηρυχθεῖσα παρὰ τοῦ παναγιωτάτου καὶ θειοτάτου οἴκουμ. πατριάρχου κ. Γρηγορίου ΣΤ' καὶ τῆς περὶ αὐτὸν ἱερᾶς συνόδου, ἐν Κ)πόλει κατὰ τὰ Πατριαρχεῖα 1836». Ἀναδημοσιεύεται ἀπαράλλακτως (αὐτ. σ. 328—363). Περὶ τῆς χρηστομαθείας ἀντέγραψα τὸν τίτλον ἐκ τοῦ Μπαλάνου. Ἄλλ' αὐτὸς δὲν εἶδε τὸ βιβλίον καὶ σφάλεται, ἡ ἐπιγραφή ἔχει: «Στοιχεῖα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ὑπὸ Φ. Ἰακωβίου, μεθαρμοσθέντα μὲν ὑπὸ Θ. Φαρμακίδου κτλ, νῦν δὲ μετατυπωθέντα δαπάνῃ τοῦ Ἰουνίου Κράτους» κτλ. Κέρκυρα, ἐν τῇ τυπογραφίᾳ τῆς Κυβερνήσεως, τόμ. Α'—Δ', 1851—1858 (κατὰ τὸ παρ' ἐμοὶ ἀντίτυπον). Ἡ α' ἐκδοσις ἐγένετο ἐπίσης αὐτόθι τῷ 1829 καὶ ἀναφέρεται ὑπὸ Legrand (Bibliogr. Ioniene I, Paris 1910, σελ. 303). Ἡμεῖς δὲ οἱ μεμαθηκότες τὴν Χρηστομάθειαν Βυζαντίου—Ραγκαβῆ, ἧτις ἀρχεται: «Πασῶν τῶν ἀρετῶν ἡγεμὼν ἐστὶν ἡ εὐσέβεια», ἐξιστάμεθα, διότι ὁ μεθαρμόσας Φαρμακίδης προτάσσει: «Ἡ μέθη μικρὰ μανία ἐστὶ» παιδαγωγικώτατα!

νυσιου, ὃν ὁ ἀοίδιμος Κυβερνήτης δὲν προέλαβεν, ἵνα ἀποστελλῆ εἰς Κ)πολιν πρὸς συνεννόησιν, δὲν ἠθέλησαν, λέγω, τὴν νέαν ἐκκλησίαν νὰ συμπήξωσιν ἐπὶ τῶν εὐχῶν καὶ εὐλογιῶν τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας, ἥτις ὡς ὄρνις ὑπὸ τὰς πτέρυγας αὐτῆς τὸ γένος ὀλόκληρον διεθέριμανε, ἀλλ' ἐδραίωσαν ἀντάρτιδα ἐκκλησίαν παραλείψαντες πᾶσαν μετ' αὐτῆς συνεννόησιν . . . καταπατήσαντες πασιδήλως τῶν ἱερῶν κανόνων τὰς διατάξεις, ὄργανα ἔχοντες πρόσφυγας καὶ ἀπόρους ἀρχιερεῖς. . . Πρὸ τοιαύτης βδελυρᾶς ἀνταρσίας ἀσυνειδήτων ἀρχιερέων ἡ Μεγ. τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία διὰ περιουστάτης καὶ ἐθνικῆς τακτικῆς ἀπέφυγε πᾶσαν πρᾶξιν τείνουσαν εἰς διχασμὸν τοῦ γένους. . . Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἡ πρὸς τὸν προσκυνητὸν τοῦτον τόμον λιβελλογραφικὴ τοῦ Φαρμακίδου ἀπάντησις ἐπηρεάσασκε τὴν κυβέρνησιν εἰς τὸ περὶ τῆς ἐκκλησίας νομοθετικὸν αὐτῆς ἔργον, ἀλλὰ τοῦτο καταδηλοῖ μόνον τὴν κακὴν πίστιν τῆς ἑλλην. κυβερνήσεως, ἥτις καταρτίσασκε ἀμφοτεροβαρῆ σύμβασιν καὶ πανηγυρίσασκε τὸ γεγονός διὰ πανδήμου εἰς ὅλον τὸ Κράτος ἐορτῆς, ἀσυστόλωσε ἵτα παρέβη αὐτήν. . . ἐπιβάλλεται ἵνα σύμπας ὁ ἑλληνισμὸς ἐνισχύσῃ τὸ φθίνον μεγαλεῖον τοῦ γένους διὰ τῆς ἐνώσεως ἐπὶ τὸ αὐτὸ ὅλων τῶν κατατετμημένων νῦν ἐθνικῶν δυνάμεων ἐν ταῖς διαφόροις ἑλλ. αὐτοκεφάλαις ἐκκλησίαις. Ἐν πρέπει νὰ εἶναι κέντρον καὶ μία διεύθυνσις, ἵνα οὕτω περισώσωμεν τὰ δικαιώματα ἡμῶν . . . ».

Ἐν Τεργέστη, Μην. (Παραρτ. τῆς ἐφημερ. Ἀθῆναι, τόμ. Δ', 1911, σ. 3486 - 8).

Ἄλλ οἶονεὶ παλινφθῶν ὁ νομοκάνων τῆς νεωτέρας Ἑλλαδικῆς Ἐκκλησίας γράφει μετὰ δεκαετίαν τὰ ἐξῆς ἀξιόλογα περὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου : «Εἶναι εὐχὴ πάσης ἑλλην. ψυχῆς, εἰ δυνατόν καὶ ἡ μικρασιατικὴ γῶρα καὶ ἡ Ποντικὴ ν' ἀποσπασθοῦν, νὰ προσέλθουν καὶ αὐταὶ εἰς τὰς φιλοστόργους τῆς μητρὸς Ἑλλάδος, ἀποξενούμεναι τέλεον (!) τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου, παραμένοντος τούτου μὲ τὰ ὄρια μόνον τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Κωνσταντινουπόλεως, μέχρις ὅτου ἡ πόλις μένει μακρὰν ἡμῶν». Ἡ εὐχὴ τοῦ τότε στρατιωτικοῦ ἱερέως εἰς τὸ μικρασιατικὸν στρατόπεδον εἰσηκούσθη, φεῦ ! ὁ τρομερὸς Κεμάλ ἔτριβε τὰς χεῖρας ἐκ χαρᾶς, ὅταν ὑπέδειξαν τὸ ἄρθρον, καὶ ὄντως μετὰ ἕν ἔτος ἠξίωσεν εἰς τὸ συνέδριον τῆς Λωζάννης ὁ πολὺς Ἰσμετ νὰ περιορισθῇ τὸ πατριαρχεῖον ἐντὸς τῶν τειχῶν τοῦ Βυζαντίου ! Ἴδου πῶς συμβιβάζει τὰ ἀσυμβίβαστα ὁ γνωσιμαγῶν διατριβογράφος : «Ἄλλ' ἡ φαινομένη αὕτη ἀτονία καὶ μείωσις τοῦ ἐπηρμένου θρόνου θὰ εἶναι ἡ μεγαλητέρα τόνωσις (!). Ὅταν μείνῃ μόνον μὲ πραγματικὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς βασιλευούσης, τότε ὁ οἰκουμ. θρόνος θὰ ἔχη πνευματικὴν ἰδιάζουσαν ἐξουσίαν ἐφ' ὅλων τῶν ὀρθοδόξων ἐκ-

κλησιῶν, θὰ εἶναι ὄντως οἰκουμενικός (111), ὁ τηλαυγῆς φάρος τῆς ὀρθοδοξίας ὅλης καὶ ὁ ἐπ' αὐτοῦ παροικῶν θὰ εἶναι ὁ ἔνδοξος πρῶτος. Πλανῶνται οἱ νομίζοντες, ὅτι 10 ἢ 20 μητροπολιτικοὶ θρόνοι, ὑπαγόμενοι ὑπὸ τὸν οἰκουμ. πατριάρχην θὰ προσδώσωσιν ἰσχὺν καὶ αἴγλην εἰς αὐτόν. Ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα αὐτοῦ ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι ἦτο καὶ εἶναι καὶ θὰ εἶναι ὁ πρῶτος ἐν τῇ κατ' ἀνατολὰς ἐκκλησίᾳ. Ἄλ' ὁ κρύφιος πόθος τοῦ γράφοντος ἀποκαλύπτεται ἐξ ὅσων ἐπάγεται : «Ἡ μὲν Μεγ. ἐκκλησία οὐδένα ποτὲ ἐκ τῶν κληρικῶν τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τοῦλάχιστον κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἀπεκατέστησεν, μηδὲ εἰς ἀρχιερατικὴν, μήτε εἰς κατωτέραν τινὰ θέσιν» (Νέα Σιών τομ. ΙΖ 1922, σ. 460).

Πρὸς ἐπιτυχίαν δὲ τοῦ σκοποῦ τούτου προτρέπει καὶ εἰς ἀνταρσίαν τὰς ἐν λόγῳ ἐπαρχίας καὶ ὑποδεικνύει καὶ τὴν βίαν, ἐὰν δὲν ὑπερισχύσῃ ἢ πειθῶ (σ. 462). Οὐδόλως ὅμως εὐρίσκεται ἐν τῷ δικαίῳ, ὅτι «οὐδένα ποτὲ ἐκ τῶν κληρικῶν τῆς Ἑλλάδος» ἐχρησιμοποίησεν ἡ Μεγάλη ἐκκλησία. Ἀφῆνων τοὺς προγενεστέρους ἀναφέρω δύο διαπρεπεῖς τοῦ τέλους τῆς ληξιάσης ἐκατονταετηρίδος, τὸν Γεράσιμον Δωρίζαν καὶ τὸν Δωρόθεον Εὐελπίδην, (ὅστις ἀνεκλήθη ἀπὸ ἐφημερίου ἐν Πειραιεῖ) κλείσαντας τὴν μεγάλην πρωτοσυγκελίαν, καὶ εἶτα ἀναδειχθέντας, ὁ μὲν Κεφαλληνίας, ὁ δὲ Κορυθαῖος. 1 Ἀλλὰ λησμονεῖ καὶ ἑαυτὸν ὁ τὴν κατηγορίαν ταύτην ἐκτοξεύσας κατὰ τοῦ οἰκ. θρόνου, λησμονεῖ, λέγω, ὅτι αὐτὸς ὁ Καλαματιανὸς καὶ μοναχὸς τῆς ὑπερκειμένης τῆς γενετείρας πόλεως μονῆς τῆς Βελανιδιᾶς, διωρίσθη ὑπὸ Ἰωακείμ Γ' ὡς προϊστάμενος τῆς ἐν Τεργέστη ἑλλην. ὀρθοδόξου Κοινότητος, ὡς ὁ ἴδιος μαρτυρεῖ καὶ ἐναβρύνεται, διότι εἶχεν ἀλληλογραφίαν μετὰ τοῦ εὐκλεοῦς ἐκείνου πρωθιεράρχου (βλ. Ἐκκλ. Βῆμα ἀριθ. 141, Μάρτιος 1948).

Ἄξιος θανατασμοῦ εἶναι ὅτι καὶ ὁ μακ. Μ. Γεδεών, ὅστις ἐνῶ πάντοτε ὑπεραμύνθη τῆς πολιτικῆς τῶν λαϊκῶν ἐν τῇ διοικήσει τῶν πατριαρχείων καταδικάζει αὐτοὺς ἐπιζητοῦντας τὴν ἄρσιν τοῦ αὐτοκεφάλου γράφων : «Τὸν Ἄνθιμον Γ' διέκριγεν ἡ εὐλαβῆς τήρησις τῶν καθεστώτων (!) καθὼς δὲ ὁ Εὐγένιος (1821—22) ἀντέστη εἰς τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὴν τάσιν τῶν νεοδημάτων «λογάδων τοῦ εὐσεβοῦς ἡμῶν Γένους» καὶ τινῶν ἀρχιερέων πρὸς τὴν κατάλυσιν τοῦ αὐ-

1. Δὲν ἀναφέρω Ἐπιταρχεῖς ἄλλους, οἵτινες ἐξυπηρέτησαν εἰς ὑψηλὰς θέσεις τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον καὶ ἀφῆκαν μνήμην ἀληστον, διὰ τὴν πολύμορφον καὶ ὑπέροχον δρασίαν. Εἶναι πασίγνωστα, τὰ ὀνόματα τοῦ Παργινοῦ Ἄνδρ. Ἰδρωμένου, τοῦ Κων. Τυπάλδου Ἰακωβάτου, τοῦ Ἄνθιμου Μαζαράκη, τοῦ Σπυρ. Βρετοῦ κ..ᾶ (βλ. Γεδεών, Μνεῖα τῶν προδ ἑμοῦ σ. 414-18.)

τοκεφάλου τῆς ἐκκλησίας Κύπρου καὶ συγχώνευσιν μετὰ τοῦ ἡμετέρου πατριαρχείου, οὕτως ἀντετάχθη καὶ (ὁ διάδοχος) Ἄνθιμος Γ' κατ' ἄλλης προτάσεως . . . περὶ τῆς μετὰ τοῦ πατριαρχείου συνενώσεως τῶν μητροπόλεων Οὐγκροβλαχίας καὶ Μολδοβλαχίας καὶ τῶν ἐπισκόπων Βλαχίας καὶ Μολδαβίας, ὅπως ψηφίζονται καὶ χειροτονῶνται ὑπὸ τοῦ πατριάρχου καὶ παρακάθηνται καὶ ἐν τῇ ἱερᾷ συνόδῳ ὡς σύεδροι» (Ἀποσημειώματα χρονολογίου, Ἀθήναι 1932, σ. 302—3).

Ἄλλ' ἐπὶ τέλους μᾶς ἀπεκάλυψε μίαν οὐσιώδη ἀλήθειαν, διατὶ τὸ ἐλληνικὸν Πατριαρχεῖον ἐκηρύχθη ὑπὲρ τοῦ αὐτοκεφάλου, ὅπως τὴν ἀλήθειαν λέγει καὶ περὶ τοῦ ἥρωος τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς ἐλληνικῆς ἐκκλησίας, «ἢ εἰς διάστασις ἐκράτει ἐπὶ 20 ἔτη ἢ δολερὰ ἀγχίνοια τοῦ Θεοκλήτου Φαρμακίδου καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ συνεργαζομένων ἀλλοδόξων» αὐτ. σ. 304.

Περὶ τῆς αὐταπαρνήσεως τῶν Πατριαρχῶν Ἱεροσολύμων ἀνεφέραμέντινα (βλέπ. σ. 335-337) ὑπολείπεται νῦν ἀνασκόπησις τις περὶ τῶν ὑπὲρ προνομίων συνεχῶν καὶ ζοηρῶν ἀγῶνων καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἀμερίστου καὶ τελεσφόρου συναγωγῆς. Λίαν ἐπιτυχῶς ἐν τῇ Δ' οἰκ. συνόδῳ εἶπεν ὁ Λαοδικεῖας Νουνέχιος, ὅτι «ἡ δόξα τῆς Κων)πόλεως δόξα ἡμῶν ἐστίν, ἐπειδὴ καὶ τὰς μερῖνας ἡμῶν ἀναδέχεται» καὶ ὄντως ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης ῥγάζετο καὶ ἐμόχθη αἰεί τε ὑπὲρ τῆς οἰκουμενικῆς ἐκκλησίας, καὶ πρὸ παντὸς ὑπὲρ τῶν Ἁγίων Τόπων κατὰ τοὺς σκληροὺς ἀγῶνας, οὐ διεξήγον οἱ Ἁγιοταφῖται ἐναντίον τῶ κρατούντων ἀλλοθρήσκων καὶ ἐναντίον ἐτεροδόξων, οἵτινες ἀπεδείχθησαν χείρονες καὶ αὐτῶν, οὓς συνήθως ἡ ἱστορία ὀνομάζει βαρβάρους. Πράγματι ἀνεδείχθη ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης στυλοβάτης καὶ φρουρὸς ἀκοίμητος εἰς τὰς δυσχερεῖς περιστάσεις. Ἦτο ἔμπνευσις θεία ἢ σύστασις ἐν Φαναρίῳ τοῦ Ἁγιοταφικοῦ μετοχίου, διότι ἐνταῦθα κατέφυγε ὁ Ἱεροσολύμων, ἵνα διαλύσῃ τὰς σκευωρίας καὶ πλεκτάνας τῶν ὑπεναντίων, τὰς ραδιουργίας καὶ συκοφαντίας πρὸς τὴν Ὑψηλὴν Πύλιν καὶ αὐτὸν τὸν Σουλτᾶνον. Τὸ Μετόχιον οὕτως ἀπέβη τὸ πολιτικὸν κέντρον τοῦ Ἁγίου Ταφου, καὶ τὸ οἰκουμ. Πατριαρχεῖον ἢ φωτοβόλος ἐστὶ πάσης κινήσεως, φροτίζουσα ἅμα καὶ διαθερμαίνουσα τοὺς πρωταγωνιστάς, ἦτο τὸ στρατηγεῖον, ὅπερ ἐκ τοῦ σύεγγυς διηύθυνεν ὁ ἀήττητος Ἐθνάρχης. Τὸ αὐτὸ συνέβαινεν εἰς ὠρισμένας περιστάσεις καὶ διὰ τὰ πατριαρχεῖα Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας. καὶ εἰς ταῦτα καὶ πανταχοῦ ὑπέρομαχος στρατηγὸς καὶ ἀντιλήπτωρ ἦτο ὁ Κων)πόλεως, ἀναδεικνυόμενος οὕτως ὄντως νῆς ἐκκλησίας κεφαλὴ, κοινὸς πνευματικὸς πατήρ καὶ τροφεύς. Εἰς ἀνωμάλους χρόνους—καὶ τοιοῦτοι ἦσαν συ-

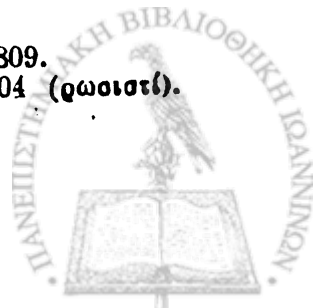

χνοί—καί τήν ἐκλογήν καί χειροτονίαν ἐντεῦθεν ἐλάμβανον οἱ πατριάρχαι καί ἀληθεύει ἐκεῖνο, ὅπερ περὶ τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας ἀποφαίνεται ὁ θεορρήμων Γρηγόριος εἰς τὸν ΛΒ' λόγον, «εἰς ἣν τὰ πανταχόθεν ἄκρα συντρέχει καὶ ὅθεν ἄρχεται ὡς ἐμπορίου κοινοῦ τῆς πίστεως». Πρὸς πίστωσιν ἔχομεν τοὺς τόμους τοῦ Δεληκάνη, ἐν οἷς περιέχεται ἡ ἀπέραντος ἀλληλογραφία τοῦ οἰκουμενικοῦ πρὸς τὰ ἐν λόγῳ πατριαρχεῖα.

Κατὰ τοὺς χρόνους λοιπὸν ἐκείνους τὸ οἰκουμ. πατριαρχεῖον ἦν ἡ βασιλικὴ αὐλὴ τοῦ ἀποικομένου Βυζαντίου· διὸ καὶ ὁ πρωτόθρονος προσηγορεύετο «πατριαρχικὴ μεγαλειότης». Τοιαύτην κερκτημένος πολιτικὴν ὁ οἰκουμενικὸς ἐξουσίαν μέχρι τοῦ 1878 ἐπεκινώνει, ἀντιπροσωπεύοντας αὐτὸν τοῦ Μεγ. Λογοθέτου, πρὸς τὴν Ὀθωμανικὴν κυβέρνησιν διὰ τοῦ Ρεῖζ ἐφένδη ἥτοι τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν, ὅπως οἱ πρέσβεις τῶν ξένων δυνάμεων. Τὰ ὀγλοῦντα τότε τοὺς Ἀγιοταφίτας ζητήματα ἦσαν : Α'. Ἀγνες ὑπὲρ τῆς ἀνεγέρσεως καὶ διατηρήσεως τῶν ἱερῶν προσκυνημάτων καὶ τῆς ἀδελφότητος, ἐφ' ὅσον μετὰ τὴν ἄλωσιν ἔπαυσεν ὁ ἐκ τῶν προσκυνητῶν εἰσρέων πλοῦτος. Αἱ καταστροφαὶ καὶ διαρπαγαὶ ἦσαν συνεχεῖς ἐκ τῶν βαρβαρικῶν σιφῶν καὶ ἐκ τῶν διεκδικούντων δικαιώματα κατοχῆς ξένων ἐθνικοτήτων καὶ ἰδίᾳ τῶν Ἀρμενίων καὶ Λατίνων, οἵτινες εἰς τοῦτο ὑπερέβησαν καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀλλοπίστους. Ὅταν ἐν ἀρχῇ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἐπυροπόληθη ὁ μέγας ναὸς τῆς Ἀναστάσεως καὶ ἡ ἐκκλησία Ἱεροσολύμων διέτρεχε τὸν ἔσχατον κίνδυνον ὁ οἰκ. Πατριάρχης Καλλίνικος ἔγραφε πρὸς τὸν Πολύκαρπον Ἱεροσολύμων : «Ἀνάλαβε, μακαριώτατε δέσποτα, τὸν ἀγῶνα τῆς ἀνοικοδομήσεως καὶ ὅλοι μας συντρέχομεν, ὅλοι μας βοηθοῦμεν. δὲν ἀνεχόμεθα παντελῶς τὴν στέρησιν ἐκείνου τοῦ θείου ναοῦ, δὲν παραχωροῦμεν διόλου τὴν δόξαν τοῦ γένους ἡμῶν εἰς ἄλλα ἔθνη. μὴ δειλιάσης, μὴ, δυνατὸς ὁ Κύριος καὶ σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, εἰς ὃν ἐλπίζομεν. βάλε καλὴν ἀρχὴν ἀμέσως χωρὶς ἀναβολῆς καιροῦ καὶ συγκίνησον τὰ πρὸς οἰκοδομήν». 1 Οἱ πατριαρχικοὶ λόγοι ὑπῆρξαν τὸ ἔναυσμα διὰ νὰ ἀνάψῃ τὸ πῦρ εἰς τὰς καρδίας τῶν πιστῶν καὶ τῶν βαθυπλότων ὁμογενῶν καὶ τὸ κολοσσαῖον κατόρθωμα ὠνόμασεν ὁ μετ' ὀλίγον σταλεῖς εἰς Ἱεροσόλυμα ὡς Πρόξενος τῆς Ρωσίας Κων. Βασιλῆς «θαῦμα τῆς πίστεως τῶν Ἑλλήνων». 2 Ἄλλο θαῦμα ἀκολοῦθεῖ τῷ 1830. Ἐνεκα τῆς ἑλλ. ἐπαναστάσεως τὸ πατριαρχεῖον ἐβυθίσθη εἰς χρέος ἀπροσμέρτην. ἐπὶ τοῦ Ἀθανασίου (1827—1845) ἀνῆρχετο εἰς 15.000.000 γροσίων! Ἐπὶ τοῦ

1. Ἀνάλεκτα Ἱεροσ. σταχυολογ. Α', σ. 177. Ταῦτα τὸ 1809.

2. «Συρία καὶ Παλαιστίνη», Ὁδησοῦς 1862, Μέρ. Β', σ. 204 (ρωσιστ.).

οίκ. θρόνου τότε ἴστατο ὁ ἀπὸ Σιναίου Κωνσταντῖνος Α΄. Τίς θὰ ἐπί-
στευεν, ὅτι οὗτος ἔπεισε Μαχμουτ τὸν Β΄ νὰ εἰσφέρει ἐκ τοῦ βασιλ.
ταμείου 500.000 γρ. ἰ καὶ νὰ ὑποστηρίξη ἐρωμένως τοὺς Ὀρθοδό-
ξους κατὰ τῶν κακοποιῶν Ἀρμενίων; Ἡ γενναία τοῦ σουλτάνου χει-
ρονομία ἔδωκε τὸ σύνθημα καὶ τὸ χρέος ἐντὸς ὀλίγου ἐξωφλήθη.³ Δέ-
ον νὰ σημειωθῆ, ὅτι οἱ Σουλτάνοι διὰ πολλοὺς λόγους πάντοτε ὑπε-
στήριξαν τὰ προνόμια καὶ τὰ δίκαια τῶν Ἀγιοταφιτῶν Ἑλλήνων. Εἰς
τοῦτο συνετέλεσαν οὐκ ὀλίγον καὶ Ἀλβανοὶ βεζύρηδες, μεσιτεῖα τῶν
πολυπληθῶν ἐν Κων)πόλει συμπατριωτῶν των χριστιανῶν. Ὁ Δοσί-
θεος μᾶς ἐξιστορεῖ πῶς ὁ Κιουπροουλῆς ἔσωσεν ἐκ τῆς ἀγχόνης τὸν πα-
τριάρχην Παῖσιον (Δωδεκάβ. σ. 1195-7).

Ἀνωτέρω εἰς τὴν σελίδα 406ἔ. ἐγράψαμεν τὰς γνώμας τοῦ ἐγκρι-
του κανονολόγου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος περὶ τοῦ αὐτοκεφάλου
διαγνόντες παλινφδιαν, ὅστις ἔσπευσε νὰ ἀπευθύνη ἡμῖν τὴν κάτωθι
ἐπιστολήν. Ἀλλ' ἐν ταύτῃ δικαιολογεῖ ὁ σεβασμιώτατος τὴν ὄψιμον
παράδοξον γνώμην, ἀλλὰ δὲν ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὴν πρώτην, ὅπου ἔγραψεν,
ἀφοῦ ψάλλει τὸν ἀναβαλλόμενον κατὰ τοῦ Φαρμακίδου καὶ τῶν ὀπα-
δῶν : «Ἐπιβάλλεται, ἵνα σύμπας ὁ Ἑλληνισμὸς ἐνισχύσῃ τὸ φθι-
νον μεγαλεῖον του γένους διὰ τῆς ἐνώσεως ἐπὶ τὸ αὐτὸ ὄλων
τῶν κατατετμημένων νῦν ἐθνικῶν δυνάμεων ἐν ταῖς διαφόροις
ἐλλην. αὐτοκεφάλαις ἐκκλησίαις...» Πρέπει νὰ μᾶς ἐξηγήσῃ πῶς
ἐπῆλθεν αὐτῷ ν' ἀναιρέσῃ ὅσα προηγουμένως εὔτε καὶ καλῶς ἐφθέγ-
ξατο; Ἐκ τῶν ν τῆ τότε Ἐθνοσυνελεύσει συζητήσεων; Ἀλλ' ἐκεῖ ὑ-
περίσχυσαν οἱ ἐνωτικοί, καὶ ἐτέθη, ὡς ἄλλοτε θὰ γράψωμεν, ἐν τῷ
συντάγματι, ὅτι δύναται καὶ ἀπλή βουλή νὰ ἄρῃ τὸ αὐτοκέφα-
λον. Τὸ τελευταῖον ἐπίσης μέρος τῆς ἐπιστολῆς δεῖται ἐξηγήσεως δι-
ὅτι καθιεροῖ τὴν διαρχίαν.

Ἐν Καρδίτῃ τῇ 8ῃ Ἀπριλίου 1950

«Ἄγιε ἀδελφέ,

Ἀνέγγων εἰς τὸν «Προσφυγικὸν Κόσμον» ἀπὸ τὸ φύλλον 1ης
Ἀπριλίου 1950 καὶ ἐξῆς. Νομίζω ὅτι ἡ προσπάθειά σας νὰ μὲ ἀνα-
δείξητε ὡς παλινφδοῦντα δὲν πετεύχθη, ἐφόσον ἡ κυριαρχοῦσα ἰδέα
εἰς τὰ γραφόμενά μου εἶναι τὸ μεγαλεῖον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου.
Ἐγὼ ἐπεθύμουν ὁ Οἰκουμενικὸς Θρόνος νὰ ἔχῃ ἐξουσίαν ἐφ' ὄλων
τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, διότι τότε θὰ ἦτο ὄντως Οἰκουμενικός,
ὅπως σχεδὸν κατήντησε σήμερον, διότι ὅταν οὐδεμίαν ὁ Οἰκουμενι-

3. «Διατριβὴ περὶ . . . τῆς κορυφώσεως τῶν χρεῶν τοῦ Κοινοῦ τοῦ Παν-
τάφου καὶ περὶ . . . τῆς γενομένης ἀναμορφώσεως ἐπὶ τοῦ πατριάρχου κ. κ.
Ἀθανασίου» ὑπὸ Γ. Κ[ωνσταντινίδου], 1834.

κός Θρόνος ἔχει πραγματικὴν ἐξουσίαν τότε ἔχει τὴν ἐξουσίαν ἐφ' ὅλων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν.

Μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῆς πραγματικῆς ὑπαγωγῆς εἰς αὐτῶν τῶν 33 Ἐπισκοπικῶν Θρόνων καὶ τῆς πραγματικῆς ὑπαγωγῆς εἰς αὐτὸν τῶν τεσσάρων Ἐπισκοπικῶν Θρόνων, ἦτοι 1) Ἰμβρου καὶ Τενέδου, 2) Πριγκηπονήσων, 3) Δέρκων καὶ 4) Χαλκηδόνος κατ' οὐδὲν ἐμειώθη ὁ ἐπηρεμένος Οἰκουμενικός Θρόνος. Διὰ τοῦ Νόμου 671)43 ἀφηρέθησαν αἱ 33 Μητροπόλεις, ὥστε εἰς οὐδὲν ἐπαλινώδησε ὁ νομοκάνων τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, διότι ἡ διέπουσα γραμμὴ εἶναι τὸ μεγαλεῖον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου καὶ εἰς τὰ δύο δημοσιεύματα.

Οὔτε εἶναι παραδεκτὸν, ὅτι ὁ Κεμάλ ἔλαβε γνῶσιν τῆς εὐχῆς τοῦ στρατιωτικοῦ ἱερέως, ὥστε νὰ τρίβῃ τὰς χεῖρας του ἐκ χαρᾶς. Οὐδὲ ἠσχολήθη ποτὲ μὲ τὸν Καλαματιανὸν μοναχὸν τῆς Βελανιδιάς Ἰωακείμ ὁ Γ'. (Σημ. Πῶς γὰρ οὐ; ἀφοῦ ἀνέθηκεν αὐτῷ τὴν διεξαγωγὴν ἐκκρεμῶν εἰς Βενετίαν κ. ἀ. ὑποθέσεων, καὶ κατόπιν τῆς ἀρίστης λύσεως αὐτῶν ἀπένευμε ὁ Ἰωακείμ ὁ Γ' τὸ ὄφρικιον τοῦ «Πατριαρχικοῦ ἀρχιμαδρίτου;») Ὅντως δὲ ἀναβρούμαι ὅτι εἶχον ἀλληλογραφίαν, μετὰ τοῦ εὐκλεοῦς ἐκείνου Πρωθιεράρχου Ἰωακείμ τοῦ Γ'. διότι πιθανὸν ὅ Ἅγιος Κορυτσαῆς νὰ μὴ εἶχεν τοιαύτην ἀλληλογραφία τις εἶδε διὰ ποίους λόγους, Ἐγὼ ἐξελέγην ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν Κοινότητα Τεργέσης ὡς ἱερεὺς καὶ μὲ διώρισε ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος χωρὶς ἀλάβη γνῶσιν τὸ Πατριαρχεῖον. Ἐφάνη μάλιστα περιεργὸν ἐν Τεργέσῃ, ἐνῷ εἴμεθα δύο ἱερεῖς, ὁ εἰς προήρχετο ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος, ὁ δὲ ἕτερος ὁ μακαρίτης Μητροπολίτης πρώην Ἀρδαμερίου Καλλίνικος Κρεατσούλης προήρχετο ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν Κωνσταντινουπόλεως, διατὶ τὸ Πατριαρχεῖον ἐτηλεγράφησε εἰς ἐμὲ νὰ μεταβῶ εἰς Βενετίαν νὰ ἐνεργήσω ἀνακρίσεις καὶ οὐχὶ εἰς τὸν ἰδικὸν του ἱερέα;*

Μετ' ἀδελφικῶν μου ἀσπασμῶν,

† Ὁ Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφερσάλων ΙΕΖΕΚΙΗΛ

* ΥΠΟΣΗΜ.: Παράδοξος ἐφάνη μοι ἡ ἰδέα αὕτη, διότι κατὰ πρῶτον συνήντησα ταύτην διὸ καὶ μείζονα ἀνάπτυξιν ἀναμένω παρὰ τοῦ Τριβωνιανοῦ τῆς ἐκκλησίας μας. Ὁ σεβασμιώτατος θεωρεῖται τὸ καύχημα εἰς τὸν κύκλον τῶν ἀρχιερέων, διότι ἴσως εἶναι ὁ μόνος θύων ἀπὸ ὁσιότητος ταῖς Μούσαις καὶ ἀδιακόπως πλουτίζων τὴν ἐκκλησιαστικὴν φιλολογίαν, παρακολουθῶν αὐτὴν καὶ κρίνων καὶ ἀλέγγων τὰ κακῶς ἐκφερόμενα ὑπὸ καινοτόμων καὶ ἀμάθειαν τῆς ἐκκλησ. παραδόσεως ὀφλισκανόντων. Κατὰ τὴν μακρὰν ταύτην περίοδον θὰ εὖρη τις νὰ ἐκφέρῃ γνώμην ἐφ' ὅλων τῶν σπουδαίων ἐκκλησιαστικῶν καὶ πολιτικῶν ζητημάτων, χωρὶς νὰ παραμελήτῃ καὶ τὰ ποιμαντορικά του καθήκοντα. Κήρυκτες διαπρύσιοι τῆς καταπληκτικῆς φιλοπονίας καὶ ἐνημερότητος εἶναι οἱ δύο τόμοι (Kleine Schriften) ἀργίως ἐκδοθέντες.

Β'. Ἄγῳνες ὑπὲρ τῶν προσκυνημάτων. Μεγαλειώδης κἀντούτῳ ἡ αὐταπάρνησις καὶ ὁ ἱερὸς τῶν Ἱεροσολυμιτῶν ἐνθουσιασμός τυγχάνει καὶ ἀκατάβλητον τὸ σθένος καὶ ἡ ἄμυνα κατὰ τῶν ἔλλοχεύοντων βαναύσων καὶ ἀνοσίων καὶ πολυμηγάνων ἀντιπροσώπων τῶν ἑτεροδόξων. Σελήμ ὁ Α' (1512-28) ἀπελευθερώσας ἐκ τῶν σουλτάνων τῆς Αἰγύπτου τὴν Ἱερουσαλήμ προσηνέχθη εὖνους πρὸς τοὺς ἔλληνας μοναχοὺς ἀναγνωρίσας πλήρως τὰ προνόμια αὐτῶν, καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ, παρὰ τὰς προσωρινὰς ὑποχωρήσεις πρὸς τὰς ἰσχυρὰς τῆς Δύσεως Δυνάμεις, ἀνεγνώριζον πάντοτε τὸ δίκαιον τῶν ὀρθοδόξων. Ὡστε ἡ χαριστήριος τοῦ Μωάμεθ καὶ Ὁμάρ διαθήκη ἐγένετο ἐπίσημος χάρτης ἐλευθεριῶν διὰ τοὺς Ἁγίους τόπους. Τὰ ἐκάστοτε σουλτανικὰ διατάγματα ἐπαναλαμβάνουσιν, ὅτι διατηροῦσι τὰ ab antiquo ὑπὸ τῶν προκατόχων ἀπονεμηθέντα τοῖς ὀρθοδόξοις προνόμια, νὰ διέπωνται κατὰ τὸ διὰ τῶν αἰῶνων ἰσχύον βυζ. δίκαιον καὶ τοὺς ἱεροὺς κανόνας, καθορίζουσι δὲ οὐ μόνον τὰς ἐθνότητας, τὰ κεκτημένας δικαιώματα ἐπὶ τῶν προσκυνημάτων, ἀλλὰ καὶ τὰ νομικὰ πρόσωπα, οἷα εἶναι αἱ ἀδελφότητες, ὡς φορεῖς τῶν δικαιωμάτων τούτων.¹ Ὁ πατριάρχης δὲ τῶν Ἱεροσολύμων, συνφθὰ τοῖς φερμανίοις καὶ τῷ ἰσχύοντι Κανονισμῷ τοῦ 1875, τυγχάνει ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀρχηγὸς τῶν προσκυνημάτων, τῶν ναῶν καὶ τῶν μονῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ πνευ-

τούτοις ἀκολουθοῦσιν, ὡς ἤκουσα, ἔτε οἱ τρεῖς, πέντε ἐν ὄλῳ ὀγκῶδεις τόμοι! Πλούσιος ὁ ἀμητὸς καὶ ἡ εὐλογία τοῦ Ὑψίστου. Ὁ σεβ. Ἰεζεκιήλ ὄντως ἀποτελεῖ σπάνιον φαινόμενον καὶ ὑπόδειγμα πρὸς μίμησιν εἰς τὸν αἰῶνα τοῦτον τῆς ἀπαθλιώσεως καὶ ὑλοφροσύνης. Ἀπὸ ἔτους, ὡς μανθάνω, ἐργάζεται κληήρης ἢ μᾶλλον ὑπαγορεύει. Ἀπὸ τῶν φοιτητικῶν χρόνων διατηροῦμεν ἀμείωτον τὴν φιλίαν καὶ εἰάν ποτε συνεκρούσθημεν, ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐξέπεσεν. Ἐν προκειμένῳ οὐδεὶς ἄλλος λόγος ὤθησεν ἡμᾶς πρὸς ἔλεγχον (καὶ τοῦτον ἐγράψαμεν πρὸς διείας), εἰμὴ ἡ ἐρευνα καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Καὶ ἵνα μὴ λυπήσωμεν τὸν φίλον ἱεράρχην, τὸν γηραιὸν μὲν τῷ σώματι, ἀλλ' ἀνθηρὸν τῷ πνεύματι καὶ μαχητὴν ἀκατάβλητον, ἐγράψαμεν ὡς περὶ ἀγνώστου Βελανιδιώτου (ἄνευ ὀνόματος) μόνον καὶ μόνον ἵνα δώσωμεν αὐτῷ τὸν δόσιμον ν' ἀναθεωρήσῃ τὰ γραφέντα ἢ νὰ ἄρῃ τὴν ἀντιγνωμίαν. Θὰ εἴμεθα εὐτυχεῖς εἰς τὸν Β' τόμον, ἐν ᾧ πραγματευόμεθα «Περὶ τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς ἄλλ. ἐκκλησίας καὶ τῶν σχέσεων ἐκκλησίας καὶ πολιτείας», περὶ ὧν ἀδρομερῶς ἐγράψαμεν, νὰ καταχωρίσωμεν τὴν ἀπάντησιν τοῦ σεβασμιωτάτου. Ὁ τόμος οὗτος θὰ ἐξεβίβητο πρὸ πολλοῦ, εἰάν κατ' ἐλάχιστον περὶ τοιούτων ἐργῶν ἐνδιεφέρωτο ἡ ἐκκλησία, καὶ ἴσως πάλιν ἀναγκασθῶμεν κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, ὅπως τὸν μετὰ χεῖρας, νὰ ἐκδώσωμεν αὐτὸν ἀφοῦ παρῆλθῃ τριετία ὄλη.

Ψυχικὸν 13)4)50

† ☩ Κορυθαῖς ΕΥΛΟΓΙΟΣ ΚΟΥΡΙΑΑΣ

1. Τὴν ἀρχὴν ταύτην ἀνέπτυξεν ὁ Ἐλευθεριάδης (Τὰ προνόμια τοῦ οἰκ. Πατριαρχείου. Σμύρνη 1909, σ. 71 2. 91), βλ. Καλλίστου, Οἱ Ἅγιοι Τόποι, Α', σ. 184 185.

ματικὸς ἅμα ἀρχηγὸς τῆς ὀρθοδόξου κοινότητος ἐν Παλαιστίνῃ καὶ Ὑπεριορδανίᾳ. Κατὰ τὸ Σερὶ ὁ κατακτητὴς μόνον μετ' ἐκκλησίας ἠδύνατο νὰ συνθηκολογήσῃ, διότι καὶ τὸ Ἰσλάμ εἶναι ἐκκλησία. «κατ' αὐτὸ ὁ πατριάρχης ὡς ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ἐπομένως ὁ πραγματικὸς καὶ φύσει ἐθνάρχης τῆς φυλῆς τῶν χριστιανῶν εἶναι ὁ μόνος ἀντιπροσωπεύων αὐτοὺς καὶ δυνάμενός νὰ διαπραγματευθῇ μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἰδικῆς του ἐκκλησίας...» Ἄλλ' ἡ ἐκκλησία παρ' ἡμῖν σημαίνει τὸ ἄθροισμα τῶν πιστῶν, ἄλλως ὁ πατριάρχης θὰ ἦτο ποιμὴν ἄνευ προβάτων. Τὸ πατριαρχεῖον εἶναι κατὰ ταῦτα μοναστήριον, ἀλλ' οἱ μοναχοὶ εἶναι ἐντὸς τῆς μάνδρας, ἐκτὸς δὲ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ εἶναι οἱ παροικοῦντες ὀρθόδοξοι χριστιανοί. Τὸ καθεστῶς τοῦτο συναντῶμεν κατὰ τὸν μεσαίωνα εἰς πολλοὺς τόπους τῆς Ἑυρώπης. Ἐντεῦθεν προῆλθε τὸ Μόναχον ἐν Γερμανίᾳ καὶ δὴ ἡ δημοκρατία τοῦ ἁγίου Μαρίνου ἐν Ἰταλίᾳ (ἐν Ρίμνι)· διότι ἐὰν ἦτο μόνον μοναστήριον τὸ πατριαρχεῖον, εἶναι ζήτημα, ἂν θὰ ὑπῆρχον σήμερον ὀρθόδοξοι ἐν Παλαιστίνῃ. Δὲν ἐννοῶ τι τὸ ἀντικανονικὸν εὐρίσκει ὁ Μπέρτραμ ἐν τῷ συστήματι τούτῳ, ἢ διατι δὲν ἀποδέχεται τὸ κανονικῶς δεδομένον καὶ διακηρύττει, ὅτι δὲν ἔχει παράλληλον καὶ «καθόσον δικαιοῦται σεβασμοῦ, ὁ σεβασμὸς οὗτος δέον νὰ στηριχθῇ ἐπὶ ἱστορικῶν καὶ οὐχὶ κανονικῶν βάσεων» (Ἐκθεσις 47). Ἀλλὰ τὸ Ἐκκλησιαστ. δίκαιον καὶ ἡ ἐξέλιξις αὐτοῦ δὲν εἶναι ἡ ἐσωτερικὴ ἱστορία τῆς ἐκκλησίας; δὲν εἶναι πραγματικὴ ἱστορικὴ, ἵνα εἶπω κατὰ Πολύβιον; 1.

1. Ἐχομεν ὑλ' ὄψιν τὰ κατὰ τῆς γνησιότητος τῆς Διαθήκης τοῦ Μωάμεθ ἐπιχειρήματα τοῦ B. Moritz (Beiträge zur Geschichte des Klosters in Mittelalter... 1918) καὶ τῆς τοῦ Ὁμάρ τοῦ L. Caetani (Annali dell' Islam, τόμ. IV, 1911, σ. 319), ἀλλὰ παρρησιᾶ τὸν Θεοφάνη μαρτυροῦντα, ὅτι ὁ Ὁμάρ «παρακαθίσας τὴν ἁγίαν πόλιν διετὴ χρόνον παρέλαβεν αὐτὴν λόγῳ Σωφρόνιος γὰρ ὁ Ἱεροσολύμων ἀρχιερεὺς λόγον ἔλαβε πάσης Παλαιστίνης ἀσφαλείας» (De Boor I, 339, 15). Αἱ ἐνοστάσεις ἐπανελήφθησαν καὶ ὑπὸ τοῦ Μπέρτραμ καὶ δὲν γνωρίζω, εἰ ἐδόθη ἡ ἀπάντησις, ἣς ἀνεσέθη εἰς τὸν λόγιον Καραπιέρην ὑπὸ τοῦ πατριάρχου. Ὑπὲρ τῆς γνησιότητος ἔχομεν καὶ τὰς πλείστας τῶν ἀραβικῶν πηγῶν καὶ τὴν κραταιὰν παράδοσιν, ὅτι οἱ σουλτάνοι οὐδέποτε ἠμφισβήτησαν, καὶ εἰς τὸ ἔγκυρον αὐτῶν στηριζόμενοι ἐπεκύρουν τὰ προνόμια καὶ ἀνεγνώριζον τὰ δίκαια τῶν Ἑλλήνων Ἀγιοταφιτῶν. Ἀλλὰ τὸ πλεόν παράδοξον εἶναι, ὅτι τῷ 1630 Λατῖνοι καὶ Ἀρμένιοι διέβαλον αὐτούς, ὅτι ἔχουσι πλαστοῦς τοὺς τίτλους, καὶ ἀφοῦ ἀπέτυχον ἐπλαστογράφησαν οἱ τελευταῖοι ὑπὲρ θραυτῶν μεταποιήσαντες τὸ Σωφρόνιος εἰς Σαρκίς καὶ τὸ Ρουμιὰν εἰς Ἀρμενίαν (Ἐκκλησία Ἱεροσ. 1900, σ. 287). Τὸ κῆρος τῶν ἐγγράφων παρουσιάζεται οὕτως ἀπαράτρωτον. Διὰ τὴν γνησιότητο τοιούτων τίτλων νομίζω, ὅτι δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ διαπερῶμεν αὐτοὺς διὰ τοῦ ἠθμοῦ τῆς κριτικῆς. Τὴν πίστιν ἡμῶν ἐμποδοῖ ἡ πολιὰ παράδοσις καὶ ὁ μακρὸς χρόνος καθ' ὃν ἀνεσέχον εἰς τὰς ἀκαθέκτους τῶν ἀντιπάλων ραδιουργίας καὶ διατηρήθησαν ἀνεπηρέαστοι καὶ ἀλύμαντοι· καὶ ὥς ἀρμόζουσιν οἱ λόγοι τοῦ Σωτῆρος: «καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ νίκη, ἡ νίκησασα τὸν κόσμον, ἡ πίστις ἡμῶν». Ἄλλ' ἡ νίκη ἀπαιτεῖ καὶ θυσίας καὶ εὐφυΐαν. Διηγοῦνται περὶ πατριάρχου, ὅστις ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ παρουσιάζεται πρὸ τοῦ σουλτάνου κρατῶν σχοινίον καὶ λέγει: «Λάβε καὶ κρέμασόν με ἢ μεγαλειότης σου καὶ οὐχὶ οἱ Ἀρμένιοι». καὶ ἐσώθη, ἐκέρδισε καὶ τὸ ζήτημα.

ΕΝΑ ΣΠΟΥΔΑΙΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΝ ΖΗΤΗΜΑ

Η ΕΚΛΑΪΚΕΥΞΙΣ ΤΩΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΩΝ

ΠΟΤΕ ΕΝΕΦΑΝΙΣΘΗΣΑΝ ΤΟ ΠΡΩΤΟΝ ΟΙ ΟΦΦΙΚΙΑΛΟΙ ΛΑΪΚΟΙ
ΑΝΟΙΚΤΗ ΑΠΑΝΤΗΣΙΣ

Ἀξιότιμε κ. Διευθυντά,

Ὁ συμπατριώτης μου κ. Βασ. Αἰμιλιάδης, ἄρχων Μυρεψῶς τῶν Πατριαρχείων, ἀσχολούμενος περὶ τῆς κατὰ πρῶτον ἐμφανίσεως τῶν ἀρχόντων (ὄφφικιάλων) λαϊκῶν ἐν τοῖς Πατριαρχείοις ἐσχάτως μοι γράφει (12 παρελθόντος μηνός): «Παρακολουθῶ τακτικὰ τὰ γραφόμενά Σας (εἰς τὸν «Προσφ. Κόσμον») τὰ σχετικὰ μὲ τὸ ἐκκλησιαστικὸ καὶ ἐθνικὸ μας κέντρο. Καυχῶμαι διότι τυγχάνω πατριώτης σας καὶ Σὰς συγχαίρω γιὰ τὴν πρωτοβουλία αὐτή.

«Εἶμαι 47 χρόνια στὸ σημερινὸ σβυσμένο Φανάρι καὶ ἐγνώρισα πατριάρχας καὶ περὶ τοὺς 90—100 ἀρχιερεῖς... Τὸ ἄρθρον Σας ἐξαίσιον καὶ πιστεύω πῶς θὰ ἔκαμε πάταγο στοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κύκλους καὶ μόνον οἱ δικοὶ μας ἐδῶ ἀγρὸν ἠγόρασαν (ἔχει πολὺ δίκαιον ἔγραψα πρὸ μηνῶν εἰς φίλον μου ἀρχιερέα εἰς τὰ Πατριαρχεῖα νὰ μοὶ στείλῃ τὸν τελευταῖον τόμον τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ ἐνῶ μοὶ ἀπῆντησε καὶ μοὶ ὑπεσχέθη, μέχρι τοῦδε δὲν τὸν ἔλαβον)... Αὐτὸ ὅμως δὲν ἀρκεῖ, πρέπει νὰ κτυπηθῇ ἀλύπητα ἡ Λερναία Ὑδρα (ὄφφικιάλιοι καὶ νομικὸ συμβούλιο) αὐτὲς οἱ βδέλλες ποὺ ἀπομυζοῦν τὸ πτωχὸ ἐθνικὸ μας ταμεῖο, αὐτὲς οἱ ἐχιδνες, ποὺ δηλητηριάζουν τοὺς πάντας καὶ τὰ πάντα, νὰ γκρεμισθοῦν, αὐτοὶ οἱ ὅποιοι ἀπὸ τὸ βῆμα τῆς ἑλληνικῆς δικαιοσύνης διὰ τὸ κληροδόγημα (Σιδερίδη) ἀπεκαλέσθησαν κλέπται, κακοῦργοι καὶ ραδιοῦργοι. Πρὸ καιροῦ ἔγραψα στὰ ἐδῶ φύλλά μας «Μία γνώμη», τὴν ὁποῖαν καὶ σὰς τὴν ἐσωκλείω, ἂν κ' ἐσεῖς τῆς ἐγκρίνετε ὑπ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα γράψτε **δυσὸ λόγια, ὅπου θέλετε**». Ἴδου τὸ ἄρθρον:

Ἀξ. κύριε Διευθυντά τῆς ἐφημερίδος «Χρόνος»

«Ἐπειδὴ κατ' αὐτὰς γίνεται πολὺς λόγος περὶ τῶν Ὁφφικιάλων τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, καὶ ἐπειδὴ ἔχετε τὴν καλωσύνη νὰ κτυπᾶτε κάθε τι ἄτοπο καὶ ξεχαρβαλωμένο, διὰ νὰ παύσῃ αὐτὴ ἡ ὀχλαγωγία τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ἀξιομάτων θὰ σὰς ὑποβάλω μίαν ταπεινὴν γνώμην.

«Δὲν εἶναι βέβαια σήμερον ἐποχὴ γιὰ νὰ ἐξετάσουμε τὸ κατὰ πόσον δικαίως ἢ ἀδίκως ἐχειροθετήθησαν οἱ κύριοι Ὁφφικιάλιοι, ἓνα πρῶτον ὅμως μοὺ κάμνει ἐντύπωσιν, τὸ γιὰ τί στὸς ἐποχὰς τῶν μεγάλων ἀοιδίμων Πατριαρχῶν Ἰωακείμ τοῦ Γ' καὶ Γερμανοῦ τοῦ Ε' ἡ βιομηχανία τῶν Ὁφφικιάλων ἦταν τόσο φειδωλή; Γιατί ἄραγε; Τὸ ζήτημα αὐτὸ μὲ φέρνει στὴ θύμησιν μιά ἐποχὴ στὴν Ἑλλάδα ποῦ οἱ ἱερεῖς βρέθησαν πολὺ μὲν μορφωμένοι, ὀλίγοι ὅμως τὸν ἀριθμὸν. Γι' αὐτὸ ἢ τότε Ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ἔβγαλε μίαν διαταγὴν χωρὶς πολλὰς διατυπώσεις καὶ κοινωνικὰ προσόντα νὰ γίνῃ ὅποιος θέλει ἱερεὺς, κ' εἶσι σὲ πολὺ λίγο διάστημα γέμισαν τὰ στελέχη τῶν Ἐκκλησιῶν μὲ τοὺς ἱερεῖς των.

«Διὰ ταῦτα ἐπειδὴ ἀρκετὰ ἐξετέθη τὸ Ἐκκλησιαστικὸ αὐτὸ ἀξίωμα, καὶ νὰ περιφρουρήσουμε κατὰ τὸ δυνατόν τὴν ἀξιοπρέπειαν τῆς Μ.Ε.Σ. προτείνω τὴν κατάργησιν τῶν τίτλων Ὁφφικιάλων. Καὶ ὅταν σὺν Θεῷ ἀγίῳ βελτιωθῇ ἡ ὑγεία τῆς Α.Θ.Π. νὰ γίνῃ μιά σοβαρὰ σκέψις, ἂν πράγματι ἡ Μ.Ε.Σ. ἔχει ἀνάγκην ὀφφικιάλων ἢ ὄχι. Ἄν ναί, τότε οἱ τοιοῦτοι οἱ ἔχοντες ἐκδουλεύσεις πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, πρὸς τὸ πλήρωμα καὶ ἐν γένει πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα νὰ προτείνονται ἀπὸ τοὺς διανοομένους ὁμογενεῖς μας, νὰ ἐγκρίνονται ἀπὸ τὴν Ἱερὰν καὶ Ἀγίαν Σύνοδον καὶ νὰ χειροθετοῦνται ὑπὸ τῆς Α.Θ.Π. (Κάθε ἐποχὴ ἐπιβάλλει νέους νόμους καὶ νέους κανονισμούς).

Ἐυελπιστῶν κύριε διευθυντά, ὅτι θέλετε φιλοξενήσῃ τις **δυσὸ μου αὐτὲς γραμμὲς** σὰς εὐχαριστῶ θερμῶς.

16-2-47

Χημικὸς
Β. ΑΙΜΙΛΙΑΔΗΣ

Καὶ ἐξακολουθεῖ ἐν τῇ ἐπιστολῇ: «Γιὰ τὴν ἐκλογή τῶν ὀφφικιάλων καὶ νομικῶν συμβούλων ξεσκόνησα βιβλιοθήκην Πατριαρχείου, Θεολογικῆς σχο-

λῆς καὶ Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς. Δυστυχῶς δὲν ἦτο τίποτα τὸ συγκεκριμένον. Μόνον ὁ Πασπάτης ἀναφέρει στὰς Βυζαντινὰς μελέτας, ὅτι οἱ κατὰ καιρὸν ὀφφικιάλοι ἐχειροτονοῦντο ἀπὸ τοὺς κατὰ καιρὸν πατριάρχας καὶ ἦσαν προύχοντες μὲ διάφορα ἀξιώματα ἐκκλησιαστικά: Μ. Λογοθέτης, Μ. Ρήτωρ ἐν ὄλφ 5 καὶ μὲ τὸν Μυροποῖον 6. Ἡ ὑμετέρα Σεβασμιότης ὡς γνώστης τῶν ἐκκλησιαστικῶν, ἂν εἶχετε τὴν καλωσύνην νὰ μὲ διαφωτίσθε τίνι τρόπῳ ἐξελέγοντο οἱ ὀφφικιάλοι καὶ ἀπὸ ποίους, θὰ σᾶς εὐγνωμονοῦσα...» Ἐν πρώτοις συγγαίρω τὸν κ. Αἰμιλιάδην διότι αὐτὸς ὀφφικιάλιος καταφέρεται λίαν ἀνιδιοτελῶς κατὰ τοῦ θεσμοῦ τούτου, ὅστις κινδυνεύει νὰ ἐκλαϊκεύσῃ τὰ πατριαρχεῖα, ἅπερ οὐδὲν ἄλλο κατ' ἀλήθειαν ἦσαν ἐν ἀρχῇ, εἰμὴ μοναστήριον. Μετὰ λύπης μου εἶδον, ὅτε κατὰ τὴν χειροτονίαν μου τῷ 1937 ἠξιώθη τιμῆς φιλοξενούμενος ἐν τοῖς πατριαρχείοις, ὅτι οἱ ὀφφικιάλοι ἢ τινες αὐτῶν ἐνδιητῶντο ἐντὸς αὐτῶν. Ἡ γνώμη μου αὕτη συμφωνεῖ πρὸς ὅλους ἐκείνους, οἵτινες ὄνειροπολοῦσι τὴν ἀνόρθωσιν τῶν καθ' ἡμᾶς ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων. Γερμανὸς ἀποστειλὴς ὑπὸ τῆς Görres-Gesellschaft τῷ 1909 πρὸς ἐπιστημονικοὺς σκοποὺς εἰς τὴν Ἀνατ. ἐκκλησίαν καὶ φιλοξενηθεὶς μάλιστα εἰς τὰ Πατριαρχεῖα ὡς ἱερεὺς γράφει: «Ἐκ τῆς ἀναμίξεως λαϊκῶν μελῶν καὶ ἄλλων στοιχείων εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ θρόνου ὁ πατριάρχης οὐδὲν δύναται νὰ πράξῃ τὸ γενναῖον, ὡς ἐκ τούτου δὲ ἡ κατάπτωσις καὶ παρακμὴ τῆς Ὁρθοδόξου ἐκκλησίας εἶναι ἀσφαλῆς καὶ βεβαία». (Konrad Lubek, Die christlichen Kirchen des Orients. Kempten—München 1911, σ. 69 βλ. ἰδίᾳ τὸ κεφάλαιον «Ὁ Οἶκουμ. Πατριάρχης, ἡ ἁγία Σύνοδος καὶ τὸ Μικτὸν συμβούλιον, τὰ μέλη τῆς πατριαρχ. ἐνορίας»). Οἱ Ἀραβόφωνοι κατὰ τὸ φλέγον Παλαιστινιακὸν ζήτημα, παραδειγματιζόμενοι ἐκ τῶν ἐν Κ) πόλει ἐξήτησαν καὶ αὐτοὶ Μικτὸν συμβούλιον, (βλ. Bertram—Lutke. Τὸ Ὁρθόδοξον Πατριαρχεῖον Ἱεροσολύμων, (ἐλλήν. μετάφρασις) Ἱεροσόλυμα 1926, σ. 143, 153) καὶ πρὸ τῆς ἀδελφίτου ἀνάγκης τὸ Πατριαρχεῖον ὑπεχώρησεν (Νέα Σιών, τόμ. ΛΔ', 1939, σ. 696). Βεβαίως ὁ ὀλέθριος πλεονασμὸς εἰσήχθη πολὺ μετὰ τὴν ἄλωσιν· διότι ὅλαι σχεδὸν αἱ πεντάδες (πλὴν τῆς τῶν ψαλτῶν καὶ νεωκόρων, οἵτινες ἐλέγοντο ἐπίσης κληρικοί), ἀπτελοῦντο ἐξ ἱερωμένων, ἀπομένως ὀφφικιάλοι λαϊκοὶ σπανίως ὑπῆρχον ἐν τοῖς πατριαρχείοις. Συνέπιπτον βεβαίως τὰ ὀνόματα, καὶ ὁ κλεινὸς Χρῦσανθος σημειοῦται τοῦτο ἐν πολλοῖς, ὡς περὶ τοῦ «Νομικοῦ» λέγων: «Διπλοῦν τὸ ὀφφικίον εἶναι καὶ τοῦτο, ἐκκλησιαστικὸν καὶ βασιλικόν» (Συνταγμάτιον, σ. μ, Βλ. «περὶ ὀφφικίων τινῶν βασιλικῶν εἰς ἐκκλησιοστικά μετὰ τὴν ἄλωσιν εἰσαχθέντων» καὶ «Περὶ τῶν κοσμικῶν ἐκ πάντων, ὧν εἶπομεν ἀνωτέρω, διδομένων ὀφφικίων», σ. ξε'). Ὅτε λοιπὸν ἔγραψεν ὁ Χρῦσανθος (1715) εἶχον εἰσοῦσαι οἱ ἐξῆς κοσμικοὶ ἄρχοντες ἐν τοῖς πατριαρχείοις ἐκ τῶν μεγάλων: Λογοθέτης, χαρτοφύλαξ, ἐκκλησιαρχὴς (!) πριμικήριος, διερμηνευτὴς σκευοφύλαξ, ρήτωρ, καὶ ἐκ τῶν ἄλλων ἀπλῶς ἐμφορομένων: Πρωτονοτάριος, ρεφερενδάριος, νοτάριος, πρωτέκδικος, δικαιοφύλαξ, λογοθέτης, ὑπομνηματογράφος, μικρὸς ρήτωρ, πρωταποστολάριος, πρωτοψάλτης, λαμπαδάριος, δομέστικος καὶ πρωτοκανόναρχος.

Ἐπιφέρει δὲ οὗτος: «Πρέπει δὲ νὰ ἠξεύρωμεν, ὅτι ἀφοῦ ἐγένεν ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, κάποια ὀφφικία, ὄντα πρότερον βασιλικά, ἐτάχθησαν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά» ἡμεῖς δὲ λέγομεν, ὅτι ὄχι μόνον 4—5, ἀλλ' ὅλα σχεδὸν ἐλήφθησαν ἐκ τῆς «βασιλείου τάξεως» καὶ εἰσήχθησαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὅτε οἱ πατριάρχαι ὄνειροπόλησαν ἴσως νὰ συστήσωσι τὸν Καισαροπαπισμὸν καὶ κατὰ τὸ σύστημα τῆς βασιλ. αὐλῆς νὰ κάμωσι τὴν πατριαρχικὴν αὐλὴν (καὶ ὁ ὄρος ἔκτοτε γενεαλογεῖται). ἀλλ' ὅπως ἐν τῇ Φυσικῇ ἡ μεταβολὴ τῶν εἰδῶν εἶναι ἀδύνατος—καὶ ἦτο τελεία ἡ ἀπογοήτευσις τοῦ Δαρβίνου, ὅτε εἶδε τὴν ποικιλίαν τῶν περιστερῶν μετὰ 2—3 γεννήσεις νὰ ἐπανέρχονται εἰς τὸ πρῶτον εἶδος, τὸ θεοσύστατον—οὕτω καὶ οἱ φέροντες τοὺς κοσμικοὺς αὐτοὺς τίτλους, ἱερωμένοι τὸ πρῶτον ἅπαντες ὀλίγον, κατ' ὀλίγον ἐγένοντο κοσμικοί, δηλ. τὰ ἀξιώματα. Ἦσαν πάντες ἱερωμένοι, τοῦλάχιστον μέχρι τέλους τῆς ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδος καὶ μέχρι τῶν μέσων τῆς ΙΖ' μόνον ἔμειναν ἱερωμένοι ὁ μ. οἰκονόμος, ὁ μ. σακελλάριος, ὁ ἱερομνήμων, ὁ καστρήσιος (Γεδεῶν, Μνεῖα τοῦ πρὸ ἐμοῦ σ. 180). Ἐκτοτε ἐπεκράτησε νὰ ὀνομάζωνται οἱ μὲν ἱερωμένοι «ὁ ἱερός κληρικός» οἱ δὲ λαϊκοὶ ὀφφικιάλοι ἀπλῶς «κληρικοί» τῆς πατριαρχικῆς αὐλῆς. διωρίζοντο δὲ οὗτοι

κυρίως εἰς τὰ γραφεῖα. Ὁ σεβ. Ἡλιουπόλεως κ. Γεννάδιος ἀναφέρει, ὅτι τῷ 1642 ἐξ ἀφορμῆς τῆς πολυκρότου ὁμολογίας τοῦ Κυρίλλου Λουκάρεως συμμετέσχον (τῆς συνόδου) σὺν ἄλλοις καὶ ὁ μ. λογοθέτης, μ. οἰκονόμος, μ. σακελλάριος, μ. χαρτοφύλαξ, μ. ἐκκλησιάρχης, ὁ νομοφύλαξ, ὁ σακέλλιος, ὁ πρωτέκδικος, ὁ πρωτονοτάριος, ὁ δικαιοφύλαξ, ὁ μ. διερμηνεὺς, ὁ λογοθέτης, ὁ ὑπομνηματογράφος, ὁ πρωταποστοειλάριος (γρ. πρωταποστολάριος), ὁ λογοθέτης τοῦ γενικοῦ καὶ ὁ νοτάριος». Ἀλλὰ δὲν μᾶς λέγει, ἂν οὗτοι πάντες ἦσαν καὶ ἱερωμένοι (ἕπερ ἐγὼ πιστεύω, ἐξ ὧν ἐν συνεχείᾳ γράφει) : «Οἱ κληρικοὶ οὗτοι . . . ἀποτελοῦν καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τὸ ἰδιαίτερον συμβούλιον τοῦ Πατριάρχου, κυρίως διὰ τὰς ὑποθέσεις τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς . . . Τὸ κῆρος τῶν κληρικῶν τούτων μετὰ τὴν ἄλωσιν ἦτο μέγιστον. . . Βραδύτερον ὁμως ἤρχισε νὰ καταπίπτῃ» (Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλ. τόμ. ΙΗ', σ. 771). Πότε ; Ὅταν τὰ ἀξιώματα ἐγένοντο λαϊκά. Καὶ τότε, ἐπειδὴ εἰς τὰς πρὸς τὴν Ὑψ. Πύλιν ὑλοθέσεις ἐνδεικνύοντο μᾶλλον οἱ ὀφφικιοῦχοι λαϊκοὶ παρὰ τοὺς ἱερωμένους, κατίσχυσαν οὗτοι (καὶ τὰ ἐναπομείναντα ἀξιώματα ἐδίδοτο εἰς ἱερωμένους τῆς ἐσωτερικῆς ὑπηρεσίας, κυρίως τοῦ ναοῦ) καὶ τεταγμένοι ὑπὸ τὸν ἄρχοντα μέγαν λογοθέτην ἀπετέλουν τὴν πατριαρχικὴν αὐλὴν καὶ «τὴν πρώτην μετὰ τὴν ἄλωσιν λαϊκὴν πνευματικὴν ἀριστοκρατίαν λογίων ἀνδρῶν» (Καρολίδης, Ἱστορ. τῆς Ἑλλάδος 1925, σελ. 234). Ὅταν ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῶν ἐνδημουσῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει συνόδων ἀπαντῶμεν «οἱ ἐντιμότατοι κληρικοὶ» οὗτοι ἦσαν μᾶλλον λαϊκοί, οἱ ἐξωκατάκελλοι (ὡς θέλει ὁ μακ. Ποραμυθίας καὶ μετ' αὐτοῦ ὁ Ἡλιουπόλεως. ἀντὶ τοῦ ἐξωκατάκοιλοι, βλ. Ἀρχιμ. Χρυσοστόμου Δημητρίου (νῦν μητρ. Ζακύνθου) τὴν ἐξαιρετικὴν «Ἀπάντησιν» εἰς τὴν κρίσιν τὴν ὑπὸ τοῦ Παραμυθίας Ἀθηναγόρα γενομένη ἐπὶ τοῦ συγγράμματος : «Οἱ ἐξωκατάκοιλοι ἄρχοντες» σοβαρὰ κριτικῆ, Ἀθῆναι 1928, σ. 12-20, ὅπερ καὶ τὸ ὄρθον, ἀλλ' ἐνταῦθα δεκτὸν ἔστω, ἐφ' ὅσον ἀφορᾷ τοὺς λαϊκοὺς τοὺς κατοικοῦντας ἐκτὸς τοῦ πατριαρχ. οἴκου), ὅλοι «μεγάλοι» καὶ τρανοί, ὁ οἰκονόμος (ὁ μόνος ἱερωμένος), ὁ σκευοφύλαξ, ὁ σακελλάριος, ὁ σακελλίων, ὁ χαρτοφύλαξ καὶ ὁ πρωτέκδικος, οἵτινες ἐθεωροῦντο ἀπαραίτητοι ἐπὶ σπουδαίῳν ζητημάτων. Συνεδυάσθη μάλιστα τὸ ἀξίωμα τοῦ Μ. Λογοθέτου (ὅπερ ἀληθῶς ἐτίμησαν διαπρεπεῖς Φαναριῶται) μετὰ τοῦ παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ Μ. Διερμηνέως ἢ δραγουμάνου καὶ τοιοῦτος πρῶτος ἐξ ὁμογενῶν ὁ περικλεῆς Ἀλέξ. Μαυροκορδάτος. Τῶν δραγουμάνων τούτων πολλοὶ εἶχον προγυμνασθῆ εἰς τὸ τοῦ μ. λογοθέτου ἀξίωμα τῶν Πατριαρχείων (βλ. «Τὸ ἀξίωμα τοῦ Μ. Λογοθέτου ἐν τῷ Οἴκῳ Πατριαρχείῳ» ὑπὸ Ἡλιουπόλεως Γενναδίου ἐν τῇ Ὁρθοδοξίᾳ, τόμ. ΙΖ', σ. 234 ἔ. ΙΗ', σ. 178 ἔ.). Ὁ αὐτὸς ἀκαταπόνητος ἱεράρχης ἔγραψεν ἐν τῷ ΙΘ' τόμῳ, (σ. 245-8) περὶ τοῦ ὀφφικίου τ ὤ μ. ρεφερενδάρου. Οἱ ὀφφικιάλιοι οὗτοι κατὰ τὴν «Βασιλεῖον τάξιν» ἦσαν πάντοτε διάκονοι καὶ ὑπηρετοῦν κατὰ τὰς ἐκκλησιαστικὰς τελετὰς ὡς τελετάρχαι, συνώδενον τοὺς ἐπισήμους πρὸς τοὺς βασιλεῖς καὶ εὐρίσκοντο ἀεὶ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Πατριάρχου ὡς ἀποκρισάριοι καὶ ἐισηγηταὶ (οἷαν θέσιν ἔχει νῦν ὁ δευτερεύων). Ἐσώζετο μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἡ τάξις ν' ἀπονέμηναι καὶ ὡς τιμητικὸν ὀφφίκιον εἰς ἐξέχοντα πρόσωπα. Ὁ Πατριάρχης Σαμουήλ διώρισε τὸν Εὐγένιον Βούλγαρον Βούλγαρον ὄντα καὶ ἐργαζόμενον ἐν Γερμανίᾳ λυσitelῶς καὶ προκαλοῦντα τὸν θαυμασμόν καὶ αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος, ρεφερενδάρου καὶ παλατίνου τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου». Ἦτο ἱκανοποιητικὴ ἀμοιβὴ διὰ τὴν προσβολήν, ἣν εἶχε κάμει εἰς αὐτὸν Σεραφεῖμ Β', ὅτ' ἐξεφώνησεν ἐν τῷ ἱερῷ πατριαρχικῷ ναῷ λόγον τινὰ ὑπὲρ τῆς θανούσης μητρὸς τοῦ ἡγεμόνος Γρηγ. Γκίκα. εἶναι περίεργον ὁμως πόσον εἶχεν ἐκπέσει ὁ ἄρχων ρεφερενδάρου, διότι ὡς λέγει ὁ Σέργιος Μακράτος, ὁ Εὐγένιος ἀπεποιήθη τὴν τιμὴν αὐτὴν δι' εὐφροσύνην λογοπαιγνίου. Καταστρατήγησις τοῦ θεσμοῦ ὑπὲρ τῶν λαϊκῶν ἐγένετο, ἀφ' ὅτου τὸ ἄρχοντελίκιον ἤρχισε ν' ἀπονέμηνται καὶ ὡς τίτλος τιμητικὸς εἰς κοσμικοὺς ἐκτὸς τῶν Πατριαρχείων, εἰς τὸ «ἄθροισμα τῶν λογίων», ὅπως π. γ. τὸ τοῦ ρήτορος, ὅπερ ἐνωρίς ἐσχέτισθη πρὸς τὰ γράμματα καὶ τὴν εὐγλωττίαν. Τοῦτο παρατηρεῖται ἐν τῷ συνοδικῷ γράμματι Ἱερεμίου Β' τοῦ 1591 πρὸς τὸν μ. ρήτορα Γεώργιον, προβιβασθέντα εἰς τὴν πρώτην πεντάδα τῶν πατριαρχικῶν ὀφφικιοῦχων. ὅθεν ἐφεξῆς λέγεται καὶ ὁ ἱεροκέρυξ ρήτωρ (βλ. Ὁρθοδοξία ΙΘ', 174) διὸ καὶ σημειοῦται παρὰ Πάλλη

καὶ Ποτλῆ «ρήτωρ ὁ καὶ μαίτωρ τῶν ρητόρων λεγόμενος καὶ οὗτος ἐκκλησιαστικὸς διδάσκαλος ἦν» (Συντ. τόμ. Ε', σ. 36). Ὁ Σχολάριος πρὶν ἀνέλθῃ εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἦτο «καθολικὸς τῆς τῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησίας διδάσκαλος, ταπεινὸς μοναχὸς Γεννάδιος». οὕτως ὑπογράφεται ἐν τῇ πρὸς τοὺς Βοεμοὺς ἐπιστολῇ τοῦ Πατριαρχείου Κ)πόλεως. Ἐνταῦθα συναντῶμεν καὶ τὸν διάκονον Θεόδωρον τὸν Ἀγαλλιανόν, τὸν γνωστὸν μουσουργὸν καὶ ὕμνογράφον, ὅστις ὑπογράφεται «δικαιοφύλαξ καὶ ἱερομνήμων» (Ν. Ποιμὴν Ε', σ. 104). Ἔτι καὶ ὁ σύγκελλος ἔφερεν ἐπίτε δύο ὄφρικια (βλ. Παραμυθίας Ἀθηναγόρα, «Ἡ θέσις τῶν συγκέλλων ἐν τῷ Οἴκῳμ. Πατριαρχείῳ» ἐν Ἐπετ. Ἐταιρ. Βυζ. Σπουδῶν Ε', σ. 171). Πῶς ἐξηγεῖται τοῦτο; κατ' ἐμὴν τπεινὴν γνώμην, οὐχὶ ἄλλως, εἰ μὴ ὅτι οἱ τοιοῦτοι ἐδωροφοροῦντο παρὰ τῶν δύο ἐπισήμων ἀρχῶν, τοῦ Βασιλέως καὶ Πατριάρχου, ἐφ' ὅσον κοινά, ὡς εἶπομεν, ἦσαν τὰ εἰρημένα ὄφρικια. Καὶ (ὁ θεὸς νὰ μὲ συγχωρήσῃ), αὐτὸς ὁ γνωστὸς χρονογράφος εἶχε λάβει τὸ κοσμικὸν ὄφρικιον κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ εἰσήγετο εἰς τὰ Πατριαρχεῖα ὡς Γεώργιος Σύγκελλος, εἰς καὶ αὐτὸς «τῶν ἐξ ἀπορρήτων» ἐπευφημούμενος διὰ τὰ ἀπέλθῃ ἔπειτα εἰς μονὴν καὶ νὰ καθῆται μοναχός, διὸ καὶ ὁ Θεοφάνης; ἐν ἀρχῇ τῆς χρονογραφίας λέγει αὐτὸν «ββᾶν» διότι ἄλλως δὲν συμβιβάζεται ἡ ὑπόθεσις. Ὁ σύγκελλος εἶχεν ἀξίωμα «τὸ ἀνώτατον μετὰ τοῦ τῷ πατριάρχου» κατ' Ἀθηναγόραν (Ε'. 180), καὶ ἐθεωρεῖτο πάντοτε ὡς διάδοχος αὐτοῦ διὸ καὶ μητροπολίτας ἔχομεν τιμωμένους τῷ ἀξιώματι τούτῳ καὶ δὴ καὶ βασιλόπαιδας, τὸν Στέφανον καὶ Θεοφύλακτον, οἵτινες ἀπὸ συγκέλλων ἐγένοντο πατριαρχαί. ὁ σύγκελλος (= σύννευος κατ' ἐπέκτασιν) ἦν ὁ οἰκδοίτος καὶ οἰκοδίατος τοῦ πατριάρχου, ὡς οὐ ὅμως τὴν ἐκλογὴν συμμετεῖχε καὶ ὁ βασιλεὺς καὶ εἰς τὰς ἐνδημούσας συνόδους ἐκάθητο εἰς τὰ ἀριστερὰ τοῦ πατριάρχου, ἦτο σύμβουλος αἴμα καὶ πνευματικὸς πατὴρ αὐτοῦ, ὅπως καὶ τοῦ βασιλέως (βλ. Βασ. Στεφανίδου. «Οἱ σύγκελλοι ἐν τῷ διοικητικῷ συστήματι τοῦ οἴκουμ. πατριαρχείου», ἐν Ν. Ποιμένι Β', 481—489. Περὶ συγκέλλων καὶ πρωτοσυγκέλλων πρῶτος ἔγραψεν ὁ Διομ. Κυριακὸς ἐν Εὐαγγ. κήρυξι Α', σ. 318—323, ὅπερ ἠγγόνησαν πάντες οἱ γράψαντες. Ἐν γένει περὶ τῶν τίτλων τούτων βλ. R. Koch, Die byzantinischen Beamtentitel, Jena 1903).

Μετὰ τὴν ἄλωσιν ἔπειτα ἐν τῷ ἠθικῷ κατακλυσμῷ τῆς δουλείας ἀνετράπησαν τὰ πάντα. «Οἱ λαϊκοί, οἵτινες μέχρι τοῦδε δὲν ἐτόλμων νὰ ἐπέμβωσιν εἰς τὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ νὰ διεκδικήσωσιν ἐκκλησι. ἀξιώματα, ἤδη, στερηθέντες τῶν κοσμικῶν τοιούτων καὶ ὑπὸ τῆς τῶν κρατούντων αὐθαιρεσίας θρασυνομήνου, περιεκύκλωσαν τὴν Μ. Ἐκκλησίαν καὶ ἐξεπόρθησαν αὐτήν, ἐκτοπίσαντες τοὺς ἱερωμένους αὐτοὶ ἀνέλαβον δὲ ἴδια τέλη τὰ ἀξιώματά των» (Ἀθηναγόρας ζ' σ. 108).¹ Ὅτε τὸ πρῶτον ἡ ἱεροσυλία αὕτη ἐνεφανίσθη ἐν Τραπεζοῦντι ἀπεδοκιμάσθη, ἐκακίσθη καὶ κατεκρίθη ὑπὸ τῆς καθόλου Ἐκκλησίας διὸ καὶ ὁ ἱερός Συμεὼν Θεσσαλονίκης ἔγραψεν: «Ὅτι τὰ τῶν ὄφρικίων τῆς ἐκκλησίας ἱερωμένοι ὀφείλουσιν ἐνεργεῖν καὶ οὐχ ὡς ἐν τισὶ τόποις ὡς καὶ τῇ Τραπεζοῦντι λαϊκοί. Ταῦτα δὲ τὰ ἱερὰ λειτουργήματα ἐν ἱερωμένοις ὀφείλουσιν εἶναι, διακόνους τε καὶ πρεσβυτέρους καὶ οὐκ ἀνδράσι κοσμικοῖς καὶ μὴ ἱερωσύνῃν ἔχουσιν, ὅτι ἱερὰ ταῦτα καὶ διὰ σφραγίδος ἀρχιερατικῆς καὶ χάριτος πνευματικῆς ἐνεργούμενα καὶ τοὺς μὴ κεκτημένους χειροτονίαν οὐ δεῖ λαμβάνειν αὐτὰ . . . παρὰ τάξιν γὰρ τοῦτο, καὶ μᾶλλον ὅτι πλείστα τῶν ὄφρικίων τούτων καὶ πολλῶν ἱερέων προΐστανται καὶ οὐδὲως χρὴ ἱερωμένου τινὸς ἀχειροτόνητον προεστάναι». (Περὶ τῶν ἱερῶν χειροτονιῶν κεφ. σμη', σ. 180, ἐκδ. Ἰασιίου). Πρῶτος ἐγὼ ἐπραγματεύθην περὶ τοῦ ζητήματος τῶν «χαριστικαριῶν» ἐν τῷ «Προσφ. Κόσμῳ» διὰ τὰ ἀποδείξω, ὅτι αἱ πλούσιαι μοναὶ τῆς Κ)πόλεως παρήκμασαν, ἀφ' οὗ διὰ τοῦ ἐπινοήματος τῆς τοιαύτης δωρεᾶς, ἦν ἐποίησε δυστυχῶς ἡ Ἐκκλησία πρὸς λαϊκοὺς, οἱ μοναχοὶ ἐγένοντο δοῦλοι τῶν λαϊκῶν ἀρχόντων, καὶ τότε ἔχομεν καὶ τοὺς «λαϊκοὺς μοναχοὺς» καὶ ἔχομεν καὶ εὐχὴν ἐν τῷ χειρογράφῳ Εὐχολογίῳ τῆς μονῆς

1. Ἐφεξῆς ὁ μακαρίτης καὶ φιλόπονος ἱεράρχης, ὅστις ὡς χρηματίσας Μ. Πρωτοσύγκελλος Ἰωακείμ Γ' ἐγνώριζε καλῶς τὰ πράγματα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πατριαρχ. κωδικῶν, περιγράφει «τὰ οἰκτρὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀτασθαλίας τῶν κοσμικῶν τούτων κληρικῶν, ἔρμαιον τῶν ὁποίων ἀπέβησαν πρῶτοι αὐτοὶ οἱ Πατριαρχαί» (σ. 109 ἔ.).

Κουτλουμποσίου περί τοῦ ἀμφιβίου τούτου συστήματος (βλ. Ἐκκλ. Ἀλήθ. ΙΘ', 1899. σ. 492-3). Εἶναι ἀξιοπρόσεκτος ἡ ὁμολογία τοῦ Κων. Μ. Οἰκονόμου, ὅτι περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΙΙ' αἰῶνος πλὴν τοῦ Μαγ. Οἰκονόμου, τοῦ πρωτόπαπα, τοῦ σακελλαρίου καὶ τοῦ σακελλίου, οἱ λοιποὶ πάντες ἀξιοματικοὶ τῆς πατριαρχικῆς αἰλῆς ἦσαν λαϊκοὶ κληρικοί, ὥστε τὸ κληρικοὶ ἐνταῦθα ἐσημαινεν «εὐγενεῖς», διότι οὗτοι ἐλαμβάνοντο ἐκ τῶν προκρίτων οἰκογενειῶν τοῦ Φαναρίου. Οὗτοι ὡς ἀρτίως μεμορφωμένοι καὶ γλωσσομαθεῖς, ἀφοῦ προσλαμβάνοντο ὡς διερμηνεῖς τῆς Πύλης, ἐξυπηρέτουν οὕτω καὶ τὰ γενικά τῆς ἐκκλησίας συμφέροντα καὶ οὕτως ἀντικατέστησαν τοὺς ἐντιμοτάτους κληρικούς» οἱ ἀριστοκράται Φαναριῶται, διαμένοντες δὲ ἐν Κ'πόλει ἐλάμβανον μέρος ὡς «ναξίρηδες», ἤτοι ἀνώτατοι ἐπόπται, εἰς τὴν διοίκησιν τῶν ἐνοριακῶν πραγμάτων τῆς ἀρχιεπισκοπῆς (Μεγ. Ἐγκυκλ. ΙΗ', σ. 771). Ἡ μεταβολὴ αὕτη καὶ ὁ νοσφισμὸς τῶν θέσεων ὑπὸ τῶν λαϊκῶν ἤρξατο ἀπὸ τῶν ὀφφικίων τῶν σχετιζομένων πρὸς ὑπηρεσίαν τοῦ Πατριαρχ. γραφείου; π. γ. ἀπὸ τοῦ χαρτοφύλακος, ὅστις ἐπίσης ἀνῆκεν εἰς τὸν «ιερόν κληρὸν» (βλ. Γεδεών, Μνεῖα τῶν πρὸ ἐμοῦ σ. 1—53 καὶ δὴ τοῦ Χρυσ. Δημητρίου τὴν «Μελέτην περὶ τοῦ χαρτοφύλακος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας», Ἀθήναι 1924, κεφ. Β', σ. 98. Περὶ τοῦ ἱερατικοῦ βαθμοῦ τοῦ χαρτοφύλακος). Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἐπέδωκεν ἐπὶ πλέον ὁ κακὸν. Κατὰ τὴν σύνταξιν τῶν «Γενικῶν κανονισμῶν τοῦ Πατριαρχείου» ἐν τῷ γ' κεφαλαίῳ «Περὶ καθηκόντων τῆς Ἱερᾶς Συνόδου», ἐγένετο πολλὴ συζήτησις περὶ τοῦ προσωπικοῦ τοῦ Γραφείου, τινῶν φρονούντων ὅτι ὁ ἀρχιγραμματεὺς πρέπει νὰ εἶναι ἐκ τῶν λαϊκῶν ὀφφικιούχων τοῦ Πατριαρχείου ὡς ἦτο π. γ. ὁ χαρτοφύλαξ· ἀλλ' οἱ ἄλλοι, οἵτινες δι' αὐτὸν τὸν λόγον οὔτε χαρτοφύλακα, οὔτε πρωτονοτάριον ὠνόμασαν αὐτόν, ἀντετάχθησαν ἰσχυρῶς, καὶ ἐγράφη, ὅτι οἱ γραμματεῖς πρέπει νὰ εἶναι ἱερωμένοι, καὶ οὕτω διευπλώθη τὸ βῶν ἄρθρον (βλ. Ν. Ποιμένα Δ', 717-718). Ἐπὶ Ἰωακείμ Γ' κατὰ τὴν πρώτην πατριαρχίαν διορίσθη ἐπιτροπὴ πρὸς ἀναθεώρησιν αὐτῶν, ὅτε προστέθη ἐν τῷ εἰρημένῳ ἄρθρῳ, ὅτι ὁ ἀρχιγραμματεὺς ἐν ἀνάγκῃ δύναται νὰ εἶναι καὶ λαϊκὸς (βλ. Ἀρχιμ. Γερμανοῦ Ἀθανασιάδου (τοῦ μετέπειτα Σάραδων) ἀρχιγραμματέως τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, «Τὸ Γραφεῖον τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, σύστασις καὶ λειτουργία», Ν. Ποιμὴν Δ', 726-727). Εὐτυχῶς τὸ σκεδῖον ἐκεῖνο οὐδέποτε ἐφηροδόθη. Ἀλλὰ τὸ ρεῦμα ἦτο ἀσυγκράτητον. Ὁ λαϊκώτατος καὶ τοῦ ράσου διώκτης Ἰωακείμ πρῶτος ἀπένευμε τὸ ὀφφίκιον τοῦ ἱερομνήμονος εἰς λαϊκόν, ὡς καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Ε' τὸ τοῦ καστρησίου, ἐνῶ Σωφρόνιος ὁ Γ' ἀφαιρέσας τὸ τοῦ μ. ἐκκλησιάρχου ἀπὸ λαϊκοῦ, ἀπέδωκεν εἰς κληρικόν (Γεδεών ἐνθ' ἀνωτ. σ. 180). Θέλομεν νὰ ἐπιμείνωμεν ὀλίγον εἰς τὸν θεσμόν τῆς πατριαρχικῆς γραμματείας, εἰς ἣν μεγίστη σημασία ἐδίδετο εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ εἶθε νὰ ἐτηρεῖτο ὁ ὅρος γραμματικός, ὃν περὶ ὡς ἐπώνυμον ἔφερον ὁ Πατριάρχης Νικόλαος Γ' «γραμματικός ὢν καὶ μοναχὸς ἐν τῷ Λοπαδίῳ» (γρ. Λοπαδίῳ, Πηδάλιον 1908, σ. 702) καὶ ὁ χρονογράφος Λέων ὁ Διάκονος (βλ. περὶ τῆς σημασίας παρὰ Carl Neumann, Griechische Geschichtschreiber und Geschichtsquellen im 12 Jarshundert. Λειψία 1888, σ. 94 καὶ τὸν Μ. Treu ἐν Byzant. Zeitschr. 4, 1895, σ. 3). καὶ ἐπίσημοι ἄνδρες ὑπῆρξαν γραμματικοί, δύο χρονογράφοι μάλιστα. Μιγ. ὁ Γλυκάς καὶ ὁ Ἰωάννης Κίναμος (οὗτος τοῦ Μαν. Κορινθίου). Ἐκ τῆς δημοσιεύσεως τῶν ἐπισήμων ἐγγραφῶν ἐπὶ πατριαρχικοῦ ἀρχεῖου θέλομεν ἀναδιδαχθῆ τὰ τῆς ὀργανώσεως καὶ θαυμασίας λειτουργίας τοῦ γραφείου τούτου ἐναντι τῆς ἀμυδρᾶς ἰδέας, ἣν ἀποκομίζομεν ἐκ τῶν ἐσπαρμένων εἰς τοὺς χρονογράφους ἐκδόσεων, ὡς καὶ περὶ τοῦ πλήθους τοῦ προσωπικοῦ. Ἀπόδειξις ἔστωσαν ταῦτα: «Ἡ ἐν πράγμασι πᾶσιν ἐφαρμολύουσα τάξις συνέχει εἰσὼθεν αὐτὰ καὶ εἰς τὰ βελτίω ἐπιδιδόναι παρασκευάζει, διὸ καὶ κολῶς ἔλεγεν ὁ εἰπὼν: «τάξις συνέχει τὰ οὐράνια καὶ τὰ ἐπίγεια». εἰ οὖν συνέχει τάξις, τὸ ὑναντίον ἄρα παρὰ τὸν λύσεως ἢ ἀταξία δηλ., ἣτις ἐν μὲν ἀτρί τοὺς σκηπτοὺς ἀπεργάζεται, ἐν δὲ θαλάσῃ τοὺς κλύδωνάς τε καὶ τὰς τῶν χωρῶν ἐπικλύσεις, ἐν γῆ δὲ τοὺς σεισμούς, ἐν σώματι δὲ τὰ νοσήματα κινεῖν εἰσὼθεν καὶ τοὺς πυρετούς, ἐν ψυχαῖς δὲ τοὺς μολυσμούς τε εἰς τὰς ἀμαρτίας, ἐξ ὧν ὁ θάνατος, ὥστε ἐν πᾶσιν ἡ ἀταξία συγχύσεως αἰτία καὶ ἀνατροπῆς, ἣ δὲ τάξις συνοχῆς τε καλῶς καὶ συναρμολογήσεως καὶ εὐρήνης καὶ ζωῆς» (Σιγίλλιον Παχωμίου

(1504) τῆ Πάτριω, Act. et Dipl. VI σ. 261). Πολλάκις συναντῶμεν τὴν πρόσωπιαν «ὑπάτος τῶν φιλοσόφων» ἀποδιδομένην εἰς πρόσωπα μὴ ἔχοντα πολλὴν σχέσιν πρὸς τὴν φιλοσοφίαν (ὡς π. γ. Παῦλος ὁ Ξηροποταμηνὸς τοῦ Ι' αἰῶνος). Ἐπειδὴ ὁμοῦς οὗτος φέρει ἐνιαχοῦ καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ μ. χαρτοφύλακος, πειθόμεθα ὅτι ἦτο γραμματεὺς. «Ἡρωτάτο παρὰ τοῦ μεγάλου χαρτοφύλακος καὶ ὑπάτου, τῶν φιλοσόφων τῶν ἀρχιερέων ἕκαστος περὶ καὶ τῶν συγκλητικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων, τίνα γνώμην ἔχει περὶ τῶν λαληθέντων» (εἰς μεγάλην ἐν Κ)πόλει σύνοδον περὶ τῶν ἡσυχαστῶν τῷ 1351. Παρ' Οὐσπένσκη, Χριστ. Ἀνατολή II, σ. 775). Οὗτος ἀναφέρει χρυσόβουλλον τοῦ 1104, «ἀντιβληθὲν πρὸς τὸ ἀρχέτυπον ὑπὸ τοῦ ὑπάτου τῶν φιλοσόφων». Ὁ περιέργος τίτλος ἐσώζετο μέχρι τοῦ 1754 (βλ. Καλλ. Δελι-κάνη ἔγγραφα Πατριαρχ. Γ', σ. 883). Ἐν κώδικι τῆς ἐνταῦθα ἐθν. βιβλιο-θήκης τοῦ 1781 εὑρηται: «Παραίτησις ἀρχοντός τινος ὑπάτου τῶν φιλοσό-φων τῆς τοῦ Χριστοῦ Μ. Ἐκκλησίας Μιχαὴλ Φωτεινοῦ τοῦ ἐκ Χίου.» (ἀριθ. (1184, σ. 215 Καταλ. Σακελλ.) Ἀλλὰ καὶ ὁ μ. χαρτοφύλαξ τοιαύτην ὑψη-λὴν θέσιν εἶχεν εἰς τὴν πατριαρχικὴν Καγκελλαρίαν. Ὁ ἐπὶ Πατριαρχοῦ Ἡσαίου (1327) μ. Χαρτοφύλαξ Γρηγόριος ὁ Κούταλης ἐξεδίδου καὶ ὑπέ-γραφε μόνον ἐπίσημα ἔγγραφα. Ταῦτα παρεκβληθέντα ἀπὸ τῶν ἡμερη-σίων συνοδικῶν παρασημειώσεων καὶ τῆ ὑπογραφῆ καὶ σφραγίδι τοῦ τιμω-τάτου χαρτοφύλακος βεβαιωθέντα, πιστωθέντα ἐπεδόθη κτλ.» (Act. et Dipl. I, 96, 144 ἐ.).

Τὸν τίτλον τοῦτον ἐπὶ τῆς ἀρχικῆς σημασίας διέσωσεν ἡ Ἰόνιος Ἀκα-δημία, ἣς ὁ γραμματεὺς ὑπεγράφετο χαρτοφύλαξ (Δελτίον ἱστορ. καὶ ἐθνολ. (ἐταιρ. ἐτος Α', σελ. 266). Τὸ γραφεῖον τοῦ χαρτοφύλακος ἐλέγγο Χαρτο-φυλάκιον «πρᾶξις συνοδικῆ ... ἐν τῷ σεκρέτῳ τοῦ ἱεροῦ χαρτοφυλακίου κατε-στρώθη σημεῖωμα οὕτως ἔχον ἐπὶ λέξεως: Μηνὶ μαίῳ ις', ἡμέρα β', Ἰνδ. ΙΕθς, προκαθημένου Νικολάου τοῦ ἀγιωτάτου καὶ οἰκουμ. Πατριαρχοῦ ἐν τῷ Θωμαίτῃ, συνεδριαζόντων συγκλητικῶν ἀρχόντων καὶ πολιτικῶν δικα-στῶν τοῦ δεῖνος καὶ τοῦ δεῖνος καὶ θεοφιλεστάτων μητροπολιτῶν τοῦ δεῖ-νος καὶ τοῦ δεῖνος ὁ πανεντιμώτατος ὑπέρτιμος Γρηγόριος ὁ Ξηρός, διά-γραμμα προσκομίσας τὴν σήμερον συνοδικῶς οὕτως ἔχον: Ἡ Μαρία ἔχουσα υἱὸν γνήσιον τὸν Κωνσταντῖνον γέγονεν ἀνάδοχος» (Νουοχανὸν, φ. 112α ἀποκείμενος παρ' ἐμοί). Ἐνταῦθα καὶ: «Πιττάκιον πατριαρχικὸν ἐκτεθὲν παρ' Ἰωάννου χαρτοφύλακος τοῦ Ἰωνοπούλου περὶ τοῦ τῆ δισεξαδέλφῃ τῆς Ἰδίας μητρὸς συναφθέντος καὶ τῶν ὀφειλόντων δοθῆναι αὐτῷ ἐπιτιμίων» φ. 109 α. Ἀρχαιοτέρα ὀνομασία ἦτο πρωτονοτάριος καὶ νοτάριος (βλ. Κ. Ράλλη, «Περὶ τῶν ἀξιωματῶν τῆς Β' καὶ Γ' πεντάδος κατὰ τὸ δίκαιον τῆς Ἀνατ. Ὄρθ. ἐκκλησίας», ἐν Ἐπετ. Πανεπιστ. ΙΕ'—ΙΖ' (1921) σ. 83ἐ.). Οὗτοι συντάττον ἔγγραφα διαθηκῶν καὶ πράσεων, τὰ τοῦ ἐπισκόπου γράμματα καὶ τὰ προοίμια τῶν συνοδικῶν πράξεων, εἰς τὰ τελευταῖα ἔτη ὀνομαστὸς ἦτο διὰ τὰ προοίμια τῶν οἰγιλλίων ὁ περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΔ' αἰῶνος ἀκμάσας Δ. Πεπαγωμένος (βλ. Acta et Dipl. I, 450 ἐ.) «πρωτονοτάριος τῆς Μεγ. ἐκ-κλησίας». Εἰς τὴν ἐπὶ Φωτίου σύνοδον τοῦ 879 ἀναγινώσκομεν: «καὶ λαβῶν Πέτρος ὁ θεοφιλέστατος διάκονος καὶ πρωτονοτάριος ἀνέγνω κεφάλαιον Α'. ὥστε μηκέτι εἰς Βουλγαρίαν χειροτονεῖν τὸν Κωνσταντινουπόλεως» (Πρακτ. συνόδων Β', σ. 203). Ἐνίοτε φέρει καὶ οὗτος διπλοτυπίαν: «Δημή-τριος νοτάριος καὶ γραμματικὸς» (ἐν κώδικι μονῆς Φιλοθέου 161), ὁ δὲ δη-μόσιος νοτάριος ἐλέγγο καὶ ταβουλλάριος (Δελτ. ἱστ. καὶ ἐθν. ἐτ. Ε', σ. 160). Κατὰ τὸν Bury (σ. 98) ὑπὸ τὸν πρωτονοτάριον ἐλειτούργει καὶ σχολῆ ἐν Κ)πόλει, ἐν ἣ ἐμορφοῦντο οἱ νοτάριοι (βλ. Ἀνδρεάδου, Ἱστορ. τῆς ἑλλ. οἰκονομίας (1918) σ. 443). Σλαβιώτερον τοῦ γραμματέως ὄνομα ἦτο καὶ τὸ σεκρέτος καὶ σεκρετάριος (τοῦτο ἔχουσι σήμερον οἱ Ἀλβανοί). Ὁ Γεννάδιος Σχολάριος ὑπεγράφετο «σεκρετάριος καθολικὸς» τοῦ βασιλέως Ἰω. Παλαιο-λόγου (βλ. Βυζαντίου, Κωνσταντινουπόλις Γ' σ. 63, 1608. Νέος Ἑλληνομν. Λάμπρον, τόμ. Ζ', 168, 185). Ἀλλὰ ἐπικρατέστατον ὑπάρχει τὸ γραμματι-κὸς. ὁ Εὐγένιος ὡς ἀρχιεπισκοπος ἀπαντᾷ πρὸς τὸν μεγάλον Γραμματικὸν κῆρ Γεώργιον Ζαγοραῖον», ὃν εἶχε μαθητὴν, ὡς ἐν ἀρχῇ γράφει: «μεταξὺ τῶν οὐκ ὀλίγων, ὅσους ὀμιλητὰς καὶ γνωρίμους εἶχον ἐν τῇ κατὰ τὸ ὄρος διατριβῇ μου ἐκείνῃ, ὅτε τὴν ὑμέτεραν λογιότητα προσφιλέστατον ἔσχον καὶ ὁ τότε χρόνος σαφῶς παρέστησε καὶ ὁ νῦν οὐχ ἥκιστα ἀναδιδάσκει διὰ τοῦ

καλοῦ ὕμῶν γράμματος» (Συλλογὴ ἀνεκδότων τοῦ ἀοιδίμου Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως ὑπὸ Αἰνιάνος Α', Ἀθήναι 1839 σ. 52). Τελευταῖον μνημονεύω τὸν ἐπὶ Γρηγορίου τοῦ Ε' Γεώργιον Ἀφθονίδην «πρωτέκδικον καὶ μέγαν γραμματέα» (Τὰ κατὰ τὸν ἀοιδίμον πατριάρχην... τόμ. Α' σ. 112-113). Διπλοῦς τίτλους πολλοὶ ἐλάμβανον, ὁ Γεώργιος Σοφιανὸς χαρτοφύλαξ καὶ πρωτέκδικος (Φωτ βιβλ. Α', 86), ὁ διάσημος Ἰωάννης Θαλασσινός, ὁ συνάψας ἀλληλογραφίαν μετὰ τοῦ δεινοῦ ἐλληνιστοῦ Ἄγγλου Covel (Ἰωάννης Κωβελίδης ὑπεγράφετο) ἦτο ρεφερενδάριος καὶ λογοθέτης τῆς Μ. Ἐκκλησίας (αὐτ. 180, 187). Ὁ ἀρχιδιάκονος Κλειδᾶς ἦτο «δικαιοφύλαξ καὶ καθολικός κριτὴς τῆς ἐκκλησίας» διορισθεὶς τῷ 1334 διὰ Νεαρᾶς Ἀνδρονίκου Β', (βλ. Ζαχαρία von Lingenthal. ἀριθ. 41, Actes de l' Eshigmenou, σ. 24, 50). Τέλος τόσῳ πολυἀριθμοὶ εἶχον καταστήσει οἱ κληρικοὶ ἦτοι λαϊκοὶ γραφεῖς, ὥστε ἀπετέλεσαν σύστημα (=σύλλογος, ἀδελφότης). Ὁ Πατριάρχης Μελέτιος, γράφει ἀπόφασιν τοῦ 1845, «ἐπέστησε τὴν πρόνοιαν ἐπὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου καὶ ἐπὶ τοῦ συστήματος τῶν ἐντιμολογιωτάτων κληρικῶν γραφῶν, ἅτε δὴ ἀμφοτέρων συνοδῶν καὶ ὡς εἰπεῖν συμφυῶν συστατικῶν τῆς πατριαρχικῆς μεγαλειότητος» 1. Ὁθεν καὶ ὁ λαὸς οὕτως ὀνομάζει καὶ ρῆμα «γραμματικεύομαι» (παρὰ Φωτίῳ I, 557A)² ὅπως ἐκ τοῦ γραμματεὺς τὸ «γραμματέω» (βλ. A. Kornitzer, De scribis publicis Atheniensium, Wien 1883). Ἀντὶ τοῦ νῦν ἐν χρήσει ἀρχιγραμματεῖς τῆς Συνόδου (ἐν Ἑλλάδι πρῶτος γραμματεὺς) ὑπῆρχε μέχρι τέλους τοῦ ΙΗ' αἰῶνος τὸ «γραμματικός μέγας», τίτλος σπουδαῖος ζήσας ἐπὶ χίλια περίπου ἔτη καὶ διακοσμήσας ἐκκλησίαν καὶ ἔθνος, ὥστε νὰ θεωρῆται ἔπειτα εὐγενείας διακριτικὸν γνώρισμα παρ' Ἑλλησι ζῶν καὶ μέχρι σήμερον παρὰ τῷ λαῷ καὶ μετεκομισθῆ, ὅπως καὶ πάντες οἱ Φαναριωτικοὶ τίτλοι, καὶ ἐν Βλαχίᾳ διὸ γράφει ὁ Ἰώσηπος Μοισιόδαξ «γραμματικός μέγας λογίζεται ὁ ἐπὶ τῶν γραμμάτων τῶν ἀπορρήτων τῆς ἡγεμονίας, ἀξία λαμπροτάτη καὶ ἐπικερδής, ἣτις δίδεται ἀεὶ ὑποκειμένοις πεπαιδευμένοις καὶ ἦτις Ἰσθδυναμεῖ, καθὼς φαίνεται, τῇ ἀξίᾳ τοῦ Secretaire d'Etat τοῦ παρὰ τοῖς Εὐρωπαίσις» (Ἀπολογία, Βιέννη 1780, σ. 132, σημ. 1). Τοιαύτην σπουδαιότητα, ἀπέδιδον οἱ Βυζαντινοὶ καὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ παράγοντες εἰς τὸν θεσμόν τῆς γραμματείας, ὃν λαϊκόφρονες καὶ ἀμαθεῖς τῆς ἐκκλησίας ταγοὶ ἐβουλεύσαντο ν' ἀνατρέψωσι — καὶ εἶναι ἡ μόνη ἐπίσημος θέσις εὐρισκομένη εἰσέτι εἰς χεῖρας ἱερωμένων. — Πῶς δὲ ἐνεφυλοχώρησαν καὶ οἱ νομικοὶ σύμβουλοι ἐν τοῖς πατριαρχείοις; Οἱ τοὺς «Γεν. κανονισμοὺς» συντάξαντες ὑπῆρξαν ἐν μέρει συντηρητικοὶ καὶ δὲν προσέλαβον τούτους ἐν τῷ νεωτεριστικῷ ὀργανισμῷ τῶν Πατριαρχείων. Νομίζω τὸ γεγονός βαρύνει καὶ πάλιν Ἰωακείμ τὸν Γ', ὅστις ἐνεκα τῶν πολλαπλῶν ἐργασιῶν τοῦ ἀρχιγραμματεῖως ἐπρότεινε τὴν πρόσληψιν λαϊκοῦ νομικοῦ συμβούλου», ὅστις παρακαθήμενος τῷ ἀρχιγραμματεῖ κατὰ τὰς δικαστικὰς συνεδριάσεις τῆς ἱερᾶς συνόδου γνωμοδοτεῖ ἐρωτώμενος ἐπὶ νομικῶν ἀποριῶν καὶ συντάσσει τὰς δικαστικὰς ἀποφάσεις». ἀφοῦ οὕτως ἠνοιχθῆ ἡ θύρα εἶτα διωρίσθη καὶ ἄλλος λαϊκός, ὁ κωδικογράφος, ἀντικαταστήσας τὸν ἱερωμένον «ὑπομνηματογράφον», ἔπειτα καὶ ἄλλοι καὶ ἄλλοι, καὶ καταστῆ τὸ οἰκουμ. πατριαρχεῖον εἰς τὰ γραφεῖα νὰ διενθύνηται ὑπὸ λαϊκῶν, τοῦθ' ὅπερ ἐν Ἀθήναις ἐπε-

1) Φωτ. βιβλιοθ. Β', σ. 116. Ὅτε τῷ 1837 ἐχειροτονήθη ἀρχιερεὺς ἐν τῷ πατριαρχεῖῳ ἀπήνησα κατὰ τὸ εἰσῆλθόν εἰς τὸν προεξάρχοντα τῆς τελετῆς, καὶ ἀνέφερον τὴν φράσιν «πατριαρχικὴ μεγαλειότης». Μετὰ τὴν λειτουργίαν ἐν τῷ συνοδικῷ ὁ τότε μέγας πρωτοσύγκελλος καὶ νῦν μητροπολίτης Περγάμου σεβ. Ἀδελφάντιος ἐξενίσθη, ἐπὶ τῷ προσήματι, ἀλλὰ φαίνεται δὲν εἶχεν ἀναγνώσει τὴν φώτειον Βιβλιοθήκην. Ἐγὼ δὲ μὲν διεξῆλθον αὐτήν, διότι ἤμην συνδρομητὴς καὶ ἐπλήρωσα. Ἀδίκως ἔπομένως μὲ κατέκριναν εἰς τὸν «Προσφ. Κόσμον» καὶ ὁ ἐκδότης, ὅτι δὲν ἔχω τὸ βιβλίον του καὶ δὲν γνωρίζω τί γράφω. Τώρα εἰς πείσμα ἠγόρασα καὶ ἄλλο ἀντίτυπον, ἀφοῦ τὸ πρῶτον εὐρίσκειται εἰς τὴν ἐν Λαύρᾳ βιβλιοθήκην μου.

2) Ὁ Μιχ. Παλαιολόγος ἴδρυσεν εὐθύς ὡς ἀποκατέστησε τὸ κράτος ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸν τοῦ μεγάλου Παύλου νεῶν ἐν τοῖς ἀρχαίοις ὀργανοτροφοφείοις, «γραμματικευομένων σχολῆν», ἐν ἣ ἐδίδαξε καὶ ὁ μέγας λογοθέτης Γεώργιος Ἀκηροπολίτης καὶ Μανουὴλ ὁ Ὀλόβολος (Παχυμέρης τόμ. Α', 281, ἐκδοσις Βόννης). ἐν ταύτῃ ἐδιδάσκοντο καὶ φιλοσοφίαν μετὰ τῆς ρητορικῆς. Πρὸς τὴν τῆς γραμματικῆς ἐκμάθησιν συνέστησεν ἐν τῇ βασιλευσῆ Ἀλέξιῳ ὁ Κομνηνός κατὰ τὸν Ἰωαννᾶν (τ. II, σ. 301, ἐκδ. Παρισίων) διδασκαλεῖον ἐν ᾧ ἐν αὐτῷ διδάσκοντο παῖδες ὀργανοὶ ἢ γονέων ἡρώων, διδασκάλους ἐντάξας καὶ παιδαγωγούς καὶ οἰτήσεις ἀποτάξας τοῖς διδασκασί τε καὶ τοῖς μανθάνουσιν».

κράτησε καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν καὶ ἐντὸς τῆς ἀρχιεπισκοπῆς, ὅπου καὶ εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ ἀρχιεπισκόπου, προΐστανται λαϊκὸς καὶ ἐκτὸς εἰς τοὺς ταμιακοὺς ὀργανισμοὺς ΟΔΕΠ καὶ ΤΑΚΕ. Τελεία λαοκρατία διὰ τὴν ἀναξιοῦτητα βεβαίως, ἄς τὸ ὁμολογήσωμεν, ἡμῶν τῶν κληρικῶν.

Ὁ Μελέτιος οὗτος ὤρισεν ἀκριβέστερον καὶ τὰ καθήκοντα τοῦ νοταρίου ἀντιγράφοντος πᾶν δικαστικὸν ἔγγραφον καὶ τὰς ἀποφάσεις εἰς τὸν κώδικα. Ὅσακις δὲ συνέπιπτε πολλὴ ἐργασία ἐπεκούρουν αὐτῷ ὁ πρωτονοτάριος, ὁ πρωτέκδικος καὶ ὁ πριμηκλήριος. Ἄλλ' εἶχε καὶ δύο «ὑπογραμματικούς» καὶ τὸν ρεφερενδάριον Γεώργιον. Πάντες οὗτοι ἦσαν λαϊκοὶ καὶ ἐμμισθοὶ ἐννοεῖται, ἀποφασίζεται δέ: «νὰ παρευρίσκωνται ἐν τῷ κριτηρίῳ πάντοτε τρεῖς τῶν ὀφφικιάλων ἱερέων καὶ ἐκ τῶν πατριαρχικῶν ἐφημερίων οἱ μᾶλλον προέχοντες· ἐκτὸς δὲ τῶν ἐχόντων ὀφφίκια κληρικῶν (=λαϊκῶν) καὶ τῶν ἐφημερίων, οἱ νοτάριοι οἱ μὴ ἔχοντες ὀφφίκια καὶ οἱ λοιποὶ ἴστανται ἐν τῷ κριτηρίῳ «μὴ ἐξὸν αὐτοῖς παρακαθῆσθαι». Τὸ δὲ κριτήριον συνεδρίαζεν εἰς τὴν μεγ. πρωτοσυγκελλίαν (αὐτ. 116—119). Καὶ εἰς τὰς συνόδους συμμετεῖχον καὶ δὴ ἐπὶ σπουδαίων ὑποθέσεων οἱ ἀξιωματοῦχοι τῆς πατρ. αὐλῆς καὶ ἄλλοι πολλοὶ μάλιστα εἰς τὰς ὑπερτελεῖς (=τὰ δύο σώματα) ὡς συνέβη περὶ τὸ 1740: «συνόδου ὑπερτελοῦς συγκροτηθείσης, συνεδριαζόντων τῇ αὐτοῦ παναγιότητι ἀπαξασάντων τῶν συμπαραυρεθέντων καὶ ἐνδημούντων ἤδη ἐνταῦθα ἐν τῇ βασιλευούσῃ (αὐτοὶ ἀπετέλουν τότε τὴν σύνοδον) τῶν πανιερωτάτων ἀρχιερέων καὶ συμπαρόντος καὶ τοῦ πανευγενεστάτου καὶ ἐνδοξοτάτου ἀρχοντος μεγάλου λογοθέτου τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγ. Ἐκκλησίας» καὶ γενικοῦ ἀρμηγνῆος τῆς κραταιᾶς βασιλείας κυρίου Ἀλεξάνδρου: ἐτι δὲ συμπαρόντων καὶ τῶν τιμωτάτων κληρικῶν καὶ τῶν εὐγενεστάτων ἀρχόντων καὶ καπουκιχαγιάδων τῶν ἐκλαμπροτάτων αὐθεντῶν Οὐγγροβλαχίας καὶ Μολδοβλαχίας καὶ λοιπῶν ἀρχόντων τῆς πόλεως ταύτης.» (αὐτ. Α', σ. 147). Αὐτὸ συνέβαινε, διότι αἱ ἀνάγκαι τῆς ἐπαρχίας δὲν ἐπέτρεπον εἰς τοὺς ἀρχιερεῖς νὰ παραμένωσιν ἐν Κ)πόλει, καὶ ἂν ἤρχοντο, ἐπέστρεφον ἀμέσως, ἵν' ἀποφεύγωσι καὶ τὰς δαπάνας· ὅθεν τὸ πατριαρχεῖον ἦτον εἰς χεῖρας τῶν κληρικῶν (=λαϊκῶν), οἱ ὅποιοι διοικούντες μὲ πολλὴν ἀταξίαν τὰ κοινὰ πράγματα ἐγίναν κατὰ καιροὺς αἴτιοι πολλῶν κακῶν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς πατριάρχας» αὐτὰ φθέγγεται ὁ πρῶτος Ἄρτης Ἰγνάτιος, ὅστις ὡς ἄδεται ἔγραψε τὴν ὑπὸ τὸ στοιχεῖον Κ. φερομένην «Ἀπολογία ἱστορικὴν καὶ κριτικὴν ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ κλήρου» (κατὰ Νεοφύτου Δούκα) 1815 (Πίζα) σ. 30.

Τὰ ὀφφίκια βεβαίως ἐθεοπίσθησαν ἀπὸ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων διὰ νὰ συμμετέχη πῶς καὶ ὁ λαὸς εἰς τὴν διοίκησιν τῆς ἐκκλησίας· αὕτη ἐστὶν ἡ τάξις τῆς ἀγίας τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας, ἣν περ οἱ ἀγιώτατοι πατριάρχαι μετὰ τῶν εὐσεβεστάτων βασιλέων ἐνομοθέτησαν καὶ διώρισαν τὰ ὀφφίκια καὶ ἀρχοντίκια καὶ τὴν αὐτῶν ἐνέργειαν» (Goar 225)· κατὰ δὲ τὴν Νεαρὰν Μιχαὴλ τοῦ Ἡ' Παλαιολόγου «πρὸς τὸν τύπον δὲ τῶν βασιλικῶν καὶ τὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὀφφικίων παρὰ τῶν αἰοδίων φιλευσεβῶν βασιλέων ἐτάχθησαν (ἀπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου. ἐκδοσις Ζέπου Α', 503)· διὸ καὶ ὁ τῶν ἀνωτέρων ὀφφικιούχων διορισμὸς ἐγένετο ὑπὸ τοῦ βασιλέως προτάσει τοῦ πατριάρχου». Κατὰ Ζωναρὰν XVIII, 4, τόμ. Α'. σ. 268 Dind.) «μέχρι τότε τοῦ μεγάλου οἰκονόμου προχειριζομένου παρὰ τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ καὶ τοῦ σκευοφύγακος». Ὅτι δὲν ἦσαν ταῦτα κοσμικὰ ὀφφικια ἔχομεν τὴν ρητὴν τοῦ Γρηγοῦρα μαρτυρίαν, ὅστις περὶ τοῦ Ἀνδρονίκου Β. Παλαιολόγου τῷ 1328 λέγει: «ὥστε καὶ εἰς τὰς τῶν ἱερατικῶν μετὰ τῆς ἐκκλησίας πρώτας τιμὰς ἀνάγων ἐσκέπτετο, Ἡδὴ δὲ καὶ ὥσπερ ἀρραβῶνά τινα τὴν τοῦ χαρτοφύλακος ἀξίαν ἐν γὰρ τῷ παρόντι ἠνάγκαζε δέξασθαι με» (Ρωμαϊκὴ Ἴστορ.

1. Οἱ τίτλοι οὗτοι ἦσαν καθιερωμένοι ἀπὸ πολλοῦ. Εἰς τὸ Σύνταγμα τῶν ἱερῶν κανόνων Ράλλη-Ποτλῆ τόμ. Ε', σ. 501 ἐ. ἀναγράφονται οὗτοι: «ὅπως γράφουσιν οἱ μητροπολίται τοῖς ἀρχοῦσι τῆς Μ. Ἐκκλησίας».

2. Εἶναι ὁ Γκίκας, ὅστις ἐκαρτομήθη μετὰ ἐν ἔτος. Ἀπὸ τοῦ Ἀλεξ. Μανουκορδάτου καὶ ἄλλοι μεγ. διερμηνεῖς ἦσαν καὶ μεγ. λογοθέται τῆς ἐκκλησίας. Ἐνταῦθεν ἐπειτα ἐδίδοτο διπλὰ καὶ τριπλὰ ὀφφίκια εἰς τοὺς ἀρχοντας, ὅρα καὶ ἐν τοῖς ἐσχάτοις καιροῖς τὸν μακ. Γεδεών, ὅστις ἀπὸ χρονογράφου ἐγένετο χαρτοφύλαξ καὶ μέγας ἀρχων.

3. Ἐπιθεὶ εἰς τὸ περισπούδαστον ἔργον τοῦ κ. Π. Πουλιστα, Σχῆσις Πολιτείας καὶ ἐκκλησίας κτλ. σ. 342 πολλὰ παραδείγματα.

τόμ. Ι, σ. 340 Βόννης). Ἦτο δὲ μέγιστον τὸ ἀξίωμα τοῦτο, ὡς γράφει ὁ Βαλασαμῶν ἐν τῷ ιη' καν. τῆς Α' οἰκ. συνόδου, ἐν ταῖς συνάξεσιν οὗτος προὔκαθητο καὶ τῶν ἀρχιερέων, καὶ πρὸς ἀντιλέγοντας ὁ Ἀλέξιος Κομνηνὸς ἀπήντα: «...τινὲς τῶν ἀρχιερέων ἀντιφιλοτιμούμενοι πειρῶνται τὸ τοῦ χαρτοφύλακος ὑποβιβάζειν πρὸν... μὴ προκαθίσθαι αὐτὸν τῶν ἀρχιερέων, ὁπότε δεοὶ τούτους συνέργεσθαι... οὐκ ἀνασχετὸν τῇ βασιλείᾳ ἔδοξε πρᾶγμα διὰ τοσούτου χρόνου βασανισθῆναι καὶ τοῖς πρὶν πατριάρχαις καὶ τοῖς ἄλλοις ἀρχιερεῦσιν... ἀθετηθῆναι...» καὶ ἐν τῷ θ' τῆς Ζ', περὶ τῶν καθηκόντων: «ἰδικῶς δὲ ἀφορισθῆσαν τῷ σεκρέτῳ τοῦ χαρτοφυλακείου τὰ ἐπισκοπικὰ δίκαια καὶ ὁ κατὰ καιροὺς χαρτοφύλαξ ἐνεργεῖ δικαίῳ τοῦ κατὰ καιροὺς ἀγιωτάτου πατριάρχου πάντα τὰ τούτῳ ἀνήκοντα ὡς ἐπισκόπῳ· ἀφορίζει γὰρ καὶ διορθοῦται τὰ ψυχικὰ σφάλματα, διακόνους καὶ ἱερεῖς ἐπιτρέπει χειροτοναῖσθαι, τὰ τῶν ἱεροτελεστιῶν πιττάκια ἐκτίθεται...»¹ ποῦ δὲ κατήντησε τὸ ἀξίωμα τοῦτο ὅταν ἐξβλαϊκεύθη εἶναι τοῖς πᾶσι γνωστὸν, ὅπως καὶ τὰ λοιπὰ πλὴν 2—32. Μεγάλα δὲ καὶ ἀλησμόνητα εἶναι τὰ κακά, ἅπερ προῆλθον ἐκ τῆς τοιαύτης διαμορφώσεως τῆς πατριαρχ. αὐτῆς καὶ δὴ τὸ πρῶτον αἱ συνεχεῖς ἀλλαξοπατριαρχεῖαι. Ἀπὸ τοῦ 1512 δὲν φαίνεται εἰς τὰς ἱστορίας πλέον τὸ ὄνομα τῶν κληρικῶν, οὐς ἢ δυστυχία καὶ ἢ ἀμάθεια συνετέλεσε νὰ παραγκωνισθῶσι τελείως καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἐκλογὴν τοῦ πατριάρχου (Φωτ. Βιβλ. Β' 21 μαρτυρία τοῦν Ὑψηλάντου, Τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν σ. 193-4). Χεῖρῳ συνέβαινον κατὰ τὴν τῶν μητροπολιτῶν. Ἐπὶ Πατριάρχου Ματθαίου τῷ 1600 ἀποφασίζεται νὰ τεθῆ τέρμα εἰς τὸ κακόν: «ὅστις ἀπὸ τῶν ἀρχόντων καὶ ἀπὸ τῶν ἐτέρων χειροτεχνῶν καὶ καπήλων προσερχόμενος τῇ συνόδῳ καὶ τῷ οἰκουμενικῷ Πατριάρχῳ οὐκ ἔρχονται ἐρωτήσοντες, εἰ ἄρα εὐλογόν ἐστὶ τὸ ζήτημα αὐτοῦ, ἀλλὰ ἀπαραιτήτως δι' ἐξωτερικῆς δυναστείας βιάσονται καὶ ζητήσουσι παράλογά τινα καὶ ἄθεσμα, ὥστε ἐκβαλεῖν καὶ εἰσάξει μητροπολίτας ἀπὸ τῶν θρόνων αὐτῶν καὶ ἱερεῖς ἀπὸ τῶν ἐκκλησιῶν... καὶ ἐπηρεάσαι τὸν οἰκ. πατριάρχῳ οἱ τοιοῦτοι σὺν τῇ τελείᾳ καθαιρέσει καὶ ἀφωρισμένῳ παρὰ Θεοῦ παντοκράτορος ἔστωσαν» (Φωτ. β. Α', 136). Ἡ κακὴ αὕτη κληρονομία «ράκος ἐπικαθημένης» προξενεῖ ἀλγηδόνας τῇ Ὁρθοδοξίᾳ. Ὁ Ἄγγλος διοικητὴς ἐν Ἱεροσολύμοις ἐν ὀνόματι τῶν Ἀραβοφάνων ἐζήτησε τοιαύτας παραχωρήσεις, ἀλλ' ὁ πατριάρχης ἀπήντησεν: «οὐκ ἀποδέχεται οὐδὲ συζήτησιν, ὅπως τὰ λαϊκὰ μέλη τοῦ Μικτοῦ συμβουλίου παρευρίσκονται ἐν τῇ συνεδρίᾳ» (πρὸς ἐκλογὴν πατριάρχου Ν. Σιών ΛΑ', σ. 736).

Νῦν πρέπει νὰ εἴπωμεν βραχέα τινα καὶ περὶ τῶν ἀξιωματικῶν τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, ἧς ἡ μεγάλη ἐκκλησιαστικὴ ἀκμὴ μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ μοναδικοῦ εἰς τὸ εἶδος βιβλίου, ὅπερ ἀπηθανάτισε τὸ ὄνομα τοῦ Συμεῶν Θεσσαλονίκης. Οὗτος διδάσκει, ὅτι κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα ἐν Κ)πόλει ἡ ἐκκλησιαστικὴ τάξις παρουσιάζεται χαλαρομένη, ἐνταῦθα δὲ μετὰ φανατισμοῦ διετηρεῖτο τὸ ἀρχαῖον τυπικόν. Τὴν ὑψίστην ἀκμὴν ὀφείλει κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ μεγαλόπολις αὕτη εἰς τὸν ἅγιον Δημήτριον. Ἀπὸ τῶν τεσσάρων σημείων τοῦ κόσμου συνέρρεον ἐνιαῦθα χιλιάδες προσκυνητῶν, ἵνα προσκυνήσωσι τὸν κατ' ἐξοχὴν θαυματουργὸν καὶ φιλοπόλιδα ἥρωα τῆς χριστιανωσύνης. Τούτου τὸ ὄνομα παρὰ Μακεδόσι συνεχέετο πρὸς τὴν θεό-

1. Κατὰ Βαλασαμῶνα, ἐν τῇ ἐσμ. τοῦ β' τῆς Α' ἐν Χαλκηδόνι συνόδου οἱ διάκονοι καὶ ὑποδιάκονοι ἐχειροτονοῦντο, οἱ ψάλται, ἀναγνώσται, οἱ ἀρχόντες καὶ ἕτεροι ἁσφαγίζοντο, οἱ δὲ οἰκονόμοι χαρτουλάριοι παραμονάριοι καὶ ἕτεροι ἐπροβάλλοντο. Πῶς δὲ ἀγίνετο ἡ «πρόβλησις» τούτων, μανθάνομεν ἐκ τῆς παρὰ Ράλλη-Ποτλῆ Συντ. Α', σ. 535 Μελέτης τοῦ Βαλασαμῶνος περὶ χαρτοφύλακος καὶ πρωτεκδικίου: «τὸ πατριαρχικὸν βουλευτήριον, τὸ παρὰ τῷ στήθει τοῦ χαρτοφύλακος ἀπρωρημένον (ἡ πατριαρχ. σφραγίς), δι' οὗ καὶ τοὺς ἀξίους τῷ πνεύματι χαρισμάτων ἱερατικῶν ἀξιοῖ, τοὺς μὲν ἐκτός τοῦ βήματος κληρικοποιῶν, τοὺς δ' ἐντός τελειοποιῶν».

2. Ὅπου κατήντησαν νῦν καὶ ἐν Ἀθήναις τὰ ὑψηλὰ καθήκοντα τῆς ἱεραρχίας, μεταβιβασθέντα εἰς λαϊκοὺς ἔστω καὶ καθηγητὰς Πανεπιστημίου. Εἰς τὴν Ἱερουθεῖαν σχολὴν παρὰ τῇ ἀρχιεπισκοπῇ πρὸς καταρτισμὸν κατηχητῶν καὶ ἐξομολόγων πνευματικῶν πλὴν τοῦ μητροπ. Σάμου κ. Εἰρηναίου οἱ λοιποὶ εἶναι λαϊκοί. Ὁ εἰς μάλιστα ἐξ αὐτῶν ἄγαπῳν ἐναντίον τῆς ὑπάρξεως Θεοῦ καὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς! καὶ ἐγράφησαν τόσα κατ' αὐτοῦ, ἔλαβε δὲ γνῶσιν καὶ ὁ ἐν λόγῳ μητροπολίτης καὶ ἄλλοι περιμένοντες τὴν ἀναγέννησιν καὶ ἀναμόρφωσιν τοῦ κλήρου παρὰ τοιοῦτων διδασκάλων. Ἀπὸρῶ πῶς δὲν προσέλαβον καὶ τὸν περιφθονοῦν Ἐλευθερόπουλον, ὅστις εἶναι προτιμητέος τοῦ ἐν λόγῳ μαλλιαωτάτου καθηγητοῦ,

τητα. Πανταχόθεν οί έμποροι μετεκόμιζον τὰ έμπορεύματα εις τήν μεγαλοπρεπή πανήγυριν του πολιούχου. Καί ή έορτή έκεινη μόνον προς τὰ Παναθήναια ήδύνατο νά συγκριθῆ. Απερίγραπτος ήτο ή πολυτέλεια των ένδυμάτων και ή ακολουθία των δουκων, οί όφφικιάλιοι και οί έκκλησιαστικοί άρχοντες επί κεφαλής έχοντες τον μητροπολίτην 1, παρελαύνοντες έν τῷ άλαλαγμῷ των εις ποικίλας γλώσσας έπευφημιων, προσέδιδον ιδιαιτέραν αιγλην εις πόλιν, ήτις πρεπόντως έθεωρείτο ή δευτέρα πρωτεύουσα του Βυζαντινου κράτους. Εις μίαν τριαύτην πανήγυριν ό γνωστός Νικόλαος Καβάσιλας κατ' έντολήν του αυτοκράτορος Καντακουζηνου, έξεφώνησε τον διασωθέντα πανηγυρικόν, όστις δύναται νά θεωρηθῆ έφάμιλλος προς τον του Ισοκράτους άπαγγελθέντα κατά τὰ Όλύμπια. Ό κλήρος άποτελεί τήν προνομιοϋχον τάξιν' οί εις τήν ύψηροσίαν του ναου του Αγ. Δημητρίου έφιερωμένοι έκέκτηντο μεγάλα προνόμια και ύψηλά αξιώματα' άνήκον δέ πάντως οί λειτουργοί οϋτοι εις παλαιούς οικους νιμομένους τās προσόδους του ναου. Ό αυτοκράτωρ Βασίλειος Β' θέλων νά τιμήσῃ Βούλγαρον άρχοντα ένύμφευσεν αυτόν μετά θυγατρός αξιωματικου του ναου. Ό ιερός κλήρος διηρημένος εις τάγματα έκυβερνάτο κατά νόμιμα και δικαίον τοπικόν. Είχον τὸ δικαίωμα νά φέρωσιν ένδυμα και πιλόν διάφορον προς τὰ των άλλων κληρικων της αυτοκρατορίας. Οί χριστιανοί της Θεσσαλονίκης, ως διδάσκει ό μεγαλώνυμος άρχιεπίσκοπος Ευστάθιος, ήβουλήθησαν κατ' άπομίμησιν των παλαιων, οτινες έξεχριστιάνισαν όλα σχεδόν τὰ έλληνικά πράγματα, νά μεταμορφώσωσι και αυτάς τās δυσωνύμους ιεροδούλους, εις άρρενας ιεροδούλους, ξένης όμως καταγωγής, ήτοι ει νεωκόροι, του Αγίου Δημητρίου, άπετέλουν τὸ «κομιτάτον των ιεροδούλων». Μόνον οϋτως οί δούλοι ευρισκον άουλίαν εις τον άγιον, όστις διά τουτο ώνομάζετο «Ελευθέριος». «Ξένιος» μάλλον έπρεπε νά λέγηται, διότι οί Ιθαγενείς δούλοι δέν ήσαν καθόλου άσφαλείς καταφεύγοντες εις τον ναόν, οί πολίται ήδύναντο ν' άποσπάσωσιν αυτούς. Έν τοις δημοσιευθεισιν έπισήμοις έγγραφοις των Αθωιτιδων μονων, εις τὰ έν Θεσσαλονίκη συγκροτούμενα κριτήρια και εις τās κτηματικās «διαγνώσεις» και τὰ «πρακτικά» φαίνονται μετά του κριτου, των έπισκόπων και όφφικιάλιοι της έκκλησίας : οί «έκκλησιαστικοί άρχοντες», ως καλοϋνται ένταϋθα οί της Θεσσαλονίκης, «συμπαρόντων και θεοφιλεσάτων έκκλησιαστικων άρχόντων του μεγάλου οικονόμου...» οτινες και ύπογράφονται. Είναι και κατά τουτο σπουδαίον τὸ έγγραφον ή τὰ έγγραφα διότι παρουσιάζονται οί «έκκλησιαστικοί άρχοντες» όμου μετά των ύπαλλήλων του κράτους ως κριταί 2. Ιδου τὰ κείμενα : «συνελθόντων εις δικαστήριον των θεοφιλεσάτων έκκλησιαστικων άρχόντων της άγιωτάτης μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, του τε μεγάλου οικονόμου κυρου Γεωργίου του Καβασίλα, του μεγάλου σακελλαριου κυρου Ιωάννου Πόθου, του πρωτεκδικου κυρου Δημητρίου του Γ... και του Ιερομνήμονος κυρου Πέτρου του Τζίσκου, συμπρόντων παρακελεύσει του πρωτασηκρήτη και λογοθέτου των οικειακων κυρου Δημητρίου του Ιατροπούλου έν τῷ προνάῳ του μεγαλομάρτυρος και του πανσεβάστου σεβαστου και προκαθημένου κυρου Ιωάννου του Σπαρτητου, του πανσεβάστου σεβαστου κυρου Δημητρίου... του δουκός της δέ της πόλεως κυρου Μανουήλ του Τρεξάνου, των μεγαλενδοξοτάτων άρχόντων του Φιλαρέτου κυρου Καλου του... μενου κυρου Κωνσταντινου (και άλλα όνόματα). Έπειτα προς μείζονα πίστωσιν ακολουθει και ή απόφασις της έκκλησίας : «Μηνί Ιανουαριῳ ένδ. όγδόης. Αξιωθέντος παρ' ήμων και παρουσιασαμένου του Παναγιωτάτου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης ύπερ-

1. Κατά τον Τιμαρίωνα, όστις θαυμασίως εξιστορεί τὰ της τριήμερου ταύτης πανηγύρεως έξαισία «ό άρχιερέυς Ισταται άρχιθέτωρος, οίά τις τήν έορτήν καθιστών ως εικόσ και περί των πρακτικων διαταττόμενος» (Ellissen, Analekta der mittel-und neugriechischen Literatur IV, Leipzig 1860, σ. 48).

2. Το σπουδαίον τουτο έγγραφον, συνταχθέν προς επικύρωσιν της Ιδιοκτησίας της έν Αθῳ μονής των Ιβήρων, έδημοσιεύθη υπό του μακ. Ιωακειμ Ιβηριτου έν Γρηγοριῳ Παλαμά Β', 1918, σ. 252-254. ήδη συμπληροϋται και μετά φωτοτυπίας υπό του Φραγκισκου Dölger, έν «Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges. München 1948, σ. 106-100, αρθ. 59-60. Είναι δέ δύο αποφάσεις εκδοθεισαι περί τὸ τέλος του ΙΓ' και άρχάς του ΙΔ' αϊώνος. Δέν έχω τον Παλαμά προχείρον και λαμβάνω εκ του Dölger, όστις έχει μόνον άποσπάσματα συμπληρωμένα.

τίμου και ἐξάρχου πάσης Θετταλίας κυροῦ Ἰακώβου, συνεδρευόντων τῶν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων τοῦ τε πανιερωτάτου Κίτρου και πρωτοθρόνου κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Σηκοντηνοῦ, τοῦ Πέτρου κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Περατικοῦ, τοῦ Βαρδαρίου κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Κοντοπετρή¹ και τοῦ Λιττῆς και Ρεντίνης κυροῦ Λέοντος, συμπιρόντων και θεοφιλεστάτων ἐκκλησιαστικῶν ὀρχόντων τοῦ μεγάλου οἰκονόμου κυροῦ Δημητρίου τοῦ Βεάσκου, τοῦ μεγάλου σκευοφύλακος κυροῦ Πέτρου τοῦ Βουλεξάνου, τοῦ σακελλίου κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Περδικαρίου, τοῦ πρωτεκδίκου κυροῦ Πέτρου τοῦ Τζίσκου και τοῦ πρωτονοταρίου κυροῦ Δημητρίου τοῦ Ἐρμογένους». Μέχρις ὄδε τὸ ἐκκλησιαστικὸν σῶμα, ὄπερ μετὰ τῶν ἐφεξῆς ἐν συνεχείᾳ ἀκολουθοῦντων λαϊκῶν τιτουλαριῶν και ὀρχόντων ἀποτελεῖ τὸ πρωτόπλασμα τῶν Δύο σωμάτων τοῦ οἰκον. πατρισεχείου. «παρουσία τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Σπυριτιῶ και τοῦ ἀυταδέλφου αὐτοῦ τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ και κυροῦ Πόθου, τοῦ Φιλορέτου κυροῦ Καλοῦ, τοῦ λογιωτάτου κυροῦ Γεωργίου τοῦ Φοβηνοῦ, τοῦ Ἀγγέλου κυροῦ Θεοδώρου, τοῦ Μελαγχρηνοῦ κυροῦ Λέοντος και τοῦ ἀυταδέλφου αὐτοῦ κυροῦ Θεοδώρου, τοῦ Ὑπερπύρη κυροῦ., τοῦ Ξυλινᾶ κυροῦ Γεωργίου, τοῦ Στραβοζωνάρη κυροῦ Ἰωάννου και τοῦ ἀυταδέλφου αὐτοῦ κυροῦ Νικηφόρου και ἐτέρων οὐκ ὀλίγων ὑπερνηματίσθη τὰ ρηθησόμενα». Ἐν τέλει:

† Ὁ δοῦλος τοῦ κραταιοῦ και ἀγίου αὐθέντου ἡμῶν και βασιλέως ὁ πρωτασηκρήτης ἐπὶ τῶν οἰκειακῶν Δημήτριος ὁ Ἰατρόπουλος». και ἐπὶ τῆς ὀπισθίας ὄψεως:

«Ἢ ἐμπεριειλημμένη ἀκριβεστάτη και ἀσφαλεστάτη ἐξέτασις διάγνωσις τε και ἀπόφασις και τῆς ἡμῶν ἐνώπιον γέγονε μετριότητος» διὸ και ἐνταυθοῖ ἐπιγράφεται δι' ἀσφάλειαν...

† Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης τῆς Θεσσαλονίκης ὑπέριμος και ἐξαρχος πάσης Θετταλίας Ἰάκωβος ἐφ' ὃ παρῆν και αὐτὸς ἐπὶ τῇ ἔνδον ἐξετάσει και ἀποφάσει και ὀμογνωμῆσας τοῖς ἐντὸς ἀναγεγραμμένοις ἐνταῦθα ἐπιγράφω.

† Ὁ εὐτελής ἐπίσκοπος τῆς ἀγιωτάτης ἐπισκοπῆς Κίτρου και πρωτόθρονος Ἰωάννης.

† Ὁ ταπεινὸς ἐπίσκοπος τῆς ἀγιωτάτης ἐπισκοπῆς Πέτρου και Λαγυδανείας Ἰωάννης.

† Ὁ ταπεινὸς ἐπίσκοπος Βαρδαρίου Ἰωάννης.

† Ὁ εὐτελής ἐπίσκοπος τῆς ἀγιωτάτης ἐπισκοπῆς Λιττῆς και Ρεντίνης Λέων.

† Ὁ μέγας οἰκονόμος τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Θεσσαλονίκης Δημήτριος διάκονος ὁ Βεάσκος.

† Ὁ μέγας σκευοφύλαξ τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Θεσσαλονίκης Πέτρος διάκονος ὁ Βουλεξάνος.

† Ὁ [τοῖ] σακελλίου τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Θεσσαλονίκης διάκονος ὁ Περδικάριος.

† Ὁ πρωτεκδικος τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Θεσσαλονίκης Πέτρος διάκονος ὁ Τζίσκος.

† Ὁ πρωτονοτάριος τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Θεσσαλονίκης Δημήτριος διάκονος ὁ Ἐρμογένης».

Ἐπογραφαὶ ὀφρικιοῦχων τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας συμμετεχόντων κριτηριῶν ἐν «Πρακτικοῖς» συναντῶνται και παλαιότερον. Π.χ. τῷ 1085 διὰ διαφοράν Λαύρας και Ἰβήρων.

† Ἰωάννης ἐλέφ θεοῦ πρεσβύτερος παρῆμην ἐπὶ τὸ παρὸν πρακτικόν... και μαρτυρῶν ὑλέγραψα.

† Ἰωάννης ἱερεὺς και ἱερομνήμων παρῆμην ἐπὶ τὸ παρὸν πρακτικόν... και μαρτυρῶν ὑλέγραψα.

1. Σπάνιον τὸ φαινόμενον, οἱ ἐπίσκοποι νὰ φέρωσι τὰ οἰκογενειακὰ ἐπωνύμια.

2. «πανσέβαστος σεβαστός» Ὁ Dölger παρατηρεῖ (σ. 169) ὅτι τὸ σεβαστός ἐπὶ τῆς σημασίας κείται ἐνταῦθα τοῦ augustus, δηλ. θέλει νὰ εἴπῃ, ὅτι οὐσιαστικοποιεῖται. Οὐχ οὕτως ὅμως, ἀλλὰ τὸ μὲν ἐπιτείνει τὴν σημασίαν τοῦ δὲ, ὡς τὸ κύριος κύριος, βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων, κύριος τῶν κυριεύόντων.

† Γεώργιος κουβουκλήσιος τῆς τοῦ Θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας καὶ νομικός.
† Γρηγορίας... κριτὴς καὶ νοτάριος τοῦ κραταιοῦ καὶ ἀγίου ἡμῶν βασι-
λέως ὁ Ξηρίτης».

Καὶ ἄλλους ὀφφικιάλους συναντῶμεν Θεσσαλονικεῖς εἰς ἀγιορειτικὰ ἔγγραφα. Εἰς παλαιγενέστατον πωλητήριον τοῦ ἔτους 897 συνταχθὲν ἐν αὐτῇ τῇ λαμπρῇ καὶ περιφανεῖ μεγαλωνύμφῳ Θεσσαλονικέων πόλει... διὰ χειρὸς Νικολάου κληρικοῦ λιβελλισίου καὶ συμβολαιογράφου ταύτης τῆς θεοφυλάκτου ἡμῶν πόλεως», ὑπογράφονται :

† «Δημήτριος Πρωτόπαπας τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας Θεοτόκου παρῶν ἦν τῆδε τῇ διαπράσει ὑπὸ Γεωργίας... εἰς Εὐθύμιον μοναχὸν καὶ ἡγουμένον... τοῦ ἀγίου Ἀνδρέου...

† Ἐπιφάνιος πρεσβύτερος τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου παρῶν καὶ μαρτυρῶν ὑπέγραψα.

† Βασίλειος ἀμαρτωλὸς καὶ κουβουκλήσιος καὶ διάκονος τῆς ἀγίας Θεοτόκου κτλ.» (σ. 3) 1.

Τῆς αὐτῆς περίπου ἐποχῆς εἶναι καὶ ἔγγραφον περὶ διαχωρισμοῦ συνόρων μεταξὺ Ἀθωνιτῶν καὶ Ἱερισσιωτῶν, ὅπερ ἐγράφη «διὰ χειρὸς Δημητρίου κληρικοῦ κουβουκλίου καὶ ὀρφανοτρόφου» ἐνθα πρῶτος ὑπογράφεται :

† «Γρηγόριος ἐλάχιστος ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης...» καὶ ἔπειτα οἱ κριταὶ 2.

Ἐν τοῖς Actes de Lavra σ. 163, εἰς ὀροθέσιον συνταχθὲν διαταγὴ τοῦ δουκὸς Θεσ)νίκης Ἰωάννου Κοκτοστεφάνου.

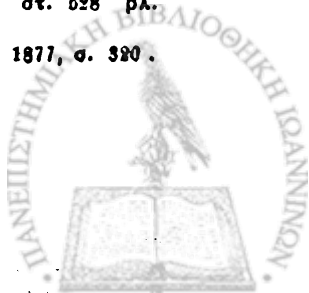
† «Ὁ χαρτοφύλαξ τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Θεσσαλονίκης Βασίλειος ὁ Μασιάκος.

† Ὁ ὑπομνηματογράφος τῆς ἀγ. μητρ. Θεσσαλονίκης Δημήτριος ὁ... (ἔτους 1162). Ἐπὶ κεφαλῆς τῶν δημοτικῶν ἀρχῶν τῆς πόλεως ἦτο ὁ ἐπίσκοπος, οἱ πρωτεύοντες καὶ οἱ κτήτορες (possessores). Κατ' ἔτος οὗτος μετὰ τῆς πεντάδος τῶν πρωτευόντων ἐξήλεγχον τοὺς λογαριασμοὺς καὶ τοὺς φορολογ. πίνακας, ἀνευ τῆς ἀναμίξεως τῶν ἀπαιτητῶν τοῦ δημοσίου, συνέπραττον μόνον εἰς δικαστικὰς καὶ δὴ ὀροθετικὰς ὑποθέσεις, ὡς δριχνύει τὸ παρὰ πόδας πρακτικὸν ἐν τῷ ἀρχεῖῳ τῆς Μεγίστης Λαύρας διασωθὲν τοῦ ἔτους 943 :

«Τῶν βασιλέων ἡμῶν τῶν ἀγίων ἐδεξάμεθα πρόσταγμα, ἵνα ἅμα Γρηγορίῳ τῷ ἀγίῳ ἀρχιεπισκόπῳ Θεσσαλονίκης καὶ Ζωήτῳ βασιλικῷ πρωτοσπαθαρίῳ ἐπὶ τοῦ οἰκείου καὶ κριτοῦ τοῦ θέματος ἐξέλθωμεν ἐπιτοπίως ἐν τῇ ἐνορίᾳ τοῦ Ἱερισσοῦ καὶ διαχωρίσωμεν τὴν γῆν τῶν τε μοναχῶν, τῶν ἐν τῷ Ἀθωνί προσκαρτερούντων καὶ τῶν οἰκητόρων τοῦ κάστρου Ἱερισσοῦ κατὰ τὴν πρᾶξιν Θωμᾶ βασιλικοῦ πρωτοσπαθαρίου καὶ ἐπόπτου τοῦ Μοιροκουβούλου καὶ ἔνδον ἀποσταλείσης πρὸς ἡμᾶς ψήφου Κοσμά τοῦ πανευφήμου μαγίστρου· τοῦτο δὴ καὶ πεποιήκαμεν καὶ γενόμενοι κατὰ τὸν τόπον ἅμα τοῖς εἰρημένοισι... συμπαρόντων ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ ὀσιωτάτου ἐπισκόπου Ἐρκεύλων, Παρίλου βασιλικοῦ πρωτοσπαθαρίου καὶ ἐπὶ τῶν οἰκειακῶν, Στεφάνου (λείπ. λέξις) καὶ ἐγγιστα τῆς οἰκειακῆς τραπέζης, Ἀναστασίου βασιλικοῦ πρωτοσπαθαρίου καὶ χαρτουλαρίου τοῦ θέματος, Κωνσταντίνου κληρικοῦ καὶ κουβουκλήσιου, Θεοδώρου κληρικοῦ καὶ οἰκονόμου τῆς ἀγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς Θεσσαλονίκης Εὐθυμίου μο-

1. Κατὰ τὸν Ἰωάννην Καμνιάτην «κληρικὸν καὶ κουβουκλήσιον» (σικ) εἰς τὴν ἀλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης (ὑπὸ τῶν Νορμανδῶν) γράφοντα πρὸς τὸν Καππαδοκίας Γρηγόριον: «Πατρίδος ἐσμέν Θεσσαλονίκης... πόλεως μεγάλης καὶ πρώτης τῶν Μακεδόνων, ἀλλὰ μὲν περιφανοῦς, οἷς σεμνύνεται πόλις, καὶ μηδεμιᾷ τῶν ἐγγιστα παραχωρούσης μὴ δι κατ' αὐτὴν ὀφθῆναι, περιφανεστέρας δὲ τὴν εὐσέβειαν, ἦν ἐξ ἀρχῆς ἐδέξαστο καὶ δεξιμένη μέχρι τοῦ νῦν διεσώσατο... Ναοὶ γάρ τινες παμμεγέθεις καὶ περικαλλεῖς τῇ ποικίλῃ διακοσμήσει διὰ μέσου περιβεβλημένοι τῆς πόλεως... καὶ τούτων μάλιστα ὁ τῆς παντοουργοῦ καὶ θείας τοῦ ὑπερουσίου λόγου Σοφίας οἶκος καὶ ὁ τῆς ἀειπαρθένου, πανάγου καὶ Θεομήτορος, ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ τοῦ... πανανδρόου καὶ καλλινίκου μάρτυρος Δημητρίου... ἀνεκλάλητον εὐφροσύνην καὶ πνευματικὴν χαρμονὴν τοῖς συνιστοῦσιν ἐβράβευον· ἐκκληρώστω γὰρ ἐν ἐκάστῳ τούτων τάγματα ἱερῶν... καὶ ἀναγνωστῶν συστήματα, δι' ὧν ἡ τῶν ἀσμάτων σπουδάζεται ὑμῶν ἡ ἀμοιβὴ τῶν στίχων ἀλλαλάζοντες καὶ ταῖς χειρονομίαις τῶν μελῶν τὸν φθόγγον διατεθέντες καὶ μεγάλην τινὰ καὶ ἀξιοθέατον χορείαν συνιστῶντες τῷ τε εἶδη τῆς ἀστραποῦσης στολῆς τὰς τῶν ὀρώντων θάλλοντες ὄψεις καὶ τῇ τεχνωμένῃ τῶν ψαλμῶν λύρᾳ τὴν ἀκοὴν κατατέρποντες» Migne Patr. gr. τόμ. 109, στ. 628 βλ. καὶ 640.

2. Παρὰ Πορφ. Οὐασπένσκη, Χριστιανικὴ Ἀνατολή, Ἀθῶν III, Κίβρον 1877, σ. 320.

ναχοῦ καὶ ἡγουμένου τῆς μονῆς τῶν Περιστερῶν (ἐν Θεσσαλονίκῃ), Γρηγορίου μοναχοῦ καὶ ἡγουμένου μονῆς Ὁρφανοῦ (ἐν τῷ στρυμον. κόλπῳ), Ἀνδρέου μοναχοῦ καὶ ἡγουμένου μονῆς τοῦ Σηλαιώτου, Στεφάνου Κάσπακος τοῦ Βαρδανοπούλου, Νίκου Ἀμανδύτου... τῶν βεστιαρίων... διεχωρίσαμεν τὴν γῆν ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, ἦτοι τῶν Ἀθωνιτῶν καὶ τῶν οἰκητόρων τοῦ Ἱερισσοῦ... σφραγίσαντες διὰ μολύβδου τῇ συνήθει σφραγίδι ἡμῶν μηνὶ Αὐγούστῳ...

† Κατακαλῶν βασιλικὸς πρωτοσπαθάριος στρατηλάτης Θεσσαλονίκης,

† Γρηγόριος ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης.

† Εὐθύμιος μοναχὸς καὶ ἡγούμενος τῶν Περιστερῶν κλπ.· σὺτ. σ. 6,13).

Ἐν τοῖς δημοσιευθεῖσιν ἐπισήμοις τῶν μονῶν τοῦ Ἀθῶ ἐγγράφοις τοιαύτην σύνθεσιν δικαστῶν καὶ πραγματογνωμόνων συναντῶμεν συχνότατα· διότι διὰ τῆς Νεαρᾶς 46, 47 ὁ Λέων εἶχε καταργήσει τὴν δημοτικὴν διοίκησιν. εἰ «βουλευται» ἦτοι οἱ δημοτικοὶ σύμβουλοι, ἦσαν οἱ ἐντεταλμένοι νὰ ἐξελέγξωσι τὴν καιὸν. εἴπραξιν τῶν φόρων, ἀλλ' ἠδυνάτουσαν καὶ οὗτοι νὰ εἶναι ὑπεύθυνοι δι' ὅλας τὰς καθυστερήσεις.

Εἰς «πρακτικὴν» περὶ διαφορᾶς ἑριακῆς μεταξὺ Λαύρας καὶ Ἰβήρων τοῦ ἔτους 1085 ὑπογράφεται : «Γεώργιος κομβουκλήσιος τῆς τοῦ Θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας καὶ νομικός» (Actes de Lavra 40, 55) καὶ εἰς τὸ πρῶτον κατ' ἀρχαιότητα (τοῦ 897) τῶν τοιούτων κρῖσιμογράφων περὶ τῶν ὁρίων τῆς ἐν Θεσ)νίκη μονῆς τῶν Περιστερῶν, προσαρτηθείσης τῇ Λαύρᾳ : «Βασίλειος ἀμσρωτῶδης καὶ κομβουκλήσιος καὶ διάκονος τῆς ἁγίας Θεοτόκου» (αὐτ. 1, σ. 3). Καὶ εἰς τὸ περὶ «διαχωρισμοῦ» τῶν ὁρίων τῶν πρώτων ἀθωνιτῶν ἀσκητῶν καὶ Ἱερισσοτῶν, ὅπερ ἐγράφη «διὰ χειρὸς Δημητρίου κληρικοῦ κομβουκλίων καὶ ὄρφανοτρόφου». Μετὰ ταῦτα δὲ καὶ «Ἰωάννης Καμενιάτης καὶ κομβουκλήσιος τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης» 1.

Τὸν τίτλον τοῦτον ἔφερον καὶ διαπρεπεῖς θεολόγοι, οἱ κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγ. πνεύματος γράψαντες Ἰωάννης καὶ Δανιὴλ, ἐπομένως δὲν εἶναι ὁ κομβουκλής, ὁ ἐν τῇ Μεγ. ἐκκλησίᾳ κρατῶν κατὰ τὰς ἐξόδους τὸ δεκανίκιον τοῦ ἀρχιερέως, ὅσάκις περιεπάτει ἀνά τὴν πόλιν, προπορευόμενος καὶ ἀνοίγων τὸν δρόμον, καὶ αὐτὸς ἔχει σχέσιν πρὸς τὸν κομβικουλάριον δούλον ἢ ἀπελεύθερον παρὰ Ρωμαίους ὑπηρέτην τοῦ κοινῶνος τῶν ἀρχόντων καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως. Ἐν Βυζαντίῳ ὁμοῦ οὗτος εἶχε σπουδαίαν αἰλικὴν θέσιν ἦτο ὁ «ἐπὶ τοῦ κοιτῶνος», «θεῖος», «φιλόχριστος» καὶ «μεγαλοπρεπέστατος» ἐπικαλούμενος «Νικήτας πανεύφημος καὶ περίβλεπτος καὶ πατριχίος ἐπὶ τοῦ θεοφυλάκτου κοιτῶνος καὶ ἀνθρώπος τῶν κραταιῶν καὶ θεοστέπων καὶ ὀρθοδόξων ἡμῶν βασιλέων Μιχαὴλ τοῦ φιλοχρίστου δεσπότη τῆς Ζωῆς...» Κῶδ. Ἰβηρ. 16, τοῦ 1042. Τοιοῦτος περίπου ἦτο καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ Θεσσαλονίκης ὁ «κομβουκλήσιος», ὅπως ὁ ἐν τοῖς πατριαρχείοις σύγκελλος· διότι καὶ ταυτόσημοι αἱ λέξεις εἰσιν. ἐντεῦθεν καὶ ὁ Βαλσαμών ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τοῦ ζ' κανόνος τῆς στ' οἰκουμ. συνόδου μετὰ τὸν ἐπίσκοπον τάσσει τὸν κομβουκλήσιον. Καὶ αὐτὸ, ὡς φαίνεται, τὸ ὀφρῖκιον, ὅπως καὶ τὰ πλεῖστα, ἐκ τῶν αὐλικῶν εἰσηλθὲν καὶ εἰς τὰ τῆς ἐκκλησίας. Οὕτω καὶ τὸ τοῦ πρωτονοταρίου, ὅστις ἦν ὁ πρῶτος τοῦ θέματος γραμματεὺς, ὁ καὶ κριτὴς καὶ δικαστὴς τοῦ θέματος ἀνώτατος καλούμενος, ἔχων καὶ τὴν οἶκον· διαχείρισιν καὶ ἀναπληρῶν ἐνίοτε τὸν στρατηγόν. ἔπειτα ἔχομεν τὸν ἱερωμένον Θεοδόσιον Ζυγομαλᾶν (1585) πρωτονοτᾶριον τῆς Μ. Ἐκκλησίας. Ὁ σακελλάριος (μέγας καὶ μικρὸς) ὡς κρατικὸς ὑπάλληλος εἶχε μετὰ τοῦ «λογαριαστοῦ», ἦτοι τοῦ νῦν λογιστοῦ, τὴν ἐποπτεῖαν τῶν φόρων, ἀλλ' ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ «τῶν ἱερῶν μονῶν ἐπιμέλεια καὶ τοὺς ἐν αὐταῖς εὐτακτεῖ καὶ τὰ τούτων ὡς δυνατὸν ἐξετάζει» (Συμ. Θ)νίκης σ. 178)· ἀλλὰ παρίστατο καὶ ἐν συνόδοις, ἔχων καὶ τὰς γνώμας ἀρχιερέων ἀπόντων. 2 Ἐνεκα τῆς τῶν ὀνομάτων συμφωνίας, νομίζω, ἀντιτίθεντο καὶ εἰς ἱερωμένους κρατικαὶ ὑπηρεσίαι, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν ἐξῆς παραδειγμάτων : «Ἀναστάσιος βασιλεὺς Ρωμαίων αἰσθόμενος στόλον Σαρακηνῶν ἐρχεσθαι κατὰ τῆς πόλεως Ἰωάννην ἐπίστησιν ἡγεμόνα τοῦ πολέμου, διάκονον τῆς

1 Minge Patr. gr. 109, στ. 520^δ καὶ Οδοπ. ἐνθ' ἄνωτ.

2. Βλ. Κεραμέας Ἀνάλεκτα Ἱεροσ. βιβλιοθ. τόμ. Δ', σ. 92.

Μεγ. ἐκκλησίας καὶ λογιστὴν τῶν φόρων, ὃν Γενικὸν καλοῦσιν» (Σουτῖδ. ἐν λ. Γενικός). «Θεόδοτὸν τινα ἐγκλειστον κατὰ τὰ Θρακῶα (ἐξώθεν τῆς Κ)πόλεως) τοῦ στενοῦ, τῶν δημοσίων λογιστὴν, ὃν τὸ δημῶδες γενικὸν λογοθέτην ἐποίησεν» (ἐν λ. Ἰουστινιανὸς Ρινότμητος). Οὕτως ἐξηγεῖται καὶ τὸ ἀξίωμα τῶν καθολικῶν κριτῶν, ὅπερ ἐδίδετο εἰς κληρικούς καὶ δὴ διακόνους¹. Βραδύτερον δὲ ἡ ἐκκλησία διεχειρίζετο ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς πολιτείας τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν ἐφ' ὅλων τῶν ὑποθέσεων τῶν λαϊκῶν κατὰ Γρηγοράν (βιβ. IX, 5, σ. 437 Βόνν.) καὶ Παχυμέρην (III, σ. 235-7 Β.), ὅπερ ἄλλως ἀποδείκνυται καὶ ἐκ τῶν λεγομένων ὀρκωτικῶν προσταγμάτων, ἐξ ὧν μανθάνομεν, ὅτι ἐκ τῶν τεσσάρων «καθολικῶν κριτῶν» οἱ δύο ἦσαν κληρικοί. Ὁ δὲ Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος ὀρκιζόμενος νὰ προστατεύῃ τούτους κατὰ πάσης τῶν διαδικῶν ἢ ἄλλων ἰσχυρῶν προσβολῆς διατυποῖ τὸν ὄρκον: «ἐπεὶ οἱ ἐκλεγέντες καὶ ἀποταχθέντες παρὰ τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας καὶ τῆς βασιλείας μου καθολικοὶ κριταὶ κτλ.»². Δὲν γνωρίζομεν τίς ἢ σχέσις τοῦ «ἐπὶ τῶν κρίσεων» μετὰ τῶν κριτῶν τούτων καὶ ἦν τοιοῦτος Ἰωάννης ὁ Αὐτῶρειανὸς πρὸς ὃν ὁ Βαλσαμῶν ἔγραψεν «ἐπιστολὴν... χάριν τῶν διδομένων θυσιῶν ἐτησίως παρὰ τοῦ πατριάρχου κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Κατηγήσεως» (Συντ. τόμ. Δ', σ. 523). Συνφδὰ τοῖς βασιλικαῖς τούτοις ὀφφικαῖς ὀργανώθησαν καὶ γραφεῖα ἐν τοῖς πατριαρχείοις: «Ἀδὰμ πατριαρχικὸς νοτάριος καὶ δομέστικος τοῦ σεκρέτου τοῦ οἰκονόμου», εἰς Πρακτικὸν κτηματολογίου τῆς ἐν Μιλήτῳ μονῆς τῆς Παναγράντου ἐπὶ Μιχ. Δούκα ἐκδομένου 1073 (Πανδώρα ΙΘ', σ. 374). Οὕτως ἔπειτα ἔχομεν καὶ τὸ διβάνιον ἢ δικαστήριον τῆς Μ. Πρωτοσυγκελλίας, οὗ οἱ διασωθέντες εὐτυχῶς κώδικες περιέχουσιν ἀφθονοὺν ἕλικόν. Ἡ διασταύρωσις αὕτη καὶ ἀνάμειξις τῶν ἐξουσιῶν ἔφερε προῖόντι τῷ χρόνῳ καὶ τὴν ἐν τοῖς πατριαρχείοις ἐισβολὴν τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου καὶ τὴν συγκρότησιν εἰτα ἐν τοῖς ἐσχάτοις καιροῖς τῶν δύο σωμάτων, ὧν τὴν πρώτην μνείαν εὐρίσκω τὸ 1628, εἰς τὸν ἡμέτερον Νομοκανόνα, φ. 264β: «ἔγινε πατριάρχης ὁ κύρ Κολλίνικος ἀπὸ Προύσης μὲ τὴν ἐκλογὴν ὅλης τῆς συνόδου καὶ τῆς συγκλήτου», εἶναι ὁ τύπος τῆς «ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας» ἢ συγκλήτου. Καὶ ταῦτα ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἄλλοτε δὲ Θεοῦ συναιρομένου πλείονα.

Ἐν Ψυχικῷ τῇ 20 Μαρτίου 1949

† Ὁ Κορυθαῖς ΕΥΛΟΓΙΟΣ ΚΟΥΡΙΑΑΣ

1. Μηδεὶς σκανδαλιζέσθω, ὅτι μεγάλα ἀξιώματα καὶ ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ ὑπὸ τῆς πολιτείας ἀνετίθεντο εἰς διακόνους (καὶ ἔχομεν κατὰ πρότον τὸν μέγαν Ἀθανάσιον ὡς διάκονον ἐν τῇ Α' οἰκ. συνόδῳ), ἰσως τοῖτο διότι ἦσαν πλέον ἐκκλησίου καὶ προσηλωμένοι εἰς τὸ ἔργον τῆς διακονίας, ἅμα καὶ ἀφωσιμένοι εἰς τοὺς γέροντας ἀρχιερεῖς καὶ πατριάρχας διὰ καὶ ζήτημα ἐν τῇ 5' οἰκουμένῃ ἠνεψύη περὶ πρωτοκαθεδρίας, ὡς λέγει ὁ 7' κανὼν: «Ἐπειδὴ μεμαθήκαμεν ἐν τισὶ τῶν ἐκκλησιῶν διακόνους τυγχάνειν ὀφφικία ἐκκλησιαστικὰ ἔχοντας, ἐντεῦθεν τὴ τινὰς αὐτῶν σὺνδεδεῖα καὶ αὐτονομία μερημένους πρὸ τῶν πρεσβυτέρων καθέζεσθαι, ὀρίζομεν, ὅστε τὸν διάκονον κἂν ἐν ἀξιώματι τοῦ ἐστὶν ἐν ὀφφικίῳ τῷ οἰωδῆποτε ἐκκλησιαστικῷ τυγχάνη, τὸν τοιοῦτον μὴ πρὸ τοῦ πρεσβυτέρου καθέζεσθαι, ἀκτὸς εἰμὴ τὸ πρόσωπον ἐπέχων τοῦ οἰκείου πατριάρχου ἢ μητροπολίτου ἐν ἑτέρῳ πάλαι παραγίνηται»...

2. Νεαρά Ἀνδρ. τοῦ πρεσβυτέρου, ἐκδ. Ζαχαρία, ἀρ. 41 παρὰ Τσελεπίδη, Τὰ πρόνομια τῆς ἐκκλησίας σ. 18.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΠΑΝΟΡΘΩΣΕΙΣ

σ. 17. Ὁ τοποτηρητὴς τοῦ οἴκου. Θεόδωρου Δωρόθεος κατὰ τὰ τέλη Μαΐου 1919 ἐπισκεψόμενος τὸς Ἀθήνας εἰς μὲν τὸν τῆς «Πατρίδος» συντάκτην ἀνεκείνου ταῦτα : «Καίτοι περὶ τῶν ἐθνικῶν μας ζητημάτων οὐδὲν ὑπάρχει ὀριστικῶς τετελεσμένον, δύναμι ἐν τούτοις μετὰ πεποιθήσεως νὰ εἶπω, διὲ ἡ θέσις τῶν ἐθνικῶν μας ὑποθέσεων εἶναι λομπρὰ καὶ ἐξαισιᾶ (!). Τοῦτο δὲ ὀφείλεται πρὸ παιδὸς εἰς τὸν ἐξοίσιον καὶ μεγαλεπήβολον πολιτικὸν ἀρχηγὸν τῆς ἡμετέρας μας πατρίδος (;) Εἶμαι ἀπολύτως αισιόδοξος διὰ τὰ ἐθνικά μας ζητήματα» (Πατρίς 25 5-19). Περὶ τοῦ Σουλτάνου εἶπεν ἀπεριφράστως : «ἡ γνώμη μου εἶναι, ὅτι ὑπὸ εἰσδηποτε πολίτευμα καὶ ἂν μείνῃ ἡ Κοινολογία, ὁ Σουλτάνος πρεπεὶ νὰ φύγῃ ἐξ αὐτῆς. Ἡ Κωνσταντινούπολις εἶναι ἐλληνική» (αὐτ.) Πρὸς δὲ τὸν ὑπευγρὸν τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Ἀλεξ. Διομήδην ἐδήλου ἐπισημῶς : «Μὴ τὴν Τουρκίαν εἰς οὐδεμίαν εὐρισκόμεθα σχέσιν. Τὸ πατριρχεῖον ἔχει διακόψει πᾶσαν σχέσιν μετὰ τῆς τουρκ. κυβερνήσεως, εὐρισκόμεθα ἐν ἐκκαθαρίσει (liquidation)» αὐτ.

σ. 20 Περὶ τῆς ἀνιήτου καὶ γιαιοῦς πολιτικῆς τοῦ Μετοξόκη καὶ τῶν ἄλλων ἱερογῶν θαιμάσια γράφει ὁ ἀνάγνωμος τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας ἐν «Πανταίφῳ» (ΜΑ', 1949, σ. 103 104) καὶ διὰ τὴν μεταβολὴν τοῦ πατρῴου ἡμερολογίου (σ. 191 102).

σ. 44 Ὅτι καὶ εἰ ψάλλται εἰσὶ κληρικοὶ ὑπὸ τὸν οἰκεῖον τελούντες ἐπίσκοπον διαπιστοῦσι καὶ οἱ ἐγκύκλιοι τῆς Ἱερᾶς Συνόδου 10-3 86, 15 11 91, 13 4 9 1 κ. ἔ. (βλ. Γιαννιόπουλον σ. 633 634). Κατὰ τοῦ Βοζίκη ἐγράφη καὶ ὁ Κ. Δυοβουνιώτης ἐν «Ι. Συνδέσμῳ» 1-5 908, σ. 72 74.

σ. 74, σημ. 1 γράφει : Ἑλληνικὸς Τηλέγραφος.

σ. 74 Περὶ τῆς συνθηκολογήσεως τῶν Ἀγιορειτῶν πρὸς τὸν Ὁρχάν εἰς Προῦσαν βλ. Γεδιῶν «Ἐπίσημα τουρκικὰ γράμματα» σ. 116 118.

σ. 75 μέσ. ἀνασπαστοτρότα τὰ ἐκκλησιαστικὰ. Νεορ. 7 Ἰουστινιανοῦ (ἐκδ. Μάτεσι, σ. 30) «Περὶ τοῦ μὴ ἐκποιεῖσθαι ἢ ἀνταλλάττεσθαι τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα ἢ εἰς ἰδικὴν ὑποθήκην δίδεσθαι τῷ δανειστῇ, ἀλλ' ἀρκεῖσθαι αὐτὸν ταῖς γενικαῖς ὑποθήκαις. ... τῷ ἀγιωτάτῳ καὶ μακαριωτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ... καὶ οἴκου. Πατριάρχῃ». Παρὰ ταῦτα διὰ τῆς 40 ἰσαρᾶς ἐπιτρέπει τὴν ἐκποίησιν οἰκημάτων εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα «εἰ γὰρ ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν ἀγιωτάτων ἐκκλησιῶν τοῦτον (τὸν νόμον) ἐγράψαμεν, ὁρῶμεν δὲ τηλικαύτην ἐν τῷ πράγματι τὴν ὠφέλιαν εὐσταν πῶς οὐκ ἂν διὰ τοῦ παρόντος νόμου τοῦτο αὐτοῖς ἐγῆσομεν πᾶσαν διδόντες καὶ τοῖς πιπράσκουσιν ἄδικαιαν καὶ τοῖς εὐνομεῖσις ἀσφάλειαν σ. 137, ὅπως καὶ διὰ τῆς 46 γεραῖας ἐπέτρεψε τὴν ἐκποίησιν κτημάτων διὰ πτωχῶν βασ. φόρων (Μάτεσι. σ. 147—149) καὶ ὑπὲρ ἀναρρῦσεως αἰχμολότων ἢ διαιρητῆς πτωχῶν Νεορ. 65, σ. 435 καὶ συντηρήσεως καὶ διὰ τῆς 120 «περὶ ἐκποιήσεως καὶ ἐμφυτεύσεως ἐκκλησ. πραγμάτων», σ. 290.

σ. 99 Περὶ τῆς ἐκκλησ. πολιτικῆς τοῦ Ἀλεξίου Α' βλ. N. Grossou, L'oeuvre ecclesiastique et religieuse de l'empereur byzantin Alexis Ier Comnène 1081—1118. I. Oeconomos, La vie religieuse dans l'empire byzantin au temps des Comnènes et des Anges. Paris 1918.

σ. 103. Περὶ χορηγικῶν βλ. Ἀλ. Διομήδην ἐν «Ν. Ἐστία», ΛΓ', 1943, σ. 275 ἔ. «διαφορὰ κλήρου καὶ μοναχῶν», ἀπὸ σ. 417 : «ἀγαθαὶ πλευραὶ τοῦ θεομοῦ τῶν μονῶν».

σ. 125. Προεβυτερῖανοι ἐν τῇ ἐλλ. ἐκκλησίᾳ ὑπὸ Γερμανοῦ ἱεροκέρυκος ἐν Εὐαγγ. σάλπιγγι 253, Α' 1835, σ. 273 276, 297 303, 305 310, 313 320 καὶ περὶ τῶν βαθμῶν τῆς ἱεροσύνης 321-370, ὅπου ὑπονοεῖται, ὅτι γράφει ὁ Οἰκονόμος.

σ. 142. Μετὰ τὴν μετὰ τοῦ πατριάρχου Γενναδίου συνδιάλεξιν κατὰ Φραντζῆν ὁ Σουλτάνος «ἔδωκε καὶ προστάγματα ἐγγράφως τῷ πατριάρχῃ μετ' ἐξουσίας βασιλικῆς ὑπογεγραμμένα κήρυξεν, ἵνα μηδὲς αὐτὸν ἀνοχλήσῃ ἢ ἀντιτείνῃ, ἀλλ' εἶναι αὐτὸν ἀναίτητον καὶ ἀφορολόγητον καὶ ἀδιάσειστον ἀπὸ παντὸς ἐνοντίου καὶ τέλους καὶ δόσεως ἐλεύθερος ἔσται αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτὸν πατριάρχαι εἰς τὸν αἰῶνα» (σ. 303 Βονν.). Τὴν ἀνεξιθρησκείαν ταύτην ὑπαγορευομένην καὶ ὑπὸ τοῦ Κορανίου καθιστᾷ νῦν ἐπιτακτικὴν ἢ θαρραλέα καὶ πειστικὴν διάλεξις τοῦ Γενναδίου. Βλέπε «Ἑλληνι-

κὴν» 12 3 31 πὼς οἱ Τούρκοι ἱστορικοὶ ὑπερθεματίζουσι ἡμᾶς εἰς τὸ ζήτημα τῶν προνομίων τῶν προσοχθεισῶν ὑπὸ τοῦ Περσικοῦ.

σ. 151 βλ. Κάλτερετ, Σχέσεις τῶν πατριαρχῶν Ἱεροσολύμων πρὸς τὴν Ρωσίαν, Π)πολις (ρωοισι).

σ. 164 Τῆς «Μεσενρώπης» τὴν ἰδέαν ὑπεστήριξεν ἀνώνυμος τις «Νύξεις πρὸς λύσιν τοῦ ἀνατ. ζητήματος». Ἐκ τοῦ Ἀγγλικοῦ, Λονδίνον 1853. Εἰς τὸ α' μέρος θέλει τὴν διάλυσιν τοῦ τουρκ. κρατοῦς ἢ τὸν περιορισμὸν ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Ἀπὸ σελ. 30 «περὶ τῆς ἀνεγέρσεως χριστιαν. ἑλλην. θρόνου ἐν Κ)πόλει» καὶ πρὸς τοῦτο παρουσιάζει ὄριμον τὴν Ἑλλάδα.

σ. 167. Διὰ τῶν ἐπιχειρῶν τοῦ πρίγκηρος Μεντζικὸφ παρεστάθησαν εἰς τὴν Πύλην τὸ δίκαια τῆς ἐκκλησίας. Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τούτου εἰς τὰς παραμονὰς τοῦ Κριμ. πολέμου, τῇ ἐπιμονῇ τοῦ Στρατηγὸς Κάνιγκ, παρεχρηθῆσαν διὰ φερματίου, ἀλλὰ τύποις μόνον διότι διὰ τοῦ ἐπινοηθέντος ὅρου «πνευματικὰ δίκαια» ἡ Πύλη κατ' εὐσίαν κατήργει τὰ προνόμια καὶ ἐξέτεινε τὸ ἀσικὸν δίκαιον ἐπὶ πάντων τῶν ὑπηκόων καὶ ἐπὶ τῶν σχέσεων τῶν χριστιανῶν μεταξὺ αὐτῶν. (Καρσλ. Σύγγρ. Ἱστορ. Ἑλλην. Ε', σ. 25).

σ. 170 σημ. Εἰς τὸ πρωτόκολλον τοῦ Ναυπλίου 1833, ὅπου διὰ τὰ σχηματισθῆ πλειονοψηφία ἐτεθησαν πολλαὶ ἀδέσποτοι ὑπογραφαί, ὑπογράφεται ὁ τότες τοποτηρητὴς Ἀθηναίων Ἀθίμος (ἐνῶ ἦτο ἡδὴ ἐπίσκοπος Εὐβοίας) ὑπάρχοντος κανονικοῦ μητροπολίτου Ἀθηναίων, τοῦ Νεοφύτου (βλ. Ἀτέ-σην σ. 10-56).

σ. 178 Διὰ τὸν βίον τοῦ Σταυροπόλεως Τυπάλδου βλ. τὸν «ἐπικηδεῖον λόγον ἐκφωνηθέντα ὑπὸ τοῦ ἀρχιμ. Γρηγορίου Γώγου τοῦ Λεσβίου» ἐν IB' τόμῳ Εὐαγγ. κήρυκος 1868, σ. 113.

σ. 203 μέσ. γράφ. τέμνον ἀντὶ νόμου.

σ. 221 Ὅτι ὁ γάμος ἀπαγορεύεται ἀνευ ἐπισκοπῆς ἀδείας βλ. Ἑλλ. κώδ. Δυοβουλιώτου, Ἑ κλησιαστικά σ. 102, 195.

σ. 232 στ. 3 ἄνω γράφ. καὶ ἠγγησε ἀντὶ κατήνησαν.

σ. 239 σημ. 1. «Ὁ Οὐγγροβλαχίας Ἰγνάτιος ὁ Λεσβίος» Λόγος πανεπιστημιακὸς ὑπὸ τοῦ ἀρχ. Βασ. Στεφανίδου, Ἀθῆναι 1934. σ. 13 λέγει ὅτι τὴν «Ἀπολογία» ἔγραψαν ὁ Ἰγνάτιος ἐντολῇ πατριαρχικῇ, ὅθεν καὶ ἐτέθη τὸ ὄνομα «Κυρίλλου Κ.» (=Κωνσταντινουπόλεως).

σ. 252 σημ. Ὁ Γεώργιος Μαυροκορδάτος, καθηγητὴς τοῦ Δικαίου ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, εἶναι ὁ γράψας τὴν «Ἐπιστημονικὴν ἀναίρεσιν τοῦ κακοήθους Ἀνιτόμου» κατὰ τοῦ Φερματίου. Εἶχεν ἀδελφὸν μοναχὸν ἐν τῇ τοῦ Ξενοφώντος Ἀθωνικῇ μονῇ, τὸν λόγιον Γρηγόριον, οὗ σῶζονται ἐπιστολαί.

σ. 256 Ἐπαναστάσεις κατὰ τῆς Διακηρύξεως εἰς Ἀκαρνανίαν. Ἀρχηγοὶ αὐτοῦ ἐκηρύχθησαν κατ' ἀρχὰς ὁ Μαλάμος καὶ ὁ Ζέρβης, ὁ δὲ Φοῖνιξ καὶ ἡ Ἀθηνᾶ, τὰ δύο ταῦτα ἐχθρικά σύμβολα, ἐφάνησαν ἐπὶ τῶν σημαιῶν τῶν φίλα καὶ ἀδελφά. Ἐπὶ τέλους ἀνεδειχθῆ ἐπὶ κεφαλῆς ὁ Σωτήρης Στράτος. Αἱ προκηρύξεις τῶν τοξεύουσι τοὺς φλογερωτέρους τῶν κεραυνῶν κτὰ τῆς Συνόδου καὶ τῶν καταλυσάντων τὰ μοναστήρια... « Ἀλλὰ ποία κεφαλὴ ἄνου; διέταξεν οὕτω τὰ τῆς ἡμετ. ἐκκλησίας. Εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν οἱ ἀδελφοί μας Ἕλληνες δὲν θάπτουσιν ἡμᾶς ἀποθανόντας, ἐπειδὴ μᾶς θεωροῦν ὡς αἰρετικούς.. κατηργήθησαν αἱ Μοναὶ καὶ ἡ κατάργησις τῶν ἐνεργηθεῖσα μὲ τὴν βιαιότητα καὶ σκάνδαλον ἐπέφερε τοῦλάχιστον καμμίαν ὠφέλειαν εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ ἔθνους; Ἴδού ὕλη μετανοίας εἰς τὴν ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν γραμματείαν...» Ἑλλ. Πλάστιγξ, Φυλλάδ. Α', Φεβρ. 1836, σ. 16.

σ. 269 δ. Περὶ μεταθέσεως ἐπισκόπων ἐγένετο ζωηρὰ καὶ τὸ πάλαι συζήτησις ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐξενεχθεισῶν μάλιστα καὶ γνωμῶν ἀντιθέτων (βλ. I. Συκουτρῆ: «Συνοδικὸς τόμος τῆς ἐκλογῆς τοῦ Πατριάρχου Γερμανοῦ Γ'» ἐν Ἑπετ. ἑταιρ. βυζ, σπουδῶν, τόμ. Θ', σ. 178δ, 195, I', σ. 435). Βαρῶς δὲ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας φέρει ὁ λαὸς τὴν κατάχρησιν τῶν μεταθέσεων, εἰς αἷς μάλιστα πελαγοδρομοῦσιν οἱ νεαροὶ ἐπίσκοποι γλιχόμενοι καὶ σπυδοντες ἀμέσως ἀπὸ τῶν ἀσημάντων ν' ἀνέλθωσιν εἰς τὰς πλέον σημαντικὰς καὶ πλουτοφόρους ἐπισκοπὰς. Ἡ ὑπομονὴ τοῦ λαοῦ ἐξηντλήθη καὶ ἐγράφη κατ' αὐτὰς εἰς διαπόμπουσιν. Κυκλοφορεῖ ἀπὸ τινος ἐντυπον ὑπὸ τὸ σμινδὸν ὄνομα «Θεόδωρος Στουδίτης», ἐκδιδόμενον «ὑπὸ δνώσεως ὀρθοδόξων χριστιανῶν πρὸς διαφώτισιν τῆς κοινῆς γνώμης ἐπὶ σπουδαίων ἐκκλησ. ζητημάτων». Εἰς τὸ Β' φυλλάδιον δημοσιεύεται καυστικώτατον ἄρθρον «Οἱ μοι-

χοί»! ἔνθα παρουσιάζεται χωρικός ζητῶν παρὰ τοῦ ἀρχιερέως διαζύγιον· Οὗτος δὲ διαρρηθὴν ἀρνείται· ὁ δὲ χωρικός ἀντιτείνει: «Σεῖς ἀφήσατε τὴν πρώτην σας γυναῖκα καὶ ἐλήρατε δευτέραν καὶ τρίτην . . .». Ἐντεῦθεν ὁ ἀρθρογράφος ἐπιτίθεται δριμέως καὶ ἐν τάλει ἐπισυνάπτει κατάλογον τῶν «διγάμων» καὶ «τριγάμων» ἀρχιερέων τῆς Ἑλλαδικῆς Ἐκκλησίας! Αἰδῶς Ἀργεῖοι! οἱ διαπραξαντες τὸ ἔγκλημα τῆς «πνευματικῆς μοιχεύσεως», ὄρος, ὅστις μετ' ὀλίγον θὰ στολιζῆ τὸ ἑλληνικὸν λεξικὸν πρὸς ἔλεγχον τῶν Δαμασκητικῶν, οἵτινες πρώτη ἐποίησαντο χρῆσιν καὶ κατάχρησιν τῶν λέξεων «νυμφίος» διὰ τὸν ἐπίσκοπον καὶ «νύμφη» διὰ τὴν ἐπισκοπὴν, καὶ ἔδωκαν τὸ δικαίωμα εἰς τὸν λαὸν ἤδη νὰ σατυρίζῃ αὐτούς. Ἡμεῖς ἐγνωρίζομεν τῶς ὡς «νυμφίον» τὸν Χριστὸν μόνον.

σ. 283 σημ. εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Σπαθάρη ἢ ἄγνωστος σελὶς εἶναι ἡ σ. 100.

σ. 304. Ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς «ἐκκλησίας ἐν διωγμῷ». Ὁ ἐν ἀγίοις Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Εὐθύμιος Β' (1410—1416), ἐκ τῶν σθεναρωτέρων ἱεραρχῶν, ὅσοι ἀνέβησαν ἐπὶ τοῦ θρόνου, ἀντίστη κατὰ τῶν καινοτομιῶν τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ Παλαιολόγου εἰπὼν, ὅτι «ἀργήσει τὴν ἐκκλησίαν», ὅπερ ἐρμηνεύων ὁ Συρόπουλος λέγει, ὅτι ἠπέληξε νὰ κηρύξῃ τὴν ἐκκλησίαν ἐν διωγμῷ ἀπαγορεύων πᾶσαν ἱεροπραξίαν. Ὅσοι φρονοῦν, ὅτι Διονύσιος ὁ Ε' δὲν ἐμιμήθη τὸν Εὐθύμιον, ἀλλὰ τὴν παπικὴν συνήθειαν, σφάλλοντες ἀγνοοῦντες, ὅτι ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία διὰ τοῦ interdictio ἀπηγόρευε τὴν θεῖαν λατρείαν πρὸς τιμωρίαν τῶν κοσμικῶν ἡγεμόνων καὶ τοῦ λαοῦ αὐτῶν διὰ τῆς στέρησεως τῆς εὐλογίας καὶ τῶν μυστηρίων· τοῦτο δὲ ἦτο ὄπλον τῆς ἐκκλησίας ἐπιθετικὸν καὶ οὐχὶ ὡς παρ' ἡμῖν ἀμυντικὸν τῆς διωκομένης ἐκκλησίας, εἰ καὶ ὑπὸ τῶν σωφρονεστέρων ἱεραρχῶν ἡγουμένου τοῦ σοφοῦ μητροπολίτου Σμύρνης Βασιλείου κατεκρίθη τότε. Ἀλλὰ τὰ πράγματα κρίνονται ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων.

σ. 396. Καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας ἐν Βυζαντίῳ οἱ μοναχοὶ ὑπερήσπιζον δαυτοὺς καὶ τὰς μονὰς τῶν διὰ τῶν ὄπλων ἀμυνόμενοι κατὰ βαρβ. ἐπιδρομῶν· διὸ καὶ αἱ μοναὶ ἀνεγείροντο ἐν εἴδει φρουρίων. Ἐν Ἱεροσολύμοις κατὰ τῶν Ἀράβων, ὀδηγουμένων ὑπὸ τοῦ Ὁμάρ, ἐπολέμησεν ἀνδρείως ὁ ἡγούμενος τοῦ κοινοβίου τοῦ ἀγίου Θεοδοσίου καὶ εἶτα Πατριάρχης Μόδουστος. Ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Συρίᾳ, ὅπου οἱ μοναχοὶ δὲν ἦσαν ὠχυρωμένοι, κατὰ τὴν πρώτην ἐπιδρομὴν διελυθησαν. Καὶ ὅμως οἱ μοναχοὶ ἐν τῷ συνόλω καταδικάζονται ὡς ἀπόλεμοι καὶ ὑπάιτιοι τῆς ἀλώσεως τῆς Βασιλευούσης! Ὁ καθηγητὴς κ. Ι. Παπαδόπουλος, σφόδρ. Βυζαντινολόγος, ἀποφαινεται: «ἀντὶ νὰ καταφερώμεθα ἐναντίον τοῦ μοναχισμοῦ κατὰ τὴν βυζαντινὴν περιόδον, θὰ ἦτο ἐπιφορὰ νὰ μελετήσωμεν τὰ κείμενα μετὰ μεγαλυτέρας προσοχῆς καὶ νὰ μὴ περιλαμβάνωμεν ἀβασανίστως πᾶν ὅ τι μᾶς λέγουσιν οἱ ξένοι ἱστορικοὶ» («Ἔθνος» 21-1 49 καὶ 8-2-43). Τονίζει δὲ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κράτους ὑπῆρχον φρούρια φυλαττόμενα ὑπὸ πολιτοφυλακῆς, ἧς τὸ κυριώτερον στοιχεῖον ἦσαν οἱ μοναχοί. Ὁ μητροπολίτης Κρήτης, ὁ ἐν ἀγίοις Ἀνδρέας, τὸ 725 ἐπολέμησεν ἐπὶ κεφαλῆς Κρητῶν κατὰ τῶν Ἀράβων (βλ. τὸ νεότερον βιβλίον, Περὶ 43 Byz. Neugr. Jahrbücher 1950. «Ἡ Κρήτη ὑπὸ τοὺς Σαρακηνούς» σ. 51. Ἰδίως οἱ Ἀγιορείται ἔσωσαν τὰς μονὰς ἀπὸ τῶν ἐπάλξεων καὶ δὴ τὰ τρία μεγάλα μοναστήρια (βλ. Ἱστορίαν τοῦ Ἀσκητισμοῦ, ὑπὸ Εὐλόγιου Κουρίλα Λαυριώτου, Α' 1929, σ. 133—136). Ἐν Λαύρᾳ σώζεται χρυσοβούλλον Ἀνδρονίκου Β' Παλαιολόγου ὡς ἀπάντησις πρὸς τοὺς Λαυριώτας αἰτησάμενους στρατιωτικὴν ἐπικουρίαν κατὰ τῶν ἀγρίων Καταλανῶν, ἐν ᾧ λέγει, ὅτι οὐδὲ ἓνα στρατιώτην ἔχει νὰ στείλῃ! καὶ ἀφήνει αὐτοὺς εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ (μέρος ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Οὐσπένσκη). Κατὰ τὸ 1821 τίς δὲν ἐθαύμασε τὸν Σαμουὴλ τοῦ Σουλίου, τὸν Ἀρσένιον Κρέσταν τοῦ Κρανιδίου καὶ ἄλλους ἥρωας μοναχοὺς καὶ κληρικοὺς; Εἰς παλαιὸν Μηναῖον τοῦ παρὰ τὴν Ἐλευσίνα μοναστηρίου τοῦ ἀγ. Ἱεροθέου ὑπάρχει τὸ σύγγραφον σημείωμα: «1822, Ἰουλίου 1. Θύμησις. Γράφω ἐγὼ ὁ ἱεροδιάκονος, ὅπου ἐπεράσανε οἱ πασιάδες καὶ πήγανε εἰς Μορέα καὶ ἦσαν χιλιάδες εἴκοσι· καὶ ἐπήγαμε ἡμεῖς οἱ καλόγεροι τοῦ Κυπαρισσίου καὶ ἐκάμαμε τὸν πόλεμον στὸ Παλιόλυργο καὶ ἐσκοτώσαμε Ἱεροσιάνους (οὕτως ἔλεγον τοὺς Τούρκους) δώδεκα καὶ ἐπήγαμε πρὸς τὰ ὁ καθάνας γρόσια πενήντα, ἦγουν 50, καὶ εἴμαστε νοματαῖοι δεκάξη, ὁκτώ καλός

γηροι και ὀκτώ λαϊκοί και ἐπιάσαμε και δύο σκλάβους . . . ». (Ἐκδρομικός συνέκδημος, Μαΐος 1950, ἀριθ. 5, σ. 36). Εἰς τὸν Μακεδονικὸν ἀγῶνα πολλοὶ κληρικοὶ ἔλαβον τὰ ὄπλα, ὡς ἐφημισθῆ ὁ ἐξ Ἡρακλείτσας τῆς Θράκης Παπᾶ Χρυσόστομος τοῦ πίκλην Παπαδράκος, πρὸ ὀλίγου ἀποθανὼν ὡς ἐφημέριος τοῦ Α΄ Νεκροταφείου. Εἰς τὸν πόλεμον τοῦ 1912 μοιαχὸς τῆς Λαύρας, τελειόφοιτος τῆς Φιλολογίας, συγκροτήσας λόχον ὀλοκλήριον ἐκ μοναχῶν και λαϊκῶν τοῦ Ἁθῶνος ὑψωσε πρῶτος τὴν ἑλλην. σημαίαν και ἐξεστῶν ἐἰς τὰ ὄρη τῆς Χαλκιδικῆς ἠνώθη μετὰ τῶν ἐκ τῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Β. Παπακωνσταντίνου. Ὁ Λαυσιώτης εἶχεν ὡς νοπὸν παράδειγμα τὸν Οἰκ. Πατριάρχην Ἰωακείμ τὸν Β΄, ὅστις ὡς Ἰωαννίνων βλέπων τὸν στρατὸν καμπτόμενον ὑπὸ τῆς ὀρμῆς τῶν λησιανταρτῶν, περιέζωσεν τὸ ξίφος, ὤρμησε κατ' αὐτῶν και τοὺς ἔτρεψεν εἰς φυγὴν κράζοντας «ἀπὸ σέ, δεσπότη, τὴν παθαίνομεν» (Λαμπρίδου, Ἡπειρωτ. μελετήματα, Πογωνιακά 1889, σ. 77—78).

Ὁ Προτεσταντισμὸς και μισσιοναρισμὸς εἰς τὰς Ἀνατολάς ἦτοι διαγωγὴ τῶν προτεσταντικῶν μισσιοναριῶν εἰς τὰ μέρη μας, εἰς τινὰ τῶ ἀλλὰ τῆς γῆς μέρη και σχέσεις τοῦ προτεσταντισμοῦ πρὸς τὴν μητέρα πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν και τὸ ἀλληλικὸν εἶθις ὑπὸ Κυριακοῦ Λαμπρόλου.
Σμύρνη 1886.

